EPIFANIUSZ Z SALAMINY

PANARION

HEREZJE 1–33

TEKST GRECKI I POLSKI

PRZEKŁAD I WSTĘP
KS. MAREK GILSKI

OPRACOWANIE TEKSTU GRECKIEGO
I KOMENTARZ POLSKI
KS. ARKADIUSZ BARON

UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE
WYDAWNICTWO NAUKOWE

KRAKÓW 2015

Redakcja naukowa
ks. Arkadiusz Baron

Redakcja językowa
Katarzyna Romanek

Projekt typograficzny i projekt okładki
Marta Jaszczuk

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki
przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/05/B/HS1/02458.

Copyright © 2015 by Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ISBN 978-83-7438-417-9 (wersja drukowana)

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydawnictwo Naukowe

ul. Bobrzyńskiego 10, 30-348 Kraków
tel./faks 12 422 60 40
e-mail: wydawnictwo@upjp2.edu.pl
www.ksiegarnia.upjp2.edu.pl

Epifaniusz z Salaminy i jego *Panarion*

Na przełomie XX i XXI wieku wzrosło zainteresowanie postacią Epifaniusza z Salaminy i jego pismami, które ukazały się w nowych przekładach na języki nowożytne. W ostatnich latach pojawiły się liczne publikacje poświęcone jego twórczości. Jej aktualność potwierdził nieco wcześniej Sobór Watykański II w konstytucji dogmatycznej o Kościele (KDK 56)[1] oraz Katechizm Kościoła katolickiego (KKK 760)[2].

1. Biografia

Autorzy publikacji na temat Epifaniusza z Salaminy znacząco różnią się w datowaniu jego urodzin (310–320), odnośnie zaś do roku jego śmierci istnieje wśród nich niewielka rozbieżność, gdyż określają ją na lata 402–403[3]. Epifaniusz urodził się na terenach Palestyny we wsi Besanduk w okolicach Eleutheropolis.

---

[1] Sobór cytuje określenie przez Epifaniusza Maryi jako „Matki żyjących". Por. *Panarion* 78, 18, 1.

[2] Katechizm przywołuje myśl Epifaniusza, że Kościół jest celem wszystkich rzeczy. W przypisie występuje odwołanie do: *Panarion* 1, 1, 5; PG 41, 181C. W wydaniach krytycznych, jak również niniejszym, ten tekst znajduje się w: *Panarion* 2, 1, 4. Epifaniusz z perspektywy celu odczytuje Kościół jako początek i zasadę wszystkiego (ἀρχὴ πάντων).

[3] Por. S. Bingham, *Epiphanius of Salamis. Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, Rollinsford 2008, s. 1–2. Bingham wymienia autorów wraz z podaniem ich opinii na temat daty śmierci. C. D. Osburn (*The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis*, Atlanta 2004, s. 13) podaje nawet dokładną datę śmierci – 12 maja 403.

W jego biografii można wyróżnić cztery etapy[1]:

1. okres dzieciństwa w Palestynie,
2. edukacja wśród mnichów w Egipcie pod duchowym przewodnictwem Hilariona,
3. powrót do Palestyny i założenie klasztoru w miejscowości Besanduk, w którym pełnił funkcję opata,
4. bycie biskupem Salaminy na Cyprze.

Głównym źródłem informacji na temat Epifaniusza są autobiograficzne wzmianki w jego własnych dziełach[2], jego korespondencja[3], notatki na manuskryptach jego dzieł[4], a także świadectwa Bazylego Wielkiego, Hieronima, Teofila, Palladiusza, Sokratesa, Sozomena oraz legendarne starożytne żywoty przypisywane jego dwóm uczniom: Janowi i Polibiuszowi[5]. Z informacji starożytnych autorów wyłania się postać Epifaniusza jako cudotwórcy, który potrafi leczyć chorych, wskrzeszać umarłych, a nawet w szczególnych przypadkach pozbawiać życia. Swoiste kuriozum stanowi pod tym względem wydarzenie opowiedziane przez Sozomena. Gdy w celu wyłudzenia jałmużny od Epifaniusza jeden człowiek udawał zmarłego, a drugi, stojąc, nad nim rozpaczał, że nie ma za co go pochować, biskup Salaminy zmówił nad leżącym modlitwę o wieczny odpoczynek dla zmarłego, udzielił datku na potrzeby związane z pogrzebem, pocieszył rozpaczającego i się oddalił. Efektem jego modlitwy była śmierć leżącego[6].

Legendarne *Vita Epiphanii* ukazują go jako wyznawcę judaizmu, który w młodości utracił rodziców i został sam z siostrą. Otrzymał staranne wykształcenie od uczonego w Piśmie, w młodym wieku nawrócił się na chrześcijaństwo, a następnie udał się na pustynię, gdzie zasłynął cudami[7]. Do jednego z najbardziej spektakularnych cudów należy

1 Por. S. Bingham, *Epiphanius of Salamis. Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, s. 2. Biografię Epifaniusza wraz z jego dziełami szeroko omawia J. F. Dechow, *Dogma and Mysticism in Early Christianity. Epiphanius of Cyprus and The Legacy of Origen*, Macon 1988, s. 25–124.

2 Por. *Panarion* 26, 17, 4–26, 18, 4; 30, 5, 1–4; 39, 1, 2; 40, 1, 6; 72, 4, 4; 77, 2, 1–7; 77, 20, 3–7; 77, 22, 1–77, 24, 9.

3 Np. List Akacjusza i Pawła do Epifaniusza. Por. Holl, s. 153.

4 Np. manuskrypt wstępu do dzieła *Ancoratus*. Por. J. F. Dechow, *Dogma and Mysticism in Early Christianity. Epiphanius of Cyprus and The Legacy of Origen*, s. 25.

5 Starożytne świadectwa na temat Epifaniusza są przytoczone w: J. F. Dechow, *Dogma and Mysticism in Early Christianity. Epiphanius of Cyprus and The Legacy of Origen*, s. 25–30.

6 Sozomen, *Historia Kościoła* 7, 27.

7 Por. np. *Vita Sancti Epiphanii, Constantiae in Cypro episcopi. Eexcerpta ex voce Ioannis unius ex ejus discipulis*, PG 41, 24–73.

bez wątpienia zaliczyć zamianę wina w wodę[1]. Starożytni autorzy podkreślają zarówno świętość Epifaniusza, jak i jego zdolności lingwistyczne (znajomość greki, hebrajskiego, łaciny, syryjskiego i koptyjskiego)[2]. Wyraźnie widać, że *Vita Epiphanii* została napisana w oparciu o istniejące od IV wieku wzorcowe żywoty (osierocenie w młodości, pustynia, cuda i powrót), a nie o rzeczywiste fakty z jego życia.

Chociaż w wiele sporów teologicznych Epifaniusz angażował się osobiście jako obrońca ortodoksji nicejskiej, co sprawiło, że wiele pisał i wiele podróżował (Antiochia, Rzym, Palestyna, Konstantynopol), to jednak nie ma go na liście uczestników soboru w Konstantynopolu (381). Pomimo to *credo* przytoczone przez biskupa Salaminy w jego dziele *Ancoratus* wykazuje sporo zbieżności z soborowym wyznaniem wiary[3]. Epifaniusz zmarł w drodze z Konstantynopola na Cypr.

2. Dzieła

Liczne publikacje prezentują Epifaniusza jako łowcę heretyków[4]. Jest to jednak ujęcie jednostronne. Analiza jego dzieł pokazuje, że teologia cypryjskiego biskupa nie miała jedynie charakteru negatywnego i konfrontacyjnego, ale była również pozytywnym wykładem prawd wiary[5].

Pierwsze z zachowanych dzieł Epifaniusza pochodzi z 373/374 roku i nosi tytuł *Zakotwiczony* (*Ancoratus*). Napisane na prośbę chrześcijan z Syedry w Pampfilii stanowi wykład prawd wiary dotyczących tajemnicy Trójcy Świętej, wcielenia oraz zmartwychwstania[6]. Autor przytacza także szkic tego, co później zostanie rozwinięte w osobne dzieło w postaci katalogu przeciwko wszystkim herezjom[7]. *Ancoratus* kończą dwa wyznania wiary.

Kolejne i największe dzieło Epifaniusza nosi tytuł *Skrzynka* (*Panarion*). Powstało w latach 373/374–377/378 i stanowi omówienie 80

1 *Vita Sancti Epiphanii...*, PG 41, 33.

2 Hieronim, *Adversus Rufinum* 2, 22, PL 23, 466.

3 Por. Osburn, *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis*, s. 10.

4 Por. F. Drączkowski, *Patrologia*, Pelplin–Lublin 1998, s. 273.

5 Krótkie omówienie dzieł podaje Osburn, *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis*, s. 8–12.

6 Wątki trynitarne szczegółowo omawia O. Köster, *Die Trinitätslehre des Epiphanius von Salamis. Ein Kommentar zum „Ancoratus"*, Göttingen 2003.

7 Por. *Ancoratus* 12, 7 – 13, 8.

herezji. Jest najobszerniejszym – w krytycznym wydaniu Holla liczącym ponad 1350 stron – starożytnym katalogiem herezji[1].

W 392 roku cypryjski biskup napisał podręcznik dla studiujących Pismo Święte. Dzieło *O miarach i wagach* (*De Mensuris et Ponderibus*) jest encyklopedią biblijną poświęconą zarówno księgom i przekładom Pisma Świętego, wspomnianym w Biblii miarom i wagom, jak i topografii Palestyny. Dzieło zachowało się w całości jedynie w języku syryjskim, we fragmentach zaś po grecku, ormiańsku oraz gruzińsku[2].

Kilka lat później (394/395) Epifaniusz pisze krótkie dzieło *O dwunastu kamieniach szlachetnych* (*De XII Gemmis*), które jest alegorycznym wykładem symboliki kamieni w napierśniku arcykapłana. Powołując się na antyczne dzieła z obszaru gemmologii, autor zajmuje się działaniem medycznym kamieni.

Biskup Salaminy jest również autorem kilku listów oraz traktatów przeciwko obrazom. Zachował się fragment jego listu na temat terminu Wielkanocy (*Panarion* 78) oraz dwa listy po łacinie (do biskupa Jerozolimy Jana oraz do św. Hieronima). Jeśli idzie o rozprawy przeciw obrazom, napisał również: *Traktat przeciw obrazom*, *List do cesarza Teodozjusza* oraz *Testament* – przeznaczony dla jego gminy. W tym ostatnim dziele zachęca, żeby chrześcijanie zachowali obraz Chrystusa raczej w sercu niż w kościołach[3].

Dzieła Epifaniusza tłumaczono już w starożytności; liczne przekłady są dowodem na autorytet, jakim się cieszył.

3. *Panarion*

Panarion jest najobszerniejszym dziełem Epifaniusza z Salaminy i jednocześnie największym dziełem starożytnej herezjografii. Jest ważnym źródłem nie tylko dla teologów, historyków, filozofów, pedagogów, filologów, religioznawców, ale i dla zoologów, botaników czy nawet lekarzy. Trudno przecenić znaczenie tego dzieła.

1 Herezje w starożytnym Kościele rozumiano inaczej aniżeli w prawodawstwie państwowym – por. A. Dębiński, *Herezja jako przestępstwo prawa rzymskiego*, w: *Salus rei publicae suprema lex. Ochrona interesów państwa w prawie karnym starożytnej Grecji i Rzymu*, red. A. Dębiński, H. Kowalski, M. Kuryłowicz, Lublin 2007, s. 46–47.

2 M. E. Stone, R. R. Ervine, *The Armenian Texts of Epiphanius of Salamis De Mensuris et Ponderibus*, Lovanii 2000, s. 1–3.

3 Por. C. D. Osburn, *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis...*, 11.

Z teologicznego punktu widzenia dzieło cypryjskiego biskupa stanowi cenne źródło przede wszystkim dla biblistyki[1] – zarówno ze względu na cytowany tekst Biblii, jego interpretacje, jak i kanon żydowski[2] i chrześcijański[3]. Jest ono bogatym materiałem dla dogmatyki i teologii fundamentalnej. Porusza kwestie związane z trynitologią, chrystologią, sakramentologią, mariologią, antropologią, kreatologią, angelologią i demonologią. Prawda o Trójcy Świętej i wcieleniu jest przedstawiana nie tylko w perspektywie polemicznej i apologetycznej, lecz także w ramach pozytywnego wykładu[4]. Spór o Trójcę Świętą i Jezusa Chrystusa[5] zajmuje główne miejsce niemal w każdej z omawianych herezji chrześcijańskich. *Panarion* podejmuje także ważne i dyskutowane współcześnie problemy związane z chrztem (inne formuły trynitarne)[6], kapłaństwem kobiet czy rolą diakonis[7]. Prezentując przekonanie, że skrajności są jednakowe (αἱ ἀκρότητες ἰσότητες) i równie szkodliwe (ἴση ἡ βλάβη), Epifaniusz proponuje mariologię równowagi pomiędzy tendencjami ubóstwiającymi Maryję (kollyridianki) a deprecjonującymi Jej rolę w historii zbawienia (antydikomariamici)[8]. W tle sporów z sektami gnostyckimi pojawia się nieustannie problem świata stworzonego z defektem i wbrew woli Boga. Takie ujęcie pozwalało gnostykom uwolnić Boga od odpowiedzialności za zło w świecie[9].

Teologowie moraliści znajdą w *Panarionie* sporo informacji na temat małżeństwa referowanego zarówno w kontekście sporów z poglądami

1 Zagadnienie interpretacji Biblii w dziełach Epifaniusza omawia A. J. Jacobs, *Epiphanius of Salamis and the Antiquarian's Biblie*, JECS 3 (2013), s. 437–464.

2 *Panarion* 8, 6, 1–4.

3 *Panarion* 76, 22, 5.

4 *Panarion* 20A.

5 Szczegółowe omówienie chrystologii gnostyckiej znajduje się w: A. Orbe, *Cristología gnóstica. Introducción a la soteriología de los siglos II y III*, t. I–II, Madrid 1976. Pierwszy tom obejmuje refleksję od preegzystencji Chrystusa aż po chrzest Jezusa, drugi natomiast analizuje okres od kuszenia aż po wniebowstąpienie.

6 *Panarion* 34, 20, 2.

7 *Panarion* 79, 4, 1. Istotnym argumentem dla Epifaniusza za kapłaństwem tylko mężczyzn jest fakt, że Maryja nie sprawowała funkcji kapłańskich i to nie Jej powierzono ochrzczenie Jezusa, choć to wydawałoby się słuszniejsze, lecz Janowi. *Panarion* 79, 3, 2.

8 M. Gilski, *Kollyridianki*, SM 3–4 (2007), s. 403. Najwięcej miejsca zajmuje mariologia przy omawianiu herezji antydikomariamitów (*Panarion* 78) i kollyridianek (*Panarion* 79). Epifaniusz jest jednym z pierwszych świadków różnego rodzaju nadużyć w kulcie maryjnym.

9 Por. W. Myszor, *Stwórca świata i szatan w pismach gnostyków*, w: *Demonologia ojców Kościoła*, ŹMT 17, s. 23.

charakteryzującymi się sporą dozą laksyzmu, jak i z tendencjami nacechowanymi surowym enkratyzmem, a także rozumienie płciowości i prokreacji[1] oraz przykłady postawy wobec nienarodzonych[2]. Epifaniusz podejmuje również polemikę z obecnym w niektórych sektach ukazywaniem dziecka jako przeszkody do zbawienia[3]. Informacje zawarte w dziele cypryjskiego biskupa stanowią ważny punkt odniesienia dla toczonych obecnie debat na temat miejsca osób rozwiedzionych w Kościele. W jego przekonaniu Boskie słowo nie potępia ani nie wyłącza z życia Kościoła tych, którzy zawarli ponowne małżeństwo czy to po śmierci pierwszego małżonka, czy też po rozpadzie małżeństwa z powodu cudzołóstwa (μοιχεία) lub nierządu (πορνεία)[4] jednej ze stron albo też z racji innego przewinienia (ἄλλη αἰτία). Taka postawa wobec rozwiedzionych podyktowana jest zrozumieniem dla ludzkiej słabości i wyrazem miłosierdzia[5].

Liturgiści znajdą w *Panarionie* omówienia różnic między kultem Boga a kultem Maryi oraz świętych[6]. Cypryjski biskup wspomina także o kulcie Ewy jako matki ludzi, uzasadniając go faktem, że jest ona dziełem Boga[7]. Kilka wieków po śmierci Epifaniusza do jego autorytetu i dzieł będą się odwoływać przeciwnicy kultu obrazów. W *Panarionie* daje się zaobserwować pewnego rodzaju napięcie pomiędzy człowiekiem jako obrazem Boga a obecną w różnych sektach czcią przedstawień Jezusa, Homera, Pitagorasa, Platona czy Arystotelesa[8].

Dla filozofów Epifaniusz jest cennym świadkiem zjawisk stoicyzmu, platonizmu, pitagoreizmu oraz epikureizmu i ich recepcji w IV wieku[9]. Chociaż nie poświęca im wiele miejsca, to jednak z powodu faktu, że wiele dzieł założycieli tych kierunków filozoficznych nie dotrwało do naszych czasów, informacje cypryjskiego biskupa zasługują na skonfrontowanie ich z innymi źródłami[10]. W *De fide* kończącym *Panarion* Epifaniusz przytacza krótkie wzmianki o życiu i poglądach ponad

1 Epifaniusz mocno podkreśla zdolność do prokreacji jako dar Boga. *Panarion* 26, 19, 3.
2 *Panarion* 26, 5, 2–6.
3 *Panarion* 26, 13, 3.
4 Termin oznacza nierząd, prostytucję, nieczystość, rozpustę, cudzołóstwo, bałwochwalstwo.
5 *Panarion* 59, 4, 8–10.
6 *Panarion* 79, 5, 2–4; 79, 7, 5.
7 *Panarion* 79, 8, 4.
8 *Panarion* 27, 6, 9–10.
9 *Panarion* 5–8.
10 Np. problem genezy świata i powstania atomów. Por. *Panarion* 8, 1, 1–4.

czterdziestu greckich filozofów z okresu od Talesa z Miletu aż po Epikura i Podejdoniosa[1].

U biskupa Salaminy znajdziemy również uwagi z obszaru wychowania postulujące dostosowanie metod pedagogicznych do wieku. Jest to zarówno pedagogia strachu i kar cielesnych, jak i pedagogia wprowadzania w wymiar tajemnicy[2]. Autor katalogu herezji ma świadomość znaczenia edukacji dla życia zgodnego z zasadami[3].

Trudno przecenić znaczenie *Panarionu* dla filologów – i to zarówno językoznawców (liczne *hapax legomena*, interpretacja rodzajnika[4]), jak i literaturoznawców. To u Epifaniusza znajdujemy pierwszy grecki chrześcijański centon homerycki[5], który ukazuje interakcje między literaturą chrześcijańską a pogańską, wzbogacone o refleksję teoretyczną nad kontekstualnością[6]. Biskup Salaminy przywołuje teksty i interpretacje Homera, Hezjoda, Stezychora, Eurypidesa, Menandra[7]. Jest także zwolennikiem euhemerystycznej interpretacji mitu, zgodnie z którą bogowie są ludźmi, którzy zostali ubóstwieni po śmierci[8].

Badacze judaizmu znajdą w *Panarionie* informacje na temat różnych odłamów zarówno wśród samarytan, jak i w łonie samego judaizmu oraz zachodzących między nimi różnic nie tylko w sferze doktrynalnej, ale i w wymiarze kultowym[9]. Dla badaczy zjawiska gnozy Epifaniusz stanowi niezwykle cenne źródło ze względu na skalę podanych przez niego informacji. Poglądy gnostyków charakteryzujące się rozbudowaną numerologią, korzystającą z dorobku numerologii pitagorejskiej, egipskiej i babilońskiej i wzbogacającą ją o nowe interpretacje, są ważnym antycznym świadectwem symboliki przypisywanej poszczególnym liczbom[10].

Cypryjski biskup cytuje zarówno autorów, którzy pisali na temat różnych gatunków węży i żmij oraz metod leczenia ukąszeń (Nikander

1 *De fide* 9, 5 – 9, 48. Epifaniusz przedstawia filozofów w porządku szkół, a nie chronologii.
2 *Panarion* 33, 11, 1–5.
3 *Panarion* 30, 7, 7.
4 *Pananrion* 9, 4, 4–7.
5 *Panarion* 31, 29, 8. Epifaniusz przytacza co prawda ten centon za Ireneuszem z Lyonu, jednak dzieło biskupa Lyonu *Adversus haereses* zachowało się w tłumaczeniu łacińskim. Zagadnienie centonów homeryckich omawia szczegółowo D. Piasecki, *Centony Homeryckie. Spotkanie tradycji pogańskiej z chrześcijańską*, Kraków 2014.
6 *Panarion* 31, 24, 1–6; 31, 29, 5.
7 Np. *Panarion* 31, 3, 1; 31, 4, 9; 31, 29, 6–9; 33, 2, 3–5; 33, 8, 9; 66, 46, 11–12.
8 *Panarion* 33, 8, 9.
9 *Panarion* 9–20.
10 Por. M. Szram, *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II–V w.)*, Lublin 2001, s. 83–95.

z Kolofonu), jak i starożytnych pisarzy podejmujących zagadnienia z obszaru botaniki i leczniczych właściwości roślin (Dioskurides). Przytacza również nazwiska znanych starożytnych lekarzy (Krateuas) i komentatorów dzieł Hipokratesa (Heraklides z Tarentu). Dzieła tych przedstawicieli antycznej nauki nie tylko niemal się nie zachowały, ale o niektórych spośród nich trudno znaleźć jakąkolwiek wzmiankę we współczesnej literaturze naukowej (Bassos z Tylii)[1].

Epifaniusz napisał *Panarion* na prośbę kapłanów i archimandrytów z klasztoru w Palestynie, w którym pełnił on wcześniej funkcję opata. Akacjusz i Paweł wraz z opatami z terytoriów Chalkidy, Beroi w Syrii Coele zwrócili się listownie z prośbą do biskupa Salaminy, aby zredagował dzieło poświęcone herezjom[2]. W odpowiedzi Epifaniusz również listownie wyjaśnia tytuł, motywy, cele i strukturę swojego katalogu herezji.

Tytuł i cel

W wyborze tytułu dzieła Epifaniusz posłużył się rzadko używanym wcześniej pojęciem πανάριον[3]. Język grecki stosuje ten termin na oznaczenie skrzynki lub kosza na chleb. Cypryjski biskup wyjaśnia jednak, że ma na myśli skrzynkę zawierającą elementy pomagające w leczeniu ukąszeń (Πανάριον εἴτ᾽ ουν κιβώτιον ἰατρικὸν τῶν θηριοδήκτων)[4], a zatem chodziło mu o apteczkę.

Epifaniusz jasno precyzuje cele swojego dzieła w liście do Akacjusza i Pawła. Wskazuje zarówno na prewencyjny, jak i leczniczy charakter *Panarionu*. Dla tych, którzy wpadli w sidła sekt, dzieło cypryjskiego biskupa ma stanowić pomoc w wydostaniu się ze zgubnych herezji, a dla pozostałych przestrogę i ostrzeżenie. Obie grupy w katalogu herezji mają otrzymać nie tylko wiedzę o samych herezjach, ale i argumenty przeciwko nim[5]. We wspomnianym liście do Akacjusza i Pawła cypryjski biskup porównuje sekty do trujących substancji, które wymagają odpowiedniego antidotum[6]. Wielokrotnie w swoim dziele Epifaniusz

1 *Panarion*, *Wstęp* 3, 1.
2 Holl, s. 153–154.
3 Termin był używany już przez Sekstusa Empiryka w II wieku. Na temat używania tego pojęcia: J. Diethart, *Emendationes et interpretationes lexicographicae ad papyrologiam pertinentes*, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik" 92 (1992), s. 237–240.
4 Holl, s. 155.
5 *Panarion*, *Wstęp* 3, 3–5.
6 Holl, s. 155.

nazywa wymysły sekciarzy i heretyków jadowitymi wężami. Już sam tytuł dzieła wskazuje, że nie idzie jedynie o wymiar informacyjny, lecz przede wszystkim o udzielenie czytelnikowi odpowiedniej pomocy w celu strzeżenia prawowierności.

Datacja *Panarionu*

Zarówno korespondencja między Akacjuszem i Pawłem Epifaniuszem, jak i dzieło biskupa Salaminy zawierają informacje pozwalające określić lata tworzenia *Panarionu*. Epifaniusz we wstępie do swojego dzieła[1] deklaruje, że treść *Panarionu* obejmie zagadnienia od stworzenia świata aż po jego czasy, które określa jako jedenasty rok panowania Walentyniana i Walensa, a więc 375 rok, oraz siódmy rok panowania Gracjana. Ponadto w omawianie herezji cypryjski biskup wplata informacje o wydarzeniach datowanych na rok 376[2] i 377[3]. W oparciu o te informacje tworzenie *Panarionu* jest dość precyzyjnie datowane na lata 373/374–377/378.

Układ i struktura

Epifaniusz podzielił *Panarion* na trzy części i siedem tomów. Zawierają one dwa wstępy, w których wyjaśnia strukturę i metodę, oraz siedem streszczeń. Między pierwszym a drugim tomem Epifaniusz zamieszcza krótki traktat chrystologiczny *De Incarnatione*. Całość dzieła kończy się syntetycznym opisem wiary katolickiej, znanym powszechnie jako *De fide*.

Największe dzieło starożytnej herezjografii obejmuje opis 80 herezji. Liczba 80 nie jest przypadkowa. Epifaniusz wyjaśnia, że odnosi się ona symbolicznie do dzikich zwierząt i węży (αἱρέσεις ὀγδοήκοντα, αἵτινές εἰσι θηρίων εἴτ᾽ οὖν ἑρπετῶν αἰνίγματα)[4], a została zaczerpnięta z Pieśni nad pieśniami, a konkretnie ze stwierdzenia: „Sześćdziesiąt jest królowych i nałożnic osiemdziesiąt, a dziewcząt bez liku, ale jedyna jest moja

1 *Panarion*, *Wstęp* 2, 3.
2 *Panarion* 48, 2, 7. Biskup Salaminy określa swoje czasy (ἕως τοῦ ἡμετέρου χρόνου) na dwunasty rok panowania Walentyniana i Walensa, a ósmy Gracjana.
3 *Panarion* 66, 20, 5. Epifaniusz dodaje wzmiankę o trzynastym roku Walensa, dziewiątym Gracjana, pierwszym Walentyniana Młodszego i dziewięćdziesiątym trzecim Dioklecjana.
4 Holl, s. 155.

gołąbka, moja nieskalana (Pnp 6, 8–9)”[1]. Dlatego w katalogu znajduje się 80 herezji, z których 20 należy do okresu przedchrześcijańskiego, a 60 pojawiło się już po przyjściu Syna Bożego. Istnieje natomiast tylko jeden fundament prawdy wraz z nauczaniem i zbawczym działaniem, a jest nim Kościół – święta Oblubienica Chrystusa[2].

Ponadto Epifaniusz usiłuje wydzielić herezje matki, będące źródłami innych herezji. Odwołując się do obrazu konkubin, stwierdza, że istnieje 75 konkubin i 5 matek. Wśród tych ostatnich wymienia cztery: hellenizm jako matkę pogan, judaizm jako matkę sekt żydowskich, samarytanizm jako matkę sekt samarytańskich oraz samo chrześcijaństwo[3].

Określanie przez Epifaniusza mianem herezji poglądów przedchrześcijańskich domaga się pewnego wyjaśnienia. W *Panarionie* termin αἵρεσις ma szerokie znaczenie. Cypryjski biskup posługuje się nim zarówno w odniesieniu do greckich szkół filozoficznych, do sekt żydowskich, jak i do poglądów i praktyk, które naruszają pierwotną, stworzoną przez Boga jedność rodzaju ludzkiego, występując przeciwko prawu naturalnemu[4].

Herezje przedchrześcijańskie obejmują pierwszy z siedmiu tomów *Panarionu* (herezje 1–20) i podzielone są na cztery grupy. Pierwsza z nich zawiera cztery herezje, których nazwy Epifaniusz wywodzi ze słów św. Pawła: „Nie ma już Greka ani Żyda, obrzezania ani nieobrzezania, barbarzyńcy, Scyty” (Kol 3, 11). Dlatego dzieli czas od stworzenia świata do Abrahama i jego potomków na cztery okresy, które odpowiadają czterem herezjom: barbaryzm, scytyzm, hellenizm i judaizm. Pierwsze trzy obejmują okres od stworzenia świata aż po czasy Abrahama. Epifaniusz określa mianem barbaryzmu okres pierwszych 2262 lat istnienia świata, czyli pierwszych dziesięciu pokoleń ludzi. Krytycznie odnosi się do tezy o dwuetapowym stworzeniu człowieka (rozpoczęcie stworzenia człowieka w piątym dniu, a zakończenie w szóstym). Barbaryzm do dla Epifaniusza okres, gdy każdy postępował według własnej woli i stosownie do własnego rozeznania. Czas od Noego po Pelega i jego syna jest w *Panarionie* nazywany scytyzmem. Nazwa nawiązuje do faktu przybycia pierwszych ludzi na tereny Scytii. Hellenizm rozpoczyna się wraz z Serugiem

[1] *Panarion* 80, 10, 2–3.
[2] Holl, s. 155.
[3] *Panarion* 80, 10, 4. W dziele *Ancoratus* (12, 8) wymienia następujące pięć matek innych herezji: barbaryzm, scytyzm, hellenizm, judaizm, samarytanizm. Te same pięć matek wymienia w liście do Akacjusza i Pawła.
[4] Por. G. Vallée, *A Study in Antignostic Polemics. Irenaeus, Hyppolytus, and Epiphanius*, Waterloo (Ont) 1981, s. 75–77.

i trwa aż po Abrahama. To czas powstania magii i różnego rodzaju misteriów. W późniejszym okresie hellenizm podzielił się na szkoły filozoficzne. Abraham daje natomiast początek judaizmowi.

Do kolejnej grupy należą greckie szkoły filozoficzne: stoicy, platonicy, pitagorejczycy, epikurejczycy[1]. Epifaniusz traktuje ich poglądy w sposób bardzo skrótowy. Stoików krytykuje za tezę, że materia jest ich zdaniem współczesna Bogu, oraz za doktrynę o przeznaczeniu. Przy Platonie wspomina krótko o reinkarnacji, wędrówce dusz, politeizmie, bałwochwalstwie i zabobonach. Pitagorejczykom wytyka najbardziej bezbożny pogląd o wędrówce dusz. W doktrynie Epikura podkreśla brak opatrzności.

Następny blok tworzą sekty samarytańskie: samarytanie, essęńczycy, sebuaje, goroteni, dozyteni. Samarytanie dają początek sektom powstałym w oparciu o Pismo Święte. Epifaniusz polemizuje z nimi przede wszystkim w kwestii zmartwychwstania umarłych. Omawiając poglądy essęńczyków, sebuajów, gorotenów i dozytenów, cypryjski biskup podkreśla głównie różnice w terminach obchodzenia świąt. Przy referowaniu doktryny dozytenów akcentuje ich wiarę w zmartwychwstanie umarłych jako coś wyjątkowego na tle sekt samarytańskich.

Do ostatniej i największej grupy należą sekty wywodzące się z judaizmu: saduceusze, uczeni w Piśmie, faryzeusze, hemerobaptyści, nazarejczycy, ossejowie, herodianie. Chociaż autor *Panarionu* zgadza się z wcześniejszymi chrześcijańskimi autorami w kwestii liczby sekt judaistycznych, to jednak różni się w szczegółach. Już Justyn i Hegezyp podkreślali istnienie siedmiu sekt w łonie judaizmu. Żaden z nich nie wymieniał jednak w ich gronie ossejów czy nazarejczyków[2].

W polemice z saduceuszami Epifaniusz koncentruje się na obronie prawdy o zmartwychwstaniu umarłych, przytaczając kluczowe wypowiedzi Jezusa. W opisie uczonych w Piśmie najwięcej miejsca poświęca ich strojom i różnym tradycjom. Faryzeuszy krytykuje zarówno za ich przekonania astrologiczne, jak i za niespójność nauczania, skoro przyjmują sąd, który zakłada możliwość podejmowania wolnych decyzji i jednocześnie przeznaczenie. Codzienne obmycia praktykowane przez hemerobaptystów są w przekonaniu cypryjskiego biskupa czynnikiem dyskwalifikującym tę sektę, ponieważ wskazują na nieskutecz-

[1] *Panarion* 5–8.
[2] J. M. Lieu, *Epiphanius on the Scribes and Pharisees (Pan. 15.1 – 16.4)*, JTS 39 (1988), s. 511.

ność obmyć ze względu na konieczność ich wielokrotnego ponawiania. Tymczasem chrześcijanom wystarczy jednokrotne obmycie w wodach chrztu. W doktrynie nazarejczyków Epifaniusz dostrzega sprzeczny z Biblią zakaz jedzenia mięsa, jak również niespójność związaną z przyjmowaniem autorytetu patriarchów przy jednoczesnym podważaniu autentyczności Pięcioksięgu, który podaje informacje na ich temat. Wspominając o ossejach, biskup Salaminy poświęca sporo miejsca Elkasajowi, który przyłączył się do nich już w czasach chrześcijańskich. Krytykuje go zarówno za obłudę, skoro pozwala on na zewnętrzne bałwochwalstwo, o ile ktoś wewnętrznie w swoim sumieniu go nie akceptuje, jak i za praktykowanie przysiąg. W polemice z herodianami podważa ich dosłowną interpretację tekstu z Księgi Rodzaju, że „nie ustanie władca z Judy ani panujący z jego bioder, aż przyjdzie ten, dla którego jest to zarezerwowane”[1], która doprowadziła ich do przekonania, że Herod jest Mesjaszem.

Opis herezji chrześcijańskich rozpoczyna Epifaniusz od krótkiego traktatu na temat wcielenia, w którym skrótowo przedstawia życie Jezusa Chrystusa[2]. Kolejne 60 herezji dotyczy czasów po wcieleniu Logosu. Obejmują one okres od Szymona Maga aż po messalian, szczególnie prężnie działających w IV i V wieku. W ten sposób Epifaniusz może twierdzić, że *Panarion* stanowi katalog herezji od stworzenia świata aż po jemu współczesne czasy. Historia świata jest postrzegana przez biskupa Salaminy jako historia pojawiania się błędów. Najobszerniej Epifaniusz omawia poglądy manichejczyków (*Panarion* 66 w wyd. Holla III/1, s. 13–132). Wiele miejsca poświęca też ebionitom (*Panarion* 30 w wyd. Holla I/2, s. 333–382) walentynianom (*Panarion* 31 w wyd. Holla I/2, s. 382–439) i marcjonitom (*Panarion* 42 w wyd. Holla I/3, s. 93–187).

Opis herezji chrześcijańskich ma określoną strukturę. Generalnie składa się na nią sześć elementów[3]:

a) opis herezjarchy;
b) charakterystyka herezji, jej doktryny i praktyk;
c) pierwsze inwektywy pod adresem herezji;
d) argumentacja przeciwko herezji;

[1] Rdz 49, 10.
[2] Holl, s. 227–233. W niniejszym wydaniu ma on tytuł: *Pobyt Chrystusa wśród nas...* i został podany po herezji 20 jako fragment 20A.
[3] Por. G. Vallée, *A Study in Antignostic Polemics. Irenaeus, Hyppolytus, and Epiphanius*, s. 69.

e) kolejne inwektywy połączone z odwołaniem się do obrazu węża;
f) przejście do kolejnej herezji, połączone z wezwaniem Bożej pomocy.

Biskup cypryjski przedstawia herezje w porządku chronologicznym, od którego jednak czyni odstępstwa, o czym sam informuje czytelników. Celem takiego działania jest zachowanie porządku kontynuacji (κατὰ πρόβασιν)[1] i wzajemnego następowania (*successio haereticorum*).

Język

Epifaniusz z Salaminy we wstępie swojego dzieła deklaruje, że nie będzie posługiwał się pięknymi retorycznymi sformułowaniami, ale wyłącznie prostymi słowami w formie prostego przekazu, koncentrując się na dokładności i integralności pod względem treści[2]. Pomimo takiej deklaracji, którą należy odczytać jako *topos modestiae*, z kart *Panarionu* wyłania się obraz Epifaniusza jako wytrawnego erudyty.

O bogactwie języka Epifaniusza świadczy między innymi fakt, że w *A Patristic Greek Lexicon* Lampego znajdują się takie pojęcia i złożenia, które znane są wyłącznie z jego dzieł. Dla przykładu można przywołać stanowiący złożenie trzech słów i wyrażający przesadne zamiłowanie do rytuału termin ἐθελοπερισσοθρῃσκεία[3] oraz odnoszące się do wymiany handlowej pojęcie ληψοδοσία[4].

Epifaniusz pisze swoje dzieło w pierwszej osobie, używając zamiennie liczby pojedynczej i mnogiej. Wielokrotnie dla doprecyzowania swojej myśli przywołuje termin „mówię” (φημί, λέγω)[5], ale nie brak również u niego wyrażeń w liczbie mnogiej, które często mają charakter przypomnienia przeprowadzonych wcześniej analiz (ἔφημεν, εἴπωμεν, προείπαμεν, κατειλήφαμεν)[6]. Niejednokrotnie zwraca się bezpośrednio do czytelnika, posługując się zwrotami: „najdrożsi” (ποθεινότατοι)[7], „moi drodzy” (ἐπιπόθητοι)[8], „kochani” (ἀγαπητοί)[9].

[1] *Panarion* 31, 1, 2.
[2] *Panarion*, *Wstęp* 2, 6.
[3] *Panarion* 16, 1, 7.
[4] *Panarion* 27, 3, 5.
[5] *Panarion* 10, 1, 2; 16, 2, 5.; 18, 1, 3; 31, 1, 5.
[6] *Panarion* 6, 1, 5; 9, 4, 5; 12, 1, 2; 19, 3, 4.
[7] *Panarion*, *Wstęp* 3, 4.
[8] *Panarion* 26, 17, 4; 76, 54, 39.
[9] *Panarion* 30, 34, 9; 65, 9, 3.

Cypryjski biskup przywołuje i tłumaczy na język grecki terminy pochodzące ze starohebrajskiego[1], hebrajskiego[2] i syryjskiego[3], co wydaje się potwierdzać opinię starożytnych o nim jako o poliglocie. Wplata w swoje dzieło szereg dygresji wyjaśniających pochodzenie nazw, na przykład w przypadku słowa νομός, które określa nazwę okręgu administracyjnego w Egipcie[4].

Wiele miejsca poświęca biskup Salaminy inwektywie. Jak wspomniano wyżej, stanowi ona element strukturalny jego opisu poszczególnych herezji. Wśród pojęć, którymi określa herezjarchów, znajdują się m.in. „oszust" (ἀπατεών)[5], „idiota" (κτηνώδης)[6], „głupiec" (ἀνόητος)[7].

Źródła

Cypryjski biskup niejednokrotnie informuje czytelników o źródłach podawanych przez siebie informacji. Pochodziły one z osobistego spotkania z przedstawicielami danej sekty[8], od ludzi uważanych przez niego za wiarygodnych[9], bezpośrednio z dzieł poszczególnych herezjarchów[10] oraz z pogłosek[11], wobec których wykazuje spory dystans, zaznaczając, że informacje z tego źródła nie są pewne. W obalaniu tez herezjarchów Epifaniusz korzystał obficie z wcześniejszej literatury apologetycznej i apokryficznej.

Chociaż nie znajdujemy w *Panarionie* ani jednego odwołania do *Syntagmy* Justyna, to jednak Epifaniusz przywołuje innych autorów, którzy sporządzili katalogi herezji. Nie tylko przywołuje, ale cytuje spore partie z ich dzieł. W *Panarionie* znajdują się dwie długie cytacje z *Adversus haereses* Ireneusza z Lyonu poświęcone walentynianom[12] i markozjanom[13], dzięki czemu posiadamy grecką wersję ponad połowy pierwszej

1 *Panarion* 26, 1, 5.
2 *Panarion* 16, 1, 7; 16, 2, 2 – 16, 2, 5; 26, 10, 12.
3 *Panarion* 26, 2, 3; 26, 3, 6.
4 *Panarion* 24, 1, 2–3.
5 *Panarion* 24, 2, 2; 24, 3, 1; 27, 2, 9.
6 *Panarion* 23, 3, 1; 30, 33, 5. Termin κτηνώδης nawiązuje do bydlęcego wyglądu.
7 *Panarion* 28, 6, 1; 31, 29, 1.
8 *Panarion*, 26, 17, 4–8; 26, 18, 2.
9 *Panarion*, 26, 18, 1.
10 *Panarion* 26, 18, 1; 26, 18, 4.
11 *Panarion* 31, 2, 2.
12 *Panarion* 31, 9, 1 – 31, 32, 9.
13 *Panarion* 34, 2, 1 – 34, 20, 12.

księgi dzieła biskupa Lyonu. Porównanie zachowanego tekstu greckiego ze znanym tekstem łacińskim jest dowodem, że mamy do czynienia z precyzyjną cytacją, a nie jedynie parafrazą. Dla biskupa Salaminy Ireneusz był autorytetem, którym się wielokrotnie podpierał[1]. Określa go mianem „mocnego atlety, namaszczonego niebiańskimi charyzmatami"[2]. W charakterystyce sekt gnostyckich, nawet jeżeli o tym nie wspomina, to w dużej mierze opiera się na relacji Ireneusza. Drugim ważnym punktem odniesienia jest dla Epifaniusza Hipolit[3]. W mniejszym stopniu odwołuje się do Klemensa Rzymskiego[4], Klemensa Aleksandryjskiego[5], Euzebiusza z Cezarei[6] czy *Konstytucji apostolskich*[7].

Dzięki autorowi *Panarionu* posiadamy także teksty, które nie zachowały się nigdzie indziej w literaturze, jak np. list Ptolemeusza do Flory[8]. Identyfikacja niektórych przytoczonych przez Epifaniusza dzieł (np. *Pytania Maryi*[9], *Wielkie pytania Maryi*[10], *Ewangelia Ewy*[11]) nastręcza sporych trudności[12].

Metoda polemiki

W polemice z sektami autor *Panarionu* odwołuje się zarówno do języka pozytywnego wykładu, jak i do różnego rodzaju prób ich zdyskredytowania[13]. W ramach pierwszego przywołuje argumenty biblijne, z tradycji

1 *Panarion* 24, 8, 1; 31, 1, 3; 31, 8, 3; 31, 33, 1; 31, 35, 4; 32, 6, 2; 34, 1, 8.
2 *Panarion* 31, 33, 1.
3 *Panarion* 31, 33, 3. Według angielskiego tłumacza *Panarionu* dzieła Ireneusza i Hipolita to dwa najważniejsze źródła dla Epifaniusza. Por. F. Williams, *Introduction*, w: *The „Panarion" of Epiphanius of Salamis*, Book I (Sects 1–46), transl. by F. Williams, Leiden–Boston 2009, s. XXV. Solidną dokumentacje dla tej tezy stanowią książki: G. Vallée, *A Study in Antignostic Polemics. Irenaeus, Hyppolytus, and Epiphanius*; *The Earliest Christian Heretics. Readings from their Opponents*, ed. by A. J. Hultgern, S. A. Haggmark, Minneapolis 2008.
4 *Panarion* 27, 6, 2–4.
5 *Panarion* 28, 3, 3.
6 *Panarion* 29, 4, 3.
7 *Panarion* 45, 4, 5.
8 *Panarion* 33, 3, 1 – 33, 7, 10. Por. G. Aragione, *Una „storia" universale dell'eresia. Il Panarion di Epifanio*, w: Pini, s. 5.
9 *Panarion* 26, 8, 1.
10 *Panarion* 26, 8, 2.
11 *Panarion* 26, 3, 1.
12 Por. G. Aragione, *Una „storia" universale dell'eresia. Il Panarion di Epifanio*, s. 58.
13 Metodę polemiki Epifaniusza w *Panarionie* omawia A. Pourkier, *L'hérésiologie chez Épiphane de Salamine*, Paris 1992, s. 494–497.

Kościoła, ale także zdroworozsądkowe. Dzieło cypryjskiego biskupa zawiera niezliczone odniesienia do tekstu biblijnego. Są to najczęściej parafrazy, a nie cytaty, ponieważ prawdopodobnie przytaczał je z pamięci[1]. W celu pokazania braku logiki i spójności myślenia u herezjarchów biskup Salaminy nie waha się prowadzić z nimi na kartach *Panarionu* fikcyjnych dialogów[2].

Dyskredytowanie często przeprowadza poprzez przedstawianie herezjarchów i ich zwolenników jako seksualnych dewiantów, jak na przykład w przypadku Orygenesa i orygenistów[3]. Do tej metody Epifaniusz odwołuje się wielokrotnie[4]. W gruncie rzeczy niewiele jest sekt w *Panarionie*, których nie cechowałyby rzeczywiste nadużycia w sferze seksualnej. Najwięcej szokujących informacji podaje cypryjski biskup przy charakteryzowaniu sekty borborytów. Opisuje nie tylko niemoralne praktyki członków sekty, ale także wspomina o panującym tam kanibalizmie, znajdującym wyraz w jedzeniu abortowanych płodów[5]. W ramach polemiki Epifaniusz posługuje się nie tylko inwektywą, ale także ironią oraz grą słów[6].

ks. Marek Gilski

---

1 C. D. Osburn, *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis*, s. 21. Na 132 cytaty z Dziejów Apostolskich sześćdziesiąt cztery (48,5 proc.) jest dokładnym przytoczeniem tekstu biblijnego. Z 48 cytatów z listów katolickich trzydzieści jeden (64,6 proc.) ma charakter dosłownych przytoczeń. A spośród 789 cytacji z listów Pawłowych, 431 (54,6 proc.) precyzyjnie przywołuje tekst biblijny. Por. C. D. Osburn, *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis*, s. 17.

2 *Panarion* 23, 4, 1 – 23, 4, 7.

3 Por. S. Blossom, *Straight Reading: Shame and the Normal in Epiphanius's Polemic against Origen*, JECS, vol. 21, n. 3, 2013, s. 413.

4 Według Pourkier (*L'hérésiologie chez Épiphane de Salamine*, s. 494–497), literatura herezjologiczna jest prezentowana jako opozycja do hagiografii. Z kolei Y. R. Kim (*Reading the „Panarion" as collective biography. The heresiarch as unholy man*, VC 64 (2010), s. 386) proponuje odczytać *Panarion* jako zbiorową biografię.

5 *Panarion* 26. Por. M. Gilski, *Epifaniusza z Salaminy krytyka antyprokreacyjnej postawy borborytów*, „Studia Bielsko-Żywieckie" 15 (2014), s. 97–104.

6 *Panarion* 25, 7, 2: Ἰνωστικοὶ μεν καλούμενοι, κατάγνωστοι.

Od wydawców

Tekst grecki i przekład polski prezentowany w niniejszym tomie bazuje na stuletnim już, ale niezastąpionym wydaniu Karla Holla, Epiphanius, *Ancoratus und Panarion haer. 1–33*, Bd. 1 (GCS 25), Leipzig 1915, s. 162–464, przy wykorzystaniu najświeższych rezultatów prac nad uściśleniem zachowanego zapisu tekstu Epifaniusza i wyrażeniu go w języku włoskim przez Giovanniego Piniego (Epifanio di Salamina, *Panarion. Libro primo*, a cura di Giovanni Pini con un saggio di Gabriela Aragione. Revisione delle note e della bibliografia di Barbara Cangemi Trolla, Brescia 2010, s. 120–631) oraz cennych uwag Franka Williamsa, tłumacza *Panarionu* na język angielski (*The „Panarion" of Epiphanius of Salamis*, Book I [Sects 1–46], translated by Frank Williams, Leiden–Boston 2009, s. 9–226).

Stan zachowania *Panarionu* w wielu fragmentach utrudnia precyzyjną interpretację podawanych przez Epifaniusza treści. W zachowanych manuskryptach stosunkowo często natrafiamy na fragmenty skażone oraz na brakujące słowa. Nastręcza to problemów zarówno translacyjnych, jak i interpretacyjnych. Wydanie Holla obfituje w asteryski * oraz krzyżyki † wskazujące na skażenie i braki w tekście. W większości skażonych i niekompletnych zdań Holl podaje w aparacie krytycznym swoje propozycje ich uzupełnienia. Wersje pewniejsze podaje w tekście w nawiasie stożkowym <...>, a słowa mniej pewne w nawiasie kwadratowym [...]. Tekst grecki wydany przez Piniego podaje lekko zmodyfikowany tekst Holla, ale zachowuje rozbudowany aparat krytyczny, w którym podaje różne wersje i uzasadnienie ich wyboru. Pini odnotowuje np. brak akcentu u Holla w wyrazie του, poprawiając na τοῦ w *Panarion, Prooemium* II, 2, 1 (Pini, s. 134), niuansując znaczenie tekstu; nie odnotowuje jednak, i to całkiem słusznie, poprawki błędu ἐκτίθὴσιν na ἐκτίθησιν w *Panarion, Anacephalaeosis* II, 24, 2 (Pini,

s. 248). Holl, jak już wspomniano, zaznaczał w nawiasach dodatki wątpliwe i niepewne. Niektóre z nich Pini eliminuje jako jego zdaniem nieuzasadnione, niektóre zostawia, a tylko zadaje pytanie, czy rzeczywiście słusznie zostały dodane. Przykładowo w *Panarion* 21, 5, 5, gdzie Holl dodał [ἀπὸ τοῦ], Pini w aparacie krytycznym pisze: *add Holl (an recte?)* (por. Pini, s. 268).

W obecnym grecko-polskim wydaniu bazą dla tekstu greckiego, jak już wspomnieliśmy, jest wydanie Holla. W ograniczonym do minimum aparacie krytycznym zostają podane jedynie różnice wskazane w wydaniu Piniego. W tłumaczeniu polskim okazało się, że niektóre braki wskazane przez Holla asteryskiem * ze względu na zrozumiały sens wypowiedzi Epifaniusza są zbędne i mogą wzbudzać u czytelnika wątpliwości i prowokować pytania typu: „Czego brakuje w danym zdaniu, skoro daje pełny i zrozumiały sens, czy tłumacz nie uprościł tu czegoś, aby niezrozumiały i niejasny tekst oryginału oddać po polsku poprawnym i jasnym zdaniem?". W wielu przypadkach Holl znaczył asteryskiem * miejsca, które uznał, że mogły być pełniej zacytowane (np. w odniesieniu do słów przytaczanych z Biblii). Pini znacznie ograniczył w tekście greckim w porównanium do wersji Holla ilość asterysków * oraz krzyżyków †, wszędzie tam, gdzie uznał je za zbędne. Podobnie uczyniono w obecnym wydaniu. W tekście greckim ograniczono je do minimum, wzmiankując o nich jednak w aparacie krytycznym. Podobnie w odniesieniu do dodatków pewnych i wątpliwych (zawartych u Holla i Piniego odpowiednio w nawiasach <...> oraz [...]) jako rzeczy dodanych do tekstu, wszystkie je zamykamy w nawiasach kwadratowych [...]. Nawiasy stożkowe i kwadratowe wyrażają wprawdzie i różnicują opinie wydawców, ale w każdym razie w odniesieniu do tekstu oryginalnego (a w zasadzie do tekstów oryginalnych, bo *Panarion* powstał na długo przed zastosowaniem druku), pozostają zawsze jedynie prawdopodobne, i to nawet wtedy, gdy wydają się wielce prawdopodobne. W obecnym wydaniu tak samo postąpiono wobec polskiego przekładu, obejmując w nim wszystkie dodatki – zarówno te występujące w tekście greckim, jak i te dodane przez tłumacza ze względu na specyfikę języka polskiego – nawiasami kwadratowymi [...]. Nawet mało wytrawny badacz łatwo je odróżni, a żaden czytelnik nie będzie miał najmniejszych wątpliwości, że wszystkie słowa zamknięte w przekładzie polskim w nawiasach [...] zostały dodane. Jeśli danego nawiasu nie znajduje w odnośnym zdaniu w wersji greckiej, znaczy to, że dodatek pochodzi od tłumacza.

Konsekwentnie w nawiasach kwadratowych zarówno w tekście greckim, jak i polskim podano numery stron w wydaniu Holla (są to liczby od 162 do 464). Ze względu na łatwość posługiwania się wersją elektroniczną rozbudowano numerację podziału wewnętrznego tekstu, powtarzając za każdym razem pełny numer (numer herezji, numer paragrafu, numer zdania). Dla ułatwienia odnajdywania konkretnych słów w tekście greckim oraz dla czytelników zainteresowanych zwłaszcza tłumaczeniem polskim wspomnianą numerację powtórzono również w tekście polskim.

Ponadto tekst przekładu został uzupełniony ważniejszymi terminami greckimi pisanymi czcionką łacińską w kursywie i zamkniętymi w nawiasach okrągłych (...). Niewątpliwie ułatwi to korzystanie z dzieła Epifaniusza tym czytelnikom, którzy nie znają języka greckiego. W przypisach w szczególnych przypadkach podano inne znaczenia występującego w tekście *Panarionu* słowa greckiego lub je wyjaśniono.

ks. Arkadiusz Baron

Wykaz ważniejszych skrótów

Skróty biblijne według Biblii Tysiąclecia

1 QS	M. Wise, M. Abegg, E. Cook, *The Dead Sea Scrolls*, San Francisco 1996
Abramowiczówna	*Słownik grecko-polski*, red. Zofia Abramowiczówna, t. 1–4, Warszawa 1958–1965
AJTh	„American Journal of Theology"
ALP	M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, Warszawa 1975
ANT	Apokryfy Nowego Testamentu, red. M. Starowieyski
ARAM	Periodical published by the Aram Society for Syro-Mesopotamian Studies, Oxford
Augustinianum	„Augustinianum", Instytut Patrystyczny, Rzym
BKV	Bibliothek der Kirchenväter
DACL	*Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, Paris
DPAC	*Dizionario patristico e di antichità cristiane*, Roma 1983–1988
DSP	Dokumenty Soborów Powszechnych, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2001–2004, t. 1–4
GCS	Die Grichischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte
Gnosticism	B. A. Pearson, *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity* (Studies in Antiquity and Christianity 5), Minneapolis 1990
Holl	Epiphanius, *Ancoratus und Panarion haer. 1–33*, Bd. 1 (GCS 25), Leipzig 1915, s. 162–464; repr. Berlin–New York 2008.
JAC	Jahrbuch für Antike und Christentum, Münster
JECS	„Journal of Early Christian Studies"
JTS	„The Journal of Theological Studies", London
KonstApost	*Constitutiones apostolorum*, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, SCL 2
Lampe	G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1978

LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, Zürich–München 1981–
LSJ	H. G. Liddel, R. Scott, *A Greek-English Lexikon*, a new ninth edition revised and augmented by H. S. Jones, Oxford 1940 (repr. 1953)
NHC	*Nag Hammadi Codex*, I–XIII, Leiden
NTS	„New Testament Studies"
OŻ	Ojcowie Żywi, red. i oprac. M. Starowieyski, Kraków 1978–
Pini	Epifanio di Salamina, *Panarion. Libro primo*, a cura di G. Pini con un saggio di G. Aragione. Revisione delle note e della bibliografia di B. Cangemi Trolla, Brescia 2010
PSP	Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, red. E. Stanula, Warszawa 1969–
RAC	*Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart 1950–
RSLR	„Rivista di Storia e Letteratura Religiosa", Firenze 1965–
SCh	Sources Chrétiennes, Paris 1947–
SCL	Synody i Kolekcje Praw, red. A. Baron, H. Pietras
SM	Salvatoris Mater
ThZ	„Theologische Zeitschrift", Basel
Tyche	„Tyche", Wien, 1986–
VC	„Vigiliae Christianae", Amsterdam
Williams	*The „Panarion" of Epiphanius of Salamis*, Book I (Sects 1–46), ed. F. Williams, wyd. 2. poprawione i rozszerzone, Leiden–Boston 2009
ZPE	„Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik", Bonn
ŹMT	Źródła Myśli Teologicznej, Kraków 1996–

Znaki

[]	nawias kwadratowy obejmuje: a) wszystkie dodatki wydawców (zwłaszcza Holla i Piniego) w tekście greckim oraz tłumacza w tekście polskim; b) numery stron w wydaniu Holla
<>	nawias stożkowy obejmuje w tekście greckim koniektury wydawców (Holla i Piniego)
()	nawias okrągły obejmuje materiał marginalny w tekście Epifaniusza oraz słowa greckie pisane w tekście polskim czcionką łacińską i kursywą
*	pojedynczy asterysk wskazuje na drobne braki wskazane w tekście Holla i Piniego
***	potrójny asterysk wskazuje na prawdopodobne większe braki w tekście
†	krzyżyk wskazuje na poprawki Holla i skażenia tekstu

Bibliografia[1]

1. Tekst źródłowy grecki

K. Holl, Epiphanius, *Ancoratus und Panarion haer. 1–33*, Bd. 1 (GCS 25), Leipzig 1915, s. 162–464; repr. Berlin–New York 2008 (=Holl).

G. Quispel, *Ptolémée, Lettre à Flora*, texte, traduction et introduction (SCh 24), Paris 1949 (SCh 24bis, Paris 1966).

G. Pini, Epifanio di Salamina, *Panarion. Libro primo*, a cura di G. Pini con un saggio di G. Aragione. Revisione delle note e della bibliografia di B. Cangemi Trolla, Brescia 2010, s. 120–631 (= Pini).

2. Przekłady

angielski

F. Williams, *The Panarion of Epiphanius of Salamis*, Book I (Sects 1–46), Leiden 1987, wyd. 2. poprawione i rozszerzone, Leiden–Boston 2009, s. 9–226 (= Williams).

G. A. Koch, *A Critical Investigation of Epiphanius' Knowledge of the Ebionites. A Translation and Critical Discussion of Panarion 30*, Philadelphia 1976.

francuski

G. Quispel, *Ptolémée, Lettre à Flora*, texte, traduction et introduction (SCh 24), Paris 1949 (SCh 24 bis, Paris 1966).

M. Tardieu, *Épiphane contre les Gnostiques*, „Tel Quel" 88 (1981), s. 64–91.

[1] Pełniejszy wykaz wydań i przekładów dzieł Epifaniusza oraz bibliografię do ich opracowań podaje G. Pini, s. 62–92. W niniejszej bibliografii ograniczamy się do podania źródeł i publikacji wykorzystanych do zamieszczonych w tym tomie herezji 1–33.

niemiecki

Ph. Wälchli, *Epiphanius von Salamis: Panarion haereticorum 25*, w: R. L. Wilken, ThZ 53 (1997), s. 226–239.

C. Wolfsgruber, *Des heiligen Epiphanius von Salamis ausgewählte Schriften* (BKV), Kempten-München 1880.

J. Hörmann, *Des heiligen Epiphanius von Salamis ausgewählte Schriften* (BKV), Kempten–München 1919.

włoski

G. Pini, Epifanio di Salamina, *Panarion. Libro primo*, a cura di G. Pini con un saggio di G. Aragione. Revisione delle note e della bibliografia di B. Cangemi Trolla, Brescia 2010.

3. Literatura wstępu oraz opracowania dotyczące *Panarionu* 1–33

Słownik grecko-polski, t. I–IV, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1958–1965.

Acta synodalia ab anno 50 ad annum 381, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2011, SCL 1.

Aragione G., *Una „storia" universale dell'eresia. Il „Panarion" di Epifanio*, w: Epifanio di Salamina, *Panarion. Libro primo*, a cura di G. Pini con un saggio di G. Aragione. Revisione delle note e della bibliografia di B. C. Trolla, Brescia 2010, s. 5–61.

Aune D. E., *Ἰαώ*, w: RAC 17, Stuttgart 1996, kol. 1–11 (*Panarion* 31, 16, 4).

Baron A., *Neoplatońska idea Boga a ewangelizacja. Analiza anonimowego komentarza do „Parmenidesa" Platona na tle myśli plotyńsko-porfiriańskiej*, Kraków 2005.

Baron A., *Świętość a ideały człowieka (Ojcowie Apostolscy, Klemens Aleksandryjski, Orygenes). Studium teologiczne na tle modeli filozoficzno-religijnych*, Kraków 2013.

Beyschlag K., *Simon Magus und die christliche Gnosis*, Tübingen 1974.

Bingham S., *Epiphanius of Salamis. Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, Rollinsford 2008.

Blossom S., *Straight Reading: Shame and the Normal in Epiphanius's Polemic against Origen*, JECS 3 (2013), s. 413–435.

Brox N., *Nikolaos und Nikolaiten*, VC 19 (1965), s. 23–30 (*Panarion* 25).

Cirillo L., *Elchasai e gli Elchasaiti. Un contributo alla storia delle comunità giudeo-cristiane*, Cosenza 1984.

Cirillo L., *Elchasai e la sua rivelazione*, RSLR 24 (1988), s. 311–330.

Dechow J. F., *Dogma and Mysticism in Early Christianity. Epiphanius of Cyprus and The Legacy of Origen*, Macon 1988.

Dębiński A., *Herezja jako przestępstwo prawa rzymskiego*, w: *Salus rei publicae suprema lex. Ochrona interesów państwa w prawie karnym starożytnej Grecji i Rzymu*, red. A. Dębiński, H. Kowalski, M. Kuryłowicz, Lublin 2007, s. 45–56.

Dickie M., *Magic and magicians in the Greco-Roman world*, London–New York 2001.
Dickie M., *Varia magica*, Tyche 14 (1999), s. 57–76.
Diethart J., *Emendationes et interpretationes lexicographicae ad papyrologiam pertinentes*, ZPE 92 (1992), s. 237–240.
Drączkowski F., *Patrologia*, Pelplin–Lublin 1998.
Dummer J., *Die Angaben über die gnostische Literatur bei Epiphanius, Panarion 26*, w: *Koptische Studien in der DDR*, Halle–Wittenberg 1965, s. 191–219.
The Earliest Christian Heretics. Readings from their Opponents, ed. by A. J. Hultgern, S. A. Haggmark, Minneapolis 2008.
Edwards J., *The „Gospel of the Ebionites" and the Gospel of Luke*, NTS 48/4 (2002), s. 568–586 (*Panarion* 30, 13, 2).
Eresia ed eresiologia nella chiesa antica. XIII Incontro di Studiosi dell'Antichità cristiana, Roma 1984, tekst opublikowany w: „Augustinianum" 25 (1985).
Gilski M., *Kollyridianki*, SM 3–4 (2007), s. 401–409.
Gilski M., *Koncepcja wzroku w poematach homeryckich*, Kraków 2011.
Gilski M., *Epifaniusza z Salaminy krytyka antyprokreacyjnej postawy borborytów*, „Studia Bielsko- Żywieckie" 15 (2014), s. 97–104.
Isser S. J., *The Dositheans. A Samaritan Sect in Late Antiquity*, Leiden 1976 (*Panarion* 13).
Jacobs A. J., *Epiphanius of Salamis and the Antiquarian's Bibli*, JECS 3 (2013), s. 437–464.
Jones F. S., *Ebionites*, w: *Encyclopedia of Early Christianity*, ed. E. Ferguson et al., New York–London 1990, kol. 287–288.
Jones F. S., *The „Book of Elchasai" in Its Relevance for Manichaean Institutions with a Supplement: The Book of Elchasai Reconstructed and Translated*, ARAM 16 (2004), s. 179–215.
Kanony Ojców Greckich (tekst grecki i polski) Atanazego i Hipolita (tekst arabski i polski), red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2009, SCL 3.
Kim Y. R., *Reading the „Panarion" as collective biography. The heresiarch as unholy man*, VG 64 (2010), s. 382–413.
Klijn A. F. J., *Cerinto*, w: DPAC, kol. 648n.
Klijn A. F. J., *Seth in Jewish, Christian and Gnostic Literature*, Leiden 1977.
Koch G. A., *A Critical Investigation of Epiphanius' Knowlegde of Ebionites. A Translation and Critical Discussion of Panarion 30*, rozprawa doktorska, University of Pennsylvania 1976.
Kohler K., *Dositheus, the Samaritan Heresiarc, and His Relations to Jewish and Christian Doctrines and Sects*, AJTh 15 (1911), s. 404–435.
Köster O., *Die Trinitätslehre des Epiphanius von Salamis. Ein Kommentar zum „Ancoratus"*, Göttingen 2003.
Leclerq H., *Abraxas*, w: DACL 1 (Paris 1924), kol. 127–155.
Le Glay M., *Abraxas*, w: LIMC 1 (Zürich–München 1981), s. 2–7.

Lieu J. M., *Epiphanius on the Scribes and Pharisees (Pan. 15. 1 – 16. 4)*, JTS 39 (1988), s. 509–524.
Löhr W. A., *Basilides und seine Schule. Eine Studie zur Theologie- und Kirchengeschichte des zweiten Jahrhunderts*, Tübingen 1996.
Löhr W. A., *Karpokratianisches*, VC 49 (1995), s. 23–48.
Luttikhuizen G. P., *The revelation of Elchasai*, Tübingen 1985.
Markschies Ch., *Valentinus Gnosticus? Untersuchungen zur valentinischen Gnosis mit einem Kommentar zu den Fragmenten Valentins*, Tübingen 1992.
Mimouni S. C., *Qui sont les Jesséens dans la notice 29 du „Panarion" d'Épiphane de Salamine?*, NTS 43/3 (2001), s. 264–299 (analiza historyczno-literacka *Panarionu* 29).
Myszor W., *Stwórca świata i szatan w pismach gnostyków*, w: *Demonologia Ojców Kościoła*, ŹMT 17, s. 23–38.
Nautin P., *Ἰαώ et Ἰαωέ*, w: G. Nahon, Ch. Touati, *Hommage à Georges Vajda. Études d'histoire et de pensée juives*, Louvain 1980, s. 73–78.
Orbe A., *Cristología gnóstica. Introducción a la soteriología de los siglos II y III*, t. I– II, Madrid 1976.
Orbe A., *Estudios Valentinianos*, 5 t. (Analecta Gregoriana, 99–100; 65; 113; 158; 63), Roma 1955–1966.
Osburn C. D., *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis*, Atlanta 2004.
Perkams M., *Der Comes Josef und der frühe Kirchenbau in Galiläa*, JAC 44 (2001), s. 23–32 (o Józefie w: *Panarion* 30, 4–12).
Piasecki D., *Centony Homeryckie. Spotkanie tradycji pogańskiej z chrześcijańską*, Kraków 2014.
Pourkier A., *L'hérésiologie chez Épiphane de Salamine*, Paris 1992.
Sagnard F. M., *La gnose valentinienne et le Saint Irénée*, Paris 1947.
Salles A., *Simon le Magicien ou Marcion?*, VC 12 (1958), s. 197–224.
Sartre M., *Wschód rzymski, Prowincje i społeczeństwa prowincjonalne we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego w okresie od Augusta do Sewerów (31 r. p.n.e. – 235 r. n.e.)*, Wrocław 1997.
Schwen P., *Nazoräer und Nazaräer bei Epiphanius*, „Protestantische Monatshefte" 14 (1910), s. 208–213 (*Panarion* 18 i 29).
Simonetti M, *„Psychè" e „psychikòs" nella gnosi valentiniana*, RSLR 2 (1966), s. 1–47.
Stone M. E., Ervine R. R., *The Armenian Texts of Epiphanius of Salamis „De Mensuris et Ponderibus"*, Lovanii 2000.
Szram M., *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II–V w.)*, Lublin 2001.
Vallée G., *A Study in Antignostic Polemics. Irenaeus, Hyppolytus, and Epiphanius*, Waterloo (Ont) 1981.

Vita Sancti Epiphanii, Constantiae in Cypro episcopi. Excerpta ex voce Ioannis unius ex ejus discipulis, PG 41, 24–73.

Williams F., *Introduction*, w: *The „Panarion" of Epiphanius of Salamis*, Book I (Sects 1–46), transl. by F. Williams, Leiden–Boston 2009, s. XI–XXXIV.

Wilken R. L., *Ebionites*, w: *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, 4 (Edinburgh 1987), kol. 21–30.

Wilken R. L., *The Homeric Cento in Irenaeus „Adversus haereses" I, 9, 4*, VC 21 (1967), s. 25–33.

Zionts R. A., *A Critical Examination of Epiphanius' Panarion in Terms of Jewish-Christian Groups and Nicander of Colophon*, rozprawa doktorska, Pennsylvania State University 2002.

EPIFANIUSZ Z SALAMINY

PANARION

KSIĘGA PIERWSZA

TOM I

HEREZJE 1–20

[Anacephalaeosis tomi primi]

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ κατὰ τῶν [εἴκοσι] αἱρέσεων ἐλέγχου, [ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις κ΄] οὕτως·

Πρῶτον μὲν αἱ τῶν αἱρέσεων πασῶν μητέρες τε καὶ πρωτότυποι ὀνομασίαι, ἐξ ὧν μητέρων πέντε αἱ ἄλλαι ἐφύησαν, καὶ εἰσὶν αὗται αἱ πρῶται τέσσαρες·

1.1. [α΄] Πρώτη Βαρβαρισμός, ἥτις καθ᾽ ἑαυτήν ἐστι διαρκέσασα ἀφ᾽ ἡμερῶν τοῦ Ἀδὰμ ἐπὶ δέκα γενεαῖς ἕως τοῦ Νῶε. 1.2. Βαρβαρισμὸς δὲ κέκληται ἀπὸ τοῦ μὴ τοὺς τότε ἀνθρώπους ἀρχηγόν τινα ἔχειν ἢ μίαν συμφωνίαν, ἀλλ᾽ ὅτι πᾶς τις ἑαυτῷ ἐστοίχει καὶ νόμος ἑαυτῷ κατὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἰδίου βουλήματος ἐγίνετο.

2.1. [β΄] Δευτέρα Σκυθισμός, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νῶε καὶ μετέπειτα ἄχρι τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς καὶ Βαβυλῶνος καὶ μετὰ τὸν τοῦ πύργου χρόνον ἐπὶ ὀλίγοις ἔτεσιν, τουτέστιν ἕως Φαλὲκ καὶ Ῥαγαῦ· 2.2. οἵτινες ἐπὶ τὸ τῆς Εὐρώπης κλίμα νενευκότες τῷ τῆς Σκυθίας μέρει καὶ τοῖς αὐτῶν ἔθνεσι προσεκρίθησαν ἀπὸ τῆς τοῦ Θάρρα ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα, ἐξ οὗπερ οἱ Θρᾷκες γεγόνασι.

[Streszczenie tomu pierwszego[1]]

Te rzeczy znajdują się w pierwszym tomie pierwszej księgi odparcia [dwudziestu] herezji[2], [w której jest ich 20], a są to:

Po pierwsze, istnieje pięć matek i prototypów wszystkich sekt, z których wyrosły inne. Pierwsze cztery są następujące:

1.1. Pierwsza to barbaryzm, która nie wywodzi się od żadnej innej, trwała od dni Adama przez dziesięć pokoleń aż do Noego. 1.2. Została nazwana barbaryzmem, ponieważ ludzie nie mieli wtedy żadnego przywódcy ani jednomyślności, ale każdy był w zgodzie z sobą samym i stanowił dla siebie prawo[3] stosownie do rozeznania[4] własnej woli.

2.1. Druga to scytyzm, od dni Noego i później aż do zbudowania wieży i Babilonu oraz po czasie wieży przez niewiele lat, to znaczy aż do Pelega i Ragau[5], 2.2. którzy podążywszy ku terenom Europy, zasymilowali się ze Scytią i z tamtejszymi ludami, od czasów Teracha[6], od którego pochodzą Trakowie[7], i później.

---

1 Por. Jan Damasceński, *Liber de haeresibus* 1–20 (PG 94, 677nn), który niemalże literalnie przepisuje tekst Epifaniusza, streszczający treść jego pierwszego tomu zawierającego 20 herezji.

2 Słowo αἵρεσις oznacza według Lampego sposób myślenia oraz grupę ludzi przyjmujących lub wyznających jakiś system myślenia czy wierzeń, czyli szkołę, sektę; w chrześcijaństwie szczególnie herezję lub fałszywe nauczanie. W tytułach stosujemy słowo „herezja". W tekście, zwłaszcza w odniesieniu do myśli filozofów, oddajemy je słowem „sekta", które wskazuje na grupę ludzi głoszących lub żyjących wedle wartości, które w opinii Epifaniusza nie są niezgodne lub sprzeczne z życiem chrześcijańskim (rozumienie Boga i sposób życia).

3 Dosłownie: „stawał się prawem".

4 Greckie *protimesis* oznacza: „dawanie pierwszeństwa, stawianie wyżej, przypisywanie większej wartości czemuś".

5 Zapewne mowa o Reu, który był synem Pelega (por. Rdz 11, 18).

6 Ojciec Abrahama – por. Rdz 11, 31.

7 Zob. poniżej *Panarion* 2, 10; 3, 10.

[163] 3.1. [γ´] Τρίτη Ἑλληνισμός, ἀπὸ τῶν χρόνων Σεροὺχ ἐναρξάμενος διά τοι τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ὡς ἐστοίχουν τὸ τηνικαῦτα ἕκαστος κατά τινα δεισιδαιμονίαν ἐπὶ τὸ μᾶλλον πολιτικώτερον καὶ ἐπὶ ἔθη καὶ θεσμούς. 3.2. εἰδώλων μέντοι γε ἐναρξάμενων[a] τάττεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη, οἷς τότε ἐστοίχησαν * ἐθεοποίουν, διὰ μὲν χρωμάτων διαγράφοντες τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεικονίζοντες τοὺς πάλαι παρ᾽ αὐτοῖς τετιμημένους ἢ τυράννους ἢ γόητας ἤ τινάς τι δράσαντας ἐν βίῳ μνήμης δοκοῦν ἄξιον, δι᾽ ἀλκὴν ἢ σωμάτων εὐρωστίας *. 3.3. ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θάρρα, πατρὸς Ἀβραὰμ καὶ δι᾽ ἀγαλμάτων τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας εἰσηγησάμενοι, τοὺς ἑαυτῶν προπάτορας δι᾽ ἀπεικονισμῶν τετιμηκότες καὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν τετελευτηκότας τεχνησάμενοι ἐκ κεραμικῆς ἐπιστήμης τὸ πρῶτον, ἔπειτα δι᾽ ἑκάστης τέχνης μιμησάμενοι, οἰκοδόμοι μὲν λίθον ξέσαντες, ἀργυροκόποι δὲ καὶ χρυσοχόοι διὰ τῆς ἰδίας ὕλης τεκτηνάμενοι, οὕτω καὶ τέκτονες καὶ οἱ καθεξῆς. 3.4. Ἀἰγύπτιοι δὲ ὁμοῦ καὶ Βαβυλώνιοι καὶ Φρύγες καὶ Φοίνικες ταύτης τῆς θρησκείας πρῶτοι εἰσηγηταὶ γεγόνασιν ἀγαλματοποιίαις τε καὶ μυστηρίων, ἀφ᾽ ὧν τὰ πλεῖστα εἰς Ἕλληνας μετηνέχθη ἀπὸ τῆς Κέκροπος ἡλικίας καὶ [164] καθεξῆς), 3.5. μετέπειτα δὲ καὶ ὑστέρῳ πολὺ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Ῥέαν, Δία τε καὶ Ἀπόλλωνα καὶ τοὺς καθεξῆς θεοὺς ἀναγορεύσαντες. 3.6. Ἕλληνες δὲ κέκληνται ἀπὸ Ἕλληνός τινος ἀνδρὸς τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατῳκηκότων καὶ τὴν προσωνυμίαν τῇ χώρᾳ παρεχομένου, ὡς δὲ ἕτεροί φασιν ἀπὸ τῆς ἐλαίας τῆς ἐν Ἀθήναις βλαστησάσης. 3.7. Ἴωνες δὲ τούτων ἀρχηγοὶ γεγόνασιν, ὡς ἔχει ἡ ἀκρίβεια, ἀπὸ τοῦ Ἰωυάν[b], ἑνὸς ἀνδρὸς τῶν τὸν πύργον οἰκοδομησάντων, ὅτε αἱ γλῶσσαι διεμερίσθησαν τῶν ἀνθρώπων, δι᾽ ἣν αἰτίαν καὶ Μέροπες πάντες κέκληνται διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. 3.8. ὕστερον δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς αἱρέσεις κατέστη κατωτέρω τῷ χρόνῳ, φημὶ δὴ Πυθαγορείων καὶ Στωϊκῶν καὶ

[a] Pini ἐναρξάμενα.
[b] Holl add. *.

[163] 3.1. Trzecia to hellenizm, rozpoczął się od czasów Seruga[1] poprzez bałwochwalstwo; wówczas każdy kierował się według jakiegoś zabobonu, kiedy kształtowano społeczny ład pod względem obyczajów i obrzędów. 3.2. Ludzkie plemiona zaczęły ustanawiać idoli i przyjmując ich, * czyniły ich swymi bogami. Na początku malując i przedstawiając za pomocą barw tych, którzy dawniej u nich cieszyli się szacunkiem, tyranów, czarodziejów albo tych, którzy dokonali w życiu czegoś, co wydawało się godne pamięci, z racji męstwa i siły cielesnej * 3.3.[2] Następnie, od czasów Teracha[3], ojca Abrahama[4], wprowadziwszy również oszustwo bałwochwalstwa za pomocą posągów, czcili swoich przodków za pomocą wizerunków i tych, którzy zmarli przed nimi, najpierw przez wykonywanie ich [wizerunków] w oparciu o sztukę garncarską, a następnie przez przedstawianie ich za pomocą każdej sztuki: budowniczowie ciosając kamień, wykonujący wyroby ze srebra i złota poprzez obrabianie właściwego sobie materiału, podobnie cieśle i inni; 3.4. (Egipcjanie zaś razem z Babilończykami, Frygijczykami i Fenicjanami jako pierwsi wprowadzili tę formę kultu, posągi oraz misteria[5]. Od nich większość została przeniesiona do Hellenów od czasów Kekropsa[6] i [164] później). 3.5. Potem zaś i znacznie później ogłosili bogami Kronosa i Reję, Zeusa i Apollona, oraz pozostałych. 3.6. Hellenowie zostali tak nazwani od Hellena, pewnego męża spośród tych, którzy osiedlili się w Helladzie[7]. On nadał krainie swoje imię. Inni zaś twierdzą, że nazwa pochodzi od oliwki, która wyrosła w Atenach[8]. 3.7. Jonowie[9] zaś stali się pierwszymi z Hellenów[10], ściśle mówiąc, [ich nazwa wywodzi się] od Jowana[11], jednego spośród mężów, którzy budowali wieżę, gdy języki ludzi zostały podzielone. Z tego powodu wszyscy zostali nazwani Meropami ze względu na podzieloną mowę[12]. 3.8. Następnie, w późniejszym okresie, hellenizm zamienił się w sekty. Mam na myśli pitagorejczyków, stoików,

1 Syn Reu (por. Rdz 11, 20); *Księga jubileuszów* 11, 1–4.
2 3, 3 – por. *Ancoratus* 102, 7.
3 *Księga jubileuszów* 11, 16; 12, 2.
4 Por. Rdz 11, 31.
5 Por. Euzebiusz z Cezarei, *Praeparatio evang.* I, 6 (PG 21, 48B).
6 Por. *Księga jubileuszów* 11, 16; 12, 2; Euzebiusz z Cezarei, *Praeparatio evang.* II, 1 (PG 21, 93n); Kekrops – por. tamże, X, 9. Kekrops był pierwszym królem Aten.
7 Por. Klemens Aleksandryjski, *Kobierce*, VI, 130, 3.
8 Idzie o mityczne drzewo podarowane przez boginię Atenę; por. Herodot, *Historiae* 8, 55, 2.
9 Por. Hipolit, *Refutatio*... X, 31.
10 ἀρχηγός – dający początek, główny, założyciel, wódz, przywódca.
11 Idzie o imię Jawana, które w języku hebrajskim oznaczało Grecję. W Jl 4, 6 לִבְנֵי הַיְוָנִים Septuaginta oddaje: τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, a BT: „synom Jawanowym".
12 Zob. poniżej *Panarion* 2, 11.

Πλατωνικῶν καὶ Ἐπικουρείων· καὶ λοιπὸν 3.9. θεοσεβείας δε χαρακτὴρ ὑπῆρχεν ἅμα καὶ ὁ κατὰ φύσιν νόμος, πολιτευόμενος ἀπὸ τούτων τῶν ἐθνῶν, ἑαυτὸν ἀφορίζων ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ δεῦρο, μέσος τυγχάνων Βαρβαρισμοῦ καὶ Σκυθισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ, ἕως ὅτου συνήφθη τῇ τοῦ Ἀβραὰμ θεοσέβειᾳ.

4.1. [δ΄] Καὶ μετέπειτα Ἰουδαϊσμός, ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀβραὰμ τὸν χαρακτῆρα διὰ περιτομῆς εἰληφὼς καὶ ἐν Μωυσῇ, ἑβδόμῳ ἀπὸ Ἀβραάμ, διὰ τοῦ δι᾽ αὐτοῦ δοθέντος νόμου ὑπὸ τοῦ θεοῦ πλατυνθείς, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰούδα, τετάρτου υἱοῦ τοῦ Ἰακὼβ τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσραήλ, διὰ Δαυὶδ τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ἀπὸ τῆς τοῦ αὐτοῦ Ἰούδα φυλῆς τὸ τέλειον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὄνομα κεκληρωμένος. 4.2. σαφῶς γὰρ περὶ [165] τούτων τῶν τεσσάρων αἱρέσεων ὁ ἀπόστολος ἐπιτιμῶν ἔφη· «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις».

Ἑλλήνων διαφοραι·

5.1. [ε΄] Πυθαγόρειοι εἴτ᾽ οὖν Περιπατητικοί· τὴν μονάδα καὶ τὴν πρόνοιαν καὶ τὸ κωλύειν θύεσθαι τοῖς δῆθεν θεοῖς Πυθαγόρας ἐδογμάτισεν, ἐμψύχων τε μὴ μεταλαμβάνειν, ἀπὸ οἴνου δὲ ἐγκρατεύεσθαι. 5.2. διώριζεν δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης [καὶ] ἄνω ἀθάνατα λέγων, τὰ δὲ ὑποκάτω θνητά· μεταγγισμούς τε ψυχῶν ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα ἄχρι ζῴων καὶ κνωδάλων, σιωπὴν δὲ ἅμα ἀσκεῖν ἐπὶ χρόνον πέντε ἐτῶν ἐδίδασκε. τὸ τελευταῖον δὲ ἑαυτὸν θεὸν ὠνόμασε.

6.1. ς΄ Πλατωνικοὶ θεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος καὶ τὸν κόσμον γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχειν, τὴν ψυχὴν δὲ ἀγένητον καὶ ἀθάνατον καὶ θείαν· εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικὸν θυμικὸν και ἐπιθυμητικόν· 6.2. τάς δὲ γυναῖκας κοινὰς τοῖς πᾶσι γίνεσθαι καὶ μηδένα μίαν γαμετὴν ἔχειν ἰδίαν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς βουλομέναις συνεῖναι. μεταγγισμὸν δὲ ὡσαύτως ψυχῶν εἰς σώματων διαφορὰς ἄχρι κνωδάλων, ὁμοῦ δὲ καὶ θεοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς πολλοὺς ἐδογμάτισαν.

platoników, epikurejczyków i innych. 3.9. Jednocześnie istniała prawdziwa religia[1] oraz prawo stanowione wedle natury, praktykowane przez tychże pogan[2], wyróżniające się od założenia świata i aż dotąd, zdarzające się pomiędzy barbaryzmem, scytyzmem i hellenizmem, aż do momentu, gdy dołączyła się do nich prawdziwa religia Abrahama.

4.1.[3] Następnie judaizm, od czasów Abrahama otrzymał znak wyróżniający obrzezania, a za Mojżesza, siódmego po Abrahamie, dzięki temu Prawu danemu za jego pośrednictwem przez Boga został on [judaizm] ukształtowany; od Judy zaś, czwartego syna Jakuba, który został nazwany „Izrael", za pośrednictwem Dawida, który jako pierwszy z pokolenia Judy posiadał władzę królewską, ostatecznie osiągnęła nazwę „judaizmu". 4.2. Wyraźnie o [165] tych czterech sektach krytycznie powiedział Apostoł: „W Chrystusie Jezusie nie ma barbarzyńcy, Scyty, Hellena ani Żyda"[4], „lecz nowe stworzenie"[5].

Zróżnicowanie [herezji] Hellenów:

5.1. Pitagorejczycy albo perypatetycy[6]. Pitagoras nauczał o monadzie i opatrzności, [namawiał do] powstrzymywania się od składania ofiar rzekomym bogom, niejedzenia mięsa oraz powstrzymywania się od wina. 5.2. Wprowadził zarazem rozróżnienie, twierdząc, że księżyc i to, co powyżej, jest nieśmiertelne; a to, co poniżej – śmiertelne. Nauczał o wędrówkach dusz z ciał do ciał aż do zwierząt i owadów[7], a także praktykowania milczenia przez okres pięciu lat. W końcu siebie nazwał bogiem.

6.1. Platonicy nauczali, że istnieje Bóg, materia, forma i że świat jest zrodzony i ulega zniszczeniu, podczas gdy dusza jest niezrodzona, nieśmiertelna i boska. Dusza ma trzy części: rozumną, popędliwą i pożądającą. 6.2. Uważali, że kobiety są wspólne dla wszystkich i nikt nie ma swojej własnej żony, lecz ci, którzy pragną współżycia, niech współżyją z tymi, które chcą. Podobnie przyjmowali wędrówkę dusz do różnych ciał aż po owady, zarazem nauczali o pochodzeniu wielu bogów z jednego.

---

1 θεοσεβεία, czyli pobożność. Frank Williams (s. 10, nota 7) odsyła do *Panarion* 2, 7 i stwierdza, że autor *Anacephalaeosis* mocniej niż Epifaniusz podkreśla różnice w pierwotnych sektach.

2 Dosłownie: „narodów [pogańskich] przeciwstawianych narodowi żydowskiemu".

3 *Panarion anaceph*. I, 4, 1 – por. *Prooemium* I, 3. 5 (Holl, s. 157, w. 10nn).

4 Por. Kol 3, 11; Ga 3, 28.

5 Ga 6, 15.

6 Neopitagorejczycy korzystali z myśli arystotelesowskiej.

7 κνωδάλον może oznaczać „dzikie zwierzę, potwór", może odnosić się zarówno do ludzi, drapieżników, jak i do osła, węża, a nawet owada.

7.1. ζ΄ Στωϊκοὶ σῶμα τὸ πᾶν δογματίζοντες καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον κόσμον θεὸν νομίζοντες, τινὲς δὲ ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας τὴν φύσιν ἔχειν αὐτὸν ἀπεφήναντο. 7.2. καὶ τὸν μὲν θεὸν νοῦν ὁρίζουσι καὶ [166] ὡς ψυχὴν παντὸς τοῦ ὄντος κύτους οὐρανοῦ καὶ γῆς· σῶμα δὲ αὐτοῦ τὸ πᾶν, ὡς ἔφην, καὶ ὀφθαλμοὺς τοὺς φωστῆρας. τὴν δὲ σάρκα πάντων ἀπόλλυσθαι καὶ τὴν ψυχὴν πάντων μεταγγίζεσθαι ἀπὸ σωμάτων εἰς σῶμα.

8. η΄ Ἐπικούρειοι ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα, ὁμοιομερῆ τε καὶ ἄπειρα τὴν ἀρχὴν εἶναι τῶν πάντων ὑπεστήσαντο καὶ τέλος εἶναι εὐδαιμονίας τὴν ἡδονὴν ἐδογμάτισαν καὶ μήτε θεὸν μήτε πρόνοιαν τὰ πράγματα διοικεῖν.

9.1. θ΄ Σαμαρειτισμὸς καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ Σαμαρεῖται, ὅς ἐστιν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, πρὸ μὲν τοῦ καταστῆναι αἱρέσεις εἰς Ἕλληνας καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι αὐτῶν τὰ δόγματα, μετὰ δὲ τὸ εἶναι Ἑλλήνων τὴν θρησκείαν καὶ μέσον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆν πρόφασιν εἰληφὼς ἀπὸ τῶν χρόνων Ναβουχοδονόσορ καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων αἰχμαλωσίας· 9.2. μέτοικοι δὲ ὄντες ἀπὸ Ἀσσυρίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λαβόντες τὴν πεντάτευχον μόνην Μωυσέως, τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀποστείλαντος ἀπὸ Βαβυλῶνος διὰ ἱερέως Ἔσδρα καλουμένου, 9.3. τὰ πάντα ἔχοντες ἴσα Ἰουδαίων, πλὴν τοῦ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη καὶ μήτε προσψαύειν τινῶν καὶ πλὴν τοῦ ἀρνεῖσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὰς ἄλλας προφητείας τὰς μετὰ Μωυσέα.

Σαμαρειτῶν ἔθνη τέσσαρα·

10. ι΄ Γοροθηνοί, οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἑορτὰς ἄγοντες παρὰ τοὺς Σεβουαίους.

11. ια΄ Σεβουαῖοι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἑορτῶν πρὸς τοὺς Γοροθηνοὺς διαφερόμενοι.

12. ιβ΄ Ἐσσηνοί, μηδ᾽ ὁποτέροις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσι συνεορτάζοντες ἀδιαφόρως.

13.1. ιγ΄ Δοσιθεοὶ, τοῖς αὐτοῖς ἔθεσιν οἷς καὶ Σαμαρεῖται ἐμπολιτευόμενοι, περιτομῇ τε καὶ σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις, χρώμενοί τε τῇ πεντατεύχῳ, περιττότερον δὲ τῶν ἄλλων φυλάττοντες τὸ ἀπέχεσθαι ἐμψύχων καὶ ἐν νηστείαις δὲ συνεχέστατα βιοῦντες. 13.2. Ἔχουσι δὲ [167] καὶ παρθενίαν τινὲς αὐτῶν, ἐγκρατεύονται δὲ ἄλλοι. πιστεύουσι δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν, ὅπερ ξένον ἐστὶ Σαμαρείταις.

7.1. Stoicy głosili, że wszystko jest ciałem, i uważali, że świat odbierany przez zmysły jest bogiem. Niektórzy z nich dowodzili, że ma on naturę wywodzącą się z substancji (*ousia*) ognia. 7.2. Określają oni Boga jako rozum oraz [166] jako duszę wszelkiego bytu w ramach sklepienia nieba i ziemi. Wszystko jest jego ciałem, jak powiedziałem, a gwiazdy są oczami. Ciało wszystkich ulega zniszczeniu, a dusza wszystkich przechodzi z ciała do ciała.

8. Epikurejczycy przypuszczali, że ciała homeomeryczne[1] i nieposiadające części, jednorodne i niezliczone są pierwszą zasadą (*arche*) wszystkiego i głosili, że przyjemność jest urzeczywistnieniem szczęścia, i że ani Bóg, ani opatrzność nie decydują o zdarzeniach.

9.1. Samarytanizm i pochodzący od niego Samarytanie wywodzą się z judaizmu. Powód do jego zaistnienia pojawił się w czasach Nabuchodonozora i niewoli Żydów, zanim pojawiły się herezje wśród Hellenów i ukształtowały się ich nauki, ale po powstaniu religii Hellenów, w środkowym okresie trwania judaizmu. 9.2. Samarytanie byli przesiedleńcami z Asyrii do Judei, którzy przyjęli tylko Pięcioksiąg Mojżesza, gdy król posłał im go z Babilonu za pośrednictwem kapłana o imieniu Ezdrasz. 9.3. Wszystko mieli jak Judejczycy [Żydzi] z wyjątkiem tego, że odczuwali wstręt wobec pogan i nawet ich nie dotykali, zaprzeczali zmartwychwstaniu umarłych i innym proroctwom po Mojżeszu.

Istnieją cztery ludy Samarytan:

10. Goroteni, którzy obchodzą święta w innych porach roku niż sebuaje.

11. Sebuaje, różnią się od gorotenów z tej samej przyczyny, czyli świąt.

12. Essеńczycy, nie sprzeciwiają się żadnej z tamtych obydwu, obchodząc święta bez różnicy, z kim nadarzy się okazja.

13.1. Dozyteni, praktykują te same zwyczaje, co i Samarytanie, obrzezanie, szabat oraz inne, posługują się Pięcioksięgiem, bardziej niż inni przestrzegają powstrzymywania się od mięsa[2], żyją zaś w nieustannym poście. 13.2. Niektórzy z nich żyją [167] w dziewictwie, a inni praktykują wstrzemięźliwość. Wierzą w zmartwychwstanie umarłych, co jest obce Samarytanom.

---

[1] Czyli niepodzielne. Zasada homeomerii wywodzi się od Anaksagorasa. Krótkie jej omówienie wraz z rozwojem historycznym – por. A. Baron, *Neoplatońska idea Boga*, Kraków 2005, s. 111, wraz z notami 211–216.

[2] ἔμψυχος – żyjący, ożywiony (τὰ ἔμψυχα – zwierzęta).

Ἰουδαίων αἱρέσεις ἑπτά·

14. ιδ΄ Γραμματεῖς, οἵτινες νομικοὶ μὲν ἦσαν καὶ δευτερωταὶ παραδόσεων τῶν παρ᾽ αὐτοῖς πρεσβυτέρων, τῇ περιττοτέρᾳ ἐθελοθρῃσκείᾳ ἔθη φυλάττοντες ἃ οὐ διὰ τοῦ νόμου μεμαθήκασιν, ἀλλ᾽ ἑαυτοῖς ἐτύπωσαν σεβάσματα δικαιώματος τῆς νομοθεσίας.

15.1. ιε΄ Φαρισαῖοι, ἑρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι, οἱ τὸ ἀκρότατον βιοῦντες καὶ δῆθεν τῶν ἄλλων δοκιμώτεροι· παρ᾽ οἷς καὶ νεκρῶν ἀνάστασις ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι καὶ ἡ περὶ ἀγγέλων καὶ πνεύματος ἁγίου, ὅτι ἔστι, συγκατάθεσις, πολιτεία τε διάφορος, ἐγκράτεια ἕως χρόνου καὶ παρθενία, νηστεία δὲ δὶς τοῦ σαββάτου, ξεστῶν καθαρισμοὶ καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι[a], 15.2. ἀποδεκατώσεις καὶ ἀπαρχαὶ καὶ ἐνδελεχὴς εὐχὴ καὶ σχήματα ἐθελοθρῃσκευτικὰ τῆς ἐνδυμενίας διά τοι τῆς ἀμπεχόνης καὶ τῶν δαλματικῶν ἤτουν κολοβιώνων καὶ τοῦ πλατυσμοῦ τῶν φυλακτηρίων τουτέστι σημάτων τῆς πορφύρας καὶ κρασπέδων καὶ ῥοΐσκων ἐπὶ τὰ πτερύγια τῆς ἀμπεχόνης, ἅτινα ταῦτα ἐτύγχανε σημεῖα τῆς παρ᾽ αὐτοῖς ἕως καιροῦ ἐγκρατείας· οἳ καὶ παρεισέφερον γένεσιν καὶ εἱμαρμένην.

16. ις΄ Σαδδουκαῖοι, ἑρμηνευόμενοι δικαιότατοι, οἳ ἐκ γένους μὲν ἦσαν Σαμαρειτῶν ὁμοῦ δὲ καὶ ἱερέως Σαδοὺκ ὀνόματι, νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι καὶ μὴ παραδεχόμενοι ἄγγελον μήτε πνεῦμα, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ὄντες Ἰουδαῖοι.

17. ιζ΄ Ἡμεροβαπτισταί· οὗτοι μὲν κατὰ πάντα Ἰουδαῖοι ἦσαν, ἔφασκον δὲ μηδένα ζωῆς τυγχάνειν αἰωνίου, εἰ μή τι ἂν καθ᾽ ἑκάστην βαπτίζοιτο.

[168] 18. ιη΄ Ὀσσηνοί, οἳ δὴ ἰταμώτατοι ἑρμηνεύονται. ἦσαν δὲ οὗτοι τὰ νόμον κατὰ νόμον τελοῦντες, ἐχρῶντο δὲ καὶ γραφαῖς ἑτέραις μετὰ τὸν νόμον, τοὺς δὲ πλείους τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

19.1. ιθ΄ Νασαραῖοι, ἑρμηνευόμενοι ἀφηνιασταί, οἳ πᾶσαν σαρκοφαγίαν ἀπαγορεύουσιν, ἐμψύχων οὐδ᾽ ὅλως μεταλαμβάνουσιν, ἄχρι δὲ Μωυσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τοῖς ἐν τῇ πεντατεύχῳ ἁγίοις ὀνόμασι

[a] παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι] οἱ Γραμματεῖς Pini.

Siedem herezji judaizmu:

14. Uczeni w Piśmie – byli uczonymi w Prawie i powtarzali tradycje ich starszych poprzez nadmierne umiłowanie rytuału[1], zachowując zwyczaje, których nie nauczyli się dzięki Prawu, lecz sformułowali sami sobie jako przedmioty czci usprawiedliwiające wedle prawodawstwa.

15.1. Faryzeusze – to w tłumaczeniu oznacza „oddzieleni". Prowadzą życie najbardziej doskonałe i dlatego cieszą się większym uznaniem niż inni. Oni, podobnie jak uczeni w Piśmie, wierzą w zmartwychwstanie umarłych, w istnienie aniołów oraz Ducha Świętego. Ich uznaniem cieszy się inny tryb życia (*politeia*), a mianowicie czasowa wstrzemięźliwość, dziewictwo, post dwa razy w tygodniu[2], oczyszczenia dzbanów, półmisków i kielichów[3], podobnie jak i Uczonych w Piśmie, 15.2. oddawanie dziesięcin, ofiarowanie pierwocin oraz ustawiczna modlitwa. Wygląd ubrania zdradza zabobonność (*ethelothreskeutika*) ze względu na szal, togi lub raczej tuniki oraz szerokość filakteriów[4], to znaczy znaki (*semata* – paski) z purpury oraz obramowania i jabłka granatu[5] na frędzlach szala, które bywały u nich znakami czasowej wstrzemięźliwości. Oni również wprowadzili horoskop i przeznaczenie.

16. Saduceusze – to w tłumaczeniu oznacza „najbardziej sprawiedliwi". Pochodzili z rodu Samarytan i jednocześnie od kapłana o imieniu Sadok[6]. Zaprzeczali zmartwychwstaniu umarłych i nie przyjmowali [istnienia] ani anioła, ani ducha[7], we wszystkim innym będąc Żydami.

17. Hemerobaptyści – pod każdym względem byli Żydami. Twierdzili jednak, że nikt nie osiągnie życia wiecznego, jeśli codziennie nie będzie poddawał się ablucji.

[168] 18. Osseńczycy – tłumaczy się „najzuchwalsi"[8]. Wypełniali wszystko zgodnie z Prawem, posługiwali się też innymi pismami późniejszymi od Prawa, odrzucali zaś większość późniejszych proroków.

19.1. Nazarejczycy – w tłumaczeniu „buntowniczy". Całkowicie zakazują jedzenia mięsa, w ogóle nie spożywają zwierząt. Posługują się świętymi imionami patriarchów aż do Mojżesza i Jozuego, syna Nuna,

1 Albo: „nadgorliwą religijność" (τῇ περιττοτέρα ἐθελοθρησκείᾳ).
2 Por. Łk 18, 12.
3 Por. Mk 7, 4.
4 Por. Mt 23, 5.
5 Por. np. Wj 28, 33.
6 Pisownia Σαδδούκ – por. np. 2 Sm 8, 17; Ez 40, 46, a Σαδωκ – por. np. 1 Krl 1, 34; Mt 1, 14.
7 Por. Dz 23, 8.
8 Termin ἰταμός zawiera w sobie ideę odwagi i śmiałości aż po zuchwałość i bezczelność.

πατριαρχῶν κεχρημένοι τε καὶ πιστεύοντες, 19.2. φημὶ δὲ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ τῶν ἀνωτάτω καὶ αὐτοῦ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν καὶ Ἰησοῦ. τὰς δὲ τῆς πεντατεύχου γραφὰς οὐκ εἶναι Μωυσέως δογματίζουσιν, ἄλλας δὲ παρ᾽ αὐτὰς ἔχειν διαβεβαιοῦνται.

20. κ΄ Ἡρωδιανοὶ, οἳ Ἰουδαῖοι μὲν ἦσαν κατὰ πάντα, Ἡρώδην δὲ Χριστὸν προσεδόκων καὶ τούτῳ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπεδίδοσαν γέρας καὶ ὄνομα.

Οὗτος ὁ πρῶτος τόμος, περιέχων κατὰ πασῶν τῶν εἴκοσι τούτων αἱρέσεων· ἐν αὐτῷ δὲ ἡ περὶ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας ὑπόθεσις καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ὁμολογία.

w Pięcioksięgu i wierzą w nich, 19.2. mam na myśli Abrahama, Izaaka, Jakuba oraz tych najwcześniejszych, a także samego Mojżesza, Aarona i Jozuego. Nauczają, że pisma Pięcioksięgu nie pochodzą od Mojżesza. Twierdzą stanowczo, że oni są w posiadaniu innych niż te.

20. Herodianie pod każdym względem byli Żydami, Heroda zaś wyczekując jako Chrystusa, jemu przyznali imię i oznaki czci należne Chrystusowi[1].

To jest tom pierwszy, zawierający odparcie wszystkich dwudziestu herezji. Znajduje się w nim także tematyka przyjścia Chrystusa i wyznanie prawdy.

[1] Chrystus, czyli Pomazaniec, Mesjasz.

Ἐπιφανίου ἐπισκόπου
κατὰ αἱρέσεων
τὸ ἐπικληθὲν πανάριον
εἴτουν κιβώτιον.

Biskupa Epifaniusza
dzieło przeciwko herezjom
pt. *Panarion*[1]
lub *Apteczka*

[1] Czyli „skrzynka”.

[Prooemium]

1.1. Ἀρχόμενος πίστιν τε καὶ ἀπιστίαν, εὐδοξίαν τε καὶ ἑτεροδοξίαν ἀναγγέλλειν τε καὶ λέγειν μνησθήσομαι τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ ἀκολουθίας, οὐ διὰ τῆς ἐμαυτοῦ δυνάμεως οὐδ᾽ ἀπὸ ἰδίων λογισμῶν ὁρμώμενος, ἀλλ᾽ ὡς ὁ θεὸς ὁ πάντων δεσπότης καὶ ἐλεήμων ἀπεκάλυψε τοῖς ἑαυτοῦ προφήταις καὶ δι᾽ αὐτῶν ἡμᾶς τῆς τοῦ παντὸς γνώσεως κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀνθρωπείᾳ φύσει κατηξίωσε. 1.2. καὶ ἀρχόμενος περὶ τούτων εὐθὺς διασκοπεῖν πρῶτον μὲν οὐκ ἐν μικρῷ ἀγῶνι καθίσταμαι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δέδια ἐπιβαλλόμενος ἔργῳ οὐ τῷ τυχόντι καὶ ἐπικαλοῦμαι αὐτὸν τὸν ἅγιον θεὸν καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ παῖδα Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, ὅπως καταυγάσῃ τῆς ἡμετέρας εὐτελείας τὸν νοῦν πρὸς φωτισμὸν τῆς περὶ τούτων γνώσεως. 1.3. οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς ποιηταί τε καὶ λογογράφοι ἐπιβαλλόμενοί τινι μυθώδει συγγράμματι Μοῦσάν τινα ἐπεκαλοῦντο. οὐ γὰρ θεόν· δαιμονιώδης γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς ἡ σοφία καὶ «ἐπίγειος καὶ οὐκ ἄνωθεν κατερχομένη» κατὰ τὸ γεγραμμένον. 1.4. ἡμεῖς δὲ ἐπικαλούμεθα τὸν τῶν ὅλων ἅγιον δεσπότην ἀντιλαβέσθαι τῆς ἡμῶν πτωχείας καὶ ἐμπνεῦσαι τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, εἰς τὸ μηδὲν παραπεποιημένον εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γραφὴν συντάξαι. 1.5. καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰτησάμενοι, τὴν ἑαυτῶν ἀνικανότητα γινώσκοντες «κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως καὶ κατὰ ἀναλογίαν» δωρήσασθαι τὸν αὐτὸν ἡμῖν παρακαλοῦμεν.

Wstęp[1]

1.1. Rozpoczynam prezentowanie i wyjaśnianie kwestii wiary i niewiary, ortodoksji i heterodoksji. Na początku uczynię wzmiankę o stworzeniu świata i późniejszych wydarzeniach[2], bez odwoływania się do mojej biegłości oraz bez wychodzenia od własnych argumentów, [przedstawię to] tak jak miłosierny Bóg i władca wszystkiego objawił swoim prorokom, a za ich pośrednictwem uznał mnie za godnego poznania wszystkiego stosownie do możliwości ludzkiej natury. 1.2. W chwili gdy rozpoczynam badanie tych zagadnień, ogarnia mnie niemały lęk, tak że z dużą obawą przykładam rękę do poważnego przedsięwzięcia i wzywam samego świętego Boga i Jednorodzonego Jego Syna, Jezusa Chrystusa, i Jego Świętego Ducha, aby oświecił mój słaby umysł i dał światło poznania wszystkiego. 1.3. Greccy historycy, poeci i kronikarze, gdy przykładali rękę do jakiegoś mitycznego utworu, przyzywali jakiejś Muzy, nie Boga, ponieważ ich mądrość była demoniczna, „ziemska i niezstępująca z góry”[3], jak mówi Pismo. 1.4. Ja zaś przyzywam świętego Władcę wszystkich rzeczy, aby przyszedł z pomocą mojej nędzy i tchnął swego Ducha Świętego, bym nie dołączył niczego fałszywego do zapowiedzianego tematu. 1.5. Poprosiłem właśnie o to, ponieważ znam własną niewystarczalność „stosownie do miary i proporcji wiary”[4], błagam Go, by mnie tym obdarował.

---

1 W wydaniu Holla *Prooemium* II.
2 Zob. poniżej *Panarion* 1, 1, mówiący o stworzeniu Adama.
3 Por. Jk 3, 15.
4 Por. Rz 12, 3.6.

[170] 2.1. Ἔστω δὲ ὁ σκοπὸς[a] τῷ ἐντυγχάνοντι περὶ παντός τοῦ ζητήματος, ὅτι τῶν καιρῶν ἐστι καὶ χρόνων τὰ ἐφευρήματα, ὅσα ἠδυνήθη ὁ σμικρὸς ἡμῶν νοῦς ἐξασκηθεὶς καταλαβέσθαι, καὶ οὐ πάντως που ἐπαγγελλόμεθα πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ *· 2.2. ἄφατα γάρ ἐστι καὶ φατά, ἀμύθητά τε καὶ ἐν ἀριθμῷ μὴ καθιστάμενα καὶ ὅσον μὲν εἰς ἀνθρώπους ἥκεν ἀνέφικτα, μόνῳ δὲ τῷ τῶν ὅλων δεσπότῃ γινωσκόμενα. 2.3. τὸ δὲ ἐπάγγελμα ἔχει περὶ διαφορᾶς δοξῶν τε καὶ γνώσεων, [ἐπαγγελμάτων τε] πίστεώς τε θεοῦ καὶ ἀπιστίας, αἱρέσεών τε καὶ κακοδόξου γνώμης ἀνθρωπείας ὑπὸ πεπλανημένων ἀνδρῶν ἐν κόσμῳ ἐσπαρμένης, ἐξότε ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς πέπλασται ἄχρι τοῦ ἡμετέρου χρόνου τουτέστι βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ἑνδεκάτου ἔτους καὶ Γρατιανοῦ ἑβδόμου. 2.4. τῶν δὲ ὑφ᾽ ἡμῶν μελλόντων εἰς γνῶσιν τῶν ἐντυγχανόντων ἥκειν [περὶ] αἱρέσεών τε καὶ σχισμάτων τὰ μὲν ἐκ φιλομαθίας ἴσμεν, τὰ δὲ ἐξ ἀκοῆς κατειλήφαμεν, τοῖς δέ τισιν ἰδίοις ὡσὶ καὶ ὀφθαλμοῖς παρετύχομεν· καὶ τῶν μὲν τὰς ῥίζας καὶ τὰ διδάγματα ἐξ ἀκριβοῦς ἀπαγγελίας ἀποδοῦναι πεπιστεύκαμεν, τῶν δὲ μέρος τι τῶν παρ᾽ αὐτοῖς γινομένων. ἐξ ὧν τοῦτο μὲν διὰ συνταγμάτων παλαιῶν συγγραφέων, τοῦτο δὲ δι᾽ ἀκοῆς ἀνθρώπων ἀκριβῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἔννοιαν ἔγνωμεν. 2.5. τοῦτο δὲ τὸ πᾶν συνηγάγομεν φρόντισμα οὐ δι᾽ ἑαυτῶν ἐπιβαλλόμενοι οὐδ᾽ ἐπεντριβέντες ἐπαγγελίαις ὑπερβαινούσαις τὴν ἡμῶν βραχυλογίαν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, ὃν συνθεῖναι ηὐδοκήσαμεν θεοῦ βουλήσει, ἐξ ἀνδρῶν φιλοκάλων *, ἄλλοθι ἄλλως καὶ ἄλλοτε ἄλλως νυξάντων τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν καὶ βιασαμένων ἡμᾶς ὡς εἰπεῖν παρελθεῖν εἰς τοῦτο, ὡς ἡ ὑμῶν τιμιότης γράφουσα διὰ προσρητικῶν γραμμάτων ᾔτησεν, ὦ τιμιώτατοί μου ἀδελφοὶ καὶ φιλοκαλώτατοι, Ἀκάκιε καὶ Παῦλε, συμπρεσβύτεροι. 2.6. ἐπεὶ οὖν παντα- [171] χόθεν οὐκ ἀθεεὶ διασκοπήσας τὰς ψήφους τῶν αἰτήσεων διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν

[a] Holl add. *.

[170] 2.1. W każdym razie niech czytelnikowi przy wszelkich dociekaniach towarzyszy świadomość[1], że od okoliczności i czasów zależało, jakie odkrycia dzięki wysiłkowi mógł poczynić mój mały umysł, i bynajmniej nigdzie nie obiecuję przedstawić w tej kwestii wszystkiego, co jest dostępne na świecie * 2.2. Istnieją zagadnienia, które da się wyrazić słowem, i takie, których się nie da. Są rzeczy niewysłowione i ani niewyrażalne za pomocą liczby, ani nieosiągalne dla ludzi[2], a znane jedynie Władcy wszystkiego. 2.3. Treść dzieła zawiera różne opinie i różne rodzaje wiedzy, wyznania wiary w Boga i niewiary, herezji i zawierającej fałszywe wierzenia myśli ludzkiej, rozsianej w świecie przez ludzi będących w błędzie, odkąd człowiek został stworzony na ziemi, aż do naszych czasów, to znaczy jedenastego roku panowania Walentyniana i Walensa oraz siódmego roku panowania Gracjana[3]. 2.4. Spośród zagadnień, które zamierzam przedstawić czytelnikom, aby osiągnęli wiedzę o herezjach i schizmach, jedne poznałem dzięki zamiłowaniu do nauki, inne natomiast zaczerpnąłem z relacji ustnej. Niektóre słyszałem na własne uszy i widziałem na własne oczy. Ufam, że przedstawię ich korzenie i nauczanie w oparciu o dokładną relację, częściowo w oparciu o wydarzenia, które się wśród nich dzieją, które poznałem za pośrednictwem dzieł dawnych pisarzy oraz pośrednictwem relacji ustnej ludzi, którzy w pełni potwierdzili moje rozumienie. 2.5. Tę całą refleksję zebrałem razem ani nie z własnej inicjatywy, ani nie poświęcając czasu na tematykę wykraczającą poza nasz zwięzły sposób przekazu. Rzeczywiście również sam ten traktat, który z woli Bożej postanowiłem napisać [na prośbę] ludzi kochających to, co dobre i piękne[4], * którzy na różne sposoby i przy różnych okazjach nakłaniali moją słabość i, że tak powiem, siłą zmusili mnie do zabrania się do tego dzieła, jak o to na piśmie z osobistymi pozdrowieniami prosił Wasza Ekscelencja, najbardziej godni czci i najbardziej kochający to, co dobre i piękne, moi bracia, Akacjuszu i Pawle, współbracia w prezbiteracie. 2.6. Skoro nie bez pomocy Boga pod każdym względem [171] zbadałem głosy proszących, ze względu na nadzwyczajną miłość sług Boga zgodziłem się

[1] Termin σκοπός oznacza cel lub przedmiot, w którym ktoś ma utkwiony wzrok.
[2] Dosłownie: „nieosiągalne w tym, co odnosi się do ludzi".
[3] Czyli do 375 roku po Chr.
[4] Termin φιλόκαλος może wskazywać zarówno na osobę kochającą to, co piękne i dobre, jak i na tę, która ceni elegancję i zaszczyty. Przekład włoski proponuje: „uomini di cultura", a angielski: „scholarly persons".

τῶν τοῦ θεοῦ δούλων ἀγάπην εἰς τοῦτο παρελθεῖν κατηξίωμαι, οὐ δι᾽ εὐεπείας λόγων οὐ στωμύλοις τισὶ φθογγαῖς, ἀλλ᾽ ἁπλῇ τῇ διαλέκτῳ ἁπλῷ τῷ λόγῳ, ἀκριβείᾳ δὲ τῶν ἐν τῷ λόγῳ δηλουμένων ἄρξομαι τοῦ λέγειν.

3.1. Καὶ Νίκανδρος μὲν ὁ συγγραφεὺς θηρῶν τε καὶ ἑρπετῶν ἐποιήσατο τῶν φύσεων τὴν γνῶσιν, ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς ῥιζῶν τε καὶ βοτανῶν τὰς ὕλας *, ὡς Διοσκουρίδης μὲν ὁ ὑλοτόμος, Πάμφιλός τε καὶ Μιθριδάτης ὁ βασιλεύς, Καλλισθένης τε καὶ Φίλων, Ἰόλαός τε ὁ Βιθυνὸς καὶ Ἡρακλείδας ὁ Ταραντῖνος, Κρατεύας ὁ ῥιζοτόμος, Ἀνδρέας τε καὶ Βάσσος ὁ Τύλιος, Νικήρατος καὶ Πετρώνιος, Νίγερ καὶ Διόδοτος, καὶ ἄλλοι τινές. 3.2. τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἡμεῖς τὰς τῶν αἱρέσεων ῥίζας τε καὶ γνώμας πειρώμενοι ἀποκαλύπτειν οὐ βλάβης ἕνεκα τοῖς ἐντυγχάνειν ἐθέλουσιν[a], 3.3. ἀλλὰ καθάπερ τοῖς προειρημένοις συγγραφεῦσι διὰ σπουδῆς ἐγένετο οὐ τὸ κακὸν σημᾶναι, ἀλλὰ πρὸς φόβον καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, εἰς τὸ γινώσκειν τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια καὶ προασφαλίζεσθαι καὶ διαδιδράσκειν σὺν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει διὰ τοῦ προσέχειν καὶ μὴ συναμιλλᾶσθαι τοῖς δηλητηρίοις τοιούτοις περιτυχόντας καὶ ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐπιβουλευθέντας[b] ἢ δι᾽ ἐμφυσήματος ἢ δήγματος ἢ θεωρίας, οἱ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ μεριμνήσαντες [ἅμα] καὶ ἀλεξητήρια ῥιζῶν τε καὶ βοτανῶν προετύπωσαν πρὸς ἀθέτησιν τῆς τῶν προειρημένων ἑρπετῶν μοχθηρίας, 3.4. – οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ πόνημα διὰ τὴν τῶν προειρημένων ἀποτροπὴν

[a] Holl add. *.
[b] ἐπιβουλευθέντας Holl; ἐπιβουλευθεῖσι Pini.

na podjęcie się tego dzieła, zacznę moją wypowiedź, nie posługując się elokwentnym językiem ani jakimiś gładkimi wyrażeniami, ale prostym językiem i prostym słowem, jednakże z akrybią prezentowanych za pomocą słowa kwestii.

3.1. Pisarz Nikander[1] dostarczył wiedzy o naturze dzikich zwierząt i gadów, inni zaś autorzy opisali kwestie korzeni i roślin, * jak Dioskorides[2] botanik, Pamfilos[3] i król Mitrydates, Kallistenes i Filon, Jolaos z Bitynii i Heraklides z Tarentu[4], Krateuas[5], zbieracz korzeni, Andrzej oraz Bassos z Tylii, Nikeratos i Petroniusz, Niger i Diodot, i jacyś inni. 3.2. W ten sam sposób i ja usiłuję odsłonić korzenie i wierzenia sekt, nie po to, żeby szkodzić czytelnikom, 3.3. lecz podobnie jak wspomniani pisarze podjęli wysiłek nie po to, aby wskazywać na zło, lecz żeby wywołać u ludzi strach i zapewnić im bezpieczeństwo; [tak i ja po to,] żeby poznali straszne i zgubne nauki, prewencyjnie się zabezpieczyli oraz uniknęli ich z pomocą Bożą dzięki zwróceniu na nie uwagi, i żeby nie dali się pochwycić takim szkodliwym naukom ci, którzy się z nimi zetkną, narażając się na ich oddech, ukąszenie czy sam widok. Oni sami[6], zatroskani o to samo, przepisali lekarstwa wykonane z korzeni i roślin jako środek neutralizujący jad wspomnianych wężów. 3.4. Tak samo podjęty przeze mnie trud ma na celu zapobieżenie wspomnianym

[1] Nikander z Kolofonu, poeta żyjący prawdopodobnie na przełomie III i II wieku przed Chr., autor ułożonego w 958 heksametrach poematu Θηριακά o środkach przeciw jadowitym ukąszeniom oraz liczącego ponad 600 heksametrów poematu Ἀλεξιφάρμακα poświęconego odtrutkom. Oba poematy zachowały się. W pierwszym utworze autor wymienia różne odmiany jadowitych pająków, wężów, żmij i skorpionów, a następnie omawia zioła, rośliny, olejki, maści, także takie, które uzyskuje się z samych żmij i ich jadu, które stanowią antidotum przeciw ukąszeniom. W dalszej części zajmuje się kwestią ochrony przed użądleniami pszczół, os, ugryzieniem przez salamandrę, a nawet przed ukłuciem płaszczki. W drugim poemacie omawia ponad dwadzieścia trujących substancji pochodzenia roślinnego, zwierzęcego i mineralnego, a następnie daje przestrogi i „lekarstwa" na zatrucia spowodowane tojadem, bielą ołowianą, przez chrząszcze pryszczawkowate, kolendrą, cykutą, byczą krwią, kwaśniejącym mlekiem, lulkiem czarnym, opium, a nawet przez pijawki i ropuchy. Por. *Literatura starożytnej Grecji*, red. H. Podbielski, t. 1, Lublin 2005, s. 287–291.

[2] Dioskorides, lekarz z I wieku po Chr., przedstawiciel szkoły herofilejskiej. Skompilowane przez niego dzieło *De materia medica* aż do czasów nowożytnych było najlepiej zachowanym traktatem o leczniczych własnościach roślin. Por. L. Russo, *Zapomniana rewolucja. Grecka myśl naukowa a nauka nowoczesna*, przeł. I. Kania, Kraków 2005, s. 179.

[3] Żyjący w I wieku po Chr. przedstawiciel literatury encyklopedycznej.

[4] Żyjący w I wieku przed Chr. autor niezachowanych komentarzy do całości dzieł Hipokratesa.

[5] Lekarz, farmakolog z I wieku przed Chr.

[6] Mowa o wspomnianych powyżej starożytnych pisarzach.

καὶ ὑμῶν, ποθεινότατοι, * εἰς τὸ ἀποκαλύψαι τῶν δεινῶν ἑρπετῶν καὶ θηρίων μορφάς τε καὶ ἰοὺς καὶ δήγματα ὀλετήρια. 3.5. πρὸς ἀντίθεσιν δὲ τούτων ὅσαπερ δυνάμεθα ἐν συντόμῳ εἴ που ἓν ἢ δύο [172] ῥήματα εἰς τὸ ἀνακρούσασθαι μὲν αὐτῶν τὸν ἰόν, σῶσαι δὲ τὸν βουλόμενον * μετὰ τὸν κύριον καὶ καθ᾽ ἑκουσίαν γνώμην καὶ ἀκουσίαν εἰς τὰ αὐτὰ ἑρπετώδη τῶν αἱρέσεων διδάγματα παραπεπτωκότα ἀντιδότων δίκην παραθησόμεθα.

nieszczęściom i [* uchronienie[1]] was, o najdrożsi, dzięki ujawnieniu wyglądu, jadu i śmiertelnych ukąszeń budzących grozę węży i dzikich zwierząt[2]. 3.5. W odpowiedzi podam w formie antidotum, na tyle, na ile będę w stanie uczynić to zwięźle, przynajmniej jeden albo dwa [172] argumenty, aby zneutralizować ich jad, ocalić natomiast każdego, kto tego pragnie, idąc za Panem, a kto dobrowolnie czy wbrew woli wpadł w to właśnie charakterystyczne dla węża nauczanie sekt.

---

1 Uzupełnienie Holla.

2 Przedstawianie heretyków jako węży omawia G. Pini, s. 137–138, nota 20, podając między innymi źródła biblijne (Ap 12, 9; Łk 10, 19; Mt 3, 7) oraz patrystyczne (Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 27, 3–4; III, 2, 3).

[Α΄. Βαρβαρισμός.]

1.1. Καὶ γὰρ ἀπ᾽ ἀρχῆς Ἀδὰμ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ πλασθεὶς ἀπὸ γῆς καὶ λαβὼν τὸ ἐμφύσημα ἐζωογονήθη (οὐ γάρ, ὥς τινες οἴονται, ἀπὸ πέμπτης ἤρξατο καὶ τῇ ἕκτῃ ἐτελειώθη· ἔσφαλται γὰρ ἡ τῶν λεγόντων τοῦτο διάνοια), ἁπλοῦς τε ἦν καὶ ἄκακος, οὐκ ὄνομά τι κεκτημένος ἕτερον, οὐ δόξης οὐ γνώμης οὐ βίου διακρίσεως ἐπίκλησιν κεκτημένος [ἀλλ᾽] ἢ Ἀδὰμ μόνον κληθείς, τὸ ἑρμηνευόμενον ἄνθρωπος. 1.2. τούτῳ πλάττεται ἐξ αὐτοῦ γυνὴ ὁμοία αὐτῷ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώματος, [διὰ] τοῦ αὐτοῦ ἐμφυσήματος. παῖδες δὲ γεννῶνται τούτῳ ἄρρενές τε καὶ θήλειαι. καὶ βιώσας ἔτη ἐννακόσια τριάκοντα τὸ χρεὼν ἀπέδωκε. 1.3. τούτου παῖς Σήθ, υἱὸς δὲ τούτου Ἐνώς, καὶ κατὰ διαδοχὴν Καινάν, Μαλελεήλ, Ἰάρεδ. ὡς δὲ ἡ παράδοσις ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα [περι]έχει, ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ κακομηχανία ἐν κόσμῳ γίνεσθαι, καὶ ἀπ᾽ ἀρχῆς μὲν διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς τοῦ Κάϊν ἀδελφοκτονίας, νῦν δὲ ἐν χρόνοις τοῦ Ἰάρεδ καὶ ἐπέκεινα φαρμακεία καὶ μαγεία, ἀσέλγεια, μοιχεία τε καὶ ἀδικία. 1.4. οὐ [173] γνώμη [δέ] τις ἑτέρα, οὐ δόξα μεθηλλαγμένη, ἀλλὰ μία γλῶττα καὶ γένος ἦν ἐπὶ γῆς κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ

[1. Barbaryzm[1]]

1.1. Ukształtowany w szóstym dniu z ziemi Adam po otrzymaniu tchnienia od początku został ożywiony[2] (jego formowanie nie zostało rozpoczęte, jak sądzą niektórzy, w piątym dniu, a ukończone w szóstym[3]; umysł głoszących taki pogląd jest w błędzie). Był szczery, nie znał zła i nie miał żadnego innego imienia ani przydomka objaśniającego jego opinie, usposobienie i życie, ale nazwany tylko Adamem, co się tłumaczy „człowiek”[4]. 1.2. Dla niego i z niego, z jego ciała, za pośrednictwem jego tchnienia ukształtowana jest podobna do niego kobieta[5]. Jemu rodzą się dzieci, zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej[6]. Przeżywszy 930 lat, zmarł[7]. 1.3. Jego synem był Set[8], a synem Seta Enosz[9] i kolejno Kenan[10], Mahalaleel[11], Jered[12]. Jak podaje tradycja, która do nas doszła, odtąd w świecie pojawiła się nikczemność, od początku przez nieposłuszeństwo Adama[13], następnie przez bratobójstwo Kaina[14], w czasach zaś Jereda czary, magia, rozwiązłość, cudzołóstwo i występek. 1.4. Nie [173] było żadnego innego usposobienia ani nie uległ zmianie pogląd, lecz jeden język i jeden ród

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 1.
2 Por. Rdz 2, 7; 1, 26–27.
3 Por. Rdz 1, 23–26. Liczba 6 oznaczała doskonałość już dla pitagorejczyków – por. Filolaos z Tarentu, 44, wyd. H. Diels, W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Berlin 1951.
4 Por. Rdz 5, 2.
5 Por. Rdz 2, 21nn.
6 Por. Rdz 5, 4.
7 Por. Rdz 5, 5. Dosłownie: „dopełnił przeznaczenia”.
8 Por. Rdz 5, 3.
9 Por. Rdz 5, 6.
10 Por. Rdz 5, 9.
11 Por. Rdz 5, 12.
12 Por. Rdz 5, 15.
13 Por. Rz 5, 19.
14 Por. Mdr 10, 3; Rdz 4, 8.

ἐσπαρμένον. 1.5. τούτῳ δὲ τῷ Ἰάρεδ γίνεται παῖς τοὔνομα Ἐνώχ, ὅς «εὐηρέστησε τῷ θεῷ καὶ οὐχ ηὑρίσκετο· μετέθηκεν γὰρ αὐτὸν ὁ θεός» καὶ «οὐκ εἶδεν θάνατον». Ἐνὼχ δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα, Μαθουσάλα τὸν Λάμεχ, Λάμεχ τὸν Νῶε. 1.6. καὶ ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοκρισία κατακλυσμὸν ὕδατος ἐπενέγκασα τῇ οἰκουμένῃ πᾶσαν σάρκα ἀνθρώπων τε καὶ τῶν ἄλλων * ἐξήλειψεν, ἐφύλαξε δὲ ἐν λάρνακι διὰ προστάγματος τὸν Νῶε, εὐαρεστήσαντα ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ εὑρόντα χάριν, αὐτόν τε τὸν προδεδηλωμένον Νῶε καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ, Σὴμ Χὰμ Ἰάφεθ, τήν τε ἰδίαν σύζυγον καὶ τῶν τριῶν υἱῶν τὰς τρεῖς γυναῖκας, 1.7. ὥστε ἀνθρώπων ψυχὰς ὀκτὼ ἐν τῇ τότε λάρνακι διασεσῶσθαι ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἀπὸ παντὸς γένους θηρίων τε καὶ ζῴων, κτηνῶν τε καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ γῆς πρὸς σύστασιν πάλιν τῆς ἐν κόσμῳ πάντων ὑποστάσεως ἀπὸ τινῶν μὲν δύο δύο ἀπὸ δὲ ἄλλων ἑπτὰ ἑπτά. 1.8. καὶ οὕτως παρῆλθε δεκάτη γενεὰ ἐτῶν δισχιλίων διακοσίων ἑξήκοντα δύο. καὶ ὁ κατακλυσμὸς πέπαυται καὶ Νῶε καὶ ὁ αὐτοῦ οἶκος λείψανον τῷ κόσμῳ γεγένηται. 1.9. οὔπω δὲ οὐχ ἑτεροδοξία, οὐκ ἔθνος τι διαφερόμενον, οὐκ ὄνομα αἱρέσεως, ἀλλ᾽ οὐδὲ εἰδωλολατρεία. ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπων ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει (νόμος γὰρ οὐδὲ εἷς ἐτύγχανεν· ἕκαστος γὰρ ἑαυτῷ νόμος ἐγίνετο καὶ τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει, καθὼς παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἡ χρῆσις, οὐ μόνον Βαρβαρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων· φησὶ γάρ «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος»), Βαρβαρισμὸς τότε ἐκαλεῖτο ἐν ταῖς δέκα γενεαῖς τοῦ χρόνου τὸ ἐπώνυμον.

był rozsiany w tym czasie na ziemi[1]. 1.5. Jeredowi rodzi się syn o imieniu Henoch, który „spodobał się Bogu, a następnie nie można go było odnaleźć, zabrał go bowiem Bóg" i „nie ujrzał śmierci"[2]. Henoch zaś rodzi Matuszelacha, Matuszelach Lameka, Lamek Noego. 1.6. Sprawiedliwy sąd Boga sprowadził na świat potop i wyniszczył zarówno wszystkich ludzi[3], jak i wszystkie inne istoty. Swoim zaś rozkazem uratował w arce Noego, który okazał się miły wobec niego i znalazł łaskę; samego wspomnianego Noego wraz z jego trzema synami, Semem, Chamem, Jafetem, jego żoną i trzema żonami trzech synów, 1.7. tak że osiem istot ludzkich wtedy w arce zostało ocalonych z potopu[4], a z wszelkiego rodzaju dzikich zwierząt i istot żyjących, zwierząt domowych i wszelkiej innej istoty na ziemi, ze względu na nakaz podtrzymania istnienia wszelkiego bytu w świecie, z jednych po dwie pary, a z innych po siedem[5]. 1.8. W ten sposób minęło dziesiąte pokolenie po 2262 latach[6]. Potop ustąpił i Noe oraz jego dom pozostali na świecie jako jedyni[7]. 1.9. Jeszcze nie było heterodoksji, różnicy wśród ludzi, nazwy sekty ani żadnego bałwochwalstwa[8]. Skoro każdy człowiek kierował się własną opinią (nie było bowiem jednego prawa; każdy dla siebie stanowił prawo i kierował się swoją własną opinią, według tego, jak wyrażono to u apostoła, nie tylko w odniesieniu do barbaryzmu, ale i wobec innych, gdy mówi, że w Chrystusie Jezusie nie ma barbarzyńcy, Scyty, Greka ani Żyda[9]), czas ten nazwano „barbaryzmem" na określenie okresu dziesięciu pokoleń.

---

1 Por. Rdz 11, 1.6; *Panarion* 2, 3; 39, 8, 3.
2 Por. Rdz 5, 18.24; Hbr 11, 5.
3 Dosłownie: „wszelkie ludzkie ciało".
4 Por. 1 P 3, 20.
5 Słowa o Noem – por. Rdz 6, 8 – 8, 19.
6 Por. Hieronim ze Strydonu, *Listy*, 51, 6 (list Epifaniusza do bpa Jana Jerozolimskiego z 394 roku).
7 Dosłownie: „jako reszta", „jako pozostałość".
8 Zob. poniżej *Panarion* 2, 3.5.7.
9 Por. Kol. 3, 11; Ga 3, 28.

[Β΄. Σκυθισμός.]

2.1. Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπιστάσης τῆς λάρνακος τοῦ Νῶε ἐν τοῖς ὄρεσι τοῦ Ἀραρὰτ ἀνὰ μέσον Ἀρμενίων καὶ Καρδυαίων ἐν τῷ Λουβὰρ ὄρει καλουμένῳ, ἐκεῖσε πρώτως κατοίκησις γίνεται μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῶν ἀνθρώπων κἀκεῖ φυτεύει ἀμπελῶνα Νῶε ὁ προφήτης, οἰκιστής τε γίνεται τοῦ τόπου. 2.2. γίνονται δὲ τοῖς αὐτοῦ παισὶν (οὐ γὰρ ἔτι αὐτὸν ἐμφαίνει γεγεννηκέναι) παῖδες καὶ παίδων παῖδες ἕως πέμπτης γενεᾶς ἐτῶν ἑξακοσίων πεντήκοντα ἐννέα, πάρεξ τοῦ Σήμ. κατὰ ἀκολουθίαν δὲ τοῦ ἑνὸς υἱοῦ διέξειμι τὴν γενεαλογίαν· Σὴμ τοίνυν γεννᾷ τὸν Ἀρφαξάδ, Ἀρφαξὰδ τὸν Κηνᾶ, Κηνᾶ τὸν Σάλα, Σάλα τὸν Ἔβερ, εὐλαβῆ καὶ θεοσεβῆ, Ἔβερ τὸν Φαλέκ. 2.3. καὶ οὐδὲν ἦν ἐπὶ τῆς γῆς οὐχ αἵρεσις, οὐ γνώμη ἑτέρα καὶ ἑτέρα, ἀλλ᾽ ἢ μόνον ἄνθρωποι ἐκαλοῦντο, «ἑνὸς χείλους καὶ μιᾶς γλώττης». ἦν δὲ μόνον ἀσέβεια καὶ εὐσέβεια ὁ κατὰ φύσιν νόμος καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἑκάστου θελήματος οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας οὔτε ἀπὸ συγγραμμάτων [συγγραφέων] πλάνη, οὐκ Ἰουδαϊσμὸς οὐχ Ἑλληνισμὸς οὐχ αἵρεσις ἑτέρα τις, ἀλλ᾽ ὡς εἰπεῖν ἡ νῦν πίστις ἐμπολιτευομένη ἐν τῇ ἄρτι ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπ᾽ ἀρχῆς οὖσα καὶ ὕστερον πάλιν ἀποκαλυφθεῖσα. 2.4. τῷ γὰρ βουλομένῳ φιλαλήθως * ἰδεῖν * ἀρχὴ πάντων ἐστὶν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκκλησία, ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Ἀδὰμ γὰρ [ὁ] πρωτόπλαστος πέπλασται οὐκ ἐμπερίτομος, [175] ἀλλ᾽ ἀκροβύστης μὲν τῇ σαρκί, οὐκ εἰδωλολάτρης δὲ ἦν καὶ ᾔδει πατέρα θεὸν καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· προφήτης γὰρ ἦν. 2.5. οὐκ ἔχων τοίνυν περιτομὴν οὐκ ἦν Ἰουδαῖος, ξόανα δὲ μὴ προσκυνῶν ἢ ἄλλο τι οὐκ ἦν εἰδωλολάτρης· προφήτης γὰρ [ἦν]

[2. Scytyzm[1]]

2.1. Po potopie, gdy arka Noego osiadła w górach Ararat[2], pomiędzy Armenią i Kardyają na górze zwanej Lubar, doszło tam do pierwszego osiedlenia ludzi po potopie, a prorok Noe założył tam winnicę i osadę[3]. 2.2.[4] Jego dzieciom urodziły się dzieci (nie ma informacji, że miał on więcej dzieci) oraz wnukom aż do piątego pokolenia po 659 latach, oprócz Sema. Podaję genealogię jednego syna zgodnie z kolejnością. Sem rodzi Arpachszada, Arpachszad Kenę, Kena Szelacha, Szelach Ebera, pobożnego i bogobojnego, Eber Pelega. 2.3.[5] I nie było na ziemi żadnej sekty ani różnicy przekonań, lecz tylko ludzie jednego języka i jednej mowy[6]. Była tylko bezbożność i pobożność, prawo zgodne z naturą oraz błądzenie zgodne z naturą woli każdego, niepochodzące z nauczania ani z ksiąg. Nie istniał ani judaizm, ani hellenizm, ani żadna inna sekta[7], lecz, że tak powiem, wiara zakorzeniona teraz w obecnie istniejącym świętym katolickim Kościele Boga, istniejąca od początku i później jeszcze raz objawiona. 2.4. Dla chcącego szczerze spojrzeć z perspektywy samego celu jest jasne, że początkiem[8] wszystkiego jest katolicki i święty Kościół. Adam utworzony jako pierwszy [protoplasta] nie został ukształtowany jako obrzezany, [175] lecz nieobrzezany na ciele, nie był bałwochwalcą i znał Boga Ojca i Syna, i Ducha Świętego: był bowiem prorokiem. 2.5. A zatem nie mając obrzezania, nie był Żydem, nie oddając czci posągom bóstw czy czemuś innemu, nie był bałwochwalcą[9].

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 2.
2 Por. Rdz 8, 3.
3 Por. Rdz 9, 20.
4 Por. Rdz 11, 10–26 i Łk 3, 35–38; *Panarion* 55, 6; *Ancoratus* 59, 4.
5 Zob. powyżej *Panarion* 1, 9.
6 Por. Rdz 11, 1.6; powyżej *Panarion*1, 4.
7 Por. Euzebiusz z Cezarei, *Demonstr. Evang*. I, 2, 8nn.
8 *Arche* jako „początek", ale i „źródło".
9 Zob. powyżej *Panarion* 1, 9.

ὁ Ἀδὰμ καὶ ᾔδει ὅτι ὁ πατὴρ εἶπε τῷ υἱῷ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον». τί οὖν ἦν, μήτε περιτομὴν ἔχων μήτε εἴδωλα σέβων, ἀλλ᾽ ὅτι τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν χαρακτῆρα ὑποφαίνων ἐδείκνυτο; 2.6. οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ καὶ ἐπὶ τοῦ Σὴθ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼχ καὶ ἐπὶ τοῦ Μαθουσάλα καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἔβερ ἄχρι τοῦ Ἀβραὰμ διαληπτέον. 2.7. ἐνήργει δὲ τότε εὐσέβειά τε καὶ ἀσέβεια, πίστις καὶ ἀπιστία· πίστις μὲν ἐπέχουσα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν εἰκόνα, ἀπιστία δὲ ἐπέχουσα ἀσεβείας τὸν χαρακτῆρα καὶ παρανομίας, ἐναντία τοῦ κατὰ φύσιν νόμου, ἕως τοῦ προδεδηλωμένου χρόνου. 2.8. πέμπτῃ τοίνυν γενεᾷ μετὰ τὸν κατακλυσμόν, πληθυνόντων ἄρτι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε, κατὰ διαδοχὴν παίδων παῖδες καὶ τούτων παῖδες γεγόνασιν ἑβδομήκοντα δύο τὸν ἀριθμὸν ἐν κόσμῳ ἀρχηγέται καὶ κεφαλαιωταί. 2.9. ἐπεκτεινόμενοι δὲ καὶ πρόσω βαίνοντες ἀπὸ τοῦ Λουβὰρ ὄρους καὶ ὁρίων τῆς Ἀρμενίας τουτέστιν Ἀραρὰτ τῆς χώρας γίνονται ἐν πεδίῳ Σεναάρ, ἔνθα που * ἐπελέξαντο· κεῖται δὲ αὕτη ἡ Σεναὰρ νυνὶ ἐν χώρᾳ τῇ Περσίδι· ἦν δὲ πάλαι Ἀσσυρίων. 2.10. ἐκεῖσε τοίνυν συνδυάσαντες συμβούλιον λαμβάνουσι μετ᾽ ἀλλήλων πύργον καὶ πόλιν οἰκοδομῆσαι· ἀπὸ δὲ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς [176] Εὐρώπην εἰς Ἀσίαν κεκλικότες ἐπωνομάσθησαν πάντες κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ἐπίκλησιν Σκύθαι. 2.11. κτίζουσι δὲ τὴν πυργοποιίαν καὶ οἰκοδομοῦσι τὴν Βαβυλῶνα. καὶ οὐκ ηὐδόκησεν ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ ἔργῳ τῆς αὐτῶν ἀνοίας· διεσκέδασε γὰρ αὐτῶν τὰς γλώττας καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑβδομήκοντα δύο διένειμεν κατὰ τὸν τῶν τότε ἀνδρῶν ἀριθμὸν εὑρεθέντων, ὅθεν καὶ Μέροπες οὗτοι κέκληνται διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν, καὶ τὸν πύργον ἀνέμων βολὴ κατέστρεψεν. 2.12. ἐμερίσθησαν γοῦν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν δεξιά τε καὶ εὐώνυμα, οἱ μὲν παλίνορσοι ὅθεν ἐκβεβήκασιν, ἄλλοι δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω τῆς ἀνατολῆς κεχωρηκότες, ἕτεροι δὲ τὴν Λιβύην κατειλήφασιν· 2.13. ὡς καὶ περὶ τούτων τὴν ἀκρίβειαν εἴ τις ἐθέλοι καταλαβέσθαι, εὕροι ἂν ἕκαστον τῶν προκεχωρηκότων καθ᾽ ἑκάστην τινὰ πατρίδα πῶς εἴληχε τὸν κλῆρον, ὡς ὁ Μιστρὲμ μὲν διαδέχεται τὸν τῆς Αἰγύπτου κλῆρον, Χοὺς δὲ τὴν Αἰθιοπίδα, Ψοῦς τὰ Ἀξωμιτικὰ μέρη, Ῥέγμα καὶ Σαβακαθὰ καὶ † Θωϋὰν καὶ † Λουὸδ τὰ πρὸς τῇ Γαραμῶν χώρᾳ. καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ πλάτος ποιήσωμαι τὴν ἐνταῦθα σύνταξιν τοῦ προοιμίου, ἐλεύσομαι πάλιν ἐπὶ τὸ προκείμενον καὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν αὖθις ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας.

Adam był prorokiem i wiedział, że Ojciec powiedział do Syna: „Uczyńmy człowieka”[1]. Czym więc był, ani nie mając obrzezania, ani nie czcząc bożków, lecz że ukazał znak wyróżniający chrześcijaństwo?[2] 2.6. To samo trzeba odnieść do Abla, Seta, Enosza, Henocha, Matuszelacha, Noego, Ebera aż do Abrahama. 2.7. Była wtedy obecna pobożność i bezbożność, wiara i niewiara. Wiara zawierająca obraz chrześcijaństwa, niewiara zaś przeciwna do prawa natury, zawierająca specyficzną cechę bezbożności i bezprawia, aż do czasu, o którym wspomniałem. 2.8.[3] W piątym pokoleniu po potopie, gdy powiększyła się liczba ludzi z trzech synów Noego, przez kolejne następstwo pokoleń, dzieci i ich dzieci, populacja ludzi na świecie osiągnęła liczbę 72 przywódców i najznakomitszych postaci. 2.9. Rozchodząc się i idąc coraz dalej od góry Lubar i granic Armenii, to znaczy z krainy Ararat, dotarli do równiny Szinear, gdzieś tam obrali sobie [siedzibę]. Szinear znajduje się teraz w Persji; a wcześniej leżało w Asyrii. 2.10.[4] Tam zebrali się razem i podjęli wspólną decyzję zbudowania wieży i miasta[5]. Od terenu [176] w Azji, do którego się skierowali, znajdującego się w pobliżu Europy, zostali wszyscy nazwani Scytami[6], ma to związek z nazwą tego okresu. 2.11.[7] Budowali wieżę i zamieszkiwali Babilon. Nie upodobał sobie Bóg w tym dziele ich głupoty. Rozproszył ich języki i rozdzielił z jednego na siedemdziesiąt dwa, według liczby mężów wtedy żyjących[8]. Dlatego zostali oni nazwani „Meropami” ze względu na „podzielenie” języków[9], a uderzenie wiatru zniszczyło wieżę. 2.12. Wówczas rozproszyli się po całej ziemi na prawo i lewo, jedni cofnęli się do miejsca, skąd wyszli, inni posunęli się jeszcze bardziej na wschód, a jeszcze inni zawładnęli Libią. 2.13.[10] Jeśli ktoś chciałby zrozumieć dokładnie te sprawy, może odkryć, jak każdemu spośród idących przypadły w udziale poszczególne krainy: Mistrem otrzymał Egipt, Kusz Etiopię, Psus Aksomitię[11], Rama i Sabtek oraz † Thoyan i † Loud tereny przy kraju Garamon. I aby nie rozciągać zbytnio dzieła u jego początku, powrócę znowu do tematu i wedle kolejności przedstawię wszystko w pewnym porządku.

---

1 Rdz 1, 26.
2 Zob. poniżej *Panarion* 4, 1 (o Abrahamie).
3 *Panarion* 2, 8–13; por. *Ancoratus* 112nn; *Panarion* 39, 8, 2; 66, 83, 4–9.
4 Zob. powyżej *Panarion* 2, 10–13.
5 Por. Rdz 10, 32 – 11, 4.
6 Zob. powyżej *Panarion anaceph.* I, 2, 2.
7 *Panarion* 2, 11–13, zob. poniżej 39, 8, 2.
8 Por. Rdz 11, 3–9. Dosłownie: „znalezionych”.
9 Zob. powyżej *Panarion anaceph.* I, 3, 7; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* I, 21, 142, 2.
10 Por. *Ancoratus* 113.
11 Por. Rdz 10, 6–13. Dosłownie: „Aksomityjskie regiony”.

[Γ΄. Ἑλληνισμός.]

3.1. Μεταξὺ γοῦν τοῦ Ἔβερ καὶ τοῦ Φαλὲκ καὶ τῆς πυργοποιίας καὶ πρώτης πόλεως μετὰ τὸν κατακλυσμὸν κτισθείσης ἐπ᾽ αὐτῇ τῇ οἰκοδομῇ ἀρχὴ λοιπὸν συμβουλίας ἀθροισμοῦ καὶ τυραννίδος γίνεται. [177] 3.2. Νεβρὼδ γὰρ βασιλεύει υἱὸς τοῦ Χοὺς τοῦ Αἰθίοπος, ἐξ οὗ Ἀσσὼρ γεγέννηται. τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρὲχ γεγένηται καὶ ἐν Ἀρφὰλ καὶ Χαλάννῃ· κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειρὰς καὶ τὴν Θοβὲλ καὶ Λόβον ἐν τῇ Ἀσσυρίων χώρᾳ. τοῦτόν φασι παῖδες Ἑλλήνων εἶναι τὸν Ζωροάστρην, ὃς πρόσω χωρήσας ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη οἰκιστὴς γίνεται Βάκτρων. 3.3. ἐντεῦθεν τὰ κατὰ τὴν γῆν παράνομα διανενέμηται· ἐφευρετὴς γὰρ οὗτος γεγένηται κακῆς διδαχῆς, ἀστρολογίας καὶ μαγείας, ὥς τινές φασι περὶ τούτου τοῦ Ζωροάστρου· πλήν, ὡς ἡ ἀκρίβεια περιέχει, τοῦ Νεβρὼδ τοῦ γίγαντος οὗτος ἦν ὁ χρόνος, πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διεστήκασιν ἄμφω, ὅ τε Νεβρὼδ καὶ ὁ Ζωροάστρης. 3.4. Φαλὲκ δὲ γεννᾷ τὸν Ῥαγαῦ, Ῥαγαῦ τὸν Σεροὺχ τὸν ἑρμηνευόμενον ἐρεθισμόν, ἀφ᾽ οὗ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους ἡ εἰδωλολατρεία τε καὶ ὁ Ἑλληνισμός, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς γνῶσις περιέχει. οὔπω δὲ ἐν ξοάνοις καὶ ἐν τορείαις λίθων ἢ ξύλων ἢ ἀργυροτεύκτων ἢ [ἐκ] χρυσοῦ ἢ ἄλλης τινὸς ὕλης πεποιημέναις, μόνον δὲ διὰ χρωμάτων καὶ εἰκόνων ἡ τοῦ ἀνθρώπου διάνοια ἑαυτῇ ἐφηύρατο τὴν κακίαν καὶ διὰ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ λογιότητος καὶ νοῦ ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος τὸ παράνομον ἐφηύρατο. 3.5. γίνεται δὲ τῷ Σεροὺχ παῖς ὁ Ναχώρ, Ναχὼρ δὲ γεννᾷ τὸν Θάρρα. ἐντεῦθεν γέγονεν ἀνδριαντοπλασία ἀπὸ πηλουργίας καὶ κεραμικῆς ἐπιστήμης ἐκ

[3. Hellenizm[1]]

3.1.[2] W okresie pomiędzy Eberem i Pelegiem, budowaniem wieży i założeniem po potopie pierwszego miasta w związku z tą budową doszło jeszcze do powstania zgromadzenia rady oraz tyranii. [177] 3.2.[3] Panował Nimrod, syn Kusza, Etiopczyka, z którego zrodził się Aszszur. Jego królestwo powstało w Orech, w Arfal i w Chalanne. Założył także Theiras, Thobel oraz Lobon w Asyrii. Grecy twierdzą, że on jest Zoroastrem, który, posunąwszy się dalej w kierunku wschodnim, był założycielem Baktrii. 3.3. Odtąd bezprawie rozeszło się po ziemi. On bowiem stał się wynalazcą zgubnej nauki, astrologii oraz magii, jak niektórzy mówią o Zoroastrze[4]. Jednakże, ściśle mówiąc, to był czas Nimroda giganta; obu zaś, Nimroda i Zoroastra, dzielił spory odstęp czasu[5]. 3.4. Peleg zrodził Reu, Reu Seruga, którego imię oznacza „upór”[6]. Od niego zaczęło się wśród ludzi zarówno bałwochwalstwo, jak i hellenizm, jak o tym mówi wiedza, która do nas dotarła. Jeszcze nie w posągach ani w rzeźbach z kamienia lub z drzewa czy wykonanych ze srebra, złota albo zrobionych z jakiejś innej materii[7], lecz tylko poprzez kolory i obrazy ludzka myśl odkryła dla siebie samej zło i poprzez wolność, racjonalność i rozum zamiast dobroci odkryła bezprawie. 3.5. Serugowi urodził się syn Nachor, Nachor zaś zrodził Teracha[8]. Odtąd nastało rzeźbienie posągów z rzeźbienia w glinie i ze znajomości garncarstwa, co wywodzi

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 3.
2 *Panarion* 3, 1, por. Rdz 10, 25; 11, 14–19; Teofil, *Do Autolyka* II, 31.
3 *Panarion* 3, 2, por. Rdz 10, 8–12.
4 Por. *Clementinae*, Hom. IX, 4; zob. poniżej *Panarion* 3.11.
5 Por. Euzebiusz z Cezarei, *Praep. evan*. X, 9.
6 Por. Rdz 11, 18–20.
7 Por. Epifaniusz, *Ancoratus* 102, 7; *Panarion anaceph*. I, 3, 2–3.
8 Por. Rdz 11, 22–24.

τῆς τοῦ Θάρρα τούτου [178] τέχνης. περιέστη δὲ ὁ αἰὼν εἰς εἰκοστὴν γενεὰν ἕως τούτου, ἐτῶν τρισχιλίων τριακοσίων τριάκοντα δύο. 3.6. καὶ οὐδεὶς πώποτε τῶν προτέρων ἀνθρώπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελεύτα, ἀλλὰ πατέρες πρὸ παίδων τελευτῶντες τοὺς υἱοὺς διαδόχους κατελίμπανον (καὶ μή τις λεγέτω περὶ τοῦ Ἄβελ· 3.7. οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν)· ἐξότε δὲ Θάρρα ἀντίζηλον τῷ θεῷ προεστήσατο διὰ τῆς ἰδίας πηλουργίας τεχνησάμενος, τὰ ὅμοια οἷς ἔπραξεν ἀπὸ τῆς δίκης ἀπείληφε καὶ αὐτὸς παραζηλωθεὶς διὰ τοῦ ἰδίου τέκνου. 3.8. ὅθεν θαυμάσασα ἡ θεία γραφὴ ἐπεσημήνατο λέγουσα «καὶ ἀπέθανεν Ἀρρὰν ἐνώπιον Θάρρα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ». 3.9. ἕως τούτου ἔμεινε Σκυθική τις διαδοχὴ καὶ ἐπίκλησις. οὔπω δὲ ἦν τις αἵρεσις, οὔπω μηχανή τις ἑτέρα ἢ μόνον «[πρώτη] πορνεία, ἐπίνοια εἰδώλων». καὶ ἔνθεν ἐθεοποιήσαντο ἢ κακοδαίμονας τυράννους ἢ γόητας φαντάσαντας τὴν οἰκουμένην, τιμήσαντες τὰ τούτων μνήματα, 3.10. καὶ μετέπειτα πολλῷ τῷ χρόνῳ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Δία Ῥέαν τε καὶ Ἥραν καὶ τοὺς ἀμφ᾽ αὐτούς, ἔπειτα δὲ Ἀκινάκην σέβοντες οἵ τε τῶν Σκυθῶν Σαυρομάται Ὄδρυσόν τε τῶν Θρᾳκῶν προπάτορα, ἐξ οὗ τὸ γένος κατάγεται Φρυγῶν· ὅθεν καὶ Θρᾷκες ἀπὸ τοῦ Θήρας ἐπίκλην τοῦ ἐν τῇ πυργοποιίᾳ γεγενημένου καλοῦνται. 3.11. περιέστη δὲ [179] πᾶς ὁ χρόνος ἐντεῦθεν λαβούσης τῆς πλάνης ἀρχὴν εἰς τὸν προδηλούμενον καιρόν, * φύρων λοιπὸν τὰς ὁδούς· συγγραφεῖς τε ἔνθεν καὶ ἱστοριογράφοι ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐρανισάμενοι ἐθνομύθου πλάνης *, ὅθεν δὴ τὰ τῆς φαρμακείας καὶ μαγείας ηὑρέθη. 3.12. μετηνέχθη δὲ ταῦτα εἰς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς ἡλικίας Κέκροπος. καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν Νίνος ἐν Ἀσσυρίοις καὶ Σεμίραμις, σύγχρονοι ὄντες τῷ Ἀβραάμ, Αἰγυπτίων δὲ ἑκκαιδεκάτη δυναστεία· οἱ ἐν Σικυῶνι δὲ τότε μόνοι ἐβασιλεύοντο, ἧς βασιλείας ἀρχὴ γέγονεν Εὔρωψ.

się z umiejętności Teracha. [178] Do tego momentu świat[1] osiągnął swoje dwudzieste pokolenie, po upływie 3332 lat. 3.6. Nigdy wcześniej nie zdarzyła się wśród ludzi sytuacja, w której syn umarłby przed ojcem, lecz ojcowie, umierając przed dziećmi, pozostawiali synów jako następców (i niech nikt nie mówi o Ablu, 3.7. bo on nie umarł śmiercią naturalną[2]). Odkąd zaś Terach postawił na pierwszym miejscu rywala dla Boga, uczyniwszy dla siebie boga za pomocą własnej pracy w glinie, otrzymał sprawiedliwą odpłatę odpowiednią do rzeczy, które uczynił, i on sam pobudzony został do zawiści przez własnego syna. 3.8. Dlatego Pismo Święte ze zdumieniem zaznacza: „i umarł Haran jeszcze za życia Teracha, swego ojca, w ziemi swojego urodzenia”[3]. 3.9. Dotąd pozostała jakaś spuścizna i nazwa scytyjska. Jeszcze nie istniała żadna sekta ani jakaś inna struktura[4], lecz tylko „pierwotna rozpusta i wymyślanie bożków”[5]. Odtąd ludzie ubóstwili sobie tyranów opętanych przez złe duchy lub czarodziejów, którzy oszukali cały świat, czcząc ich groby, 3.10. a następnie dużo później ubóstwili Kronosa i Zeusa, Reję i Herę i innych związanych z nimi. Potem czcili krótki miecz[6], a scytyjscy Sauromaci Odrysusa i praojca Traków, z którego wywodzi się ród Frygów. Stąd Trakowie nazywani są od imienia Therasa, urodzonego w czasie budowania wieży[7]. 3.11. Odtąd zaczął się błąd [179] i trwał cały czas, aż do wskazanego przeze mnie momentu, * wprowadzając ponadto zamieszanie w ludzkie drogi. Potem pisarze i historycy zapożyczyli z błędu obecnego w ludowej mitologii egipskiej, * gdzie wynaleziono czary i magię. 3.12. Przeniesiono je do Greków za czasów Kekropsa. W tym czasie byli w Asyrii Ninos i Semiramida, współcześni Abrahamowi i 16 dynastii w Egipcie. Jedyni, którzy wtedy mieli władzę królewską, rządzili w Sikyonie, a królestwo to zapoczątkował Europs[8].

---

1 Czyli „czas”, „wiek”.
2 Por. Rdz 4, 8.
3 Por. Rdz 11, 28.
4 Zob. powyżej *Panarion* 1, 9; 2, 3. *Mechane* oznacza „sposób, maszynę, urządzenie, wynalazek, wynalazczość, pomysłowość”.
5 Por. Mdr 14, 12; *Panarion* 8, 2, 1.
6 Por. Klemens Aleksandryjski, *Protreptyk* 46, 2; 64, 5. „wielu wbija w ziemię swój miecz i składa mu ofiary jakby samemu Aresowi, np. taki zwyczaj jest u Scytów, o czym pisze Eudoksos w II księdze Periodos. Sauromaci, plemię Scytów – jak mówi Hikesios w swej księdze *O misteriach* – czczą sztylet”. Klemens Aleksandryjski, *Protreptyk* 64, 5 (PSP XLIV, s. 164–165).
7 Por. Rdz 11, 1–4; *Panarion* 39, 8, 5.
8 Por. Euzebiusz z Cezarei, *Praep. evan*. X, 9.

[Δ΄. Ἰουδαϊσμός.]

4.1.1. Καὶ ὁ θεὸς ἐπιλέγεται τὸν Ἀβραὰμ τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστὸν καὶ ἐν εὐσεβείᾳ τελειότατον, ἐν γνώσει προφήτην ἐν βίῳ εὐαγγελικὴν κεκτημένον ἀναστροφήν. 4.1.2. οἴκοι γὰρ γέγονε πατέρα τιμῶν, καλούμενος [δὲ] ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῶν οἰκείων ἀπετάσσετο, πειθόμενος [δὲ] τῷ καλοῦντι, ὥσπερ οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην. 4.1.3. καὶ ἵνα μὴ πάλιν μηκύνω τὸν λόγον, συνελὼν ἐρῶ. εἰς ἔτη γὰρ ἐλάσας οὗτος ὁ πατριάρχης ἐνενήκοντα ἐννέα ὑπὸ τοῦ θεοῦ χρηματίζεται εἰς περιτομὴν καὶ ἄρχεται ἔνθεν ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετὰ τὸν Ἑλληνισμόν· καὶ ἦν [ἀπὸ] τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς εἰκοστὴ πρώτη γενεά, ἔτη τρισχίλια τετρακόσια τριάκοντα ἕν. 4.1.4. Σκυθισμὸς γὰρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἄχρι τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σερούχ, ἀπὸ δὲ τοῦ Σεροὺχ ἕως τοῦ Ἀβραὰμ καὶ δεῦρο Ἑλληνισμός, ἀπὸ δὲ Ἀβραὰμ οὔπω ἐπώ- [180] νυμον ἦν αἱρέσεως ἀλλ᾽ ἢ μόνον τῆς αὐτοῦ θεοσεβείας τοὔνομα· Ἀβράμιοι τοίνυν οἱ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἐκαλοῦντο. 4.1.5. παῖδες γὰρ ὑπῆρξαν τούτῳ ὀκτώ, Ἰσαὰκ δὲ ὁ κληρονόμος μόνος ἦν, διότι καὶ κατὰ γνώμην πατρὸς ἐβίου θεοσεβείᾳ προσανέχων καὶ κατ᾽ ἐπαγγελίαν θεοῦ τῷ πατρὶ ἐδεδώρητο. 4.1.6. ἔσχε δὲ πρὸ τούτου τὸν Ἰσμαὴλ ἀπὸ παιδίσκης τῆς Ἄγαρ, Χεττούρα δὲ τούτῳ τίκτει παῖδας ἕξ. διεμερίσθησαν δὲ οὗτοι ἐπὶ τὴν εὐδαίμονα Ἀραβίαν λεγομένην· Ζεμβρὰν καὶ Ἰεζὰν καὶ Ἰεσβὸκ καὶ Σουὲ καὶ Ἐμαδὲμ καὶ Μαδιάμ. 4.1.7. καὶ «ὁ τῆς παιδίσκης» (Ἰσμαὴλ δὲ ὡς ἔφην τούτῳ ἦν ὄνομα), καταλαμβάνει δὲ οὗτος * καὶ κτίζει τὴν Φαρὰν

[4. Judaizm[1]]

4.1.1. Bóg wybrał Abrahama, w nieobrzezaniu wiernego – co jest specyficzną cechą świętego katolickiego Kościoła – i w pobożności najdoskonalszego, w poznaniu proroka, w życiu tego, kto uczynił swoim ewangeliczny sposób życia. 4.1.2. Żył on w domu, czcząc ojca, wezwany przez słowo, odszedł od krewnych, posłuszny powołującemu, podobnie jak to miało miejsce w przypadku Piotra, Andrzeja, Jakuba i Jana[2]. 4.1.3. Bym znowu nie był rozwlekły[3], będę się streszczał. Kiedy ów patriarcha osiągnął wiek 99 lat, Bóg wydał rozporządzenie dotyczące obrzezania i wtedy powstała specyficzna cecha judaizmu[4], po hellenizmie. Stało się to w 21 pokoleniu, po upływie 3431 lat od założenia świata. 4.1.4. Scytyzm rozciągał się od [czasu] potopu aż do [czasu] wieży i Seruga, hellenizm od Seruga aż do Abrahama, od Abrahama zaś w ogóle [180] nie było nazwy sekty, lecz tylko nazwa jego pobożności: abramianami zostali nazwani ci, którzy pochodzili od Abrahama. 4.1.5. Miał on ośmioro dzieci, ale tylko Izaak był dziedzicem[5], ponieważ żył zgodnie z życzeniem ojca, oddając się pobożności, i ponieważ został darowany ojcu zgodnie z obietnicą Boga[6]. 4.1.6. Przed nim miał on Izmaela z niewolnicy Hagar[7], a Ketura urodziła mu sześcioro dzieci. Podzielili oni między siebie Arabię zwaną szczęśliwą: Zimran, Jokszan, Jiszbak, Szuach, Medan i Midian[8]. 4.1.7. A syn niewolnicy (jak wspomniałem, miał na imię Izmael) wziął w posiadanie

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 4; *Panarion* 8, 2–9.
2 Por. Mt 18–22.
3 Zob. powyżej *Panarion* 2, 13.
4 Por. Rdz 17, 10nn.
5 Por. Rdz 21, 10–12.
6 Por. Rdz18, 10nn.
7 Por. Rdz 16.
8 Por. Rdz 25, 2; 1 Kr 1, 32.

καλουμένην ἐν τῇ ἐρήμῳ. τούτῳ παῖδες γίνονται δεκαδύο τὸν ἀριθμόν, ἐξ ὧν αἱ φυλαὶ τῶν Ἀγαρηνῶν τῶν καὶ Ἰσμαηλιτῶν, Σαρακηνῶν δὲ τανῦν καλουμένων. 4.1.8. γεννᾷ δὲ Ἰσαὰκ δύο παῖδας, Ἠσαῦ τε καὶ Ἰακώβ, καὶ ἐκαλεῖτο τότε τὸ γένος τῶν θεοσεβῶν Ἀβράμιοί τε καὶ Ἰσάκιοι. διορισθέντος δὲ τοῦ Ἠσαῦ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν πρὸς τῇ μεσημβρίᾳ τῆς Χαναὰν κειμένην χώραν καὶ ἀνατολῇ οἰκιστὴς γίνεται τοῦ Σηεὶρ ὄρους καὶ πόλιν κτίζει [τὴν] Ἐδώμ, τὴν Ῥοκὸμ καὶ Πέτραν καλουμένην. 4.1.9. γίνονται δὲ τούτῳ παῖδες καὶ ἡγεμονεύουσιν ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ ἕκαστος κατὰ διαδοχήν, οἳ καὶ ἐκαλοῦντο ἡγεμόνες Ἐδώμ. ἐξ οὗπερ πέμπτος κατὰ διαδοχὴν ὁ Ἰώβ, ὑπεξαιρουμένου τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ ἀριθμουμένου· 4.1.10. Ἰσαὰκ γὰρ γεννᾷ τὸν Ἠσαῦ, Ἠσαῦ τὸν Ῥαγουήλ, Ῥαγουὴλ τὸν [181] Ζαρά, Ζαρὰ τὸν Ἰώβ, πρὶν μὲν καλούμενον Ἰωβὰβ ὕστερον δὲ κληθέντα Ἰώβ, ὀλίγον ἔμπροσθεν πρὸ τοῦ γενομένου αὐτῷ πειρασμοῦ. ἦν δὲ περιτομὴ πολιτευομένη. 4.1.11. Ἰακὼβ δὲ ἀποδιδράσκει ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ διὰ μῆνιν αὐτοῦ κατὰ συμβουλίαν πατρὸς καὶ μητρὸς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν Φαδάν, ἐπέκεινα τῆς Μεσοποταμίας Σουβά· ὃς ἄγεται ἐκεῖθεν τῆς ἰδίας συγγενείας γαμετὰς τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν καὶ κυΐσκουσιν αὐτῷ παῖδας δεκαδύο, τοὺς καὶ πατριάρχας ἐπικληθέντας. 4.1.12. παλινδρομοῦντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν Χανανῖτιν γῆν πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα Ἰσαὰκ καὶ μητέρα Ῥεβέκκαν γίνεταί τις αὐτῷ ὀπτασία ἐκ θεοῦ παρὰ τὰς τοῦ Ἰορδάνου διεκβολάς (Ἰαβὸκ δὲ τὸν χειμάρρουν καλοῦσιν), ἔνθα που ἐθεάσατο παρεμβολὰς ἀγγέλων. 4.1.13. «καὶ ἰδού, φησίν, ἄνθρωπος ἀφ᾽ ἑσπέρας καὶ συνεπάλαιεν αὐτῷ ἄχρι τῆς ἕω», ὃν ἄγγελον ἐπεσημήνατο ἡ γραφή· ὃς κατ᾽ εὐλογίαν δίδωσι τῷ Ἰακὼβ ἀξιώματος ὄνομα τὸ Ἰσραήλ. 4.1.14. διαναστὰς δὲ ἐκεῖθεν Ἰακὼβ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου εἶδος θεοῦ. ἐπειδὴ [δὲ] ὁ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς εὐλογίας φήσας «οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ᾽ Ἰσραὴλ κληθήσεται» * καὶ διέστειλε λέγων ὅτι «ἐνίσχυσας μετὰ θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατὸς ἔσῃ», ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου Ἰσραηλῖται καλοῦνται.

* [teren pustyni] i założył na pustyni miejscowość zwaną Paran[1]. Jemu urodziło się dwanaścioro dzieci[2]; od których pochodzą plemiona Hagarenów i Izmaelitów, obecnie nazywanych Saracenami. 4.1.8. Izaakowi urodziło się dwóch synów, Ezaw i Jakub[3], i wtedy ród bogobojnych nazywano zarówno abramianami, jak i izaakianami. Po odejściu Ezawa ku Idumei, krainy leżącej na południowy wschód od Kanaanu, zajął górę Seir[4] i założył miasto Edom, nazywane Rokom bądź Petrą[5]. 4.1.9. Urodziły mu się dzieci i panowały w Idumei, każdy w kolejności. Oni są nazywani władcami Edomu[6]. Piątym według kolejności pochodzącym od Ezawa był Job, po wykluczeniu z tej liczby Abrahama, licząc od Izaaka. 4.1.10. Izaak bowiem zrodził Ezawa, Ezaw Raguela, Raguel [181] Zeracha, Zerach Joba[7], nazywanego wcześniej Jobabem[8], a następnie Jobem, nieco wcześniej, zanim został poddany próbie. Zachowywano zaś zwyczaj obrzezania. 4.1.11. Jakub za radą ojca i matki uciekł od swego brata Ezawa, z powodu jego gniewu, do mezopotamskiego Fadan, które leży za Soubą w Mezopotamii[9]. On wziął sobie stamtąd spośród własnych krewnych cztery żony, które urodziły mu dwanaścioro dzieci, nazwanych patriarchami[10]. 4.1.12. Podczas jego powrotu do ziemi Kanaan, do jego ojca Izaaka i matki Rebeki, miał on widzenie od Boga przy przejściu Jordanu (potok nazywa się Jabbok), tam gdzieś zobaczył zastępy aniołów. 4.1.13. I oto, mówi, mocował się z nim od wieczora aż do świtu człowiek, którego Pismo określiło jako anioła. On zgodnie z błogosławieństwem dał Jakubowi zaszczytne imię „Izrael”[11]. 4.1.14. Obudziwszy się zaś, Jakub nazwał to miejsce „Wzrok Boga”. Skoro zaś powiedział do niego w słowach błogosławieństwa: „Odtąd nie będziesz zwał się Jakub, lecz Izrael” i wyjaśnił, mówiąc: „ponieważ walczyłeś z Bogiem i ludźmi, będziesz potężny”[12]. Od tego czasu są nazywani Izraelitami.

---

1 Por. Rdz 21, 21 (pustynia nazywa się Paran).
2 Por. Rdz 25, 12–16.
3 Por. Rdz 25, 24–26; 1 Kr 1, 34.
4 Por. Rdz 36, 1–9.
5 Por. *Panarion* 55, 1, 9 (Holl, II, 325, w. 12–13: οἱμὲν γὰρ ἐν τῇ Πέτρᾳ τῆς Ἀραβίας, τῇ Ῥοκόμ τε καὶ Ἐδὼμ καλουμένῃ.
6 Por. Rdz 36, 16.40–43.
7 Rdz 36, 10.13.33 (LXX).
8 Hi 42, 17 (LXX).
9 Por. Rdz 27, 41–28, 9.
10 Por. Rdz 35, 22–26; 1 Kr 2, 1–2; zob. poniżej 4, 2, 2.
11 Rdz. 32, 25 (LXX) – 33.
12 Rdz 32, 29; 4, 1.13–14 – por. Rdz 32, 25 – 33, 17.

4.2.1. Καὶ ὁ Ἰσραὴλ μετὰ τὴν τοῦ Ἰωσὴφ εἰς Αἴγυπτον κάθοδον κάτεισι καὶ αὐτὸς σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ υἱῶν τε καὶ ἐκγόνων, γυναικῶν τε τῶν προειρημένων καὶ ἄλλων, ἐν ἑβδομήκοντα ψυχαῖς τὸν ἀριθμόν. 4.2.2. διατρίβει δὲ τὸ γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ γενεὰς πέντε. Ἰακὼβ γὰρ γεννᾷ τὸν Λευὶ καὶ τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἄλλους δέκα πατριάρχας. Λευὶ γεννᾷ τὸν Καάθ, Ἰούδας γεννᾷ τὸν Φαρές· Καὰθ γεννᾷ τὸν Ἀμράμ, Ἀμρὰμ γεννᾷ τὸν Μωυσέα· Φαρὲς γεννᾷ τὸν Ἐσρώμ, Ἐσρὼμ γεννᾷ τὸν Ἀράμ, Ἀρὰμ γεννᾷ τὸν [182] Ἀμιναδάβ, Ἀμιναδὰβ τὸν Ναασσών. 4.2.3. ἐν χρόνοις Μωυσέως καὶ Ναασσὼν πέμπτῃ γενεᾷ κατὰ τὸν Λευὶ ἔξεισιν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐν θεοσημείοις καὶ στρατοπεδεύει ἐν τῇ ἐρήμῳ Σινᾶ. 4.2.4. καὶ χρησμῶν δοθέντων ἐκ θεοῦ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωυσῇ ἀριθμήσασθαι ἀπὸ εἴκοσι ἐτῶν καὶ ἕως πεντήκοντα ἄνδρας δυναμένους σπάσασθαι ῥομφαίαν καὶ λαμβάνειν ὅπλα πολεμικά, εἰς ἑξήκοντα δύο μυριάδας καὶ ὀκτακισχιλίους πεντακοσίους ηὗρεν. 4.2.5. ἦν δὲ κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ Ἴναχος παρ᾽ Ἕλλησι γνωριζόμενος, οὗ θυγάτηρ Ἰώ, ἡ καὶ Ἀτθὶς καλουμένη, δι᾽ ἣν καὶ ἡ νῦν Ἀττική· ἐξ ἧς καὶ ὁ Βόσπορος, οὗ ἐπώνυμος πόλις Βόσπορος ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ καλουμένη· καλοῦσι δὲ αὐτὴν Αἰγύπτιοι Ἶσιν, ἣν καὶ ὡς θεὰν προσκυνοῦσιν. ὁμώνυμος δὲ τούτῳ καὶ ποταμός ἐστιν Ἴναχος οὕτω καλούμενος. 4.2.6. ἐκεῖθεν ἀρχὴν ἔσχεν τὰ παρ᾽ Ἕλλησι μυστήριά τε καὶ τελεταί, πρότερον παρ᾽ Αἰγυπτίοις καὶ παρὰ Φρυξὶ καὶ Φοίνιξι καὶ Βαβυλωνίοις κακῶς ἐπινενοημένα, μετενεχθέντα δὲ εἰς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων χώρας ὑπὸ Κάδμου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἄπιδος πρότερον κληθέντος καὶ οἰκοδομήσαντος τὴν Μέμφιν, 4.2.7. ἀλλὰ καὶ παρ᾽ Ὀρφέως καὶ ἄλλων τινῶν τὴν ἀρχὴν λαβόντα καὶ εἰς αἱρέσεις συσταθέντα ὕστερον ἐν Ἐπικούρῳ καὶ Ζήνωνι τῷ Στωϊκῷ καὶ Πυθαγόρᾳ καὶ Πλάτωνι ἐξ οὗπερ ἤρξαντο χρόνου κρατυνθείσας ἕως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων καὶ Ξέρξου τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν μετὰ τὴν [183] ἅλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων τὸ πρῶτον καὶ Ναβουχοδονόσορ αἰχ-

4.2.1. Izrael po wyruszeniu Józefa do Egiptu sam również poszedł z całym swoim domem, biorąc synów, potomków, ich żony, a także innych, w liczbie 70 osób[1]. 4.2.2. Spędził ród Izraela w ziemi egipskiej czas pięciu pokoleń. Jakubowi urodził się Lewi, Juda oraz 10 innych patriarchów[2]. Lewiemu urodził się Kehat, Judzie Fares. Kehat zrodził Amrama, Amram Mojżesza. Faresowi urodził się Esrom, Esromowi Aram, Aramowi [182] Aminadab, Aminadabowi Naasson[3]. 4.2.3. W czasach Mojżesza i Naassona w piątym pokoleniu, licząc od Lewiego, wyszedł Izrael z Egiptu, poprzez Morze Czerwone wśród Bożych znaków, i rozbił obóz na pustyni Synaj[4]. 4.2.4. Po otrzymaniu wyroczni od Boga, aby Jego sługa Mojżesz przeliczył mężczyzn od dwudziestego do pięćdziesiątego roku życia, zdolnych do posługiwania się mieczem oraz noszenia wojennej zbroi, znalazł on około 628 tysięcy 850[5]. 4.2.5. Był zaś w owym czasie znany u Hellenów Inachos[6], którego córka Io, nazywana Athis, ze względu na którą jest teraz zwana Attyka[7]. Z niej Bosfor, od którego bierze nazwę miasto Bosfor nad Morzem Czarnym[8]. Egipcjanie nazywają je Isis[9], którą czczą jako boginię. Wspólną nazwę z rzeką posiada także Inachos, od którego pochodzi nazwa rzeki. 4.2.6. Stamtąd wzięły początek zarówno greckie misteria, jak i obrzędy wtajemniczenia. Wcześniej były u Egipcjan, Frygów, Fenicjan i Babilończyków na nieszczęście wynalezione, przeniesione do Hellenów z Egiptu przez Kadmosa[10] oraz samego Inachosa – nazywanego wcześniej Apisem, budowniczego Memfis[11]. Lecz od Orfeusza i innych wzięły początek 4.2.7. i do sekt później zostały włączone, Epikura, Zenona Stoika, Pitagorasa oraz Platona. Od momentu, w którym się zaczęły, rosły w siłę aż do czasów macedońskich i króla Persów Kserksesa, po [183] zdobyciu po raz pierwszy Jerozolimy i w okresie niewoli

---

1 Por. Rdz 46, 7.27; zob. poniżej *Panarion* 8, 4, 5: mowa o 75 osobach zgodnie z Dz 7, 14.
2 Por. Rdz 35, 22–26; 1 Kr 2, 1–2; zob. powyżej 4, 1, 11.
3 Por. Mt 1, 3–4; Łk 3, 32–34.
4 Por. Wj 14–19.
5 Por. Lb 1, 1–46.
6 Por. Tacjan, *Oratio ad graecos* 38–39 (E. Schwartz, Lipsiae 1888, TU 4); Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* I, 102, 4; Euzebiusz z Cezarei, *Praep. evang.* 10, 10; Hieronim ze Strydonu, *Kroniki* 7, 20; Epifaniusz, *Ancoratus* 104, 6 (Holl I, 125, 8nn).
7 Por. Hieronim ze Strydonu, *Kroniki* 44, 1.
8 Por. Hieronim ze Strydonu, *Kroniki* 42, 15.
9 Por. Hieronim ze Strydonu, *Kroniki* 27, 14.
10 Por. Hieronim ze Strydonu, *Kroniki* 46, 23.
11 Por. Hieronim ze Strydonu, *Kroniki* 32, 9.

μαλωσίαν καὶ Λαρείου καὶ τῶν κατὰ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα χρόνον. 4.2.8. Πλάτων γὰρ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐγνωρίζετο καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Πυθαγόρας τε καὶ Ἐπίκουρος ὁ μετέπειτα. ὅθεν δὴ ὡς προεῖπον τὴν πρόφασιν εἴληφεν καὶ εἰς κατάστασιν ἦλθε τὰ παρ᾽ Ἕλλησι συγγράμματα καὶ μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον αἱ βοώμεναι αἱρέσεις τῶν φιλοσόφων, 4.2.9. πρὸς ἀλλήλας τῇ μὲν πλάνῃ συνᾴδουσαι καὶ ὁμόστοιχον γνῶσιν συνυφαίνουσαι εἰδωλολατρείας τε καὶ ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας, τῇ δὲ αὐτῇ πλάνῃ εἰς ἑαυτὰς συγκλώμεναι [διαφέρονται] ἑτέρα πρὸς τὴν ἑτέραν.

za Nabuchodonozora i Dariusza oraz w czasach Aleksandra Macedońskiego. 4.2.8. Platon bowiem w owym czasie je znał, a przed nim inni dwaj: Pitagoras i później Epikur. Stąd właśnie, jak powiedziałem, wzięła motyw i osiągnęła usystematyzowanie literatura u Greków, 4.2.9., a później krzykliwe sekty filozofów, nawzajem zgadzające się w błędzie i sztucznie tworzące podobną wiedzę o bałwochwalstwie, bezbożności i ateizmie, tym samym błędem wypaczone nawzajem ze sobą pozostają w konflikcie.

Κατὰ Στωϊκῶν, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ [αἱρέσεως] γ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ε΄.

5.1.1. Καὶ Στωϊκοὶ μὲν φρονοῦσι περὶ θεότητος τοῦτο· φάσκουσιν εἶναι νοῦν τὸν θεὸν ἢ παντὸς τοῦ ὁρωμένου κύτους, οὐρανοῦ δέ φημι καὶ γῆς καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἐν σώματι ψυχήν. 5.1.2. μερίζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ τὴν μίαν θεότητα εἰς πολλὰς μερικὰς οὐσίας, εἰς ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα, εἰς ψυχὴν καὶ ἀέρα καὶ τὰ ἄλλα· 5.1.3. μεταγγισμούς τε ψυχῶν * καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα, καθαιρομένων [ψυχῶν ἀπὸ] σωμάτων ἠδ᾽ αὖ πάλιν εἰσδυουσῶν καὶ ἀνάπαλιν γεννωμένων, διὰ πολλῆς αὐτῶν πλάνης ταύτην τὴν ἀσέβειαν παρυφαίνοντες. μέρος δὲ θεοῦ καὶ ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἡγοῦνται. 5.1.4. ἔσχον δὲ Ζήνωνα ἀρχηγὸν τῆς Στοᾶς, περὶ οὗ πολὺς θρυλεῖται λόγος. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν Κλεάνθου[ς] τινὸς * τοῦ ἀπὸ Τύρου ὁρμωμένου, ἄλλοι δὲ φάσκουσιν αὐτὸν Κιτιέα τῆς Κύπρου νησιώτην, ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέναι χρόνον, ὕστερον δὲ ἐν Ἀθήναις προστησάμενον [184] τουτὶ τὸ δόγμα ἐν τῇ Στοᾷ οὕτω καλουμένῃ, τινὲς δέ φασι δύο Ζήνωνας εἶναι, τόν τε Ἐλεάτην καὶ τὸν προειρημένον· ὅμως οἱ ἀμφότεροι ἴσως ἐδογμάτισαν, εἰ καὶ δύο εἶεν. 5.1.5. φάσκει οὖν καὶ οὗτος τὴν ὕλην σύγχρονον εἶναι τῷ θεῷ, ἴσα ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν, εἱμαρμένην τε εἶναι καὶ γένεσιν, ἐξ ἧς τὰ πάντα διοικεῖται καὶ πάσχει. 5.1.6. πόσα τοίνυν ἰσχύει ἡ σύντομος ἡμῶν αὕτη σύνταξις, πρὸς τὴν τούτου φαυλότητα ἀλεξητήριον φάρμακον * διεξιέναι καὶ οὐχὶ μᾶλλον εἰς ὄγκον πολὺν ἐλάσω τῆς πραγματείας τὸ ἐχέγγυον· ἀκροθιγῶς δέ, ἵνα μὴ ἐν παραδρομῇ γένωμαι, πρὸς τοῦτον ἐρῶ.

5. Przeciwko stoikom, z hellenizmu herezja trzecia, w kolejności piąta

5.1.1. Stoicy[1] w następujący sposób myślą na temat bóstwa. Twierdzą, że bóg jest rozumem lub rozumem wszelkiego widzialnego ciała, mam na myśli niebo, ziemię i inne, podobnie jak dusza w ciele. 5.1.2. Oni dzielą jedno bóstwo na liczne pojedyncze istoty [*ousia*], na słońce, księżyc, gwiazdy, duszę, powietrze i inne. 5.1.3. [Przyjmują] wędrówki dusz i kolejne wcielenia z ciała do ciała[2] dusz oczyszczonych z ciał, natychmiast znowu wchodzących w inne oraz na nowo rodzących się, poprzez ich wielki błąd tkają tę bezbożność. Oni uważają, że dusza jest częścią Boga, częścią nieśmiertelną. 5.1.4. Zenon był założycielem Stoi, o którym są powtarzane liczne opinie[3]. Jedni uważali go za syna jakiegoś Kleantesa pochodzącego z Tyru; inni twierdzą, że jest Kityjczykiem, mieszkańcem wyspy Cypr[4], że spędził jakiś czas w Rzymie, a następnie w Atenach przedstawił [184] swoją doktrynę oraz w Stoi, od której wzięła ona nazwę. Według niektórych było dwóch Zenonów; jeden z Elei, a drugi ten właśnie wspomniany. Jednak obaj nauczali tak samo, o ile było ich dwóch. 5.1.5. Podobnie jak inne sekty, również i on twierdzi, że materia jest współczesna Bogu, że istnieje przeznaczenie oraz horoskop[5], który o wszystkim decyduje i na wszystko wpływa. 5.1.6. Na ile nasz skrócony traktat pozwala, aby zaprezentować lekarstwo na jego [Zenona] brak wiedzy i nie bardziej, niż tego wymaga znaczenie sprawy, pobieżnie zaś zabiorę głos na ten temat, aby nie poświęcić mu zbyt wiele miejsca.

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 7.
2 Por. *Panarion* 6, 1, gdzie Epifaniusz mówi o doktrynie metempsychozy u platoników, *Panarion* 42, 4, 6 – u marcjonitów; *Panarion* 66, 55, 1 – u manichejczyków.
3 Dosłownie: „papla się wiele słów".
4 Por. Diogenes Laertios, *Vita philosophorum* VII, 1nn.
5 Zob. poniżej *Panarion* 16, 3, 2.

5.2.1. Πόθεν εἴληφας, ὦ οὗτος, τὴν τῆς διδασκαλίας ὑφήγησιν; ἢ ποῖον πνεῦμα ἅγιον οὐρανόθεν λελάληκέ σοι περὶ τῆς σοῦ πλάνης; δύο μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύγχρονα, ὕλην καὶ θεόν, βεβιασμένως λέγεις· πεσεῖται γάρ σου ὁ λόγος καὶ ἀσύστατος ἔσται. 5.2.2. ὁμολογεῖς μὲν γάρ τινα εἶναι δημιουργόν, ὃν καὶ παντοκράτορα φῄς, τοῦτον δὲ μερίζεις εἰς πολυθεΐαν. τίνος δ᾽ ἂν εἴη δημιουργός, εἰ σύγχρονος εἴη ἡ ὕλη; ἔσται γὰρ καθ᾽ ἑαυτὴν ἑαυτῆς δεσπόζουσα ἡ μὴ ἀπὸ αἰτίου τινὸς λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ οὐχ ὑποτασσομένη. 5.2.3. εἰ δὲ ὁ δημιουργὸς παρὰ ταύτης λαμβάνει, προβολὴν ταύτην εὑράμενος, ἀδράνειά τις ἂν εἴη καὶ ἔρανος δι᾽ ἀπορίαν τῷ προσποριζομένῳ οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀλλ᾽ ἐξ ὑποκειμένων ἀλλοτρίων, ὅπως τὸ ἴδιον ὑποστήσεται δημιούργημα. 5.2.4. καὶ περὶ τοῦ τῶν ψυχῶν μεταγγισμοῦ πολλή τις ἡ φαυλότης τῆς παραπεποιημένης σου διανοίας, ἐθελόσοφε καὶ γνῶσιν ἀνθρώποις ἐπαγγελλόμενε. εἰ γὰρ μέρος θεοῦ ὑπάρχει καὶ ἀθάνατος, σώματα δὲ οἰκτρὰ οὐ μόνον εἴποιμι * θηρίων δὲ καὶ ἑρπετῶν καὶ κνωδάλων δυσγενῶν τῇ πλάσει αὐτῆς συνάπτεις τῇ ἀπὸ θεοῦ κατὰ σὲ τὴν οὐσίαν κεκτημένῃ, καὶ τί ἂν γένοιτο τούτου μοχθηρότερον;

5.3.1. Εἱμαρμένην δὲ παρεισάγεις, ὡς ἐξ αὐτῆς γίνεσθαι τὰ τῷ ἀνθρώπῳ συμβαίνοντα καὶ ἄλλοις. ἐξ ἑνὸς δὲ ῥητοῦ δι᾽ ἐπιτομῆς τοῦ λόγου ἀνατραπήσεται ἡ σὴ μυθοποιία. εἰ γὰρ εἱμαρμένης τὸ σοφίζεσθαι τὸ συνετίζεσθαι τὸ λογικὸν γεννᾶσθαι καὶ ἄλογον καὶ τὰ [185] ἄλλα πάντα, παυσάσθωσαν νόμοι· ἐπικρατεῖ γὰρ ἡ εἱμαρμένη μοιχῶν τε καὶ ἄλλων· δίκην δὲ μᾶλλον τίσουσιν οἱ ἀνάγκην ἐπιτιθέντες ἀστέρες ἥπερ ὁ ἀναγκαζόμενος δρᾶσαι τὸ ἐπιχείρημα. 5.3.2. ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἔτι περὶ τούτων ἐρῶ· ἀργείτωσαν αἱ διατριβαί, παυσάσθωσαν σοφισταί τε καὶ ῥήτορες καὶ γραμματικοί, ἰατροί τε καὶ ἄλλαι ἐπιστῆμαι βαναύσων τε τεχνῶν ἀμύθητον πλῆθος, καὶ μηκέτι μηδεὶς παιδευέτω, εἴπερ ἐξ εἱμαρμένης τυγχάνει τῶν ἐπιστημῶν καὶ μὴ ἐκ γραμμάτων μαθήσεως ὁ πορισμὸς τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει. εἰ γὰρ εἱμαρμένη τὸν πεπαιδευμένον καὶ λογιώτατον παρεσκεύασε, μὴ μανθανέτω τις παρὰ τοῦ διδάσκοντος, ἀλλὰ τῇ φύσει † λαμβανέτωσαν τὴν εἴδησιν αἱ τοὺς μίτους κλώθουσαι Μοῖραι κατὰ τὸ φθέγμα τῆς κομπώδους σου διὰ λόγων πλάνης.

5.2.1. Skąd wziąłeś, hej, ty, szkic tego nauczania? Albo który Święty Duch z nieba mówił ci o twoim błędzie? Dwie bowiem rzeczywistości, materia i Bóg, są współczesne, mówisz z konieczności. Upadnie twój pogląd i okaże się niespójny. 5.2.2. Zgadzasz się, że jest jakiś stwórca, o którym twierdzisz, że jest wszechmogący, jego zaś dzielisz na wiele bóstw. Czego mógłby być stwórcą, jeśli materia byłaby mu współczesna? Ona sama będzie panowała nad sobą, skoro nie wzięła swojego początku od jakiejś przyczyny i niczemu nie jest podporządkowana. 5.2.3. Jeśli zaś stwórca bierze od niej, znalazłszy [w] sobie tę emanację, byłaby jakaś słabość w nim oraz pożyczka ze względu na niedostatek u tego, któremu się dostarczyło, nie z własnych substancji, lecz z obcych, aby własne dzieło uczynić. 5.2.4. O wędrówce dusz wiele niegodziwości przekręconego twojego zamysłu, mędrcu[1] obiecujący ludziom wiedzę! Jeśli zaś część Boga istnieje i jest nieśmiertelna, liche zaś ciała, nie tylko, powiedziałbym, zwierząt, gadów i obrzydliwych bestii, łączysz pod względem kształtowania jej z istotą uczynioną według ciebie z Boga. I co mogłoby się stać gorszego od tego?

5.3.1. Wprowadzasz przeznaczenie jako przyczynę tego, co zdarza się ludziom i innym bytom. Twoje zmyślanie baśni zostanie obalone w oparciu o jeden argument skrótowo zaprezentowany. Jeśli bowiem powstawanie biegłości, zrozumienia tego, co logiczne i nielogiczne, oraz wszystkiego innego jest wynikiem przeznaczenia, [185] niech przestaną obowiązywać prawa: przeznaczenie bowiem panuje nad cudzołożnikami oraz nad innymi. Raczej zaś karę poniosą gwiazdy stosujące przymus[2] niż ten, kto jest zmuszony dokonać czynu. 5.3.2. Ale i w inny sposób jeszcze powiem o tych rzeczach. Niech gnuśnieją diatryby, niech przestaną [działać] sofiści, retorzy oraz gramatycy, lekarze oraz inne umiejętności, a także niezliczona liczba sztuk i rzemiosł. Niech nikt już dłużej nie kształci, skoro z przeznaczenia trafia się ludzkiej naturze zdobywanie umiejętności, a nie z nauki. Jeśli bowiem przeznaczenie uczyniło kogoś wykształconym i uczonym, niech nikt nie uczy się u nauczyciela, lecz niech Mojry[3] przędące nić przeznaczenia biorą wiedzę z natury, zgodnie z mową chełpliwego oszustwa twoich słów.

---

1 ἐθελόσοφε– por. *Panarion* 13, 1, 4 (o dozytenach); 62, 6, 1 (o sabelianach); 64, 72, 1 (o Orygenesie); 69, 28, 2 (o Ariuszu).

2 Dosłownie: „nakładające konieczność".

3 Pojęcie *moiry* (μοῖρα– los, przeznaczenie; μοῖραι– personifikowane boginie losu) oraz synonimiczne pojęcie *aisa* ukierunkowało greckie myślenie etyczne od Homera i Hezjoda, stając się już w czasach Platona „zasadą całej późniejszej, filozoficznej etyki greckiej" (por. A. Krokiewicz, *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 1971, s. 40).

Πλατωνικοί, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις δ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ς΄.

6.1. ἀλλὰ ταῦτα πρὸς Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκούς μοι λελέχθω. Πλάτων δὲ ἅμα καὶ αὐτὸς κατὰ τὰ αὐτὰ φερόμενος, τῇ μετενσωματώσει καὶ μεταγγισμῷ τῶν ψυχῶν καὶ πολυθεΐαις καὶ ταῖς ἄλλαις εἰδωλολατρείαις καὶ δεισιδαιμονίαις[a], οὐ περὶ τῆς ὕλης πάντῃ ἴσως κατὰ Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς ἐφρόνησεν. 6.2. οἶδεν γὰρ αὐτὸς θεόν, τὰ δὲ γεγενημένα πάντα ἐκ τοῦ ὄντος θεοῦ γεγενῆσθαι· εἶναι δὲ πρῶτον αἴτιον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον· καὶ τὸ μὲν πρῶτον αἴτιον θεόν, τὸ δὲ δεύτερον αἴτιον ἐκ θεοῦ γεγενῆσθαι[b] τινὰς δυνάμεις, δι᾽ αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν δυνάμεων γεγενῆσθαι τὴν ὕλην. 6.3. φάσκει γὰρ οὕτως· «οὐρανὸς ἅμα χρόνῳ γεγένηται, ὁμοῦ ἄρα καὶ λυθήσεται», τὰ πρότερα ἑαυτοῦ τὰ περὶ ὕλης ἀνασκευάσας. εἶπε γάρ ποτε καὶ σύγχρονον εἶναι τῷ θεῷ τὴν ὕλην.

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. *.

6. Przeciwko platonikom[1], z hellenizmu herezja czwarta, w kolejności szósta

6.1. Tyle odnośnie do Zenona i stoików niech będzie przeze mnie powiedziane. Także Platon, zmierzając ku temu samemu w kwestii reinkarnacji i wędrówki dusz, politeizmu oraz innych bałwochwalstw i zabobonów, nie był zupełnie tego samego zdania co Zenon i stoicy odnośnie do materii. 6.2. On sam znał Boga i wiedział, że wszystkie rzeczy, które się stały, powstały z bytu Boga[2]. Istnieje zaś pierwsza przyczyna i druga, i trzecia. Bóg jest pierwszą przyczyną, drugą zaś przyczyną są pewne siły[3], które powstały z Boga, a przez Niego i przez siły powstała materia. 6.3. Twierdzi tak: „niebo powstało wraz z czasem i przeto wraz z nim zostanie zniszczone”[4], zmieniwszy wcześniejsze swoje poglądy odnośnie do materii. Powiedział kiedyś i to, że materia jest współwieczna z Bogiem[5].

[1] Zob. *Panarion anaceph*. I, 6.
[2] Por. Platon, *Listy* 2, 312E.
[3] Greckie δύναμις oznacza „siłę”, „moc”, „potencję”, „potencjalność”, w zależności od wyznawanej filozofii.
[4] Por. Platon, *Timajos* 38B.
[5] Por. Hipolit, *Refutatio*... 1, 19, 6.

Πυθαγόρειοι, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις ε΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ζ΄.

7.1. Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας καὶ οἱ Περιπατητικὴν ἐπαγγελλόμενοι χαρακτηρίζουσιν ἕνα θεόν, φιλοσοφίαις δὲ ἄλλαις[a] καὶ τοῖς[b] φιλοσοφουμένοις προσανέχουσι. τὰ ἴσα μὲν τούτοις πάλιν τὰ τῆς ἀθεμίτου γνώμης καὶ ἀσεβεστάτης, τῶν ψυχῶν ἀπαθανατισμούς τε καὶ μετενσωματώσεις καὶ σωμάτων φθοράς, αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀγορεύουσιν. οὗτος δὲ τέλος ἐν τῇ Μηδίᾳ τὸν βίον καταστρέφει. 7.2. σῶμα δὲ λέγει εἶναι τὸν θεὸν τουτέστιν οὐρανόν, ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα ὥσπερ ἐν ἀνθρώπῳ, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα καὶ τὰ κατ᾽ οὐρανὸν στοιχεῖα.

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. *.

[186]

7. Pitagorejczycy[1], z hellenizmu herezja piąta, w kolejności siódma

7.1. Przed [Platonem] Pitagoras i [później] perypatetycy podkreślali, że Bóg jest jeden, opierając się na innych filozofiach oraz nauczycielach filozofii. Pitagoras i jego zwolennicy twierdzą z kolei podobnie do nich odnośnie do bezprawnego i najbardziej bezbożnego poglądu o nieśmiertelności dusz i wędrówce dusz oraz rozkładzie ciał. Zakończył on życie w Medii. 7.2. Twierdził, że Bóg jest ciałem, to znaczy niebem, że podobnie jak to jest w człowieku, posiada oczy i inne organy, którymi są: słońce, księżyc i inne gwiazdy oraz ciała niebieskie.

[1] Zob. *Panarion anaceph*. I, 5.

Ἐπικούρειοι, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις ς΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας η΄.

8.1.1. Ἐπίκουρος δὲ καθεξῆς μετὰ τούτους ἀπρονοησίαν τῷ κόσμῳ εἰσηγήσατο· ἐξ ἀτόμων δὲ συνεστάναι τὰ πάντα ἠδ᾽ αὖ πάλιν εἰς ἄτομα χωρεῖν καὶ ἐξ αὐτοματισμοῦ εἶναι τὰ ὅλα καὶ τὸν κόσμον ὑφεστάναι, ἀεὶ γεννώσης τῆς φύσεως ἠδ᾽ αὖ πάλιν δαπανωμένης καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν ἐπιγινομένης, μηδέποτε δὲ ληγούσης, ἀφ᾽ ἑαυτῆς φυομένης καὶ εἰς ἑαυτὴν συντριβομένης. 8.1.2. εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς ᾠοῦ δίκην τὸ σύμπαν, τὸ δὲ πνεῦμα δρακοντοειδῶς περὶ τὸ ᾠὸν ὡς στέφανον ἢ ὡς ζώνην περισφίγγειν τότε τὴν φύσιν. 8.1.3. θελῆσαν δὲ βιασμῷ τινὶ καιρῷ περισσοτέρως σφίγξαι τὴν πᾶσαν ὕλην εἶτ᾽ οὖν φύσιν τῶν [187] πάντων οὕτως διχάσαι μὲν τὰ ὄντα εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου τὰ ἄτομα διακεκρίσθαι. 8.1.4. τὰ μὲν γὰρ κοῦφα καὶ λεπτότερα τῆς πάσης φύσεως ἐπιπολάσαι ἄνω τουτέστιν φῶς καὶ αἰθέρα καὶ τὸ λεπτότατον τοῦ πνεύματος, τὰ δὲ βαρύτατα καὶ σκυβαλώδη κάτω νενευκέναι, τουτέστι γῆν (ὅπερ ἐστὶ τὸ ξηρόν) καὶ τὴν ὑγρὰν τῶν ὑδάτων οὐσίαν. 8.1.5. τὰ δὲ ὅλα ἀφ᾽ ἑαυτῶν κινεῖσθαι καὶ δι᾽ ἑαυτῶν ἐν τῇ περιδινήσει τοῦ πόλου καὶ τῶν ἄστρων ὡς ἀπὸ τοῦ δρακοντοειδοῦς ἔτι τὰ πάντα ἐλαύνεσθαι πνεύματος.

Καὶ ἀπὸ μέρους μὲν περὶ τούτων ἔφημεν· τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ τὰς τέσσαρας ταύτας αἱρέσεις ἀνατρεπτέον·[a] διὰ τὴν συντομίαν τῆς ἀναγνώσεως.

[a] Holl add. *.

8. Epikurejczycy[1], z hellenizmu herezja szósta, w kolejności ósma

8.1.1. Następny po nich Epikur zaproponował światu brak opatrzności. Wszystko przecież powstaje z atomów i na nowo natychmiast do atomów powraca. Wszystko powstaje dzięki przypadkowi, także świat, ponieważ natura zawsze rodzi i natychmiast znowu zużywa się i z niej znowu później rodzi, nigdy zaś nie przerywa, z samej siebie rodzi i do samej siebie się zużywa. 8.1.2. Na początku wszechświat był podobny do jajka[2], a duch na kształt węża opasywał naturę wokół jaja jak wieniec lub pas. 8.1.3. W pewnym czasie chciał na siłę objąć całą materię lub naturę [187] wszystkich bytów. W ten sposób podzielił byty na dwie hemisfery i z tego też powodu zostały wydzielone atomy. 8.1.4. Rzeczy lekkie i mniejsze z całej natury wyszły na wierzch do góry, to znaczy światło i eter oraz to, co najmniejsze ze sfery ducha, najcięższe zaś i odpadki opadły na dół, to znaczy ziemia (to właśnie, co jest suche) oraz wilgotna substancja wód. 8.1.5. Wszystko zaś porusza się samo z siebie i przez siebie w obrocie bieguna i gwiazd jak przez ducha na kształt węża, wszystko nadto wprawiane jest w ruch.

Częściowo powiedzieliśmy o tych rzeczach, w ten zaś sposób cztery te sekty należy obalić ze względu na zwięzłość czytania.

[1] Zob. *Panarion anaceph*. I, 8.
[2] Por. Arystofanes, *Aves* 693–705.

8.2.1. Ἐντεῦθεν ὡς καὶ ἀνωτέρω λοιπὸν ἔφην ποιηταὶ λογογράφοι ἱστοριογράφοι ἀστρονόμοι τε καὶ οἱ τὰ ἄλλα τῆς πλάνης εἰσηγησάμενοι [οἱ] παρασκευάσαντες τὸν νοῦν ἐπὶ μυρίας κακὰς αἰτίας καὶ ἀγωγὰς ἐσκότωσαν καὶ ἐθόλωσαν τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπόληψιν. καὶ γέγονεν αὕτη «πρώτη πλάνη ἐπίνοια εἰδώλων» καὶ κακοδαιμονία διδασκαλίας. 8.2.2. ἦν δὲ τὰ πάντα μεμερισμένα Ἑλληνισμός τε καὶ Ἰουδαϊσμός· Ἰουδαϊσμὸς δὲ οὔπω πρότερον καλούμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἐπώνυμον τῆς θεοσεβοῦς θρῃσκείας ἐπικεκτημένος, ἕως ὅτε [ε´] διαδοχαὶ γεγένηνται. 8.2.3. ὁ γὰρ Ναασσὼν ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγονὼς φύλαρχος τῆς φυλῆς Ἰούδα γεννᾷ τὸν Σαλμών, Σαλμὼν γεννᾷ τὸν Βοόζ, Βοὸζ γεννᾷ τὸν Ὼβήδ, Ὼβὴδ γεννᾷ τὸν Ἰεσσαί, ἔτι τῶν θεοσεβῶν Ἰσραηλιτῶν καλουμένων, Ἰεσσαὶ γεννᾷ τὸν Δαυὶδ τὸν βασιλέα, ὃς πρῶτος ἐβασίλευσεν ἐκ φυλῆς Ἰούδα· ἐξ οὗ λοιπὸν οἱ κατὰ διαδοχὴν βασιλεῖς ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, υἱὸς διαδεχόμενος πατέρα, καθεξῆς συνεστήκασιν. 8.2.4. ἦν δὲ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Δαυὶδ ὁ φύσει πρῶτος βασιλεύσας ἐν Ἰσραὴλ Σαοὺλ υἱὸς Κεὶς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, * καὶ οὐκέτι αὐτὸν διεδέξατο υἱός, ἀλλὰ μετέστη τὸ βασίλειον αὐτοῦ εἰς Δαυίδ, διὰ δὲ Δαυὶδ πρώτου εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα. 8.2.5. πρῶτος γὰρ τῷ [188] αὐτῷ Ἰακὼβ παῖς γίνεται Ῥουβήν, δεύτερος Συμεών, τρίτος Λευί, τέταρτος Ἰούδας, ὅθεν Ἰουδαῖοι καλοῦνται διὰ τὴν φυλὴν Ἰούδα, τοῦ γένους τῶν θεοσεβῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο μεταπεσόντος. ἐκαλοῦντο γοῦν Ἰσραηλῖται καὶ Ἰουδαῖοι.

[4. Judaizm, kontynuacja]

8.2.1.[1] Odtąd, jak już powiedziałem wyżej, poeci, logografowie, historycy, astronomowie oraz ci, którzy wprowadzili inne elementy błędu, ci, którzy przystosowali umysł do niezliczonej ilości złych spraw i sposobów rozumowania, zaciemnili i zmącili opinię ludzi. I powstał ów pierwszy błąd: wynalezienie bożków[2] oraz niepowodzenie nauczania. 8.2.2. Wszystko zostało podzielone na hellenizm i judaizm. Wcześniej nie był nazywany judaizmem, lecz przez Izraela zyskał nazwę od pobożnej służby Bożej, dopiero gdy pojawiło się pięć kolejnych pokoleń. 8.2.3. Naasson, który urodził się na pustyni, naczelnik pokolenia Judy zrodził Salmona, Salmon zrodził Booza, Booz Obeda, Obed zrodził Jessego, nadal nazywani byli bogobojnymi Izraelitami, Jesse zrodził króla Dawida[3], który jako pierwszy z pokolenia Judy był królem. Odtąd już z jego nasienia królowie według następstwa, syn następował po ojcu, gdy kolejno się pojawiali. 8.2.4. W rzeczywistości pierwszym królem w Izraelu przed samym Dawidem był Saul, syn Kisza z pokolenia Beniamina; syn nie był jego następcą, lecz odstąpił swoją władzę królewską Dawidowi, przez Dawida jako pierwszego, pokoleniu Judy. 8.2.5. Jakubowi jako pierwsze [188] dziecko urodził się Ruben, drugi Symeon, trzeci Lewi, czwarty Juda[4], od którego są nazywani Żydami[5] ze względu na pokolenie Judy, gdy na ród bogobojnych zostało przeniesione to imię. Byli więc nazywani Izraelitami i Żydami.

---

1 *Panarion* 8, 2–9 – zob. powyżej *Panarion* 4.

2 Por. Mdr 14, 12: Ἀρχὴ γὰρ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων, εὕρεσις δὲ αὐτῶν φθορὰ ζωῆς.

3 Por. Mt 1, 4–6.

4 Por. Rdz 29, 32–35; 35, 23.

5 *Ioudaioi* to „Judejczycy” lub „Żydzi”. W języku greckim istnieje związek pomiędzy terminami oznaczającymi pokolenie Judy, judaizm oraz Judejczyków (Żydów). W tekście *Ioudaioi* jest przekładane przez „Żydzi”, z wyjątkiem sytuacji, w których idzie o wyraźne wskazanie związku tych terminów.

8.3.1. Ἕως τούτου τοῦ χρόνου συνήφθησαν αἱ τέσσαρες γενεαὶ τῆς γῆς, τῶν τεσσάρων τμημάτων τούτων διαιρεθέντων κατὰ τοὺς πρώην χρόνους ἕως τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ ἐνταῦθά μοι δεδηλωμένου καὶ ἐπέκεινα· 8.3.2. τουτέστιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε Βαρβαρισμός, ἀπὸ τοῦ Νῶε ἕως τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σεροὺχ μετὰ δύο γενεὰς τοῦ πύργου ἡ Σκυθικὴ δεισιδαιμονία καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ Σεροὺχ καὶ † Ἀρὰμ[a] ἕως τοῦ Ἀβραὰμ Ἑλληνισμός, ἀπὸ τούτου καὶ μετέπειτα θεοσέβεια συναπτομένη τῷ αὐτῷ Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ κατὰ διαδοχὴν σπέρματος αὐτοῦ τουτέστιν τοῦ Ἰούδα Ἰουδαϊσμός· 8.3.3. ὡς ἐπιμαρτυρεῖ μοι ὁ πνευματοφόρος καὶ ἅγιος τοῦ θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος ὧδέ πως λέγων ὅτι «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις», ἐπειδὴ ἐξ ὑπαρχῆς, ὅτε ἔκτιστο ἡ κτίσις, καινὴ οὖσα οὐδέν τι διαφορώτερον ἔσχεν ὄνομα. 8.3.4. συνῳδὰ δὲ τούτοις πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως «ὀφειλέτης εἰμὶ Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις», ἵνα δείξῃ σοφοὺς μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἀνοήτους δὲ τοὺς Σκύθας. καί φησιν «ὀφειλέτης εἰμί» *. 8.3.5. ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ Ἰουδαῖοι ἐκαλοῦντο ἀπὸ χρόνου τοῦ Δαυὶδ καὶ διήρκεσεν ἐπωνύμως καλούμενον Ἰσραηλιτῶν τε καὶ Ἰουδαίων [ἔχον τὴν ἐπίκλησιν] τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος καὶ υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος, φημὶ δὲ τοῦ Ῥοβοὰμ τοῦ μετὰ τὸν Σολομῶντα βασιλεύσαντος ἐν Ἱερουσαλήμ. 8.3.6. ἵνα δὲ μὴ ἐν παρεξόδῳ γένωμαι, παρερχόμενος τὰ κατὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων [189] θρῃσκείαν καὶ μὴ ὑποσημαινόμενος τῆς κατ᾽ αὐτοὺς δόξης τὴν ὑπόθεσιν ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν παραθήσομαι. πᾶσι γὰρ ὡς εἰπεῖν φανερώτατα ὑπάρχει τὰ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. διὸ οὐ πάνυ κάματον ἀναδέξομαι περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸ λιπτότατον διηγήσασθαι, ἀλλ᾽ ὅμως ἦν ἀναγκαῖον ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν ἐνταῦθα παραθέσθαι.

8.4.1. Ἰουδαῖοι τοίνυν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ διαδοχὴν ὑπάρχοντες καὶ τὴν αὐτοῦ θεοσέβειαν διαδεξάμενοι περιτομὴν μὲν τοῦ Ἀβραὰμ ἔχουσιν, ἣν κατὰ πρόσταξιν θεοῦ εἴληφεν ἐνενηκοστὸν ἔνατον ἔτος κατάγων δι᾽ αἰτίαν ἣν ἄνω προεῖπον, εἰς τὸ τούτου σπέρμα πάροικον

[a] Holl w aparacie krytycznym ze znakiem zapytania proponuje Θάρρα, podobnie Pini.

8.3.1. Aż do tego czasu cztery rody występowały na ziemi jeden po drugim, skoro cztery odcinki czasu zostały wyróżnione stosownie do niedawnych czasów aż do tego czasu, wspomnianego przeze mnie tutaj i dawniej, 8.3.2. to znaczy od Adama aż do Noego barbaryzm[1], od Noego do wieży i do Seruga po dwóch pokoleniach od wieży zabobon scytyjski[2] i następnie od wieży i Seruga, i † Arama[3] aż do Abrahama hellenizm[4], od niego i później pobożność związana z Abrahamem, z jego nasienia według następstwa, to znaczy od Judy judaizm. 8.3.3. Jak świadczy na moją korzyść natchniony przez Ducha święty Apostoł Boga Paweł, mówiąc, że w Chrystusie Jezusie nie ma ani barbarzyńcy, ani Scyty, ani Hellena, ani Żyda, lecz nowe stworzenie[5], skoro od początku, gdy dokonano dzieła stworzenia, było czymś nowym i nie miało żadnego innego imienia. 8.3.4. Zgodnie z tym znowu w innym miejscu mówi w ten sposób „jestem dłużnikiem tak Hellenów, jak i barbarzyńców, tak mądrych, jak i głupich”[6], aby ukazać Żydów jako uczonych, a Scytów jako głupich. I mówi „jestem dłużnikiem”*. 8.3.5. Stąd wszyscy potomkowie Izraela są nazywani Żydami od czasów Dawida. I przetrwało to nazywanie Izraelitami i Żydami całego potomstwa Izraela od czasów Dawida i jego syna Salomona, a także syna Salomona, mam na myśli Roboama, który panował w Jerozolimie po Salomonie[7]. 8.3.6. Abym nie ograniczył się do dygresji, [189] pomijając to, co związane z kultem judaistycznym, i nie czyniąc wzmianki odnośnie do doktryny judaizmu, spośród wielu przedstawię tylko niektóre kwestie. Dla wszystkich przecież, że tak powiem, są to rzeczy bardzo oczywiste. Dlatego nie podejmę w ogóle trudu wyłożenia w szczegółach tej kwestii, lecz jednak zaistniała konieczność przedstawienia tutaj niektórych zagadnień.

8.4.1. Żydzi pochodzący od Abrahama według następstwa, przyjąwszy jego religię, mają obrzezanie Abrahama[8], które przyjął na polecenie Boga w wieku 99 lat z powodu, o którym powiedziałem wcześniej[9], po to, aby jego potomkowie, stając się cudzoziemcami w obcej

[1] Zob. powyżej *Panarion* 1.
[2] Zob. powyżej *Panarion* 2.
[3] Zob. powyżej *Panarion* 3, 5. Aram według ST jest synem Sema – por. Rdz 10, 22–23; 1 Krn 1, 17; Terach – por. Rdz 11, 22.24.
[4] Zob. powyżej *Panarion* 3.
[5] Por. Kol 3, 11; Ga 6, 15.
[6] Rz 1, 14.
[7] Por. 1 Krl 11, 43.
[8] Por. Rdz 17, 9–14.
[9] Zob. powyżej *Panarion* 4, 1, 3.

γινόμενον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ μὴ ἀποστραφῆναι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, ἐπὶ σώματος δὲ φέρειν σφραγῖδα ὑπομνήσεως χάριν καὶ ἐλέγχου εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοσεβείᾳ. 8.4.2. ὁ δὲ τούτου παῖς Ἰσαὰκ ὀκταήμερος περιτέμνεται, ὡς τὸ τοῦ θεοῦ εἶχεν θέσπισμα. καὶ ὡμολόγηται μὲν ὅτι ἐκ προστάγματος θεοῦ ἡ περιτομὴ τότε ὑπῆρχεν, τύπῳ δὲ ἦν αὕτη διατεταγμένη τότε, ὡς κατὰ ἀκολουθίαν προβαίνοντες ὕστερον περὶ τούτου δείξομεν. 8.4.3. διήρκεσαν τοίνυν περιτεμνόμενοι καὶ θεοσεβείᾳ προσανέχοντες οἱ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ διαδοχὴν παῖδες, ἀπ᾽ αὐτοῦ φημι καὶ καθεξῆς Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ οἱ τούτου παῖδες, ἔν τε τῇ Χανανίτιδι γῇ, Ἰουδαίᾳ καὶ Φυλιστιεὶμ οὕτως κληθείσῃ τότε, τανῦν δὲ Παλαιστίνῃ καλουμένῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. 8.4.4. Ἰακὼβ γὰρ ὁ καὶ Ἰσραὴλ κάτεισιν ἅμα τοῖς ἕνδεκα αὐτοῦ παισὶν εἰς Αἴγυπτον, ἔτος κατάγων ἑκατοστὸν τριακοστὸν τῆς αὐτοῦ ζωῆς. Ἰωσὴφ δὲ ὁ ἕτερος αὐτοῦ υἱὸς ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ προϋπῆρχεν βασιλεύων, πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διὰ φθόνον. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ οἰκονομία τὰ ἀγαθὰ συνεργοῦσα τῷ δικαίῳ, εἰς θαυμασμὸν μετήγαγεν τὴν κατὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰωσὴφ ἐπιβουλήν. 8.4.5. κάτεισι τοίνυν ὡς προεῖπον ὁ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον καὶ οἱ αὐτοῦ υἱοὶ καὶ γυναῖκες καὶ ἔκγονοι ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ἀριθμηθέντες, ὡς περιέχει [190] ἡ πρώτη βίβλος τῆς κατὰ τὸν Μωυσέα πεντατεύχου, περὶ τούτων πάντων σαφῶς δηλοῦσα. 8.4.6. διετέλεσαν δὲ ἐκεῖσε ἐπὶ πέντε γενεαῖς, ὡς καὶ πολλάκις εἶπον, νῦν δὲ ἀνάγκην ἔσχον ταῦτα δευτερῶσαι. ἔμειναν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰακὼβ αἱ γενεαὶ ἀριθμούμεναι διὰ τοῦ Λευί, ἐξ οὗπερ οἱ ἱερεῖς κατέστησαν, καὶ διὰ τοῦ Ἰούδα, ἐξ οὗ μετὰ χρόνον ὁ βασιλεὺς ἦρξε Δαυίδ. 8.4.7. καὶ ὁ μὲν Λευὶ γεννᾷ τὸν Καὰθ καὶ τοὺς ἄλλους, Καὰθ γεννᾷ τὸν Ἀμράμ, Ἀμρὰμ γεννᾷ τὸν Μωυσέα καὶ Ἀαρὼν τὸν ἀρχιερέα. οὗτος ὁ Μωυσῆς ἐκβάλλει τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐν δυνάμει θεοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὡς ἔχει ἡ δευτέρα βίβλος κατὰ τὴν νομοθεσίαν.

8.5.1. Τίς μέντοι γε ἦν ἡ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πολιτεία ἄχρι τούτου τοῦ χρόνου, οὐ πάνυ σαφῶς κατὰ τὸ φανερώτατον ἔστιν εἰπεῖν ἢ μόνον ὅτι ἐν θεοσεβείᾳ καὶ περιτομῇ ὑπῆρχον· εἰ καὶ γέγραπται ὅτι «ἐπληθύνθησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο». πάντως γάρ

ziemi, nie odwrócili się od imienia Bożego, lecz nosili pieczęć na ciele jako łaskę, która przypomina i jest argumentem za trwaniem w religii ich ojca. 8.4.2. Jego syn Izaak, obrzezany w ósmym dniu zgodnie z wyrocznią Boga[1]. Potwierdzone jest, że obrzezanie zaczęło się wtedy z nakazu Boga i zostało zarządzone ze względu na znak, jak pokażemy później, postępując według kolejności. 8.4.3. Wytrwały więc, obrzezując się i trwając w religii dzieci Abrahama w kolejnych pokoleniach, mam na myśli kolejno Izaaka, Jakuba oraz jego dzieci, w ziemi kananejskiej, w judejskiej, filistyńskiej, w ten sposób nazwanej wtedy, teraz zaś nazywanej Palestyną, ale także w Egipcie[2]. 8.4.4. Jakub, czyli Izrael, razem z jedenastoma swoimi dziećmi przybył do Egiptu, mając 130 lat. Inny jego syn, Józef, już wcześniej był Egipcie, sprawując władzę królewską, sprzedany przez swoich braci z powodu zazdrości. Boża ekonomia łącząca rzeczy dobre z człowiekiem sprawiedliwym obróciła plan ukuty przeciw Józefowi na coś godnego podziwu[3]. 8.4.5. Jakub przybył do Egiptu, jak wspomniałem, wraz ze swoimi synami, żonami i potomkami w liczbie 75 osób[4], jak powiada [190] pierwsza księga Pięcioksięgu Mojżeszowego, prezentująca jasno wszystkie te kwestie. 8.4.6. Pozostali tam przez pięć pokoleń, jak często wspominałem[5], teraz zaś istnieje konieczność, abym te rzeczy powtórzył. Pokolenia bowiem liczono od Jakuba przez Lewiego, z którego zostali ustanowieni kapłani, i przez Judę, z którego po upływie pewnego czasu zaczął panować król Dawid. 8.4.7. Lewi zrodził Kehata i innych. Kehat zrodził Amrama, Amram Mojżesza i arcykapłana Aarona[6]. Mojżesz mocą Bożą wyprowadził synów Izraela z Egiptu, jak jest to zawarte w Drugiej Księdze Prawa[7].

8.5.1. Jaki był sposób życia (*politeia*) synów Izraela aż do tego czasu, nie można całkiem precyzyjnie bez żadnych wątpliwości określić, lecz tylko to, że trwali w religii i obrzezaniu, skoro napisano, że „synowie Izraela rozmnożyli się w Egipcie i stali się liczni”[8]. W każdym razie w pewnej mierze

---

1 Por. Rdz 21, 4.
2 Por. Joz 5, 5.
3 Por. Rdz 50, 20.
4 Por. Rdz 46, 7.27 (70 osób); zob. powyżej *Panarion* 4, 2, 1: mowa o 75 osobach zgodnie z Dz 7, 14.
5 Zob. powyżej *Panarion* 4, 2, 2.
6 Wj 6, 16.18–20.
7 Por. Wj 13, 17nn.
8 Wj 1, 7.

που ὁ χρόνος τῆς αὐτῶν παροικίας καὶ ἐπιμιξίας διὰ ῥᾳθυμίαν τὸ χυδαῖον εἰργάσατο. 8.5.2. τίνων μέντοι γεύεσθαι ἢ τίνα ἀπαγορεύειν ἢ τἆλλα ὅσα κατὰ διαστολὴν τοῦ νόμου φυλάττειν προσετάχθησαν, οὔπω κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπεσημήνατο. 8.5.3. ἐξιόντων δὲ ἐκ γῆς Αἰγύπτου ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτῶν ἐξόδου νομοθεσίας θεοῦ καταξιοῦνται διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Μωυσέως. 8.5.4. ἡ δὲ νομοθεσία ἡ ἐκ θεοῦ αὐτοῖς δοθεῖσα παιδαγωγοῦ δίκην (ὡς καὶ παιδαγωγὸς ἦν ὁ νόμος σωματικῶς μὲν διαστελλόμενος, πνευματικὴν δὲ ἔχων τὴν προσδοκίαν) ἐδίδαξε περιτέμνεσθαι σαββατίζειν ἀποδεκατοῦν πάντα τὰ αὐτῶν γεννήματα καὶ ὅσαπερ παρ᾽ αὐτοῖς ἐτίκτετο ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ἀπαρχάς τε διδόναι καὶ πεντηκοστὴν καὶ τριακοστήν, εἰδέναι δὲ θεὸν μόνον καὶ αὐτῷ λατρεύειν. 8.5.5. ἐν μοναρχίᾳ μὲν οὖν [ἦν] κηρυττόμενον τὸ ὄνομα, ἐν δὲ τῇ μοναρχίᾳ ἡ τριὰς ἀεὶ κατηγγέλλετο καὶ ἐπιστεύετο παρὰ τοῖς ἐξοχωτάτοις αὐτῶν, τουτέστιν προφήταις καὶ ἡγιασμένοις. θυσίας τε καὶ λατρείας διαφόρους τῷ παμβασιλεῖ [191] θεῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ προσέφερον ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς σκηνῆς τῆς ἁγίας ὑπὸ Μωυσέως διὰ τύπων δηλωθέντων αὐτῷ ὑπὸ θεοῦ κατασκευασθείσης. 8.5.6. ἐδέξαντο γοῦν οἱ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι καὶ προφητικὰς φωνὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρχομένου, λεγομένου μὲν προφήτου ὄντος δὲ θεοῦ καὶ ἀγγέλου μὲν κληθέντος υἱοῦ δὲ ὄντος θεοῦ, μέλλοντος δὲ ἐνανθρωπήσειν καὶ ἐν ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἐγκαταλέγεσθαι, ὡς ἔχουσι πᾶσαι αἱ θεῖαι γραφαί, μάλιστα ἡ τοῦ Δευτερονομίου κατὰ τὴν νομοθεσίαν πέμπτη βίβλος καὶ [αἱ] καθεξῆς.

8.6.1. Ἔσχον δὲ οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἄχρι τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανόδου βίβλους τε καὶ προφήτας τούτους καὶ προφητῶν βίβλους ταύτας· 8.6.2. πρώτην μὲν Γένεσιν δευτέραν Ἔξοδον τρίτην Λευιτικὸν τετάρτην Ἀριθμοὺς πέμπτην Δευτερονόμιον ἕκτη βίβλος Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἑβδόμη τῶν Κριτῶν ὀγδόη τῆς Ῥουθ ἐνάτη τοῦ Ἰὼβ δεκάτη τὸ Ψαλτήριον ἑνδεκάτη Παροιμίαι Σολομῶντος δωδεκάτη Ἐκκλησιαστὴς τρισκαιδεκάτη τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων τεσσαρεσκαιδεκάτη Βασιλειῶν πρώτη πεντεκαιδεκάτη Βασιλειῶν δευτέρα ἑκκαιδεκάτη Βασιλειῶν τρίτη ἑπτακαιδεκάτη Βασιλειῶν τετάρτη ὀκτωκαιδεκάτη Παραλειπομένων πρώτη ἐννεακαιδεκάτη Παραλειπομένων δευτέρα εἰκοστὴ τὸ Δωδεκαπρόφητον εἰκοστὴ πρώτη Ἠσαΐας ὁ προφήτης εἰκοστὴ δευτέρα Ἰερεμίας ὁ προφήτης μετὰ τῶν Θρήνων καὶ [192] ἐπιστολῶν αὐτοῦ τε καὶ [τοῦ]

czas ich pobytu w obcym kraju oraz utrzymywane stosunki [z poganami] ze względu na lekkomyślność spowodowały ich liczebność. 8.5.2. Jakie rzeczy kosztować [i jeść], a jakich zabraniać, oraz inne, które wedle nakazu prawa nakazano do zachowywania, jeszcze nie było jasno określone. 8.5.3. Gdy wyruszyli z Egiptu w drugim roku ich wyjścia, zostali uznani za godnych otrzymania prawa Bożego z ręki samego Mojżesza[1]. 8.5.4. Prawo zaś dane im od Boga na wzór pedagoga[2] (prawo było jak pedagog, nakazując to, co odnosi się do ciała, mając zaś duchową nadzieję) nauczyło ich obrzezania, zachowywania szabatu, płacenia dziesięciny z wszelkich plonów i wszystkiego, co się u nich urodziło od człowieka aż do bydła, dawania pierwocin, zarówno w pięćdziesiątym, jak i w trzydziestym [dniu], poznania jednego Boga i służenia tylko Jemu. 8.5.5. Otóż imię [Boga] głoszono w Monarchii[3], w Monarchii zaś Trójca zawsze była głoszona i wierzono w Nią w gronie najwybitniejszych spośród nich, to znaczy proroków i nazirejczyków[4]. Ofiary i różnego rodzaju formy kultu wszechwładnemu [191] Bogu na pustyni ofiarowali w służbie w świętym namiocie zbudowanym przez Mojżesza dzięki wskazówkom objawionym mu przez Boga[5]. 8.5.6. Ci sami Żydzi otrzymali prorockie zapowiedzi o przyjściu Chrystusa, określonego mianem „proroka", choć będącego Bogiem, nazwanego „aniołem", choć będącego Synem Bożym, który miał stać się człowiekiem i być zaliczony w poczet braci, jak twierdzą wszystkie boskie pisma, przede wszystkim Księga Powtórzonego Prawa, Piąta Księga Prawa oraz kolejne księgi.

8.6.1.[6] Ci właśnie Żydzi mieli aż do powrotu z niewoli babilońskiej te księgi, proroków oraz następujące księgi prorockie: 8.6.2. 1. Księga Rodzaju. 2. Księga Wyjścia. 3. Księga Kapłańska. 4. Księga Liczb 5. Księga Powtórzonego Prawa. 6. Księga Jozuego, syna Nuna. 7. Księga Sędziów. 8. Księga Rut. 9. Księga Hioba. 10. Psałterz. 11. Przysłowia Salomona. 12. Eklesiastesa. 13. Pieśń nad Pieśniami. 14. Pierwsza Księga Królewska. 15. Druga Księga Królewska. 16. Trzecia Księga Królewska. 17. Czwarta Księga Królewska. 18. Pierwsza Księga Kronik. 19. Druga Księga Kronik. 20. Księga Dwunastu Proroków. 21. Księga Proroka Izajasza. 22. Księga Proroka Jeremiasza z Lamentacjami i [192] jego listami

---

1 Por. Rdz 19, 1nn; Lb 1, 1.
2 Por. Ga 3, 24–25.
3 Por. Pwt 6, 4.
4 Dosłownie: „poświęconych". Pojęcie *hegiasmenos* pojawia się w Septuagincie ponad 30 razy.
5 Por. Wj 25, 9 – 27, 21.
6 Por. Epifaniusz, *De mensuris et ponderibus* 4, 1nn; Jan Damasceński, *De fide orthodoxa* IV, 17n (PG 94, 1178Bn).

Βαροὺχ εἰκοστὴ τρίτη Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης εἰκοστὴ τετάρτη Δανιὴλ ὁ προφήτης εἰκοστὴ πέμπτη Ἔσδρας α΄, εἰκοστὴ ἕκτη Ἔσδρας β΄, εἰκοστὴ ἑβδόμη Ἐσθήρ. 8.6.3. αὗταί εἰσιν αἱ εἴκοσι ἑπτὰ βίβλοι ἐκ θεοῦ δοθεῖσαι τοῖς Ἰουδαίοις· εἴκοσι δύο δέ εἰσιν ὡς τὰ παρ᾽ αὐτοῖς στοιχεῖα τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων ἀριθμούμεναι διὰ τὸ διπλοῦσθαι δέκα βίβλους εἰς πέντε λογιζομένας. περὶ τούτου δὲ ἄλλῃ που σαφῶς εἰρήκαμεν. 8.6.4. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι δύο βίβλοι παρ᾽ αὐτοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἡ Σοφία τοῦ Σιρὰχ καὶ ἡ τοῦ Σολομῶντος, χωρὶς ἄλλων τινῶν βιβλίων ἐναποκρύφων. 8.6.5. πᾶσαι δὲ αὗται αἱ ἱεραὶ βίβλοι τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἐδίδασκον καὶ τὰ τοῦ νόμου φυλάγματα ἕως τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. 8.6.6. καὶ καλῶς ἐφέροντο παιδαγωγούμενοι ἐν τῷ νόμῳ, εἰ ἐδέξαντο τὸν Χριστὸν τὸν ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ, φημὶ δὲ τοῦ νόμου, αὐτοῖς προκηρυχθέντα τε καὶ προφητευθέντα, ἵνα δεξάμενοι αὐτοῦ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν μάθωσιν οὐ κατάλυσιν νόμου, ἀλλὰ τὴν τοῦ νόμου πλήρωσιν, ἐπειδὴ οἱ τύποι ἐν τῷ νόμῳ ἦσαν, ἡ δὲ ἀλήθεια ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. 8.6.7. ἐκεῖ γὰρ περιτομὴ σαρκική, ὑπηρετήσασα χρόνῳ ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τουτέστι τοῦ βαπτίσματος τοῦ περιτέμνοντος ἡμᾶς ἀπὸ ἁμαρτημάτων καὶ σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς ὄνομα θεοῦ. 8.6.8. καὶ ἦν ἐκεῖ σάββατον κατέχον ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα σάββατον, τουτέστιν εἰς ἀνάπαυσιν Χριστοῦ, ἵνα ἐν Χριστῷ σαββατίσωμεν ἀπὸ ἁμαρτημάτων. 8.6.9. καὶ ἦν ἐκεῖ πρόβατον ἄλογον θυόμενον, καθοδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα πρόβατον καὶ ἐπουράνιον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ «ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου» τυθέν. 8.6.10. καὶ ἦν ἐκεῖ ἀποδεκάτωσις ἀσφαλιζομένη, ἵνα μὴ λάθῃ ἡμᾶς τὸ ἰῶτα, ἡ δεκάς, τὸ πρῶτον στοιχεῖον τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος.

[193] 8.7.1. Ἐπεὶ οὖν τῷ τύπῳ ἤχθησαν καὶ οὐκ ἔφθασαν εἰς τελείωσιν τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἄλλων καὶ πάσης βίβλου κεκηρυγμένην, ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς γεωργίας καὶ εἰσῆλθεν τὰ ἔθνη, ἐκείνων μηκέτι δυναμένων σωθῆναι, εἰ μή τι ἀνακάμψωσιν εἰς τὴν χάριν τοῦ εὐαγγελίου. πάντα γὰρ αὐτοῖς τὰ δικαιώματα κατήργηται, ἑκάστης μαρτυρίας τοῦτο λεγούσης, ὡς ἔχει ἐν πάσῃ γραφῇ. 8.7.2. συντόμως δὲ ἀπὸ μιᾶς μαρτυρίας τὸ ἀνυπέρθετον καὶ ἀπαράβατον τῆς κατ᾽ αὐτῶν ἀποφάσεως ἐροῦμεν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀκριβῶς τὴν κατ᾽ αὐτῶν ψῆφον,

oraz z Księgą Barucha. 23. Księga Proroka Ezechiela. 24. Księga Proroka Daniela. 25. Pierwsza Księga Ezdrasza. 26. Druga Księga Ezdrasza. 27. Księga Estery. 8.6.3. To jest 27 ksiąg danych Żydom przez Boga. Oni zaś liczą je jako 22, zgodnie z liczbą liter w ich hebrajskim alfabecie, z tego powodu, że 10 ksiąg podwójnych jest liczonych za 5. Mówiliśmy o tym jasno w innym miejscu[1]. 8.6.4. Są zaś u nich inne dwie księgi, co do których istnieją spory: Księga Mądrości Syracha oraz Mądrości Salomona, oprócz jakichś innych ksiąg apokryficznych[2]. 8.6.5. Wszystkie te święte księgi uczyły judaizmu i zasad Prawa aż do przyjścia naszego Pana Jezusa Chrystusa. 8.6.6. I powiodło się wychowanie przez Prawo, jeśli przyjęli Chrystusa ogłoszonego im i zapowiedzianego proroctwami przez Pedagoga[3], mam na myśli Prawo, aby przyjąwszy Jego bóstwo i przyjście w ciele[4], nauczyli się nie obalania Prawa, lecz jego wypełniania[5], skoro typy (*typoi*) były w Prawie, prawda zaś w Ewangelii. 8.6.7. W Prawie było obrzezanie cielesne. Służyło ono przez pewien czas, aż do momentu wielkiego obrzezania, to znaczy chrztu, który obrzezuje nas z grzechów i daje nam pieczęć Imienia Bożego. 8.6.8. W Prawie był szabat trzymający nas aż do wielkiego szabatu, to znaczy aż do odpoczynku Chrystusa, abyśmy w Chrystusie święcili szabat od grzechów. 8.6.9. W Prawie był niemy baranek składany na ofiarę, kierujący nas ku wielkiemu niebiańskiemu Barankowi złożonemu w ofierze za nas i „za cały świat”[6]. 8.6.10. I była zabezpieczona dziesięcina, aby nie uszła naszej uwagi „jota”, dziesiątka, pierwsza litera imienia Jezusa.

[193] 8.7.1. Skoro byli prowadzeni przez typ (*typos*) i nie osiągnęli wypełnienia ogłoszonego przez Prawo, proroków i innych oraz przez każdą księgę, zostali wyrzuceni z uprawy ich jako roli (*georgia*) i weszli poganie[7], skoro oni już nie mogli być zbawieni, chyba żeby wrócili ku łasce Ewangelii. Wszelkie rozporządzenia zostały przez nich unieważnione, potwierdzają to wszystkie świadectwa zawarte w każdym piśmie. 8.7.2. Krótko zaś w oparciu o jedno świadectwo powiemy o niezwłoczności i nieprzemijalności sądu przeciwko nim, żeby zobaczyć dokładnie

---

1 Por. Epifaniusz, *De mensuris et ponderibus* 3, 12nn, 22–34.
2 Por. Epifaniusz, *De mensuris et ponderibus* 4, 15.
3 Por. Ga 3, 24.
4 Por. J 1, 17.
5 Por. Mt 5, 17.
6 1 J 2, 2.
7 Por. Mt 21, 41; Rz 11, 25.

καθώς φησιν «ἥτις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἀπὸ τῆς φυλῆς αὐτῆς καὶ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ»· 8.7.3. ὡς τοῦ κυρίου μέλλοντος τὰ διὰ τοῦ νόμου μυστικῶς παραδοθέντα τελείως καὶ σωτηριωδῶς ἐπασφαλίζεσθαι, τὸν δὲ μὴ ἀκούοντα αὐτοῦ καὶ μὴ ἀνεχόμενον μὴ ἔχειν σωτηρίαν, κἂν τε τὸν νόμον ποιήσῃ, τοῦ νόμου μὴ δυναμένου τελειοῦν τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸ σωματικῶς τὰ ἐν αὐτῷ δικαιώματα γεγράφθαι καὶ ἐν Χριστῷ ἀληθινῶς πληροῦσθαι.

8.7.4. Ἕως τούτου μοι λελέχθω περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. καὶ γὰρ ὀλίγων ἐμνημόνευσα εἰς τὸ μὴ τὸ πᾶν αὐτῶν παρασιωπῆσαι, ἀλλὰ ἐν μέρει ὑποδεῖξαι. πᾶσι γὰρ ὡς εἰπεῖν πρόδηλός ἐστιν ἡ κατ᾽ αὐτοὺς ὑπόθεσις καὶ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγχος. 8.7.5. ἐδείξαμεν δὲ καὶ τὴν ἀρχήν, πόθεν ἔσχον τὴν εἰσαγωγήν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῆς τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ πατριάρχου θεοσεβείας [Ἀβράμιοι] καλοῦνται [οἱ] θεοσεβεῖς διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐκ σπέρματος αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, φημὶ δὲ Ἰακὼβ τοῦ καὶ Ἰσραήλ, Ἰσραηλῖται· 8.7.6. ἐξ ἡμερῶν δὲ Δαυὶδ τοῦ βασιλεύσαντος ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἐκαλοῦντο Ἰουδαῖοί τε καὶ Ἰσραηλῖται πᾶσαι αἱ δώδεκα φυλαὶ καὶ ἕως Σολομῶντος τοῦ υἱοῦ Δαυὶδ καὶ ἕως τοῦ Ῥοβοάμ, υἱοῦ Σολομῶντος, ἐκγόνου δὲ τοῦ Δαυίδ. 8.7.7. καὶ κατὰ ἐπιτίμησιν θεοῦ καὶ ἀναξιότητα τοῦ Ῥοβοὰμ ἐσχίσθησαν αἱ δεκαδύο φυλαὶ καὶ γεγόνασι δύο ἥμισυ μετὰ τοῦ Ἰούδα τουτέστι μετὰ Ῥοβοὰμ καὶ ἐννέα ἥμισυ μετὰ Ἱεροβοάμ. 8.7.8. ἐκαλοῦντο δὲ αἱ ἐννέα ἥμισυ Ἰσραηλῖταί τε καὶ Ἰσραήλ, [194] βασιλευόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Ναβὰτ ἐν Σαμαρείᾳ· αἱ δὲ δύο ἥμισυ εἰς Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι ἐκαλοῦντο, βασιλευόμεναι ὑπὸ Ῥοβοὰμ υἱοῦ Σολομῶντος. 8.7.9. καὶ γεγόνασι πάλιν διαδοχαὶ βασιλέων· Ῥοβοὰμ γεννᾷ τὸν Ἀβιά, Ἀβιὰ γεννᾷ τὸν Ἀσά, Ἀσὰ γεννᾷ τὸν Ἰωσαφάτ, Ἰωσαφὰτ γεννᾷ τὸν Ἰωράμ, Ἰωρὰμ γεννᾷ τὸν Ὀχοζίαν, Ὀχοζίας γεννᾷ τὸν Ἰωάς, Ἰωὰς γεννᾷ τὸν Ἀμεσσίαν, Ἀμεσσίας γεννᾷ τὸν Ἀζαρίαν τὸν καλούμενον Ὀζίαν, Ἀζαρίας ὁ καὶ Ὀζίας γεννᾷ τὸν Ἰωάθαμ, Ἰωάθαμ γεννᾷ τὸν Ἄχαζ, Ἄχαζ γεννᾷ τὸν Ἐζεκίαν· ἐν χρόνοις δὲ Ἐζεκίου καὶ Ἄχαζ ᾐχμαλωτεύθησαν φυλαὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὅρια Μήδων. 8.7.10. μετὰ τοῦτο Ἐζεκίας γεννᾷ τὸν Μανασσῆ, Μανασσῆς γεννᾷ τὸν Ἀμώς, Ἀμὼς γεννᾷ τὸν Ἰωσίαν, Ἰωσίας γεννᾷ τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελοὺμ καλούμενον,

wyrok przeciwko nim, jak mówi: ktokolwiek nie będzie posłuszny temu prorokowi, zgładzony będzie z jego pokolenia, z Izraela i spod nieba[1]. 8.7.3. Skoro Pan zamierza to, co przekazane mistycznie przez Prawo, ostatecznie i zbawiennie potwierdzić, ten, kto go nie słucha i nie trwa w Nim, nie ma zbawienia, choćby nawet wypełniał Prawo, ponieważ Prawo nie może doprowadzić człowieka do doskonałości ze względu na to, że zapisane zostały w nim cieleśnie rozporządzenia, a w Chrystusie jest ich prawdziwe wypełnienie[2].

8.7.4. Tyle tylko powiem na temat judaizmu. Wspomniałem o kilku kwestiach, aby nie przemilczeć wszystkiego na ich temat, lecz przedstawić częściowo. Dla wszystkich, że tak powiem, oczywista jest ich doktryna oraz argumentacja przeciwko niej. 8.7.5. Ukazaliśmy ich genezę, gdzie mieli początek, że na początku pobożni są nazywani „abramianami" ze względu na pobożność patriarchy Abrahama, ponieważ są z jego nasienia, od jego zaś potomka, mam na myśli Jakuba, czyli Izraela, są nazywani Izraelitami[3]. 8.7.6. Od czasów Dawida, króla z pokolenia Judy, wszystkie dwanaście pokoleń są nazywane zarówno Żydami, jak i Izraelitami, aż do Salomona, syna Dawida, i do Roboama, syna Salomona, potomka Dawida. 8.7.7. Z powodu kary Bożej i niegodności Roboama dwanaście pokoleń zostało podzielone i z Judą, to znaczy z Roboamem, zostało dwa i pół pokolenia, a dziewięć i pół z Jeroboamem[4]. 8.7.8. Dziewięć i pół pokolenia było nazywane zarówno Izraelitami, jak i Izraelem, [194] były rządzone przez Jeroboama, syna Nebata, w Samarii. Dwa i pół pokolenia w Jerozolimie było nazywane Żydami, były rządzone przez Roboama, syna Salomona[5]. 8.7.9. Urodzili się kolejno następcy jako władcy: Roboam był ojcem Abiasza, Abiasz ojcem Asy, Asa ojcem Jozafata, Jozafat ojcem Jorama, Joram ojcem Ochozjasza, Ochozjasz ojcem Joasza, Joasz ojcem Amazjasza, Amazjasz ojcem Azariasza nazywanego także Ozjaszem, Azariasz, czyli Ojzasz, ojcem Joatama, Joatam ojcem Achaza, Achaz ojcem Ezechiasza. W czasach Ezechiasza i Achaza pokolenia z Izraela zostały wzięte do niewoli do Medii. 8.7.10. Następnie Ezechiasz jest ojcem Manassesa, Manasses ojcem Amosa, Amos ojcem Jozjasza, Jozjasz ojcem Jechoniasza, nazywanego także Szallumem,

---

1 Por. Pwt 18, 19; Wj 12, 15.19.
2 Por. Hbr 7, 19; 9, 9nn.
3 Zob. powyżej *Panarion* 4, 1, 4–14.
4 Por. 1 Krl 12.
5 2 Sm 8, 7 (LXX).

ὃς καὶ Ἀμασίας ἐλέγετο. ὁ Ἰεχονίας οὗτος γεννᾷ τὸν Ἰεχονίαν τὸν καλούμενον Σεδεκίαν καὶ Ἰωακείμ.

8.8.1. Καὶ μηδεὶς περὶ τούτου ἀμφιβαλλέτω, θαυμαζέτω δὲ μᾶλλον τὴν ἀκριβολογίαν, ὠφελίμως ἐνταῦθα κειμένην τοῖς σπουδαίοις χρηστομαθίας ἕνεκα τὰ ἀκριβῆ τῶν γραφῶν καταλαμβάνειν ἐθέλουσιν, οἵτινες εὐθὺς μετὰ τῆς ὠφελείας εὐγνωμονεῖν ἀναγκασθήσονται, κερδήσαντες τὸ ὑπό τινων ἀμαθῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δι᾽ ἀμφιβολίαν ὡς κατὰ διόρθωσιν ἀφανισθὲν ῥητόν. 8.8.2. τριχῶς γὰρ ἀριθμήσαντος τοῦ ἁγίου Ματθαίου τὰς γενεάς, ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ μέχρι τοῦ Δαυὶδ φήσαντος γενεὰς δεκατέσσαρας καὶ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ ἕως τῆς αἰχμαλωσίας γενεὰς δεκατέσσαρας καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεὰς δεκατέσσαρας, οἱ δύο ἀνώτεροι ἀριθμοὶ σαφεῖς εὑρίσκονται, μηδεμίαν ἔλλειψιν ἀριθμοῦ περιέχοντες· ἕως γὰρ τοῦ Ἰεχονίου περιέχουσι τοὺς χρόνους· 8.8.3. ὁ δὲ τρίτος ἀριθμὸς οὐκέτι δεκατεσσάρων γενεῶν εὑρίσκεται κατὰ διαδοχὴν ὀνομάτων ἔχων τὸ πλήρωμα, ἀλλὰ δεκατριῶν, ἐπειδή τινες εὑρόντες Ἰεχονίαν ἅμα Ἰεχονίᾳ ἑτέρῳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐνόμισαν τὸν ἀριθμὸν δεδισσολογημένον. 8.8.4. οὐκ ἦν δὲ δισσολογία, [195] ἀλλὰ ἀριθμὸς σαφής. εἰς ὄνομα γὰρ πατρὸς ὁ παῖς ἐπεκέκλητο Ἰεχονίας τοῦ Ἰεχονίου. ἀφελόμενοι οὖν τινες ὡς κατὰ φιλοκαλίαν τὸ ἓν ὄνομα, ἀγνοίᾳ φερόμενοι, ἐλλιπῆ ἐποιήσαντο τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὴν ὁμάδα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δεκατεσσάρων ὀνομάτων τὴν ὑπόσχεσιν καὶ τὸ πολύπειρον τῆς σχέσεως ἠφάνισαν.

8.8.5. Γίνεται γοῦν ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου Ἰεχονίου ἡ αἰχμαλωσία ἡ εἰς Βαβυλῶνα. ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας προσῆλθον οἱ πρεσβύτεροι τῷ Ναβουχοδονόσορ ἐν Βαβυλῶνι, παρακαλοῦντες ἀποσταλῆναί τινας τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐγκαθέτους εἰς τὴν Ἰσραηλῖτιν γῆν, ὅπως μὴ ἡ χώρα ὑλομανήσασα ἐρημωθείη. 8.8.6. καὶ ἐδέξατο τὴν παρ᾽ αὐτῶν παράκλησιν (οὐ γὰρ ἀνεβάλλετο) καὶ ἀποστέλλει μὲν τῶν ἰδίων τέσσαρα γένη, τούς τε Κουθαίους καλουμένους καὶ Κουδαίους, Σεπφαρουραίους καὶ Ἀναγωγαυαίους, οἵτινες ἅμα τοῖς αὐτῶν εἰδώλοις ἀναβάντες κατῴκουν τὸ τηνικαῦτα τὴν Σαμάρειαν, ταύτην ἐπιλεξάμενοι ἑαυτοῖς τὴν γῆν διὰ τὸ εἶναι πίονά τε καὶ γονιμωτάτην. 8.8.7. χρόνῳ δὲ οὗτοι ὑπὸ τῶν θηρίων διασπαραττόμενοι, λεόντων τε καὶ παρδάλεων καὶ ἄρκων καὶ τῶν ἄλλων πονηρῶν θηρίων, ἀποστέλλουσιν εἰς Βαβυλῶνα, παρακαλοῦντες καὶ ὑπερβολῇ θαυμάζοντες τὴν [τῶν] κατοικησάντων τὸ πρὶν ἐγκαθέτων διαγωγήν, πῶς ἠδύναντο ὑποστῆναι τὴν τῶν θηρῶν

który również był określany imieniem Amazjasz. Ten Jechoniasz jest ojcem Jechoniasza nazywanego Sedecjaszem, a także Jojakimem[1].

8.8.1. Niech nikt nie ma wątpliwości co do tego, niech raczej podziwia dokładność, obecną tutaj dla pożytku ludzi znakomitych, którzy chcą z powodu pragnienia nauki dokładnie zrozumieć Pisma. Oni natychmiast z pożytkiem będą zmuszeni przyjąć życzliwie [nasze wyjaśnienia], odzyskując słowo Ewangelii, które ze względu na dwuznaczność przez niektórych nieuków zostało wymazane w celu poprawienia. 8.8.2. Chociaż św. Mateusz wyliczył pokolenia, dzieląc je na trzy części, i powiedział, że od Abrahama do Dawida [było] czternaście pokoleń, od Dawida do niewoli czternaście pokoleń, i od niewoli do Chrystusa czternaście pokoleń[2]. Dwa pierwsze wyliczenia ukazują się jako jasne, nie zawierają żadnego braku odnośnie do liczby. Obejmują czasy aż do Jechoniasza. 8.8.3. Trzecie wyliczenie podaje już nie czternaście pokoleń, mając pełnię imion według następstwa, ale trzynaście, ponieważ niektórzy, znalazłszy Jechoniasza razem z innym Jechoniaszem, z tego powodu uważali, że szczegół został powtórzony. 8.8.4. Nie było to powtórzenie, [195] ale prawdziwy szczegół. Syn został nazwany imieniem ojca: Jechoniasz, syn Jechoniasza[3]. Niektórzy, unicestwiwszy jedno imię zgodnie z umiłowaniem piękna, wiedzeni ignorancją, wzięli sobie za cel opuszczenie przedmiotu odnośnie do całości liczby czternastu imion i zniszczyli specyfikę uporządkowania.

8.8.5.[4] Niewola babilońska zaczęła się wtedy od czasu Jechoniasza. W czasie niewoli starsi przybyli do Nabuchodonozora w Babilonie, prosząc, żeby wysłał jakichś swoich ludzi jako kolonizatorów do ziemi izraelskiej, aby kraina nie zarosła bujnie i nie opustoszała. 8.8.6. On zaakceptował ich prośbę (nie odłożył) i wysłał cztery plemiona spośród jego ludzi: Kuthajów nazywanych także Kudajami, Seffarurajów i Anagogawenów[5], którzy wyruszywszy ze swoimi bożkami, w tym okresie skolonizowali Samarię, wybrawszy sobie tę ziemię ze względu to, że była żyzna i bardzo urodzajna. 8.8.7. W tym czasie byli oni rozszarpywani przez dzikie zwierzęta, lwy, lamparty, niedźwiedzie i inne drapieżniki. Wysłali do Babilonu, prosząc o pomoc i przesadnie podziwiając tryb życia wcześniejszych

---

1 8, 7–10 – por. Mt 1, 7–12; *Ancoratus* 59, 4.
2 Por. Mt 1, 17.
3 Epifaniusz miesza tu imiona – zob. powyżej *Panarion* 8, 7, 10 oraz por. Pini I, s. 179, nota 58.
4 *Panarion* 8.5–11 – por. Epifaniusz, *De XII gemmis* 92nn.
5 Por. 2 Krl 17, 24n. Według Biblii jerozolimskiej Samarię zamieszkały plemiona z Kuta, Awwa, Chamat, Sefarwaim. Epifaniusz podaje dwie nazwy jednej grupy i zapomina wymienić czwartą.

ἁρπαγήν τε καὶ βίαν. 8.8.8. ὁ δὲ βασιλεὺς μεταστειλάμενος τοὺς πρεσβυτέρους ἤρετο τὴν αὐτοῖς γενομένην ἀγωγὴν [ἐπὶ] τῆς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καθέξεως, πῶς τε διελάνθανον τὴν τῶν θηρῶν ἁρπαγήν, τοσαύτης θηριοβολίας καὶ λύμης κατὰ τὴν γῆν ἐκείνην ὑπαρχούσης. 8.8.9. οἱ δὲ τὴν τοῦ θεοῦ νομοθεσίαν αὐτῷ ἐδείκνυον καὶ μετὰ συνέσεως αὐτῷ ἀπεκάλυπτον τῆς εὐλόγου γνώμης [196] τὰ καθεξῆς, φήσαντες μὴ δύνασθαι ἐκεῖσε ἔθνος καθέζεσθαι, εἰ μή τι ἂν τὸν νόμον τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸν διὰ Μωυσέως δοθέντα ἐπιτελέσειεν· εἶναι γὰρ τὸν θεὸν ὑπερασπιστὴν τῆς γῆς, μὴ βούλεσθαι δὲ παραβάσεις ἐν αὐτῇ παρὰ ἐθνῶν ἀλλοφύλων γίνεσθαι εἰδωλολατρείας καὶ τῶν ἄλλων. 8.8.10. ὁ δὲ ἐπιμελόμενος καὶ πειθόμενος τῇ τῶν ἀναδιδαξάντων ἀληθεστάτῃ ἑρμηνείᾳ ἀντίγραφον τοῦ νόμου ᾔτησεν. οἱ δὲ ἀφθόνως δεδωκότες μετὰ καὶ τοῦ νόμου Ἔσδραν τινὰ ἱερέα ἀποστέλλουσιν παιδευτὴν τοῦ νόμου ἀπὸ Βαβυλωνίας πρὸς τὸ παιδεῦσαι τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καθεσθέντας Ἀσσυρίους (τοὺς προδεδηλωμένους Κουθαίους καὶ [τοὺς] ἄλλους) τὸν νόμον τὸν Μωυσέως. 8.8.11. γίνεται δὲ τοῦτο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει πλείω ἐλάσσω τῆς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ Ἱερουσαλὴμ αἰχμαλωσίας. ἐπαίδευε τοίνυν Ἔσδρας καὶ οἱ μετ᾽ αὐτὸν τὸ γένος τὸ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ ἐκλήθησαν Σαμαρεῖται οἱ τὸν νόμον διὰ τοῦ Ἔσδρα τοῦ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἥκοντος ὑποδεξάμενοι. διῆλθεν δὲ χρόνος ἐτῶν τεσσαράκοντα ἄλλων καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἀνέθη καὶ ἀνῆλθεν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος.

8.9.1. Ἔπεισι δὲ θαυμάζειν πῶς συμβέβηκε κατὰ τὰ τέσσαρα ἔθνη καὶ τέσσαρας αἱρέσεις ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει γενέσθαι, φημὶ δὲ πρῶτον Ἐσσηνῶν δεύτερον Γοροθηνῶν τρίτον Σεβουαίων τέταρτον Δοσιθέων. ἐντεῦθεν ἀρχή μοι γίνεται τῆς τοῦ ἐπαγγέλματος κατὰ αἱρέσεων πραγματείας καὶ τὸ αἴτιον ὅπως * διασαφήσω ἐν βραχεῖ [ἐρῶ]. 8.9.2. τί δέ ἐστιν ἄλλο ἢ ὅτι [ὡς] ἀπὸ τῆς τῶν γλωττῶν πολυφόρου ἀλλοιοφωνίας φυλαὶ γεγόνασι, κατὰ δὲ ἑκάστην φυλήν τε καὶ πατριαρχίαν ἔθνη διάφορα προέστη, πᾶν δὲ ἔθνος ἑαυτῷ προεστήσατο [197] βασιλέα εἰς κεφαλήν, συμβέβηκε δὲ ἀπὸ τούτου πολέμων εἶναι ἔνστασιν καὶ συμπληγάδας ἐθνῶν ἔθνεσι συρρηγνυμένων, ἑκάστου βιαζομένου τὸ ἴδιον θέλημα προτιμᾶσθαι, εἰς ἑαυτὸν δὲ τὰ τῶν πέλας ἀποφέρεσθαι διὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ ἐν ἡμῖν πᾶσιν ἀκόρεστον πλεονεξίαν, 8.9.3. – οὕτω καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῷ προδεδηλωμένῳ μεταπεσούσης τῆς μιᾶς τοῦ Ἰσραὴλ θρῃσκείας καὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον γραφῆς εἰς ἕτερα γένη[a], (φημὶ δὲ εἰς Ἀσσυρίους ἐξ ὧν Σαμαρεῖται οἱ ἐγκάθετοι), συμβέβηκε καὶ τὴν γνώμην διχονοηθῆναι. 8.9.4. καὶ λοιπὸν ὥρμησεν ἡ πλάνη καὶ ἡ διχόνοια ὑποσπείρειν ἀπὸ τῆς μιᾶς θεοσεβείας εἰς πολλὰς παραπεποιημένας γνώμας, καθὼς ἑκάστῳ ἔδοξε καὶ ᾠήθη τῷ γράμματι ἐνασκεῖσθαι καὶ φράζειν ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα.

[a] Holl add. *.

kolonizatorów, że byli w stanie stawić opór grabieży i sile dzikich zwierząt. 8.8.8. Król, wezwawszy starszych, wypytywał się o ich sposób życia w czasie pobytu w Judei, jak unikali grabieży zwierząt, chociaż w tej krainie były tak liczne ataki i okaleczenia ze strony dzikich zwierząt. 8.8.9. Oni ukazali mu prawodawstwo Boga i z mądrością wyjawili mu następstwa właściwego myślenia, [196] stwierdziwszy, że tam żaden naród nie może się osiedlić, jeśli nie będzie pełnił prawa Boga nieba danego przez Mojżesza. Bóg jest bowiem opiekunem tej ziemi i nie chce, żeby na niej popełniały grzechy obce narody, zarówno grzechy bałwochwalstwa, jak i inne. 8.8.10. Król zaś, przekonany bardzo dokładnym[1] wyjaśnieniem danym przez informujących, zażądał kopii Prawa. Oni chętnie ją dali i wraz z Prawem wysłali z Babilonu kapłana Ezdrasza jako nauczyciela Prawa, aby uczył Prawa Mojżesza Assyryjczyków mieszkających w Samarii (wspomnianych Kuthajów i innych). 8.8.11. Działo się to mniej więcej w trzydziestym roku niewoli Izraela i Jerozolimy. Ezdrasz, a po nim inni, nauczał lud w Samarii i zostali nazwani Samarytanami[2] ci, którzy przyjęli Prawo za pośrednictwem przybywającego z Babilonu Ezdrasza. Minęło kolejne czterdzieści lat, niewola została odwołana i Izrael wrócił z Babilonu[3].

8.9.1. Zdumiewa sposób, w jaki się zdarzyło, że z czterech narodów cztery sekty w tym ludzie powstały. Myślę po pierwsze o esseńczykach, po drugie o gorotenach, po trzecie o sebuajach, i po czwarte o dozytenach. Wypada tu zająć się tematem dotyczącym sekt i przyczynę ich powstania * krótko wyjaśnić. 8.9.2. Co zaś jest innego i jak z płodnej różnorodności języków powstały plemiona, stosownie do każdego plemienia i rodu różne narody, gdy każdy naród wybrał sobie [197] króla jako władcę, i zaczęły się wojny i konflikty ścierających się między sobą narodów, bo każdy używał przemocy, aby realizować własną wolę, dla siebie zabierać to, co należało do sąsiada. Dzieje się tak z powodu obecnej w nas wszystkich w ciągu życia nienasyconej chciwości, 8.9.3. – w ten sposób we wspomnianym okresie, gdy uległa przemianie jedna religia (*threskeia*) Izraela i zapis Prawa [przedostał się] do innych ludów (myślę o Assyryjczykach, spośród których byli kolonizatorzy Samarii), doszło do zróżnicowania poglądów u Izraelitów. 8.9.4. Ponadto powstał błąd i podział zaczął się szerzyć od jednej religii do wielu fałszywych wierzeń, według tego, jak się każdemu wydawało, i każdy sądził, że jest biegły w piśmie i może wyjaśniać je według własnej woli.

[1] Dosłownie: „najbardziej prawdziwym".
[2] Zob. poniżej *Panarion* 9.
[3] Por. Ezd 7, 6nn.

Κατὰ Σαμαρειτῶν, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἱρέσεως ζ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας θ΄.

9.1.1. Σαμαρεῖται μὲν οὖν ἀρχὴ τῶν αἱρέσεων ἀπὸ γραφῆς θεϊκῆς ὁρμωμένων μετὰ τὰς προειρημένας ἄνευ γραφῆς θεϊκῆς Ἑλληνικὰς αἱρέσεις ἀπ᾽ ἰδίων λογισμῶν ἀνθρώποις † ἐμβροντηθείσας ἀπὸ διανοίας. πᾶν τοίνυν τὸ γένος Σαμαρειτῶν ἐκαλοῦντο. 9.1.2. ἑρμηνεύονται δὲ Σαμαρεῖται φύλακες διὰ τὸ ἐν τάξει φυλάκων τετάχθαι ἐν τῇ γῇ ἢ ἀπὸ τοῦ φύλακας αὐτοὺς εἶναι τῆς κατὰ τὸν νόμον Μωυσέως διατάξεως. 9.1.3. ἐκαλεῖτο δὲ καὶ τὸ ὄρος ἔνθα ἐκαθέσθησαν Σομόρων, ἅμα δὲ καὶ Σωμήρ, ἀπὸ ἀρχαίου τινὸς Σομόρων υἱοῦ Σωμήρ, οὕτω τοῦ ἀνδρὸς καλουμένου. 9.1.4. ἦν δὲ οὗτος ὁ Σομόρων υἱὸς ἑνὸς ἀνδρὸς [198] τῶν ἀπὸ γένους τῶν Φερεζαίων καὶ Γεργεσαίων, οἳ κατῴκουν τὸ τηνικαῦτα τὴν γῆν, ἐκ διαδοχῆς ὄντες παῖδες τοῦ Χαναὰν τοῦ τὴν γῆν ταύτην ἁρπάξαντος τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμάρειαν καλουμένην, οὖσαν τῶν υἱῶν Σήμ, μὴ οὖσαν δὲ αὐτῶν ἰδίαν διὰ τὸ αὐτὸν τὸν Χαναὰν εἶναι υἱὸν τοῦ Χὰμ πατραδέλφου τοῦ Σήμ. 9.1.5. καὶ συμβέβηκε τὸ ὄνομα ἐκ διαφόρων προφάσεων καλεῖσθαι Σαμαρείτας ἔκ τε τοῦ Σωμὴρ ἔκ τε τοῦ Σομόρων ἔκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν ἔκ τε τοῦ φυλάττειν τὰ παιδεύματα τοῦ νόμου.

9.2.1. Διαφέρονται δὲ οὗτοι Ἰουδαίοις κατὰ τοῦτο πρῶτον, ὅτι οὐκ ἐδόθη αὐτοῖς προφητῶν τῶν μετὰ Μωυσέα γραφὴ ἢ μόνον ἡ πεντάτευ-

9. Przeciw Samarytanom, z hellenizmu herezja siódma, w kolejności dziewiąta

9.1.1. Samarytanie[1] są początkiem sekt powstałych w oparciu o Pismo Święte, po wspomnianych sektach hellenistycznych pozbawionych odniesienia do Pisma Świętego, a wywodzących się z własnych ludzkich rozważań † oszołomionych wbrew rozumowi. Cały naród nazywany był Samarytanami. 9.1.2[2]. Termin „Samarytanie" oznacza strażników albo dlatego, że na lądzie ustawiają się w szyku strażników, albo dlatego, że są strażnikami ładu Prawa Mojżeszowego. 9.1.3. Góra, na której się osiedlili, była nazywana zarówno Somoron, jak i Somer, nazwana tak od jakiegoś starożytnego męża Somorona, syna Somera[3]. 9.1.4. Ów Somoron był synem jakiegoś człowieka [198] z ludu Peryzzytów i Girgaszytów, którzy zamieszkiwali w tym okresie tę ziemię. Byli oni potomkami Kanaana, który opanował tę ziemię, nazywaną teraz Judeą lub Samarią[4], należącą do synów Sema, niebędącą ich własnością, ponieważ Kanaan był synem Chama, stryja Sema[5]. 9.1.5. Okazało się, że określenie „Samarytanie" pojawiło się z różnych powodów: od Somera, od Somorona, od strzeżenia ziemi, od strzeżenia nakazów Prawa[6].

9.2.1. Różnią się oni od Żydów po pierwsze z tego względu, że nie dano im pism proroków, którzy byli po Mojżeszu, lecz tylko Pięcioksiąg,

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 9.
2 9, 1, 2–4 – por. Epifaniusz, *De XII gemmis* 97 (CSEL 35/2, 771, w. 15nn).
3 Por. 1 Krl 16, 24; Epifaniusz, *De XII gemmis* 91nn (CSEL 35/2, 769, w. 23nn; PG 89, 596Dnn).
4 Por. Epifaniusz, *Panarion* 66, 83; *Ancoratus* 113, 7.
5 Por. Rdz 9, 18–22.
6 Por. Epifaniusz, *De XII gemmis* 97nn (CSEL 35/2, 770, w. 10n).

χος ἡ διὰ Μωυσέως τῷ σπέρματι Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ἀπ᾽ Αἰγύπτου πορείας δοθεῖσα, φημὶ δὲ Γένεσις Ἔξοδος Λευιτικὸν Ἀριθμοὶ Δευτερονόμιον· ἐν δὲ τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ οὕτως καλοῦνται, Βρεσὶθ Ἐλλεσιμὼθ Οὐϊκρὰ Οὐιδαβὴρ Ἐλλεαδδεβαρίν. 9.2.2. καὶ ἔσπαρται μὲν ἐν ταύταις ταῖς πέντε βίβλοις ἀναστάσεως νεκρῶν τὸ σημεῖον, οὐ μέντοι γε τηλαυγῶς κεκήρυκται, καὶ ἔσπαρται ἐν αὐταῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ κατὰ εἰδώλων· τὸ δὲ τηλαυγέστερον ἐν αὐταῖς [τὸ] περὶ μοναρχίας ἔχει τὴν εἰσαγωγήν, ἐν δὲ τῇ μοναρχίᾳ πνευματικῶς ἡ τριὰς καταγγελλομένη ἐστίν. 9.2.3. οἱ δὲ δεξάμενοι τὸν νόμον εἰς τὸ μετατεθῆναι τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τὸν ἕνα θεὸν ἐπιγνῶναι ἐσπουδάσθησαν, οἷς οὐ γέγονεν ἐπιμέλειά τις τὸ ἀκριβέστερον ἐπιγνῶναι. σφαλέντες δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ μὴ τηλαυγῶς τὸ πᾶν μέρος τῆς πίστεως καὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὸ ἀκρίβασμα κατειληφότες ἠγνόησαν μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ ἀπι- [199] στοῦσι, πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐ παραδέχονται· καὶ γὰρ ἠγνόησαν. 9.2.4. καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις ἀθετοῦσα μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀπωθουμένη δὲ εἰδωλολατρείαν, ἐν ἑαυτῇ δὲ εἰδωλολατροῦσα κατ᾽ ἄγνοιαν διὰ τὸ ἀποκεκρύφθαι τὰ εἴδωλα τῶν τεσσάρων ἐθνῶν ἐν τῷ ὄρει τῷ παρ᾽ αὐτοῖς Γαριζὶν σεσυκοφαντημένως καλουμένῳ. 9.2.5. τῷ γὰρ βουλομένῳ ἀκριβῶς περὶ τοῦ ὄρους Γαριζὶν ἐρευνᾶσθαι ἰστέον ὅτι πρὸς τῇ Ἰεριχῷ κεῖνται τὰ δύο ὄρη, τό τε τοῦ Γαριζὶν καὶ τὸ τοῦ Γεβάλ, πέραν τοῦ Ἰορδάνου πρὸς τῇ ἀνατολῇ τῆς Ἰεριχώ, ὡς ἔχει τὸ Δευτερονόμιον καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ βίβλος. 9.2.6. εἰδωλολατροῦσιν οὖν ἀγνοοῦντες ἐκ τοῦ πανταχόθεν προσέχειν πρὸς τὸ ὄρος ἐν τῷ αὐτοὺς εὔχεσθαι[a] δῆθεν ὅτι ἡγίασται. ἀδύνατον γὰρ τὴν γραφὴν ψεύσασθαι φάσκουσαν «ἔμειναν ποιοῦντες τὸν νόμον καὶ προσκυνοῦντες τὰ αὐτῶν εἴδωλα ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας», ὡς ἐμφέρεται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν.

9.3.1. Ἐλέγχονται δὲ οὗτοι πανταχόθεν περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως· πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἄβελ, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸ αἷμα προσδιαλέγεται

[a] Holl add. *.

dany za pośrednictwem Mojżesza potomkom Izraela w czasie wędrówki z Egiptu. Mam na myśli: Księgę Rodzaju, Wyjścia, Kapłańską, Liczb, Powtórzonego Prawa. W języku hebrajskim nazywają się one w następujący sposób: Bresith, Ellesimoth, Vaiikra, Vidaber, Elleaddebarim[1]. 9.2.2. W tych pięciu księgach rozsiano wskazówki odnośnie do zmartwychwstania umarłych, jednakże wcale nie są podane wyraźnie. Rozsiane zostały w nich wskazówki odnośnie do Jednorodzonego Syna Bożego i odnośnie do Ducha Świętego oraz przeciw bożkom. W sposób bardzo widoczny jest w nich wprowadzona nauka odnośnie do monarchii, w monarchii zaś duchowo jest głoszona Trójca. 9.2.3. Ci, którzy przyjęli Prawo, zmierzali ku wycofaniu się z bałwochwalstwa i rozpoznaniu jednego Boga. Nie było jednak u nich żadnej troski, aby dokładniej poznać. Zbłądzili i ani nie zrozumieli wyraźnie całości wiary, ani w pełni nie pojęli specyfiki naszego życia. Nie poznali zmartwychwstania umarłych i nie wierzą w tę prawdę [199]. Nie uznają Ducha Świętego, skoro Go nie poznali. 9.2.4. Sekta ta zaprzecza zmartwychwstaniu umarłych, odrzuca bałwochwalstwo, praktykując je stosownie do swojej niewiedzy, ponieważ ukryte[2] są posągi bożków czterech ludów w górze nazywanej przez nich wykrętnie[3] Garizim. 9.2.5. Ten, kto chce dokładnie zbadać kwestie związane z górą Garizim, powinien wiedzieć, że w pobliżu Jerycha znajdują się dwie góry: Garizim i Ebal[4], po drugiej stronie Jordanu na wschód od Jerycha, jak o tym wspominają Księga Powtórzonego Prawa i Księga Jozuego[5]. 9.2.6. Praktykują bałwochwalstwo[6], nie będąc świadomymi, ponieważ zewsząd, gdziekolwiek są, w czasie modlitwy zwracają się ku górze, * jakby była święta. Nie jest możliwe, aby Pismo kłamało, gdy twierdzi: „Pozostali, aż do dnia dzisiejszego przestrzegają Prawa i oddają cześć swoim bożkom”[7], jak to jest zawarte w czwartej Księdze Królewskiej.

9.3.1.[8] Ich poglądy są obalane ze wszystkich stron w kwestii zmartwychwstania umarłych. Najpierw przez Abla, ponieważ po śmierci

1 Epifaniusz, *De mensuris et ponderibus* 23, 1nn.
2 Por. Epifaniusz, *De XII gemmis* 99n (CSEL 35/2, 772, w. 3n; PG 89, 597A/B).
3 Por. Epifaniusz, *De XII gemmis* 89; 90; 101; 104 (CSEL 35/2, 769.772.773); Euzebiusz z Cezarei, *Onomasticon* (Klostermann 64, w. 18nn).
4 Por. Pwt 11, 29–30.
5 Por. Joz 9, 6.
6 Por. Epifaniusz, *De XII gemmis* 100 (CSEL 35/2, 772 w. 8nn).
7 Por. 2 Krl 17, 32–34.
8 *Panarion* 9, 3, 1–5 – por. Epifaniusz, *Ancoratus* 94, 3–97.

τῷ δεσπότῃ. αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ τυγχάνει, ἀλλ᾽ ἐν αἵματι ἡ ψυχή, καὶ οὐκ εἶπεν «ἡ ψυχὴ βοᾷ πρός με», ἀλλὰ «τὸ αἷμα βοᾷ πρός με» δεικνὺς ὅτι ἔστιν ἐλπὶς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων· 9.3.2. ἀλλὰ καὶ Ἐνὼχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον καὶ οὐχ ηὑρίσκετο· ἀλλὰ καὶ Σάρρα μετὰ τὸ νεκρωθῆναι αὐτῆς τὴν μήτραν καὶ τὴν πηγὴν τὴν κατ᾽ ἐθισμὸν ξηρανθῆναι αὖθις ἀναζωογονουμένη εἰς καταβολὴν σπέρματος καὶ ἡ πρεσβῦτις κυΐσκουσα τέκνον κατ᾽ ἐπαγγελίαν διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως· 9.3.3. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰακὼβ ἐπιμελόμενος τῶν ἰδίων ὀστέων ὡς οὐ περὶ ἀπολλυμένων ἐνετέλλετο· οὐ μόνον [200] δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰωσὴφ τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ ἐντελλόμενος τῆς ἀναστάσεως ὑπέφαινε τὸ εἶδος. 9.3.4. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἡ ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα ξηρὰ οὖσα αὖθις καρπὸν ἤνεγκεν εἰς ἐλπίδα ζωῆς, τὰ νεκρὰ ἡμῶν σώματα ἀναστήσεσθαι σημαίνουσα καὶ εἰς ἀνάστασιν φέρουσα· καὶ τοῦ Μωυσέως ἡ ῥάβδος ὁμοίως ἡ ξυλίνη κατὰ θεοῦ βούλημα ἐμψυχουμένη καὶ ὄφις γινομένη ἀνάστασιν ἐδήλου. 9.3.5. ἀλλὰ καὶ Μωυσῆς εὐλογῶν τοὺς περὶ Ῥουβὴν λέγει «ζήτω Ῥουβὴν καὶ μὴ ἀποθανέτω», τὸν ἀπὸ πάλαι τελευτήσαντα *, ἵνα δείξῃ ζωὴν εἶναι μετὰ θάνατον, κρίσιν δὲ δευτέρου θανάτου εἰς καταδίκην. διὸ δύο εὐλογίας αὐτῷ ἐπιτίθησι, τὸ «ζήτω» λέγων ἐν τῇ ἀναστάσει καὶ «μὴ ἀποθανέτω» ἐν τῇ κρίσει, οὐ θάνατον τὸν διὰ σώματος ἀπαλλαγῆς λέγων, ἀλλὰ τὸν διὰ καταδίκης. 9.3.6. ἀρκέσει γοῦν τὰ ὀλίγα πρὸς ἀντίθεσιν τούτων. ἔχουσι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀνοίας ἔμπλεα, οὔρῳ κλυζόμενοι, ἐπὰν ἀπὸ ξένης ἔλθωσι [ὡς] μεμιασμένοι δῆθεν· ὕδατι σὺν ἱματίοις βαπτιζόμενοι, ἐπὰν ἅψωνται ἑτέρου τῶν ἀλλοεθνῶν. μιασμὸν γὰρ ἡγοῦνται τό τινος ἅψασθαι ἤτοι θιγεῖν ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου ἀπὸ ἄλλου δόγματος. πολλὴ δὲ ἡ τούτων φρενοβλάβεια.

krew zwracała się do Pana[1]. Krew nie jest duszą, ale dusza jest we krwi. Nie powiedział [Bóg]: „Dusza woła do mnie", lecz: „Krew [...] woła do mnie"[2], ukazując, że jest nadzieja na zmartwychwstanie ciał. 9.3.2. Również Henoch został przeniesiony, nie ujrzawszy śmierci i nie został znaleziony[3]. Także Sara po obumarciu jej łona i po wyschnięciu źródła zgodnie ze sposobem działania [organizmu], ponownie została przygotowana do implantacji nasienia i staruszka poczęła dziecko według obietnicy ze względu na nadzieję zmartwychwstania[4]. 9.3.3. To jednak nie wszystko. Jakub, zatroskany o własne kości, polecił, żeby nie zginęły[5]. Nie tylko on, [200] ale i Józef, dając polecenie w swojej kolejności, zapowiedział rzeczywistość zmartwychwstania[6]. 9.3.4. Nie tylko to, ale i różdżka Aarona, która choć była uschnięta, zakwitła, znowu przyniosła owoc w nadziei życia[7], ukazując, że nasze zmarłe ciała zmartwychwstaną, wskazując na zmartwychwstanie. Podobnie i drewniana różdżka Mojżesza, zgodnie z wolą Boga ożywiona[8], stając się wężem, ukazała zmartwychwstanie. 9.3.5. Mojżesz, błogosławiąc pochodzących od Rubena, mówi: „Niech żyje Ruben i niech nie umiera"[9], mając na myśli tego, który dawno[10] umarł, * aby pokazać, że jest życie po śmierci, sąd zaś drugiej śmierci na potępienie. Toteż daje mu dwa błogosławieństwa, mówiąc „niech żyje" w zmartwychwstaniu oraz „niech nie umiera" w sądzie, nie twierdząc, że śmierć dokonuje się przez wyzwolenie z ciała, lecz przez potępienie. 9.3.6. Wystarczy te kilka argumentów przeciwko nim. Mają jeszcze jakieś inne zwyczaje całkowicie głupie, obmywają się uryną, gdy wrócą z obcej ziemi, jak gdyby rzekomo zostali skalani, zanurzają się w wodzie w ubraniu[11], gdy dotkną się kogoś pochodzącego z innego ludu. Uważają za skalanie dotknięcie się kogoś, z pewnością idzie o dotknięcie jakiegoś człowieka o innych przekonaniach. Ich szaleństwo jest wielkie.

---

1 Por. Rdz 4, 10.
2 Rdz 4, 10.
3 Por. Rdz 5, 24; Hbr 11, 5.
4 Por. Rdz 18, 11; 21, 1–2; Rz 4, 19nn; Hbr 11, 11.
5 Por. Rdz 49, 29.
6 Por. Rdz 50, 25; Hbr 11, 22.
7 Por. Lb 17, 16–26.
8 Por. Wj 4, 3;
9 Pwt 33, 6.
10 Por. Epifaniusz, *Ancoratus* 97, 5.
11 Por. Epifaniusz, *Panarion* 30, 2, 5; Hipolit, *Refutatio*... 9, 15, 3.

9.4.1. Πῶς δὲ εὐθυέλεγκτος ἡ αὐτῶν ἄνοια γίνεται, ἐπίστησον τὸν νοῦν, ὦ θαυμασιώτατε, καὶ εἴσῃ. νεκρὸν μὲν γὰρ εὐθέως βδελύττονται, αὐτοὶ νεκροὶ ὄντες τοῖς ἔργοις. μαρτυροῦσι γὰρ οὐ μία μαρτυρία, ἀλλὰ πολλαὶ τῷ μὴ εἶναι τὸν νεκρὸν ἐβδελυγμένον, ἀλλ᾽ ὅτι αἰνιγματωδῶς ὁ νόμος ἔλεγεν. 9.4.2. οὐκέτι γὰρ δύο ἢ τρεῖς μαρτυρίαι εἰς τοῦτο ἡμῖν ἐπιμαρτυροῦσιν, ἀλλὰ μυριάδες ἑξήκοντα δύο αἱ ἠριθμημέναι ἐν τῇ ἐρήμῳ[a] καὶ ἄλλαι τοσαῦται καὶ ἐπέκεινα καὶ ἔτι πολὺ πλείους αἱ τῇ σορῷ τοῦ Ἰωσὴφ ἐπακολουθοῦσαι τῇ διὰ τεσσαράκοντα [201] ἐτῶν βασταζομένῃ ἐν ὅλῃ τῇ παρεμβολῇ καὶ μὴ βδελυττομένῃ μήτε μολυνούσῃ. 9.4.3. ἔλεγε δὲ τὰ ἀληθῆ ὁ νόμος, ὅτι «ἐάν τις ἅψηται τοῦ νεκροῦ, μένει βέβηλος ἕως ἑσπέρας καὶ λούσεται ὕδατι καὶ καθαρισθήσεται». ἦν δὲ τοῦτο αἰνιττόμενος εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νέκρωσιν κατὰ τὸ ἔνσαρκον αὐτοῦ πάθος. 9.4.4. ἀπὸ γὰρ τοῦ «τοῦ» ἄρθρου τοὔνομα τῆς διακρίσεως ἔστιν σημᾶναι. ὅπου γὰρ τὸ ἄρθρον κεῖται, ἐπὶ ἑνί τινι ὡρισμένῳ καὶ διαφανεστάτῳ ἐστὶν ἡ βεβαίωσις διὰ τὸ ἄρθρον· ἄνευ δὲ τοῦ ἄρθρου ἐπὶ ἑνός του τυχόντος ἀορίστως ἐστὶ ληπτέον· 9.4.5. ὡς οἷον εἰπεῖν ἐὰν εἴπωμεν βασιλεύς, ὄνομα μὲν ἐσημάναμεν, ἀλλ᾽ οὐ τηλαυγῶς τὸν ὁριζόμενον ἐδείξαμεν· βασιλέα γὰρ λέγομεν καὶ Περσῶν καὶ Μήδων καὶ Ἐλαμιτῶν. ἐὰν δὲ μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου εἴπωμεν ὁ βασιλεύς, ἀναμφίβολόν ἐστι τὸ σημαινόμενον· ὁ γὰρ βασιλεὺς ὁ ζητούμενος ἢ ὁ λεγόμενος ἢ ὁ γινωσκόμενος ἢ ὁ τοῦ τινος βασιλεύων διὰ τοῦ ἄρθρου ὑποδείκνυται. 9.4.6. καὶ ἐὰν εἴπωμεν θεὸς ἄνευ τοῦ ἄρθρου, τὸν τυχόντα εἴπαμεν θεὸν τῶν ἐθνῶν ἢ θεὸν τὸν ὄντα. ἐὰν δὲ εἴπωμεν ὁ θεός, δῆλον ὡς ἀπὸ τοῦ «ὁ» ἄρθρου τὸν ὄντα σημαίνομεν, ἀληθῆ τε καὶ γινωσκόμενον, ὡς καὶ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄνθρωπος. 9.4.7. καὶ εἰ μὲν ἔλεγεν ὁ νόμος «ἐὰν ἅψησθε νεκροῦ», κατὰ πάντων ἐξεφέρετο ἡ ψῆφος καὶ ἁπλῶς [ἐπὶ] παντὸς νεκροῦ ἦν ἐπικειμένη ἡ τοῦ ζητήματος λέξις·

[a] Holl add. *.

9.4.1. W jaki sposób ich głupota staje się łatwa do obalenia, wytęż umysł, o, godny podziwu człowieku, i poznasz. Natychmiast czują wstręt do zmarłego, ponieważ sami są umarli w swych dziełach[1]. Nie jedno, ale wiele świadectw świadczy o tym, że zmarły nie jest kimś odrażającym, lecz Prawo mówiło zagadkowo[2]. 9.4.2. Już nie dwa czy trzy świadectwa świadczą, lecz 620 000 zliczonych na pustyni[3] * i inne tak liczne, i ponadto jeszcze wiele więcej, a mianowicie te, które towarzyszyły urnie Józefa, niesionej przez 40 [201] lat w czasie całego okresu obozowania i nie traktowano jej jako coś odrażającego ani coś, co plami[4]. 9.4.3. Prawo mówiło prawdę, że „jeśli ktoś dotknie zmarłego”[5], „pozostanie nieczysty aż do wieczora”[6], „obmyje się wodą”[7] i będzie oczyszczony”[8]. To zaś czyniło aluzję do śmierci Pana naszego Jezusa Chrystusa w związku z Jego cierpieniem w ciele. 9.4.4. Od rodzajnika określonego zależy znaczenie rzeczownika. Gdzie pojawia się rodzajnik, to jest potwierdzenie dla czegoś jednego określonego i bardzo wyraźnego z powodu rodzajnika. Bez rodzajnika zaś przy czymkolwiek jednym trzeba rozumieć w sposób nieokreślony. 9.4.5. Jednym słowem, jeśli powiemy „król”, mamy na myśli imię [rzeczownik], ale nie wskazaliśmy wyraźnie nikogo określonego. Mówimy bowiem zarówno o królu Persów, Medów, jak i Elamitów. Jeśli zaś po dodaniu rodzajnika powiemy „ten król”, określenie nie pozostawia wątpliwości. Idzie o króla, który jest przedmiotem dociekania, o którym się mówi, który jest znany jako król, albo o jakiegoś jednego spośród królów, który ukazuje się właśnie dzięki rodzajnikowi. 9.4.6. Jeśli powiemy „bóg” bez rodzajnika, mówimy o jakimkolwiek bogu ludów lub o tym, który jest Bogiem. Jeśli powiemy „ten Bóg”, jasne jest, że z powodu rodzajnika wskazujemy na tego, który jest, zarówno istnieje naprawdę, jak i jest znany, jak to się dzieje w przypadku słów „człowiek” i „ten człowiek”. 9.4.7. Jeśli Prawo mówiło: „Jeśli dotkniecie zmarłego”[9], wyrok przeciwko wszystkim był ogłoszony i po prostu do każdego zmarłego

1 Por. Hbr 6, 1; 9, 14.
2 Por. np. Lb 19, 11–16.
3 Por. Lb 1, 46.
4 Por. Wj 13, 19; Joz 24, 32.
5 Por. Lb 19, 16.
6 Por. np. Kpł 11, 24; o nieczystości aż do wieczora Kpł mówi 24 razy, a Lb 19, 7–22 – 5 razy.
7 Por. np. Kpł 11, 40; o obmyciu się wodą Kpł mówi 10 razy oraz Lb 19, 19.
8 Por. np. Kpł 12, 8; 14, 20.57; 15, 28.
9 Por. Lb 19, 16.

ὁπότε δὲ λέγει «ἐὰν ἅψηταί τις τοῦ νεκροῦ», ἐπὶ ἕνα τινὰ φέρει τὴν ἀγωγήν, φημὶ δὲ ἐπὶ τὸν κύριον, ὡς ἄνω μοι προδεδήλωται. 9.4.8. ἔλεγε δὲ τοῦτο αἰνιγματωδῶς ἄρα ὁ νόμος διὰ τοὺς μέλλοντας χεῖρας ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ σταυρῷ παραδιδόναι, ὅτι χρείαν εἶχον οὗτοι καθαρισμοῦ, ἕως δύνῃ αὐτοῖς ἡ ἡμέρα καὶ ἀνατείλῃ αὐτοῖς ἄλλο φῶς διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ὕδατος, τοῦ «λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας»· 9.4.9. ὡς καὶ ἐπιμαρτυρεῖ μοι ἐνταῦθα Πέτρος λέγων τοῖς Ἰσραηλίταις τοῖς ἐν Ἰεροσολύμοις τοῖς λέγουσιν αὐτῷ «τί ποιήσωμεν, [202] ἄνδρες ἀδελφοί;», διὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν αὐτοῖς ὅτι «τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε»· καὶ κατανυγεῖσι τὴν καρδίαν εἶπε «μετανοήσατε, ἄνδρες ἀδελφοί, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ ἀφεθήσονται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος». 9.4.10. οὐ περὶ νεκροῦ τοίνυν λέγει ὁ νόμος· εἰ γὰρ περὶ νεκροῦ ἄλλου [οὐχ] ὁριζομένου[a] λέγει ὁ νόμος[b], ἄλλως ἐκδίδοται· λέγει γὰρ ὅτι «ἐὰν παρέλθῃ νεκρός, κλείσατε τὰς θύρας καὶ τὰς καὶ τὰς θυρίδας ὑμῶν, ἵνα μὴ μολυνθῇ ὁ οἶκος», ὡσεὶ ἔλεγεν περὶ ἀκοῆς ἁμαρτίας ὅτι ἐὰν ἀκούσῃς φωνὴν τῆς ἁμαρτίας ἢ εἶδος παραπτώματος, κλεῖσον τὸν ὀφθαλμόν σου ἀπὸ ἐπιθυμίας καὶ στόμα ἀπὸ κακολογίας καὶ οὖς ἀπὸ ἐνηχήσεως πονηρᾶς, ἵνα μὴ νεκρωθῇ ὅλος ὁ οἶκος τουτέστιν ψυχὴ καὶ σῶμα. 9.4.11. διὸ καὶ ὁ προφήτης λέγει «ἀνέβη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων», καὶ οὐ πάντως περὶ τῶν θυρίδων τούτων λέγει· ἢ γὰρ κλείσαντες τὰς θυρίδας οὐδέποτε ἀποθανεῖν εἴχομεν. θυρίδες δὲ ἡμῖν ὑπάρχουσι τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια, βλέμμα ἀκοὴ καὶ τὰ ἄλλα δι᾽ ὧν θάνατος εἰς ἡμᾶς εἰσπορεύεται, εἰ δι᾽ αὐτῶν ἁμαρτήσαιμεν. 9.4.12. ἐνεταφίασε γοῦν ὁ Ἰωσὴφ τὸν Ἰσραὴλ καὶ οὐκ ἐβδελύξατο, καὶ μετὰ θάνατον ἐπιπεσὼν ἐπὶ πρόσωπον κατεφίλησε. καὶ οὐ γέγραπται ὅτι ἐλούσατο, ἵνα καθαρισθῇ. 9.4.13. ἐνεταφίασαν οἱ ἄγγελοι, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα παράδοσις ἔχει, τὸ σῶμα Μωυσέως τοῦ ἁγίου καὶ οὐκ ἐλούσαντο, ἀλλ᾽ οὔτε ἐκοινώθησαν οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου σώματος.

[a] εἰ γὰρ... ὁριζομένου Pini; εἰ δὲ καὶ περὶ νεκροῦ, ἀλλὰ περὶ ὁριζομένου Holl.
[b] Holl add. <περὶ γὰρ οὐχ ὁριζομένου>.

była odnoszona sfera badania. Skoro zaś mówi „jeśli ktoś dotknie tego zmarłego”[1], do kogoś jednego odnosi się interpretacja, mam zaś na myśli Pana, jak powyżej przedstawiłem. 9.4.8. Prawo mówiło to zagadkowo odnośnie do tych, którzy mieli podnieść ręce na Chrystusa i wydać Go na krzyż, ponieważ oni potrzebowali oczyszczenia, aż zajdzie im dzień i wstanie im inne światło przez chrzest wody, „obmycie odrodzenia”[2]. 9.4.9. Jak i Piotr świadczy tutaj na moją korzyść, mówiąc do Izraelitów w Jerozolimie, którzy pytali go: „Co mamy czynić,[202] mężowie i bracia?”[3], ponieważ on im powiedział, że „tego Jezusa, którego wy ukrzyżowaliście”[4]. Gdy byli przejęci żalem, powiedział: „Nawróćcie się, mężowie i bracia, i niech każdy ochrzci się w imię Jezusa Chrystusa, naszego Pana, a będą wam odpuszczone grzechy i otrzymacie w darze Ducha Świętego”[5]. 9.4.10. Prawo nie mówi zatem o zmarłym. Jeśli zaś mówi o innym zmarłym, nieokreślonym, wyraża się inaczej. Mówi bowiem, że „jeśli zmarły przechodzi, zamknijcie wasze drzwi i okna, żeby dom nie został splamiony”[6], jakby mówił o pogłosce odnośnie do grzechu, że gdybyś słyszał dźwięk grzechu albo widział postać występku, zamknij twoje oko przed pożądaniem i usta przed złym mówieniem, i ucho przed złym dźwiękiem, aby nie zginął cały dom, to znaczy dusza i ciało. 9.4.11. Dlatego prorok mówi: „Śmierć weszła przez okna”[7]. W żadnym razie nie mówi o oknach [budynków], w przeciwnym razie zamknąwszy okna, nigdy nie mielibyśmy umrzeć. Oknami dla nas są zmysły ciała, wzrok, słuch oraz inne, przez które przychodzi do nas śmierć, jeśli poprzez nie grzeszymy. 9.4.12. Józef pogrzebał Izraela i się nie brzydził, a po jego śmierci upadłszy na twarz, ucałował go[8]. A nie jest napisane, że obmył się, aby zostać oczyszczonym. 9.4.13. Aniołowie pogrzebali – jak niesie tradycja, która do nas doszła – ciało świętego Mojżesza i nie zostali obmyci, lecz nawet aniołowie nie zostali skalani przez święte ciało[9].

1 Por. np. Syr 34, 25.
2 Tt 3, 5.
3 Dz 2, 37.
4 Dz 2, 36.
5 Dz 2, 38.
6 Nie jest to tekst biblijny; Holl odnosi go do Miszny (traktat Ohaloth).
7 Jer 9, 20.
8 Por. Rdz 49, 33 – 50, 12.
9 Por. Pwt 34, 5nn; Jud 9. Wspomina o tym także nieznany nam bliżej apokryf *Wniebowzięcie Mojżesza* (por. Orygenes, *O zasadach* III, 2, 1; Augustyn z Hippony, *List* 58 (*Evodii ep. ad Augustinum*), w: CSEL 44, 492, w. 21nn.

9.5.1. καὶ δέδια πάλιν μὴ εἰς μῆκος ἐλάσω τὴν τοῦ ζητήματος ἐπίλυσιν. ἀφ᾽ ἑνὸς δὲ ἢ δευτέρου λόγου δοθήσεται τῷ σοφῷ τὸ σοφισθῆναι ἐν κυρίῳ κατὰ τῶν δι᾽ ἐναντίας. 9.5.2. εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ἔσται μοι ἐν ἐπιτομῇ τὸ λέγειν, οὐκ ὀκνήσαιμι ἄν. [203] διαρρήδην τοίνυν εὐθὺς ὁ κύριος λέγει τῷ Μωυσῇ «ἀνάγαγέ μοι εἰς τὸ ὄρος ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους, καὶ λήψομαι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ σοὶ πνεύματος καὶ ἐκχεῶ ἐπ᾽ αὐτοὺς καὶ ἀντιλήψονταί σου». 9.5.3. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὅπως γνῶμεν, [ὁ] πατὴρ λέγει «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν»· τὸ δὲ «ποιήσωμεν» οὐχ ἑνός ἐστι σημαντικόν, καί «ἔβρεξε κύριος ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ κυρίου ἀπ᾽ οὐρανοῦ». 9.5.4. περὶ δὲ προφητῶν[a], ἐπειδὴ ἔφθη αὐτοῖς δοθῆναι [μόνη][b] ἡ πεντάτευχος καὶ οὐκέτι ἄλλαι γραφαί, ἐστοίχησάν [τε][c] μόνῃ τῇ πεντατεύχῳ καὶ οὐχὶ τῇ ἀκολουθίᾳ. κἄν τε δὴ αὐτοῖς εἴπῃ τις νυνὶ περὶ τῶν ἄλλων, φημὶ δὲ περὶ Δαυὶδ καὶ Ἠσαΐα καὶ τῶν καθεξῆς, οὐ παραδέχονται, κατεχόμενοι παραδόσει τῇ προαχθείσῃ παρ᾽ αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἰδίων πατέρων. 9.5.5. καὶ ἕως ὧδε ἔστω μοι ἡ περὶ Σαμαρειτῶν ὑφήγησις, ἐν βραχεῖ μὲν τῷ λόγῳ εἰρημένη, δι᾽ ὃν προορῶμεν φόβον μὴ ἐκτεῖναι εἰς πλάτος τὴν ὑπόσχεσιν τῆς συντάξεως.

[a] Holl add. *.
[b] Holl <μόνη>.
[c] Holl add. τε.

9.5.1. Obawiam się znowu, abym z powodu rozwlekłości nie odsunął rozwiązania problemu. Jeden czy drugi argument da mądremu biegłość w Panu wobec przeciwników. 9.5.2. Jeśli zaś o Duchu będę musiał krótko powiedzieć, nie mogę się od tego uchylić. [203] Wyraźnie na przykład Pan mówi do Mojżesza: „Wyprowadź mi na górę 70 starszych, i wezmę z Ducha, który jest w tobie, i wyleję na nich, i będą pomagać tobie”[1]. 9.5.3. Abyśmy zaś dowiedzieli się o Synu, Ojciec mówi: „Uczyńmy człowieka na nasz obraz i podobieństwo”[2]. „Uczyńmy” nie oznacza jednej osoby. „I zesłał Pan na Sodomę i Gomorę deszcz ognia i siarki od Pana z nieba”[3].9.5.4. Odnośnie do proroków, skoro najpierw został im dany [tylko] Pięcioksiąg i później żadne inne pisma, przestrzegali wyłącznie Pięcioksięgu, a nie tego, co następuje po nim. Gdyby dziś ktoś im powiedział o innych – mam na myśli Dawida, Izajasza i następnych – nie przyjmą ich. Trzymają się tradycji przyniesionej im od ich ojców. 9.5.5. Tyle mojego wyjaśnienia na temat Samarytan, gdyż wystrzegamy się z lękiem, by nie rozciągnąć treści dzieła.

[1] Lb 11, 16–17.
[2] Rdz 1, 26.
[3] Rdz 19, 24.

Κατὰ Ἐσσηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως α΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ι΄.

10.1. Εἰς τέσσαρας μὲν οὗτοι αἱρέσεις ἐτμήθησαν, τὰ ἴσα φρονοῦντες ἀλλήλοις [περὶ] περιτομῆς καὶ σαββάτου καὶ τῶν ἄλλων τῶν[a] ἐν τῷ νόμῳ, ἐν βραχεῖ δὲ καὶ ἐν τινὶ ποσῶς ἕκαστος τῶν τριῶν πρὸς τοὺς πέλας διαφέρεται, πλὴν τῶν Δοσιθέων μόνον. 10.2. ἐνέμειναν γὰρ οἱ Ἐσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι· μετὰ τούτους Γοροθηνοὶ διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους διὰ σμικρόν τι, ἐπειδήπερ ἀντιλογία τις [204] ἀνὰ μέσον αὐτῶν γεγένηται, φημὶ δὲ μέσον Σεβουαίων καὶ Ἐσσηνῶν καὶ Γοροθηνῶν. 10.3. ἡ δὲ ἀντιλογία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ὁ νόμος ἐκέλευεν ἐκ πανταχόθεν τοὺς Ἰουδαίους συναθροίζεσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλάκις μὲν οὖν [καὶ] κατὰ τρεῖς καιροὺς τοῦ ἔτους, κατά τε τὸν τῶν Ἀζύμων καὶ κατὰ Πεντηκοστὴν καὶ κατὰ Σκηνοπηγίαν. 10.4. ᾤκουν δὲ Ἰουδαῖοι διεσπαρμένοι καὶ ἐν τοῖς τέρμασι τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας. συνέβαινε δὲ αὐτοῖς διὰ τῶν Σαμαρειτῶν τὴν ὁδοιπορίαν ποιεῖσθαι διερχομένοις εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. 10.5. ἐπεὶ οὖν συνετύγχανον ἐν ἑνὶ καιρῷ τὸ ἄθροισμα ἔχοντες τοῦ ἑορτάζειν, ἐντεῦθεν συμπληγάδες ἐγίνοντο· ἀλλὰ καὶ ὅτε ᾠκοδόμει Ἔσδρας τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀξιωσάντων τῶν Σαμαρειτῶν συνεπιδοῦναι βοήθειαν Ἰουδαίοις καὶ συνοικοδομῆσαι καὶ ἀποτραπέντων παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ἔσδρα καὶ τοῦ Νεεμία·

[a] Holl <ἄλλων τῶν>.

10. Przeciwko esseńczykom[1], herezja pierwsza od Samarytan, w kolejności dziesiąta

10.1. Dzielą się oni na cztery herezje, zgadzając się ze sobą odnośnie do obrzezania, szabatu oraz innych rzeczy zawartych w Prawie. Krótko przedstawię, w czym i w jaki sposób każda z trzech sekt różni się od pozostałej[2], z wyjątkiem dozytenian. 10.2. Esseńczycy pozostali wierni pierwotnemu sposobowi życia, niczego nie przekraczając. Po nich goroteni nie zgodzili się z nimi odnośnie do czegoś drobnego, skoro jakiś spór [204] między nimi powstał. Mam na myśli spór między sebuajami, esseńczykami i gorotenami. 10.3. Spór jest tego rodzaju: Prawo nakazywało, żeby Żydzi zewsząd gromadzili się w Jerozolimie, i to nieraz, ale przynajmniej trzy razy w roku, w czasie Święta Przaśników, Pięćdziesiątnicy oraz Święta Namiotów[3]. 10.4. Zamieszkiwali zaś Żydzi rozproszeni zarówno w granicach Judei, jak i Samarii. Zdarzało się, że wędrowali przez kraj Samarytan, podążając do Jerozolimy. 10.5. Stąd zdarzało się, że w jednym czasie gromadzili się, aby świętować, w wyniku tego dochodziło do zderzeń. Nawet wtedy, gdy Ezdrasz budował Jerozolimę po powrocie z Babilonu, chociaż Samarytanie uważali za słuszne udzielić pomocy Żydom i budować razem z nimi, to jednak ich pomoc została odrzucona przez samego Ezdrasza oraz Nehemiasza[4].

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 12.
2 Dosłownie: „sąsiedniej".
3 Por. Pwt 16, 16; *Panarion* 29, 8, 1.
4 Por. Ezd 4, 1–3; Ne 2, 20.

Κατὰ Σεβουαίων, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως β΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ια΄.

11.1. τότε οἱ Σεβουαῖοι διὰ μῆνιν καὶ ὀργὴν μετέθηκαν τοὺς καιροὺς τῶν ἑορτῶν τῶν προειρημένων, τὸ πρῶτον μὲν κατὰ ὀργὴν τοῦ Ἔσδρα, δεύτερον δὲ διὰ τὴν προειρημένην πρόφασιν τὴν εἰς μάχην προκαλουμένην αὐτοὺς διὰ τῶν παριόντων. 11.2. τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα τῶν Ἀζύμων μετὰ τὸ νέον ἔτος, ὅπερ γίνεται ἐν τῷ μετοπώρῳ, τουτέστι μετὰ τὸν Θεσρὶ μῆνα, ὃς Αὔγουστος παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται Μεσορὶ δὲ παρ᾽ Αἰγυπτίοις Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι παρ᾽ Ἕλλησι δὲ Ἀπελλαῖος. 11.3. ἀπεντεῦθεν οὗτοι ἀρχὴν τοῦ ἔτους ποιοῦνται καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσιν, ἐν δὲ τῷ μετο- [205] πώρῳ τὴν Πεντηκοστὴν ποιοῦσι, τὴν δὲ Σκηνοπηγίαν αὐτῶν ἐπιτελοῦσιν ὅτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ Ἄζυμα καὶ τὸ Πάσχα. οὐ μὴν ἐπείσθησαν τοῖς Σεβουαίοις.

11. Przeciwko sebuajom[1], herezja druga od Samarytan, w kolejności jedenasta

11.1. Wówczas sebuaje z powodu gniewu i oburzenia zmienili pory wspomnianych wcześniej świąt[2], po pierwsze z powodu ich oburzenia na Ezdrasza, po drugie ze względu na wspomnianą wcześniej przyczynę, a mianowicie, że byli prowokowani do walki przez przechodzących [przez ich krainę]. 11.2. Stąd wyznaczyli nowy miesiąc na Święto Przaśników po nowym roku, który wypada w jesieni, to znaczy po miesiącu Tesri [Tiszri], który przez Rzymian jest nazywany *augustus*, przez Egipcjan *mesori*, przez Macedończyków *gorpiaios*, a przez Greków *apellaios*[3]. 11.3. Wtedy rozpoczynają oni rok i od razu obchodzą Święta Przaśników, w jesieni zaś [205] obchodzą Pięćdziesiątnicę, a Święto Namiotów obchodzą wtedy, gdy u Żydów są Święta Przaśników oraz Pascha. Nie dali się przekonać sebuajom.

---

1 Zob. *Panarion anaceph.* I, 11. O sebuajach mówi tylko Epifaniusz, ale według G. Piniego (s. 195, nota 1) prawdopodobnie są to masboteje wyliczeni na liście herezji przez Hegezypa – por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 22, 5.

2 Zob. powyżej *Panarion* 10, 3.

3 Por. Józef Flawiusz, *Antiquitates Iudaicae* XI, 5, 4; XII, 5, 4; XII, 7, 6.

Κατὰ Γοροθηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως γ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιβ΄.

12.1. Γοροθηνοί τε καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐσσηνοὶ δὲ ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσι· μόνοι δὲ Γοροθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι τὴν φιλονεικίαν εἰσὶ πρὸς Σεβουαίους κεκτημένοι. 12.2. καὶ ποιοῦσιν αὐτοὶ τὰς ἑορτάς, φημὶ δὲ Γοροθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιτελῶσι, τῶν τε Ἀζύμων καὶ Πάσχων, Πεντηκοστῆς τε καὶ Σκηνοπηγιῶν καὶ νηστείας τῆς παρ᾽ αὐτοῖς νομιτευομένης ἡμέραν μίαν. οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτως ποιοῦσιν, ἀλλὰ ἰδιαζόντως ἐν μησὶν οἷς προείπαμεν.

12. Przeciwko gorotenom[1], herezja trzecia od Samarytan, w kolejności dwunasta

12.1. Goroteni i inni. Esseńczycy, będąc blisko innych, czynią to samo co oni. Tylko goroteni i dozyteni są skłóceni z sebuajami. 12.2. Obchodzą oni – mam na myśli gorotenów i dozytenów[2] – wtedy co Żydzi Święta Przaśników, Paschy, Pięćdziesiątnicy oraz Namiotów, a także praktykują post w jednym dniu. Inni nie świętują w ten sposób, lecz wyłącznie w miesiącach, o których wspomnieliśmy[3].

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 10.
2 Por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 22, 5.
3 Zob. powyżej 11, 2.

Κατὰ Δοσιθέων, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως δ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιγ΄.

13.1.1. Δοσίθεοι δὲ τούτοις διαφέρονται κατὰ πολλοὺς τρόπους. ἀνάστασιν γὰρ ὁμολογοῦσι καὶ πολιτεῖαι παρ᾽ αὐτοῖς εἰσιν· ἐμψύχων [206] ἀπέχονται, ἀλλὰ καί τινες αὐτῶν ἐγκρατεύονται ἀπὸ γάμου μετὰ τὸ[a] βιῶσαι, ἄλλοι δὲ καὶ παρθενεύουσιν· 13.1.2. ὡσαύτως τε περιτομὴν καὶ σάββατον καὶ τὸ μὴ θιγγάνειν τινὸς διὰ τὸ βδελύττεσθαι πάντα ἄνθρωπον ὁμοίως ἔχουσι. νηστείας δὲ τοὺς αὐτοὺς φυλάττειν καὶ ἐξασκεῖσθαι εἰσάγει ὁ λόγος. 13.1.3. ἡ δὲ πρόφασις τοῦ τὸν Δοσίθεον φρονῆσαι ταῦτα αὕτη· οὗτος συνεμίγη ἀπὸ Ἰουδαίων ὁρμώμενος εἰς τὰ τῶν Σαμαρειτῶν ἔθνη, ἐν παιδεύσει δὲ [τῇ] κατὰ τὸν νόμον προήκων δευτερώσεσί τε ταῖς παρ᾽ αὐτοῖς, θηρώμενος δὲ τὰ πρωτεῖα καὶ ἀποτυχὼν καὶ μὴ ἀξιωθείς τι παρὰ Ἰουδαίοις νομισθῆναι, ἐξέκλινεν εἰς τὸ Σαμαρειτικὸν γένος καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν προεστήσατο. 13.1.4. ἐν σπηλαίῳ δέ που ἀναχωρῶν δι᾽ ὑπερβολὴν ἐθελοσοφίας, ματαίως καὶ ὑποκριτικῶς ἐν νηστείᾳ καρτερῶν ὡς λόγος ἔχει οὕτως ἀπέθανεν ἐν ἐνδείᾳ ἄρτου καὶ ὕδατος, ἑκουσίᾳ δῆθεν τῇ γνώμῃ. μετὰ ἡμέρας δὲ τινὰς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν τούτου ἐπίσκεψιν εὑρηκέναι τὸ σῶμα ὀδωδὸς ἐξέρψαν τε σκώληκας καὶ

[a] Holl add. †.

13. Przeciwko dozytenom[1], herezja czwarta od Samarytan, w kolejności trzynasta

13.1.1. Dozyteni[2] różnią się od pozostałych na wiele sposobów. Wyznają zmartwychwstanie i mają zasady określające tryb życia (*politeiai*). Powstrzymują się od jedzenia mięsa, [206] niektórzy z nich powstrzymują się od małżeństwa po życiu w tym stanie, inni zaś żyją w dziewictwie. 13.1.2. Tak samo mają obrzezanie, szabat, niedotykanie kogoś z powodu odrazy do każdego człowieka. Ich prawo wymaga, żeby przestrzegali postów i starannie ćwiczyli się w dyscyplinie. 13.1.3. Powód takiego myślenia Dozyteusza jest następujący: pochodząc z Żydów, połączył się on z ludami Samarii. W wykształceniu zaś w zakresie Prawa, a także w znajomości tradycji judaistycznej przewyższając innych[3], ubiegał się o pierwsze miejsca i nie osiągnąwszy tego, nie został uznany za godnego szacunku wśród Żydów, skierował się do Samarytan i stanął na czele tejże sekty. 13.1.4. Oddalił się gdzieś do jaskini z powodu przesadnego pragnienia mądrości[4], na darmo i obłudnie trwając w poście, jak niesie wieść, zmarł z braku chleba i wody, rzekomo dobrowolnie. Po niejakim czasie, gdy jacyś ludzie przyszli go odwiedzić, znaleźli ciało cuchnące, oblazłe robakami, i chmurę much

[1] Zob. *Panarion anaceph*. I, 13.

[2] Aluzje do dozytenów podaje G. Pini (s. 197, nota 1). Por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 22, 5; *Clementinae*, Hom. II, 24; *Recognitiones* I, 54; II, 8–11; Orygenes, *O zasadach* IV, 3, 2 (Kötschau 326, 12; *Przeciwko Celsusowi* I, 57; VI, 11; JKom XIII (27) 162 (ŹMT 27, 310); Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1; KonstApost VI, 8, 1.

[3] *Deuterosis* oznacza to, co drugorzędne, to, co jest powtórzeniem. Wskazuje zatem na to, co nie należy do Prawa, lecz jest tradycją, komentarzem do Prawa. Według niektórych autorów idzie o Misznę.

[4] Zob. powyżej *Panarion* 5, 2, 4 wraz z notą.

νέφος μυιῶν ἐπ᾽ αὐτὸ ἐσμηνευκέναι. οὗτος τοίνυν οὕτως ματαίως τὸν ἑαυτοῦ βίον καταστρέψας αἴτιος γέγονεν αὐτοῖς τῆς αἱρέσεως, ἐξ οὗπερ οἱ αὐτὸν μιμούμενοι Δοσίθεοι εἴτουν Δοσιθηνοὶ καλοῦνται.

13.2.1. Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐλθοῦσαι εἰς ἡμῶν τὴν γνῶσιν [περὶ] τῶν προειρημένων τεσσάρων αἱρέσεων διαφοραί, αἵτινες ἀνατραπήσονται [207] διὰ τῶν κατ᾽ αὐτῶν εἰρημένων. 13.2.2. ἐπάνειμι δὲ αὖθις τὰς κατὰ διαδοχὴν τῶν χρόνων παρενδύσεις καὶ τῆς πλάνης τὰ βοσκήματα συνείρων καὶ ποιούμενος τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀντιλογίαν, ἐν τῷ τὰ σχέτλια αὐτῶν ἀποκαλύπτειν ἐπιτηδεύματα καὶ διὰ συντόμου λόγου ποιεῖσθαι τὸν ἔλεγχον τῆς τῶν κακῶν καὶ ὀλετηρίων ἑρπετῶν ἰοβολίας.

Πεπλήρωνται αἱ τῶν Σαμαρειτῶν αἱρέσεις δ΄.

Ἰουδαϊσμὸς λοιπόν. ὁ δὲ Ἰουδαϊσμὸς ἐμερίσθη εἰς αἱρέσεις ἑπτά·

kłębiącą się na nim. W ten sposób, bezużytecznie zakończywszy swoje życie, stał się on przyczyną ich sekty. Od niego naśladujących go nazywa się dozytejami lub dozytenami.

13.2.1. Te różne informacje, które dotarły do nas o wspomnianych czterech sektach, wszystkie obala się [207] dzięki temu, co przeciwko nim powiedziałem. 13.2.2. Powrócę znowu do kolejnych odłamów, łącząc razem tych, co żywią się błędem, i dając argumenty przeciwko nim, poprzez zdemaskowanie ich okropnych zwyczajów oraz zwięzłe odrzucenie jadu złych i niosących śmierć węży.

Zostały w komplecie zebrane cztery sekty Samarytan.

Pozostaje jeszcze judaizm, dzielący się na siedem sekt.

Κατὰ Σαδδουκαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως α΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιδ΄.

14.1.1. Αἱρέσεις πάλιν μετὰ ταύτας τὰς προειρημένας τῶν Σαμαρειτῶν καὶ [τὰς] ἄνω που τῶν Ἑλλήνων προδηλωθείσας γεγόνασιν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν παρὰ Ἰουδαίοις πρὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τε καὶ Ἱεροσολύμοις.

14.2.1. Πρῶτοι Σαδδουκαῖοι, ἀπόσπασμα ὄντες ἀπὸ Δοσιθέου τοῦ προλελεγμένου. ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτοὺς Σαδδουκαίους, δῆθεν ἀπὸ δικαιοσύνης τῆς ἐπικλήσεως ὁρμωμένης· Σεδὲκ γὰρ ἑρμηνεύεται δικαιοσύνη. ἦν δὲ καὶ Σαδδούκ τις τοὔνομα κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν ἱερέων. 14.2.2. ἀλλ᾽ οὐκ ἐνέμειναν οὗτοι ἐν τῇ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν [208] διδασκαλίᾳ. ἠθέτησαν μὲν γὰρ οὗτοι νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ὅμοια Σαμαρείταις φρονοῦντες· οὐ παραδέχονται δὲ ἀγγέλους, ὅπερ Σαμαρεῖται οὐκ ἀθετοῦσι· πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἴσασιν, οὐ γάρ εἰσι τούτου ἠξιωμένοι· τὰ πάντα δὲ ἴσα Σαμαρείταις φυλάττουσιν. 14.2.3. οὐκ ἦσαν δὲ οὗτοι Σαμαρεῖται, ἀλλὰ Ἰουδαῖοι. ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ ἐθυσίαζον τά τε ἄλλα πάντα Ἰουδαίοις συνέπραττον.

14. Przeciwko saduceuszom[1], herezja pierwsza z judaizmu, w kolejności czternasta

14.1.1. Po wspomnianych sektach Samarytan i powyżej dokładnie zaprezentowanych sektach greckich powstało jeszcze u Żydów w Judei i Jerozolimie w sumie siedem sekt przed wcieleniem Chrystusa.

14.2.1. Jako pierwsi saduceusze[2] byli odgałęzieniem od wspomnianego Dozyteusza. Sami siebie nazywają „saduceuszami", wywodząc nazwę rzekomo od sprawiedliwości. „Tsedek" bowiem oznacza „sprawiedliwość". Był zaś w dawnych czasach wśród kapłanów ktoś o imieniu Sadok[3]. 14.2.2. Lecz oni nie wytrwali w nauczaniu swego mistrza [208]. Odrzucili zmartwychwstanie umarłych[4], myśląc podobnie jak Samarytanie[5]. Nie przyjmują [istnienia] aniołów[6], czego Samarytanie nie odrzucają. Nie znają Ducha Świętego, bo nie zostali uznani za godnych Jego. [Ponadto] przestrzegają wszystkiego tego samego, co Samarytanie. 14.2.3. Oni nie byli Samarytanami, ale Żydami. W Jerozolimie składali ofiary i we wszystkim innym współpracowali z Żydami.

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 16.

2 Por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 22, 5; Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem* 80; Hipolit, *Refutatio...* IX, 29; *Recognitiones* I, 54; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1; KonstApost VI, 6, 2; Józef Flawiusz, *De bello Iudaico* II, 8, 14; *Antiquitates Iudaicae* XIII, 5, 9; XVIII, 1, 2. 4; XX, 9, 1.

3 Por. 2 Sam 8, 17; Ez 40, 46; 43, 19; 44, 15; 48, 11; Mt 1, 14.

4 Por. Mt 22, 23; Dz 23, 8.

5 Zob. powyżej *Panarion* 9, 2, 3–4; 9, 3, 1–5.

6 Por. Dz 23, 8.

14.3.1. καὶ αὐτοὶ δὲ ἀνατραπήσονται ἀπὸ τῆς ἀξιοπίστου τοῦ κυρίου φωνῆς, ἣν αὐτοὶ καθ᾽ ἑαυτῶν ἐπεσπάσαντο διὰ τῆς τοῦ ζητήματος ἐπιλύσεως, ὅτε προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, εἰ δύναται εἶναι νεκρῶν ἀνάστασις· καὶ ὅτι ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἐγένοντο, καὶ ὁ πρῶτος γυναῖκα ἔγημεν καὶ ἄπαις ἐτελεύτα, καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτήν, Μωυσέως παρακελευομένου ἐπιγαμβρεῦσαι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἄπαιδος τελευτήσαντος καὶ ἄγεσθαι αὐτὴν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐξαναστῆσαι σπέρμα εἰς ὄνομα τοῦ κατοιχομένου. ἔλαβε γοῦν, φησί, ταύτην ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος καὶ ἐτελεύτησαν, ὁμοίως καὶ οἱ ἑπτά. ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τίνος ἔσται αὕτη γυνή, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἑπτὰ αὐτὴν ἐγνώκασιν; 14.3.2. ὁ δὲ κύριος ἔφη «πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλὰ ἰσάγγελοί εἰσιν. ὅτι δὲ ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ Μωυσῆς ὑμᾶς διδάξει, ὡς ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχρημάτισε λέγων, ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ· θεὸς δέ ἐστι ζώντων καὶ οὐχὶ νεκρῶν». καί «ἐφίμωσεν αὐτῶν τὸ στόμα». εὐάλωτοι γὰρ οὗτοι καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιστῆναι μὴ μίαν ὥραν πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

14.3.1. Zostaną oni obaleni wiarygodną wypowiedzią Pana, którą przeciwko sobie samym ściągnęli poprzez rozwiązanie problemu, gdy przyszli do Niego i zapytali, czy możliwe jest zmartwychwstanie umarłych[1]? Było siedmiu braci: pierwszy ożenił się z kobietą i umarł bezdzietnie. Drugi ją wziął, jak nakazał Mojżesz, żeby brat poślubił wdowę po bracie, jeśli ów umarł bezdzietnie i żeby wziął ją za żonę ze względu na jego brata, aby spłodzić potomstwo w imieniu zmarłego. Wziął, mówi, ją pierwszy i drugi, i umarli. Tak samo siedmiu. W czasie zmartwychwstania umarłych, kogo będzie żoną, skoro siedmiu ją poznało? 14.3.2. A Pan odpowiedział: „Jesteście w błędzie, nie znając Pism ani mocy Bożej. W czasie zmartwychwstania umarłych ani nie będą się żenić, ani za mąż wychodzić, lecz będą podobni do aniołów. Że zaś umarli zmartwychwstaną, Mojżesz was nauczy, ponieważ Bóg mu obwieścił, mówiąc: Ja jestem Bogiem Abrahama, Bogiem Izaaka i Bogiem Jakuba. Jest zaś Bogiem żyjących, a nie umarłych”[2]. I „zamknął im usta”[3]. Są oni łatwi do pokonania[4] i nie są w stanie wytrzymać nawet jednej godziny przeciwko prawdzie.

---

1 Por. Mt 22, 23–33; Mk 12, 18–27; Łk 20, 27–40.
2 Por. Mt 22, 29–32; Mk 12, 24–26.
3 Por. Mt 22, 34.
4 Dosłownie: „łatwi do złapania” np. na błędzie.

Κατὰ Γραμματέων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ [αἱρέσεως] β΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιε΄.

15.1.1. Μετὰ τούτους τοὺς Σαδδουκαίους Γραμματεῖς γεγόνασιν, ἀνὰ μέσον τοῦ χρόνου ἢ καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν ἡλικίαν κατάγοντες· οἵτινες [209] ἦσαν δευτερωταὶ τοῦ νόμου ὡς γραμματικήν τινα ἐπιστήμην ὑφηγούμενοι, τὰ μὲν ἄλλα πράττοντες τῶν Ἰουδαίων περιττὴν δέ τινα δῆθεν σοφιστικὴν ὑφήγησιν εἰσηγούμενοι, 15.1.2. οὐ κατὰ νόμον μόνον βιοῦντες, ἀλλὰ περισσότερον «ξεστῶν βαπτισμοὺς» φυλάσσοντες «καὶ ποτηρίων καὶ πινακίων» καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν τῆς ὑπηρεσίας, ὡς δῆθεν ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ὅσιον διακείμενοι, «πυγμῇ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι», πυγμῇ δὲ καὶ μολυσμούς τινας δι᾽ ὑδάτων καὶ λουτρῶν ἀποσμηχόμενοι, 15.1.3. ἔχοντες δέ τινα «κράσπεδα» σημαντικὰ τῆς αὐτῶν πολιτείας εἰς ἐπίδειξιν κόμπου καὶ ἔπαινον τῶν θεωμένων· καὶ «φυλακτήρια» παρ᾽ ἑαυτοῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια ἐπετίθεντο τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας. 15.1.4. νομίσῃ δ᾽ ἄν τις, ἐπειδήπερ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦτο ἐμφέρεται, μὴ ἄρα περὶ περιάπτων λέγει, ἐπειδὴ καὶ εἴωθόν τινες τὰ περίαπτα φυλακτήρια ὀνομάζειν. 15.1.5. οὐκ ἔχει δὲ ὁ λόγος τὸ παράπαν περὶ τούτου. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ στολὰς εἴτ᾽ οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο καὶ δαλματικὰς εἴτ᾽ οὖν κολοβίωνας

15. Przeciwko uczonym w Piśmie[1], [herezja] druga z judaizmu, w kolejności piętnasta

15.1.1. Po saduceuszach powstali uczeni w Piśmie[2] w środku tego okresu albo nawet równocześnie z nimi. Oni [209] powtarzali Prawo, jak gdyby uczyli jakiejś części gramatyki. Zachowywali inne zwyczaje judaizmu, wprowadzali ponadto jakieś zalecenie właściwe sofistom. 15.1.2. Nie żyli oni wyłącznie według Prawa, ale przestrzegali ponadto „obmywania dzbanków, kielichów, półmisków”[3] oraz innych naczyń z zastawy stołowej, jak gdyby byli przekonani o byciu czystymi i świętymi, „starannie obmywając sobie ręce”[4], dokładnie usuwając także wszelkie splamienia za pomocą wody oraz kąpieli, oczyszczając siebie. 15.1.3. Mają też jakieś obramowania[5] [materiału] wskazujące na sposób ich życia, aby się popisać i zdobyć uznanie u patrzących. U nich nakładano sobie także na ubrania filakterie[6], czyli szerokie paski z purpurowej szaty. 15.1.4. Ktoś mógłby pomyśleć, skoro w Ewangelii jest to zawarte, czy zatem nie mówi o amuletach, skoro pewni ludzie mieli zwyczaj nazywać amulety filakteriami. 15.1.5. Termin ten nie ma z tym zupełnie nic wspólnego. Działo się tak, bo ubierali oni na siebie szaty bądź szale, togi bądź tuniki[7] wykonane z szat mających szero-

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 14.
2 Por. Orygenes, MtKom 22–28.
3 Por. Mk 7, 4.
4 Por. Mk 7, 3. Abramowiczówna, t. III, s. 762, wskazuje na niejasność tekstu Mk 7, 3 i proponuje sens „starannie”. Zapewne idzie o przesadnie dokładne obmywanie rąk.
5 W Nowym Testamencie termin τὸ κράσπεδον oznacza krawędź, brzeg szaty lub frędzel.
6 Por. Mt 23, 5.
7 Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem* 46.

ἐκ πλατυσήμων διὰ πορφύρας ἁλουργοϋφεῖς κατεσκευασμένας, τὰ δὲ σήματα τῆς πορφύρας φυλακτήρια εἴωθον οἱ ἠκριβωμένοι μετονομάζειν, τούτου ἕνεκεν φυλακτήρια αὐτὰ καὶ ὁ κύριος κατ᾽ ἐκείνους εἴρηκε. 15.1.6. δηλοῖ δὲ καὶ ἡ ἀκολουθία τὴν φράσιν τῆς ὀνομασίας, [τὸ] «καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων»· τὰ γὰρ κράσπεδά [φησιν], ἵνα εἴπῃ κροσσούς, καὶ τὰ φυλακτήρια, ἵνα εἴπῃ τῆς πορφύρας τὰ σήματα. φησὶ γὰρ ὅτι «πλατύνετε τὰ φυλακτήρια καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων ὑμῶν μεγαλύνετε». 15.1.7. ῥοΐσκους δέ τινας ἐπὶ τὰ τέσσαρα πτερύγια τοῦ τρίβωνος ἕκαστος εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στήμονος καταδεδεμένους, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐνεκρατεύετο ἢ παρθενίαν ἤσκει· ἐπειδὴ γὰρ ἕκαστος ταξάμενος ὥριζε καιρὸν ἁγνείας ἢ ἐγκρατείας καὶ ταῦτα αὐτῶν τὰ πρωτότυπα ἦν εἰς τὸ ἐμφαίνειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρ᾽ αὐτῶν ἐπαγγελλόμενα, ἵνα μηδεὶς ἅψηται δῆθεν τῶν ἡγιασμένων.

15.2.1. Δευτερώσεις δὲ παρ᾽ αὐτοῖς τέσσαρες ἦσαν· μία μὲν εἰς ὄνομα [210] Μωυσέως τοῦ προφήτου [φερομένη], δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν Ἀκίβαν οὕτω καλούμενον ἢ Βαρακίβαν· ἄλλη δὲ εἰς τὸν Ἀδδᾶν ἢ Ἄνναν τὸν καὶ Ἰούδαν· ἑτέρα δὲ εἰς τοὺς υἱοὺς Ἀσαμωναίου. 15.2.2. ἐκ τούτων τῶν τεσσάρων δευτερώσεων ὅσα παρ᾽ αὐτοῖς νενόμισται οἰήσει σοφίας (ἀσοφίας δὲ τὰ πλεῖστα), αὐχεῖται καὶ ᾄδεται καὶ ἐν τάξει προκριτέας διδασκαλίας βοᾶταί τε καὶ φημίζεται.

kie obramowania utkane z purpury. Posługujący się ścisłym językiem mieli zwyczaj określać paski z purpury nową nazwą, a mianowicie filakteriami. Stąd i Pan nazwał je filakteriami[1], stosownie do tych rzeczy. 15.1.6. Także szyk wyrazów wyjaśnia znaczenie określenia „obramowania ubrania”[2]. Używa określenia „obramowania” na oznaczenie frędzli i „filakteria” na oznaczenie pasków purpury. Stwierdza, że „rozszerzacie filakteria i powiększacie obramowania waszych szat”[3]. 15.1.7. Każdy z nich miał przywiązane własną nicią jakieś jabłka granatu[4] na czterech fałdach płaszcza w czasie, gdy praktykował wstrzemięźliwość lub czystość. Skoro każdy wyznaczał sobie i określał czas czystości lub wstrzemięźliwości, a to były ich prototypy, aby pokazać ludziom, jakich zobowiązań się podjęli, aby nikt nie dotykał rzekomo poświęconych.

15.2.1.[5] Mieli oni cztery tradycje. Jedna [odnosi się] do imienia [210] proroka Mojżesza, druga do ich nauczyciela zwanego Akiba bądź Bar Akiba, kolejna do Addana lub Annana, zwanego również Juda, pozostała do synów Hasmoneusza. 15.2.2. Z tych czterech tradycji, cokolwiek u nich jest praktykowane, określane jest jako mądre (przeważnie zaś są niemądre), jest chwalone oraz opiewane i w porządku nauczania jako pierwsze jest rozgłaszane i rozpowszechniane.

---

1 Por. Mt 23, 5.
2 Por. Mt 9, 20; 14, 36; 23, 5; Mk 6, 56; Łk 8, 44.
3 Por. Mt 23, 5.
4 Por. np. Wj 28, 33.
5 Zob. poniżej *Panarion* 33, 9, 4.

Κατὰ Φαρισαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ [αἱρέσεως] γ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ις΄.

16.1.1. Ταύταις ταῖς δυσὶν αἱρέσεσιν κατ᾽ ἀκολουθίαν συνῆπται ἡ τῶν Φαρισαίων αἵρεσις ἄλλη τις· οἵτινες τὰ αὐτὰ τούτοις ἐφρόνουν, Γραμματεῦσι δέ φημι τοῖς ἑρμηνευομένοις νομοδιδασκάλοις· συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί. 16.1.2. ἄλλα δὲ καὶ παρὰ τούτους πάλιν οἱ Φαρισαῖοι ἐφρόνουν, πολιτείας μείζους ἔχοντες. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν, ὅτε ἤσκουν καὶ ὥριζον δεκαετίαν ἢ ὀκταετίαν ἢ τετραετίαν ὁμοίως παρθενίας ἢ ἐγκρατείας, συνεχῶς εὐχόμενοι πυκνότερον ἀγῶνα τοῦτον ἐνίσταντο διὰ τὸ δῆθεν μὴ σωματικόν τι παθεῖν ἢ κλαπῆναι δι᾽ ὀνειράτων ἀηδῆ ῥύσιν σώματος ἀπεργαζομένων. 16.1.3. καὶ οἱ μὲν σανίδα ἑαυτοῖς ἐφιλοκάλουν σπιθαμῆς μόνης τὸ πλάτος καὶ ἐπὶ ταύτην ἑαυτοὺς ἐτίθεσαν κατὰ τὴν ἑσπέραν, ἵν᾽ εἰ ὑπνώσειέν τις καὶ καταπέσοι εἰς τοὔδαφος αὖθις ἐγείρηται εἰς εὐχήν, διὰ τὸ ἄγρυπνον ἔχειν τὸν βίον κατὰ τὸ δυνατόν. 16.1.4. ἄλλοι δὲ κόχλακας συλλέγοντες ἑαυτοῖς ὑπεστρώννυον εἰς τὸ νυττομένους μὴ ὕπνῳ βαθεῖ φέρεσθαι, ἀλλὰ βιάζεσθαι γρηγόρησιν ἑαυτοῖς προσπορίζεσθαι· ἄλλοι δὲ καὶ ἀκάνθας [211] στρωμνὴν εἶχον διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. 16.1.5. ἐνήστευον δὲ δὶς τοῦ σαββάτου,

16. Przeciwko faryzeuszom[1], [herezja] trzecia z judaizmu, w kolejności szesnasta

16.1.1. Inna sekta, a mianowicie faryzeuszy[2], łączy się z poprzednimi dwiema odnośnie do następstwa. Niektórzy sądzą, że mają oni te same idee, co tamci. Mówię o uczonych w Piśmie, których nazwa oznacza nauczycieli Prawa, a mieli z nimi styczność także znawcy Prawa[3]. 16.1.2. Oprócz tych także o innych rzeczach myślą faryzeusze, bo mają więcej zasad dotyczących sposobu życia. Niektórzy z nich, gdy praktykowali ascezę i wyznaczali dziesięcioletni bądź ośmioletni, bądź analogicznie czteroletni okres czystości lub wstrzemięźliwości, nieprzerwanie się modląc, podejmowali tę nieustanną walkę, aby nie doznawać niczego cielesnego ani nie powodować podczas snu nieprzyjemnego upływu nasienia. 16.1.3. Przygotowywali deskę [służącą za łóżko] na szerokość jednej piędzi[4] i na niej się kładli wieczorem w tym celu, że jeśliby ktoś zasnął i spadł na podłogę, znowu mógł wstać do modlitwy, aby na ile to możliwe, prowadzić życie bezsenne. 16.1.4. Inni zaś, zbierając kamienie młyńskie, robili sobie posłanie, aby kłuci, nie wpadali w głęboki sen, lecz żeby byli zmuszeni do zachowania czujności. Inni z tego samego powodu nawet kolczaste rośliny [211] mieli za posłanie. 16.1.5. Pościli dwa razy w tygodniu, w drugim i piątym dniu

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 15.

2 Por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 22, 7 (ŹMT 70, 274); Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem* 80; Hipolit, *Refutatio...* IX, 28; *Recognitiones* I, 54; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1; KonstApost VI, 6, 3 (SCL 2, 141); Józef Flawiusz, *De bello Iudaico* II, 8, 14 num. 162–166; *Antiquitates Iudaicae* X, 5,; XIII, 5, 9; XVIII, 1, 3.

3 Por. Łk 11, 45 oraz 14, 3.

4 Jako miara długości 22–24 cm.

δευτέραν καὶ πέμπτην· ἀπεδεκάτουν δὲ τὴν δεκάτωσιν, τὰς ἀπαρχὰς ἐδίδουν, τριακοντάδας τε καὶ πεντηκοντάδας, τάς τε θυσίας καὶ τὰς εὐχὰς ἀσφαλέστατα ἀπετίννυον. 16.1.6. τῷ δὲ προειρημένῳ σχήματι τῶν Γραμματέων προήρχοντο, διά τοι τῆς ἀμπεχόνης καὶ διὰ τῶν ἄλλων σχημάτων καὶ γυναικικῶν ἱματίων ἐν πλατείαις ταῖς κρηπῖσιν καὶ γλώτταις τῶν ὑποδημάτων προϊόντες. 16.1.7. ἐλέγοντο δὲ Φαρισαῖοι διὰ τὸ ἀφωρισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθρησκείαν τὴν παρ᾽ αὐτοῖς νενομισμένην· Φάρες γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραΐδα ἑρμηνεύεται ἀφορισμός.

16.2.1. Ὁμολόγουν δὲ οὗτοι ἀνάστασιν νεκρῶν, ἐπίστευόν τε ἀγγέλους εἶναι καὶ πνεῦμα, ἠγνόησαν δὲ υἱὸν θεοῦ ὡς οἱ ἄλλοι. 16.2.2. ἀλλὰ καὶ εἱμαρμένη καὶ ἀστρονομία παρ᾽ αὐτοῖς σφόδρα ἐχρημάτιζεν. αὐτίκα γοῦν τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα τὰ ἐκ τῆς τῶν πεπλανημένων ἀστρονομίας κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον ἑτέροις ὀνόμασι παρ᾽ αὐτοῖς μετωνόμασται· 16.2.3. οἷον Ἥλιος ἡμὰ καὶ σέμες, Σελήνη ἱέρεε καὶ ἀλβανά, ὅθεν καὶ μήνη καλεῖται (ἱέρεε γὰρ ὁ μὴν λέγεται, μήνη δὲ ἡ σελήνη, ὡς καὶ παρ᾽ Ἕλλησι διὰ τὸν μῆνα), Ἄρης χωχὲβ ὀκβόλ, Ἑρμῆς χωχὲβ ὀχομόδ, Ζεὺς χωχὲβ βάαλ, Ἀφροδίτη ζερούα ἤτοι λουήθ, Κρόνος χωχὲβ σαβήθ (λέγεται δὲ παρ᾽ αὐτοῖς καὶ ἄλλοις ὀνόμασιν, οὐκ ἠδυνήθην δὲ ἀκριβῶς τὴν τούτων ἐπωνυμίαν ἐκθεῖναι). 16.2.4. ἀλλὰ καὶ τὰ ματαίως νομιζόμενα εἰς ἀριθμὸν στοιχείων παρὰ τοῖς πεπλανημένοις ὀνόματα, ἃ ζῴδια καλοῦσι[a] καὶ ἀθεμίτως τὸν κόσμον εἰς ἀσέβειαν ἐπλάνησαν[b], οὕτω πάλιν Ἑβραϊκῶς αὐτὰ[c] καλοῦσι· τελὰ σὼρ θωμὶμ [212] σαρατὰν ἀρὶ βεθουλὰ μωζανὴ[μ] ἀκρὰβ κέσετ γαδὶ δαλλὶ δεγγίμ· 16.2.5. οἵτινες τοῖς Ἕλλησι μάτην, λέγω δὴ οἱ Φαρισαῖοι, ἀκολουθήσαντες μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἑβραΐδα τὰ αὐτὰ ὀνόματα οὕτω· Κριὸν δὴ τὸν παρ᾽ ἐκείνοις λεγόμενον τελά, Ταῦρον σὼρ, Διδύμους θωμίμ, Καρκίνον σαρατάν, Λέοντα ἀρί, Παρθένον βεθουλά, Ζυγὸν μωζανή[μ], Σκορπίον ἀκράβ, Τοξότην κέσετ, Αἰγόκερων γαδί, Ὑδρηχόον δαλλί, Ἰχθύας δεγγίμ.

[a] Holl add. *.
[b] καὶ ἀθεμίτως... ἐπλάνησαν Pini umieszcza w (...).
[c] [αὐτὰ] Holl.

tygodnia[1]. Dawali dziesięcinę i ofiary z pierwocin, zarówno te z trzydziestego dnia, jak i te z pięćdziesiątego dnia, niezawodnie płacili zarówno za ofiary, jak i za modlitwy. 16.1.6. Posuwali się dalej niż uczeni w Piśmie pod względem wspomnianego już wcześniej sposobu ubierania się[2], poprzez styl ubierania się, inne mody oraz kobiece stroje, chodząc w szerokich butach i [z] szerokimi językami w sandałach. 16.1.7. Nazywano ich faryzeuszami, ponieważ byli oddzieleni od innych ze względu na przesadne umiłowanie rytuału (*etheloperissothreskeia*) praktykowane wśród nich[3]. *Fares* bowiem w języku hebrajskim oznacza „oddzielony".

16.2.1. Uznawali oni zmartwychwstanie umarłych, wierzyli w istnienie aniołów i Ducha[4], nie znali zaś, jak i inni, Syna Bożego. 16.2.2. Zarówno przeznaczenie[5], jak i astrologia[6] były wśród nich bardzo rozpowszechnione. Szybko więc dla greckich terminów zaczerpniętych z astrologii, pochodzącej od tych, którzy zostali wyprowadzeni na manowce, ukuli na własny użytek inne słowa w języku hebrajskim. 16.2.3. Tak na przykład Helios [Słońce] nosi nazwę Hema i Semes, Selene [Księżyc] Jeree oraz Albana, skąd jest także nazywany Mene (miesiąc jest nazywany Ieree, księżyc zaś mene, podobnie jak i wśród Greków ze względu na miesiąc), Ares Chocheb Okbol, Hermes Chocheb Ochomot, Zeus Chocheb Baal, Afrodyta Dzerua lub Lueth, Kronos Chocheb Sabeth (używa się wśród nich także innych określeń, nie zdołałem jednak dokładnie ustalić ich nazw). 16.2.4. Na darmo są przyjmowane wśród błądzących odnośnie do liczby planet nazwy, które nazywają znakami zodiaku * i bezprawnie prowadzą świat na manowce bezbożności, w ten sposób znowu po hebrajsku je nazywają: Tela, Sor, Thomim [212] Saratan, Ari, Betula, Modzanem, Akrab, Keset, Gadi, Dalli Deggim. 16.2.5. Niektórzy, idąc pochopnie za Grekami, mam na myśli faryzeuszy, przetłumaczyli te nazwy na język hebrajski w następujący sposób: Barana określają terminem Tela, Byka – Sor, Bliźnięta – Thomim, Raka – Saratan, Lwa – Ari, Pannę – Betula, Wagę – Modzanem, Skorpiona – Akrab, Strzelca – Keset, Koziorożca – Gadi, Wodnika – Dalli, Ryby – Deggim.

[1] Łk 18, 12; *Didache* 8, 1; KonstApost VII, 23, 1.
[2] Zob. powyżej *Panarion*15, 5, 5–7.
[3] Por. *Clementinae*, Hom. XI, 28; Orygenes, MtKom 27.
[4] Por. Dz 23, 8.
[5] Por. Józef Flawiusz, *De bello Iudaico* II, 8, 14 num. 163 wraz z notą 98: przeznaczenie rozumieją raczej jako opatrzność Bożą, a nie jako greckie *fatum*, jednakże Epifaniusz rozumie je inaczej; *Antiquitates Iudaicae* XIII, 5, 9; KonstApost VI, 6, 3.
[6] W tekście jest greckie słowo „astronomia", idzie jednak o wpływ gwiazd na życie ludzi, czyli o astrologię.

16.3.1. Ταῦτα δέ μοι οὐκ εἰς στρόβησιν τῶν ἐντυγχανόντων κατατέτακται οὐδὲ ἵνα τὴν χυδαιολογίαν τῶν τὴν ἀσύστατον καὶ φρενοβλαβῆ μωρολογίαν τῆς ἀστρονομίας τῷ βίῳ παρεισαξάντων συστήσω· ἐλήλεγκται γὰρ αὕτη ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀσύστατος οὖσα καὶ ἐσφαλμένη. 16.3.2. εἴρηται δὲ ἡμῖν ἐν ἄλλοις λόγοις πολλὰ πρὸς ἀνατροπὴν τῶν γένεσιν καὶ εἱμαρμένην νομιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ προοιμίῳ τούτου τοῦ συντάγματος ἐν ὀλίγῳ ἡμῖν κατὰ τῶν αὐτῶν πεπραγμάτευται· διὰ δὲ τὸ μή τινα νομίσαι κατὰ συκοφαντίαν ἡμᾶς κατά τινων φέρεσθαι καὶ μὴ τὰ ἀληθῆ ἐκ παραδόσεων ἀκριβώσαντας ἐκθέσθαι ταῦτα ἡμῖν καὶ ὀνομαστὶ εἴρηται. 16.3.3. ἐσχάτη δὲ αὐτοῖς ἀπορία καὶ ἠλιθιότης οὐχ ἡ τυχοῦσα, τοῖς καὶ ἀνάστασιν ὁμολογοῦσιν καὶ κρίσιν δικαίαν ὁριζομένοις. 16.3.4. πῶς γὰρ δύναται κρίσις εἶναι καὶ εἱμαρμένη; δυοῖν γὰρ ἀνάγκη θάτερον, ἢ γενέσεως ὑπαρχούσης μὴ εἶναι κρίσιν διὰ τὸ τὸν πράττοντα οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ πράττειν, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην ἐπικρατείας τῆς πεπρωμένης, 16.3.5. ἢ [ὅτι] κρίσεως ὑπαρχούσης καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐπαπειλουμένης καὶ νόμων δικαζόντων καὶ τῶν τὸ πονηρὸν δρώντων δίκην ὑπεχόντων – νόμου τε ὁμολογουμένου δικαίου καὶ κρίσεως θεοῦ ἀληθεστάτης – ἀργεῖν τὴν πεπρωμένην καὶ μὴ ἔχειν ὅλως σύστασιν τὸ παράπαν·

16.4.1. ὁπότε διὰ τὸ δύνασθαι ἁμαρτεῖν καὶ μὴ ἁμαρτεῖν τὸν μὲν διὰ τὰ ἁμαρτήματα δίκην ἀπαιτεῖσθαι, τὸν δὲ ἔπαινον ἀπεκδέχεσθαι διὰ τὸ εὖ πεπραχέναι ὥρισται καθ᾽ ἑκατέρων τὸ διάφορον. 16.4.2. ὡς καὶ μιᾷ φωνῇ[a] δικαίᾳ λέγειν συντόμῳ ἀληθείᾳ [213] [τῇ] διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου ἐκ προσώπου κυρίου εἰρημένῃ ὅτι «ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. 16.4.3. τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα». ὥστε παντί τῳ δῆλόν ἐστι καὶ σαφὲς καὶ ἀναμφίβολον, ὡς τὸ αὐτεξούσιον παρέσχετο ὁ θεὸς[b] δι᾽ αὐτοῦ φήσας τό «ἐὰν θέλητε καὶ ἐὰν μὴ θέλητε», ὡς περὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ ἀγαθοεργεῖν ἢ τὸ φαύλων ἐφίεσθαι πραγμάτων. 16.4.4. ἄρα τοίνυν ἔσφαλται ἡ διάνοια τῶν γένεσιν εἶναι νομισάντων καὶ μάλιστα Φαρισαίων· οἷς ἐπιφωνητέον ἐστὶ

[a] Holl add. †.
[b] Holl add. [ὁ].

16.3.1. Nie przedstawiłem tych rzeczy, by wprowadzić zamęt u czytelników, ani dlatego, aby popierać absurdalny język tych, którzy wprowadzili do obiegu[1] chaotyczną, nierozumną i niedorzeczną gadaninę astrologii. Prawda bowiem dowodzi, że astrologia jest niespójna i błędna. 16.3.2. Mówiliśmy wiele w innych dziełach, aby obalić argumenty wierzących w horoskop i przeznaczenie, także we wstępie do tego dzieła krótko napisaliśmy przeciwko nim[2]. Aby nikt nie sądził, że zmierzamy do występowania przeciw ludziom i szykanowania ich, a nie do dokładnego przedstawiania prawdy pochodzącej z tradycji, nazwaliśmy te rzeczy po imieniu. 16.3.3. Skrajna zaś niespójność i niespotykana głupota występuje u tych, którzy uznają zmartwychwstanie i wierzą w sprawiedliwy sąd. 16.3.4. W jaki bowiem sposób może istnieć jednocześnie sąd i przeznaczenie? Co innego jest konieczne dla obu tych rzeczywistości. Albo skoro istnieje wynikające z urodzenia przeznaczenie, nie ma sądu, ponieważ ten, który podejmuje jakieś działanie, nie działa sam z siebie, lecz stosownie do konieczności, gdyż istnieje przeznaczenie. 16.3.5. Albo skoro istnieje sąd i stanowi realne zagrożenie, a prawa wydają sąd i czyniący zło ponoszą karę – zarówno uznaje się sprawiedliwe prawo, jak i absolutną realność sądu Bożego. Wtedy przeznaczenie jest bezczynne i nie ma w ogóle potwierdzenia na jego istnienie.

16.4.1. Wobec tego, że istnieje możliwość grzeszenia i niegrzeszenia, jeden ze względu na grzechy ściąga na siebie karę, drugi zaś ze względu na dobre czyny oczekuje na pochwałę. Rozstrzyga się o tym stosownie do różnicy pomiędzy nimi. 16.4.2. I można jednym stwierdzeniem właściwie wyrazić zwięzłą prawdę [213] wypowiedzianą przez proroka Izajasza w imieniu Pana, że „jeśli zechcecie i będziecie mi posłuszni, będziecie jeść dobra tej ziemi; jeśli zaś nie zechcecie i nie będziecie mi posłuszni, pożre was miecz. 16.4.3. Albowiem usta Pana to powiedziały”[3]. Dlatego dla każdego jest jasne, oczywiste i nie budzi wątpliwości, że Bóg obdarzył wolnością wyboru, On, który osobiście powiedział: „Jeśli chcecie”[4] i „jeśli nie chcecie”[5]. Zatem w gestii człowieka jest to, że czyni dobro albo dąży do złych czynów. 16.4.4. Dlatego jest w błędzie umysł tych, którzy uznali, że istnieje przeznaczenie z urodzenia, zwłaszcza

[1] Dosłownie: „na świat”, „do życia”.
[2] Zob. powyżej *Panarion* 5, 1, 5; 5, 3, 1–2.
[3] Iz 1, 19–20.
[4] Mt 7, 12; J 15, 7; Ga 5, 17.
[5] Por. Rz 7, 19.

πυκνότερον καὶ πολλαχῶς, οὐ διὰ μιᾶς φωνῆς ἀλλὰ πολλάκις τὰ παρὰ τοῦ σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἰρημένα «οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καταλελοίπατε τὰ βαρέα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ ἀποδεκατοῦτε τὸ ἄνηθον καὶ τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ πήγανον, καὶ καθαρίζετε τὸ ἐκτὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, τὸ δὲ ἐντός ἐστι μεστὸν ἀκαθαρσίας καὶ ἀκρασίας. 16.4.5. καὶ δοκιμάζετε δίκαιον εἶναι ὀμνύναι ἐν τῷ ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ παρ᾽ ὑμῖν τοῦ ὅρκου λέλυται, καὶ τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμνύναι οὐδὲν εἶναί φατε, ἐὰν δέ τις ὀμόσῃ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτο δεδικαίωται. οὐχὶ τὸ θυσιαστήριον βαστάζει τὸ ἐπικείμενον καὶ ὁ οὐρανὸς θρόνος ἐστὶ τοῦ ἐπ᾽ αὐτῷ ἐπικαθεζομένου; 16.4.6. ἢ ὅτι λέγετε, ἐάν τις εἴπῃ πατρὶ καὶ μητρὶ κορβάν, ὅ ἐστι δῶρον ὃ ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθήσῃ, οὐκέτι μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα, καὶ ἠθετήσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τῆς τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν παραδόσεως. 16.4.7. καὶ κυκλεύετε θάλασσαν καὶ ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν».

16.4.8. Τί τοίνυν περιττότερον τῶν ἁγίων ῥήσεων ὑπερβάλοιτό[a] τις πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων; ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖσθαι μᾶλλον ἡγοῦμαι [214] ταῖς τοῦ σωτῆρος σοφαῖς καὶ ἀληθιναῖς λέξεσι, πρὸς ἃς οὐκ ἠδυνήθησαν ἀντωπῆσαι οὔτε πρὸς τὸ βραχύτατον.

[a] προβάλοιτο Holl.

faryzeuszy. Dlatego trzeba mówić o nich nieprzerwanie i na różne sposoby, nie jedną wypowiedzią, lecz często przywołując słowa wypowiedziane do nich przez Zbawiciela: „Biada wam, uczeni w Piśmie i faryzeusze, obłudnicy, ponieważ opuściliście w Prawie rzeczy wielkiej wagi, sąd i miłosierdzie, dajecie na dziesięcinę anyżek, miętę oraz rutę. Oczyszczacie to, co na zewnątrz kielicha oraz półmiska, wnętrze zaś pełne jest nieczystości i nieopanowania”[1]. 16.4.5. „Uznajecie, że jest rzeczą słuszną przysięgać na to, co jest na ołtarzu, na sam ołtarz zaś u was przysięga nie obowiązuje. Twierdzicie, że przysięganie na niebo jest niczym. Jeśli zaś ktoś przysięgałby na to, co powyżej nieba, to jest zobowiązujące. Czy ołtarz nie nosi tego, co na nim położone, a czy niebo nie jest tronem dla tego, który na nim zasiada?”[2]. 16.4.6. „Albo mówicie, jeśli ktoś powiedziałby ojcu lub matce korban, co oznacza darem jest to, co ode mnie należałoby ci się jako pomoc, już nie mógłby uszanować ojca. Odrzuciliście przykazanie Boga ze względu na tradycje waszych starszych”[3]. 16.4.7. „Obchodzicie morze i suchy ląd, aby jednego człowieka uczynić prozelitą, a gdy się nim stanie, czynicie go dwukrotnie bardziej od was samych synem Gehenny”[4].

16.4.8. Co bardziej niż święte słowa mógłby ktoś przedłożyć jako odpowiedź na to, co powiedziano? Lecz ja uznaję, że należy raczej zadowolić się [214] mądrymi i prawdziwymi wypowiedziami Zbawiciela, którym faryzeusze nie mogli stawić czoła nawet przez krótką chwilę.

[1] Por. Mt 23, 23–27; Łk 11, 39–42.
[2] Por. Mt 23, 18–22. Dosłownie: „przysięganie na sam ołtarz jest wolne od przysięgi”.
[3] Por. Mk 7, 9–11.
[4] Por. Mt 23, 15.

Κατὰ Ἡμεροβαπτιστῶν, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως δ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιζ΄.

17.1.1. Ταύταις δὲ συνέπεταί τις αἵρεσις Ἡμεροβαπτιστῶν οὕτω καλουμένων, μηδὲν μὲν παραλλάττουσα τῶν ἄλλων, ἀλλ᾽ ἴσα τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων φρονοῦσα, οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἀρνήσει, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ τῇ ἐν τοῖς ἄλλοις[a]. 17.1.2. τοῦτο δὲ περιττὸν ἦν αὕτη κεκτημένη ἡ αἵρεσις, ὥστε ἐν ἔαρί τε καὶ μετοπώρῳ χειμῶνί τε καὶ θέρει πάντοτε καθ᾽ ἡμέραν βαπτίζεσθαι, ὅθεν καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν εἴληφε τὴν ἐπωνυμίαν. 17.1.3. ἔφασκε γὰρ αὕτη ἡ αἵρεσις ἄλλως μὴ εἶναι ζῆν ἀνθρώπῳ, εἰ μή τι ἄρα καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν βαπτίζοιτό τις ἐν ὕδατι, ἀπολουόμενός τε καὶ ἁγνιζόμενος ἀπὸ πάσης αἰτίας.

17.2.1. Πρὸς ταύτην δὲ καὶ αὐτὴν ἐξ ἑνὸς λόγου ἡμῖν ἀνατροπὴ. γενήσεται, ὅτι ἀπιστίας παρ᾽ αὐτοῖς μᾶλλον ἢ πίστεως οἱ λόγοι. ἐλέγχει γὰρ αὐτοὺς ἡ συνείδησις αὐτῶν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν βαπτιζομένων, ὡς ὅτι ἡ ἐλπὶς τῆς χθὲς ἡμέρας παρ᾽ αὐτοῖς τέθνηκεν, ἡ πίστις τε καὶ ὁ ἁγνισμός. 17.2.2. εἰ μὲν γὰρ ἑνὶ βαπτίσματι ἐστοίχουν, ἄρα ἐθάρρουν τούτῳ ὡς ζῶντι καὶ ἀθανάτῳ ὄντι εἰς τὸν αἰῶνα· ὁπότε δὲ σήμερον μὲν ἐλούσαντο, οὐχ ἕνεκεν πλύσεως σώματος ἢ ῥύπου, ἀλλ᾽ ἕνεκεν ἁμαρτημάτων, ἄρα κατ᾽ αὐτοὺς ἐκαθαρίσθη· αὖθις δὲ τῇ ἑξῆς πάλιν λουόμενοι ἀπεφήναντο τὸ παρελθὸν ἐν τῇ χθὲς τεθνάναι [215] βάπτισμα. εἰ μὴ γὰρ τὸ πρὸ μιᾶς ἐτεθνήκει, οὐκ ἂν εἰς τὴν ἑξῆς ἑτέρου ἐπεδέοντο

[a] οὐ μὴν ἐξισουμένη... τοῖς ἄλλοις] Holl; οὐ μὴν ἐξισουμένη <καὶ> τοῖς Σαδδουκαίοις ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει μόνον, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ [καὶ] τοῖς ἄλλοις Pini.

17. Przeciwko hemerobaptystom[1], z judaizmu herezja czwarta, w kolejności siedemnasta

17.1.1. Towarzyszy im pewna sekta hemerobaptystów[2], jak są nazywani. Niczym nie różni się od innych, lecz ma ten sam sposób myślenia, co uczeni w Piśmie i faryzeusze. Z pewnością nie jest podobna do saduceuszów w odrzucaniu zmartwychwstania umarłych, ale jest podobna do innych w tym, co odnosi się do niewiary. 17.1.2. Sekta zyskała tę wyróżniającą ją cechę, że zawsze każdego dnia na wiosnę i w jesieni, a także w zimie i w lecie były obmycia, od czego sekta wzięła nazwę hemerobaptyści. 17.1.3. Twierdziła, że nie istnieje życie dla człowieka, chyba że codziennie będzie się obmywał w wodzie, zmywając z siebie wszelką winę i oczyszczając się z niej.

17.2.1. Również tej sekcie damy odpowiedź, odwołując się do jednego stwierdzenia, że mianowicie słowa u nich są wyrazem bardziej niewiary niż wiary. Świadomość tych, którzy codziennie się obmywają, jest dowodem dla nich samych, że nadzieja posiadana przez nich dzień wcześniej umarła, analogicznie wiara i czystość. 17.2.2. Jeśli zgodzili się na jeden chrzest, powinni mu zaufać jako czemuś żyjącemu i nieśmiertelnemu na wieki. Skoro dziś się obmyli, nie dla oczyszczenia ciała ani usunięcia z niego brudu, lecz z powodu grzechów, a zatem według nich został on usunięty. Z kolei zaś obmywając się znowu następnego dnia, pokazali, że martwy jest wcześniejszy [215] chrzest z dnia poprzedniego. Gdyby chrzest z dnia poprzedniego nie umarł, nie potrzebowaliby

[1] Zob. *Panarion anaceph*. I, 17.

[2] Por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 22, 7; Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem* 80; *Clementinae*, Hom. II, 23; KonstApost VI, 6, 5.

πρὸς καθαρισμὸν ἁμαρτημάτων. 17.2.3. καὶ εἰ ὅλως οὐκ ἀπέχονται τοῦ ἁμαρτάνειν, νομίζοντες ὅτι τὸ ὕδωρ καθαρίσει τοὺς ἐνδελεχῶς καθ᾽ ἑκάστην ἁμαρτάνοντας, μάταιος αὐτῶν ἡ ὑπόνοια καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φροῦδον καὶ ἕωλον. 17.2.4. οὔτε γὰρ Ὠκεανὸς οὔτε πάντα τὰ ῥεῖθρα καὶ πελάγη, ποταμοί τε ἀέννααοι καὶ πηγαὶ πᾶσά τε ἡ ὀμβροτόκος φύσις συνελθοῦσαι δύνανται ἁμαρτήματα ἀφανίσαι, ἐπειδήπερ οὐ κατὰ λόγον οὐδὲ ἐκ προστάγματος θεοῦ γίνεται· μετάνοια γὰρ καθαρίζει καὶ τὸ ἓν βάπτισμα διὰ τῆς τῶν μυστηρίων ὀνομασίας. 17.2.5. παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτην, αὐτάρκως ἡγησάμενος τὸ ἐν ὀλίγῳ [τὸ] ἀλέξημα τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας ὑποδείξας, ὡς ἐνταῦθα τοῖς ἐντυγχάνουσι συντέτακται.

dla oczyszczenia z grzechów innego w dniu następnym. 17.2.3. Jeśli oni w ogóle nie powstrzymują się od grzechów, uważając, że woda oczyści tych, którzy ustawicznie każdego dnia grzeszą, ich wnioskowanie jest bezpodstawne, a tryb życia bezcelowy i bezwartościowy. 17.2.4. Ani ocean, ani wszystkie rzeki i morza, wiecznie płynące potoki, źródła i cała sprowadzająca deszcz natura razem wzięte nie mogą usunąć grzechów, ponieważ nie jest to ani racjonalne, ani nie pochodzi z nakazu Boga. Oczyszcza bowiem nawrócenie i jeden chrzest dzięki wezwaniu Imienia w czasie misteriów. 17.2.5. Pominę zaś i tę sektę, uznawszy, że wystarczająco, choć pokrótce przedstawiłem środek na ich szaleństwo, jak to tutaj dla czytelników zostało napisane.

Κατὰ Νασαραίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ε΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιη΄.

18.1.1. Ἑξῆς δὲ ἐπιβαλοῦμαι διηγεῖσθαι τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν τὴν μετὰ τοὺς Ἡμεροβαπτιστὰς καλουμένην τῶν Νασαραίων, οἵτινες Ἰουδαῖοί εἰσι τὸ γένος, ἀπὸ τῆς Γαλααδίτιδος καὶ Βασανίτιδος καὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου ὁρμώμενοι, ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν περιέχει λόγος, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ οὖσα, ἥτις τὰ πάντα ἰουδάϊζεν, μηδὲν περαιτέρω φρονοῦσα σχεδὸν τῶν προειρημένων. 18.1.2. περιτομὴν γὰρ ὡσαύτως ἐκέκτητο, σάββατον τὸ αὐτὸ ἐφύλαττεν, ἑορταῖς ταῖς αὐταῖς προσανεῖχεν, οὐ μὴν εἱμαρμένην παρεισῆγεν οὔτε ἀστρονομίαν. 18.1.3. καὶ πατέρας μὲν ἐδέχετο τοὺς ἐν τῇ πεντατεύχῳ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι Μωυσέως, τοὺς ἐν ἀριστείᾳ θεοσεβείας διαφανεῖς ὑπάρξαντας, φημὶ δὲ Ἀδὰμ καὶ Σὴθ καὶ Ἐνὼχ καὶ Μαθουσάλα καὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Λευί τε καὶ Ἀαρὼν καὶ Μωυσέα καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ [216] Ναυῆ, αὐτὴν δὲ οὐ παρεδέχετο τὴν πεντάτευχον, ἀλλὰ ὡμολόγει μὲν τὸν Μωυσέα καὶ ὅτι ἐδέξατο νομοθεσίαν ἐπίστευεν, οὐ ταύτην δέ, φησίν, ἀλλ᾽ ἑτέραν· 18.1.4. ὅθεν τὰ μὲν πάντα φυλάττουσι τῶν Ἰουδαίων Ἰουδαῖοι ὄντες, θυσίαν δὲ οὐκ ἔθυον οὐδὲ ἐμψύχων μετεῖχον, ἀλλὰ ἀθέμιτον ἦν παρ᾽ αὐτοῖς τὸ κρεῶν μεταλαμβάνειν ἢ θυσιάζειν αὐτοῖς. ἔφασκον γὰρ πεπλάσθαι ταῦτα τὰ βιβλία καὶ μηδὲν τούτων ὑπὸ τῶν πατέρων γεγενῆσθαι. 18.1.5. αὕτη ἦν ἡ τῶν Νασαραίων διαφορὰ πρὸς τὰς ἄλλας, ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἔλεγχος οὐκ ἐν ἑνὶ τόπῳ, ἀλλὰ ἐν πολλοῖς ἐστι φανερός.

18. Przeciwko nazarejczykom, z judaizmu herezja piąta, w kolejności osiemnasta

18.1.1. Następnie podejmę się opisania sekty występującej po hemerobaptystach, zwanej sektą nazarejczyków[1]. Oni są Żydami z pochodzenia, biorącymi początek w Gileadzie i Baszanie oraz po drugiej stronie Jordanu, jak niesie wieść, która do nas dotarła. Herezja wywodzi się z Izraela. We wszystkim naśladuje Żydów, prawie nic ponadto nie twierdząc poza tym, o czym wspomniałem. 18.1.2. Tak samo miała obrzezanie, przestrzegała tego samego szabatu, zachowywała te same święta, z pewnością nie wprowadziła ani przeznaczenia, ani astrologii. 18.1.3. Za ojców przyjęła postacie z Pięcioksięgu, od Adama do Mojżesza, te, które wyróżniały się wyjątkową pobożnością. Mam na myśli Adama, Seta, Enocha, Matuzalema, Noego, Abrahama, Izaaka, Jakuba, Lewiego i Aarona, Mojżesza oraz Jozuego, syna [216] Nuna. Sekta nie przyjęła Pięcioksięgu[2], ale uznawała Mojżesza i wierzyła, że on otrzymał prawodawstwo, jednak nie to, jak twierdzą, lecz inne. 18.1.4. Dlatego będąc Żydami, przestrzegają tego wszystkiego, co Żydzi, jednak nie składali ofiar ani nie jedli mięsa, lecz niedozwolone było u nich spożywanie mięsa i składanie ofiar z mięsa. Twierdzili, że te księgi zostały sfałszowane i żadna z tych rzeczy przez ojców nie została ustanowiona. 18.1.5. To wyróżniało nazarejczyków w stosunku do innych, toteż i dowód przeciwko nim jest widoczny nie w jednym miejscu, ale w wielu.

---

1 Zob. *Panarion anaceph.* I, 19.1 (nazwa oznacza „buntowniczy"); *Panarion* 29, 7, 1 (wywodzi się od Nazaretu).

2 Zob. poniżej *Panarion* 19, 5, 1.

18.2.1. Πρῶτον μὲν [ἐν] τῷ ὁμολογεῖν αὐτοὺς τοὺς πατέρας καὶ πατριάρχας καὶ Μωυσέα· ἄλλης γραφῆς γὰρ περὶ τούτων μὴ λεγούσης, πόθεν αὐτοῖς ἡ γνῶσις τῆς τῶν πατέρων ὀνομασίας καὶ ἀριστείας, εἰ μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τῆς πεντατεύχου; 18.2.2. καὶ πῶς οἷόν τε ἐν ταὐτῷ εἶναι ἀληθὲς καὶ ψεῦδος καὶ ἐν μέρει τὴν γραφὴν ἀληθεύειν, 18.2.3. ἐν μέρει δὲ ψεύδεσθαι, τοῦ σωτῆρος λέγοντος «ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον ἀγαθὸν καὶ τοὺς καρποὺς ἀγαθοὺς ἢ τὸ δένδρον σαπρὸν καὶ τοὺς καρποὺς σαπρούς»· «οὐ δύναται γὰρ δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς σαπροὺς ποιῆσαι, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς ποιῆσαι». 18.2.4. μάταιος τοίνυν αὐτῶν ἡ διάνοια καὶ ἡ εἰσήγησις, ἐκ πολλῶν ἔχουσα τὴν ἀνατροπήν, ὡς ἄχρι τῆς δεῦρο οὐ μόνον τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς ᾄδεται, ἀλλὰ καὶ οἱ τόποι τῶν παραδοξοποιιῶν σῴζονται· 18.2.5. πρῶτον ὅπου τὸ πρόβατον Ἀβραὰμ προσέφερε τῷ θεῷ, ὄρος Σιὼν ἄχρι τῆς δεῦρο οὕτω καλούμενον, ἀλλὰ καὶ ὅπου ἡ δρῦς τῆς Μαμβρῆ, ἔνθα τοῖς ἀγγέλοις παρετέθη ὁ μόσχος. εἰ δὲ Ἀβραὰμ ἀγγέλοις παρέθετο κρεῶν τὴν ἑτοιμασίαν, ἀποδέων οὐκ ἦν αὐτὸς τῆς τούτων μετοχῆς.

18.3.1. Ἀλλὰ καὶ τοῦ προβάτου [τοῦ] τυθέντος ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ ἔτι παρ᾽ Αἰγυπτίοις τυγχάνει ᾀδομένη ἡ παράδοσις καὶ παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις. 18.3.2. ἐν γὰρ τῷ καιρῷ, ὅτε τὸ πάσχα ἐγίνετο ἐκεῖσε (ἀρχὴ δὲ αὕτη γίνεται τοῦ ἔαρος ὅτε ἡ πρώτη ἰσημερία) ἐκ μίλτεως [217] λαμβάνουσι πάντες οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ ἀγνωσίαν καὶ χρίουσι μὲν τὰ πρόβατα, χρίουσι δὲ καὶ τὰ δένδρα, τὰς συκᾶς καὶ τὰ ἄλλα, φημίζοντες καὶ λέγοντες ὅτι, φησί, τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξέ ποτε τὴν οἰκουμένην· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αἵματος τὸ πυρωπὸν ἀλεξητήριόν ἐστι τῆς τοσαύτης πληγῆς καὶ τοιαύτης. 18.3.3. πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν δεῖξαι περὶ τῆς ἀκολουθίας, ὡς ἔτι καὶ δεῦρο τὰ λείψανα τῆς τοῦ Νῶε λάρνακος δείκνυται ἐν τῇ τῶν Καρδυαίων χώρᾳ. 18.3.4. καὶ πάντως δὲ εἰ ἐπιζητήσειέ τις καὶ ἀνερευνήσειε, καὶ τὰ λείψανα τοῦ θυσιαστηρίου (ἐπείπερ ἀκόλουθόν ἐστιν) εὕροι ἂν ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ ὄρους,

18.2.1. Najpierw w tym, że uznają ojców, patriarchów i Mojżesza; skoro żadne inne pismo nie mówi o nich, to skąd u nich wiedza o imionach i wyjątkowych czynach ojców, jeśli nie z pism Pięcioksięgu. 18.2.2. Jak jest możliwe, że w Pięcioksięgu jest prawda i fałsz, że Pismo częściowo mówi prawdę i częściowo kłamie, 18.2.3. skoro Zbawiciel mówi: „Albo uznajcie, że drzewo jest dobre i owoce są dobre, albo że drzewo jest zepsute i owoce są zepsute”[1]; „nie może dobre drzewo wydać zepsutych owoców ani zepsute drzewo wydać dobrych owoców”[2]. 18.2.4. A zatem bezpodstawne jest ich myślenie oraz wnioskowanie i można je odeprzeć w oparciu o wiele argumentów. Aż do tej chwili nie tylko są sławne w wielu pismach wydarzenia, lecz również są zachowane miejsca, w których dokonały się rzeczy niezwykłe. 18.2.5. Najpierw miejsce, gdzie Abraham ofiarował Bogu jagnię[3], do dziś nazywane górą Syjon. Podobnie i dąb Mamre, tam aniołom przyrządził cielę[4]. Jeśli zaś Abraham podał aniołom danie z mięsa, to on sam nie mógł nie wziąć udziału [w jedzeniu] z nimi.

18.3.1. Ponadto tradycja o jagnięciu, które zostało zabite na ofiarę w Egipcie, jeszcze jest u Egipcjan sławna, nawet wśród uprawiających bałwochwalstwo. 18.3.2. Albowiem w czasie, gdy została tam ustanowiona Pascha (sam zaś początek wiosny, gdy następuje pierwsze zrównanie dnia z nocą) z czerwonej ochry [217] biorą wszyscy Egipcjanie, nie wiedząc dlaczego[5], i farbują jagnięta. Farbują także drzewa, figi oraz inne rzeczy, utrzymując i rozpowszechniając pogląd, że, jak mówią, ogień w tym dniu spalił niegdyś świat. Postać zaś krwi, ze względu na podobieństwo do ognia, jest ochroną przed tak wielkim i tego typu nieszczęściem. 18.3.3. A dlaczego nie mamy pokazać tego, co nastąpiło potem? Przecież jeszcze dziś pozostałości Arki Noego są pokazywane w krainie Kardyai[6]. 18.3.4. W każdym razie, gdyby ktoś zamierzał [ich] szukać i badać je, również pozostałości ołtarza (te rzeczy są ściśle związane ze sobą) znalazłby u podnóża góry,

---

1 Por. Mt 12, 33.
2 Por. Mt 7, 18.
3 Por. Rdz 22, 13.
4 Por. Rdz 18, 8.
5 Dosłownie: „stosownie do swojej nieświadomości”; ἀγνωσία – nieznajomość, nieświadomość, nieznane pochodzenie.
6 Por. Teofil, *Do Autolyka* III, 129D; Hipolit, *Refutatio*...X, 30; Euzebiusz z Cezarei, *Onomasticon* 2, 21n.

ὅπου ἔμεινε Νῶε ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ καὶ προσενέγκας ἀπὸ τῶν ζῴων τῶν καθαρῶν καὶ τῶν στεάτων κυρίῳ τῷ θεῷ [ὅτε] ἤκουσεν «ἰδοὺ δέδωκά σοι τὰ πάντα ὡς λάχανα ἀγροῦ, θῦσον καὶ φάγε». 18.3.5. παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτης πάλιν τὸ ἐπείσακτον καὶ ἠλίθιον τῆς αἱρέσεως, ἀρκεσθεὶς ταῖς προειρημέναις ὀλίγαις λέξεσιν, ἐνσπαρείσαις ὑπὸ τῆς ἡμῶν βραχύτητος ἐνταῦθα πρὸς ἀντίθεσιν τῆς πλάνης τῆς προειρημένης αἱρέσεως.

gdzie Noe stanął, wyszedłszy z Arki, i gdzie ze zwierząt czystych oraz z ich tłuszczu złożył ofiarę Panu Bogu. Wtedy usłyszał: „Oto dałem ci wszystko, tak jak zioła polne. Zabijaj i jedz”[1]. 18.3.5. Po raz kolejny pominę nowinkarstwo[2] i głupotę tej sekty, zadowoliwszy się niewieloma przytoczonymi przeze mnie słowami w celu odparcia błędu omawianej sekty, ograniczywszy się w tym miejscu ze względu na naszą zwięzłość.

[1] Por. Rdz 9, 3; Dz 10, 13.

[2] Termin ἐπείσακτος wskazuje na coś nowego, obcego. Epifaniusz przywołuje to pojęcie jeszcze w: *Panarion* 24, 6, 2; w formie przysłówkowej w *Panarion* 36, 6, 2.

Κατὰ Ὀσσαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ς΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιθ΄.

19.1.1. Μετὰ ταύτην πάλιν ἄλλη τις αἵρεσις ταύταις παραπεπλεγμένη, ἡ τῶν Ὀσσαίων καλουμένη. Ἰουδαῖοι δὲ οὗτοι ὡς καὶ αἱ προειρημέναι, ὑποκριταὶ τὸν τρόπον δεινοὶ τὴν ἐπίνοιαν. 19.1.2. ὡρμῶντο δὲ οὗτοι, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα περιέχει παράδοσις, ἀπὸ τῆς Ναβατικῆς χώρας καὶ Ἰτουραίας, Μωαβίτιδός τε καὶ Ἀριηλίτιδος, τῶν ἐπέκεινα τῆς κοιλάδος τῆς ἁλυκῆς οὕτως ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κληθείσης ὑπερκειμένων χωρῶν· ἔστι δὲ αὕτη ἡ νεκρὰ καλουμένη θάλασσα. 19.1.3. τοῦτο [218] δὲ τὸ γένος τῶν Ὀσσαίων ἑρμηνεύεται διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὀνόματος στιβαρὸν γένος. 19.1.4. συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα ὁ καλούμενος Ἠλξαΐ ἐν χρόνοις βασιλέως Τραιανοῦ μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος παρουσίαν, ὃς ἐγένετο ψευδοπροφήτης· συνεγράψατο δὲ οὗτος βιβλίον δῆθεν κατὰ προφητείαν ἢ ὡς κατὰ ἔνθεον σοφίαν· φασὶ δὲ καὶ ἄλλον τινὰ Ἰεξαῖον εἶναι ἀδελφὸν τούτου. 19.1.5. γέγονε δὲ οὗτος ὁ ἄνθρωπος πεπλανημένος τὸν τρόπον ἀπατηλὸς τὴν γνώμην,

19. Przeciwko ossejom, z judaizmu herezja szósta, w kolejności dziewiętnasta

19.1.1. Po tej sekcie znowu jakaś inna się pojawiła pozostająca w związku z nimi, nazywana sektą ossejów. Byli oni Żydami, podobnie jak wcześniej wspomniane sekty, obłudnikami ze względu na tryb życia, ludźmi groźnymi ze względu na sposób myślenia. 19.1.2. Wzięli początek, jak niesie tradycja, która do nas dotarła, z krainy Nabatejczyków[1], Iturei[2], z Moabu oraz od Ariela[3], krain leżących po tamtej stronie „Słonej Doliny”[4], nazwanej w ten sposób w Piśmie Świętym. Ona nazywana jest Morzem Martwym. 19.1.3. To [218] plemię ossejów w oparciu o tłumaczenie nazwy przekłada się jako „silne plemię”[5]. 19.1.4. Związał się z nimi później w czasach panowania Trajana po przyjściu Zbawiciela człowiek zwany Elkasaj[6], który okazał się fałszywym prorokiem. Napisał on księgę rzekomo stosownie do proroctwa lub stosownie do mądrości otrzymanej z natchnienia Bożego. Oni również twierdzą, że pewien jakiś Jeksajon jest jego bratem[7]. 19.1.5. Ten zaś człowiek [Elkasaj] został oszukany odnośnie do sposobu postępowania i zwiedziony odnośnie do myślenia (*gnome*).

---

1 Imię Nabat częste w LXX.
2 Por. Łk 3, 1.
3 Por. Lb 26, 26 (LXX); 2 Sm 23, 20.
4 Por. Rdz 14, 8.10.
5 Zob. *Panarion anaceph*. I, 18, gdzie Epifaniusz podaje inne znaczenie nazwy „ossejowie”.
6 O Elkasaju Epifaniusz mówi w: *Panarion* 19 (passim); 30, 3, 2; 30, 17, 4; 53, 1; por. Hipolit, *Refutatio...* IX, 13, 2–4; Euzebiusz z Cezarei, HE VI, 38 cytuje fragment homilii Orygenesa o Psalmie 82; J. Daniélou, *Teologia judeochrześcijańska. Historia doktryn chrześcijańskich przed soborem nicejskim*, tłum. S. Basista, Kraków 2002, s. 77–81.
7 Por. *Panarion* 53, 1, 3.

ἀπὸ Ἰουδαίων ὁρμώμενος καὶ τὰ Ἰουδαίων φρονῶν, κατὰ νόμον δὲ μὴ πολιτευόμενος, ἕτερα ἀνθ᾽ ἑτέρων παρεισφέρων καὶ [τὴν] ἰδίαν αὐτῷ αἵρεσιν πλάσας[a], 19.1.6. ἅλας καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἄρτον καὶ οὐρανὸν καὶ αἰθέρα καὶ ἄνεμον ὅρκον αὐτοῖς εἰς λατρείαν ὁρισάμενος· ποτὲ δὲ πάλιν ἄλλους μάρτυρας ἑπτὰ ὁρισάμενος, τὸν οὐρανόν φημι καὶ τὸ ὕδωρ καὶ πνεύματα, [ὥς][b] φησιν, ἅγια καὶ τοὺς ἀγγέλους τῆς προσευχῆς καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἅλας καὶ τὴν γῆν. 19.1.7. ἀπεχθάνεται δὲ τῇ παρθενίᾳ, μισεῖ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γαμεῖν· 19.1.8. φαντασιώδη δέ τινα ὡς δῆθεν [ἐξ] ἀποκαλύψεως παρεισφέρει, ὑπόκρισιν δὲ διδάσκει, φήσας μὴ εἶναι ἁμαρτίαν, εἰ καί [τις] παρατύχοι εἴδωλα προσκυνήσας καιρῷ ἐνστάντος διωγμοῦ, ἐὰν μόνον ἐν τῇ συνειδήσει μὴ προσκυνήσῃ, καὶ ὅ τι δἂν ὁμολογήσῃ στόματι, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μή.

19.2.1.[c] μάρτυρα δέ τινα παρεισφέρων οὐκ αἰσχύνεται ὁ ἀπατεών, λέγων Φινεές τινα [219] ἱερέα τῶν ἀπὸ γένους Λευί τε καὶ Ἀαρὼν καὶ τοῦ ἀρχαίου Φινεὲς ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας προσκυνήσαντα τὴν Ἄρτεμιν ἐν Σούσοις διαπεφευγέναι ὄλεθρον θανάτου ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως· ὥστε εἶναι αὐτοῦ τὰ πάντα ψευδῆ καὶ μάταια.

19.2.2.[d] Οὗτος μὲν οὖν [ὡς] ἄνω [εἴρηται] συνῆπται τῇ προειρημένῃ αἱρέσει τῇ τῶν Ὀσσαίων καλουμένῃ, ἧς ἔτι λείψανα καὶ δεῦρο ὑπάρχει ἐν τῇ αὐτῇ Ναβατίτιδι γῇ τῇ καὶ Περαίᾳ πρὸς τῇ Μωαβίτιδι· ὅπερ γένος νυνὶ Σαμψαίων καλεῖται. φαντάζονται δὲ δῆθεν καλεῖν τοῦτον δύναμιν ἀποκεκαλυμμένην, διὰ τὸ ἦλ καλεῖσθαι δύναμιν, ξαῖ δὲ κεκαλυμμένον. 19.2.3.[e] ἠλέγχθη δὲ τὸ πᾶν τοῦ ἐπιτηδεύματος φρύαγμα καὶ εἰς μεγάλην αἰσχύνην ὑπέπεσε παρὰ τοῖς δυναμένοις τὰ ἀληθῆ κατανοεῖν τε καὶ ἀκριβοῦν[f]. ἔτι γὰρ καὶ δεῦρο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίου τε καὶ[g] τῶν νῦν βασιλέων *. 19.2.4.[h] ἕως μὲν γὰρ Κωνσταντίου ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ τοῦ Ἠλξαῖ Μαρθοῦς τις καὶ Μαρθάνα δύο ἀδελφαὶ ἐν τῇ αὐτῶν χώρᾳ ἀντὶ θεῶν προσεκυνοῦντο, ὅτι δῆθεν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ προειρημένου Ἠλξαῖ ὑπῆρχον. τέθνηκεν δὲ ἡ Μαρθοῦς πρὸ ὀλίγου τοῦ χρόνου, Μαρθάνα δὲ εἰς ἔτι δεῦρο ὑπῆρχεν. 19.2.5.[i] ὧν καὶ τὰ πτύσματα

[a] πλάσας Holl; πλανήσας Pini.
[b] Pini om. [ὥς]
[c] Numeracja: Holl 19, 2, 9; Williams 19, 1, 9; Pini 19, 2, 1.
[d] Numeracja: Holl 19, 2, 10; Williams 19, 2, 1; Pini 19, 2, 2.
[e] Numeracja: Holl 19, 2, 11; Williams 19, 2, 2; Pini 19, 2, 3.
[f] Holl add. *.
[g] Pini add. <ἐπὶ>.
[h] Numeracja: Holl 19, 2, 12; Williams 19, 2, 3; Pini 19, 2, 4.
[i] Numeracja: Holl 19, 2, 13; Williams 19, 2, 4; Pini 19, 2, 5.

Chociaż wywodził się z Żydów i dobrze znał wierzenia judaizmu, jednak nie postępował według Prawa. Wprowadzał jedną rzecz za drugą i tworzył[1] swoją własną sektę. 19.1.6. Sól, wodę, ziemię, chleb, niebo, powietrze[2], wiatr wyznaczył im [jako przedmioty] do przysięgi w ramach kultu[3]. Znowu zaś pewnego razu wyznaczył siedmiu innych świadków, mam na myśli niebo, wodę, duchy, w jego przekonaniu, święte, modlitwy aniołów, oliwę, sól oraz ziemię. 19.1.7. Nienawidzi dziewictwa, nienawidzi wstrzemięźliwości, zmusza zaś do małżeństwa. Wprowadza inne fantastyczne rzeczy rzekomo na podstawie objawienia, 19.1.8. naucza obłudy, twierdząc, że nie jest grzechem, jeśliby nawet komuś przydarzyło się oddać cześć bożkom w czasie prześladowania, o ile by sam w sumieniu nie oddał czci, i cokolwiek wyznałby ustami, a nie w sercu[4].

19.2.1. Oszust nie wstydzi się wprowadzić jakiegoś świadka, twierdząc, że jakiś Finees, [219] kapłan z rodu Lewiego, Aarona oraz starożytnego Fineesa[5], w Babilonie w czasie przesiedlenia, za panowania króla Dariusza, chociaż oddał cześć Artemidzie w Suzie, uniknął śmierci. Tak więc wszystkie jego nauki są kłamliwe i bezużyteczne.

19.2.2. Jak powiedziano wyżej, przyłączył się on do wspomnianej sekty zwanej ossejami, której pozostałości jeszcze do dziś istnieją w Ziemi Nabatejskiej i w Perei w pobliżu Moabu. Ten lud dziś nazywa się Sampsejami[6]. Wyobrażają sobie, że rzekomo on wyrażał swoim imieniem objawioną moc, ponieważ za pomocą „el" określa się „siłę", „ksai" natomiast oznacza, „ukryty". 19.2.3. Lecz cała bezczelność trybu życia została udowodniona i wpadł w wielką hańbę u tych, którzy mogą dostrzec prawdę i ją zrozumieć * jeszcze dzisiaj w dniach Konstancjusza i obecnie panujących władców * 19.2.4. aż do czasów Konstancjusza jakaś Marthus i Marthana z rodu Elkasaja[7], dwie siostry, były czczone w ich krainie zamiast bogów, ponieważ rzekomo pochodziły z rodu wspomnianego Elkasaja. Marthus zmarła niedawno, Marthana żyje do dziś. 19.2.5. Oszukani sekciarze w tej krainie nawet ich śliny oraz inne nieczystości cielesne zbierali dla siebie, rzekomo dla ochrony przed chorobami. Ale zaiste nie okazały

[1] Pini woli termin *planesas*, wówczas należałoby tłumaczyć „prowadził na manowce swoją sektę".
[2] *Aither* to górne warstwy powietrza w przeciwstawieniu do *aer*.
[3] Zob. poniżej *Panarion* 19, 6, 4; 30, 17, 4; por. Hipolit, *Refutatio...* IX, 15, 2.
[4] Por. Euzebiusz z Cezarei, HE VI, 38 cytuje fragment homilii Orygenesa o Psalmie 82.
[5] Por. Lb 25, 1–13; Syr 45, 23.
[6] Por. *Panarion* 53.
[7] Por. *Panarion* 53, 1, 5. Konstancjusz, syn Konstantyna Wielkiego.

καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος ῥύπη ἀπεφέροντο οἱ πεπλανημένοι αἱρετικοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, δῆθεν πρὸς ἀλέξησιν νοσημάτων. οὐ μὴν ἐνήργουν· ἀλλὰ τὸ πεπλανημένον σοβαρὸν ἀεὶ καὶ πρὸς ἀπάτην ἕτοιμον· τυφλὸν γὰρ ἡ κακία καὶ ἀσύνετον ἡ πλάνη.

19.3.1. Καὶ ἕως ποῦ κατατρίβομαι τὰ περὶ τοῦ γόητος τούτου φθεγγόμενος ὅσα τε κατὰ τῆς ἀληθείας κατεψεύσατο, 19.3.2. πρῶτον μὲν διδάσκων ἀπαρνησιθεΐαν καὶ ὑπόκρισιν, βδελυρῶν θυσιῶν τῆς εἰδωλολατρείας [220] μετέχειν ἀπατᾶν τε τοὺς ἀκούοντας καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν ἰδίαν πίστιν στόματι καὶ μὴ ἔχειν ἁμαρτίαν φάσκων· ὡς εἶναι ἀθεράπευτον τὸ αὐτῶν πάθος καὶ μὴ δυνάμενον διορθωθῆναι. 19.3.3. εἰ γὰρ τὸ στόμα τὸ ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθειαν προετοιμάζεται εἰς ψεῦδος, ἆρά γέ τις αὐτοῖς ἂν πιστεύσειε τὴν καρδίαν μὴ ἔχειν ἠπατημένην; ὁπότε διαρρήδην ἐκφωνεῖ ὁ θεῖος λόγος διδάσκων ἐν πνεύματι ἁγίῳ ὅτι «καρδίᾳ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν». 19.3.4. ἀλλὰ καὶ πάλιν δῆθεν μὲν Χριστὸν ὀνόματι ὁμολογεῖ, λέγων ὅτι Χριστὸς ὁ μέγας βασιλεύς· οὐ μὴν πάνυ γε κατείληφα ἐκ τῆς αὐτοῦ δολερᾶς καὶ παραπεποιημένης συντάξεως τῆς βίβλου τῆς αὐτοῦ ληρῳδίας εἰ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑφηγήσατο· οὔτε γὰρ τοῦτο ὁρίζει, Χριστὸν δὲ ἁπλῶς λέγει, ὡς ἐξ ὧν κατειλήφαμεν τινὰ ἕτερον σημαίνων ἢ προσδοκῶν. 19.3.5. κωλύει γὰρ εἰς ἀνατολὰς εὔξασθαι, φάσκων μὴ δεῖν προσέχειν οὕτως, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα δὲ ἔχειν τὸ πρόσωπον ἐκ πάντων τῶν μερῶν, τοὺς μὲν ἀπὸ ἀνατολῶν εἰς δύσιν προσέχειν τῇ Ἱερουσαλήμ, τοὺς δὲ ἀπὸ δύσεως εἰς ἀνατολὴν τῇ αὐτῇ, τοὺς δὲ ἀπὸ ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν καὶ ἀπὸ μεσημβρίας εἰς ἄρκτον, ὡς πανταχόθεν τὸ πρόσωπον ἄντικρυς εἶναι τῆς Ἱερουσαλήμ. καὶ ὅρα τὴν τοῦ ἀπατεῶνος φρενοβλάβειαν. 19.3.6. ἀναθεματίζει μὲν γὰρ θυσίας καὶ ἱερουργίας ὡς ἀλλοτρίας οὔσας θεοῦ καὶ μήτε ὅλως θεῷ ἐκ τῶν πατέρων καὶ τοῦ νόμου ποτὲ προσενεχθείσας καὶ λέγει ἐκεῖ δεῖν εὔχεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἦν τὸ θυσιαστήριον καὶ αἱ θυσίαι, [ὁ] ἀρνούμενος τὴν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις σαρκοφαγίαν καὶ τὰ ἄλλα καὶ τὸ θυσιαστήριον τό τε πῦρ ὡς θεοῦ ἀλλότριον, 19.3.7. τὸ δὲ ὕδωρ [221] εἶναι δεξιὸν πῦρ δὲ ἀλλότριον

się one skuteczne. Lecz to, co zostało wprowadzone w błąd, zawsze jest pyszne i podatne na fałsz. Zło jest ślepe, a błąd pozbawiony rozumu.

19.3.1. Dokąd będę marnował czas, opowiadając o tych wszystkich kłamstwach tego szarlatana[1], które twierdził wbrew prawdzie. 19.3.2. Po pierwsze, nauczając zaparcia się Boga i obłudy, [220] uczestniczenia w bezwstydnych ofiarach bałwochwalstwa, oszukiwania tych, którzy słuchają go, i twierdząc, że zapierający się własnej wiary ustami nie ma grzechu. Toteż ich stan jest nieuleczalny i niemożliwy do poprawy. 19.3.3. Jeśli usta, które wyznają prawdę, są wcześniej przygotowane do kłamstwa, czy ktoś im może uwierzyć, że nie mają oszukanego serca? Przecież wyraźnie Boże Słowo woła, nauczając w Duchu Świętym, że „sercem wierzy się ku usprawiedliwieniu, ustami zaś wyznaje się ku zbawieniu”[2]. 19.3.4. Ponadto rzekomo wyznaje Chrystusa słowem, twierdząc, że Chrystus jest Wielkim Królem[3]. Lecz nie w pełni zrozumiałem z jego zwodniczej i fałszywie skonstruowanej książki jego głupotę, czy o Panu naszym Jezusie Chrystusie to twierdził. Gdyż on tego nie precyzuje, po prostu mówi o Chrystusie, tak że na podstawie tego wywnioskowaliśmy, że ma na myśli kogoś innego albo oczekuje kogoś innego. 19.3.5. Zabrania modlić się w kierunku wschodnim, twierdząc, że nie należy zwracać się w tym kierunku, ale trzeba zwracać się twarzą ku Jerozolimie ze wszystkich stron świata. Ci ze wschodu powinni zwracać się ku zachodowi, w kierunku Jerozolimy, ci z zachodu ku wschodowi, w jej kierunku, ci z północy ku południowi, a z południa ku północy, tak żeby ze wszystkich stron być zwróconym wprost ku Jerozolimie[4]. Zwróć uwagę na szaleństwo oszusta! 19.3.6. Zabrania (*anathema tidzei*) składania ofiar i sprawowania świętych czynności jako będących czymś obcym dla Boga i nigdy w ogóle nieskładanych Bogu jako wywodzących się od ojców lub z Prawa. Mówi natomiast, że należy modlić się w kierunku Jerozolimy, gdzie był ołtarz i ofiary, odrzuca obecne u Żydów jedzenie mięsa i inne rzeczy, a ołtarz oraz ogień jako obce Bogu. 19.3.7. Woda zaś, [221] jak twierdzi, jest czymś pomyślnym[5], ogień natomiast czymś

---

1 *Goes* – czarodziej, czarownik, oszust, kuglarz.
2 Rz 10, 10.
3 Por. Hipolit, *Refutatio...* IX, 15, 1.
4 Por. Dn 6, 11; Ez 8, 16–17.
5 Por. *Panarion* 53, 1, 7. Termin *deksios* – „prawy” wskazuje na pomyślność i szczęście w literaturze greckiej już od Homera. Ukazujące się z prawej strony ptaki jako znaki wieszcze zawsze zapowiadają pomyślność. Strona lewa natomiast zwiastuje nieszczęście. Por. M. Gilski, *Koncepcja wzroku w poematach homeryckich*, Kraków 2011, s. 238.

εἶναι φάσκων διὰ τούτων τῶν λέξεων· «τέκνα, μὴ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ πυρὸς πορεύεσθε, ὅτι πλανᾶσθε· πλάνη γάρ ἐστι τὸ τοιοῦτον. ὁρᾷς γάρ, φησίν, αὐτὸ ἐγγυτάτω καὶ ἔστιν ἀπὸ πόρρωθεν· μὴ πορεύεσθε πρὸς τὸ εἶδος αὐτοῦ, πορεύεσθε δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὴν φωνὴν τοῦ ὕδατος.» καὶ πολλά ἐστι τὰ αὐτοῦ μυθολογήματα.

19.4.1. Εἶτα δὲ διαγράφει Χριστὸν τινὰ εἶναι δύναμιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα σημαίνει, εἰκοσιτεσσάρων μὲν σχοίνων τὸ μῆκος ὡς μιλίων ἐνενηκονταὲξ τὸ δὲ πλάτος σχοίνων ἓξ μιλίων εἰκοσιτεσσάρων, καὶ τὸ πάχος ὁμοίως τερατευόμενος καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰ ἄλλα μυθολογήματα. 19.4.2. εἶναι δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ αὐτὸ θήλειαν, ὅμοιον τῷ Χριστῷ, ἀνδριάντος δίκην ὑπὲρ νεφέλην καὶ ἀνὰ μέσον δύο ὀρέων ἑστός. καὶ τὰ ἄλλα σιωπήσω, ἵνα μὴ εἰς μυθολογίαν φαντασιάσω τὴν ἀκοὴν τῶν ἐντυγχανόντων. 19.4.3. τίσι δὲ λόγοις καὶ κενοφωνίαις ὕστερον ἐν τῇ βίβλῳ ἀπατᾷ λέγων «μηδεὶς ζητήσῃ τὴν ἑρμηνείαν, ἀλλ᾽ ἢ μόνον ἐν τῇ εὐχῇ τάδε λεγέτω», καὶ αὐτὰ δῆθεν ἀπὸ Ἑβραϊκῆς διαλέκτου μετενέγκας, ὡς ἀπὸ μέρους κατειλήφαμεν, οὐδὲν ὄντα τὰ παρ᾽ αὐτῷ φανταζόμενα. φάσκει γὰρ λέγειν «ἀβὰρ ἀνὶδ μωΐβ νωχιλὲ δαασὶμ ἀνὴ δαασὶμ νωχιλὲ μωΐβ ἀνὶδ ἀβὰρ σελάμ», ἅτινα ἑρμηνευόμενα ἔχει τὴν σαφήνειαν ταύτην· 19.4.4. «παρελθέτω ταπείνωσις [ἡ] ἐκ τῶν πατέρων [222] μου τῆς κατακρίσεως αὐτῶν καὶ καταπατήματος αὐτῶν καὶ πόνου αὐτῶν, καταπατήματι ἐν κατακρίσει διὰ τῶν πατέρων μου, ἀπὸ ταπεινώσεως παρελθούσης ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως.» 19.4.5. ἐπ᾽ αὐτῷ δὲ πάντα πληροῦται ταῦτα. κεκένωται γὰρ αὐτοῦ ἡ δύναμις καὶ ἡ πλάνη. εἰ δὲ ἓν ῥῆμα πρὸς ἓν θελήσει τις κατὰ λεπτολογίαν ἀκοῦσαι ἑρμηνευόμενον, καὶ τοῦτο οὐκ ἂν ὀκνήσαιμεν ποιῆσαι, ἀλλ᾽ εἰς καθῆκον κατὰ πάντα τῶν βουλομένων λεπτολόγως ἀκούειν αὐτὰ δὴ τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰς αὐτῶν ἑρμηνείας ἄντικρυς παραθησόμεθα, καὶ ἔστιν οὕτως· ἀβάρ, παρελθέτω· ἀνίδ, ταπείνωσις· 19.4.6. μωΐβ, ἡ ἐκ [τῶν] πατέρων μου· νωχιλέ, τῆς κατακρίσεως αὐτῶν· δαασίμ, καὶ καταπατήματος αὐτῶν· ἀνή, καὶ πόνου αὐτῶν· δαασίμ, καταπατήματι· νωχιλέ, ἐν κατακρίσει· μωΐβ, διὰ τῶν πατέρων μου· ἀνίδ, ἀπὸ ταπεινώσεως· ἀβάρ, παρελθούσης· σελάμ, ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως.

wrogim, według tych słów: „Dzieci, nie idźcie do tego, co wygląda jak ogień, ponieważ zejdziecie na manowce. Taka rzecz jest oszustwem. Widzisz go, twierdzi, jako bardzo bliski, a jest odległy. Nie idźcie do tego, co wygląda jak ogień, idźcie raczej do dźwięku wydawanego przez wodę". I wiele jest takich jego mitycznych opowiadań.

19.4.1.[1] Następnie opisuje on Chrystusa jako jakąś siłę, wskazując także na Jego wymiary, długość 24 schojnów[2], czyli około 96 mil[3], szerokość zaś 6 schojnów, czyli około 24 mil. Podobnie opowiada niezwykłe rzeczy odnośnie do grubości, nóg oraz inne mityczne opowiadania. 19.4.2. Duch Święty jest płci żeńskiej, podobny do Chrystusa, stojący na wzór posągu ponad obłokiem i pomiędzy dwiema górami. Inne rzeczy przemilczę, aby ucha czytelników tych słów i zarazem pustosłowia nie wprowadzić w błąd mitologii. 19.4.3. Później w księdze oszukuje, mówiąc: „Niech nikt nie szuka wyjaśnienia, lecz niech tylko mówi te rzeczy na modlitwie". Rzekomo przetłumaczył je z języka hebrajskiego, jak je częściowo zrozumieliśmy, bez wartości są jego urojenia. Jest przekonany, żeby mówić: „Abar anid moib nochile daasim ane daasim nochile moib anid abar selam", co w tłumaczeniu ma następujący odpowiednik: 19.4.4. „Niech minie poniżenie, które jest od ojców [222] moich, ich potępienia, zagłady i utrudzenia, przez zagładę w potępieniu poprzez moich ojców, od poniżenia, które minęło, poprzez apostolstwo doskonałości". 19.4.5. W nim zaś [czyli w Elkasaju] to wszystko się wypełnia. Jego moc i oszustwo stały się bezużyteczne. Jeśli ktoś chce usłyszeć tłumaczenie poszczególnych słów, wdając się w subtelności, uchylam się przed czynieniem tego, lecz dla chcących usłyszeć dokładnie te jego słowa, umieścimy naprzeciw siebie ich tłumaczenie. A jest następujące: „Abar" – „niech minie"; „anid" – „poniżenie"; 19.4.6. „moib" – „które jest od moich ojców"; „nochile" – „ich potępienia"; „daasim" – „i ich zagłady"; „ane" – „i ich trudu"; „daasim" – „przez zagładę"; „nochile" – „w potępieniu"; „moib" – „poprzez moich ojców"; „anid" – „od poniżenia"; „abar" – „które minęło"; „selam" – „w apostolstwie doskonałości".

---

1 *Panarion* 19, 4, 1–2 – por. *Panarion* 30, 17, 6nn; 53, 1, 8n; Hipolit, *Refutatio...* IX, 13, 2n.

2 ὁ σχοῖνος – miara gruntowa używana zwłaszcza w Egipcie. Według Herodota jest to równowartość 60 stadiów, a według Pliniusza 40 stadiów (Abramowiczówna, IV, s. 264).

3 τὸ μίλιον – mila rzymska.

19.5.1. Αὕτη γοῦν ἡ αἵρεσις ἡ τῶν Ὀσσηνῶν ἄνω προειρημένη, ἡ πολιτευομένη μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν κατὰ τὸ σαββατίζειν τε καὶ περιτέμνεσθαι καὶ τοῦ νόμου ποιεῖν τὰ πάντα· μόνον δὲ [τῷ] ἀπαγορεύειν τὰς βίβλους [Μωυσέως] ὁμοίως τοῖς Νασαραίοις σχίσμα [δὲ] ἐργάζεται αὕτη, διαφερομένη πρὸς τὰς ἄλλας ἓξ τούτων τῶν ἑπτὰ αἱρέσεων. 19.5.2. ἀρκέσει γοῦν εἰς ἀνατροπὴν ταύτης τὸ εἶναι αὐτὴν ἀλλοτρίαν θεοῦ[a], τοῦ κυρίου σαφῶς λέγοντος ὅτι «οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ βεβηλοῦσι τὸ σάββατον». 19.5.3. ἡ δὲ βεβήλωσις τοῦ σαββάτου τίς αὕτη ἀλλ᾽ ὅτι ἔργον οὐδεὶς εἰργάζετο ἐν τῷ σαββάτῳ, ἐν δὲ τῷ ἱερῷ οἱ ἱερεῖς θυσίαν ἐπιτελοῦντες ἔλυον τὸ σάββατον, βεβηλοῦντες διὰ τὴν ἐνδελεχῆ τῶν ζῴων θυσίαν;

19.5.4. Καὶ παρελεύσομαι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν. συνῆπται γὰρ οὗτος πάλιν ὁ Ἠλξαΐ τοῖς μετὰ τὸν Χριστὸν Ἐβιωναίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ναζωραίοις τοῖς μετέπειτα γεγονόσι. 19.5.5. καὶ κέχρηνται αὐτῷ τέσσαρες [223] αἱρέσεις, ἐπειδὴ θέλγονται τῇ αὐτοῦ πλάνῃ· [ἡ] Ἐβιωναίων τε τῶν μετέπειτα [γεγονότων καὶ][b] Ναζωραίων, Ὀσσαίων τε τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ Νασαραίων τῶν ἄνω μοι προδεδηλωμένων. 19.5.6. Αὕτη δὲ ἡ [ἕκτη] αἵρεσις τῶν ἑπτὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, αἵτινες ἐνέμειναν ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκον παρουσίαν ἄχρι τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἁλώσεως, ἥτις γέγονεν ὑπὸ Τίτου βασιλέως, ἀδελφοῦ Δομετιανοῦ υἱοῦ δὲ Οὐεσπασιανοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐεσπασιανοῦ βασιλείας. 19.5.7. μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἅλωσιν ἐπέμεινεν ἥ τε αὐτὴ καὶ αἱ ἄλλαι ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ φημιζόμεναι αἱρέσεις, Σαδδουκαίων φημὶ καὶ Γραμματέων, Φαρισαίων τε καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν Ὀσσαίων τε καὶ Νασαραίων καὶ Ἡρῳδιανῶν, ἄχρις οὗ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ χρόνον ἑκάστη αὐτῶν διασκορπισθεῖσα διελύθη.

19.6.1. Ἀρκετῶς δὲ ἔχει ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας καὶ τῶν ῥημάτων τοῦ κηρύγματος τοῦ δηλητηρίου ἰοῦ ἀλεξητήριον ἑαυτῷ

[a] Holl add. *.
[b] γεγονότων καὶ add. Holl; καὶ add. Pini.

19.5.1. Sekta ossenów[1], wyżej wzmiankowana, praktykuje sposób życia Żydów odnośnie do szabatu i obrzezania oraz przestrzegania całego Prawa. Jedynie zaś przez odrzucenie ksiąg Mojżeszowych, podobnie jak w przypadku nazarejczyków[2], powoduje schizmę. 19.5.2. Różni się ona w stosunku do innych sześciu spośród siedmiu sekt. Wystarczy dla jej odparcia ukazanie, że jest ona obca[3] Bogu, ponieważ Pan wyraźnie mówi, że „kapłani w świątyni profanują szabat”[4]. 19.5.3. Czym jest owo profanowanie szabatu, jeśli nie tym, żeby nikt nie wykonywał pracy w szabat, w świątyni zaś kapłani składając ofiarę, łamali szabat, profanując go przez nieprzerwaną ofiarę ze zwierząt?

19.5.4.[5] Pominę również tę sektę. Ponownie ów Elkasaj przyłączył się do ebionitów po Chrystusie, podobnie jak do nazorejczyków[6], którzy nastali później. 19.5.5. Cztery sekty skorzystały z niego, [223] skoro są oczarowane jego oszustwem. Sekta ebionitów, którzy pojawili się później, oraz nazorejczyków, ossejów, tych, którzy byli przed nim i współcześni do niego, oraz nazarejczyków, wcześniej przeze mnie wzmiankowanych[7]. 19.5.6. To jest szósta z siedmiu sekt w Jerozolimie, które pozostały aż do nadejścia Chrystusa i po przyjściu Wcielonego Chrystusa aż do zdobycia Jerozolimy przez Cezara Tytusa, brata Domicjana i syna Wespazjana, w drugim roku panowania jego ojca, Wespazjana[8]. 19.5.7. Po zdobyciu Jerozolimy ta i inne sekty przez krótki czas były rozpowszechniane – mam na myśli saduceuszy, uczonych w Piśmie, faryzeuszy i hemerobaptystów, ossejów, a także nazarejczyków[9] i herodian – aż do momentu, gdy stosownie do czasu i okoliczności każda z nich rozproszona zaginęła.

19.6.1. Każdy mądry człowiek jest w stanie przygotować dla siebie wystarczające lekarstwo zarówno na ich szaleństwo, głoszenie słów, jak

1 Epifaniusz stosuje tutaj nazwę: ossenowie, a wcześniej posługiwał się określeniem „ossejowie”.
2 Zob. powyżej *Panarion* 18, 1, 3.
3 ἀλλότριος – obcy, wrogi, nieprzyjacielski.
4 Mt 12, 5.
5 *Panarion* 19, 5, 4–5 – por. *Panarion* 30, 3, 2; 30, 17, 5nn.
6 Epifaniusz posługuje się dwoma określeniami: nazarejczycy – por. *Panarion* 18 i nazorejczycy – por. *Panarion* 29.
7 Zob. powyżej *Panarion*18.
8 Por. Epifaniusz, *De mensuris et ponderibus* 14.
9 Saduceusze – zob. *Panarion* 14; uczeni w Piśmie – 15; faryzeusze – 16; hemerobaptyści – 17; ossejowie – 19; nazarejczycy – 18; herodianie – 20.

πάντα νουνεχῆ κατασκευάσαι, καταγνόντα τῆς συρφετώδους αὐτῶν διδασκαλίας τε καὶ λαλιᾶς, 19.6.2. καὶ μάλιστα τοῦ κυρίου εὐθὺς λέγοντος ἔν τε τῷ νόμῳ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ «οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι» «οὐ λήψῃ ὄνομά τινος ἑτέρου ἐπὶ ὅρκῳ», καὶ πάλιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγοντος «μὴ ὀμνύναι μήτε τὸν οὐρανὸν μήτε τὴν γῆν μήτε ἕτερόν τινα ὅρκον, ἀλλ᾽ ἤτω ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὒ οὔ· τὸ περισσότερον γὰρ τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ὑπάρχει». 19.6.3. ἐγὼ δὲ περὶ τούτου νομίζω θεσπίσαι τὸν κύριον διὰ τὸ μέλλειν τινὰς λέγειν ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν ὅρκον προβάλλεσθαι· πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οὐ δεῖ ὀμνύναι οὔτε αὐτὸν τὸν κύριον οὔτε ἄλλον τινὰ ὅρκον· [ἐκ] τοῦ γὰρ πονηροῦ ἐστι τὸ ὀμνύναι. 19.6.4. πονηρὸς δὲ ἄρα καὶ ὁ ἐν τῷ Ἠλξαΐ λαλήσας, ὁ καταναγκάσας οὐ μόνον ἐν θεῷ ὀμνύναι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁλὶ καὶ ἐν ὕδατι καὶ [ἐν ἄρτῳ [224] καὶ] ἐν αἰθέρι καὶ ἐν ἀνέμῳ καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν οὐρανῷ. ἀρκετὸν δὲ ὡς ἐν παρόδῳ διὰ τῶν δύο λόγων πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ πλάνης ἀντιδότῳ χρήσασθαι τὸν βουλόμενον ἰατρευθῆναι. 19.6.5. παρελθὼν δὲ τούτου τὴν ἐρεσχελίαν καὶ τὸ ὕπουλον ταύτης τῆς αἱρέσεως ἐφεξῆς ποιήσομαι τῆς ἑβδόμης αἱρέσεως τὸν ἔλεγχον, τῆς παρὰ τοῖς αὐτοῖς τότε νομιτευομένης. καὶ ἔστιν αὕτη·

i śmiercionośny jad, potępiwszy ich wulgarne nauczanie oraz paplaninę. 19.6.2. Przede wszystkim skoro Pan mówi otwarcie w Prawie i w Ewangelii: „Nie będziesz miał innych bogów”[10], „nie weźmiesz imienia kogoś innego do przysięgi”[11], i znowu w Ewangelii mówi: „Nie przysięgaj ani na niebo, ani na ziemię, ani na żadną inną przysięgę, lecz niech wasze tak będzie tak, a nie, nie; co ponadto jest, jest od złego”[12]. 19.6.3. Sądzę, że Pan to nakazał ze względu na to, że jacyś [ludzie] mogliby, wypowiadając przysięgę, powołać się na inne imiona; stąd po pierwsze nie należy przysięgać ani na samego Pana, ani na jakąś inną przysięgę; albowiem przysięganie pochodzi od złego. 19.6.4. To zły jest tym, który przemówił w Elkasaju, który go zmusił, aby nie tylko przysięgał na Boga, lecz także na sól, wodę, [chleb], [224] eter, wiatr, ziemię oraz niebo[13]. Dla tego, który chce być uleczony, wystarczy na wejściu, żeby posłużył się jako antidotum dwoma argumentami przeciwko jego oszustwu. 19.6.5. Pominąwszy brednie Elkasaja oraz zepsucie[14] tej sekty, następnie przedstawię argumenty na odrzucenie siódmej sekty, obecnej wtedy wśród Żydów. A jest następująca:

---

10 Por. Wj 20, 3; Pwt 5, 7.

11 Epifaniusz miał zapewne na myśli Mt 5, 34–37. Podobne zdanie znajdujemy w: Atanazy z Aleksandrii, *Syntagma ad monachos* 122, 31: τὸ δὲ σεβάσμιον ὄνομα ἐπι ὅρκῳ μὴ προσληπτέον, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἕτερόν τινα τῶν ὅρκων, κατὰ τὸ θεῖον φαμὲν εὐαγγέλιον.

12 Por. Jk 5, 12; Mt 5, 34–37.

13 Zob. powyżej *Panarion* 19, 1, 6.

14 Może chodzić także o fałsz i zakłamanie.

Κατὰ Ἡρῳδιανῶν, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ζ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κ΄.

20.1.1. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἑβδόμη ἦν Ἡρῳδιανῶν καλουμένη. οὐδὲν δὲ ἔσχον τι παρηλλαγμένον οὗτοι, ἀλλὰ ὅλοι Ἰουδαῖοι [ἦσαν] ἀργοί τε καὶ ὑποκριταί. Ἡρῴδην δὲ οὗτοι ἡγοῦντο Χριστόν, Χριστὸν τὸν ἐν πάσαις γραφαῖς νόμου τε καὶ προφητῶν προσδοκώμενον νομίσαντες αὐτὸν εἶναι τὸν Ἡρῴδην, 20.1.2. καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ ἀπατώμενοι ἐσεμνύνοντο τῷ Ἡρῴδῃ, ἐκ τοῦ ῥητοῦ συναρπασθέντες (μετὰ τοῦ καὶ εἰς χάριν τοῦ τότε βασιλέως κενοδοξῆσαι) τοῦ εἰρημένου «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα οὔτε ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται» ἢ ὡς ἔχει τὰ ἄλλα ἀντίγραφα «ἕως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκείμενα»· 20.1.3. ἐπειδήπερ ὁ Ἡρῴδης υἱὸς Ἀντιπάτρου ἐτύγχανεν Ἀσκαλωνίτου τινὸς ἱεροδούλου Ἀπόλλωνος τοῦ εἰδώλου· οὗ ὁ πατὴρ τοῦ αὐτοῦ Ἀντιπάτρου Ἡρῴδης μὲν ἦν τοὔ- [225] νομα, υἱὸς δὲ ἦν καὶ αὐτὸς Ἀντιπάτρου. αἰχμάλωτος δὲ ἤχθη ὑπὸ Ἰδουμαίων ὁ αὐτὸς Ἀντίπατρος κἀκεῖσε ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ διατρίβων ἐγέννησε τὸν Ἡρῴδην. 20.1.4. τοῦ δὲ πατρὸς πένητος ὄντος καὶ μὴ δυναμένου λύτροις ῥύσασθαι τὸν υἱόν, λέγω δὴ τὸν Ἀντίπατρον, ἔμεινε πολλῷ τῷ χρόνῳ δουλεύων· ὕστερον δὲ ἐλυτρώθη ἐξ ἐράνου τῶν πολιτῶν σὺν τῷ παιδίῳ Ἡρῴδῃ καὶ μετῆλθεν εἰς τὰ οἰκεῖα. διόπερ τινὲς αὐτὸν λέγουσιν Ἰδουμαῖον,

20. Przeciwko herodianom[1], z judaizmu herezja siódma, w kolejności dwudziesta

20.1.1. Znowu po niej i po innych pojawiła się siódma sekta zwana sektą herodianów. Oni nie różnili się niczym, ale całkowicie byli Żydami, zarówno bezczynni, jak i obłudnicy. Wierzyli, że Herod jest Chrystusem, sądząc, że Chrystusem oczekiwanym we wszystkich pismach Prawa i Proroków jest sam Herod. 20.1.2. Będąc w błędzie co do niego, byli dumni z Heroda. Pochwyceni przez dosłowną interpretację (łącząc nieuzasadniony pogląd z chęcią zyskania łaski panującego wówczas króla) wypowiedzi „nie ustanie władca z Judy ani panujący z jego bioder, aż przyjdzie ten, dla którego jest to zarezerwowane”[2] albo, jak mają inne kopie, „aż przyjdzie ten, któremu te rzeczy są zarezerwowane”. 20.1.3. Stało się tak, ponieważ Herod[3] był synem Antypatra z Aszkelonu, jakiegoś niewolnika w świątyni boga[4] Apollona. Ojciec tego Antypatra nosił imię Herod i [225] był synem Antypatra. Antypater został uprowadzony jako jeniec przez Idumejczyków i przebywając tam w Idumei, spłodził Heroda. 20.1.4. Ponieważ ojciec był biedny i nie mógł zapłacić okupu za syna – mam na myśli Antypatra – pozostał przez długi czas niewolnikiem. Później on wraz z jego synem Herodem został wykupiony dzięki składce obywateli i wrócił do domu. Dlatego niektórzy nazywają go Idumejczykiem, podczas gdy inni wiedzą, że on

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. I, 20; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1; Hieronim, *Adversus Luciferianos* 23 (PL 23, 178B); Filastriusz, *Diversarum haereseon* 28.

2 Rdz 49, 10.

3 Poniższa relacja o Herodzie – por. Euzebiusz z Cezarei, HE I, 6, 2nn; I, 7, 11nn; Józef Flawiusz, *Antiquitates Iudaicae* XIV, 8–12.

4 εἴδωλον – wyobrażenie, wizerunek, obraz, figura, bałwan, posąg bóstwa.

ἄλλοι δὲ Ἀσκαλωνίτην ἴσασιν. 20.1.5. ὕστερον δὲ ἐφιλιώθη[a] Δημητρίῳ καὶ ἐπίτροπος κατέστη ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, ἐν γνώσει τε γέγονεν Αὐγούστῳ βασιλεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπιτροπεύειν προσηλυτεύει, περιτέμνεταί τε αὐτὸς καὶ περιτέμνει Ἡρῴδην τὸν υἱόν, εἰς ὃν ἦλθεν ὁ κλῆρος τῆς τῶν Ἰουδαίων βασιλείας· ἦν δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπὸ βασιλέα Αὔγουστον ὑπόσπονδος ὑπάρχων. 20.1.6. ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀλλοφύλων οὗτος βασιλεύει, κατὰ διαδοχὴν δὲ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ Ἰούδα καὶ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ τὸ βασίλειον καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἰούδα ἄρχοντες καὶ πατριάρχαι [ἐξέλιπον], μετέστη δὲ τὸ βασίλειον εἰς ἀλλόφυλον, πιθανὸν ἔδοξεν [ἐν] τῇ ὑπολήψει τῶν πεπλανημένων τὸ ἀπατηθῆναι καὶ νομίσαι αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, 20.1.7. ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ προειρημένου ῥητοῦ τοῦ «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται», ὡς εἶναι τοῦτο [οὕτως] παρ᾽ αὐτοῖς νοητέον, ὅτι τούτῳ ἀπέκειτο, φησίν· ἐξέλιπον γὰρ ἐκεῖνοι καὶ οὗτος οὐκ ἀπὸ γένους τοῦ Ἰούδα, ἀλλ᾽ οὔτε ὅλως τοῦ Ἰσραὴλ ὑπάρχει· τ[οι]ούτῳ[b] δὲ ἀπέκειτο[c] εἶναι Χριστόν.

[226] 20.2.1. ἀλλ᾽ ἐλέγχει αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία φάσκουσα ὅτι «αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν». ποῖον δὲ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ Ἡρῴδῃ ἤλπισεν; ποία δὲ προσδοκία ἐθνῶν Ἡρῴδην καραδοκεῖ; πῶς δὲ παρ᾽ αὐτοῖς ἐπληροῦτο τό «ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος λέοντος, τίς ἐξεγερεῖ αὐτόν»; 20.2.2. ποῦ δὲ «ἔπλυνεν ἐν αἵματι τὴν στολὴν αὐτοῦ» ὁ Ἡρῴδης ἢ «ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ», ὡς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ ῥαντίσας αἵματι τῷ ἰδίῳ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ; 20.2.3. ἀλλὰ «νόει ὃ λέγω. δώσει γάρ σοι ὁ κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν.» ἵνα γὰρ δείξῃ τὸ καθάρσιον τῆς τοῦ λαοῦ τοῦ κυρίου καταστάσεως, ἦλθεν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τῆς διδασκαλίας καθᾶραι τοὺς ὀδόντας τῶν ἀνθρώπων τοὺς εἰς αἷμα κνίσης καὶ ἀθεμίτου θυσίας μεμολυσμένους. 20.2.4. καὶ τί μοι τὰ

[a] Holl add. †.
[b] Pini τούτῳ.
[c] Holl <τὸ>.

pochodził z Aszkelonu. 20.1.5. Później zaś zaprzyjaźnił się z Demetriuszem i został ustanowiony zarządcą Judei. Znał go Cezar August. Od momentu zostania zarządcą został prozelitą, obrzezał siebie i swojego syna Heroda, na którego przeszło dziedziczenie panowania nad mieszkańcami Judei. Był królem w Judei, będąc podległym Cezarowi Augustowi, z którym był związany przymierzem[1]. 20.1.6. Skoro on, będąc obcego pochodzenia, panował, korona królewska przechodziła zaś według sukcesji od Judy i Dawida, i władcy oraz patriarchowie z Judy skończyli się, przeszła zaś korona królewska do człowieka obcego pochodzenia, wydało się czymś wiarygodnym w opinii błądzących, że dali się oszukać i uznali, że on jest Chrystusem, 20.1.7. stosownie do przytoczonej wcześniej wypowiedzi „nie ustanie władca z Judy, aż przyjdzie ten, dla którego jest to zarezerwowane”[2]. Według nich to jest konieczne, żeby myśleć w ten sposób, że to jemu zostało zarezerwowane. Oni [władcy z Judy] się zaś skończyli, a on nie pochodzi z rodu Judy ani nawet w ogóle z Izraela. Takiemu zostało zarezerwowane być Chrystusem.

[226] 20.2.1. To, co potem następuje w tekście, zbija ich poglądy, skoro jest napisane, że „on sam jest oczekiwaniem narodów”[3] i „w nim narody będą pokładały nadzieję”[4]. Jaki spośród narodów pokładał nadzieję w Herodzie? Jakie oczekiwanie narodów wyczekuje Heroda? W jaki sposób wśród nich spełniło się to, że „spał jak lew i jak szczenię lwa, kto go obudzi”[5]. 20.2.2. Gdzie zaś „wyprał we krwi swoją szatę”[6] Herod albo „we krwi winogron jego płaszcz”[7], jak nasz Pan Jezus Chrystus swoje ciało skropiwszy własną krwią i we krwi winogron jego płaszcz? 20.2.3. Lecz „rozważaj, co mówię. Da ci Pan zrozumienie we wszystkim”[8]. Aby dokonać oczyszczenia Ludu Pana[9], przyszedł przez własną krew dla nauczenia ludzi oczyszczenia ich zębów, splamionych we krwi tłuszczu[10] i bezprawnej ofiary. 20.2.4. Lecz po cóż mówię tak wiele? Jest wiele

1 Por. *Panarion* 51, 22, 20nn.
2 Rdz 49, 10.
3 Rdz 49, 10.
4 Iz 11, 10.
5 Por. Rdz 49, 9.
6 Por. Rdz 49, 11.
7 Rdz 49, 11.
8 2 Tm 2, 7.
9 Dosłownie: „oczyszczenia stanu” (*katastasis*) Ludu Pana. Może chodzić o mentalny lub moralny stan jednostek (Lampe, kol. 720).
10 Termin κνίση wskazuje na woń ofiarną oraz tłuszcz, w który zawijano ofiarne mięso do spalenia.

πλήθη λέγειν; πολλὰ γάρ ἐστι καὶ οὐκ ἐνδέχεται ὁ χρόνος πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἐπιμηκύνειν τὸν λόγον.

20.3.1. Ἀλλ᾽ αὗται μὲν αἱ ἑπτὰ ἦσαν ἐν Ἰσραήλ, ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, αἱ δὲ τέσσαρες αἱ προειρημέναι παρὰ Σαμαρείταις ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· αἱ πλείους δὲ καθῃρέθησαν. οὐκέτι γὰρ Γραμματεῖς, οὐκέτι Φαρισαῖοι, οὐκέτι Σαδδουκαῖοι, οὐκέτι Ἡμεροβαπτισταί, οὐκέτι Ἡρῳδιανοί· 20.3.2. μόνοι δέ τινες ἐν σπάνει εὑρίσκονται εἴπου εἷς ἢ δύο Νασαρηνοὶ ὑπὲρ τὴν ἄνω Θηβαΐδα καὶ ἐπέκεινα τῆς Ἀραβίας καὶ Ὀσσαίων τὸ λεῖμμα, οὐκέτι ἰουδαΐζον ἀλλὰ συναφθὲν Σαμψίταις τοῖς κατὰ διαδοχὴν ἐν τοῖς πέραν τῆς νεκρᾶς θαλάσσης ὑπερκειμένοις *· νυνὶ δὲ τῇ τῶν Ἐβιωναίων αἱρέσει συνήφθησαν. 20.3.3. καὶ γέγονε λῆξαι μὲν αὐτοὺς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ὥσπερ δὲ ῥίζαν τμηθῆναι ἢ σῶμα ἑρπετοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ φῦναι δικέφαλον καὶ ἄρριζον ὄφιν ἐν ἑνὶ σώματι ἡμιτόμῳ ἐκπεφυκότα καὶ ἐξηρτημένον.

[227] 20.3.4. Ἕως ὧδε ἡ περὶ τῶν τεσσάρων αἱρέσεων τῶν Σαμαρειτῶν διαλογὴ καὶ τῶν ἑπτὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐξ ὧν οὐκέτι φέρονται [ἀλλ᾽] ἢ τρεῖς μόναι τῶν Σαμαρειτῶν, λέγω δὴ [ἡ] Γοροθηνῶν τε καὶ Δοσιθέων καὶ Σεβουαίων, Ἐσσηνῶν δὲ οὐ πάνυ, ἀλλ᾽ ὡς ἐν σκότῳ τεθαμμένων· παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις οὐκέτι ἀλλ᾽ ἢ Ὀσσαίων καὶ Νασαραίων ὀλίγοι ἀφωρισμένοι. Ὀσσαῖοι δὲ μετέστησαν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ εἰς τὴν τῶν Σαμψαίων αἵρεσιν, οἵτινες οὐκέτι οὔτε Ἰουδαῖοι ὑπάρχουσιν οὔτε Χριστιανοί. ταῦτά μοι περὶ τῶν προειρημένων ἕως ὧδε ἐχέτω.

kwestii i czas nie pozwala na przedłużanie dzieła, aby przeciwstawić się wspomnianym sektom.

20.3.1. W każdym bądź razie te siedem sekt było w Izraelu, w Jerozolimie i w Judei, cztery ze wspomnianych u Samarytan w Samarii; większość z nich zaś przestała istnieć. Nie ma już ani uczonych w Piśmie, ani faryzeuszy, ani saduceuszy, ani hemerobaptystów, ani herodian. 20.3.2. Istnieją jedynie nieliczni z nazarejczyków, jeśli w ogóle, to jeden albo dwóch, powyżej Górnej Tebajdy i za Arabią, oraz resztka ossejów, już nie praktykująca judaizmu, lecz przyłączyła się do sampsitów, zamieszkujących, stosownie do spuścizny, tereny za Morzem Martwym[1]. * Teraz zaś połączyli się z sektą ebionitów. 20.3.3. I doszło do ich odstępstwa od judaizmu, jak gdyby został odcięty ogon albo ciało węża i z tego wyrósł wąż o dwóch głowach bez ogona utworzony z połowy jednego ciała i z nim połączony.

[227] 20.3.4. Tyle mojego opisu czterech sekt Samarytan i siedmiu judaizmu, spośród których żadne już nie istnieją, z wyjątkiem tylko trzech sekt Samarytan, mam na myśli sekty gorotenów, dozytenów oraz sebuajów, lecz w żadnym przypadku nie esseńczyków, jak gdyby pogrzebanych w ciemności. Nie ma już u Żydów żadnych innych sekt z wyjątkiem sekty ossejów oraz nielicznych oddzielonych[2] nazarejczyków. Ossejowie odstąpili od judaizmu i przystąpili do sekty sampsejów, którzy już dłużej nie są ani Żydami, ani chrześcijanami. Niech wystarczy tyle o wspomnianych sektach.

---

1 Por. *Panarion* 19, 2, 10; 30, 17, 5nn.

2 ἀφορίζω – oddzielić, odłączyć, wykluczyć, wygnać.

[20A.] Ἐνδημία Χριστοῦ καὶ ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ἀληθείας πρόσωπον· ἡ μία καὶ μόνη οὖσα τοῦ θεοῦ πίστις.

20A.1.1. Εὐθὺς δὲ ἐπεδήμησεν κατὰ πόδας ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκος παρουσία, ἥτις κατέλαβε τὰς προειρημένας ἑπτὰ αἱρέσεις ἐν Ἱεροσολύμοις. ἔσβεσε δὲ ταύτας ἡ αὐτοῦ δύναμις καὶ διεσκέδασε. λοιπὸν δὲ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν αἱ μετέπειτα πᾶσαι γεγόνασιν αἱρέσεις, λέγω δὴ μετὰ τὸ εὐαγγελισθῆναι Μαριὰμ ἐν Ναζαρὲτ διὰ τοῦ Γαβριὴλ καὶ μετὰ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν ἔνσαρκον τοῦ κυρίου παρουσίαν εἴτουν ἀνάληψιν. 20A.1.2. ηὐδόκησε γὰρ ὁ θεὸς πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων τὸν ἴδιον υἱὸν κατελθόντα ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ συλληφθῆναι, Λόγον ὄντα ἀπ᾽ οὐρανοῦ, ἐκ κόλπων πατρῴων γεγεννημένον ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἐλθόντα δὲ ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, θεὸν Λόγον ὄντα ἐκ θεοῦ πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννημένον, ὁμοούσιον ὄντα τῷ πατρὶ καὶ οὐδὲν παρὰ τὸν πατέρα ἠλλοιωμένον, ἀλλὰ ἄτρεπτον ὄντα καὶ ἀναλλοίωτον, ἀπαθῆ τε καὶ ὅλως μὴ πάσχοντα, 20A.1.3. συμπάσχοντα δὲ τῷ ἡμετέρῳ γένει, κατελθόντα [228] ἀπ᾽ οὐρανοῦ, ἐγκυμονηθέντα οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, ἀληθινῶς σῶμα ἀπὸ Μαρίας ἐσχηκότα, ἀναπλάσαντα ἑαυτῷ τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν εἰληφότα καὶ

[20A.] Pobyt Chrystusa [wśród nas] i charakter Jego prawdy oraz Wcielonej obecności: jedna i jedyna wiara Boska

20A.1.1. Natychmiast zaś bezzwłocznie doszło do przybycia w ciele naszego Pana Jezusa Chrystusa, które stłumiło wspomniane siedem sekt w Jerozolimie. Jego moc zgasiła je i rozproszyła. Ponadto po Jego przyjściu pojawiły się wszystkie późniejsze sekty. Mam na myśli [czas] po tym, jak Maryi w Nazarecie została zwiastowana dobra nowina przez Gabriela oraz po prostu po całym pobycie Pana w ciele, to znaczy po wzięciu do nieba[1]. 20A.1.2.[2] Bóg znalazł upodobanie w tym, że ze względu na zbawienie ludzi jego własny Syn zstąpił i został poczęty w dziewiczym łonie, chociaż On był Logosem z nieba, zrodzonym z ojcowskiego łona[3] bez czasu i bez początku, przyszedł zaś w ostatnich dniach[4]. On jest boskim Logosem zrodzonym naprawdę z Boga Ojca, współistotnym Ojcu, nieróżniącym się niczym od Ojca, lecz niezmiennym i niepodlegającym zmianom, niepodlegającym cierpieniom i w ogóle niecierpiącym, 20A.1.3. współcierpiący z naszym rodem, zstąpił [228] z nieba, poczęty został w łonie nie z nasienia męża, lecz przez Ducha Świętego. On naprawdę wziął ciało z Maryi, ukształtował sobie ciało z łona świętej Dziewicy, przyjął ludzką duszę oraz rozum, a także wszystko, co ludzkie,

---

1 Por. Łk 1, 26nn; Dz 1, 9–11. Słowo ἀνάληψις może zawierać w sobie ideę powtórnego przyjęcia.

2 *Panarion Christentum* 20A, 1, 2–3 – nawiązuje do wyznań wiary – por. np. Sobór Nicejski I (325), *Wyznanie wiary* (DSP 1, 24); synod w Antiochii (341), *Druga formuła wiary* (SCL 1, 130).

3 Dosłownie: „z łon ojcowskich".

4 Por. 2 P 3, 3; Hbr 1, 2.

νοῦν καὶ πᾶν εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας εἰς ἑαυτὸν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι συνενώσαντα, γεγεννημένον τε ἐν Βηθλεέμ, 20A.1.4. περιτμηθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ, προσενεχθέντα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐναγκαλισθέντα ὑπὸ Συμεῶνος, ἀνθομολογηθέντα ὑπὸ Ἄννης τῆς τοῦ Φανουὴλ προφήτιδος, ἀπενεχθέντα εἰς Ναζαρέτ, ἐλθόντα τῷ ἑξῆς ἐνιαυτῷ ὀφθῆναι ἐνώπιον κυρίου εἰς Ἱερουσαλήμ, 20A.1.5. γενόμενόν τε ἐν Βηθλεὲμ διὰ τὴν συγγένειαν ὑπὸ τῆς μητρὸς βασταζόμενον, αὖθις πάλιν εἰς Ναζαρὲτ ἀπενεχθέντα καὶ κατὰ δευτέραν περίοδον ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ Βηθλεὲμ ἐληλυθότα, βασταζόμενον ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρός, ἐν Βηθλεὲμ δὲ ἐν οἰκίᾳ κατελθόντα σὺν τῇ ἰδίᾳ μητρὶ καὶ Ἰωσὴφ γέροντι ὄντι σὺν τῇ Μαρίᾳ δὲ ὄντι, κἀκεῖσε τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ γεννήσεως κατοπτευθέντα ὑπὸ τῶν μάγων προσκυνηθέντα δῶρα λαβόντα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ [ὑπὸ] 20A.1.6. ἀγγέλου τῷ Ἰωσὴφ χρηματίσαντος εἰς Αἴγυπτον παραληφθέντα, ἐκεῖθεν πάλιν διὰ δύο ἐτῶν ἐπανελθυθότα, τελευτήσαντος τοῦ Ἡρῴδου, Ἀρχελάου τε διαδεξαμένου.

20A.2.1. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ Ἡρῴδου, τεσσαρακοστῷ δὲ δευτέρῳ Αὐγούστου τοῦ βασιλέως, γεννᾶται ὁ σωτὴρ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰου- [229] δαίας. κάτεισι δὲ εἰς Αἴγυπτον τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ Ἡρῴδου, ἄνεισι δὲ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν Ἡρῴδου τελευτήν. 20A.2.2. διὸ ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτεσι τῆς αὐτῆς τοῦ Ἡρῴδου ἀρχῆς ἦν ὁ παῖς τεσσάρων ἐτῶν, ὅτε Ἡρῴδης τριάκοντα ἑπτὰ πληρώσας κατέστρεψε τὸν βίον. 20A.2.3. Ἀρχέλαος δὲ ἐννέα ἔτη βασιλεύει, οὗ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἐξιὼν Ἰωσὴφ ἀπ᾽ Αἰγύπτου ἅμα τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ παιδί, ἀκούσας τὸν Ἀρχέλαον βασιλεύειν ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας καὶ κατῴκησεν τότε εἰς Ναζαρέτ. 20A.2.4. Ἀρχέλαος δὲ γεννᾷ τὸν Ἡρῴδην τὸν νεώτερον, καὶ βασιλεύει Ἡρῴδης οὗτος τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς βασιλείας Ἀρχελάου κατὰ διαδοχήν. καὶ γέγονε λογιζόμενα δεκατρία ἔτη τῇ ἐνσάρκῳ Χριστοῦ παρουσίᾳ. 20A.2.5. ὀκτωκαιδεκάτῳ δὲ ἔτει Ἡρῴδου τοῦ καὶ Ἀγρίππα ἐπικληθέντος ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς τοῦ κηρύγματος καὶ τὸ βάπτισμα τὸ ἀπὸ Ἰωάννου τότε λαμβάνει καὶ κηρύσσει ἐνιαυτὸν δεκτόν, ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀντιλεγόμενος, οὔτε ὑπὸ Ἰουδαίων οὔτε ὑπὸ Ἑλλήνων οὔτε ὑπὸ Σαμαρειτῶν οὔτε ὑπό τινος ἑτέρου. 20A.2.6. ἔπειτα ἀντιλεγόμενος ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν δεύτερον καὶ γέγονεν ἐννεακαίδεκα ἔτη τῷ αὐτῷ Ἡρῴδῃ, τῷ δὲ σωτῆρι τριακοστὸν δεύτερον. 20A.2.7. ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ ἔτει τοῦ Ἡρῴδου τοῦ τετράρχου καλουμένου γίνεται τὸ

z wyjątkiem grzechu[1], i z samym sobą przez swoje Bóstwo połączył. 20A.1.4.[2] On urodził się w Betlejem, został obrzezany w grocie, ofiarowany w Jerozolimie, wzięty w ramiona przez Symeona, wyznany przez prorokinię Annę, córkę Fanuela, i zabrany do Nazaretu. W następnym roku przyszedł, żeby się ukazać przed Panem w Jerozolimie. 20A.1.5. Przybył do Betlejem ze względu na krewnych, niesiony przez matkę, następnie znowu został zabrany do Nazaretu i po drugim roku przyszedł do Jerozolimy i Betlejem, niesiony przez własną matkę, podobnie jak wcześniej. W Betlejem przyszedł do domu z własną matką i z Józefem, który był starcem, lecz żył z Maryją. Tam w drugim roku od Jego narodzenia został odwiedzony przez magów, którzy oddali mu pokłon, otrzymał od nich dary, 20A.1.6. i tej samej nocy został zabrany do Egiptu, ponieważ anioł nakazał[3] to Józefowi[4]. Stamtąd znowu po dwóch latach powrócił, gdy umarł Herod, a Archelaos został jego następcą[5].

20A.2.1. W trzydziestym trzecim roku Heroda, w czterdziestym drugim Cezara Augusta urodził się Zbawiciel w Betlejem w Judei. [229] Poszedł do Egiptu w trzydziestym piątym roku Heroda, wrócił z Egiptu po śmierci Heroda. 20A.2.2. Toteż w trzydziestym siódmym roku panowania Heroda, gdy Herod dokończył żywota po 37 latach panowania, Dziecię miało cztery lata. 20A.2.3. Archelaos panował dziewięć lat. Na początku jego panowania wyruszył z Egiptu Józef wraz z Maryją i Dziecięciem. Skoro usłyszał, że panuje Archelaos, wrócił do Galilei i wtedy zamieszkał w Nazarecie. 20A.2.4. Archelaos spłodził Heroda Młodszego i ów Herod stał się następcą ojca w dziewiątym roku panowania Archelaosa. Chrystus liczył wtedy trzynaście lat swojego życia w ciele. 20A.2.5. W osiemnastym roku Heroda nazywanego Agryppą Jezus rozpoczął nauczanie i wtedy przyjął chrzest od Jana oraz ogłosił „rok łaski”[6], nie mając żadnej opozycji ze strony Żydów, Hellenów, Samarytan ani kogokolwiek innego. 20A.2.6. Potem ogłosił drugi rok, posiadając opozycję. I nastał dziewiętnasty rok [panowania] Heroda, Zbawiciela zaś trzydziesty drugi. 20A.2.7. W dwudziestym roku Heroda nazywanego tetrarchą dokonało się zbawcze cierpienie w połączeniu z niezdolnością

---

1 Por. Hbr 4, 15.
2 *Panarion Christentum* 20A, 1, 4 – 2, 7 – por. *Panarion* 51, 8–12.
3 χρηματίζω – dać wyrocznię, dać pouczenie, ostrzeżenie.
4 Por. Mt 2, 1–15.
5 Por. Mt 2, 19–23.
6 Dosłownie: „rok przyjęty, rok łaskawy”.

σωτήριον πάθος καὶ ἡ ἀπάθεια, ἡ θανάτου γεῦσις γεῦσίς τε θανάτου ἄχρι σταυροῦ, πάσχοντος ἐν ἀληθείᾳ, ἀπαθοῦς δὲ [230] μένοντος ἐν θεότητι («Χριστοῦ γὰρ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί» φησὶν ἡ θεία γραφὴ καὶ πάλιν «θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι» καὶ τὰ ἑξῆς), 20A.2.8. σταυροῦται θάπτεται κατέρχεται εἰς τὰ καταχθόνια ἐν θεότητι καὶ ἐν ψυχῇ, αἰχμαλωτεύει τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ἀνίσταται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ σώματι, συνενώσας τὸ σῶμα τῇ θεότητι, μηκέτι λυόμενον μηκέτι πάσχον μηκέτι ὑπὸ θανάτου κυριευόμενον (ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος «θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει»),

20A.3.1. αὐτὸ τὸ σῶμα ἀληθινῶς αὐτὴν τὴν σάρκα αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὐτὰ τὰ πάντα· οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸ ὃν σῶμα, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ ὃν ἐνδυναμώσας καὶ ἑνώσας εἰς μίαν ἑνότητα εἰς μίαν θεότητα, τὸ σαρκικὸν ἄφθαρτον τὸ σωματικὸν πνευματικὸν τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς τὸ θνητὸν ἀθάνατον, μὴ ἑωρακὸς ὅλως διαφθοράν, 20A.3.2. μὴ καταλειφθείσης τῆς ψυχῆς ἐν Ἅιδῃ, μὴ μερισθέντος τοῦ ὀργάνου πρὸς ἁμαρτίαν, μὴ χρανθέντος τοῦ νοῦ τροπῇ, ἀλλὰ τὰ ὅλα μὲν ἀνθρώπου λαβών, φυλάξας δὲ ὅλα τέλεια, ἐπιδεδωκυίας τῆς θεότητος τῇ ἀληθινῇ ἐνανθρωπήσει πρὸς τὰς εὐλόγους χρείας, λέγω δὴ τὰς ἐκ σώματός τε καὶ ψυχῆς καὶ ἐκ νοῦ ἀνθρωπίνου[a] πιστουμένας τὴν πληροφορίαν, τουτέστιν πείνῃ καὶ δίψῃ, κλαυθμῷ τε καὶ ἀθυμίᾳ, δάκρυσί τε καὶ ὕπνῳ, καμάτῳ καὶ ἀναπαύσει. 20A.3.3. ταῦτα γὰρ οὐχ ἁμαρτίας εἶδος, ἀλλ᾽ ἐνανθρωπήσεως ἀληθεστάτης γνώρισμα, ἀληθείᾳ τῆς θεότητος συνούσης τῇ ἐνανθρωπήσει, οὐ τὰ ἀνθρώπινα πασχούσης, ἀλλὰ τῆς θεότητος συνευδοκούσης εἰς τὰ εὔλογα καὶ τὰ ἐκτὸς ἁμαρτίας καὶ τροπῆς ἀπηγορευμένης ὑπάρχοντα. 20A.3.4. ἀλλὰ καὶ ἀνέστη καὶ [231] θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθεν,

[a] Holl add. *.

do doznawania cierpienia; kosztowanie śmierci aż po śmierć na krzyżu[1] tego, który naprawdę cierpiał, choć pozostawał niedoznający cierpienia [230] w Bóstwie („skoro Chrystus cierpiał za nas w ciele”[2], mówi Pismo Święte, i znowu „uśmiercony w ciele, ożywiony zaś Duchem”[3] oraz kolejne). 20A.2.8. Został ukrzyżowany, pogrzebany i zstąpił do podziemia w bóstwie i w duszy, wziął do niewoli niewolę[4] i powstał w trzecim dniu[5] z tym samym świętym ciałem, zjednoczywszy ciało z Bóstwem, ciało już dłużej nieoddzielone, już dłużej niepodległe cierpieniu ani już dłużej niebędące pod panowaniem śmierci (jak mówi Apostoł: „śmierć nie panuje już nad Nim”[6]).

20A.3.1. Naprawdę to samo ciało (*soma*), ten sam człowiek (*sarks*), ta sama dusza, wszystko to samo. On zaś ożywił nie coś innego niż rzeczywiste ciało, lecz to samo rzeczywiste ciało, i połączył w jedną jedność, w jedno Bóstwo, cielesną (*sarkikos*) nieśmiertelność, cielesną duchowość, to, co składa się z grubych części, z tym, co składa się z części drobnych[7], śmiertelną nieśmiertelność, nie zobaczył w ogóle zepsucia, 20A.3.2. skoro Jego dusza nie została pozostawiona w Hadesie[8], narzędzie[9] nie zostało rozdarte na skutek grzechu, a umysł nie został splamiony przez zmianę. On przyjął wszystko, co ludzkie, i zachował wszystko bez skazy, chociaż bóstwo dodało do prawdziwego człowieczeństwa ponadto własne potrzeby. Mam na myśli [potrzeby] płynące z ludzkiego ciała, duszy oraz umysłu, potwierdzające pełnię [człowieczeństwa], to znaczy poprzez głód i pragnienie, płacz i lęk, łzy oraz sen, zmęczenie i odpoczynek. 20A.3.3. Te rzeczy nie są wyrazem (*eidos*) grzechu, lecz znakiem najbardziej prawdziwego człowieczeństwa, skoro naprawdę Bóstwo jest razem z człowieczeństwem, chociaż nie doznaje ludzkich stanów, lecz Bóstwo zgadza się na to, co właściwe, z wyjątkiem grzechu i zakazanej zmiany. 20A.3.4. A przecież powstał i [231] wszedł pomimo

1 Por. Flp 2, 8.
2 Por. 1 P 4, 1.
3 Por. 1 P 3, 18.
4 Por. Ef 4, 8.
5 Por. Łk 24, 46.
6 Rz 6, 9.
7 Idzie o połączenie ciała z duszą. Por. Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* VI, 6, 52, 1. Klemens wskazuje, że dusza składa się z części drobnych, w przeciwieństwie do wody, która składa się z części o wiele grubszych.
8 Por. Ps 16(15), 10.
9 Ciało jest tutaj rozumiane jako narzędzie, którym posługuje się dusza.

ἵνα τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς ἀποδείξῃ, αὐτὸ τὸ ὂν σὺν σαρκὶ καὶ ὀστέοις. μετὰ γὰρ τὸ εἰσελθεῖν ἔδειξε χεῖρας καὶ πόδας καὶ πλευρὰν νενυγμένην, ὀστέα τε καὶ νεῦρα καὶ τὰ ἄλλα, ὡς μὴ εἶναι φαντασίαν τὸ ὁρώμενον· πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος τῆς ἡμετέρας τὴν ὑπόσχεσιν ἐποιεῖτο, δι᾽ ἑαυτοῦ τὰ ὅλα τελειώσας. 20A.3.5. καὶ συναλίζεται οὐ δοκήσει ἀλλὰ ἀληθείᾳ, παιδεύων τε ἐδίδαξε βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσειν ἐν ἀληθείᾳ, τὸ μέγα καὶ κορυφαιότατον[a] σημαίνων τοῖς μαθηταῖς καὶ λέγων «μαθητεύσατε τὰ ἔθνη», τουτέστιν μεταβάλετε τὰ ἔθνη ἀπὸ κακίας εἰς ἀλήθειαν, ἀπὸ αἱρέσεων εἰς μίαν ἑνότητα, 20A.3.6. «βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος», εἰς τὴν κυριακὴν ὀνομασίαν τῆς τριάδος, τὴν ἁγίαν καὶ βασιλικὴν σφραγῖδα, ἵνα δείξῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος μηδεμίαν ἀλλοίωσιν εἶναι τῆς μιᾶς ἑνότητος. 20A.3.7. ὅπου γὰρ οἱ βαπτιζόμενοι κελεύονται ὑπ᾽ αὐτοῦ [σφραγίζεσθαι][b] εἰς ὄνομα πατρός, ἀσφαλὴς ἡ δοξολογία· «εἰς ὄνομα υἱοῦ» οὐκ ἀποδεόντως ἡ ἐπίκλησις· «εἰς ὄνομα ἁγίου πνεύματος» οὐ διῃρημένος ὁ σύνδεσμος οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένος, τῆς μιᾶς θεότητος ἔχων τὴν σφραγῖδα.

20A.4.1. Καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ, συνενώσας εἰς μίαν ἑνότητα καὶ μίαν πνευματικὴν ὑπόστασιν καὶ ἔνθεον ἀποτελέσας, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, πέμψας κήρυκας εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, Σίμωνα Πέτρον, 20A.4.2. Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου οὓς πάλαι ἐξελέξατο, Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον, Ματθαῖον Θωμᾶν τε [232] καὶ Ἰούδαν καὶ Θαδδαῖον, Σίμωνα τὸν ζηλωτήν· Ἰούδας γὰρ ὁ Ἰσκαριώτης, εἰ καὶ πρώην ἐν τοῖς δώδεκα ἐψηφίζετο, προδότης γενόμενος ἀπετμήθη τοῦ ἁγίου τῶν ἀποστόλων καταλόγου. 20A.4.3. ἀπέστειλεν δὲ καὶ

[a] Holl add. *.
[b] σφραγίζεσθαι add. Holl; βαπτίζεσθαι add. Pini.

zamkniętych drzwi[1], aby udowodnić eteryczność ciała[2], chociaż jest tym samym [człowiekiem] z ciałem i kośćmi. Skoro wszedł i pokazał ręce, nogi oraz przebity bok[3], zarówno kości[4], jak i ścięgna oraz inne, tak że to, co widzieli, nie było złudzeniem; On dał obietnice naszej wiary i nadziei, skoro wszystko sam osobiście wypełnił. 20A.3.5. I spożywał posiłek razem z nimi nie pozornie, lecz naprawdę, przygotowywał[5] i nauczał ich głoszenia królestwa niebieskiego w prawdzie, na to, co wielkie i najwyższe, wskazując uczniom oraz mówiąc „czyńcie uczniami narody”[6], to znaczy, odwróćcie narody od nieprawości ku prawdzie, od sekt ku jednej jedności 20A.3.6. „chrzcząc ich w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”[7], w przynależne Panu imię Trójcy, świętą i królewską pieczęć, aby pokazać z imienia, że nie ma żadnej różnicy[8] jednej jedności. 20A.3.7. Skoro tym, którzy są chrzczeni, On nakazuje być opieczętowanym w imię Ojca, niezachwiana jest chwała Boga; „w imię Syna” – przywołanie nie wskazuje na coś niższego; „w imię Ducha Świętego” więź ani nie jest rozbita, ani utracona, mając pieczęć jednego Bóstwa[9].

20A.4.1. Został wzięty do nieba w tym samym ciele i duszy oraz umyśle, zjednoczywszy je w jedną jedność oraz urzeczywistniwszy jedną duchową i Boską hipostazę. Zasiadł po prawicy Ojca[10] po wysłaniu głosicieli na cały świat[11]: Szymona Piotra 20A.4.2.[12], jego brata Andrzeja, Jakuba i Jana, synów Zebedeusza, których wcześniej sobie wybrał, Filipa i Bartłomieja, Mateusza, Tomasza [232] i Judasza, i Tadeusza, Szymona Gorliwego[13]. Chociaż wcześniej Judasz Iskariota był zaliczony do [grona] Dwunastu, skoro stał się zdrajcą, został wyłączony ze świętego grona apostołów. 20A.4.3. Wysłał zaś innych siedemdziesięciu dwóch

1 Por. J 20, 19.
2 Dosłownie: „aby udowodnić, że grube części stały się cienkimi częściami”. Idzie o duchowy stan ciała po zmartwychwstaniu.
3 Por. Łk 24, 40; J 20, 20.
4 Por. Łk 24, 39.
5 Por. np. Dz 1, 4; aluzja do herezji doketystycznej – por. *Panarion* 21, 1, 3; παιδεύω oznacza „wychowuję”; rozwój i znaczenie słowa παιδεία w świecie greckim omawia W. Jaeger, *Paideia*, tłum. M. Plezia, Warszawa 1962, t. 1–3.
6 Mt 28, 19.
7 Mt 28, 19.
8 ἡ ἀλλοίωσις – zmiana, różnica.
9 Por. Ap 7, 2; 9, 4.
10 Por. Hbr 10, 12.
11 Por. Mk 16, 15.
12 *Panarion Christentum* 20A, 4.2 – por. *Panarion* 79, 3, 3.
13 Por. Mt 10, 2–4.

ἄλλους ἑβδομήκοντα δύο κηρύττειν, ἐξ ὧν ἦσαν οἱ ἑπτὰ οἱ ἐπὶ τῶν χηρῶν τεταγμένοι, Στέφανος Φίλιππος Πρόχορος Νικάνωρ Τίμων Παρμενᾶς καὶ Νικόλαος, 20A.4.4. πρὸ τούτων δὲ Ματθίας ὁ ἀντὶ Ἰούδα συμψηφισθεὶς μετὰ τῶν ἀποστόλων· μετὰ τούτους δὲ τοὺς ἑπτὰ καὶ Ματθίαν τὸν πρὸ αὐτῶν Μάρκον καὶ Λουκᾶν, Ἰοῦστον, Βαρνάβαν καὶ Ἀπελλῆν, Ῥοῦφον, Νίγερα καὶ [τοὺς] λοιποὺς τῶν ἑβδομήκοντα δύο. 20A.4.5. μετ᾽ αὐτοὺς δὲ πάντας καὶ σὺν αὐτοῖς Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον διὰ φωνῆς ἰδίας ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἀπόστολον ὁμοῦ καὶ κήρυκα ἐθνῶν καὶ πληρωτὴν ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐξελέξατο· 20A.4.6. ὃς εὑρίσκει τὸν ἅγιον Λουκᾶν, ὄντα τῶν ἑβδομήκοντα δύο τῶν διεσκορπισμένων, [ὃν] ἐπιστρέψας καὶ ἀκόλουθον ἑαυτῷ ποιήσας συνεργὸν τοῦ εὐαγγελίου ὁμοῦ καὶ ἀπόστολον [ἀπέδειξεν]. καὶ οὕτως ἐτελέσθη ἡ πᾶσα εὐαγγελικὴ πραγματεία ἕως τούτου τοῦ χρόνου.

[233] 20A.4.7. Ἔσται δέ μοι ὁ λόγος ἕως ὧδε περὶ τῶν εἴκοσι αἱρέσεων καὶ τῆς κατὰ δύναμιν ἀκολουθίας ἐν συντόμῳ μοι εἰρημένης εὐαγγελικῆς φωταγωγίας τῆς ἐν κόσμῳ διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ γεγενημένης, 20A.4.8. οἷς τὰ ὅμοια συλλέξαι καὶ παραθέσθαι τὰ προθεσπίσματά τε καὶ τὰς προφητείας ἀπὸ νόμου τε καὶ ψαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἀκολουθίας καὶ ἀγωγὰς ἔνεστιν ἰδεῖν καὶ τὴν ἀκρίβειαν καταλαβέσθαι, ὡς οὐ νόθος ἀλλὰ ἀληθὴς καὶ προκαταγγελθεῖσα ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης καὶ ἀναμφίβολός ἐστιν ἡ ἔνσαρκος τοῦ Χριστοῦ παρουσία καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία. ἵνα δὲ μὴ εἰς ὄγκον παρεκτείνω τὴν τῆς συντάξεως πραγματείαν, τούτοις ἀρκεσθήσομαι.

20A.4.9. Προϊὼν δὲ ἐφεξῆς τὰς μετέπειτα τῷ βίῳ ἐπιφυείσας ἐπὶ κακῇ προφάσει δόξας ὁμοίως διαγορεύσω, ἤδη τὰς ἕνδεκα τὰς ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν καὶ τὰς πρὸ αὐτῶν ἐννέα ἐξ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων καὶ τῶν ἄλλων γενομένας πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας καὶ ἕως αὐτοῦ τοῦ χρόνου μετρίως ἀπαριθμησάμενος.

do głoszenia[1], spośród których siedmiu było ustanowionych do troski o wdowy, Stefan [Szczepan], Filip, Prochor, Nikanor, Tymon, Parmenas i Mikołaj[2]; 20A.4.4. przed nimi zaś Macieja, włączonego do grona apostołów zamiast Judasza[3]; po tych siedmiu i po Macieju, który został wybrany przed nimi, Marka i Łukasza, Justusa, Barnabę, Apellesa[4], Rufusa[5], Nigra[6] oraz pozostałych siedemdziesięciu dwóch[7]. 20A.4.5. Po nich wszystkich i razem z nimi wybrał sobie św. Pawła Apostoła za pośrednictwem własnego głosu z nieba, aby był równocześnie apostołem, głosicielem dla pogan oraz aby uzupełnił apostolskie nauczanie[8]. 20A.4.6. On znalazł św. Łukasza, jednego spośród siedemdziesięciu dwóch[9], którzy ulegli rozproszeniu, doprowadził go do nawrócenia, uczynił swoim towarzyszem, współpracownikiem w Ewangelii i zarazem apostołem. W ten sposób wszelkie ewangeliczne wysiłki zostały wypełnione aż do tego czasu.

[233] 20A.4.7. Niech wystarczy tyle mojego wyjaśnienia o dwudziestu sektach i skrótowo, stosownie do możliwości, o tym, co się z nimi wiąże, skoro przyszło na świat wspomniane światło Ewangelii za pośrednictwem Chrystusa i Jego uczniów. 20A.4.8. Podobnie istnieje możliwość zebrania i przedstawienia przepowiedni i proroctw z Prawa i Psalmów, a także zobaczenia kontekstów i argumentów w innych pismach oraz precyzyjnego uchwycenia, ponieważ nadejście Wcielonego Chrystusa i ewangeliczne nauczanie nie są sfałszowane, lecz prawdziwe oraz jednoznaczne i obwieszczone wcześniej w Starym Testamencie.

20A.4.9. Postępując naprzód, podobnie omówię opinie, które zrodziły się na świecie później ze złej motywacji. Już krótko wyliczyłem jedenaście pochodzących z judaizmu i od Samarytan oraz przed nimi dziewięć od Hellenów, barbarzyńców i innych przed nadejściem Pana i aż do Jego czasu.

---

1 Por. Łk 10, 1.
2 Por. Dz 6, 5.
3 Por. Dz 1, 15–26.
4 Por. Rz 16, 10.
5 Por. Rz 16, 13. Por. także Mk 15, 21.
6 Por. Dz 13, 1.
7 Por. Łk 10, 1.17.
8 Por. Dz 9, 3nn.
9 Por. *Panarion* 51, 11, 6.

EPIFANIUSZ Z SALAMINY

PANARION

KSIĘGA PIERWSZA

TOM II

HEREZJE 21–33

[Anacephalaeosis tomi secundi.]

Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τούτῳ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις δεκατρεῖς οὕτως·

21.1. κα΄. Σιμωνιανοί, οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου τοῦ ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, κώμης Γιτθῶν τῆς Σαμαρείας. οὗτος ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὡρμᾶτο, Χριστοῦ δὲ ὑπέδυ ὄνομα μόνον. 21.2. ἐδίδαξε δὲ αἰσχροποιίαν, τὴν μίξιν μολυσμοῦ γυναικῶν ἀδιάφορον· σωμάτων δὲ ἀποβάλλεται τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸν κόσμον μὴ εἶναι θεοῦ φάσκει. 21.3. εἰκόνα δὲ ἑαυτοῦ ὡς Διὸς καὶ τῆς σὺν αὐτῷ πόρνης, ὀνόματι Ἑλένης, Ἀθηνᾶς τύπον[a] τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρεδίδου εἰς προσκύνησιν. ἔλεγεν δὲ ἑαυτὸν Σαμαρείταις μὲν τὸν πατέρα, Ἰουδαίοις δὲ τὸν Χριστόν.

22. κβ΄. Μενανδριανοί, οἱ ἀπὸ τούτου τοῦ Σίμωνος διὰ Μενάνδρου τινὸς ἐναρξάμενοι, διαφερόμενοι δὲ πρὸς τοὺς Σιμωνιανοὺς κατά τι· ὃς ἀπὸ ἀγγέλων ἔλεγε τὸν κόσμον γεγενῆσθαι.

23.1. κγ΄. Σατορνιλιανοί, οἱ κατὰ τὴν Συρίαν τὴν τῶν Σιμωνιανῶν κρατύναντες αἰσχρολογίαν, ἕτερα δὲ παρὰ τοὺς Σιμωνιανοὺς εἰς ἔκ-
[235] πληξιν περισσοτέραν κηρύσσοντες, ἀπὸ δὲ Σατορνίλου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότες, 23.2. ὃς καὶ αὐτὸς κατὰ Μένανδρον ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι ἔφασκεν, μόνων δὲ ἑπτά, παρὰ τὴν τοῦ ἄνω πατρὸς γνώμην.

[a] Holl add. *.

[Streszczenie tomu drugiego[1]]

To znajduje się w drugim tomie księgi pierwszej, w którym jest trzynaście następujących herezji:

21.1. Symonianie – pochodzili od Szymona Maga z samarytańskiej wioski Gitta, żyjącego za czasów Piotra Apostoła. Wziął on początek z Samarytan, jedynie podszywając się pod imię Chrystusa. 21.2. Nauczał, że ohydne postępowanie[2], stosunek płciowy dla skalania kobiet jest moralnie obojętny[3]. Odrzuca zmartwychwstanie ciał i twierdzi, że świat nie jest Boga. 21.3. Przekazał swoim uczniom dla oddawania czci obraz siebie jako Zeusa oraz jego towarzyszki, prostytutki o imieniu Helena, [przedstawionej] w formie Ateny. Określał siebie samego Ojcem dla Samarytan, Chrystusem dla Żydów.

22. Menandrianie – pochodzili od Szymona [Maga] za pośrednictwem jakiegoś Menandra, ale różnili się pod pewnym względem od symonian. Menander twierdził, że świat został uczyniony przez aniołów.

23.1. Saturnilianie[4] powiększyli w Syrii ohydne praktyki symonian, ale głosili inne rzeczy niż oni dla [235] wzbudzenia większej sensacji[5]. Wzięli początek od Satornila, 23.2. który twierdził, podobnie jak Menander, że świat został uczyniony przez aniołów, ale tylko siedmiu, wbrew woli Ojca [Tego, który jest] u góry.

1 Por. Jan Damasceński, *Liber de haeresibus* 21–33 (PG 94, 689Ann), który niemalże literalnie przepisuje tekst Epifaniusza, streszczający treść drugiego tomu księgi pierwszej *Panarionu* Epifaniusza zawierającego 13 herezji.

2 αἰσχροποιία oznacza także „ssanie", „lizanie". Frank Williams tłumaczy to przez „an unnatural act".

3 Tekst trudny do jednoznacznej interpretacji. ἀδιάφορος zawiera w sobie ideę braku różnicy, ale może się także odnosić do intymnych relacji pozamałżeńskich.

4 Czyli saturnianie – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 1–2.

5 *Ekpleksis* – oznacza podniecenie, podziw, zdumienie, ekstazę, lęk.

24.1. κδ΄. Βασιλειδιανοί, τῆς αὐτῆς αἰσχρουργίας τελεσταί, ἀπὸ Βασιλείδου τοῦ ἅμα Σατορνίλῳ τοῖς Σιμωνιανοῖς καὶ Μενανδριανοῖς μεμαθητευμένου, τὰ ὅμοια μὲν φρονοῦντος, κατά τι δὲ διαφερομένου. 24.2. λέγει γὰρ δὲ τριακοσίους ἑξήκοντα πέντε οὐρανοὺς εἶναι καὶ τούτοις ὀνόματα ἀγγελικὰ ἐκτίθησιν. διὸ καὶ τὸν ἐνιαυτὸν τοσούτων ἡμερῶν εἶναι, καὶ τὸ Ἀβρασὰξ ὄνομα τῆς αὐτῆς ψήφου εἶναι καὶ εἶναι τξε΄. καὶ εἶναι τοῦτό τὸ ἅγιον ὄνομά φησιν.

25.1. κε΄. Νικολαΐται, ἀπὸ Νικολάου τοῦ ἐπὶ ταῖς χήραις ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ταχθέντος, ὃς διὰ ζῆλον τῆς ἰδίας γαμετῆς τὴν αἰσχρουργίαν ἅμα 25.2. τοῖς ἄλλοις ἐπιτελεῖν τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἐδίδαξεν, καὶ περὶ τοῦ Καυλακαῦ καὶ Προυνίκου καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν ὀνομάτων εἰσηγησάμενος.

26.1. κς΄. Γνωστικοί, τὰς αὐτὰς αἱρέσεις διαδεξάμενοι, πλέον δὲ αὐτῶν πάντων τὴν αἰσχρότητα ἐμμανῶς ἐργαζόμενοι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Φιβιωνῖται, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρεσι Σεκουνδιανοί, ἐν ἄλλοις μέρεσι Σωκρατῖται, παρὰ δὲ ἑτέροις Ζακχαῖοι· 26.2. ἄλλοι δὲ Κοδδιανοὺς αὐτοὺς λέγουσιν, ἄλλοι δὲ Βορβορίτας αὐτοὺς καλοῦσιν. οὗτοι τὴν Βαρβελὼ τὴν καὶ Βαρβερὼ αὐχοῦσιν.

27.1. κζ΄. Καρποκρατιανοί, ἀπὸ Καρποκράτους τινὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὃς ἐδίδασκε πᾶσαν αἰσχρουργίαν ἐκτελεῖν καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα ἁμαρτίας. καὶ εἰ μή τις διὰ πάντων, φησί, παρέλθοι καὶ τὸ θέλημα πάντων

24.1. Bazylidianie, wtajemniczeni w tę samą obsceniczność[1], pochodzą od Bazylidesa, który wraz z Saturnilem był uczniem symonian i menandrian. Myślał on podobnie, ale pod pewnym względem różnił się od nich. 24.2. Twierdził, że istnieje 365 niebios i nadał im imiona aniołów. Dlatego też rok ma tyle dni, a imię Abrasaks ma tę samą wartość liczbową, która wynosi 365[2], i według niego jest to imię święte.

25.1. Nikolaici[3] pochodzą od Mikołaja, przeznaczonego przez apostołów do troski o wdowy[4]. Ze względu na zazdrość o własną żonę nauczał swoich uczniów spełniania wraz z innymi obscenicznych aktów, 25.2. i wprowadził naukę o Kawlakawie[5] oraz Pruniku[6] i innych barbarzyńskich[7] imionach.

26.1. Gnostycy – są spadkobiercami poprzednich herezji, ale jeszcze więcej niż oni wszyscy popełniają z szaleństwem bezwstydnych rzeczy. W Egipcie są nazywani stratiotykami[8] i fibionitami; w górnych jego częściach [czyli Górnym Egipcie] sekundianami, w innych częściach sokratytami, a w jeszcze innych zakchejami. 26.2. Jedni nazywają ich koddianami, inni określają ich borborytami. Oni sami chlubią się imionami Barbelo oraz Barbero[9].

27.1. Karpokracjanie, pochodzą od jakiegoś Karpokratesa pochodzącego z Azji[10]. Nauczał on spełniania wszelkich obrzydliwości oraz wszelkich grzesznych czynów. Twierdził, że jeśli ktoś nie przejdzie przez

---

1 τελεστής – termin z kręgu misteriów oznaczający człowieka podejmującego inicjację w misteria, zwolennika, czciciela. αἰσχρουργία oznacza bezwstydne postępowanie.

2 Litera *tau* posiada wartość liczbową 300, *ksi* – 60, *epsilon* – 5, a ich suma to 365.

3 Por. Ap 2, 6.15.

4 Por. Dz 6, 1.5.

5 Na temat Kawlakawa – zob. poniżej *Panarion* 25, 3, 6; 25, 4, 3–5.

6 Na temat Prunikosa – zob. *Panarion* 21, 2, 4–5; 25, 3, 2; 25, 4, 1–2; 31, 5, 7–9; 31, 6, 9; 37, 3, 2–3; 37, 4, 3; 37, 6, 2–3; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 29, 4–2; I, 30, 3; 30, 7; 30, 9; 30, 11; IV, 35, 1; V, 18, 2; 35, 2; Orygenes, *Przeciwko Celsusowi* VI, 34, 5; 35, 16; 35, 20; Grzegorz z Nyssy, *Contra Eunomium* I, 1, 50; II, 1, 537, 3; III, 7, 25, 3.

7 Barbarzyński w znaczeniu „niegrecki", „dziki".

8 Στρατιωτικοί – nazwa pewnych gnostyków od słowa żołnierski, wojskowy; zob. *Panarion* 25, 2, 1.

9 Por. *Ancoratus* 13, 3; *Panarion prooemium* I, 4, 3; I, 5, 4; *Panarion* 21, 2, 5; 25, 2, 2; 25, 2, 4; 25, 3, 4; 26, 1, 9; 26, 3, 7; 26, 10, 4; 26, 10, 10; *EwJudasza*, w: *Codex Thacos* 35, 18–20; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 29, 1–4. Barbelo to imię żeńskiego eonu stojącego u początku wszechrzeczy, matki wszystkich żyjących – por. hasło *Bardelognostici* (C. Gianotto), w: DPAC 474–475; R. Szmurło, w: ANT I/1, 161, nota 490. Por. *Apokryf Jana*, w: NHC II, 1 s. 4, 19–6, 10 oraz 6, 10–7, 30 wraz z komentarzem W. Myszora.

10 Dosłownie: „z tych w Azji".

δαιμόνων καὶ ἀγγέλων ἐκτελέσῃ, οὐ δύναται ὑπερβῆναι εἰς τὸν ἀνώτατον οὐρανὸν οὐδὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας παρελθεῖν. 27.2. ἔλεγε δὲ τὸν Ἰησοῦν ψυχὴν νοερὰν εἰληφέναι, εἰδότα δὲ τὰ ἄνω [236] ἐνταῦθα καταγγέλλειν, καί ὡς εἴ τις πράξειεν ὅμοια τῷ Ἰησοῦ, κατ᾽ αὐτὸν εἶναι. 27.3. τόν δὲ νόμον σὺν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει ἀπαγορεύει, ὡς αἱ ἀπὸ Σίμωνος καὶ δεῦρο αἱρέσεις. 27.4. τούτου γέγονεν ἡ ἐν Ῥώμῃ Μαρκελλίνα. εἰκόνας δὲ ποιήσας ἐν κρυφῇ Ἰησοῦ καὶ Παύλου καὶ Ὁμήρου καὶ Πυθαγόρου ταύταις ἐθυμία καὶ προσεκύνει.

28. κη΄. Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί. οὗτοι οἱ ἀπὸ Κηρίνθου καὶ Μηρίνθου Ἰουδαῖοί τινες περιτομὴν αὐχοῦντες, τὸν δὲ κόσμον ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι, Ἰησοῦν δὲ κατὰ προκοπὴν Χριστὸν καλεῖσθαι λέγοντες.

29. κθ΄. Ναζωραῖοι, Χριστὸν ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ θεοῦ, πάντα δὲ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι.

30.1. λ΄. Ἐβιωναῖοι, παραπλήσιοι τῶν προειρημένων Κηρινθιανῶν καὶ Ναζωραίων, οἷς συνήφθη κατά τι ἡ τῶν Σαμψαίων τε καὶ Ἐλκεσαίων αἵρεσις, 30.2. οἳ Χριστόν φασιν ἐκτίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐνδημήσαντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Ἀδὰμ πρῶτον καὶ κατὰ καιρὸν ἐκδυόμενον αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ καὶ πάλιν ἐνδυόμενον· τοῦτο γάρ φασιν ἐπιτετελεκέναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ. 30.3. Ἰουδαῖοι δὲ ὄντες εὐαγγελικοῖς κέχρηνται, σαρκοφαγίαν βδελύττονται, τὸ ὕδωρ δὲ ἀντὶ θεοῦ ἔχουσι, τὸν δὲ Χριστὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ ἐνδεδύσθαι, ὡς ἔφην. 30.4. συνεχῶς δὲ βαπτίζονται ἐν τοῖς ὕδασι θέρους τε καὶ χειμῶνος, εἰς ἁγνισμὸν δῆθεν ὥσπερ οἱ Σαμαρεῖται.

31.1. λα΄. Οὐαλεντῖνοι, οἳ σαρκὸς μὲν ἀπαγορεύουσιν ἀνάστασιν, παλαιὰν δὲ ἀθετοῦσι διαθήκην καὶ προφήτας ἀναγινώσκοντες μὲν καί ὅσα εἰς ὁμοίωσιν δύναται τροπολογεῖσθαι τῆς αὐτῶν αἱρέσεως δεχόμενοι, 31.2. ἑτέρας δέ τινας μυθολογίας παρεισφέροντες, τριάκοντα αἰώνων ὀνομασίας λέγοντες ἀρρενοθηλείων, ὁμοῦ τε ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων [237] γεγεννημένων, οὓς καὶ θεοὺς ἡγοῦνται καὶ αἰῶνας.

wszystkie i nie wypełni woli wszystkich demonów i aniołów, nie może wejść do najwyższego nieba ani przewyższyć Zwierzchności i Władz[1]. 27.2. Mówił, że Jezus przyjął duszę intelektualną, posiadał wiedzę o tym, co u góry[2], [236] i obwieszczał ją tutaj, i że jeśli ktoś będzie czynił rzeczy podobne do rzeczy czynionych przez Jezusa, będzie jak On. 27.3. Odrzucał Prawo wraz ze zmartwychwstaniem umarłych, podobnie jak herezje od Szymona aż dotąd. 27.4. Jego następczynią w Rzymie była Marcelina. Uczyniwszy w ukryciu obrazy Jezusa, Pawła, Homera i Pitagorasa, okadzał je i oddawał im cześć.

28. Keryntianie, znani jako meryntianie. Byli to Żydzi pochodzący od Kerynta i Merynta, którzy chlubili się obrzezaniem. Twierdzili, że świat został uczyniony przez aniołów, Jezus zaś ze względu na doskonałość[3] został nazwany Chrystusem.

29. Nazorejczycy – za Chrystusa uznają Jezusa, Syna Bożego, wszystko zaś w postępowaniu urządzają zgodnie z Prawem.

30.1. Ebionici, bliscy wspomnianym wcześniej keryntianom i nazorejczykom, z nimi pod pewnym względem związane są herezje sampsejów i elkasajów. 30.2. Twierdzą, że Chrystus został stworzony w niebie, i podobnie Duch Święty. Chrystus przebywał najpierw w Adamie i stosownie do okoliczności zdejmował z siebie Adama i ponownie go przywdziewał, ponieważ dokonał tego, jak mówili, podczas swego przyjścia w ciele. 30.3. Chociaż są Żydami, posługują się Ewangeliami. Czują wstręt do jedzenia mięsa. Wodę mają zamiast Boga i, jak wspomniałem, uważają, że Chrystus przyoblekł się w człowieka podczas swojego przyjścia w ciele. 30.4. Nieustannie zanurzają się w wodach zarówno w lecie, jak i w zimie, rzekomo dla oczyszczenia, jak Samarytanie.

31.1. Walentynianie odrzucają zmartwychwstanie ciała. Chociaż czytają Stary Testament i proroków, to jednak odrzucają je, przyjmując jedynie te rzeczy, które można interpretować alegorycznie w zgodzie z ich własną herezją. 31.2. Wprowadzają jakieś inne opowieści, podając nazwy trzydziestu eonów męsko-żeńskich razem zrodzonych z Ojca wszystkiego, [237] których uważają za bogów i za eony.

---

1 Por. Ef 1, 21.

2 Czyli o sprawach nieba.

3 προκοπή wskazuje na idee postępu i rozwoju; stosowane w odniesieniu do synostwa Jezusa oprócz tego miejsca w: *Panarion* 30, 18, 5; 51, 18, 4; por. także Euzebiusz z Cezarei, HE III, 27, 2.

31.3. τὸν δὲ Χριστὸν ἀπ᾽ οὐρανοῦ σῶμα ἐνηνοχέναι καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τὴν Μαρίαν διαπεπερακέναι.

32.1. λβ΄. Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτονται Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος, ταῖς αὐταῖς κεχρημένοι καί οὗτοι συζυγίαις, τὰ ὅμοια Οὐαλεντίνῳ πεφρονηκότες, ἕτερα δὲ παρ᾽ αὐτὸν ποσῶς διηγούμενοι. 32.2. προστιθέασι δὲ τὴν αἰσχρουργίαν διδάσκοντες· ἀπαγορεύουσι δὲ καὶ οὗτοι τὴν σάρκα.

33. λγ΄. Πτολεμαῖοι, μαθηταὶ ὄντες καὶ αὐτοὶ Οὐαλεντίνου, οἷς συνάπτεται ἡ Φλώρα. τὰ αὐτὰ δὲ περὶ τῶν συζυγιῶν καὶ αὐτοὶ λέγουσι καθάπερ Οὐαλεντῖνος καὶ Σεκουνδιανοί· κατά τι δὲ καὶ οὗτοι διαφέρονται.

Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν δεκατριῶν αἱρέσεων ἀνακεφαλαίωσις.

31.3. Chrystus przyniósł ciało z nieba i przeszedł przez Maryję jak przez rynnę[1].

32.1. Sekundianie, z którymi związani są Epifanes i Izydor. Wierząc w te same związki [męsko-żeńskich eonów], mają podobne poglądy do Walentyna, chociaż w pewnej mierze uczą innych niż on rzeczy. 32.2. W swoim nauczaniu dodają jeszcze więcej obrzydliwości. Odrzucają też ciało[2].

33. Ptolemejczycy także byli uczniami Walentyna, związana jest z nimi Flora[3]. Mówią to samo o związkach [eonów] co walentynianie i sekundianie, pod pewnymi względami się różniąc.

Oto streszczenie trzynastu herezji [zawartych] w drugim tomie pierwszej księgi.

---

1 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 7, 2.

2 Może chodzić o cielesność Chrystusa, jak i o odrzucenie całego świata materialnego. Por. A. Zhyrkowa, w: ŹMT 59, s. 112, nota 33.

3 Zob. *Panarion* 33, 3–7, gdzie Epifaniusz przytacza list Ptolemeusza do Flory (tekst polski – por. M. Michalski, ALP I, 156–159).

Κατὰ Σιμωνιανῶν πρώτη μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν μόνην οὖσαν, τῆς δὲ ἀκολουθίας κα΄.

21.1.1. Σίμωνος γίνεται τοῦ μάγου πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Χριστοῦ καὶ δεῦρο ἀρξαμένη, οὖσα αὕτη τῶν εἰς ὄνομα Χριστοῦ οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ εὐαγῶς [πιστευόντων], ἀλλὰ κατὰ τὴν παραπεποιημένην ἐν αὐτοῖς φθορὰν τὰ δεινὰ ἐργαζομένων. 21.1.2. οὗτος ὁ Σίμων γόης ἦν, ἀπὸ Γιτθῶν δὲ ὡρμᾶτο τῆς πόλεως τῆς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, νυνὶ κώμης ὑπαρχούσης. ἐφαντασίαζε δὲ τὸ γένος τῶν Σαμαρειτῶν ταῖς μαγείαις ἐξαπατῶν τε καὶ δελεάζων, ἔλεγεν δὲ ἑαυτὸν εἶναι τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ θεοῦ καὶ ἄνωθεν καταβεβηκέναι. 21.1.3. τὸν πατέρα δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν τοῖς Σαμαρείταις, Ἰουδαίοις δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν υἱόν, παθόντα δὲ μὴ πεπονθέναι, ἀλλὰ δοκήσει μόνον. 21.1.4. ὑπεκορίσθη δὲ οὗτος τοὺς ἀποστόλους καὶ αὐτὸς δὲ [ὁμοίως] ἴσα τοῖς ἄλλοις ὑπὸ [239] Φιλίππου ἐβαπτίσθη μετὰ πολλῶν. οἱ πάντες δὲ χωρὶς αὐτοῦ ἐξεδέξαντο τὴν τῶν μεγάλων ἀποστόλων παρουσίαν καὶ διὰ τῆς αὐτῶν χειροθεσίας ἔλαβον πνεῦμα ἅγιον, ἐπειδήπερ Φίλιππος διάκονος ὢν οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῆς χειροθεσίας τοῦ δι᾽ αὐτῆς διδόναι πνεῦμα ἅγιον. 21.1.5. οὐκ ὀρθὴν

21. Przeciwko symonianom[1], pierwsza po pojawieniu się jedynej wiary w Jezusa Chrystusa, w kolejności dwudziesta pierwsza

21.1.1. Szymon [Mag][2] dał początek pierwszej herezji w okresie między Chrystusem a naszymi czasami. Należeli do niej ci, którzy ani szczerze, ani właściwie nie wierzyli w imię Chrystusa, lecz dokonywali rzeczy strasznych stosownie do pełnego fałszu zepsucia, które było w nich. 21.1.2. Szymon był czarnoksiężnikiem, pochodził z Gitta, miasta w Samarii, które obecnie jest wioską. Wprowadzał w błąd Samarytan, oszukując i wabiąc magicznymi sztuczkami. Twierdził, że on jest wielką mocą Boga i zstąpił z góry. 21.1.3. Samarytanom mówił, że jest on Ojcem, do Żydów natomiast, że Synem, który chociaż cierpiał, to jednak bez cierpienia, gdyż cierpiał tylko pozornie[3]. 21.1.4. Szymon przypochlebiał się apostołom i razem z wielu innymi, podobnie jak inni, on również [239] został ochrzczony przez Filipa[4]. Wszyscy zaś z wyjątkiem niego oczekiwali przybycia wielkich apostołów i przez ich nałożenie rąk otrzymali Ducha Świętego. Filip, ponieważ był diakonem, nie miał władzy nakładania rąk, aby dać za jego pośrednictwem Ducha Świętego. 21.1.5. Skoro Szymon nie

---

1 Zob. *Panarion anaceph*. II, 21. W tomie II numery *Anacephalaios* II, 21–33 zgadzają się z numerami herezji i dlatego w dalszej części ich nie podajemy.

2 Por. Dz 8, 9–24; Euzebiusz z Cezarei, HE II, 13; IV, 22, 5 (ŹMT 70, 103–105.272); Justyn Rzymski, *Apologia* I, 26, 2–3; *Dialog z Żydem Tryfonem* 120; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 23, 1–5; Hipolit, *Refutatio...* VI, 7nn; VI, 18, 3; 19, 2–4. 6; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1. 6; Tertulian, *De anima* 34; KonstApost VI, 7–9 (SCL 2, 142–144); *Clementinae*, Hom. I, 15; II, 22–23; *Recognitiones* II, 7–8.

3 Pozorne cierpienie oznacza doketyzm – por. *Panarion* 24, 3, 1–5 wraz z notą.

4 Por. Dz 8, 13.

δὲ ὁ Σίμων ἔχων τὴν καρδίαν οὔτε τὸν λογισμόν, αἰσχροκερδίᾳ δέ τινι καὶ φιλοχρημοσύνῃ προσανέχων καὶ τῆς μοχθηρᾶς αὐτοῦ ἐπιτηδεύσεως ἐκτὸς βαίνων οὐδαμῶς, προσέφερε χρήματα Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ, ὅπως δῴη αὐτῷ ἐξουσίαν ἐν τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν πνεῦμα ἅγιον παρέχειν, λογισάμενος ὀλίγον δώσειν πολλὴν δὲ ἀντὶ ὀλίγου διὰ τοῦ ἄλλοις παρέχειν πνεῦμα ἐπισωρεῦσαι χρημάτων πληθὺν καὶ ἐπικερδῆσαι.

21.2.1. Οὗτος μὲν οὖν ἔχων τὴν διάνοιαν πεπονηρευμένην ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ δαιμονιώδους πλάνης καὶ πεφαντασιωμένην, πρόχειρος ὢν ἀεὶ τῆς ἑαυτοῦ κακίας τὰ βαρβαρικὰ καὶ δαιμονίων πράγματα διὰ τῆς ἑαυτοῦ μαγγανείας ἐπιδείκνυσθαι, παρελθὼν εἰς μέσον καὶ προσχήματι ὀνόματος Χριστοῦ, ὡς ἐλλέβορον μέλιτι παραπλέκων, δηλητήριον τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀγρευθεῖσιν εἰς τὴν κακομήχανον αὐτοῦ πλάνην παρενθεὶς τῷ τοῦ ὀνόματος ἀξιώματι Χριστοῦ θάνατον ἐνεποίησεν τοῖς πεισθεῖσιν. 21.2.2. λάγνος δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν καὶ αἰδοῖ τῇ τῶν ἑαυτοῦ ὑποσχέσεων ὑπονυττόμενος, παραπεφθαρμένην ὑπόνοιαν τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπατωμένοις ὁ ἀγύρτης παρεποιήσατο. γυναῖκα γάρ τινα ἑαυτῷ εὑράμενος ῥεμβάδα Ἑλένην τοὔνομα ἀπὸ τῆς Τυρίων ὁρμωμένην ἄγεται, μὴ ὑποφαίνων συνάφειαν ἔχειν πρὸς ταύτην· 21.2.3. ἐν παραβύστῳ δὲ αἰσχρότητι συμπεριπλεκόμενος τῷ γυναίῳ ὁ γόης τινὰ μυθώδη ψυχαγωγίαν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὑφηγεῖτο, δῆθεν ἑαυτὸν [240] εἶναι δύναμιν θεοῦ λέγων τὴν μεγάλην, τὴν δὲ σύζυγον πορνάδα πνεῦμα ἅγιον εἶναι τετόλμηκεν λέγειν καὶ διὰ ταύτην κατεληλυθέναι φησίν. 21.2.4. «ἐν ἑκάστῳ δὲ οὐρανῷ μετεμορφούμην, φησίν, κατὰ τὴν μορφὴν τῶν ἐν ἑκάστῳ οὐρανῷ, ἵνα λάθω τὰς ἀγγελικάς μου δυνάμεις καὶ κατέλθω ἐπὶ τὴν Ἔννοιαν, ἥτις ἐστὶν αὕτη ἡ καὶ Προύνικος καὶ πνεῦμα ἅγιον καλουμένη, δι᾽ ἧς τοὺς ἀγγέλους ἔκτισα, οἱ δὲ ἄγγελοι τὸν κόσμον ἔκτισαν καὶ τοὺς ἀνθρώπους». εἶναι δὲ ταύτην τὴν Ἑλένην ἐκείνην τὴν

miał ani szczerego serca, ani odpowiedniej dyspozycji rozumu, ale był oddany brudnej chęci zysku[1] oraz pogoni za bogactwem i w ogóle nie zajmował się niczym poza tym niegodziwym zajęciem, ofiarował pieniądze Piotrowi Apostołowi, aby dał mu moc udzielania Ducha Świętego przez nałożenie rąk[2]. Liczył, że wyda niewiele, a za to niewiele zyska wiele ponadto i nagromadzi mnóstwo pieniędzy przez udzielanie Ducha innym[3].

21.2.1. Szymon, o umyśle zepsutym przez diabelskie oszustwo magii i wprowadzony w błąd, zawsze był gotowy pokazywać barbarzyńskie i demoniczne wyczyny swojej własnej niegodziwości za pośrednictwem swoich czarów. Gdy się ujawnił i pod pozorem imienia Chrystusa, jakby mieszając ciemierzycę z miodem[4], coś szkodliwego dla pozyskanych przez siebie [osób], włączając do swego zgubnego oszustwa dostojeństwo imienia Chrystusa, powodował śmierć u tych, których omamił. 21.2.2. Ponieważ oszust był lubieżny pod względem natury i ośmielony szacunkiem okazywanym jego działaniom, fałszował dla oszukiwanych przez siebie rzeczywiste intencje. Znalazłszy sobie pewną tułającą się kobietę pochodzącą z Tyru o imieniu Helena, sprowadził ją do siebie, nie pokazując, że ma z nią związek. 21.2.3. Potajemnie zaś bezwstydnie związany z kobietą, czarnoksiężnik nauczał swoich uczniów, opowiadał im pewne historie dla rozrywki, twierdząc, że on rzekomo [240] jest wielką mocą Boga. Ośmielał się twierdzić, że jego towarzyszka, nierządnica, jest Duchem Świętym, i z jej powodu, mówił, on przyszedł. 21.2.4. „W każdym zaś niebie byłem przemieniony – mówi – stosownie do kształtu obecnych w każdym niebie istot, abym ukrył moje anielskie moce i zstąpił do Ennoia[5], którą jest ona, nazywana Prunikosem i Duchem Świętym[6]. Przez nią stworzyłem aniołów. Aniołowie zaś stworzyli świat i ludzi". Ta kobieta jest starożytną Heleną,

---

1 Por. 1 Tm 3, 8; Tt 1, 7; 1 P 5, 2.

2 Por. Dz 8, 18.

3 Mowa tu o handlu rzeczami duchowymi, czyli o symonii.

4 ἐλλέβορος (jońskie) oznacza ciemierzycę, lek na obłąkanie – por. hasło *Helleborus*, w: RAC IV, Stuttgart 1959, kol. 1186–1190; Pliniusz, *Naturalis historia* XXV, 21, 52; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. II, 30, 1; Lukrecjusz, *De rerum natura* IV, 640. G. Pini (s. 259, nota 7) precyzuje, że idzie tu o narkotyk stosowany w starożytności w celach terapeutycznych, ale w tradycji ludowej *ellebora* oznaczała śmiertelną truciznę.

5 Ἔννοια jest eonem. Sam termin może oznaczać zarówno myśl, ideę, sens, znaczenie, jak i mądrość (por. Lampe, kol. 476).

6 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 29, 4; *Clementinae*, Hom. II, 25; *Recognitiones* II, 12. Wspomnianą tu przemianę, aniołów w poszczególnych niebiosach oraz utożsamienie Ennoi/Heleny z Duchem Świętym w rozbudowanych przypisach omawia G. Pini, s. 259, 261, 263, noty 9 i 10. Zob. poniżej *Panarion* 21, 3, 2.

πάλαι, δι᾽ ἣν οἱ Τρῶες καὶ Ἕλληνες εἰς μάχην ἦλθον. 21.2.5. ἔλεγε δὲ μῦθόν τινα εἰς ταῦτα, ὅτι ἄνωθεν ἡ δύναμις κατιοῦσα ἑαυτὴν μετεμόρφου, ἀλληγορικῶς δὲ οἱ ποιηταὶ περὶ τούτου ἔφασαν. διὰ γὰρ τὴν ἄνωθεν δύναμιν (ἣν Προύνικόν φασιν, ἥτις παρ᾽ ἄλλαις αἱρέσεσι Βαρβηρὼ ἤτοι Βαρβηλὼ καλεῖται), τὸ κάλλος αὐτῆς ἐμφαίνουσαν εἰς οἶστρον[a] ἄξασαν αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦτο πεμφθεῖσαν εἰς συλαγωγίαν τῶν ἀρχόντων τῶν τὸν κόσμον τοῦτον κτισάντων, [241] [καὶ] τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους εἰς πόλεμον δι᾽ αὐτὴν ἥκειν, αὐτὴν δὲ μηδὲν πεπονθέναι, ἀλληλοκτονίας δὲ αὐτοὺς εἰς ἑαυτοὺς ἐργάσασθαι παρασκευάσαι δι᾽ ἣν ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὴν ἐπιθυμίαν. 21.2.6. καὶ συνέχοντες αὐτὴν τοῦ μὴ ἄνω δύνασθαι ἀνιέναι συνεγίνοντο αὐτῇ, ἕκαστος ἐν ἑκάστῳ σώματι γυναικείας καὶ θηλυκῆς σχέσεως, μεταγγιζομένης αὐτῆς ἀπὸ σωμάτων θηλυκῶν εἰς σώματα διάφορα ἀνθρωπίνης φύσεώς τε καὶ κτηνῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἵνα δι᾽ ὧν αὐτοὶ ἐργάζονται, κτείνοντές τε καὶ κτεινόμενοι, μείωσιν ἑαυτῶν διὰ τῆς τοῦ αἵματος προχύσεως ἐργάζωνται, εἶτα ἐκείνη τὴν δύναμιν συλλεγομένη πάλιν αὖθις εἰς οὐρανὸν ἀναβῆναι δυνηθῇ.

21.3.1. «Ἦν δὲ αὕτη τότε ἡ ἐπὶ τοῖς Ἕλλησί τε καὶ Τρωσὶ καὶ ἀνωτάτω πρὶν ἢ τὸν κόσμον γενέσθαι καὶ μετὰ τὸν κόσμον διὰ τῶν ἀοράτων δυνάμεων τὰ ἰσότυπα πεποιηκυῖα. 21.3.2. αὐτὴ δέ ἐστιν ἡ νῦν σὺν ἐμοὶ καὶ διὰ ταύτην κατελήλυθα. καὶ αὕτη δὲ προσεδόκα τὴν ἐμὴν παρουσίαν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ Ἔννοια, ἡ παρὰ Ὁμήρῳ Ἑλένη καλουμένη. καὶ τούτου ἕνεκεν ἀναγκάζεται αὐτὴν διαγράφειν Ὅμηρος ἐπὶ πύργου ἑστηκέναι καὶ διὰ λαμπάδος ὑποφαίνειν τοῖς Ἕλλησι τὴν κατὰ τῶν Φρυγῶν ἐπιβουλήν. ἐχαρακτήριζε δὲ διὰ τῆς λαμπηδόνος, ὡς ἔφην, τὴν τοῦ ἄνωθεν φωτὸς ἔνδειξιν.» 21.3.3. διὸ καὶ τὸν παρὰ τῷ Ὁμήρῳ δούρειον ἵππον μεμηχανημένον, ὃν νομίζουσιν Ἕλληνες ἐπίτηδες γεγενῆσθαι, ἔλεγε πάλιν ὁ γόης ὅτι ἄγνοιά ἐστι τῶν ἐθνῶν· καί «ὡς οἱ Φρύγες ἕλκοντες αὐτὸν ἀγνοίᾳ τὸν ἴδιον ὄλεθρον ἐπεσπάσαντο, οὕτω [γὰρ] καὶ τὰ ἔθνη τουτέστιν οἱ ἄνθρωποι [242] οἱ ἐκτὸς τῆς ἐμῆς γνώσεως διὰ τῆς ἀγνοίας ἕλκουσιν ἑαυτοῖς τὴν ἀπώλειαν». 21.3.4. ἀλλὰ καὶ Ἀθηνᾶν πάλιν τὴν αὐτὴν ἔλεγε τὴν παρ᾽ αὐτῷ Ἔννοιαν

[a] Holl add. <τε>.

z powodu której doszło do wojny między Trojanami i Grekami[1]. 21.2.5. Opowiedział pewien mit[2] na ten temat oraz o tym, że moc zstępująca z góry przemieniała siebie, alegorycznie zaś mówili o tym poeci. Skoro moc z wysoka (oni nazywają ją Prunikos, podczas gdy inne sekty określają ją Barbero albo Barbelo[3]), ukazywała swoje piękno, które prowadziło do żądzy, i z tego powodu została posłana do obrabowania archontów, którzy stworzyli ten świat, [241] aniołowie ci wszczęli wojnę z jej powodu. Ona wcale nie ucierpiała, lecz doprowadziła do tego, że oni się nawzajem pozabijali, ponieważ wzbudziła w nich pożądanie wobec niej. 21.2.6. Trzymając ją, aby nie mogła wrócić, współżyli z nią, każdy w każdym ciele jej postaci jako kobiety i jako samicy, skoro ona przechodziła z ciał płci żeńskiej zarówno do różnych ciał ludzi, bydląt, jak i innych, aby przez to, co czynią, zabijając i będąc zabijani, sprawić ich zmniejszenie przez wylanie krwi. Następnie ona, zbierając moc, znowu z powrotem mogłaby wstąpić do nieba.

21.3.1. „Była ona wtedy tą, która w czasach Trojan i Greków oraz o wiele wcześniej, zanim powstał świat i po powstaniu świata, poprzez niewidzialne moce uczyniła istoty o podobnym kształcie. 21.3.2. Ona jest tą, która jest teraz ze mną i ze względu na nią zstąpiłem. Lecz ona oczekiwała mojego przybycia. Ona jest Ennoią, którą Homer nazywa Heleną. Dlatego Homer był zmuszony ją opisać jako stojącą na wieży i ukazującą Grekom za pośrednictwem pochodni[4] spisek przeciwko Frygom. Kładła zaś szczególny nacisk za pomocą blasku, jak wspomniałem, na ukazanie światła z góry". 21.3.3. Toteż czarnoksiężnik mówił, że i drewniany koń wymyślony u Homera[5], o którym Grecy sądzili, że został podstępnie wykonany, jest przejawem niewiedzy ludów. I „jak Frygowie, ciągnąc go, nieświadomie sprowadzili na siebie zgubę, w ten sposób i ludy, to znaczy ludzie, [242] którzy są poza moją wiedzą, poprzez niewiedzę ściągają zgubę dla siebie"[6]. 21.3.4. Ponadto twierdził, że tą samą kobietą, nazywaną przez niego Ennoia,

1 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 23, 2.
2 Ten sam mit – por. *Panarion* 25, 2, 2–4 (nikolaici); 26, 1, 9; 26, 10 (gnostycy); 66, 27 (manichejczycy).
3 Zob. powyżej *Panarion anaceph*. II, 26, 2 wraz z notą.
4 Por. Homer, *Iliada* 3, 154; Hipolit, *Refutatio* VI, 19, 1–3; Tertulian, *De anima* 34, 5; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 29, 5–7.
5 Por. Wergiliusz, *Eneida* 6, 515–519.
6 Gra słów między ciągnięciem konia a ściąganiem na siebie zguby. W obu przypadkach czasownik ἕλκω.

καλουμένην, χρώμενος δῆθεν ὁ πλάνος ταῖς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου φωναῖς μεταποιῶν τε τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ αὐτοῦ ψεῦδος, τό «ἐνδύσασθε τὸν θώρακα τῆς πίστεως καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου καὶ κνημῖδας καὶ μάχαιραν καὶ θυρεόν», πάντα ταῦτα ἐπὶ τῆς τοῦ Φιλιστίωνος μιμολογίας ὁ ἀπατεὼν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένα διὰ στερεὸν λογισμὸν καὶ πίστιν ἀγνῆς ἀναστροφῆς καὶ δύναμιν θείου λόγου καὶ ἐπουρανίου εἰς χλεύην λοιπὸν καὶ οὐδὲν ἕτερον μεταστρέφων. «τί γάρ;» φησί, «ταῦτα πάντα εἰς Ἀθηνᾶς τύπους μυστηριωδῶς ἐσχημάτιζε». 21.3.5. διὸ πάλιν ἔλεγεν, ὡς προεῖπον, ὑποφαίνων ἐκείνην τὴν μετ᾽ αὐτοῦ γυναῖκα τὴν ἀπὸ Τύρου ληφθεῖσαν αὐτῷ, τὴν ὁμώνυμον τῆς παλαιᾶς Ἑλένης, τὰ πάντα ταύτην καλῶν καὶ Ἔννοιαν καὶ Ἀθηνᾶν καὶ Ἑλένην καὶ τὰ ἄλλα, «καὶ διὰ ταύτην, φησί, καταβέβηκα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ πρόβατον τὸ πεπλανημένον». 21.3.6. ἀλλὰ καὶ εἰκόνα τινὰ παραδέδωκε τοῖς αὐτοῦ ὡς δῆθεν αὐτοῦ οὖσαν καὶ προσκυνοῦσι ταύτην ἐν εἴδει Διός· ἄλλην δὲ ὡσαύτως Ἑλένης εἰκόνα παραδέδωκεν αὐτοῖς ἐν σχήματι Ἀθηνᾶς, καὶ προσκυνοῦσι ταύτας οἱ παρ᾽ αὐτοῦ ἠπατημένοι.

21.4.1. Μυστήρια δὲ ὑπέθετο αἰσχρότητος ῥύσεώς τε σωμάτων, ὅπως σεμνότερον ὑφηγήσωμαι, ἀνδρῶν μὲν διὰ τῆς ἀπορροίας, γυναικῶν [243] δὲ διὰ τῶν κατ᾽ ἐθισμὸν [τῶν] ἐμμηνίων [ὥστε][a] συλλογῇ τινι αἰσχροτάτῃ εἰς μυστήρια συναγομένων. 21.4.2. καὶ ταῦτα εἶναι μυστήρια ζωῆς γνώσεώς [τε] τῆς τελειοτάτης· ὅπερ μάλιστα ὑπάρχει τῷ τὴν σύνεσιν ἐκ θεοῦ κεκτημένῳ βδελυρίαν μᾶλλον ἡγεῖσθαι καὶ θάνατον ἤπερ ζωήν. 21.4.3. ὀνόματα δέ τινα ὁ αὐτὸς ὑποτίθεται ἀρχῶν τε καὶ ἐξουσιῶν, οὐρανούς τε διαφόρους φησί, καθ᾽ ἕκαστον δὲ στερέωμα καὶ οὐρανὸν δυνάμεις τινὰς ὑφηγεῖται καὶ ὀνόματα βαρβαρικὰ τούτοις ἐκτίθεται· μὴ ἄλλως δὲ δύνασθαι σῴζεσθαί τινα,

[a] Pini add. <ὥστε>.

była Atena[1]. Oszust posługiwał się rzekomo słowami apostoła Pawła, przekręcając prawdę w swój fałsz. Idzie o słowa: „Przywdziejcie pancerz wiary”[2] „i hełm zbawienia”[3] oraz nagolenniki, miecz i tarczę[4]. To wszystko, co apostoł powiedział odnośnie do solidnego rozumowania i wiary charakteryzującej się czystością postępowania oraz mocy Bożego i niebiańskiego słowa, oszust wygłaszał w stylu mima u Filistiona[5] oraz obracał w nic innego, jak tylko w żart. „Co więcej? – mówi. Tym wszystkim rzeczom [Paweł] tajemniczo[6] nadał postać typów Ateny”. 21.3.5. Toteż znowu mówił, jak wspomniałem, ukazując będącą z nim kobietę, zabraną przez niego z Tyru, że ona jest imienniczką starożytnej Heleny, określając ją tymi wszystkimi nazwami: Ennoia, Atena, Helena oraz innymi. „I z jej powodu zstąpiłem. O tym bowiem jest napisane w Ewangelii o zabłąkanej owcy”[7]. 21.3.6.[8] Ponadto jakiś obraz powierzył swoim uczniom, przypuszczalnie będący obrazem jego samego, i oddawali mu cześć w postaci Zeusa. Podobnie przekazał im inny obraz, obraz Heleny w postaci Ateny, i oszukani przez niego oddawali tym obrazom cześć.

21.4.1. Ustanawiał misteria bezwstydu i płynów wypływających z ciał, aby przedstawić to bardziej okazale, mężczyzn poprzez wylewanie nasienia, kobiet [243] zaś poprzez regularne miesiączki, werbowanych jakąś najbardziej haniebną metodą do wzięcia udziału w misteriach[9]. 21.4.2. To są misteria życia oraz najdoskonalszego poznania. Ten przede wszystkim, któremu zostało dane zrozumienie od Boga, może uważać te rzeczy raczej za obrzydliwe i za śmierć raczej niż życie. 21.4.3. On sam proponuje jakieś nazwy panowaniom i mocom oraz twierdzi, że istnieją różne nieba, wskazuje na jakieś moce stosownie do każdego firmamentu oraz nieba i nadaje im barbarzyńskie nazwy. Nikt nie może inaczej być zbawionym, chyba

1 Utożsamienie Ennoi i Ateny – por. Justyn Rzymski, *Apologia* I, 64.
2 1 Tes 5, 8.
3 Ef 6, 17.
4 Por. Ef 6, 16–17.
5 Sławny mimograf z czasów Augusta wspominany jeszcze poniżej w *Panarion* 26, 1, 7. Por. *Antologia Palatina* VII, 155.
6 μυστηριωδῶς Frank Williams tłumaczy „symbolicznie” (*symbolically*), a Giovanni Pini „misticamente”.
7 Por. Mt 18, 12; Łk 15, 4. Motyw zabłąkanej owcy, którą wyzwala zstępujacy Zbawiciel, był wspólny także dla walentynian – zob. poniżej *Panarion* 31, 26, 1 – Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 8, 4.
8 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 23, 4; Hipolit, *Refutatio* VI, 20, 9.
9 Zob. poniżej *Panarion* 26, 4, 5–8. Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 23, 4–5 (związki bezwstydu i magii); III, 4, 3 (Szymon jako mistagog).

εἰ μή τι ἂν μάθοι ταύτην τὴν μυσταγωγίαν καὶ τὰς τοιαύτας θυσίας τῷ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ἐξουσιῶν προσφέρειν. 21.4.4. εἶναι δὲ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν, φησί, τῆς κακίας ἐν ἐλαττώματι κατεσκευασμένον. φθορὰν δὲ ὑφηγεῖται σαρκὸς καὶ ἀπώλειαν, μόνον ψυχῶν δὲ κάθαρσιν καὶ τούτων εἰ διὰ τῆς αὐτοῦ πεπλανημένης γνώσεως ἐν μυσταγωγίᾳ κατασταῖεν. καὶ οὕτως ἄρχεται τῶν Γνωστικῶν καλουμένων ἡ[a] ἀρχή. 21.4.5. μὴ εἶναι δὲ τὸν νόμον θεοῦ, ἀλλὰ ἀριστερᾶς δυνάμεως ἔφασκε, μήτε προφήτας ἐξ ἀγαθοῦ θεοῦ ὑπάρχειν; ἀλλὰ ἑτέρας καὶ ἑτέρας δυνάμεως. καὶ ὡς βούλεται ἑκάστῳ ὁρίζεται· τὸν μὲν νόμον τινός, Δαυὶδ δὲ ἄλλης, Ἡσαΐαν ἑτέρας, Ἰεζεκιὴλ πάλιν ἑτέρας, καὶ ἕκαστόν τινα τῶν προφητῶν μιᾷ ἀρχῇ ἀνατίθεται. εἶναι δὲ τούτους ἅπαντας ἐκ τῆς ἀριστερᾶς δυνάμεως καὶ ἔξω τοῦ πληρώματος, πάντα δὲ πιστεύοντα τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ θάνατον ὑπέχειν.

21.5.1. Ἀνατρέπεται δὲ τοῦτο τὸ δόγμα ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας. εἰ γὰρ αὐτὸς εἴη ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη καὶ τὸ σὺν αὐτῷ πορ- [244] νίδιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς αὐτός φησι, φησάτω τί τὸ ὄνομα τῆς δυνάμεως ἢ τίνι τῷ λόγῳ τὸ ἐπίθετον τῇ μὲν γυναικὶ ἐφηύρατο, ἑαυτῷ δὲ οὐδὲν τὸ παράπαν· 21.5.2. πῶς δὲ ἐν χρόνῳ τινὶ εὑρίσκεται κατὰ διαδοχὴν τὸ χρεὼν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀποδούς, ὅτε ἐν μέσῃ τῶν Ῥωμαίων πόλει ὁ τάλας καταπεσὼν τέθνηκεν· 21.5.3. τίνι [δὲ] τῷ λόγῳ ὁ Πέτρος ἀπεφήνατο, αὐτὸν «μὴ κλῆρον μὴ μερίδα ἔχειν» ἐν τῷ μέρει τῆς θεοσεβείας· 21.5.4. πῶς δὲ δύναται ὁ κόσμος θεοῦ ἀγαθοῦ μὴ ὑπάρχειν, ὁπότε ἐξ αὐτοῦ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ἐξελέγησαν· 21.5.5. πῶς δὲ ἀριστερὰ εἴη δύναμις ἡ ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις λαλήσασα, ἥτις περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ [ἀπὸ τοῦ] ἀγαθοῦ θεοῦ προκεκήρυχεν καὶ τὰ φαῦλα πάντα ἀπαγορεύει· 21.5.6. πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη μία θεότης καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης, ὁπότε ὁ κύριος εἶπεν «οὐκ ἦλθον

[a] Holl add. †.

że nauczy się tego wtajemniczenia (*mystagogia*) i składać tego typu ofiary ojcu wszystkich poprzez te panowania i moce. 21.4.4. Twierdzi, że ten świat został urządzony z defektem przez panowania i moce zła. Naucza o zniszczeniu i zagładzie ciał oraz oczyszczeniu jedynie dusz, i to jedynie tych, które poddałyby się wtajemniczeniu (*mystagogia*) za pośrednictwem jego błędnej wiedzy. W ten sposób dokonał się początek tych, którzy są nazywani gnostykami[1]. 21.4.5. Twierdził, że nie istnieje Prawo Boga, lecz mocy lewej ręki, i że prorocy nie pochodzą od dobrego Boga, lecz od jednej czy drugiej mocy. I wydziela każdemu, jak chce. Prawo należy do jednej, Dawid do innej, Izajasz do innej, Ezechiel do jeszcze innej, i każdego jednego spośród proroków przydziela do jednego panowania. One zaś wszystkie są ze [złej] mocy lewej strony[2] i na zewnątrz Pleromy. Każdy, kto wierzy w Stary Testament, doznaje śmierci.

21.5.1. Ta doktryna jest obalona przez samą prawdę. Gdyby Szymon był wielką mocą Boga[3], a będąca z nim prostytutka[4] [244] Duchem Świętym, jak on sam twierdzi, powinien powiedzieć, jaka jest nazwa mocy albo na jakiej podstawie wynalazł to określenie dla kobiety, dla siebie samego zaś w ogóle nic. 21.5.2. W jaki sposób w pewnym czasie, gdy nadeszła jego kolej, dochodzi do tego, że dopełnia przeznaczenia wśród Rzymian, gdy nieszczęśnik w środku miasta Rzym upadłszy zmarł?[5] 21.5.3. Na jakiej podstawie Piotr oświadczył, że Szymon „nie ma udziału ani części" w dziedzictwie bogobojności?[6] 21.5.4. Jak może świat nie należeć do dobrego Boga, skoro z niego wszyscy dobrzy zostali wybrani? 21.5.5. Jak mogłaby być [zła] moc lewej strony, która mówiła w Prawie i w Prorokach, i która zapowiedziała przybycie Chrystusa od dobrego Boga i zabraniała wszelkiego zła. 21.5.6. Jak może to nie być jedno Bóstwo i ten sam Duch Nowego i Starego Przymierza, skoro Pan powiedział: „Nie przyszedłem

1 Zob. poniżej *Panarion* 25, 2, 1; 27, 6, 8.

2 W literaturze gnostyckiej „lewa strona" jest synonimem zła, a „prawa" – dobra – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. II, 24, 6; *Tractatus Tripartitus* w: NHC I/5, 98, 12–20; *Panarion* 25, 5, 2; 31, 18, 3; 32, 1, 5 – 32, 2, 4; 34, 12, 14. G. Pini, s. 269, nota 29, podaje, że źródłem tego jest Mt 25, 33. Trzeba zauważyć, że termin ἀριστερός wskazuje od czasów Homera na coś złowróżbnego, przynoszącego nieszczęście; podobnie rzecz się prezentuje u medioplatoników – por. np. Eudoros z Aleksandrii, w: A. Baron, *Neoplatońska idea Boga a ewangelizacja. Analiza anonimowego komentarza do „Parmenidesa" Platona na tle myśli plotyńsko-porfiriańskiej*, Kraków 2005, s. 82 wraz z notami.

3 „Wielka moc Boga" – zob. *Panarion* 21, 1, 2.

4 W tekście występuje zdrobnienie od słowa prostytutka.

5 Por. KonstApost VI, 9 (SCL 2, 143–144); *Actus Petri* 32 (ANT 2/1, 518–519); Ps. Abdias, *Historiae Apostolicae* I, 18 (OŻ 11, 216–218).

6 Por. Dz 8, 21.

καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι»; καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ νόμος ὑπ᾽ αὐτοῦ κατηγγέλη καὶ διὰ Μωυσέως ἐδωρήθη, ἡ δὲ εὐαγγελικὴ χάρις δι᾽ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κεκήρυκται, ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις «εἰ ἐπιστεύετε Μωυσῇ, καὶ ἐμοὶ ἂν ἐπιστεύετε· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν». 21.5.7. καὶ ἄλλα πολλὰ ἔστιν[δεῖν] πρὸς ἀντίθεσιν τῆς τοῦ γόητος ληρολογίας· πῶς δὲ ἔσται τὰ αἰσχρὰ ζωτικά, εἰ μή τι ἂν δαιμόνων εἴη τὸ φρόνημα, ὁπότε αὐτὸς ὁ κύριος λέγει ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πρὸς τοὺς λέγοντας αὐτῷ «εἰ οὕτως ἡ αἰτία τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι»· ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη «οὐ πάντες τοῦτο χωροῦσι· εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» καὶ ἔδειξεν ὡς τὸ φύσει ἀπέχεσθαι συζυγίας βασιλείας οὐρανῶν ἐστι τὸ δῶρον. 21.5.8. πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον, ὃν αὐτὸς ὁ Σίμων παραφθείρων αἰσχρῶς μεθοδεύει τὴν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν, ὅτι «οὓς ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω».

[245] 21.6.1. Πῶς δὲ πάλιν ὁ πλάνος ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ληρῳδίας ἑαυτὸν ἐλέγχει, ὥσπερ ἀγνοῶν ἃ προλέγει; φήσας γὰρ ὅτι ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγόνασιν οἱ ἄγγελοι διὰ τῆς αὐτοῦ Ἐννοίας, πάλιν ἔλεγεν μεταμορφοῦσθαι καθ᾽ ἕκαστον οὐρανόν, ὅπως λάθοι τοὺς αὐτοὺς ἐν τῷ κατιέναι. ἄρα δεδιὼς ἐλάνθανε, καὶ πῶς δέδιεν ὁ ληρολόγος οὓς αὐτὸς ἐποίησεν ἀγγέλους; 21.6.2. πῶς δὲ οὐ πάντῃ εὐθυέλεγκτος αὐτοῦ τοῖς συνετοῖς ἡ ὑποσπορὰ τῆς πλάνης εὑρεθήσεται, ὁπότε «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» φησὶν ἡ γραφή; καὶ συναδόντως τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὡς πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα τὸν ἴδιον «πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς». 21.6.3. εἰ τοίνυν ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχει ὁ θεὸς ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

obalić Prawa, ale wypełnić”?[1] Aby pokazać, że Prawo zostało ogłoszone przez Niego, a za pośrednictwem Mojżesza podarowane, łaska zaś Ewangelii i była głoszona przez niego samego i Jego przyjście w ciele[2], On powiedział do Żydów: „Gdybyście uwierzyli Mojżeszowi, i Mnie byście uwierzyli; On bowiem o Mnie napisał”[3]. 21.5.7. Istnieje jeszcze wiele innych argumentów w opozycji do nonsensownego gadania czarnoksiężnika. W jaki sposób rzeczy haniebne będą życiodajne, chyba że byłyby wolą demonów, skoro sam Pan mówi w Ewangelii do tych, którzy stwierdzili do Niego, „jeśli taka jest sprawa mężczyzny i kobiety, nie jest korzystne, żeby się ożenić”[4]. On zaś powiedział do nich: „nie wszyscy idą za tym, są bowiem eunuchowie, którzy zrobili sami siebie eunuchami z powodu królestwa niebieskiego”[5], i udowodnił, że całkowite (*fysei*) powstrzymanie się od małżeństwa jest darem królestwa niebieskiego. 21.5.8. Ponownie w odniesieniu do świętego małżeństwa, które Szymon haniebnie niszczy, aby iść za własnym pożądaniem, w innym miejscu mówi: „Tych, których Bóg połączył, człowiek niech nie rozdziela”[6].

[245] 21.6.1. W jaki sposób po raz kolejny oszust, zapomniawszy o swoich niedorzecznościach, przeczy samemu sobie, jak gdyby nie wiedział o tym, co wcześniej powiedział?[7] Stwierdziwszy, że przez niego zostali stworzeni aniołowie za pośrednictwem jego Ennoia, następnie mówił, że on zmieniał się w każdym niebie, aby ujść ich uwagi w czasie swojego zstępowania. Zatem on ukrywał się przed nimi ze strachu; i jak to możliwe, że plecący brednie bał się aniołów, których sam stworzył? 21.6.2. Jak to możliwe, że dla mądrych nie jest łatwy do zbicia pod każdym względem potajemnie zasiany jego błąd, skoro Pismo mówi, że „na początku Bóg stworzył niebo i ziemię”[8]. Zgodnie z tym Pan mówi w Ewangelii jakby do własnego Boga i Ojca: „Ojcze, Panie nieba i ziemi”[9]. 21.6.3. Jeśli więc twórcą nieba i ziemi jest „Bóg, Ojciec Pana naszego Jezusa Chrystusa”[10], na nic te wszystkie

---

1 Mt 5, 17.
2 Por. J 1, 17.
3 Por. J 5, 46.
4 Por. Mt 19, 10.
5 Por. Mt 19, 11–12.
6 Por. Mt 19, 6; Mk 10, 9.
7 Zob. powyżej *Panarion* 21, 2, 4.
8 Rdz 1, 1.
9 Mt 11, 25; Łk 10, 21.
10 2 Kor 1, 3; Ef 1, 3; 1 P 1, 3.

μάτην τὰ πάντα τῷ συκοφάντῃ Σίμωνι εἴρηται, τὸ ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον ἐν ἐλαττώματι γεγενῆσθαι καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα δαιμονῶν ὁ πλάνος τῷ κόσμῳ παραλαλῶν εἰσηγήσατο καὶ ἀπάτην τισὶν ἐνεποίησεν τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἠπατημένοις.

21.7.1. Καὶ ταῦτά μοι ἐν ἐπιτομῇ πρὸς τὴν τούτου αἵρεσιν εἰρημένα ἀρκέσει τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἰς πρόφασιν ἀληθείας τε καὶ ἰάσεως καὶ εἰς ἔλεγχον τῶν διὰ τῆς τοιαύτης θηριώδους φθορᾶς πειρωμένων ἀδικεῖν τοὺς ἀγνοοῦντας. 21.7.2. ὑπερβήσομαι δὲ καὶ ἐφ᾽ ἑτέρας πάλιν βαδιοῦμαι αἱρέσεως ἔλεγχον, τούτου τὴν ἰοβολίαν ἱκανῶς συντρίψας. ἔστιν γὰρ ἐν αὐτῷ μεταβολὴ καὶ ἐνδοιασμός, πλάνου μὲν ὄντος αὐτοῦ μορφὴν δὲ ὀνόματος Χριστοῦ ἐνδυσαμένου, ὡς ἡ τῶν ἐκτρωμάτων ἑρπετώδης ἐξ οὐρίων ᾠῶν ἀσπίδων κυϊσκομένη φθορὰ καὶ ἄλλων ἐχιδνῶν, 21.7.3. ὥς φησιν ὁ προφήτης «ᾠὰ ἀσπίδων ἔρρηξαν, καὶ ὁ μέλλων τῶν ᾠῶν αὐτῶν φαγεῖν ηὗρεν οὔριον καὶ ἐν αὐτῷ βασιλίσκον». ἀλλὰ τῇ δυνάμει ὡς ἔφην τοῦ Χριστοῦ τοῦτον παίσαντες διὰ τῶν τῆς ἀληθείας λόγων καὶ τὴν αὐτοῦ λύμην ἀφανίσαντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ἀγαπητοί.

twierdzenia Szymona oszusta, że świat został stworzony przez aniołów z defektem, i wszystko inne, co ów oszust, będąc w mocy demona, plotąc światu, wprowadził i podsunął kłamstwo pewnym ludziom, którzy zostali przez niego oszukani[1].

21.7.1. To, co krótko przeciw tej sekcie powiedziałem, wystarczy moim czytelnikom w celu poznania prawdy i uleczenia, a także do odparcia tych, którzy usiłują szkodzić niemającym wiedzy poprzez taką brutalną deprawację. 21.7.2. Pominę [inne kwestie], skoro wystarczająco zniszczyłem jego jadowitość, i przejdę do obalenia innej sekty. Istnieje bowiem w nim niepewność i zmienność, skoro jest oszustem, a przywdział postać imienia Chrystusa, jak wężowa nieczystość abortowanych płodów wylęgnięta z zepsutych jaj żmij i innych wężów. 21.7.3. Jak mówi prorok: „Rozbili jaja żmij i ten, kto chciał zjeść ich jaja, znalazł zepsute, a w nim bazyliszka”[2]. Lecz umiłowani, jak powiedziałem, mocą Chrystusa wykpiwszy Szymona poprzez słowa prawdy i zniszczywszy jego zepsucie, przejdźmy do kolejnych herezji.

---

1 Zob. powyżej *Panarion* 21, 4, 4.

2 Por. Iz 59, 5; *Panarion* 31, 1, 1; 59, 13, 3. βασιλίσκος jest zarówno zdrobnieniem od *basileus* – król, jak i nazwą gatunku węża.

Κατὰ Μενάνδρου, β΄ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, τῆς δὲ ἀκολουθίας κβ΄.

22.1.1. Ταύτῃ καθεξῆς συνέπεται Μένανδρός τις, ὃς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὁρμώμενος ἐγένετο μαθητεύων τούτῳ τῷ Σίμωνι ἐν χρόνῳ τινί. ὁμοίως δὲ ἔλεγεν καὶ αὐτὸς τὸν κόσμον γεγονέναι ὑπὸ ἀγγέλων, ἑαυτὸν δὲ ἔλεγεν ἄνωθεν δύναμιν θεοῦ καταπεπέμφθαι. 22.1.2. μείζονα δὲ κυβείαν οὗτος ὑπὲρ τὸν πρότερον ἐργασάμενος πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων ἔλεγεν ἑαυτὸν πεπέμφθαι εἰς σωτηρίαν, δῆθεν εἰς τὸ συναγαγεῖν τινὰς εἰς τὸ ἑαυτοῦ μυστήριον διὰ τὸ μὴ ὑπὸ τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων ἀγγέλων καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν κατακυριευθῆναι. 22.1.3. ὅμοια δὲ τῷ ἑαυτοῦ διδασκάλῳ τὰ πάντα συνυφαίνων καὶ γοητείαις καὶ ταῖς ἄλλαις μαγγανείαις[a] οὐ διέλειπεν, οὐδὲν δὲ διήλλαττε τῇ διδασκαλίᾳ ἀλλ᾽ ἢ μόνον ὅτι ἑαυτὸν ἔλεγε μείζονα μᾶλλον ἢ τὸν πρὸ αὐτοῦ ὄντα αὐτοῦ διδάσκαλον.

22.2.1. Τῷ δὲ αὐτῷ ἐλαττώματι ᾧ καὶ ὁ αὐτοῦ διδάσκαλος περιέπεσε καὶ αὐτὸς ἁλοὺς διὰ τῶν αὐτῶν τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀληθείας λόγων ἀνατραπήσεται.[b] ἀνετράπη γὰρ οὗτος καὶ ἔληξεν ἡ αὐτοῦ αἵρεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. 22.2.2. ὑπερβήσομαι δὲ καὶ ἐφ᾽ ἑτέραν πάλιν προκόπτων τῇ ὑφηγήσει ἐλεύσομαι. τῷ γὰρ ὄντι οἱ παλαιοὶ ἱστοροῦσι μῦθον, ὡς ἐκ πολλῶν ἀσπίδων συνηγμένων ἐν ἄγγει ἑνὶ ὀστρακίνῳ καὶ [247] κατατεθεισῶν ἐν τοῖς θεμελίοις τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἑκάστου τεμένους τῶν

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. †.

22. Przeciwko Menandrowi, druga od przyjścia Chrystusa, w kolejności dwudziesta druga

22.1.1. Z herezją [symonian] łączy się pewien Menander[1], który wywodził się z Samarytan i w pewnym czasie był uczniem Szymona. Mówił podobnie, że świat został stworzony przez aniołów. Twierdził, że on sam jako moc Boża[2] z góry został zesłany. 22.1.2. Dokonał on jeszcze większego oszustwa niż jego poprzednik. Dla okłamania[3] ludzi twierdził, że on został posłany „dla zbawienia" – rzekomo aby zebrać pewnych ludzi do jego własnego misterium, aby nie byli pod władzą panowań, mocy ani aniołów, którzy stworzyli świat. 22.1.3. Podobnie jak jego nauczyciel, wszystko tkając czarami i innymi sztuczkami magicznymi, nic nie zmieniał i nie różnił się niczym pod względem nauczania, lecz tylko tym, że twierdził, iż jest o wiele większy od swojego nauczyciela i poprzednika.

22.2.1. Poniósł on taką samą porażkę, co jego nauczyciel, przegrał i także on będzie obalony tym samym argumentem słów prawdy. Już został obalony[4], a jego sekta w znacznej mierze przestała istnieć. 22.2.2. Pozostawię to na boku i do następnej [sekty] znowu przejdę, posuwając się naprzód zgodnie z planem. Rzeczywiście starożytni opowiadają historię o tym, że z wielu węży zebranych w jednym glinianym naczyniu i [247] pogrzebanych w fundamentach czterech rogów każdej świątyni

[1] Por. *Panarion* 23, 1, 1 (Menander z Antiochii Syryjskiej); Justyn Rzymski, *Apologia* I, 26, 4; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 23, 5; Hipolit, *Refutatio*... VII, 4; Tertulian, *De anima* 50; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1.
[2] „Moc Boga" – zob. *Panarion* 21, 1, 2; 21, 2, 5.
[3] κυβέια – por. Ef 4, 14.
[4] Holl w aparacie krytycznym zamiast ἀνετράπη proponuje ἀπέθανεν (umarł).

ἐν Αἰγύπτῳ οἰκοδομηθέντων εἰδώλων, [καὶ] εἴ τις τούτων ἰσχυροτέρα ηὕρηται παρὰ τὰς ἄλλας, ἐπελθοῦσα ταῖς ἑτέραις κατέφαγε· 22.2.3. μείνασα δὲ καθ᾽ ἑαυτὴν καὶ τροφῆς μὴ εὐποροῦσα, στραφεῖσα αὕτη καὶ ἀπὸ τῆς κέρκου αὐτῆς ἐσθίειν ἀρξαμένη ἕως μέρους τινὸς[a] τοῦ σώματος κατέφαγε· καὶ οὕτως ἔμεινεν οὐκέτι τελεία, ἀλλὰ ἥμισυ ὑπάρχουσα ἑρπετοῦ. 22.2.4. διὸ καὶ ἀσπιδογοργόνα ταύτην ἐκάλεσαν, ὥστε νοεῖν ἡμᾶς τὸ παλαιὸν μὲν εἶναι τοῦτο, νῦν δὲ μηκέτι τοῦτο εὑρισκόμενον, ἀλλὰ ἠφανίσθαι· ὡς καὶ αὕτη παντελῶς ἀπολομένη ἔχει μὲν παρ᾽ ἡμῶν τὴν ἀντιλογίαν, αὐτὴ δὲ διὰ τῆς δυνάμεως Χριστοῦ ἠφάνισται. καὶ ταύτην δὲ ὑπερβάντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ἀγαπητοί.

[a] Holl add. *.

spośród tych, które były zbudowane w Egipcie dla bożków, i jeśliby jakiś wśród nich znalazł się silniejszy od innych, zaatakowawszy pozostałe, pożarłby je[1]. 22.2.3. Pozostawiony samemu sobie i nie mając pod dostatkiem pożywienia, obróciwszy się, zacząłby jeść [swoje ciało] od swojego ogona, aż po pewną część zjadłby ciało. W ten sposób już nie pozostałby cały wąż, lecz połowa. 22.2.4. Toteż nazwali go „aspidogorgona”[2], żeby pokazać nam, że to było dawno, teraz zaś już nie jest spotykane, lecz zanikło. Podobnie i na tę zupełnie zaginioną sektę mamy kontrargumenty. Zanikła dzięki mocy Pana. Pozostawiwszy ją, umiłowani, przejdźmy do następnych.

[1] *Panarion* 22, 2, 2–3 – zob. poniżej *Panarion* 30, 26, 5nn.

[2] Lampe, kol. 246 proponuje przekład: „serpent that devoured its own tail” („wąż, który pożarł swój własny ogon”).

Σατορνίλου, γ΄ ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας, τῆς δὲ ἀκολουθίας κγ΄.

23.1.1. Μετὰ τοῦτον Σατορνῖλός τις ἀνέστη, καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμάς, ἀπὸ Μενάνδρου φημὶ καὶ τῶν πρώην λαβών. οὗτος πρὸς τῇ Συρίᾳ κατοικήσας, τουτέστιν Ἀντιοχείᾳ τῇ πρὸς Δάφνην, πολλήν τινα τέχνην καὶ ἐμπειρίαν πλάνης τῷ κόσμῳ παρεισήνεγκεν. 23.1.2. δύο γὰρ οὗτοι ἐγένοντο συσχολασταί, Βασιλείδης τε καὶ Σατορνῖλος· καὶ ὁ μὲν Βασιλείδης πρὸς τῇ Αἰγύπτῳ χωρήσας ἐκεῖσε τὰ σκοτεινὰ αὐτοῦ τοῦ βάθους τῆς πλάνης κεκήρυχεν, ὁ δὲ Σατορνῖλος ἐν τῷ [248] προειρημένῳ τόπῳ διατρίβων ὁμοίως τῷ Μενάνδρῳ τὸν κόσμον ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι κατήγγελλεν. 23.1.3. ἕνα δὲ εἶναι πατέρα ἄγνωστον, τὸν αὐτόν τε πεποιηκέναι δυνάμεις καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας· τοὺς δὲ ἀγγέλους διεστάναι τῆς ἄνω δυνάμεως, ἑπτὰ δέ τινας τὸν κόσμον πεποιηκέναι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ· τὸν κόσμον δὲ κατὰ μερισμὸν ἑκάστῳ ἀγγέλῳ κεκληρῶσθαι. 23.1.4. ὁμοῦ δὲ συνελθόντας τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους ἐντεθυμῆσθαι καὶ κοινῇ τὸν ἄνθρωπον πεποιηκέναι κατὰ τὴν μορφὴν τῆς ἄνωθεν παρακυψάσης φωτεινῆς εἰκόνος, ἣν μὴ δυνηθέντες παρακύψασαν κατασχεῖν διὰ τὸ παραχρῆμα ἀναδραμεῖν, μιμήσασθαι ἠθέλησαν. 23.1.5. καὶ πεπλάσθαι μὲν τὸν ἄνθρωπον ὑπ᾽ αὐτῶν οὐδενὸς ἕνεκα ἀλλ᾽ ἢ διὰ τοιαύτην πρόφασιν. ἐπειδὴ γάρ, φησίν, ἄνωθεν τὸ αὐτὸ φῶς παρακῦψαν ἐρεθισμόν τινα ἐνεποίησε

23. Przeciw Satornilowi, trzecia od przyjścia Pana, w kolejności dwudziesta trzecia

23.1.1. Po nim powstał pewien Satornil[1]. Wziął początek stamtąd, mam na myśli Menandra oraz jego poprzedników. Zamieszkawszy przy Syrii, to znaczy w okolicach Antiochii obok Dafne, wprowadził na świat sporo teorii i praktyki oszustwa. 23.1.2. Ci dwaj, Bazylides i Satornil, byli razem uczniami. Bazylides udał się do Egiptu, tam głosił ciemności głębi jego oszustwa. Satornil zaś, we [248] wspomnianym miejscu spędzając swe życie, podobnie jak Menander głosił, że świat został uczyniony przez aniołów[2]. 23.1.3. Według niego jest jeden niepoznawalny Ojciec i On stworzył moce oraz panowania i władze. Lecz aniołowie poróżnili się z mocą z góry, i jakichś siedmiu z nich uczyniło świat i to, co jest na nim. Świat został podzielony przez losowanie pomiędzy wszystkich aniołów[3]. 23.1.4. Ci aniołowie zebrali się razem, zastanawiając się, i wspólnie stworzyli człowieka według kształtu jaśniejącego obrazu patrzącego z góry[4]. Nie mogąc go jednak zatrzymać, ponieważ on natychmiast pobiegł z powrotem, chcieli go odtworzyć. 23.1.5. Człowiek nie został przez nich ukształtowany z żadnego innego powodu, jak tylko z następującego. Skoro bowiem, jak twierdzi, to światło spoglądające z góry wywołało pewne

---

1 Por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 22, 5; Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem* 35; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 24; Hipolit, *Refutatio...* VII, 3. 28; Tertulian, *De anima* 23; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1; KonstApost VI, 8, 1 (SCL 2, 143); Filastriusz, *Diversarum haereseon* 31.

2 Stworzenie świata przez aniołów – por. *Panarion anaceph.* II, 22; 23, 2; 28 (keryntianie); *Panarion* 21, 2, 4; 21, 6, 3; 22, 11, 22, 1, 2; 28, 1, 2.

3 Filastriusz, *De haer.* 31; *Tractatus Tripartitus*, w: NHC I/5, 99–100nn.

4 Zob. powyżej *Panarion* 21, 2, 5.

τοῖς αὐτοῖς ἀγγέλοις, τούτους πρὸς πόθον τοῦ ἄνω ὁμοιώματος ἐπιχειρῆσαι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλάσμα ποιῆσαι. 23.1.6. ἐπειδὴ γὰρ ἠράσθησαν τοῦ ἄνω φωτὸς πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸ καὶ ἡδονῇ κατασχεθέντες, φανέντος καὶ ἀφαντωθέντος ἀπ᾽ αὐτῶν, ἐρασθέντας τε αὐτοῦ καὶ μὴ δυνηθέντας ἐμπλησθῆναι τῆς αὐτοῦ ἐρασμιότητος διὰ τὸ ὑπὸ θῆξιν ἀναπτῆναι τὸ αὐτὸ φῶς, τούτου χάριν εἰρηκέναι τοὺς ἀγγέλους [φησὶ] δραματουργεῖ [249] ὁ αὐτὸς γόης ὅτι «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν»· 23.1.7. παρακόψας τὸ εἰρημένον ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ ἁγίου θεοῦ τὸ «ἡμετέραν», ἐάσας τὸ «εἰκόνα»[a], ἵνα δὴ ἔχῃ ἡ αὐτοῦ πλάνη τὴν πιθανότητα· ὡς δῆθεν ἄλλων μὲν ποιούντων εἰκόνα δὲ ἑτέρου ἐν τῷ λέγειν[b] «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν». 23.1.8. γενομένου δέ, φησί, τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ αὐτῶν ἀδρανὲς μὴ δύνασθαι αὐτὸν τελεσφορῆσαι, κεῖσθαι δὲ καὶ σκαρίζειν χαμαὶ κείμενον δίκην σκώληκος ἕρποντος, μὴ δύνασθαι δὲ μήτε ἀνορθοῦσθαι μήτε τι ἕτερον πράττειν, ἕως ἡ ἄνω δύναμις παρακύψασα καὶ σπλαγχνισθεῖσα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα τε καὶ ἰδέαν κατ᾽ οἶκτον ἀπέστειλε σπινθῆρα τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ δι᾽ αὐτοῦ ἀνώρθωσε τὸν ἄνθρωπον καὶ οὕτως ἐζωογόνησε, δῆθεν τὸν σπινθῆρα ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν φάσκων. 23.1.9. καὶ τούτου ἕνεκα πάντως δὴ τὸν σπινθῆρα σωθῆναι, τὸ δὲ πᾶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπολέσθαι· ἐν τῷ ἄνω μὲν τὸ ἄνωθεν κατελθὸν ἀνακομισθῆναι χρόνοις τισί, τὸ δὲ κάτωθεν πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων πλασθὲν ἐνταῦθα αὐτοῖς καταλιμπάνεσθαι. 23.1.10. Χριστὸν δὲ καὶ αὐτὸν φάσκει ὁ γόης ἐν σχήματι ἀνθρώπου ἐληλυθέναι καὶ ἰδέᾳ μόνῃ, τὰ πάντα δὲ [ἐν] τῷ δοκεῖν πεποιηκέναι, [250] τουτέστι τὸ γεγεννῆσθαι τὸ περιπατεῖν τὸ ὀπτάνεσθαι τὸ πεπονθέναι.

23.2.1. Ἀπὸ τούτου δὲ ἡ ψευδωνύμως καλουμένη γνῶσις ἄρχεται πάλιν προστίθεσθαι τῷ βυθῷ τῆς αὐτῆς πονηρίας, ἀπὸ Σίμωνος μὲν λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόφασιν, προστιθεμένη δὲ ἄλλῃ περισσοτέρᾳ φλυαρίᾳ, ὡς τὸν ταύτης ἔλεγχον ὕστερον ἐροῦμεν. 23.2.2. φάσκει γὰρ οὗτος, τοὺς ἀγγέλους λέγων, καὶ τὸν θεὸν τῶν Ἰουδαίων ἕνα ἐξ

[a] Holl: τὸ «[καθ᾽] ἡμετέραν», ἐάσας [δὲ] τὸ «κατ᾽ εἰκόνα»; Pini: τὸ «καθ᾽ ἡμετέραν», ἐάσας τὸ «ἡμετέραν; sens jasny; korekta A. Baron w oparciu o LXX Rdz 1, 26: κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν.

[b] Holl † λέγειν ἐν τῷ; podajemy wersję Piniego.

podrażnienie u tych aniołów, oni z powodu pragnienia podobieństwa z góry usiłowali uczynić kształt człowieka. 23.1.6. Skoro pożądali światła z góry i byli opanowani pragnieniem wobec niego i przyjemnością [z tym związaną][1], gdy ono się ukazywało im i znikało, oni pożądając tego światła i nie mogąc nasycić się jego miłością poprzez rozniecenie na chwilę tego światła, ten czarnoksiężnik przedstawia dramatycznie, że przez wzgląd na nie aniołowie mówią, [249] „uczyńmy człowieka na obraz i na podobieństwo”[2]. 23.1.7. Wyciął słowo „[na] nasz”[3] wypowiedziane w Księdze Rodzaju przez świętego Boga, lecz pozostawił „na obraz”, aby jego oszustwo miało wiarygodność, jak gdyby w słowach „uczyńmy człowieka na obraz i na podobieństwo”[4] rzekomo inne osoby stwarzały na obraz kogoś innego. 23.1.8. Gdy zaś człowiek został stworzony, on mówi, ponieważ był słaby, nie mógł zostać doprowadzony do ich doskonałości, leżał bezczynnie i wił się, leżąc na ziemi na wzór pełzającego robaka, nie mógł ani się wyprostować, ani czegoś innego uczynić, aż do momentu gdy moc z góry spojrzała w dół i ulitowała się ze względu na swój własny obraz i właściwość z litości wysłała iskrę swojej mocy i przez nią wyprostowała człowieka, a w ten sposób ożywiła go. Twierdził, że rzekomo iskra jest ludzką duszą. 23.1.9. Z tego powodu iskra jest na wszelki sposób ratowana, całość zaś człowieka ginie[5]. To, co zstąpiło z góry, wraca po jakimś czasie do góry; to wszystko, co na dole, zostało uczynione przez aniołów, jest im tutaj pozostawione. 23.1.10. Czarnoksiężnik twierdzi, że i sam Chrystus przyszedł w postaci człowieka i jedynie pozornie. Czynił wszystko pozornie, [250] to znaczy urodził się, żył po ludzku, był widziany, cierpiał[6].

23.2.1.[7] Od niego „wiedza”, w ten sposób fałszywie nazywana, zaczyna dodawać znowu do głębi swojej niegodziwości. Od Szymona bierze początek i motyw, powiększona zaś przez inne jeszcze większe brednie, jak to wykażemy później, podając argumenty dla jej obalenia. 23.2.2. Satornil twierdzi, gdy mówi o aniołach, że Bóg Żydów jest jednym z nich, a także,

1 Por. *Corpus hermeticum* I, 14.
2 Por. Rdz 1, 26.
3 Por. Rdz 1, 26.
4 Por. Rdz 1, 26.
5 Z kontekstu (*Panarion* 23, 1, 8) wynika, że „całość człowieka” oznacza tu ciało, które nie podlega zbawieniu ani zmartwychwstaniu – por. *Panarion* 26, 9, 3; 27, 6, 11.
6 Por. *Dzieje Jana* 87–97 (ANT 2/1, 302–309). Doketyzm – *Panarion* 24, 3, 1–5 wraz z notą.
7 *Panarion* 23, 2, 1–6 – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 2; Hipolit, *Refutatio*... 7, 28, 5–7.

αὐτῶν εἶναι, διεστάναι δὲ τὸν αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἄνω δυνάμεως, τὸν δὲ σωτῆρα ἀπεστάλθαι ἀπὸ πατρὸς παρὰ γνώμην τῶν δυνάμεων ἐπὶ καταλύσει τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πειθομένων [αὐτῷ]· εἶναι δὲ αὐτοὺς τοὺς ταύτης τῆς αἱρέσεως τοὺς ἔχοντας τὸν σπινθῆρα τοῦ ἄνωθεν πατρός. 23.2.3. δύο γὰρ πεπλάσθαι ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρώπους φάσκει, ἕνα ἀγαθὸν καὶ ἕνα φαῦλον· ἐξ ὧν δύο εἶναι τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ἀγαθῶν τε καὶ πονηρῶν. 23.2.4. ἐπειδὴ δὲ οἱ δαίμονες τοῖς πονηροῖς ἐβοήθουν, τούτου ἕνεκα ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ὡς προεῖπον ἦλθεν ὁ σωτὴρ ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ καταλύσει τῶν πονηρῶν καὶ τῶν δαιμόνων. 23.2.5. τὸ γαμεῖν δὲ καὶ τὸ γεννᾶν ὁ αὐτὸς ἀγύρτης ἐκ τοῦ Σατανᾶ ὑπάρχειν λέγει, ὅθεν καὶ οἱ πλείους αὐτῶν ἐμψύχων [251] ἀπέχονται, ὅπως διὰ τῆς προσποιητῆς δῆθεν πολιτείας τινὰς ἐπαγάγωνται εἰς τὴν αὐτῶν ἀπάτην. 23.2.6. τὰς δὲ προφητείας φάσκει ὁ αὐτὸς πάλιν γόης τὰς μὲν ὑπὸ τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων πεπροφητεῦσθαι, τὰς δὲ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν Σατανᾶν ἄγγελον φάσκει, ἀντιπράττοντα τοῖς κοσμοποιοῖς ἀγγέλοις, μάλιστα δὲ τῷ θεῷ τῶν Ἰουδαίων.

23.3.1. Ὅταν δὲ ταῦτα φάσκῃ ὁ κτηνώδης, πάντως που καὶ αὐτὸς δειχθήσεται ἕνα θεὸν ὁμολογῶν καὶ ἐπὶ μίαν ἑνότητα μοναρχίας ἀνάγων τὸ πᾶν. εἰ γὰρ οἱ ἄγγελοι [τὸν ἄνθρωπον] πεποιήκασιν, ἄγγελοι δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν δυνάμεως τὸ αἴτιον ἐσχήκασι τοῦ εἶναι, ἄρα οὐκ αὐτοὶ αἴτιοι τοῦ πλάσματος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἡ ἄνωθεν δύναμις ἡ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα, ἐξ ὧν καὶ ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου συνέστηκε. 23.3.2. καὶ γὰρ οὐκ αἴτιον τὸ ἐργαλεῖον τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γινομένων, ἀλλὰ ὁ ἐνεργῶν τὸ ἐνέργημα διὰ τοῦ ἐργαλείου δι᾽ οὗ τὸ ἔργον γίνεται, ὡς καὶ γέγραπται «μὴ δοξασθήσεται πρίων ἄνευ τοῦ ἕλκοντος αὐτόν» καὶ τὰ ἑξῆς. 23.3.3. οὕτω δὲ ὁρῶμεν ὅτι οὔτε ἡ μάχαιρα αἰτία τοῦ φόνου, ἀλλὰ ὁ τῇ μαχαίρᾳ τὸν φόνον ἐπιχειρήσας καὶ οὐ τὸ κηροπλαστεῖον δύναται δι᾽ ἑαυτοῦ ποιεῖν τὰ πλασσόμενα, ἀλλὰ ὁ τὸ κηροπλαστεῖον καὶ τὸ πλάσμα ἐργασάμενος. 23.3.4. οὐκοῦν οὐδὲ οἱ ἄγγελοι αἴτιοι, ἀλλ᾽ ὁ τοὺς ἀγγέλους ποιήσας, εἰ καὶ [μὴ] ἦν παραγγείλας αὐτοῖς τοῦ [μὴ]

że On i oni poróżnili się z mocą z góry[1]. Lecz Zbawiciel został posłany od Ojca wbrew zamiarom mocy dla obalenia Boga Żydów i dla zbawienia tych, którzy Mu ufają. Ci zaś, którzy należą do tej sekty, mają iskierkę od Ojca z góry. 23.2.3. Albowiem Satornil twierdzi, że na początku zostali utworzeni dwaj ludzie: jeden dobry i jeden zły. Z nich wywodzą się dwa rodzaje ludzi na świecie: dobrzy i źli. 23.2.4. Skoro demony pomagały złym, z tego powodu w ostatnich dniach, jak wspomniałem, przyszedł Zbawiciel, aby pomóc dobrym ludziom i aby zniszczyć zarówno złych, jak i demony. 23.2.5. Ten oszust twierdzi, że małżeństwo i rodzenie dzieci pochodzi od Szatana, stąd też większość z nich od mięsa [251] się powstrzymuje[2], aby poprzez pozorowany rzekomy ascetyzm (*politeia*) pozyskać pewnych ludzi do ich oszustwa. Czarnoksiężnik twierdzi jeszcze, że jedne proroctwa zostały wypowiedziane przez aniołów, którzy tworzyli świat, podczas gdy inne przez Szatana. 23.2.6. Twierdzi, że i Szatan jest aniołem i działa przeciwko aniołom, którzy tworzyli świat, przede wszystkim przeciwko Bogu Żydów.

23.3.1. Ilekroć te rzeczy mówi ten idiota[3], w każdym razie on sam będzie pokazywał siebie jako wyznającego jednego Boga i sprowadzającego wszystko do jednej zjednoczonej monarchii. Jeśli bowiem aniołowie uczynili człowieka, aniołowie z kolei mają jako przyczynę swojego istnienia moc z góry, zatem nie są odpowiedzialni za ukształtowanie człowieka, lecz moc z góry, która uczyniła aniołów, przez których i ukształtowanie człowieka przygotowała. 23.3.2. Narzędzie nie jest bowiem przyczyną rzeczy, które stały się przez nie, lecz ten, kto podejmuje działanie za pośrednictwem narzędzia, przez którego dzieło się staje. Jak jest napisane: „Nie będzie chwalona piła bez tego, który ją ciągnie”[4] i tak dalej. 23.3.3. Wiemy przecież, że wcale nie miecz jest przyczyną morderstwa, lecz ten, kto mieczem je popełnia. I narzędzie do rzeźbienia w wosku nie może samo przez się czynić przedmiotów, lecz ten, kto wykonał narzędzie do rzeźbienia w wosku oraz przedmiot. 23.3.4.[5] Z pewnością wcale nie aniołowie są przyczyną, lecz ten, kto uczynił aniołów, nawet

---

1 Zob. powyżej *Panarion* 23, 1, 3.

2 Por. *Panarion* 13, 1, 1.

3 Pojęcie κτηνώδης nawiązuje do bydlęcego wyglądu. Epifaniusz stosuje je także w odniesieniu do innych, w sumie 13 razy w *Panarion* – por. 30, 33, 5; 42, 11, 17 (Holl II, s. 124, w. 13); 66, 45, 8 (Holl II, s. 124, w. 13; s. 139, w. 20; s. 146, w. 22; s. 150, w. 6; s. 183, w. 14); 54, 5, 2 (Holl II, s. 322, w. 4); 66, 36 itd.; *Ancoratus* 62, 3; 103, 5.

4 Por. Iz 10, 15.

5 *Panarion* 23, 3, 4 – 23, 4, 7 – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. II, 5, 3–42.

ποιῆσαι ἄνθρωπον. 23.3.5. ἢ γὰρ καταψηφίζεται τῆς ἄνω δυνάμεως ἄγνοιαν καὶ ἀγνωσίαν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι, παρὰ τὸ αὐτῆς θέλημα ἐπιτελουμένων, ἢ εὐδοκίᾳ τῇ ἑαυτῆς[a] τοὺς ἀγγέλους πεποιηκέναι πρὸς τὸ χρήσιμον τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἤθελε κατασκευάζειν ποιήσασα τοὺς ἀγγέλους, καὶ μὴ ἐντειλαμένη τοῦ μὴ[b] ἐπιτελέσαι τὸ ἐπιχείρημα τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλαστεῖον, ὡς ἡ αὐτοῦ μυθώδης τεχνουργία περιέχει.

[252] 23.4.1. Ἦ οὐκοῦν πάλιν τὸν μυθολόγον ἐρωτητέον· ᾔδει ἡ ἄνω δύναμις ὅ τι μέλλουσι πράττειν; ναί, φησίν. ἆρα γοῦν εἰ ᾔδει, αὐτὴ πεποίηκε καὶ οὐκ αὐτοί· εἰ δὲ ᾔδει μὲν οὐκ ἤθελε δέ, παρὰ δὲ τὴν αὐτῆς γνώμην ἐπεχείρησαν τὸ ἐπιχείρημα αὐτοί, τίνι τῷ λόγῳ οὐ κεκώλυκεν; 23.4.2. εἰ δὲ ἀδυνάτως ἔσχεν τοῦ κωλῦσαι, πρώτη φαυλότης, ὅτι καθ᾽ ἑαυτῆς τοὺς ὑπ᾽ αὐτῆς γεγονότας ἀγγέλους εἰς ἀντίθεσιν ἑαυτῆς καὶ παροξυσμὸν κατεσκεύασε, δεύτερον δέ, ὅτι δυναμένη οὐ κεκώλυκεν, ἀλλὰ συνήργησεν εἰς τὸ πονηρὸν ἔργον τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων γεγενημένον. 23.4.3. εἰ δὲ οὐ συνήργησε καὶ βουληθεῖσα οὐκ ἠδυνήθη κωλῦσαι, πολλή τις ἀσθένεια ἐν τῇ θελησάσῃ καὶ μὴ δυνηθείσῃ, καὶ μᾶλλον ἰσχυρότερον εἶη τὸ ὑπ᾽ αὐτῆς γενόμενον τῶν ἀγγέλων στῖφος ἢ αὐτὴ ἡ αἰτία οὖσα τῶν ὑπ᾽ αὐτῆς γεγονότων ἀγγέλων. ἐξ ἅπαντος τοίνυν ἁλίσκεται ἡ τῆς αἱρέσεως ὑπόθεσις ἀσυστασίᾳ μᾶλλον περιπίπτουσα καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. 23.4.4. εἰ δὲ ἐγίνωσκε μέν, ἀνάγκῃ δὲ ἐποίει τούτους ὃ μὴ θέμις ἐστὶ [μέλλοντας] πράττειν παρὰ τὸ αὐτῆς βούλημα, ἐλαττώσει ἑτέρᾳ περιπεσεῖται πάλιν καὶ οὐδὲ ἓν πλήρωμα εὑρεθήσεται ἐν τῇ ἄνω δυνάμει κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον. 23.4.5. ἔτι δὲ προσθείημεν αὐτὸν ἐρωτῶντες· λέγε ἡμῖν, ὦ οὗτος, ὁ διὰ θυρίδων παρακύψας (ἵνα οὕτως χλευάσω τὴν σοῦ ληρῳδίαν) καὶ ἐν τῷ παρακύπτειν σκοπήσας ὡς ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι καὶ τὴν ὑπ᾽ αὐτῶν περὶ τὸ ἀνθρώπινον πλάσμα * τεχνουργίαν τότε κατοπτεύσας καὶ τῆς ἄνωθεν δυνάμεως ἐξιχνεύσας τὴν μηχανοποιίαν, ᾔδεισαν οὗτοι τί πλάσσουσιν ἢ ἠγνόουν; ἀγνοοῦντες δὲ ὑπὸ τίνος ἠναγκάζοντο τὸ ἐν ἀγνωσίᾳ[c] ἐπιτελεῖν; οὐχί, φησίν, οὐκ ἠγνόουν· ᾔδεισαν γὰρ ὃ ἔμελλον πράττειν. 23.4.6. ἡ τοίνυν ἄνωθεν δύναμις ᾔδει τούτους τοῦτο μέλλοντας ἐπιχειρεῖν ἢ ἠγνόει; οὐκ ἠγνόει. ἐποίησεν οὖν αὐτοὺς ἵνα τοῦτο πράξωσιν ἢ μή; οὐχί, φησίν· ἐποίησε γὰρ αὐτοὺς μόνον, οὗτοι δὲ παρὰ τὴν ἄνω δύναμιν ἐπεχείρησαν πρὸς

[a] Holl add. *.
[b] Holl [μὴ].
[c] Holl add. *.

jeśli nie było im polecone uczynienie człowieka. 23.3.5. Albo bowiem oskarża moc z wysoka o nieświadomość i niewiedzę odnośnie do tego, co ma być dokonane wbrew jej woli, albo z woli jej samej aniołowie uczynili dla pożytku człowieka, którego ona chciała przygotować, uczyniwszy aniołów, i nawet jeżeli nie nakazała im ukończenia przedsięwzięcia, to znaczy utworzenia człowieka, jak to zawiera jego mityczny plan stworzenia.

[252] 23.4.1. Z pewnością należy znowu zapytać twórcę mitów: „Czy moc z wysoka wiedziała, co zamierzają uczynić?". „Tak", on mówi. „W każdym razie, jeśli wiedziała, ona sama uczyniła, a nie oni; jeśli zaś wiedziała, lecz nie chciała, a oni podjęli przedsięwzięcie wbrew jej woli, z jakiej racji ona ich nie powstrzymała? 23.4.2. Jeśli nie miała możliwości ich powstrzymać, to jest pierwsze zło, że ona przeciwko sobie samej przez nią uczynionych aniołów przygotowała na przeciwstawienie sobie i rozdrażnienie. Po drugie zaś, że chociaż mogła, nie powstrzymała, lecz współpracowała w złym dziele, uczynionym przez aniołów. 23.4.3. Jeśli nie współpracowała i chociaż chciała, to nie mogła powstrzymać, jakaś potężna niemoc w tej, która chciała, a nie mogła[1]. I o wiele silniejsza musiałaby być uczyniona przez nią mnogość aniołów niż ona sama, chociaż jest przyczyną uczynionych przez nią aniołów. A zatem punkt wyjścia (*hypothesis*) tej sekty jest całkowicie przegrany i popada raczej w niespójność niż w prawdę. 23.4.4. Jeśli poznała, z konieczności zaś uczyniła tych – co nie jest sprawiedliwe – którzy zamierzali czynić wbrew jej woli, ona wpadnie w jeszcze inną wadę i nie znajdzie się ani jedna doskonałość (*pleroma*) w mocy u góry stosownie do jego słowa. 23.4.5. Lecz kontynuujmy jeszcze stawianie mu pytań. „Hej ty, powiedz nam, skoro wyglądałeś przez okno (abym w ten sposób wyszydził twoje brednie) i wyglądając, uważnie patrzyłeś, jak aniołowie zostali stworzeni, i zaobserwowałeś wtedy plan odnośnie do stworzenia przez nich ludzkiego kształtu, * i wytropiłeś konstruowanie maszyn przez moc z góry. Oni wiedzieli, co tworzą, czy nie wiedzieli? Jeśli zaś nie wiedzieli, przez kogo byli zmuszeni nieświadomie tego dokonać? „Nie", mówi, „oni nie byli nieświadomi. Wiedzieli, co zamierzają uczynić". 23.4.6. „A zatem moc z góry wiedziała, że oni zamierzają podjąć się tego, czy nie wiedziała?" „Nie była nieświadoma". „Uczyniła ich zatem w tym celu, aby tego dokonali, czy nie?" „Nie", mówi, „ona ich tylko uczyniła, a oni wbrew mocy z góry podjęli się

[1] Por. *Panarion* 27, 7, 3–7; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* VII, 2, 6, 5.

τὸ ποιῆσαι πλάσμα. 23.4.7. οὐκοῦν οὗτοι μὲν ᾔδεισαν, ἐκείνη δὲ ἡ ἄνω δύναμις ἠγνόει κατὰ τὸν σοῦ λόγον, ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀβέλτερε. καὶ ἔσται μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων κατασκευὴ σύστασις καὶ οἱ αἴτιοι ταύτης ἄγγελοι ἐν γνώσει, ἡ δὲ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα δύναμις ἐν [253] ἀγνωσίᾳ. 23.4.8. ληρῶδες δ᾽ ἂν εἴη τοῦτο καὶ ἠλίθιον, ὅτι μᾶλλον ἐντελέστερον τὸ ἔργον τοῦ τεχνίτου καὶ ὁ τεχνίτης ἀδρανέστερος τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γενομένων ἀγγέλων, αἰτίων ὄντων τῆς ἀνθρωπείας συστάσεως. ὥστε οὖν ἐξ ἅπαντος ἀνάγκη ὁμολογήσειας ἂν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποιητὴν τὸν ἕνα καὶ ἐπὶ τὴν μίαν μοναρχίαν[a] τὸ πᾶν ἄγειν.

23.5.1. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς ὁ πατὴρ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντα κατὰ τὴν ἰδίαν εὐδοκίαν καὶ οὐχ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων συμβουλίαν τι γέγονεν. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν θεόν «ποιήσωμεν ἄνθρωπον», «κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν» εἶπεν, καὶ οὐ «κατ᾽ εἰκόνα» μόνον. 23.5.2. συνεκάλει γὰρ εἰς τὴν ἑαυτοῦ δημιουργίαν συνδημιουργὸν τὸν αὐτοῦ Λόγον καὶ μονογενῆ, ὡς ἔχει καὶ ἡ ἐξ ἀληθείας ὁρμωμένη πιστῶν ἔννοια καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἀληθείας ἀκρίβασμα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσι περὶ τούτου σαφῶς καὶ διὰ μήκους ἐποιησάμεθα τὴν ὁμολογίαν, ὡς ὁ πατὴρ συγκαλεῖται τὸν υἱὸν συνδημιουργεῖν τὸν ἄνθρωπον, δι᾽ οὗ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐποίησεν. 23.5.3. οὐ μόνον δὲ συγκαλεῖν εἴποιμι τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. «τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν». 23.5.4. εἴτε δὲ βουληθείη εἴτε καὶ μὴ βουληθείη (φημὶ δὲ ὁ Σατορνῖλος ὁ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἀρχηγός), ἀναγκασθήσεται ἐξ ἅπαντος ἕνα τὸν θεὸν ὁμολογεῖν, θεὸν καὶ κύριον, τοῦ σύμπαντος ὄντα κτιστήν τε καὶ δημιουργόν, ἅμα τε καὶ τοῦ ἀνθρώπου. 23.5.5. αἰσχυνθήσεται δὲ κατὰ πάντα τρόπον ὡς συκοφάντης καὶ εἰς τὸν περὶ προφητῶν λόγον καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ σεμνοῦ γάμου φαύλην κατηγορίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διαρρήδην ἐκφωνεῖ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ λέγει συνῳδὰ τῷ προφήτῃ ὅτι «ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἰδοὺ πάρειμι» καὶ πάλιν «ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι». 23.5.6. ἵνα δὲ δείξῃ τί ἐργάζεται ὁ αὐτοῦ πατὴρ καὶ αὐτός, [254] ἀπεφήνατο λέγων

[a] Holl add. <δεῖν>.

uczynienia kształtu". 23.4.7. „No więc, o najgłupszy ze wszystkich ludzi, według twojego słowa oni wiedzieli, podczas gdy owa moc z góry nie wiedziała. I będzie przygotowanie ludzi ich początkiem, a aniołowie są tego przyczynami świadomie, moc zaś z góry, która uczyniła aniołów, [253] nieświadomie." 23.4.8. Byłoby to niedorzeczne i głupie, że dzieło jest doskonalsze od twórcy, a twórca słabszy od uczynionych przez siebie aniołów, skoro oni są przyczynami powstania człowieka. Wskutek tego we wszystkim musisz koniecznie przyznać, że wszystko musi prowadzić do tego samego twórcy, jednego, i do jednej monarchii[1].

23.5.1. W rzeczywistości to Bóg Ojciec uczynił człowieka i wszystko według własnego upodobania[2], a nie aniołowie, ani też nic nie stało się za radą aniołów. Mówiąc „uczyńmy człowieka", Bóg powiedział „na nasz obraz", a nie jedynie „na obraz"[3]. 23.5.2. Zapraszał własny Logos i Jednorodzonego do Jego własnego stworzenia jako współstwórcę, jak przyjmuje zarówno oparte o prawdę wyobrażenie wierzących, jak i ścisłość prawdy[4]. Jak w wielu innych [dziełach] na ten temat wyraźnie i obszernie przyznaliśmy, że Ojciec zaprasza do siebie Syna, przez którego wszystko inne uczynił, do współtworzenia człowieka. 23.5.3. Powiedziałbym, że zaprasza nie tylko Syna, ale i Ducha Świętego. „Słowem Pana zostały niebiosa ustanowione i Tchnieniem (*pneuma*) ust Jego cała ich potęga"[5]. 23.5.4. Czy chętnie, czy niechętnie (mam zaś na myśli Satornila, założyciela tej sekty) będzie zmuszony we wszystkim wyznać, że Bóg jest jeden, Bóg i Pan, który jest Stwórcą i Twórcą wszystkiego, włącznie z człowiekiem. 23.5.5. On będzie się zaś wstydził jako oszust[6] pod każdym względem, zarówno z powodu słowa o prorokach, jak i z powodu niegodziwego oskarżenia pod adresem czcigodnego małżeństwa[7]. Nasz Pan Jezus Chrystus wyraźnie wygłasza w Ewangelii i mówi zgodnie z prorokiem, że „Ten, który mówił przez proroków, oto jest tu obecny"[8], i ponownie: „Ojciec mój aż do tej chwili działa i ja działam"[9], 23.5.6. aby zaś pokazać, co czyni Jego Ojciec i co On czyni, [254] oświadczył,

1 Por. powyżej *Panarion* 23, 3, 1.
2 Por. Ef 1, 5.9.
3 Por. Rdz 1, 26; *Panarion* 23, 1, 6–7.
4 Por. *Ancoratus* 15, 7; 27, 4.
5 Ps 32, 6.
6 *Sykofantes* to właściwie donosiciel, szantażysta.
7 Por. *Panarion* 23, 2, 5–6.
8 Agrafon – por. *Panarion* 66, 42, 8; por. Iz 52, 6.
9 J 5, 17.

τοῖς ἐρωτήσασιν αὐτὸν εἰ χρὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα κατὰ πᾶσαν αἰτίαν «πῶς γέγραπται; ὅτε ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς», καὶ πάλιν μεθ᾽ ἕτερα ὅτι «ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν», καὶ εὐθὺς προσέθηκε λέγων «ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω»· ὡς ἐξ ἅπαντος τὸν σωτῆρα διδάσκειν τὸν ποιητὴν τῶν ἀνθρώπων θεὸν εἶναι τῶν πάντων, αὐτοῦ δὲ πατέρα.

23.5.7. καὶ ὅτι ὁ γάμος οὐκ ἐκ τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ θεοῦ τυγχάνει, πρῶτον μὲν ὁ κύριος λέγει· «ὃ ὁ θεός» φησίν «συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω»· εἶτα ὁ ἅγιος ἀπόστολος «τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος». ταῖς δὲ φύσει χηρευσάσαις ὡσαύτως παραγγέλλει, λέγων διὰ Τιμοθέου «νεωτέρας χήρας παραιτοῦ· μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ γαμεῖν θέλουσι», καὶ μεθ᾽ ἕτερα «γαμείτωσαν τεκνογονείτωσαν οἰκοδεσποτείτωσαν», ἀνυπέρβατον νόμον τιθέμενος, ἐκ θεοῦ ὄντα καὶ κατὰ σεμνότητα ἀνθρώποις κεχαρισμένον.

23.6.1. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τῶν θεοῦ προφητειῶν[a] ὑπ᾽ αὐτοῦ σεσυκοφαντημένων ὑπονοιῶν, ὡς μὴ εἶναι αὐτὰς ἐκ θεοῦ, μυρία ἔστιν εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς λέγει ὁ μονογενής[b], ἐξ ὧν τὸν κόσμον ἑαυτοῦ εὐαγγελιζόμενος λέγει, πρῶτον μὲν ὅτι «Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν μου, καὶ εἶδεν καὶ ἐχάρη», καὶ πάλιν φησίν «εἰ ἐπιστεύετε Μωυσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν».

23.6.2. τίς δὲ τῶν εὖ φρονούντων καὶ σύνεσιν ἀπὸ θεοῦ κεκτημένων οὐκ ἐλέγξειε τὸν ἀπατεῶνα Σατορνῖλον, γινώσκων ἐν δόξῃ ἀποκαλυφθέντα τὸν σωτῆρα εἰς παράστασιν ἀληθείας ἄλλως τὴν ἑαυτοῦ δόξαν μὴ ὑποδείξαντα ἀλλὰ ἢ ἀνὰ μέσον Ἠλίου καὶ Μωυσέως τῶν καὶ αὐτῶν ἐν δόξῃ ἰδίᾳ μετ᾽ αὐτοῦ ὀφθέντων; 23.6.3. ἄλλα δὲ ὅσα τοιαῦτά ἐστιν ἃ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ κυρίου

[a] Pini κατὰ τὰς θεοῦ προφητείας.
[b] Holl add. †.

mówiąc do tych, którzy Go zapytali, czy można oddalić żonę z każdego powodu: „Jak jest napisane? Gdy Bóg uczynił człowieka, uczynił ich mężczyzną i kobietą”[1], i nieco dalej, że „z tego powodu opuści człowiek ojca i matkę swoją i połączy się ze swoją żoną, i będą dwoje w jednym ciele”[2], i natychmiast dodał, mówiąc: „Co Bóg połączył, człowiek niech nie rozdziela”[3]. Tak Zbawiciel we wszystkim naucza, że Twórca ludzi jest Bogiem wszystkich rzeczy i Jego Ojcem.

23.5.7. A że małżeństwo nie pochodzi od Szatana, lecz od Boga, Pan wpierw stwierdza: „Co Bóg”, mówi, „połączył, człowiek niech nie rozdziela”[4]. Następnie święty Apostoł: „Godne czci małżeństwo i łoże nieskalane”[5]. Wdowom zaś zgodnie z naturalnym porządkiem podobnie nakazuje, mówiąc przez Tymoteusza: „Młodsze wdowy odsuwaj; kiedy bowiem zlekceważą Chrystusa, chcą wychodzić za mąż”[6]. I dalej: „Niech wychodzą za mąż, niech rodzą dzieci, niech władają domem”[7], ustanawiając prawo, którego nie wolno przekraczać, ponieważ pochodzi od Boga i uroczyście zostało podarowane ludziom.

23.6.1. Można bardzo wiele powiedzieć o sformułowanych przez niego bezpodstawnych podejrzeniach przeciwko proroctwom Boga, jakoby one nie pochodziły od Boga. Jak sam Jednorodzony mówi, między innymi głosząc, że świat jest Jego, najpierw, że „Abraham, nasz Ojciec, pragnął zobaczyć mój dzień, i zobaczył, i ucieszył się”[8], i ponownie mówi „gdybyście uwierzyli Mojżeszowi, uwierzylibyście Mnie; On bowiem o Mnie napisał”[9].

23.6.2. Któż spośród zdrowo myślących i tych, którzy otrzymali od Boga zrozumienie, nie może udowodnić winy oszustowi Satornilowi, wiedząc, że Zbawiciel objawił się w chwale dla udowodnienia prawdy? Nie inaczej zaś ukazał własną chwałę, jak tylko pomiędzy Eliaszem i Mojżeszem, którzy sami ukazali się z Nim we własnej chwale?[10] 23.6.3. Istnieje wiele innych tego typu rzeczy powiedzianych przez Pana oraz

1 Por. Mt 19, 3–4 (odniesienie do Rdz 1, 27; 2, 24).
2 Por. Mt 19, 5.
3 Mt 19, 6.
4 Mt 19, 6.
5 Por. Hbr 13, 4.
6 1 Tm 5, 11.
7 Por. 1 Tm 5, 14.
8 Por. J 8, 56.
9 Por. J 5, 46.
10 Por. Mt 17, 3.

καὶ ἐν πάσῃ τῇ καινῇ διαθήκῃ [255] λεγόμενα τὴν σύστασιν ποιεῖται νόμου τε καὶ προφητῶν καὶ πάσης παλαιᾶς διαθήκης πρὸς τὴν καινὴν διαθήκην, ὅτι ἑνὸς θεοῦ εἰσιν ἀμφότεραι, ὡς λέγει «ἐλεύσονται καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν κόλποις Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν καὶ ἀναπαύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν» καὶ τὰ ἑξῆς, 23.6.4. πάλιν δὲ τὸ ἐκ προσώπου Δαυὶδ περὶ αὐτοῦ προφητευόμενον, τό «εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου» καὶ πάλιν [τὸ] παρ᾽ αὐτοῦ λεγόμενον τοῖς Φαρισαίοις «οὐδέποτε ἀνέγνωτε, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;» 23.6.5. καὶ ὡς ὁ Λουκᾶς διαβεβαιοῦται αὐτὸν τὸν σωτῆρα μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν ὤφθαι κατὰ τὴν ὁδὸν τοῖς περὶ τὸν Ναθαναὴλ καὶ τὸν Κλεόπαν καὶ τούτους νενουθετηκέναι ἀπὸ τῶν ψαλμῶν καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν «ὅτι οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ». καὶ οὐδὲν ἔστιν ὅλως διαφωνοῦν ἀνὰ μέσον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας πρὸς τὰς τῶν προφητῶν προφητείας.

23.7.1. Ἀλλ᾽ ἕως τούτου περὶ τῆς Σατορνίλου αἱρέσεως εἰρήσθω, ἵνα μὴ ἀναλίσκω χρόνους περὶ τὰς μωρὰς αὐτοῦ ζητήσεις καὶ τὰς τούτων ἀνατροπὰς ἐνειλούμενος. 23.7.2. ἐκ ταύτης δὲ παρελθὼν ἑξῆς τὴν Βασιλείδου τοῦ συσχολαστοῦ τούτου, τοῦ καὶ συνηπατημένου δηλώσω. μετέχουσι γὰρ οὗτοι[a], ὡς ἀπ᾽ ἀλλήλων τὸν ἰὸν δανεισάμενοι κατὰ τὴν ἐναργῆ παροιμίαν, ὡς[b] ἀσπὶς παρ᾽ ἐχίδνης ἰὸν δανειζομένη. ὁμοῦ γάρ εἰσι τῆς σχολῆς καὶ συνεδρίου ἀλλήλων, καθ᾽ ἑαυτὸν δὲ ἕστηκεν ἑκάτερος τὴν αἵρεσιν προστησάμενος, καὶ τὴν μὲν κακίαν παρ᾽ ἀλλήλων ἠρανίσαντο, τὴν δὲ διαφωνίαν ἐν αὐτοῖς ἐνε- [256] στήσαντο. 23.7.3. εἴτε οὖν οὗτος δίκην ἐχίδνης παρὰ τῶν ἀνωτάτω μετασχὼν τῷ Βασιλείδῃ μεταδέδωκεν ἢ ἐκεῖνος τούτῳ, ὅμως ὀλέθριος ὢν ὁ τούτων ἰὸς καὶ ἀπὸ τοιούτων ἑρπετῶν ὁρμώμενος διὰ τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας ἀντιδότου δίκην ἀμαυρωθείς τε καὶ ἀφανισθεὶς ὑφ᾽ ἡμῶν καταλελείφθω. ἡμεῖς δὲ θεὸν ἐπικαλούμενοι ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί.

[a] Holl add. <τῶν αὐτῶν>.
[b] Holl [ὡς].

w całym Nowym Testamencie, [255] które decydują o spójności Prawa, Proroków i całego Starego Testamentu z Nowym Testamentem, ponieważ oba Testamenty pochodzą od jednego Boga, jak mówi: „Przyjdą i ułożą się na łonach Abrahama, Izaaka i Jakuba w królestwie niebieskim i będą odpoczywać ze wschodu i zachodu”[1], i inne tego typu. 23.6.4. Ponadto jest proroctwo dane przez Dawida odnośnie do Niego: „Pan powiedział do mojego Pana, usiądź po mojej prawicy”[2]. I ponownie Jego wypowiedź do faryzeuszy: „Czy nigdy nie przeczytaliście, kamień, który odrzucili budujący?”[3] 23.6.5. I jak Łukasz stanowczo twierdzi, że sam Zbawiciel po powstaniu z martwych ukazał się na drodze Natanaelowi i Kleofasowi i napominał ich w oparciu o Psalmy i Proroków, „że trzeba było, żeby w ten sposób Mesjasz cierpiał[4] i powstał z martwych trzeciego dnia”[5]. I nie ma w ogóle żadnego dysonansu pomiędzy przybyciem wcielonego Chrystusa a proroctwami proroków.

23.7.1. Lecz tyle niech będzie powiedziane o sekcie Satornila, aby nie marnować czasu, wikłając się w jego głupie dociekania[6] i w ich zbijanie. 23.7.2. Pozostawiwszy ją, następnie przedstawię sektę Bazylidesa, który razem z nim był uczniem i wraz z nim dał się oszukać. Brali oni udział [w tych samych rzeczach], jak gdyby od siebie nawzajem pożyczyli sobie truciznę stosownie do znanego przysłowia „o wężu pożyczającym truciznę od żmii”[7]. Obaj wspólnie należą do szkoły i rady, każdy zaś stanął u siebie samego jako założyciel sekty. Zło nawzajem od siebie zapożyczyli, ale niezgodę między sobą [256] wszczęli. 23.7.3. Czy więc ten, jak żmija, od starożytnych otrzymawszy jad, przekazał go Bazylidesowi, czy Bazylides Satornilowi, chociaż była śmiercionośna ta ich trucizna i pochodziła od tych węży, jednak poprzez nauczanie Pana jako antidotum została starta i unicestwiona. Pozostawmy ją. My zaś, umiłowani, wzywając Boga, idźmy do następnych.

1 Por. Mt 8, 11.
2 Ps 109, 1; Mt 22, 44; Mk 12, 36; Łk 20, 42.
3 Por. Mt 21, 42; Mk 12, 10; Łk 20, 17.
4 Łk 24, 26.
5 Łk 24, 46; 23, 6.5 – por. Łk 24, 13–27.
6 Por. 2 Tm 2, 23; Tt 3, 9.
7 Por. Tertulian, *Adversus Marcionem*, III, 8: „aspis quod aiunt a vipera mutuari venenum”.

Κατὰ Βασιλείδου δ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κδ΄.

24.1.1. Βασιλείδης μὲν οὖν, καθὰ ἄνω προδεδήλωται, ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ στειλάμενος τὴν πορείαν ἐκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο, εἶτα ἔρχεται εἰς τὰ μέρη τοῦ Προσωπίτου καὶ Ἀθριβίτου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν Σαΐτην [καὶ Ἀλεξάνδρειαν] καὶ Ἀλεξανδρειοπολίτην χῶρον ἤτοι νομόν. 24.1.2. (νομὸν γὰρ οἱ Αἰγύπτιοί φασι τὴν ἑκάστης πόλεως περιοικίδα ἤτοι περίχωρον. εὕροις δ᾽ ἄν, ὦ φιλολόγε, καὶ τοῦτο εἰς σαυτοῦ ὠφέλειαν πρὸς φιλομάθειαν καὶ σαφήνειαν, εἰς εὐσεβῆ σύστασιν καὶ φράσιν τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κειμένων, τῶν εἰς ἀπορίαν τινὰς ἐμβαλλόντων δι᾽ ἀπειρίαν. 24.1.3. ὅπου γὰρ ἐν τῷ ἁγίῳ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ εὕροις γεγραμμένον περὶ νομῶν πόλεων Αἰγυπτιακῶν οἷον Τάνεως ἢ Μέμφεως ἢ νομοῦ τῆς Βουβάστου, τὴν περίμετρον τῆς τυχούσης πόλεως σημαίνει. καὶ τοῦτο φιλομαθείας ἕνεκεν ἑρμηνευέσθω). 24.1.4. ἦν γοῦν ἐν τούτοις τοῖς τόποις ὁ προειρημένος ἀγύρτης τὴν διαβίωσιν ἔχων, ἐξ ὧν φαίνεται ἡ καὶ εἰς δεῦρο ἀκμάζουσα αὐτοῦ αἵρεσις ἐκ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας λαβοῦσα τὴν πρόφασιν. 24.1.5. καὶ ἄρχεται μὲν κηρύττειν ὑπερβολὴν ὑπὲρ τὸν συσχολαστὴν αὐτοῦ γόητα τὸν καταλειφθέντα

24. Przeciwko Bazylidesowi[1], czwarta, w kolejności dwudziesta czwarta

24.1.1. Bazylides, jak to wyjaśniono wyżej[2], wyruszył do Egiptu i tam spędził jakiś czas. Następnie przybył do Prosopitydy i Atrybitydy, a ponadto w okolice albo do okręgu Saity i Aleksandrii[3]. 24.1.2. (Egipcjanie nazywają sąsiedztwo albo okolicę każdego miasta „nomos”[4]. Możesz znaleźć, miłośniku nauki, i to nawet dla własnej korzyści, ze względu na miłość do nauki oraz jasność, dla pobożnego potwierdzenia i wyjaśnienia rzeczy znajdujących się w Piśmie Świętym, które sprawiają niektórym trudności z powodu ich braku doświadczenia. 24.1.3. Gdziekolwiek u świętego proroka Izajasza znajdziesz wzmiankę o okręgach (*nomoi*) miast egipskich, takich jak Tanis czy Memfis[5], albo o okręgu Bubastis[6], oznacza to teren wokół tego miasta. I to z powodu zamiłowania do nauki niech będzie wyjaśnione). 24.1.4. Wspomniany włóczęga spędził życie w tych miejscach, z których wyłania się jego sekta aż do dzisiaj będąca w pełnym rozwoju po tym, jak zaczerpnęła motyw z jego nauczania. 24.1.5. Rozpoczął głoszenie dodatkowych treści, ponad to, co [głosił] czarnoksiężnik[7],

---

1 Por. Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem* 35, 6; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 3–7; Hipolit, *Syntagma*; Hipolit, *Refutatio*... VII, 23, 7; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1, 5; Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 7, 3–7; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 32; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* IV, 162, 1; VII, 106, 4.

2 Zob powyżej *Panarion* 23, 1, 2–3.

3 Por. Hipolit, *Refutatio* VI, 19, 1–3.

4 Termin νομός wskazuje na okręg, prowincję, satrapię. W Egipcie przyjął się jako nazwa własna. Abramowiczówna (t. III, s. 214) proponuje go oddać pojęciem „nom”. Podobnie czyni Frank Williams („nome”). Hammer, tłumacząc *Dzieje* Herodota (II, 4), przekłada ten termin za pomocą polskiego słowa „powiat”. Obecne tłumaczenie posługuje się słowem „okręg”.

5 Por. Iz 19, 11.13; 30, 4.

6 Por. Ez 30, 17.

7 Czyli Szymon Mag – zob. powyżej *Panarion* 21.

ἐπὶ τῆς Συρίας, ἵνα δῆθεν τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνον [257] διηγούμενος δόξῃ φαντασιάζειν πλέον τοὺς ἀκούοντας, ἀρέσκεσθαί τε καὶ συναγείρειν πλῆθος ὑπὲρ τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ Σατορνῖλον. 24.1.6. καί τινας λοιπὸν φαντασιώδεις μυθοποιίας ὑποβαλλόμενος ἄρχεται μὲν οὕτως (τὰ ἀληθῆ δὲ εἰπεῖν[a] οὐκ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐννοίας ἐναρξάμενος ἡμῖν τὰ δεινά τε καὶ ὀλετήρια, ἀλλὰ προφάσεις λαβὼν ἐκ τοῦ Σατορνίλου καὶ Σίμωνος τοῦ προεληλεγμένου· βούλεται δὲ ἑτέρως αὐτὰ μεταχειρίζειν καὶ εἰς ὄγκον μείζονα διηγεῖσθαι τὰ μυθολογήματα)· 24.1.7. ὅτι, φησίν, ἦν ἓν τὸ Ἀγέννητον, ὃ μόνος ἐστὶ πάντων πατήρ· ἐκ τούτου προβέβληται. φησίν, Νοῦς, ἐκ δὲ τοῦ Νοῦ Λόγος, ἐκ δὲ τοῦ Λόγου Φρόνησις, ἐκ δὲ τῆς Φρονήσεως Δύναμίς τε καὶ Σοφία, ἐκ δὲ τῆς Δυνάμεως καὶ Σοφίας ἀρχαὶ ἐξουσίαι ἄγγελοι. 24.1.8. ἐκ δὲ τούτων τῶν δυνάμεών τε καὶ ἀγγέλων γεγονέναι ἀνώτερον πρῶτον οὐρανόν, καὶ ἀγγέλους ἑτέρους ἐξ αὐτῶν γεγονέναι, τοὺς δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν γεγονότας ἀγγέλους πεποιηκέναι αὖθις δεύτερον οὐρανὸν καὶ αὐτοὺς δὲ πάλιν πεποιηκέναι ἀγγέλους. 24.1.9. καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι τρίτον αὖθις πεποιήκασιν οὐρανὸν καὶ οὕτως οἱ καθ᾽ ἕνα οὐρανὸν εἰσαῦθις ἕτερον καὶ ἑτέρους κατασκευάζοντες ἄχρι τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε οὐρανῶν ἐληλάκασι τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἕως τούτου τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς οὐρανοῦ.

[258] 24.2.1. Ἀφραινόντων δ᾽ ἂν εἴη τοῦτο τὸ ἐπαγωγὸν πιστεύειν τῇ μανιώδει αὐτοῦ φλυαρίᾳ, συνετοῖς δὲ εὐθυέλεγκτος καὶ ληρώδης ὁ τούτου λόγος καὶ ἡ γνώμη, πῶς εἰς ὑπερβάλλουσαν καὶ ἄπειρον κακοτροπίαν ἐξετόπισε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. 24.2.2. ὁρίζει γὰρ ὡς κατὰ ποιητικόν τινα ἐνθουσιασμὸν ἐμβροντηθὲν τὸ ἐλεεινὸν ἀνθρωπάριον ὀνόματα ἑκάστῳ ἄρχοντι τῶν οὐρανῶν ἐκτιθέμενον πρὸς τὸ διὰ τῶν ὀνομάτων ὧν ποιητεύεται παρὰ τῶν μὴ τὸν νοῦν ἐρρωμένον ἐχόντων πιστεύεσθαι εἰς ὄλεθρον τῆς τῶν ἠπατημένων ψυχῆς. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μαγγανικαῖς μηχανίαις προσανέχων οὐκ ἐπαύσατο καὶ περιεργίαις ὁ ἀπατεών. 24.2.3. ὕστερον δέ φησιν ὑπὸ τῶν ἐν

[a] Holl <εἰπεῖν>.

który pozostał w Syrii, ten, który razem z nim był uczniem, aby mianowicie podając więcej szczegółów niż tamten[1], [257] za pomocą swojej doktryny jeszcze bardziej oszukać słuchaczy oraz zjednać sobie i zgromadzić większą liczbę ludzi niż jego towarzysz Satornil. 24.1.6. Kładąc jako fundament jeszcze inne wywołane przez wyobraźnię zmyślone historie, zaczyna w ten sposób (chociaż prawdę mówiąc, nie z własnego pomysłu zaczął nam [głosić] te straszne i zgubne nauki[2], ale zaczerpnął wskazówki od Satornila i Szymona, którego argumenty wcześniej już obaliliśmy[3], ale on chce inaczej się nimi posługiwać i nadać swoim mitycznym opowiadaniom większe znaczenie); 24.1.7.[4] Mówi, że istniał jeden Niezrodzony (*Agenneton*), który sam jest Ojcem wszystkich. Z Niego pochodzi Umysł (*Nous*), z Umysłu zaś Słowo (*Logos*), ze Słowa Rozsądek (*Fronesis*), z Rozsądku Moc (*Dynamis*) i Mądrość (*Sofia*). Z Mocy i Mądrości panowania, moce i aniołowie. 24.1.8. Z tych mocy i aniołów powstaje wyżej położone pierwsze niebo, a z nich jeszcze inni aniołowie, którzy pochodzą od poprzednich i uczynili drugie niebo i znowu aniołów. 24.1.9. Pochodzący od nich czynią z kolei trzecie niebo i w ten sposób po kolei pojedynczo po innym niebie i innych aniołach wykonując, aż osiągnęli liczbę 365 niebios[5], od najwyższego aż do naszego nieba.

[258] 24.2.1. U nierozumnych może zrodzić się pokusa, aby uwierzyć jego szalonym bredniom, dla mądrych zaś jest czymś łatwym do zbicia zarówno niedorzeczna jego wypowiedź, jak i tok myślenia (*gnome*), w pewien szczególny sposób zmienił swój pogląd na przekraczającą wszelkie granice i nieskończoną przewrotność. 24.2.2.[6] Jak oszołomiony jakimś poetyckim uniesieniem wzbudzający litość człowieczek wyznacza nazwy każdemu archontowi w niebiosach, wyjaśniając je na zgubę dusz tych, którzy zostali oszukani za pośrednictwem tworzonych przez niego nazw, aby zyskać wiarę u niemających mocnego rozumu. Ponadto oszust nigdy nie zaprzestał oddawania się magicznym sztuczkom i bezużytecznym dociekaniom. 24.2.3.[7] On twierdzi, że póź-

1 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 3.
2 Inny możliwy przekład: On zaczął głosić te naprawdę straszne i zgubne nauki nie w oparciu o własną refleksję.
3 Zob. powyżej *Panarion* 21 i 23.
4 *Panarion* 24, 1, 7–9 – zob. poniżej 24, 7, 1; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 3; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1, 5; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 32, 2–3.
5 Por. *Apokryf Jana*, w: NHC II, 1: 11, 20–25; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 5.7.
6 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 5.
7 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 4.

τούτῳ τῷ καθ᾽ ἡμᾶς οὐρανῷ ἀγγέλων καὶ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως τὴν κτίσιν ταύτην γεγενῆσθαι· ἐξ ὧν ἀγγέλων ἕνα λέγει τὸν θεόν, ὃν διελὼν τῶν Ἰουδαίων μόνον ἔφη εἶναι, ἕνα τοῦτον καὶ συναρίθμιον ἀγγέλοις τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ κατὰ μιμολογίαν ὀνοματοποιουμένοις τάσσων, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεπλάσθαι τὸν ἄνθρωπον. 24.2.4. καὶ τούτους ἅμα αὐτῷ μεμερικέναι τὸν [259] κόσμον κατὰ διαίρεσιν κλήρων τῷ πλήθει τῶν ἀγγέλων, τούτῳ δὲ λελογχέναι τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων τῷ προειρημένῳ θεῷ τῶν Ἰουδαίων· βλασφημῶν δὲ τὸν αὐτὸν παντοκράτορα κύριον, τὸν ὄντως ὄντα θεὸν μόνον καὶ οὐχ ἕτερον (πατέρα γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι ὁμολογοῦμεν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ), τοῦτον ἐκεῖνος ἀρνούμενος ἕνα βούλεται αὐτὸς παριστᾶν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγομένων ἀγγέλων, καθά μοι προδεδήλωται. 24.2.5. ἐληλυθέναι δὲ τοὺς Ἰουδαίους εἰς κλῆρον αὐτοῦ καὶ αὐτὸν ὑπερασπίζειν τούτων, εἶναι δὲ αὐτὸν πάντων τῶν ἀγγέλων αὐθαδέστερον ἐξαγαγεῖν τε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου αὐθαδείᾳ βραχίονος τοῦ ἰδίου διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἰταμώτερον τῶν ἄλλων καὶ αὐθαδέστερον. 24.2.6. ὅθεν διὰ τὴν αὐθάδειαν αὐτοῦ, ὥς φησιν βλασφημῶν ὁ γόης, βεβουλεῦσθαι τὸν αὐτὸν αὐτῶν θεὸν καθυποτάξαι τῷ γένει τοῦ Ἰσραὴλ πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ διὰ τοῦτο παρεσκευακέναι πολέμους. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατὰ τοῦ ἁγίου θεοῦ χαλάσας τὴν γλῶτταν καὶ ἐπάρας τὸ στόμα οὐκ ἐντρέπεται λαλῶν ὁ ἐλεεινότατος. 24.2.7. διὰ τοῦτο γάρ, φησί, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη ἐπολέμησε τοῦτο τὸ ἔθνος καὶ πολλὰ κακὰ αὐτῷ ἐνεδείξατο διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀγγέλων παραζήλωσιν, ἐπειδήπερ παροτρυνθέντες (ὡς καταφρονούμενοι ὑπ᾽ αὐτοῦ) καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια ἔθνη ἐπὶ τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ὑπ᾽ αὐτὸν ἐπέσεισαν. καὶ τούτου ἕνεκα πόλεμοι πάντοτε καὶ ἀκαταστασίαι κατ᾽ αὐτῶν ἐπανέστησαν.

[260] 24.3.1. Αὕτη ἡ τοῦ ἀπατεῶνος πιθανολογία. καὶ αὐτὸς δὲ περὶ Χριστοῦ ὡς δοκήσει πεφηνότος ὁμοίως δοξάζει. εἶναι δέ φησιν αὐτὸν φαντασίαν ἐν τῷ φαίνεσθαι μὴ εἶναι δὲ ἄνθρωπον μηδὲ σάρκα εἰληφέναι.

niej przez aniołów znajdujących się w naszym niebie i przez moc będącą w nim dokonało się to stworzenie. Według niego Bóg jest jednym z tych aniołów. Odróżnia Go, twierdząc, że On sam jest Bogiem Żydów. Tego jednego zalicza do aniołów, którym zostały przez Niego nadane nazwy tak, jak się je tworzy w mimach. Przez Niego został ukształtowany człowiek[1]. 24.2.4. Aniołowie razem z Nim podzielili [259] świat przez losowanie pomiędzy wielką liczbą aniołów; wspomnianemu zaś Bogu Żydów przypadł w udziale naród żydowski. Bluźniąc zaś samemu Wszechmogącemu Bogu, który w rzeczywistości sam jest Bogiem i nie ma innego[2] (wyznajemy bowiem, że On jest Ojcem Pana naszego Jezusa Chrystusa), Bazylides, odrzucając tego jednego, sam chce przedstawić Go jako jednego z nazwanych przez niego aniołami, tak jak to wcześniej wyjaśniłem. 24.2.5. Żydzi przypadli mu jako Jego los i On ich broni. On jest najbardziej aroganckim ze wszystkich aniołów, wyprowadził synów Izraela z Egiptu z powodu zadufania w swoim ramieniu[3], ponieważ On był odważniejszy i bardziej arogancki niż inni. 24.2.6. Stąd ze względu na Jego samowolę, jak bluźniąc mówi czarnoksiężnik, ten ich Bóg chciał podporządkować narodowi żydowskiemu wszystkie inne narody i w tym celu uknuł wojny. Ten najbardziej godny politowania [człowiek], popuściwszy wodze językowi, także wiele innych rzeczy powiedział ustnie przeciwko świętemu Bogu, mówiąc bez zastanowienia. 24.2.7. Dlatego, jak twierdzi, inne narody wszczęły wojnę z tym narodem i wiele zła mu wyświadczyły z powodu zawiści innych aniołów. Skoro sprowokowani (czując się pogardzani przez Boga Żydów) podburzyli także oni własne narody przeciw narodowi żydowskiemu, poddanemu Jego władzy. Z tego powodu wybuchały nieustannie przeciwko nim wojny i zamieszki.

[260] 24.3.1.[4] Taka jest mająca pozory prawdopodobieństwa argumentacja oszusta. O Chrystusie zaś sądzi podobnie, że ukazał się jedynie pozornie. Twierdzi, że Chrystus jest zjawą, ukazując się, nie jest człowiekiem

---

1 Por. Filastriusz, *Diversarum haereseon* 32, 4.

2 ὄντως ὄντα θεόν – wyrażenie szeroko stosowane w Aleksandrii od Filona Aleksandryjskiego, por. np. *De Cherubim* 27, 3; *De specialibus legibus* 1, 40, 2; 345, 1; II, 167, 5; 255, 2; III, 127, 2; *Questiones et solutiones in Exodum* 14, 4; *Acta Ioannis* 38–41; Klemens Aleksandryjski, *Protreptyk* 2, 23; 11, 114; *Kobierce* I, 95, 7; VII, 54, 4; VII, 91, 3; Orygenes, JrFragm. 47, 9; Euzebiusz z Cezarei, *Praep. Evang.* II, 3, 42; por. Iz 45, 5.21.

3 Por. np. Wj 6, 1.6; Dn 9, 15. αὐθάδεια – por. *Apokryf Jana* w: NHC II, 1: 13, 26–28.

4 *Panarion* 24, 3, 1–5 por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 4 (interpretacja doketystyczna ukrzyżowania Jezusa); Filastriusz, *Diversarum haereseon* 32, 6; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1, 5. Doketyzm – por. *Panarion* 21, 1, 3; 23, 1, 10; 40,8, 2; 42, 11, 17; 56, 2, 7; 69, 61, 2–3.

24.3.2. δραματουργεῖ δὲ ἡμῖν ἄλλην δραματουργίαν ὁ δεύτερος μιμολόγος ἐν τῷ περὶ τοῦ σταυροῦ λόγῳ Χριστοῦ, οὐχὶ Ἰησοῦν φάσκων πεπονθέναι, ἀλλὰ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ ἀπὸ Ἱεροσολύμων τὸν κύριον ἐκβάλλεσθαι, ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐαγγελίου, ἠγγάρευσάν τινα Σίμωνα Κυρηναῖον βαστάξαι τὸν σταυρόν. 24.3.3. ἔνθεν εὑρίσκει[a] τῆς αὐτοῦ κυβείας ποιήσασθαι τὴν τραγῳδίαν καί φησιν· ἐκεῖνον ἐν τῷ βαστάζειν τὸν σταυρὸν μετεμόρφωσεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος καὶ ἑαυτὸν εἰς τὸν Σίμωνα, καὶ ἀντὶ ἑαυτοῦ παραδέδωκε Σίμωνα εἰς τὸ σταυρωθῆναι. 24.3.4. ἐκείνου δὲ σταυρουμένου ἕστηκεν καταντικρὺς ἀοράτως ὁ Ἰησοῦς, καταγελῶν τῶν τὸν Σίμωνα σταυρούντων, αὐτὸς δὲ ἀνέπτη εἰς τὰ ἐπουράνια παραδοὺς τὸν Σίμωνα ἀνασκολοπισθῆναι καὶ ἀπαθῶς ἀνεχώρησεν εἰς τὸν οὐρανόν· 24.3.5. ὁ δὲ Σίμων αὐτὸς ἐσταυρώθη, καὶ οὐχὶ ὁ Ἰησοῦς· Ἰησοῦς γάρ, φησίν, ἀναπετασθεὶς εἰς τὸν οὐρανὸν διῆλθε πάσας τὰς δυνάμεις, ἕως οὗ ἀπεκατέστη πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα. 24.3.6. οὗτος γάρ, φησίν, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς ὁ προειρημένος, ὁ ἀποσταλεὶς ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, δι᾽ ἣν εἶδεν ὁ πατὴρ ἀκαταστασίαν ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις [261] καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις. καὶ οὗτός ἐστι, φησίν, ἡ σωτηρία ἡμῶν, ὁ ἐλθὼν καὶ ἡμῖν μόνοις ἀποκαλύψας ταύτην τὴν ἀλήθειαν.

24.3.7. Τοιαῦται μὲν αἱ ῥαψῳδίαι τῆς τοῦ ἀγύρτου μυθοποιίας. ἀλλὰ καὶ ἀπεντεῦθεν, προκοπτούσης τῆς ἀκαθαρσίας τῆς ἀπὸ τοῦ Σίμωνος ἐναρξαμένης, πᾶσαν ἐπιτήδευσιν κακομηχανίας καὶ ἀσελγείας ἐπιτρέπει τοὺς αὐτῷ μαθητευομένους ἐπιτελεῖν, ἀνδρῶν μετὰ γυναικῶν πολυμιξίαν τινὰ κακῆς ὑποθέσεως τοὺς αὐτῷ πεισθέντας ἐκδιδάσκων· 24.3.8. ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν «ἀποκαλύπτεσθαι ὀργὴν θεοῦ καὶ δικαιοκρισίαν ἐπὶ τοὺς τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατέχοντας». διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ἡδυπαθείας πολλοὶ εἰς τὴν αἵρεσιν ἐμπίπτουσιν, ἀδεῶς εὑρίσκοντες ἐπιτελεῖν τὴν ἡδονὴν ἑαυτῶν ἐν ταῖς αἰσχρουργίαις.

24.4.1. Διδάσκει δὲ πάλιν καὶ ἐπιτρέπει φάσκων μὴ δεῖν μαρτυρεῖν. ὁ γὰρ μαρτυρῶν ἄμισθος εὑρεθήσεται, μὴ μαρτυρῶν ὑπὲρ τοῦ πεποιηκότος τὸν ἄνθρωπον· μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐσταυρωμένου Σίμωνος.

[a] Holl add. *.

i nie przyjął ciała. 24.3.2. Drugi twórca mimów przedstawia nam dramatycznie inną akcję sztuki w jego opowiadaniu o krzyżu Chrystusa. Twierdzi, że nie Jezus, lecz Szymon z Cyreny cierpiał, skoro w momencie wyprowadzania Pana z Jerozolimy, jak mówi kontekst Ewangelii, przymusili jakiegoś Szymona z Cyreny, aby niósł krzyż[1]. 24.3.3. Stąd pozyskuje [przesłankę dla] swojego oszustwa, aby stworzyć tragedię, i mówi: Szymona w czasie niesienia krzyża Jezus przemienił do własnego wyglądu, a siebie samego w Szymona, i zamiast siebie samego wydał Szymona na ukrzyżowanie. 24.3.4. Gdy Szymon był krzyżowany, Jezus stanął natychmiast naprzeciw niewidzialnie, kpiąc z krzyżujących Szymona. On zaś sam wzbił się ku niebu, wydawszy Szymona na ukrzyżowanie, i bez cierpienia wrócił do nieba. 24.3.5. Szymon został ukrzyżowany, a nie Jezus. Jezus, jak twierdzi Bazylides, w swoim locie do nieba przeszedł poprzez wszystkie moce, aż powrócił do swojego własnego Ojca. 24.3.6. On bowiem, według Bazylidesa, jest Synem Ojca, o którym wcześniej mówiliśmy, tym, który został posłany do pomocy synom ludzkim, ponieważ Ojciec zobaczył zamęt wśród ludzi [261] i wśród aniołów. On jest naszym zbawieniem, mówi Bazylides, On przyszedł i objawił tylko nam tę prawdę.

24.3.7.[2] Takie są recytacje zmyślonych baśni tego włóczęgi. Gdy zapoczątkowana przez Szymona nieczystość czyni postępy, Bazylides pozwala swoim uczniom na praktykowanie wszelkiego rodzaju nikczemności i rozwiązłości, ucząc szczegółowo[3] tych, którzy dali się mu przekonać, złego rodzaju stosunków pozamałżeńskich mężczyzn z kobietami. 24.3.8. Tak mówi apostoł o tych i tym podobnych rzeczach, że „objawia się gniew Boga i sprawiedliwy sąd przeciwko tym, którzy zatrzymują prawdę w niesprawiedliwości”[4]. Z tego powodu, życia w rozkoszach, wielu wpada w tę herezję, skoro znajdują nieskrępowaną możliwość realizacji swoich przyjemności w bezwstydnym postępowaniu.

24.4.1.[5] Naucza z kolei i pozwala na to, twierdząc, że nie trzeba być męczennikiem. Ten, kto staje się męczennikiem, pozostanie bez nagrody, ponieważ nie świadczy za tym, który uczynił człowieka. Świadczy za

[1] Por. Mt 27, 32; Mk 15, 21; Łk 23, 26.

[2] *Panarion* 24, 3, 7; por. *Panarion* 21, 4, 1; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 5; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 32, 7; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 3, 3.

[3] Idzie o nauczanie kompletne, całkowite. LSJ 504: „teach thoroughly”.

[4] Por. Rz 1, 18.

[5] *Panarion* 24, 4; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 4; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 32, 7; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* IV, 81, 1nn; Orygenes, MtKom 25, 38; Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 7, 7.

24.4.2. πόθεν δὲ τούτῳ μισθὸς εἴη, ὁπότε ἀποθνῄσκει μὲν ὑπὲρ Σίμωνος [262] τοῦ ἐσταυρωμένου, ὑπὲρ Χριστοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖν ὁμολογεῖ ὃν ἀγνοεῖ, ἀποθνῄσκων ὑπὲρ οὗ οὐ γινώσκει; δεῖ τοίνυν ἀρνεῖσθαι καὶ μὴ προαλῶς ἀποθνῄσκειν.

24.5.1. Φωραθήσεται δὲ οὗτος διαβολικὴν δύναμιν εἰσηγούμενος κατὰ τῶν ψυχῶν, ἀπαρνησιθεΐαν αὐτὰς ἐκδιδάσκων, ὁπότε αὐτὸς ὁ κύριός φησι «τὸν ἀρνούμενόν με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀρνήσομαι ἐνώπιον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». 24.5.2. ἀλλά φησιν ὁ ἀγύρτης· «ἡμεῖς, φησίν, ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὗες καὶ κύνες. καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν· μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων μηδὲ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν». 24.5.3. κρύπτει γὰρ ἑαυτοῦ τὴν ἀδικίαν ἀπὸ τῶν νοῦν ἐχόντων, ἀποκαλύπτει δὲ τῇ ἑαυτοῦ φατρίᾳ καὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἠπατημένοις. ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς τὰ παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα «αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν», λέγει ὅτι «ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων» δεῖ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν· «ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἄλλοι ὗες καὶ κύνες», ὡς προεῖπον. 24.5.4. φάσκει δὲ ὅλως περὶ πατρὸς καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μυστηρίου μηδενὶ[a] ἀποκαλύπτειν, ἀλλὰ σιγῇ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἑνὶ δὲ ἀπὸ χιλίων ἀποκαλύπτειν καὶ δυσὶν ἀπὸ μυρίων, καὶ ὑποτίθεται τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς λέγων ὅτι «σὺ πάντας γίνωσκε, σὲ δὲ μηδεὶς γινωσκέτω». 24.5.5. αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐρωτώμενοι Ἰουδαίους μὲν ἑαυτοὺς μηκέτι εἶναι φάσκουσι, Χριστιανοὺς δὲ μηδέπω γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ἀρνεῖσθαι πάντοτε, ἔχειν δὲ ἐν ἑαυτῷ σιγῇ τὴν πίστιν καὶ μηδενὶ ὑποδεικνύναι, τὴν αἰσχύνην ἑαυτοῦ ὑφορώμενος διὰ τὸ ἀπαρρησίαστον τῆς αἰσχρουργίας καὶ κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

[263] 24.6.1. Ἔσχεν δὲ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς κακῆς προφάσεως τὴν αἰτίαν ἀπὸ τοῦ ζητεῖν καὶ λέγειν πόθεν τὸ κακόν. πᾶς δὲ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ πραγματείας δειχθήσεται ὁποῖός ἐστιν. ἔμποροι γοῦν κακῶν οὗτοι οἱ τοῦ κακοῦ ἐρασταὶ καὶ οὐχὶ ἀγαθῶν, ὡς καὶ ἡ γραφὴ εἶπεν ὅτι «ζητοῦντας κακὰ

[a] Holl add. <δεῖν>.

ukrzyżowanym Szymonem. 24.4.2. Skąd zatem mogłaby mu przypaść nagroda, skoro umiera za Szymona [262] ukrzyżowanego, podczas gdy wyznaje, że czyni to dla Chrystusa, którego nie zna, umierając za tego, o którym nic nie wie? Trzeba zatem wyprzeć się i nie umierać pochopnie.

24.5.1. Bazylides zostanie schwytany na wprowadzaniu diabelskiej mocy przeciwko duszom, skoro naucza je wyparcia się Boga, bo sam Pan mówi: „Tego, kto wypiera się Mnie wobec ludzi, wyprę się wobec mojego Ojca w niebiosach”[1]. 24.5.2. Ale włóczęga stwierdza: „My – mówi – jesteśmy ludźmi, wszyscy zaś inni świniami i psami”[2]. Dlatego powiedział: „Nie rzucajcie pereł przed świnie, ani nie dajcie psom tego, co święte”[3]. 24.5.3. Ukrywa własną nieprawość przed ludźmi posiadającymi rozum, ale odsłania swojej własnej frakcji[4] oraz oszukanym przez niego. Ponieważ naprawdę o tym, co się dzieje i co się mówi u nich, „wstyd jest nawet mówić”[5]. Stwierdza, że „wobec ludzi” trzeba wyznać prawdę: „My jesteśmy ludźmi, inni zaś świniami i psami”, jak wspomniałem[6]. 24.5.4.[7] Twierdzi, że nikomu nie należy nic ujawniać ani o Ojcu, ani o Jego misterium, lecz w sekrecie zachować w samym sobie[8], lecz wyjawić jednemu spośród tysięcy i dwóm spośród dziesiątek tysięcy[9], i poucza swoich uczniów, mówiąc: „Ty poznaj wszystkich, ciebie zaś niech nikt nie zna”[10]. 24.5.5. On i jego zwolennicy pytani twierdzą, że już dłużej nie są Żydami, a jeszcze nie stali się chrześcijanami, lecz zawsze zaprzeczają, mają natomiast w sobie samych w sekrecie wiarę i nikomu nie mówią o niej, obawiając się własnej hańby z powodu nieprzedstawianego otwarcie bezwstydnego postępowania i niegodziwej nauki.

[263] 24.6.1. Początek tej niegodziwości ma swoje źródło w poszukiwaniu i przedstawianiu genezy zła. Każdy okaże się, jaki jest, poprzez swój własny sposób postępowania. Ci, którzy kochają zło, są kupcami złych rzeczy, a nie dobrych, jak mówi Pismo: „Tych, którzy

1 Por. Mt 10, 33.
2 Por. EwFlp 119, w: NHC 80, 23–81, 14; PSP 20, 270–271.
3 Por. Mt 7, 6.
4 φρατρία, φατρία – stowarzyszenie, związek, fratria, konspiracja, klika, koteria.
5 Ef 5, 12.
6 Zob. powyżej *Panarion* 24, 5, 2.
7 *Panarion* 24, 5, 4; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 6.
8 Por. *Apokryf Jana*, w: NHC II, 1, s. 31, 29–37; 1 ApJk 36, 13–16; *Codex Thacos* Jk 23, 10–16; *Corpus Hermeticum* 13, 116; 1 QS 9, 16–18 (podajemy za: Williams, s. 80).
9 EwTomasza 23 w: NHC II, 2, s. 38, 1–3 (ANT: Ewangelie 1/1, 189); *Pistis sophia* 134.
10 Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 6.

καταλήψεται κακά». 24.6.2. οὔτε γάρ ποτε [τὸ] κακὸν ἦν οὔτε ῥίζα γέγονε κακίας οὔτε ἐνυπόστατον τὸ κακόν ἐστιν. οὐκ ἦν γάρ ποτε τὸ κακόν, ἐπείσακτον δὲ διὰ προφάσεως ἐν ἑκάστῳ τῶν ποιούντων τὸ κακὸν ἔνεστιν· ἐν δὲ τῷ μὴ ποιοῦντι οὐκ ἔστιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἄνω λόγοις προδεδήλωται. 24.6.3. λέγει γὰρ ὁ κύριος μετὰ τὸ πάντα πεποιηκέναι «ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν», δεικνὺς ὅτι τὸ κακὸν οὐκ ἀρχαΐζει οὐδὲ ἐξ ὑπαρχῆς ὑπῆρχεν πρὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐνάρξασθαι· δι᾽ ἡμῶν γὰρ γίνεται καὶ δι᾽ ἡμῶν οὐ γίνεται. 24.6.4. ἄρα οὖν ἐν τῷ πάντα ἄνθρωπον δύνασθαι μὴ ποιεῖν τὸ κακὸν καὶ δύνασθαι ποιεῖν τὸ κακόν, ὅταν μὲν ποιῇ, ἔστι τὸ κακόν, ὅταν δὲ μὴ ποιῇ, οὐκ ἔστι τὸ κακόν. ποῦ τοίνυν τοῦ κακοῦ ἐστιν ἡ ῥίζα ἢ ἡ ὑπόστασις τῆς πονηρίας;

24.7.1. Εἰς δὲ πολλὴν οὗτος ἐλήλακε μωρίαν, φάσκων ὅτι ἡ [ἄνω] Δύναμις τὸν Νοῦν προεβάλετο, ὁ δὲ Νοῦς τὸν Λόγον, ὁ δὲ Λόγος τὴν Φρόνησιν, ἡ δὲ Φρόνησις Δύναμιν καὶ Σοφίαν, ἐκ δὲ Δυνάμεως καὶ Σοφίας ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις καὶ ἄγγελοι. 24.7.2. λέγει δὲ τὴν ὑπερ- [264] άνω τούτων δύναμιν εἶναι καὶ ἀρχὴν Ἀβρασάξ, διὰ τὸ τὴν ψῆφον τοῦ Ἀβρασὰξ ἔχειν τριακοσιοστὸν ἑξηκοστὸν πέμπτον ἀριθμόν, ὡς ἐκ τούτου τὴν μαρτυρίαν τῆς αὐτοῦ μυθοποιίας τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε οὐρανῶν συνιστᾶν πειρᾶσθαι. 24.7.3. οἷς οὐρανοῖς καὶ τοποθεσίας ἴσα τοῖς μαθηματικοῖς διαιρεῖν καὶ συνιστᾶν ἐπιτηδεύων οὐ παρέργως μηχανᾶται. τὰ γὰρ ἐκείνων μάταια θεωρήματα λαβὼν εἰς ἴδιον χαρακτῆρα αὐτός τε καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτὸν εἰς αἰτίαν τῆς ἰδίας εἰδωλοποιοῦ καὶ [πεπλανημένης] ἐπιπλάστου διδασκαλίας μετήνεγκαν.

24.7.4. καὶ βούλονται τὴν σύστασιν τούτων ἀπὸ τῶν ὁμοίων ψήφων ποιεῖσθαι, ὡς προεῖπον, τοῦ Ἀβρασὰξ τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἀριθμὸν ἔχοντος, δῆθεν δεικνύντες διὰ τοῦτο ἔχειν τὸν ἐνιαυτὸν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν ἀριθμὸν κατὰ περίοδον. 24.7.5. πέπτωκε δὲ αὐτοῦ ὁ ληρώδης λόγος. εὑρίσκεται γὰρ ὁ ἐνιαυτὸς τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν καὶ ὡρῶν τριῶν. 24.7.6. εἶτα, ἐντεῦθεν,

szukają zła, dosięgnie zło”[1]. 24.6.2. Niegdyś nie było zła ani nie istniał korzeń zła, ani zło nie jest substancjalne[2]. Kiedyś nie było zła, ale w każdym, kto je czyni, ono może zostać wprowadzone z powodu czynienia zła; w tym, który go nie czyni, nie istnieje, jak to właśnie zostało wyjaśnione. 24.6.3. Po stworzeniu wszystkiego mówi Pan: „Oto wszystko bardzo dobre”[3], pokazując, że zło nie jest pierwotne ani nie istniało na początku, zanim zaczęło się od człowieka. Przez nas bowiem powstaje i przez nas nie powstaje. 24.6.4. Toteż każdy człowiek jest w stanie nie czynić zła i jest w stanie czynić zło. Kiedy czyni zło, ono istnieje, kiedy zaś nie czyni zła, ono nie istnieje. Gdzie zatem jest korzeń zła albo substancja niegodziwości?

24.7.1. Bazylides doszedł do wielkiej głupoty, twierdząc, że Moc u Góry wydała z siebie Rozum, Rozum zaś Słowo, Słowo Rozsądek, Rozsądek Moc oraz Mądrość. Z Mocy i Mądrości panowania, moce i aniołowie[4]. 24.7.2. Mówi, że [264] Abrasaks[5] jest mocą w górze i pierwszą ich zasadą, ponieważ suma liczbowych wartości liter wynosi trzysta sześćdziesiąt pięć[6], tak iż z tego usiłuje dać dowód na jego zmyślanie baśni o 365 niebach. 24.7.3. Konstruuje sobie jako coś ważnego mapę rozmieszczenia poszczególnych niebios, zajmując się podobnie jak astrologowie[7] dzieleniem na elementy i ich łączeniem. On i jego podwładni wziąwszy bezużyteczne rozważania astrologów, zastosowali je do specyfiki własnej refleksji z powodu własnego nacechowanego bałwochwalstwem i [błędnego] fałszywego nauczania.

24.7.4. Chcą czynić sobie potwierdzenie tych rzeczy z podobnych obliczeń, jak wspomniałem, skoro [słowo] Abrasaks ma sumę 365, ukazując przez to rzekomo, że rok ma 365 dni zgodnie z cyklem. 24.7.5. Jego głupi argument jest chybiony, ponieważ rok składa się z 365 dni i 3 godzin. 24.7.6. Następnie z tego powodu, jak twierdzi, również człowiek

---

1 Por. Prz 11, 27.

2 Epifaniusz używa tu przymiotnika ἐνυπόστατος wskazującego na szereg możliwych znaczeń. Może chodzić o nieistnienie osobowego zła albo też w ogóle o nieistnienie złego przedmiotu. W każdym razie pojęcie wskazuje, że nie istnieje byt sam w sobie zły.

3 Rdz 1, 31.

4 *Panarion* 24, 7, 1 – zob. powyżej *Panarion* 24, 1, 7.

5 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 7; Hipolit, *Refutatio...* VII, 26, 6; *Apokalipsa Adama* 75, 17–27; zob. poniżej *Panarion* 24, 7, 4.

6 W słowie Ἀβρασαξ mamy 3 razy grecką literę α, która oznacza 1, raz literę β = 2, ρ = 100, σ = 200 oraz ξ = 60, co razem zsumowane daje liczbę 365.

7 μαθηματικός to zarówno uczony, matematyk, astrolog, jak i astronom. Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 7.

φησί, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τριακόσια ἑξήκοντα πέντε μέλη, ὡς ἑκάστῃ τῶν δυνάμεων ἀπονέμεσθαι ἓν μέλος. ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ πέπτωκεν αὐτοῦ ἡ ἐπινενοημένη καὶ νόθος διδασκαλία· ἐν γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ τξδ΄ μέλη.

24.8.1. Θαυμαστῶς δὲ ὁ μακάριος Εἰρηναῖος, ὁ τῶν ἀποστόλων διάδοχος, περὶ τούτου λεπτολογῶν διήλεγξε τούτου τὴν ἀβελτερίαν. 24.8.2. ἀνατραπήσεται γὰρ καὶ νῦν ἡ φλυαρία τοῦ ἄνωθεν καταβεβηκότος Βασιλείδου καὶ τὰ ἄνω σαφῶς κατοπτεύσαντος, μᾶλλον δὲ ἄνωθεν πεπτωκότος ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ, 24.8.3. ὅτι εἰ οὗτος ὁ οὐρανὸς ὑπὸ τῶν κατ᾽ αὐτὸν ἀγγέλων γεγένηται, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω καὶ οἱ ἀνωτέρω ὑπὸ τῶν ἔτι ἀνωτέρω, ἄρ᾽ οὖν ἡ ἄνω Δύναμις, ἡ καὶ Ἀβρασὰξ καλουμένη, εὑρεθήσεται ἡ τὰ πάντα πεποιηκυῖα καὶ ἡ αἰτία τῶν ὄντων πάντων, καὶ οὐδὲν δίχα αὐτῆς[a] γεγενῆσθαι εὑρεθήσεται, 24.8.4. ὁπότε αὐτὴ τὸ αἴτιον καὶ τὸ πρῶτον ἀρχέτυπον παρ᾽ αὐτῶν καταγγέλλεται, καὶ τὸ λεγόμενον παρ᾽ αὐτοῖς τοῦ κόσμου τούτου [265] ὑστέρημα ὑπό τινος ἑτέρου μὴ γεγενῆσθαι, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ αἰτίας τῶν μετέπειτα γεγονότων. 24.8.5. ἐρωτητέον δὲ τὸν αὐτόν, τίνι [τῷ] λόγῳ ἐπὶ τοσαύτην ἡμᾶς πληθὺν φέρεις, ὦ οὗτος, καὶ μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχήν, τουτέστιν ἐπὶ τὸν ἕνα θεὸν τὸν παντοκράτορα; ὁπότε ἐξ ἅπαντος ἤτοι οὕτως λέγοντα ἢ οὕτως δεῖ τὸν ἕνα αἴτιον πάντων ὁμολογεῖν δεσπότην.

24.8.6. ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποθέσεως ἀπόκριναι, ὦ τῆς μυθοποιοῦ πραγματείας ταύτης πλάστα. εἰ Σίμων ἐσταυρώθη ὁ Κυρηναῖος, ἄρα οὐ διὰ Ἰησοῦ ἡ σωτηρία γεγένηται ἡμῶν ἀλλὰ διὰ Σίμωνος, καὶ οὐκέτι ὁ κόσμος ἐλπίσειεν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ σῴζεσθαι τοῦ μὴ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν. οὔτε γὰρ Σίμων δύναται σῴζειν, ἄνθρωπος ὢν ψιλὸς καὶ οὐδὲν ἕτερον. 24.8.7. ἅμα δὲ καὶ συκοφαντίαν καταψηφίζῃ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰ ἕτερον ἀνθ᾽ ἑαυτοῦ παρέδωκεν ὁ ἀγαθὸς θεὸς βιασάμενος εἰς φόνον. 24.8.8. καὶ ἔσται λοιπὸν ὄναρ, μᾶλλον δὲ κακοηθείας καὶ κυβείας ἔργον τὸ τοιοῦτον, ὅτι [ὁ][b] κύριος κυβείᾳ τινὶ ἑαυτὸν κρύψας ἄλλον ἀντ᾽ αὐτοῦ παρέδωκε· καὶ ἔσται ἡ παρὰ σοῦ μωρολογία συκοφαντοῦσα μὲν τὴν ἀλήθειαν μὴ δυναμένη δέ. ἀλλὰ ἐλεγχομένη ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀσυστάτως τὸ ποίημα τοῦτο εἰσηγουμένη.

[a] Holl add. [τι].
[b] Holl <ὁ>.

ma 365 członków ciała[1], tak że każdej z mocy jest przypisany jeden członek[2]. Stąd i w tej kwestii wymyślona i fałszywa jego nauka upada. W człowieku bowiem znajdują się 364 członki[3].

24.8.1. Błogosławiony Ireneusz, następca apostołów, w sposób godny podziwu wdając się w subtelne analizy odnośnie do niego, wykazał jego głupotę[4]. 24.8.2. Także teraz zostaną obalone brednie Bazylidesa, który zszedł z góry po tym, jak dokładnie zaobserwował to, co jest u góry[5]. A raczej spadł z góry od przedmiotu prawdy, 24.8.3. ponieważ jeśli niebo zostało uczynione przez aniołów, jak on twierdzi, a oni przez aniołów znajdujących się powyżej, a ci powyżej przez aniołów jeszcze wyżej, zatem Moc u góry, nazywana Abrasaks, będzie tą, która uczyniła wszystko, i przyczyną wszystkich bytów. I już nie znajdzie się nic, co byłoby uczynione bez niej, 24.8.4. jako że oni głoszą, iż jest ona przyczyną i pierwszym archetypem, i nazywają ją tego świata [265] brakiem, przez nic innego nieuczynionym, jak tylko przez pierwszą zasadę i przyczynę wszystkich uczynionych później rzeczy. 24.8.5. Trzeba go zapytać: dlaczego prowadzisz nas do tak wielkiego mnóstwa, hej ty, a nie raczej do zasady, to znaczy do jednego Boga Wszechmogącego? Albo we wszystkim mówi w ten sposób, albo konsekwentnie powinien wyznać jedną przyczynę wszystkich rzeczy jako władcę.

24.8.6. Ponadto daj odpowiedź w kwestii Chrystusa, ty twórco traktatu o zmyślonych baśniach! Jeśli Szymon z Cyreny został ukrzyżowany, zatem nie przez Jezusa dokonało się nasze zbawienie, lecz przez Szymona, i świat już nie może mieć nadziei, że będzie zbawiony przez Jezusa Chrystusa, który nie cierpiał za nas. Ani bowiem Szymon nie może zbawić, skoro jest tylko człowiekiem i niczym więcej. 24.8.7. Jednocześnie oskarżasz Jednorodzonego Syna Bożego o nieuczciwe postępowanie, jeśli dobry Bóg wydał siłą na bycie zamordowanym kogoś innego zamiast siebie. 24.8.8. Ponadto będzie coś takiego snem lub raczej dziełem złośliwości i oszustwa, że Pan za pomocą jakiegoś oszustwa ukrywszy siebie samego, innego zamiast siebie wydał. I będzie twoja niedorzeczna gadanina prześladować prawdę, nie mogąc [odnieść nad nią zwycięstwa]. Lecz obalana [jest] przez samą prawdę, skoro wprowadza ten niespójny wymysł.

1 Por. *Pistis sophia* 132.
2 Por. *Apokryf Jana* 11 (NHC II, 1, s. 19, 2–3).
3 Liczba τξδ΄ = 364: τ = 300; ξ = 60 i δ = 4.
4 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. II, 35.
5 Zob. powyżej *Panarion* 23, 4, 5.

24.9.1. Πάντῃ γὰρ ἐλέγχει τοῦτον τὸν αἱρεσιάρχην ἡ ἀλήθεια ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ. παντὶ γάρ τῳ δῆλον ὅτι Χριστὸς ἑκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἦλθε καὶ θελήματι ἰδίῳ καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔλαβε τὴν σάρκα ἐνανθρωπήσας ἐν ἡμῖν, ἐν τελειότητι θεὸς ὢν ἀπ᾽ ἀρχῆς, 24.9.2. ἐκ πατρὸς γεγεννημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ἐν μήτρᾳ παρθένου γενέσθαι καταξιώσας, εἰς ἑαυτόν τε σῶμα ἀναπλασάμενος καὶ γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐνανθρωπήσας ἐν βεβαιώσει, ἵνα ἐν αὐτῇ πάθῃ ὑπὲρ [266] ἡμῶν τῇ σαρκὶ καὶ τὴν ψυχὴν δῷ ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων· 24.9.3. ὡς ἐλέγχει τούτους λέγων «ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἰεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται καὶ ἀποκτανθήσεται καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται», τοῖς τε υἱοῖς Ζεβεδαίου φήσας «δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ μέλλω πίνειν;», 24.9.4. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος λέγει «θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι» καὶ πάλιν «ὃς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί»· 24.9.5. πάλιν δὲ Ἰωάννης λέγει «εἴ τις οὐ λέγει τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, οὗτος ἀντίχριστός ἐστιν», ὁ δὲ ἅγιος Παῦλός φησι «γευσάμενος θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ», ὡς καὶ Μωυσῆς προαναφωνῶν ἔλεγεν «ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἐπὶ ξύλου». 24.9.6. ζωὴ δὲ ἡμῶν οὐχ ὁ Σίμων, ἀλλ᾽ ὁ κύριος ὁ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθώς, ἵνα τὰ ἡμέτερα πάθη διαλύσῃ, καὶ θανὼν σαρκὶ θάνατος θανάτῳ γεγένηται, ἵνα τὸ κέντρον τοῦ θανάτου κλάσῃ, καταβὰς εἰς τὰ καταχθόνια, ἵνα τοὺς ἀδαμαντίνους μοχλοὺς συντρίψῃ· ὅπερ ποιήσας ἀνήγαγε τῶν ψυχῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκένωσέ τε τὸν Ἅιδην.

24.9.1. Albowiem prawda całkowicie zbija argumenty tego herezjarchy, zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie. Dla każdego jest czymś jasnym, że Chrystus dobrowolnie przyszedł na mękę i z własnej woli oraz z woli Jego Ojca, a także z upodobania[1] Ducha Świętego wziął ciało, stał się człowiekiem wśród nas. Chociaż od początku był doskonałym Bogiem, 24.9.2. zrodzonym z Ojca bez początku i bez czasu, w ostatecznych zaś dniach[2] uznał za stosowne wejść do łona[3] Dziewicy. On dla siebie samego utworzył ciało, naprawdę został urodzony i stał się człowiekiem w sposób potwierdzony, aby cierpieć za [266] nas w tymże ciele[4] i dać życie za swoje owce[5]. 24.9.3. Tak obala tych ludzi, mówiąc: „Oto wstępujemy do Jerozolimy, i Syn Człowieczy będzie wydany i zabity, i trzeciego dnia zmartwychwstanie”[6]. Synom Zebedeusza powiedział: „Czy możecie wypić kielich, który ja mam pić?”[7]. 24.9.4. Jak i Piotr Apostoł mówi: „Uśmiercony w ciele, ożywiony zaś przez Ducha”[8], i znowu: „Który cierpiał za nas w ciele”[9]. 24.9.5. Z kolei Jan stwierdza: „Jeśli ktoś nie twierdzi, że Chrystus przyszedł w ciele, ten jest antychrystem”[10]. Św. Paweł natomiast mówi: „Zakosztowawszy śmierci, śmierci zaś na krzyżu”[11], jak to Mojżesz zapowiedział w słowach: „Zobaczycie wasze życie wiszące na drzewie”[12]. 24.9.6. Nie Szymon jest naszym życiem, ale Pan, który za nas cierpiał, aby zakończyć nasze cierpienia, i który przez śmierć w ciele stał się śmiercią dla śmierci, aby złamać żądło śmierci[13]. Zstąpił do świata podziemnego, aby rozbić na kawałki twarde jak stal rygle[14]. Uczyniwszy to, wyprowadził dusze będące w niewoli i pozostawił Hades pusty.

---

1 εὐδοκία – pragnienie, wola, upodobanie, por. Mt 11, 26; Łk 2, 14; 10, 21 oraz 6 razy w listach Pawłowych.
2 Por. Hbr 1, 2.
3 Dosłownie: „stać się w łonie”.
4 Por. 1 P 4, 1.
5 Por. J 10, 11.15.
6 Por. Mt 20, 18–19.
7 Por. Mt 20, 22.
8 Por. 1 P 3, 18.
9 Por. 1 P 4, 1.
10 Por. 1 J 4, 2–3. Pozostawiamy w tekście termin „antychryst”, który można przetłumaczyć jako „Przeciwnik Chrystusa” albo jako „Ten, który chce zająć miejsce Chrystusa”. Greckie *anti* posiada zarówno znaczenie „przeciwko”, jak i „zamiast”.
11 Por. Flp 2, 8.
12 Por. Pwt 28, 66.
13 Por. Oz 13, 14; 1 Kor 15, 55–56.
14 Por. Iz 45, 2 (LXX).

24.10.1. Οὐκ ἄρα οὖν αἴτιος θανάτου γέγονεν ὁ Χριστὸς τῷ Σίμωνι, αὐτὸς ἑαυτὸν παραδούς. τί γὰρ λέγεις, ὦ θεήλατε τῶν ἀνθρώπων; οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροστομεῖν καὶ ἀναχωρῆσαι ἀπ᾽ αὐτῶν, εἰ μὴ ἠθέλησε σταυρωθῆναι; 24.10.2. ἀλλὰ παίγνιον ἐποίει κυβείας ὁ τοῦ θεοῦ [υἱὸς] θεὸς Λόγος καὶ ἄλλον ἀντὶ ἑαυτοῦ παρεδίδου ἀποθανεῖν καὶ σταυρωθῆναι, ὁ λέγων ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· «ἐγὼ γάρ εἰμι, φησίν, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή»; 24.10.3. ἡ δὲ ζωὴ οὐκ ἂν ἑτέρῳ θάνατον παρασκευάσειε καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἂν κρύψῃ τὸ ἐν ἀληθείᾳ παρ᾽ αὐτῆς γινόμενον καὶ ἕτερα ἀνθ᾽ ἑτέρων ὑποδείξῃ. οὐκέτι γὰρ ἡ ἀλήθεια εὑρεθήσεται ἀλήθεια, πλάνην ἐργαζομένη καὶ κρύπτουσα τὸ ἑαυτῆς ἔργον, δι᾽ ἐναντίου δὲ πραγματευομένη σοφίσματος. 24.10.4. καὶ ἁπλῶς ἐκ πάντων ὡς εἰπεῖν, ἵνα μὴ μηκύνω τὸν λόγον, «οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων» καὶ «τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν». πόσοι ἑαυτοῖς σκότος ηὕρηνται καὶ ἄλλοις τοῖς μετέπειτα τῷ σκότει αὐτῶν πειθομένοις· τοῖς δὲ [267] συνετοῖς φανήσεται ἡ ἀλήθεια, ἡ δὲ Βασιλείδου καὶ τῶν τοιούτων πραγματεία πλάνης ἔργον ἐλεγχθήσεται.

24.10.5. Καὶ ταῦτά μοι περὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως καὶ τοῦ μύθου τούτου εἰρήσθω· 24.10.6. ἐντεῦθεν δὲ ἐφ᾽ ἑτέραν αἵρεσιν βαδιοῦμαι. τίνι γὰρ οὐ φωρατὴ ἔσται ἡ τοιαύτη αἵρεσις μῦθός τις οὖσα καὶ ὡσεὶ κεράστου τρόπον ἐν ἄμμῳ κεχωσμένη, διὰ δὲ τοῦ κέρατος ἐν ἀέρι προκύπτουσα καὶ τὸν ὄλεθρον τοῖς περιτυγχάνουσιν αὐτῇ ἐργαζομένη; 24.10.7. ἀλλὰ καὶ «τὸ κέρας τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ κύριος συνέτριψεν, τὸ δὲ κέρας τοῦ δικαίου μόνον ὑψωθήσεται», ὅπερ ἐστὶ πίστις ἀληθείας. 24.10.8. διὸ καὶ τοῦτον συντρίψαντες τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ ἐπὶ τὰς μετέπειτα διέλθωμεν, θεὸν βοηθὸν ἐπικαλούμενοι, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

24.10.1. Zatem to nie Chrystus był odpowiedzialny za śmierć Szymona. On wydał samego siebie. Cóż masz na myśli, ty najbardziej szalony[1] wśród ludzi? Nie mógł mówić swobodnie i odejść od nich, jeśli nie chciał być ukrzyżowany? 24.10.2. Czy Syn Boży, Boskie Słowo, uprawiał podstępną grę[2] i innego zamiast samego siebie wydał na śmierć i ukrzyżowanie, Ten, który mówi: „Ja jestem Prawdą”? On mówi: „Ja jestem Prawdą i Życiem”[3]. 24.10.3. Życie zaś nie mogłoby przygotować komuś innemu śmierci, a prawda nie mogłaby ukryć tego, co od niej naprawdę pochodzi, i pokazać jedne rzeczy zamiast drugich. Albowiem prawda już nie okaże się prawdą, skoro wprowadza w błąd i ukrywa swoje własne działanie, skoro zajmuje się rzeczami związanymi z podstępem, co jest jej przeciwne. 24.10.4. I że tak powiem jednym słowem o tym wszystkim, aby nie być rozwlekłym, „biada światu z powodu zgorszeń”[4] oraz „tym, którzy czynią bezprawie”[5]. Jakże wielu ściągnęło na siebie samych ciemność, a później na tych innych, którzy zaufali ich ciemności! [267] Mądrym zaś ukaże się prawda. System Bazylidesa i ludzi jego pokroju zostanie obalony[6] jako dzieło oszustwa.

24.10.5. Tyle niech będzie przeze mnie powiedziane o tej sekcie i micie. Stąd przejdę do następnej sekty. 24.10.6. Dla kogo nie będzie możliwe odkrycie, że taka sekta jest mitem i jest jak rogata żmija pogrzebana w piasku, lecz poprzez róg patrząca w powietrze i przyprawiająca o śmierć tych, którzy przypadkiem na nią wpadną. 24.10.7. Lecz również „Pan zniszczył róg grzeszników, jedynie zaś róg sprawiedliwego się podniesie”[7], co oznacza zaufanie do prawdy. 24.10.8. Toteż, skoro starliśmy go w proch przez naukę prawdy, przejdźmy ku kolejnym sektom, przyzywając pomocy Boga, któremu chwała, cześć i uwielbienie na wieki wieków. Amen.

---

1 Dosłownie: „prowadzony przez Boga, nawiedzony przez Boga”. Lampe, kol. 617 proponuje rozumieć θεήλατος w znaczeniu: „driven mad by God” jako termin nadużycia w teologicznej argumentacji.
2 W znaczeniu czynienia sobie żartów, posługując się oszustwem.
3 Por. J 14, 6.
4 Mt 18, 7.
5 Por. Mt 7, 23.
6 W znaczeniu, że temu systemowi zostanie udowodniona wina.
7 Por. Ps 74, 11.

Κατὰ Νικολαϊτῶν ε΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κε΄.

25.1.1. Νικόλαος γέγονεν εἷς ἀπὸ τῶν ἑπτὰ διακόνων τῶν ἐκλελεγμένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἅμα Στεφάνῳ τῷ ἁγίῳ καὶ πρωτομάρτυρι καὶ Προχόρῳ καὶ Παρμενᾷ καὶ τοῖς ἄλλοις. 25.1.2. οὗτος ἀπὸ τῆς Ἀντιοχέων ὁρμώμενος προσήλυτος γίνεται· μετέπειτα δὲ καταδεξάμενος τὸν περὶ Χριστοῦ κηρύγματος λόγον καὶ αὐτὸς συνήφθη τοῖς μαθηταῖς ἔν τε τοῖς προκριτέοις τὰ πρῶτα ἐξεταζόμενος[a]· ὅθεν καὶ ἐν τοῖς ἐκλεγεῖσιν εἰς τὴν τῶν χηρῶν τότε ἐπιμέλειαν ἐγκατηριθμήθη. 25.1.3. ὕστερον δὲ τοῦτον ὑπέδυ ὁ διάβολος καὶ ἐξηπάτησεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν τῇ αὐτῇ πλάνῃ τῶν προειρημένων παλαιῶν κατατρωθῆναι μειζόνως ὑπὲρ τοὺς πρώην. 25.1.4. γύναιον γὰρ οὗτος ἔχων εὔμορφον [268] καὶ ἀπὸ τοῦ γυναίου ἐγκρατευσάμενος ὡς κατὰ μίμησιν ὧν ἑώρα θεῷ προσανεχόντων, μέχρι τινὸς ἐκαρτέρει, οὐ μὴν εἰς τέλος ἤνεγκε κρατεῖν τῆς αὐτοῦ ἀκρασίας, ἀλλὰ βουληθεὶς ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφειν προφάσεις τινὰς οὐκ ἀγαθὰς ἑαυτῷ θηρώμενος ἐπενόει πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἰδίου τῆς ἀκολασίας πάθους· ᾧ μᾶλλον συνέφερεν *. εἶτα τοῦ σκοποῦ ἐκπεσὼν τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ συνήφθη ἀπεριέργως. 25.1.5. οὗτος δὲ αἰσχυνόμενος τὴν ἑαυτοῦ ἥτταν καὶ ὑφορώμενος φωραθῆναι ἐτόλμα λέγειν [ὅτι], εἰ μή τις καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν λαγνεύῃ, ζωῆς μὴ δύνασθαι μετέχειν τῆς αἰωνίου. 25.1.6. ἐκ προφάσεως γὰρ εἰς πρόφασιν μετηνέχθη

[a] Holl add. <ἦν>.

25. Przeciwko nikolaitom[1], piąta, w kolejności dwudziesta piąta

25.1.1. Mikołaj był jednym z siedmiu diakonów wybranych przez apostołów, wraz z pierwszym męczennikiem św. Szczepanem[2] oraz Prochorem, Parmenasem i innymi. 25.1.2. Pochodził z Antiochii i stał się prozelitą. Następnie, skoro przyjął słowo głoszące Chrystusa i przyłączył się do uczniów, od początku został zaliczony do wiodących postaci. Dlatego został wtedy włączony do grona wybranych, aby troszczyli się o wdowy.[3] 25.1.3. Później diabeł wkradł się do niego i oszukał jego serce za pomocą tego samego oszustwa co w przypadku wspomnianych starożytnych, tak że został on zraniony bardziej niż ci, którzy byli przed nim. 25.1.4.[4] Chociaż miał piękną kobietę, [268] powstrzymywał się od współżycia z nią, jakby naśladując tych, których widział poświęcających się Bogu. Aż do pewnego momentu wytrwał, jednak nie wytrzymał, żeby do końca mieć kontrolę nad swoim brakiem opanowania, lecz chcąc jak pies zawrócić do swoich wymiocin[5], starając się dla siebie samego o jakieś złe usprawiedliwienia, wymyślał je dla obrony swojej własnej nieopanowanej namiętności, której coraz bardziej ustępował *. Następnie skoro nie udało mu się osiągnąć celu, po prostu zaczął współżyć z własną żoną. 25.1.5. Zawstydzony swą własną porażką i obawiając się, że został wyśledzony, odważył się twierdzić, [że] jeśli ktoś codziennie nie współżyje, nie może mieć udziału w życiu wiecznym. 25.1.6. Zmienił kierunek od jednego celu do innego.

[1] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 26, 3; Hipolit, *Syntagma*; Hipolit, *Refutatio...* VII, 36, 3; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 1; Euzebiusz z Cezarei, HE III, 29; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 33; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 25–26.

[2] Literalnie: „Stefan".

[3] Por. Dz 6, 1.5.

[4] *Panarion* 25, 1, 4–6, por. Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 25, 6.

[5] Por. Prz 26, 11; 2 P 2, 22.

ἑτέραν. ὁρῶν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον κάλλει μὲν διαπρέπουσαν ταπεινότητι δὲ φερομένην, ἐζηλοτύπησε ταύτην καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν ἀσέλγειαν τοὺς ἄλλους εἶναι νομίσας τὰ πρῶτα μὲν ἐμπαροινῶν εἰς τὴν ἰδίαν γαμετὴν διετέλει καὶ διαβολάς τινας αὐτῇ ἐπιφέρων διὰ λόγων, τὸ δὲ πέρας ἑαυτὸν κατέσπασεν οὐ μόνον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σαρκὸς τὴν κατὰ φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς βλάσφημον ὑπόνοιαν καὶ βλάβην κακοτροπίας καὶ πλάνην παρεισδύσεως πονηρίας.

25.2.1. Καὶ ἐντεῦθεν ἄρχονται οἱ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως * τῷ κόσμῳ ἐπιφύεσθαι κακῶς, φημὶ δὲ οἱ καλούμενοι Γνωστικοὶ καὶ Φιβιωνῖται καὶ οἱ τοῦ Ἐπιφάνους καλούμενοι, Στρατιωτικοί τε καὶ Λευιτικοὶ καὶ Βορβορῖται καὶ οἱ λοιποί. ἕκαστος γὰρ τούτων τὴν [269] ἑαυτοῦ αἵρεσιν τοῖς πάθεσιν ἑαυτοῦ ἐπισπώμενος μυρίας ὁδοὺς ἐπενόησε κακίας. 25.2.2. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν Βαρβηλώ τινα δοξάζουσιν, ἣν ἄνω φάσκουσιν εἶναι ἐν ὀγδόῳ οὐρανῷ, καὶ ταύτην ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβεβλῆσθαί φασιν· μητέρα δὲ αὐτὴν εἶναι οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαὼθ λέγουσιν, οἱ δὲ τοῦ Σαβαώθ. 25.2.3. τὸν δὲ υἱὸν ταύτης κεκρατηκέναι τοῦ ἑβδόμου οὐρανοῦ ἐν θράσει τινὶ καὶ ἐν τυραννίδι, λέγειν δὲ τοῖς ὑποκάτω ὅτι «ἐγώ εἰμι, φησίν, ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος θεός». 25.2.4. τὴν δὲ Βαρβηλὼ ἀκηκοέναι τὸν λόγον τοῦτον καὶ κλαῦσαι. ταύτην δὲ ἀεὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄρχουσιν ἐν εὐμορφίᾳ τινὶ καὶ ἀποσυλᾶν τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα δι᾽ ἡδονῆς καὶ ἐκχύσεως, ἵνα δῆθεν τὴν αὐτῆς δύναμιν τὴν εἰς διαφόρους σπαρεῖσαν αὖθις πάλιν ἀνακομίζῃ. 25.2.5. καὶ οὕτως ἐκ τοιαύτης ὑποθέσεως τὸ τῆς αὐτοῦ αἰσχρολογίας μυστήριον τῷ κόσμῳ ὑπεισήνεγκε. καί τινες ὡς ἔφην τῶν προειρημένων διὰ πολλῆς κακομηχανίας ἃ μὴ θέμις λέγειν πως ἐν πολυμιξίᾳ γυναικῶν

Widząc, że jego żona wyróżnia się urodą, a zachowuje się skromnie, zazdrościł jej i sądząc, że inni są tak rozwiązli jak on, zaczął nieustannie zachowywać się bezwstydnie[1] wobec swojej żony i za pomocą słów oskarżać ją jakimiś oszczerstwami. Na koniec popadł nie tylko w używanie ciała zgodnie z ludzką naturą, ale posunął się do oszczerczych insynuacji, szkodliwej i przewrotnej nauki, a także do opartego na kłamstwie ukrytego sączenia zła[2].

25.2.1. Z tego źródła [założyciele] tego, co jest niesłusznie nazywane gnozą, * zaczynali na nieszczęście rozrastać się na świecie. Mam na myśli tych, którzy są nazywani gnostykami, fibionitami, tymi, którzy wywodzą się od Epifanesa, stratiotykami, lewitami, borborytami i innymi. Każdy z nich [269] do własnej sekty wabiony swoimi namiętnościami, wymyślił niezliczone drogi czynienia zła. 25.2.2. Niektórzy z nich otaczają chwałą jakąś Barbelo[3], o której twierdzą, że znajduje się u góry w ósmym niebie[4], mówiąc, że ona jest wydana z siebie przez Ojca. Niektórzy z nich twierdzą, że ona jest matką Ialdabaoth, inni, że jest matką Sabaoth[5]. 25.2.3. Jej syn panował nad siódmym niebem z jakąś butą i na sposób tyrana. Do tych poniżej mówił, że „ja jestem – twierdził – pierwszy i ostatni, nie istnieje inny Bóg oprócz mnie”[6]. 25.2.4. Barbelo usłyszała tę wypowiedź i zaczęła płakać[7]. Ona zawsze ukazywała się archontom w jakimś pięknym kształcie i okradała ich z nasienia w czasie rozkoszy i wylewu nasienia, aby rzekomo na nowo odzyskać własną moc rozsianą w różnych z nich[8]. 25.2.5. W ten sposób na tej podstawie potajemnie wprowadziła na świat tajemnicę jego obsceniczności. Jak powiedziałem, niektórzy ze wspomnianych za pomocą wielu podłych machinacji nauczali

---

1 ἐμπαροινέω – oznacza także „zachowywać się jak pijany, obchodzić się zuchwale, obrażać”.
2 Por. Euzebiusz z Cezarei, HE III, 29, 2 (ŹMT 70, 194–195); Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 26, 6.
3 Zob. powyżej *Panarion anaceph*. II, 25, 2 wraz z notą.
4 Ósme niebo – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 30, 4.
5 Zob. *Panarion* 26, 10, 3–5.10–12; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 30, 5–8; Orygenes, *Przeciwko Celsusowi* VI, 31; *Apokryf Jana* 8–9 (NHC II/1, 9, 25 – 13, 13); *Hipostaza archontów* 14 (NHC II/4, 95, 5–25); *O początku świata* 7–10.15–16 (NHC II/1, 103, 32 – 104, 10; 106, 19–26; 107, 17 – 108, 5; 113, 12; 114, 15–17); EwEgipcjan w: NHC III/2, 58, 14–15.
6 Por. Iz 44, 6; 45, 5. Taka interpretacja wiersza Izajaszowego jest zdaniem Williamsa typowa dla pism gnostyckich. Odsyła on między innymi do: *Apokryf Jana* (NHC II/1, 11, 18–22); *Hipostaza archontów* (NHC II/4, 86, 27–32; 94, 19–23); *O początku świata* (NHC II/1, 103, 1–13); EwEgipcjan w: NHC III/2, 58, 23 – 59, 1; *II Apokalipsa Jakuba* (NHC II/1, 56, 23–57, 1); *Tractatus Tripartitus*,w: NHC I/5, 79, 12–19; 84,3–6; 100, 36–101, 5.
7 Płacz – por. *Apokryf Jana* 10 (NHC II/1, 13, 30 – 14, 1).
8 Zob. powyżej *Panarion* 21, 2, 5.

καὶ ἐν αἰσχροποιίαις ἀνηκέστοις ἀναστρέφεσθαι ἐδίδαξαν, ὡς καί που ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολός φησι «τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν».

25.3.1. τῷ δὲ βουλομένῳ ἰδεῖν τὴν ἀντίθετον ἐκ πνεύματος ἁγίου περὶ τῆς τούτου αἱρέσεως ἀνατροπὴν ἰστέον ἐστὶν ἀπὸ τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀποκαλύψεως, ὡς γράφων μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκ προσώπου κυρίου τουτέστιν τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἐκεῖσε κατασταθέντι σὺν τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου φησίν «ἔχεις δέ τι καλόν, ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν ἃ κἀγὼ μισῶ».

25.3.2. Προύνικον δὲ ἄλλοι τιμῶντές τινα, ὡς καὶ οὗτοι μυθωδῶς πάλιν εἰς ταύτην τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἰσχρουργίας τὰ ἑαυτῶν πάθη [270] ἐπιτελοῦντές φασι· τῆς Προυνίκου τὴν δύναμιν συλλέγομεν ἀπὸ τῶν σωμάτων, διά τε τῶν ῥευστῶν, φημὶ δὲ γονῆς καὶ καταμηνίων·[a] 25.3.3. περὶ ὧν ὀλίγῳ ὕστερον, ὅταν περὶ αὐτῶν μονομερῶς λέγειν ἐπιβαλώμεθα, κατὰ λεπτότητα ὑφηγήσομαι, οὐκ εἰς τὸ χρᾶναι ἀκοὰς τῶν ἀκουόντων ἢ ἐντυγχανόντων, ἀλλ᾽ εἰς τὸ τοῖς συνετοῖς ἀπέχθειαν μᾶλλον ἐργάσασθαι πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀποτροπὴν τῆς τῶν κακῶν ἐργασίας, οὐ συκοφαντῶν τοὺς ἀλιτηρίους, ἀλλὰ κατ᾽ ἀλήθειαν τὰ παρ᾽ αὐτῶν γινόμενα εἰς τοὐμφανὲς θριαμβεύων. 25.3.4. ἕτεροι δὲ τὸν προειρημένον Ἰαλδαβαὼθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι πρῶτον υἱὸν ὡς ἔφην τῆς Βαρβηλώ· καὶ διὰ τοῦτό φησιν δεῖν ἄγειν αὐτῷ τὴν τιμήν, ὅτι πολλὰ ἀπεκάλυψεν. 25.3.5. ὅθεν καὶ βιβλία τινὰ ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἰαλδαβαὼθ ποιητεύονται, ἐκτυποῦντες καὶ ὀνομασίας μυρίας βαρβαρικὰς ἀρχόντων, φασιν[b], καὶ ἐξουσιῶν καθ᾽ ἕκαστον οὐρανὸν ἐναντιουμένων τῇ τῶν ἀνθρώπων ψυχῇ. καὶ πολλὴ ἁπλῶς ἡ διὰ τῆς πλάνης αὐτῶν γινομένη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλή. 25.3.6. ἄλλοι δὲ τὸν Καυλακαῦ ὡσαύτως δοξάζουσιν, ἄρχοντά τινα τοῦτον οὕτως κα- [271] λοῦντες, φαντασιάζειν φιλοτιμούμενοι τοὺς ἀπείρους διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκπλήξεως καὶ ἐπιπλάστου τῆς τοῦ

[a] Holl add. *.
[b] Holl <ὡς> φασιν.

praktykowania – o czym nie godzi się w ogóle mówić – stosunków pozamałżeńskich z kobietami oraz ohydnych aktów zgubnej [perwersji], jak gdzieś wspomina najświętszy apostoł „o tym, co oni czynią skrycie, hańbą jest nawet mówić”[1].

25.3.1. Ten, który chce zobaczyć pochodzące od Ducha Świętego zbicie argumentów tej sekty, trzeba, żeby się zapoznał z Apokalipsą św. Jana. On pisząc w imieniu Pana do jednego z Kościołów – to znaczy do biskupa tam ustanowionego z mocą świętego anioła na ołtarzu – mówi: „Masz zaś tę piękną rzecz, że nienawidzisz czynów nikolaitów, których i ja nienawidzę”[2].

25.3.2. Inni zaś czczą jakiegoś Prunikosa[3] i podobnie jak ci w ocenie tego bezwstydnego postępowania, gdy realizują swoje własne namiętności, używając mitycznego języka, [270] mówią: „Zbieramy moc Prunikosa z ciał, za pomocą wycieków, mam na myśli wyciek nasienia i miesiączek. 25.3.3. O tym nieco później, gdy przejdziemy do mówienia wyłącznie o tych sprawach[4] – wyjaśnię to, wdając się w niuanse – nie po to, by kalać uszy słuchających lub czytających, lecz by wzbudzić u mądrych większą nieprzyjaźń wobec nich oraz uchronić przed pełnieniem ich złych praktyk. Nie idzie o szykanowanie winnych, ale o zgodne z prawdą triumfalne ujawnienie tego, co się u nich dzieje. 25.3.4. Inni otaczają chwałą wspomnianego Ialdabaoth, twierdząc, że on jest, jak mówiłem, pierwszym synem Barbelo[5]. Mówią, że powinien być czczony z tej racji, że objawił wiele rzeczy. 25.3.5. Dlatego również sporządzają sobie jakieś księgi w imię Ialdabaoth, tworząc zarówno niezliczoną ilość barbarzyńskich[6] nazw archontów – mówią – jak i Władz sprzeciwiających się duszy ludzkiej w każdym niebie. Jednym słowem wiele jest zasadzek czynionych przez ich oszustwo rodzajowi ludzkiemu. 25.3.6. Inni analogicznie otaczają chwałą Kawlakaw[7], nazywając w ten sposób jakiegoś archonta, [271] usiłując oszukać niedoświadczonych poprzez oszołomienie wywołane nazwami oraz poprzez fałszywe barbarzyńskie

1 Ef 5, 12.
2 Por. Ap 2, 6.
3 Por. *Panarion* 21, 2, 4n; 37, 3, 2.
4 Por. niżej *Panarion* 26, 4, 5nn.
5 Zob. *Panarion* 25, 2, 2; 26, 8, 1; 26, 10, 2–3.
6 Barbarzyńskich w sensie obcych, niegreckich.
7 Kawlakow to imię dawane przez bazylidian Zbawicielowi – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 24, 5–6; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 33, 3; por. także Hipolit, *Refutatio*... V, 8, 4. Zob. poniżej *Panarion* 25, 4, 3–5.

ὀνόματος βαρβαρωνυμίας. τοῖς δὲ ἐμπείροις καὶ ἐκ θεοῦ λαβοῦσι περὶ ἑκάστης ὀνομασίας καὶ ὑποθέσεως τῆς ἀληθινῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως χάριν πῶς οὐκ εὐθυέλεγκτα τοῦ μύθου αὐτῶν καὶ πλάνης τὰ διδάγματα [καὶ] εχέγγυα[a];

25.4.1. Προύνικον γὰρ ἐὰν εἴπωσι, τὸ ὅλον ἐστὶν ἡδυπαθείας καὶ ἀκρασίας ἐξέρευξις. πᾶν γὰρ τὸ προυνικευόμενον λαγνείας ὑποφαίνει τὸ ἐπώνυμον, φθορᾶς δὲ τὸ ἐπιχείρημα. 25.4.2. ἐπὶ τοῖς γὰρ τὰ σώματα διακορεύουσιν Ἑλληνική τίς ἐστιν λέξις τό «ἐπρουνίκευσε τήνδε»· ὅθεν καὶ ἐν μύθοις ἀναγράφουσιν οἱ τὰ ἐρωτικὰ συγγραψάμενοι Ἑλλήνων ἀπατεῶνες περὶ κάλλους λέγοντες οὕτως ὅτι κάλλος προύνικον. 25.4.3. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Καυλακαῦ τίς τῶν γινωσκόντων οὐκ ἂν καταγελάσειεν, ὅτι τὰς Ἑβραϊστὶ καλῶς εἰρημένας λέξεις καὶ Ἑλληνιστὶ καλῶς ἑρμηνευθείσας καὶ[b] νῦν παρὰ τοῖς Ἑβραϊστὶ ἀναγινώσκουσι φανερὰς οὔσας καὶ οὐδὲν σκολιὸν ἐχούσας αὐτοὶ εἰς εἰδωλοποιίας τε καὶ εἰς μορφὰς καὶ εἰς ἐνυποστατικὰς ἀρχὰς καὶ ὡς εἰπεῖν ἀνδριαντοπλασίας, τοῖς ἀφελέσι διὰ φαντασίας τὴν πλάνην ὑποσπείροντες, ἀνατυποῦσιν εἰς τὴν τῆς αἰσχρᾶς αὐτῶν καὶ μυθώδους τέχνης ὑποσποράν; 25.4.4. καυλακαῦ γὰρ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ γέγραπται, λέξις τις οὖσα ἐν τῇ δωδεκάτῃ ὁράσει, ἔνθα λέγει «θλίψιν ἐπὶ θλίψιν, ἐλπίδα ἐπ᾽ ἐλπίδι, ἔτι μικρὸν ἔτι μικρὸν προσδέχου»· 25.4.5. ὡς καὶ αὐτὰ τὰ Ἑβραϊκὰ ῥήματα τελειότατα ἐνταῦθα παραθήσομαι αὐταῖς λέξεσιν ὥς ἐστι γεγραμμένα· τὸ γὰρ σαυλασαῦ σαυλασαῦ ἑρμηνεύεται θλίψις ἐπὶ θλίψιν, καυλακαῦ καυλακαῦ ἐλπὶς ἐπ᾽ ἐλπίδι, ζιηρσὰμ ζιηρσὰμ ἔτι μικρὸν ἔτι μικρὸν προσδέχου. 25.4.6. ποῦ οὖν ἡ τούτων μυθολογία; ποῦ ἡ κίσσησις τῆς φαντασιολογίας; πόθεν τῷ κόσμῳ τὰ ζιζάνια; τίς ὁ ἀναγκάσας εἰς ἑαυτοὺς ἐπισπάσασθαι ὄλεθρον τοὺς ἀνθρώπους; 25.4.7. εἰ μὲν γὰρ γινώ- [272] σκοντες μετεποίησαν τὰς ὀνομασίας εἰς φαντασίαν, ἀπωλείας ἑαυτοῖς προφανῶς αἴτιοι γεγόνασιν· εἰ δὲ ἀγνοοῦντες ἃ μὴ ᾔδεισαν ἔφασαν, οὐδὲν αὐτῶν ἀθλιώτερον. μωρὰ γὰρ ταῦτα ὡς ἀληθῶς, [ὡς] καὶ παντὶ τῷ σύνεσιν ἐν θεῷ κεκτημένῳ ἔνεστιν ἰδεῖν. 25.4.8. ἡδυπαθείας γὰρ χάριν ἑαυτούς τε καὶ τοὺς πειθομένους ἀπώλεσαν καὶ ἀπολλύουσιν.

[a] Holl <ἀν> εχέγγυα; Pini <καὶ> εχέγγυα.
[b] Holl add. <εἰσέτι>.

nazewnictwo. Lecz dla doświadczonych i tych, którzy otrzymali łaskę od Boga odnośnie do każdej nazwy i prawdziwego przedmiotu Bożego poznania, jak mogą nie być łatwe do zbicia nieuzasadnione pouczenia ich mitu i oszustwa.

25.4.1. Jeśliby powiedzieli „Prunikos”[1], to znaczy całe życie w rozkoszach i braku opanowania. Cokolwiek jest nazywane „prunikos”, wygląda jak zapowiedź tego, co jest nazywane rozpustą oraz działaniem deprawacyjnym[2]. 25.4.2. Na oznaczenie tych, którzy gwałcą kobiety, istnieje pewne greckie wyrażenie „zdeprawował tę oto” (*eprunikeuse tende*). Stąd i greccy oszuści redagujący erotyki wykładają w mitach o pięknie, mówiąc w ten sposób, że piękno jest kuszące[3]. 25.4.3. W odniesieniu do Kawlakaw, któż spośród ludzi myślących może się nie wyśmiewać, że wyrażenia pięknie sformułowane po hebrajsku, przetłumaczone poprawnie na język grecki i jeszcze teraz są jasne dla czytających po hebrajsku, niezawierające nic fałszywego, oni sami, wsączając ludziom prostym oszustwo poprzez wyobraźnię, do tworzenia obrazów, kształtów, rzeczywistych zwierzchności i że tak powiem rzeźbienia posągów, przekształcają w potajemny siew ich haniebnego i opartego o legendy systemu działania. 25.4.4. „Kawlakaw” jest pewnym wyrażeniem zapisanym u Izajasza w dwunastym widzeniu. Mówi tam: „Przyjmij udrękę za udręką, nadzieję za nadzieją, jeszcze tylko trochę, jeszcze trochę”[4]. 25.4.5. Te same hebrajskie słowa przytoczę tutaj bardzo dokładnie [odwołując się do] wyrażeń, jakimi zostały spisane. „Sawlasaw, sawlasaw”, tłumaczy się jako „udręka za udręką”. „Kawlakaw, kawlakaw” oznacza „nadzieja za nadzieją”, „Dziersam, dziersam” oznacza „jeszcze trochę, jeszcze trochę przyjmij”. 25.4.6. Gdzie jest ich mitologia? Gdzie znajduje się początek ich dziwacznego języka? Skąd na świecie ten kąkol[5]? Kto zmusił ludzi, aby ściągnęli zgubę na siebie samych? 25.4.7. Jeśli świadomie [272] zamienili nazwy na coś pozornego, stali się wyraźnie winni własnej zagłady. Jeśli zaś nieświadomie powiedzieli coś, czego nie znali, nie ma niczego bardziej żałosnego od nich. Naprawdę te rzeczy są głupie, jak to może zobaczyć każdy, kto zyskał rozumienie u Boga. 25.4.8. Ze względu na życie w rozkoszach niszczyli oni i niszczą zarówno siebie samych, jak i tych, którzy im uwierzyli.

1 Por. *Panarion* 37, 6, 1nn.
2 φθορᾶς τὸ ἐπιχείρημα może oznaczać także próbę uwiedzenia.
3 προύνικος – lubieżny, rozwiązły, deprawujący.
4 Por. Iz 28, 10.
5 Por. Mt 13, 25–40.

25.4.9. πνεῦμα γάρ ἐστι πλάνης, ὥσπερ φύσημα ἐν αὐλῷ διαφόροις κινήσεσιν ἕκαστον τῶν ἀφρόνων κινοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ αὐλὸς μίμημά ἐστι τοῦ δράκοντος, δι᾽ οὗ ἐλάλησεν ὁ πονηρὸς καὶ ἠπάτησε τὴν Εὔαν. 25.4.10. ἀπὸ τοῦ τύπου γὰρ ἐκείνου κατὰ μίμησιν ὁ αὐλὸς τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἀπάτην κατεσκευάσθη. καὶ ὅρα τὸν τύπον ὃν αὐτὸς ὁ αὐλῶν ἐν τῷ αὐλῷ ποιεῖται. αὐλῶν γὰρ ἄνω ἀνανεύει καὶ κάτω κατανεύει, δεξιά τε κλίνει καὶ εὐώνυμα ὁμοίως ἐκείνῳ. 25.4.11. τούτοις γὰρ καὶ ὁ διάβολος τοῖς σχήμασι κέχρηται, ἵνα κατὰ τῶν ἐπουρανίων ἐνδείξηται τὴν βλασφημίαν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀφανισμῷ ἀφανίσῃ καὶ ὁμοῦ συμπεριλάβῃ τὴν οἰκουμένην, δεξιά τε καὶ εὐώνυμα λυμαινόμενος τοὺς τῇ πλάνῃ πειθομένους τε καὶ θελγομένους ὥσπερ διὰ μουσικοῦ ὀργάνου ταῖς φωναῖς ταῖς πεπλασμέναις.

25.5.1. Ἄλλοι δέ τινες ἐξ αὐτῶν καινά τινα ὀνόματα ἀναπλάττουσι, λέγοντες ὅτι σκότος ἦν καὶ βυθὸς καὶ ὕδωρ, τὸ δὲ πνεῦμα ἀνὰ μέσον τούτων διορισμὸν ἐποιήσατο αὐτῶν· τὸ δὲ σκότος ἦν χαλεπαῖνόν τε καὶ ἐγκοτοῦν τῷ πνεύματι, ὅπερ σκότος ἀναδραμὸν περιεπλάκη τῷ [273] πνεύματι καὶ ἐγέννησε, φησίν, τινὰ Μήτραν καλουμένην, ἥτις γεννηθεῖσα ἐνεκίσσησεν ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι. 25.5.2. ἐκ δὲ τῆς Μήτρας προεβλήθησάν τινες τέσσαρες αἰῶνες, ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων αἰώνων ἄλλοι δεκατέσσαρες, καὶ γέγονε δεξιά τε καὶ ἀριστερά, φῶς καὶ σκότος. 25.5.3. ὕστερον δὲ μετὰ πάντας τούτους προβεβλῆσθαί τινα αἰσχρὸν αἰῶνα, μεμίχθαι δὲ τοῦτον τῇ Μήτρᾳ τῇ ἄνω προδεδηλωμένῃ καὶ ἐκ τούτου τοῦ αἰῶνος τοῦ αἰσχροῦ καὶ τῆς Μήτρας γεγονέναι θεούς τε καὶ ἀγγέλους καὶ δαίμονας καὶ ἑπτὰ πνεύματα. 25.5.4. φωρατὴ δὲ τούτων ἡ τῆς πλάνης μιμολογία. ἀπ᾽ ἀρχῆς γὰρ ἕνα πατέρα λέγοντες καὶ ὁριζόμενοι ὕστερον πολλοὺς θεοὺς ὑπέφηναν, εἰς τὸ δεῖξαι αὐτὴν τὴν πλάνην καθ᾽ ἑαυτῆς τὰ ὑπ᾽ αὐτῆς ψευδῆ λεγόμενα ὁπλίζειν ἑαυτὴν δὲ λύειν, τῆς ἀληθείας ἀεὶ * ἐκ παντὸς μέρους εὑρισκομένης.

25.6.1. Τί τοίνυν εἴπω πρὸς σέ, ὦ Νικόλαε; τί διαλεχθήσομαι; πόθεν, ὦ οὗτος, ἥκεις φέρων ἡμῖν αἰσχρὸν αἰῶνα καὶ ῥίζαν πονηρίας καὶ Μήτραν γεννητικὴν καὶ πολλοὺς θεοὺς καὶ δαίμονας; 25.6.2. ὁ γὰρ ἀπόστολος φήσας «εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί» οὐκ εἶναι τούτους ὑποφαίνει. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν «λεγόμενοι» ἔδειξεν αὐτοὺς ἐν τῷ λέγεσθαι μόνον

25.4.9. Duch oszustwa jest jak oddech we flecie, różnymi poruszeniami poruszający każdego z głupich przeciwko prawdzie. Rzeczywiście flet jest obrazem węża, przez którego mówił Zły i oszukał Ewę. 25.4.10. Z tego wzoru poprzez naśladownictwo flet został przygotowany dla ludzi, aby ich oszukiwać. Popatrz na wzór, który sam grający na flecie czyni z siebie. Grający na flecie podnosi głowę do góry i skłania w dół, obraca się w prawo i w lewo podobnie jak wąż. 25.4.11. Także diabeł posługuje się tymi postawami, aby wyrazić bluźnierstwo przeciw mieszkańcom nieba i aby zniszczyć byty na ziemi, i jednocześnie wziąć w objęcia cały świat, przynosząc zgubę na prawo i lewo wierzącym oszustwu i oczarowanym nim jak dźwiękami ukształtowanymi za pośrednictwem instrumentu muzycznego.

25.5.1. Jacyś inni spośród nich tworzą pewne nowe nazwy. Twierdzą, że istniały Ciemność (*skotos*), Głębia (*bythos*) i Woda (*hydor*), Duch (*pneuma*) natomiast wyznaczył granice pomiędzy nimi[1]. Ciemność była gniewna i była zagniewana na Ducha. Ta właśnie ciemność wybiegła do góry, objęła [273] Ducha i spłodziła, jak twierdzą, coś zwanego Łonem (*Metra*). Ono po tym, jak zostało spłodzone, poczęło w sobie przez Ducha. 25.5.2. Z Łona zostały wydane jakieś cztery eony. Z czterech eonów zaś inne czternaście i powstała prawica oraz lewica, światło oraz ciemność[2]. 25.5.3. Następnie po tych wszystkich został wydany pewien nikczemny eon. On miał stosunek płciowy ze wspomnianym wyżej Łonem i z tego nikczemnego eonu oraz Łona powstali bogowie, aniołowie, demony i siedem duchów. 25.5.4. Łatwo jest u nich odkryć wygłaszane przez mima oszustwo. Twierdzą i ustalają, że od początku był jeden Ojciec, a później wskazują na wielu bogów, aby wykazać, że samo oszustwo uzbraja swoje fałszywe słowa przeciwko sobie samemu i niszczy siebie samo, podczas gdy prawda zawsze * w każdym poszczególnym elemencie jest obecna.

25.6.1. Cóż mam ci powiedzieć, Mikołaju? Jaką argumentację przytoczę? Hej ty, skąd przybyłeś, przynosząc nam nikczemnego eona, korzeń niegodziwości, płodne Łono, oraz wielu bogów i demonów? 25.6.2. Gdy Apostoł mówi: „Jeśli nawet są nazywani bogami”[3], sugeruje, że nimi nie są. Poprzez stwierdzenie „są nazywani” pokazuje, że oni są bogami

---

[1] διορισμός oznacza także rozróżnienie, a nawet definicję. Dzięki Duchowi stało się możliwe ich precyzyjne określenie.

[2] „Lewe”, „prawe” – zob. powyżej *Panarion* 21, 4, 5 wraz z notą.

[3] 1 Kor 8, 5.

εἶναι, μὴ ὄντας τῇ ὑποστάσει ἀλλὰ διὰ τῆς τινῶν ὑπολήψεως. 25.6.3. «ἡμῖν δέ», φησίν, «εἷς θεός», δηλονότι τοῖς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἐπισταμένοις. καὶ οὐκ εἶπεν λεγόμενον θεόν, ἀλλὰ ὄντα θεόν· εἰ δὲ ἡμῖν εἷς θεός, οὐκέτι πολλοὶ θεοί. 25.6.4. καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησίν «ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν», ἵνα ἀνατρέψῃ τὴν διάνοιαν τῶν τὰ μυθώδη λεγόντων καὶ νομιζόντων εἶναι πολυθεΐαν· εἷς γὰρ ἡμῶν ἐστιν ὁ θεός, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις μία κυριότης μία θεότης μία δοξολογία, καὶ οὐ πολλοὶ θεοί. 25.6.5. ποῦ δὲ πληροῦται κατὰ σέ, ὦ Νικόλαε, τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον ὅτι «εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἳ ἐκ γεννητῆς ἐγεννήθησαν καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». 25.6.6. εἰ τοίνυν εὐνοῦχοί εἰσι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πῶς σύ γε σεαυτὸν πεπλάνηκας καὶ τοὺς σοὶ πειθομένους, διὰ λαγνείας καὶ [274] αἰσχροποιίας τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν ἀδικίᾳ κατέχων καὶ[a] διδάσκων; 25.6.7. ποῦ δὲ παρὰ σοὶ πεπλήρωται τό «περὶ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος, τὸ καλὸν οὕτως εἶναι», καὶ πάλιν «ἡ παρθένος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσῃ τῷ κυρίῳ, ἵνα ᾖ ἁγία ἐν σώματι καὶ ἐν πνεύματι». 25.6.8. καὶ πόσα ἔστι περὶ ἁγνείας καὶ ἐγκρατείας καὶ παρθενίας λέγειν; παρὰ σοῦ γὰρ ὁ πᾶς βόρβορος τῆς ἀκαθαρσίας ἀναισχύντως ὁρίζεται. ἀλλὰ ἐκ τῶν δύο ἢ τριῶν τούτων ῥητῶν, τῆς καταγελάστου αἱρέσεως πρὸς ἀνατροπὴν τοῖς ἐντυγχάνουσιν *, ὁ σκοπὸς ἐνταῦθά μοι παρακείσθω.

25.7.1. Προϊὼν δὲ καθεξῆς τὴν τούτῳ συνεζευγμένην αἵρεσιν, ὥσπερ χορτομανήσασαν ὕλην ἢ δάσος ἀκανθῶν πανταχόθεν συνηνωμένων ἢ κατεξηραμμένην ἐν ἀγρῷ πληθὺν ξύλων τε καὶ φρυγάνων εἰς κατάκαυσιν ἑτοιμαζομένην ὑποδείξω, διὰ τὸ τῇ αὐτῇ αἱρέσει τοῦ ἐλεεινοῦ Νικολάου[b]. ὥσπερ[c] δι' ἐγκεντρισμοῦ ἢ ψώρας ἀγρίας ἢ λέπρας ἐξ ἑτέρων σωμάτων ἕτερα σώματα[d] παραφθείρεσθαι. 25.7.2. οὕτως ἀπὸ μέρους [τούτοις] εἰσὶ συνηνωμένοι οἱ λεγόμενοι

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. * i w tym miejscu podaje numer 2, czyli nasz 25, 7, 2.
[c] Holl add. <γὰρ>.
[d] Holl add. *.

tylko z nazwy, nie istnieją w rzeczywistości [w hipostazie], lecz w opinii pewnych ludzi. 25.6.3. „Lecz dla nas", mówi, którzy bez wątpienia jesteśmy świadomi poznanej prawdy, „istnieje jeden Bóg"[1]. I nie powiedział, że jest nazywany Bogiem, lecz jest rzeczywistym Bogiem. Jeśli zaś dla nas istnieje jeden Bóg, już nie może być wielu bogów. 25.6.4. Także Pan w Ewangelii mówi: „Aby poznali Ciebie, jedynego prawdziwego Boga"[2], aby obalić myślenie tych, którzy głoszą mity i wierzą, że istnieje wielu bogów. Albowiem nasz Bóg jest jeden, Ojciec, Syn i Duch Święty, trzy hipostazy, jedno panowanie, jedno bóstwo, jedna chwała, a nie wielu bogów. 25.6.5. Gdzie zaś spełnia się według ciebie, Mikołaju, to, co powiedział Zbawiciel, że „są eunuchowie, którzy przez ludzi zostali eunuchami, i są eunuchowie, którzy od początku się takimi urodzili, i są eunuchowie, którzy ze względu na królestwo niebieskie sami siebie uczynili eunuchami"[3]. 25.6.6. Jeśli zatem są eunuchowie ze względu na królestwo niebieskie, jak ty mogłeś oszukać siebie samego i tych, którzy ci uwierzyli, za pośrednictwem rozpusty i haniebnych czynów [274] niesprawiedliwie zatrzymując prawdę Bożą[4] i nauczając [takich zachowań]? 25.6.7. Gdzie u ciebie spełniło się [zdanie św. Pawła]: „Odnośnie do dziewic nie mam nakazu Pana, daję zaś opinię jako ten, który dostąpił miłosierdzia, jest czymś pięknym w ten sposób być"[5], i znowu: „Dziewica troszczy się o sprawy Pana, jak mogłaby przypodobać się Panu, aby była święta ciałem i duchem"[6]. 25.6.8. I jak dużo można mówić o czystości, wstrzemięźliwości i dziewictwie? U ciebie cały brud nieczystości bezwstydnie jest określony. Lecz z tych dwóch albo trzech wypowiedzi, [które zaprezentowałem] czytelnikom dla obalenia niedorzecznej sekty * ten cel niech będzie tutaj przeze mnie wyjawiony.

25.7.1. Idąc dalej, przedstawię następnie sektę ściśle związaną z Mikołajem – podobnie jak drewno (*hyle*) zarośnięte chwastami albo gąszcz cierni ze wszystkich stron spleciony razem, albo sterta uschniętych drzew i krzewów na polu gotowych do spalenia – ze względu na jej jedność z sektą wzbudzającego litość Mikołaja, jak poprzez szczepienie, złośliwy świerzb bądź trąd jedne ciała ulegają infekcji od innych. 25.7.2. Tak też częściowo tak zwani gnostycy są połączeni

[1] 1 Kor 8, 6.
[2] J 17, 3.
[3] Por. Mt 19, 12.
[4] Por. Rz 1, 18.
[5] Por. 1 Kor 7, 25–26.
[6] Por. 1 Kor 7, 32.34.

[Γνωστικοί], ἐξ αὐτοῦ Νικολάου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ (Σίμωνος δέ φημι καὶ τῶν ἄλλων) λαβόντες τὰς προφάσεις, Γνωστικοὶ [μὲν] καλούμενοι, κατάγνωστοι δὲ τὸ πᾶν διὰ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς ἀκαθάρτου ἐργασίας αὐτῶν μοχθηρίαν καὶ αἰσχρουργίαν. 25.7.3. ὡς ἀληθῶς γὰρ καὶ τοῦτον πρὸς ὀλίγον ἐγκρατευσάμενον, εἶτα ἀποστάντα τῆς ἐγκρατείας, δίκην ὕδρωπος τοῦ ἑρπετοῦ καλουμένου ἐξ ὑδάτων εἰς γῆν ἀνελθόντος καὶ εἰς ὕδωρ αὖθις ἀναστρέψαντος, καλάμῳ τῷ ἐν χειρὶ δοθέντι Χριστοῦ παίσαντες καὶ ὀλέσαντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς αἱρέσεις βαδίσωμεν.

z nikolaitami, skoro od samego Mikołaja i tych, którzy byli przed nim (mam na myśli Szymona i innych), zaczerpnęli pomysły. Nazywani są gnostykami, ale nie mogą niczego poznać z powodu ich zepsucia oraz bezwstydu obecnego w czynach ich nieczystego postępowania. 25.7.3. Trzciną daną Chrystusowi do ręki[1] naprawdę uderzyliśmy i zniszczyliśmy tego, który przez krótki czas praktykował wstrzemięźliwość, a następnie zrezygnował z niej. [Uczynił] podobnie jak gad określany ziemnowodnym, który wyszedł z wody na ląd i ponownie wrócił do wody. Przejdźmy więc do następnych sekt.

[1] Por. Mt 27, 29.

Κατὰ Γνωστικῶν τῶν καὶ Βορβοριτῶν ς΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κς΄.

26.1.1. Πάλιν οὗτοι οἱ Γνωστικοὶ διαφόρως ἀπὸ τούτου φυόμενοι ἠπατημένοι ἄνθρωποι, ὥσπερ ἀπὸ κοπρίας καρποί, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστι καὶ φωρατὸν πρὸς δοκιμὴν ἀληθείας οὐ μόνον εἴποιμι πιστοῖς ἀλλὰ τάχα καὶ ἀπίστοις, ἐν τῷ κόσμῳ ἐβλάστησαν· τὸ γὰρ Μήτραν καὶ αἰσχρότητα λέγειν καὶ τὰ ἄλλα πῶς οὐχὶ καταγέλαστα φανείη πᾶσιν ἀνθρώποις, «Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις»; 26.1.2. πολλὴ δὲ συμφορὰ καὶ μεγίστη ὡς εἰπεῖν ταλαιπωρία, τοὺς ἐν καταγνώσει καὶ ἐν πλάνῃ ἐπισείεσθαι ἡμῖν τῶν αἱρέσεων ἀρχηγοὺς καὶ ἐπανίστασθαι ὥσπερ κνωδάλων πλῆθος, ὀχλήσεις τε καὶ δυσοδμίας κνισμούς τε καὶ ἐπεντριβὰς ἡμῖν ἐμποιοῦντας διὰ τῆς [τοῦ] μυθοποιοῦ πλάνης. 26.1.3. οὗτοι δὲ οἱ τούτῳ τῷ Νικολάῳ συνεζευγμένοι, πάλιν ἀπ᾽ αὐτοῦ ὡς ἀπὸ οὐρίου ᾠοῦ ὄφεως σκορπίοι ἢ ἐξ ἀσπίδων[a] γεγεννημένοι, τινὰ ἡμῖν παρεισφέρουσι κενοφωνίας ὀνόματα καὶ βίβλους πλάττουσι, Νωρίαν τινὰ βίβλον καλοῦντες, καὶ ἐξ ὑπονοίας Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας μεταποιοῦντες τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησι μυθώδη ῥαψῳδίαν καὶ φαντασίαν οὕτω τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ παραπλέκουσι. 26.1.4. ταύτην γάρ φασιν τὴν Νωρίαν εἶναι τοῦ Νῶε γυναῖκα· καλοῦσι δὲ Νωρίαν,

[a] Holl add. *.

26. Przeciwko gnostykom zwanym borborytami[1], szósta, w kolejności dwudziesta szósta

26.1.1. Z kolei wyrośli w świecie gnostycy, ludzie oszukani, z niego [Mikołaja] wyrastający w inny sposób, jak owoce z gnojowiska, co dla każdego jest jasne i możliwe do odkrycia ze względu na doświadczenie prawdy, mogę powiedzieć, że nie tylko dla wierzących, ale być może również dla niewierzących. Mówienie o Łonie, bezwstydzie i innych, jak może nie wydawać się śmieszne wszystkim ludziom, „Grekom i barbarzyńcom, mądrym i bezmyślnym”[2]. 26.1.2. Jest wielkim nieszczęściem i że tak powiem największym bólem, że twórcy herezji za pomocą złej opinii oraz oszustwa atakują nas i powstają przeciw nam jak mnóstwo owadów, wywołujących u nas zarówno choroby, jak i przykre zapachy, swędzenia oraz irytację poprzez oszustwo ich mitologii. 26.1.3. Ci ludzie, związani ściśle z owym Mikołajem, następnie z niego jak skorpiony z pustego jaja węża albo żmij wylęgnąwszy się, wprowadzają nam jakieś puste nazwy i wymyślają księgi. Jakąś księgę nazywają Noria[3], przerabiają z właściwego sensu greckiego zabobonu oklepane tematy i fikcję, obecne w greckiej mitologii, i w ten sposób wplatają fałsz do prawdy. 26.1.4. Twierdzą, że owa Noria jest żoną Noego[4]. Nazywają ją Noria, aby

[1] Epifaniusz korzysta tu, jak podaje Frank Williams (s. 90, nota 1) między innymi z dzieł: *Ewangelia Filipa* (NHC II/3, 51–89), *Narodziny Maryi*, *Zapytania Maryi*.

[2] Rz 1, 14.

[3] Wspomina o niej ks. Wincenty Myszor: „Dzieło *Nauka o archaniołach Mojżesza proroka* i *Pierwsza księga Nora i* (Noraia lub Norea; oznaczała różne postaci: córkę Ewy, siostrę i żonę Seta, żonę Noego, żonę Sema; por. R. Stichel, *Die Namen Noes, seines Brudersundseiner Frau*, Göttingen 1979, s. 54nn; B. Pearson, *The Figure of Norea in Gnostic Literature*, w: Gnosticism, s. 84–94) to bliżej nieznane apokryfy greckiej literatury magicznej” (komentarz do przekładu).

[4] Według Ireneusza z Lyonu, *Adv. haer*. I, 30, 9, Noria była siostrą i żoną Seta; według *Ginzy* 46 (Dinanukht 211, 36.39) była żoną Noego; według *Hipostazy archontów* (NHC II/4, 91, 34 – 93, 13) jest idealnym gnostykiem.

ὅπως τὰ Ἑλληνικῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησι ῥαψῳδηθέντα αὐτοὶ βαρβαρικοῖς ὀνόμασι μεταποιήσαντες τοῖς ἠπατημένοις παρ᾽ αὐτῶν φαντασίαν ἐργάσωνται, ἵνα δὴ καὶ ἑρμηνείαν ποιήσωσι [276] τοῦ τῆς Πύρρας ὀνόματος, Νωρίαν ταύτην ὀνομάζοντες. 26.1.5. ἐπειδὴ γὰρ νοῦρα ἐν τῇ Ἑβραΐδι πῦρ οὐ κατὰ τὴν βαθεῖαν γλῶσσαν ἑρμηνεύεται ἀλλὰ Συριακῇ διαλέκτῳ (ἡσὰθ γὰρ τὸ πῦρ παρὰ Ἑβραίοις καλεῖται κατὰ τὴν βαθεῖαν γλῶσσαν), τούτου χάριν αὐτοῖς συμβέβηκε κατὰ ἄγνοιαν καὶ ἀπειρίαν τῷ ὀνόματι τούτῳ χρήσασθαι. 26.1.6. οὔτε γὰρ Πύρρα ἡ παρ᾽ Ἕλλησιν οὔτε Νωρία ἡ παρὰ τούτοις μυθευομένη, ἀλλὰ Βαρθενὼς τῷ Νῶε γέγονε γυνή· (καὶ οἱ Ἕλληνες γάρ φασι τὴν Δευκαλίωνος γυναῖκα Πύρραν καλεῖσθαι). 26.1.7. εἶτα τὴν αἰτίαν ὑποτίθενται οὗτοι οἱ τὰ τοῦ Φιλιστίωνος ἡμῖν αὖθις προφερόμενοι, ὅτι πολλάκις βουλομένη μετὰ τοῦ Νῶε ἐν τῇ κιβωτῷ γενέσθαι οὐ συνεχωρεῖτο, τοῦ ἄρχοντος, φησίν, τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος βουλομένου αὐτὴν ἀπολέσαι σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ. 26.1.8. αὐτὴν δέ φησιν ἐπικαθιζάνειν ἐν τῇ λάρνακι καὶ ἐμπιπρᾶν αὐτήν, καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον· ὅθεν δὴ εἰς ἔτη πολλὰ ἐλήλακεν ἡ τῆς αὐτοῦ τοῦ Νῶε λάρνακος κατασκευὴ διὰ τὸ πολλάκις αὐτὴν ὑπ᾽ αὐτῆς ἐμπεπρῆσθαι. 26.1.9. ἦν γάρ, φησίν, ὁ Νῶε πειθόμενος τῷ ἄρχοντι, ἡ δὲ Νωρία ἀπεκάλυψε τὰς ἄνω δυνάμεις καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δυνάμεων Βαρβηλώ, τὴν ὑπεναντίαν τῷ ἄρχοντι, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις, καὶ ὑπέφαινεν ὅτι δεῖ τὰ συληθέντα ἀπὸ τῆς ἄνωθεν Μητρὸς διὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος καὶ τῶν ἄλλων τῶν σὺν αὐτῷ θεῶν τε καὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων συλλέγειν ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς σώμασι δυνάμεως, διὰ τῆς ἀπορροίας ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν.

26.2.1. Καὶ ἁπλῶς περικακῶ τὴν πᾶσαν τούτων τοῦ σκότους πήρωσιν ὑποδεῖξαι. πολὺν γὰρ χρόνον ἀναλώσαιμι ἄν, εἰ ἐνταῦθα τὴν περὶ τούτων γενομένην σύνταξιν ἐθελήσω λεπτολογῆσαι, τὰ ἄτοπα [277] αὐτῶν τῆς ψευδωνύμου γνώσεως διδάγματα καθ᾽ ἕκαστον ὑφηγούμενος. 26.2.2. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν, διαφόρως πάλιν ἐπεντριβόμενοι τάς τε ὄψεις αὐτῶν κρούοντες καὶ περικρουόμενοι, Βαρκαββᾶν τινα προφήτην παρεισάγουσιν, ἄξιον τοῦ αὐτῶν[a] ὀνόματος. 26.2.3. καββᾶ γὰρ ἑρμηνεύεται

[a] Holl αὐτου.

przekształcić bezmyślną gadaninę Greków wyrażaną w języku greckim za pomocą barbarzyńskich nazw, tworząc dla oszukanych przez nich iluzję, aby wyjaśnić [276] imię Pyrra, określając ją mianem Noria. 26.1.5. Skoro „noura" oznacza ogień[1] nie w języku starohebrajskim, ale syryjskim (według języka starohebrajskiego ogień nazywa się „esath"), z tego względu zdarza się, że stosownie do niewiedzy i braku świadomości posługują się oni tym imieniem. 26.1.6. Żoną Noego nie była ani grecka Pyrra, ani ich [gnostycka] mityczna Noria, lecz Barthenos[2] (bo też Grecy twierdzą, że żona Deukaliona była nazywana Pyrrą). 26.1.7. Następnie ci, którzy z kolei recytują nam na wzór mima u Filistiona[3], podsuwają powód, że chociaż Noria nieraz wyrażała chęć bycia z Noem w arce, nie otrzymała pozwolenia. Archont, który stworzył świat, według nich chciał ją zgładzić w potopie wraz ze wszystkimi innymi. 26.1.8. Mówią, że ona usiadła w arce i podpaliła ją za pierwszym, drugim i trzecim razem. Dlatego budowa własnej arki przez Noego rozciągnęła się na wiele lat, ponieważ arka często była przez nią podpalana[4]. 26.1.9. Albowiem według nich Noe był posłuszny archontowi, Noria natomiast objawiła moce u góry i [pochodzącej] z mocy Barbelo[5], która była przeciwnikiem archonta, podobnie jak inne moce. I ona pokazywała, że trzeba to, co zostało uniesione jako łup od Łona z góry za pośrednictwem archonta, który uczynił świat i innych bogów wraz z nim, a także aniołów i demonów, zebrać z mocy znajdującej się w ciałach, poprzez męskie i żeńskie wycieki.

26.2.1. Po prostu mam trudność, żeby przedstawić całą ślepotę związaną z ich ignorancją. Mógłbym stracić sporo czasu, gdybym chciał, żeby w tym miejscu traktat wdawał się w subtelności na ich temat, [277] wskazując poszczególne ich obrzydliwe pouczenia niesłusznie nazywane wiedzą. 26.2.2. Inni z nich inaczej z kolei spędzają czas, pukając się we własne głowy i doprowadzając do ich uszkodzenia[6]. Wprowadzają jakiegoś proroka Barkabbasa[7], godnego ich imienia. 26.2.3. *Kabba* oznacza w języku

1 Zob. poniżej *Panarion* 26, 1, 8.
2 Por. *Księga jubileuszów* IV, 28.
3 Por. *Panarion* 21, 3, 4.
4 Por. *Hipostaza archontów* (NHC II/4, 92, 14–17). *Apokalipsa Pawła* 50 (ANT 3, 278) mówi o 100 latach budowy arki.
5 Zob. powyżej *Panarion anaceph*. II, 25, 2 wraz z notą.
6 Tekst niejasny. Termin *opsis* oznacza zarówno „oko", jak i „twarz". W tekście idzie o jakąś formę bicia się po głowie (twarzy, oczach), które doprowadza do zaburzeń w procesie myślenia lub patrzenia.
7 Por. Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 7, 7; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 33, 6.

πορνεία κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον, φονοκτονία δὲ κατὰ τὴν Ἑβραϊκήν, καὶ πάλιν ἑρμηνεύεται τετάρτη μοῖρα τοῦ μέτρου· χλεύης δὲ καὶ γέλωτος τὸ τοιοῦτον, μᾶλλον δὲ σχετλιασμοῦ ἄξιον παρὰ τοῖς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπισταμένοις κατὰ τὰς ἰδίας γλώσσας. 26.2.4. φέρουσι δὲ ἡμῖν ἐκ τούτου τοῦ θαυμασιωτάτου προφήτου διήγησιν αἰσχράν, ὅπως φθοριμαίοις σώμασι πλησιάσαι πεισθῶμεν καὶ τῆς ἄνωθεν ἐλπίδος ἐκπέσωμεν, οὐκ αἰσχυνόμενοι αὐτοῖς τοῖς ῥήμασι τὰ τῆς πορνείας διηγεῖσθαι πάλιν ἐρωτικὰ τῆς Κύπριδος ποιητεύματα. 26.2.5. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν πάλιν ἐπίπλαστον εἰσάγουσιν ἀγώγιμόν τι ποίημα, ᾧ ποιητεύματι ἐπέθεντο ὄνομα, εὐαγγέλιον τελειώσεως τοῦτο φάσκοντες. καὶ ἀληθῶς οὐκ εὐαγγέλιον τοῦτο, ἀλλὰ πένθος τῆς τελειώσεως. πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ θανάτου τελείωσις ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑποσπορᾷ τοῦ διαβόλου ἐμφέρεται. 26.2.6. ἄλλοι δὲ οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες εὐαγγέλιον [278] Εὔας. εἰς ὄνομα γὰρ αὐτῆς, δῆθεν ὡς εὑρούσης τὸ βρῶμα τῆς γνώσεως ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ λαλήσαντος αὐτῇ ὄφεως, * σπορὰν ὑποτίθενται. καὶ ὥσπερ ἐν ἀστάτῳ γνώμῃ μεθύοντος καὶ παραλαλοῦντος οὐκ ἴσα εἴη τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τὰ μὲν γέλωτι πεποιημένα ἕτερα δὲ κλαυθμοῦ ἔμπλεα, οὕτως ἡ τῶν ἀπατεώνων γέγονε κατὰ πάντα τρόπον τῆς κακίας ὑποσπορά.

26.3.1. Ὁρμῶνται δὲ ἀπὸ μωρῶν ὀπτασιῶν καὶ μαρτυριῶν ἐν ᾧ εὐαγγελίῳ ἐπαγγέλλονται. φάσκουσι γὰρ οὕτως ὅτι «ἔστην ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καὶ εἶδον ἄνθρωπον μακρὸν καὶ ἄλλον κολοβόν, καὶ ἤκουσα ὡσεὶ φωνὴν βροντῆς καὶ ἤγγισα τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ἐλάλησε πρός με καὶ εἶπεν· ἐγὼ σὺ καὶ σὺ ἐγώ, καὶ ὅπου ἐὰν ᾖς, ἐγὼ ἐκεῖ εἰμι, καὶ ἐν ἅπασίν εἰμι ἐσπαρμένος. καὶ ὅθεν ἐὰν θέλῃς, συλλέγεις με, ἐμὲ δὲ συλλέγων ἑαυτὸν συλλέγεις». 26.3.2. καὶ ὦ τῆς τοῦ διαβόλου ὑποσπορᾶς. πόθεν τὸν νοῦν ἐξέτρεψε τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς μωρὰ καὶ ἀσύστατα περιέσπασεν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας; οὐκ ἔστι γὰρ σχεδὸν τῷ νοῦν ἔχοντι χρεία ἀπὸ γραφῆς ἢ ἀπὸ παραδειγμάτων ἢ ἑτέρου τινὸς πράγματος ποιεῖσθαι τούτων τὴν ἀνατροπήν. τῷ γὰρ ὀρθῷ λογισμῷ εὔδηλος

syryjskim „nierząd”, w hebrajskim zaś „morderstwo”, i jeszcze oznacza „jedną czwartą miary”. Coś takiego zasługuje na dowcip i śmiech, jeszcze bardziej zaś na oburzenie u tych, którzy znają to imię w ich własnych językach. 26.2.4. Oni zaś wprowadzają nam haniebne opowiadanie pochodzące od tego najbardziej dziwacznego[1] proroka, aby nakłonić nas do zgubnego cielesnego obcowania i abyśmy utracili nadzieję z góry, nie wstydząc się tymi słowami opowiadać erotycznych poetyckich kompozycji Afrodyty na temat nierządu. 26.2.5. Jeszcze inni zaś z nich wprowadzają jakieś fałszywe i pełne pokus dzieło[2], której to fikcji nadają nazwę, mówiąc, że to jest *Ewangelia Doskonałości*[3]. Naprawdę to nie jest ewangelia doskonałości, ale pieśń żałobna nad doskonałością. Cała doskonałość śmierci jest zawarta w takim potajemnym diabelskim zasiewie. 26.2.6. Inni nie wstydzą się mówić o *Ewangelii* [278] *Ewy*[4]. W jej imię – jako tej, która rzekomo znalazła pokarm poznania dzięki objawieniu węża, który do niej mówił – * decydują się na zasiew. I jak w niepewnym stanie umysłu u tego, który jest pijany i papla, słowa mogą być niejednakowe, jedne wypowiadane ze śmiechem, inne pełne płaczu, tak oszuści dokonali siewu wszelkiego rodzaju zła.

26.3.1. Rozpoczynają oni od głupich wizji oraz świadectw, w czym, według ich obietnicy, jest Ewangelia. W ten sposób twierdzą, że mianowicie: „Stałe[a]m na wysokiej górze i zobaczyłe[a]m wysokiego człowieka oraz innego niskiego. I usłyszałe[a]m jakby odgłos grzmotu i zbliżyłe[a]m się, aby posłuchać. Rozmawiał ze mną i rzekł: «Ja jestem tobą, a ty mną, i gdziekolwiek byś był[a], ja tam jestem. I we wszystkich rzeczach jestem rozsiany. Skądkolwiek chcesz, zbierzesz mnie. Zbierając mnie, zbierasz samego siebie”[5]. 26.3.2. Co za potajemne diabelskie sianie! Jak odwrócił umysł natury ludzkiej i odciągnął od słowa prawdy ku rzeczom głupim i niespójnym? Dla posiadającego rozum zapewne nie ma potrzeby obalać argumentów tych ludzi w oparciu o Pismo albo przykłady, albo jakieś inne rzeczy. Dla prostego rozumu jest czymś

---

1 θαυμάσιος posiada także sens pozytywny: „osobliwy, cudowny, godny podziwu, wspaniały”.

2 ἀγώγιμος – „napój miłosny”; tłumacz angielski proponuje tutaj „a fictious work of pornography”.

3 Por. Filastriusz, *Diversarum haereseon* 33, 7: „Evangelium consummationis”.

4 Tylko u Epifaniusza. Por. M. Starowieyski w: ANT 1/1, 122–123, który podaje trzy fragmenty *Ewangelii Ewy*, to jest z *Panarion* 26, 2, 6; 3, 1; 5, 1.

5 Zob. niżej *Panarion* 26, 9, 9; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 13, 3; EwTomasza 108 w: NHC II/2, 38, 1–3 (ANT: Ewangelie 1/1, 201); *Pistis sophia* 2, 96; EwJana 100 (H–S II, 185); *Corpus hermeticum* 5, 11; Hipolit, *Refutatio...* V, 9; zbieranie: por. *Tractatus Tripartitus* 66, 25 (NHC I/5); *Manichea Kephalia* 228, 1–12; *Manichean Psalm* 175, 19.

αὐτῶν καὶ φωρατὴ ἡ τῆς μωρολογίας δραματουργία καὶ μοιχῶν ἐργασία. 26.3.3. ταῦτά τοι καὶ τὰ τοιαῦτα εἰσηγούμενοι οἱ ἀμφὶ τὴν [279] γνῶσιν συνεζευγμένοι τῇ τοῦ Νικολάου αἱρέσει τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκασιν, οὐ μόνον τὸν νοῦν τῶν πεισθέντων αὐτοῖς ἐκτρέψαντες, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς δουλώσαντες πορνείᾳ καὶ πολυμιξίᾳ· αὐτὴν δῆθεν τὴν σύναξιν αὐτῶν ἐν αἰσχρότητι πολυμιξίας φύροντες, ἔσθοντές τε καὶ παραπτόμενοι καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν καὶ ἀκαθαρσιῶν. 26.3.4. ὡς[a] οὐ τολμήσω τὸ πᾶν ἐξειπεῖν, εἰ μή τι ἀναγκασθείην διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐν ἐμοὶ ἀλγούσης διανοίας περὶ τῶν ματαίως ὑπ᾽ αὐτῶν γινομένων, ἐκπληττόμενος εἰς οἷον ὄγκον καὶ κακῶν βυθὸν ὁ ἐχθρὸς τῶν ἀνθρώπων διάβολος ἄγει τοὺς αὐτῷ πειθομένους, ὥστε μιᾶναι καὶ νοῦν καὶ καρδίαν καὶ χεῖρας καὶ στόματα καὶ σώματα καὶ ψυχὰς τούτων τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐν τῇ τοσαύτῃ σκοτώσει παγιδευθέντων. 26.3.5. δέδια δὲ μή πη ἄρα τὸν μέγαν τοῦτον ὅλον ἰὸν ἀποκαλύψαιμι, ὥσπερ βασιλίσκου τινὸς ὄφεως τὸ πρόσωπον, εἰς λύμην μᾶλλον τῶν ἐντυγχανόντων ἤπερ εἰς διόρθωσιν. χραίνει μὲν γὰρ τὰ ὦτα ἀληθῶς ἡ τῆς μεγάλης τόλμης βλάσφημος συναγωγὴ καὶ τῆς αἰσχρότητος αὐτῆς συλλογή τε καὶ διήγησις καὶ ἡ τῆς ἀγυρτώδους αἰσχρουργίας βορβορώδης κακόνοια, 26.3.6. ὡς καὶ παρά τισι φύσει Βορβοριανοὶ καλοῦνται, ἕτεροι δὲ Κοδδιανοὺς αὐτοὺς ἐπιφημίζουσι (κοδδὰ γὰρ λέγεται κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον παροψὶς ἢ τρυβλίον), ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαί τινας μετ᾽ αὐτῶν ἐσθίειν, κατ᾽ ἰδίαν δὲ τοῖς μεμιαμμένοις δίδοσθαι τὰ βρώματα καὶ μή τινα δύνασθαι σὺν αὐτοῖς διὰ τὸν μολυσμὸν κἂν ἄρτον συνεσθίειν· 26.3.7. διά τοι τοῦτο ἀφωρισμένους τούτους ἡγούμενοι οἱ συμμέτοικοι Κοδδιανοὺς ἐπωνόμασαν. οἱ αὐτοὶ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ Στρατιωτικοὶ καλοῦνται καὶ Φιβιωνῖται, ὡς ἄνω μοι ἐν μέρει λέλεκται· τινὲς δὲ αὐτοὺς Ζακχαίους καλοῦσιν, ἄλλοι δὲ Βαρβηλίτας. 26.2.8. ὅμως οὐδὲ παρελθεῖν δυνήσομαι, ἀλλὰ ἀναγκάζομαι ἐξειπεῖν. ἐπειδὴ [γὰρ] καὶ ὁ ἅγιος Μωυσῆς ἀπὸ [280] πνεύματος ἁγίου ἐμφορούμενος γράφει ὅτι «ἐάν τις ἴδῃ φόνον καὶ μὴ ἀναγγείλῃ, ἐπικατάρατος ὁ τοιοῦτος εἴη», οὐ δύναμαι τοῦτον τὸν μέγαν φόνον καὶ τὴν μεγάλην ταύτην φονώδη ἐργασίαν παρελθεῖν καὶ οὐχὶ δηλῶν δηλῶσαι. 26.3.9. δηλώσας γὰρ τάχα τοῖς

[a] Holl ὧν.

oczywistym i łatwym do wykrycia zarówno bajeczka ich niedorzecznej gadaniny, jak i cudzołożny sposób życia. 26.3.3. Te rzeczy i tym podobne opowiadając, ci, którzy z powodu [279] poznania połączyli się z herezją Mikołaja, utracili prawdę. Nie tylko sprowadzili na manowce umysł tych, którzy im uwierzyli, lecz także zniewolili ciała i dusze nierządem oraz stosunkami pozamałżeńskimi[1]. Oni mieszają to ich rzekome zgromadzenie z ohydą stosunków pozamałżeńskich, pożerając i używając zarówno ludzkich ciał, jak i nieczystości. 26.3.4. Nie ośmieliłbym się wszystkiego o tym opowiedzieć, gdybym jakoś nie był zmuszony ze względu na nadmiar odczuwanego we mnie cierpienia[2] z powodu czynionych przez nich na darmo rzeczy, ponieważ jestem przerażony, do jakiej masy i głębi zła prowadzi tych, którzy mu uwierzyli, diabeł, wróg ludzi, tak że kala umysł, serce, ręce, usta, ciała, dusze tych, którzy wpadli w zastawioną przez niego pułapkę w tak wielkiej ciemności. 26.3.5. Obawiam się zatem, żebym nie objawił całości tej wielkiej trucizny, jak twarzy jakiegoś węża bazyliszka[3], co posłużyłoby raczej ku zepsuciu czytelników niż ku poprawie. Naprawdę plami uszy to bluźniercze zgromadzenie wielkiej zuchwałości, zebranie i wyjaśnienie tego bezwstydu, brudna perwersja charakterystycznej dla oszusta obsceniczności. 26.3.6. Tak więc niektórzy faktycznie nazywają ich borborianami, inni określają ich koddianami (*kodda* w języku syryjskim oznacza „półmisek" lub „garnek") z tego powodu, że nikt nie może jeść wraz z nimi. Na osobności podawane jest pożywienie splamionym i z powodu skalania nikt nie może z nimi jeść nawet chleba. 26.3.7. Dlatego uważając ich za oddzielonych, ci, którzy wraz z nimi się przesiedlili, nazwali ich koddianami. W Egipcie są oni nazywani stratiotykami i fibionitami, jak ja częściowo wspomniałem wyżej[4]. Lecz niektórzy nazywają ich zakchajami, inni barbelitami. 26.3.8. Mimo wszystko nie będę mógł ich pominąć, ale jestem zmuszony dokonać pewnego wyboru. Skoro św. Mojżesz [280] napełniony Duchem Świętym pisze, że „gdyby ktoś zobaczył morderstwo i nie doniósłby o nim, ktoś taki niech będzie przeklęty"[5], nie mogę pominąć tego wielkiego morderstwa i tego nadzwyczaj śmiercionośnego zachowania, nie ukazując całości, sprawić, by było jawne. 26.3.9. Być

[1] πολυμιξία może także wskazywać na poligamię oraz bezład i nieporządek.
[2] Mowa o cierpieniu umysłowym, duchowym (*dianoia*).
[3] Zob. *Panarion* 21, 7, 3 wraz z notą.
[4] Zob. powyżej *Panarion anaceph*. II, 26, 1.
[5] Źródło tej wypowiedzi Mojżesza nieznane. Prawdopodobnie aluzja do Kpł 5, 1.

συνετοῖς τὸ πτῶμα τοῦτο, ὥσπερ τὸ «φρέαρ τῆς ἀπωλείας», φόβον καὶ φρῖξιν ἐμποιήσω εἰς τὸ μὴ μόνον ἀποδρᾶναι τοὺς συνετούς, ἀλλὰ καὶ καταλιθάσαι τὸν ἐν τῷ βαράθρῳ τοῦτον σκολιὸν ὄφιν καὶ βασιλίσκον εἰς τὸ μηδὲ πλησιάσαι τινὰ τολμᾶν. καὶ ταῦτα μὲν ἤδη περὶ αὐτῶν εἰρημένα ὀλίγα τινὰ ὄντα ἐν μέρει τετάχθω.

26.4.1. Παρελεύσομαι δὲ εἰς τὸν οἶκον τοῦ βυθοῦ τῆς θανατώδους αὐτῶν διηγήσεως (διάφορος γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς ἡ τῆς ἡδονῆς αὐτῶν κακοδιδασκαλία), ὅτι πρῶτον μὲν κοινὰς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἔχουσι. 26.4.2. καὶ εἴ τις ξένος παραγένοιτο τοῦ αὐτῶν δόγματος, σημεῖόν ἐστι παρ᾽ αὐτοῖς ἀνδρῶν πρὸς γυναῖκας καὶ γυναικῶν πρὸς ἄνδρας, ἐν τῷ ἐκτείνειν τὴν χεῖρα, δῆθεν εἰς ἀσπασμόν, ὑποκάτωθεν τῆς παλάμης ψηλάφησίν τινα γαργαλισμοῦ ἐμποιεῖν, διὰ τούτου ὑποφαίνοντες ὡς τῆς αὐτῶν θρῃσκείας ἐστὶν ὁ παραγενόμενος. 26.4.3. ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπιγνόντες ἀλλήλους τρέπονται εὐθὺς εἰς ἑστίασιν· δαψιλῆ δὲ τὰ ἐδέσματα κρεοφαγίας καὶ οἰνοποσίας παρατιθέασι, κἂν τε πένητες εἶεν. ἐκ τούτου δὲ συμποσιάσαντες καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν τὰς φλέβας τοῦ κόρου ἐμπλήσαντες ἑαυτῶν εἰς οἶστρον τρέπονται. 26.4.4. καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ τῆς γυναικὸς ὑποχωρήσας φάσκει λέγων τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ ὅτι «ἀνάστα, ποίησον τὴν ἀγάπην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ». οἱ δὲ τάλανες μιγέντες ἀλλήλοις καί, ὡς ἐπὶ ἀληθείας αἰσχύνομαι εἰπεῖν τὰ παρὰ τοῖς αὐτοῖς αἰσχρὰ πραττόμενα (ὅτι κατὰ τὸν ἅγιον ἀπόστολον τὰ παρ᾽ αὐτοῖς γινόμενα «αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν»), ὅμως οὐκ αἰσχυνθῶ λέγειν [281] ἃ αὐτοὶ ποιεῖν οὐκ αἰσχύνονται, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον φρῖξιν ἐργάσωμαι τοῖς ἀκούουσι τὰ παρ᾽ αὐτῶν τολμώμενα αἰσχρουργήματα 26.4.5. – μετὰ γὰρ τὸ μιγῆναι πάθει πορνείας πρὸς ἐπὶ τούτοις ἀνατείνοντες τὴν ἑαυτῶν βλασφημίαν εἰς οὐρανὸν δέχεται μὲν τὸ γύναιον καὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ῥύσιν τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρρενος εἰς ἰδίας αὐτῶν χεῖρας καὶ ἵστανται εἰς οὐρανὸν ἀνανεύσαντες, ἐπὶ χεῖρας δὲ ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ εὔχονται δῆθεν, 26.4.6. οἱ μὲν Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Γνωστικοί, τῷ πατρὶ φύσει τῶν ὅλων προσφέροντες αὐτὸ τὸ ἐπὶ ταῖς χερσί, καὶ λέγουσιν «ἀναφέρομέν σοι τοῦτο τὸ δῶρον, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ». 26.4.7. καὶ οὕτως αὐτὸ ἐσθίουσι μεταλαμβάνοντες τὴν ἑαυτῶν αἰσχρότητα καί φασι «τοῦτό

może, że po ujawnieniu ludziom mądrym tego błędu jako „studni zagłady”[1] wywołam strach i przerażenie. Moim celem jest, aby mądrzy nie tylko uniknęli tego, będącego w otchłani, krętackiego węża i bazyliszka, ale go ukamienowali, aby nikt nawet nie ośmielił się zbliżyć do niego. I te już wspomniane nieliczne szczegóły na ich temat, mające charakter cząstkowy, trzeba teraz uporządkować.

26.4.1. Zejdę teraz na samo dno[2] ich zapowiadającego śmierć wyjaśnienia (różnią się między sobą odnośnie do fałszywego nauczania na temat przyjemności), ponieważ po pierwsze oni mają swoje własne żony jako wspólne[3]. 26.4.2. Jeśli przybyłby ktoś nieobeznany z ich doktryną, mają znak, który mężczyźni dają kobietom, a kobiety mężczyznom, wyciągnięcie ręki, rzekomo dla pozdrowienia, jakiś dotyk dłoni spod spodu, aby wywołać łaskotanie, pokazując przez to, że przybysz należy do ich religii. 26.4.3. W wyniku tego, rozpoznawszy siebie nawzajem, od razu udają się na ucztę. Zastawiają stół wieloma daniami, aby jeść mięso i pić wino, choćby nawet byli biedni. Po wspólnym ucztowaniu i że tak powiem po nadmiernym nasyceniu ich żył pokarmem, rzucają się w szaloną namiętność. 26.4.4. Mąż odsunąwszy się od swej żony, mówi, kierując słowa do własnej żony: „Wstań, uprawiaj miłość z bratem”. Ci nieszczęśnicy po odbyciu wspólnych stosunków płciowych nawzajem ze sobą i – ja naprawdę wstydzę się powiedzieć o haniebnych praktykach wśród nich (ponieważ według Apostoła o tym, co się dzieje wśród nich, „hańbą jest nawet mówić”[4]), jednak nie powinienem się wstydzić mówić [281] o tym, czego oni nie wstydzą się robić, aby na wszelki sposób wywołać przerażenie u słuchających o obecnych wśród nich haniebnych postępkach, które ośmielają się czynić – 26.4.5. po odbyciu stosunku z namiętnością [cechującą] rozpustę podnoszą swoje bluźnierstwo do nieba, kobieta i mężczyzna przyjmują upływ nasienia z mężczyzny do ich własnych rąk i stają, podniósłszy głowę ku niebu, mając na rękach nieczystość, i rzekomo się modlą, 26.4.6. są nazywani stratiotykami i gnostykami, faktycznie ofiarują to, co mają na rękach, Ojcu wszystkich rzeczy i mówią: „Składamy ci ten dar, ciało Chrystusa”. 26.4.7. Następnie to jedzą[5], mając udział w swoim własnym bezwstydzie, i mówią: „To

---

1 Por. Ps 54, 24; Ap 9, 2.
2 Dosłownie: „do domu otchłani”.
3 Por. EwJudasza 38, 16–19.
4 Ef 5, 12.
5 Por. *Pistis sophia* 4, 147; *Ginza* (Dinanukht 229, 20–22).

ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πάσχα, δι᾽ ὃ πάσχει τὰ ἡμέτερα σώματα καὶ ἀναγκάζεται ὁμολογεῖν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ». 26.4.8. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῆς γυναικός, ὅταν γένηται αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ καταμήνιον συναχθὲν ἀπ᾽ αὐτῆς αἷμα τῆς ἀκαθαρσίας ὡσαύτως λαβόντες κοινῇ ἐσθίουσι. καὶ «τοῦτο, φασίν, ἐστὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ».

26.5.1. διὸ καὶ ἐν ἀποκρύφοις ἀναγινώσκοντες ὅτι «εἶδον δένδρον φέρον δώδεκα καρποὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ εἶπέν μοι τοῦτό ἐστι τὸ ξύλον τῆς ζωῆς», αὐτοὶ ἀλληγοροῦσιν εἰς τὴν κατὰ μῆνα γινομένην γυναικείαν ῥύσιν.

26.5.2. Μισγόμενοι δὲ μετ᾽ ἀλλήλων τεκνοποιίαν ἀπαγορεύουσιν. οὐ γὰρ εἰς τὸ τεκνοποιῆσαι παρ᾽ αὐτοῖς ἡ φθορὰ ἐσπούδασται ἀλλ᾽ ἡδονῆς χάριν, τοῦ διαβόλου ἐμπαίζοντος τοῖς τοιούτοις καὶ καταχλευάζοντος τὸ ἐκ θεοῦ πλάσμα πεπλασμένον. 26.5.3. ἀλλὰ τὴν μὲν ἡδονὴν ἐπιτελοῦσιν, εἰς ἑαυτοὺς δὲ ἀπολαμβάνουσι τὰ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτῶν [282] σπέρματα, μὴ εἰς τεκνογονίαν καταβαλλόμενοι, ἀλλ᾽ αὐτοὶ τὸ τῆς αἰσχρότητος ἔσθοντες. 26.5.4. ἐὰν δὲ καὶ προληφθῇ τις αὐτῶν ἐγκατασπεῖραι τὴν καταβολὴν τῆς κατὰ φύσιν [αὐτῶν] ἀπορροίας καὶ ἐγκυμονήσῃ ἡ γυνή, τί δεινότερον τολμῶσιν οἱ τοιοῦτοι ἄκουε. 26.5.5. κατασπάσαντες γὰρ τὸ ἔμβρυον καιρῷ οἵῳ δἂν ἐπιχειρήσωσι, λαμβάνουσιν ἐκτρωθὲν τοῦτο τὸ βρέφος καὶ ἐν ὅλμῳ τινὶ κόπτουσιν ὑπέρῳ, καὶ ἐγκαταμίξαντες μέλι καὶ πέπερι καὶ ἄλλα τινὰ ἀρώματα καὶ μύρα πρὸς τὸ μὴ ναυτιᾶν αὐτοὺς οὕτως συναχθέντες πάντες οἱ τῆς τῶν χοίρων τούτων καὶ κυνῶν * θιασῶται μεταλαμβάνουσιν ἕκαστος τῷ δακτύλῳ ἀπὸ τοῦ κατακοπέντος παιδίου. 26.5.6. καὶ οὕτως τὴν ἀνθρωποβορίαν ἀπεργασάμενοι εὔχονται λοιπὸν τῷ θεῷ, ὅτι οὐκ ἐνεπαίχθημεν, φησίν, ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ συνελέξαμεν τὸ παράπτωμα τοῦ ἀδελφοῦ. καὶ δῆθεν τοῦτο τὸ τέλειον πάσχα ἡγοῦνται. ἄλλα δὲ ὅσα δεινὰ αὐτοῖς τετόλμηται. 26.5.7. ὅταν γὰρ πάλιν ἐμμανεῖς ἐν ἑαυτοῖς γένωνται, φύραντες ἑαυτῶν τὰς χεῖρας τῇ ἑαυτῶν αἰσχρότητι τῆς ἀπορροίας ἐγείρονται καὶ τὰς ἑαυτῶν μεμολυσμένας ἔχοντες χεῖρας εὔχονται γυμνοὶ ὅλῳ τῷ σώματι, ὡς διὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας εὑρίσκοντες[a] πρὸς θεὸν τὴν παρρησίαν. 26.5.8. τὰ σώματα δὲ αὐτῶν νύκτωρ τε καὶ μεθ᾽ ἡμέραν τημελοῦσι, γυναικάρια καὶ ἀνθρωπάρια,

[a] Pini correxit; Holl * εὑρίσκειν.

jest ciało Chrystusa i to jest Pascha, z powodu której nasze ciała cierpią i są zmuszone wyznać cierpienie Chrystusa". 26.4.8. Podobnie od kobiety, gdy dochodzi do tego, że ma upływ krwi, zebraną od niej nieczystą krew miesiączki, podobnie wziąwszy, wspólnie jedzą. I mówią: „To jest krew Chrystusa".

26.5.1. Przeto gdy w apokryfach czytają, że „zobaczyłe[a]m drzewo przynoszące dwanaście owoców każdego roku i powiedział mi: «To jest drzewo życia»"[1], oni interpretują to alegorycznie odnośnie do dokonującego się każdego miesiąca upływu krwi u kobiety.

26.5.2. Chociaż mają stosunki płciowe ze sobą nawzajem, odrzucają płodzenie dzieci. Albowiem nie ze względu na płodzenie dzieci, lecz dla przyjemności dążą do uwiedzenia, skoro diabeł z nich drwi i szydzi ze stworzenia ukształtowanego przez Boga. 26.5.3. Celebrują przyjemność, do siebie samych przyjmując nasienie ich nieczystości, [282] sprawiając ich wytrysk nie dla rodzenia dzieci, lecz jedzą owoc swojego bezwstydu[2]. 26.5.4. Gdyby nawet któryś z nich antycypował implantowanie nasienia zgodnie z jego naturą i gdyby kobieta poczęła w swoim łonie, posłuchaj straszniejszej rzeczy, którą ośmielają się czynić. 26.5.5. Po wyciągnięciu embrionu w momencie, w którym to jest możliwe do realizacji, biorą to poronione dziecko i w jakimś moździerzu uderzają w nie tłuczkiem. Następnie mieszają z miodem i pieprzem oraz z jakimiś innymi aromatycznymi korzeniami[3] i pachnidłami, aby nie zebrało im się na wymioty, i wszyscy z tego [stada] świń i psów * uczestnicy bankietu biorą następnie swoimi palcami z tego poćwiartowanego dziecka[4]. 26.5.6. Od razu po dokonaniu ludożerstwa modlą się jeszcze do Boga, „nie zostaliśmy wyśmiani – mówią – przez archonta pożądania, lecz zebraliśmy przewinienie brata". I rzekomo uważają, że to jest doskonała Pascha. Lecz na ile strasznych rzeczy oni się ośmielają! 26.5.7. Kiedy z kolei odczuwają wściekłość w sobie samych, plamią swoje własne ręce bezwstydem ich własnego nasienia, powstają i mając swoje ręce splamione, modlą się całkowicie nadzy, żeby poprzez taką praktykę pozyskać wolny dostęp do Boga. 26.5.8. Swoje własne ciała w nocy oraz w dzień pielęgnują, kobiety i mężczyźni, namaszczają się, kąpią oraz ucztują, poświęcając swój czas

[1] Zapewne mowa o wspomnianej wcześniej *Ewangelii Ewy* – zob. powyżej *Panarion* 26, 2, 6; 26, 3, 1. Por. Ap 22, 2.
[2] Zob. *Panarion* 26, 4, 7–8; 8, 7; 9, 4.
[3] Może także chodzić o jakieś zioła aromatyczne.
[4] Por. *Ginza* (Dinanukht 136, 12–13).

μυριζόμενοι λουόμενοι θοιναζόμενοι, κοίταις τε καὶ μέθαις σχολάζοντες. καὶ καταρῶνται τὸν νηστεύοντα, λέγοντες, οὐ δεῖ νηστεύειν· τοῦ γὰρ ἄρχοντος τούτου τοῦ ποιήσαντος τὸν αἰῶνά ἐστιν ἡ νηστεία. δεῖ δὲ τρέφεσθαι εἰς τὸ τὰ σώματα εἶναι ἰσχυρά, εἰς τὸ δύνασθαι τὸν καρπὸν ἀποδιδόναι κατὰ καιρὸν αὐτοῦ.

26.6.1. Χρῶνται δὲ καὶ παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ, ἀπαγορεύουσι δὲ τὸν λαλήσαντα ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ. καὶ ὅταν μὲν ῥῆμα εὕρωσί τι κατ᾽ αὐτῶν δυνάμενον ἔχειν τὸν νοῦν, φασίν, ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ κοσμικοῦ λελάληται· 26.6.2. ἐὰν δέ τις εἰς ὁμοίωσιν τῆς [283] αὐτῶν ἐπιθυμίας δυνηθείη σχηματίζεσθαι λόγος, οὐχ ὡς ἔστι τὸ ῥῆμα, ἀλλ᾽ ὡς ἔχει ὁ αὐτῶν ἠπατημένος νοῦς, τοῦτον μετασκευάζοντες εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐπιθυμίαν φάσκουσιν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ τῆς ἀληθείας λελαλῆσθαι. 26.6.3. καὶ τοῦτό ἐστι, φησίν, ὃ εἶπεν ὁ κύριος περὶ Ἰωάννου «τί ἐξῆλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;» ὅτι οὐκ ἦν, φησί, τέλειος ὁ Ἰωάννης· ἐνεπνέετο γὰρ ὑπὸ πολλῶν πνευμάτων κατὰ τὸν κάλαμον τὸν ἐπὶ ἑκάστῳ ἀνέμῳ κινούμενον. 26.6.4. καὶ ὅτε μὲν ἤρχετο τὸ πνεῦμα τοῦ ἄρχοντος, Ἰουδαϊσμὸν ἐκήρυττεν· ὅτε δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ Χριστοῦ ἐλάλει. καὶ τοῦτό ἐστι, φησίν, ὅτι «ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ [καὶ τὰ ἑξῆς]. περὶ ἡμῶν, φησίν, εἶπεν, ὅτι ὁ ἐν ἡμῖν μικρότερος μείζων αὐτοῦ ὑπάρχει.

26.7.1. Καὶ εὐθὺς ἐπιστομίζονται οἱ τοιοῦτοι ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας. ἐκ γὰρ τῶν συνεζευγμένων ἑκάστῃ λέξει ἀναφανδὸν ἡ ἀλήθεια δειχθήσεται καὶ τὸ ἐχέγγυον τῆς φράσεως ἀποδοθήσεται. 26.7.2. εἰ μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης μαλακὰ ἠμφίεστο καὶ ἐν οἴκοις βασιλέων ὑπῆρχεν, ὀρθὴ ἂν πρὸς αὐτὸν ἡ λέξις καὶ εὐθεῖα πρὸς ἔλεγχον τοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχεν· εἰ δὲ [λέγει] «τί ἐξῆλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον;» καὶ οὐχ οὕτως εἶχεν, οὐκέτι τὸ ἔγκλημα ἐπὶ τὸν οὐ μαλακὰ φοροῦντα Ἰωάννην τοῦ λόγου ἐπενεκτέον, ἀλλὰ ἐπὶ τοὺς οὕτως εὑρήσειν τὸν Ἰωάννην νομίσαντας καὶ ὑπὸ τῶν ἔνδον ἐν οἴκοις βασιλέων πολλάκις κατὰ ὑπόκρισιν κολακευομένους ἡ ἀναγωγή. 26.7.3. ἐνόμιζον γὰρ οὗτοι ἐξερχόμενοι καὶ παρὰ Ἰωάννῃ ἐπαίνους εὑρίσκειν καὶ μακαρισμοὺς ἐπὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν γινομένοις παραπτώμασιν. 26.7.4. ὡς δὲ οὐχ ηὗρον, ἀνατρεπτικῶς παρὰ τοῦ

na stosunki płciowe oraz pijaństwo. Przeklinają każdego, kto pości[1], mówiąc: „Nie należy pościć. Post należy do archonta, który uczynił świat. Trzeba natomiast odżywiać się, aby ciała były silne, aby mogły «wydać owoc w swoim czasie»”[2].

26.6.1. Posługują się zarówno Starym, jak i Nowym Testamentem, ale odrzucają Tego, który mówił w Starym Testamencie. Skoro znajdą jakieś sformułowanie, mogące mieć znaczenie przeciwne do ich doktryny, twierdzą, że zostało powiedziane przez ducha świata. 26.6.2. Jeśliby zaś jakieś wyrażenie [283] mogło zostać przedstawione jako analogia do ich pożądania, nie stosownie do tego, co wyraża sformułowanie, lecz jak pojmuje to ich oszukany umysł, poprawiając je na odpowiednie do ich pożądania, mówią, że zostało powiedziane przez ducha prawdy. 26.6.3. To jest to, twierdzą, co mówił Pan o Janie: „Co wyszliście zobaczyć na pustyni? Trzcinę przez wiatr kołysaną?”[3]. Twierdzą, że Jan nie był doskonały. Był natchniony przez wielu duchów, podobnie jak trzcina poruszana za każdym powiewem wiatru. 26.6.4. I gdy przybył duch archonta, głosił judaizm; gdy zaś przybył Duch Święty, mówił o Chrystusie. Według nich oznacza to, że słowa „mniejszy w Królestwie [i tak dalej]”[4] powiedział o nas, że mniejszy wśród nas większy jest od niego.

26.7.1. Takich ludzi prawda natychmiast zmusza do milczenia. Z kontekstu każdej wypowiedzi w sposób widoczny zostanie ukazana prawda i mające gwarancję pewności wyjaśnienie tekstu. 26.7.2. Gdyby Jan ubierał się w miękkie szaty i żył w domach królewskich, wypowiedź odnosiłaby się naprawdę do niego i byłaby wprost argumentem przeciwko niemu. Jeśli zaś [mówi]: „Co wyszliście zobaczyć? Człowieka w miękkie szaty przyodzianego?”[5]. Nie tak się sprawa miała. I już nie można stosować oskarżenia [w tych słowach] do Jana, który nie nosił miękkich szat, ale do tych, którzy uważali, że znajdą Jana jako takiego. Istnieje również odniesienie do tych, którzy często od żyjących wewnątrz domów królewskich obłudnie przyjmowali pochlebstwa. 26.7.3. Idąc do Jana, sądzili, że znajdą u niego pochwały i błogosławieństwa dla popełnianych przez nich każdego dnia występków. 26.7.4. Jako że nie znaleźli, Zbawiciel powiedział do

---

1 Potępienie postu – por. np. *EwTomasza* 14; 104 (NHC II/2, 35, 14–27; 50, 10–16).
2 Por. Ps 1, 3.
3 Mt 11, 7; Łk 7, 24.
4 Mt 11, 11; Łk 7, 28.
5 Mt 11, 8; Łk 7, 25.

σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἴρηται ὅτι «τί ἐνομίζετε εὑρίσκειν; συμπεριφερόμενον τοῖς ὑμῶν πάθεσιν ἄνθρωπον, ὡς κατὰ τοὺς μαλακὰ φοροῦντας; οὐχ οὕτως· οὐ γάρ ἐστιν Ἰωάννης κάλαμος σαλευόμενος γνώμαις ἀνθρώπων, ὡς δονούμενος κάλαμος ὑπὸ ἑκάστης ἀνέμων ἐξουσίας». [284] 26.7.5. ἐπειδὴ δὲ εἶπεν «ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου», ἵνα μή τινες νομίσωσι καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος μείζονα εἶναι τὸν Ἰωάννην, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀπὸ γυναικὸς ἐγεννήθη τῆς Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου, ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς ἔφη ὅτι ὁ μικρότερος αὐτοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, μείζων αὐτοῦ ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. 26.7.6. ἐπειδὴ γὰρ μετὰ ἑξάμηνον ἐγεννήθη ὁ σωτὴρ τῆς Ἰωάννου γεννήσεως, δῆλον ὅτι *, μείζων αὐτοῦ ὤν· ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν. τίνι δὲ τοῦτο οὐ δῆλόν ἐστιν; ἄρα γοῦν ματαίως τὰ πάντα παρ᾽ αὐτοῖς πεποιήτευται, ἀπὸ ἀγαθῶν εἰς φαῦλα μεταβεβλημένα.

26.8.1. Καὶ τὰ μὲν βιβλία αὐτῶν πολλά. ἐρωτήσεις γάρ τινας Μαρίας ἐκτίθενται, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν προειρημένον Ἰαλδαβαὼθ εἰς ὄνομα δὲ[a] τοῦ Σὴθ πολλὰ βιβλία ὑποτίθενται· ἀποκαλύψεις δὲ τοῦ Ἀδὰμ ἄλλα λέγουσιν, εὐαγγέλια δὲ ἕτερα εἰς ὄνομα τῶν μαθητῶν συγγράψασθαι τετολμήκασιν, αὐτὸν δὲ τὸν σωτῆρα ἡμῶν καὶ κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν οὐκ αἰσχύνονται λέγειν ὅτι αὐτὸς ἀπεκάλυψε ταύτην τὴν αἰσχρουργίαν. 26.8.2. ἐν γὰρ ταῖς ἐρωτήσεσι Μαρίας καλουμέναις μεγάλαις (εἰσὶ γὰρ καὶ μικραὶ αὐτοῖς πεπλασμέναι) ὑποτίθενται αὐτὸν αὐτῇ ἀποκαλύπτειν, παραλαβόντα αὐτὴν εἰς τὸ ὄρος καὶ εὐξάμενον καὶ ἐκβαλόντα ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ γυναῖκα καὶ ἀρξάμενον αὐτῇ ἐγκαταμίγνυσθαι, καὶ οὕτως δῆθεν τὴν ἀπόρροιαν αὐτοῦ μεταλαβόντα δεῖξαι ὅτι «δεῖ οὕτως ποιεῖν, ἵνα ζήσωμεν», 26.8.3. καὶ ὡς τῆς Μαρίας ταραχθείσης καὶ πεσούσης χαμαὶ αὐτὸν πάλιν αὐτὴν ἐγείραντα εἰπεῖν αὐτῇ «ἵνα τί ἐδίστασας, ὀλιγόπιστε;» 26.8.4. καί φασιν ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ εἰρη- [285] μένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι «εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, τὰ ἐπουράνια πῶς πιστεύσετε;» καὶ τό «ὅταν ἴδητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ὅπου ἦν τὸ πρότερον», 26.8.5. τουτέστιν τὴν ἀπόρροιαν μεταλαμβανομένην ὅθεν καὶ ἐξῆλθεν, καὶ τὸ εἰπεῖν «ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα» καὶ τῶν μαθητῶν ταρασσομένων καὶ

[a] Holl τε.

nich, obalając ich tezy, że „co spodziewaliście się znaleźć? Człowieka okazującego pobłażanie[1] dla waszych namiętności, jak ci, którzy noszą miękkie szaty? To nie tak. Jan nie jest trzciną kołysaną ludzkimi opiniami, jak trzcina potrząsana przez siłę każdego wiatru". [284] 26.7.5. Skoro powiedział: „Wśród narodzonych z kobiet nie ma większego od Jana"[2], aby nikt nie sądził, że Jan jest większy nawet od samego Zbawiciela, ponieważ i On narodził się z kobiety, Maryi, zawsze Dziewicy, za pośrednictwem Ducha Świętego, zabezpieczając nas, powiedział, że mniejszy od niego, w znaczeniu czasu wcielonej obecności, jest większy od niego w królestwie niebieskim. 26.7.6. Skoro zaś Zbawiciel narodził się sześć miesięcy po narodzeniu Jana, jasne jest, że * większy jest od niego. Albowiem On był zawsze i jest. Dla kogóż to nie jest oczywiste? Toteż na próżno te wszystkie rzeczy są u nich fabrykowane, z dobrych zamieniane na złe.

26.8.1. Oni mają wiele ksiąg. Powołują się na jakieś *Pytania Marii*. Inni proponują liczne księgi o wspomnianym Ialdabaoth[3], a także pod imieniem Seta[4]. Inną określają *Apokalipsą Adama*. Ośmielili się ułożyć inne ewangelie w imieniu uczniów. Nie wstydzą się mówić o naszym Zbawicielu i Panu, Jezusie Chrystusie, że On objawił tę obsceniczność. 26.8.2. W tak zwanych *Wielkich pytaniach Marii* (istnieją bowiem i małe, przez nich wymyślone) przedstawiają to, co On jej objawia, wziąwszy ją na górę i pomodliwszy się oraz wydawszy na świat ze swojego boku kobietę. Następnie On zaczął z nią współżyć i w ten sposób rzekomo uczestniczył w upływie jego nasienia, aby pokazać, że „musimy w ten sposób czynić, abyśmy żyli". 26.8.3. Gdy Maria wpadła w popłoch i upadła na ziemię, On znowu ją podniósł i powiedział do niej: „Czemu zwątpiłaś, małej wiary?"[5]. 26.8.4. Mówią, że to jest powiedziane [285] w Ewangelii, że „jeśli o sprawach ziemskich wam powiedziałem i nie wierzycie, jak uwierzycie w rzeczy niebieskie?"[6] oraz: „Kiedy ujrzycie Syna Człowieczego wstępującego tam, gdzie był pierwej"[7]. 26.8.5. To oznacza, że wypływ nasienia wrócił tam, skąd wyszedł. Gdy powiedział: „Jeśli nie będziecie jedli mojego ciała i pili mojej krwi"[8] i gdy apostołowie byli poruszeni i powie-

[1] συμπεριφέρω – oznacza także dostosowanie się do kogoś.
[2] Por. Mt 11, 11.
[3] Zob. *Panarion* 25, 2, 2; 25, 3, 4–5; 26, 10, 2–3.
[4] Por. *Panarion* 39, 5, 1; 40, 7, 4.
[5] Por. Mt 14, 31.
[6] Por. J 3, 12.
[7] Por. J 6, 62.
[8] Por. J 6, 53.

λεγόντων «τίς δύναται τοῦτο ἀκοῦσαι;» φασὶν ὡς περὶ τῆς αἰσχρότητος ἦν ὁ λόγος. 26.8.6. διὸ καὶ ἐταράχθησαν καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω· οὔπω γὰρ ἦσαν, φησίν, ἐν πληρώματι ἐστερεωμένοι. 26.8.7. καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν Δαυίδ «ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ» περὶ τῆς αἰσχρότητος τοῦ ἀνδρός, φησί, λέγει. «ἐπὶ τὴν ἔξοδον τῶν ὑδάτων» καί «ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει» τὴν τῆς ἡδονῆς ἀπόρροιαν, φησί, λέγει· καί «τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται», ὅτι οὐκ ἐῶμεν, φησίν, αὐτὸ χαμαὶ πεσεῖν, ἀλλὰ αὐτοὶ αὐτὸ ἐσθίομεν.

26.9.1. Καὶ ἵνα μὴ τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἐν μέσῳ φέρων βλάψω μᾶλλον ἢπερ ὠφελήσω, τούτου χάριν τὰ πολλὰ ὑπερβήσομαι, ἐπεὶ ἂν τὰ πάντα παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενα κακῶς ἐνταῦθα παρατιθέμενος διηγόρευον. 26.9.2. τὸ γὰρ εἰπεῖν, φησί, τεθεικέναι τὴν Ῥαὰβ κόκκινον ἐν τῇ θυρίδι οὐκ ἦν, φησί, κόκκινον, ἀλλὰ τὰ μόρια τῆς γυναικείας φύσεως καὶ τὸ κόκκινον αἷμα τῶν καταμηνίων λέγει, καὶ τὸ εἰπεῖν «πῖνε ὕδατα ἀπὸ σῶν ἀγγείων», περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγει. 26.9.3. φασὶ δὲ εἶναι τὴν σάρκα ἀπολλυμένην καὶ μὴ ἐγειρομένην, εἶναι δὲ ταύτην τοῦ ἄρχοντος. 26.9.4. τὴν δὲ δύναμιν τὴν ἐν τοῖς καταμηνίοις καὶ ἐν ταῖς γοναῖς ψυχὴν εἶναί φασιν, ἣν συλλέγοντες ἐσθίομεν· καὶ ἅπερ ἡμεῖς [286] ἐσθίομεν, κρέα ἢ λάχανα ἢ ἄρτον ἢ εἴ τι ἕτερον, χάριν ποιοῦμεν ταῖς κτίσεσι, συλλέγοντες ἀπὸ πάντων τὴν ψυχὴν καὶ μεταφέροντες μεθ᾽ ἑαυτῶν εἰς τὰ ἐπουράνια. διόπερ καὶ πάντων μεταλαμβάνουσι κρεῶν λέγοντες, ἵνα ἐλεήσωμεν τὸ γένος ἡμῶν. 26.9.5. φάσκουσι δὲ τὴν αὐτὴν ψυχὴν εἶναι, ἔν τε τοῖς ζῴοις καὶ ἐν κνωδάλοις καὶ ἰχθύσι καὶ ὄφεσι καὶ ἀνθρώποις ἐγκατεσπάρθαι καὶ ἐν λαχάνοις καὶ ἐν δένδρεσι καὶ ἐν γεννήμασι. 26.9.6. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν Φιβιωνῖται καλούμενοι ἀναφέρουσι τὰς αἰσχρὰς αὐτῶν θυσίας τὰς τῆς πορνείας, τὰς ὑφ᾽ ἡμῶν ἐνταῦθα προειρημένας, ὀνόμασι τριακοσίοις ἑξήκοντα πέντε, οἷς αὐτοὶ ἔπλασαν ἀρχόντων δῆθεν, ἐμπαίζοντες τοῖς γυναικαρίοις καὶ λέγοντες· μίγηθι μετ᾽ ἐμοῦ, ἵνα σε ἀνενέγκω πρὸς τὸν ἄρχοντα. 26.9.7. καθ᾽ ἑκάστην δὲ μῖξιν ὀνομάζουσιν ἑνὸς ὄνομά τινος βάρβαρον τῶν παρ᾽ αὐτοῖς πεπλασμένων,

dzieli „kto może tego słuchać?”[1], mówią, że mowa była o bezwstydzie. 26.8.6. Toteż wzburzyli się[2] i „odeszli do tyłu”[3]. Jeszcze bowiem nie byli, twierdzą, w pełni utwierdzeni. 26.8.7. Gdy Dawid powiedział: „Będzie jak drzewo zasadzone przy ujściach wód, które wyda swój owoc w swoim czasie”[4], według nich mówił o bezwstydzie mężczyzny. „Przy ujściu wód” oraz „które wyda swój owoc”, oznacza, według nich, upływ nasienia i związaną z nim przyjemność. A „liść jego nie opadnie”[5] oznacza, że nie pozwalamy, żeby upadł na ziemię, lecz sami go jemy[6].

26.9.1. Abym nie spowodował więcej szkody niż pożytku przez upublicznianie ich świadectw, pominę wiele z nich, bo w przeciwnym razie musiałbym wyłuszczyć wszystkie ich złe wypowiedzi, przytaczając je tutaj. 26.9.2. Albowiem stwierdzenie, że Rahab położyła szkarłatną szatę w oknie, nie oznacza, według nich, że była to szkarłatna szata, lecz kobiece organy i szkarłatna krew miesiączek. Stwierdzenie „pij wody z twoich zbiorników”[7] mówi o tym samym. 26.9.3. Twierdzą, że istnieje ciało, które ginie i nie wraca do życia. Należy ono do archonta. 26.9.4. Utrzymują, że moc znajdująca się w miesiączkach i w nasieniu[8] jest duszą[9], którą zbieramy i jemy. Cokolwiek [286] jemy, mięso czy jarzyny, chleb czy coś innego, czynimy stworzeniom łaskę, zbierając z tych wszystkich rzeczy duszę i przenosząc ze sobą do nieba. Toteż oni jedzą mięso wszelkiego rodzaju, twierdząc, że idzie im o to, aby okazać litość naszej rasie. 26.9.5. Mówią zaś, że ta sama dusza została rozsiana w zwierzętach, owadach[10], rybach, wężach i ludziach, a także w jarzynach, drzewach i plonach ziemi. 26.9.6. Jedni z nich, nazywani fibionitami, składają swoje haniebne ofiary nierządu, wspomniane przez nas tutaj, w 365 nazwach, które oni wymyślili rzekomo jako nazwy archontów, drwiąc z kobietek i mówiąc: „Współżyj ze mną, abym ciebie poprowadził do archonta”. 26.9.7. Każdy stosunek płciowy określają barbarzyńską nazwą jakiegoś jednego z wymyślonych przez nich

---

1 Por. J 6, 60.
2 Por. Mt 14, 26; Mk 6, 50.
3 J 6, 66.
4 Ps 1, 3.
5 Ps 1, 3.
6 Zob. *Panarion* 26, 4, 7–8; 5, 3; 9, 4; 11, 1; 11, 10.
7 Prz 5, 15.
8 γονή oznacza również zarodek oraz narząd rozrodczy.
9 Pogląd manichejski, por. *Panarion* 66, 26, 7; 28, 2; 34, 1; 52, 1.
10 κνώδαλον może odnosić się także do wszelkiego rodzaju potworów oraz bestii.

καὶ δῆθεν εὔχονται λέγοντες· προσφέρω σοὶ τῷ δεῖνι, ἵνα προσενέγκῃς τῷ δεῖνι. τῇ δὲ ἄλλῃ μίξει πάλιν ἄλλῳ ὑποτίθεται ὡσαύτως προσφέρειν, ἵνα καὶ αὐτὸς τῷ ἄλλῳ. 26.9.8. καὶ ἕως ἀνέλθῃ, μᾶλλον δὲ κατέλθῃ τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε πτώσεις τῆς λαγνείας, καθ᾽ ἑκάστην ὄνομά τι ἐπικαλεῖται τὸ τοιοῦτο ἐργαζόμενος. καὶ ἄρχεται πάλιν κατιέναι διὰ τῶν αὐτῶν, τὰ αὐτὰ αἰσχρὰ ἐπιτελῶν καὶ ἐμπαίζων ταῖς ἠπατημέναις. 26.9.9. ὅταν οὖν εἰς τοσοῦτον ὄγκον ἐλάσῃ ἀριθμοῦ ἑπτακοσίων τριάκοντα πτώσεων, λέγω δὴ μίξεων αἰσχρῶν καὶ ὀνομάτων τῶν παρ᾽ αὐτοῖς πεπλασμένων, τότε λοιπὸν τολμᾷ ὁ τοιοῦτος καὶ λέγει· «ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, ἐπειδὴ ἄνωθεν καταβέβηκα διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν τξε΄ ἀρχόντων.»

26.10.1. Τὰ δὲ τῶν μειζόνων κατ᾽ αὐτοὺς ἀρχόντων ὀνόματα ταῦτα [287] εἶναι λέγουσι, πολλοὺς λέγοντες· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ οὐρανῷ εἶναι τὸν Ἰαὼ ἄρχοντα, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ φησὶν εἶναι τὸν Σακλᾶν ἄρχοντα τῆς πορνείας, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸν Σὴθ ἄρχοντα, ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ εἶναί φησι τὸν Δαυίδην. 26.10.2. τέταρτον γὰρ ὑποτίθενται οὐρανὸν καὶ τρίτον, πέμπτον δὲ ἄλλον οὐρανόν, ἐν ᾧ φασιν εἶναι τὸν Ἐλωαῖον τὸν καὶ Ἀδωναῖον. ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ φασὶν εἶναι οἱ μὲν τὸν Ἰαλδαβαώθ, οἱ δὲ τὸν Ἠλιλαῖον. 26.10.3. ἄλλον δὲ ἕβδομον οὐρανὸν ὑποτίθενται, ἐν ᾧ λέγουσιν εἶναι τὸν Σαβαώθ· ἄλλοι δὲ λέγουσιν οὐχί, ἀλλ᾽ ὁ Ἰαλδαβαώθ ἐστιν ἐν τῷ ἑβδόμῳ. 26.10.4. ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ οὐρανῷ τὴν Βαρβηλὼ καλουμένην καὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων καὶ κύριον τὸν αὐτὸν αὐτοπάτορα καὶ Χριστὸν ἄλλον αὐτολόχευτον καὶ Χριστὸν τοῦτον τὸν κατελθόντα καὶ δείξαντα τοῖς ἀνθρώποις ταύτην τὴν γνῶσιν, ὃν καὶ Ἰησοῦν φασιν· 26.10.5. μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένον, ἀλλὰ διὰ Μαρίας δεδειγμένον. σάρκα δὲ αὐτὸν μὴ εἰληφέναι, ἀλλ᾽ ἢ μόνον δόκησιν

archontów[1]. I rzekomo modlą się, mówiąc: „Ofiaruję ci, temu a temu, abyś ofiarował temu a temu". W przypadku innego stosunku płciowego analogicznie proponuje się z kolei ofiarować go innemu archontowi, aby i on mógł ofiarować innemu. 26.9.8. I aż wejdzie na górę albo raczej stoczy się poprzez 365 upadków rozpusty (*lagneia*), każdemu nadają jakąś nazwę, czyniąc coś takiego. I zaczyna na powrót schodzić poprzez nie, spełniając te same haniebne czyny i drwiąc z oszukanych kobiet. 26.9.9. Gdy zatem osiągnie liczbę 730 upadków – mam na myśli upadki haniebnych stosunków płciowych i nazwy przez nich wymyślone – wtedy już taki człowiek ma tupet, żeby mówić: „Jestem Chrystusem, skoro zstąpiłem z góry przez nazwy 365[2] archontów".

26.10.1. Twierdzą, że to są nazwy archontów uznawanych przez nich za najbardziej znaczących. [287] Mówią, że jest ich wielu. W pierwszym niebie znajduje się archont Iao[3], w drugim, twierdzą, jest Saklas, archont nierządu, w trzecim archont Set, w czwartym, według nich, znajduje się Dawides[4]. 26.10.2. Albowiem zakładają, że istnieje czwarte niebo, a także trzecie. Piąte zaś niebo jest inne, a w nim, jak twierdzą, znajduje się Eloeus[5] zwany także Adoneus[6]. W szóstym, według jednych, znajduje się Ialdabaoth[7], a według innych Elileus. 26.10.3. Zakładają zaś istnienie siódmego nieba, w którym, jak twierdzą, jest Sabaoth[8]. Według innych to nie Sabaoth, lecz Ialdabaoth znajduje się w siódmym niebie[9]. 26.10.4. W ósmym zaś niebie znajdują się tak zwana Barbelo[10] oraz Ojciec i Pan wszystkiego, sam dla siebie będący rodzicem, oraz inny Chrystus, płodzący sam siebie, a także Chrystus, który zstąpił i objawił ludziom wiedzę (*gnosis*), o którym mówią, że jest również Jezusem. 26.10.5. On nie narodził się z Maryi, ale ukazał się za jej pośrednictwem. On nie przyjął ciała, ale tylko jest zjawą. 26.10.6. Jedni twierdzą, że Sabaoth posiada postać

---

1 Por. Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 4, 29, 2–3.
2 Liczba τξε΄ = 365: τ = 300; ξ = 60 i ε = 5.
3 Iao jest magiczną postacią imienia Jahwe. *Panarion* 31, 16, 4; 31, 35, 4; por. A. Wypustek, *Magia antyczna*, Wrocław 2001, s. 381. W takiej postaci znajduje się w papirusach magicznych.
4 Imiona gnostyckie – por. Ireneusz z Lyonu, *Adversus haereses* I, 29, 2–3; Orygenes, *Contra Celsum* VI, 30–32; Saklas (głupi) – por. *Apokryf Jana* 9 (NHC II/2, 11, 15–22).
5 Ἐλωαῖον – prawdopodobnie forma pochodząca od hebrajskiego *Elohim*.
6 Forma obecna w Septuagincie jako odpowiednik hebrajskiego *Adonai*. Por. Sdz 13, 8; 16, 28 (wersja B).
7 Zob. *Panarion* 25, 3, 4–5; 26, 8, 1 wraz z notami.
8 Termin hebrajski obecny w Septuagincie jako tytuł Boga. Oznacza „Zastępy". Por. 1 Sm 1, 11.
9 Por. *Hipostaza archontów* (NHC II/4, 95, 1–24).
10 Zob. *Panarion anaceph*. II, 26, 2 wraz z notą.

εἶναι. 26.10.6. φασὶ δὲ τὸν Σαβαὼθ οἱ μὲν ὄνου μορφὴν [288] ἔχειν, οἱ δὲ χοίρου· διόπερ ἐνετείλατο, φησί, τοῖς Ἰουδαίοις χοῖρον μὴ ἐσθίειν. εἶναι δὲ αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν μετ᾽ αὐτὸν οὐρανῶν καὶ ἀγγέλων τῶν ἑαυτοῦ. 26.10.7. τὴν δὲ ψυχὴν ἐν τῷ ἐξέρχεσθαι ἐντεῦθεν διαβαίνειν διὰ τῶν ἀρχόντων τούτων, μὴ δύνασθαι δὲ διαπερᾶσαι, εἰ μή τι ἄν [τις] τῆς γνώσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς καταγνώσεως, ἐν πληρώματι γένηται καὶ ἐμφορηθεὶς διαδράσειε τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἐξουσιῶν τὰς χεῖρας. 26.10.8. εἶναι δὲ δρακοντοειδῆ τὸν ἄρχοντα τὸν κατέχοντα τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ καταπίνοντα μὲν τὰς ψυχὰς τὰς μὴ ἐν γνώσει ὑπαρχούσας καὶ διὰ τῆς κέρκου πάλιν ἐπιστρέφοντα εἰς τὸν κόσμον, ἐνταῦθα εἰς χοίρους καὶ εἰς ἄλλα ζῷα * καὶ πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν ἀναφερομένας. 26.10.9. εἰ δέ τις, φησίν, ἐν τῇ γνώσει γένηται ταύτῃ καὶ συλλέξῃ ἑαυτὸν ἐκ τοῦ κόσμου διὰ τῶν ἐμμηνίων καὶ διὰ τῆς ῥύσεως τῆς ἐπιθυμίας, μηκέτι ἐνταῦθα κατέχεσθαι αὐτόν, ἀλλὰ ὑπερβαίνειν τοὺς προειρημένους ἄρχοντας. 26.10.10. ἔρχεσθαι δέ φασι παρὰ τὸν Σαβαὼθ καὶ πατεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἀθυρογλώττως βλασφημοῦντες, καὶ οὕτως ὑπερβαίνειν εἰς τὸ ἄνω μέρος, ὅπου ἡ μήτηρ τῶν ζώντων ἡ Βαρβηρὼ ἤτοι καὶ Βαρβηλώ, καὶ οὕτως τὴν ψυχὴν σῴζεσθαι. 26.10.11. ἔχειν δὲ καὶ τρίχας ὡς γυναικὸς τὸν Σαβαὼθ λέγουσιν οἱ τάλανες, νομίζοντες τὸ ὄνομα τὸ Σαβαὼθ ἄρχοντά τινα εἶναι, οὐκ εἰδότες ὅτι ὅπου λέγει «τάδε λέγει κύριος Σαβαώθ», οὐκ ὄνομά τινος εἶπεν, ἀλλ᾽ ὄνομα δοξολογίας τῆς θεότητος. 26.10.12. Σαβαὼθ γὰρ ἑρμηνεύεται ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου κύριος τῶν δυνάμεων· ὅπου γὰρ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ τὸ Σαβαὼθ ὄνομά ἐστι γεγραμμένον, δύναμιν ὑποφαίνει, ὅθεν ὁ Ἀκύλας πανταχοῦ τὸ «Ἀδωναΐ Σαβαώθ» ἑρμηνεύει λέγων «κύριος στρατιῶν». 26.10.13. οὗτοι δὲ κατὰ πάντα τρόπον ἐμμανέντες κατὰ τοῦ αὐτῶν δεσπότου τὸν μὴ ὄντα ζητοῦσι καὶ τὸν ὄντα ἀπολωλέκασι, μᾶλλον δὲ ἑαυτοὺς ἀπώλεσαν.

26.11.1. Ἄλλα δὲ ὅσα * ἐν οἷς περικακεῖν ἐστι τὰ τῆς αὐτῶν μανίας λέγειν. τινὲς ἐξ αὐτῶν δῆθεν γυναιξὶ μὴ πλησιάζοντες ταῖς ἰδίαις αὐτῶν χερσὶν ἑαυτοὺς φθείρουσι, τὴν δὲ ἑαυτῶν φθορὰν λαμβάνουσιν [289] εἰς τὰς χεῖρας

osła[1], [288] inni, że postać świni[2]. Dlatego, mówią, zostało Żydom nakazane, aby nie jedli wieprzowiny. On zaś jest twórcą nieba i ziemi[3], niebios które powstały po nim oraz swoich własnych aniołów. 26.10.7. Dusza, wychodząc z tego świata, przechodzi przez archontów, nie może zaś przedostać się przez nich, chyba że zdobyłaby tę wiedzę albo raczej potępienie[4], osiągnęłaby pełnię i napełniwszy się, uciekłaby przed rękami archontów i mocy. 26.10.8. Archont, który więzi ten świat, ma kształt smoka. Pochłania dusze, które nie są w gnozie, i poprzez fallusa ponownie kieruje na świat, a na tym świecie w świnie[5] i w inne zwierzęta * i znowu są niesione do góry za ich pośrednictwem. 26.10.9. Jeśli ktoś byłby, mówią, wtajemniczony w gnozę i zebrałby samego siebie ze świata poprzez miesiączki i poprzez wypływy nasienia pożądliwości, to nie jest już tutaj więziony, ale wychodzi poza wspomnianych archontów. 26.10.10. Wychodzi zaś, jak mówią, ponad Sabaoth i stąpa po jego głowie, wypowiadając bezczelne bluźnierstwa. W ten sposób unosi się do górnej części, gdzie jest Matka żyjących, Barbero albo Barbelo, i tak dusza jest wybawiona. 26.10.11. Nieszczęśnicy mówią, że Sabaoth ma włosy jak u kobiety. Sądzą, że nazwa Sabaoth jest nazwą jakiegoś archonta, nie rozumiejąc, że gdzie Pismo mówi: „To mówi Pan Sabaoth”[6], nie powiedziało o czyimś imieniu, lecz o terminie wyrażającym oddanie chwały dla Bóstwa. 26.10.12. Sabaoth z języka hebrajskiego oznacza Pana mnóstwa[7]. Gdzie w Starym Testamencie pojawia się termin „Sabaoth”, wskazuje na dużą ilość. Z tej przyczyny Akwila wszędzie „Adonai Sabaoth” przekłada za pomocą „Pan wojsk”. 26.10.13. Skoro oni na wszelki sposób wściekli się na swojego władcę, szukają tego, który nie istnieje, zgubili tego, który jest, a raczej zgubili siebie samych.

26.11.1. Tak wiele innych rzeczy * wśród nich się zdarza, że istnieje trudność, żeby zebrać te ich szaleństwa. Niektórzy z nich, rzekomo nie mając stosunków płciowych z kobietami, swoimi własnymi rękami gwałcą samych siebie, biorą swoje własne nieczystości [289] do rąk,

---

1 Por. *Apokryf Jana* 9 (NHC II/2, 11, 27–28).
2 Por. *Pistis sophia* 147.
3 Por. Rdz 1, 1.
4 κατάγνωσις – skazanie, zasądzenie, zła opinia. W języku greckim gra słów między *gnosis* i *katagnosis*.
5 Por. Mt 8, 32; Mk 5, 12–13; Łk 8, 33.
6 Wyrażenie biblijne często używane przez Izajasza, por. np. Iz 7, 7; 10, 24; 14, 24; 17, 3 itd.
7 *Dynamis* może zarówno oznaczać moc, potęgę, siłę, wojsko, armię, jak i wskazywać na dużą ilość, mnóstwo czegoś.

καὶ οὕτως ἐσθίουσι, 26.11.2. χρώμενοι σεσυκοφαντημένῃ μαρτυρίᾳ, τῷ «αἱ χεῖρες αὗται ἐπήρκεσαν οὐ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ τοῖς σὺν ἐμοί», καὶ πάλιν τῷ «ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα δυνηθῆτε καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι μεταδοῦναι»· 26.11.3. ὡς καὶ περὶ τούτων οἶμαι ἐκινήθη τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῷ ἀποστόλῳ Ἰούδᾳ, λέγω δὴ ἐν τῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ γραφείσῃ καθολικῇ ἐπιστολῇ (Ἰούδας δέ ἐστιν οὗτος ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβου καὶ τοῦ κυρίου λεγόμενος)· ὑπέδειξε γὰρ αὐτοὺς τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Ἰούδα κατὰ τὰ κτήνη φθειρομένους καὶ φθείροντας, ὡς λέγει ὅτι «ὅσα μὲν οὐκ οἴδασιν, ἀγνοοῦντες ἁλίσκονται, ὅσα δὲ οἴδασιν, ὡς τὰ ἄλογα ζῷα φθείρονται». 26.11.4. κυνῶν γὰρ δίκην καὶ χοίρων τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν φθορὰν ἐπιτελοῦσιν· οἱ κύνες γὰρ καὶ οἱ χοῖροι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλα ζῷα οὕτως φθείρονται καὶ τὴν ἀπόρρυσιν τὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐσθίουσι. 26.11.5. καὶ γὰρ καὶ ἀληθῶς «ἐνυπνιαζόμενοι σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσι. Μιχαὴλ δὲ ὁ ἀρχάγγελος διαλεγόμενος τῷ διαβόλῳ περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφημίας, ἀλλὰ εἶπεν, ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. 26.11.6. οὗτοι δὲ ὅσα οὐκ οἴδασι φυσικῶς βλασφημοῦσιν», ὅτι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τὰ μετὰ ἁγιασμοῦ ἡμῖν παραδοθέντα βλασφημοῦσιν, εἰς αἰσχρότητα αὐτὰ μεταβαλλόμενοι.

26.11.7. καὶ ταῦτά ἐστιν ἅτινα κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐτόλμησαν λέγειν, ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησιν «ὥστε[a] τινὰς τολμᾶν[b] ἡμᾶς λέγειν ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ ἐφ᾽ ἡμᾶς τὰ ἀγαθά, ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι». 26.11.8. πόσας δὲ ἄλλας ἀγάγοιμι μαρτυρίας κατὰ τῶν βλασφήμων; οὗτοι γὰρ οἱ ταῖς ἰδίαις χερσὶ φθειρόμενοι, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ οἱ ταῖς γυναιξὶ πλησιάζοντες, λοιπὸν κόρον μὴ[c] λαβόντες τῆς μετὰ τῶν γυναικῶν πολυμιξίας εἰς ἀλλήλους ἐκκαίονται, ἄνδρες ἐν ἀνδράσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον «τὴν ἀντιμισθίαν τῆς πλάνης ἐν [290] ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες». ἐξώλεις γὰρ οὗτοι γενόμενοι μακαρίζουσιν ἀλλήλους, ὡς τὸ προκριτέον τάγμα ἀναδεξάμενοι. 26.11.9. ἀλλὰ καὶ ἀπατῶντες τὸ αὐτοῖς πειθόμενον γυναικεῖον γένος,

[a] Pini add. <φάναι>.
[b] Holl add. <βλασφημοῦντας>.
[c] Holl [μὴ].

a następnie jedzą. 26.11.2. Posługują się jako dowodem fałszywie zinterpretowanym tekstem, „te ręce wspierały nie tylko mnie, lecz i tych, którzy byli ze mną”[1], i ponadto „pracując własnymi rękami, abyście mogli przekazać tym, którzy nie mają”[2]. 26.11.3. Sądzę, że odnośnie do nich został poruszony Duch Święty w Judzie Apostole. Mam na myśli to, co zostało przez niego napisane w katolickim liście (Judą jest ów brat Jakuba nazywany także bratem Pańskim). Albowiem Duch Święty za pośrednictwem głosu Judy pouczył, że oni są zdeprawowani i deprawują jak bydło, jak on mówi: „O ile zaś nie wiedzą, są skazywani za ignorancję, o ile wiedzą, jak nierozumne istoty żywe są niszczeni”[3]. 26.11.4. Dokonują zepsucia sami z siebie na wzór psów i świń. Albowiem psy i świnie, ale również inne zwierzęta w ten sposób są zanieczyszczane i jedzą swoje własne odchody. 26.11.5. Naprawdę „w czasie snu kalają ciało, odrzucają panowanie, bluźnią na Chwały. Archanioł Michał, rozmawiając z diabłem o ciele Mojżesza, nie wniósł słowa przekleństwa, ale powiedział: Oby ukarał cię Pan. 26.11.6. Ci zaś bluźnią odnośnie do tych rzeczy, których w naturalny sposób nie znają”[4], ponieważ oni bluźnią na święte świętych[5], przekazane nam z uświęceniem, zamieniając je na bezwstyd.

26.11.7. To są rzeczy, które oni ośmielają się mówić przeciwko apostołom, jak i błogosławiony Paweł mówi: „Tak że według niektórych mamy czelność mówić: Uczyńmy złe rzeczy, aby przyszły na nas dobre, których sąd jest sprawiedliwy”[6]. 26.11.8. Jak wiele innych tekstów mógłbym przytoczyć przeciwko bluźniercom! Oni masturbują się własnymi rękami, nie tylko oni, ale i ci, którzy mają stosunki płciowe z kobietami, jeszcze nie osiągnąwszy przesytu w stosunkach z kobietami, zapalają się do siebie nawzajem, mężczyźni do mężczyzn, zgodnie z tym, co napisano: „Zapłatę błędu w [290] sobie samych odbierając”[7]. Gdy bowiem doprowadzą się do zguby, gratulują sobie nawzajem, jakby otrzymali wyróżniony stan[8]. 26.11.9. Ponadto oszukują ufający im ród kobiecy, „obsypany grzechami i prowadzony rozmaitymi pożądaniami”[9]. Do oszukanych przez

1 Por. Dz 20, 34.
2 Por. Ef 4, 28.
3 Por. Jud 10.
4 Por. Jud 8–10.
5 Por. Hbr 9, 3; np. Kpł 6, 10.18.22 itd.
6 Por. Rz 3, 8.
7 Por. Rz 1, 27.
8 Por. Hipolit, *Refutatio*... VI, 19, 5.
9 Por. 2 Tm 3, 6.

«τὸ σωρευόμενον ἁμαρτήμασι καὶ ἀγόμενον ἐπιθυμίαις ποικίλαις», φάσκουσι ταῖς ἠπατημέναις παρ᾽ αὐτῶν ὅτι ἡ δεῖνα παρθένος, ἡ τοσαῦτα ἔτη πεφθαρμένη καὶ φθειρομένη καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν. κόρον γὰρ οὐκ ἔχει παρ᾽ αὐτοῖς ἡ λαγνεία, ἀλλὰ ὅσον τις παρ᾽ αὐτοῖς αἰσχρουργὸς ἄνθρωπος, τοσοῦτον παρ᾽ αὐτοῖς ἐπαινετός. 26.11.10. ἐκείνας δέ φασιν παρθένους εἶναι, τὰς μηδέποτε ἐν κοσμικῇ μίξει γάμου κατὰ φύσιν τῆς συνηθείας γενομένας ἕως καταβολῆς σπέρματος, ἀλλὰ μιγνυμένας μὲν ἀεὶ καὶ πορνευούσας, πρὸ δὲ τοῦ ἀπαρτηθῆναι τὴν ἡδονὴν ἀφιστώσας τὸν πονηροποιὸν αὐτῶν τῆς κοινωνίας φθορέα καὶ λαμβανούσας τὴν προειρημένην αἰσχρότητα εἰς ἐδωδήν, 26.11.11. ὡς κατὰ τὸ ὅμοιον [τῆς] τοῦ Σηλὼμ πρὸς τὴν Θάμαρ κακοτροπίας, * ἀλλὰ ἀπὸ παρθενίας τὴν τέχνην ταύτην ἐπανῃρημένας τοῦ φθείρεσθαι μέν, μὴ ὑποδέχεσθαι δὲ τῆς φθορᾶς τὴν μῖξιν καὶ τὴν ἀπόρροιαν. 26.11.12. βλασφημοῦσι δὲ οὐ μόνον τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Μωυσέα καὶ τὸν Ἠλίαν καὶ πάντα τὸν χορὸν τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν θεὸν τὸν ἐκλεξάμενον αὐτούς.

26.12.1. Ἄλλα δὲ μυρία παρ᾽ αὐτοῖς πλασθέντα γραφεῖα τετόλμηται. γένναν μὲν γὰρ Μαρίας βιβλίον τί φασιν εἶναι, ἐν ᾧ δεινά τε καὶ [291] ὀλέθρια ὑποβάλλοντές τινα ἐκεῖσε λέγουσιν. 26.12.2. ἐκ τούτου γάρ φησι τὸν Ζαχαρίαν ἀπεκτάνθαι ἐν τῷ ναῷ, ἐπειδή, φησίν, ὀπτασίαν ἑώρακε, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου θέλων εἰπεῖν τὴν ὀπτασίαν ἀπεφράγη τὸ στόμα. εἶδε γάρ, φησίν, ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματός τινα, ὡς ἐθυμία, ἄνθρωπον ἑστῶτα, φησίν, ὄνου μορφὴν ἔχοντα. 26.12.3. καὶ ἐξελθόντος, φησί, καὶ θέλοντος εἰπεῖν· οὐαὶ ὑμῖν, τίνι προσκυνεῖτε; ἀπέφραξεν αὐτοῦ τὸ στόμα ὁ ὀφθεὶς αὐτῷ ἔνδον ἐν τῷ ναῷ, ἵνα μὴ δύνηται λαλῆσαι. ὅτε δὲ ἠνοίγη τὸ στόμα αὐτοῦ ἵνα λαλήσῃ, τότε ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν. καὶ οὕτως, φησίν, ἀπέθανε Ζαχαρίας. 26.12.4. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ ἱερεὺς προσετάγη ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ νομοθετήσαντος, φησίν, ἔχειν κώδωνας, ἵν᾽ ὅταν εἰσέρχηται ἱερατεῦσαι, τὸν κτύπον ἀκούων κρύπτηται ὁ προσκυνούμενος, ἵνα μὴ φωραθῇ τὸ ἰνδαλτικὸν αὐτοῦ τῆς μορφῆς πρόσωπον. 26.12.5. ἔστι δὲ τὸ πᾶν τῆς εὐηθείας αὐτῶν ἐπιτήδευμα εὐθυέλεγκτον καὶ χλεύης ἔμπλεον.

siebie kobiet mówią, że „taka a taka jest dziewicą", a ona przez tak wiele lat była deprawowana i jest deprawowana każdego dnia. Rozpusta nie wywołuje u nich przesytu, ale w stopniu, w jakim jakiś człowiek wśród nich jest bezwstydny, w takim jest godny pochwały. 26.11.10. Mówią, że dziewicami są kobiety, które nigdy w normalnym małżeńskim stosunku płciowym zgodnym z naturą współżycia nie dopuściły do wytrysku nasienia, lecz ustawicznie mając stosunki płciowe i uprawiając rozpustę, przed dojściem do przyjemności w czasie obcowania seksualnego odpychają czyniącego zło uwodziciela i biorą wspomniany bezwstyd do jedzenia, 26.11.11. podobnie do przewrotności Seloma wobec Tamar[1]. Lecz od dziewictwa przeszły one do tej sztuki ulegania uwiedzeniu bez przyjmowania uwodzącego stosunku i wytrysku nasienia. 26.11.12. Bluźnią nie tylko Abrahamowi, Mojżeszowi, Eliaszowi i całemu chórowi proroków, ale także Bogu, który ich sobie wybrał.

26.12.1. Ośmielili się wymyślić jeszcze inne niezliczone ilości pism. Twierdzą, że istnieje pewna księga pt. *Urodzenie Maryi*, w której, jak mówią, jakieś straszne i [291] zgubne rzeczy są wtrącone. 26.12.2. W oparciu o nią mówią, że Zachariasz został zabity w świątyni[2], skoro zobaczył widzenie i ze strachu chciał opowiedzieć to widzenie, a jego usta zostały zamknięte[3]. W godzinie kadzenia, gdy kadził, zobaczył, jak mówią, jakiegoś stojącego człowieka[4], który miał kształt osła[5]. 26.12.3. Gdy wyszedł, twierdzą, i chciał powiedzieć: Biada wam, komu oddajecie cześć?, ten, którego widział wewnątrz w świątyni, zamknął mu usta[6], aby nie mógł mówić. Gdy usta jego zostały otworzone, aby mówić[7], wtedy ujawnił im to, a oni go zabili. W ten sposób, jak twierdzą, umarł Zachariasz. 26.12.4. Dlatego prawodawca, mówią, nakazał kapłanowi, by nosił dzwonki[8]. Celem nakazu było, aby kiedy wejdzie pełnić służbę kapłańską, ten, który oddaje cześć Bogu, słysząc dzwonienie, ukrył się, aby nie został wyśledzony wygląd oblicza tego, który się objawia. 26.12.5. Całość ich głupoty jest zajęciem łatwym do obalenia i pełnym farsy. Gdyby bowiem przedmiot

---

1 Prawdopodobnie Epifaniusz myli Onana z Selomem (Szelą). Por Rdz 38, 5.9.
2 Por. Mt 23, 35; Łk 11, 51; Orygenes, MtKom 25–26 (ŹMT 25, 38–40).
3 Por. Łk 1, 22.
4 Por. Łk 1, 9–12.
5 Por. Tacyt, *Historiae* 5, 3–4; Tertulian, *Apologetyk* 16, 1–5.
6 Por. Łk 1, 20.
7 Por. Łk 1, 64.
8 Por. Wj 28, 33.

εἰ γὰρ ἦν ὅλως ὁρατὸς ὁ ἱερουργούμενος, οὐδὲ κρυβῆναι ἠδύνατο· εἰ δὲ ὅλως κρυβῆναι ἠδύνατο, οὐκέτι ἦν ὁρατός. 26.12.6. καὶ ἑτέρως πάλιν πρὸς αὐτοὺς ῥητέον ὅτι εἰ ὁρατὸς ἦν, σῶμα ἄρα ἦν καὶ οὐκέτι πνεῦμα· εἰ δὲ πνεῦμα ἦν, οὐκέτι ἐν ὁρατοῖς ἐξετάζεται. πῶς οὖν τὸ οὐκ ἐν ὁρατοῖς ἐξεταζόμενον ἀπὸ τοῦ κτύπου τῶν κωδώνων τῆς ἑαυτοῦ συστολῆς προενοεῖτο; ἔχω[ν] γὰρ τὸ ἀόρατον κατὰ φύσιν οὐκ ἂν ὠπτάνετο, εἰ μὴ ἤθελεν. 26.12.7. εἰ καὶ ὤφθη δέ, οὐκέτι κατὰ ἀνάγκην ἐφαίνετο τῆς φύσεως αὐτὸν ἀγούσης εἰς τὸ φαίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ χάριν, οὐ φόβῳ καὶ προλήψει παρὰ προσδοκίαν ἄνευ κτύπου εἰς τὸ δῆλον καθιστῶν τὴν ἑαυτοῦ ὀπτασίαν. καὶ οὕτω κατὰ πάντα τρόπον διέπεσεν ὁ αὐτῶν ψευδὴς καὶ παραπεποιημένος λόγος. 26.12.8. καὶ πολλά ἐστιν ἄλλα ἃ λέγουσι ληρώδη[a] καίτοι γε τοῦ Ζαχαρίου μὴ ἀποκτανθέντος [292] εὐθύς, ἀλλὰ καὶ ἐπιμείναντος μετὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου γέννησιν καὶ προφητεύσαντος περί τε Ἰωάννου καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου καὶ ἐνσάρκου γεννήσεως ἀπὸ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας διὰ πνεύματος ἁγίου, 26.12.9. ὡς λέγει «καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ», «ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει» καὶ τὰ ἑξῆς. πόσα δὲ ἄλλα ἔστιν εἰπεῖν περὶ τῆς αὐτῶν ψευδηγορίας καὶ τοῦ αὐτῶν μιασμοῦ;

26.13.1. Οἱ δὲ Λευῖται παρ᾽ αὐτοῖς καλούμενοι οὐ μίσγονται γυναιξίν, ἀλλὰ ἀλλήλοις μίσγονται. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ προκριτέοι παρ᾽ αὐτοῖς δῆθεν καὶ ἐπαινετοί. καταγελῶσι δὲ λοιπὸν τῶν τὴν πολιτείαν ἀσκούντων καὶ ἁγνείαν καὶ παρθενίαν ὡς εἰς μάτην τὸν κάματον ἀναδεδεγμένων. 26.13.2. προφέρουσι δὲ εἰς ὄνομα Φιλίππου τοῦ ἁγίου μαθητοῦ εὐαγγέλιον πεπλασμένον, ὅτι, φησίν «ἀπεκάλυψέν μοι ὁ κύριος τί τὴν ψυχὴν δεῖ λέγειν ἐν τῷ ἀνιέναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ πῶς ἑκάστῃ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀποκρίνεσθαι· ὅτι ἐπέγνων ἐμαυτήν, φησί, καὶ συνέλεξα ἐμαυτὴν ἐκ πανταχόθεν, καὶ οὐκ ἔσπειρα τέκνα τῷ ἄρχοντι, ἀλλὰ ἐξερρίζωσα τὰς ῥίζας αὐτοῦ καὶ συνέλεξα τὰ μέλη τὰ διεσκορπισμένα, καὶ οἶδά σε τίς εἶ. ἐγὼ γάρ, φησί, τῶν ἄνωθέν εἰμι». καὶ οὕτως, φησίν, ἀπολύεται. 26.13.3. ἐὰν δέ, φησίν, εὑρεθῇ γεννήσασα υἱόν, κατέχεται κάτω ἕως ἂν τὰ ἴδια τέκνα δυνηθῇ ἀναλαβεῖν [293] καὶ ἀναστρέψαι εἰς ἑαυτήν. 26.13.4. καὶ οὕτως

[a] Holl add. *.

świętej czynności był całkowicie widzialny, nie mógłby być ukryty. Gdyby zaś mógł być całkowicie ukryty, już nie byłby widzialny. 26.12.6. I znowu w inny sposób trzeba im to powiedzieć, że gdyby był widzialny, a więc byłby ciałem, to nie byłby już duchem. Gdyby był duchem, nie byłby zaliczony do rzeczy widzialnych. W jaki więc sposób ten, który nie jest zaliczony do istot widzialnych, troszczy się tyle o własne ukrycie za pośrednictwem dzwonienia dzwonków? Skoro ma niewidzialną postać, z natury nie może być widziany, jeśli nie zechce. 26.12.7. Jeśli nawet został zobaczony, nie ukazał się z konieczności, ponieważ jego natura wymagała ukazywania się, lecz z łaski, nie bojąc się, żeby go ktoś zobaczył, ani nie czekając na moment bez dzwonienia, doprowadzając do jasnego widzenia jego samego. I tak w każdym punkcie ich zmyślona i fałszywa wypowiedź rozleciała się na kawałki. 26.12.8. Jest jeszcze wiele innych głupot, które mówią, ponieważ Zachariasz nie został zabity [292] natychmiast, ale żył jeszcze po narodzeniu Jana i prorokował zarówno o Janie, jak i o przyjściu Pana oraz o narodzeniu w ciele ze świętej Dziewicy Maryi przez Ducha Świętego. 26.12.9. Mówi przecież: „I ty, dziecię, będziesz nazwane prorokiem Najwyższego, pójdziesz bowiem przed obliczem Pana przygotować Jego drogi”[1], „zwrócić serca ojców ku dzieciom i nieposłusznych ku rozsądkowi”[2] i tak dalej. Jak wiele jeszcze innych rzeczy można powiedzieć o ich mówieniu nieprawdy i o ich skalaniu?

26.13.1. Ci, których oni nazywają „Lewitami”, nie mają stosunków płciowych z kobietami, lecz tylko ze sobą nawzajem. Są oni rzekomo wyróżnieni wśród nich, a także godni pochwały. Ponadto wyśmiewają się z praktykujących ascetyczny tryb życia, czystość i bezżeństwo jako z tych, którzy na próżno podjęli wysiłek. 26.13.2. Powołują się na zmyśloną pod imieniem świętego ucznia Filipa Ewangelię, że, twierdzi, „objawił mi Pan, co musi powiedzieć dusza w czasie jej wchodzenia do nieba i jak musi odpowiedzieć każdej z mocy u góry. «Rozpoznałam siebie samą, mówi, i zebrałam siebie ze wszystkich stron, i nie posiałam dzieci archontowi, lecz wyrwałam jego korzenie i zebrałam rozproszone członki. Wiem, kim jesteś. Ja, mówi, jestem z góry»”[3]. W ten sposób, twierdzą, się uwalnia. 26.13.3. Jeśliby zaś, mówią, została odkryta jako ta, która urodziła syna, jest zatrzymywana na dole, aż będzie mogła swoje własne dzieci zabrać ze sobą [293] i przywrócić sobie samej. 26.13.4. Tego typu

1 Por. Łk 1, 76.
2 Łk 1, 17.
3 Por. *Pistis sophia*, 42–43.

ἐστὶ τὰ ληρώδη αὐτῶν καὶ μυθώδη, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Ἠλία τολμῶσι βλασφημεῖν καὶ λέγειν ὅτι, φησίν, ὅτε ἀνελήφθη, κατεβλήθη πάλιν εἰς τὸν κόσμον. 26.13.5. ἦλθεν γάρ, φησίν, μία δαίμων καὶ ἐκράτησε καὶ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ποῦ πορεύῃ; ἔχω γὰρ τέκνα ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ δύνασαι ἀνελθεῖν καὶ ὧδε ἀφεῖναι τὰ τέκνα σου. καί, φησίν, λέγει· πόθεν ἔχεις τέκνα ἀπ᾽ ἐμοῦ καὶ ἐγὼ ἤμην ἐν ἀγνείᾳ; λέγει, φησίν· ναί, ὅτε ἐνυπνίοις ἐνυπνιαζόμενος πολλάκις ἐν τῇ ἀπορροίᾳ τῶν σωμάτων ἐκενώθης, ἐγὼ ἤμην ἡ μεταλαβοῦσα ἀπὸ σοῦ τὰ σπέρματα καὶ γεννῶσά σοι υἱούς.

26.13.6. πολλὴ δὲ μωρία τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων πῶς γὰρ δύναται δαίμων, πνεῦμα ὢν ἀόρατον καὶ ἀσώματον,[a] σωμάτων μεταλαμβάνειν; εἰ δὲ καὶ ἀπὸ σωμάτων μεταλαμβάνει καὶ κυΐσκει, οὐκέτι ἐστὶ πνεῦμα, ἀλλὰ σῶμα. σῶμα δὲ ὢν πῶς ἐστιν ἀόρατος καὶ πνεῦμα; 26.13.7. καὶ πολλὴ ἀτοπία τῆς αὐτῶν μωρολογίας. βούλονται γὰρ τὴν κατ᾽ αὐτῶν μαρτυρίαν τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰούδα μᾶλλον εἰς ἑαυτοὺς δῆθεν ἐπάγεσθαι ἐν τῷ λέγειν «καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν». οὐκ εἶπεν δὲ ὁ μακάριος Ἰούδας ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου περὶ ἐνυπνιαζομένων ἐν σώμασιν· εὐθὺς γὰρ ἐπιφέρει καὶ δεικνύει ὅτι περὶ τῶν ἐνυπνιαζομένων * λέγει, τῶν λαλούντων ὡς δι᾽ ὀνειράτων τὰ αὐτῶν ῥήματα καὶ οὐκ ἐν ἀνανήψει γρηγορήσεως λογισμῶν. 26.13.8. καὶ γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ διδασκάλων λέγει Ἡσαΐας «πάντες κύνες ἐνεοὶ οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην» καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὧδε δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἰούδα ἐπιστολῇ δείκνυσι λέγων, «ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην,[b] ἃ οὐκ οἴδασι λέγοντες». καὶ ἔδειξεν ὅτι οὐ περὶ τῆς ἐνυπνιάσεως τοῦ ὕπνου λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς μυθώδους αὐτῶν τρα- [294] γῳδίας καὶ ληρολογίας, ὡς διὰ ὕπνου λεγομένης καὶ οὐκ ἀπὸ ἐρρωμένης διανοίας.

26.14.1. Περικακῶ δὲ ὡς ἀληθῶς τὰ πάντα ἐξειπεῖν. θεοῦ γάρ ἐστι μόνου ἀποκλεῖσαι τὸν βυθὸν τῆς δυσοδμίας ταύτης. καὶ παρελεύσομαι ἐκ τοῦ τόπου, εὐξάμενος τῷ παμβασιλεῖ θεῷ μηδένα εἰς τὸν βόρβορον ἐγκαταπαγῆναι μηδὲ αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν μεταλαβεῖν τῆς δυσώδους ἀκαθαρσίας. 26.14.2. πρῶτον μὲν γὰρ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐκκόπτει αὐτῶν πᾶσαν ῥίζαν τῆς κακίας, περὶ χηρῶν νεωτέρων παραγγέλλων «χήρας» φησίν «νεωτέρας παραιτοῦ· μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιᾶσαι τοῦ Χριστοῦ γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν»·

[a] Holl add. <ἀπὸ>.
[b] Holl [ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην,].

są ich głupoty i bajki, że nawet o świętym Eliaszu ośmielają się bluźnić i twierdzić, że gdy został wzięty do góry, został zrzucony z powrotem do świata. 26.13.5. Albowiem przybyła, mówią, jedna demon i pochwyciła go, i powiedziała do niego: „Gdzie idziesz? Mam bowiem twoje dzieci, i nie możesz wstąpić do góry i pozostawić tutaj swoich dzieci". A on, według nich, mówi: „Skąd masz moje dzieci, ja przecież żyłem w czystości? I odpowiada: „Tak, gdy w czasie snu miałeś marzenia senne, często byłeś opróżniany, wylewając nasienie, ja byłam tą, która przyjmowała nasienie z ciebie i rodziłam ci synów".

26.13.6. Dużo głupoty jest u tych, którzy mówią rzeczy tego typu. Jak może demon, będąc duchem niewidzialnym i pozbawionym ciała, przyjmować cokolwiek z ciał? Jeśli zaś cokolwiek także z ciał przyjmuje i zachodzi w ciążę, już nie jest duchem, lecz ciałem. Skoro jest ciałem, to w jaki sposób może być zarówno niewidzialny, jak i być duchem? 26.13.7. Wiele jest bzdur w tej ich niedorzecznej gadaninie. Chcą powoływać się na tekst świadczący przeciwko nim, ten, który jest zawarty z Liście Judy, rzekomo raczej świadczący na ich korzyść, który mówi: „I w czasie snu kalają ciało, odrzucają panowanie, bluźnią na Chwały"[1]. Błogosławiony Juda, brat Pana, nie powiedział zaś o śpiących cieleśnie. Natychmiast bowiem dodaje i pokazuje, że o śpiących [umysłowo] * mówi, wypowiadających swoje słowa jakby przez sen, a nie w stanie przytomnego czuwania umysłu. 26.13.8. Albowiem nawet i o nauczycielach w Jerozolimie Izajasz mówi: „Wszyscy są niemymi psami, które nie potrafią szczekać, śnią tylko o legowisku"[2] i tak dalej. I tutaj w Liście Judy ukazuje on [tę kwestię], mówiąc: „[śniący o łożu,] mówią o tym, czego nie znają"[3]. I wykazał, że nie mówi o marzeniu sennym w czasie snu, lecz o ich mitycznej napuszoności [294] i opowiadaniu bredni jako mówionych przez sen, a nie w oparciu o silny umysł.

26.14.1. Jest mi naprawdę trudno mówić o tych wszystkich sprawach. Tylko Bóg może zamknąć otchłań tego smrodu. Przejdę z tego miejsca, pomodliwszy się do Boga Wszechwładcy, aby nikt nie wbił się mocno w to błoto i aby jego myślenie nie przejęło niczego z tej cuchnącej nieczystości. 26.14.2. Najpierw apostoł Paweł wycina wszelki korzeń ich niegodziwości, dając zalecenie odnośnie do młodszych wdów: „Wdów – mówi – młodszych unikaj; albowiem po zlekceważeniu Chrystusa chcą wychodzić za mąż, mając sąd, ponieważ odrzuciły pierwszą

[1] Por. Jud 8.
[2] Por. Iz 56, 10. Termin κοίτη – oznacza miejsce snu (łoże), sen oraz stosunek płciowy.
[3] Por. Jud 10.

«ἀλλὰ γαμείτωσαν τεκνοποιείτωσαν οἰκοδεσποτείτωσαν». 26.14.3. εἰ δὲ ὁ ἀπόστολος λέγει τεκνογονεῖν [οἰκοδεσποτεῖν], οὗτοι δὲ παραιτοῦνται τὴν τεκνογονίαν, ὄφεώς ἐστι καὶ κακῆς διδασκαλίας τὸ ἐπιχείρημα. ἡττώμενοι γὰρ τῇ ἡδονῇ τῆς πορνείας ἐπινοοῦσιν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίας προφάσεις, ὅπως δόξωσι πληροφορεῖν τὴν ἑαυτῶν ἀσέλγειαν. 26.14.4. καὶ ἔδει μὲν ἀληθῶς ταῦτα μήτε λέγεσθαι μήτε ἐν συντάγμασι καταξιοῦσθαι γράφεσθαι, θάπτεσθαι δὲ ὥσπερ νεκρόν τινα ὀδωδότα καὶ λοιμώδη ἀποφορὰν πνέοντα, ἵνα μὴ καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς λυμήνηται τοὺς ἀνθρώπους. 26.14.5. καὶ εἰ μὲν παρεληλύθει ἡ τοιαύτη αἵρεσις καὶ οὐκέτι ἦν ἐν τῷ βίῳ, ἀγαθὸν ἦν ταύτην θάψαι καὶ μήτε ὅλως περὶ αὐτῆς εἰπεῖν. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἔστι καὶ πράττεται, προετράπημεν δὲ ὑπὸ τῆς ὑμῶν τιμιότητος περὶ πάντων εἰπεῖν, μέρη αὐτῆς διηγησάμην ἀναγκασθείς, ἵνα τὸ φιλάληθες μὴ παρασιωπήσω, ἀλλὰ ὑφηγήσωμαι εἰς ἀποτροπὴν μὲν τῶν ἀκουόντων, εἰς ἐξαγωγὴν δὲ τῶν πραττόντων. 26.14.6. πόθεν γὰρ οὐκ ἔχομεν δεῖξαι τοὺς παρ᾽ αὐτοῖς φόνους καὶ τερατώδη ἔργα καὶ τελετὰς διαβόλου ἐξ ἐπι[π]νοίας τοῦ αὐτοῦ διαβόλου τοῖς ἐμβεβροντημένοις δοθείσας;

26.15.1. Καὶ εὐθὺς μὲν οὖν ἐλέγχονται εἰς ὃ φαντασιοῦνται καὶ προφασίζονται περὶ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰρημένου ὅτι [295] «δώσει τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται». ἀνωτέρω γὰρ κεῖται ὅτι «ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός». νόμον δὲ οὗτοι καὶ προφήτας ἀρνοῦνται. 26.15.2. εἰ δὲ νόμον κυρίου ἀρνοῦνται, σὺν τῷ νόμῳ καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ συκοφαντοῦσιν· πλανῶνται δὲ καθ᾽ ὑπόνοιαν καὶ ἐκπεπτώκασιν τῆς ἀληθείας, κρίσιν τε οὐχ ἡγοῦνται οὔτε ἀνάστασιν ὁμολογοῦσιν. 26.15.3. ὅσα δὲ πράττουσιν ἐν τῷ σώματι ἡδονῆς ἔμπλεοι γινόμενοι, ταῦτα ἀποκαρποῦνται ἐκβακχευόμενοι ταῖς τοῦ διαβόλου ἡδοναῖς τε καὶ ἐπιθυμίαις, ὡς πάντῃ τε καὶ πανταχοῦ ἐλέγχονται ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου· 26.15.4. Ἰωάννης γὰρ λέγει «εἴ τις ἔρχεται», φησί, «πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ φέρει τὴν διδαχὴν ταύτην». καὶ ποίαν φησίν; «εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἀντίχριστός ἐστι», «καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν»,

wiarę”[1]. „Lecz niech wychodzą za mąż, niech rodzą dzieci, niech kierują domem”[2]. 26.14.3. Jeśli apostoł mówi o rodzeniu dzieci, a oni unikają rodzenia dzieci, to jest to przedsięwzięcie węża i zgubnej nauki. Ponieważ zostali zwyciężeni przez przyjemność rozpusty, wymyślają wymówki dla własnej nieczystości, aby otaczać chwałą realizowanie ich własnej rozwiązłości. 26.14.4. Naprawdę nie należało o tych rzeczach ani mówić, ani uznać za godne spisania w dziełach, lecz pogrzebać jak jakiegoś cuchnącego zmarłego wydzielającego zaraźliwy zapach, aby nawet za pośrednictwem zmysłu słuchu nie szkodził ludziom. 26.14.5. Gdyby tego typu sekta przeminęła i już dłużej nie istniała, byłoby dobrze ją pogrzebać i w ogóle o niej nie mówić. Skoro zaś istnieje i ma się dobrze, zostaliśmy przez Waszą Dostojność zachęceni do powiedzenia o wszystkich [herezjach], przymuszeni opisaliśmy jej części, abym z miłości do prawdy nie pominął ich milczeniem, lecz wskazał je w celu ochrony słuchaczy i wyjścia z herezji tych, którzy w niej trwają. 26.14.6. Dlaczego nie mamy pokazać dokonujących się wśród nich morderstw, potwornych czynów i diabelskich obrzędów, danych oszołomom z natchnienia samego diabła?

26.15.1. I natychmiast ich wina jest udowodniona odnośnie do tego, co wyobrażają sobie i podają jako swoje usprawiedliwienie o drzewie wspomnianym w Psalmie pierwszym, że ono [295] „wyda swój owoc w swoim czasie, a liść jego nie opadnie”[3]. Wyżej znajdują się słowa, że „w Prawie Pana jego upodobanie i w Prawie Jego będzie się ćwiczył dniem i nocą”[4]. Oni zaś wyrzekają się zarówno Prawa, jak i Proroków. 26.15.2. Jeśli wyrzekają się Prawa Pana, wraz z Prawem fałszywie oskarżają tego, który mówił w Prawie. Są w błędzie odnośnie do właściwego znaczenia i odpadli od prawdy, nie wierzą w sąd ani nie uznają zmartwychwstania. 26.15.3. Jak wiele oni czynią w ciele, stając się pełni przyjemności, te rzeczy wydają z siebie jako owoc, ogarnięci szaleństwem przez diabelskie przyjemności i żądze, jak we wszystkim i wszędzie są oskarżani przez słowo prawdy. 26.15.4. Jan mówi: „Jeśli ktoś przychodzi – twierdzi – do was, a nie przynosi tej nauki”[5]. Jakiej? „Jeśli ktoś nie uznaje, że Chrystus przyszedł w ciele, jest antychrystem”[6]. „Nawet teraz

---

1 Por. 1 Tm 5, 11–12.
2 Por. 1 Tm 5, 14.
3 Ps 1, 3. Zob. powyżej *Panarion* 26, 8, 7.
4 Ps 1, 2.
5 Por. 2 J 10.
6 Por. 2 J 7.

ὡς τῶν μὴ ὁμολογούντων τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἀντιχρίστων ὑπαρχόντων. 26.15.5. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγει «οἱ καταξιωθέντες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται, ἀλλ᾽ ἰσάγγελοί εἰσιν». 26.15.6. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἵνα δείξῃ τὴν σαφῆ ἁγνείαν καὶ τὴν διὰ τοῦ ἰδιάζειν ἁγιαστείαν, φάσκει τῇ Μαριάμ «μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα», ἵνα δείξῃ τὴν ἁγνείαν ἀμέτοχον σωμάτων καὶ ἀμιγῆ. 26.15.7. ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει προθεσπίζον τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ διὰ τοὺς πρώην καὶ [τοὺς] μετέπειτα «μακαρία στεῖρα ἡ ἀμίαντος ἥτις οὐκ ἔγνω κοίτην ἐν παραπτώματι καὶ εὐνοῦχος ὃς οὐκ εἰργάσατο ἐν χερσὶν ἀνόμημα», ἵνα παρακόψῃ τὰ διὰ τοῦ μύθου αὐτῶν ἐν χερσὶν αἰσχρουργήματα.

26.16.1. Πόσα δὲ ἄλλα ἔστιν εἰπεῖν, ὡς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος πῆ μέν «ὁ ἄγαμος καὶ ἡ παρθένος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ» – τοῦτο δέ φησι δεῖξαι τὴν ἁγνείαν ἐν ἀληθείᾳ, ἐκ τοῦ [296] ἁγίου πνεύματος ἐπιτρεπόμενος οὐ παρέργως -, ἔπειτα δὲ περὶ τῶν τὸν γάμον ἐχόντων τὸν σεμνὸν λέγοντος «τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός». 26.16.2. ἀλλὰ καὶ κατ᾽ αὐτῶν ἐκβοᾷ γράφων Ῥωμαίοις, τὰ αἰσχρὰ ἀποκαλύπτων τῶν τὰς κακοπραγίας ἐργαζομένων, λέγων «αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν» καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ὅτι «ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι»· 26.16.3. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ περὶ τούτων λέγει ὅτι «ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλήδονοι», καὶ πάλιν «κωλυόντων γαμεῖν, κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν», 26.16.4. ὅτι τὸ μὲν γαμεῖν μετὰ σωφροσύνης καὶ τεκνογονεῖν κωλύουσι, καιόμενοι δέ εἰσι τῇ συνειδήσει,

jest wielu antychrystów”[1]. Mowa o tych, którzy nie uznają, że Chrystus przyszedł w ciele, oni są antychrystami. 26.15.5. Ponadto Zbawiciel mówi: „Ci, którzy zostali uznani za godnych królestwa niebieskiego, ani się nie żenią, ani nie wychodzą za mąż, lecz są równi aniołom”[2]. 26.15.6. Nie tylko to, lecz także, aby pokazać widoczną czystość oraz świętość, która jest osiągana za pośrednictwem życia samotnego, mówi do Marii: „Nie dotykaj mnie, jeszcze nie wstąpiłem do Ojca”[3], aby wykazać, że świętość jest wolna od ciał i czysta. 26.15.7. Lecz także w innym miejscu Duch Święty, przepowiadając, mówi zarówno ze względu na tych, którzy żyli wcześniej, jak i na tych, co będą żyli później: „Szczęśliwa bezpłodna nieskalana, która nie poznała łoża w grzechu, oraz eunuch, który nie czynił rękami bezprawia”[4], aby wyciąć [dokonywane] rękami obsceniczne zachowania sankcjonowane przez ich mit.

26.16.1. Jak wiele jeszcze innych rzeczy można powiedzieć, jak gdzieś Apostoł mówi: „Niezaślubiony i dziewica troszczą się o sprawy Pana, w jaki sposób przypodobać się Panu”[5] – a mówi to, aby ukazać prawdziwą czystość, przez [296] Ducha Świętego powierzoną nie jako dodatek bez znaczenia – następnie o mających czcigodne małżeństwo mówi: „Małżeństwo i łoże nieskalane [niech będą] szanowane, rozpustników zaś i cudzołożników osądzi Bóg”[6]. 26.16.2. Ponadto, pisząc do Rzymian, wykrzykuje przeciwko nim, objawiając haniebne czyny tych, którzy popełniają występki, mówiąc: „Albowiem i kobiety zmieniły ich użycie zgodne z naturą na przeciwne naturze”[7] oraz o mężczyznach, że „mężczyźni z mężczyznami czynią to, co jest nieprzyzwoite”[8]. 26.16.3. Ponadto w Liście do Tymoteusza mówi o nich, że „w ostatnich czasach nastaną trudne czasy; ludzie bowiem będą miłośnikami przyjemności”[9], i znowu o „zabraniających żenić się, którzy wypalili żelazem swoje sumienie”[10], 26.16.4. że zabraniają małżeństwa połączonego z opanowaniem (*sofrosyne*) oraz rodzenia dzieci, są

1 Por. 1 J 2, 18.
2 Por. Łk 20, 35–36.
3 J 20, 17.
4 Por. Mdr 3, 13–14.
5 Por. 1 Kor 7, 32.34.
6 Por. Hbr 13, 4.
7 Rz 1, 26.
8 Rz 1, 27.
9 Por. 2 Tm 3, 1–2.4.
10 Por. 1 Tm 4, 2–3.

λαγνεύοντες μὲν καὶ φθειρόμενοι, κωλύοντες δὲ τεκνογονεῖν. 26.16.5. καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ παρ᾽ αὐτοῖς λεγομένη θυσία, βορβορώδης τις οὖσα, ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν διὰ τοῦ προφήτου ὑποδείκνυται ὄφεως οὖσα σὰρξ καὶ οὐχὶ τοῦ κυρίου (μὴ γένοιτο), λέγοντος οὕτως ὅτι «σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς[a] τοῦ δράκοντος καὶ ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψι». 26.16.6. βρῶμα γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄφεως ἡ τούτων μυσαρὰ θρησκεία καὶ Αἰθίοπες μεμελανωμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ οἱ ταύτην τὴν τελετὴν τοῦ νῦν μὲν δαίμονος Διὸς πάλαι δὲ γόητος, τοῦ παρά τισι θεοῦ μάτην νενομισμένου [ἐπι]τελοῦντες. 26.16.7. ἐκ γὰρ Ἑλληνικῶν μύθων πᾶσαι αἱ αἱρέσεις συνάξασαι ἑαυταῖς τὴν πλάνην μετέβαλον, μεταποιήσασαι εἰς ἄλλην διάνοιαν χείρονα. 26.16.8. παρεισφέρουσι γὰρ οἱ ποιηταὶ τὸν Δία τὴν Μῆτιν θυγατέρα ἑαυτοῦ καταπιόντα. βρέφος δὲ οὐκ ἄν τις καταπίοι, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης καταγελῶν τῆς τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων αἰσ- [297] χρουργίας εἶπεν ὅτι τὴν Μῆτιν καταπιὼν οὐχὶ τὸ βρέφος ἠδύνατο καταπιεῖν, ἀλλὰ τὴν γονὴν τὴν ἰδίαν * σημαίνων.

26.17.1. Τί δὲ ἕτερον εἴποιμι; ἢ πῶς ἀποσείσομαι τὸν πηλώδη τοῦτον πόνον, βουλόμενος μὲν εἰπεῖν καὶ μὴ βουλόμενος, ἀναγκαζόμενος δέ, ἵνα μὴ δόξω τι τῶν ὄντων παρακρύπτειν, καὶ φοβούμενος ἵνα μὴ ἀποκαλύπτων τὰ δεινὰ αὐτῶν ἢ χράνω ἢ πλήξω ἢ εἰς τὸ περιεργάσασθαι περὶ τούτου τοὺς ἀπαγομένους ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις ἐποτρύνω. 26.17.2. ὅμως ἐγὼ μὲν ἀθῷος εἴην καὶ πᾶσα ἡ τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας[b] ἐλπὶς καὶ πάντες οἱ τούτῳ τῷ γράμματι ἐντυγχάνοντες ἀπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ διαβόλου ὑποσπορᾶς καὶ κακομηχανίας· 26.17.3. ἐὰν γὰρ λάβω[c] λέγειν τὰ ἄλλα τὰ παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, καὶ τούτων ἔτι μείζονα καὶ † ἐλάττω, θελήσω δὲ καὶ ὡς φάρμακον ἰάσεως ἀλεξητήριον ἀντιδότων δίκην πρὸς ἑκάστην λέξιν ἀντιθεῖναι, εἰς πολὺν ὄγκον ἐλάσω τῆς συντάξεως τὴν πραγματείαν. 26.17.4. ταύτῃ γὰρ τῇ αἱρέσει, ἐπιπόθητοι, καὶ αὐτὸς περιέτυχον, ἐκ στόματος δὲ τῶν ταύτην ἐπιχειρούντων φύσει αὐτὰ αὐτοπροσώπως ἐνηχήθην· γυναῖκες δὲ οὕτως ἠπατημέναι οὐ μόνον τὴν λαλιὰν ταύτην ἡμῖν προέτειναν καὶ τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἀπεκάλυψαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν

[a] Holl τὴν κεφαλὴν.
[b] Holl add. †.
[c] Holl <ἀνα>λάβω.

zaś wypaleni w sumieniu, ponieważ uprawiają rozpustę, są zepsuci, zabraniając nawet rodzenia dzieci. 26.16.5. Rzeczywiście to, co oni nazywają ofiarą, jest czymś brudnym[1], już nawet z dawna przez proroka pokazane, że jest ciałem węża, a nie Pana (oby się nie stało), który twierdzi w ten sposób, że „ty zmiażdżyłeś głowy smoka i dałeś go jako pożywienie ludom Etiopii”[2]. 26.16.6. Albowiem ich ohydny kult jest naprawdę pożywieniem węża i Etiopowie sczernieli od grzechu, ci, którzy celebrują obrzęd obecnie demona Zeusa, niegdyś czarnoksiężnika, daremnie przez niektórych uważanego za boga[3]. 26.16.7. Albowiem z mitologii greckiej wszystkie sekty zebrały dla siebie oszustwo, przyjęły je, przekształciły je, nadając im inne, gorsze znaczenie. 26.16.8.[4] Poeci przecież wprowadzają Zeusa jako tego, który połknął Mądrość, swoją własną córkę. Nikt zaś nie mógłby połknąć niemowlęcia, jak nawet św. Klemens, wyśmiewając się z obsceniczności bogów greckich, [297] powiedział, że skoro zjadł Mądrość, nie mógł zjeść niemowlęcia, lecz [mit] zaznacza, że mowa o jego własnym dziecku.

26.17.1. Cóż innego mógłbym powiedzieć? Albo w jaki sposób strząsnę z siebie ten plugawy ciężar, chcąc i jednocześnie nie chcąc powiedzieć, przymuszany zaś, aby nie wydawało się, że ukrywam jakieś zdarzenie, i bojąc się, abym przez objawienie ich strasznych postaw albo nie splamił, albo nie zranił, albo nie pobudził do dokładnego badania tego tematu tych, którzy są więzieni przez przyjemności i żądze. 26.17.2. Mimo to zarówno ja, jak i cała nadzieja świętego Kościoła katolickiego oraz wszyscy czytelnicy tego dzieła możemy nie doznać szkody od takiej złej sugestii i nikczemnej pomysłowości diabła. 26.17.3. Gdybym podjął się mówienia o innych sprawach, które oni mówią i czynią – ile jest takich i jak liczne, i jeszcze większe od tych, i † gorsze – gdybym chciał zaś również jako uzdrawiające lekarstwo przeciwdziałać na wzór antidotum, ku obronie przeciwko każdemu ich słowu, doszedłbym w konstrukcji tego traktatu do ogromnych rozmiarów. 26.17.4. Z tą herezją, moi drodzy, sam się zetknąłem, z ust zaś tych, którzy rzeczywiście włączyli się w nią, osobiście o tych rzeczach usłyszałem. Oszukane w ten sposób kobiety nie tylko przytoczyły nam tę paplaninę i wyjawiły rzeczy tego typu, ale również na

[1] Zob. powyżej *Panarion* 26, 4, 5–6.
[2] Por. Ps 73, 13–14.
[3] Por. *Clementinae*, Hom. V, 23; VI, 21.
[4] Por. *Clementinae*, Hom. IV, 16.

Αἰγυπτίαν ἐκείνην τὴν τοῦ ἀρχιμαγείρου τὴν ὀλετήριον καὶ μοχθηρὰν καὶ αὗται ἀθυρογλώττῳ τόλμῃ κατασπάσαι ἡμᾶς ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν ἡλικίᾳ ὀρεχθεῖσαι ἐπεχείρουν. 26.17.5. ἀλλὰ ὁ τότε συμπαραστὰς τῷ ἁγίῳ Ἰωσὴφ καὶ ἡμῖν παρέστη. καὶ τὸν ἐκεῖνον ἐκεῖ ῥυσάμενον ἐπικεκλημένοι οἱ ἀνάξιοι καὶ ἀνίκανοι, ἐλεηθέντες καὶ ἀποδράντες τὰς ὀλετηρίους αὐτῶν χεῖρας, θεῷ τῷ παναγίῳ ὕμνον ᾄσαντες ἠδυνήθημεν καὶ αὐτοὶ λέγειν τό «ᾄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται, ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν». 26.17.6. οὐ γὰρ ὁμοίᾳ δυνάμει τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης, ἀλλὰ στεναγμῷ τῷ πρὸς τὸν θεὸν ἐλεηθέντες ἐσώθημεν. ὀνειδιζόμενος γὰρ ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν ὀλετηρίων [298] γυναικῶν κατεγέλων ἐγώ, ὡς ὑπέφαινον αἱ τοιαῦται ἀλλήλαις ἐπισκώπτουσαι δῆθεν[a], ὅτι οὐκ ἠδυνήθημεν σῶσαι τὸν νεανίσκον, ἀλλὰ ἀφήκαμεν αὐτὸν ἐν χερσὶ τοῦ ἄρχοντος ἀπόλλυσθαι· 26.17.7. ἐπειδήπερ ἥτις αὐτῶν εὐμορφοτέρα εἴη δέλεαρ ὥσπερ ἑαυτὴν προτίθησιν, ὥστε δι᾽ αὐτῆς τοὺς ἀπατωμένους ἀντὶ τοῦ ἀπολλύειν σῴζειν ἐπιφημίζειν. καὶ ὄνειδος λοιπὸν τῇ ἀμόρφῳ γίνεται παρὰ τῶν εὐμορφοτέρων, ὅτι ἐγώ, φησί, σκεῦός εἰμι ἐκλογῆς, δυναμένη σῴζειν τοὺς ἀπατωμένους, σὺ δὲ οὐκ ἴσχυσας. 26.17.8. ἦσαν μὲν οὖν αἱ τὸν ἀγώγιμον μῦθον τοῦτον ὑφηγούμεναι τῇ μορφῇ τῆς αὐτῶν ὄψεως εὐπροσωπόταται, τῷ δὲ νῷ τῆς αὐτῶν μοχθηρίας τὴν πᾶσαν τοῦ διαβόλου ἀμορφίαν κεκτημέναι. ἀλλὰ ὁ ἐλεήμων θεὸς τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ἡμᾶς ἐρρύσατο, ὥστε μετὰ τὸ ἀναγνῶναι ἡμᾶς καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν καὶ ἐπιστῆσαι τὸν νοῦν τῇ ἀληθείᾳ καὶ μὴ συναπαχθῆναι, ἀποδρᾶσαί τε καὶ μὴ δελεασθῆναι, 26.17.9. τὸ τηνικαῦτα ἐσπουδάσαμεν καὶ τοῖς ἐπισκόποις τοῖς ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ αὐτοὺς ὑποδεῖξαι καὶ τὰ ὀνόματα [τὰ] ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κεκρυμμένα φωρᾶσαι,[b] καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπελαθῆναι τῆς πόλεως, ὀνόματα περί που ὀγδοήκοντα, καὶ τὴν πόλιν τῆς αὐτῶν ζιζανιώδους ὕλης καὶ ἀκανθώδους καθαρθῆναι.

26.18.1. Μνημονεύσας δέ τις τῆς ἄνω ἡμῶν ὑποσχέσεως τάχα καὶ ἐπαινέσειεν, ὡς ἡμῶν προαγγειλάντων ὅτι τισὶν αὐτῶν παρετύχομεν, τινὰ δὲ διὰ συγγραμμάτων ἐγνώκαμεν, τινὰ δὲ δι᾽ ἐνηχήσεών τε καὶ

[a] Holl (ἐπισκώπτουσαι δῆθεν).
[b] Holl add. <ὡς>.

wzór owej nikczemnej i niosącej zgubę Egipcjanki, żony dowódcy straży[1], także one same bezczelnym tupetem usiłowały mnie zniszczyć, wziąwszy mnie na cel w mojej młodości. 26.17.5. Lecz Ten, który wtedy pomógł czystemu[2] Józefowi, obronił mnie. I gdy ja niegodny i słaby wezwałem Tego, który tam uratował Józefa, doznałem miłosierdzia i wymknąłem się z ich zgubnych rąk, zaśpiewawszy hymn Bogu, który cały jest święty, mogłem również sam powiedzieć: „Zaśpiewajmy Panu, ponieważ wspaniale objawił swój majestat; konia i jeźdźca wrzucił w morze”[3]. 26.17.6. Albowiem doznałem miłosierdzia i zostałem ocalony nie dzięki sile analogicznej do siły Józefa, ale dzięki skierowanemu do Boga westchnieniu. Kiedy zostałem zelżony przez te niosące zgubę [298] kobiety, wyśmiewałem się [z nich], gdy tego typu osoby szeptały do siebie nawzajem, rzekomo żartując: „Nie mogłyśmy uratować młodzieńca, lecz zostawiłyśmy go w rękach archonta, aby zginął”. 26.17.7. Skoro którakolwiek z nich jest piękniejsza, wystawia samą siebie na pokaz jako przynętę, tak że zapowiada oszukanym przez nią, że nie doprowadzi ich do zagłady, lecz ocali. Ponadto ze strony piękniejszych pada pod adresem brzydkiej zarzut: „Ja – mówi – jestem wybranym naczyniem[4], które może ocalić oszukanych, ty zaś nie miałaś mocy”. 26.17.8. Te, które nauczały tego kuszącego mitu, były bardzo piękne pod względem ich zewnętrznego wyglądu, lecz z powodu swojego zepsutego umysłu zyskały na własność całą brzydotę diabła. Jednak miłosierny Bóg ocalił mnie od ich zepsucia, tak że po przeczytaniu przeze mnie ich książek, po zapoznaniu się z rzeczywistymi ich zamiarami, po tym, jak nie zostałem wyprowadzony na manowce, oraz po tym, jak uciekłem i nie dałem się złowić na przynętę, 26.17.9. wtedy pospieszyłem, aby wskazać tych ludzi[5] biskupom owego miejsca i odszukać ukryte w Kościele osoby. W wyniku tego zostali oni wygnani z miasta w liczbie około osiemdziesięciu osób. W ten sposób miasto zostało oczyszczone z ich pełnego kąkolu i cierni lasu.

26.18.1. Być może ktoś, kto zapamiętał złożoną przeze mnie wcześniej obietnicę, nawet pochwaliłby, że oświadczyłem wcześniej, iż zetknąłem się z niektórymi spośród herezji[6]. Pewne rzeczy poznałem za pośrednictwem

[1] Por. Rdz 39, 7–12. Dosłownie termin *archimageiros* oznacza szefa kuchni, wielkiego kuchmistrza. Kontekst wskazuje na Potifara, a zatem na dowódcę gwardii.
[2] ἅγιος – można tłumaczyć „święty”.
[3] Wj 15, 1.
[4] Por. Dz 9, 15.
[5] Członków sekty.
[6] Por. *Panarion prooemium* II, 2, 4. παρατυγχάνω wskazuje na bliskość.

μαρτυριῶν ἀξιοπίστων ἀνδρῶν δυναμένων ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ὑποδεικνύναι, 26.18.2. ὡς καὶ ἐνταῦθα φιλαλήθως οὐχ ὑπερβεβήκαμεν τὸν τόπον, ἀλλὰ ἐδείξαμεν ὡς μία ἐστὶν αὕτη τῶν ἡμῖν περιτυχουσῶν αἱρέσεων. καὶ σαφῶς περὶ ταύτης ἠδυνήθημεν λέγειν ἐξ ὧν (μὴ γένοιτο) οὐ πράξαντες, ἀλλὰ μεμαθηκότες ἀκριβῶς [ἐγνώκαμεν] παρὰ τῶν ἡμᾶς εἰς τοῦτο πειθόντων καὶ μὴ κατισχυσάντων, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα τῆς εἰς ἡμᾶς ἀπωλείας ἀπολεσάντων καὶ μὴ ἐπιτυχόντων τοῦ σκοποῦ τῆς εἰς τὴν τάλαιναν ἡμῶν ψυχὴν ἐπιχειρουμένης ὑπ᾽ αὐτῶν τε καὶ [299] τοῦ ἐν αὐτοῖς διαβόλου συσκευῆς, 26.18.3. ὡς καὶ συνῳδὰ ἡμᾶς λέγειν τῷ ἁγιωτάτῳ Δαυὶδ ὅτι «βέλη νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν» καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτι «ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐπὶ κορυφὴν αὐτῶν καταβήσεται». 26.18.4. ὡς οὖν περιτυχόντες καὶ ἀποδράντες καὶ ἀναγνόντες, γνόντες καὶ καταγνόντες, σωθέντες τε ὑπερβεβήκαμεν, οὕτω καὶ σὲ τὸν ἀναγινώσκοντα παρακαλοῦμεν ἀναγνόντα καὶ καταγνόντα †[a] τοῦ[b] ὑπερβῆναι, εἰς τὸ μὴ ἐμπεσεῖν ἐν τῷ ἰῷ τῆς τῶν ἑρπετῶν τούτων μοχθηρίας. 26.18.5. ἀλλ᾽ εἰ καί ποτε περιτύχοις τισὶ τῶν ἀπὸ τῆς ὀφιώδους ταύτης σχολῆς, εὐθὺς τὸ ξύλον ἀναλαβὼν τὸ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῖν ἑτοιμασθέν, ἐν ᾧ ὁ κύριος ἡμῶν προσεπάγη Χριστός,[c] κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὄφεως εὐθὺς βαλὼν εἴποις ὅτι «Χριστὸς ἐσταύρωται ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπογραμμὸν ἡμῖν περιλιμπάνων» σωτηρίας· 26.18.6. ὅτι οὐκ ἂν ἐσταυροῦτο, εἰ μὴ σάρκα εἶχε. σάρκα δὲ ἔχων καὶ σταυρωθεὶς ἐσταύρωσεν ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας. πίστει ἔχομαι τῆς ἀληθείας καὶ οὐχ ὑπάγομαι πλάνῃ τῇ νοθείᾳ τοῦ ὄφεως καὶ παραψιθυρισμῷ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

26.19.1. Λοιπὸν ταύτην παρελθών, ἀγαπητοί, ἐφεξῆς βαδιοῦμαι ἐπὶ τὰς ἄλλας τραχείας τρίβους, οὐχ ἵνα βαδίσω, ἀλλ᾽ ἵνα ἀπὸ μήκοθεν ὑποδείξω τοῖς βουλομένοις τὰ τραχύτατα μὲν ἐπιγινώσκειν, φεύγειν δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ καταλιμπάνειν τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον καὶ ἀκανθώδη καὶ προσκομμάτων ἔμπλεον ὁδόν, βορβορώδη καὶ ἀσελγείας καὶ πορνείας ἐμπεπλησμένην, 26.19.2. ἧς πορνείας καὶ ἀσελγείας τὸ ὅμοιον ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῷ

[a] Pini add. †.
[b] Holl add. *.
[c] Holl add. <καὶ>.

źródeł spisanych, niektóre ze słyszenia i za pośrednictwem świadectw ludzi wiarygodnych, którzy byli w stanie przedstawić mi prawdę. 26.18.2. Dlatego również tutaj z całkowitą szczerością nie pominąłem tej kwestii, ale pokazałem, że to jest jedna spośród tych herezji, z którymi się zetknąłem. Nie mogłem mówić o niej w sposób pewny odnośnie do rzeczy, których (oby do tego nie doszło) nie praktykowałem, lecz [poznałem] je dokładnie, dowiadując się od tych, którzy próbowali mnie do tego nakłonić, a nie udało im się to. Jednak oni utracili swoją nadzieję na zniszczenie mnie i nie osiągnęli celu intrygi, podjętej przeciwko mojej biednej duszy zarówno przez nich, jak i [299] przez diabła w nich. 26.18.3. Tak że ja w zgodzie z najświętszym Dawidem mogę powiedzieć, że „ich uderzenia były strzałami dzieci”[1] i tak dalej, oraz, że „ich trud obróci się ku ich głowie, a ich nieprawość spadnie im na czubek ich głowy”[2]. 26.18.4. Skoro zetknąłem się z nimi i im uciekłem, przeczytałem [ich pisma], poznałem oraz potępiłem, uratowany ominąłem ich, dlatego i ciebie, czytelniku, zachęcam, abyś przeczytał i potępił † [ich teksty] oraz ominął ich, abyś uniknął jadu zepsucia tych wężów. 26.18.5. Lecz gdybyś kiedyś zetknął się z jakimiś ludźmi z tej obfitującej w węże szkoły, natychmiast bierz drzewo przygotowane nam przez Pana, do którego Chrystus, nasz Pan, został przybity, [i] rzuciwszy natychmiast w głowę węża powiedz, że „Chrystus został ukrzyżowany za nas, pozostawiając nam wzór”[3] zbawienia. 26.18.6. Przecież nie zostałby ukrzyżowany, gdyby nie miał ciała. Skoro zaś miał ciało i został ukrzyżowany, ukrzyżował nasze grzechy. Trzymam się mocno dzięki wierze w prawdę i nie jestem oddany w moc fałszywego oszustwa węża ani oszukańczego szeptu jego nauczania.

26.19.1. Pozostawiwszy już tę herezję, umiłowani, następnie przejdę na inne wyboiste ścieżki, nie dlatego, abym chodził po nich, ale bym z dala wskazał tym, którzy pragną poznać to, co najbardziej najeżone [niebezpieczeństwami], a uciec poprzez wąską i ciasną drogę prowadzącą do życia wiecznego oraz opuścić tę szeroką, przestronną[4], pełną cierni i przeszkód[5] błotnistą drogę, a także nasyconą rozwiązłością i rozpustą. 26.19.2. Podobieństwo tej rozwiązłości i rozpusty można zobaczyć

1 Ps 63, 8.
2 Por. Ps 7, 17.
3 Por. 1 P 2, 21.
4 Por. Mt 7, 13–14.
5 πρόσκομμα dosłownie oznacza „potknięcie się”. Mowa o czymś, co powoduje potknięcie, czyli przeszkodę, zgorszenie.

ἑρπετῷ τῷ δεινοτάτῳ, ᾧ ἐπέθεντο τὸ ὄνομα ἀπειρώδινον ἔχιδναν οἱ παλαιοί. 26.19.3. ἔστι γὰρ τῆς τοιαύτης ἐχίδνης ἡ φύσις ὁμοία τῆς τούτων μοχθηρίας. διὰ γὰρ τῆς ἀνδρείας φύσεως ἢ γυναικείας τὴν αἰσχρότητα ἐπιτελοῦντες ταύτην ἀπαγορεύουσι τὴν τῶν σπερμάτων καταβολήν, ἀφανίζοντες τὴν ἐκ θεοῦ τοῖς κτίσμασι δεδομένην τεκνογονίαν, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολός φησι «τὴν γὰρ ἀντι- [300] μισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες» καὶ τὰ ἑξῆς. 26.19.4. οὕτω γάρ, φησί, τὴν ἀπειρώδινον ἔχιδναν θελχθεῖσαν τῷ πάθει τῆς ἐπιθυμίας, τήν τε θήλειαν πρὸς τὸν ἄρρενα καὶ τὸν ἄρρενα πρὸς τὴν θήλειαν, περιπλακείσας μὲν ὁμοῦ, διὰ τοῦ στόματος χαινούσης τῆς θηλείας τὸν ἄρρενα τὴν κεφαλὴν εἰσβάλλειν, ἐκείνης δὲ πάθει συσχεθείσης ἀποτέμνειν τὴν τούτου κεφαλὴν καὶ οὕτως τὸν ἀπὸ τοῦ στόματος σταλάξαντα ἰὸν καταπιοῦσαν ἐν ἑαυτῇ ἐγκυμονεῖν μὲν τοιοῦτο ζεῦγος ἀρρενόθηλυ· 26.19.5. ὅπερ ζεῦγος ἁδρυνθὲν ἐν τῇ κοιλίᾳ καὶ μὴ ἔχον πόθεν γεννηθῆναι τὴν πλευρὰν τῆς μητρὸς τιτρώσκειν καὶ οὕτως γεννᾶσθαι, ὥστε ἀπολέσθαι τόν τε τούτων πατέρα καὶ τὴν μητέρα. διόπερ ἀπειρώδινον αὐτῇ ἐπέθεντο ὄνομα, ὅτι ὠδίνων οὐ πειρᾶται. 26.19.6. δεινὴ δὲ καὶ φοβερὰ παρὰ πάντα τὰ ἑρπετὰ τυγχάνει, ἐν ἑαυτῇ τὸν ἀφανισμὸν ἐξεργαζομένη καὶ διὰ στόματος τὴν αἰσχρότητα ἀπολαμβάνουσα, ᾗ ἔοικεν αὕτη ἡ φρενοβλαβὴς αἵρεσις, ἧς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γεγεννημένα ἐνταῦθα συντρίψαντες τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς τὰς ἑτέρας διασκοπεῖν προέλθωμεν, θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλούμενοι, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

w najstraszniejszym wężu, którego starożytni nazwali nieznającą bólów porodowych żmiją. 26.19.3. Natura takiej żmii podobna jest do ich zepsucia. Dokonując tego, co obsceniczne, czy to przez męską, czy kobiecą naturę, zabraniają wytrysku nasienia, niszcząc daną przez Boga stworzeniom zdolność prokreacji, jak mówi apostoł: „Zapłatę [300] należną za ich oszustwo w sobie samych odbierają”[1] i tak dalej. 26.19.4. W ten sposób, twierdzą, nieznająca bólów porodowych żmija zwiedziona namiętnością pożądania, samica do samca, samiec do samicy, parzące się razem, poprzez otwartą paszczę samicy samiec wkłada głowę, gdy ona doświadcza orgazmu, odgryza jego głowę i w ten sposób połyka jad ściekający z paszczy i poczyna w swoim własnym łonie taką samą parę dwupłciową[2]. 26.19.5. Kiedy ta właśnie para osiągnie dojrzałość w łonie, a nie ma sposobu, aby się urodzić, rozrywa bok matki i w ten sposób rodzi się, tak że ginie zarówno ich ojciec, jak i matka. Dlatego określono ją mianem nieznającej bólów porodowych, bo ich nie doświadcza. 26.19.6. Ona jest straszna i budzi większe przerażenie niż wszystkie inne węże[3], w sobie samej dokonuje zagłady i poprzez paszczę otrzymuje nieczystość. Do niej jest podobna ta pozbawiona rozumu herezja. Teraz, skoro drzewem życia[4] starliśmy w proch jej głowę, ciało oraz potomstwo, przejdźmy do badania innych, wzywając pomocy Boga, któremu niech będzie cześć i potęga na wieki wieków. Amen.

---

1 Rz 1, 27.
2 Por. Herodot, *Historiae*, III, 109, 1–2.
3 ἑρπετόν – płaz, gad, wąż.
4 Por. Rdz 3, 22.24; Iz 65, 22; Ap 2, 7; 22, 19.

Κατὰ Καρποκρασίων ζ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κζ΄.

27.1.1. Καρποκρᾶς τις ἕτερος γίνεται, συστήσας ἑαυτῷ ἀθέμιτον διδασκαλεῖον τῆς ψευδωνύμου αὐτοῦ γνώμης, χείρονας πάντων οὗτος τοὺς τρόπους κεκτημένος. 27.1.2. ἐκ πάντων γὰρ τούτων, Σίμωνός τε καὶ Μενάνδρου, Σατορνίλου τε καὶ Βασιλείδου καὶ Νικολάου καὶ αὐτοῦ [301] τοῦ Καρποκρᾶ, ἔτι δὲ ἐκ προφάσεως Οὐαλεντίνου ἡ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἐφύη αἵρεσις, ἥτις Γνωστικοὺς τοὺς αὐτῆς ὠνόμασεν, ἀφ᾽ ἧς οἱ Γνωστικοὶ ἤδη μοι δεδήλωνται, κατάγνωστοι ὄντες τὸν τρόπον.

27.2.1. Οὗτος δὲ πάλιν ἄνω μὲν μίαν ἀρχὴν λέγει καὶ πατέρα τῶν ὅλων [καὶ] ἄγνωστον καὶ ἀκατονόμαστον ἴσα τοῖς ἄλλοις εἰσάγειν βούλεται, τὸν δὲ κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι, τῶν πολύ τι ὑπὸ[a] τοῦ πατρὸς τοῦ ἀγνώστου ὑποβεβηκότων· τούτους γὰρ λέγει ἀποστάντας ἀπὸ τῆς ἄνω δυνάμεως οὕτω τὸν κόσμον πεποιηκέναι. 27.2.2. Ἰησοῦν δὲ τὸν κύριον ἡμῶν ἀπὸ Ἰωσὴφ λέγει γεγεννῆσθαι, καθάπερ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐγεννήθησαν. εἶναι δὲ αὐτὸν ὅμοιον τοῖς πᾶσι, βίῳ δὲ διενηνοχέναι, σωφροσύνῃ τε καὶ ἀρετῇ καὶ βίῳ δικαιοσύνης. 27.2.3. ἐπειδὴ δέ, φησίν, εὔτονον ἔσχε ψυχὴν παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ἐμνημόνευεν τὰ ὁραθέντα ὑπ᾽ αὐτῆς ἄνω, ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ τοῦ ἀγνώστου πατρός,

[a] Holl [ὑπὸ].

27. Przeciwko karpokracjanom[1], siódma, w kolejności dwudziesta siódma

27.1.1. Pojawił się inny człowiek, Karpokrates, który założył sobie nielegalną szkołę [nauczającą] jego oszukańczego poglądu. Jego obyczaje były gorsze niż wszystkich innych. 27.1.2. Z wszystkich wymienionych, Szymona i Menandra, Satornila i Bazylidesa, Mikołaja i tego [301] Karpokratesa, i dalej [czerpiąc] inspirację z Walentyna powstała sekta tego, co jest fałszywie określane mianem „poznania", która nazwała swoich członków „gnostykami". Z niej [pewni] gnostycy już przeze mnie zostali przedstawieni, godni potępienia ze względu na sposób ich życia.

27.2.1.[2] Karpokrates z kolei twierdził, że istnieje jedna zasada u góry i podobnie jak inni chce wprowadzić Ojca wszystkiego jako niemożliwego do poznania i nazwania. Świat i to, co na świecie, zostało uczynione przez aniołów o wiele niższych od niepoznawalnego Ojca. Karpokrates twierdził, że odstąpili oni od mocy u góry i w ten sposób uczynili świat. 27.2.2. Według niego nasz Pan Jezus Chrystus został zrodzony z Józefa, tak jak wszyscy ludzie rodzą się z nasienia mężczyzny i kobiety. Podobny jest do wszystkich ludzi. Różni się co do sposobu życia zarówno roztropnością, cnotą, jak i prawością życia. 27.2.3. Skoro miał mocniejszą duszę w porównaniu z innymi ludźmi i przypominał sobie to, co widział u góry, gdy był u niepoznawalnego Ojca w niebie[3], moce zostały

[1] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 1–6; Hipolit, *Refutatio...* VII, 32; Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem*, 35, 6; Tertulian, *De anima* 23, 2; 35, 1–2; Orygenes, *Przeciwko Celsusowi* V, 62; Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 7, 9–11 (ŹMT 70, 233); Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 3, 1; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 35.

[2] *Panarion* 27, 2, 1–8, por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 1; Hipolit, *Refutatio...* VII, 32, 2; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 3, 1; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 35, 1.

[3] Por. Platon, *Fajdros* 247D–E; περιφορά – idzie o jedną ze sfer nieba. Por. Lampe, kol. 1076–1077.

ἀπεστάλθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πατρός, φησίν, εἰς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν δυνάμεις, 27.2.4. ὅπως τὰ ὁραθέντα αὐτῇ ἀναμνημο- [302] νεύσασα καὶ ἐνδυναμωθεῖσα φύγῃ τοὺς κοσμοποιοὺς ἀγγέλους ἐν τῷ διὰ πάντων χωρῆσαι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων καὶ πράξεων τῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων γινομένων καὶ ἐν παραβύστῳ ἀτόπων ἔργων 27.2.5. καὶ ἀθεμίτων, καὶ ὅπως διὰ πασῶν τῶν πράξεων ἐλευθερωθεῖσα ἡ αὐτὴ ψυχή, φησί, τοῦ Ἰησοῦ ἀνέλθῃ πρὸς τὸν αὐτὸν πατέρα τὸν ἄγνωστον, τὸν δυνάμεις αὐτῇ ἀποστείλαντα ἄνωθεν, ἵνα διὰ πασῶν τῶν πράξεων χωρήσασα καὶ ἐλευθερωθεῖσα διέλθοι πρὸς αὐτὸν ἄνω.

27.2.6. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς ὁμοίας αὐτῇ ψυχάς,[a] τὰ ἴσα αὐτῇ ἀσπασαμένας, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλευθερωθείσας ἄνω πτῆναι πρὸς τὸν ἄγνωστον πατέρα, ἐν τῷ τὰς πάσας πράξεις πραξάσας ὁμοίως [τε] τῶν πάντων ἀπαλλαγείσας λοιπὸν ἐλευθερωθῆναι. 27.2.7. τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἔθεσιν ἀνατραφεῖσαν καταφρονῆσαι αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεις εἰληφέναι, δι᾽ ὧν τὰ ἐπὶ κολάσεσι πάθη προσόντα τοῖς ἀνθρώποις δυνηθεῖς †[b] πρᾶξαι ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιοὺς ἴσχυσεν. 27.2.8. οὐ μόνον δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ τοῦτο δεδυνῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν δυναμένην διὰ [πασῶν] τῶν πράξεων χωρῆσαι ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους· καὶ αὐτὴ ἐάν [γε][c] λάβῃ δυνάμεις καὶ τὰ ὅμοια πράξῃ,[d] καθάπερ ἡ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς προεῖπον. 27.2.9. ὅθεν εἰς τῦφον μέγαν οὗτοι ἐληλακότες οἱ ὑπὸ τοῦ [303] ἀπατεῶνος τούτου ἀπατηθέντες ἑαυτοὺς προκριτέους ἡγοῦνται καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ. 27.2.10. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν οὐκ Ἰησοῦ φασιν, ἀλλὰ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου καὶ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἑαυτοὺς ὑπερφερεστέρους εἶναι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς γνώσεως καὶ τὸ περισσότερον τῆς διαπράξεως διαφόρων διεξόδων· ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν φάσκουσι μηδὲν διενηνοχέναι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. 27.2.11. αἱ γὰρ ψυχαὶ ἐκ τῆς αὐτῆς περιφορᾶς εἰσι καὶ ὁμοίως κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ πάντων καταφρόνησιν ποιησάμεναι[e]. καὶ[f] [γὰρ] αἱ πᾶσαι, φησί, ψυχαὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἠξιώθησαν ἧς καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ ἠξίωται· διὸ καὶ ταύτα[ς] φασὶ χωρεῖν διὰ πάσης πράξεως, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ διελήλυθεν. εἰ δὲ καί τις πάλιν δυνηθείη ὑπὲρ τὸν Ἰησοῦν καταφρονῆσαι, διαφορώτερος ἔσται αὐτοῦ.

[a] Holl add. <τὰς>.
[b] Holl δυνηθεῖσα †.
[c] Pini add. <γε>.
[d] Holl add. *.
[e] Holl add. *.
[f] Holl <γὰρ>.

wysłane przez Ojca do jego duszy, 27.2.4. aby mogła sobie przypomnieć to, co widziała, [302] i zyskać moc do ucieczki od aniołów, którzy uczynili świat, uczestnicząc we wszystkich wydarzeniach w świecie oraz przechodząc przez wszystkie czyny dokonywane przez ludzi i potajemnie przez niegodziwe i niesprawiedliwe dzieła. 27.2.5. W taki sposób dusza Jezusa wyzwolona za pośrednictwem tych wszystkich czynności, mówią, może wznieść się do tego samego niepoznawalnego Ojca, który z góry posłał jej moce, aby przeszła przez wszystkie czynności i wyzwolona dotarła do niego do góry.

27.2.6. Nie tylko to, lecz i podobne jej dusze, które przylgnęły do podobnego do niej sposobu życia, wyzwolone w ten sam sposób wznoszą się do góry do niepoznawalnego Ojca, praktykując te wszystkie czynności, analogicznie uwolnione od nich wszystkich, następnie zostają wyzwolone. 27.2.7. Dusza Jezusa, wychowana w zwyczajach żydowskich, wzgardziła nimi i z tego powodu otrzymała moce, przez które mogła z namiętnościami związanymi z karami u ludzi † uporać się i mogła wznieść się ponad twórców świata. 27.2.8. Nie tylko dusza Jezusa miała tę zdolność, lecz także ta [dusza], która może przejść przez wszystkie czynności i wznieść się ponad samych aniołów, twórców świata. I ona sama, gdyby otrzymała moce i uczyniła podobne rzeczy, [mogłaby się wznieść] tak jak dusza Jezusa, o czym wspomniałem. 27.2.9.[1] Stąd dochodzą do wielkiej zarozumiałości ci, którzy zostali oszukani przez tego oszusta, [303] tak że uważają samych siebie za uprzywilejowanych nawet wobec samego Jezusa. 27.2.10. Inni zaś spośród nich twierdzą, że oni sami nie od Jezusa są wybitniejsi, ale od Piotra, Andrzeja, Pawła i pozostałych apostołów ze względu na większą wiedzę oraz większy sukces w osiągnięciu różnych celów. Jeszcze inni z nich utrzymują, że niczym nie różnią się od naszego Pana Jezusa Chrystusa. 27.2.11. Albowiem ich dusze są z tego samego nieba i podobnie do Jezusa gardzą wszystkim. Rzeczywiście wszystkie dusze zostały uznane za godne tej samej mocy, której godna była dusza Chrystusa. Toteż i one idą przez każdą czynność, tak jak lekceważyła je i przez nie przechodziła dusza Jezusa. I znowu, jeśli ktoś rzeczywiście mógłby okazać więcej pogardy niż Jezus, będzie wybitniejszy od Niego.

[1] *Panarion* 27, 2, 9–11, por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 2; Hipolit, *Refutatio*... VII, 32, 3n; Tertulian, *De anima* 23; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 35, 1.

27.3.1. Ἐπιχειροῦσι δὲ οἱ τῆς ἀθεμίτου ταύτης σχολῆς παντοίας ἐπιχειρήσεις δεινῶν ἔργων καὶ ὀλετηρίων. μαγεῖαι γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς ἐπινενόηνται, ἐπῳδάς τε διαφόρους πρὸς πᾶσαν μηχανὴν ἐφηύραντο, πρὸς φίλτρα[a] καὶ ἀγώγιμα. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ παρέδρους δαίμονας ἑαυτοῖς ἐπισπῶνται, εἰς τὸ διὰ πολλῆς μαγγανείας ἐν ἐξουσίᾳ μεγάλῃ πάντων[b], φησί, κυριεύειν ὧν τε ἂν ἐθέλοι ἕκαστος καὶ ᾗ πράξει ἐπιχειρεῖν τολμήσειε· 27.3.2. δῆθεν ἑαυτοὺς ἐξαπατῶντες πρὸς πληροφορίαν τῆς τετυφλωμένης αὐτῶν διανοίας, ὅτι αἱ τοιαῦτα ἐγχειρήσασαι [ψυχαί], κατισχύσασαι διὰ τῶν τοιούτων πράξεων καὶ καταφρονήσασαι τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπερβαίνουσι τὴν τῶν αὐτῶν μυθοποιῶν (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι κοσμοποιῶν) ἐξουσίαν, ὅπως ἂν τὴν ἄνω ἐλευθερίαν ἀσπάσωνται καὶ τὴν ἄνω πτῆσιν κτήσαιντο. 27.3.3. εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ παρεσκευασμένοι [304] καὶ προβεβλημένοι εἰς ὄνειδος καὶ σκάνδαλον τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. ἐπέθεντο γὰρ ἑαυτοῖς ἐπίκλην Χριστιανοί, τοῦτο τοῦ Σατανᾶ παρασκευάσαντος πρὸς τὸ σκανδαλίζεσθαι τὰ ἔθνη δι᾽ αὐτῶν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὴν τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ὠφέλειαν καὶ τὸ ἀληθινὸν κήρυγμα διὰ τὰς ἐκείνων ἀθεμιτουργίας καὶ ἀνηκέστου[c] κακοπραγίας, 27.3.4. εἰς τὸ τὰ ἔθνη κατανοοῦντα αὐτῶν τὰ ἐπάλληλα ἔργα τῶν ἀθεμιτουργιῶν, νομίσαντα καὶ τοὺς τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας τοιούτους εἶναι, ἀποστρέφειν ὡς καὶ προεῖπον τὴν ἀκοὴν ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν διδασκαλίας ἢ καὶ ὁρῶντάς[d] τινας * πάντας[e] ὁμοίως βλασφημεῖν. 27.3.5. καὶ τούτου ἕνεκα οἱ πλείους τῶν ἐθνῶν ὅπου δἂν ἴδωσι τοιούτους οὔτε ἐπὶ κοινωνίᾳ ἡμῖν προσφέρονται ληψοδοσίας ἢ γνώμης ἢ ἀκοῆς λόγου θείου οὔτε τὴν ἀκοὴν ἐντιθέασιν, ἐπτυρμένοι ἀπὸ τῆς τῶν ἀθεμίτων ἀνοσιουργίας.

27.4.1. Εἰσὶ δὲ ἐν ἀσωτίᾳ διατελοῦντες οὗτοι καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐργαζόμενοι πρὸς εὐπάθειαν σωμάτων, ἡμῖν δὲ ὅλως οὐ προσεγγίζοντες, εἰ μή τι ἂν πρὸς τὸ δελεάσαι ψυχὰς ἀστηρίκτους τῇ αὐτῶν κακοδιδασκαλίᾳ. εἰς οὐδὲν γὰρ ἡμῖν ὁμοιοῦνται ἢ μόνον ὀνόματι καλεῖσθαι σεμνύνονται, ὅπως διὰ τοῦ ὀνόματος τὸ ἐπίπλαστον τῆς ἑαυτῶν κακίας θηράσωνται. 27.4.2. «τὸ δὲ κρίμα τούτων» κατὰ τὸ γεγραμμένον «ἔνδικόν

[a] Holl [πρὸς] φίλτρα <τε>.
[b] Holl add. <γενέσθαι>, <ὥστε>.
[c] Holl ἀνηκέστου<ς>.
[d] Holl ὁρῶντά.
[e] Holl add. <ἡμᾶς>.

27.3.1.[1] Członkowie tej nielegalnej szkoły podejmują się praktykowania wszelkiego rodzaju strasznych i zgubnych czynów. Wymyślili sobie praktyki magiczne, wynaleźli różne zaklęcia na każdą sytuację, zarówno na uroki, jak i na napoje miłosne. Nie tylko to. Lecz także przyciągają do siebie bliskie im demony, aby zyskać wielką moc nad wszystkimi dzięki licznym działaniom magicznym, żeby, jak twierdzą, każdy, kto chce, mógł panować nad innymi, i miał odwagę podjąć się każdej czynności. 27.3.2. Oszukują więc samych siebie ze względu na to, że ich umysł jest zaślepiony, ponieważ [dusze], które podjęły się rzeczy tego typu, wzmocniły się poprzez tego typu działania i wzgardziwszy aniołami, którzy stworzyli świat, i tym, co jest na świecie, przechodzą poza moc tych twórców mitów (nie mogę bowiem powiedzieć, że idzie o twórców świata), aby cieszyć się niebiańską wolnością i zyskać zdolność latania w górę. 27.3.3. Oni są przygotowani przez Szatana [304] i wysunięci naprzód, aby być zakałą i pułapką dla Bożego Kościoła. Określono ich mianem „chrześcijanie", ponieważ Szatan uknuł to w tym celu, aby poganie przez nich wpadli w pułapkę (*skandalidzomai*) i porzucili wsparcie i prawdziwe nauczanie (*kerygma*) świętego Bożego Kościoła z powodu ich niegodziwych zachowań oraz zgubnych złych czynów, 27.3.4. aby poganie, oglądając niezmienną postawę tych, którzy dopuszczają się zła, sądząc, że i członkowie świętego Bożego Kościoła są tego typu ludźmi, porzucili słuchanie prawdziwego Bożego nauczania, jak wspomniałem, albo nawet widząc niektórych [zachowujących się w ten sposób,] * w podobny sposób mówili bluźnierczo o nas wszystkich. 27.3.5. Dlatego większość pogan, gdy zobaczy tego typu ludzi, ani nie zbliża się do nas w celu rozmowy czy to w celu wymiany handlowej (*lepsodosia*), czy wymiany poglądów, czy słuchania słowa Bożego, ani nie nadstawia ucha, przestraszona przez świętokradzkie czyny niegodziwych ludzi.

27.4.1.[2] Spędzają swoje życie na rozwiązłości i na czynieniu wszelkiego rodzaju rzeczy dla przyjemności cielesnej, do nas zaś w ogóle się nie zbliżają, chyba że dla złowienia na przynętę dusz nie utwierdzonych[3] za pośrednictwem ich fałszywego nauczania. W niczym nie są do nas podobni, jak tylko w tym, że chełpią się, nazywając się tym imieniem, aby poprzez to imię zyskać osłonę dla ich własnej niegodziwości. 27.4.2. „Ich sąd – zgodnie z tym, co napisano – jest zgodny

[1] *Panarion* 27, 3, por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 3; Hipolit, *Refutatio*... VII, 32, 5–6; Tertulian, *De anima* 23; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 35, 1.
[2] *Panarion* 27, 4, 1–2, por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 3.
[3] Por. 2 P 2, 14.

ἐστιν», ὡς ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος ἔφη· διὰ γὰρ τὰς [305] κακὰς αὐτῶν πράξεις τὸ ἀνταπόδομα ἀποδοθήσεται αὐτοῖς. 27.4.3. ἀδεῶς γὰρ τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς οἶστρον ἐκδεδωκότες πάθεσιν ἡδονῶν μυρίων ἑαυτοὺς παραδεδώκασι. φασὶ γὰρ ὅτι ὅσα νομίζεται παρὰ ἀνθρώποις κακὰ εἶναι οὐ κακὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ φύσει καλά· οὐδὲν γάρ ἐστι φύσει κακόν[a], τοῖς δὲ ἀνθρώποις νομίζεται εἶναι φαῦλα. 27.4.4. καὶ ταῦτα πάντα ἐάν τις πράξῃ ἐν τῇ μιᾷ ταύτῃ παρουσίᾳ, οὐκέτι μετενσωματοῦται αὐτοῦ ἡ ψυχὴ εἰς τὸ πάλιν ἀντικαταβληθῆναι, ἀλλὰ ὑπὸ ἓν ποιήσασα πᾶσαν πρᾶξιν ἀπαλλαγήσεται, ἐλευθερωθεῖσα καὶ μηκέτι χρεωστοῦσά τι τῶν πρὸς πρᾶξιν ἐν τῷ κόσμῳ. 27.4.5. ποίαν δὲ πρᾶξιν δέδια πάλιν εἰπεῖν, μὴ βορβόρου δίκην κεκαλυμμένου ὀχετὸν ἀποκαλύψω καί τισι δόξω λοιμώδους δυσοδμίας ἐργάζεσθαι τὴν ἐμφόρησιν. ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδήπερ ἐξ ἀληθείας συνεχόμεθα τὰ παρὰ τοῖς ἠπατημένοις ἀποκαλύψαι, σεμνότερον εἰπεῖν τε καὶ τῆς ἀληθείας μὴ ἔξω βαίνειν ἐμαυτὸν καταναγκάσω. 27.4.6. τί δὲ ἀλλ᾽ [ἢ][b] ὅτι πᾶσαν ἀρρητουργίαν καὶ ἀθέμιτον πρᾶξιν, ἣν οὐ θεμιτὸν ἐπὶ στόματος φέρειν, οὗτοι πράττουσιν καὶ πᾶν εἶδος ἀνδροβασιῶν καὶ λαγνιστέρων ὁμιλιῶν πρὸς γυναῖκας ἐν ἑκάστῳ μέλει σώματος· 27.4.7. μαγείας τε καὶ φαρμακείας καὶ εἰδωλολατρείας ἐκτελοῦντες τοῦτο εἶναί φασιν ἐργασίαν ἀποδόσεως [306] τῶν ἐν τῷ σώματι ὀφλημάτων εἰς τὸ μηκέτι ἐγκαλεῖσθαι ἢ μέλλειν τι πράξεως ἔργον ἀπαιτεῖσθαι, καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀποστρέφεσθαι τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν καὶ πάλιν εἰς μετενσωμάτωσιν καὶ μεταγγισμὸν χωρεῖν.

27.5.1. Οὕτως γὰρ ἔχει τὰ αὐτῶν συντάγματα ὡς ἀναγνόντα τὸν συνετὸν θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι καὶ ἀπιστεῖν εἰ ταῦτα οὕτως ὑπὸ ἀνθρώπων γενήσεται, οὐ μόνον τῶν καθ᾽ ἡμᾶς πόλιν κατοικούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ θηρῶν καὶ ὁμοίων θηρσὶ καὶ κτήνεσι[c] καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τὰ κυνῶν καὶ ὑῶν πράττειν τολμώντων. 27.5.2. φασὶ γὰρ δεῖν πάντως πᾶσαν χρῆσιν τούτων ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ ἐξελθοῦσαι καὶ ὑστερήσασαί τινος ἔργου τούτου ἕνεκα καταστραφῶσιν εἰς σώματα πάλιν αἱ ψυχαὶ εἰς τὸ

[a] Holl (οὐδὲν γάρ ἐστι φύσει κακόν).
[b] Pini add. <ἢ>; Holl om. ἢ.
[c] Holl add. *.

z prawem”[1], jak powiedział św. Paweł Apostoł. Z powodu [305] ich niegodziwych czynów będzie im wyznaczona zapłata. 27.4.3.[2] Bez skrupułów oddając swój umysł szalonej namiętności, wydają siebie samych doznaniom niezliczonych przyjemności. Twierdzą, że wszystko, co ludzie uznają za złe, nie jest złe, lecz dobre z natury, bo nic nie jest złe z natury, ale tylko przez ludzi jest uważane za złe. 27.4.4. Gdyby ktoś uczynił te wszystkie rzeczy w tym jednym wcieleniu, jego dusza już nie wcieli się w inne ciało, aby ponownie być zrzuconą na dół, lecz po wykonaniu wszelkiej czynności podczas jednego [wcielenia], uniknie [kolejnego], wyzwolona i już więcej nie będzie dłużnikiem ze względu na konieczność wykonania jakiejś czynności w świecie. 27.4.5. Znowu obawiam się powiedzieć, o jaką czynność chodzi, abym nie odsłonił rowu podobnego do zakrytego kanału ściekowego i aby nie wydawało się niektórym, że ja wywołuję rozprzestrzenianie się[3] zaraźliwego smrodu. Skoro jednak jesteśmy przynaglani przez prawdę, aby odsłonić to, co się dzieje wśród oszukanych, zmuszę samego siebie do powiedzenia o tym z większą delikatnością, ale bez wyjścia poza granice prawdy. 27.4.6. O co innego może chodzić, jak nie o to, że oni praktykują wszelką rozwiązłość i niegodziwe działanie, o którym nie godzi się nawet mówić, a także wszelką postać współżycia homoseksualnego oraz bardzo lubieżnych stosunków z kobietami przy użyciu każdego członka ciała. 27.4.7. Praktykują magię, czary oraz bałwochwalstwo i twierdzą, że to jest działanie na rzecz zwracania ciału [306] długów, aby już dłużej nie domagało się należności ani nie żądało spełnienia jakiejś czynności i aby z tego powodu dusza nie została zawrócona z powrotem po wyzwoleniu i aby znowu nie wędrowała i nie szła do innego ciała.

27.5.1.[4] Ich dzieła są tego typu, że mądry czytelnik się dziwi, czuje niepokój i nie wierzy, że ludzie mogą coś takiego czynić, nie tylko ludzie mieszkający jak my w cywilizowanym państwie (*polis*), lecz nawet ci, którzy żyją razem z dzikimi zwierzętami i na wzór dzikich zwierząt i bydła oraz, że tak powiem, ci, którzy ośmielają się zachowywać jak psy i świnie. 27.5.2. Twierdzą, że trzeba na wszelki sposób czynić pełny użytek z tych rzeczy, aby dusze, które wyszły i zabrakło im czegoś, z powodu tego czynu nie powróciły ponownie do ciał, aby wykonać to, czego nie wykonały.

[1] Rz 3, 8. Termin *krima* oznacza również wyrok skazujący, potępienie, skazanie.
[2] *Panarion* 27, 4, 3–4, por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 4–5.
[3] ἐμφόρησις oznacza „obżeranie się, napychanie się”. Angielski tłumacz proponuje tu termin „blast”, podczas gdy włoski „propinare in excesso”.
[4] *Panarion* 27, 5, 1 – 6, 1 por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 4–6.

πρᾶξαι αὖθις ἃ μὴ ἔπραξαν. 27.5.3. καὶ τοῦτό ἐστι, φασίν, ὅπερ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἶπεν διὰ τῆς παραβολῆς ὅτι «ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ἐν ᾧ εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ᾽ αὐτοῦ καὶ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ᾽ αὐτοῦ, μή πως ὁ ἀντίδικος παραδῷ σε τῷ κριτῇ καὶ ὁ κριτὴς τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ ὁ ὑπηρέτης βάλῃ σε εἰς φυλακήν· ἀμὴν λέγω σοί, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην». 27.5.4. μῦθον δέ τινα [307] πλάττουσιν οἱ αὐτοὶ πρὸς ἐπίλυσιν τῆς παραβολῆς ταύτης καί φασιν εἶναι τὸν ἀντίδικον ἐκεῖνον τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων ἀγγέλων ἕνα καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο κατεσκευάσθαι, εἰς τὸ ἀπάγειν τὰς ψυχὰς πρὸς τὸν κριτὴν τὰς ἐντεῦθεν ἐξερχομένας ἐκ τῶν σωμάτων ἐκεῖσε δὲ ἐλεγχομένας· μὴ ποιησάσας δὲ πᾶσαν ἐργασίαν παραδίδοσθαι ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῷ ὑπηρέτῃ. 27.5.5. ἄγγελον δὲ εἶναι τὸν ὑπηρέτην, ἐξυπηρετούμενον τῷ κριτῇ τῷ κοσμοποιῷ εἰς τὸ φέρειν τὰς ψυχὰς πάλιν καὶ εἰς σώματα καταγγίζειν διάφορα. εἶναι δὲ τὸν ἀντίδικον τοῦτον, ὃν ἔφημεν τὸν κύριον εἰρηκέναι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, [ὃν] οὗτοι ἄγγελον ἕνα τῶν κοσμοποιῶν φασιν, ὄνομα ἔχοντα Διάβολον. 27.5.6. φασὶ γὰρ εἶναι τὴν φυλακὴν τὸ σῶμα, τὸν δὲ ἔσχατον κοδράντην θέλουσιν εἶναι τὴν μετενσωμάτωσιν·[a] καθ᾽ ἑκάστην [δὲ][b] παρουσίαν σωμάτων ἐπιτελεῖν ἐσχάτην πρᾶξιν καὶ μηκέτι ὑπολείπεσθαι πρὸς τὸ ἀθέμιτόν τι πρᾶξαι. δεῖ γάρ, φασὶν ὡς προείπαμεν, πάντα [δι]ελθοῦσαν καὶ πράξασαν καθ᾽ ἕκαστον καὶ ἐλευθερωθεῖσαν ἀνελθεῖν πρὸς τὸν ἄνω ἄγνωστον, ὑπερβᾶσαν τοὺς κοσμοποιοὺς καὶ τὸν κοσμοποιόν. 27.5.7. φασὶ δὲ πάλιν ὅτι δεῖ κἂν τε ἐν μιᾷ παρουσίᾳ τῆς μετενσωματώσεως πραξάσας λοιπὸν ἄνω ἐλευθερωθείσας ἀπιέναι· εἰ δὲ μὴ ἐν μιᾷ παρουσίᾳ πράξωσι, καθ᾽ ἑκάστην παρουσίαν μετενσωματώσεως κατὰ βραχὺ ποιησάσας ἑκάστου ἔργου ἀθεμίτου τὴν ἐργασίαν λοιπὸν ἐλευθερω- [308] θῆναι. 27.5.8. λέγουσι δὲ πάλιν ὅτι τοῖς ἀξίοις ταῦτα καταξιοῦμεν διηγεῖσθαι, ἵνα πράξωσι τὰ δοκοῦντα εἶναι κακά, οὐκ ὄντα δὲ φύσει κακά, ἵνα μαθόντες ἐλευθερωθῶσι. 27.5.9. σφραγῖδα δὲ ἐν καυτῆρι ἢ δι᾽ ἐπιτηδεύσεως ξυρίου ἢ ῥαφίδος ἐπιτιθέασιν οὗτοι οἱ ἀπὸ Καρποκρᾶ ἐπὶ τὸν δεξιὸν λοβὸν τοῦ ὠτὸς τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν ἀπατωμένοις.

27.6.1. Ἦλθεν δὲ εἰς ἡμᾶς ἤδη πως Μαρκελλίνα τις ὑπ᾽ αὐτῶν ἀπατηθεῖσα, ἣ πολλοὺς ἐλυμήνατο ἐν χρόνοις Ἀνικήτου ἐπισκόπου Ῥώμης,

[a] Holl add. *.
[b] Pini add. <δὲ>; Holl om.

27.5.3. Według nich o tym właśnie Jezus powiedział w Ewangelii za pośrednictwem przypowieści: „Pogódź się z twoim przeciwnikiem, podczas gdy jesteś z nim w drodze, i dołóż starania, aby się uwolnić od niego, aby przeciwnik nie wydał cię sędziemu, a sędzia oficerowi, a oficer nie wrzucił cię do więzienia. Zaprawdę mówię ci, że nie wyjdziesz stamtąd, aż oddasz ostatnie ćwierć asa”[1]. 27.5.4. Oni jakiś mit [307] wynajdują, aby wyjaśnić tę przypowieść i twierdzą, że owym przeciwnikiem jest jeden z aniołów, którzy uczynili świat, i w tym właśnie celu został przygotowany, aby odprowadzał do sędziego dusze, które tutaj odchodzą z ciał, a tam mają być sądzone. Jeśli nie wykonały każdej czynności, są wydawane przez archonta oficerowi. 27.5.5. Oficer jest aniołem usługującym sędziemu, który stworzył świat poprzez ponowne niesienie dusz i umieszczanie[2] ich w różnych ciałach. Owym przeciwnikiem, o którym, jak wspomnieliśmy, mówił Pan w Ewangelii, jest według nich jeden z aniołów, którzy uczynili świat. Ma on na imię „diabeł”. 27.5.6. Twierdzą, że więzieniem jest ciało, a ostatnią ćwiercią asa jest kolejne wcielanie się duszy. W każdym wcieleniu [dusza musi] wypełnić ostatnią czynność i już dłużej nie pozostaje jej nic niegodziwego do wykonania. Według nich, o czym już wspomnieliśmy, jest rzeczą konieczną, aby po przejściu przez wszystkie czynności, wykonaniu każdej po kolei i po wyzwoleniu, wzniosła się do góry do Tego, który jest Niepoznawalny, minąwszy twórców świata i tego, który uczynił świat. 27.5.7. Twierdzą ponadto, że trzeba wypełnić to wszystko, a jeżeli dusza tego dokona w jednym wcieleniu, po wyzwoleniu odchodzi następnie do góry. Jeśli zaś nie wypełni tego w jednym wcieleniu, pracuje stopniowo podczas każdego wcielenia nad wypełnieniem każdego niegodziwego czynu, a następnie zostaje wyzwolona. [308] 27.5.8. Mówią ponadto: „Uważamy za właściwe mówić te słowa tym, którzy są tego godni, aby wypełniali to, co wydaje się złe, choć nie jest złe z natury, i aby nauczywszy się tego, byli wyzwoleni”. 27.5.9. Karpokracjanie na prawym płacie ucha oszukanych przez siebie ludzi umieszczają znak wypalony żelazem albo wykonany przy użyciu brzytwy lub igły.

27.6.1. Dotarła do nas już informacja o jakiejś oszukanej przez nich Marcelinie[3], która wielu ludziom przyniosła zgubę w czasach biskupa Rzymu Aniceta, który był następcą Piusa i wcześniejszych biskupów.

[1] Por. Mt 5, 25–26; Łk 12, 58.
[2] καταγγίζω oznacza „put in a vessel” (Lampe, kol. 706).
[3] Dosłownie tekst mówi, że dotarła do Epifaniusza jakaś Marcelina. Jednak kontekst czasowy wskazuje, że idzie o informację sprzed niemal 300 lat przed Epifaniuszem.

τοῦ μετὰ τὴν διαδοχὴν Πίου καὶ τῶν ἀνωτέρω. 27.6.2. ἐν Ῥώμῃ γὰρ γεγόνασι [309] πρῶτοι Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ καὶ ἐπίσκοποι, εἶτα Λίνος εἶτα Κλῆτος εἶτα Κλήμης, σύγχρονος ὢν Πέτρου καὶ Παύλου, οὗ ἐπιμνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ. 27.6.3. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξαντο ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ὄντος τούτου συγχρόνου Πέτρου καὶ Παύλου· καὶ οὗτος γὰρ σύγχρονος γίνεται τῶν ἀποστόλων. 27.6.4. εἶτ᾽ οὖν ἔτι περιόντων αὐτῶν ὑπὸ Πέτρου λαμβάνει τὴν χειροθεσίαν τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παραιτησάμενος ἤργει – λέγει γὰρ ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ «ἀναχωρῶ, ἄπειμι, εὐσταθείτω ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ», τισὶ τοῦτο συμβουλεύων (εὕρομεν γὰρ ἔν τισιν ὑπομνηματισμοῖς τοῦτο ἐγκείμενον) – ἤτοι μετὰ τὴν τῶν ἀποστόλων τελευτὴν ὑπὸ τοῦ Κλήτου τοῦ ἐπισκόπου οὗτος καθίσταται, οὐ πάνυ σαφῶς ἴσμεν. 27.6.5. πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἠδύνατο ἔτι περιόντων τῶν ἀποστόλων, φημὶ δὲ τῶν περὶ Πέτρον καὶ Παῦλον, ἐπισκόπους ἄλλους καθίστασθαι διὰ τὸ τοὺς ἀποστόλους πολλάκις ἐπὶ τὰς ἄλλας πατρίδας στέλλεσθαι τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα, μὴ δύνασθαι δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων πόλιν ἄνευ ἐπισκόπου εἶναι. 27.6.6. ὁ μὲν γὰρ Παῦλος καὶ ἐπὶ τὴν Σπανίαν ἀφικνεῖται, Πέτρος δὲ πολλάκις Πόντον τε καὶ Βιθυνίαν ἐπεσκέψατο. ἐνεχώρει δὲ μετὰ τὸ κατασταθῆναι Κλήμεντα [310] καὶ παραιτήσασθαι (εἴ γε οὕτως ἐπράχθη· διανοοῦμαι γάρ, οὐχ ὁρίζομαι) ὕστερον μετὰ τὸ τετελευτηκέναι Λίνον καὶ Κλῆτον, ἐπισκοπεύσαντας πρὸς δεκαδύο ἔτη ἕκαστον μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου τελευτὴν τὴν ἐπὶ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει Νέρωνος γενομένην, τοῦτον αὖθις ἀναγκασθῆναι τὴν ἐπισκοπὴν κατασχεῖν. 27.6.7. ὅμως ἡ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπων διαδοχὴ ταύτην ἔχει τὴν ἀκολουθίαν· Πέτρος καὶ Παῦλος, Λίνος καὶ Κλῆτος, Κλήμης Εὐάρεστος Ἀλέξανδρος Ξύστος Τελέσφορος Ὑγῖνος Πίος Ἀνίκητος, ὁ ἄνω ἐν τῷ καταλόγῳ προδεδηλωμένος. καὶ μή τις θαυμάσῃ ὅτι ἕκαστα οὕτως ἀκριβῶς διήλθομεν· διὰ γὰρ τούτων ἀεὶ τὸ σαφὲς δείκνυται. 27.6.8. ἐν χρόνοις τοίνυν, ὡς ἔφημεν, Ἀνικήτου ἡ προδεδηλωμένη Μαρκελλίνα ἐν Ῥώμῃ γενομένη τὴν λύμην τῆς Καρποκρᾶ διδασκαλίας ἐξεμέσασα πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε λυμηναμένη ἠφάνισε. καὶ ἔνθεν γέγονεν

27.6.2.[1] W Rzymie byli [309] jako pierwsi Piotr i Paweł, apostołowie i zarazem biskupi, następnie Linus, później Klet, potem Klemens, współczesny Piotrowi i Pawłowi, którego wspomina Paweł w Liście do Rzymian[2]. 27.6.3. Niech się nikt nie dziwi, że przed nim inni otrzymali od apostołów godność biskupią, chociaż on był współczesny Piotrowi i Pawłowi. On również był współczesny apostołom. 27.6.4. Czy więc jeszcze za ich życia otrzymał przez [posługę] Piotra nałożenie rąk dla godności biskupiej i usunąwszy się, nie pełnił [posługi] – mówi bowiem w jednym ze swoich listów: „Wycofuję się, odchodzę, niech Lud Boży będzie spokojny”[3], udzielając komuś tej rady (znaleźliśmy tę informację umieszczoną w jakichś kronikach) – czy też po śmierci apostołów przez biskupa Kleta on został ustanowiony, nie mamy co do tego całkowitej pewności. 27.6.5. W każdym razie mogło się tak stać jeszcze za życia apostołów, mam na myśli Piotra i Pawła, że inni mogli być ustanowieni biskupami przez apostołów, którzy często podejmowali wyprawy do innych krain w celu głoszenia Chrystusa, a miasto Rzym nie mogło pozostać bez biskupa. 27.6.6. Paweł bowiem dotarł nawet do Hiszpanii[4], Piotr natomiast często odwiedzał Pont i Bitynię[5]. Możliwe, że Klemens po ustanowieniu [310] i po usunięciu się z urzędu (jeśli w ten sposób to się dokonało; tak myślę, ale nie jestem pewien), później po śmierci Linusa i Kleta, którzy pełnili posługę biskupią każdy po 12 lat, po śmierci świętych Piotra i Pawła w dwunastym roku Nerona[6], on został zmuszony, aby z powrotem pełnił urząd biskupi. 27.6.7.[7] Ostatecznie następstwo biskupów rzymskich posiada następujący porządek: Piotr i Paweł, Linus i Klet, Klemens, Ewaryst, Aleksander, Sykstus, Telesfor, Hyginus, Pius, Anicet, o którym wspomnieliśmy wyżej w spisie. Niech się nikt nie dziwi, że tak dokładnie przedstawiliśmy każdy szczegół, gdyż taką metodą przedstawia się zawsze to, co pewne. 27.6.8. A zatem w czasach Aniceta, jak wspomnieliśmy, wzmiankowana Marcelina pojawiła się w Rzymie i zwymiotowała zepsucie nauczania Karpokratesa, wielu tam zepsuła i zniszczyła. Stąd biorą początek tak

---

1 *Panarion* 27, 6, 2; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. III, 3, 3; Euzebiusz z Cezarei, HE III, 21; V, 6, 1 (ŹMT 70, 174–176, 324).
2 O Klemensie (niekoniecznie Rzymskim) mówi Paweł w Flp 4, 3.
3 Por. Klemens Rzymski, *List do Koryntian* 54, 1–2.
4 Por. Rz 15, 24.28.
5 Por. 1 P 1, 1.
6 Por. Euzebiusz z Cezarei, HE II, 25, 25, 5.8; 26, 1.
7 Imiona biskupów Rzymu w 27, 6, 7; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. III, 3, 3; Euzebiusz z Cezarei, HE V, 25, 6, 1–4.

ἀρχὴ Γνωστικῶν τῶν καλουμένων. 27.6.9. ἔχουσι δὲ εἰκόνας ἐνζωγράφους διὰ χρωμάτων, ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λοιπῆς ὕλης, [311] ἄτινα ἐκτυπώματά φασιν εἶναι τοῦ Ἰησοῦ καὶ ταῦτα ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου γεγενῆσθαι, τουτέστιν τὰ ἐκτυπώματα τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ ὅτε ἐνεδήμει τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. 27.6.10. κρύβδην δὲ τὰς τοιαύτας ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ φιλοσόφων τινῶν, Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ λοιπῶν, μεθ᾽ ὧν φιλοσόφων καὶ ἕτερα ἐκτυπώματα τοῦ Ἰησοῦ τιθέασιν, ἱδρύσαντές τε προσκυνοῦσι καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια. στήσαντες γὰρ ταύτας τὰς εἰκόνας τὰ τῶν ἐθνῶν ἔθη λοιπὸν ποιοῦσι. τίνα δέ ἐστιν [τὰ] ἐθνῶν ἔθη ἀλλ᾽ ἢ θυσίαι καὶ τὰ ἄλλα; 27.6.11. ψυχῆς δὲ εἶναι μόνης σωτηρίαν φασὶ καὶ οὐχὶ σωμάτων.

27.7.1. Δεῖ τοίνυν τούτους ἀνατρέπειν παντὶ σθένει· μηδεὶς γὰρ καταφρονείτω λόγου καὶ μάλιστα κατὰ ἀπατεώνων. ἀλλ᾽ εἴποι τις ἄν· οὐ γάρ ἐστι φωρατὰ καὶ μωρίας ἔμπλεα; ἀλλ᾽ ἔσθ᾽ ὅπη καὶ τὰ μωρὰ πείθει τοὺς ἄφρονας καὶ τοὺς συνετοὺς παρεκτρέπει, ἐὰν μὴ παρῇ ὁ νοῦς ὁ ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἠσκημένος. ἐμπεσόντος τοίνυν καὶ τούτου τῇ Σίμωνος μαγείᾳ καὶ τῶν λοιπῶν, τοῖς αὐτοῖς καὶ τοῦτον ἀνατρέψομεν. 27.7.2. εἰ γὰρ ἡ ἄγνωστος καὶ ἀκατονόμαστος δύναμις αἰτία γέγονεν ἄλλων ἀγγέλων, ἥ ἐστιν ἄγνοια παρὰ τῇ αὐτῇ τουτέστιν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων, εἰ μὴ ᾔδει ἃ μέλλουσι πράττειν οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ κατασκευαζόμενοι ἄγγελοι, ἀγνοήσας ὅτι ἀποστήσονται καὶ ποιήσουσιν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο – ἢ τούτους μὲν ἐποίησε γινώσκων ὅτι ποιήσουσιν, ὃ αὐτὸς οὐ βούλεται παρ᾽ αὐτῶν δὲ γέγονε, καὶ ἔσται διὰ τῆς γνώσεως καὶ εὐδοκίας αὐτὸς ποιήσας ἃ ἐκεῖνοι τετολμήκασιν. 27.7.3. εἰ τοίνυν ὡς προεῖπον ἐγίνωσκε μὲν ἃ ποιήσουσιν, οὐκ ἐβούλετο δὲ ἵνα ποιήσωσι, τίνι τῷ λόγῳ τοὺς πεποιηκότας ἐποίει εἰς τὸ πράττειν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο; 27.7.4. εἰ δὲ αὐτὸς μὲν πεποίηκε τοὺς ἀγγέλους, ἵνα ποιήσωσι τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν γενόμενα, ἄρα ἤθελε γενέσθαι· διὸ καὶ τοὺς πεποιηκότας προκατεσκεύασεν ἀγγέλους. καὶ εἰ προκατεσκεύασεν εἰς τὸ ποιῆσαι, ἀπαγορεύει δὲ τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν γενόμενα, συκοφαντία ἂν εἴη ἐν μέσῳ. 27.7.5. εἰ δὲ συνεχώρει μὲν τοῦ ποιεῖν αὐτούς, βούλεται δὲ τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν γενόμενα (τουτέστιν ἀνθρώπους καὶ ψυχάς) πάλιν πρὸς [312] ἑαυτὸν ἀναλαμβάνειν

zwani gnostycy. 27.6.9.[1] Mają oni namalowane kolorowe obrazy, a niektórzy posiadają także [postaci] ze złota, srebra i innej materii, [311] które, według nich, przedstawiają Jezusa i zostały wykonane przez Poncjusza Piłata. Chodzi o przedstawienia samego Jezusa z czasów, gdy żył między ludźmi. 27.6.10. Posiadają tego typu przedstawienia w ukryciu. Oprócz tego także przedstawienia niektórych filozofów: Pitagorasa, Platona, Arystotelesa i innych. Wraz z tymi filozofami umieszczają także inne przedstawienia Jezusa. Po umieszczeniu ich w odpowiednim miejscu oddają im cześć i celebrują misteria pogańskie. Wyeksponowawszy te obrazy, postępują następnie według zwyczajów pogańskich. Jakie zaś są te zwyczaje pogańskie, jeśli nie ofiary i inne tego typu rzeczy? 27.6.11. Twierdzą, że zbawienie obejmuje tylko duszę, a nie ciało.

27.7.1. Trzeba więc ich obalić z całą mocą. Niech nikt nie lekceważy uzasadnienia, a przede wszystkim przeciwko oszustom. Lecz ktoś może powiedzieć: Czy nie są to rzeczy łatwe do zauważenia i pełne głupoty? Tak, ale nawet głupie rzeczy w jakiś sposób przekonują głupich, a mądrych kierują na złą drogę, jeśli nie przyjdzie z pomocą rozum wyćwiczony w prawdzie. Skoro Karpokrates wpadł w magię Szymona i innych, tymi samymi argumentami odeprzemy również jego. 27.7.2.[2] Jeśli niemożliwa do poznania i do nazwania moc stała się przyczyną innych aniołów, to albo jest niewiedza u niej, to znaczy u Ojca wszystkiego – jeśli nie wiedział, co zamierzają czynić stworzeni przez niego aniołowie, nie mając świadomości, że zbuntują się i uczynią rzeczy, których On nie chciał – albo ich stworzył, wiedząc, że oni będą czynić jakieś rzeczy, lecz czegoś On sam nie chciał, żeby to się dokonało przez nich, i z racji wiedzy oraz akceptacji (*eudokia*) On sam będzie twórcą tego, co oni ośmielili się wykonać. 27.7.3. Jeśli zatem, jak wspomnieliśmy, wiedział, co uczynią, a nie chciał, żeby to uczynili, w jakim celu stworzył twórców, aby czynili rzeczy, których On nie chciał? 27.7.4. Jeśli natomiast On sam uczynił aniołów, aby zrobili to, co zrobili, zatem chciał, żeby to było zrobione. Toteż przygotował uprzednio aniołów jako twórców. Gdyby przygotował ich uprzednio do tworzenia, ale zabraniał czynić tego, co zrobili, to byłaby ewidentna szykana. 27.7.5. Gdyby jednak zgodził się, żeby oni to czynili, chciał natomiast to, co oni stworzyli (to znaczy ludzi i dusze), ponownie do [312] siebie przyjąć wbrew ich woli, będzie to zatem nic innego, jak tylko ewidentny podstęp,

---

1 *Panarion* 27, 6, 9–11, por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. I, 25, 6.
2 *Panarion* 27, 7, 2–5; zob. powyżej *Panarion* 23, 4, 1nn.

παρὰ τὴν τούτων βούλησιν, ἄρα ἔσται πλεονεξία ἐν μέσῳ καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἁρπαζομένων τῶν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων[a] ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ ἄνωθεν παρὰ τὴν τούτων βούλησιν· ἀλλὰ καὶ ἀδράνεια εἴη, ἐπειδὴ μὴ αὐτὸς δυνάμενος ἑαυτῷ ποιεῖν ἁρπάζει τὰ ὑπὸ τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γενομένων γενόμενα. 27.7.6. καὶ ἔσται λοιπὸν μῦθος καὶ μωρολογία, τῶν μὲν κάτω δυναμένων ὑπερβῆναι τοὺς ἐν μέσῳ, τοὺς δὲ ἐν μέσῳ τιμωρεῖσθαι αἰτίους ὄντας τῶν κάτω καὶ τοὺς κάτω ὑπὲρ τοὺς μέσους πρὸς τὸν ἄνω σῴζεσθαι καὶ ἐλευθεροῦσθαι, λέγω δὴ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇδε τῇ κτίσει. εἴη δ᾽ ἂν ὁ μὲν ἄνω μὴ δυνηθεὶς ποιῆσαι ἀσθενὴς κρινόμενος, οἱ δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ γενόμενοι[b] , δυνάμενοι ποιῆσαι ἃ αὐτὸς μὲν οὐκ ἐβούλετο, ἢ ἐβούλετο καὶ οὐκ ἠδύνατο. 27.7.7. οὐ γὰρ δύναται ἃ ἐκεῖνος ἐπιποθεῖ, εἶναι αὐτῷ κακὸν οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι. εἰ γὰρ ἦν κακόν, ἐχρῆν ἀπόλλυσθαι. εἰ δὲ ὅλως μέρος τι τοῦ ἔργου σῴζεται, οὐκέτι τὸ ἔργον φαῦλον, κἄν τε μέρος αὐτοῦ σῳζόμενον εὑρίσκοιτο, οὔτε οἱ ποιήσαντες φαῦλοι [οἱ] τὸ σῳζόμενον τεχνησάμενοι. 27.7.8. εἰ δὲ ὅλως ἐξ ἀγγέλων ἡ ψυχὴ καὶ ἄνωθεν λαμβάνει δύναμιν παραχθεῖσα, ἄρα γε οἱ ἄγγελοι πλέον σωτηρίας τεύξονται, ὅτι ἡ ἀπ᾽ αὐτῶν ψυχὴ σῴζεται, ἐκ φαύλων οὖσα. σῳζομένης δὲ αὐτῆς οὐκέτι φαῦλος οὔτε αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἡ γενομένη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων οὔτε οἱ ἄγγελοι, ἐξ ὧν αὐτὴ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει.

27.8.1. Παντὶ δὲ τῷ τὸν νοῦν ἐρρωμένον ἔχοντι ἰστέον ἂν εἴη ὅτι ἀνοίας ἐστὶ τὸ πᾶν τοῦτο ἀγυρτῶδες ἐργαστήριον. 27.8.2. καταισχυνθήσονται δὲ αὖθις οὗτοι καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτῶν λόγων. εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἀπὸ παρθένου Μαρίας, ἀλλὰ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ τῆς αὐτῆς Μαρίας, σῴζεται δὲ οὗτος, ἄρα καὶ αὐτοὶ σωθήσονται οἱ τοῦτον γεγεννηκότες. καὶ εἰ ἡ Μαρία καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ ὑπάρχουσιν, ἄρα τὸν δημιουργὸν κτιστὴν [καὶ τοῦ Ἰησοῦ] ἔφασαν καὶ οὐκέτι ἐν ὑστερήματι ἔσται ὁ τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Μαρίαν ποιήσας, ἐξ ὧν ὁ Ἰησοῦς παρὰ τοῦ ἄνω ἀγνώστου πατρὸς ὑπάρχει. 27.8.3. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῶν ἀγγέλων ἐστὶ καὶ ὁ δημιουργὸς εἷς ἐστι τῶν ἀγγέλων, ἄρα γε ἀτοπήματι τῷ ἑνὶ πάντες περιπεσοῦνται, ὁποίῳ καὶ οἱ ἄγγελοι περιπεπτώκασι, καὶ ἀσύστατον εἴη ἂν τὸ παρ᾽ [313] αὐτῶν δραματούργημα, δηλητηρίου ἔμπλεον καὶ πάσης ἰώδους διδασκαλίας μεμεστωμένον. 27.8.4. ταύτην δὲ αὖθις ὀπίσω τρέψαντες, ὥσπερ δράκοντος κεφαλὴν ξύλῳ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐπὶ γῆς λακίσαντες, ταῖς ἄλλαις θηριομόρφοις προσπελάσαντες ἐπ᾽ ὀλέθρῳ * τούτων ἥκειν ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀναγκάσωμεν.

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. <δυνατοί>.

jeśli ludzie uczynieni przez aniołów są porywani przez Tego u góry wbrew woli aniołów. Lecz może to być także oznaka bezsilności, skoro sam nie mogąc stworzyć dla siebie samego, porywa to, co zostało zrobione przez stworzonych przez Niego. 27.7.6. Ponadto będzie to fikcja i niedorzeczna gadanina, skoro ci u dołu mogą przekroczyć tych w środku, ci w środku są karani[1] za bycie przyczyną tych z dołu, a ci z dołu ponad tych w środku, idąc do tego u góry, są ratowani i wyzwalani. Mam zaś na myśli dusze tych w stworzeniu. Ten u góry, który nie może stwarzać, musi być uznany za bezsilnego, ci natomiast, którzy przez niego zostali uczynieni, za silnych, skoro mogą czynić to, czego on nie chce, albo chciał, a nie mógł. 27.7.7. Albowiem nie może to, czego pragnie, być dla niego złe ani uczynione przez tych, którzy są źli. Gdyby było złe, powinno zginąć. Krótko mówiąc, jeśli jakaś część dzieła jest zachowana, już nie jest złym dziełem, choćby nawet tylko jego część miała być zachowana. Także ci, którzy ją uczynili, nie są źli. Idzie o tych, którzy wykonali część, która ma zostać zachowana. 27.7.8. Jeśli dusza pochodzi od aniołów i otrzymuje moc z góry, to aniołowie zdobywają dla siebie więcej zbawienia, ponieważ dusza od nich pochodząca jest zachowana, chociaż pochodzi od złych. Skoro zaś jest zachowana, już dłużej nie jest zła ani sama dusza uczyniona przez aniołów, ani aniołowie, od których dusza wywodzi swoje istnienie.

27.8.1. Każdy, kto posiada zdrowy rozsądek, powinien wiedzieć, że to wszystko jest pełnym fałszu dziełem głupoty. 27.8.2. Oni będą się kolejny raz wstydzili także z powodu innych swoich wypowiedzi. Jeśli Jezus [rodzi się] nie z Dziewicy Maryi, lecz z nasienia Józefa i Maryi, On jest zachowany, toteż będą zachowani ci, którzy Go zrodzili. A jeśli Maryja i Józef pochodzą od demiurga, a zatem, jak twierdzą, demiurg jest stworzycielem [Jezusa] i już dłużej nie będzie w niedostatku ten, który uczynił Józefa i Maryję, z których jest Jezus, biorący początek z góry od niepoznawalnego Ojca. 27.8.3. Jeśli zaś Jezus jest dziełem aniołów, a Stwórca jest jednym z aniołów, zatem wszyscy wpadną w ten sam absurd, w jaki wpadli również aniołowie, i niespójna może się okazać ta ich [313] zmyślona opowieść, pełna trucizny i wypełniona wszelkim jadowitym nauczaniem. 27.8.4. Po obaleniu z kolei także tej sekty, jak po roztrzaskaniu leżącej na ziemi głowy smoka maczugą wiary i prawdy, skoro przystąpiliśmy do innych podobnych bestii herezji, [które pojawiły się na świecie] na jego zgubę * zgodnie z obietnicą przymuśmy samych siebie do ich odparcia.

[1] Ponoszą karę w sensie zemsty.

Κατὰ Κηρινθιανῶν ἤτοι Μηρινθιανῶν η΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κη΄.

28.1.1. Κήρινθος δὲ αὖθις, ἀφ᾽ οὗπερ οἱ Κηρινθιανοὶ λεγόμενοι, ἀπὸ ταύτης τῆς θηριώδους σπορᾶς τὸν ἰὸν τῷ κόσμῳ φέρων ἥκει· σχεδὸν δὲ οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν προειρημένον Καρποκρᾶν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ τῷ κόσμῳ κακοποιὰ φάρμακα ἐκβλυστάνει. 28.1.2. τὰ ἴσα γὰρ τῷ προειρημένῳ εἰς τὸν Χριστὸν συκοφαντήσας ἐξηγεῖται καὶ οὗτος, ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ τὸν Χριστὸν γεγεννῆσθαι καὶ τὸν κόσμον ὁμοίως ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι. 28.1.3. οὐδὲν γὰρ οὗτος παρὰ τὸν πρῶτον διήλλαξε τῇ εἰσαγωγῇ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀλλ᾽ ἢ ἐν τούτῳ μόνον, ἐν τῷ προσέχειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀπὸ μέρους. φάσκει δὲ οὗτος τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὑπὸ ἀγγέλων δεδόσθαι, τὸν δὲ δεδωκότα τὸν νόμον ἕνα εἶναι τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων. 28.1.4. ἐγένετο δὲ οὗτος ὁ Κήρινθος ἐν τῇ Ἀσίᾳ διατρίβων κἀκεῖσε [314] τοῦ κηρύγματος τὴν ἀρχὴν πεποιημένος. 28.1.5. ἤδη δὲ περὶ τούτου εἴπαμεν ὡς καὶ οὗτος ἐκήρυττεν οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἄνωθεν δυνάμεως τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, ἄνωθεν δὲ ἐκ τοῦ ἄνω θεοῦ μετὰ τὸ ἀδρυνθῆναι τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας γεγεννημένον, κατεληλυθέναι τὸν Χριστὸν εἰς αὐτὸν τουτέστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἀποκαλύψαι αὐτῷ καὶ δι᾽ αὐτοῦ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ τὸν ἄγνωστον πατέρα. 28.1.6. καὶ διὰ

28. Przeciw ceryntianom[1] albo meryntianom, ósma, w kolejności dwudziesta ósma

28.1.1. Z kolei Cerynt, od którego określani są oni nazwą „ceryntianie", pochodząc z tego bestialskiego nasienia, przynosi na świat truciznę. Niemal nic innego nie rozpowszechnia po świecie, lecz te same szkodliwe trucizny, co wspomniany Karpokrates[2]. 28.1.2. Takie same bowiem jak on rzuca kalumnie na Chrystusa, utrzymując, że Chrystus narodził się z Maryi i nasienia Józefa[3], i podobnie, że świat został uczyniony przez aniołów[4]. 28.1.3. On w niczym nie różni się od tego pierwszego w prezentowaniu swojego nauczania, jak tylko w tym jednym, że częściowo przylgnął do judaizmu. Twierdzi, że Prawo i Prorocy zostali dani przez aniołów oraz że tym, który dał Prawo, był jeden z aniołów, którzy uczynili świat. 28.1.4. Ów Cerynt żył w Azji i tam [314] rozpoczął głoszenie. 28.1.5. Jak już o nim wspomnieliśmy[5], także on głosił, że świat nie został uczyniony przez pierwszą i będącą u góry moc. Z góry bowiem od Boga znajdującego się w górze po dojściu przez Jezusa, narodzonego z nasienia Józefa i Maryi, do dojrzałości zstąpił na Niego w Jordanie Chrystus, czyli Duch Święty w postaci gołębicy i objawił Jemu oraz za Jego pośrednictwem tym, którzy byli z Nim, niepoznawalnego Ojca. 28.1.6. I dlatego,

---

1 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 26, 1; Hipolit, *Refutatio*... VII, 33; Ps. Tertulian, *Adversus omnes haereses* 3, 2; Euzebiusz z Cezarei, HE III, 28; Filastriusz, *Diversarum haereseon* 36; Augustyn z Hippony, *De haeresibus* 8; A F. J. Klijn, hasło *Cerinto*, w: DPAC, kol. 648.

2 Zob. powyżej *Panarion* 27; *Panarion anaceph*. II, 27, 1.

3 Por. *Panarion* 27, 2, 2; 27, 8, 2; 54, 1, 8; Justyn Rzymski, *Dialog z Żydem Tryfonem* 48; Euzebiusz z Cezarei, HE V, 28, 2 oraz 6. Pogląd, że Chrystus jest zwykłym człowiekiem, otwierał drogę do adopcjonizmu (stał się Bogiem poprzez adopcję). Odniesienia do fragmentów *Panarionu* podejmujących problem adopcjonizmu podaje G. Pini, s. 375, nota 2.

4 Por. *Panarion* 23, 1, 2 wraz z notą.

5 Por. *Panarion anaceph*. II, 28.

τοῦτο ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς αὐτὸν ἄνωθεν δύναμις, δυνάμεις ἐπιτετελεκέναι· καὶ αὐτοῦ πεπονθότος τὸ ἐλθὸν ἄνωθεν ἀναπτῆναι ἄνω ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, 28.1.7. πεπονθότα δὲ τὸν Ἰησοῦν καὶ πάλιν ἐγηγερμένον, Χριστὸν δὲ τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα εἰς αὐτὸν ἀπαθῆ ἀναπτάντα, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατελθὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς, καὶ οὐ τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστόν.

28.2.1. Ἐκπέπτωκε δὲ καὶ οὗτος, ὡς ὁρᾶτε πάντες οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί. φάσκει γὰρ τὸν τὸν νόμον δεδωκότα οὐκ ἀγαθόν, οὗ τῷ νόμῳ πείθεσθαι δοκεῖ, δῆλον δὲ ὅτι ὡς ἀγαθῷ. 28.2.2. πῶς οὖν ὁ πονηρὸς τὸν ἀγαθὸν νόμον δέδωκεν; εἰ γὰρ καλὸν τὸ μὴ μοιχεύειν καὶ καλὸν τὸ μὴ φονεύειν, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ ἐντειλάμενος βελτίων εἴη, ἐάν γε ὁ μὴ πράξας ἀγαθὸς ὁμολογῆται· πῶς δὲ κατηγορηθήσεται κακὰ πράττων ὁ τὸ ἀγαθὸν συμβουλεύων καὶ ἀγαθὸν διδοὺς νόμον; ἀλλὰ μανιώδης ὁ ἀνὴρ τοιούτοις ἐγχειρῶν. 28.2.3. οὗτος δέ ἐστιν, ἀγαπητοί, εἷς τῶν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ταραχὴν ἐργασαμένων, ὅτε οἱ περὶ Ἰάκωβον γεγράφασιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐπιστολήν, λέγοντες ὅτι «ἔγνωμέν τινας ἐξ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐλθόντας καὶ ταράξαντας ὑμᾶς [315] λόγοις, οἷς οὐ διεστειλάμεθα»· 28.2.4. καὶ οὗτος εἷς ἐστι τῶν ἀντιστάντων τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ, ἐπειδὴ εἰσῆλθε πρὸς Κορνήλιον τὸν ἅγιον, ὅτε μετεστείλατο αὐτὸν καταξιωθεὶς ὀπτασίας ἀγγέλου καὶ ὁ Πέτρος ἐδίσταζε καὶ εἶδεν τὸ ὅραμα τῆς ὀθόνης καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καὶ ἤκουσε παρὰ κυρίου μηδὲν κοινὸν λέγειν ἢ ἀκάθαρτον. 28.2.5. οὗτος οὖν παρεκίνει περὶ τοῦ Πέτρου ἀνελθόντος εἰς Ἱερουσαλὴμ τὰ πλήθη τῶν ἐκ περιτομῆς λέγων ὅτι «εἰσῆλθε πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας». 28.2.6. ἐποίησε δὲ τοῦτο Κήρινθος πρὶν ἢ ἐν τῇ Ἀσίᾳ κηρῦξαι τὸ αὐτοῦ κήρυγμα καὶ ἐμπεσεῖν εἰς τὸ περισσότερον τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας βάραθρον. διὰ γὰρ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐμπερίτομον, δῆθεν ἀντιδικίας ἕνεκα τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν διὰ τῆς περιτομῆς τὴν πρόφασιν ἐθηράσατο.

28.3.1. Τοῦ δὲ κυρίου πάντοτε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος ποιουμένου καὶ τὸ σαφὲς τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας υἱοῖς ἀσφαλιζομένου καὶ δόντος Πέτρῳ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ ποιήσασθαι τὸν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἔλεγχον, φανερὰ γίνεται ἡ τοῦ Κηρίνθου ἄνοια. 28.3.2. φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Πέτρος «ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ

ponieważ przyszła do Niego moc z góry, dokonywał cudownych dzieł. A gdy On cierpiał, Ten, który przybył z góry[1], wzbił się od Jezusa do góry. 28.1.7. Jezus cierpiał i ponownie powstał, Chrystus natomiast, który przybył do Niego z góry, wzbił się, nie doznawszy cierpienia – idzie o Tego, który zstąpił w postaci gołębicy, a Jezus nie jest Chrystusem[2].

28.2.1. Lecz i on sam upadł, jak widzicie wy wszyscy, którzy kochacie prawdę. Skoro twierdzi, że ten, który dał Prawo, nie jest dobry, a jego Prawu wydaje się posłuszny, jest jasne, że jako dobremu. 28.2.2. W jaki więc sposób ten, który jest zły, dał dobre Prawo? Jeśli bowiem czymś dobrym jest nie cudzołożyć, a także czymś dobrym jest nie zabijać, o ile bardziej musi być lepszy ten, który dał przykazania, jeśliby ten, który nie uczynił tego, był uznany za dobrego! W jaki sposób może być oskarżony o czynienie zła ten, który daje dobre rady oraz dobre Prawo? Ależ szalonym człowiekiem jest ten, który przykłada rękę do takich rzeczy! 28.2.3. On zaś, umiłowani, jest jednym z tych, którzy w czasach apostolskich doprowadzili do zamieszania, kiedy to Jakub wraz z ludźmi z jego otoczenia napisali list do Antiochii, mówiąc: „Poznaliśmy, że niektórzy z nas przybyli do was i wprowadzili u was zamęt [315] słowami, które nie były przez nas postanowione”[3]. 28.2.4. On także jest jednym z tych, którzy sprzeciwili się świętemu Piotrowi, ponieważ wszedł do świętego Korneliusza, gdy ów posłał po niego, po tym jak został zaszczycony wizją anioła. A Piotr wahał się i zobaczył widzenie płótna oraz rzeczy na nim, a następnie usłyszał od Pana, żeby niczego nie nazywał skażonym albo nieczystym. 28.2.5. Ów więc podburzał przeciw Piotrowi, który podążył do Jerozolimy, dużą liczbę ludzi spośród obrzezanych, mówiąc: „wszedł do ludzi nieobrzezanych”[4]. 28.2.6. Uczynił zaś to Cerynt wpierw, zanim głosił w Azji swoją naukę i zanim wpadł w głębszą otchłań własnej zguby. Ponieważ on był obrzezany, rzekomo ze względu na spór z wierzącymi nieobrzezanymi, szukał w obrzezaniu pretekstu.

28.3.1. Lecz ponieważ Pan zawsze troszczy się o ludzkość i zabezpiecza klarowność[5] prawdy w synach prawdy, i dał świętemu Piotrowi zdolność obalenia argumentów jego i jego zwolenników, przez co stała się jawna głupota Cerynta. 28.3.2. Mówi bowiem św. Piotr: „ja byłem w mieście Jafie

---

1 Idzie o Ducha Świętego, ponieważ termin πνεῦμα jest w języku greckim rodzaju nijakiego.
2 Por. 1 J 5, 1 (tu dodano negację).
3 Por. Dz 15, 24.
4 Por. Dz 11, 3.
5 τὸ σαφὲς oznacza zarówno jasność i oczywistość, jak i pewność oraz nieomylność.

καὶ εἶδον ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ ὥραν ἕκτην ὀθόνην καθιεμένην, δεδεμένην ἐν τέτρασιν ἀρχαῖς, ἐν ᾗ ἦν πάντα τὰ τετράποδα καὶ ἑρπετά. καὶ εἶπέν μοι· θῦσον καὶ φάγε. ἐγὼ δὲ εἶπον· κύριε μηδαμῶς, ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. ἀπεκρίθη δέ μοι ἐκ δευτέρου φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἃ ὁ θεὸς ἐκαθέρισε, σὺ μὴ κοίνου. καὶ ἐξαυτῆς ἰδοὺ δύο ἄνδρες εἱστήκεισαν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἶπέν μοι τὸ πνεῦμα· πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρινόμενος». 28.3.3. καὶ λοιπὸν διηγεῖται, ὡς ἐν παραβολῇ ταῦτα πρὸς αὐτὸν εἴρηται καὶ ὡς τότε ἐδίσταξεν, ἕως ὅτε ὁ κύριος ἐναργῶς ἔδειξεν αὐτῷ ἃ διὰ τῶν λόγων καὶ τύπων αὐτὸν ἐδίδασκεν. 28.3.4. εὐθὺς γὰρ αὐτοῦ ἀνοίξαντος τὸ στόμα, ὅτε ἦλθεν εἰς Καισάρειαν, ἐπέπεσε [316] τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ Κορνήλιον. καὶ ἰδὼν ὁ Πέτρος εἶπε «μή τις δύναται κωλῦσαι τὸ ὕδωρ ἀπὸ τούτων τῶν καταξιωθέντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαβεῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀρχῆς;» 28.3.5. τὸ πᾶν δὲ ἦν τοῦτο μυστήριον καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, ὅπως ὅ τε ἅγιος Πέτρος καὶ πᾶς τις γνώσεται ὅτι οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων ἡ τῶν ἐθνῶν σωτηρία, ἀλλ᾽ ἐκ θεοῦ. προὔλαβεν γὰρ ὁ θεὸς δοῦναι τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ τὴν τοῦ ἀγγέλου ὀπτασίαν καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς εὐχῆς καὶ νηστειῶν καὶ ἀγαθοποιιῶν, ἵνα ὃ ἐπιστεύθησαν οἱ ἀπόστολοι, μάλιστα ὁ ἅγιος Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, μὴ ἀποστερήσωσιν τὸν ἐκ θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν κεκλημένον.

28.4.1. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τότε ἐπραγματεύθη κινηθέντα ὑπὸ τοῦ προειρημένου ψευδαποστόλου Κηρίνθου, ὡς καὶ ἄλλοτε στάσιν αὐτός τε καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ εἰργάσαντο ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὁπηνίκα Παῦλος ἀνῆλθε μετὰ Τίτου καὶ ὡς οὗτος ἔφη ὅτι «ἄνδρας ἀκροβύστους εἰσήνεγκε μεθ᾽ ἑαυτοῦ», ἤδη περὶ Τίτου λέγων, «καὶ κεκοίνωκε (φησί) τὸν ἅγιον τόπον». 28.4.2. διὸ καὶ Παῦλος λέγει «ἀλλ᾽ οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοί, Ἕλλην ὤν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι· διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ, οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ»· καὶ τοῖς ἐν ἀκροβυστίᾳ παραγγέλλων ἔλεγεν «μὴ περιτέμνεσθε· ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει».

i zobaczyłem w południe około godziny szóstej płótno spuszczane, związane czterema rogami, na którym były wszelkie czworonogi oraz wszystko, co pełza. I powiedział mi: zabij i zjedz. Ja zaś powiedziałem: Panie, żadną miarą, ponieważ nigdy nic skażonego lub nieczystego nie weszło do moich ust. Po raz drugi odpowiedział mi głos z nieba: Co Bóg oczyścił, ty nie traktuj jako skażone. I oto natychmiast dwóch mężczyzn stanęło przy domu i powiedział mi Duch: Idź z nimi bez wahania”[1]. 28.3.3. I ponadto wyjaśnia, jak w przypowieści to do niego zostało powiedziane i jak wtedy się wahał, aż do momentu, gdy Pan jasno pokazał mu to, czego uczył go poprzez słowa i obrazy. 28.3.4. Natychmiast bowiem, skoro otworzył usta po przyjściu do Cezarei, Duch Święty zstąpił [316] na Korneliusza. Gdy Piotr to zobaczył, powiedział: „czy ktoś może zabronić wody tym, którzy zostali uznani za godnych otrzymania Ducha Świętego, podobnie jak my na początku?”[2] 28.3.5. To wszystko było tajemnicą (*mysterion*) i dziełem miłości Boga do ludzi (*filanthropia*), że jak święty Piotr, tak i każdy inny pozna, że zbawienie pogan nie [pochodzi] od ludzi, lecz jest z Boga. Bóg udzielił uprzednio daru Ducha Świętego oraz widzenia anioła, przyjęcia modlitwy, postów, a także dobrych czynów, aby apostołowie – w szczególności św. Piotr, ale i inni apostołowie – nie pozbawili nikogo naprawdę powołanego przez Boga tego, co im zostało powierzone.

28.4.1. Lecz te rzeczy wtedy zostały podjęte przez wspomnianego przeze mnie pseudoapostoła Cerynta. Również kiedy indziej wzbudził niepokój on sam oraz jego zwolennicy w samej Jerozolimie, gdy Paweł przybył wraz z Tytusem i jak on powiedział, że „wprowadził ze sobą mężów nieobrzezanych”[3], mówiąc właśnie o Tytusie, „i skalał (twierdzi) miejsce święte”[4]. 28.4.2. Toteż i Paweł mówi: „Lecz ani Tytus, który był ze mną, chociaż był Grekiem, nie został zmuszony do poddania się obrzezaniu. [Stało się to] z powodu potajemnego wprowadzenia fałszywych braci, którzy weszli wyszpiegować naszą wolność, którą mamy w Chrystusie Jezusie. Im ani na chwilę nie ustąpiliśmy i nie daliśmy się im podporządkować”[5]. A kierując zachętę do nieobrzezanych, powiedział: „nie poddajcie się obrzezaniu, ponieważ jeśli dacie się obrzezać, Chrystus wam nic nie pomoże”[6].

---

1 Por. Dz 11, 4–12; 10, 20.
2 Por. Dz 10, 47.
3 Por. Dz 11, 3.
4 Por. Dz 21, 28.
5 Por. Ga 2, 5. Dosłownie: „nie ulegliśmy im poprzez podporządkowanie się”.
6 Por. Ga 5, 2; por. *Panarion* 29, 8, 7.

28.4.3. διήρκεσε δὲ ἡ περιτομὴ χρόνῳ ὑπηρετήσασα, ἕως ἡ μείζων περιτομὴ παρεγένετο, τουτέστιν τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστι καὶ σαφέστερον δείκνυται ἀπὸ τῶν παρὰ τοῖς ἀποστόλοις εἰρημένων, μάλιστα παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ Παύλῳ· φάσκει γὰρ οὕτως «οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ». 28.4.4. παντὶ δὲ τῷ βουλομένῳ κατανοεῖν τὰ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις τότε πεπραγματευμένα θαυμάσαι ἔπεστι, πῶς τὰ παρὰ τῇ αἱρέσει ταύτῃ ἐξ ἐπιπνοίας πνεύματος πλά- [317] νης ἐνεργηθέντα τὸν χαρακτῆρα ὑποδείκνυσι τῶν διὰ τῶν αἱρέσεων τούτων ἐν τοῖς ἀποστόλοις τὴν κίνησιν ἐργασαμένων. 28.4.5. ἀποστάντων γὰρ τούτων καὶ εἰς ψευδαποστόλους τραπέντων [καὶ] ἄλλους ψευδαποστόλους ἀποστειλάντων ὡς καὶ ἤδη προείρηται εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐν ἀρχῇ καὶ εἰς ἄλλους τόπους, λέγοντας ὅτι «ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε καὶ φυλάξητε τὸν νόμον Μωυσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι», οὐχ ἡ τυχοῦσα τότε ταραχὴ ἐγένετο ὡς προείρηται. 28.4.6. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ εἰρημένοι «ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ».

28.5.1. Χρῶνται γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ – ἀπὸ μέρους καὶ οὐχὶ ὅλῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν γενεαλογίαν τὴν ἔνσαρκον – καὶ ταύτην μαρτυρίαν φέρουσιν, ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου πάλιν λέγοντες ὅτι «ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος». 28.5.2. τί οὖν, φησί; περιετμήθη ὁ Ἰησοῦς, περιτμήθητι καὶ αὐτός. Χριστὸς κατὰ νόμον, φησίν, ἐπολιτεύσατο, καὶ αὐτὸς τὰ ἴσα ποίησον. ὅθεν καί τινες ἐκ τούτων ὡς ὑπὸ δηλητηρίων ὑφαρπαχθέντες πείθονται ταῖς πιθανολογίαις διὰ τὸ τὸν Χριστὸν περιτετμῆσθαι. 28.5.3. τὸν δὲ Παῦλον ἀθετοῦσι διὰ τὸ μὴ πείθεσθαι τῇ περιτομῇ, ἀλλὰ καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτὸν διὰ τὸ εἰρηκέναι «ὅσοι ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε», καὶ ὅτι «ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει».

28.4.3. Obrzezanie było użyteczne przez pewien czas, aż do momentu, gdy pojawiło się większe obrzezanie, to znaczy obmycie ponownego narodzenia[1]. Jak to jest oczywiste dla każdego, a jeszcze jaśniej jest ukazane w słowach powiedzianych przez apostołów, przede wszystkim zaś przez św. Pawła Apostoła. Twierdzi on bowiem tak: „Im ani na chwilę nie ustąpiliśmy i nie daliśmy się im podporządkować”[2]. 28.4.4. Dla każdego, kto chce zauważyć podjęte wtedy wśród apostołów wysiłki, jest zdumiewające, w jaki sposób skutki spowodowane w tej sekcie z natchnienia ducha [317] błędu ukazują charakter tych, którzy wywołali poruszenie wśród apostołów za pośrednictwem tych herezji. 28.4.5. Skoro bowiem oni zbuntowali się i zmienili się w pseudoapostołów [i] posłali innych pseudoapostołów, jak to już zostało wspomniane, najpierw do Antiochii, a następnie do innych miejsc, twierdząc, że „jeśli nie poddacie się obrzezaniu i nie będziecie przestrzegali Prawa Mojżeszowego, nie możecie być zbawieni”[3], wtedy powstało niemałe zamieszanie, jak wspomniano. 28.4.6. I oni są tymi, którzy zostali przez apostoła Pawła nazwani „pseudoapostołami, podstępnymi pracownikami, przebierającymi się za apostołów Chrystusa”[4].

28.5.1. Przyjmują[5] Ewangelię według św. Mateusza – częściowo, a nie w całości, a czynią tak z powodu ludzkiej genealogii – i przytaczają następujący dowód, twierdząc ponadto w oparciu o Ewangelię, że „wystarczy uczniowi, żeby stał się jak nauczyciel”[6]. 28.5.2. Cóż zatem stwierdzają? Został obrzezany Jezus i ty sam poddaj się obrzezaniu[7]. Chrystus postępował według Prawa i ty sam czyń to samo. Z tego powodu niektórzy z nich jak gdyby znajdowali się pod wpływem szkodliwych substancji, ulegają tym wiarygodnym argumentom ze względu na fakt, że Jezus został obrzezany. 28.5.3. Odrzucają natomiast Pawła ze względu na to, że nie jest posłuszny obrzezaniu. Ponadto usuwają go, ponieważ powiedział „którzykolwiek uznajecie się za sprawiedliwych w Prawie, wypadliście z łaski”[8], a także „jeśli poddacie się obrzezaniu, Chrystus wam w niczym nie pomoże”[9].

---

1 Por. Tt 3, 5.
2 Por. Ga 2, 5.
3 Por. Dz 15, 1.
4 2 Kor 11, 13.
5 Dosłownie: „posługują się”. Nieprzyjmowanie Mt w całości – por. *Panarion* 29, 9, 4; 30, 13, 2.
6 Mt 10, 25.
7 Por. *Panarion* 30, 26, 2.
8 Ga 5, 4.
9 Ga 5, 2.

[318] 28.6.1. Οὗτος δὲ ὁ Κήρινθος ἀνόητος καὶ ἀνοήτων διδάσκαλος φάσκει πάλιν τολμήσας Χριστὸν πεπονθέναι καὶ ἐσταυρῶσθαι, μήπω δὲ ἐγηγέρθαι, μέλλειν δὲ ἀνίστασθαι ὅταν ἡ καθόλου γένηται νεκρῶν ἀνάστασις. 28.6.2. ἀσύστατα τοίνυν ταῦτα παρὰ τούτοις, τά τε ῥήματα καὶ νοήματα. ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος ἐκπληττόμενος τοῖς μὲν ἀπιστοῦσι τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τῇ μελλούσῃ ἔσεσθαι ἔλεγεν «εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται» καὶ τό «φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνῄσκομεν» καὶ τό «μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί». 28.6.3. πάλιν δὲ τοῖς λέγουσι τὸν Χριστὸν μηδέπω ἐγηγερμένον ὡσαύτως τὸν ἔλεγχον ἐπιφέρει λέγων «εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν, ματαία καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, [ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ][a], ὅτι ἤγειρεν τὸν Χριστόν, εἴπερ οὐκ ἤγειρεν»· * ὡς τῶν μὲν[b] ἀποστόλων κηρυττόντων Χριστὸν μὲν[c] ἐγηγέρθαι, νεκροὺς δὲ μὴ ἐγείρεσθαι. 28.6.4. ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ πατρίδι, φημὶ δὲ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Γαλατίᾳ πάνυ ἤκμασε τὸ τούτων διδασκαλεῖον, ἐν οἷς καί τι παραδόσεως πρᾶγμα ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινῶν μὲν παρ᾽ αὐτοῖς προφθανόντων τελευτῆσαι ἄνευ βαπτίσματος, ἄλλους δὲ ἀντ᾽ αὐτῶν εἰς ὄνομα ἐκείνων βαπτίζεσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναστάντας αὐτοὺς δίκην δοῦναι τιμωρίας βάπτισμα μὴ εἰληφότας, γίνεσθαι δὲ ὑποχειρίους τῆς τοῦ κοσμοποιοῦ ἐξουσίας. 28.6.5. καὶ τούτου ἕνεκα ἡ παράδοσις ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς φησι τὸν αὐτὸν ἅγιον ἀπόστολον εἰρηκέναι «εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν;» καλῶς δὲ ἄλλοι τὸ ῥητὸν ἑρμηνεύοντές φασιν ὅτι οἱ μέλλοντες τελευτᾶν, ἐπὰν ὦσι κατηχούμενοι, ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι πρὸ τῆς τελευτῆς λουτροῦ καταξιοῦνται, δεικνύντες ὅτι ὁ τελευτήσας καὶ ἀναστήσεται καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδέεται τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων. 28.6.6. τούτων δὲ οἱ μὲν τὸν Χριστὸν μηδέπω ἐγηγέρθαι κεκηρύχασιν, ἀνίστασθαι δὲ μετὰ πάντων,

[a] Holl et Pini <ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ>.
[b] Holl [μὲν].
[c] Holl add. <μηδέπω>.

[318] 28.6.1. Ten zaś Cerynt, głupiec i nauczyciel głupców, ośmielił się ponadto twierdzić, że Chrystus cierpiał i został ukrzyżowany, ale jeszcze nie został wskrzeszony[1], ma zaś powstać z martwych, kiedy nastanie powszechne zmartwychwstanie umarłych. 28.6.2. Ta ich doktryna jest chaotyczna, zarówno słowa, jak i koncepcje. Dlatego także Apostoł zdumiony z powodu tych, którzy nie wierzą w mające nadejść zmartwychwstanie umarłych, mówił: „jeśli umarli nie zostają wskrzeszeni, to i Chrystus nie został wskrzeszony”[2], oraz: „Zjedzmy i wypijmy, jutro bowiem umrzemy”[3], a także: „Nie łudźcie się. Złe rozmowy niszczą dobre obyczaje”[4]. 28.6.3. Ponadto do tych, którzy twierdzą, że Chrystus jeszcze nie został wskrzeszony, analogicznie przytacza argument zbijający, mówiąc: „Jeśli Chrystus nie został wskrzeszony, daremne jest nasze nauczanie i daremna jest nasza wiara. Okazalibyśmy się zaś fałszywymi świadkami Boga, [że zaświadczyliśmy przeciw Bogu], że wskrzesił Chrystusa, jeśli właśnie go nie wskrzesił”[5]. * [Niektórzy twierdzili,] że skoro apostołowie głoszą, że Chrystus [jeszcze nie] został wskrzeszony, to zmarli nie są wskrzeszani. 28.6.4. W tej bowiem krainie, mam na myśli Azję, lecz także w Galacji, ich szkoła osiągnęła pełny rozkwit. W tych krainach jako element tradycji doszła do nas sprawa, że jeśli niektórzy spośród nich zmarli, zanim zostali ochrzczeni, inni w ich zastępstwie byli chrzczeni w ich imię, tak żeby oni, powstając w czasie zmartwychwstania, nie zostali ukarani za nieprzyjęcie chrztu i nie dostali się pod władzę mocy, która uczyniła świat. 28.6.5. Z tego powodu tradycja, która doszła do nas, twierdzi, że ten sam święty apostoł powiedział: „jeśli w ogóle zmarli nie są wskrzeszani, czemu więc oni są chrzczeni w ich zastępstwie?”[6] Słusznie inni, wyjaśniając ten tekst, mówią, że mający umrzeć, jeśli byliby katechumenami, w oparciu o tę nadzieję jeszcze przed śmiercią są uważani za godnych chrztu, ukazując, że ten, który umarł, zarówno zmartwychwstanie, jak i z tego powodu potrzebuje odpuszczenia grzechów za pośrednictwem chrztu. 28.6.6. Niektórzy z nich głosili, że Chrystus jeszcze nie został wskrzeszony, lecz powstanie z martwych razem ze wszystkimi. Według

1 Por. *Melchizedek* (NHC IX/4, 1, 5, 9–11); poniżej *Panarion* 28, 6, 6.
2 Por. 1 Kor 15, 16.
3 1 Kor 15, 32.
4 1 Kor 15, 33.
5 Por. 1 Kor 15, 14–15.
6 1 Kor 15, 29.

οἱ δὲ ὅτι ὅλως νεκροὶ οὐκ ἀναστήσονται. 28.6.7. διὸ μέσος χωρήσας ὁ ἀπό- [319] στολος πρὸς ἀμφοτέρους τούτους καὶ τὰς λοιπὰς αἱρέσεις ἐν τῇ μιᾷ ἐργασίᾳ τὴν ἀνατροπὴν πεποίηται ἐν τῇ περὶ νεκρῶν[a] ἀναστάσει καὶ ἐν ταῖς μαρτυρίαις αἷς κατὰ λεπτότητα διεξιὼν τὴν βεβαίαν σύστασιν ἐποιήσατο τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ σωτηρίας καὶ ἐλπίδος, 28.6.8. φάσκων «δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν» καὶ πάλιν ὅτι «Χριστὸς ἐγήγερται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων», ἵνα τὰς ἀμφοτέρας σχέσεις τῶν αἱρέσεων ἐλέγξας τὸ ἀμόλυντον τῆς διδασκαλίας κήρυγμα ἐξ ἀληθείας διδάξῃ τοὺς βουλομένους εἰδέναι τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν καὶ σωτηριώδη διδασκαλίαν.

28.7.1. Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὸς ἂν εἴη Κήρινθος καὶ οἱ ἀμφ᾽ αὐτόν, ἀπατηθεὶς ὁ τάλας καὶ ἄλλοις αἴτιος γεγονὼς ἀπωλείας, τῶν θείων γραφῶν σαφῶς ἡμῖν κατὰ λεπτότητα περὶ πάντων εἰσηγουμένων. 28.7.2. οὔτε γὰρ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ ὁ Χριστός, ἐπεὶ πῶς ἔτι σημεῖον εἴη τὸ γέννημα, καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ εἰρημένον πῶς ἔτι συσταθήσεται, ὡς εἶπεν «αὐτὸς ὁ κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν» καὶ τὰ ἑξῆς· 28.7.3. πῶς δὲ ἔτι πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον παρὰ τῆς ἁγίας παρθένου πρὸς τὸν Γαβριήλ «πῶς ἔσται τοῦτο, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω» καὶ αὐτοῦ λέγοντος «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι» καὶ τὰ ἑξῆς, 28.7.4. πῶς δὲ ἔτι πάλιν οὐκ ἐλεγχθήσεται αὐτῶν ἡ ἄνοια, τοῦ εὐαγγελίου σαφῶς λέγοντος ὅτι «ηὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς»; 28.7.5. ἔστιν δὲ γνῶναι σαφῶς ὅτι οὐδὲ ὅλως συνῆλθον. μὴ γένοιτο γὰρ τοῦτο εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρὸν προενόει παραθέσθαι αὐτὴν Ἰωάννῃ τῷ ἁγίῳ παρθένῳ, ὡς λέγει «ἴδε ἡ μήτηρ σου» καὶ τῇ αὐτῇ «ἴδε ὁ υἱός σου».

[a] Holl add. †.

innych zmarli w ogóle nie zmartwychwstaną[1]. 28.6.7. Toteż Apostoł, wyszedłszy [odważnie] naprzeciw, [319] dokonuje zbicia argumentów obu tych grup oraz innych herezji jednym uderzeniem w kwestii zmartwychwstania umarłych i za pomocą świadectw, które przytaczał punkt po punkcie, podawał mocne dowody za zmartwychwstaniem umarłych oraz zbawieniem i nadzieją, 28.6.8. mówiąc: „Trzeba bowiem, żeby to, co zniszczalne, przyodziało się w niezniszczalność, i to, co śmiertelne, przyodziało się w nieśmiertelność”[2], i ponadto, że „Chrystus został wskrzeszony jako pierwociny tych, którzy pomarli”[3]. Czynił to w tym celu, aby po obaleniu obu aspektów herezji nauczyć w prawdzie nieskażonego głoszenia nauki tych, którzy chcą poznać Boską prawdę i zbawienną doktrynę.

28.7.1. W każdym punkcie można zatem zaobserwować u Cerynta i jego zwolenników, że ten oszukany nieszczęśnik także sam stał się dla innych przyczyną zguby, chociaż boskie pisma jasno i szczegółowo nam wyjaśniają te wszystkie kwestie. 28.7.2. Albowiem Chrystus nie [pochodzi] z nasienia Józefa, no bo jak narodzenie jeszcze mogłoby być znakiem, oraz w jaki sposób to, co zostało powiedziane u Izajasza, jeszcze się ostoi. Powiedział: „sam Pan da wam znak. Oto dziewica pocznie i porodzi syna”[4] i tak dalej. 28.7.3. W jaki zaś sposób wypełni się to, co zostało powiedziane przez Świętą Dziewicę do Gabriela: „W jaki sposób to się stanie, skoro nie znam męża?”[5], oraz to, co on mówi: „Duch Święty zstąpi na ciebie i moc Najwyższego ocieni cię”[6] i tak dalej? 28.7.4. Jak jeszcze ich głupota może nie zostać obalona, skoro Ewangelia jasno mówi, że „znalazła się brzemienną, wpierw nim oni zeszli się razem”[7]. 28.7.5. Jasno zaś można poznać, że oni w ogóle się nie zeszli razem. Oby nikt nie odważył się tego twierdzić! Gdyż Jezus po ukrzyżowaniu nie postarałby się powierzyć Maryi, świętej dziewicy, Janowi, jak mówi: „Oto matka twoja”, i do niej: „Oto syn twój”[8].

[1] Por. *Dzieje Pawła* 8, 1, 12 (E. Hennecke, W. Schneemelcher, *New Testament Apocrypha*, Louisville 1991, t. II, s. 254; L. Moraldi, *Apocrifi del Nuovo Testamento*, Milano 1994, t. II, s. 188.
[2] 1 Kor 15, 53.
[3] Por. 1 Kor 15, 20. Dosłownie: „tych, którzy zasnęli”.
[4] Iz 7, 14.
[5] Por. Łk 1, 34.
[6] Łk 1, 35.
[7] Por. Mt 1, 18.
[8] J 19, 26.

28.7.6. ἔδει γὰρ αὐτὸν παραδοῦναι αὐτὴν τοῖς αὐτῆς συγγενέσιν ἢ τοῖς τέκνοις τοῦ Ἰωσήφ, εἴπερ ἦσαν ἐξ αὐτῆς, Ἰακώβῳ φημὶ καὶ Ἰωσῇ καὶ Ἰούδᾳ καὶ Συμεῶνι [320] υἱοῖς οὖσι τοῦ Ἰωσὴφ ἀπὸ ἄλλης γυναικός. οὐδὲ γὰρ κέχρηται τῇ παρθένῳ ὅλως, μὴ γένοιτο· εὑρίσκεται γὰρ μετὰ τὸ γεγεννηκέναι ἡ παρθένος ἄχραντος. 28.7.7. ἀλλὰ περὶ τούτων ἤδη ἐν ἄλλῳ μοι λόγῳ σαφῶς πεπραγμάτευται καὶ πραγματευθήσεται· ὧδε δὲ ἐν μέρει ὡς ἐν παρεκδρόμῃ περὶ τῆς τούτων ὑποθέσεως εἴρηται, ἵνα μὴ ἑτέρων δηγμάτων βουλόμενος ποιῆσαι ἴασιν καὶ ἑτέρων δηλητηρίων ἄκος καὶ ἀλεξητήριον[a] εἰς ἄλλα τοὺς ἐντυγχάνοντας παρεκτρέψω. 28.7.8. πλὴν ἐκ παντὸς τῷ τὴν σύνεσιν κεκτημένῳ μάταιος ἡ τούτων καταχλεύαστος διδασκαλία συσταθήσεται, παρὰ μὲν τοῖς ἀποστόλοις ἐλεγχομένη, παρὰ δὲ τοῖς συνετοῖς καταγινωσκομένη, ἐκ θεοῦ δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς ἀληθείας κηρύγματος ἐκβαλλομένη.

28.8.1. Καλοῦνται δὲ πάλιν οὗτοι Μηρινθιανοί, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς φάσις περιέχει. εἴτε γὰρ ὁ αὐτὸς Κήρινθος Μήρινθος πάλιν ἐκαλεῖτο, οὐ πάνυ τι σαφῶς περὶ τούτου ἴσμεν, εἴτε ἄλλος τις ἦν Μήρινθος ὀνόματι συνεργὸς τούτου, θεῷ ἔγνωσται. 28.8.2. ἤδη γὰρ εἴπαμεν ὅτι οὐ μόνον αὐτὸς ἐν Ἱεροσολύμοις πολλάκις ἀντέστη τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· πλὴν ἤτοι αὐτὸς εἴη ἢ καὶ ἄλλος σὺν αὐτῷ συνεργὸς τὰ ὅμοια αὐτῷ φρονῶν καὶ συμπράττων εἰς τὰ ἴσα, οὐδὲν διαφέρει. ἡ γὰρ πᾶσα αὐτῶν κακοτροπία τῆς διδασκαλίας τοῦτον ἔχει τὸν χαρακτῆρα, Κηρινθιανοὶ δὲ ὁμοῦ καὶ Μηρινθιανοὶ οὗτοι καλοῦνται.

28.8.3. Καὶ ταῦτα περὶ ταύτης τῆς δεινῆς καὶ ἑρπετώδους μοχθηρίας διεξιόντες πάλιν ἐπὶ τὰς ἑξῆς προβαίνομεν, εὐχαριστοῦντες μὲν ὅτι τὸ πέλαγος τούτων τῶν κακῶν δογμάτων ἀβλαβῶς διενηξάμεθα, εὐχόμενοι δὲ ἵνα ἐν τοῖς ἑξῆς παρεντυχόντες, ὡς εἰς δυσθαλάττια καὶ θηριώδη βράχη παρεμπεσόντες μὴ ἀδικηθῶμεν, ἀλλὰ σωτηρίας τύχωμεν τῆς ἀπὸ τῆς μελλούσης ἡμῖν καθ᾽ ὑφήγησιν ἀναφαίνεσθαι ἀληθείας ἐν τῷ ἡμᾶς συνιστᾶν αὐτήν τε καὶ τὴν ἐπ᾽ αὐτῇ [321] κενοφωνίαν. 28.8.4. τῷ γὰρ βουλομένῳ σκοπεῖν καὶ τὰς τούτων ἰδέας ἀναγράφειν καὶ αὕτη παρεικασθήσεται ὡς ἀληθῶς δικεφάλῳ τινὶ ὄφει διὰ τὸ διώνυμον καὶ τῇ καλουμένῃ σηπεδόνι ἐχίδνῃ, τῇ κομώσῃ μὲν πᾶν τὸ σῶμα αὐτῆς ἐν θριξὶν ἐρυθραῖς, οὐκ ἐχούσῃ δὲ οὐδὲ αἰγὸς οὐδὲ προβάτου φύσιν ἢ δορὰν ἀλλὰ ἑρπετοῦ καὶ

[a] Holl add. *.

28.7.6. Trzeba bowiem było, żeby On przekazał Ją Jej krewnym albo dzieciom Józefa, jeśli były z Niej. Mam na myśli Jakuba, Józefa, Judę, Symeona, [320] synów Józefa[1], których miał z inną kobietą. W ogóle bowiem nie współżył z Dziewicą. Żadną miarą! Po urodzeniu dziecka Dziewica pozostaje bowiem nieskalana. 28.7.7. Lecz te kwestie w innym moim dziele jasno opisałem i jeszcze opiszę. Tutaj zaś powiedziałem skrótowo o tej tematyce jakby na zasadzie dygresji, aby moje pragnienie przygotowania lekarstwa na inne ukąszenia oraz środka leczniczego na inne trucizny, a także środka o charakterze prewencyjnym nie wplątało czytelników w inne problemy. 28.7.8. Jednakże dla osoby, która osiągnęła rozumienie, ich zasługujące na pogardę nauczanie okaże się pod każdym względem bez wartości, obalane przez apostołów, potępiane przez mądrych, odrzucane przez Boga i Jego kerygmat prawdy.

28.8.1. Oni nazywają się także meryntianami, jak niesie wieść, która do nas dotarła. Czy sam Cerynt nazywał się także Meryntem, nie wiemy tego z całą pewnością, czy też był ktoś inny o imieniu Merynt, jego współpracownik, Bóg to wie. 28.8.2. Wspomnieliśmy już, że nie tylko on sam w Jerozolimie często występował przeciw apostołom, lecz i jego zwolennicy, także w Azji. Jednakże nie stanowi to żadnej różnicy, czy to on sam był, czy też jakiś inny jego zwolennik, myślący w podobny sposób jak on i wspierający go w realizacji tych samych celów. Cała przewrotność ich nauczania ma taki charakter. Oni są nazywani zarówno ceryntianami, jak i meryntianami.

28.8.3. Po dokładnym opowiedzeniu tych wszystkich rzeczy odnośnie do tego strasznego i podobnego jak u węża zepsucia, przechodzimy z kolei do następnych, dziękując za to, że przepłynęliśmy bez szkody to morze złych doktryn, modląc się, abyśmy w spotkaniu z pozostałymi, jak gdybyśmy natrafili na wzburzone, pełne dzikich zwierząt mielizny, nie doznali szkody, lecz osiągnęli zbawienie, to, które ma się nam objawić stosownie do nauczania prawdy, poprzez to, że my ją przedstawiamy i zestawiamy ją [321] z czczą gadaniną odnośnie do niej. 28.8.4. Temu, kto zechce badać i opisywać te herezje, także tę może słusznie porównać do dwugłowego węża ze względu na podwójną nazwę oraz do żmii zwanej „żmiją wywołującą gnicie", której całe ciało jest pokryte czerwonymi włosami, choć nie ma natury ani skóry kozy czy owcy, ale węża, i przez swe ukąszenie sprawia

[1] Por. *Panarion* 29, 4, 1.

τὴν λύμην ἐργαζομένη διὰ τοῦ δήγματος τοῖς παρεντυγχάνουσιν, 28.8.5. ἀνατρέπουσα τοὺς αὐτῇ πειθομένους, πῇ μὲν ἀπὸ παλαιᾶς θρησκείας τὰ τῆς νέας διαθήκης ἀφανίζουσα, πῇ δὲ διὰ λόγων ψευδῶν ὡς ἀπὸ νέας διαθήκης κατὰ τῶν ἀπὸ περιτομῆς εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων ἀποστόλων τὰς ψευδηγορίας περιφέρουσα, ἧς τήν τε σῆψιν καὶ τὸν ἰὸν καὶ τοὺς ὀδόντας τῷ ξύλῳ τῆς ἀληθείας παίσαντες καὶ συντρίψαντες ἐπὶ τὰς μετέπειτα ὡς προεῖπον διεξιέναι ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει σπεύσωμεν.

gangrenę[1] u tych, którzy staną jej na drodze. 28.8.5. Sekta niszczy tych, którzy dali się jej omamić, czasami za pomocą starego formalizmu (*threskeia*) niszcząc nauczanie Nowego Testamentu, czasami zaś poprzez kłamliwe słowa pochodzące jakoby z Nowego Testamentu, rozpowszechniając fałszywe oskarżenia przeciwko apostołom, którzy przeszli od obrzezania do wiary w Chrystusa. Po uderzeniu i starciu na proch jej zgnilizny, jadu oraz kłów za pomocą maczugi prawdy, pospieszmy się, jak wspomniałem, aby w mocy Bożej przejść ku następnym herezjom.

[1] Termin λυμή oznacza „zepsucie, krzywdę". Rodzaj tego węża – por. Elian z Praeneste, *De natura animalium* 15, 18; Nikander z Kolofonu, Θηριακά 326nn (za: G. Pini, s. 387, nota 36).

Κατὰ Ναζωραίων θ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κθ΄.

29.1.1. Ναζωραῖοι καθεξῆς τούτοις ἕπονται, ἅμα τε αὐτοῖς ὄντες ἢ καὶ πρὸ αὐτῶν ἢ σὺν αὐτοῖς ἢ μετ᾽ αὐτούς, ὅμως σύγχρονοι· οὐ γὰρ ἀκριβέστερον δύναμαι ἐξειπεῖν τίνες τίνας διεδέξαντο. καθὰ γὰρ ἔφην, σύγχρονοι ἦσαν ἀλλήλοις καὶ ὅμοια ἀλλήλοις κέκτηνται τὰ φρονήματα. 29.1.2. οὗτοι γὰρ ἑαυτοῖς ὄνομα ἐπέθεντο οὐχὶ Χριστοῦ οὔτε αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ Ναζωραίων. 29.1.3. πάντες δὲ Χριστιανοὶ [322] Ναζωραῖοι τότε ὡσαύτως ἐκαλοῦντο· γέγονε δὲ ἐπ᾽ ὀλίγῳ χρόνῳ καλεῖσθαι αὐτοὺς καὶ Ἰεσσαίους, πρὶν ἢ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν λάβωσιν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανοί. 29.1.4. ἐκαλοῦντο δὲ Ἰεσσαῖοι διὰ τὸν Ἰεσσαί, οἶμαι, ἐπειδήπερ ὁ Δαυὶδ ἐξ Ἰεσσαί, ἐκ δὲ τοῦ Δαυὶδ κατὰ διαδοχὴν σπέρματος ἡ Μαρία, πληρουμένης τῆς θείας γραφῆς, κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην τοῦ κυρίου λέγοντος πρὸς τὸν Δαυίδ «ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου».

29.2.1. Δέδια δὲ καθ᾽ ἑκάστην ὑπόθεσιν λέξεως, * ὡς ταύτην τὴν[a] ὑπόθεσιν ποιοῦμαι, παρακινούσης με τῆς ἀληθείας τὰς ἐν αὐτῇ τῇ λέξει θεωρίας ὑποφαίνειν, διὰ τὸ μὴ πολὺ πλάτος περιποιήσασθαι τῇ συντάξει τῆς διηγήσεως. 29.2.2. τοῦ γὰρ κυρίου φήσαντος τῷ Δαυίδ «ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου» καὶ ὅτι «ὤμοσε

[a] Holl † ὡς ταύτην τὴν †; Pini <*> ὡς ταύτην τὴν.

29. Przeciw nazorejczykom[1], dziewiąta, w kolejności dwudziesta dziewiąta

29.1.1. Jako następni za nimi idą nazorejczycy, w tym samym czasie co tamci albo nawet przed nimi, albo wraz z nimi, albo po nich, w każdym razie są im współcześni. Nie mogę bardziej precyzyjnie określić, kto po kim następuje. Zgodnie z tym, co powiedziałem, byli sobie nawzajem współcześni i mieli podobne do siebie idee. 29.1.2. Oni bowiem nie odnosili do samych siebie imienia Chrystusa ani samego imienia „Jezus", lecz nazwę „nazorejczycy"[2]. 29.1.3. Wszyscy zaś chrześcijanie [322] wtedy byli podobnie nazywani nazorejczykami. Doszło do tego, że przez krótki czas oni byli także nazywani jessejami, wpierw zanim uczniowie w Antiochii zaczęli być nazwani chrześcijanami[3]. 29.1.4. Byli nazywani jessejami ze względu na Jessego, jak sądzę, skoro Dawid był synem Jessego[4], Maryja zaś z nasienia Dawida stosownie do następstwa, ponieważ wypełniało się boskie pismo, według tego, jak jest napisane w Starym Testamencie, gdy Pan mówi do Dawida: „z owocu twojego łona umieszczę na twoim tronie"[5].

29.2.1. Obawiam się zaś stosownie do każdego przedmiotu wypowiedzi * i jakby tę czynię sobie zasadę – chociaż prawda pobudza mnie, aby w samej wypowiedzi ukazać rozważania – abym nie poświęcił zbyt wiele miejsca na uporządkowane wyłożenie sprawy. 29.2.2. Albowiem skoro Pan powiedział do Dawida „z owocu twojego łona umieszczę na twoim

1 Por. *Panarion* 18. Nazwę wyjaśnia Epifaniusz poniżej w *Panarion* 29, 1, 2–3; 29, 6, 2.5 – 29, 7, 1. Por. Ignacy Antiocheński, *Do Magnezjan* 10, 3; Hieronim ze Strydonu, IzKom I (do Iz 1, 3); III (do Iz 8, 11–12; 9, 1); EzKom IV (do Ez 16, 16); List 112, 13, 2.

2 Por. Mt 2, 23.

3 Por Dz 11, 26; *Panarion* 29, 4, 9–10; 29, 6, 2 i 5.

4 Por. Rt 4, 22; Mt 1, 6; Dz 13, 22; Rz 15, 12.

5 Ps 131, 11.

κύριος τῷ Δαυὶδ καὶ οὐ μεταμεληθήσεται» δῆλον ὡς ἡ τοῦ θεοῦ ἀμετάθετός ἐστιν ἐπαγγελία. 29.2.3. καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ὅρκος παρὰ θεῷ τί ἐστιν ἀλλ᾽ ἢ τό «κατ᾽ ἐμαυτοῦ ὤμοσα λέγει κύριος»; «οὐ γὰρ κατὰ μείζονος ἔχει ὅρκον ὁ θεός»· ἀλλὰ οὐδὲ ὄμνυσι τὸ θεῖον, εἰς παράστασιν δὲ βεβαιώσεως ὁ λόγος ἔχει τὴν δύναμιν. μεθ᾽ ὅρκου γὰρ ὤμοσε κύριος τῷ Δαυὶδ ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας θήσειν ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. 29.2.4. μαρτυροῦσι δὲ οἱ ἀπόστολοι ὅτι ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ ἔδει τὸν Χριστὸν γεννηθῆναι, ὡς καὶ ἐγεννήθη ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός· παρήσω δὲ τὸ πλῆθος τῶν μαρτυριῶν, ἵνα μὴ εἰς πολὺν ὄγκον ἀγάγω τὸν λόγον, ὥς γε προεῖπον. 29.2.5. εἴποι δ᾽ ἄν τις ἴσως· τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, τίνι τῷ λόγῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαυὶδ οὐ καθέζεται; «ἦλθον» γάρ φησι τὸ εὐαγγέλιον «χρῖσαι αὐτὸν εἰς βασιλέα, καὶ γνοὺς ἀνεχώρησε» «καὶ ἐκρύβη ἐν Ἐφραΐμ πόλει τῆς ἐρήμου». 29.2.6. φθάσαντες δὲ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ ῥητοῦ τούτου καὶ ἐρωτώμενοι περὶ τῆς μαρτυρίας ταύτης καὶ τῆς ὑποθέ- [323] σεως, ὅτι τίνι τῷ λόγῳ κατὰ τὸ σαρκικὸν οὐ πεπλήρωται ἐπὶ τὸν σωτῆρα τὸ καθίσαι ἐπὶ θρόνον Δαυίδ (ἐνομίσθη γὰρ τοῦτό τισι μὴ πεπληρῶσθαι), ὅμως ὡς ἔστιν ἐροῦμεν. οὐδεμία γὰρ λέξις τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ γραφῆς διαπίπτει.

29.3.1. Θρόνος γὰρ Δαυὶδ καὶ βασιλικὴ ἕδρα ἐστὶν ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἱερωσύνη, ὅπερ ἀξίωμα βασιλικόν τε καὶ ἀρχιερατικὸν ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάψας ὁ κύριος δεδώρηται τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, θρόνον μεταγαγὼν ἐν αὐτῇ τὸν τοῦ Δαυίδ, μὴ διαλείποντα εἰς τὸν αἰῶνα. 29.3.2. ἐκεῖσε γὰρ κατὰ διαδοχὴν διήρκεσεν ὁ θρόνος Δαυὶδ ἕως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, μὴ διαλειπόντων τῶν ἐξ Ἰούδα ἀρχόντων ἕως ἦλθεν «ᾧ τὰ ἀποκείμενα ἦν καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν» [ὥς] φησιν. 29.3.3. ἔληξαν γὰρ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ οἱ κατὰ διαδοχὴν ἐξ Ἰούδα ἄρχοντες. ἕως γὰρ αὐτοῦ * ἡγούμενοι, διέπεσε δὲ ἡ τάξις καὶ [μετ]έστη ἐξότε αὐτὸς γεννᾶται ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ. 29.3.4. ἀφ᾽ οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσεν οὗτος ὁ κλῆρος ἀπὸ χρόνων Σαλίνας, τῆς καὶ

tronie" oraz, że „Pan przysiągł Dawidowi i nie będzie żałował"[1], jest jasne, że obietnica Boża jest niezmienna. 29.2.3. A przede wszystkim na co jest przysięga u Boga, przecież „na siebie samego złożyłem przysięgę, mówi Pan"?[2] „Bóg bowiem nie ma na kogo większego przysięgać"[3]. Lecz bóstwo nie przysięga, wypowiedź zaś ma za zadanie dostarczenie potwierdzenia. Pod przysięgą bowiem Pan przysiągł Dawidowi, że z owocu łona umieści na jego tronie. 29.2.4. Apostołowie dają świadectwo, że trzeba było, aby z nasienia Dawida Chrystus został zrodzony, jak i był zrodzony Pan nasz i Zbawiciel Jezus Chrystus. Pominę zaś ogromną liczbę świadectw, abym, jak wspomniałem, nie doprowadził dzieła do wielkich rozmiarów. 29.2.5. Lecz być może ktoś mógłby powiedzieć: skoro Chrystus został zrodzony co do ciała[4] z nasienia Dawida, to znaczy ze świętej Dziewicy Maryi, to dlaczego nie zasiada na tronie Dawida? „Przybyli – mówi Ewangelia – namaścić Go na króla, a skoro [Jezus] to poznał, oddalił się"[5] i „ukrył się w Efraimie, w mieście pustynnym"[6]. 29.2.6. Po dojściu do tej wypowiedzi i pytając się o to świadectwo oraz [323] powód, dlaczego nie spełniło się ono w odniesieniu do Zbawiciela w sensie cielesnym, żeby zasiadł na tronie Dawida (według niektórych bowiem to się nie spełniło), powiemy, że tak jest w rzeczywistości. Gdyż wypowiedź Boskiego Pisma Świętego się nie myli.

29.3.1. Tronem Dawida i królewską siedzibą jest kapłaństwo w świętym Kościele. Tę właśnie godność, zarówno królewską, jak i zarazem arcykapłańską, Pan połączył w jedno i obdarzył nią swój święty Kościół, przenioślszy na niego na zawsze tron Dawida. 29.3.2. Tam bowiem według następstwa przetrwał tron Dawida aż do samego Chrystusa, ponieważ przywódcy z Judy nie opuścili tronu, aż przyszedł ten „dla którego było zarezerwowane, a On sam był oczekiwaniem narodów"[7], jak mówi Pismo. 29.3.3. Wraz z przyjściem Chrystusa dobiegła końca sukcesja władców z Judy. Aż do Niego * władcy, doszło do przerwania następstwa i doszło do zmiany, gdy On rodzi się w Betlejem w Judzie, za czasów Aleksandra z rodu kapłańskiego i królewskiego. 29.3.4. Od owego Aleksandra doszło do przerwania tego dziedziczenia, od czasów Saliny, zwanej

1 Ps 109, 4.
2 Rdz 22, 16.
3 Por. Hbr 6, 13.
4 Rz 1, 3.
5 Por. J 6, 15.
6 Por. J 11, 54.
7 Por. Rdz 49, 10.

Ἀλεξάνδρας καλουμένης, ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως καὶ Αὐγούστου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος· ὃς καὶ διάδημα ἐπέθετο ἑαυτῷ ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος, εἷς τῶν χριστῶν καὶ ἡγουμένων ὑπάρχων. 29.3.5. συναφθεισῶν γὰρ τῶν δύο φυλῶν τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ τοῦ ἱερατικοῦ, Ἰούδα δέ φημι καὶ Ἀαρὼν καὶ πάσης τῆς τοῦ Λευί, βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς καθίστων· οὐ γὰρ διήμαρτέν τι ἀπὸ τῆς τῆς ἁγίας γραφῆς αἰνίξεως. [324] 29.3.6. τότε δὲ λοιπὸν ἀλλόφυλος βασιλεὺς Ἡρῴδης καὶ οὐκέτι οἱ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ διάδημα ἐπέθεντο. 29.3.7. μεταπεσούσης δὲ τῆς βασιλικῆς καθέδρας, ἐν Χριστῷ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ μὲν οἴκου τοῦ σαρκικοῦ Ἰούδα καὶ Ἰσραὴλ τὸ βασιλικὸν μετέστη ἀξίωμα, ἵδρυται δὲ ὁ θρόνος ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ἐκ δύο προφάσεων ἔχων τὸ ἀξίωμα τό τε βασιλικὸν καὶ τὸ ἀρχιερατικόν 29.3.8. – καὶ τὸ μὲν βασιλικὸν ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ δύο τρόπους διά τε τὸ εἶναι αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τοῦ βασιλέως κατὰ σάρκα καὶ τὸ εἶναι αὐτόν, ὅπερ καὶ ἔστι, βασιλέα μείζονα ἀπ᾽ αἰῶνος κατὰ τὴν θεότητα· τὸ δὲ ἱερατικόν, ὅτι αὐτὸς ἀρχιερεὺς καὶ ἀρχιερέων πρύτανις -, καταστα-θέντος εὐθὺς Ἰακώβου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου καλουμένου καὶ ἀπο-στόλου, ἐπισκόπου πρώτου, 29.3.9. υἱοῦ τοῦ Ἰωσὴφ φύσει ὄντος ἐν τά-ξει δὲ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου κληθέντος διὰ τὴν συνανατροφήν.

29.4.1. Ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ ἐκ [πρώτης] γυναι-κὸς τοῦ Ἰωσήφ, οὐκ ἀπὸ Μαρίας, ὡς καὶ εἰς πολλοὺς τόπους τοῦτο ἡμῖν εἴρηται καὶ σαφέστερον ἡμῖν πεπραγμάτευται. 29.4.2. ἀλλὰ καὶ εὑρίσκο-μεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Δαυὶδ ὄντα διὰ τὸ υἱὸν εἶναι τοῦ Ἰωσήφ, Ναζιραῖόν [τε] γενόμενον (ἦν γὰρ πρωτότοκος τῷ Ἰωσὴφ καὶ ἡγιασμένος)· ἔτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱερωσύνην ηὕρομεν. 29.4.3. διὸ καὶ ἐφίετο αὐτῷ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιέναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος κατὰ τὸ γεγραμμένον· οὕτως γὰρ ἱστόρησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτοῦ, Εὐσέβιός τε καὶ Κλή-μης καὶ ἄλλοι. 29.4.4. ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξῆν αὐτῷ

także Aleksandrą[1], w czasach króla Heroda i rzymskiego imperatora Augusta. Ten właśnie Aleksander nałożył sobie koronę władcy, będąc jednym spośród namaszczonych [kapłanów] oraz władców. 29.3.5. Gdy bowiem zostały połączone dwa pokolenia, królewskie i kapłańskie, mam na myśli Judę i Aarona wraz z całym pokoleniem Lewiego, królowie stali się również kapłanami. Żadne bowiem z tajemniczych wyrażeń zawartych w Piśmie Świętym nie zawiera błędu. [324] 29.3.6. Wtedy zresztą pochodzący z innego narodu król Herod nałożył sobie koronę władcy i już nigdy nie zrobił tego żaden z potomków Dawida. 29.3.7. Skoro zaś zmieniła się królewska siedziba, w Chrystusie godność królewska przeszła z cielesnego domu Judy i Izraela na Kościół. Tron został ustanowiony w świętym Kościele Bożym na wieki, z dwóch powodów mając godność zarówno królewską, jak i arcykapłańską. 29.3.8. Godność królewską posiada od Pana naszego Jezusa Chrystusa na dwa sposoby: dlatego że On jest co do ciała z nasienia króla Dawida oraz dlatego że On jest tym właśnie, który rzeczywiście istnieje i jest większym królem od wieków ze względu na bóstwo. Godność kapłańską posiada, dlatego że On jest arcykapłanem i stoi na czele wszystkich arcykapłanów, skoro Jakub, nazywany bratem Pańskim i apostołem, natychmiast został ustanowiony pierwszym biskupem. 29.3.9. On był rzeczywiście synem Józefa, w sposób prawidłowy został nazwany bratem Pańskim ze względu na ich wspólne wychowanie.

29.4.1. Ów Jakub był bowiem synem Józefa z [pierwszej] żony Józefa, nie z Maryi, jak to już zostało przez nas w wielu miejscach powiedziane i o wiele dokładniej opracowane[2]. 29.4.2. Ponadto dowiadujemy się, że był on z potomstwa Dawida, skoro był synem Józefa i został nazirejczykiem (był bowiem pierworodnym Józefa i poświęconym). Dowiedzieliśmy się jeszcze, że spełniał funkcję kapłańską w ramach starego kapłaństwa. 29.4.3. Toteż i jemu było dozwolone raz w roku[3] wejść do Świętego Świętych, jak Prawo nakazało arcykapłanom, stosownie do tego, co jest napisane. W ten sposób bowiem przed nami wielu o nim opowiadało: Euzebiusz, Klemens i inni[4]. 29.4.4. Lecz i tabliczkę[5] na głowie wolno mu było nosić, jak wspomniani

---

1 Por. Józef Flawiusz, *Antiquitates Iudaicae* XIII, 16, 1.
2 Por. *Panarion* 28, 7, 6–7; 78, 7–8 (dzieci i rodzina Józefa).
3 Por. Wj 30, 10.
4 Por. Klemens Akeksandryjski w zachowanym fragmentarycznie dziele *Szkice* (wspomina o nim Focjusz, *Biblioteka* 109); Orygenes, LamKom 4, 7–8, fragm. 102 (wyd. E. Klostermann w GCS 6, Leipzig 1901, s. 271); Euzebiusz z Cezarei, HE II, 1, 3–5; Józef Flawiusz, *Antiquitates Iudaicae* IV, 4, 4; XIX, 6, 1.
5 Por. Wj 28, 36; 29, 6; τὸ πέταλον – por. Euzebiusz z Cezarei, HE III, 31, 3; V, 24, 3.

φορεῖν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς αὐτοῖς ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. 29.4.5. «ἱερεύς» τοίνυν, ὡς ἔφην, [325] ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός «εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», βασιλεύς τε ὁμοῦ κατὰ τὴν τάξιν τὴν ἄνωθεν, ἵνα μεταγάγῃ τὴν ἱερωσύνην ἅμα τῇ νομοθεσίᾳ. 29.4.6. τοῦ δὲ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ τὴν Μαρίαν καθεζομένου ἐν θρόνῳ, * εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ἔδει γὰρ αὐτὸν νῦν μεταγαγεῖν τὴν τάξιν τοῦ τότε βασιλείου. καὶ γὰρ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς ἔλεγεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Ποντίῳ Πιλάτῳ «ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». 29.4.7. τοῦ γὰρ Χριστοῦ τὰ πάντα πληροῦντος δι᾽ αἰνιγμάτων, ἕως τινὸς μέτρου αἱ ὑποθέσεις ἔφθανον. οὐ γὰρ ἦλθεν, ἵνα προκοπὴν λάβῃ βασιλείας, ὁ βασιλεύων ἀεί· ἐχαρίσατο δὲ τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ καθισταμένοις τὸ βασίλειον, ἵνα μὴ νομισθῇ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μείζονα προκόπτειν. 29.4.8. μένει γὰρ αὐτοῦ ὁ θρόνος καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος καὶ κάθηται ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυίδ, τὸ βασίλειον τοῦ Δαυὶδ μεταστήσας καὶ χαρισάμενος τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ἅμα τῇ ἀρχιερωσύνῃ, τουτέστι τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. 29.4.9. καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν, ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ εἰς τὸν τόπον ἐλήλυθα δι᾽ ἣν αἰτίαν Ἰεσσαῖοι ἐκαλοῦντο πρὶν τοῦ καλεῖσθαι Χριστιανοὶ οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, τούτου ἕνεκα ἔφημεν ὅτι ὁ Ἰεσσαὶ πατὴρ γίνεται τοῦ Δαυίδ, καὶ ἤτοι ἐξ ὑποθέσεως τούτου τοῦ Ἰεσσαὶ ἤτοι ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐπεκλήθησαν Ἰεσσαῖοι διὰ τὸ ἐξ Ἰησοῦ ὁρμᾶσθαι, μαθηταὶ αὐτοῦ ὄντες, ἢ διὰ τὸ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου· Ἰησοῦς γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον θεραπευτὴς καλεῖται ἤτοι ἰατρὸς καὶ σωτήρ. 29.4.10. ὅμως τούτῳ τῷ ὀνόματι πρὶν τοῦ Χριστιανοὺς αὐτοὺς καλεῖσθαι τὴν ἐπωνυμίαν ἐκέκτηντο. ἐπὶ Ἀντιοχείας δέ, καθάπερ ἄνω ἐπεμνήσθημεν καὶ ὡς ἔχει ἡ τῆς ἀληθείας ὑπόθεσις, ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ καὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ Χριστιανοὶ καλεῖσθαι.

[326] 29.5.1. Εὕροις δ᾽ ἄν, ὦ φιλολόγε, καὶ τούτων τὴν ὑπόθεσιν ἐντυχὼν τοῖς τοῦ Φίλωνος ὑπομνήμασιν ἐν τῇ περὶ Ἰεσσαίων αὐτοῦ ἐπιγραφομένῃ βίβλῳ, ὡς τούτων τὴν πολιτείαν καὶ τὰ ἐγκώμια

wiarygodni mężowie dali o tym świadectwo w swoich kronikach. 29.4.5. A zatem, jak powiedziałem, [325] nasz Pan Jezus Chrystus jest „kapłanem na wieki według porządku Melchizedeka”[1], a zarazem jest królem według porządku z góry, aby przenieść kapłaństwo wraz z prawodawstwem. 29.4.6. Skoro potomstwo Dawida, za przyczyną Maryi, zasiada na tronie, * na wieki, „a królestwu Jego nie będzie końca”[2]. Trzeba bowiem było, żeby On teraz przeniósł porządek królestwa z tamtego czasu. Bo też królestwo Jego nie jest z ziemi, jak powiedział w Ewangelii Poncjuszowi Piłatowi: „Królestwo moje nie jest z tego świata”[3]. 29.4.7. Chrystus wypełnia wszystko, co [zostało powiedziane] poprzez zagadki, aż do osiągnięcia przez te zapowiedzi swojego celu. Nie przyszedł bowiem, aby osiągnąć postęp w królowaniu, Ten, który panuje zawsze. Obdarował królowaniem tych, którzy zostali przez Niego ustanowieni, aby nie sądzono, że On postąpił w rozwoju od tego, co małe, ku temu, co większe. 29.4.8. Przecież tron Jego trwa, „a królestwu Jego nie będzie końca”[4]. Zasiada na tronie Dawida, skoro zmienił królowanie Dawida i obdarował nim wraz z arcykapłaństwem swoje sługi, to znaczy arcykapłanów Kościoła katolickiego. 29.4.9. Wiele można powiedzieć na ten temat, lecz przecież, skoro doszedłem do kwestii powodu, dla którego ci, którzy uwierzyli w Chrystusa, byli nazywani jessejami, wpierw zanim zostali nazwani chrześcijanami, powiedzieliśmy, że było tak z tego powodu, że Jesse jest ojcem Dawida, a przecież z powodu tego Jessego zostali nazwani jessejami czy też od imienia naszego Pana Jezusa Chrystusa, ponieważ z Jezusa wzięli początek, będąc Jego uczniami, albo ze względu na etymologię Imienia Pana. W języku hebrajskim „Jezus” oznacza „uzdrowiciela” lub „lekarza” oraz „zbawcę”. 29.4.10. Jednakowoż oni zyskali tę nazwę, wpierw zanim zostali określeni mianem chrześcijan. W Antiochii zaś, jak wspomnieliśmy powyżej i jak to ma fundament w prawdzie, uczniowie oraz cały Kościół Boga zaczęli być nazywani chrześcijanami[5].

[326] 29.5.1. Możesz zaś znaleźć, miłośniku nauki, podstawę tych rzeczy po przeczytaniu wzmianek u Filona w jego dziele zatytułowanym *O Jessejach*[6], że opowiadając o sposobie ich życia (*politeia*) oraz ich hym-

---

1 Ps 109, 4.
2 Łk 1, 33; Sobór Konstantynopolitański I (381), *Wyznanie wiary 150 Ojców*, w: DSP 1, s. 68, w. 16–17.
3 Por. J 18, 36.
4 Łk 1, 33.
5 Por. *Panarion* 29, 1, 3; Dz 11, 26.
6 Prawdopodobnie mowa o Filonie Aleksandryjskim *Quod omnis probus liber* 75, 1–6; *Apologia pro Iudaeis* 198, 2, ale Filon stosuje słowo: Ἐσσαῖοι.

διεξιὼν καὶ τὰ αὐτῶν μοναστήρια ἐν τῇ κατὰ τὴν Μάρειαν λίμνην ἱστορῶν περιοικίδι οὐ περί τινων ἑτέρων ὁ ἀνὴρ ἱστόρησεν, ἀλλὰ περὶ Χριστιανῶν. 29.5.2. οὗτος γὰρ γενόμενος ἐν τῇ χώρᾳ (Μαρεῶτιν δὲ τὸν τόπον καλοῦσι) καὶ καταχθεὶς παρ᾽ αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τὸν χῶρον τοῦτον μοναστηρίοις ὠφέληται. 29.5.3. ἐν ἡμέραις γὰρ τῶν Πάσχων ἐκεῖ γενόμενος, τάς τε αὐτῶν πολιτείας ἐθεάσατο καὶ ὥς τινες ἑβδομάδα τὴν ἁγίαν τῶν Πάσχων ὑπερτιθέμενοι διετέλουν, ἄλλοι δὲ διὰ δύο ἐσθίοντες, ἄλλοι δὲ καὶ καθ᾽ ἑσπέραν. ἦν δὲ πάντα ταῦτα τῷ ἀνδρὶ πεπραγματευμένα εἰς τὴν περὶ πίστεώς τε καὶ πολιτείας τῶν Χριστιανῶν ὑπόθεσιν.

29.5.4. ὡς οὖν τότε ἐκαλοῦντο Ἰεσσαῖοι ἐπ᾽ ὀλίγῳ χρόνῳ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος καὶ Μάρκου τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ κηρύξαντος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τινὲς ἐξεληλύθασι πάλιν, τῶν ἀποστόλων δῆθεν ἀκόλουθοι, λέγω δὲ οἱ ἐνταῦθά μοι δηλούμενοι Ναζωραῖοι, ὄντες μὲν κατὰ τὸ γένος Ἰουδαῖοι καὶ τῷ νόμῳ προσανέχοντες καὶ περιτομὴν κεκτημένοι, 29.5.5. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀπὸ σκοποῦ τινες θεασάμενοι πῦρ καὶ μὴ νοήσαντες δι᾽ ἣν αἰτίαν οἱ τὴν πυρὰν ταύτην ἐξάψαντες ἢ [327] εἰς [ἣν] χρησιμότητα τοῦτο ποιοῦσιν, ἢ τὰ τῆς ζωῆς ἑαυτῶν ὀψώνια πρὸς ἐδωδὴν διὰ τῆς πυρᾶς κατασκευάζοντες ἢ ἐπὶ ἀφανισμῷ τινων καυστικῶν ξύλων ἢ φρυγάνων τῶν ὑπὸ πυρὸς εἰωθότων ἀναλίσκεσθαι, οὕτω καὶ αὐτοὶ μιμησάμενοι πῦρ ἀνάψαντες ἑαυτοὺς ἐνέπρησαν. 29.5.6. ἀκούσαντες γὰρ μόνον ὄνομα Ἰησοῦ καὶ θεασάμενοι τὰ θεοσήμεια τὰ διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων γινόμενα καὶ αὐτοὶ εἰς Ἰησοῦν πιστεύουσιν. γνόντες δὲ αὐτὸν ἐν Ναζαρὲτ ἐν γαστρὶ συλληφθέντα καὶ ἐν οἴκῳ Ἰωσὴφ ἀνατραφέντα καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον καλεῖσθαι, ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοί φασιν «Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἔν τε σημείοις καὶ τέρασι» καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο τὸ ὄνομα ἐπιτιθέασιν ἑαυτοῖς τοῦ καλεῖσθαι Ναζωραίους – 29.5.7. οὐχὶ Ναζιραίους, τὸ ἑρμηνευόμενον ἡγιασμένους. τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιὸν πρωτοτόκοις καὶ θεῷ ἀφιερωθεῖσιν ὑπῆρχεν τὸ ἀξίωμα, ὧν εἷς ὑπῆρχεν ὁ Σαμψὼν καὶ ἄλλοι μετ᾽ αὐτὸν καὶ πρὸ αὐτοῦ πολλοί, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς τῶν αὐτῶν

nach, a także opisując ich klasztory w sąsiedztwie Jeziora Marejskiego[1], nie wspomniał ów mąż o nikim innym, jak tylko o chrześcijanach. 29.5.2. On bowiem, gdy był w tym regionie (miejsce to jest nazywane Mareotis), skoro został wprowadzony przez nich do ich klasztorów na tym terenie, był zbudowany. 29.5.3. Przebywał bowiem tam w okresie Paschy i zaobserwował ich zwyczaje (*politeiai*) oraz jak niektórzy przeżywali święty tydzień Paschy, rezygnując z pożywienia, inni jedząc co drugi dzień, a jeszcze inni każdego wieczoru. To wszystko zostało opisane przez Filona odnośnie do wiary i sposobu życia chrześcijan.

29.5.4. Wtedy więc byli nazywani jessejami przez krótki czas po wniebowstąpieniu Zbawiciela i po tym, jak Marek głosił w Egipcie, w tych czasach jacyś inni ludzie przybyli, rzekomo uczniowie (*akolouthoi*) apostołów. Mam zaś na myśli nazorejczyków, którzy są tutaj przeze mnie omawiani. Oni byli z pochodzenia Żydami, polegali na Prawie i praktykowali obrzezanie. 29.5.5. Lecz jak niektórzy zobaczywszy ogień z punktu obserwacyjnego i nie rozumiejąc, z jakiej przyczyny albo dla jakiej korzyści ci, którzy zapalili to ognisko, [327] to czynią – albo zapłatę[2] za ich własne życie, przygotowując na ogniu na posiłek, albo w celu zniszczenia jakichś suchych[3] drzew czy krzaków, które zazwyczaj są trawione przez ogień – w ten sposób także oni, naśladując, rozpaliwszy ogień, samych siebie podpalają. 29.5.6. Skoro tylko usłyszeli imię „Jezus" i zobaczyli cuda czynione przez ręce apostołów, także oni uwierzyli w Jezusa. Skoro dowiedzieli się, że On począł się w Nazarecie i wychował się w domu Józefa, i z tego powodu w Ewangelii jest nazywany Jezusem Nazorejczykiem[4] – jak i apostołowie mówią: „Jezusa Nazorejczyka, męża potwierdzonego przez znaki i cuda"[5] i tak dalej, oni nadali sobie samym to imię, aby byli nazywani nazorejczykami, 29.5.7. a nie nazirejczykami, co oznacza „poświęceni"[6]. Dawniej bowiem ta godność należała do pierworodnych i poświęconych Bogu. Jednym z nich był Samson i inni po nim oraz wielu przed nim. Ponadto Jan Chrzciciel również był

---

1 O jeziorze mającym taką nazwę wspomina polski tłumacz Euzebiusza z Cezarei Arkadiusz Lisiecki. Por. Euzebiusz, HE II, 17, 8. λιμνή oznacza zarówno bagno, jezioro, jak i morze. Tłumacze angielski oraz włoski sugerują tu jakieś bagna, moczary.

2 ὀψώνιον oznacza także żołd. Prawdopodobnie idzie o żołnierzy przygotowujących sobie posiłek dzięki posiadanemu żołdowi.

3 Dosłownie: „łatwopalnych".

4 Por. Mt 2, 23.

5 Por. Dz 2, 22.

6 Zob. powyżej *Panarion* 29, 4, 2.

ἀφηγιασμένων τῷ θεῷ καὶ αὐτὸς εἷς ὑπῆρχεν· «οἶνον γὰρ καὶ σίκερα οὐκ ἔπινεν»· ὡρίζετο γὰρ τοῖς τοιούτοις αὕτη ἁρμόδιος τῷ ἀξιώματι ἡ πολιτεία.

29.6.1. ἀλλὰ οὐδὲ Νασαραίους ἑαυτοὺς ἐκάλεσαν· ἦν γὰρ ἡ αἵρεσις τῶν Νασαραίων πρὸ Χριστοῦ καὶ Χριστὸν οὐκ ᾔδει –· 29.6.2. ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι τοὺς Χριστιανοὺς ἐκάλουν Ναζωραίους ὡς προεῖπον, ὡς λέγουσι κατηγοροῦντες Παύλου τοῦ ἀποστόλου «τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ηὕρομεν λοιμὸν καὶ διαστρέφοντα τὸν λαόν, πρωτοστάτην τε ὄντα τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως». 29.6.3. ὁ δὲ ἅγιος ἀπόστολος οὐκ ἀρνεῖται μὲν τὸ ὄνομα, οὐχὶ τὴν τούτων αἵρεσιν ὁμολογῶν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀπὸ τῆς τῶν ἀντι- [328] λεγόντων κακονοίας διὰ τὸν Χριστὸν ἐπενεχθὲν αὐτῷ ἀσμένως καταδεχόμενος. 29.6.4. φησὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βήματος «οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ ηὗρόν με πρός τινα διαλεγόμενον ἢ ἐπίστασίν τινα ὄχλου ποιοῦντα οὐδὲ ὧν μου κατηγοροῦσιν οὐδὲν πεποίηκα. ὁμολογῶ δέ σοι τοῦτο, ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν αἵρεσιν οὗτοι φάσκουσιν οὕτω λατρεύω, πιστεύων πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νόμῳ καὶ ἐν τοῖς προφήταις». 29.6.5. καὶ οὐ θαῦμα ὅτι ὁ ἀπόστολος ὡμολόγει ἑαυτὸν Ναζωραῖον, πάντων καλούντων τοὺς Χριστιανοὺς τότε τούτῳ τῷ ὀνόματι διὰ Ναζαρὲτ τὴν πόλιν, ἄλλης μὴ οὔσης χρήσεως τῷ ὀνόματι πρὸς τὸν καιρόν, ὥστε τοὺς ἀνθρώπους [Ναζωραίους] καλεῖν τοὺς τῷ Χριστῷ πεπιστευκότας, περὶ οὗ καὶ γέγραπται «ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται». 29.6.6. καὶ γὰρ καὶ νῦν ὁμωνύμως οἱ ἄνθρωποι πάσας τὰς αἱρέσεις, Μανιχαίους τέ φημι καὶ Μαρκιωνιστὰς Γνωστικούς τε καὶ ἄλλους, Χριστιανοὺς τοὺς μὴ ὄντας Χριστιανοὺς καλοῦσι καὶ ὅμως ἑκάστη αἵρεσις, καίπερ ἄλλως λεγομένη, καταδέχεται τοῦτο χαίρουσα, ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος κοσμεῖται· δοκοῦσι γὰρ ἐπὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ σεμνύνεσθαι ὀνόματι, οὐ μὴν τῇ πίστει καὶ τοῖς ἔργοις. 29.6.7. οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ τότε μαθητὰς Ἰησοῦ ἑαυτοὺς ἐκάλουν, ὥσπερ οὖν καὶ ἦσαν· ἀκούοντες δὲ παρὰ ἄλλων Ναζωραῖοι οὐκ ἀπηναίνοντο, τὸν σκοπὸν θεωροῦντες τῶν τοῦτο αὐτοὺς καλούντων, ὅτι διὰ Χριστὸν αὐτοὺς ἐκάλουν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς [ὁ] Ναζωραῖος ἐκαλεῖτο, ὥσπερ ἔχει τὰ εὐαγγέλια καὶ

jednym z tych poświęconych Bogu, ponieważ „wina ani sycery nie pił”[1]. Dla tego typu osób był bowiem wyznaczony sposób życia dostosowany do ich godności.

29.6.1. Lecz oni nie nazwali samych siebie nazarejczykami. Sekta nazarejczyków istniała bowiem przed Chrystusem i nie znała Chrystusa[2]. 29.6.2. Poza tym wszyscy ludzie, jak wspomniałem, nazywali chrześcijan nazorejczykami, jak mówią oskarżyciele Pawła Apostoła, „dowiedzieliśmy się, że ten człowiek jest zarazą i zwodzi lud, jest także naczelnikiem sekty nazorejczyków”[3]. 29.6.3. Święty apostoł nie wypiera się tej nazwy, nie uznając herezji tych ludzi, lecz przyjmuje sobie chętnie imię [328] dane mu ze względu na Chrystusa przez złośliwych przeciwników. 29.6.4. Stwierdza bowiem w sądzie: „ani w świątyni nie znaleźli, żebym ja wykładał przeciw komuś, ani żebym podburzał lud, ani nie uczyniłem żadnej rzeczy, o które mnie oskarżają. Przyznaję zaś to przed tobą, że zgodnie z drogą, którą ci nazywają sektą, w ten sposób służę Bogu, wierząc we wszystko, co jest zawarte w Prawie i Prorokach”[4]. 29.6.5. I nic dziwnego, że apostoł przyznawał, że jest nazorejczykiem, skoro wszyscy określali chrześcijan tą nazwą ze względu na miasto Nazaret, ponieważ nie istniało w tym czasie inne zastosowanie dla tej nazwy, tak że ludzi wierzących w Chrystusa nazywano [nazorejczykami], o czym jest napisane, „że będzie nazwany Nazorejczykiem”[5]. 29.6.6. Także obecnie ludzie wszystkie sekty – mam na myśli manichejczyków i marcjonitów, gnostyków oraz innych – określają wspólną nazwą „chrześcijan”, chociaż to nie są chrześcijanie. A jednak każda sekta, chociaż inaczej się nazywa, przyjmuje tę nazwę z radością, ponieważ dzięki niej jest uhonorowana. Sądzą bowiem, że mogą być dumni z powodu imienia Chrystusa, jednak nie z wiary ani z uczynków[6]. 29.6.7. W ten sam sposób święci uczniowie Chrystusa wtedy zaczęli nazywać samych siebie uczniami Jezusa, jak to było w rzeczywistości. Skoro zaś słyszeli od innych nazwę „nazorejczycy”, nie zaprzeczali, widząc intencję tych, którzy ich nazywali w ten sposób, ponieważ nazywali ich tak ze względu na Chrystusa, skoro i sam nasz Pan Jezus był nazywany Nazorejczykiem, jak o tym

---

1 Por. Łk 1, 15.
2 Zob. powyżej *Panarion* 18.
3 Por. Dz 24, 5. διαστρέφω oznacza nie tylko: zwodzić, ale także: wykrzywiać, psuć, odwrócić.
4 Por. Dz 24, 12–14.
5 Mt 2, 23.
6 Por. Epifaniusz, *List do Akacjusza i Pawła* 4, 1 (Holl, I, s. 158, w. 1); *Panarion* 27, 4, 1; 30, 1, 3; 30, 18, 2; 65, 2, 4; 66, 8, 3.

αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων, 29.6.8. διὰ τὸ ἐν τῇ πόλει αὐτὸν Ναζαρὲτ (κώμῃ δὲ τὰ νῦν οὔσῃ) ἀνατετράφθαι ἐν οἴκῳ Ἰωσήφ, γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐν Βηθλεὲμ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τῆς μεμνηστευμένης Ἰωσήφ, τῷ ἐν τῇ αὐτῇ Ναζαρὲτ μετῳκηκότι μετὰ τὸ ἀπὸ Βηθλεὲμ αὐτὸν μεταναστάντα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κατοικισθῆναι.

[329] 29.7.1. Οὗτοι δὲ οἱ προειρημένοι αἱρεσιῶται, περὶ ὧν ἐνταῦθα τὴν ὑφήγησιν ποιούμεθα, παρέντες τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ οὔτε Ἰεσσαίους ἑαυτοὺς κεκλήκασιν οὔτε τῶν Ἰουδαίων ἔμειναν ἔχοντες τὸ ὄνομα οὔτε Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν, ἀλλὰ Ναζωραίους, δῆθεν ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου τῆς Ναζαρὲτ ἐπωνυμίας, τὰ πάντα δέ εἰσιν Ἰουδαῖοι καὶ οὐδὲν ἕτερον. 29.7.2. χρῶνται δὲ οὗτοι οὐ μόνον νέᾳ διαθήκῃ, ἀλλὰ καὶ παλαιᾷ διαθήκῃ, καθάπερ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. οὐ γὰρ ἀπηγόρευται παρ᾽ αὐτοῖς νομοθεσία καὶ προφῆται καὶ γραφεῖα τὰ καλούμενα παρὰ Ἰουδαίοις βιβλία, ὥσπερ παρὰ τοῖς προειρημένοις· οὐδέ τι ἕτερον οὗτοι φρονοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ νόμου καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι πάντα καλῶς ὁμολογοῦσι χωρὶς τοῦ εἰς Χριστὸν δῆθεν πεπιστευκέναι. 29.7.3. παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ καὶ νεκρῶν ἀνάστασις ὁμολογεῖται καὶ ἐκ θεοῦ τὰ πάντα γεγενῆσθαι, ἕνα δὲ θεὸν καταγγέλλουσι καὶ τὸν τούτου παῖδα Ἰησοῦν Χριστόν. 29.7.4. Ἑβραϊκῇ δὲ διαλέκτῳ ἀκριβῶς εἰσιν ἠσκημένοι. παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ πᾶς ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ γραφεῖα λεγόμενα, φημὶ δὲ τὰ στιχηρὰ καὶ αἱ Βασιλεῖαι καὶ Παραλειπόμενα καὶ Ἐσθὴρ καὶ τἄλλα πάντα Ἑβραϊκῶς ἀναγινώσκεται, ὥσπερ ἀμέλει καὶ παρὰ Ἰουδαίοις. 29.7.5. ἐν τούτῳ δὲ μόνον πρὸς Ἰουδαίους διαφέρονται καὶ Χριστιανούς, Ἰουδαίοις μὲν μὴ συμφωνοῦντες διὰ τὸ εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι, Χριστιανοῖς δὲ μὴ ὁμογνωμονοῦντες διὰ τὸ ἔτι νόμῳ πεπεδῆσθαι, περιτομῇ τε καὶ σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις. 29.7.6. περὶ Χρι-
[330] στοῦ δὲ οὐκ οἶδ᾽ εἰπεῖν, εἰ καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν προειρημένων περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον μοχθηρίᾳ ἀχθέντες ψιλὸν ἄνθρωπον νομίζουσιν ἢ καθὼς ἡ ἀλήθεια ἔχει διὰ πνεύματος ἁγίου γεγεννῆσθαι ἐκ Μαρίας διαβεβαιοῦνται. 29.7.7. ἔστιν δὲ αὕτη ἡ αἵρεσις ἡ Ναζωραίων ἐν τῇ Βεροιαίων περὶ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ ἐν τῇ Δεκαπόλει

mówią Ewangelie i Dzieje Apostolskie[1]. 29.6.8. A stało się tak ze względu na to, że wychował się On w mieście Nazaret (które obecnie jest wioską), w domu Józefa, narodził się według ciała[2] w Betlejem z Maryi zawsze Dziewicy, zaręczonej z Józefem. Józef osiedlił się w samym Nazarecie po tym, jak opuścił Betlejem i osiadł w Galilei[3].

[329] 29.7.1. Wspomniani heretycy, których tutaj prezentujemy, porzucili imię „Jezus" ani też nie nazywają samych siebie jessejami, ani nie pozostali z nazwą Żydów, ani nie nazwali samych siebie chrześcijanami, lecz nazorejczykami, rzekomo od nazwy miejsca „Nazaret". Pod każdym względem są Żydami i nikim innym. 29.7.2. Posługują się nie tylko Nowym Testamentem, ale i Starym, tak jak Żydzi. Albowiem nie odrzucają ani zbioru praw, ani proroków, ani ksiąg nazywanych u Żydów Pismami, jak to się dzieje u wspomnianych wcześniej[4]. Oni nie różnią się sposobem myślenia, lecz zgodnie z nauczaniem prawa i podobnie jak Żydzi wszystko w pełni wyznają, z wyjątkiem tego, że oni rzekomo wierzą w Chrystusa. 29.7.3. Wyznają zarówno zmartwychwstanie umarłych, jak i to, że wszystko zostało stworzone przez Boga. Głoszą jednego Boga oraz Jego Syna Jezusa Chrystusa. 29.7.4. Posiadają dokładną znajomość języka hebrajskiego. U nich bowiem całe Prawo oraz Prorocy i tak zwane Pisma – mam zaś na myśli księgi poetyckie, Księgi Królewskie, Księgi Kronik, Księgę Estery i wszystkie inne – są czytane po hebrajsku, po prostu jak u Żydów. 29.7.5. Różnią się od Żydów i chrześcijan tylko jedną rzeczą. Nie zgadzają się z Żydami, ponieważ wierzą w Chrystusa, nie zgadzają się zaś z chrześcijanami, ponieważ jeszcze pozostają w okowach Prawa, obrzezania, szabatu i innych. 29.7.6. Co do Chrystusa [330] nie umiem powiedzieć, czy również i oni, wiedzeni zepsuciem wspomnianych Cerynta i Merynta[5], uważają Go tylko za człowieka, czy też, jak jest naprawdę, oni twierdzą, że narodził się z Maryi za pośrednictwem Ducha Świętego. 29.7.7. Ta sekta nazorejczyków ma siedzibę w Beroi[6], w pobliżu Syrii Coele[7] oraz w Dekapolu

---

1 Por. np. Mt 2, 23; 26, 71; Łk 18, 37; Dz 2, 22; 3, 6; 6, 14; 22, 8 itd.

2 Por. Rz 1, 3. Wyrażenie κατὰ σάρκα powtarzane w listach Pawłowych 20 razy.

3 Por. Łk 1, 26–27; 2, 39.

4 Por. *Panarion* 18, 1, 3–4; 19, 5, 1.

5 Por. *Panarion* 28 wraz z notami.

6 Dzisiaj Aleppo.

7 Syria należała do jednej z najbogatszych prowincji imperium. Jej namiestnik był zwierzchnikiem czterech legionów. Cesarz Septymiusz Sewer, aby zmniejszyć znaczenie Syrii, podzielił ją na dwie części: Syrię Coele ze stolicą w Laodycei Nadmorskiej (pozostała prowincją konsularną) oraz Syrię Phoenice ze stolicą w Tyrze (została przekazana byłemu pretorowi). Najbardziej wysunięte na południe tereny Syrii przyłączył do Arabii. Reorganizacja, mająca

περὶ τὰ τῆς Πέλλης μέρη καὶ ἐν τῇ Βασανίτιδι ἐν τῇ λεγομένῃ Κωκάβῃ, Χωχάβῃ δὲ Ἑβραϊστὶ λεγομένῃ. 29.7.8. ἐκεῖθεν γὰρ ἡ ἀρχὴ γέγονε, μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων μετάστασιν πάντων τῶν μαθητῶν ἐν Πέλλῃ ᾠκηκότων, Χριστοῦ φήσαντος καταλεῖψαι τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἀναχωρῆσαι δι᾽ ἣν ἤμελλε πάσχειν πολιορκίαν. καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τὴν Περαίαν οἰκήσαντες ἐκεῖσε, ὡς ἔφην, διέτριβον. ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τοὺς Ναζωραίους αἵρεσις ἔσχεν τὴν ἀρχήν.

29.8.1. Πεπλάνηνται δὲ καὶ οὗτοι περιτομὴν αὐχοῦντες, καὶ ἔτι οἱ τοιοῦτοι «ὑπὸ κατάραν εἰσί», μὴ δυνάμενοι τὸν νόμον πληρῶσαι. πῶς γὰρ δυνήσονται πληροῦν τὰ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένα, ὅτι «τρὶς τοῦ [331] ἔτους ὀφθήσῃ ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, κατά τε τὰ Ἄζυμα καὶ Σκηνοπηγίαν καὶ τὴν Πεντηκοστήν», ἐν τῷ τόπῳ Ἱεροσολύμων. 29.8.2. ἀποκλεισθέντος γὰρ τοῦ τόπου καὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ μὴ δυναμένων πληροῦσθαι, παντὶ τῷ νοῦν ἔχοντι σαφὲς ἂν εἴη ὅτι Χριστὸς ἦλθεν πληρωτὴς τοῦ νόμου, οὐ τὸν νόμον καταλύσων, ἀλλὰ τὸν νόμον πληρώσων, καὶ ἀφελεῖν τὴν κατάραν τὴν κατὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου ὁρισθεῖσαν. 29.8.3. μετὰ γὰρ τὸ ἐντείλασθαι τὸν Μωυσέα πᾶσαν ἐντολὴν ἦλθεν ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς βίβλου καὶ «συνέκλεισε τὸ πᾶν εἰς κατάραν» λέγων «ἐπικατάρατος ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις λόγοις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ τοῦ ποιῆσαι αὐτούς». 29.8.4. ἦλθεν οὖν λύων μὲν τὰ πεπεδημένα δεσμοῖς τῆς κατάρας, χαριζόμενος δὲ ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν τῶν μὴ δυναμένων

w okolicach Pelly[1], a także w Basanitidzie, w Kokabe nazywanej po hebrajsku Chochabe[2]. 29.7.8. Stamtąd bowiem wzięła początek[3]. Po odejściu z Jerozolimy wszyscy uczniowie osiedlili się w Pelli, ponieważ Chrystus powiedział, żeby opuścić Jerozolimę i oddalić się z powodu mającego nadejść oblężenia. Dlatego zamieszkawszy w Perei, jak wspomniałem, tam przebywali. Stamtąd wzięła początek herezja nazorejczyków.

29.8.1. Również oni są w błędzie, chlubiąc się obrzezaniem, a ponadto tacy ludzie „są pod przekleństwem”[4], skoro nie mogą wypełnić Prawa. W jaki sposób będą mogli wypełnić to, co zostało powiedziane w Prawie, że „trzy razy [331] w roku pokażesz się przed Panem Bogiem swoim, na Święto Przaśników, Namiotów oraz Pięćdziesiątnicę, w Jerozolimie”[5]. 29.8.2. Skoro miejsce zostało zamknięte[6] i nie było możliwości wypełniania zaleceń Prawa, dla każdego posiadającego rozum powinno stać się jasne, że Chrystus przybył jako ten, który wypełnia Prawo nie dlatego, aby je zniszczyć, ale wypełnić[7] i odciąć przekleństwo ustalone za przekroczenie Prawa. 29.8.3. Po tym jak Mojżesz dał wszelkie przykazania, ukończył księgę i „wszystko zawarł w przekleństwie”, mówiąc: „przeklęty ten, kto nie trwa we wszystkich spisanych w tej księdze słowach, aby je spełniać”[8]. 29.8.4. [Chrystus] więc przybył uwolnić to, co spętane okowami przekleństwa, i obdarzyć nas zamiast niemożliwych do wypełnienia

---

na celu zmniejszenie znaczenia Syrii, była związana z przywłaszczeniem sobie władzy cesarskiej przez Awidiusza Kasjusza i Pasceniusza Nigra. Ustanowienie stolicy dla Syrii Coele w Laodycei było formą kary dla Antiochii za wspieranie Nigra. W roku 200 Antiochia z powrotem stała się stolicą tego regionu. Por. M. Sartre, *Wschód rzymski*, *Prowincje i społeczeństwa prowincjonalne we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego w okresie od Augusta do Sewerów (31 r. p.n.e. – 235 r. n.e.)*, Wrocław 1997, s. 58. Grecka nazwa regionu (κοίλη) nawiązuje do jego nizinnego charakteru. Literatura starożytna poświadcza istnieje dwóch Syrii Coele. Z jednej strony znane są monety, na których widnieje napis „Filadelfia w Koile Syrii” (miasto to należało do prowincji Arabii), z drugiej natomiast Sewerowie nadali tę samą nazwę prowincji utworzonej przez nich w północnej Syrii. M. Sartre, *Wschód rzymski*, s. 341–342.

1 Pella znajdowała się na terenach Palestyny. Por. *Panarion* 30, 2, 7; 30, 18, 1. Było to jedno z miast Dekapolu. M. Sartre, *Wschód rzymski*, s. 348.

2 Dzisiaj Kaukab, kilkanaście kilometrów na południowy zachód od Damaszku.

3 Por. *Panarion* 30, 2, 7–8; 40, 1, 5.

4 Ga 3, 10.

5 Por. Wj 23, 17.

6 Po powstaniu Bar-Kochby w 138 roku. Por. Justyn Rzymski, *Apologia* I, 47, 4–6; Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 6, 3 (Aryston z Pelli, który wykazywał wyższość chrześcijaństwa nad judaizmem).

7 Por. Mt 5, 17.

8 Por. Pwt 27, 26; *Panarion* 30, 2, 1–2.

πληροῦσθαι τὰ μείζονα καὶ οὐ μαχόμενα θάτερον θατέρῳ πρὸς τὴν τοῦ ἔργου πλήρωσιν ὡς τὰ πρότερα· 29.8.5. οὕτως γὰρ κατὰ πᾶσαν αἵρεσιν φθάνοντες ἐν τῇ περὶ σαββατισμοῦ καὶ περιτομῆς καὶ τῶν ἄλλων σχέσει πολλάκις ἐπειργασάμεθα, πῶς ὁ κύριος ἡμῖν τὰ ἐντελέστερα κεχάρισται. 29.8.6. πῶς δὲ οἱ τοιοῦτοι δυνήσονται ἀπολογίαν ἔχειν, μὴ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὑπακούσαντες τῷ διὰ τῶν ἀποστόλων εἰρηκότι τοῖς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκόσι «μὴ βάρος ἐπιτίθεσθαι πλὴν τῶν ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας καὶ εἰδωλοθύτου;» 29.8.7. πῶς δὲ οὐκ ἐκπεσοῦνται τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος, λέγοντος Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ὅτι «ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει», «οἵτινες ἐν νόμῳ καυχᾶσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε»;

29.9.1. Ἀρκέσει γοῦν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ αἱρέσει ἡ διὰ τῆς συντομίας παρ᾽ ἡμῶν διάλεξις. εὐθυέλεγκτοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι καὶ εὐάλωτοι, καὶ Ἰουδαῖοι μᾶλλον καὶ οὐδὲν ἕτερον. 29.9.2. πάνυ δὲ οὗτοι ἐχθροὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπάρχουσιν. οὐ μόνον γὰρ οἱ τῶν Ἰουδαίων παῖδες πρὸς [332] τούτους κέκτηνται μῖσος, ἀλλὰ καὶ ἀνιστάμενοι ἕωθεν καὶ μέσης ἡμέρας καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν, τρὶς τῆς ἡμέρας ὅτε εὐχὰς ἐπιτελοῦσιν ἑαυτοῖς ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐπαρῶνται αὐτοῖς καὶ ἀναθεματίζουσι, τρὶς τῆς ἡμέρας φάσκοντες ὅτι «ἐπικαταράσαι ὁ θεὸς τοὺς Ναζωραίους». 29.9.3. δῆθεν γὰρ τούτοις περισσότερον ἐνέχουσι, διὰ τὸ ἀπὸ Ἰουδαίων αὐτοὺς ὄντας Ἰησοῦν κηρύσσειν εἶναι [τὸν] Χριστόν, ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον πρὸς τοὺς ἔτι Ἰουδαίους, τοὺς τὸν Ἰησοῦν μὴ δεξαμένους. 29.9.4. ἔχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον πληρέστατον Ἑβραϊστί. παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ σαφῶς τοῦτο, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐγράφη, Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἔτι σῴζεται. οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ τὰς γενεαλογίας τὰς ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἄχρι Χριστοῦ περιεῖλον. 29.9.5. ἀλλὰ καὶ ταύτην φωράσαντες [333] ὡς βληχρὸν καὶ ὀδύνης ἐμποιητικὸν διὰ τοῦ ἰοῦ σφηκίον, καταθλάσαντες τε τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ἐπιπόθητοι, παρὰ θεοῦ αἰτοῦντες τὴν βοήθειαν.

małych rzeczy większymi, które nie są wzajemnie sprzeczne w praktycznej ich realizacji, jak te wcześniejsze. 29.8.5. W ten sposób przy każdej sekcie, dochodząc do kwestii szabatu, obrzezania i innych, często przedstawialiśmy w szczegółach, w jaki sposób Pan obdarzył nas czymś bardziej doskonałym[1]. 29.8.6. W jaki sposób zaś tacy ludzie będą mogli się bronić, skoro nie byli posłuszni Duchowi Świętemu, który mówił przez apostołów do tych spośród pogan, którzy uwierzyli: „żadnego ciężaru nie nakładać oprócz tego, co konieczne, powstrzymywać się od krwi, od tego, co uduszone, od nierządu i od ofiar składanym bożkom”[2]? 29.8.7. W jaki sposób zaś nie odpadną od łaski Boga, skoro św. Paweł Apostoł mówi: „jeśli dacie się obrzezać, Chrystus wam nic nie pomoże”[3], oraz „wy, którzy w Prawie się chlubicie, wypadliście z łaski”[4]?

29.9.1. Z pewnością będzie wystarczający także w odniesieniu do tej sekty nasz zwięzły wykład. Tacy ludzie są łatwi do obalenia i łatwi do uchwycenia. Przede wszystkim są Żydami i nikim więcej[5]. 29.9.2. A przecież są zupełnymi wrogami Żydów. Potomkowie Żydów[6] nie tylko [332] czują do nich nienawiść, ale o świcie, gdy wstają, oraz w środku dnia, a także wieczorem, trzy razy dziennie, gdy recytują modlitwy za samych siebie w synagogach, przeklinają ich i rzucają na nich anatemę, trzy razy dziennie mówiąc: „Oby Bóg przeklął nazorejczyków”[7]. 29.9.3. Rzekomo żywią do nich większą urazę za to, że chociaż wywodzą się z Żydów, głoszą, że Jezus jest Chrystusem, coś, co jest w opozycji do tych, którzy jeszcze są Żydami, którzy nie przyjęli Jezusa. 29.9.4. Posiadają Ewangelię według Mateusza w całości po hebrajsku[8]. U nich jest ona niewątpliwie jeszcze przechowywana w alfabecie hebrajskim, tak jak pierwotnie została napisana. Nie wiem, czy oni również usunęli genealogię od Abrahama do Chrystusa. 29.9.5. Lecz po wykryciu tej sekty [333] – będącej jak mała osa wywołująca ból swoją truciznę – zdeptawszy ją słowami prawdy, przejdźmy moi drodzy do następnych, wzywając Bożej pomocy.

---

1 *Panarion* 29, 8, 4–5; por. *Panarion* 8, 4, 2; 8, 6, 5–9.
2 Por. Dz 15, 28–29.
3 Ga 5, 2.
4 Por. Ga 5, 4; *Panarion* 28, 4, 2.
5 Por. *Panarion* 29, 7, 1.
6 Mowa o narodzie żydowskim.
7 ἐπικαταράσαι; por. Lb 22, 17; 23, 7; z pism patrystycznych por. np. Hieronim ze Strydonu, IzKom II, 5, 18; XIII, 49, 7 (PL 24, 86A. 467BC).
8 Por. *Panarion* 30, 3, 7; 51, 5, 3; Euzebiusz z Cezarei, HE III, 24, 5–6; III, 39, 16; V, 10, 3.

Κατὰ Ἐβιωναίων ι΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας λ΄.

30.1.1. Ἐβίων, ἀφ᾽ οὗπερ Ἐβιωναῖοι, καθεξῆς ἀκολουθῶν καὶ τὰ ὅμοια τούτοις φρονήσας, πολύμορφον τεράστιον καὶ ὡς εἰπεῖν τῆς μυθευομένης πολυκεφάλου ὕδρας ὀφιώδη μορφὴν ἐν ἑαυτῷ ἀνατυπωσάμενος, πάλιν ἐπανέστη τῷ βίῳ, ἐκ τῆς τούτων μὲν σχολῆς ὑπάρχων, ἕτερα δὲ παρὰ τούτους κηρύττων καὶ ὑφηγούμενος. 30.1.2. ὡς γὰρ εἴ τις συνάξειεν ἑαυτῷ ἐκ διαφόρων λίθων τιμίων κόσμον καὶ ποικίλης ἐσθῆτος ἔνδυμα καὶ διαφανῶς ἑαυτὸν κοσμήσῃ, οὕτω καὶ οὗτος τὸ ἀνάπαλιν πᾶν ὁτιοῦν δεινὸν καὶ ὀλετήριον καὶ βδελυκτὸν κήρυγμα, ἄμορφόν τε καὶ ἀπίθανον, ἀζηλίας[a] ἔμπλεον παρ᾽ ἑκάστης αἱρέσεως λαβὼν ἑαυτὸν ἀνετύπωσεν εἰς ἁπάσας. 30.1.3. Σαμαρειτῶν μὲν γὰρ ἔχει τὸ βδελυρόν, Ἰουδαίων δὲ τὸ ὄνομα, Ὀσσαίων καὶ Ναζωραίων καὶ Νασαραίων τὴν γνώμην, Κηρινθιανῶν τὸ εἶδος, Καρποκρατιανῶν τὴν κακοτροπίαν, καὶ Χριστιανῶν βούλεται ἔχειν τὸ ἐπώνυμον μόνον – οὐ γὰρ δήπουθεν τήν τε πρᾶξιν καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν τῶν εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων περὶ πίστεως συγκατάθεσιν[b] · 30.1.4. μέσος δὲ ὡς εἰπεῖν ἁπάντων τυγχάνων οὐδὲν πέ- [334] φυκεν, ἀλλὰ ἐπ᾽ αὐτὸν πληροῦται τὸ γεγραμμένον τό «παρ᾽ ὀλίγον ἐγενόμην ἐν παντὶ κακῷ, μέσον ἐκκλησίας καὶ συναγωγῆς». 30.1.5. Σαμαρείτης μὲν γὰρ ὢν διὰ τῆς

[a] Holl ἀ<ντι>ζηλίας.
[b] Holl (οὐ γὰρ δήπουθεν... συγκατάθεσιν).

30. Przeciwko ebionitom[1], dziesiąta, w kolejności trzydziesta

30.1.1. Ebion, od którego wywodzą się ebionici, następuje zaraz za nazorejczykami i myśli podobnie jak oni. Prezentował on w sobie samym wielokształtnego dziwoląga i, że tak powiem, podobną do węża postać mitycznej wielogłowej hydry[2]. Ponadto powstał on przeciwko ich sposobowi życia, chociaż pochodził z ich szkoły, ale głosi inne w porównaniu z nimi rzeczy i inne podaje wskazania. 30.1.2. To jest tak, jak gdyby ktoś zebrał dla siebie samego klejnot z różnych drogocennych kamieni oraz strój z różnokolorowych szat i przyozdobił siebie, wyróżniając się, tak samo on, ale dokładnie na odwrót, wziął z każdej herezji wszelkie nauczanie – cokolwiek było strasznego, zabójczego i odrażającego, szkaradnego i niewiarygodnego, pełnego sprzeczności – i siebie samego ukształtował na miarę ich wszystkich razem. 30.1.3. Posiada on obrzydliwość Samarytan, ale nazwę Żydów, przekonania ossejów, nazorejczyków i nazarejczyków, styl ceryntian, przewrotność karpokracjan, a chce posiadać jedynie nazwę chrześcijan – z pewnością nie zachowanie ani przekonania, ani poznanie, ani zgodność Ewangelii i apostołów odnośnie do wiary. 30.1.4. Będąc w środku pomiędzy, że tak powiem, wszystkimi sektami, nic nie wytworzył, [334] ale na nim spełnia się to, co napisano: „Omal nie wpadłem we wszelkie zło, pośrodku zgromadzenia i synagogi”[3]. 30.1.5. Chociaż jest Samarytaninem, odrzuca tę nazwę ze

[1] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 26; Orygenes, *Contra Celsum* II, 1; VI, 61. 65; MtKom 16, 12 (ŹMT 10, 295); Euzebiusz z Cezarei, HE III, 27, 1–6; V, 8, 10; VI, 17; więcej danych bibliograficznych – por. Pini, s. 409–411, nota 1.
[2] Idzie o hydrę lerneńską. Odrastały jej dwie głowy w miejsce jednej odciętej. Por. *Panarion* 30, 14, 6; 69, 80, 1.7; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 30, 15.
[3] Por. Prz 5, 14.

βδελυρίας τοὔνομα ἀρνεῖται, Ἰουδαῖον δὲ ἑαυτὸν ὁμολογῶν Ἰουδαίοις ἀντίκειται, καίτοι συμφωνῶν αὐτοῖς ἐν μέρει, ὡς ὕστερον ἐν ταῖς περὶ τούτου ἀποδείξεσι τοῦ κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχου παραστήσομεν, θεοῦ ἐπιβοηθοῦντος.

30.2.1. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐβίων σύγχρονος μὲν τούτων ὑπῆρχεν, ἀπ᾽ αὐτῶν δὲ σὺν αὐτοῖς [ὢν] ὁρμᾶται. 30.2.2. τὰ πρῶτα δὲ ἐκ παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρός, τουτέστιν τοῦ Ἰωσήφ, τὸν Χριστὸν γεγεννῆσθαι ἔλεγεν· ὡς καὶ ἤδη ἡμῖν προείρηται ὅτι τὰ ἴσα τοῖς ἄλλοις ἐν ἅπασι φρονῶν ἐν τούτῳ μόνῳ διεφέρετο, ἐν τῷ τῷ νόμῳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ προσανέχειν κατὰ σαββατισμὸν καὶ κατὰ τὴν περιτομὴν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσαπερ παρὰ Ἰουδαίοις καὶ Σαμαρείταις ἐπιτελεῖται. 30.2.3. ἔτι δὲ πλείω οὗτος παρὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁμοίως τοῖς Σαμαρείταις διαπράττεται. προσέθετο γὰρ τὸ παρατηρεῖσθαι ἅπτεσθαί τινος τῶν ἀλλοεθνῶν, 30.2.4. καθ᾽ ἑκάστην δὲ ἡμέραν, εἴ ποτε γυναικὶ συναφθείη καὶ ᾖ ἀπ᾽ αὐτῆς, βαπτίζεσθαι ἐν τοῖς ὕδασιν, εἴ που δὰν εὐποροίη ἢ θαλάσσης ἢ ἄλλων ὑδάτων. 30.2.5. ἀλλὰ καὶ εἰ συναντήσειέν τινι ἀνιὼν ἀπὸ τῆς τῶν ὑδάτων καταδύσεως καὶ βαπτισμοῦ, ὡσαύτως πάλιν ἀνατρέχει βαπτίζεσθαι, πολλάκις καὶ σὺν τοῖς ἱματίοις. 30.2.6.τὰ νῦν δὲ [335] ἀπηγόρευται παντάπασι παρ᾽ αὐτοῖς παρθενία τε καὶ ἐγκράτεια, ὡς καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις ταῖς ὁμοίαις ταύτῃ αἱρέσεσι. ποτὲ γὰρ παρθενίαν ἐσεμνύνοντο, δῆθεν διὰ τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου·[a] καὶ τὰ αὐτῶν συγγράμματα πρεσβυτέροις καὶ παρθένοις γράφουσι. 30.2.7. γέγονε δὲ ἡ ἀρχὴ τούτων μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἅλωσιν. ἐπειδὴ γὰρ πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες τὴν Περαίαν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ κατῴκησαν τὸ πλεῖστον, ἐν Πέλλῃ τινὶ πόλει καλουμένῃ τῆς Δεκαπόλεως τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένης πλησίον τῆς Βαταναίας καὶ Βασανίτιδος χώρας, τὸ τηνικαῦτα ἐκεῖ μεταναστάντων καὶ ἐκεῖσε διατριβόντων αὐτῶν, γέγονεν ἐκ τούτου πρόφασις τῷ Ἐβίωνι. 30.2.8. καὶ ἄρχεται μὲν τὴν κατοίκησιν ἔχειν ἐν Κωκάβῃ τινὶ κώμῃ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Καρναὶμ τῆς καὶ Ἀσταρὼς ἐν τῇ Βασανίτιδι χώρᾳ, ὡς ἡ ἐλθοῦσα

[a] Pini (ποτὲ γὰρ παρθενίαν ... τοῦ κυρίου); post τοῦ κυρίου Holl add. <διὸ>.

względu na obrzydzenie. Przyznając, że jest Żydem, przeciwstawia się Żydom, chociaż zgadza się z nimi częściowo, jak z Bożą pomocą pokażemy później[1], w części poświęconej dowodom odnośnie do zbicia ich poglądów.

30.2.1. Ebion był współczesny wspomnianym heretykom i od nich wziął początek, chociaż z nimi był związany. 30.2.2. Przede wszystkim twierdził, że Chrystus narodził się ze współżycia i z nasienia mężczyzny, to znaczy Józefa[2] – jak już wspominaliśmy, zgadzał się z innymi we wszystkim i w tym jedynie się różnił, że polegał na Prawie żydowskim odnośnie do szabatu, obrzezania[3] i wszystkich innych rzeczy spełnianych przez Żydów i Samarytan. 30.2.3. Podobnie jak Samarytanie idzie on dalej niż Żydzi. Dodał zasadę strzeżenia się, by nie dotknąć cudzoziemca[4], 30.2.4. każdego zaś dnia, gdyby w nim ktoś współżył z kobietą i odszedł od niej, niech się zanurzy w wodzie, jeśliby gdzieś miał pod dostatkiem morza albo innych wód[5]. 30.2.5. Ponadto gdyby spotkał kogoś, wracając po zanurzeniu się w wodzie i kąpieli, podobnie znowu biegnie się zanurzyć, często nawet w ubraniu[6]. 30.2.6. Obecnie [335] sekta wszystkim zwolennikom zabrania dziewictwa i wstrzemięźliwości, analogicznie jak to jest u innych podobnych do niej sekt. Kiedyś jednak cenili dziewictwo, przypuszczalnie przez wzgląd na Jakuba, brata Pańskiego. Toteż kierują swoje pisma do starszych i dziewic[7]. 30.2.7. Ich początek nastąpił po upadku Jerozolimy[8]. Skoro bowiem niemal wszyscy wierzący w Chrystusa osiedlili się w tym czasie w Perei, w jednym z miast Dekapolu o nazwie Pella, o którym [to Dekapolu] wspomina Ewangelia[9] jako leżącym w pobliżu terenów Batanei oraz Basanitydy, ta okoliczność, że oni tam się przenieśli i tam żyli, stała się okazją dla Ebiona. 30.2.8. Według informacji, która do nas dotarła, najpierw osiedlili się w jakiejś wiosce Kokabe, na terenach Karnaim, nazywanej także Astaroth w regionie Basanitydy. Jego niegodziwa nauka bierze początek

1 Por. *Panarion* 30, 2, 2 itd.
2 Por. *Panarion* 28, 1, 5 wraz z notą; 30, 3, 1; 30, 5, 3; 30, 14, 2; 30, 16, 3; 30, 18, 6; 30, 26, 9; 30, 31, 12.
3 Por. *Panarion* 30, 26, 1.
4 Por. *Panarion* 9, 3, 6.
5 Por. *Panarion* 17 (hemerobaptyści); 30, 21, 1; 30, 32, 1.
6 Por. *Panarion* 9, 3, 6; Ps. Klemens, *Homiliae* VII, 8, XI, 30 (oczyszczenie po współżyciu).
7 Por. *Panarion* 19, 1, 7; 30, 15, 2; 30, 18, 2
8 *Panarion* 30, 2, 7–9 por. *Panarion* 29, szczególnie 29, 7, 7–8; 29, 8, 2.
9 Por. Mt 4, 25; Mk 5, 20; 7, 31.

εἰς ἡμᾶς γνῶσις περιέχει. ἔνθεν ἄρχεται τῆς κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, ὅθεν δῆθεν καὶ οἱ Ναζωραῖοι, οἳ ἄνω μοι προδεδήλωνται. 30.2.9. συναφθεὶς γὰρ οὗτος ἐκείνοις καὶ ἐκεῖνοι τούτῳ, ἑκάτερος ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρίας τῷ ἑτέρῳ μετέδωκε. καὶ διαφέρονται μὲν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κατά τι, ἐν δὲ τῇ κακονοίᾳ ἀλλήλους ἀπεμάξαντο. ἤδη δέ μοι καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις καὶ κατὰ τὰς ἄλλας αἱρέσεις περὶ τῆς τοποθεσίας Κωκάβων καὶ τῆς Ἀραβίας διὰ πλάτους εἴρηται.

30.3.1. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οὗτος ὁ Ἐβίων, ὡς ἔφην, Χριστὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρός, τουτέστι τοῦ Ἰωσήφ, ὡρίζετο· ἐκ χρόνου δέ τινος καὶ δεῦρο οἱ αὐτοῦ, ὡς εἰς ἀσύστατον καὶ ἀμήχανον τρέψαντες τὸν ἴδιον νοῦν ἄλλοι ἄλλως παρ᾽ αὐτοῖς περὶ Χριστοῦ διηγοῦνται· [336] 30.3.2. τάχα δὲ οἶμαι ἀπὸ τοῦ συναφθῆναι αὐτοῖς Ἠλξαῖον τὸν ψευδοπροφήτην τὸν παρὰ τοῖς Σαμψηνοῖς καὶ Ὀσσηνοῖς καὶ Ἐλκεσαίοις καλουμένοις[a], ὡς ἐκεῖνος φαντασίαν τινὰ περὶ Χριστοῦ διηγοῦνται καὶ περὶ πνεύματος ἁγίου. 30.3.3. τινὲς γὰρ ἐξ αὐτῶν καὶ Ἀδὰμ τὸν Χριστὸν εἶναι λέγουσιν, τὸν πρῶτόν τε πλασθέντα καὶ ἐμφυσηθέντα ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιπνοίας. 30.3.4. ἄλλοι δὲ ἐν αὐτοῖς λέγουσιν ἄνωθεν μὲν αὐτὸν ὄντα πρὸ πάντων δὲ αὐτὸν κτισθέντα, πνεῦμα ὄντα καὶ ὑπὲρ ἀγγέλους ὄντα πάντων τε κυριεύοντα, καὶ [337] Χριστὸν λέγεσθαι, τὸν ἐκεῖσε δὲ αἰῶνα κεκληρῶσθαι· 30.3.5. ἔρχεσθαι δὲ ἐνταῦθα ὅτε βούλεται, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἦλθε καὶ τοῖς πατριάρχαις ἐφαίνετο ἐνδυόμενος τὸ σῶμα· πρὸς Ἀβραὰμ δὲ ἐλθὼν καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ὁ αὐτὸς ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἦλθεν καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐνεδύσατο καὶ ὤφθη ἀνθρώποις καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη καὶ ἀνῆλθεν. 30.3.6. πάλιν δὲ ὅτε βούλονται λέγουσιν· οὐχί, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν ἦλθε τὸ πνεῦμα ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἐνεδύσατο αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν καλούμενον. καὶ πολλὴ παρ᾽ αὐτοῖς σκότωσις, ἄλλοτε ἄλλως καὶ ἄλλως αὐτὸν ὑποτιθεμένοις. 30.3.7. καὶ δέχονται μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον. τούτῳ γὰρ καὶ αὐτοί, ὡς καὶ οἱ κατὰ Κήρινθον καὶ Μήρινθον χρῶνται μόνῳ. καλοῦσι δὲ αὐτὸ κατὰ [338] Ἑβραίους,

[a] Holl add. <μοι προδεδηλωμένον>.

stąd, skąd rzekomo wywodzą się nazorejczycy, o których wspomniałem wyżej. 30.2.9. Przyłączyli się oni do niego, a on do nich, przekazując sobie nawzajem swoje własne zepsucie. Różnią się wzajemnie między sobą w pewnej mierze, ale w kwestii złośliwości wzorowali się jedni na drugich. Jednak ja już w innych słowach i w kontekście innych herezji mówiłem szeroko o topografii Kokabe oraz Arabii.

30.3.1. Najpierw Ebion, jak wspomniałem, twierdził, że Chrystus narodził się z nasienia mężczyzny, to znaczy z Józefa[1]. Od jakiegoś czasu, aż dotąd, jego zwolennicy skierowali swój umysł ku temu, co niespójne i absurdalne, różne osoby wśród nich dają odmienne wyjaśnienia odnośnie do Chrystusa. [336] 30.3.2. Być może, jak sądzę, od momentu ich połączenia się z fałszywym prorokiem Elkasajem, powiązanym z sampsejami, ossenami, elkasaitami, także oni, podobnie jak on, opowiadają jakieś wymysły na temat Chrystusa i Ducha Świętego[2]. 30.3.3. Niektórzy z nich posuwają się nawet do twierdzenia, że Chrystus jest Adamem, który jako pierwszy został uformowany i otrzymał tchnienie od Boga[3]. 30.3.4. Inni między sobą mówią, że pochodzi z góry i został stworzony „przed wszystkim”[4], że jest duchem, jest ponad aniołami i panuje nad wszystkim, i [337] jest nazywany Chrystusem, tym, który tam otrzymał dziedzictwo świata[5]. 30.3.5. Przychodzi stamtąd, kiedy chce, podobnie jak przyszedł w Adamie i ukazał się patriarchom przyobleczony w ciało. On sam przyszedł do Abrahama, Izaaka i Jakuba, a w ostatnich dniach przybył przyobleczony w to samo ciało Adama i ukazał się ludziom, został ukrzyżowany, powstał i powrócił. 30.3.6. Gdy zaś im pasuje, twierdzą: Nie, ale na niego przyszedł duch, którym jest Chrystus, i przyoblekł się w człowieka zwanego Jezusem. Wiele jest u nich niejasności. W różnych momentach wysuwają raz po raz różne przypuszczenia na jego temat. 30.3.7. Przyjmują Ewangelię według św. Mateusza. Podobnie jak ceryntianie i meryntianie posługują się jedynie nią[6]. Nazywają ją „[Ewangelią] według [338] Hebrajczyków” i prawdziwe jest

1 Por. *Panarion* 30, 2, 2 wraz z notą.
2 Por. *Panarion* 19, 5, 4; 30, 17, 5–6; 53, 1, 1–3. 8–9.
3 Por. Rdz 2, 7; dosł: „z Bożego zamysłu”; *Panarion* 30, 34, 6; *Recognitiones* I, 45.47; Mariusz Wiktoryn, GaKom 1, 19 (ŹMT 13, s. 187: mowa o symmachianach; por. A. Baron, *Mariusz Wiktoryn – człowiek i jego dzieło*, ŹMT 13, s. 56, nota 188).
4 Por. Kol 1, 17.
5 Por. Hbr 1, 2.
6 Por. powyżej *Panarion* 28, 5, 1.

ὡς τὰ ἀληθῆ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι Ματθαῖος μόνος Ἑβραϊστὶ καὶ Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ ἐποιήσατο τὴν τοῦ εὐαγγελίου ἔκθεσίν τε καὶ κήρυγμα. 30.3.8. ἤδη δέ που καί τινες πάλιν ἔφασαν καὶ ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου τὸ κατὰ Ἰωάννην μεταληφθὲν εἰς Ἑβραΐδα ἐμφέρεσθαι ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων γαζοφυλακίοις, φημὶ δὲ τοῖς ἐν Τιβεριάδι, καὶ ἐναποκεῖσθαι ἐν ἀποκρύφοις, ὥς τινες τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότων ὑφηγήσαντο ἡμῖν κατὰ λεπτότητα· 30.3.9. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων τὴν βίβλον ὡσαύτως ἀπὸ Ἑλλάδος γλώσσης εἰς Ἑβραΐδα μεταληφθεῖσαν λόγος ἔχει ἐκεῖσε κεῖσθαι ἐν τοῖς γαζοφυλακίοις, ὡς καὶ ἀπὸ τούτου τοὺς ἀναγνόντας Ἰουδαίους τοὺς ἡμῖν ὑφηγησαμένους εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι.

30.4.1. Ἦν δέ τις ἐξ αὐτῶν Ἰώσηπος, οὐχ ὁ συγγραφεὺς καὶ ἱστοριογράφος καὶ παλαιὸς ἐκεῖνος, ἀλλ᾽ ὁ ἀπὸ Τιβεριάδος ὁ ἐν χρόνοις τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως τοῦ γέροντος [γενόμενος], ὃς καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀξιώματος κομήτων ἔτυχε καὶ ἐξουσίαν εἴληφεν ἐν αὐτῇ τῇ Τιβεριάδι ἐκκλησίαν Χριστῷ ἱδρῦσαι καὶ ἐν Διοκαισαρείᾳ καὶ ἐν Καπερναοὺμ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις, ὃς καὶ πολλὰ πέπονθεν ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων πρὶν ἢ τῷ βασιλεῖ ἐμφανισθῆναι.

30.4.2. οὗτος γὰρ ὁ Ἰώσηπος τῶν παρ᾽ αὐτοῖς ἀξιωματικῶν ἀνδρῶν ἐναρίθμιος ἦν. εἰσὶ δὲ οὗτοι[a] μετὰ τὸν πατριάρχην, ἀπόστολοι καλούμενοι. προσεδρεύουσι δὲ τῷ πατριάρχῃ καὶ σὺν αὐτῷ πολλάκις καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διάγουσι, διὰ τὸ συμβουλεύειν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν νόμον. 30.4.3. ὁ δὲ πατριάρχης κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ Ἑλλὴλ τοὔνομα ἦν (νομίζω γὰρ ὅτι οὕτως τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰώσηπος ἔλεγεν, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ χρόνου σφάλλομαι), ἐκ γένους δὲ τοῦ [339] Γαμαλιὴλ ἐτύγχανεν τοῦ παρ᾽ αὐτοῖς γενομένου πατριάρχου. 30.4.4. (ἔστι δὲ διανοηθῆναι, ὡς καὶ ἄλλοι οὕτως ὑπέθεντο, τούτους εἶναι γένους ἐκείνου τοῦ πρώτου Γαμαλιὴλ τοῦ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος, τοῦ κατὰ θεὸν συμβουλεύσαντος ἀποσχέσθαι τῆς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπηρείας)[b]. 30.4.5. τελευτῶν δὲ ὁ Ἑλλὴλ ἠξίωσε τὸν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ ἐπίσκοπον πλησιόχωρον τῆς Τιβεριέων[c] ὄντα καὶ ἐκομίσατο παρ᾽ αὐτοῦ τὸ ἅγιον λουτρὸν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ διὰ προφάσεως ἰατρικῆς ὑποθέσεως. 30.4.6. μεταστειλάμενος γὰρ αὐτὸν διὰ τοῦ προειρημένου Ἰωσήπου ὡς ἰατρὸν ὄντα

[a] Holl add. <οἱ>.
[b] Pini add. (…).
[c] Holl Τιβερι<έ>ων.

stwierdzenie, że w Nowym Testamencie tylko Mateusz wyłożył i głosił Ewangelię po hebrajsku i alfabetem hebrajskim[1]. 30.3.8. Już gdzieś ktoś twierdził coś przeciwnego, że Ewangelia według św. Jana przełożona z języka greckiego na hebrajski znajduje się w skarbcu Żydów, mam na myśli skarbiec w Tyberiadzie, i jest ukryta, jak to wyjaśnili w szczegółach niektórzy nawróceni spośród Żydów. 30.3.9. Lecz nie tylko to, ale wieść niesie, że i księga Dziejów Apostolskich analogicznie z języka greckiego przełożona na hebrajski, znajduje się tam w skarbcu, tak że Żydzi, którzy ją przeczytali, wyjaśnili nam, że z tego powodu uwierzyli w Chrystusa.

30.4.1. Był wśród nich pewien Józef, nie ów starożytny [Józef Flawiusz], który był pisarzem i historykiem, ale Józef z Tyberiady, [który urodził się] w czasach, gdy świętej pamięci imperator Konstantyn[2] był już stary. Tenże Józef został przez samego imperatora obdarzony godnością książęcą[3] i otrzymał pozwolenie na zbudowanie kościoła dla Chrystusa w samej Tyberiadzie, w Diocezarei, Kafarnaum i w innych miastach. On również wiele wycierpiał od samych Żydów, wpierw zanim został zauważony przez imperatora. 30.4.2. Ów bowiem Józef zaliczał się u nich do ludzi wysoko postawionych. Oni zaś są [pierwszymi] po patriarsze i są nazywani „apostołami". Czuwają przy patriarsze i z nim często zarówno w dzień, jak i w nocy nieustannie spędzają czas, aby służyć mu radą i przedstawiać mu sprawy zgodnie z prawem. 30.4.3. Patriarcha w tym czasie nazywał się Ellel[4] (sądzę, że w ten sposób wymawiał jego imię Józef, o ile się nie mylę, ponieważ upłynęło już sporo czasu), pochodził z rodu [339] Gamaliela, który był u nich patriarchą. 30.4.4. (Można przypuszczać, co i inni sugerowali, że wywodzą się oni od pierwszego Gamaliela z czasów Zbawiciela, który z natchnienia Bożego dał radę, aby powstrzymać się od znieważania apostołów[5]). 30.4.5. Gdy zaś Ellel umierał, zażądał, aby mu sprowadzono biskupa żyjącego wtedy w okolicach Tyberiady i przyjął od niego chrzest święty na moment śmierci pod pozorem interwencji lekarskiej. 30.4.6. Posłał po niego za pośrednictwem wspomnianego Józefa, jak gdyby on był lekarzem,

1 Por. powyżej *Panarion* 29, 9, 4 wraz z notą; Pini, s. 415–417, nota 23.
2 Mowa o Konstantynie Wielkim, który zmarł w 337 roku.
3 Por. *Panarion* 30, 11, 1.8; o takim działaniu Konstantyna por. Euzebiusz z Cezarei, *Vita Constantini* I, 42, 2; itd.; HE X, 1–4.
4 Pini proponuje imię „Hillel".
5 Por. Dz 5, 34–38.

καὶ ποιήσας πάντας ἔξω γενέσθαι παρεκάλεσε τὸν ἐπίσκοπον λέγων «δώρησαί μοι τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα». 30.4.7. ὁ δὲ μετακαλεσάμενος τοὺς ἐξυπηρετουμένους προσέταξεν ὕδωρ ἑτοιμασθῆναι, ὡς τῆς νόσου ἕνεκα βοήθημά τι προσφέρειν μέλλων δι᾽ ὑδάτων νοσοῦντι βαρέως τῷ πατριάρχῃ. οἱ δὲ ἐποίησαν τὰ ἐπιτεταγμένα· οὐ γὰρ ἐγνώκεισαν. αἰδοῦς δὲ χάριν προφασισάμενος τοὺς πάντας ἔξω ποιήσας ὁ πατριάρχης τοῦ λουτροῦ καταξιοῦται καὶ μυστηρίων ἁγίων.

30.5.1. Ὁ δὲ Ἰώσηπος ἐμοὶ αὐτῷ [τοῦτο] διελέχθη. ἐκ στόματος γὰρ αὐτοῦ ἀκήκοα ταῦτα πάντα καὶ οὐκ ἀπὸ ἄλλου τινός, ἐν τῇ γηραλέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, ὡς περί που ἐτῶν ἑβδομήκοντα γεγονότος αὐτοῦ ἢ καὶ πλειόνων. 30.5.2. παρ᾽ αὐτῷ γὰρ κατήχθην ἐν Σκυθοπόλει· μεταναστὰς γὰρ τῆς Τιβεριάδος καὶ κτήσεις ἐκεῖ ἐν Σκυθοπόλει διαφανεῖς ἐκτήσατο. ἐν γὰρ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ὁ μακαρίτης Εὐσέβιος ὁ τῆς Ἰταλίας ἐπίσκοπος Βριγκέλλας πόλεως, ὡς ἐξωρίσθη ὑπὸ Κωνσταντίου διὰ τὴν πίστιν τῆς ὀρθοδοξίας, ἐξενίζετο καὶ ἐπὶ τὴν ἐπίσκεψιν τούτου ἐγώ τε καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ ἐκεῖσε γενόμενοι καὶ αὐτοὶ παρ᾽ αὐτῷ [340] κατήχθημεν. 30.5.3. συντυχόντες δὲ τῷ Ἰωσήπῳ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ οἰκίας καὶ τὰ κατ᾽ αὐτὸν ἐρωτῶντες καὶ γνόντες ὅτι τῶν ἐμφανῶν ὑπῆρχεν παρὰ Ἰουδαίοις, ἀνετάζοντες καὶ τὴν κατ᾽ αὐτὸν ὑπόθεσιν καὶ πῶς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν μετῆλθεν, ἀκηκόαμεν ταῦτα πάντα σαφῶς καὶ οὐκ ἀπὸ ἐνηχήσεως ἑτέρου τινός. 30.5.4. ὅθεν καὶ ἀξιομνημόνευτα εἰς οἰκοδομὴν πιστῶν νομίσαντες τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα πραγματευθέντα διὰ τὴν αἰτίαν τῶν ἐν τοῖς γαζοφυλακίοις εἰς Ἑβραΐδα μετατεθέντων *, οὐ παρέργως τὴν πᾶσαν αἰτίαν τοῦ προειρημένου Ἰωσήπου παρεθέμεθα. 30.5.5. ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον Χριστιανὸς πιστὸς καταξιωθεὶς γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανοὺς σφόδρα στηλιτεύων. ἐν γὰρ τῇ πόλει ἐκείνῃ, Σκυθοπόλει φημί, μόνος οὗτος ὀρθόδοξος ὑπῆρχεν, πάντες δὲ Ἀρειανοί. 30.5.6. καὶ εἰ μὴ ὅτι κόμης ἦν καὶ τὸ τοῦ κόμητος ἀξίωμα ἐκώλυεν ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸν τῶν Ἀρειανῶν διωγμόν, [a] οὐκ ἂν ὑπέστη κἂν ἐν τῇ πόλει διατρίβειν ὁ ἀνήρ, μάλιστα ἐπὶ Πατροφίλου τοῦ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου τοῦ πολλὰ ἰσχύσαντος πλούτῳ τε καὶ αὐστηρίᾳ καὶ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον γνώσει τε καὶ παρρησίᾳ. 30.5.7. ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις νεώτερος ἐν τῇ πόλει ἀπὸ Ἑβραίων ὀρθῶς πιστεύων,

[a] Holl add. [ἐπεὶ].

i skoro doprowadził do tego, że wszyscy wyszli, poprosił biskupa, mówiąc: „Daj mi pieczęć w Chrystusie”. 30.4.7. Ów zaś przywołał sługi i polecił przygotować wodę, jak gdyby z powodu choroby zamierzał podać ciężko choremu patriarsze jakieś lekarstwo wymagające wody. A oni uczynili, co im nakazano, ponieważ nic nie wiedzieli. Skoro patriarcha, podając jako powód własny wstyd[1], doprowadził do tego, że wszyscy wyszli, został uznany za godnego chrztu i świętych misteriów.

30.5.1. Józef opowiedział mi o tym osobiście. O wszystkim usłyszałem nie od kogoś innego, ale z jego ust, gdy on już był starcem mającym około siedemdziesięciu lat albo i więcej. 30.5.2. U niego bowiem zatrzymałem się w Scytopolis. Po wyemigrowaniu z Tyberiady w Scytopolis wszedł on w posiadanie znaczących dóbr ziemskich. W jego domu był gościem świętej pamięci Euzebiusz, biskup miasta Vercelli w Italii, gdy został wygnany przez Konstancjusza z powodu swojej ortodoksyjnej wiary. Ja i inni bracia przybyliśmy tam, aby go odwiedzić, i również u niego [340] się zatrzymaliśmy. 30.5.3. Skoro spotkaliśmy się z Józefem w jego domu, pytaliśmy go o niego samego, a skoro dowiedzieliśmy się, że u Żydów należał do grona osób cieszących się szacunkiem, wypytywaliśmy go również zarówno o jego powody, jak i o sposób, w jaki przeszedł na chrześcijaństwo. Usłyszeliśmy jasno o tym wszystkim od niego, a nie z ust kogoś innego. 30.5.4. Dlatego uznaliśmy za rzecz godną zapamiętania dla zbudowania wierzących trudy poniesione przez człowieka z powodu tłumaczenia na hebrajski tekstów znajdujących się w skarbcu *, zdecydowaliśmy się przytoczyć szczegółowo całą sprawę. 30.5.5. On bowiem został uznany za godnego, aby nie tylko stać się wiernym chrześcijaninem, ale także aby mocno piętnować arian[2]. W owym mieście, mam na myśli Scytopolis, był jedynym wierzącym ortodoksyjnie, wszyscy inni byli arianami. 30.5.6. Gdyby nie to, że był on księciem i godność księcia chroniła go przed prześladowaniem ze strony arian, nie mógłby zdobyć się, żeby żyć w mieście, przede wszystkim w czasie, gdy ariańskim biskupem był Patrofil, człowiek bardzo wpływowy z racji swego bogactwa i surowości oraz zażyłej znajomości z imperatorem Konstancjuszem[3]. 30.5.7. Był w tym mieście i inny młodszy człowiek pochodzenia żydowskiego

[1] Greckie *aidos* – F. Williams oddaje przez „modesty”, a G. Pini przez „timidezza”.

[2] Por. *Ancoratus* 116, 8; Atanazy Wielki, *Adv. Arianos* II, 32; przeciwko arianom – por. *Panarion* 69.

[3] Konstancjusz, syn KonstantynaWielkiego, panował na Wschodzie od 337 roku, a na Zachodzie po roku 350, zmarł w roku 361.

ὃς οὔτε ἐτόλμα κατὰ τὸ φανερὸν[a], ἀλλὰ κρυφίως ἡμᾶς ἐπεσκέπτετο. 30.5.8. πιθανὸν δέ τι ὁ Ἰώσηπος καὶ γελοιῶδες ὑφηγεῖτο, οἶμαι δὲ τάχα ὅτι καὶ[b] ἠλήθευεν. ἔφασκε γὰρ ὅτι τελευτησάσης τῆς αὐτοῦ συμβίου, δεδιὼς μή πη ἄρα ἁρπάξωσιν αὐτὸν οἱ Ἀρειανοὶ καὶ καταστήσωσι κληρικόν (πολλάκις γὰρ κολακεύσαντες αὐτὸν πεισθῆναι τῇ αἱρέσει ὑπισχνοῦντο μείζονας προκοπάς, εἰ δέον, καὶ ἐπίσκοπον αὐτὸν καταστῆσαι) – ὁ δὲ ἔφασκε τούτου χάριν συνῆφθαι δευτέρᾳ γυναικί, ὅπως διαδράσοι τὰς αὐτῶν χειροτονίας.

30.6.1. Ἀλλὰ ἐπάνειμι τὴν ὑφήγησιν τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην ὑποθέσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου εἰς τοὐμφανὲς κατὰ λεπτότητα τοῖς βουλομένοις ἐντυγχάνειν διὰ τῶν ὑπ᾽ ἐκείνου λόγων ἐμοὶ εἰρημένων ποιησόμενος. 30.6.2. καὶ ἤδη μέν, ὡς ἐκεῖνος ὑφηγεῖτο, τοῦ πατριάρχου λουτροῦ καταξιουμένου, διὰ τῶν ἐν ταῖς θύραις ἁρμογῶν εἴσω [341] παρακύπτων, φησίν, κατενόουν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῷ πατριάρχῃ γινόμενα, εἰς νοῦν τε ἔλαβον καὶ παρ᾽ ἐμαυτῷ ἐταμιευόμην. 30.6.3. καὶ γὰρ καὶ χρυσίου ὁλκήν τινα ἱκανωτάτην ἔχων παρὰ χεῖρα ὁ αὐτὸς πατριάρχης, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, φησίν, ἐπέδωκεν τῷ ἐπισκόπῳ, φάσκων ὅτι «πρόσφερε ὑπὲρ ἐμοῦ. γέγραπται γὰρ διὰ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ δεσμεύεσθαι καὶ λύεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ [ὅτι] ἔσται ταῦτα λελυμένα καὶ δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». 30.6.4. ὡς οὖν ταῦτα ἐπράχθη, φησίν, καὶ ἠνοίγησαν αἱ θύραι, ἠρωτᾶτο ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων ὁ πατριάρχης πῶς ἔχοι διὰ τοῦ βοηθήματος, καὶ ὡμολόγει καλλίστως ἔχειν· καὶ γὰρ ᾔδει ὃ ἔλεγεν. 30.6.5. ἔπειτα δὲ [μετὰ] ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς τὸν ἀριθμόν, πολλάκις τοῦ ἐπισκόπου ἐπισκεπτομένου αὐτὸν ἐν ἰατροῦ προφάσει, ἐκοιμήθη ὁ πατριάρχης μετὰ καλῆς ἀποθέσεως, παραδοὺς τὸν ἴδιον υἱὸν κομιδῇ νέον ὄντα Ἰωσήπῳ τε καὶ ἄλλῳ τινὶ ἐπιεικεστάτῳ *. 30.6.6. τὰ πάντα τοίνυν ἐπράττετο διὰ τῶν δύο τούτων, διὰ τὸ ἔτι τὸν πατριάρχην παῖδα ὄντα

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. <ἐν τούτῳ>.

wierzący ortodoksyjnie, który nie ośmielił się jawnie, lecz potajemnie przyszedł do nas w odwiedziny. 30.5.8. Józef opowiadał pewną zabawną i prawdopodobną historię, jestem przekonany, że i w tej kwestii mówił prawdę. Twierdził, że po śmierci jego żony, bojąc się, aby arianie go nie porwali i nie ustanowili duchownym (bo często mamili go, aby go nakłonić do sekty, obiecywali mu większe awanse, gdyby było trzeba, nawet ustanowienie go biskupem). Twierdził, że dlatego ożenił się po raz drugi, aby uniknąć święceń z ich strony[1].

30.6.1. Powrócę do opowiadania kwestii odnoszącej się do patriarchy i do opowiadania Józefa, aby tym, którzy chcą przeczytać o tym jasno i w szczegółach, przedstawić to za pośrednictwem jego własnych słów wypowiedzianych do mnie. 30.6.2. Zaraz po tym, jak został ochrzczony – wyjaśniał – patrząc do środka poprzez szpary w drzwiach, [341] zrozumiałem, co biskup czynił patriarsze, zapamiętałem[2] i zachowałem dla siebie. 30.6.3. Patriarcha, mając w ręce bardzo dużą ilość złota, wyciągnąwszy rękę – opowiada Józef – wręczył biskupowi, mówiąc: „Złóż ofiarę za mnie. Jest bowiem napisane, że rzeczy na ziemi są wiązane i rozwiązane za pośrednictwem kapłanów Boga i że będą te rzeczy związane i rozwiązane w niebie”[3]. 30.6.4. Skoro to się dokonało, mówi, i otwarli drzwi, patriarcha został zapytany przez odwiedzających, jak się czuje po zastosowaniu lekarstwa. On wyznał, że czuje się bardzo dobrze. I rzeczywiście wiedział, co mówi. 30.6.5. Następnie po upływie dwóch albo trzech dni, w czasie których biskup często go odwiedzał pod pretekstem wizyty lekarskiej, patriarcha zasnął, dobrze zaopatrzony, powierzywszy własnego syna, stosunkowo młodego, opiece Józefa, a także innego, niezwykle zdolnego *. 30.6.6. To wszystko było wykonywane przez tych dwóch, ponieważ [nowy] patriarcha był jeszcze dzieckiem[4],

[1] Pini, s. 421, nota 36 wyciąga stąd wniosek, że celibat musiał być już skodyfikowany. Tymczasem wydaje się, że ów człowiek ożenił się powtórnie po prostu dlatego, że nie udzielano święceń tzw. digamistom, czyli powtórnie żonatym (por. np. synod w Rzymie w 385 roku, rozdz. 8. 11 w SCL 4, s. 40–41; Bazyli Wielki, kan. 4. 12 w SCL 3, s. 36, 40 wraz z notami). Potwierdza to sam Epifaniusz w: *Panarion* 59, 4, 2. Por. jeszcze *Panarion* 59, 4.8–10, gdzie Epifaniusz pisze o powtórnym małżeństwie za życia współmałżonka z powodu cudzołóstwa.
[2] νοῦς oznacza nie tylko umysł, rozum, intelekt, myśl, ale również serce. W liturgii wschodniej prefacja rozpoczyna się od wezwania: Ἄνω τὸν νοῦν, czyli „w górę umysł” (por. Konst-Apost w SCL 2, s. 236* z notą A. Dlatego możliwy jest również przekład: „wziąłem to sobie do serca”.
[3] Por. Mt 18, 18.
[4] Por. *Panarion* 30, 7, 1.

νηπιάζειν καὶ ἐν χειροῖν αὐτῶν ἀνατρέφεσθαι. 30.6.7. ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῆς διανοίας τοῦ Ἰωσήπου ἐνοχλουμένης πολλάκις διὰ τῶν γενομένων μυστικῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ λουτρὸν ὑποθέσει ἐσκέπτετο τί ἂν πράξειεν. καὶ ἦν ἐκεῖσε γαζοφυλακίου τις οἶκος ἐσφραγισμένος· γάζα δὲ ἑρμηνεύεται κατὰ τὴν Ἑβραΐδα θησαυρός. 30.6.8. πολλῶν δὲ πολλὰ διανοουμένων περὶ τοῦ γαζοφυλακίου τούτου διὰ τὴν σφραγῖδα, ὁ Ἰώσηπος λεληθότως τολμήσας ἤνοιξεν καὶ ηὗρεν οὐδὲν χρημάτων πλὴν βίβλους τὰς ὑπὲρ χρήματα. 30.6.9. ἀναγινώσκων δὲ ἐν ταύταις, ὡς ἤδη ἔφην, τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἑλλάδος εἰς Ἑβραΐδα φωνὴν μεταληφθὲν ηὕρατο καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, Ἑβραϊκὸν φύσει ὄν, ἐκ τούτων ἀναγνοὺς πάλιν τὴν διάνοιαν ἐτρύχετο, ἀσχάλλων μέν πως περὶ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ· ἤδη δὲ ἐκ δύο ὑποθέσεων ὑπονυττόμενος, τῆς τῶν βιβλίων ἀναγνώσεως καὶ τῆς τοῦ πατριάρχου μυσταγωγίας, ὅμως τῇ καρδίᾳ ἐσκληρύνετο, οἷα γίνεται.

30.7.1. Ὡς δὲ ἐν τούτοις κατετρίβετο, ἀδρύνεται ὁ παῖς ὁ καταλειφθεὶς ὑπὸ Ἐλλὴλ εἰς πατριαρχίαν τρεφόμενος· οὐδεὶς γὰρ ἄλλος [342] ἁρπάζει τὰς ἀρχὰς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ υἱὸς πατέρα διαδέχεται. 30.7.2. ὡς οὖν ἐπὶ τὸ ἀκμαῖον τῆς ἡλικίας ὁ νέος ἤρχετο, προσεφθείροντο αὐτῷ τινες ἥλικες ἀργοὶ καὶ ἐθάδες κακῶν· τάχα δέ, οἶμαι, Ἰούδας οὗτος ἐκαλεῖτο, οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἐπίσταμαι διὰ τὸν χρόνον. 30.7.3. μετέφερον οὖν αὐτὸν οἱ συνηλικιῶται νεώτεροι εἰς πολλὰς κακῶν ἐπιτηδεύσεις, φθοράς τε γυναικῶν καὶ λαγνείας ἀνοσίους, μαγγανείαις τισὶν μαγικαῖς ἐπιχειροῦντες αὐτῷ συνεργεῖν εἰς τὰ τῆς ἀκολασίας *, ἀγώγιμά τινα ἐπιτελοῦντες καὶ διὰ ἐπαοιδῶν βιαζόμενοι γυναῖκας ἐλευθέρας πρὸς τὴν τούτου φθορὰν ἐξ ἀνάγκης ἄγεσθαι. 30.7.4. ὁ δὲ Ἰώσηπος καὶ ὁ σὺν αὐτῷ πρεσβύτης ἀνάγκην ἔχοντες τῷ παιδὶ συνέπεσθαι βαρέως μὲν ἔφερον, πολλάκις δὲ καὶ ἐγκλήματα προσέφερον διὰ λόγων καὶ παρήνουν αὐτῷ. ὁ δὲ μᾶλλον τοῖς νέοις ἐπείθετο, κρύπτων τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀρνούμενος· οὔτε γὰρ ἐτόλμων οἱ περὶ Ἰώσηπον ἐξειπεῖν τὰ

a zatem w ich rękach spoczęło jego wychowanie. 30.6.7. W tym czasie, gdy umysł Józefa był często pełen niepokoju z powodu tajemniczych wydarzeń związanych z chrztem, zastanawiał się, co zrobić. A był tam pewien opieczętowany dom skarbca. *Gadza*[1] po hebrajsku oznacza „skarbiec". 30.6.8. Ponieważ z powodu pieczęci istniały różne podejrzenia na temat tego skarbca, Józef potajemnie odważył się otworzyć go i nie znalazł żadnych pieniędzy, ale tylko księgi cenniejsze od pieniędzy. 30.6.9. Wertując je, jak już wspomniałem[2], znalazł Ewangelię według św. Jana przetłumaczoną z języka greckiego na hebrajski oraz Dzieje Apostolskie, a ponadto Ewangelię według św. Mateusza, która w oryginale powstała po hebrajsku[3]. Po ich lekturze ponownie jego umysł był rozdarty, będąc jakoś niechętny[4] wierze w Chrystusa. Chociaż teraz z dwóch powodów był pobudzany, z powodu lektury ksiąg oraz z racji mistagogii patriarchy, jednak, jak to często się dzieje, w sercu był zatwardziały.

30.7.1. Podczas gdy on był wyczerpany tymi sprawami, chłopiec pozostawiony przez Ellela na wychowanie na patriarchę dochodził do dojrzałości. Nikt inny [342] u Żydów nie uzurpuje sobie urzędów, ale syn dziedziczy po ojcu[5]. 30.7.2. Gdy chłopiec doszedł do wieku młodzieńczego, zetknął się na swe nieszczęście z jakimiś rówieśnikami – próżniakami o złych obyczajach. Wydaje mi się, że miał on na imię Juda, ale nie mam całkowitej pewności, ponieważ upłynęło już sporo czasu. 30.7.3. Jego bardzo młodzi towarzysze wciągnęli go do wielu złych zachowań, uwodzenia kobiet oraz bezbożnej rozpusty. Magicznymi sztuczkami usiłowali mu pomóc w jego bezwstydnych zachowaniach, * robiąc jakieś napoje miłosne i za pomocą czarów zmuszając wolne kobiety, aby były pod przymusem prowadzone do uwiedzenia przez niego. 30.7.4. Józef i towarzyszący mu starzec, którzy byli zobowiązani do opieki na chłopcem, z trudem to znosili i często kierowali do niego słowne upomnienia i zachęty. Ale on wolał słuchać młodych kolegów, ukrywając swoje haniebne czyny i im zaprzeczając. Józef ani jego towarzysz nie ośmielili się wystąpić z otwartym

---

1 Termin γάζα pochodzi z języka perskiego; pojawia się w ST 29 razy, szczególnie u Ezdrasza, Nehemiasza oraz w Księgach Machabejskich. Por. Abramowiczówna, t. I, s. 449.
2 Por. *Panarion* 30, 3, 8–9.
3 Por. *Panarion* 29, 9, 4 wraz z notą; 30, 3, 7; 30,13, 1–2.
4 Zarówno F. Williams, jak i G. Pini proponują przekład słowa ἀσχάλλω jako odczuwanie niepokoju.
5 Dziedziczenie funkcji kapłańskjich – por. Pwt 18, 5; Sdz 17, 5 itd.

κατ᾽ ἐκείνου φανερῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ ὡς δι᾽ ἐπιστήμην παρῄνουν. 30.7.5. παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα εἰς τὰ θερμὰ ὕδατα. πανήγυρις δὲ ἐκεῖ κατ᾽ ἔτος ἄγεται· ἀπέρχονται γὰρ πανταχόθεν οἱ βουλόμενοι λούσασθαι ἡμέρας τινάς, νοσημάτων δῆθεν ἀποβολῆς ἕνεκεν, ὅπερ ἐστὶ διαβολικὸν στρατήγημα. ἔνθα γὰρ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ θαύματα γεγένηται, προὔλαβεν ὁ δι᾽ ἐναντίας θεῖναι αὐτοῦ τὰ ὀλετήρια δίκτυα. ἀνδρόγυνα γὰρ ἐκεῖσε λούονται. 30.7.6. κατὰ συγκυρίαν δὲ γυνή τις ἐλευθέρα ἔτυχεν ἐν τῷ λουτρῷ, κάλλει διαπρέπουσα εὐμορφίας. καὶ ὁ νεώτερος θελχθεὶς τῷ ἔθει τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας, διιὼν ἐν τῷ ἀέρι παρενέτριψεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ τοῦ γυναίου. 30.7.7. ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐσφραγίσατο εἰς ὄνομα Χριστοῦ οἶα δὴ Χριστιανὴ οὖσα· ᾗ οὔτε ἀνάγκη ἦν παρανομεῖν καὶ ἀνδρογύνως λούεσθαι. συμβαίνει δὲ ταῦτα τοῖς ἀφελέσι καὶ ἰδιώταις ἀνθρώποις παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων ῥᾳθυμίαν μὴ ἀσφαλιζομένων διὰ τῆς διδασκαλίας. [343] 30.7.8. ὅμως ἵνα δείξῃ ὁ θεὸς τὰ αὐτοῦ θαυμάσια, τοῦ ἐπιχειρήματος τὸ μειράκιον ἀπέτυχεν, φημὶ δὲ ὁ πατριάρχης. διεπέμψατο γὰρ πρὸς αὐτὴν[a] καὶ δῶρα ἐτάξατο· ἡ δὲ τοὺς διαπεμφθέντας ἐξυβρίσασα οὐκ ἐκάμφθη τῇ τοῦ ἀκολάστου ματαιοεργίᾳ.

30.8.1. Ἐντεῦθεν οἱ συνεργοῦντες αὐτῷ γνόντες τὴν τοῦ παιδὸς ὀδύνην, ἣν εἰς τὸ γύναιον ἀπημπόλησεν, ἐπιχειροῦσιν αὐτῷ τινα μείζονα μαγγανείαν κατασκευάσαι, ὡς αὐτὸς Ἰώσηπος ἐμοὶ κατὰ λεπτότητα ὑφηγήσατο. 30.8.2. ἀπάγουσι γὰρ τὸν ἄθλιον παῖδα μετὰ δύσιν ἡλίου ἐν τοῖς πλησιαίτερον τύμβοις· πολυάνδρια δέ ἐστιν οὕτως ἐν τῇ πατρίδι καλούμενα σπήλαια ἐν πέτραις ὀρυκτὰ κατεσκευασμένα. 30.8.3. ἐκεῖ παραλαβόντες τὸν προειρημένον οἱ ἅμα αὐτῷ γόητες ἐπῳδάς τινας καὶ ἐπιορκισμοὺς καὶ ἐπιτηδεύματα ἀσεβείας ἔμπλεα εἰς αὐτὸν ἐποιοῦντο καὶ εἰς ὄνομα τῆς προειρημένης γυναικός. 30.8.4. ἐκ θεοῦ δὲ βουλήσεως εἰς νοῦν ταῦτα ἦλθεν τοῦ ἄλλου πρεσβύτου τοῦ σὺν Ἰωσήπῳ τυγχάνοντος· ὁ δὲ αἰσθόμενος τῶν γινομένων τῷ Ἰωσήπῳ ἀνακοινοῦται. καὶ πρῶτον μὲν ταλανίσας ἑαυτὸν ἔφη «τάλανες ἡμεῖς» φησίν, «ἀδελφέ, καὶ ἀπωλείας σκεύη, τίνι προσεδρεύομεν;» 30.8.5. ὁ δὲ Ἰώσηπος τὴν αἰτίαν ἐρωτήσας οὐ πρότερον ἤκουσε παρ᾽

[a] αὐτὴν] τὴν γυναῖκα Holl.

oskarżeniem przeciwko niemu, ale kierowali zachęty do niego jak gdyby ze względu na jego edukację. 30.7.5. Pewnego razu udali się do Gadary do ciepłych wód[1]. Tam każdego roku obchodzi się święto. Przybywają zewsząd ci, którzy chcą kąpać się przez ileś dni, aby rzekomo pozbyć się swoich chorób, co jednak jest diabelskim fortelem. Tam bowiem, gdzie Bóg dokonuje cudów, przeciwnik już rozciągnął swe zgubne sieci, ponieważ kąpią się tam razem mężczyźni i kobiety[2]. 30.7.6. Poprzez zbieg okoliczności pojawiła się w kąpieli jakaś wolna kobieta o nadzwyczajnej urodzie. Młodzieniec zwabiony swoim zwyczajowym bezwstydem otarł się swoim bokiem o jej bok, mijając ją w pomieszczeniu z gorącą parą. 30.7.7. Ona, ponieważ była chrześcijanką, uczyniła znak krzyża[3]. Nie miała potrzeby łamać zasad i kąpać się wspólnie z mężczyznami. Zdarza się to ludziom prostym i ignorantom ze względu na lekkomyślność nauczycieli, którzy nie zabezpieczają wychowanków przez nauczanie. [343] 30.7.8. Jednak, aby Bóg ukazał swoje cuda, młodzieńcowi – mam na myśli patriarchę – nie udało się zrealizować zamysłu. Posłał bowiem do niej posłańców i obiecał prezenty. Ale ona znieważyła posłańców i nie dała się nakłonić daremnym zabiegom bezwstydnika.

30.8.1. Od tego momentu, skoro jego towarzysze poznali smutek, który ogarnął chłopca z powodu kobiety, usiłowali mu przygotować jakiś silniejszy środek magiczny, jak to opowiedział mi z detalami sam Józef. 30.8.2. Po zachodzie słońca zaprowadzili nieszczęśliwego chłopca na pobliskie groby. „Polyandria”[4] – w ten sposób są nazywane w mojej ojczyźnie jaskinie wykute i urządzone w skałach. 30.8.3. Skoro zaprowadzili tam wspomnianego młodzieńca, towarzyszący mu szarlatani wyrecytowali jakieś zaklęcia oraz czary i wykonali pełno bezbożnych praktyk odnośnie do niego oraz w imię wspomnianej kobiety. 30.8.4. Z woli Bożej nie umknęło to uwagi innego starca, który był z Józefem. Skoro zdał sobie sprawę z tego, co się dzieje, poinformował o tym Józefa. Najpierw określiwszy siebie mianem nieszczęśliwego, powiedział: „Jesteśmy nieszczęśnikami – mówi – bracie, oraz naczyniami zguby. Kim my się opiekujemy?”. 30.8.5. Gdy Józef zapytał o powód takich słów, nie wcześniej

[1] Słynne termy w Gadarze – por. Pini, s. 425, nota 43.

[2] Wspólnej kąpieli zakazywano z powodów higienicznych i moralnych już w starożytności – por. Hezjod, *Opera et dies* 753; Klemens Aleksandryjski, *Pedagog* III, 5, 31–32; Konst-Apost I, 9, 1; synod w Laodycei, kan. 30 (SCL 4, s. 115); synod w Trullo (Quinisexta), kan. 7, a na Zachodzie Cyprian z Kartaginy, *De habitu virginum* 19.

[3] Dosłownie: „opieczętowała samą siebie w imię Chrystusa”.

[4] Termin πολυάνδρια oznacza wspólne groby.

αὐτοῦ διὰ λόγων πρὶν αὐτοῦ λαβόμενος τῆς χειρὸς ὁ πρεσβύτης ἀπήγαγε τὸν Ἰώσηπον, ἔνθα τὸ ἄθροισμα οἱ φθοριμαῖοι μετὰ τοῦ νεωτέρου ἐν τοῖς μνήμασι μαγγανείας ἕνεκα ἐποιοῦντο. 30.8.6. καὶ ἔξω μὲν τῆς θύρας στάντες τὰ παρ᾽ ἐκείνων γινόμενα κατηκροάσαντο, ἐκείνων δὲ ἐξιόντων ὑπεχώρησαν. οὔπω γὰρ πολλὴ ἑσπέρα ἦν, ἀλλὰ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν ἡλίου δύσιν, ἔτι δυναμένου ὀφθαλμοῦ ἀμαυρῶς ἰδεῖν. 30.8.7. μετὰ οὖν τὴν τῶν ἀσεβεστάτων ἔξοδον ἀπὸ τοῦ μνημείου οἱ περὶ Ἰώσηπον εἰσῆλθον καὶ καταλαμβάνουσιν τινὰ † ἐπιτηδεύματα καὶ ἄλλα τινὰ ἐπιτηδεύματα περιεργίας χαμαὶ ἐρριμμένα, οἷς προσκενώσαντες οὖρα καὶ ἐπαμήσαντες κόνιν, ὡς ἐκεῖνος ἔφη, ἐξῆλθον. 30.8.8. ἔγνωσαν δὲ τὴν ἐπιβουλήν, διὰ ποίαν γυναῖκα αὐτοῖς [344] ἐκακουργήθη ταῦτα, καὶ παρετηροῦντο εἰ κατισχύσουσιν. 30.8.9. ὡς οὖν οὐ κατίσχυσαν οἱ γόητες (διὰ γὰρ τῆς σφραγῖδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πίστεως ἐβοηθήθη ἡ γυνή), ἔγνωσαν τὸν νεώτερον ἐν τρισὶ νυξὶν διὰ τὴν τοῦ γυναίου ἄφιξιν προσκαρτερήσαντα, εἰς ὕστερον δὲ μαχεσάμενον τοῖς τὴν περιεργίαν ποιησαμένοις, ὅτι οὐκ ἐπέτυχεν. 30.8.10. τοῦτο τρίτον τῷ Ἰωσήπῳ κατηχήσεως ἔργον ἐγίνετο, ὅτι οὐκ ἴσχυσεν, ἔνθα ὄνομα Χριστοῦ καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δύναμις. οὐ μὴν δὲ ἤδη ἐπείσθη Χριστιανὸς γενέσθαι.

30.9.1. Ἔπειτα φαίνεται αὐτῷ ἐν ὕπνοις ὁ κύριος, φάσκων ὅτι «ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν οἱ σοὶ γονεῖς ἐσταύρωσαν, ἀλλὰ πίστευε εἰς ἐμέ». ὁ δὲ οὐδ᾽ οὕτως πεισθεὶς ὑπέπεσεν νόσῳ μεγάλῃ καὶ ἀπηγορεύθη. ὁ δὲ κύριος πάλιν ὀπτάνεται αὐτῷ, φήσας αὐτῷ πιστεύειν καὶ ἰαθήσεσθαι· ὁ δὲ ἐπαγγειλάμενος ἀνέσφηλεν καὶ πάλιν ἐνέμενεν τῇ σκληραυχενίᾳ. 30.9.2. εἰς δευτέραν δὲ πάλιν ὑποπίπτει νόσον καὶ ὡσαύτως ἀπηγορεύθη. ὑποληφθεὶς δὲ τελευτᾶν ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ Ἰουδαίων τὸ παρ᾽ αὐτοῖς ἀεὶ μυστηριωδῶς γινόμενον παρὰ τούτων ἤκουσε. 30.9.3. τῶν γὰρ νομομαθῶν ἀνήρ τις πρεσβύτης ἐλθὼν εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ ἀπήγγειλε λέγων ὅτι «πίστευε [εἰς] Ἰησοῦν, τὸν ἐσταυρωμένον ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἡγεμόνος, υἱὸν θεοῦ προόντα καὶ ἐκ Μαρίας ὕστερον γεγεννημένον, Χριστὸν δὲ ὄντα θεοῦ καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα, καὶ ὅτι αὐτὸς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς». ταῦτα ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος ἐν τῇ ὑφηγήσει σαφῶς μοι ἀνήγγειλεν, ὡς φιλαλήθως ἔστιν εἰπεῖν. 30.9.4. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλου τινὸς τὸ τοιοῦτον ἤκουσα, ἔτι ὄντος Ἰουδαίου διὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων φόβον ἀνὰ μέσον δὲ Χριστιανῶν πολλάκις διατρίβοντος καὶ Χριστιανοὺς τιμῶντός τε καὶ ἀγαπῶντος, συνοδεύσαντός μοι ἐν

usłyszał od niego słowa odpowiedzi, zanim starzec nie wziął go za rękę i nie zaprowadził Józefa tam, gdzie nieszczęśnicy wraz z młodzieńcem zgromadzili się w grobach ze względu na praktyki magiczne. 30.8.6. Stanąwszy na zewnątrz przy wejściu, słuchali z uwagą tego, co tamci czynili, lecz odeszli, zanim tamci wyszli. Jeszcze nie było późno wieczorem, ale zbliżał się zachód słońca, chociaż oko jeszcze mogło nieco zobaczyć. 30.8.7. Po wyjściu z grobu bezbożników Józef wraz z towarzyszem weszli do środka i zauważyli jakieś przedmioty oraz inne narzędzia magiczne rzucone na ziemię, które oni opróżnili, napełnili uryną[1] i przysypali kurzem, jak powiedział, i wyszli. 30.8.8. Poznali zaś, przeciwko komu jest plan, na jaką kobietę przygotowali [344] to wszystko, i obserwowali, czy zwyciężą. 30.8.9. Jednakże szarlatani nie zwyciężyli (albowiem kobieta została wsparta przez znak Chrystusa oraz przez wiarę), poznali, że młodzieniec przez trzy noce czekał na przyjście kobiety, a na koniec pokłócił się z tymi, którzy wykonywali magiczne sztuczki, ponieważ nie okazały się skuteczne. 30.8.10. To była trzecia nauka dla Józefa, że moc magii nie miała skuteczności tam, gdzie pojawiło się imię Chrystusa i znak krzyża. Ale jeszcze nie dał się przekonać, by stać się chrześcijaninem.

30.9.1. Następnie ukazał mu się we śnie Pan, mówiąc: „Ja jestem Jezus, którego twoi przodkowie ukrzyżowali, lecz wierz we Mnie”[2]. Skoro nawet w ten sposób nie dał się przekonać, zapadł na poważną chorobę i utracił siły. Pan znowu mu się ukazał, mówiąc mu, żeby uwierzył, a zostanie uzdrowiony. Skoro obiecał, odzyskał zdrowie, a następnie znowu trwał w uporze. 30.9.2. Po raz drugi zapadł na chorobę i podobnie utracił siły. Ponieważ w mniemaniu jego żydowskich krewnych miał umrzeć, usłyszał od nich słowa, które wśród nich zawsze potajemnie były mówione. 30.9.3. Pewien starszy człowiek z grona uczonych w prawie przyszedł i powiedział mu na ucho słowa: „Wierz w Jezusa, ukrzyżowanego w czasach namiestnika Poncjusza Piłata, będącego Synem Bożym i zrodzonego z Maryi, który jest Chrystusem Boga, powstał z martwych, i przychodzi sądzić żywych i umarłych”. Szczerze mówiąc, sam Józef mi to jasno w swej opowieści przedstawił. 30.9.4. Lecz także od kogoś innego o czymś podobnym usłyszałem, kto chociaż jeszcze był Żydem z obawy przed Żydami, ale spędzał często czas wśród chrześcijan, ponieważ szanował i kochał chrześcijan. Podróżował ze mną po

---

1 Por. *Panarion* 9, 3, 6; Apulejusz, *Metamorfozy* I, 13.

2 Zdaniem Piniego wyraźna transpozycja wizji Pawła – por. Dz 9, 5; 4, 10; 5, 30.

τῇ ἐρήμῳ τῆς Βαιθὴλ καὶ Ἐφραΐμ ἐπὶ τὴν ὀρεινὴν ἀνερχομένῳ ἀπὸ τῆς Ἰεριχοῦς καὶ ἀντιβάλλοντι πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ αὐτοῦ μὴ ἀντιλέγοντος. 30.9.5. θαυμάζοντος δέ μου καὶ ἐρωτῶντος τὴν αἰτίαν (ἦν γὰρ καὶ νομομαθὴς καὶ δυνάμενος ἀντιλέγειν), τίνος χάριν οὐκ ἀντιλέγει ἀλλὰ πείθεται περὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἀκούων τὰ τοσαῦτα ἀπεκάλυψέν μοι καὶ οὗτος, ὡς μέλλων τελευτᾶν ἤκουσε παρ᾽ αὐτῶν [345] εἰς ἀκοὴν ὠτίου ἐν ψιθυρισμῷ ὅτι «Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σταυρωθεὶς υἱὸς τοῦ θεοῦ μέλλει σε κρίνειν». 30.9.6. ἀλλὰ ταῦτά μοι περὶ τούτων καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐνταῦθα [μοι] ἐξ ἀληθινῆς ἀκοῆς παρακείσθω.

30.10.1. Ἔτι δὲ ὁ Ἰώσηπος ἐν νόσῳ ἦν καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ πρεσβύτου ὡς προεῖπον μετὰ τῶν ἄλλων ὅτι Ἰησοῦς Χριστός σε κρινεῖ, ἔτι ἐσκληρύνετο. ὁ δὲ κύριος πάλιν πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν δι᾽ ὁράματος ἐνυπνίου «ἰδού» φησίν «ἰῶμαί σε, ἀλλὰ ἀναστὰς πίστευε». ἀναστὰς δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς νόσου οὐκ ἐπίστευσεν. 30.10.2. ὑγιαίνοντι δὲ αὐτῷ φαίνεται ὁ κύριος πάλιν κατ᾽ ὄναρ, ἐγκαλῶν αὐτῷ δι᾽ ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπίστευσεν. ἐπαγγέλλεται δὲ αὐτῷ λέγων ὁ κύριος ὅτι εἰς πληροφορίαν πίστεως εἴ τι βούλει ἐν ὀνόματί μου θεοσήμειον ἐργάσασθαι, ἐπικάλεσαί με κἀγὼ ποιήσω. 30.10.3. μαινόμενος δέ τις ἦν ἐν τῇ πόλει, ὃς γυμνὸς τὴν πόλιν περιῄει (φημὶ δὲ ἐν Τιβεριάδι) καὶ πολλάκις ἐνδιδυσκόμενος τὴν ἐσθῆτα διερρήγνυεν, ὡς ἔθος τοῖς τοιούτοις. 30.10.4. ὁ οὖν Ἰώσηπος βουλόμενος ἐν πείρᾳ γενέσθαι τοῦ ὁράματος, διστάζων δὲ ἔτι αἰδοῖ κατείχετο. παραλαμβάνει γοῦν τοῦτον ἔνδον καὶ ἀποκλείσας τὴν θύραν ὕδωρ τε λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα καὶ σφραγίσας τὸ ὕδωρ, ἐρράντισεν ἐπὶ τὸν ἐμμανῆ ἄνθρωπον φήσας «ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου τοῦ σταυρωθέντος ἔξελθε ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον καὶ ὑγιὴς γένηται». 30.10.5. ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀνακράξας μέγα καὶ χαμαὶ πεσών, ἀφρίσας πολλὰ καὶ σπαραχθεὶς ἔμεινεν πολλὴν ὥραν ἀκίνητος, Ἰώσηπος δὲ ὑπενόησε τὸν ἄνθρωπον τεθνάναι. 30.10.6. ὁ δὲ μετὰ ὥραν διατριψάμενος τὸ πρόσωπον[a] ἀνέστη καὶ ἀναστὰς καὶ θεασάμενος τὴν ἰδίαν γύμνωσιν ἑαυτὸν ἔκρυπτεν καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ ἐπετίθει, μηκέτι φέρων ἰδεῖν τὴν ἰδίαν γύμνωσιν. 30.10.7. ἱμάτιον δὲ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου ἐξ ὧν εἶχεν ἐνδυθείς, εἰς κατάστασιν συνέσεως καὶ σωφρονισμοῦ ἐλθὼν τῷ τε ἀνδρὶ πολλὰ εὐχαριστήσας καὶ θεῷ, γνοὺς ὅτι δι᾽ αὐτοῦ ἔτυχε τῆς σωτηρίας, ἐν τῇ πόλει διεφήμιζε τὸν ἄνδρα, καὶ γνωστὸν ἐγένετο τοῖς ἐκεῖσε Ἰουδαίοις τοῦτο τὸ

[a] πρόσωπον] μέτωπον Holl.

pustyni Betel i Efraima, gdy wchodziłem w góry z Jerycha i mówiłem do niego o przyjściu Chrystusa, on mi się nie sprzeciwiał. 30.9.5. Gdy byłem zdumiony i pytałem o powód (on był nauczycielem prawa i potrafił polemizować), dla którego nie podejmuje polemiki, lecz zgadza się ze mną w tym, co odnosi się do naszego Pana Jezusa Chrystusa, on, słysząc o tym, wyjawił mi, że gdy był bliski śmierci, usłyszał od nich [345] szeptem na ucho, że „Jezus Chrystus, ukrzyżowany Syn Boży, przyjdzie sądzić". 30.9.6. Lecz w tym miejscu zostawmy na boku to, co się odnosi do nich i tej pochodzącej z autentycznego źródła relacji.

30.10.1. Józef był jeszcze w chorobie i chociaż, jak wspomniałem, wraz z innymi usłyszał od starca: „Jezus cię osądzi", nadal pozostał zatwardziałym. Lecz Pan w swojej miłości do ludzi ponownie powiedział do niego w wizji sennej: „Oto – mówi – uzdrawiam cię, lecz skoro powstaniesz, uwierz". Chociaż po raz kolejny powstał z choroby, nie uwierzył. 30.10.2. Skoro wyzdrowiał, Pan ukazał mu się ponownie we śnie, domagając się odpowiedzi na pytanie, dlaczego nie uwierzył. Pan obiecał mu, mówiąc: „Jeżeli dla całkowitej pewności wiary chcesz, żeby w moje imię został uczyniony cud, wezwij mnie, a ja to uczynię". 30.10.3. Był w mieście pewien szaleniec, który chodził nago po mieście (mam na myśli Tyberiadę) i chociaż często nosił ubranie, rozrywał je, jak to jest w zwyczaju tego typu ludzi. 30.10.4. Józef chciał poddać próbie to, co widział, ponieważ jeszcze się wahał, powstrzymywany wstydem. Wziął więc tego człowieka do środka, zamknął drzwi, wziął do ręki wodę, uczynił nad nią znak krzyża i pokropił szaleńca, mówiąc: „W imię Jezusa Nazarejczyka ukrzyżowanego, wyjdź z niego, demonie, i niech będzie zdrowy"[1]. 30.10.5. Ów człowiek krzyknął głośno i upadł na ziemię, pienił się mocno i miotał, a następnie przez długi czas pozostał bez ruchu. Józef przypuszczał, że on umarł. 30.10.6. Po pewnym czasie, przecierając swą twarz, podniósł się, a gdy wstał i zobaczył własną nagość, zaczął się zasłaniać i położył swe ręce na genitaliach, nie mogąc już dłużej znieść patrzenia na własną nagość. 30.10.7. Okryty przez Józefa jednym z posiadanych przez niego płaszczy, doszedł do stanu świadomości i panowania nad sobą i długo dziękował człowiekowi i Bogu, ponieważ poznał, że za pośrednictwem Józefa odzyskał zdrowie. Rozgłaszał o nim informacje po mieście i tamtejszym Żydom stał się znany ten

[1] Por. Dz 3, 6; 4, 10.

σημεῖον. 30.10.8. θρύλλος δὲ πολὺς ἠκολούθησεν ἐν τῇ πόλει λεγόντων ὅτι Ἰώσηπος τὰ γαζοφυλάκια ἀνοίξας καὶ εὑρὼν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ ἀναγνούς, σημεῖα μεγάλα ἐργάζεται. ἦν δὲ ἀληθὲς τὸ ὑπ᾽ αὐτῶν λεγόμενον, οὐχ ὡς δὲ αὐτοὶ ὑπενόουν. 30.10.9. ἔτι δὲ [346] ἐπέμενεν ὁ Ἰώσηπος σκληρυνόμενος τῇ καρδίᾳ. ἀλλὰ ὁ φιλάνθρωπος θεός, προφάσεις ἀεὶ ἐνεργῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθάς, ταύτας παρέχει τοῖς εἰς ζωὴν καταξιουμένοις ἀνθρώποις.

30.11.1. Συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ τῷ Ἰωσήπῳ μετὰ τὸ ἁδρυνθῆναι Ἰούδαν τὸν πατριάρχην, ὃν προείπαμεν (τάχα γὰρ οὕτως ἐλέγετο), ἀμοιβῆς ἕνεκα γέρας τῷ Ἰωσήπῳ τῆς ἀποστολῆς δοῦναι τὴν ἐπικαρπίαν. 30.11.2. καὶ μετ᾽ ἐπιστολῶν οὗτος ἀποστέλλεται εἰς τὴν Κιλίκων γῆν· ὃς ἀνελθὼν ἐκεῖσε ἀπὸ ἑκάστης πόλεως τῆς Κιλικίας τὰ ἐπιδέκατα καὶ τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰουδαίων εἰσέπραττεν. 30.11.3. ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ κατάγεται πλησιαίτερον τῆς ἐκκλησίας, οὐκ οἶδ᾽ εἰπεῖν ἐν ποίᾳ πόλει. φιλ[ι]οῦται δὲ τῷ ἐκεῖσε ἐπισκόπῳ, † ὃς λεληθότως ᾔτησε παρ᾽ αὐτοῦ τὰ εὐαγγέλια καὶ ἀνέγνω. 30.11.4. ἐπεὶ οὖν οἷα ἀπόστολος (οὕτως γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς ὡς ἔφην τὸ ἀξίωμα καλεῖται), ἐμβριθέστατός [τε ὢν] καὶ καθαρεύων δῆθεν, τὰ εἰς κατάστασιν εὐνομίας οὗτος διετέλει προβαλλόμενος, πολλοὺς τῶν κατασταθέντων ἀρχισυναγώγων καὶ ἱερέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ ἀζανιτῶν (τῶν παρ᾽ αὐτοῖς διακόνων ἑρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν) καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τοῦ ἀξιώματος, ὑπὸ πολλῶν ἐνεκοτεῖτο, οἵτινες ὥσπερ ἀμύνασθαι αὐτὸν πειρώμενοι πολυπραγμονεῖν τοῦτον καὶ ἰχνηλατεῖν τὰ παρ᾽ αὐτοῦ γινόμενα οὐ μικρὸν ἐσπούδαζον. 30.11.5. διὰ τοιαύτην δὲ αἰτίαν πολυπραγμονήσαντες ἀθρόως εἰσέφρησαν οἴκαδε εἰς τὸ αὐτοῦ ἐφέστιον καὶ καταλαμβάνουσιν αὐτὸν τὰ εὐαγγέλια διερχόμενον, τήν τε βίβλον κατέχουσι τὸν δὲ ἄνδρα ἁρπάζουσι, σύροντες χαμαὶ καὶ βοῶντες, καὶ αἰκίας ἐπιφέροντες οὐ τὰς τυχούσας ἀπάγουσι μὲν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μαστίζουσι τοῦτον κατὰ τὸν νόμον. 30.11.6. καὶ οὗτος αὐτῷ πρῶτος ἀγὼν γίνεται· ἐπέστη δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως καὶ ἀφείλετο αὐτόν. ἄλλοτε δὲ καταλαμβάνουσιν αὐτὸν ἐν ὁδοιπορίᾳ τινί, ὡς ἡμῖν ὑφηγήσατο, καὶ ῥίπτουσιν αὐτὸν εἰς Κύδνον τὸν ποταμόν. τῷ δὲ ῥεύματι αὐτὸν ἀφαρπαχθέντα[a] ἐτόπασαν μή πη ἄρα ὅλωλεν ὑποβρύχιος γενόμενος τοῖς ὕδασι καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τούτῳ. 30.11.7. ὁ δὲ μικρῷ [347] ὕστερον λουτροῦ ἁγίου καταξιοῦται (ἐσώθη γάρ), ἄνεισι δὲ ἐπὶ τὸ κομιτάτον καὶ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ φιλιοῦται καὶ ἀνέθετο αὐτῷ τὰ καθ᾽ ἑαυτὸν ἅπαντα, ὡς ἦν τῶν κατ᾽ Ἰουδαίους ἐξοχωτάτης

[a] Holl add. *.

cud. 30.10.8. Wiele wrzawy powstało w mieście z powodu ludzi twierdzących, że Józef otwarł skarbiec, znalazł zapisane Imię Boga, przeczytał je i dokonuje wielkich cudów. To, co oni mówili, było prawdą, jednak nie w taki sposób, jak sądzili. 30.10.9. Jeszcze nadal [346] Józef pozostawał zatwardziały w sercu. Lecz miłosierny Bóg, który zawsze stwarza dobre okazje dla tych, którzy Go kochają, oferuje je ludziom uznanym za godnych życia.

30.11.1. Zdarzyło się Józefowi osobiście, że po dojściu do dojrzałości patriarchy Judasza, o którym wspomnieliśmy (tak się prawdopodobnie nazywał)[1], tytułem rekompensaty jako dar dał Józefowi dochody z apostolatu. 30.11.2. Został on wysłany do Cylicji z zadaniem. Skoro tam dotarł, z każdego miasta z Cylicji ściągał dziesięciny oraz pierwociny od Żydów w prowincji. 30.11.3. W tym okresie doszło do jego bliższego kontaktu z Kościołem, choć nie potrafię powiedzieć, w którym mieście. Zaprzyjaźnił się z tamtejszym biskupem †. Potajemnie poprosił go o ewangelie i je przeczytał. 30.11.4. Skoro jako apostoł (tak bowiem u nich, jak wspomniałem, jest nazywana ta godność) był bardzo poważny i z pewnością bez zarzutu, on nie ustawał w wysiłkach dla ustanowienia praworządności, wielu spośród ustanowionych przełożonymi synagog i kapłanami, starszymi oraz „adzanitami" (określenie oznaczające u nich diakonów lub pomocników) usuwając i pozbawiając stanowiska. Naraził się wielu, którzy niejako chcąc się na nim zemścić, podjęli niemały wysiłek dociekania na temat jego osoby i śledzenia tego, co czyni. 30.11.5. Depcząc mu z tego powodu po piętach, [w pewnym momencie] tłumnie wtargnęli do domu, w którym mieszkał, i przyłapali go na studiowaniu Ewangelii. Księgę zarekwirowali, a mężczyznę złapali, ciągnąc go po ziemi i krzycząc. Następnie wśród niespotykanych zniewag prowadzili go do synagogi i zgodnie z Prawem chłostali. 30.11.6. To była jego pierwsza walka. Biskup miasta stanął w jego obronie i uwolnił go. Innym zaś razem złapali go podczas podróży, jak mi powiedział, i wrzucili go do rzeki Kydnus. Ponieważ został porwany przez prąd rzeki i znalazł się pod powierzchnią wody, przypuszczali, że zginął, i cieszyli się z tego. 30.11.7. Nieco [347] później został uznany za godnego chrztu świętego (bo został ocalony). Wszedł do dworu i zaprzyjaźnił się z cesarzem Konstantynem, opowiedział mu wszystko o sobie, jak był pod względem godności jednym z najwybitniejszych Żydów, i jak boskie wizje mu się

[1] Por. *Panarion* 30, 7, 2.

ἀξίας καὶ ὡς αἱ θεοπτίαι αὐτῷ πάντῃ ἐπεφαίνοντο, τοῦ κυρίου αὐτὸν προσκαλουμένου εἰς τὴν ἁγίαν κλῆσιν καὶ σωτηρίαν τῆς κατ᾽ αὐτὸν πίστεώς τε καὶ γνώσεως. 30.11.8. ὁ δὲ ἀγαθὸς βασιλεύς, δοῦλος ὢν Χριστοῦ ἐν ἀληθείᾳ καὶ τὸν κατὰ θεὸν ζῆλον ἐν βασιλεῦσι μετὰ Δαυὶδ καὶ Ἐζεκίαν καὶ Ἰωσίαν κεκτημένος, γέρας αὐτῷ δίδωσιν, ὡς ἤδη προεῖπον, ἀξιώματος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ. 30.11.9. κόμητα γὰρ αὐτὸν κατέστησε, φήσας αὐτῷ αἰτεῖν πάλιν ὃ βούλεται· ὁ δὲ οὐδὲν ᾐτήσατο πλὴν τοῦτο μέγιστον χάρισμα τυχεῖν παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ ἐπιτραπῆναι [καὶ] διὰ προστάγματος βασιλικοῦ οἰκοδομῆσαι Χριστοῦ ἐκκλησίας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κώμαις τῶν Ἰουδαίων, ἔνθα τις οὐδέποτε ἴσχυσεν προστήσασθαι ἐκκλησίας διὰ τὸ μήτε Ἕλληνα μήτε Σαμαρείτην μήτε Χριστιανὸν μέσον αὐτῶν εἶναι. 30.11.10. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν Τιβεριάδι καὶ ἐν Διοκαισαρείᾳ τῇ καὶ Σεπφουρὶν καὶ ἐν Ναζαρὲτ καὶ ἐν Καπερναοὺμ φυλάσσεται[a] παρ᾽ αὐτοῖς [τοῦ] μὴ εἶναι ἀλλόεθνον.

30.12.1. Λαβὼν δὲ ὁ Ἰώσηπος τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐξουσίαν μετὰ τοῦ ἀξιώματος ἐπὶ τὴν Τιβεριάδα ἦκεν, ἔχων καὶ ἐπιστολὰς ἀπὸ τῶν βασιλικῶν ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὀψωνίοις παρὰ τοῦ βασιλέως τετιμημένος. 30.12.2. ἄρχεται γοῦν ἐν Τιβεριάδι κτίζειν. ναὸς δὲ μέγιστος ἐν τῇ πόλει προϋπῆρχε· τάχα, οἶμαι, Ἀδριανεῖον τοῦτο ἐκάλουν. ἀτελὲς δὲ τοῦτο τὸ Ἀδριανεῖον διαμεῖναν τάχα οἱ πολῖται εἰς δημόσιον λουτρὸν ἐπειρῶντο ἐπισκευάσαι. 30.12.3. ὅπερ εὑρὼν ὁ Ἰώσηπος ἐκ τούτου τὴν πρόφασιν ἔσχε, καὶ ὡς ἤδη τετραχῆ τοὺς τοίχους διὰ τετραπόδων λίθων εὗρεν ἕως ὕψους τινὸς ἀνεγηγερμένους, ἐντεῦθεν ἄρχεται ποιεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιμέλειαν. 30.12.4. ἀσβέστου δὲ ἦν χρεία καὶ τῆς ἄλλης ὕλης. καμίνους τοίνυν ἔξωθεν τῆς πόλεως πολλὰς προσέταξε γενέσθαι, τάχα τὸν ἀριθμὸν ἑπτά (φούρνακας δὲ [348] ἐπιχωρίως ταύτας καλοῦσιν). οἱ δὲ δεινοὶ καὶ πρὸς πᾶν ἐπιχείρημα εὔτολμοι Ἰουδαῖοι τῆς παρ᾽ αὐτοῖς ἀεὶ γινομένης μαγγανείας οὐκ ἀπέσχοντο. μαγείαις γάρ τισι καὶ περιεργίαις τὸ πῦρ καταδῆσαι οἱ γεννάδαι Ἰουδαῖοι ἐπετρίβησαν, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τέλος ἴσχυσαν. 30.12.5. ἤργει γοῦν τὸ πῦρ καὶ οὐκ ἔπραττεν ἀλλὰ τῆς ἰδίας ὡς εἰπεῖν φύσεως ἐκτὸς ἐγένετο. ὡς δὲ οἱ τὴν καυστικὴν ὕλην παραβάλλειν τῷ πυρὶ ἐπιτεταγμένοι (φημὶ δὲ ῥῶπας εἴτ᾽ οὖν φρύγανα) τῷ Ἰωσήπῳ τὸ πραχθὲν ἐσήμαναν, δηχθεὶς τὴν φρένα ὁ ἀνὴρ καὶ ζήλῳ ἀρθεὶς τῷ πρὸς τὸν κύριον ἔδραμεν ἔξω τῆς πόλεως καὶ ὕδωρ κελεύσας ἐνεχθῆναι ἐν ἀγγείῳ, 30.12.6. ἐν καψάκῃ

[a] Holl add. <τὸ>.

wszędzie ukazywały, ponieważ Pan go wzywał do świętego powołania i zbawienia poprzez jego wiarę i poznanie. 30.11.8. Dobry cesarz, ponieważ naprawdę był sługą Chrystusa i zyskał wśród władców – po Dawidzie, Ezechiaszu i Jozjaszu – boską gorliwość, dał mu przywilej, jak już wspomniałem[1], uczestnictwa w jego królewskiej godności. 30.11.9. Ustanowił go księciem, mówiąc mu, żeby prosił, o co chce. Lecz on o nic nie prosił, jak tylko o tę największą łaskę od cesarza, aby pozwolił za pośrednictwem cesarskiego rozporządzenia budować kościoły Chrystusa w miastach i wsiach żydowskich, tam, gdzie nikt nigdy nie był w stanie zakładać kościołów, ponieważ nie było wśród mieszkańców ani Greka, ani Samarytanina ani chrześcijanina. 30.11.10. Najbardziej zaś tego, aby wśród mieszkańców nie było obcokrajowców, przestrzegano w Tyberiadzie, Diocezarei, Seforis, Nazarecie i Kafarnaum.

30.12.1. Gdy Józef otrzymał pisma oraz uprawnienia związane ze stanowiskiem, przybył do Tyberiady, mając również pozwolenie na korzystanie ze skarbca cesarskiego. Ponadto został on uszanowany przyznaną przez cesarza pensją. 30.12.2. Zaczął więc od budowy w Tyberiadzie. Wcześniej w mieście istniała już ogromna świątynia. Prawdopodobnie, jak mi się wydaje, nazywano ją „Adrianeion". Ponieważ ów Adrianeion nie został ukończony, obywatele usiłowali go przekształcić na publiczne łaźnie. 30.12.3. Gdy Józef dowiedział się o tym, skorzystał z okazji. A ponieważ już znalazł cztery ściany wzniesione do pewnej wysokości z kamieni o długości czterech stóp, odtąd rozpoczął staranie o zbudowanie kościoła. 30.12.4. Potrzebne było wapno oraz inne materiały. Nakazał więc zbudować wiele pieców poza miastem, prawdopodobnie siedem („fornakami" [348] nazywają je w miejscowym języku). Straszni i gotowi na wszelkie zuchwalstwo Żydzi nie powstrzymali się od praktykowanej zawsze wśród nich sztuki magicznej. Wyróżniający się urodzeniem Żydzi tracili czas na magię i czary, aby zgasić ogień, ale nie osiągnęli celu. 30.12.5. Tlił się zatem ogień i nie wypalał, lecz, że tak powiem, działał wbrew swojej naturze. Skoro ci, którym nakazano wrzucać do ognia łatwopalne materiały (mam na myśli krzaki lub drewno opałowe), oznajmili Józefowi o tym, co się stało, on, dotknięty do żywego i poruszony gorliwością względem Pana, wybiegł na zewnątrz miasta i nakazał przynieść wody w naczyniu, 30.12.6. mam na myśli naczynie na

[1] Por. *Panarion* 30, 4, 1.

φημί (κακούβιον δὲ τοῦτο οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσι), λαβών[a] τὸ αὐτὸ ἄγγος τοῦ ὕδατος ἐνώπιον πάντων (συνηθροίσθη δὲ πλῆθος Ἰουδαίων ἐπὶ τὴν θέαν, καὶ τὸ ἀποβησόμενον ἰδεῖν σπουδάζοντες καὶ ὅ τι ἐπιχειρήσειεν Ἰώσηπος πράττειν) μεγάλῃ τῇ φωνῇ ὁ ἀνὴρ σταυροῦ σφραγῖδα ἐπιθεὶς τῷ ἀγγείῳ διὰ τοῦ ἰδίου δακτύλου καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα Ἰησοῦ εἶπεν οὕτως 30.12.7. «ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, οὗ ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες μου καὶ τούτων πάντων τῶν περιεστώτων, γένηται δύναμις ἐν τούτῳ τῷ ὕδατι εἰς ἀθέτησιν πάσης φαρμακείας καὶ μαγείας ἧς οὗτοι ἔπραξαν καὶ εἰς ἐνέργειαν δυνάμεως τῷ πυρὶ εἰς τὸ ἐπιτελεσθῆναι τὸν οἶκον κυρίου». 30.12.8. καὶ οὕτως λαμβάνει τὸ ὕδωρ ἐν τῇ χειρὶ καὶ ῥαίνει ἑκάστῳ φούρνακι ἐκ τοῦ ὕδατος. καὶ ἀνελύετο μὲν τὰ φάρμακα, τὸ πῦρ δὲ ἐνώπιον πάντων ἀνεβλύστανεν. οἱ δὲ παρόντες ὄχλοι κραυγάσαντες «εἷς θεός, ὁ βοηθῶν τοῖς Χριστιανοῖς» ἀνεχώρησαν. 30.12.9. πολλάκις δὲ κακούντων τὸν ἄνδρα ἐκείνων, εἰς ὕστερον μέρος τι τοῦ ναοῦ ἐν Τιβεριάδι οἰκοδομήσας καὶ μικρὰν ἐκκλησίαν ἀποτελέσας οὕτως ἐκεῖθεν ἀνεχώρησεν, ἐν Σκυθοπόλει δὲ ἐλθὼν κατέμεινεν. ἐν Διοκαισαρείᾳ δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ τελείως ᾠκοδόμησε. 30.12.10. ταῦτα δὲ πραχθέντα καὶ ἐνταῦθά μοι ἐπιμνησθέντα ἕνεκεν τῆς τῶν βίβλων ἑρμηνείας, πῶς ἀπὸ Ἑλληνίδος τὸ εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ἰωάννην εἰς Ἑβραΐδα μετέπεσε καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων, ἕως ὧδε τὰ τῆς ἱστορίας καὶ ὑφηγήσεως ἐχέτω.

30.13.1. Ἐπάνειμι δὲ τὴν κατὰ Ἐβίωνος ποιούμενος ἀκολουθίαν· διὰ γὰρ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον προϊὼν ὁ λόγος τὴν ἀκολουθίαν [349] τῆς εἰς ἡμᾶς ἐλθούσης γνώσεως παραθέσθαι ἠνάγκασεν. 30.13.2. ἐν τῷ γοῦν παρ᾽ αὐτοῖς εὐαγγελίῳ κατὰ Ματθαῖον ὀνομαζομένῳ, οὐχ ὅλῳ δὲ πληρεστάτῳ, ἀλλὰ νενοθευμένῳ καὶ ἠκρωτηριασμένῳ (Ἑβραϊκὸν δὲ τοῦτο καλοῦσιν) ἐμφέρεται ὅτι «ἐγένετό τις ἀνὴρ ὀνόματι Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὃς ἐξελέξατο ἡμᾶς. καὶ ἐλθὼν εἰς Καφαρναοὺμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος τοῦ ἐπικληθέντος Πέτρου καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπεν· 30.13.3. παρερχόμενος παρὰ τὴν λίμνην Τιβεριάδος ἐξελεξάμην Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον, υἱοὺς Ζεβεδαίου, καὶ Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν καὶ * Θαδδαῖον καὶ Σίμωνα τὸν ζηλωτὴν καὶ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην, καὶ σὲ τὸν Ματθαῖον καθεζόμενον ἐπὶ τοῦ τελωνίου ἐκάλεσα καὶ [350] ἠκολούθησάς μοι. ὑμᾶς οὖν βούλομαι εἶναι δεκαδύο ἀποστόλους εἰς μαρτύριον τοῦ Ἰσραήλ»

[a] Holl add. <τε>.

oliwę (miejscowi nazywają je „kakubion"). Wziął to naczynie z wodą na oczach wszystkich (zgromadziło się mnóstwo Żydów na to widowisko, pragnęli zobaczyć, co z tego wyniknie, i co Józef będzie usiłował czynić). Józef nakreślił własnym palcem na naczyniu znak krzyża, wezwał imienia Jezusa i głośno powiedział: 30.12.7. „W imię Jezusa Nazarejczyka, którego ukrzyżowali ojcowie moi, i wszystkich tu obecnych, niech będzie w tej wodzie moc dla unieważnienia wszelkich czarów i magii, którą oni praktykowali, i dla dokonania cudu w ogniu, aby został ukończony dom Pana". 30.12.8. I wziął wodę do ręki, i pokropił nią każdy piec. Działanie czarów zostało przerwane i na oczach wszystkich ogień buchnął płomieniem. Obecne tłumy krzyknęły: „Jeden jest Bóg, Ten, który pomaga chrześcijanom" i odeszły. 30.12.9. Chociaż oni działali na szkodę temu człowiekowi, on ostatecznie odbudował w Tyberiadzie pewną część świątyni oraz ukończył mały kościół. Wtedy odszedł stamtąd, a następnie przybył i osiedlił się w Scytopolis. W Diocezarei zaś oraz w pewnych innych miastach doprowadził budowę do końca. 30.12.10. Niech wystarczy tyle informacji i opisu wydarzeń, które zostały tu przeze mnie wspomniane z powodu tłumaczenia ksiąg, jak doszło do tego, że Ewangelia według Jana oraz Dzieje Apostolskie zostały przełożone z greki na język hebrajski.

30.13.1. Powrócę do mojej argumentacji przeciwko Ebionowi, ponieważ z powodu Ewangelii według Mateusza tok rozumowania [349] zmusił mnie do zaprezentowania wiedzy, która do nas dotarła. 30.13.2. W tym, co oni nazywają Ewangelią według Mateusza, która nie jest kompletnym tekstem, ale sfałszowanym i okaleczonym (stąd określenie „hebrajska"), zawarty jest fragment: „Był pewien człowiek o imieniu Jezus, mający około trzydziestu lat[1], który nas wybrał. Gdy przyszedł do Kafarnaum, wszedł do domu Szymona zwanego Piotrem, otworzył swoje usta i powiedział: 30.13.3. Przechodząc obok Jeziora Tyberiadzkiego, wybrałem Jana i Jakuba, synów Zebedeusza, oraz Szymona i Andrzeja * Tadeusza, Szymona Gorliwego i Judasza Iskariotę[2]. Także ciebie, Mateuszu, siedzącego na cle wezwałem i [350] poszedłeś za mną[3]. Chcę więc, żebyście byli dwunastu apostołami na świadectwo Izraelowi".

[1] Por. Łk 3, 23.
[2] Podobne stwierdzenia, ale nie identyczne – por. Mt 4, 18; 5, 2; 10, 2–4; Mk 1, 21. 29; Łk 6, 14–16.
[3] Por. Mt 9, 9.

30.13.4. καί «ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων, καὶ ἐξῆλθον πρὸς αὐτὸν Φαρισαῖοι καὶ ἐβαπτίσθησαν καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα. καὶ εἶχεν ὁ Ἰωάννης ἔνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ. καὶ τὸ βρῶμα αὐτοῦ, φησί, μέλι ἄγριον, οὗ ἡ γεῦσις ἡ τοῦ μάννα, ὡς ἐγκρὶς ἐν ἐλαίῳ»· 30.13.5. ἵνα δῆθεν μεταστρέψωσι τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς ψεῦδος καὶ ἀντὶ ἀκρίδων ποιήσωσιν ἐγκρίδα ἐν μέλιτι. 30.13.6. ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ παρ᾽ αὐτοῖς εὐαγγελίου ἔχει ὅτι «ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρῴδου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας [ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα], ἦλθέν [τις] Ἰωάννης [ὀνόματι] βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ὃς ἐλέγετο εἶναι ἐκ γένους Ἀρὼν τοῦ ἱερέως, παῖς Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ, καὶ ἐξήρχοντο πρὸς αὐτὸν πάντες». 30.13.7. καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλὰ ἐπιφέρει ὅτι «τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος ἦλθεν καὶ Ἰησοῦς καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἠνοίγησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς, κατελθούσης καὶ εἰσελθούσης εἰς αὐτόν. καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα· σύ μου εἶ ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ηὐδόκησα, καὶ πάλιν· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ [351] εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα. ὃ ἰδών, φησίν, ὁ Ἰωάννης λέγει αὐτῷ· σὺ τίς εἶ, κύριε; καὶ πάλιν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτόν· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ᾽ ὃν ηὐδόκησα. 30.13.8. καὶ τότε, φησίν, ὁ Ἰωάννης προσπεσὼν αὐτῷ ἔλεγεν· δέομαί σου, κύριε, σύ με βάπτισον. ὁ δὲ ἐκώλυσεν αὐτὸν λέγων· ἄφες, ὅτι οὕτως ἐστὶ πρέπον πληρωθῆναι πάντα».

30.14.1. Ὅρα δὲ τὴν παρ᾽ αὐτοῖς παραπεποιημένην πανταχόθεν διδασκαλίαν, πῶς πάντα χωλά, λοξὰ καὶ οὐδεμίαν ὀρθότητα ἔχοντα. 30.14.2. ὁ μὲν γὰρ Κήρινθος καὶ Καρποκρᾶς, τῷ αὐτῷ χρώμενοι δῆθεν παρ᾽ αὐτοῖς εὐαγγελίῳ[a], ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου διὰ τῆς γενεαλογίας βούλονται παριστᾶν ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας εἶναι τὸν Χριστόν. 30.14.3. οὗτοι δὲ ἄλλα τινὰ διανοοῦνται. παρακόψαντες γὰρ τὰς παρὰ τῷ Ματθαίῳ γενεαλογίας ἄρχονται τὴν ἀρχὴν ποιεῖσθαι ὡς προείπομεν, λέγοντες ὅτι

[a] Holl add. *.

30.13.4. Oraz słowa: „Jan chrzcił i wyszli ku niemu faryzeusze i zostali ochrzczeni, a także cała Jerozolima. I miał Jan odzienie z sierści wielbłądziej i pas skórzany wokół swoich bioder. A jego pożywieniem – mówi – był miód leśny, którego smakiem był smak manny, podobnie jak ciastko w oliwie”[1]. 30.13.5. Aby zamienić autentyczny tekst na kłamstwo, zamiast szarańczy umieszczają ciastko w miodzie[2]. 30.13.6. Początek ich ewangelii zawiera słowa: „Było to w dniach Heroda, króla Judei[3] [za arcykapłana Kajfasza], przyszedł [mający na imię] Jan[4], chrzcząc chrztem nawrócenia w rzece Jordan. Mówiono o nim, że jest z rodu kapłana Aarona. Był synem Zachariasza i Elżbiety i wszyscy do niego wychodzili”[5]. 30.13.7. Po podaniu wielu innych informacji dodaje: „Gdy lud został ochrzczony, przyszedł i Jezus i został ochrzczony przez Jana. A skoro wyszedł z wody, otwarły się niebiosa i zobaczył Ducha Świętego pod postacią gołębicy. Zstąpił i wszedł w Niego. I [dał się słyszeć] głos mówiący z nieba: «Ty jesteś moim Synem umiłowanym, w którym sobie upodobałem. Ja dzisiaj zrodziłem Ciebie»[6]. I [351] natychmiast to miejsce oświetliło wielkie światło. Skoro – mówi – Jan to zobaczył, mówi do Niego: «Kim Ty jesteś, Panie?»[7]. I ponownie [dał się słyszeć] głos z nieba do niego: «To jest Syn mój umiłowany, w którym sobie upodobałem»[8]. 30.13.8. I wtedy – mówi – Jan upadłszy przed Nim powiedział: «Proszę Cię, Panie, Ty mnie ochrzcij». On zaś powstrzymał go, mówiąc: «Pozwól, ponieważ wypada, żeby wszystko się wypełniło»”[9].

30.14.1. Zwróć uwagę na ich doktrynę sfałszowaną pod każdym względem, jak wszystko w niej kulawe, zgięte i nic nie trzyma się prosto. 30.14.2. Cerynt i Karpokrates, posługujący się tą samą co oni Ewangelią[10] z początku Ewangelii według Mateusza, w oparciu o genealogię chcą udowodnić, że Chrystus pochodzi z nasienia Józefa i z Maryi[11]. 30.14.3. Lecz oni jakieś inne rzeczy wymyślają. Po sfałszowaniu obecnej u Mateusza genealogii proponują jako początek, o czym wspomniałem,

1 Por. Mt 3, 4–5; Wj 16, 31; Lb 11, 8.
2 W języku greckim gra słów: ἀκρὶς / ἐγκρὶς.
3 Por. Łk 1, 5.
4 Uzupełnił Holl w oparciu o *Panarion* 30, 14, 3.
5 Por. Mk 1, 4–5.
6 Por. Mt 3, 13–17.
7 Por. J 1, 19.
8 Por. Mt 17, 5; Łk 3, 22.
9 Por. Mt 3, 13–17.
10 Por. *Panarion* 28, 5, 1; 30, 3, 7.
11 Por. *Panarion* 30, 2, 2.

«ἐγένετο» φησίν «ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρῴδου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα, ἦλθέν τις Ἰωάννης ὀνόματι βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ» καὶ τὰ ἑξῆς· 30.14.4. ἐπειδὴ γὰρ βούλονται τὸν μὲν Ἰησοῦν ὄντως ἄνθρωπον εἶναι, ὡς προεῖπον, Χριστὸν δὲ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς καταβεβηκότα καθάπερ ἤδη καὶ παρ᾽ ἄλλαις αἱρέσεσιν εὑρίσκομεν[a] συναφθέντα[b] αὐτῷ, καὶ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν * ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγεννημένον. 30.14.5. πάλιν δὲ ἀρνοῦνται εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον, δῆθεν ἀπὸ τοῦ λόγου οὗ εἴρηκεν ὁ σωτὴρ ἐν τῷ ἀναγγελῆναι αὐτῷ ὅτι «ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασιν», ὅτι «τίς μού ἐστι μήτηρ καὶ ἀδελφοί; καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπὶ τοὺς μαθητὰς ἔφη· οὗτοί εἰσιν οἱ ἀδελφοί μου καὶ ἡ μήτηρ καὶ ἀδελφαὶ οἱ ποιοῦντες τὰ θελήματα τοῦ πατρός μου». 30.14.6. ἐν- [352] τεῦθεν, ὡς ἔφην, τῆς πάσης κυβείας μεμεστωμένος ὁ Ἐβίων διὰ πολλῶν μορφῶν ὑποφαίνει ἑαυτόν, ὡς εἶναι τεράστιον κατὰ τὰ ἄνω μοι προδεδηλωμένα.

30.15.1. Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ βίβλοις, δῆθεν ταῖς Περιόδοις καλουμέναις Πέτρου ταῖς διὰ Κλήμεντος γραφείσαις, νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἐάσαντες, 30.15.2. ὡς αὐτὸς Κλήμης αὐτοὺς κατὰ πάντα ἐλέγχει ἀφ᾽ ὧν ἔγραψεν ἐπιστολῶν ἐγκυκλίων τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις ἀναγινωσκομένων, ὅτι ἄλλον ἔχει χαρακτῆρα ἡ αὐτοῦ πίστις καὶ ὁ λόγος παρὰ τὰ ὑπὸ τούτων εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς Περιόδοις νενοθευμένα. αὐτὸς γὰρ παρθενίαν διδάσκει καὶ αὐτοὶ οὐ δέχονται· αὐτὸς ἐγκωμιάζει Ἠλίαν καὶ Δαυὶδ καὶ Σαμψὼν καὶ πάντας προφήτας, οὓς οὗτοι βδελύττονται. 30.15.3. ἐν ταῖς οὖν Περιόδοις τὸ πᾶν εἰς ἑαυτοὺς μετήνεγκαν, καταψευσάμενοι Πέτρου κατὰ πολλοὺς τρόπους, ὡς αὐτοῦ καθ᾽ ἡμέραν βαπτιζομένου ἁγνισμοῦ ἕνεκεν, καθάπερ καὶ οὗτοι· ἐμψύχων τε τὸν αὐτὸν ἀπέχεσθαι καὶ [353] κρεῶν, ὡς καὶ αὐτοί, καὶ πάσης ἄλλης ἐδωδῆς τῆς ἀπὸ σαρκῶν πεποιημένης λέγουσιν, ἐπειδήπερ καὶ αὐτὸς Ἐβίων καὶ Ἐβιωνῖται

[a] Holl (καθάπερ... εὑρήκαμεν).
[b] Holl add. <τε>.

mówiąc, że „było to w dniach Heroda, króla Judei, za arcykapłana Kajfasza, przyszedł ktoś o imieniu Jan, chrzcząc chrztem nawrócenia w rzece Jordan”[1] i tak dalej. 30.14.4. To dlatego, że chcą, żeby Jezus był rzeczywiście człowiekiem, jak wspomniałem, a Chrystus, który zstąpił na Niego pod postacią gołębicy, wszedł w Niego, tak jak to znajdujemy w innych herezjach[2], złączył się z Nim. On był Chrystusem * [podczas gdy Jezus] był zrodzony z nasienia mężczyzny i kobiety. 30.14.5. Lecz później zaprzeczają, że On jest człowiekiem, rzekomo w oparciu o słowo, które Zbawiciel powiedział, gdy Mu oznajmiono: „«Oto twoja matka i twoi bracia stoją na zewnątrz», Kto jest moją matką i moimi braćmi?’ I wyciągnąwszy rękę w kierunku uczniów, powiedział: «Ci są moimi braćmi i matką, i siostrami, ci, którzy czynią wolę mojego Ojca»”[3]. [352] 30.14.6. Stąd, jak mówiłem, Ebion napełniony wszelkim oszustwem ukazuje siebie za pośrednictwem wielu form, tak że staje się dziwolągiem, jak to pokazałem powyżej[4].

30.15.1. Posługują się także innymi księgami, nazywanymi *Podróżami Piotra* napisanymi przez Klemensa, ale sfałszowali ich treść, pozostawiając tylko nieliczne autentyczne teksty[5]. 30.15.2. Klemens zbija ich pod każdym względem w swoich pismach okólnych, które są czytane w świętych Kościołach, ponieważ jego wiara i doktryna mają inny charakter w porównaniu z dokonanymi w jego imię przez nich w *Podróżach* fałszerstwami. On naucza o dziewictwie, a oni go nie akceptują[6]; on wychwala Eliasza, Dawida i Samsona oraz wszystkich proroków, do których oni czują odrazę[7]. 30.15.3. W *Podróżach* dostosowali wszystko do własnych potrzeb, podając na wiele sposobów kłamliwe informacje o Piotrze – jakoby praktykował codzienne obmycia dla oczyszczenia, tak jak oni czynią[8]. Twierdzą, że powstrzymywał się od [jedzenia] zwierząt oraz [353] mięsa, jak oni czynią, a także od wszelkiego innego pożywienia przygotowanego z mięsa, ponieważ Ebion oraz ebionici całkowicie

1 Por. *Panarion* 30, 13, 6 wraz z siglami biblijnymi.
2 Por. *Panarion* 30, 3, 6; 30, 29, 10.
3 Por. Mt 12, 47–50.
4 Por. *Panarion* 30, 1, 1; 69, 80, 1.7.
5 *Panarion* 30, 15–17 wykazuje zależności z homiliami Ps. Klemensa oraz z *Recognitiones* – por. noty w Pini, s. 441–445.
6 Por. *Panarion* 30, 2, 6.
7 Por. *Panarion* 30, 18, 4. 9; Ps. Klemens, *Homiliae* III, 25, 5; III, 52–53.
8 Por. *Panarion* 30, 2, 4; 30, 21, 1; Ps. Klemens, *Homiliae* VIII, 2; X, 1; XI, 1; *Recognitiones* IV, 3, 1; VIII, 1, 1.

παντελῶς τούτων ἀπέχονται. 30.15.4. ὅταν δὲ ἐρωτήσῃς ἕνα τῶν αὐτῶν, τίνος ἕνεκεν ἐμψύχων οὐ μεταλαμβάνουσι, μὴ ἔχοντές τι διηγήσασθαι ἀποκρίνονται ἀσυνέτως καὶ λέγουσι· διὰ τὸ ἐκ συνουσίας καὶ ἐπιμιξίας σωμάτων εἶναι αὐτὰ οὐ μεταλαμβάνομεν, ὡς εἶναι αὐτοὺς ὅλους τοὺς ἀπὸ ἐπιμιξίας ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς βδελυκτοὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν ληρωδῶς ἐξεμεθέντα.

30.16.1. Βάπτισμα δὲ καὶ αὐτοὶ λαμβάνουσι χωρὶς ὧν καθ᾽ ἡμέραν βαπτίζονται. μυστήρια δὲ δῆθεν τελοῦσι κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν διὰ ἀζύμων καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ μυστηρίου δι᾽ ὕδατος μόνου. 30.16.2. δύο δέ τινας, ὡς ἔφην, συνιστῶσιν ἐκ θεοῦ τεταγμένους, ἕνα μὲν τὸν Χριστὸν ἕνα δὲ τὸν διάβολον. καὶ τὸν μὲν Χριστὸν λέγουσι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος εἰληφέναι τὸν κλῆρον, τὸν δὲ διάβολον τοῦτον πεπιστεῦσθαι τὸν αἰῶνα, ἐκ προσταγῆς δῆθεν τοῦ παντοκράτορος κατὰ αἴτησιν ἑκατέρων αὐτῶν. 30.16.3. καὶ τούτου ἕνεκα Ἰησοῦν γεγεννημένον ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς [354] λέγουσι καὶ ἐπιλεχθέντα καὶ οὕτω κατὰ ἐκλογὴν υἱὸν θεοῦ κληθέντα ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἥκοντος Χριστοῦ ἐν εἴδει περιστερᾶς. 30.16.4. οὐ φάσκουσι δὲ ἐκ θεοῦ πατρὸς αὐτὸν γεγεννῆσθαι, ἀλλὰ κεκτίσθαι ὡς ἕνα τῶν ἀρχαγγέλων [καὶ ἔτι περισσοτέρως], αὐτὸν δὲ κυριεύειν καὶ ἀγγέλων καὶ πάντων [τῶν] ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος πεποιημένων, καὶ ἐλθόντα καὶ ὑφηγησάμενον *, 30.16.5. ὡς τὸ παρ᾽ αὐτοῖς εὐαγγέλιον καλούμενον περιέχει, ὅτι «ἦλθον καταλῦσαι τὰς θυσίας, καὶ ἐὰν μὴ παύσησθε τοῦ θύειν, οὐ παύσεται ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ ὀργή». καὶ ταῦτα καὶ τοιαῦτά τινά ἐστι τὰ παρ᾽ αὐτοῖς δόλια ἐπινοήματα.

30.16.6. Πράξεις δὲ ἄλλας καλοῦσιν ἀποστόλων, ἐν αἷς πολλὰ τῆς ἀσεβείας ἔμπλεα, ἔνθεν οὐ παρέργως κατὰ τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ὥπλισαν. 30.16.7. Ἀναβαθμοὺς δέ τινας καὶ ὑφηγήσεις δῆθεν ἐν τοῖς Ἀνα- [355] βαθμοῖς Ἰακώβου ὑποτίθενται, ὡς ἐξηγουμένου κατά τε τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θυσιῶν, κατά τε τοῦ πυρὸς τοῦ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ

się od nich powstrzymują[1]. 30.15.4. Gdybyś zapytał jednego z nich, z jakiego powodu nie jedzą tego, co ożywione, ponieważ nie potrafią tego wyjaśnić, odpowiadają absurdalnie i mówią: „Nie jemy tego, ponieważ pochodzi to ze stosunku płciowego i zjednoczenia ciał”[2]. Wszyscy zatem oni są odrażający z racji pochodzenia ze współżycia mężczyzny i kobiety zgodnie ze zwymiotowanymi bredniami płynącymi z ich ust.

30.16.1. Przyjmują chrzest oprócz codziennych obmyć[3]. Rzekomo celebrują misteria, raz w roku naśladując święte misteria w Kościele, używając chleba niekwaszonego, oraz inną część misteriów, używając samej wody[4]. 30.16.2. Stawiają obok siebie dwóch, jak wspomniałem, ustanowionych przez Boga, jeden to Chrystus, a drugi to diabeł. Twierdzą, że Chrystus otrzymał los przyszłego wieku, diabłu zaś powierzono ten wiek[5], rzekomo na mocy rozporządzenia Wszechmogącego na prośbę każdego z nich dwóch. 30.16.3. Dlatego twierdzą, że Jezus narodził się z nasienia mężczyzny [346] i został wybrany, i dlatego stosownie do wyboru[6] został nazwany Synem Bożym z powodu Chrystusa, który z góry zstąpił na Niego pod postacią gołębicy. 30.16. 4. Mówią, że On nie został zrodzony z Boga Ojca, lecz został stworzony jako jeden z archaniołów[7] [i do tego bardzo się wyróżniający] i że On panuje zarówno nad aniołami, jak i nad wszystkimi stworzonymi przez Wszechmogącego, oraz że przyszedł i dał wskazówki * : 30.16.5. zgodnie z tym, co zawiera to, co oni nazywają Ewangelią: „Przyszedłem znieść ofiary i jeśli nie zaprzestaniecie składać ofiar, nie ustąpi od was gniew”[8]. Oni mają zarówno te, jak i tego typu podstępne pomysły.

30.16.6. Mówią o innych Dziejach Apostolskich, w których wiele jest elementów pełnych bezbożności. Przede wszystkim w oparciu o nie zaopatrzyli się w broń przeciwko prawdzie. 30.16.7. Proponują jakieś stopnie oraz wskazówki rzekomo znajdujące się w [355] *Stopniach Jakuba*, jak gdyby dawał on polecenia przeciwko świątyni i ofiarom, przeciwko

---

1 Por. *Panarion* 13, 1, 1; 30, 13, 5; Ps. Klemens, *Homiliae* VIII, 15, 3–4; XII, 6, 1–4; *Recognitiones* VII, 6, 4.
2 Por. *Panarion* 30, 2, 6; 30, 18, 2–3.
3 Por. *Panarion* 30, 2, 4.
4 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* V, 1, 3.
5 Por. *List Barnaby* 18, 2; Ps. Klemens, *Homiliae* III, 19, 2; XV, 7, 4; *Recognitiones* I, 24, 5 itd.
6 Forma adopcjonizmu; por. *Panarion* 30, 13, 6–7.
7 Chrystus jako anioł – por. J. Daniélou, *Teologia judeochrześcijańska*, tłum. S. Basista, Kraków 2002, s. 175nn.
8 Nawiązanie do Mt 5, 17; por. np. Ps. Klemens, *Homiliae* III, 56.4 oraz *Recognitiones* I, 37–39.

ἄλλα πολλὰ κενοφωνίας ἔμπλεα· 30.16.8. ὡς καὶ τοῦ Παύλου ἐνταῦθα κατηγοροῦντες οὐκ αἰσχύνονται ἐπιπλάστοις τισὶ τῆς τῶν ψευδαποστόλων αὐτῶν κακουργίας καὶ πλάνης λόγοις πεποιημένοις, Ταρσέα μὲν αὐτόν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ καὶ οὐκ ἀρνεῖται, λέγοντες, ἐξ Ἑλλήνων δὲ αὐτὸν ὑποτίθενται, λαβόντες τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ τόπου διὰ τὸ φιλαλήθως ὑπ᾽ αὐτοῦ ῥηθὲν ὅτι «Ταρσεύς εἰμι, οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης». 30.16.9. εἶτα φάσκουσιν αὐτὸν εἶναι Ἕλληνα καὶ Ἑλληνίδος μητρὸς καὶ Ἕλληνος πατρὸς παῖδα, ἀναβεβηκέναι δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ χρόνον ἐκεῖ μεμενηκέναι, ἐπιτεθυμηκέναι δὲ θυγατέρα τοῦ ἱερέως πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι καὶ τούτου ἕνεκα προσήλυτον γενέσθαι καὶ περιτμηθῆναι, καὶ μηκέτι λαβόντα τὴν τοιαύτην κόρην ὠργίσθαι καὶ κατὰ περιτομῆς γεγραφέναι καὶ κατὰ σαββάτου καὶ νομοθεσίας.

30.17.1. Ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον συκοφαντεῖ ὁ δεινὸς οὗτος ὄφις καὶ πτωχὸς τῇ διανοίᾳ. Ἐβίων γὰρ ἔχει ἀπὸ Ἑβραϊκῆς εἰς Ἑλλάδα φωνὴν τὴν ἑρμηνείαν πτωχός. πτωχὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ ἐλπίδι καὶ τῷ ἔργῳ [ὁ] Χριστὸν ἄνθρωπον ψιλὸν νο- [356] μίσας καὶ οὕτως ἐν πτωχείᾳ πίστεως τὴν ἐλπίδα περὶ αὐτοῦ κεκτημένος. 30.17.2. αὐτοὶ δὲ δῆθεν σεμνύνονται ἑαυτοὺς φάσκοντες πτωχοὺς διὰ τό, φασίν, ἐν χρόνοις τῶν ἀποστόλων πωλεῖν τὰ αὐτῶν ὑπάρχοντα καὶ τιθέναι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων καὶ εἰς πτωχείαν καὶ ἀποταξίαν μετεληλυθέναι· καὶ διὰ τοῦτο καλεῖσθαι ὑπὸ πάντων, φησί, πτωχοί. 30.17.3. οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀληθὲς παρ᾽ αὐτοῖς, ἀλλὰ φύσει τῷ ὄντι Ἐβίων ἐκαλεῖτο, κατὰ προφητείαν οἶμαι ὁ πτωχὸς καὶ τάλας τὸ ὄνομα ἐκ πατρὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς αὐτοῦ κεκληρωμένος. 30.17.4. πόσα δὲ ἄλλα δεινὰ καὶ παραπεποιημένα καὶ μοχθηρίας γέμοντα παρ᾽ αὐτοῖς φυλάττεται; ὅταν γάρ τις ἐξ αὐτῶν ἢ νόσῳ περιπέσοι ἢ ὑπὸ ἑρπετοῦ δηχθείη, κάτεισιν εἰς τὰ ὕδατα καὶ ἐπικαλεῖται τὰς ἐπωνυμίας τὰς ἐν τῷ Ἠλξαΐ τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τοῦ τε ἁλὸς καὶ τοῦ ὕδατος, τῶν τε ἀνέμων καὶ ἀγγέλων τῆς δικαιοσύνης, [a] φασι, καὶ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ἐλαίου, καὶ ἄρχεται λέγειν «βοηθεῖτέ μοι καὶ ἀπαλλάξατε ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ἄλγημα». 30.17.5. ἤδη δέ μοι καὶ ἀνωτέρω προδεδήλωται ὡς ταῦτα μὲν Ἐβίων οὐκ ᾔδει, μετὰ καιρὸν δὲ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ συναφθέντες τῷ Ἠλξαΐ ἐσχήκασι

[a] Holl add. <ὥς>.

ogniowi na ołtarzu i wiele innych wypowiedzi pełnych nonsensów. 30.16.8. Nie wstydzą się nawet oskarżać w tych pismach Pawła[1] fałszywymi słowami ich pseudo-apostolskiej przewrotności i oszustwa. Twierdzą, że jest on z Tarsu, jak sam przyznaje i nie zaprzecza, sugerują, że jest pochodzenia greckiego, biorąc jako pretekst fragment, w którym szczerze powiedział: „Jestem z Tarsu, obywatelem miasta nie bez znaczenia”[2]. 30.16.9. Ponadto, twierdzą, że on jest grekiem i dzieckiem matki greczynki oraz ojca greka, ale przybył do Jerozolimy i tam pozostał przez pewien czas. Pragnął pojąć za żonę córkę kapłana i z tego powodu stał się prozelitą[3] i został obrzezany. A ponieważ nie ożenił się z tą dziewczyną, rozgniewał się i napisał przeciwko obrzezaniu oraz przeciwko szabatowi i prawu.

30.17.1. Lecz na wszelki sposób formułuje fałszywe oskarżenia ów straszny i zarazem biedny na umyśle wąż. [Imię] „Ebion” tłumaczone z hebrajskiego na język grecki oznacza „biedny”. Albowiem rzeczywiście jest biedny zarówno pod względem rozumienia, nadziei, jak i działania ten, kto uznał Chrystusa tylko za człowieka[4] [356] i w ten sposób w ubóstwie wiary złożył nadzieję odnośnie do Niego. 30.17.2. Chełpią się, określając się mianem biednych, ponieważ rzekomo, jak twierdzą, w czasach apostolskich sprzedali swoje posiadłości i złożyli dochód u stóp apostołów[5] i weszli w ubóstwo i wyrzeczenie. Dlatego, według nich, są przez wszystkich nazywani „ubogimi”[6]. 30.17.3. To nie jest prawdą u nich. W rzeczywistości on od urodzenia nazywał się Ebion. Myślę, że przez jakieś proroctwo ten biedak i nieszczęśnik otrzymał to imię od swojego ojca i swojej matki. 30.17.4. Jak wiele innych, strasznych, pełnych fałszu i zepsucia rzeczy oni przestrzegają! Jeśli ktoś z nich zachoruje albo zostanie ukąszony przez węża, idzie do wody i przyzywa nazw, które są u Elkasaja – nieba, ziemi, soli, wody, wiatrów i aniołów sprawiedliwości, twierdzą, chleba i oliwy – i zaczyna mówić: „Pomóżcie mi i zabierzcie ode mnie ból”[7]. 30.17.5. Objaśniłem już powyżej, że Ebion nie znał tych rzeczy, lecz później jego uczniowie połączyli się z Elkasajem i mieli

[1] Odrzucanie Pawła – por. *Panarion* 53, 1, 7; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 26, 2; Orygenes, JrHom 19, 12 (PSP 30, s. 165); *Contra Celsum* V, 65; Euzebiusz z Cezarei, HE VI, 38.
[2] Por. Dz 21, 39.
[3] Por. *Panarion* 30, 25, 1.
[4] Por. *Panarion* 30, 2, 2 wraz z notą.
[5] Por. Dz 4, 34nn.
[6] Por. Euzebiusz z Cezarei, HE III, 27, 1–2, ale nie mówi nic o Ebionie.
[7] Por. *Ps. Clementinae*, *Ep. Petri ad Jacobum* 4, 1 (podane za F. Williamsem).

μὲν τοῦ Ἐβίωνος τὴν περιτομὴν καὶ τὸ σάββατον καὶ τὰ ἔθη, τοῦ δὲ Ἠλ-
ξαΐ τὴν φαντασίαν, 30.17.6. ὥστε νομίζειν μὲν τὸν Χριστὸν εἶναί τι ἀν-
δροείκελον ἐκτύπωμα ἀόρατον ἀνθρώ- [357] ποις, μιλίων ἐνενήκοντα
ἓξ τὸ μῆκος, δῆθεν σχοίνων εἴκοσι τεσσάρων, τὸ δὲ πλάτος σχοίνων ἕξ,
μιλίων εἴκοσι τεσσάρων, τὸ πάχος δὲ κατὰ μέτρησιν ἄλλην τινά. ἀντι-
κρὺ δὲ αὐτοῦ ἑστάναι καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν εἴδει θηλείας ἀοράτως, καὶ
[τὸ] αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ μέτρου. 30.17.7. «καὶ πόθεν, φησίν, ἔγνων τὰ μέτρα;
ἐπειδή, φησίν, εἶδον ἀπὸ τῶν ὀρέων ὅτι αἱ κεφαλαὶ ἔφθανον αὐτῶν, καὶ
τὸ μέτρον τοῦ ὄρους καταμαθὼν ἔγνων Χριστοῦ τε καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος τὰ μέτρα. 30.17.8. » ἤδη δέ μοι περὶ τούτων εἴρηται ἐν τῇ κατὰ
Ὀσσαίων αἱρέσει. ἐν παρεξόδῳ δὲ ταῦτα πεποίημαι νῦν, ἵνα μὴ τὰ παρ᾽
ἑκάστῳ ἔθνει τε καὶ αἱρέσει ὄντα, εὑρισκόμενα δὲ καὶ παρ᾽ ἑτέροις, νο-
μισθείη κατὰ λήθην ὑφ᾽ ἡμῶν μὴ εἰρῆσθαι.

30.18.1. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Ἐβίων καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔσχεν τὸ κήρυγ-
μα καὶ Ῥώμῃ, τὰς δὲ ῥίζας τῶν ἀκανθωδῶν παραφυάδων ἔχουσιν ἀπό τε
τῆς Ναβαταίας καὶ Πανεάδος τὸ πλεῖστον, Μωαβίτιδός τε καὶ Κωκάβων
ἐν τῇ Βασανίτιδι γῇ ἐπέκεινα Ἀδραῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Κύπρῳ. 30.18.2.
ἀναγκάζουσι δὲ καὶ παρ᾽ ἡλικίαν ἐκγαμίζουσι τοὺς νέους, ἐξ ἐπιτροπῆς
δῆθεν τῶν παρ᾽ αὐτοῖς διδασκάλων (πρεσβυτέρους γὰρ οὗτοι ἔχουσι
καὶ ἀρχισυναγώγους, συναγωγὴν δὲ καλοῦσι τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν καὶ
οὐχὶ ἐκκλησίαν, τῷ Χριστοῦ δὲ ὀνόματι μόνον σεμνύνονται) 30.18.3. καὶ
οὐ μόνον ἑνὶ τῷ γάμῳ ἐπιτρέπουσι τὰς συναφείας ποιεῖσθαι, ἀλλ᾽ εἰ καὶ
θελήσειέν τις τοῦ πρώτου γάμου διαζεύγνυσθαι, ἑτέρῳ δὲ συνάπτεσθαι,
ἐπιτρέπουσιν – πάντα γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς ἀδεῶς ἐφίεται – ἄχρι καὶ δευ-
τέρου καὶ τρίτου καὶ ἑβδόμου γάμου. 30.18.4. Ἀβραὰμ δὲ ὁμολογοῦσι
καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Μωυσέα τε καὶ Ἀαρών, Ἰησοῦν τε τὸν τοῦ Ναυῆ,
ἁπλῶς διαδεξάμενον Μωυσέα, οὐδὲν δὲ ὄντα. μετὰ τούτους δὲ οὐκέτι
ὁμολογοῦσί τινα τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίζουσι καὶ χλευά-
ζουσι Δαυίδ τε καὶ Σολομῶν[τ]α, ὁμοίως δὲ τοὺς [358] περὶ Ἡσαΐαν
καὶ Ἰερεμίαν, Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιήλ, Ἠλίαν τε καὶ Ἐλισσαῖον ἀθετοῦσιν·
οὐ γὰρ συντίθενται, βλασφημοῦντες τὰς αὐτῶν προφητείας, ἀλλὰ μό-
νον τὸ εὐαγγέλιον δέχονται. 30.18.5. τὸν δὲ Χριστὸν προφήτην λέγουσι

od Ebiona obrzezanie, szabat i obyczaje, od Elkasaja natomiast pozory[1].
30.17.6. Uważają, że Chrystus jest jakąś podobną do człowieka figurą,
niewidzialną dla ludzi, [357] mającą 96 mil wysokości, czyli 24 schojny, 6 schojnów szerokości, 24 mile, grubość zaś stosownie do jakiejś innej miary. Naprzeciw Niego stoi niewidzialnie Duch Święty pod postacią kobiecą[2] i ma te same wymiary. 30.17.7. „A skąd – pyta – poznałem wymiary? Ponieważ – odpowiada – zobaczyłem z gór, że ich głowy sięgały szczytu. Zmierzywszy wysokość góry, poznałem rozmiary Chrystusa i Ducha Świętego". 30.17.8. Wspomniałem już o tym przy okazji herezji ossejów[3]. Umieściłem te kwestie tutaj w formie dygresji, aby nie myślano, że przez zapomnienie nie zostało przez nas przytoczone to, co jest w każdej poszczególnej grupie i sekcie, a znajduje się również u innych.

30.18.1. Ebion głosił swe nauki także w Azji i w Rzymie, ale korzenie ciernistych odgałęzień wywodzą się przede wszystkim z Nabatei i Paneady, z Moabitydy i Kokabe w ziemi Basanitydy za Adrai oraz z Cypru[4]. 30.18.2. Zmuszają oni młodych do zawierania małżeństwa przed okresem dojrzewania[5], oczywiście w oparciu o decyzje ich nauczycieli (mają starszych i przełożonych synagog, a swój kościół nazywają synagogą, a nie kościołem; a imieniem Chrystusa jedynie się przechwalają). 30.18.3. Dozwalają nie tylko na zawarcie jednego związku małżeńskiego, ale jeśli ktoś zechciałby się rozwieść z pierwszego małżeństwa, a zawrzeć drugie, pozwalają – wszystko bowiem wśród nich jest dozwolone bezkarnie – aż do drugiego, trzeciego i siódmego małżeństwa. 30.18.4. Uznają Abrahama, Izaaka, Jakuba, Mojżesza i Aarona, Jozuego, syna Nuna, będącego po prostu następcą Mojżesza[6] i niczym więcej. Po nich nie uznają już nikogo z proroków[7], lecz nawet odrzucają i traktują pogardliwie Dawida i Salomona. Podobnie odrzucają [358] Izajasza i Jeremiasza, Daniela i Ezechiela, Eliasza i Elizeusza. Nie zgadzają się z nimi, wypowiadając bluźnierstwa przeciw ich proroctwom[8], lecz przyjmują jedynie Ewangelię. 30.18.5. O Chrystusie mówią, że jest prorokiem prawdy

---

1 Por. *Panarion* 19, 1, 4; 19, 4, 1–6.
2 Por. *Panarion* 21, 2, 4.
3 Por. *Panarion* 19 (wymiary Chrystusa – 19, 4, 1); ponadto por. 53, 1, 8.
4 Por. *Panarion* 29, 7, 7.
5 Por. *Panarion* 30, 2, 6; dosł: „wbrew wiekowi".
6 Por. *Panarion* 18, 1, 3; 30, 18, 7–8.
7 Por. *Panarion* 30, 23, 3.
8 Por. *Panarion* 18, 1, 3; 30, 15, 2.

τῆς ἀληθείας καὶ Χριστόν, υἱὸν[a] θεοῦ κατὰ προκοπὴν καὶ κατὰ συνάφειαν ἀναγωγῆς τῆς ἄνωθεν πρὸς αὐτὸν γεγενημένης· τοὺς δὲ προφήτας λέγουσι * συνέσεως εἶναι προφήτας καὶ οὐκ ἀληθείας. 30.18.6. αὐτὸν δὲ μόνον θέλουσιν εἶναι καὶ προφήτην καὶ ἄνθρωπον καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ Χριστὸν καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον ὡς προείπαμεν, διὰ δὲ ἀρετὴν βίου ἥκοντα εἰς τὸ καλεῖσθαι υἱὸν θεοῦ. 30.18.7. οὔτε δὲ δέχονται τὴν πεντάτευχον Μωυσέως ὅλην, ἀλλά τινα ῥητὰ ἀποβάλλουσιν. ὅταν δὲ αὐτοῖς εἴπῃς περὶ ἐμψύχων βρώσεως· «πῶς οὖν Ἀβραὰμ παρέθετο τοῖς ἀγγέλοις τὸν μόσχον καὶ τὸ γάλα; ἢ πῶς ἔφαγεν Νῶε καὶ ἤκουσεν ἀπὸ θεοῦ λέγοντος, θῦσον καὶ φάγε, πῶς δὲ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἔθυσαν τῷ θεῷ, ὁμοίως δὲ καὶ Μωυσῆς ἐν τῇ [359] ἐρήμῳ;», ἐκείνοις μὲν ἀπιστεῖ καί φησι «τίς χρεία με ἀναγινώσκειν τὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἐλθόντος τοῦ εὐαγγελίου;». 30.18.8. «πόθεν σοι τοίνυν τὰ περὶ Μωυσέως καὶ Ἀβραὰμ εἰδέναι; οἶδα γὰρ ὡς ὁμολογεῖτε αὐτοὺς εἶναι [καὶ][b] δικαίους καὶ πατέρας ἑαυτῶν ἐπιγράφεσθε». 30.18.9. εἶτα ἀποκρίνεται καὶ λέγει, ὅτι Χριστός μοι ἀπεκάλυψε, καὶ βλασφημεῖ τὰ πλείω τῆς νομοθεσίας καὶ τοὺς περὶ Σαμψὼν καὶ Δαυὶδ καὶ Ἠλίαν καὶ Σαμουὴλ καὶ Ἐλισσαῖον καὶ τοὺς ἄλλους.

30.19.1. Ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν ὁ ἀγύρτης ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, διαρρήδην καὶ ὡς ἐν συντόμῳ ἀπὸ μιᾶς λέξεως τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐλέγχοντος τῆς ἀπατηλῆς διδασκαλίας καὶ λέγοντος «ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ λέγουσι, δαιμόνιον ἔχει· ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων [καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης]». 30.19.2. καὶ οὐ πάντως ὅτι κἂν τὸ τυχὸν οὐκ ἤσθιεν Ἰωάννης ἢ πᾶν ὁτιοῦν ἤσθιεν ὁ σωτήρ, ἵνα τις ὑπολάβῃ καὶ τὰ ἀπηγορευμένα· 30.19.3. ἡ γραφὴ δὲ τὴν ἔμφασιν δηλοῖ τῆς ἀληθείας, ὡς τό «φάγον αὐτὸν εἶναι καὶ οἰνοπότην» οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ κρέας ἐσθίειν καὶ οἶνον πίνειν, καὶ τό «μὴ ἐσθίων μήτε πίνων», ὅτι κρεῶν οὐ μετείληφε καὶ οἴνου, ἀλλ᾽ ἢ ἀκρίδων μόνον ὁ Ἰωάννης καὶ μέλιτος

[a] Holl add. <δὲ>.
[b] <καὶ> add. Pini.

oraz Chrystusem, Synem Boga poprzez postęp moralny[1] i przez jedność, która zaistniała w czasie wznoszenia się do góry do Niego[2]. O prorokach mówią, że * są prorokami rozumienia, a nie prawdy[3]. 30.18.6. Chcą, żeby On sam był i prorokiem, i człowiekiem, i Synem Bożym, i Chrystusem, i samym tylko człowiekiem, jak wspomnieliśmy, który ze względu na doskonałość życia doszedł do tego, by być nazwany Synem Bożym[4]. 30.18.7. Nie przyjmują w całości Pięcioksięgu Mojżesza, ale odrzucają pewne fragmenty[5]. Gdybyś zaś do nich powiedział o jedzeniu mięsa: „Jak więc Abraham podał aniołom cielę i mleko?[6]. Albo: Jak Noe zjadł i usłyszał od Boga, który mówił: «Zabijaj na ofiarę i jedz»[7]. Jak Izaak i Jakub złożyli ofiarę Bogu, podobnie Mojżesz na [359] pustyni?"[8] Ebionita nie wierzy tym tekstom i mówi: „Po co mam czytać to, co znajduje się w Prawie, skoro przyszła Ewangelia?". 30.18.8. „Skąd ty wiesz te rzeczy o Mojżeszu i Abrahamie?" Wiem, że uznajecie, że oni istnieją, byli sprawiedliwi i określacie ich jako własnych ojców". 30.18.9. Następnie w odpowiedzi stwierdza: „Chrystus mi objawił" i bluźni na większość prawodawstwa i na Samsona, Dawida, Eliasza, Samuela, Elizeusza i innych.

30.19.1. Szarlatan pod każdym względem jest obalany przez Zbawiciela, wyraźnie i jakby w skrócie w jednej wypowiedzi została obalona całość jego oszukańczego nauczania, gdy On mówi: „Jan przyszedł drogą sprawiedliwości, nie jedząc ani nie pijąc, a mówią: «Ma demona». Przyszedł Syn Człowieczy, jedząc i pijąc [i mówią: «oto człowiek, żarłok i pijak wina»]"[9]. 30.19.2. I nie chodziło o to, że Jan zupełnie nie jadał albo że Zbawiciel jadał cokolwiek i wszystko, aby ktoś podejrzewał, że [jadał] także rzeczy zabronione. 30.19.3. Pismo ukazuje sens prawdy, że sformułowanie „on jest żarłokiem i pijakiem wina" nie oznacza nic innego jak tylko to, że jadł mięso i pił wino; a fraza: „nie jedząc ani nie pijąc", że nie jadł mięsa ani wina, lecz Jan jadł tylko

1 Forma adopcjonizmu; *prokope* oznacza także: „posuwanie się naprzód", „postęp", „doskonałość", „biegłość", „awans".
2 F. Williams proponuje: „by promotion, and by union with the elevation on high which has come to him". Z kolei G. Pini tłumaczy to: „per avanzamento morale e per affinità della elevazione datagli dall'alto".
3 Por. Metody z Olimpu, *Uczta* 8, 10; Ps. Klemens, *Homiliae* III, 52, 1.
4 Por. *Panarion* 30, 2, 2.
5 Por. KonstApost VI, 20, 1.
6 Rdz 18, 8.
7 Dz 10, 13; 11, 7; por. Rdz 8, 20.
8 Por. np. Wj 24, 5–6 (Mojżesz); Rdz 26, 25 (Izaak); 31, 54 (Jakub).
9 Mt 11, 18–19.

μετελάμβανε, δῆλον δὲ ὡς καὶ ὕδατος. 30.19.4. τίς δὲ οὐκ οἶδε τὸν σωτῆρα ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ φαγόντα; καθάπερ ἔχει τὰ ἅγια εὐαγγέλια τῆς ἀληθείας, ὅτι «ἐπεδόθη αὐτῷ ἄρτος καὶ μέρος ὀπτοῦ ἰχθύος, καὶ λαβὼν ἔφαγε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς»· ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος ἐποίησεν καὶ φαγὼν καὶ διδούς. 30.19.5. καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν. δεῖ δέ με κατὰ λεπτότητα εἰς τὸν τούτων τῶν ῥημάτων τῶν ἑώλων τε καὶ σαθρῶν παρ᾽ αὐτοῖς κηρυττομένων ἥκειν ἔλεγχον καὶ τὴν αὐτῶν ποιεῖσθαι ἀνατροπήν.

30.20.1. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ῥητέον. οὐ δύναται γὰρ ὁ γεννηθεὶς κατὰ πάντα [ὡς] ἄνθρωπος σημείου [360] ἕνεκα τῷ κόσμῳ δοθήσεσθαι, ὡς περὶ αὐτοῦ προεθέσπιζε τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅτε τῷ Ἄχαζ ἔλεγεν «αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον»· κἀκείνου μὴ αἰτήσαντος, τότε φησὶν ὁ προφήτης «αὐτὸς κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει». 30.20.2. παρθένος δὲ οὐ καλεῖται ἡ συναφθεῖσα ἀνδρὶ καὶ γαμηθεῖσα γυνή, παρθένος δὲ ἐκείνη κυρίως λέγοιτ᾽ ἂν ἡ ἄνευ ἀνδρὸς τὴν σύλληψιν τοῦ θεοῦ Λόγου κατὰ ἀλήθειαν ἐσχηκυῖα, 30.20.3. ὡς καὶ αὐτὸς Ἡσαΐας ἐν ἄλλῳ τόπῳ φησί «φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως, φωνὴ ἐκ ναοῦ, φωνὴ κυρίου ἀνταποδόσεως, ἀνταποδιδόντος τοῖς ἀντικειμένοις· πρὶν ἢ τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. τίς ἤκουσε τοιοῦτο ἢ τίς ἑώρακε τοιαῦτα; εἰ ὤδινεν ἡ γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἔτεκεν ἔθνος εἰς ἅπαξ; ὅτι ὤδινεν καὶ ἔτεκεν Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς· ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν, λέγει κύριος». 30.20.4. ποία δὲ προσδοκία καὶ ποῖα παιδία ἀλλ᾽ ἢ τὸ παρθένον γεννῆσαι ἄνευ ὠδίνων, ὅπερ οὐδαμοῦ γεγένηται, καὶ τὸ δι᾽ αὐτὸν τὸν [a] ἀπὸ Ἐλισάβετ κατὰ ἐπαγγελίαν γεννηθέντα Ἰωάννην παῖδα *, εἰ καὶ ὁ Ἰωάννης δι᾽ ὠδίνων γεγέννηται; 30.20.5. πῶς οὖν οὗτοι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ψιλὸν ἄνθρωπον ὁρίζονται τὸν σωτῆρα; πῶς δὲ οὐ γνωσθήσεται ὡς καὶ Ἰερεμίας περὶ αὐτοῦ φησιν ὅτι «ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν»; 30.20.6. διηγούμενος γὰρ ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ

[a] Holl τὸ τὸν δι᾽ αὐτὸν.

szarańczę i miód[1], jest czymś oczywistym, że także i wodę. 30.19.4. Kto zaś nie wie, że Zbawiciel powstał z martwych i jadł? Tak jak to mówią święte ewangelie prawdy: „Podano Mu chleb i część pieczonej ryby. I On wziąwszy, zjadł i podał uczniom”[2]. Podobnie uczynił nad Morzem Tyberiadzkim, zarówno zjadł, jak i dawał[3]. 30.19.5. Jeszcze dużo można na ten temat mówić, ale trzeba, żebym przeszedł do szczegółowego zbicia rozgłaszanego przez nich przestarzałego i niedorzecznego nauczania i dokonał jego obalenia.

30.20.1.[4] Najpierw trzeba powiedzieć o tym, co się odnosi do Chrystusa, że nie jest tylko człowiekiem. Nie może bowiem ten, kto został zrodzony pod każdym względem [jako] człowiek, być dany światu jako znak [360], jak Duch Święty przepowiedział o Nim, gdy mówił do Achaza: „Proś dla siebie o znak”[5]. A skoro on nie poprosił, wtedy prorok stwierdza: „Pan sam da wam znak. Oto dziewica pocznie”[6]. 30.20.2. Dziewicą zaś nie jest nazywana kobieta, która połączyła się z mężem i wyszła za mąż. Ta zaś w sensie ścisłym może być nazwana dziewicą, która bez męża poczęła naprawdę Słowo Boga, 30.20.3. jak Izajasz w innym miejscu mówi: „Odgłos wrzawy z miasta, głos ze świątyni, głos odpłaty Pana, wymierzającego odpłatę przeciwnikom. Zanim odczuła bóle porodowe, porodziła; zanim przyszły bóle porodu, uniknęła [ich] i urodziła chłopca. Kto słyszał o czymś podobnym albo kto widział tego typu rzeczy? Czy ziemia odczuwała bóle porodowe w jednym dniu i urodziła za jednym razem naród? A właśnie Syjon odczuł bóle porodowe i zrodził swoje dzieci. Ja zaś wzbudziłem owo oczekiwanie, a nie pamiętali, mówi Pan”[7]. 30.20.4. Jakie zaś „oczekiwanie” i jakie „dzieci”, jeśli nie to, że dziewica urodziła bez bólów porodowych, co nigdzie się nie stało, i że Jan, syn zrodzony ze względu na Niego z Elżbiety zgodnie z obietnicą * jeśli nawet Jan narodził się w bólach rodzenia? 30.20.5. W jaki sposób określają oni Zbawiciela jako tylko człowieka [poczętego] z nasienia mężczyzny? Jak nie poznali, że także Jeremiasz o Nim mówi: „Jest człowiekiem, a któż Go pozna”[8]? 30.20.6. Przecież

1 Por. Mt 3, 4; *Panarion* 30, 13, 4–5.
2 Por. Łk 24, 42–43.
3 Por. J 21, 1.13–15.
4 *Panarion* 30, 20, 1–7 – por. *Ancoratus* 32, 3–8.
5 Iz 7, 11.
6 Iz 7, 14.
7 Por. Iz 66, 6–9.
8 Jr 17, 9.

ἔλεγεν «τίς γνώσεται αὐτόν;». εἰ δὲ περὶ ψιλοῦ ἔλεγεν ἀνθρώπου, πάντως ἂν καὶ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἐγίνωσκεν καὶ ἡ μήτηρ, συγγενεῖς τε καὶ γείτονες, σύσκηνοί τε καὶ συμπολῖται· 30.20.7. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐκ Μαρίας μέν ἐστι τὸ γέννημα, ἄνωθεν δὲ ἦλθεν ὁ θεὸς Λόγος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλ᾽ ἐκ πατρὸς μὲν ἄνωθεν γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ἐν μήτρᾳ γενέσθαι παρθένου καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναπλάσαι εἰς ἑαυτὸν τὴν σάρκα, διὰ τοῦτό φησι «καὶ ἄνθρωπος μέν ἐστι, τίς δὲ γνώσεται αὐτόν;» ὅτι θεὸς ἄνωθεν ἦλθεν, ὁ μονογενὴς θεὸς Λόγος. 30.20.8. πολλὴ δὲ ταλαιπωρία τῶν πεπλανημένων, τῶν καταλειψάντων μὲν προφητῶν μαρτυρίας καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀνασχομένων Ἐβίωνος τοῦ πεπλανημένου, [361] τοῦ τὴν ἑαυτοῦ ἡδονὴν βουλομένου πληροῦν καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ μεταχειριζομένου καὶ ἀπὸ Ἰουδαίων ἠλλοτριωμένου. 30.20.9. ὁ μὲν [γὰρ] Γαβριὴλ εὐθὺς τῇ παρθένῳ εὐαγγελιζόμενος, αὐτῆς λεγούσης «πῶς ἔσται ταῦτα, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω», τὸ ἀσφαλὲς ὑποτιθέμενος ἔφη «πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ». 30.20.10. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν «τὸ γεννώμενον» ἔδειξε μὲν τὴν σάρκα ἀπ᾽ αὐτῆς [εἶναι] καὶ τὴν ἄλλην ἐνανθρώπησιν, ἄνωθεν δὲ ἀπ᾽ οὐρανῶν τὴν δύναμιν τοῦ ὑψίστου καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπισκιάσαι τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ καὶ ἄνωθεν καταβεβηκέναι τὸν μονογενῆ υἱὸν θεὸν Λόγον, [a] καὶ ὡς ἐνηνθρώπησε καὶ ὡς ἀπ᾽ αὐτῆς ἐν ἀληθείᾳ ἐγεννήθη. 30.20.11. πόσα δὲ ἄλλα ἐστὶ τοιαῦτα; εἴωθα δέ, ὡς ὑπεσχόμην, μὴ διὰ πλάτους φέρεσθαι, ἵνα μὴ εἰς ὄγκον πολὺν ἀγάγω τὴν πραγματείαν.

30.21.1. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἑξῆς διηγήσομαι, ὧν τε κατὰ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων καταψεύδονται· ὅτι, φησίν, ὁ Πέτρος καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν βαπτισμοῖς ἐκέχρητο, πρὶν ἢ καὶ ἄρτου αὐτὸν μεταλαμβάνειν. 30.21.2. καὶ ὅρα τὸ πᾶν αὐτῶν συκοφάντημα καὶ τὸ ὕπουλον τῆς ἀγυρτώδους αὐτῶν διδασκαλίας. ἀπὸ τοῦ γὰρ αὐτοὺς μεμιάνθαι καὶ λαγνιστέρως πολλάκις πολλὰ πράττειν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς πεισμονὴν τῆς ἑαυτῶν πληροφορίας τῷ ὕδατι δαψιλῶς χρῶνται, ἵνα δῆθεν ἑαυτοὺς ἀπατήσωσι, διὰ βαπτισμῶν ἔχειν τὴν κάθαρσιν νομίζοντες. 30.21.3. καὶ ταῦτα εἰς τοὺς ἀποστόλους ἐμπαροινεῖν οὐκ αἰσχύνονται,

[a] Holl add. *.

prorok mówił, dając wyjaśnienie na Jego temat: „Kto Go pozna?”. Gdyby mówił o samym tylko człowieku, w każdym razie poznaliby Go ojciec i matka, krewni i sąsiedzi, towarzysze i rodacy. 30.20.7. Lecz skoro płód jest z Maryi, z góry zaś przyszedł Boski Logos, nie z nasienia mężczyzny, ale naprawdę z Ojca u góry zrodzony poza czasem i bez początku, spodobało Mu się, żeby w tych ostatnich dniach[1] wejść w łono dziewicy i z Niej ukształtować sobie samemu ciało, dlatego prorok mówi: „Człowiekiem jest, a któż Go pozna”[2]? Jako Bóg przybył z góry Jednorodzony Boski Logos. 30.20.8. Wielkie nieszczęście spotkało tych, którzy zostali oszukani, pozostawili bowiem świadectwa proroków i aniołów, a zadowolili się [świadectwami] Ebiona, który sam popadł w błąd, [361] chcąc zrealizować swoje własne żądze, zarówno przyjmując żydowskie obyczaje, jak i od Żydów się odżegnując. 30.20.9. Skoro tylko Gabriel zwiastuje Dziewicy dobrą nowinę, ponieważ Ona mówi: „Jak się to stanie, jako że nie znam męża”[3], on dając jej zapewnienie, powiedział: „Duch Pana przyjdzie na ciebie i moc Najwyższego ocieni cię; toteż i Święte narodzone z ciebie będzie nazwane Synem Bożym”[4]. 30.20.10. Przez stwierdzenie „to, co narodzone”, wskazał, że ciało oraz inne elementy ludzkie [są] z niej, z góry zaś z niebios moc Najwyższego oraz Duch Święty ocienił świętą dziewicę i z góry zstąpił Jednorodzony Syn, Boski Logos, i że stał się człowiekiem oraz że z Niej rzeczywiście się narodził. 30.20.11. Ile jeszcze innych tego typu rzeczy! Mam zaś w zwyczaju, jak obiecałem, nie być rozwlekłym, aby traktat nie rozrósł się do wielkich rozmiarów.

30.21.1. Następnie przedstawię w szczegółach inne kłamstwa, które zarówno przeciw Piotrowi, jak i innym apostołom opowiadają, że Piotr – mówią – codziennie przed jedzeniem chleba miał w zwyczaju się obmywać[5]. 30.21.2. Zwróć uwagę na to całe ich oskarżenie i zgniliznę ich fałszywego nauczania! Na tej podstawie kalają się i często dokonują na ziemi wielu bardzo rozpustnych czynów, w celu zaś zyskania całkowitej wewnętrznej pewności obficie posługują się wodą, aby samych siebie oszukać, uważając, że za pośrednictwem obmyć zyskują czystość. 30.21.3. Nie wstydzą się znieważać apostołów, przypisując im

1 Por. Hbr 1, 2.
2 Jr 17, 9.
3 Por. Łk 1, 34.
4 Por. Łk 1, 34–35.
5 Por. *Panarion* 30, 2, 4; 30, 15, 3.

καίτοι τοῦ κυρίου ἐλέγχοντος αὐτῶν τὴν κακοτροπίαν ἐν τῷ τὸν Πέτρον εἰρηκέναι, ὅτε ἦλθεν τοὺς πόδας αὐτοῦ νίψαι, ὅτι «οὐ μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα», καὶ τὴν ἀνθυποφορὰν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐξενεχθῆναι ὅτι «ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ», 30.21.4. κἀκείνου πάλιν ἀνταποκρινομένου ὅτι «οὐ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλήν», τοῦ δὲ κυρίου πάλιν λέγοντος ὅτι [362] «ὁ λουσάμενος ἅπαξ οὐ χρείαν ἔχει τὴν κεφαλὴν [νίψασθαι], εἰ μὴ τοὺς πόδας μόνον· ἔστιν γὰρ καθαρὸς ὅλος». 30.21.5. ἔδειξεν οὖν ὅτι οὐ χρὴ βαπτισμοῖς χρῆσθαι καὶ ἔθεσιν ἀνωφελέσι καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίαις, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνῳδὰ τῷ προφήτῃ λέγει «ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ. μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων». 30.21.6. ἐπεὶ κατὰ ποίαν αἰτίαν ἐμέμφετο τοὺς Φαρισαίους καὶ Γραμματεῖς, τοὺς βαπτισμοῖς πυγμῇ χρωμένους ἑαυτῶν [τε] καὶ ξεστῶν καὶ ποτηρίων καὶ τῶν ἄλλων; καὶ τελείως ἀποφαίνεται ὅτι «τὸ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον»; ὥστε οὐ μόνον τὸ βαπτίζεσθαι τούτων ἀνέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ τὸ νίψαι χεῖρας περιττὸν εἶναι ἔδειξε καὶ τῷ [μὴ] βουλομένῳ τὰς χεῖρας νίπτεσθαι μὴ εἶναι βλάβην.

30.22.1. Πῶς δὲ περὶ κρεοφαγίας οὐκ εὐθὺς ἡ αὐτῶν ἄνοια ἐλεγχθήσεται; πρῶτον μὲν τοῦ κυρίου ἐσθίοντος τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων. Πάσχα δὲ τῶν Ἰουδαίων πρόβατον ἦν καὶ ἄζυμα, κρέα προβάτου ὀπτὰ πυρὶ ἐσθιόμενα· 30.22.2. ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῷ λέγουσι «ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;» καὶ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει «ἀπέλθετε εἰς τὴν πόλιν καὶ εὑρήσετε ἄνθρωπον βαστάζοντα κεράμιον ὕδατος καὶ ἀκολουθήσατε αὐτῷ ὅπου ὑπάγει καὶ εἴπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα ὅπου ποιήσω τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου; καὶ δείξει ὑμῖν ὑπερῷον ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἑτοιμάσατε». 30.22.3. πάλιν δὲ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει «ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν»· καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς Πάσχα, ἀλλὰ τοῦτο τὸ Πάσχα,

takie rzeczy. Jednakże Pan obala ich przewrotność, mówiąc do Piotra, gdy przyszedł umyć mu nogi. Skoro Piotr mówi: „Nie, nigdy nie umyjesz moich stóp”[1], Zbawiciel daje następującą odpowiedź: „Jeśli nie umyję twoich stóp, nie będziesz miał udziału ze Mną”. 30.21.4. Gdy on z kolei odpowiedział: „Nie tylko stopy, ale i głowę”[2], Pan ponownie mówi: [362] „Kto raz został wykąpany, nie potrzebuje [myć sobie] głowy, a jedynie stopy. Cały bowiem jest czysty”[3]. 30.21.5. Pokazał zatem, że nie trzeba dokonywać obmyć, bezużytecznych zwyczajów, nakazów i doktryn ludzkich, jak i w Ewangelii stwierdza zgodnie ze słowami proroka: „Ten lud czci mnie wargami, ich serce zaś jest daleko ode Mnie. Na próżno Mnie czczą, nauczając doktryn będących nakazami ludzkimi”[4]. 30.21.6. Z jakiej racji zganił faryzeuszów i uczonych w Piśmie, którzy używają dłoni do obmyć siebie samych oraz zarówno dzbanków, kielichów, jak i innych rzeczy[5]? I dlaczego ostatecznie stwierdza, że „jedzenie nieumytymi rękami nie zanieczyszcza człowieka”[6]? Tak że nie tylko obalił obmycia tych rzeczy, ale także pokazał, że umycie rąk jest niepotrzebne i temu, który nie chce myć rąk, nie przynosi to żadnej szkody.

30.22.1. Jak nie wykazać od razu ich głupoty odnośnie do jedzenia mięsa? Przede wszystkim w oparciu o to, że Pan jadł Paschę żydowską. Żydowska Pascha składała się z baranka i chleba niekwaszonego. Mięso baranka spożywano upieczone na ogniu, 30.22.2. jak uczniowie mówią do Niego: „Gdzie chcesz, abyśmy przygotowali Ci Paschę do zjedzenia?”[7]. A Pan stwierdza: „Idźcie do miasta i znajdziecie człowieka niosącego dzban wody, idźcie z nim, gdziekolwiek pójdzie, i powiedzcie do pana domu: «Gdzie jest izba, w której mógłbym celebrować Paschę z moimi uczniami?». I pokaże wam usłany[8] pokój na górze. Tam przygotujcie”[9]. 30.22.3. Ponownie zaś Pan mówi: „Gorąco pragnąłem zjeść tę Paschę z wami”[10]. Nie powiedział po prostu: „Paschę”, lecz: „tę Paschę”,

---

1 Por. J 13, 6.8. Dosłownie: „Nie, nie umyjesz moich stóp na wieczność”.
2 Por. J 13, 9.
3 Por. J 13, 10.
4 Mt 15, 8–9 (Iz 29, 13).
5 Por. Mk 7, 3–4.
6 Por. Mt 15, 20.
7 Por. Mk 14, 12.
8 Czasownik στρώννυμι w stronie biernej wskazuje na pomieszczenie zaopatrzone w sofy, łoża biesiadne lub usłane kobiercami.
9 Por. Mk 14, 13–15.
10 Łk 22, 15.

ἵνα μή τις μεθοδεύσῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν. Πάσχα [363] δὲ ἦν, ὡς εἶπον, κρέα ὀπτὰ πυρὶ καὶ τὰ ἄλλα. 30.22.4. αὐτοὶ δὲ ἀφανίσαντες ἀφ᾽ ἑαυτῶν τὴν τῆς ἀληθείας ἀκολουθίαν ἤλλαξαν τὸ ῥητόν, ὅπερ ἐστὶ πᾶσι φανερὸν ἐκ τῶν συνεζευγμένων λέξεων, καὶ ἐποίησαν τοὺς μαθητὰς μὲν λέγοντας «ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι τὸ Πάσχα φαγεῖν», καὶ αὐτὸν δῆθεν λέγοντα «μὴ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα κρέας τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν». 30.22.5. πόθεν δὲ οὐ φωραθήσεται ἡ αὐτῶν ῥᾳδιουργία, τῆς ἀκολουθίας κραζούσης ὅτι τὸ μῦ καὶ τὸ ἦτά ἐστι πρόσθετα; ἀντὶ τοῦ γὰρ εἰπεῖν «ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα» αὐτοὶ προσέθεντο τὸ «μή» ἐπίρρημα. αὐτὸς δὲ ἀληθῶς ἔλεγεν «ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν»· αὐτοὶ δὲ ἐπιγράψαντες τὸ κρέας ἑαυτοὺς ἐπλάνησαν, ῥᾳδιουργήσαντες καὶ εἰπόντες «μὴ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα κρέας φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν»· σαφῶς δὲ δείκνυται ὅτι καὶ Πάσχα ἐπετέλεσε καὶ κρέα βέβρωκεν, ὡς προεῖπον. 30.22.6. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ὁράματος ἐλεγχθήσονται τοῦ ἀποκαλυφθέντος τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ διὰ τῆς ὀθόνης τῆς ἐχούσης πάντα ἐν αὐτῇ θηρία τε καὶ κτήνη καὶ ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ καὶ φωνῆς κυρίου λεγούσης «ἀναστὰς θῦσον καὶ φάγε»· καὶ τοῦ Πέτρου λέγοντος «μηδαμῶς, κύριε· οὐδὲν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου», φησὶν ὁ κύριος «ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου». 30.22.7. εὑρεθήσεται γὰρ ἐκ δύο τρόπων τῆς ἀληθείας ἡ σύστασις. εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσι κατὰ πάντων τῶν βρωμάτων διεξεληλυθέναι [τὸν] λόγον τὸν ἁγίον Πέτρον λέγειν ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον [καὶ τὰ ἄλλα][a], ὡς καὶ βόας καὶ αἶγας καὶ πρόβατα καὶ ὄρνεις κοινὰ λέγεσθαι παρ᾽ αὐτῷ, εὐθὺς ἐλεγχθήσονται ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀναστροφῆς. 30.22.8. μετὰ γὰρ τὸ γῆμαι καὶ τέκνα κεκτῆσθαι καὶ πενθερὰν ἔχειν συνέτυχε τῷ σωτῆρι, ἐξ Ἰουδαίων ὁρμώμενος. Ἰουδαῖοι δὲ καὶ σάρκας ἐσθίουσι καὶ κρεοφαγία παρ᾽ αὐτοῖς οὐκ ἐβδέ- [364] λυκται οὐδὲ ἀπηγόρευται. 30.22.9. ἄρα γοῦν αὐτοῦ βεβρωκότος ἀπ᾽ ἀρχῆς – εἰ καὶ ἕως τοῦ συναντῆσαι τῷ σωτῆρι εἴποιμεν – δειχθήσεται ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἡγήσατο τῶν οὐ κοινῶν λεγομένων. καὶ γὰρ οὐ κατὰ πάντων διεξήγαγε τὸ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ νόμος κοινῶν καὶ ἀκαθάρτων. 30.22.10. πάλιν δὲ τούτου δειχθέντος ὅτι οὐ περὶ πάντων τῶν κρεῶν αὐτῷ ἤγετο ὡς κοινῶν πάντων ὄντων, ἀλλὰ περὶ

[a] Holl τοῦ ἁγίου Πέτρου λέγοντος ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον <εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου>; Pini add. <καὶ τὰ ἄλλα>.

aby nikt nie wypaczył właściwego sensu jego wypowiedzi. Pascha [363] składała się, jak wspomniałem, z mięsa pieczonego na ogniu oraz z innych rzeczy. 30.22.4. Oni zaś sami, zniszczywszy osobiście prawdziwy kontekst, zmienili autentyczny tekst, co jest jasne dla wszystkich z samej wypowiedzi, i sprawili, że na słowa uczniów: „Gdzie chcesz, abyśmy przygotowali Ci Paschę do zjedzenia?”[1] On rzekomo odpowiada: „Wcale nie pragnąłem zjeść z wami mięsa na tę Paschę”. 30.22.5. Ale dlaczego nie ujawnić ich oszustwa, skoro kontekst krzyczy, że *mi* oraz *eta* są dodane[2]? Zamiast powiedzieć „Gorąco pragnąłem”, oni dołączyli dodatkowe „nie”. W rzeczywistości Jezus mówił: „Gorąco pragnąłem zjeść tę Paschę z wami”. Oni zaś sprowadzili samych siebie na manowce, skoro dopisali słowo „mięso”, oszukując i mówiąc: „Wcale nie pragnąłem zjeść z wami mięsa na tę Paschę”. Lecz jest jasno ukazane, że celebrował Pachę i jadł mięso, jak wspomniałem. 30.22.6. Ponadto [ich pogląd] będzie także zbity w oparciu o wizję objawioną św. Piotrowi za pośrednictwem płótna zawierającego w sobie wszystkie dzikie zwierzęta, bydło, płazy i ptaki, a głos Pana mówił: „Powstań, zabijaj i jedz”. A na słowa Piotra: „Panie, żadną miarą, ponieważ nigdy nic skażonego lub nieczystego nie weszło do moich ust”, Pan stwierdza: „Tego, co Bóg oczyścił, nie uważaj za skażone”[3]. 30.22.7. Na dwa sposoby można uzyskać potwierdzenie prawdy. Jeśli oni twierdzą, że św. Piotr wypowiada słowo przeciwko wszystkim pokarmom, gdy mówi: „Nigdy nic skażonego lub nieczystego” [itd.], jakby twierdził, że skażone są krowy, kozy, owce, ptaki, natychmiast ich twierdzenia zostaną obalone w oparciu o jego wcześniejszy sposób życia. 30.22.8. Skoro się ożenił i miał dzieci oraz teściową[4], spotkał Zbawiciela, wywodził się z Żydów. Żydzi zaś jedzą mięso i u nich jedzenie mięsa nie jest uważane za coś obrzydliwego [364] ani nie jest zabronione. 30.22.9. Ponieważ Piotr zawsze jadał mięso – jeślibyśmy nawet powiedzieli, że do spotkania ze Zbawicielem – pokaże się, że nie uważał za nic skażonego spośród rzeczy, które nie były uznawane za skażone. Rzeczywiście nie przeciwko wszystkim pokarmom skierował swoje „skażone i nieczyste”, lecz przeciwko tym, o których Prawo mówiło, że są nieczyste i skażone. 30.22.10. Skoro zaś z kolei zostało pokazane, że nie o wszystkich rodzajach mięsa utrzymywał, że wszystkie one są skażone, lecz jedynie o tych,

[1] Por. Mk 14, 12.
[2] Czyli greckie zaprzeczenie μή.
[3] Dz 11, 7–10; por. Dz 10, 11–15.
[4] Por. Mt 8, 14.

τῶν ἐν τῷ νόμῳ κοινῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, ὁ θεὸς τῆς ἁγίας Χριστοῦ ἐκκλησίας τὸν χαρακτῆρα παραδιδοὺς ἔλεγεν αὐτῷ μηδὲν κοινὸν ἡγεῖσθαι· «πάντα γάρ ἐστι καθαρὰ μετὰ εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας θεοῦ λαμβανόμενα». 30.22.11. ἀλλ᾽ εἰ καὶ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν τὸ αἴνιγμα εἶχεν, ἵνα μὴ ἡγήσηται τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ κοινοὺς ἢ ἀκαθάρτους, ὅμως ἡ ἔμφασις τοῦ Πέτρου οὐ περὶ ἀνθρώπων εἶχε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων, ὡς καὶ παντί τῳ σαφὲς ἂν εἴη· καὶ ἐξέπεσεν αὐτῶν πανταχόθεν ὁ ληρώδης λόγος.

30.23.1. Τῶν δὲ ἀποστόλων τὰ ὀνόματα εἰς τὴν τῶν ἠπατημένων ὑπ᾽ αὐτῶν πειθὼ προσποιητῶς δέχονται βίβλους τε ἐξ ὀνόματος αὐτῶν πλασάμενοι ἀνεγράψαντο, δῆθεν ἀπὸ προσώπου Ἰακώβου καὶ Ματθαίου καὶ ἄλλων μαθητῶν. 30.23.2. ἐν οἷς ὀνόμασι καὶ τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου ἐγκαταλέγουσιν, ἵνα πανταχόθεν φωρατὴ γένηται ἡ αὐτῶν ἄνοια. οὐ μόνον γὰρ ἐλέγχει αὐτοὺς κατὰ πάντα τρόπον, λέγων ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος», 30.23.3. ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν μαρτυρίας[a], ἐν ᾧ ἐκ πνεύματος ἁγίου ὁρμώμενος καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα καλῶς ἀκριβολογήσας περὶ ἑκάστης ὑποθέσεως τῆς εἰς Χριστὸν πληρωθείσης[b], ὡς εἶπον, τὰς μαρτυρίας ἐξέθετο, ἀφ᾽ ὧν προφητῶν οὗτοι ἑαυτοὺς ἀπηλλοτρίωσαν. 30.23.4. καὶ εὐθὺς ἔδειξεν ὡς τοῖς πρὸς Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν ὑπὸ τῶν Φαρισαίων πεμφ- [365] θεῖσιν αὐτὸς Ἰωάννης ἀποκρίνεται λέγων «ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης». 30.23.5. καὶ πάλιν αὐτὸς Ἰωάννης λέγει, ἀπὸ τῶν προφητῶν λαβὼν τὴν μαρτυρίαν (φημὶ δὲ ἀπὸ τοῦ Δαυίδ), ὅτε ὁ κύριος τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε καὶ εἶπεν· μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου, «ἐμνήσθησαν ὅτι ἦν γεγραμμένον ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέν με». καὶ πάλιν αὐτὸς Ἰωάννης εἶπεν ὅτι «Ἡσαΐας εἶδεν ὢν ἐν πνεύματι ἁγίῳ».

30.24.1. Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς ἅγιος Ἰωάννης κηρύττων ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἱστορεῖται παράδοξον ἔργον τι πεποιηκὼς εἰς ὑπογραμμὸν τῆς ἀληθείας. πολιτείαν

[a] Holl add. *.
[b] Pini add. *.

które według Prawa są skażone i nieczyste, Bóg, wskazując na cechę charakterystyczną świętego Kościoła Chrystusowego, powiedział mu, żeby nie uważał niczego za skażone, ponieważ „wszystko jest czyste, co jest przyjmowane z dziękczynieniem i błogosławieństwem Boga”[1]. 30.22.11. Jeśli nawet otrzymał zagadkową wypowiedź odnośnie do powołania pogan, aby nie uważał nieobrzezanych za skażonych i nieczystych, jednak sens wizji Piotra nie odnosił się do ludzi, lecz do rzeczy zabronionych przez Prawo, co każdy wyraźnie może zobaczyć. Ich niedorzeczna doktryna przepadła pod każdym względem.

30.23.1. Przyjmują pozornie imiona apostołów, aby przekonać tych, których oszukali. Ich imionami zatytułowali swoje zmyślone księgi, rzekomo [napisane] przez Jakuba, Mateusza i innych uczniów. 30.23.2. Do tych imion zaliczyli też imię Jana Apostoła, aby zewsząd stała się jawna ich głupota. Ponieważ on nie tylko zbija ich pod każdym względem, mówiąc: „Na początku było Słowo i Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo”[2], 30.23.3. lecz także tym, że świadectwa świętych proroków *[3] w momencie, w którym przynaglony przez Ducha Świętego ściśle zinterpretował słowa wypowiedziane przez Zbawiciela odnośnie do każdego faktu wypełnionego w Chrystusie *, jak wspomniałem, wyjaśnił świadectwa proroków, od których oni się zdystansowali. 30.23.4. Zaraz na początku pokazał, jak posłanym do Jana Chrzciciela przez faryzeuszy [365] on sam odpowiada, mówiąc: „Ja jestem głosem wołającego na pustyni, prostujcie drogę Pana, jak powiedział prorok Izajasz”[4]. 30.23.5. I znowu, gdy Pan powywracał stoły wymieniających pieniądze i powiedział: „Nie czyńcie domu Ojca mojego domem targowiska”[5], Jan [Apostoł] wziąwszy świadectwo od proroków (mam na myśli Dawida), mówi: „Przypomnieli sobie, że napisano: «Gorliwość o dom Twój pożarła Mnie»”[6]. I znowu tenże Jan powiedział: „Izajasz zobaczył, będąc w Duchu Świętym”[7].

30.24.1. Opowiada się jeszcze, że podczas gdy św. Jan głosił w Azji, dokonał nadzwyczajnej rzeczy, aby dać przykład prawdy. Chociaż

[1] Por. Rz 14, 20; 1 Tm 4, 4.
[2] J 1, 1.
[3] W tym miejscu według Holla występuje brak w tekście. Pini przeniósł go nieco niżej. *Panarion* 30, 23, 3 nie jest w pełni jasny.
[4] J 1, 23.
[5] J 2, 16.
[6] Por. J 2, 17.
[7] Por. J 12, 41.

γὰρ ἔχων θαυμασιωτάτην καὶ συμπρέπουσαν αὐτοῦ τῷ ἀξιώματι τῆς ἀποστολῆς καὶ μηδ᾽ ὅλως λουόμενος, ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος προελθεῖν ἕως τοῦ βαλανείου, εἰπὼν ὅτι «λάβετέ μοι τὰ πρὸς βαλανεῖον». 30.24.2. καὶ τῶν συνεπομένων θαυμαζόντων ἦλθεν εἰς αὐτὸ τὸ λουτρὸν καὶ γεγονὼς πρὸς τὸν εἰωθότα ὑποδέχεσθαι τῶν λουομένων τὰ ἱμάτια ἤρετο τίς ἔνδον ἐστὶν ἐν τῷ βαλανείῳ· 30.24.3. ὁ δὲ ὀλεάριος [ὁ] ἐπὶ τῷ φυλάττειν τὰ ἱμάτια προσκαρτερῶν (ἐν τοῖς γὰρ γυμνασίοις ἔργον τοῦτό τισιν ὑπάρχει πορισμοῦ ἕνεκα τῆς ἐφημέρου τροφῆς) ἔφη τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ ὅτι Ἐβίων ἔνδον ἐστίν. 30.24.4. Ἰωάννης δὲ εὐθὺς συνεὶς τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁδηγίαν, δι᾽ ἣν αἰτίαν προὐτρέψατο αὐτὸν ἕως τοῦ βαλανείου ἥκειν, ὡς ἔφην, μνήμης ἕνεκα τοῦ καταλιπεῖν ἡμῖν τὴν τῆς ἀληθείας ὑπόθεσιν, ὅτι τίνες εἰσὶν οἱ δοῦλοι Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι καὶ υἱοὶ τῆς αὐτῆς ἀληθείας, τίνα δέ ἐστι τὰ σκεύη τοῦ πονηροῦ καὶ πύλαι Ἅιδου, μὴ κατισχύουσαι τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐπ᾽ αὐτῇ οἰκοδομηθείσης ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας, 30.24.5. εὐθὺς ταράξας ἑαυτὸν καὶ οἰμώξας, ἠρέμα εἰς τὸ πάντας ἀκοῦσαι εἰς μαρτύριον παραστάσεως ἀχράντου διδασκαλίας «σπεύσατε, ἀδελφοί» ἔφη «ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, μὴ πέσῃ τὸ βαλανεῖον καὶ κατορύξῃ ἡμᾶς μετὰ Ἐβίωνος τοῦ ἔνδον ἐν τῷ βαλανείῳ διὰ τὴν αὐτοῦ [366] ἀσέβειαν». 30.24.6. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω ἐπὶ τῷ ἀκοῦσαι Ἐβίωνα Ἰωάννῃ συντετυχηκέναι. πολυχρόνιος γὰρ καταμείνας τῷ βίῳ ὁ μακάριος Ἰωάννης διήρκεσεν ἄχρι τῆς τοῦ Τραϊανοῦ βασιλείας. 30.24.7. πάντες δὲ οἱ ἀπόστολοι ὅτι ἀπαλλοτριοῦσι τὴν τοῦ Ἐβίωνος πίστιν καὶ ἀλλοτρίαν ἡγήσαντο τοῦ αὐτῶν κηρύγματος τοῦ χαρακτῆρος, παντί τῳ δῆλον.

30.25.1. Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Παύλου ὡς βλασφημοῦντες αὐτὸν λέγουσι πόσα ἔχω λέγειν; 30.25.2. πρῶτον μὲν γὰρ λέγουσιν αὐτὸν Ἕλληνά τε καὶ ἐξ ἐθνῶν ὑπάρχειν, προσήλυτον δὲ γεγονέναι ὕστερον. πῶς οὖν αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ ὅτι «Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων»· 30.25.3. καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει «Ἰσραηλῖταί εἰσι,

prowadził on najbardziej godny podziwu tryb życia, odpowiedni do jego godności apostolskiej, i w ogóle się nie obmywał, został zmuszony przez Ducha Świętego, aby pójść aż do łaźni, i powiedział: „Weźcie dla mnie to, co konieczne, do łaźni". 30.24.2. A chociaż jego towarzysze byli zdziwieni, udał się do łaźni. Będąc w miejscu, gdzie ktoś zazwyczaj zabiera ubrania kąpiących się, on zapytał, kto jest wewnątrz w łaźni. 30.24.3. Dozorca[1] zajmujący się pilnowaniem ubrań (w gimnazjonach spełniają tę czynność ci, którzy chcą zarobić na dzienne wyżywienie) powiedział św. Janowi, że w środku jest Ebion. 30.24.4. Jan od razu zrozumiał, że dzięki kierownictwu Ducha Świętego został pobudzony, aby przyszedł do łaźni, jak wspomniałem, aby pozostawić nam jako pamiątkę fundament prawdy – kim są słudzy Chrystusa oraz apostołowie i synowie samej prawdy, czym natomiast są naczynia złego i bramy Hadesu, które nie zwyciężą skały i zbudowanego na niej świętego Kościoła Boga[2]. 30.24.5. Jan natychmiast się zaniepokoił i głośno płakał, powoli, aby wszyscy usłyszeli na świadectwo przedstawianej [przez niego] nieskalanej doktryny, powiedział: „Pospieszcie się, bracia, uciekajmy stąd, aby łaźnia się nie zapadła i nie pogrzebała nas razem z Ebionem, który jest w środku, z racji jego [366] bezbożności". 30.24.6. Niech się nikt nie dziwi, słysząc, że Ebion spotkał Jana. Błogosławiony Jan miał bardzo długie życie, dożył aż do panowania Trajana[3]. 30.24.7. Jest dla każdego jasne, że wszyscy apostołowie odrzucili wiarę Ebiona i uznali ją za obcą wobec tego, co jest znakiem wyróżniającym ich przepowiadanie.

30.25.1. Ile mam mówić o ich bluźnierstwach wobec św. Pawła? Po pierwsze twierdzą, że on jest Grekiem pochodzącym z pogan, a później stał się prozelitą[4]. 30.25.2. Dlaczego więc on sam mówi o sobie, że jest „Hebrajczykiem z Hebrajczyków, z nasienia Abrahama, z pokolenia Beniamina, według Prawa faryzeusz, jeszcze bardziej zelota z tradycji moich ojców"[5]. 30.25.3. A w innym miejscu stwierdza: „Izraelitami

---

1 Greckie ὀλεάριος jest *hapax legomenon*. Brak tego terminu u LSJ, a Lampe podaje tylko jeden kontekst, ten, który przytacza Epifaniusz. Tłumacz angielski proponuje tu słowo „attendant", podczas gdy tłumacz włoski przekłada to pojęcie przez „il profumiere".

2 Por. Mt 16, 18.

3 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* II, 22, 5; III, 3, 4; Klemens Aleksandryjski, *Quid dives salvetur* 42; Euzebiusz z Cezarei, HE III, 18, 1; 20, 9; 21.

4 Por. *Panarion* 30, 16, 8–9.

5 Por. Flp 3, 5; Ga 1, 14.

κἀγώ· σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι, κἀγώ», καί φησι «περιτομῇ ὀκταήμερος καὶ ἀνατεθραμμένος παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ καὶ Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων». 30.25.4. καὶ ὦ τῶν δεινῶν ἑρπετῶν τὰ δεινὰ κωκύματα καὶ τὰ δρακοντοειδῆ συρίγματα καὶ τῆς κενοφωνίας τὰ δηλητήρια. τίνος δὲ λήψομαι τὴν μαρτυρίαν; Ἐβίωνος καὶ τῶν κατ᾽ αὐτὸν ἢ τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ λέγοντος «ὡς ἔγραψεν ὑμῖν ὁ ἀδελφός μου Παῦλος, ἅτινά ἐστι βαθέα καὶ δυσερμήνευτα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι διαστρέφουσι τῇ ἑαυτῶν ἀγνωσίᾳ»; 30.25.5. πάλιν δὲ ὁ ἅγιος Παῦλος μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς τοῖς περὶ Πέτρον λέγων «Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Κηφᾶς, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοί τε καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας». κἄν τε γὰρ Ταρσέα ἑαυτὸν εἴποι, οὐκ ἀπὸ τούτου πάντως δέδοται πρόφασις τοῖς λεξιθηροῦσι τὰ εἰς ἑαυτῶν καταστροφὴν καὶ τῶν πειθομένων * οὕτως ἔχειν. 30.25.6. καὶ γὰρ καὶ Βαρνάβαν λέγει, Ἰωσήφ ποτε καλούμενον Βαρνάβαν δὲ μετακληθέντα, υἱὸν παρακλήσεως ἑρμηνευόμενον, Λευίτην Κύπριον [367] τῷ γένει. καὶ οὐ πάντως ἐπειδὴ Κύπριος ἦν, οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ Λευί, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος, εἰ καὶ ἀπὸ Ταρσοῦ ὡρμᾶτο, οὐκ ἦν ἀλλότριος τοῦ Ἰσραήλ. 30.25.7. διασπαρέντων γὰρ πολλῶν ἐν τοῖς χρόνοις Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς καὶ ἐν χρόνοις ἄλλοις, καθότι συνέβαινε πόλεμος, καὶ αἰχμαλωτισθέντων καὶ[a] δοθέντων εἰς πολιορκίαν, οἱ μὲν αἰχμάλωτοι[b] ἀρθέντες ἐπέμειναν ἔν τισι τόποις, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἀναχωρήσαντες κατῴκουν ἕκαστος ὅπου κατείληφεν. 30.25.8. ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἰερεμίας ἔλεγε περὶ τοῦ Ἰσραήλ, καθάπερ πολλάκις τοῦτο αὐτὸ συμβέβηκε τὸ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου τῶν πολεμίων, ὅτι «καὶ εἰς Κιτιεῖς ἐὰν ἀπέλθῃς, οὔτε ἐκεῖ σοι ἀνάπαυσις ἔσται». 30.25.9. παντὶ δέ τῳ δῆλόν ἐστιν ὅτι Κίτιον ἡ Κυπρίων νῆσος καλεῖται· Κίτιοι γὰρ Κύπριοι καὶ Ῥόδιοι. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὸ γένος κατῴκηκε Κυπρίων τε καὶ Ῥοδίων· ὅθεν δὴ καὶ Ἀλέξανδρος ὡρμᾶτο ὁ Μακεδών. καὶ τούτου ἕνεκεν ἐμφέρεται ἐν τοῖς Μακκαβαίοις ὅτι «ἐξῆλθεν [σπέρμα] ἐκ γῆς

[a] Holl add. †.
[b] Pini add. † (proponuje zamiast ἀρθέντες czytać αἱρηθέντες?).

są, ja także. Nasieniem Abrahama, ja również”[1]. Ponadto mówi: „Obrzezany w ósmym dniu, wychowany u stóp Gamaliela i Hebrajczyk z Hebrajczyków”[2]. 30.25.4. O, co za straszne zawodzenia budzących grozę węży i syczenia jak u wężów, co za trucizna pustej gadaniny! Czyje świadectwo mam wziąć? Ebiona i ludzi jego pokroju czy św. Piotra, który mówi: „Jak napisał wam mój brat Paweł o rzeczach, które są głębokie i trudne do wyjaśnienia, a które nieuki i nieutwierdzeni przekręcają z powodu ich ignorancji”[3]? 30.25.5. Z kolei św. Paweł daje świadectwa odnośnie do Piotra, mówiąc: „Jakub, Jan oraz Kefas, którzy uchodzą za filary, podali prawicę mnie i Barnabie [na znak] wspólnoty”[4]. Jeśli nawet powiedział, że on jest z Tarsu[5], na tej podstawie w każdym razie łowcy rzadkich wyrażeń nie mają wymówki co do zniszczenia samych siebie i swoich zwolenników * tak się sprawa ma. 30.25.6. Albowiem [tekst] mówi także o Barnabie – który wcześniej miał na imię Józef, później zaś zostało zmienione jego imię na Barnaba, co się tłumaczy „syn pocieszenia” – że był lewitą pochodzącym z Cypru[6]. [367] W każdym razie nie jest prawdą, że skoro był Cypryjczykiem, to nie pochodził z pokolenia Lewiego. Analogicznie św. Paweł, jeśli nawet pochodził z Tarsu, nie był obcym dla Izraela. 30.25.7. Kiedy bowiem wielu rozproszyło się w czasach Antiocha Epifanesa[7] i w innych okresach, ponieważ trwała wojna, zostali wzięci do niewoli albo † oddani do oblężenia miast, jedni wzięci jako więźniowie pozostali w tych miejscach, inni zaś z takiego samego powodu odeszli i każdy zamieszkał tam, gdzie mógł. 30.25.8. Podobnie św. Jeremiasz mówił o Izraelu, jako że często się zdarzało to samo, że uciekali na widok nieprzyjaciół: „Choćbyś odszedł do Kitiejczyków, tam również nie będziesz miał odpoczynku”[8]. 30.25.9. Dla każdego jest jasne, że wyspa Cypr jest nazywana Kition. Przecież Kityjczykami są Cypryjczycy i Rodyjczycy. Lecz Cypryjczycy i Rodyjczycy osiedlili się w Macedonii, skąd wywodził się Aleksander Macedoński. Dlatego w Księgach Machabejskich zawarte są słowa: „Wyszło [nasienie] z ziemi

1 2 Kor 11, 22.
2 Por. Flp 3, 5; Dz 22, 3.
3 Por. 2 P 3, 15–16.
4 Ga 2, 9.
5 Por. Dz 21, 39 oraz zob. powyżej *Panarion* 30, 16, 8.
6 Por. Dz 4, 36.
7 Por. *Panarion* 51, 9, 7.
8 Iz 23, 12.

Κιτιέων»· καὶ γὰρ ἐκ σπέρματος τῶν Κιτιέων Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. 30.25.10. ἀλλὰ γενόμενος πάλιν ἐν τῷ τόπῳ, διὰ τὸν ὑποπεσόντα λόγον διεξελθὼν τὴν περὶ τούτων ἱστορίαν, φημὶ ὅτι ἀπὸ τῆς μετοικήσεως πολλοὶ τὰς ἄλλας χώρας κατοικήσαντες τοῦ Ἰσραὴλ ἦσαν σπέρματος κατὰ διαδοχήν. 30.25.11. ἐλέγοντο γὰρ καὶ ἑκάστης χώρας πατριῶται, ὡς καὶ αἱ θυγατέρες τοῦ Ἰοθὸρ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Μωυσέως τῷ πατρὶ ἀπήγγειλαν, ὡς ἀποστήσας τοὺς ποιμένας ἐπότισεν αὐτῶν τὰ πρόβατα, καὶ πορευθεῖσαι περὶ τούτου ὑφηγοῦντο τῷ ἰδίῳ πατρί, τοῦ δὲ λέγοντος ὅτι «διὰ τί ἐταχύνατε σήμερον τοῦ ἐλθεῖν;» 30.25.12. πρὸς αὐτὸν ἔφασαν ὅτι «ἀνὴρ Αἰγύπτιος ἐρρύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ποιμένων καὶ ἤντλησε καὶ ἐπότισεν ἡμῶν τὰ θρέμματα», καὶ εὐθὺς ὁ αὐτὸς ἔφη πρὸς αὐτάς «διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτὸν ὧδε, ἵνα φάγῃ ἄρτον;» 30.25.13. τίς δὲ οὐκ [368] οἶδεν ὅτι Μωυσῆς υἱὸς μὲν γίνεται τοῦ Ἀμρὰμ καὶ τῆς Ἰωχαβέτ, Ἀμρὰμ δὲ τοῦ Καάθ, Καὰθ δὲ τοῦ Λευί, Λευὶ δὲ τοῦ Ἰακώβ, Ἰακὼβ δὲ τοῦ Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ δὲ τοῦ Ἀβραάμ; καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καλεῖσθαι τὸν Μωυσέα Αἰγύπτιον πάντως ἡ τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ σπέρματος διέπεσεν ἀκολουθία. 30.25.14. οὗτοι δὲ καταλείψαντες τὴν ὁδὸν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἐβίωνος πεπλανημένοι ἐπὶ πολλὰς διεστραμμένας ὁδοὺς καὶ ἀνάντη τρίβον τὸν νοῦν ἐκδεδώκασιν.

30.26.1. Αὐχοῦσι δὲ πάλιν περιτομὴν ἔχοντες καὶ σεμνύνονται δῆθεν ταύτην εἶναι σφραγῖδα καὶ χαρακτῆρα τῶν τε πατριαρχῶν καὶ δικαίων τῶν κατὰ τὸν νόμον πεπολιτευμένων, δι᾽ ἧς ἐξισοῦσθαι ἐκείνοις νομίζουσι· καὶ δῆτα ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν σύστασιν ταύτης βούλονται φέρειν, ὡς καὶ οἱ περὶ Κήρινθον. 30.26.2. φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι κατὰ τὸν ἐκείνων ληρώδη λόγον «ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος»· «περιετμήθη, φησίν, ὁ Χριστός, καὶ σὺ περιτμήθητι». 30.26.3. * καὶ ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καταισχύνηται τῆς πλάνης τὰ σπέρματα· καθάπερ χαλινὸς τῇ θαλάσσῃ ἐκ θεοῦ ὁρισθείς, κλεῖθρα καὶ πύλαι, ψάμμος ὅριον θαλάσσῃ καὶ πρόσταγμα τό «ἕως τούτου [369] ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ, ἀλλὰ ἐν σεαυτῇ συντριβήσονταί σου τὰ κύματα»[a] φησιν, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ἑαυτοῖς καταδαπανηθήσονται. 30.26.4. ἀλλὰ

[a] Holl add. <ὥς>.

Kityjczyków”[1]. I rzeczywiście z nasienia Kityjczyków pochodzi Aleksander Macedoński. 30.25.10. Lecz znowu zatrzymałem się w miejscu ze względu na nadarzającą się okazję po przebrnięciu przez informację o nich, mam na myśli to, że wielu przesiedleńców, którzy osiedlili się na innych terenach, było stosownie do następstwa z potomków Izraela. 30.25.11. Byli oni nazywani obywatelami każdego kraju. Podobnie córki Jetry oznajmiły ojcu o pomocy udzielonej przez Mojżesza, jak odpędziwszy pasterzy, napoił ich owce. Poszły i opowiedziały o tym własnemu ojcu. A gdy on zapytał: „Dlaczego dziś przyszłyście tak szybko?”, 30.25.12. odpowiedziały mu: „Egipcjanin obronił nas przed pasterzami, naczerpał wody i napoił nasze stada”. On natychmiast powiedział do nich: „Dlaczego nie przyprowadziłyście go tutaj, aby pożywił się chlebem?”[2] 30.25.13. Któż zaś nie [368] wie, że Mojżesz jest synem Amrama i Jokebed, Amram zaś synem Kehata, Kehat natomiast Lewiego, Lewi Jakuba, Jakub Izaaka, a Izaak Abrahama[3]? W każdym razie z powodu nazywania Mojżesza Egipcjaninem nie upadło następstwo szlachetnego urodzenia i pochodzenia. 30.25.14. Lecz ci ludzie, wprowadzeni w błąd przez Ebiona, po porzuceniu [właściwej] drogę oddali swój umysł wielu krzywym drogom i stromej ścieżce.

30.26.1. Chlubią się posiadaniem obrzezania[4] i chełpią się, że to jest rzekomo pieczęć i znak wyróżniający patriarchów oraz ludzi sprawiedliwych, którzy żyli według Prawa. Dlatego uważają, że są im równi. I zaiste od samego Chrystusa chcą wywodzić potwierdzenie obrzezania, podobnie jak ceryntianie. 30.26.2. Oni również twierdzą, zgodnie z ich niedorzeczną doktryną, że „wystarczy, żeby uczeń był jak jego nauczyciel”[5]. „Został obrzezany Chrystus – mówią – i ty poddaj się obrzezaniu”[6]. 30.26.3. ***[7] i aby na wszelki sposób zostało znieważone nasienie błędu. Tak jak morze ma wyznaczone przez Boga cugle, zasuwy oraz bramy, piasek jako granicę dla morza i nakaz: „tylko dotąd [369] dojdziesz i nie przejdziesz dalej, lecz w tobie samym będą się ścierać twoje fale”[8] mówi [Pismo], tak i oni w sobie samych ulegną wyczerpaniu. 30.26.4. Lecz tam z nakazu

1 Por. 1 Mch 1, 1.
2 Por. Wj 2, 17–20.
3 Por. Rdz 21, 2–3; 25, 26; 29, 34; Wj 6, 16–20.
4 Por. *Panarion* 30, 2, 2.
5 Por. Mt 10, 25.
6 Por. *Panarion* 28, 5, 1–2; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 26, 2.
7 Pini (s. 465, nota 169) uważa, że występuje tu prawdopodobnie większy brak tekstu.
8 Por. Hi 38, 10–11.

ἐκεῖ μὲν ἐκ θεοῦ προστάγματος εἰς εὐταξίαν θαλάσσης ἐκ θεοῦ εἴρηται ὁ τοῦ ὅρου λόγος, ἐνταῦθα δὲ ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἡ κακία καὶ ἡ πλάνη τυφλώττουσα τὸν νοῦν καὶ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν ἀποστρεφομένη προΰλαβε καθ᾽ ἑαυτῆς ὥσπερ κύματα ἐγείρειν, τὰ[a] σχέτλια τῶν προαπαγγελλομένων αὐτῆς ὑπολήψεων ἑτέροις κύμασιν ἑαυτῆς συγκρούουσα καὶ ἐν ἑαυτῇ ἀεὶ συντριβομένη ἑαυτήν διαλύει[b], 30.26.5. – ἢ καθάπερ ἑρπετὸν δεινὸν ἑαυτὸ λυμαινόμενον καὶ ἀντιστρεφόμενον ἀπὸ τῆς κέρκου καὶ ἑαυτὸ βιβρῶσκον αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναλωτικὸν γινόμενον. 30.26.6. τοῦτο γάρ φασι γεγενῆσθαι καιρῷ ὑπὸ ἀσπίδων συγκλεισθεισῶν ἐν πίθοις, καὶ ἑκάστης τὴν ἑτέραν καταναλωσάσης τὴν δὲ ἰταμωτέραν καὶ χαλεπωτέραν εἰς ὕστερον μεμενηκέναι μόνην[c] καταλειφθεῖσαν καὶ εἰς πεῖναν ἐλθοῦσαν ἀπὸ τῆς ἰδίας κέρκου ἀρξαμένην ἑαυτὴν καταβεβρωκέναι ἱστοροῦσί τινες φυσιολόγοι κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν. ὅθεν καὶ ἁρμοδίως τὸ ὄνομα αὐτῇ ἐπέθεντο, διὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος καὶ ταύτην ἀσπιδογοργόνα καλοῦντες. 30.26.7. οὕτω καὶ ὁ ματαιόφρων Ἐβίων καὶ οἱ ἀμφ᾽ αὐτὸν προΰλαβον ἑαυτοὺς κατατέμνοντες καὶ ἀναιροῦντες ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐκεῖνα ἐφ᾽ οἷς καὶ σεμνύνονται. 30.26.8. Χριστὸς γὰρ ἑαυτὸν οὐ περιέτεμεν, παιδίον γεννηθείς· δόξα δὲ τῷ ἐλεήμονι θεῷ, ὅτι ἑαυτὸν προέλαβεν ὁ Ἐβίων, ἵνα τὰ ἀληθινὰ μὴ ὁμολογήσῃ, εἰς τὸ καὶ ἔλεγχον αὐτῷ τοῦτο γενέσθαι. 30.26.9. εἰ μὲν γὰρ ἔλεγεν αὐτὸν θεὸν ἄνωθεν ἥκοντα περιτετμῆσθαι τὴν ὀκταήμερον [περιτομὴν] ὑπὸ τῆς Μαρίας, τὸ τηνικαῦτα (θεὸς ὢν καὶ συγχωρῶν κατὰ ἰδίαν εὐδοκίαν) παρεῖχεν ἂν τῷ ἀγύρτῃ τὴν περὶ τῆς περιτομῆς πιθανολογίαν. ὁπότε δὲ ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι ἀπὸ ἀνθρώπων παρεισφέρει, οὐκέτι αἴτιός ἐστιν ὁ παῖς, εἰ καὶ τὴν ὀκταήμερον περιτομὴν περιετμήθη. 30.26.10. οὐ γὰρ ἑαυτὸν περιέ- [370] τεμεν, ἀλλὰ ὑπὸ ἀνθρώπων περιετμήθη. καὶ γὰρ οἱ παῖδες οὐχ ἑαυτοὺς περιτέμνουσι καὶ οὐδὲ αἴτιοί εἰσι τῆς ἑαυτῶν περιτομῆς, ἀλλ᾽ οἱ αὐτῶν γονεῖς. ἐκεῖνοι γὰρ ἀδαεῖς ὄντες νηπιάζουσιν ἀγνοοῦντες καὶ οὐδὲ οἴδασι τί αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γονέων γίνεται.

30.27.1. Ἡμεῖς δὲ καὶ θεὸν αὐτὸν λέγομεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἐλθόντα καὶ ἐν μήτρᾳ παρθένου Μαρίας τὸν χρόνον τῶν ἐγκυμονουμένων παίδων παραμεμενηκότα, ὅπως τελείως ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας τὴν ἔνσαρκον ἐνανθρώπησιν ἑαυτῷ καὶ οἰκονομίαν οἰκονομήσῃ, ἐν ᾗ καὶ περιετμήθη ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκήσει ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ.

[a] Pini add. <τε>.
[b] Holl <τε> διαλύουσα; Pini διαλύει.
[c] Holl add. <δὲ>.

Boga w celu uporządkowania morza Bóg wypowiedział słowo na temat granicy, tu natomiast same z siebie niegodziwość i oszustwo zaślepiające umysł i odwracające od pobożnego rozumowania, od początku spowodowały, że przeciwko nim samym podniosły się jakby fale. Niezmordowane uderzają innymi falami wspomnianych ich pomysłów i w sobie samych nieustannie ścierają się i same niszczą. 30.26.5. Albo tak jak straszny wąż szkodzący samemu siebie, zaczynając od ogona i pożerając siebie, staje się przyczyną własnej zguby. 30.26.6. To bowiem zostało uczynione – twierdzą – w jakimś czasie przez żmije zamknięte razem w dzbanach, i skoro pożarły się nawzajem, na koniec pozostała najbardziej drapieżna i dzika. Gdy została sama i poczuła głód, pożarła samą siebie, zaczynając od własnego ogona – opowiadają pewni egipscy badacze zjawisk przyrody. Stąd też nadali jej odpowiednią nazwę, ze względu na głowę Gorgony, nazywając ją „aspidogorgona”[1]. 30.26.7. Tak i głupi Ebion wraz ze swymi zwolennikami z góry pocięli samych siebie na kawałki i zniszczyli od początku rzeczy, którymi się chełpili. 30.26.8. Chrystus bowiem nie obrzezał samego siebie, gdy był dzieckiem. Lecz chwała miłosiernemu Bogu, że Ebion z góry ubiegł samego siebie, aby nie wyznać prawdy, dzięki czemu dokonało się obalenie jego samego. 30.26.9. Gdyby twierdził, że Chrystus jako Bóg przybył z góry, aby być obrzezanym w ósmym dniu[2] przez Maryję, w takim przypadku (skoro jest Bogiem i zgadza się na to stosownie do swego upodobania), dostarczyłby oszustowi prawdopodobnego argumentu na rzecz obrzezania. Ponieważ zaś naucza, że On sam tylko jako człowiek narodził się z ludzi, już nie jest odpowiedzialne dziecko, nawet jeśli zostało obrzezane w ósmym dniu. 30.26.10. Przecież nie obrzezało samo siebie [370], lecz przez ludzi zostało obrzezane. Bo rzeczywiście dzieci nie obrzezują same siebie i nie one są odpowiedzialne za swoje obrzezanie, lecz ich rodzice. One są bowiem dziećmi niewinnymi i nieświadomymi i nie wiedzą, co im czynią rodzice.

30.27.1. My natomiast twierdzimy, że On jest Bogiem, który przyszedł z nieba i pozostał w łonie Maryi Dziewicy przez czas, jaki normalnie dzieci przebywają w łonie matki, aby z łona Dziewicy wziąć dla siebie pełne wcielone człowieczeństwo i wypełnić zbawczy zamiar[3] wedle którego On naprawdę, a nie pozornie został obrzezany w ósmym dniu.

[1] Por. *Panarion* 22, 2, 2–3.
[2] Por. Łk 2, 21; Flp 3, 5.
[3] Greckie οἰκονομίαν οἰκονομήσῃ F. Willliams tłumaczy: „provide the dispensation”.

30.27.2. «ἦλθεν γὰρ πληρῶσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ οὐ καταλῦσαι», οὐ τὸν νόμον ἀλλότριον ἀποφῆναι, ἀλλὰ ἐξ αὐτοῦ μὲν δεδωρημένον ἕως δὲ αὐτοῦ ἐν τύποις μεμενηκότα, ὅπως ἐν αὐτῷ καὶ δι᾽ αὐτοῦ πάλιν ὅπερ ἐνέλιπεν ἐν τῷ νόμῳ πληρωθῇ, ἵνα οἱ τύποι εἰς πνευματικὴν τελείωσιν ἐλθόντες ἐν ἀληθείᾳ ὑπ᾽ αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων κηρυχθῶσιν, οὐκέτι ὄντες τύποι ἀλλὰ ἀλήθεια. 30.27.3. ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπληροῦτο τὸ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένον, ἕως αὐτοῦ τοῦ χρόνου διαρκέσαν καὶ ἐν αὐτῷ ἀφιστάμενον, εἰς πλήρωμα δὲ μεθιστάμενον, ὅπερ ἔφη ἡ Σεπφώρα, ὅτι «ἔστη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου». 30.27.4. καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι «περιέτεμόν μου τὸ παιδίον»· οὐ γὰρ ᾠκονόμει ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος, ἵνα περιτομὴ γένηται, ἀλλὰ οὐδὲ τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς φοβηθεὶς ἀπέστη, ἀλλὰ ὑπομνήσεως χάριν τοῦ μέλλοντος παιδίου τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἱστᾶν *, ὅπερ ἀκούσας καὶ οἰκονομήσας ἀπέστη. 30.27.5. καὶ ποίου παιδίου, ἄκουε, ἀλλ᾽ ἢ περὶ οὗ εἶπεν ὁ προφήτης ὅτι «θελήσουσιν εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν», 30.27.6. τὸ μὲν γεννηθὲν παιδίον δεικνὺς ἐν ἀληθείᾳ, ὅπως σημάνῃ τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν, τὸ δὲ «υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν», ὅπως δείξῃ τὸν ἄνωθεν θεοῦ Λόγον καὶ υἱὸν θεοῦ αὐτὸν δοθέντα καὶ ἐν μήτρᾳ γενόμενον ἐνανθρωπήσαντα, ἔχοντα ἀμφότερα θεὸν καὶ ἄνθρωπον, αὐτὸν θεὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν υἱὸν ἄνωθεν δοθέντα αὐτὸν παιδίον γεννηθέντα. 30.27.7. ἐφ᾽ οὗ ἔστη λοιπὸν τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει, ὅτε [371] ἀνῆλθον Ἕλληνες θεάσασθαι αὐτὸν καὶ ἦλθον πρὸς Φίλιππον καὶ λέγουσιν αὐτῷ· δεῖξον ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ Φίλιππος τῷ Ἰωάννῃ καὶ ὁ Ἰωάννης τῷ Ἰησοῦ ἔφη ὅτι «τινὲς Ἕλληνες βούλονταί σε θεάσασθαι», 30.27.8. καὶ εὐθὺς ὁ κύριος ἀποκρίνεται λέγων «νῦν ἔφθασεν ἡ δόξα τοῦ θεοῦ», ἵνα δείξῃ περιτομὴν μὲν παρερχομένην τὴν ἔνσαρκον καὶ τύπῳ ὑπηρετήσασαν ἄχρι χρόνου, τὴν δὲ ἐν σαρκὶ ἀκροβυστίαν ἐν πνεύματι ἔχουσαν μείζονα περιτομήν, θεωροῦσαν Χριστὸν καὶ αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ κατειληφυῖαν.

30.27.2. „Przyszedł bowiem wypełnić Prawo i proroków, a nie obalić”[1], nie po to, aby ogłosić obce prawo, lecz podarowane przez Niego, które aż do Jego przyjścia pozostawało [ukryte] w figurach; aby w Nim i przez Niego wypełnić to, czego brakowało Prawu; aby figury osiągnąwszy duchową pełnię, przez Niego i Jego apostołów były głoszone w prawdzie, już nie będąc figurami, ale rzeczywistością. 30.27.3. Na Nim wypełniło się to, co zostało powiedziane w Prawie, co trwało aż do Jego czasu, a w Nim zostało uchylone, a jednak doszło do pełni, o czym powiedziała Sefora: „Została zatrzymana krew obrzezania mojego dziecka”[2]. 30.27.4. I nie powiedziała: „Obrzezałam moje dziecko”. Albowiem anioł, który został do niej posłany, nie polecił, aby dokonywać obrzezania, ani nie oddalił się ze strachu przed krwią obrzezania. Lecz dla przypomnienia, że zatrzymuje się krew obrzezania przyszłego dziecka ***[3]. Gdy on to usłyszał i wydał polecenia, oddalił się. 30.27.5. Posłuchaj, o jakie dziecko [może chodzić], jak nie o to, o którym prorok powiedział: „Będą chcieli tego, nawet jeśli zostało strawione przez ogień; ponieważ dziecię nam się narodziło i syn został nam dany”[4], 30.27.6. pokazując, że nowonarodzony jest naprawdę dzieckiem, aby zaznaczyć prawdziwość wczłowieczenia; stwierdzenie zaś „syn został nam dany”, aby wykazać, że Boski Logos z góry i zarazem Syn Boży został dany i stał się człowiekiem w łonie [kobiety], mając dwie [natury], boską i ludzką, on sam Bogiem i On sam Człowiekiem, ten sam Syn dany z góry, to samo Dziecko narodzone [na ziemi]. 30.27.7. Na Nim ostatecznie zatrzymała się krew obrzezania, jak On mówi w Ewangelii, gdy [371] Grecy przyszli Go zobaczyć, podeszli do Filipa i powiedzieli mu: „Pokaż nam Jezusa”. I Filip powiedział Janowi[5], a Jan Jezusowi: „Jacyś Grecy chcą Cię zobaczyć”. 30.27.8. I natychmiast Pan odpowiada słowami: „Teraz nadeszła chwała Boża”[6], aby ukazać, że cielesne obrzezanie służyło jako figura aż do czasu i przeminęło, natomiast nieobrzezanie cielesne posiada większe obrzezanie w duchu[7], ponieważ zobaczyło Chrystusa i Go naprawdę zrozumiało.

---

1 Por. Mt 5, 17.
2 Wj 4, 26 (LXX). Kontekst Septuaginty sugeruje, że dzięki obrzezaniu Mojżesza przez Seforę nie został on zabity przez anioła. Napletek został umieszczony przy stopach dziecka.
3 Pini (s. 469, nota 175) uważa, że występuje tu prawdopodobnie większy brak tekstu.
4 Por. Iz 9, 4–5 (LXX; w Wlg 9, 5–6).
5 Według J 12, 22 Filip mówił to do Andrzeja, a potem obaj udali się do Jezusa.
6 Por. J 12, 20–23.
7 Por. *Panarion* 8, 5, 4; 33, 5, 11.

30.28.1. Εἰ δὲ βούλονται οὗτοι λέγειν· πῶς οὖν Χριστὸς περιετμήθη, ἤδη μὲν οὖν, ὦ πεπλανημένοι, ἐδείξαμεν ὑμῖν δι᾽ ἣν αἰτίαν περιετμήθη. περιετμήθη γὰρ διὰ πολλοὺς τρόπους. 30.28.2. καὶ πρῶτον, ἵνα δείξῃ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα ἑαυτὸν ἀνειληφέναι[a], διὰ Μανιχαῖον καὶ τοὺς λέγοντας ἐν δοκήσει πεφηνέναι· 30.28.3. ἔπειτα, ἵνα δείξῃ ὡς οὐκ ἦν ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῇ θεότητι, ὥς φησιν Ἀπολλινάριος, ἀλλ᾽ οὔτε ἄνωθεν αὐτὸ κατενήνοχεν, ὡς λέγει Οὐαλεντῖνος· 30.28.4. καὶ ἵνα βεβαιώσῃ ἣν πάλαι ἔδωκε περιτομὴν δικαίως ὑπηρετήσασαν ἕως τῆς αὐτοῦ παρουσίας καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς Ἰουδαίους ἀπολογίαν. εἰ γὰρ μὴ περιετμήθη, εἶχον λέγειν, οὐκ ἠδυνάμεθα Χριστὸν δέξασθαι ἐν ἀκροβυστίᾳ. 30.28.5. ἄλλως τε καὶ ἔδει αὐτὸν ἐντειλάμενον τῷ Ἀβραὰμ περιτμηθῆναι, σφραγῖδος ἕνεκα φαινομένης εἰς τύπον δὲ ἀληθινῆς καὶ ἀοράτου δοθείσης, ταύτην Χριστὸν περιτμηθέντα βεβαιῶσαι. 30.28.6. ἐγένετο γὰρ ἡ φαινομένη περιτομὴ ἕνεκεν δισταγμοῦ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε εἶπεν ὁ ἅγιος καὶ δίκαιος ὡς ἐν δισταγμῷ «εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ υἱὸς γεννη- [372] θήσεται» καὶ «εἰ Σάρρα ἡ πρεσβῦτις γεννήσει υἱόν», καὶ εὐθὺς τοῦ κυρίου λέγοντος «λάβε μοι κριὸν τριετίζοντα καὶ αἶγα καὶ δάμαλιν» καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν, ὡς εἶδεν λαμπάδας πυρὸς καὶ κλίβανον καὶ τἄλλα, 30.28.7. φήσας αὐτῷ ὁ θεὸς κατὰ ἐπιτίμησιν «πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ ἔτη τετρακόσια» ἀσφαλείας ἕνεκα διὰ τὸν δισταγμὸν δι᾽ ὃν εἶπεν «εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ υἱὸς γεννηθήσεται», ἵνα μὴ καταδουλωθὲν τὸ σπέρμα ὑπὸ εἰδωλολατρῶν καὶ ἀπίστων Αἰγυπτίων ἐπιλάθηται θεοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐπέθηκεν αὐτῷ καὶ αὐτοῖς τὴν ἔνσαρκον περιτομήν, ἵνα ὁρῶντες ὑπομιμνῄσκωνται καὶ δυσωπῶνται καὶ μὴ ἀρνῶνται αὐτόν. 30.28.8. καὶ διήρκεσεν ἄχρι Χριστοῦ τοῦτο, καὶ τούτου ἕνεκα καὶ αὐτὸς εὐδοκεῖ περιτμηθῆναι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ἐν ἀληθείᾳ, ἄνωθεν ἐλθὼν ἐκ πατρὸς θεὸς Λόγος καὶ οὐκ ἀποθέμενος τὴν θεότητα,

[a] Holl <ἑαυτὸν ἀνειληφέναι>.

30.28.1. Jeśli chcą mówić: „Dlaczego zatem Chrystus został obrzezany?”, już właśnie, o, ludzie wyprowadzeni na manowce, pokazaliśmy wam, z jakiego powodu został obrzezany. Zaiste został obrzezany z wielu względów. 30.28.2. Po pierwsze, aby wykazać, że naprawdę przyjął ciało. To ze względu na zwolenników Maniego i tych, którzy twierdzą, że On ukazał się pozornie[1]. 30.28.3. Następnie, aby pokazać, że ciało nie było współistotne bóstwu, jak twierdzi Apolinary[2], i że nie przyniósł go z góry, jak utrzymuje Walentyn; 30.28.4. i aby potwierdzić, że obrzezanie zostało dawno dane i spełniało właściwą funkcję aż do Jego przyjścia; tak że Żydzi nie mają usprawiedliwienia. Gdyby nie został obrzezany, mogliby mówić: „Nie mogliśmy przyjąć nieobrzezanego Chrystusa”. 30.28.5. Ponadto było konieczne, żeby Chrystus, który nakazał Abrahamowi obrzezanie – ze względu na widoczną pieczęć daną jako figura prawdziwej i niewidzialnej pieczęci – potwierdził je przez własne obrzezanie. 30.28.6. Widzialne obrzezanie ustanowiono z powodu powątpiewania Abrahama, gdy święty i sprawiedliwy mąż jakby w niepewności powiedział: „Czy stuletniemu człowiekowi może się urodzić syn?” [372] oraz „czy staruszka Sara urodzi syna?”[3]. A Pan natychmiast mówi: „Weź dla Mnie trzyletniego barana, kozę i jałówkę”[4] i tak dalej. I o zachodzie słońca, gdy zobaczył płonące pochodnie, piec i inne rzeczy, 30.28.7. Bóg powiedział do niego w formie nagany: „Twoi potomkowie będą cudzoziemcami w obcej ziemi i będą niewolnikami przez czterysta lat”[5], aby upewnić go z powodu jego powątpiewania, ze względu na które powiedział: „Czy stulatkowi może urodzić się syn”[6], nałożył jemu i im cielesne obrzezanie, aby jego potomstwo – podbite przez czczących bożków i niewierzących Egipcjan – nie zapomniało o Bogu ich ojców, aby widząc [swoje obrzezanie] przypominali sobie o Nim, szanowali Go[7] i nie zapierali się Go. 30.28.8. Ono przetrwało aż do Chrystusa i z tego względu On sam zgodził się być obrzezanym i naprawdę stał się człowiekiem. Chociaż Boski Logos zstąpił z góry od Ojca, nie odłożył na bok Bóstwa,

1 Por. *Panarion* 21, 1, 3 (doketyści); 66, 6, 9 (Mani).
2 Por. *Panarion* 77, 2, 4.
3 Por. Rdz 17, 17.
4 Por. Rdz 15, 9.
5 Por. Rdz 15, 13.
6 Por. Rdz 17, 17; *Panarion* 8, 4, 1.
7 Idzie o szacunek związany z bojaźnią i wstydem, co wynika ze świadomości, że Bóg patrzy na człowieka. Wszystkie te elementy zawiera w sobie termin δυσωπέω. F. Williams tłumaczy: „feel abashed”.

ἀλλὰ σάρκα φορέσας ἐν ἀληθείᾳ· 30.28.9. τελείαν δὲ ἐνανθρώπησιν ἔχων περιτέμνεται, τὰ πάντα οἰκονομῶν ἐν ἀληθείᾳ, ἵνα καὶ Ἰουδαῖοι ὡς προεῖπον ἀναπολόγητοι ὄντες[a] καὶ Μανιχαῖοι καὶ ἄλλοι ἐλεγχθῶνται[b] καὶ ἵνα περιτμηθεὶς εὐλόγως καταλύσῃ τὴν περιτομὴν καὶ ἄλλην μείζονα ὑποδείξῃ, οὐχ ὡς μὴ ἔχων καὶ ἑαυτῷ συνιστάμενος, ἀλλὰ ἔχων μὲν δεικνὺς δὲ ὅτι ταύτης οὐκέτι ἐστὶν χρεία, ἀλλὰ τῆς μείζονος.

30.29.1. Καὶ ὅτι μὲν εὐθὺς γεννηθεὶς θεὸς ἦν καὶ οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος, οἱ μάγοι σαφῶς δείξουσι. μετὰ γὰρ δύο ἐτῶν χρόνον, ὡς ἔδειξαν τῷ Ἡρῴδῃ τὸν χρόνον τοῦ ἀστέρος «ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω» ἐλθόντες εἰς Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐρωτήσαντες οἱ αὐτοὶ μάγοι καὶ γνόντες ὅτι ἐν Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ἐξῆλθον πάλιν τοῦ ἀστέρος ὁδηγοῦντος αὐτοὺς καὶ ἦλθον ἀπὸ Ἰεροσολύμων εἰς Βηθλεέμ. 30.29.2. καὶ εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας καὶ πεσόντες [373] προσεκύνησαν αὐτῷ καὶ προσήνεγκαν τὰ δῶρα. 30.29.3. εἰ τοίνυν εὐθὺς προσκυνεῖται, οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ γεννηθείς, ἀλλὰ θεὸς καὶ οὐ μετὰ τριάκοντα ἔτη καὶ οὐ μετὰ τὸ βάπτισμα Χριστὸς γίνεται, ἀλλὰ εὐθὺς Χριστὸς ἐγεννήθη ἀπὸ παρθένου θεὸς καὶ ἄνθρωπος. 30.29.4. διὸ καὶ οἱ ἄγγελοι εὐθὺς ὑμνοῦσι λέγοντες «δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» καὶ εὐαγγελίζονται τοὺς ποιμένας λέγοντες «ἐγεννήθη ὑμῖν Χριστὸς κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαυίδ». 30.29.5. καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ὦ ἠπατημένε Ἐβίων, δείκνυται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δωδεκαετοῦς εὑρίσκεται «καθήμενος ἀνὰ μέσον τῶν ἱερέων καὶ πρεσβυτέρων, ἐρωτῶν τε αὐτοὺς καὶ ζητῶν μετ᾽ αὐτῶν», καὶ «ἐξεπλήττοντο ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος τῷ ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ». 30.29.6. καὶ οὐχὶ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος ἐποίει τοῦτο, ἵνα εἴπῃς ὅτι ὅτε ἦλθεν τὸ πνεῦμα εἰς αὐτὸν Χριστὸς ἐγένετο, ἀλλὰ εὐθὺς ἀπὸ δωδεκαετοῦς ὡς προεῖπον, ὡς γέγραπται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ. 30.29.7. ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀνωτέρω, ὅτε

[a] Holl ὦσιν.
[b] Holl ἐλεγχθήσονται.

lecz miał prawdziwe ciało[1]. 30.28.9. Skoro ma doskonałe człowieczeństwo, zostaje obrzezany, wypełniając wszystko naprawdę, aby i Żydzi, jak wspomniałem, nie mieli usprawiedliwienia, i aby manichejczykom oraz innym udowodniono błąd. Tak że sam będąc obrzezany, słusznie zniósł obrzezanie oraz ukazał inne, większe, nie dlatego, że On nie miał obrzezania i nie miał jego potwierdzenia na sobie samym, lecz mając je, pokazał, że już nie jest potrzebne to obrzezanie, lecz inne, większe od niego.

30.29.1. A to, że Narodzony od razu był Bogiem, a nie samym tylko człowiekiem, jasno pokazują magowie. Albowiem po upływie dwóch lat – jak powiedzieli Herodowi odnośnie do czasu gwiazdy: „od dwóch lat i później”[2] – magowie przybyli do Jerozolimy, wypytywali o Chrystusa i dowiedzieli się, że On ma się narodzić w Betlejem. Znowu wyruszyli, prowadzeni przez gwiazdę, i przeszli z Jerozolimy do Betlejem. 30.29. 2. Weszli do środka, znaleźli Go wraz z Jego matką Maryją, upadli [373] i oddali Mu pokłon oraz ofiarowali dary[3]. 30.29.3. Jeśli natychmiast jest Mu oddawany pokłon, Narodzony nie jest samym tylko człowiekiem, lecz Bogiem. Nie po trzydziestu latach ani nie po chrzcie stał się Chrystusem, lecz od razu narodził się Chrystus z Dziewicy, Bóg i Człowiek. 30.29.4. Toteż i aniołowie natychmiast śpiewają hymn słowami: „Chwała na wysokościach Bogu, a na ziemi pokój w ludziach, których sobie upodobał”[4] i zwiastują pasterzom dobrą nowinę, mówiąc: „Dzisiaj w mieście Dawida narodził się wam Chrystus Pan”[5]. 30.29.5. Nie tylko to jest dowodem, o Ebionie, który dałeś się zwieść! Ponadto w Piśmie znajdują się słowa o dwunastoletnim, który „siedział pomiędzy kapłanami i starszymi, zarówno zadając im pytania, jak i dyskutując z nimi”[6] oraz „byli zdumieni ze względu na słowo [pełne] wdzięku wychodzące z Jego ust”[7]. 30.29.6. Nie czynił tego po ukończeniu trzydziestu lat, abyś mógł twierdzić, że stał się Chrystusem wtedy, gdy zstąpił na Niego Duch, lecz już od dwunastego roku życia, jak wspomniałem i jak jest napisane w Ewangelii według Łukasza. 30.29.7. Lecz nawet wcześniej,

[1] W języku greckim możliwa gra słów nawiązujących do ubioru. Czasownik ἀποτίθημι oznacza odkładanie szat, natomiast φορέω oznacza ich noszenie.
[2] Mt 2, 16.
[3] Por. Mt 2, 11.
[4] Łk 2, 14. Dosłownie: „w ludziach upodobania”.
[5] Por. Łk 2, 11.
[6] Por. Łk 2, 46.
[7] Por. Łk 4, 22.

νηπιάζοντος αὐτοῦ ἀνῆλθον (φησὶν) οἱ περὶ Ἰωσὴφ καὶ Μαριὰμ εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυνῆσαι ἐν τῇ ἑορτῇ καὶ ἀνέκαμπτον, ἔμεινεν Ἰησοῦς καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ καὶ ἐν τοῖς συγγενέσιν αὐτῶν καὶ οὐχ ηὕρισκον (εἶχεν γὰρ ἡ Μαρία συγγένειαν)· 30.29.8. ἀνακάμψασα δὲ καὶ εὑροῦσα αὐτὸν ἔφη αὐτῷ «τί ἡμῖν ἐποίησας, τέκνον; ἰδοὺ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε» (ἐν τάξει γὰρ πατρὸς ὁ Ἰωσὴφ αὐτῷ ὑπῆρχεν, οὐ γὰρ ἦν αὐτοῦ πατὴρ κατὰ φύσιν). 30.29.9. εἶτα ὁ κύριος πρὸς αὐτήν «τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί με;» σημαίνων ὅτι ὁ ναὸς εἰς ὄνομα θεοῦ τουτέστιν πατρὸς τοῦ ἰδίου ᾠκοδομήθη. 30.29.10. εἰ τοίνυν ἀπὸ νηπίου οἶδε τὸν ναὸν καὶ τὸν πατέρα, οὐκ ἄρα ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς Ἰησοῦς οὐδὲ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος, μετὰ τὸ ἐλθεῖν εἰς αὐτὸν τὸ [374] εἶδος τῆς περιστερᾶς, υἱὸς καὶ Χριστὸς ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ εὐθὺς καὶ θαρραλεωτέρως ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δεῖν αὐτὸν εἶναι ἐδίδασκεν. 30.29.11. καὶ ὅτι δὲ ὁ Ἰωσὴφ οὐχὶ πατὴρ αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ ἐν τάξει πατρὸς[a], ἄκουε τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, τοῦ γράψαντος ἀπὸ προσώπου Μαρίας ὅτι «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε»· πάλιν πῶς γράφει λέγων «ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὢν υἱός, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ». ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν «ὡς ἐνομίζετο» ἔδειξεν αὐτὸν μὴ εἶναι αὐτοῦ υἱόν, ἀλλὰ νομίζεσθαι.

30.30.1. Ἐπιλείψει δέ μοι ὁ καιρὸς διηγουμένῳ εἰς παράστασιν ἀληθείας καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς ματαιοφροσύνης Ἐβίωνος καὶ τοῦ αὐτοῦ παραπεποιημένου ματαιοφροσύνης διδασκαλείου. 30.30.2. πόθεν γὰρ οὐ σαφὲς ἂν εἴη ὅτι οὐ πατὴρ ἦν Ἰωσήφ, ἀλλ᾽ ἐν τάξει πατρὸς ἐνομίζετο; «ἰδού» φησίν «ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν»· καὶ οὐκ εἶπεν «ἰδού, ἡ γυνή». 30.30.3. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει «καὶ

[a] Holl add. <ὑπῆρχεν>.

gdy był Dzieckiem, Józef i Maryja[1] poszli do Jerozolimy (mówi Łukasz), aby oddać pokłon w czasie święta i gdy zaczęli wracać, pozostał Jezus i szukali Go po drodze wśród swoich krewnych (Maryja miała krewnych[2]) i nie znaleźli. 30.29.8. Gdy wróciła i znalazła Go, powiedziała do Niego: „Dziecko, dlaczego nam to uczyniłeś? Oto ja i twój ojciec, bolejąc, szukaliśmy Ciebie”[3] (Józef spełniał w stosunku do Niego rolę ojca, ale w rzeczywistości nie był Jego ojcem)[4]. 30.29.9. Następnie Pan mówi do Niej: „Dlaczego Mnie szukaliście? Nie wiedzieliście, że trzeba, żebym był w sprawach mojego Ojca”[5], zaznaczając, że świątynia została zbudowana w imię Boga, to znaczy Jego Ojca. 30.29.10. Jeśli więc od dzieciństwa znał świątynię i Ojca, a zatem narodzony Jezus nie był tylko człowiekiem i nie zaczął być nazywany Synem i Chrystusem po trzydziestu latach, po zstąpieniu na Niego [374] postaci gołębicy[6]. Wręcz przeciwnie, natychmiast i bardzo odważnie nauczał, że trzeba, żeby On był w sprawach swojego Ojca. 30.29.11. A o tym, że Józef nie był Jego ojcem, lecz spełniał rolę ojca, posłuchaj, jak mówi ten sam ewangelista, który zapisał słowa Maryi: „Ja i twój ojciec, bolejąc, szukaliśmy Ciebie”[7]; jak z kolei pisze w słowach: „Jezus zaczynał [nauczanie], mając około trzydziestu lat, był, jak sądzono, synem Józefa”[8]. W stwierdzeniu „jak sądzono” pokazał, że nie był jego synem, lecz uważano go za jego syna.

30.30.1. Zabraknie mi czasu na szczegółowe wyjaśnienia[9], aby udowodnić prawdę i aby obalić głupotę Ebiona oraz jego fałszywej szkoły głupoty. 30.30.2. Dlaczego miałoby być niejasne to, że Józef nie był ojcem, ale uważano, że pełnił rolę ojca? „Oto – mówi [Pismo] – dziewica pocznie i porodzi syna”[10]. I nie powiedziało: „Oto kobieta”. 30.30.3. W innym znowu miejscu mówi: „Porodzi jałówka i powiedzą: nie

[1] Sformułowanie οἱ περὶ Ἰωσὴφ καὶ Μαριάμ może oznaczać zarówno „Józef i Maryja”, jak proponuje tłumacz angielski, jak i „Józef i Maryja wraz z krewnymi”, za czym opowiada się tłumacz włoski. Dalszy kontekst informuje, że poszukiwano Jezusa wśród krewnych, co oznaczałoby, że w pielgrzymce brali udział inni członkowie rodzin Józefa lub Maryi. W tłumaczeniu idziemy za Łk 2, 41, gdzie pada słowo „rodzice” (γονεῖς).

[2] Por. Łk 1, 36.

[3] Por. Łk 2, 48.

[4] Por. *Panarion* 51, 10, 8.

[5] Łk 2, 49.

[6] Por. Łk 3, 22; *Panarion* 30, 3, 6; 30, 14, 4.

[7] Por. Łk 2, 48.

[8] Por. Łk 3, 23.

[9] Por. Hbr 11, 32.

[10] Iz 7, 14; por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* III, 21, 1; Euzebiusz z Cezarei, HE V, 8, 10.

τέξεται ἡ δάμαλις καὶ ἐροῦσιν, οὐ τέτοκεν». ἐπειδὴ γάρ τινες τῶν Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν λέγουσιν αὐτὸν μὴ τετέχθαι, διὰ τοῦτο τό «τέξεται καὶ ἐροῦσιν, οὐ τέτοκεν»· ἐπειδὴ οὐ τέτοκεν ἡ Μαρία ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ οὗτοι μανέντες λέγουσι ψευδῶς ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς αὐτὴν γεγεννηκέναι. γεγέννηκεν οὖν ἡ δάμαλις ἐν ἀληθείᾳ θεόν, ἄνθρωπον ἐν ἀληθείᾳ. 30.30.4. καὶ ὅτι μὲν δάμαλις ἡ παρθένος καλεῖται καὶ τὸ ταύτης λείψανον καθαρισμὸς ἦν τῶν κεκοινωμένων, ἄκουε τοῦ νόμου λέγοντος «λάβε σοι δάμαλιν πυρράν», ἵνα δείξῃ τὸ ἐκλεκτὸν σκεῦος τῆς Μαρίας[a] διὰ τὸ πυροειδὲς τῆς τοῦ σωτῆρος θεότητος χωρηθὲν ἐν τῇ παρθένῳ· «πῦρ γὰρ ὁ θεός» φησί «καταναλίσκον». 30.30.5. καί φησιν ὁ νόμος «δάμαλιν πυρράν, ἐφ᾽ ἧς ζυγὸς οὐκ ἀναβέβηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον», ἵνα δείξῃ τὴν παρθένον δάμαλιν, [375] μὴ γνοῦσαν ζυγὸν γάμου ἀνδρός. 30.30.6. ἀλλὰ τί μοι τὰ πλεῖστα διαλέγεσθαι; ὡς πάλιν Ἡσαΐας ἔφη ἐκ προσώπου κυρίου ὅτι «λάβε σοι τόμον χάρτου καινοῦ μεγάλου», τόμον διὰ τὸ εἶναι μὲν τὴν παρθένον ἐκ σπέρματος ἀνδρός, τετμῆσθαι δὲ ἀπὸ μίξεως ἀνδρῶν καὶ τμηθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν συνηθείας. 30.30.7. πάντες γὰρ ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς γεννῶνται· ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ γέννησις κατὰ φύσιν μὲν ἐκ γυναικὸς παρθένου Μαρίας τὴν ἐνανθρώπησιν ἔσχηκεν, παρὰ φύσιν δὲ ἐτμήθη ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀκολουθίας, ὡς καὶ Ἰακὼβ περὶ αὐτοῦ λέγει «ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου ἀνέβης», καὶ οὐκ εἶπεν «ἐκ σπέρματος ἀνέβης». 30.30.8. καὶ τούτου χάριν φησὶν ὁ ἅγιος Ἡσαΐας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ κύριος αὐτῷ λέγει «λάβε σεαυτῷ τόμον χάρτου», τὸ εἶδος τῆς συνηθείας σημαίνων, ἐν ᾧ τὰ πάντα γράφουσιν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ λέγει «ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται· ἡμέρας πλασθήσονται, καὶ οὐθεὶς ἐν αὐτοῖς»· βιβλίῳ γὰρ ἀπείκασε τὴν μήτραν. 30.30.9. διὰ τοῦτο ὁ Δαυὶδ λέγει «τὸ ἀκατέργαστόν μου εἴδοσαν οἱ ὀφθαλμοί σου», τουτέστιν

[a] Holl add. *.

porodziła”[1]. Skoro niektórzy spośród manichejczyków oraz marcjonitów twierdzą, że On nie został urodzony, z tego względu [powiedziano] „porodzi i powiedzą, że nie porodziła”. Bo przecież Maryja nie porodziła z nasienia mężczyzny, a ci szaleńcy [ebionici] kłamliwie twierdzą, że porodziła z nasienia mężczyzny. Jałówka naprawdę zrodziła Boga, naprawdę zrodziła Człowieka. 30.30.4. A że dziewica jest nazywana „jałówką”, a to, co pozostało z niej, było oczyszczeniem nieczystych, posłuchaj Prawa, które mówi: „Weź dla siebie czerwoną jałówkę”[2], aby ukazać wybrane naczynie[3] Maryi ze względu na ognisty wygląd bóstwa Zbawiciela umieszczony w Dziewicy. „Bóg bowiem – mówi [Pismo] – jest ogniem pożerającym”[4]. 30.30.5. A Prawo mówi: „Czerwona krowa, na której kark nie nałożono jarzma”[5], aby pokazać, że Dziewica, [375] która nie poznała jarzma małżeństwa z mężczyzną, jest jałówką. 30.30.6. Lecz dlaczego ja tak wiele dyskutuję? Jak znowu Izajasz mówi w osobie Pana: „Weź sobie zwój odcięty od nowego, wielkiego papirusu”[6], „zwój [odcięty]” z powodu tego, że dziewica była z nasienia mężczyzny, został natomiast odcięty od współżycia z mężczyznami i oddzielony od zgodnego z porządkiem natury ludzkiego stosunku płciowego. 30.30.7. Wszyscy ludzie rodzą się z nasienia mężczyzny. Narodzenie Chrystusa zaś [dokonało się w ten sposób, że] zgodnie z naturą, z kobiety, z Dziewicy Maryi miał człowieczeństwo, lecz wbrew naturze został odcięty od następstwa właściwego dla człowieczeństwa, jak nawet Jakub o Nim mówi: „Synu mój, powstałeś z kiełka”[7]. I nie powiedział: „Powstałeś z nasienia”. 30.30.8. Dlatego święty prorok Izajasz mówi, a raczej Pan mówi do niego: „Weź sobie zwój papirusu”, wskazując na zwyczajową formę, w której synowie ludzcy opisują wszystko. Ponadto w Psalmie 138 mówi: „Wszystkie zostaną opisane w twojej książce; będą kształtowane w dniu i nikt nie jest w nich”[8]. Do księgi porównał łono. 30.30.9. Dlatego Dawid mówi: „Twoje oczy zobaczyły mnie nieukształtowanego”[9]. To znaczy, że

[1] Agrafon z *Apokryfu Ezechiela*, (*The Old Testament Pseudepigrapha*, ed. J. H. Charlesworth, New York 1985, t. I, s. 494, *Fragm.* 3); por. Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* VII, 16, 94, 2; Tertulian, *De carne Christi* 23, 2.
[2] Por. Lb 19, 2.
[3] W Dz 9, 15 Szaweł jest określony jako „naczynie wybrania” (σκεῦος ἐκλογῆς).
[4] Por. Pwt 4, 24.
[5] Por. Lb 19, 2.
[6] Por. Iz 8, 1.
[7] Rdz 49, 9 (LXX).
[8] Ps 138, 16b.
[9] Ps 138, 16a.

σπαρέντα πρὶν ἀπεικονισθῆναί με ἔγνως με καὶ ἔτι πρότερον, πρὶν τοῦ σπαρῆναί με.

30.31.1. ὁ δὲ Ἑβραῖος θαυμαστῶς τὸ ῥῆμα σαφηνίζει. τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολμὶ ἐκάλεσεν, ὅπερ ἑρμηνεύεται χόνδρος ἢ σεμιδάλεως κόκκος, δῆθεν τὸ μηδέπω εἰς ἄρτον συνελθὸν καὶ φυραθέν, ἀλλ᾽ ὡς ἀπὸ κόκκου σίτου τμηθὲν χονδρ[ί]ον ἢ χονδρίτης ἢ λεπτὴ ψηφίς, ἥτις ἐκ σεμιδάλεως γίνεται. 30.31.2. οὕτως τὸ ἰσότυπον τοῦ εἴδους τὸ τεμνόμενον ἐξ ἀνθρώπου εἰς τὴν σποράν ἀκριβολογῶν ἀπέδειξε καί φησιν, εἰς Ἑλλάδα διάλεκτον ἑρμηνευομένου τοῦ λόγου, «τὸ ἀκατέργαστον» τουτέστιν τὸ ἄπλαστον ἔτι ἐν κοιλίᾳ ἢ πρὸ κοιλίας «εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου» («οἶδεν γὰρ πάντα ὁ θεὸς πρὶν γενέσθαι», ὡς γέγραπται)· πλὴν βιβλίον καὶ τόμος μήτρα ἐστὶν ἡ σημαινομένη. 30.31.3. καὶ οὐκ εἶπεν «λάβε σεαυτῷ βιβλίον» ἢ «λάβε σεαυτῷ χάρτην», ἀλλὰ «τόμον» παρὰ τὸ ἰδιάζον τῆς τῶν ἀνθρώπων συνηθείας, «χάρτου» διὰ τὸ γραφικὸν τῆς μήτρας. [376] 30.31.4. «καινοῦ» διὰ τὸ καινὸν τῆς παρθένου καὶ ἄχραντον, [«μεγάλου»]· μεγάλη γὰρ ὡς ἀληθῶς Μαριὰμ ἡ ἁγία παρθένος ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴποιμεν ταύτην μεγάλην, χωρήσασαν τὸν ἀχώρητον, ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ χωρεῖν οὐ δύνανται; αὐτὸς δὲ ἀχώρητος ὢν κατὰ ἰδίαν προαίρεσιν καὶ εὐδοκίαν ἐχωρήθη, βουλόμενος καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην. διὸ μέγας ὁ τόμος καὶ καινός· μέγας διὰ τὸ θαῦμα, καινὸς ὅτι παρθένος. 30.31.5. «καὶ γράψον», φησίν, «ἐν αὐτῷ γραφίδι ἀνθρώπου», καὶ οὐκ εἶπεν· γράψει ἐν αὐτῷ τις γραφίδι ἀνθρώπου, οὐδὲ εἶπεν· γράψει ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ εὕρῃ πρόφασιν ὁ Ἐβίων. εἰ γὰρ εἶπε· γράψει ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος, εἶχεν εἰπεῖν ὅτι ἄνθρωπος Ἰωσὴφ ἔσπειρεν καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ἐγεννήθη Χριστός. 30.31.6. τῷ δὲ Ἡσαΐᾳ πρὸ ἑπτακοσίων πεντήκοντα τριῶν ἐτῶν πλείω ἐλάσσω ἔλεγε «γράψον», ἵνα ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦ διαστήματος ὀφθῇ πᾶσιν ἡ ἀλήθεια, ὅτι οὐδεὶς

poznałeś mnie po poczęciu, zanim zostałem uformowany, a nawet jeszcze wcześniej, przed moim poczęciem.

30.31.1. [Tekst] hebrajski cudownie rozjaśnia to wyrażenie. „To, co nieukształtowane", jest nazywane *golmi*, co oznacza „grudka" albo „szczypta mąki", która jeszcze nie zespoliła się w chleb ani nie została zmieszana, lecz jest jak od ziarnka zboża oddzielona grudka, cząsteczka albo maleńka drobinka, która pozostaje z mąki. 30.31.2. W ten sposób mówiąc, precyzyjnie przedstawił rzecz o takim samym kształcie, to, co oddzielone od człowieka dla płodzenia, i mówi, w tłumaczeniu na grekę, „to, co nieukształtowane", to znaczy to, co jeszcze bezkształtne w łonie, albo przed [wejściem] do łona, to „zobaczyły twoje oczy" („Bóg znał wszystko, zanim się stało"[1], jak mówi Pismo). Jednakże „księga" oraz „zwój [oddzielony]" oznacza łono. 30.31.3. Nie powiedział: „Weź dla siebie samego księgę" ani: „Weź dla siebie samego zwój", lecz: „Zwój [odcięty]", wbrew charakterystycznemu dla ludzi zwyczajowi „ze zwoju [część]", ze względu na zdolność opisania łona. [376] 30.31.4.[2] [Powiedział:] „nowego" z powodu nowości i nieskalaności Dziewicy, [„wielkiego"], ponieważ Święta Dziewica Maryja rzeczywiście jest wielka wobec Boga i ludzi. Jak moglibyśmy nie nazwać wielką tej, która miała w sobie Tego, który jest nieskończony[3], którego niebo ani ziemia nie mogą objąć? Chociaż On sam był niemożliwy do objęcia, dał się objąć przez swój wolny wybór i upodobanie, nie z konieczności, ale dlatego, że chciał. Toteż [odcięty] zwój jest wielki i nowy. Wielki z powodu cudowności, a nowy, ponieważ idzie o dziewicę. 30.31.5. „I napisz w nim – mówi – ludzkim rylcem"[4]. Nie powiedział: „Ktoś będzie pisał w nim ludzkim rylcem". Ani nie powiedział: „Człowiek w nim będzie pisał", aby Ebion nie znalazł pretekstu. Gdyby napisał: „Człowiek będzie w nim pisał, mógłby powiedzieć, że człowiek, Józef, zasiał nasienie i z nasienia mężczyzny został zrodzony Chrystus". 30.31.6. Lecz On powiedział do Izajasza mniej więcej 753 lata wcześniej[5]: „Napisz!", aby wszystkim z perspektywy czasu ukazała się prawda, ponieważ nikt nie

---

1 Por. Dn 13, 42.

2 Możliwa rozbieżność w numeracji. F. Williams i G. Pini umieszczają numer wersetu 30, 31, 4. dopiero po [μεγάλου], ale Pini w tekście włoskim wpisuje go zaraz na początku s. 376.

3 W języku greckim gra słów: objąć (χωρέω) niemożliwego do objęcia (ἀχώρητος).

4 Por. Iz 8, 1. Termin γραφίς oznacza rylec do pisania na woskowych tabliczkach.

5 Pini (s. 479, nota 204) podaje, że ta datacja oparta jest na *Kronice* Euzebiusza z Cezarei (GCS 47, wyd. R. Helm, s. 169).

ἠδύνατο πρὸ ἑπτακοσίων πεντήκοντα τριῶν ἐτῶν σπεῖραι τὸν μέλλοντα γεννᾶσθαι. 30.31.7. ἆρα οὖν μάτην λέγει τῷ προφήτῃ «γράψον»; οὐχί, ἀλλὰ ἵνα δείξῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν τῷ προφήτῃ, αὐτὸ ἐνεργητικὸν γινόμενον τῆς συλλήψεως τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας ἐν ἀληθείᾳ· «πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ» φησὶν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ τῇ Μαρίᾳ καὶ τὰ ἑξῆς. 30.31.8. τὸ δέ «γραφίδι ἀνθρώπου» τουτέστιν εἰκόνι ἀνθρώπου· «ἄνθρωπος γὰρ Χριστὸς Ἰησοῦς, μεσίτης δὲ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων», ἐπειδὴ ἄνωθεν ἦλθεν θεὸς Λόγος, ἐκ Μαρίας δὲ ἄνθρωπος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος. 30.31.9. καὶ διὰ τοῦτο εὐθύς φησιν ὁ προφήτης «καὶ εἰσῆλθεν πρὸς τὴν προφῆτιν», ἵνα δείξῃ προφῆτιν τὴν Μαρίαν, καὶ οὐχὶ τὴν γυναῖκα Ἄχαζ, ὥς τινες πλανῶνται φάσκοντες διὰ τὸν Ἐζεκίαν εἰρῆσθαι. 30.31.10. ἤδη γὰρ ὁ Ἐζεκίας ἔνδεκα ἔτη εἶχεν γε- [377] γεννημένος. τῷ γὰρ τρίτῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλείας τὸ ῥῆμα ἐπροφητεύετο ὅτι «ἰδού, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει». καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν Ἄχαζ, βασιλεύσαντα δεκατέσσαρα ἔτη καὶ τελευτήσαντα, εὐθύς φησιν ἡ γραφή «καὶ ἐβασίλευσεν Ἐζεκίας, καὶ ἦν εἴκοσι [πέντε] ἐτῶν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν». 30.31.11. πῶς οὖν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τεσσαρεσκαίδεκα ἔτη αὐτοῦ βασιλεύσαντος, προφητευομένου τοῦ ἐκ παρθένου γεννωμένου Ἐμμανουὴλ Ἐζεκίας γεννηθήσεται, ὁ εἴκοσι ἐτῶν βασιλεύσας μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα, καὶ οὐχὶ μᾶλλον φανήσεται τοῖς συνετοῖς ὅτι ἤδη ὑπῆρχεν γεννηθείς, ὅτε ὁ προφήτης προεφήτευσε τὸ ῥῆμα ἐπὶ τῆς τοῦ Ἄχαζ πατρὸς τοῦ Ἐζεκίου βασιλείας; μάλιστα οὐδὲ προφήτιδος οὔσης τῆς τοῦ Ἄχαζ γυναικός, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστιν. 30.31.12. Μαρία δὲ ἔστιν, ἡ εἰποῦσα καὶ προφητεύουσα «ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσίν με πᾶσαι αἱ γενεαὶ τῆς γῆς»· πρὸς ἣν εἰσῆλθε Γαβριὴλ καὶ εὐηγγελίσατο ὡς τὸ πνεῦμα ἐλεύσεται ἐπ᾽ αὐτὴν τὸ ἐν Ἡσαΐᾳ λαλῆσαν καὶ γεννήσει υἱόν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ πνεύματος ἁγίου καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ὡς οὗτοι ἀφραίνοντες καὶ σφαλλόμενοι βλασφημοῦσιν.

30.32.1. Ἐλήλεγκται δὲ τοῦ ματαιόφρονος καὶ ὁ σαββατισμὸς καὶ ἡ περιτομὴ καὶ οἱ καθ᾽ ἡμέραν βαπτισμοὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ γινόμενοι·

mógł spłodzić 753 lata wcześniej tego, który ma się narodzić. 30.31.7. Czy zatem na daremnie mówi prorokowi: „Napisz”? Ależ nie. Lecz po to, aby ukazać, że Duch Święty, który był w proroku, On sam był prawdziwym Sprawcą poczęcia Chrystusa, który przyszedł w ciele. „Albowiem Duch Święty zstąpi na Ciebie”[1] i tak dalej – mówi anioł Gabriel do Maryi. 30.31.8. Lecz „ludzkim rylcem”, to znaczy „w obrazie człowieka”. „Człowiekiem jest bowiem Jezus Chrystus, Pośrednik między Bogiem i ludźmi”[2], skoro z góry zstąpił Boski Logos, z Maryi zaś człowiek, nienarodzony z nasienia mężczyzny. 30.31.9. I z tego powodu prorok natychmiast mówi: „I wszedł do prorokini”[3], aby pokazać, że to Maryja jest prorokinią, a nie żona Achaza, jak niektórzy błędnie twierdzą, że to zostało powiedziane ze względu na Ezechiasza, 30.31.10. ponieważ Ezechiasz urodził się 11 lat wcześniej. [377] W trzecim bowiem roku panowania jego ojca wypowiedziano proroctwo: „Oto Dziewica pocznie”[4]. I po śmierci Achaza, który panował czternaście lat i zmarł, natychmiast mówi Pismo: „I objął władzę Ezechiasz. On miał dwadzieścia [pięć] lat, gdy zaczął panować”[5]. 30.31.11. Jak więc w czasie panowania swego ojca, skoro on panował czternaście lat, ze względu na proroctwo, że Emmanuel narodzi się z Dziewicy, mógł się narodzić Ezechiasz, który panował dwadzieścia lat po swoim ojcu? Czy ludziom mądrym nie ukaże się raczej jasno, że już był narodzony, gdy prorok przepowiedział słowo w czasie panowania Achaza, ojca Ezechiasza. 30.31.12. Przede wszystkim zaś prorokinią nie była żona Achaza, co dla każdego jest oczywiste. Maryja jest [prorokinią], skoro prorokowała, mówiąc: „Odtąd szczęśliwą mnie nazywać będą wszystkie pokolenia ziemi”[6]. Do niej przyszedł Gabriel i zwiastował jej dobrą nowinę, że Duch, który mówił przez Izajasza, zstąpi na nią i porodzi Syna, naszego Pana Jezusa Chrystusa, za pośrednictwem Ducha Świętego, a nie z nasienia mężczyzny, jak bluźnią ci, którzy nie mają rozumu, a dali się oszukać[7].

30.32.1. Zostały zatem obalone: zarówno zachowywanie Szabatu, obrzezanie, jak i codzienne obmycia[8] praktykowane przez tego głupca,

---

1 Por. Łk 1, 35.
2 1 Tm 2, 5.
3 Iz 8, 3; por. *Panarion* 78, 16, 4.
4 Iz 7, 14.
5 Por. 2 Krn 18, 1–2.
6 Por. Łk 1, 48.
7 Por. *Panarion* 28, 1, 5; 30, 2, 2.
8 Por. *Panarion* 30, 2, 2 i 4.

ἐν γὰρ σαββάτῳ φιλοτιμεῖται τὰ πλεῖστα θεραπεύειν Ἰησοῦς. καὶ οὐ μόνον ὅτι θεραπεύει, ἀλλὰ καὶ κατὰ δύο τρόπους ἰᾶται. 30.32.2. παραγγέλλει γὰρ τοῖς ἰατρευθεῖσιν ἐν τῷ σαββάτῳ αἴρειν τὸν κράββατον καὶ βαδίζειν, ἀλλὰ καὶ ἐν σαββάτῳ πηλὸν φυράσας ἐπέθηκεν τοῖς τοῦ τυφλοῦ ὀφθαλμοῖς· ἔργον δέ ἐστι πηλὸν φυρᾶσαι. 30.32.3. ὅθεν γνόντες οἱ ἀπόστολοι ὅτι λέλυται τὸ σάββατον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἅμα αὐτοῖς συνδιατριβῆς καὶ διδασκαλίας, τίλλουσι στάχυας σαββάτῳ καὶ ψώχουσι καὶ ἐσθίουσιν. ἦν δὲ σάββατον δευτερόπρωτον, ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον. 30.32.4. σάββατα [378] γὰρ διάφορα ὥριζεν ὁ νόμος, τὸ μὲν κατὰ ἑβδομάδα ἀνακυκλούμενον φύσει σάββατον, τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην νεομηνίας καὶ τὰς καθεξῆς ἑορτάς, οἷον ἡμέρας σκηνοπηγίας καὶ ἡμέρας Πάσχων, ὅτε τὸ πρόβατον θύουσι καὶ ἄζυμα λοιπὸν ἐσθίουσιν· ἔτι δὲ ὅτε τὴν μίαν νηστείαν νηστεύουσι τοῦ ἔτους, τὴν λεγομένην μεγάλην, καὶ τὴν ἄλλην, ἣν λέγουσι μικράν. 30.32.5. ὅτε γὰρ ὑποπίπτουσιν αὗται αἱ ἡμέραι, ἤτοι ἐν δευτέρᾳ σαββάτων ἢ ἐν τρίτῃ ἢ ἐν τετράδι, σάββατον καὶ αὐτὸ αὐτοῖς ὁρίζεται. 30.32.6. διὸ μετὰ τὴν τῶν ἀζύμων γενομένην ἡμέραν καὶ ὁρισθεῖσαν ἡμέραν σαββάτου, τῷ σαββάτῳ φύσει τῷ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀζύμων εἰς σάββατον λελογισμένην, εὑρέθησαν διαβαίνοντες διὰ τῶν σπορίμων καὶ ἔτιλλον στάχυας καὶ ἔψωχον καὶ ἤσθιον, 30.32.7. δεικνύντες ὅτι λέλυται ὁ δεσμὸς ὁ ἐν τῷ σαββάτῳ ὁριζόμενος, ἐλθόντος τοῦ μεγάλου σαββάτου τουτέστιν Χριστοῦ, τοῦ ἀναπαύσαντος ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν, οὗ τύπος ἦν ὁ Νῶε, ὃν ὁ πατὴρ αὐτοῦ γεννηθέντα ἑωρακὼς κατὰ προφητείαν ἐπέθετο αὐτῷ ὄνομα Νῶε, λέγων ὅτι «οὗτος ἀναπαύσει ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἤτοι σκληρῶν ἔργων ἡμῶν». 30.32.8. ὁ Νῶε δὲ ἀπὸ ἁμαρτιῶν οὐκ ἀνέπαυσεν, ἀλλὰ εἰς Χριστὸν προεφήτευσεν ὁ Λάμεχ τὴν προφητείαν, τὸν Νῶε ἑρμηνευόμενον ἐν ἀληθείᾳ (Νῶε γὰρ ἀνάπαυσις ἑρμηνεύεται) καὶ Σεβέθ, ὅπερ ἀνάπαυσις καὶ σάββατον ἑρμηνεύεται· 30.32.9. ὅ ἐστιν Χριστός, ἐν ᾧ ἀναπέπαυται ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ πάντες ἄνθρωποι ἅγιοι

ponieważ Jezus starał się uzdrawiać przede wszystkim w szabat. I nie tylko uzdrawiał, ale leczył na dwa sposoby. 30.32.2. Uzdrowionym w szabat nakazywał wziąć łoże i iść[1]. Ponadto w szabat uczyniwszy błoto, nałożył je ślepemu na oczy[2]. Zrobienie błota jest pracą. 30.32.3. Stąd apostołowie dzięki przebywaniu razem z Nim oraz dzięki Jego nauczaniu poznali, że szabat został zniesiony, zrywali zatem kłosy w szabat, rozcierali je i jedli[3]. To był zaś drugi szabat po pierwszym[4], jak mówi Ewangelia. [378] 30.32.4. Prawo określało różne szabaty: zarówno szabat, który powtarzał się regularnie co siedem dni, jak i szabat wynikający z przypadających pierwszych dni miesiąca księżycowego i kolejnych świąt, jak Święto Namiotów oraz dni Paschy, gdy składano w ofierze baranka i ponadto jedzono niekwaszony chleb; także wtedy, gdy przestrzegają raz w roku postu, zwanego wielkim, oraz innego, którego nazywają małym. 30.32.5. Gdy zdarzają się te dni w drugi dzień tygodnia, w trzeci albo w czwarty, ten także jest im wyznaczany jako Szabat. 30.32.6. Toteż po Dniu Przaśników – uznawanym za dzień szabatu – w szabat wypadający naturalnie po Dniu Przaśników wyliczony jako szabat [uczniowie] byli widziani jako przemierzający przez zboża i zrywali kłosy, rozcierali i jedli[5], 30.32.7. pokazując, że zostały zniesione więzy ustalone na szabat, ponieważ nadszedł wielki szabat, czyli Chrystus, który dał nam wytchnienie od naszych grzechów. Jego figurą był Noe. Gdy jego ojciec zobaczył go urodzonego, proroczo nadał mu imię „Noe", mówiąc: „Ten da nam wytchnienie od naszych grzechów albo od okrucieństwa naszych czynów"[6]. 30.32.8. Noe nie dał wytchnienia od grzechów, lecz Lamek wypowiedział proroctwo o Chrystusie, który słusznie jest tłumaczony jako Noe („Noe" bowiem oznacza „wytchnienie") oraz „sebeth", które oznacza „wytchnienie" i „szabat". 30.32.9. Tym wszystkim jest Chrystus, w którym odpoczął Ojciec i Jego Duch Święty, a także wszyscy święci

---

1 Por. J 5, 8.
2 Por. J 9, 6. 14.
3 Por. Łk 6, 1.
4 Pini pozostawia w tekście słowo *deuteroproton*. Pojawia się ono w niektórych kodeksach Łk 6, 1. U Epifaniusza występuje jeszcze w *Panarion* 51, 31, 1; Jan Chryzostom, MtHom 39, 1; Hieronim ze Strydonu, *Listy* 52, 8. Popowski w swoim *Wielkim słowniku grecko-polskim* Nowego Testamentu (s. 123) wskazuje, że wyraz δευτερόπρωτος ma niepewne pochodzenie i powstał prawdopodobnie przez pomyłkę kopisty. Lampe (s. 340) proponuje przekład „second after first".
5 Por. Łk 6, 1.
6 Por. Rdz 5, 29, ani w wersji LXX, ani w hebrajskiej nie ma w tym wierszu mowy o grzechach.

ἐν αὐτῷ ἀνεπαύσαντο, παυσάμενοι ἀπὸ ἁμαρτημάτων. οὗτός ἐστι τὸ μέγα σάββατον καὶ ἀίδιον, οὗ τύπος ἦν τὸ μικρὸν καὶ πρόσκαιρον σάββατον, ἐξυπηρετούμενον ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, προσταχθὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐν αὐτῷ λυθὲν καὶ πληρωθὲν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· οὕτως γὰρ εἶπεν ὅτι «κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου». 30.32.10. ὅθεν θαρσαλέως οἱ μαθηταὶ λύουσι τὸ σάββατον, ἐπειδὴ καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἱερεῖς ἔλυον ἐν τῷ ναῷ τὸ σάββατον θύοντες καὶ θεῷ [379] θυσίας προσφέροντες, ἵνα μὴ ἀργήσῃ θυσία ἡ ἐνδελεχὴς καὶ καθ᾽ ἡμέραν προσφερομένη. οὐ μόνον δὲ αὐτοὶ προεφήτευον οἱ ἱερεῖς λυθήσεσθαι τὸ σάββατον διὰ τοῦ μὴ ἀργεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ περιτομὴ ἔλυε τὸ σάββατον. 30.32.11. γεννωμένου γὰρ παιδὸς πολλάκις ἐν σαββάτῳ ἀναίρεσις σαββάτου καὶ περιτομῆς ἐγίνετο· οὕτω ταῖς ἀμφοτέραις ἡ λύσις προεθεσπίζετο. δείκνυται γὰρ ὅτι οἱ περιτέμνοντες αὐτὸ τὸ γεννηθὲν ἐν σαββάτῳ, ἐὰν θελήσωσιν ἀκριβολογήσασθαι τὴν ὀγδόην ἡμέραν, εὑρίσκοντες ἐμπίπτουσαν ἐν σαββάτῳ καὶ περιτέμνοντες ἔργον εἰργάσαντο καὶ τὸ σάββατον ἔλυσαν· 30.32.12. ἐὰν δὲ ὑπερθῶνται διὰ τὸ μὴ λῦσαι τὸ σάββατον, ἐνάτῃ λοιπὸν περιτέμνουσι τὴν περιτομὴν καὶ ἔλυσαν αὐτὴν τὴν περιτομὴν καὶ τὸν περὶ αὐτῆς τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν ὅρον τοῦ προστάγματος.

30.33.1. Ἀλλὰ οὔτε ἦν τελεία ἡ πρώτη περιτομή, ἀλλὰ σημείου χάριν ἐδόθη, εἴς τε ὑπόμνησιν τῶν μετὰ ταῦτα καὶ διὰ τὸν δισταγμὸν τοῦ ἁγίου Ἀβραὰμ ὡς προείρηται ἐπιτιμηθέντος καὶ τύπου ἕνεκα τῆς μεγάλης τῆς τὰ πάντα κατ᾽ ἰσότητα πληρούσης ἐν τοῖς καταξιουμένοις. 30.33.2. ἐκείνη μὲν γὰρ εἰ ἦν ἁγιαστείας ἕνεκα καὶ κληρονομίας οὐρανῶν βασιλείας χάριν, ἄρα ἐστέρηται Σάρρα τῆς βασιλείας καὶ Ῥεβέκκα καὶ Λεία καὶ Ῥαχὴλ καὶ Ἰωχαβὲτ καὶ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Μωυσέως καὶ πᾶσαι αἱ ἅγιαι γυναῖκες, καὶ οὐ δυνήσονται κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, μὴ δυνηθεῖσαι τὴν περιτομὴν τοῦ Ἀβραὰμ ἔχειν, ἣν θεὸς αὐτῷ δεδώρηται κατὰ τὸν τούτων λόγον. εἰ δὲ οὐκ ἐστέρηνται αὗται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καίτοι οὐ μετεσχηκυῖαι περιτομῆς, οὐδὲν ἄρα ἰσχύει ἡ νῦν ἔνσαρκος περιτομή. 30.33.3. τί δὲ καυχᾶται Ἐβίων

ludzie w Nim znaleźli wytchnienie, wyzwolenie z grzechów. On jest wielkim i wiecznym Szabatem[1], którego figurą był mały i przemijający szabat, który spełniał swą rolę aż do Jego przyjścia. Był przez Niego nakazany w Prawie i w Nim został zniesiony oraz wypełniony w Ewangelii. Tak bowiem powiedział: „Syn Człowieczy jest Panem nawet szabatu”[2]. 30.32.10. Dlatego uczniowie odważnie łamią szabat, skoro nawet kapłani przed nimi łamali w świątyni szabat, składając ofiary i Bogu [379] ofiarując zwierzęta ofiarne[3], aby nie przerwać składanej codziennie nieustannej ofiary. Nie tylko kapłani zapowiadali proroczo – poprzez niepozostawanie bezczynnymi – że szabat zostanie zniesiony, lecz i samo obrzezanie łamało szabat. 30.32.11. Ponieważ gdy dziecko rodziło się w szabat, co zdarzało się często, dochodziło do uchylenia szabatu i obrzezania. W ten sposób zapowiedziano jego zniesienie w obydwu przypadkach. Jest dowiedzione, że ci, którzy mają obrzezać dziecko urodzone w szabat, gdyby chcieli ściśle przestrzegać ósmego dnia, widząc, że wypada w szabat i dokonując obrzezania, wykonaliby pracę i złamaliby szabat. 30.32.12. Gdyby zaś odłożyli je, aby nie złamać szabatu, dopiero w dziewiątym dniu dokonując obrzezania, naruszaliby zarówno samo obrzezanie, jak i nakazaną w odniesieniu do niego zasadę ośmiu dni[4].

30.33.1. Pierwsze obrzezanie nie było doskonałe, było przecież dane w charakterze znaku – jako przypomnienie na przyszłość i z powodu powątpiewania świętego Abrahama, gdy, o czym już było wzmiankowane[5], został zganiony i ze względu na figurę wielkiego obrzezania, które wypełnia wszystko na równi u uznanych za godnych. 30.33.2. Gdyby to pierwsze obrzezanie było dla uświęcenia i dla zdobycia królestwa niebieskiego, a zatem byłyby pozbawione królestwa: Sara, Rebeka, Leja, Rachela, Jokebed, Miriam – siostra Mojżesza – oraz wszystkie święte kobiety. I według doktryny [ebionitów] nie będą one mogły odziedziczyć królestwa niebieskiego, ponieważ nie mogły mieć obrzezania Abrahama, które Bóg mu darował. Jeśli zaś one nie są pozbawione królestwa niebieskiego, chociaż nie mają udziału w obrzezaniu, obecne cielesne obrzezanie nie ma żadnego znaczenia. 30.33.3. Ale dlaczego Ebion

1 Por. *Panarion* 8, 6, 8.
2 Por. Mt 12, 8.
3 Por. Mt 12, 5.
4 Por. Rdz 17, 10–12; Wj 31, 15–16.
5 Por. *Panarion* 30, 28, 6–7.

περὶ περιτομῆς, ὁπότε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων περιτομὴν ἔχουσιν; ἀλλὰ καὶ οἱ Σαρακηνοὶ οἱ καὶ Ἰσμα- [380] ηλῖται περιτομὴν ἔχουσι καὶ Σαμαρεῖται [καὶ Ἰουδαῖοι] καὶ Ἰδουμαῖοι καὶ Ὁμηρῖται. τούτων δὲ οἱ πλείους οὐ διὰ νόμον τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ ἀλόγῳ τινὶ συνηθείᾳ.

30.33.4. Καὶ ἁπλῶς πολὺν χρόνον ἀναλώσω κατατριβόμενος εἰς τὴν τούτου ληρῳδίαν, διὰ τὸ ἐπερείδεσθαι αὐτὸν μάτην τῷ ῥητῷ ᾧ εἴρηκεν ὁ σωτήρ «ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος», ἵνα καὶ αὐτὸς σεμνύνηται τὴν ἰδίαν περιτομὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ περιτομῆς τῆς ἐν αὐτῷ καλῶς περιτμηθείσης καὶ δι᾽ αὐτοῦ καταλυθείσης. 30.33.5. ὅμως ἐπειδὴ βούλεται ὁ κτηνώδης διὰ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν μίμησιν λαμβάνειν τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ ὀκνήσω δεῖξαι ὅτι οὐ διὰ τοῦτο εἴρηται. 30.33.6. εὐθὺς γὰρ φράζει ὁ κύριος λέγων ὅτι οὐ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς αὐτὸν παροινίαν, καί φησιν «εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· εἰ ἐμὲ ἐμίσησαν, καὶ ὑμᾶς μισήσουσιν». «οὐκ ἐμὲ λέγετε κύριον καὶ διδάσκαλον; καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ»· «εἰ οὖν τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ γε μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;» 30.33.7. καί «οὐ δύναται δοῦλος εἶναι ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ οὐδὲ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ· ἤτω δὲ κατηρτισμένος κατὰ πάντα ὁ μαθητής, ὡς ὁ διδάσκαλος» τουτέστιν ἕτοιμος εἰς διωγμὸν καὶ κακολογίαν καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐπιφερόμενον. 30.33.8. ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος ἔλεγεν «μιμηταί μου γένεσθε καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ». καὶ οὐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐμιμεῖτο τὸν αὐτοῦ δεσπότην ὡς οὐκ ἔδει· οὐδὲ γὰρ ἔλεγεν ὅτι θεός εἰμι ἢ υἱὸς θεοῦ εἰμι ἢ Λόγος ὁ θεός εἰμι·

przechwala się obrzezaniem[1], skoro zarówno bałwochwalcy, jak i kapłani egipscy mają obrzezanie? Ponadto Saraceni, zwani także izmaelitami [380] praktykują obrzezanie, a także Samarytanie, [Żydzi], Idumejczycy oraz homeryci[2]. Większość z nich czyni to nie ze względu na Prawo, ale z powodu jakiegoś niezrozumiałego zwyczaju.

30.33.4. Poświęciłbym po prostu sporo czasu, zużywając go na jego niedorzeczną gadaninę, ponieważ bezpodstawnie podpiera się słowami, które wypowiedział Zbawiciel: „Wystarczy, żeby uczeń był jak jego nauczyciel”[3], aby i on sam mógł się chełpić, że jego własne obrzezanie pochodzi z obrzezania Chrystusa, które słusznie w Nim zostało wykonane i przez Niego zostało zniesione. 30.33.5. Skoro jednak ten idiota[4] chce ze względu na naśladowanie Chrystusa przyjąć tę wypowiedź, nie zawaham się pokazać, że została ona powiedziana nie z tego powodu. 30.33.6. Natychmiast Pan wyjaśnia, że nie dlatego wypowiedział [te słowa], ale z powodu prześladowań i zniewag[5] Żydów względem Niego, i mówi: „Jeśli Mnie prześladowali, także was prześladować będą”[6]; „Jeśli Mnie znienawidzili, również was znienawidzą”[7]; „Czy nie nazywacie Mnie Panem i Nauczycielem? I słusznie mówicie, albowiem nim jestem”[8]; „Jeśli więc pana domu nazwali Beelzebulem, o ileż bardziej [nazwą tak] jego domowników?”[9] 30.33.7. „Niewolnik nie może być ponad swojego pana ani uczeń ponad swojego nauczyciela; lecz niech uczeń będzie wydoskonalony pod każdym względem, jak nauczyciel”[10], to znaczy przygotowany na prześladowanie, oczernianie i wszystko cokolwiek by na niego spadło. 30.33.8. Dlatego i święty Paweł powiedział: „Stańcie się moimi naśladowcami, jak i [ja stałem się naśladowcą] Chrystusa”[11]. I nie idzie o to, że on naśladował Pana w niewłaściwy sposób. Nie powiedział: „Jestem Bogiem” ani: „Jestem Synem Bożym”, ani: „Jestem Boskim Logosem”.

---

1 Por. *Panarion* 30, 26, 1.
2 Por. Herodot, *Historie* II, 104, 2–4; Orygenes, *Contra Celsum* I, 22; V, 41. 48; Euzebiusz z Cezarei, *Praeparatio evang.* VI, 11, 69.
3 Por. Mt 10, 25; *Panarion* 30, 26, 2.
4 Pojęcie κτηνώδης nawiązuje do bydlęcego wyglądu. Por. *Panarion* 23, 3, 1.
5 Termin παροινία oznacza niewłaściwe zachowanie wynikające z pijaństwa.
6 J 15, 20.
7 Por. J 15, 18.
8 Por. J 13, 13.
9 Por. Mt 10, 25.
10 Por. Mt 10, 24; Łk 6, 40.
11 Por. 1 Kor 11, 1.

λέγει γὰρ ὅτι «ἐγώ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων» καὶ «ὡσπερεί τῳ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί».

30.34.1. Εἰ δὲ σύ, Ἐβίων, λαμβάνεις τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐπὶ μιμήσει Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τῆς περιτομῆς [περὶ] ἧς ματαιοφρονεῖς θέλεις εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος, μᾶλλον δὲ ὡς ὁ κύριος, μὴ ἐν τῇ περιτομῇ αὐτῷ ὁμοιοῦ· οὐ γάρ σε ὠφελήσει. παρήνεγκε γὰρ ὁ κύριος τὸν ταύτης χρόνον, ὡς διὰ πολλῶν μαρτυριῶν σαφῶς ἀπεδείξαμεν. 30.34.2. ἦλθεν γὰρ [381] καὶ ἐπλήρωσεν, δοὺς τὴν τελείαν περιτομὴν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων οὐκ ἐν ἑνὶ μέλει μόνῳ, ἀλλ᾽ ὅλον σῶμα σφραγίσας καὶ περιτεμὼν ἀπὸ ἁμαρτίας, καὶ οὐχ ἓν μέρος λαοῦ σῴζων τουτέστιν ἄνδρας μόνους, ἀλλὰ καὶ ὅλον[a] λαὸν τὸν τῶν Χριστιανῶν κατὰ ἀλήθειαν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ὁμοῦ σφραγίζων καὶ[b] εἰς οὐρανῶν βασιλείας κληρονομίαν ἀφθόνως[c], καὶ οὐκ ἐλλιπῶς ἑνὶ τάγματι τῶν ἀνδρῶν μόνον κατὰ ἀσθένειαν τὴν σφραγῖδα παρέχων, ἀλλὰ λαῷ ὁλοτελεῖ διὰ τῆς σφραγῖδος καὶ ἐντολῶν καὶ ἀγαθῆς διδασκαλίας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀποκαλύπτων. 30.34.3. εἰ δὲ ὡς ὁ κύριος βούλει εἶναι, ὦ Ἐβίων, τουτέστιν ὡς ὁ διδάσκαλος, πολὺ ἠπάτησαι. μὴ ἐν τῇ περιτομῇ ἀπεικάζου, ἀλλὰ κάλεσον τὸν Λάζαρον ἀπὸ μνημείου ἢ ἄλλον νεκρὸν ἔγειρον, λεπροὺς καθάρισον ἢ τυφλοῖς χάρισαι τὸ βλέπειν ἢ ἐκ γενετῆς παραλυτικὸν ἴασαι, εἰ δύνῃ· οὐ δύνῃ δέ, ὅτι ἐναντίως πράττεις, ἀπιστίᾳ κατεχόμενος καὶ δεσμοῖς σαρκὸς καὶ δικαιώμασι νόμου ἀπληρώτοις. 30.34.4. εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἠδυνήθης ποιῆσαι, ὅπερ οὐ δύνῃ διὰ τὴν κακοπιστίαν σου, οὐ λέγω * ὡς ὁ Χριστός. οὐ γὰρ δύνῃ ἀπεικασθῆναι θεῷ, φθαρτὸς ὢν ἄνθρωπος καὶ ἠπατημένος, ἀλλ᾽ οὔτε Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπὶ θεοσημείοις δύνασαι ἐπικαλέσασθαι, κἂν τε ἐπικαλέσῃ, οὐκ ἐνεργεῖς. 30.34.5. εἰ δὲ καὶ ὅλως ἐνεργεῖς παραλυτικὸν ἀναστῆσαι, εἶχεν ἄν, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἀναστάς, καὶ σύνεσιν παρ᾽ αὐτοῦ λαβεῖν, ἵνα σοῦ μὴ ἀνάσχηται σαββατίζειν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰασαμένου[d] μαθεῖν ὅτι «ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου ἐν σαββάτῳ». 30.34.6. ἤδη δέ μοι εἴρηται

[a] Holl ἀλλὰ [καὶ] ὅλον.
[b] Pini [καὶ].
[c] Holl add. *.
[d] Holl add. *.

Przecież mówi: „Ja jestem najmniejszym z apostołów”[1] i „jakby poronionemu [płodowi] dał się zobaczyć także mnie”[2].

30.34.1. Jeśli ty, Ebionie, przyjmujesz tę wypowiedź w sensie naśladowania Chrystusa i w oparciu o obrzezanie, [o] którym masz głupie wyobrażenia, chcesz być jak Nauczyciel, a raczej jak Pan, nie upodabniaj się do Pana w obrzezaniu, ponieważ to ci nie pomoże. Pan przewyższył czas obrzezania, jak pokazaliśmy jasno za pośrednictwem wielu świadectw. 30.34.2. Przyszedł [381] i wypełnił [Prawo], gdy dał doskonałe obrzezanie swoich misteriów nie tylko w jednym członku, ale opieczętował całe ciało i obrzezał je z grzechu. I nie przez zbawienie jednej części ludu, to znaczy samych mężczyzn, lecz także całego ludu chrześcijańskiego, zarówno mężczyzn, jak i kobiety razem naprawdę pieczętując, aby odziedziczyli bogactwo królestwa niebieskiego, i nie przez dostarczenie pieczęci z defektem w słabości dla jednej tylko grupy mężczyzn, lecz przez objawienie królestwa niebieskiego całemu ludowi za pośrednictwem pieczęci, przykazań i dobrego nauczania. 30.34.3. Jeśli chcesz być jak Pan, o Ebionie, to znaczy jak nauczyciel, dałeś się bardzo oszukać! Nie porównuj się w obrzezaniu, ale wezwij z grobu Łazarza[3] albo wskrześ innego zmarłego, oczyść trędowatych[4] albo obdarz wzrokiem ślepych[5], albo ulecz sparaliżowanego[6] od urodzenia, jeśli możesz! Nie możesz, ponieważ czynisz coś przeciwnego, powstrzymywany niewiarą, więzami ciała oraz nienasyconymi rozporządzeniami Prawa. 30.34.4. Jeśli zaś nawet tych rzeczy nie mogłeś uczynić, czego nie możesz [dokonać] z powodu twojej błędnej wiary, zaprzeczam, * [że jesteś] jak Chrystus. Albowiem nie możesz się porównywać z Bogiem, ponieważ jesteś człowiekiem ulegającym zniszczeniu i wprowadzonym w błąd. Nie możesz wezwać imienia Chrystusa, aby dokonać cudów, a nawet gdybyś wezwał, nie osiągniesz skutku. 30.34.5. Jeśli w ogóle doprowadzisz do tego, że paralityk wstanie, mógłby – ponieważ powstał dzięki imieniu Chrystusa – otrzymać od Niego także rozumienie, aby nie tolerować twojego świętowania szabatu, lecz od imienia Lekarza nauczyć się: „Weź twoje łoże i idź w szabat do twojego domu”[7]. 30.34.6. Już powiedziałem, że każdy z nich

[1] Por. 1 Kor 15, 9.
[2] 1 Kor 15, 8.
[3] Por. J 11, 43.
[4] Por. np. Mt 8, 2–3.
[5] Por. np. J 9, 1.7.
[6] Por. np. Mt 8, 6nn.
[7] Por. Mk 2, 11; J 5, 8; *Panarion* 30, 32, 2.

ὡς διαφόρως ἕκαστος αὐτῶν περὶ Χριστοῦ ὑποβάλλει, ποτὲ μὲν αὐτὸς ὁ Ἐβίων λέγων ἐκ παρατριβῆς ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι, ἄλλοτε δὲ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ Ἐβιωναῖοι ἄνω δύναμιν ἐκ θεοῦ κεκτῆσθαι τὸν υἱόν, καὶ τοῦτον κατὰ καιρὸν τὸν Ἀδὰμ ἐνδύεσθαί τε καὶ ἐκδύεσθαι, ὧν τὰς διαφόρους γνώμας ἐν δυνάμει θεοῦ ἀνετρέψαμεν.

[382] 30.34.7. Καὶ τί μοι ἔτι διατρίβειν ἐν ἁλίμοις καὶ ἀμπώτεσι τόποις, πῆ μὲν ἐπικλυζομένοις πῆ δὲ καταξηραινομένοις, ἐξ ὧνπερ ἰχθύων ἐκβράσματα πολλάκις γίνεται καὶ τοῖς ποσὶ τῶν τὰς ὄχθας τούτων μετιόντων τῶν τόπων (ἐκ τοῦ ἀνὰ μέσον τῶν ἰχθύων τινὰ ἰοβόλα εἶναι, τρυγόνας δέ φημι καὶ δρακαίνας καὶ καρχαρίας καὶ σμυραίνας, ὡς καὶ ἤδη προείρηται) βλάβην ἐμποιεῖ. 30.34.8. παρελεύσομαι τοίνυν τὸν τόπον αὖθις, θεῷ εὐχαριστῶν ὅτι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν εἰς τοὐπίσω ἐτρέψαμεν, οὐ παρέργως ἀλλὰ καὶ ἐπιμελῶς ἐλέγξαντες. 30.34.9. ἐπ᾽ ἄλλας δὲ καθεξῆς ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν, ἀγαπητοί, θεὸν αἰτούμενοι βοηθόν, ὅπως τῆς ἐπαγγελίας τὸ πλήρωμα αὐτὸς δι᾽ ἡμῶν τελειώσῃ.

prezentuje różne opinie o Chrystusie. Kiedyś Ebion mówił, że ze stosunku płciowego On się narodził, będąc tylko człowiekiem. Kiedy indziej wywodzący się od niego ebionici twierdzili, że Syn posiadał moc z góry od Boga i On w odpowiednim czasie przyodziewa się Adamem i ściąga go z siebie[1]. Z Bożą pomocą obaliliśmy te różne ich opinie.

[382] 30.34.7. Dlaczego jeszcze trwonię czas na morskich i narażonych na przypływy terenach, w jednym miejscu zalanych, w innym wysuszonych, gdzie często znajdują się wyrzucone ryby i ranią stopy przechadzających się po tych wyżej położonych miejscach (wśród ryb znajdują się jakieś jadowite, mam na myśli płaszczki, węże morskie, rekiny oraz węgorze, jak już wspomniano). 30.34.8. Pozostawię z kolei tę kwestię, dziękując Bogu, że rozgromiliśmy i tę sektę, obalając ją nie powierzchownie, lecz starannie. 30.34.9. Ku innym zaś kolejnym się skierujmy, moi drodzy, wzywając pomocy Bożej, aby On sam przez nas doprowadził do pełni nasze dzieło.

[1] Por. *Panarion* 58, 1, 8.

Κατὰ Οὐαλεντίνων τῶν καὶ Γνωστικῶν ια΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας λα΄.

31.1.1. Μετὰ τούτους τοὺς Ἐβιωναίους καλουμένους, [αὐτ]ῶν τὴν μοχθηρίαν διοδεύσαντες τάς τε ἄλλας ἐπαγγειλάμενοι θεοῦ δυνάμει[a] τὰς ἑξῆς, ἑτέρων θηρῶν μορφὰς καὶ ἰοὺς ἑρπετῶν δήγματά τε καὶ δηλητήρια ἐχούσας, ὅσαπερ ἐν ταῖς αὐτῶν διδασκαλίαις ὡς ἀπὸ χάσματος ἰδεῖν ἔνεστι, πυρβόλου ἢ ἑρπετοῦ δεινοῦ καὶ βασιλίσκου[b] κεκυημένας, ἐπὶ τὴν τῶν Οὐαλεντίνων αἵρεσιν διέξειμι, τὸν ἔλεγχον αὐτῶν κατὰ δύναμιν ποιούμενος, τῶν δὴ καὶ Γνωστικῶν ἑαυτοῖς ἐπιθέντων ὄνομα, 31.1.2. ὧν διαφοραὶ μέν εἰσι δέκα ἐν μιᾷ πληγῇ τῆς αὐτῶν ὀνειρο- [383] πολίας συζυγιῶν τε καὶ ὀγδοάδων καὶ ἀρρενοθηλείων αἰώνων [κατ᾽] ἄλλην ἄλλως[c] ἰσορρόπως πεπληγμένων, οὐκέτι μὲν κατὰ χρόνους τάττων διαδοχῆς τὴν σύνταξιν, ἀλλὰ κατὰ πρόβασιν ἀφ᾽ ἑτέρας εἰς ἑτέραν διερχόμενος. 31.1.3. ἐν ἑνὶ γὰρ χρόνῳ οὗτοι πάντες ὡς μύκητες ἐκ γῆς ἐβλάστησαν καὶ ὥσπερ κακόρ[ρ]εκτα καὶ δυσώδη βοτανῶν βλαστήματα καὶ χόρτος ἀκανθώδης καὶ ὡς φωλεὸς πολλῶν σκορπίων ἐξ ἑνὸς πάντες καιροῦ τῷ βίῳ ἐβλάστησαν καί, ὡς προεῖπον, δίκην μυκήτων ἀμορφίας ὑπὸ μίαν θῆξιν πεφήνασιν, ὡς καὶ ἤδη τῷ ἁγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ περὶ

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. †.
[c] Holl ἄλλης.

31. Przeciwko walentynianom zwanym gnostykami[1], jedenasta, w kolejności trzydziesta pierwsza

31.1.1. [Omówiliśmy heretyków] zwanych ebionitami. Przebyliśmy drogę poprzez ich niegodziwość i obiecaliśmy dzięki mocy Bożej przezwyciężyć inne, późniejsze herezje, mające postaci różnych dzikich zwierząt z ich wężowymi jadami, ukąszeniami i truciznami. Można to dostrzec w ich naukach, jak w otwartej paszczy zionącego ogniem [smoka] albo strasznego węża i bazyliszka[2], a herezje te są brzemienne. Przejdę teraz do herezji walentynian, obalając w miarę możliwości ich argumenty. Oni sami określili siebie także mianem „gnostyków”[3]. 31.1.2. Istnieje dziesięć odmian gnostyków, jednakowo dotkniętych, każda na równi z inną, jedną plagą wywodzących się z sennych marzeń [383] syzygii, ogdoad i męsko-żeńskich eonów. Nie będę porządkował dzieła w ujęciu chronologicznym, ale będę przechodził – stosownie do rozwoju – od jednej do drugiej. 31.1.3. Gdyż w jednym czasie wszyscy oni wyrośli z ziemi jak grzyby[4] i jak szkodliwe oraz cuchnące pędy roślin, i jak trawa pełna cierni, i jak jaskinia pełna skorpionów w jednym momencie pojawili się wszyscy, i – jak wspomniałem – na wzór grzybów ukazali w jednej chwili brzydotę, jak to już u najświętszego Ireneusza na

[1] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 1–11; III, 4, 3; Tertulian, *Adv. Valentinianos*; Euzebiusz z Cezarei, HE IV, 11, 1; IV, 22, 5; pisma z Nag-Hammadi: *Ewangelia prawdy* (NHC I, p.16, 31 – 43, 24), *Tractatus Tripartitus* (NHC I, p.16, 31 – 43, 24); A. Orbe, *Estudios Valentinianos*, 5 vol. Roma 1955–1966; W. Myszor (tłum., oprac. i komentarz do pism z Nag-Hammadi); więcej danych bibliograficznych – por. Pini, s. 489–491, nota 1[a].
[2] Bazyliszek – por. *Panarion* 21, 7, 3 wraz z notą.
[3] Por. *Panarion* 31, 1, 5; 31, 36, 4.
[4] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 29, 1.

αὐτῶν προείρηται. 31.1.4. σύγχρονοι γὰρ γεγόνασιν οὗτοι πάντες, ἕκαστος δὲ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τὴν κακὴν πρόφασιν ἐρανισάμενοι, ἄλλος [ἀπὸ] ἄλλου ἔτι περισσότερόν[a] βουλόμενος[b] ἐπιδείξεως χάριν ἑαυτῷ προετύπωσε διαφορὰν κακῆς ἐξευρέσεως. 31.1.5. καὶ πάντες Γνωστικοὺς ἑαυτοὺς ὠνόμασαν, Οὐαλεντῖνός τε φημὶ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Γνωστικοί, ἀλλὰ καὶ Βασιλείδης καὶ Σατορνῖλος καὶ Κολόρβασος, Πτολεμαῖός τε καὶ Σεκοῦνδος, Καρποκρᾶς καὶ ἄλλοι πλείους. 31.1.6. ἀλλὰ τὰς πάσας ἐνταῦθα ὀνομάσαντες διὰ τὴν ἐν ἑνὶ καιρῷ σχέσιν πάντων τῆς ἀναδύσεως καὶ κακοβλάστου *, ὅμως τῆς ἑκάστου σπορᾶς κακόνοιαν ἰδίᾳ ἀφηγησόμεθα. τέως δὲ ἐπὶ τὸν προκείμενον αἱρεσιάρχην καὶ τραγῳδοποιὸν ἐλεύσομαι, φημὶ δὲ Οὐαλεντῖνον καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ἀπὸ τῆς μεγάλης ταύτης Γνωστικῆς ἐπαγγελίας ὑπάρχουσαν, καταγνωστικῆς δὲ ληρῳδίας[c], ὡς τοῖς συνετοῖς καταγινωσκομένη εὑρίσκεται καὶ καταγέλαστος.

31.2.1. Οὐαλεντῖνος μὲν οὖν οὗτος τῷ χρόνῳ διαδέχεται τοὺς πρὸ αὐτοῦ προτεταγμένους, Βασιλείδην τε καὶ Σατορνῖλον, Ἐβίωνά τε [384] καὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ τοὺς ἀμφ᾽ αὐτούς· οὗτοι γὰρ πάντες ἐν ἑνὶ καιρῷ τῷ βίῳ κακῶς ἐφύησαν, ὀλίγῳ δὲ πρόσθεν μᾶλλον οἱ περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ Ἐβίωνα· ἅμα γὰρ τοῖς ἤδη μοι πρὸ αὐτῶν δεδηλωμένοις ἀνεφύησαν. 31.2.2. τὴν μὲν οὖν αὐτοῦ πατρίδα ἢ πόθεν οὗτος γεγέννηται, οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσιν· οὐ γάρ τινι ῥᾴδιον τῶν συγγραφέων μεμέληται τούτου δεῖξαι τὸν τόπον. εἰς ἡμᾶς δὲ ὡς ἐνηχήσει φήμη τις ἐλήλυθε· διὸ οὐ παρελευσόμεθα, καὶ τὸν τούτου τόπον μὴ ὑποδεικνύντες, ἐν ἀμφιλέκτῳ μέν (εἰ δεῖ τὰ ἀληθῆ λέγειν), ὅμως τὴν εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν φάσιν οὐ σιωπήσομεν. 31.2.3. ἔφασαν γὰρ αὐτόν τινες γεγενῆσθαι Φρεβωνίτην, τῆς Αἰγύπτου Παραλιώτην, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ πεπαιδεῦσθαι τὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν. 31.2.4. ὅθεν κατὰ μίμημα τῆς κατὰ τὸν Ἡσίοδον Θεογονίας τῶν [τε] παρ᾽ αὐτῷ τῷ Ἡσιόδῳ τριάκοντα θεῶν λεγομένων καὶ αὐτὸς τὴν ἐθνόμυθον ποίησιν εἰς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν λαβὼν καὶ ἀπὸ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ πρὸ αὐτοῦ τῆς ἀληθείας ἐκπεπτωκότων τὴν ὑπόνοιαν κτησάμενος, καὶ αὐτὸς τὰ ἴσα τῷ Ἡσιόδῳ ἀπὸ ἑτέρων ὀνομάτων εἰς ἕτερα μεταποιήσας ἠθέλησε φαντάσαι τὸν κόσμον. 31.2.5. τριάκοντα γὰρ καὶ

[a] Holl add. <τι>.
[b] Holl add. *.
[c] Holl add. *.

ten temat zostało powiedziane. 31.1.4. Wszyscy oni byli sobie współcześni, każdy czerpał dla siebie od drugiego zły motyw, jeden od drugiego chciał się pod jakimś względem odróżnić dla popisania się, tworzył sobie coś specyficznego dla siebie w ramach wymyślania złych rzeczy. 31.1.5. Wszyscy nazwali samych siebie gnostykami, mam na myśli Walentyna i gnostyków, którzy go poprzedzali, także Bazylidesa, Satornila i Kolorbasusa, Ptolemeusza i Sekundusa, Karpokratesa i wielu innych.[1] 31.1.6. Chociaż nazwaliśmy je tutaj wszystkie, ponieważ w jednym momencie wszystkie zaistniały i zaczęły rosnąć[2], * to jednak przedstawimy oddzielnie perwersję każdego zasiewu. Tymczasem przejdę do wspomnianego twórcy herezji i tragediopisarza, mam na myśli Walentyna i jego nauczanie, pochodzące z wielkiego nurtu gnostyckiego, w istocie zaś z godnych potępienia[3] bredni, jak to dla mądrych okaże się niedorzeczne i godne potępienia.

31.2.1. Walentyn chronologicznie jest następcą umieszczonych przed nim [w naszym dziele]: Bazylidesa, Satornila, Ebiona, [384] Cerynta, Merynta i ich towarzyszy. Wszyscy oni na nieszczęście w jednym momencie pojawili się na świecie, a raczej Cerynt, Merynt i Ebion nieco wcześniej. Wzrastali równocześnie z tymi, których już przedstawiłem. 31.2.2. Wielu nie zna jego ojczyzny ani nie wie, gdzie się urodził. Żadnemu z historyków mimo wysiłku nie jest łatwo wskazać miejsce jego narodzenia. Pewna pogłoska dotarła do nas w formie ustnej. Nie pominiemy jej, chociaż także nie wskażemy miejsca jego urodzenia, bo jest ono wątpliwe (jeśli trzeba powiedzieć prawdę), jednak nie pominiemy milczeniem pogłoski, która do nas dotarła. 31.2.3. Niektórzy twierdzą, że jest on Frebonitą, z Paralii w Egipcie, i że w Aleksandrii otrzymał grecką edukację. 31.2.4. Stąd naśladowanie Teogonii Hezjoda i trzydziestu bogów, którzy są nazwani przez samego Hezjoda[4]. Także Walentyn przyjął do swego umysłu poezję mitów pogańskich, i od tych, którzy równocześnie z nim oraz przed nim oddalili się od prawdy, czerpał hipotezy. Również on tymi samymi mitami, co Hezjod, zamieniwszy jedne nazwy na inne, chciał oszukać świat. 31.2.5. On także chce wprowadzić

1 Por. *Panarion* 26 (gnostycy); 24 (Bazylides); 23 (Satornil); 35 (Kolorbasus); 33 (Ptolemeusz); 32 (Sekundus); 27 (Karpokrates).
2 Termin κακοβλάστης wskazuje dosłownie na „złe kiełkowanie".
3 W grece gra słów pomiędzy przymiotnikami: gnostycki (γνωστικῆς) a potępiający (καταγνωστικῆς).
4 Por. *Panarion* 31, 3, 4–7; 33, 8, 10.

οὗτος θεοὺς καὶ αἰῶνας καὶ οὐρανοὺς βούλεται παρεισάγειν· ὧν ὁ μὲν πρῶτός ἐστι Βυθός, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφη ἀφραίνων τῇ διανοίᾳ ὁποῖα ἀμέλει καὶ ὁ αὐτοῦ προβολεὺς τῆς ἐννοίας Ἡσίοδος «Χάος πρώτιστα θεῶν» ἔφη· Χάος δὲ καὶ Βυθὸς τίνι οὐκ ἂν σαφῆ εἴη τὸ ὁμώνυμον κεκτημένα; ὅρα δὲ τὴν τοῦ ἀγύρτου τετραγῳδημένην μυθοποιίαν καὶ μοχθηρὰν διδασκαλίαν. 31.2.6. τριάκοντα γὰρ οὗτος, ὡς ἔφην, αἰῶνας βούλεται παριστᾶν, οὓς καὶ θεοὺς ὀνομάζει, δεκαπέντε ἄρρενας καὶ θηλείας τοσαύτας εἶναι λέγων. 31.2.7. ἕκαστον δὲ αἰῶνα ἀρρενόθηλυν καὶ ζεῦγός φησιν αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ· δεκαπέντε δὲ δυάδας φασὶν εἶναι, ἃς συζυγίας καλοῦσι. τὸν ἀριθμὸν δὲ εἶναι τριάκοντα αἰῶνας, ἑκάστην δὲ θήλειαν γεννᾶν ἀπὸ τοῦ ἄρρενος τοὺς καθεξῆς αἰῶνας· εἶναι δὲ τούτους ὡς ὑποτέτακται, κατὰ ἀντιπαράθεσιν ἑκάστου ἀρ- [385] ρενικοῦ ὀνόματος τεταγμένου ἄντικρυς τοῦ θηλυκοῦ ὀνόματος, καὶ ἔστιν· 31.2.8. Ἀμψίου Αὐραὰν Βουκοῦα Θαρδουοῦ Οὐβουκοῦα Θαρδεδδεὶν Μερεξὰ Ἀτὰρ Βαρβὰ Οὐδουὰκ Ἐστὴν [Οὐδουουὰκ Ἐσλὴν] [Ἀμφαὶν Ἐσσουμὲν] Οὐανανὶν Λαμερτάρδε Ἀθαμὲς Σουμὶν Ἀλλωρὰ Κουβιαθὰ Δαναδαρία Δαμμὼ Ὠρὴν Λαναφὲκ Οὐδινφὲκ Ἐμφιβοχὲ Βάρρα Ἀσσίου Ἀχὲ Βελὶμ Δεξαριχὲ Μασεμών. 31.2.9. καὶ οὕτως μὲν σύγκεινται ὡς κατὰ συζυγίαν ἀρρενοθήλεος, ἐν δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ κατὰ διαδοχὴν οὕτως· Ἀμψίου Αὐραὰν Βουκοῦα Θαρδουοῦ Οὐβουκοῦα Θαρδεδδεὶν Μερεξὰ Ἀτὰρ Βαρβὰ Οὐδουὰκ Ἐστὴν [Οὐδουουὰκ Ἐσλὴν] [Ἀμφαὶν Ἐσσουμὲν] Οὐανανὶν Λαμερτάρδε Ἀθαμὲς Σουμὶν Ἀλλωρὰ Κουβιαθὰ Δαναδαρία Δαμμὼ Ὠρὴν Λαναφὲκ Οὐδινφὲκ Ἐμφιβοχὲ Βάρρα Ἀσσίου Ἀχὲ Βελὶμ Δεξαριχὲ Μασεμών· 31.2.10. ὧν ὀνομάτων ἑρμηνεῖαί εἰσιν [386] αἵδε· Βυθὸς [καὶ] Σιγή, Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, Λόγος καὶ Ζωή, Ἄνθρωπος καὶ Ἐκκλησία, Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ Ἐλπίς, Μητρικὸς καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις, Θελητὸς (ὁ καὶ Φῶς) καὶ Μακαριότης, Ἐκκλησιαστικὸς καὶ Σοφία, Βύθιος καὶ Μῖξις, Ἀγήρατος καὶ Ἕνωσις, Αὐτοφυὴς καὶ Σύγκρασις, Μονογενὴς καὶ Ἑνότης, Ἀκίνητος καὶ Ἡδονή. 31.2.11. κατὰ δὲ ἀριθμὸν διαδοχῆς καὶ ἀκολουθίας ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἀκατονομάστου Πατρὸς καὶ Βυθοῦ παρ᾽ αὐτοῖς ὀνομαζομένου

trzydziestu bogów, eonów oraz niebios. Pierwszym z nich jest Otchłań, jak sam powiedział, będąc niespełna rozumu, analogicznie jak i Hezjod, bez wątpienia inspirator jego myśli, [który] powiedział: „Chaos jest pierwszym ze wszystkich bogów”[1]. Dla kogo nie jest oczywiste, że „Chaos” i „Otchłań” oznaczają te same rzeczy? 31.2.6. Lecz zwróć uwagę na przedstawioną stylem tragicznym mitologię tego oszusta, a także na marne nauczanie! Jak wspomniałem, chce on przedstawić trzydzieści eonów, które nazywa także bogami, mówiąc, że jest 15 męskich i tyle samo żeńskich. 31.2.7. On i jego zwolennicy twierdzą, że każdy eon jest męsko-żeński i jest parą. Utrzymują, że jest 15 diad, które nazywają „sydzygiami”. Liczba eonów wynosi 30. Każdy zaś żeński rodzi z męskiego kolejne eony. Są one uporządkowane, jak poniżej, na zasadzie zestawienia każdego męskiego [385] imienia z umieszczonym naprzeciw żeńskim. Są one następujące[2]: 31.2.8. Ampsiu Auraan, Bukua Tharduu, Ubukua Thardeddein, Mereksa Atar Barba, Uduak Esten [Uduak Eslen], [Amfin Essumen], Uananin Lamertarde, Athames Sumin, Allora Kubiatha, Danadaria Dammo, Oren Lanafek, Udinfek Emfiboche, Barra Assiu, Ache Belim, Deksariche Masemon. 31.2.9. W ten sposób są ułożone według porządku sydzygii męsko-żeńskich, w kolejności stosownie do następstwa: Ampsiu Auraan, Bukua Tharduu, Ubukua Thardeddein, Mereksa Atar Barba, Uduak Esten [Uduak Eslen], [Amfain Essumen], Uananin Lamertarde, Athames Sumin, Allora Kubiatha, Danadaria Dammo, Oren Lanafek, Udinfek Emfiboche, Barra Assiu, Ache Belim, Deksariche Masemon. 31.2.10. Tłumaczenie tych nazw jest [386] następujące: Otchłań i Milczenie, Rozum i Prawda, Logos i Życie, Człowiek i Kościół, Paraklet i Wiara, Ojcowski i Nadzieja, Matczyny i Miłość, Zawsze-Rozumny i Rozumienie, Upragniony (zwany też Światłem) i Szczęście, Eklezjastyk[3] i Mądrość, Głęboki i Zmieszanie[4], Niestarzejący się[5] i Zjednoczenie, Istniejący sam przez się[6] i Mieszanina, Jednorodzony i Jedność, Nieporuszalny i Przyjemność. 31.2.11. Wyliczeni zgodnie z porządkiem następstwa od najwyższego i niemożliwego do nazwania Ojca, nazywanego u nich także Otchłanią, aż do naszego nieba, tak że

---

1 Hezjod, *Teogonia*, w. 116.
2 Wyliczenie imion – por. *Panarion* 31, 6, 10.
3 Dosłownie: „dotyczący zgromadzenia ludu”.
4 Termin μίξις oznacza także zmieszanie w sensie cielesnego współżycia.
5 F. Willliams tłumaczy termin przez „Ageless”.
6 F. Willliams oddaje pojęcie przez „Self-Engendered”.

ἕως τούτου τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς οὐρανοῦ ὁ τῶν τριάκοντα ἀριθμὸς οὕτως ἔχει· Βυθὸς Σιγὴ Νοῦς Ἀλήθεια Λόγος Ζωὴ Ἄνθρωπος Ἐκκλησία Παράκλητος Πίστις Πατρικὸς Ἐλπὶς Μητρικὸς Ἀγάπη Ἀείνους Σύνεσις Θελητὸς (ὁ καὶ Φῶς) Μακαριότης Ἐκκλησιαστικὸς Σοφία Βύθιος Μῖξις Ἀγήρατος Ἕνωσις Αὐτοφυὴς Σύγκρασις Μονογενὴς Ἑνότης Ἀκίνητος Ἡδονή.

31.3.1. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν τριάκοντα Αἰώνων παρ᾽ αὐτοῖς μυθοποιουμένη τραγῳδία καὶ ἡ κατὰ συζυγίαν πνευματικοῦ δῆθεν Πληρώματος κενοφωνία· 31.3.2. ἣν ἐάν τις συγκρίνων τῇ παρὰ Ἡσιόδῳ καὶ Στησιχόρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς τῶν Ἑλλήνων παραθῆται, εὕροι ἂν ἐκ παραλλήλου τὰ αὐτὰ ὄντα καὶ οὐδὲν ἕτερον, καὶ ἐκ τούτου γνώσεται ὡς οὐδὲν θαυμαστὸν οἱ τῶν δογμάτων αἱρεσιάρχαι μυστηριωδῶς ἐπαγγέλλονται λέγειν. 31.3.3. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ Ἑλλήνων ἀπεμάξαντο τὴν ἐπίπλαστον ποιητικὴν ἕξιν τῆς ἐθνομύθου πλάνης καὶ διδασκαλίας, [387] οὐδὲν ἀλλοιώσαντες πλὴν τῆς παρ᾽ αὐτοῖς μεταπεποιημένης βαρβαρικῆς ὀνοματοποιίας. 31.3.4. οὕτω γάρ φασι καὶ οἱ περὶ Ἡσίοδον· πρῶτον πάντων γίνεται Χάος, ἵνα εἴπωσι Βυθόν, εἶτα Νὺξ Ἔρεβος Γῆ Αἰθὴρ Ἡμέρα Ἔρως Μῆτις Μόρος Ὀϊζὺς Πότμος Νέμεσις Μῶμος Φιλότης Θάνατος Δυσνομία Γήρως Ἄτη Ἵμερος Λήθη Ὕπνος Ὑσμίνη Λυσιμελὴς Ὕβρις Εὐφρόνιος Αἴγλη Παυσιμέριμνος Ἀπάτη Ἡδυμελὴς Ἔρις. 31.3.5. καὶ οὗτος μὲν ὁ ἀριθμὸς κατὰ ἀκολουθίαν ἀρρενοθήλεος οὕτως ἔχει τὴν τριακοντάδα. εἰ δέ τις θελήσειεν ἰδεῖν πῶς πλαττόμενοι οὗτοι συνάπτουσιν ἓν πρὸς τὸ ἕν, εὕροι ἂν οὕτως συναπτόμενα καὶ συζευγνύμενα ἀλλήλοις ἃ τοῖς ποιηταῖς ἔδοξεν, 31.3.6. ὡς τὸν μὲν Βυθὸν Νυκτί τε καὶ Σιγῇ συνάψαντες ἐποίησαν Γῆν γεννᾶσθαι· ἄλλοι δὲ Οὐρανόν, ὃν δὴ καὶ Ὑπερίονα κεκλήκασι, τὸν αὐτὸν δὲ[a] τῇ Γῇ συναφθέντα φασὶ γεγεννηκέναι ἄρσενάς τε καὶ θηλείας, καὶ τοὺς

[a] Holl τὸν [δὲ] αὐτὸν.

ich liczba sięga trzydzieści: Otchłań, Milczenie, Rozum, Prawda, Logos, Życie, Człowiek, Kościół, Paraklet, Wiara, Ojcowski, Nadzieja, Matczyny, Miłość, Zawsze-Rozumny, Rozumienie, Upragniony (zwany także Światłem), Szczęście, Eklezjastyk, Mądrość, Głęboki, Zmieszanie, Niestarzejący się, Zjednoczenie, Istniejący sam przez się, Mieszanina, Jednorodzony, Jedność, Nieporuszalny i Przyjemność[1].

31.3.1. To jest ich wymyślona poetycka opowieść trzydziestu eonów i oparte o sydzygie pustosłowie rzekomo duchowej Pleromy. 31.3.2. Gdyby ktoś chciał porównać tę mitologię z mitologią Hezjoda, Stezychora i innych greckich poetów, zestawiając je obok siebie, odkryłby, że są te same i niczym się nie różnią. I na tej podstawie pozna, że twórcy heretyckich doktryn, chociaż mówią w sposób tajemniczy, jednak nie głoszą niczego nadzwyczajnego. 31.3.3. W rzeczywistości nie czynili niczego innego, jak tylko naśladowali pozorną umiejętność poetycką Greków, z ich fałszywą mitologią oraz doktryną, [387] nie zmieniając niczego, ale jedynie tworząc sobie nazwy przez przerabianie określeń barbarzyńskich. 31.3.4. W ten sposób mówią także zwolennicy Hezjoda. Chaos powstaje jako pierwszy ze wszystkich [bytów], a oni powiedzieliby „Otchłań". Następnie: Noc, *Ereb*, Ziemia, *Eter*, Dzień, Eros, Umiejętność, Przeznaczenie, Bieda, Los, Należność, Nagana, Przyjaźń, Śmierć, Bezprawie, Starość, Zaślepienie, Pragnienie, Zapomnienie, Sen, Walka, Kojący, Buta, Życzliwy, Blask, Uśmierzający troski, Oszustwo, Słodko śpiewający, Kłótnia[2]. 31.3.5. Ta liczba [eonów] ułożonych na przemian, najpierw męski, a potem żeński, dochodzi w ten sposób do trzydziestu. Gdyby ktoś chciał zobaczyć, w jaki sposób oni je sobie kształtują i łączą jedno z drugim, znalazłby je w ten sposób połączone i zespolone w pary nawzajem ze sobą zgodnie z przekonaniem poetów. 31.3.6. Na przykład łącząc Otchłań z Nocą i Milczeniem, sprawiają, że rodzi się Ziemia. Inni twierdzą, że Niebo, które nazwali także Hyperion[3], połączone z Ziemią – jak twierdzą – zrodziło mężczyzn i kobiety oraz kolejnych im podobnych aż do pełnego ich ukształtowania[4], jak to jest zawarte

1 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 1, 2.

2 Hezjod, *Teogonia*, w. 116–125; 201; 211–214; 223–230; 886; 909; Hezjod, *Opera et dies*, w. 213.

3 Określenie słońca – por. *Iliada* 8, 480; 19, 398. W Homeryckim Hymnie do Heliosa Hyperion jest ojcem Heliosa.

4 Pini proponuje: „fino alla loro completa formazione", podczas gdy angielski: „throughout their whole poem". Termin ποίησις może bowiem oznaczać zarówno proces tworzenia czegoś, jak i samą poezję.

καθεξῆς ὁμοίως ἕως τῆς πάσης αὐτῶν ποιήσεως, ὡς ἔχει ἡ ἀπέραντος τοῦ μύθου ληρώδης φλυαρία. 31.3.7. εὕροι δ᾽ ἂν οὕτως συναπτόμενά τε καὶ συζευγνύμενα καὶ δυνάμενα οὕτως συντίθεσθαι· Χάος Νύξ, Ἔρεβος Γῆ, Αἰθὴρ Ἡμέρα, Ἔρως Μῆτις, Μόρος Ὀϊζύς, Πότμος Νέμεσις, Μῶμος Φιλότης, Θάνατος Δυσνομία, Γήρως Ἄτη, Ἵμερος Λήθη, Ὕπνος Ὑσμίνη, Λυσιμελὴς Ὕβρις, Εὐφρόνιος Αἴγλη, Παυσιμέριμνος Ἀπάτη, Ἡδυμελὴς Ἔρις. 31.3.8. εἰ δὲ προσέχοι τις τῷ αὐτῶν πλάσματι καὶ βουληθείη γνῶναι ὡς ἀπὸ τῶν κοσμικῶν καὶ Ἑλληνικῶν ποιητῶν, ἐξ ὧν οὗτοι ἐνεβροντήθησαν, μάτην ἐνθουσιῶντες[a] ἃ μὴ δεῖ, εἰς ματαιοπονίαν τε καὶ κάματον ἀνωφελῆ, [b] εὕροι ἂν αὐτοὺς τοσούτῳ μᾶλλον πεπλανημένους.

31.4.1. Ὅθεν καὶ ἔτι ὑψηλοτέρως δῆθεν ἐξερευνῶντες ᾠήθησαν καὶ Ὑστέρημα τῷ ἰδίῳ αὐτῶν δαιμονισθέντι διανοήματι ἐξευρεῖν, ὅπερ [388] Ὑστέρημα καὶ Παντοκράτορα καὶ Δημιουργὸν καλοῦσι καὶ κτιστὴν οὐσιῶν· 31.4.2. ἀφ᾽ οὗπερ πάλιν καὶ ὑστέραν Ὀγδοάδα μετὰ ἑπτὰ οὐρανῶν, κατὰ τὴν πρώτην Ὀγδοάδα ἀφομοιωθεῖσαν, ἐκτίσθαι λέγουσιν, αὐτοῦ ὄντος ἐν τῇ Ὀγδοάδι καὶ ἑπτὰ οὐρανοὺς μετ᾽ αὐτὴν πεποιηκότος. 31.4.3. ᾧπερ Ὑστερήματι βούλονται συνάπτειν μὲν ἀμιγῆ τινα Αἰῶνα καὶ ἀθήλυντον, ἀπὸ Πληρώματος δὲ ἐνταῦθα ἐλθόντα κατ᾽ ἀναζήτησιν τῆς ψυχῆς τῆς ἄνωθεν ἀπὸ τῆς μητρὸς Σοφίας ἐλθούσης, ἥς δὴ καὶ Ἀχαμὼθ βούλονται τὸ ὄνομα ἀνατυποῦν τε καὶ πλάττειν, ὃν δὴ καὶ Σωτῆρα καλεῖν * καὶ Ὅρον καὶ Σταυρὸν καὶ Ὁροθέτην καὶ Μεταγωγέα καὶ Ἰησοῦν τὸν διὰ Μαρίας ὡς διὰ σωλῆνος παρελθόντα. 31.4.4. εἶναι δὲ αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ ἄνω Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦτο [389] πατρωνυμικῶς καλεῖσθαι Φῶς διὰ τὸ ἄνω Φῶς καὶ Χριστὸν διὰ τὸν ἄνω Χριστὸν καὶ Λόγον διὰ τὸν ἄνω Λόγον καὶ Νοῦν ὡσαύτως [καὶ] Σωτῆρα λέγεσθαι. 31.4.5. ἀεὶ δὲ ὑπερβαίνειν τὸν αὐτοῦ πατέρα τὸν Δημιουργόν, συναναφέρειν δὲ τοὺς αὐτῷ πειθομένους ἅμα αὐτῷ πρὸς τὰς ἄνω

[a] Holl add. εἰς.
[b] Holl add. *.

w niekończących się głupich mitycznych banialukach. 31.3.7. Można w ten sposób odkryć je połączone i zespolone w pary, a mogą być ułożone w następujący sposób: Chaos, Noc, *Ereb*, Ziemia, *Eter*, Dzień, Eros, Umiejętność, Przeznaczenie, Bieda, Los, Należność, Nagana, Przyjaźń, Śmierć, Bezprawie, Starość, Zaślepienie, Pragnienie, Zapomnienie, Sen, Walka, Kojący, Buta, Życzliwy, Blask, Uśmierzający troski, Oszustwo, Słodko śpiewający, Kłótnia. 31.3.8. Gdyby ktoś zastanawiał się nad ich wymysłem i chciał poznać, jak oni [wychodząc] od światowych i greckich poetów – którzy ich wprowadzili w stan tępoty – na próżno upajając się tym, co nie trzeba, doszli do daremnego trudu i bezużytecznego wysiłku, odkryje, że oni jeszcze bardziej zbłądzili.

31.4.1. Dlatego sądzili, że przez ich rzekome badanie wyższych sfer odkryją także Brak dzięki ich własnemu opętanemu przez demona myśleniu. Ten [388] Brak nazywają oni Wszechmogącym oraz Demiurgiem, a także Stwórcą istot[1]. 31.4.2. Przez niego z kolei późniejsza Ogdoada – twierdzą – wraz z siedmioma niebiosami została stworzona na wzór pierwszej Ogdoady. On jest w pierwszej Ogdoadzie i stworzył po niej siedem niebios[2]. 31.4.3. Do tego Braku chcą dołączyć jakiś eon, niezmieszany z innymi, nieposiadający elementu żeńskiego[3], który przybył tutaj z Pleromy w poszukiwaniu duszy[4], która przyszła z góry od matki Mądrości, którą chętnie wyobrażają sobie i określają nazwą: Achamoth, a ów eon nazywają Zbawicielem * Granicą, Krzyżem, Wytyczającym granice, Przewodnikiem, a także Jezusem, który przeszedł przez Maryję jak przez rurę[5]. 31.4.4. On jest światłem pochodzącym od znajdującego się u góry Chrystusa i dlatego [389] od imienia ojca jest nazywany Światłem ze względu na znajdujące się u góry Światło[6], Chrystusem ze względu na znajdującego się u góry Chrystusa, Logosem ze względu na znajdujący się u góry Logos i analogicznie Rozumem i Zbawicielem. 31.4.5. On zawsze wznosi się ponad swojego ojca, Demiurga, i wraz z sobą niesie tych, którzy mu ufają, do znajdujących się u góry

1 Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 22, 7 (ŹMT 22, 41–42).
2 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 5, 2.
3 Por. *Panarion* 31, 6, 9–10; 31, 7, 3; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 2, 4.
4 Por. *Panarion* 31, 7, 5; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 3, 1.
5 F. Willliams przekłada tekst opisowo: „like water through a conduit". Krzyż – por. Platon, *Timaios* 30bc; Justyn Rzymski, *Apologia* I, 60, 1; hasło *Anima del Mondo*, w: DPAC 205–206;
6 Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 4, 2; 5, 3; 8, 3; 35, 1; 40; 47, 3 (ŹMT 22, 27. 28. 31. 50. 53. 58).

συζυγίας τοῦ Πληρώματος. 31.4.6. καὶ ὦ τῆς τούτων ληρῳδίας καὶ τοσαύτης ματαιολογίας. παραθήσομαι δὲ (ὡς προεῖπον) καὶ ὡς αὐτοὶ συνέζευξαν τοῖς ποιητικοῖς καὶ ἐθνομύθοις πλάσμασι τὴν αὐτῶν ληρολογίαν. 31.4.7. μετὰ τὴν τριακοντάδα γὰρ * τὸ ἓν ὄνομα μέσον καὶ ἀθήλυντον καὶ μετ᾽ αὐτὸ τὴν κατὰ συζυγίαν πάλιν Ὀγδοάδα εὑρεθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, δυναμένην καὶ οὕτως συντίθεσθαι, καὶ ἔστιν τὰ ὀνόματα τάδε· πρῶτος Ἐξέπαφος, Πορφυρίων Κλωθὼ Ῥύακος Λάχεσις Ἐπιφάων Ἄτροπος Ὑπερίων Ἀστεροπή. 31.4.8. καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν ποιητῶν τούτων σκηνή, ἔχουσα καὶ ἄλλας πολλὰς ὀνομασίας θεῶν παρ᾽ αὐτοῖς ὀνομαζομένων, ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν, ἄλλως καὶ ἄλλως παρά τισι λεγομένων, δυναμένων ποιῆσαι καὶ τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἀριθμὸν καὶ ἔτι εἰς πρόφασιν τῶν ἄλλων αἱρέσεων τῶν ταύτην πάλιν τὴν τραγικὴν ὑπόθεσιν ἐνστησαμένων ὀνειρωττομένων. 31.4.9. μετὰ γὰρ τὰ προειρημένα ὀνόματά φασιν οἱ περὶ Ἡσίοδον καὶ Ὀρφέα καὶ Στησίχορον γεγενῆσθαι Οὐρανόν τε καὶ Τάρταρον, Κρόνον τε καὶ Ῥέαν, Δία τε καὶ Ἥραν καὶ Ἀπόλλωνα, Ποσειδῶνά τε καὶ Πλούτωνα, καὶ μυρίους λοιπὸν τοὺς παρ᾽ αὐτοῖς ὀνομαζομένους [θεούς]. πολλὴ γὰρ τούτων ἡ ἀπατηλὸς ἐξ ὑπονοίας πλάνη, ἥτις κενοφωνίαν ἐγκισσήσασα καὶ ἐξευραμένη πολλοὺς μύθους ἐποιητεύσατο.

31.4.10. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ δοκοῦσα φαντάζειν τὴν τῶν ἀπατωμένων τούτων διάνοιαν. γελοῖον[a] δὲ εὐθὺς πᾶσιν εὑρίσκεται ταῦτα τοῖς κατὰ [390] θεὸν τὸν νοῦν πεφωτισμένοις. 31.4.11. παρελθὼν δὲ ταῦτα αὖθις ταῖς ἀπὸ τῶν βιβλίων αὐτῶν ἀκολουθίαις * πρὸς ἔπος καὶ κατὰ λέξιν τὴν παράθεσιν τῆς παρ᾽ αὐτοῖς ἀναγνώσεως, λέγω δὴ τῆς αὐτῶν βίβλου, ἐνταῦθα ποιήσομαι, καὶ ἔστιν τάδε·

31.5.1. Παρὰ φρονίμοις, παρὰ δὲ ψυχικοῖς, παρὰ δὲ σαρκικοῖς, παρὰ δὲ κοσμικοῖς, παρὰ δὲ τῷ Μεγέθει[b] νοῦς ἀκατάργητος τοῖς ἀκαταργήτοις χαίρειν. 31.5.2. Ἀνονομάστων ἐγὼ καὶ ἀρρήτων καὶ ὑπερουρανίων μνείαν ποιοῦμαι μυστηρίων πρὸς ὑμᾶς, οὔτε ἀρχαῖς οὔτε ἐξουσίαις οὔτε ὑποταγαῖς οὔτε πάσῃ συγχύσει περινοηθῆναι δυναμένων, μόνῃ δὲ τῇ τοῦ Ἀτρέπτου Ἐννοίᾳ πεφανερωμένων. 31.5.3. ὅτε γὰρ [ἐπ᾽] ἀρχῆς ὁ Αὐτοπάτωρ αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ περιεῖχε τὰ πάντα,

[a] Holl γελοῖα.
[b] Holl add. *.

sydzygii Pleromy. 31.4.6. Co za głupota tych ludzi i jaka ilość bredni! Przytoczę, jak wspomniałem, także to, jak połączyli własne bajdurzenie z poetyckimi wymysłami mitologii pogańskiej. 31.4.7. Po tej trzydziestce * jedno imię, znajdujące się w środku i nie mające elementu żeńskiego, a po nim znowu Ogdoada, w sydzygiach, która pochodzi od Demiurga. Można ją ułożyć w następujący sposób, a oto są nazwy: Pierwszy jest Eksepafos, [następnie] Porfyrion, Klotho, Ryakos, Lachesis, Epifaon, Atropos, Hyperion, Asterope. 31.4.8. Jest to scena poetów, zawierająca wiele innych nazw odnoszących się do tych, których nazywają bogami, męskimi i żeńskimi. Różnią się między sobą, nazywając ich na różne sposoby. Ich liczba może nawet sięgać 365[1]. Te właśnie senne wyobrażenia są pretekstem dla innych sekt dalszego tworzenia tej tragicznej sztuki. 31.4.9. Po tych wymienionych imionach [boskich] Hezjod, Orfeusz, Stezychor twierdzą, że narodził się Uranos i Tartar, Kronos i Reja, Zeus i Hera, Apollon, Posejdon, Pluton i ponadto niezliczona liczba tych, którzy są przez nich nazywani [bogami]. Bardzo wiele zwodniczych błędów pochodzi z ich spekulacji, która poczęła pustosłowie, wytworzyła wiele mitów.

31.4.10. I to jest błąd, który wydaje się zwodzić umysły tych oszukanych heretyków. To wszystko wyda się natychmiast śmieszne tym, którzy mają [390] umysł oświecony przez Boga. 31.4.11. Pozostawiwszy na boku te rzeczy, zacytuję tutaj fragmenty z ich ksiąg * słowo po słowie i dosłownie ich tekst, który czytają, mam na myśli ich księgę[2]. Brzmi on tak:

31.5.1. Rozum niezniszczalny dla niezniszczalnych, spośród roztropnych, spośród duchowych, spośród cielesnych, spośród światowych, spośród Wielkości[3], śle pozdrowienia! 31.5.2. Wspominam wobec was misteria nienazywalne, niewyrażalne i ponadniebiańskie, które nie mogą być zrozumiane ani przez Panowania, ani przez Moce, ani przez istoty im podporządkowane, ani przez jakiekolwiek istoty powstałe w wyniku zmieszania, objawione wyłącznie Ennoi[4] Niezmiennego. 31.5.3. Gdy na początku Ten, który sam sobie jest Rodzicem, obejmował sam w sobie

1 Por. *Panarion* 24, 1, 9.
2 Fragment z pisma Walentyna – *Panarion* 31, 5, 1 – 31, 6, 10.
3 Por. *Panarion* 31, 5, 4; 31, 11, 1; *Apokryficzny list Jakuba* NHC I/2, 15, 25–26; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 2, 2.
4 Por. *Panarion* 21, 2, 3.

ὄντα ἐν ἑαυτῷ ἐν ἀγνωσίᾳ, ὃν καλοῦσί τινες Αἰῶνα ἀγήρατον, ἀεὶ νεάζοντα, ἀρρενόθηλυν, ὃς πάντοτε περιέχει τὰ πάντα καὶ οὐκ ἐνπεριέχεται, 31.5.4. τότε ἡ ἐν αὐτῷ Ἔννοια ἠθέλησεν – ἐκείνη, ἥν τινες Ἔν- [391] νοιαν ἔφασαν, ἕτεροι Χάριν· οἰκείως, διὰ τὸ ἐπικεχορηγηκέναι αὐτὴν θησαυρίσματα τοῦ Μεγέθους τοῖς ἐκ τοῦ Μεγέθους, οἱ δὲ ἀληθεύσαντες Σιγὴν προσηγόρευσαν, ὅτι δι᾽ ἐνθυμήσεως χωρὶς λόγου τὰ ἅπαντα τὸ Μέγεθος ἐτελείωσεν – 31.5.5. ὡς οὖν προεῖπον, ἡ ἄφθαρτος [Ἔννοια] αἰώνια βουληθεῖσα δεσμὰ ῥῆξαι ἐθήλυνε τὸ Μέγεθος ἐπ᾽ ὀρέξει ἀναπαύσεως αὐτοῦ. καὶ αὕτη αὐτῷ μιγεῖσα ἀνέδειξε τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας, ὃν οἰκείως οἱ τέλειοι Ἄνθρωπον ὠνόμασαν, ὅτι ἦν ἀντίτυπος τοῦ προόντος Ἀγεννήτου. 31.5.6. μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγή, φυσικὴν ἑνότητα Φωτὸς προενεγκαμένη σὺν τῷ Ἀνθρώπῳ (ἦν δὲ αὐτῶν ἡ συνέλευσις τὸ θέλειν), [καὶ] ἀναδείκνυσι τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλήθεια δὲ ὑπὸ τῶν τελείων οἰκείως ὠνομάσθη, ὅτι ἀληθῶς ὁμοία ἦν τῇ ἑαυτῆς μητρὶ Σιγῇ, τῆς Σιγῆς τοῦτο βουληθείσης, ἀπομερισμὸν φώτων τοῦ τε ἄρρενος καὶ τῆς θηλείας ἴσον εἶναι, ὅπως δι᾽ ἑαυτῶν καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς * φανερωθῇ τοῖς ἐξ αὐτῶν [ἐν αὐτῷ] εἰς αἰσθη- [392] τικὰ φῶτα μερισθεῖσι. 31.5.7. μετὰ τοῦτο ἡ Ἀλήθεια μητρικὴν προενεγκαμένη προυνικίαν ἐθήλυνε τὸν Πατέρα ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν καὶ συνῆεσαν ἑαυτοῖς, ἀφθάρτῳ μίξει καὶ ἀγηράτῳ συγκράσει καὶ ἀναδεικνύ[ου]σι τετράδα πνευματικὴν ἀρρενόθηλυν, ἀντίτυπον τῆς προούσης τετράδος (ἥτις ἦν Βυθὸς Σιγὴ Πατὴρ Ἀλήθεια). αὕτη δὲ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Ἀληθείας τετράς· Ἄνθρωπος Ἐκκλησία Λόγος Ζωή. 31.5.8. τότε τοῦ πάντα περιέχοντος Βυθοῦ θελήματι ὁ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Ἐκκλησία πατρικῶν μνησθέντες λόγων συνῆεσαν ἑαυτοῖς καὶ ἀναδεικνύουσι δωδεκάδα προυνίκων ἀρρενοθηλύν[των]. οἱ οὖν ἄρρενές εἰσι·

wszystkie rzeczy, które były w nim w niewiedzy[1], którego niektórzy nazywają eonem niestarzejącym się, który zawsze jest młody, męski i żeński zarazem[2], zawsze obejmuje wszystkie rzeczy, a nie jest obejmowany, wtedy w nim Ennoia chciała [osłabić Wielkość][3], 31.5.4. ta, którą niektórzy [391] nazywają Ennoią, a inni Łaską[4] – właściwie dlatego, że ona dostarczyła skarby Wielkości tym, którzy pochodzą od Wielkości – jeszcze inni powiedzieli prawdę, nazywając ją Milczeniem, ponieważ Wielkość wypełniła wszystko bez słowa poprzez samą refleksję[5]. 31.5.5. Niezniszczalna [Ennoia], jak wspomniałem, ponieważ chciała zniszczyć wieczne więzy, skłoniła Wielkość, aby pragnęła własnego odpoczynku[6]. I Ennoia, współżyjąc z nią, objawiła Ojca Prawdy[7], którego doskonali nazywają właściwym Człowiekiem, ponieważ był odbiciem istniejącego przed nim Niezrodzonego. 31.5.6. Potem zaś Milczenie, powodując naturalną jedność Światła z Człowiekiem (ich związek był [podyktowany] pragnieniem), objawia Prawdę. Doskonali słusznie nazwali ją „Prawdą", ponieważ rzeczywiście była podobna do swojej własnej matki, Milczenia. Milczenie pragnęło tego, by światła zostały rozdzielone po równo pomiędzy mężczyznę i kobietę, aby za pośrednictwem ich samych i w nich * ukazała się tym z nich, którzy zostali oddzieleni[8], [w nim] w możliwych do odbioru zmysłowego [392] światłach[9]. 31.5.7. Następnie Prawda wykazała się taką samą rozwiązłością jak jej matka i pociągnęła[10] ku sobie samej swojego ojca i złączyli się ze sobą w niezniszczalnym zjednoczeniu i niestarzejącym się połączeniu i objawili duchową, męsko-żeńską Tetradę, odbicie istniejącej wcześniej tetrady (do której należeli: Otchłań, Milczenie, Ojciec, Prawda). Ta zaś jest Tetradą z Ojca i Prawdy: Człowiek, Kościół, Logos, Życie. 31.5.8. Wtedy z woli obejmującej wszystko Otchłani Człowiek i Kościół, pamiętając o słowach Ojca, złączyli się ze sobą i objawili Dodekadę męsko-żeńskich *Prunikoi*[11]. Płci męskiej są:

---

1 Por. *Ewang. prawdy* NHC I, 22, 27–33; *Tractatus Tripartitus* NHC I/5, 60, 16–37.
2 Por. *Panarion* 2, 11, 5.
3 To uzupełnienie wynika z dalszego kontekstu. Por. *Panarion* 66, 15, 2; 70, 4, 2.
4 Imina Ennoii – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 1, 1; I, 13, 3.
5 Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 7, 1–2 (ŹMT 22, 29–30).
6 Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 63, 1; 65, 2 (ŹMT 22, 66–67).
7 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 11, 1.
8 Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 36, 2 (ŹMT 22, 51).
9 Tekst niejasny.
10 Dosłownie: „kokietowała".
11 Dosłownie: „lubieżników". Termin ma charakter techniczny. Pojawił się już przy symonianach i nikolaitach – zob. powyżej *Panarion* 21, 2, 4.

Παράκλητος Πατρικὸς Μητρικὸς Ἀείνους Θελητός, ὅ ἐστι Φῶς, Ἐκκλησιαστικός, αἱ δὲ θήλειαι· Πίστις Ἐλπὶς Ἀγάπη Σύνεσις Μακαρία Σοφία. 31.5.9. μετέπειτα δὲ Λόγος καὶ Ζωή, καὶ αὐτοὶ τὸ τῆς ἑνώσεως μεταπλάσαντες δώρημα, ἑαυτοῖς ἐκοινώνησαν (ἦν δὲ ἡ κοινωνία αὐτῶν τὸ θέλημα) καὶ συνελθόντες ἀνεδείξαντο δεκάδα προυνίκων καὶ αὐτῶν ἀρρενοθηλύντων. οἱ μὲν ἄρρενές εἰσι· Βύθιος Ἀγήρατος Αὐτοφυὴς Μονογενὴς Ἀκίνητος (οὗτοι τὴν προσωνυμίαν [εἰς] τὴν δόξαν τοῦ πάντα περιέχοντος [περι]εποιήσαντο), αἱ δὲ θήλειαι· Μῖξις Ἕνωσις Σύγκρασις Ἑνότης Ἡδονή, καὶ αὗται τὴν προσωνυμίαν εἰς δόξαν τῆς Σιγῆς περιεποιήσαντο.

31.6.1. Τετελειωμένης οὖν τῆς κατὰ Πατέρα Ἀληθείας τριακάδος, ἣν οἱ ἐπίγειοι μὴ ἐπιστάμενοι ἀριθμοῦσι καὶ ὁπόταν ἔλθωσιν ἐπ᾽ αὐτήν, μηκέτι ἀριθμὸν εὑρίσκοντες ἀνακυκλοῦσι, πάλιν ἀριθμοῦντες αὐτήν – ἔστι δὲ Βυθὸς Σιγὴ Πατὴρ Ἀλήθεια Ἄνθρωπος Ἐκκλησία Λόγος Ζωὴ Παράκλητος Πατρικὸς Μητρικὸς Ἀείνους Θελητὸς Ἐκκλησιαστικὸς Πίστις Ἐλπὶς Ἀγάπη [393] Σύνεσις Μακαρία Σοφία Βύθιος Ἀγήρατος Αὐτοφυὴς Μονογενὴς Ἀκίνητος Μῖξις Ἕνωσις Σύγκρασις Ἑνότης Ἡδονή -, 31.6.2. τότε ὁ τὰ πάντα περιέχων συνέσει τῇ ἀνυπερβλήτῳ δογματίσας τε κληθῆναι ἑτέραν Ὀγδοάδα ἀντὶ τῆς προούσης αὐθεντικῆς Ὀγδοάδος, ἥτις ἐν τῷ ἀριθμῷ τῆς Τριακάδος μείνῃ (οὐ γὰρ ἦν Μεγέθους φρόνημα εἰς ἀριθμὸν πίπτειν), ἀντέστησεν ἀντὶ τῶν ἀρρένων τοὺς ἄρρενας· Μόνον Τρίτον Πέμπτον Ἕβδομον καὶ τὰς θηλείας· Δυάδα Τετράδα Ἑξάδα Ὀγδοάδα. 31.6.3. αὕτη οὖν ἡ Ὀγδοάς [ἐστιν], ἡ ἀντικληθεῖσα ἀντὶ τῆς προούσης Ὀγδοάδος (Βυθοῦ Πατρὸς Ἀνθρώπου Λόγου καὶ Σιγῆς Ἀληθείας Ἐκκλησίας Ζωῆς), ἡνώθη τοῖς φωσὶ καὶ ἐγένετο Τριακὰς ἀπηρτισμένη. 31.6.4. καὶ [ἦν] ἡ προοῦσα Ὀγδοὰς ἀναπαυομένη. ὁ δὲ Βυθὸς ἐξῆλθεν Μεγέθους στηρίγματι ἑνωθῆναι τῇ Τριακάδι· συνήει γὰρ τῇ Ἀληθείᾳ[a] καὶ ὁ Πατὴρ τῆς Ἀληθείας συνήρχετο τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ Μητρικὸς εἶχε τὴν Ζωὴν καὶ ὁ Παράκλητος τὴν Ἑνάδα καὶ ἡ Ἑνὰς ἡνοῦτο τῷ Πατρὶ τῆς Ἀληθείας καὶ ὁ Πατὴρ τῆς Ἀληθείας ἦν μετὰ τῆς Σιγῆς, ὁ Λόγος δὲ ὁ πνευματικὸς ἐκοινώνει * πνευματικῇ μίξει [394] καὶ ἀφθάρτῳ

[a] Holl συνήει γὰρ τῇ Ἀληθείᾳ; Pini † ἡ αὐτὴ ἦν τῇ γὰρ † Ἀληθείᾳ.

Paraklet, Ojcowski, Matczyny, Zawsze Rozumny, Upragniony, który jest Światłem, Eklezjastyk. Płci żeńskiej natomiast są: Wiara, Nadzieja, Miłość, Rozumienie, Szczęśliwa, Mądrość. 31.5.9. Następnie Logos i Życie, także i oni przekształcili dar jedności, współżyli ze sobą (ich współżycie było [podyktowane] pragnieniem) i po tym złączeniu się ze sobą objawili Dekadę *Prunikoi* również męsko-żeńskich. Płci męskiej są: Głęboki, Niestarzejący się, Istniejący sam przez się, Jednorodzony, Nieporuszalny (oni otrzymali swoje nazwy na chwałę Obejmującego wszystko). Płci żeńskiej są: Zmieszanie, Zjednoczenie, Mieszanina, Jedność, Przyjemność (także one otrzymały swoje nazwy na chwałę Milczenia).

31.6.1. Została zatem skompletowana trzydziestka zgodnie z [wolą] Ojca Prawdy. Żyjący na ziemi, nie wiedząc o trzydziestce, liczą i kiedykolwiek dojdą do niej i jej nie znajdą, zaczynają od nowa i ponownie ją liczą[1]. Należą do niej: Otchłań, Milczenie, Ojciec, Prawda, Człowiek, Kościół, Logos, Życie, Paraklet, Ojcowski, Matczyny, Zawsze Rozumny, Upragniony, Eklezjastyk, Wiara, Nadzieja, Miłość, [393] Rozumienie, Szczęśliwa, Mądrość, Głęboki, Niestarzejący się, Istniejący sam przez się, Jednorodzony, Nieporuszalny, Zmieszanie, Zjednoczenie, Mieszanina, Jedność, Przyjemność. 31.6.2. Następnie Ten, który obejmuje wszystko dzięki niemożliwej do przewyższenia inteligencji, postanowił, że zostanie nazwana inna Ogdoada[2] naprzeciw istniejącej wcześniej głównej Ogdoady, która pozostanie w liczbie trzydziestu (ponieważ nie było zamiarem Wielkości dać się policzyć), męskie ustawił naprzeciw męskich, Jedyny, Trzeci, Piąty, Siódmy, oraz żeńskich: Diada, Tetrada, Heksada, Ogdoada. 31.6.3. To więc [jest] Ogdoada, nazwana w związku z istniejącą wcześniej Ogdoadą (Otchłań, Ojciec, Człowiek, Logos, Milczenie, Prawda, Kościół, Życie) została złączona ze światłami i stała się pełną Trzydziestką. 31.6.4. Wcześniejsza Ogdoada odpoczywała. Otchłań wyszła z pomocą Wielkości, aby zjednoczyć się z Trzydziestką. Poszła bowiem razem[3] z Prawdą i Ojciec Prawdy szedł razem z Kościołem i Macierzyński miał Życie, a Paraklet Henadę, Henada natomiast prowadziła Ojca Prawdy, Ojciec Prawdy był z Milczeniem, podczas gdy duchowy Logos współżył * duchowym obcowaniem [394] i niezniszczalnym

[1] Liczba 30 wskazuje na 30 dni miesiąca, a dodekada – na 12 miesięcy – Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 17, 1.

[2] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 3, 4.

[3] Według wersji Piniego tekst skażony, a propozycja Holla wątpliwa (por. Pini, s. 504, uwaga do 6. 4).

συγκράσει, ποιοῦντος τὸ τέλος τοῦ Αὐτοπάτορος ἀδιχοτόμητον τὴν ἑαυτοῦ ἀνάπαυσιν.

31.6.5. ἡ οὖν Τριακὰς ἀπαρτίσασα βύθια μυστήρια, τελειώσασα γάμον ἐν ἀφθάρτοις ἀνέδειξε φῶτα ἄφθαρτα, ἅτινα Μεσότητος ὠνομάσθησαν τέκνα καὶ ἀχαρακτήριστα ἦσαν, τοῦ νοϊκοῦ μὴ παρακειμένου, ἐκτὸς φρονήσεως ἀναπαυόμενα χωρὶς Ἐννοίας. περὶ γὰρ οὗ τις πράσσει, ἐὰν μὴ νοῇ καθολικῶς, οὐ πράσσει. 31.6.6. τότε γενομένων τῶν φώτων, ὧν τὴν πολυπληθίαν πρὸς ἀριθμὸν ἐξειπεῖν οὐκ ἀναγκαῖον, περινοεῖν δέ (ἕκαστον γὰρ τὸ ἴδιον ὄνομα κεκλήρωται δι᾽ ἐπίγνωσιν ἀρρήτων μυστηρίων), 31.6.7. ἡ οὖν Σιγὴ βουληθεῖσα εἰς ἐκλογὴν γνώσεως ἅπαντα σῶσαι συνῆγε τῇ δευτέρᾳ ἀντιτεθείσῃ Ὀγδοάδι ἀφθάρτῳ μίξει, νοϊκῇ δὲ βουλήσει· ἦν δὲ αὐτῆς ἡ νοϊκὴ βούλησις Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν. τοῦτο οὖν εἰς τὴν δευτέραν Ὀγδοάδα πέμψασα ἔπεισε καὶ αὐτὴν ἑνωθῆναι αὐτῇ. [395] 31.6.8. γάμος οὖν ἐτελειοῦτο ἐν τοῖς τῆς Ὀγδοάδος μέρεσιν, ἑνουμένου τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ Μόνῳ καὶ τῆς Δυάδος τῷ Τρίτῳ καὶ τοῦ Τρίτου τῇ Ἑξάδι καὶ τῆς Ὀγδοάδος τῷ Ἑβδόμῳ καὶ τοῦ Ἑβδόμου τῇ Δυάδι καὶ τῆς Ἑξάδος τῷ Πέμπτῳ. 31.6.9. ὅλη δὲ ἡ Ὀγδοὰς συνῆλθε μετὰ ἡδονῆς ἀγηράτου καὶ ἀφθάρτου μίξεως (οὐ γὰρ ἦν χωρισμὸς ἀλλήλων· ἦν δὲ σύγκρασις μεθ᾽ ἡδονῆς ἀμώμου) καὶ ἀνέδειξε πεντάδα προυνίκων ἀθηλύντων, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· Καρπιστὴς Ὁροθέτης Χαριστήριος Ἄφετος Μεταγωγεύς. οὗτοι τῆς Μεσότητος ὠνομάσθησαν υἱοί.

31.6.10. βούλομαι δὲ ὑμᾶς γινώσκειν· Ἀμψίου Αὐραὰν Βουκοῦα Θαρδουοῦ Οὐβουκοῦα Θαρδεδδεὶν Μερεξὰ Ἀτὰρ Βαρβὰ Οὐδουὰκ Ἐστὴν [Οὐδουουὰκ Ἐσλὴν] [Ἀμφαὶν Ἐσσουμὲν] Οὐανανὶν Λαμερτάρδε Ἀθαμὲς Σουμὶν Ἀλλωρὰ Κουβιαθὰ Δαναδαρία Δαμμὼ Ὠρὴν Λαναφὲκ Οὐδινφὲκ Ἐμφιβοχὲ Βάρρα Ἀσσίου Ἀχὲ Βελὶμ Δεξαριχὲ Μασεμών.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ μέρους [ἐκ] τῶν βιβλίων αὐτῶν παρατεθέντα ἕως ὧδέ μοι εἰρήσθω.

31.7.1. Ἐποιήσατο δὲ οὗτος τὸ κήρυγμα καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὅθεν δὴ καὶ ὡς λείψανα ἐχίδνης ὀστέων ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ περιλείπεται τούτου ἡ σπορά,

połączeniem, skoro Ten, który sam sobie jest Rodzicem, zrealizował cel – nieustanny własny odpoczynek.

31.6.5. A zatem Trzydziestka poznała w pełni głębokie misteria, uskuteczniła małżeństwo i wśród niezniszczalnych pokazała niezniszczalne światła, które zostały nazwane dziećmi Stanu Pośredniego i nie posiadały cech wyróżniających – ponieważ nie miały w sobie inteligencji – nieświadome odpoczywały z dala od Ennoi. Ktokolwiek zajmuje się czymś na ten temat, jeśli nie rozumie tego w pełni, nie osiąga celu. 31.6.6. Następnie po pojawieniu się świateł, których wielkiej ilości nie ma potrzeby określać liczbowo, lecz tylko rozumieć (ponieważ każde [światło] uzyskało własne imię ze względu na znajomość niemożliwych do wypowiedzenia misteriów). 31.6.7. Milczenie, pragnąc ocalić wszystkie rzeczy, prowadząc je do wyboru gnozy, połączyło się niezniszczalnym zjednoczeniem z drugą leżącą naprzeciw [pierwszej] Ogdoadą, ale za pomocą intelektualnego pragnienia[1]. Jej duchowym pragnieniem był Duch Święty, Ten, który znajduje się w środku świętych kościołów. Wysłała go zatem do drugiej Ogdoady i nakłoniła także ją do połączenia się z nią w jedno. [395] 31.6.8. Małżeństwo dokonało się w częściach Ogdoady, skoro Duch Święty połączył się z Jedynym, Diada z Trzecim, a Trzeci z Heksadą, Ogdoada z Siódmym, Siódmy z Diadą, a Heksada z Piątym. 31.6.9. Cała Ogdoada złączyła się razem z niestarzejącą się przyjemnością i niezniszczalnym zjednoczeniem (ponieważ nie było między nimi oddzielenia; istniało natomiast połączenie z nieskalaną przyjemnością) i ukazała Pentadę *Prunikoi* nieposiadających elementu żeńskiego, których imiona są następujące: Wyzwoliciel[2], Wytyczający granice, Dziękujący, Wolny, Przewodnik. Zostali oni nazwani synami Stanu Pośredniego[3].

31.6.10. Chcę, żebyście je znali: Ampsiu, Auraan, Bukua, Tharduu, Ubukua, Thardeddein, Mereksa, Atar Barba, Uduak, Esten [Uduak, Eslen], [Amfain, Essumen], Uananin, Lamertarde, Athames, Sumin, Allora, Kubiatha, Danadaria, Dammo, Oren, Lanafek, Udinfek, Emfiboche, Barra, Assiu, Ache, Belim, Deksariche, Masemon[4].

W tym miejscu niech wystarczy ten fragment przytoczony z ich książek.

31.7.1. Walentyn głosił także swoją naukę w Egipcie i dlatego jego zasiew pozostaje jeszcze w Egipcie, podobnie jak szczątki szkieletu żmii,

---

1 Pojęcie βούλησις oznacza także „wolę".
2 F. Willliams tłumaczy ten termin przez: „Emancipator".
3 Por. *Panarion* 31, 4, 3; 31, 6, 5.
4 Por. *Panarion* 31, 2, 8–9.

ἔν τε τῷ Ἀθριβίτῃ καὶ Προσωπίτῃ καὶ Ἀρσινοΐτῃ καὶ Θηβαΐδι καὶ τοῖς κάτω μέρεσι τῆς Παραλίας καὶ Ἀλεξανδρειοπολίτῃ· [396] ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἀνελθὼν κεκήρυχεν. 31.7.2. εἰς Κύπρον δὲ ἐληλυθώς, ὡς[a] ναυάγιον ὑποστὰς † φύσει σωματικῶς *[b], τῆς πίστεως ἐξέστη καὶ τὸν νοῦν ἐξετράπη. ἐνομίζετο γὰρ πρὸ τούτου μέρος ἔχειν εὐσεβείας καὶ ὀρθῆς πίστεως ἐν τοῖς προειρημένοις τόποις. ἐν δὲ τῇ Κύπρῳ λοιπὸν εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐλήλακεν καὶ ἐβάθυνεν ἑαυτὸν ἐν ταύτῃ τῇ καταγγελλομένῃ ὑπ᾽ αὐτοῦ μοχθηρίᾳ.

31.7.3. λέγει δὲ αὐτός τε καὶ οἱ αὐτοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ὡς ἔφην, καὶ Σωτῆρα καὶ Χριστὸν καὶ Λόγον καὶ Σταυρὸν καὶ Μεταγωγέα καὶ Ὁροθέτην καὶ Ὅρον. 31.7.4. φασὶ δὲ ἄνωθεν κατενηνοχέναι τὸ σῶμα καὶ ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ διὰ Μαρίας τῆς παρθένου διεληλυθέναι, μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας εἰληφέναι, ἀλλὰ ἄνωθεν τὸ σῶμα ἔχειν, ὡς προεῖπον. 31.7.5. μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν τὸν πρῶτον Λόγον μηδὲ τὸν μετὰ τὸν Λόγον Χριστὸν τὸν ἄνω ὄντα ἐν τοῖς ἄνω Αἰῶσι, ἀλλὰ τοῦτον [δὲ][c] φάσκουσι προβεβλῆσθαι δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον εἰς τὸ ἐλθεῖν καὶ ἀνασῶσαι τὸ γένος τὸ ἄνωθεν πνευματικόν. 31.7.6. τὴν δὲ τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπαρνοῦνται, φάσκοντές τι μυ- [397] θῶδες καὶ ληρῶδες, μὴ τὸ σῶμα τοῦτο ἀνίστασθαι, ἀλλ᾽ ἕτερον μὲν ἐξ αὐτοῦ, ὃ δὴ πνευματικὸν καλοῦσι· μόνων δὲ ἐκείνων τῶν παρ᾽ αὐτοῖς πνευματικῶν καὶ τῶν ἄλλων[d] ψυχικῶν καλουμένων[e], ἐάν γε οἱ ψυχικοὶ δικαιοπραγήσειαν, τοὺς δὲ ὑλικοὺς καὶ σαρκικοὺς καὶ γηΐνους καλουμένους παντάπασιν ἀπόλλυσθαι καὶ μηδ᾽ ὅλως σῴζεσθαι. 31.7.7. χωρεῖν δὲ ἑκάστην οὐσίαν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτῆς προβολέας, τὴν μὲν ὑλικὴν τῇ ὕλῃ ἐκδιδομένην καὶ τὸ σαρκικὸν καὶ γήϊνον τῇ γῇ. 31.7.8. τρία γὰρ τάγματα βούλονται εἶναι ἀνθρώπων, πνευματικῶν ψυχικῶν σαρκικῶν, τὸ δὲ τάγμα τὸ πνευματικὸν ἑαυτοὺς λέγουσιν, ὥσπερ καὶ γνωστικούς, καὶ μήτε καμάτου ἐπιδεομένους ἢ μόνον τῆς γνώσεως καὶ τῶν ἐπιρρημάτων τῶν αὐτῶν μυστηρίων. πᾶν δὲ ὁτιοῦν ποιεῖν ἀδεῶς ἕκαστον αὐτῶν καὶ μηδὲν πεφροντικέναι· ἐξ ἅπαντος γάρ φασι σωθήσεσθαι πνευματικὸν ὂν τὸ αὐτῶν τάγμα.

[a] Holl † ὡς.
[b] Pini † φύσει σωματικῶς *; Holl φύσει σωματικῶς.
[c] Pini add. [δὲ].
[d] Holl add. <τῶν>.
[e] Holl add. *.

szczególnie w Atrybitydzie, w Prosopitydzie, w Arsinoicie, w Tebaidzie, w dolnych częściach Paralii oraz w Aleksandrii. [396] Przybył także do Rzymu i głosił swoją naukę[1]. 31.7.2. Skoro wyruszył na Cypr, ponieważ z powodu rozbicia okrętu † był w realnym [niebezpieczeństwie utraty] życia *, utracił wiarę i cofnął się intelektualnie. Wcześniej bowiem we wspomnianych miejscach uważano go za kogoś, kto ma cząstkę pobożności i prawdziwej wiary. Natomiast na Cyprze doszedł już do najwyższego stopnia bezbożności i sam się zanurzył głęboko w głoszonym przez siebie zepsuciu.

31.7.3. Zarówno on sam, jak i jego uczniowie twierdzą, jak wspomniałem[2], że nasz Pan Jezus Chrystus jest Zbawicielem, Chrystusem, Logosem, Krzyżem, Przewodnikiem, Wytyczającym granice i Granicą. 31.7.4. Mówią, że On z góry zniósł [swoje] ciało i przeszedł przez Dziewicę Maryję jak woda przez rurę, nic nie wziął z dziewiczego łona, lecz posiadał ciało z góry, jak wspomniałem[3]. 31.7.5. On jednak nie był pierwszym Logosem ani Chrystusem, który przyszedł po Logosie, który jest u góry wśród eonów znajdujących się u góry. Twierdzą natomiast, że On został wyemanowany nie z innego powodu, jak tylko po to, aby przyszedł wybawić duchowy ród pochodzący z góry. 31.7.6. Odrzucają zmartwychwstanie umarłych, twierdząc coś [397] mitycznego i głupiego, że nie to ciało zmartwychwstanie, lecz inne, pochodzące z tego, które nazywają duchowym, tylko tych, którzy u nich są nazywani *pneumatikoi*, oraz innych zwanych *psychikoi*, o ile *psychicy* postępowaliby sprawiedliwie. Nazywanych zaś materialnymi (*hylikoi*), cielesnymi (*sarkikoi*) i ziemskimi (*geinoi*), czeka całkowita zagłada i w ogóle nie będą zbawieni. 31.7.7. Każda istota powraca do swoich, którzy ją wyemanowali, materialna jest oddawana materii, a cielesna i ziemska ziemi. 31.7.8. Usiłują [wykazać], że istnieją trzy stany bytów ludzkich: *pneumatycy*, *psychicy* oraz cieleśni[4]. Twierdzą, że oni sami należą do stanu *pneumatyków*, podobnie jak i gnostyków. Oni nie potrzebują żadnego wysiłku, ale tylko poznania i objaśnień ich misteriów. Każdy z nich może czynić cokolwiek bezkarnie i nie zwracać na nic uwagi. Z wszystkiego bowiem – jak twierdzą – będzie wybawiony *pneumatyk* z racji przynależności do ich stanu[5].

1 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* III, 3, 4; III, 4, 3.
2 Por. *Panarion* 31, 4, 3.
3 Por. także *Panarion* 31, 4, 3.
4 Por. *Panarion* 31, 23, 1 = Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 7, 5 wraz z notą.
5 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 7, 5.

31.7.9. τὸ δὲ ἕτερον τάγμα τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ὅπερ ψυχικὸν καλοῦσιν, ἐφ᾽ ἑαυτοῦ σῴζεσθαι μὴ δυνάμενον, εἰ μή τι ἂν καμάτῳ καὶ δικαιοπραγίᾳ ἑαυτὸ ἀνασώσειε. τὸ δὲ ὑλικὸν τάγμα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων μήτε δύνασθαι χωρεῖν τὴν γνῶσίν φασι μήτε δέχεσθαι ταύτην, κἂν θέλοι ὁ ἐκ τούτου τοῦ τάγματος ὁρμώμενος, ἀπόλλυσθαι δὲ ἅμα σὺν[a] ψυχῇ καὶ σώματι. 31.7.10. τὸ δὲ ἑαυτῶν τάγμα πνευματικὸν ὂν σῴζεσθαι σὺν σώματι ἄλλῳ, ἐνδοτέρῳ τινὶ ὄντι, ὅπερ αὐτοὶ σῶμα πνευματικὸν καλοῦσι φανταζόμενοι. τοὺς δὲ ψυχικοὺς κεκμη- [398] κότας πολὺ καὶ ὑπεραναβεβηκότας τὸν Δημιουργὸν ἄνω δοθήσεσθαι τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἅμα Χριστῷ οὖσιν, οὐδέν τι τῶν σωμάτων ἀνακομιζομένους, ἀλλὰ μόνον τὰς ψυχὰς ἐν πληρώματι εὑρεθείσας τῆς αὐτῶν γνώσεως καὶ τὸν Δημιουργὸν ὑπερβεβηκυίας δίδοσθαι τοῖς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἀγγέλοις εἰς νύμφας.

31.8.1. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ κατ᾽ αὐτοὺς τραγῳδία, ἔχουσα μὲν καὶ πλείω τούτων· ἐγὼ δὲ μόνον ἅτινα φύσει ἀναγκαῖον εἶναι ἡγησάμην εἰς τοὐμφανὲς ἐλθεῖν, ταῦθ᾽ ὑπηγόρευσα, ὡς εἰς ἡμᾶς ἡ γνῶσις ἦλθεν[a]· 31.8.2. τὸ πόθεν τε ὡρμᾶτο ἐν ποίοις δὲ καιροῖς ὑπῆρχεν καὶ ἀπὸ ποίων τὰς προφάσεις εἴληφεν καὶ τίς αὐτοῦ ἡ διδασκαλία, ἅμα τε τίσιν ἐβλάστησε τῷ βίῳ κακόν, ἀπὸ μέρους τε, ὡς ἔφην, τῆς τούτου διδασκαλίας ἐμνημόνευσα. 31.8.3. τὰ δὲ λοιπὰ τῆς αὐτοῦ λεπτολογίας οὐκ ἐβουλήθην ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ συντάξαι, εὑρὼν παρὰ τῷ ἁγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ τῷ ἀρχαίῳ τὴν κατ᾽ αὐτοῦ πραγματείαν γεγενημένην. ἕως δὲ ἐνταῦθα τὰ ὀλίγα ταῦτα διεξελθών, τὰ ἑξῆς ἀπὸ τῶν τοῦ προειρημένου ἀνδρός, δούλου θεοῦ, Εἰρηναίου δέ φημι, τὴν παράθεσιν ὁλοσχερῶς ποιήσομαι. ἔχει δὲ οὕτως·

[ΕΚ] ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

31.9.1. Ἐπεὶ τὴν ἀλήθειαν παραπεμπόμενοί τινες ἐπεισάγουσι λόγους ψευδεῖς καὶ «γενεαλογίας ἀπεράντους, αἵτινες ζητήσεις μᾶλλον παρέχουσι», καθὼς [399] ὁ ἀπόστολός φησιν «ἢ οἰκοδομὴν θεοῦ τὴν ἐν πίστει», καὶ διὰ τῆς πανούργως συγκεκροτημένης πιθανότητος

[a] Holl [σὺν].
[b] Holl ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς † γνῶσις ἦλθεν; Pini ὡς εἰς ἡμᾶς ἡ γνῶσις ἦλθεν.

31.7.9. Inny stan ludzi będących w świecie, który nazywają *psychikami*, nie może zostać ocalony sam z siebie, chyba że wybawi samego siebie dzięki wysiłkowi i sprawiedliwemu postępowaniu. Stan materialny ludzi będących w świecie ani nie może posiąść wiedzy, mówią, ani jej otrzymać, nawet gdyby chciał tego ktoś pochodzący z tego stanu, lecz ginie wraz z duszą i ciałem. 31.7.10. Skoro oni sami przynależą do stanu *pneumatikoi*, zostaną zbawieni z innym ciałem, jakimś rodzajem ciała wewnętrznego, które oni, mając urojenia, nazywają „ciałem duchowym". 31.7.11. Skoro *psychicy* [398] natrudzą się i wzniosą się ponad Demiurga, zostaną przekazani u góry aniołom, którzy są razem z Chrystusem, nie niosąc ze sobą żadnej części ze swoich ciał, lecz tylko dusze znalezione w pełni ich wiedzy, które wzniosły się ponad Demiurga, są dawane aniołom będącym z Chrystusem, aby były oblubienicami.

31.8.1. To jest ich tragiczna sztuka i ona zawiera jeszcze więcej niż to. Wskazałem tylko to, co uważałem, że jest naprawdę konieczne, aby wyszło na jaw, zgodnie z wiedzą, która do nas dotarła. 31.8.2. Gdzie były jego początki? W jakich czasach żył? Skąd zaczerpnął motywy? Jakiego rodzaju jest jego nauczanie? Wraz z kim rozpowszechniło się zło? Częściowo, jak zaznaczyłem, przypomniałem jego doktrynę. 31.8.3. Pozostałych kwestii jego subtelnych rozważań nie chciałem sam od siebie wprowadzać, ponieważ u starożytnego i najświętszego Ireneusza znalazłem zredagowany systematyczny traktat przeciwko Walentynowi. Do tego miejsca omówiłem dokładnie te kilka kwestii, następne zacytuję w całości od wspomnianego męża, sługi Bożego, mam na myśli Ireneusza. Tekst wygląda tak:

Z dzieł świętego Ireneusza[1]

31.9.1. [*Praef.* 1] Zaiste niektórzy odrzucają prawdę i wprowadzają fałszywe doktryny oraz „genealogie bez końca, które dostarczają jeszcze więcej dociekań", jak [399] mówi apostoł „niż budowania Bożego w wierze"[2]. Za pośrednictwem swojej dobrze wyćwiczonej zdolności do perswazji oszukańczo zwodzą umysł niedoświadczonych i biorą ich

[1] *Panarion* 31, 9, 1 – 31, 32, 9 to obszerny cytat z dzieła Ireneusza z Lyonu, *Adv. haer.* od wprowadzenia (Praef.) do I, 11, 1. Numeracja dzieła Ireneusza podana jest w nawiasach kwadratowych.
[2] Por. 1 Tm 1, 4.

παράγουσι τὸν νοῦν τῶν ἀπειροτέρων καὶ αἰχμαλωτίζουσιν αὐτούς, 31.9.2. ῥᾳδιουργοῦντες τὰ λόγια τοῦ κυρίου, ἐξηγηταὶ κακοὶ τῶν καλῶς εἰρημένων γινόμενοι, καὶ πολλοὺς ἀνατρέπουσιν, ἀπάγοντες αὐτοὺς προφάσει γνώσεως ἀπὸ τοῦ τόδε τὸ πᾶν συστησαμένου καὶ κεκοσμηκότος, ὡς ὑψηλότερόν τι καὶ μεῖζον ἔχοντες ἐπιδεῖξαι τοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πεποιηκότος θεοῦ, 31.9.3. πιθανῶς μὲν ἐπαγόμενοι διὰ λόγων τέχνης τοὺς ἀκεραίους εἰς τὸν τοῦ ζητεῖν τρόπον, ἀπιθάνως δὲ ἀπολλύντες αὐτοὺς ἐν τῷ βλάσφημον καὶ ἀσεβῆ τὴν γνώμην αὐτῶν κατασκευάζειν εἰς τὸν δημιουργόν, μηδὲ ἔν τῳ διακρίνειν δυναμένων τὸ ψεῦδος ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς – 31.9.4. ἡ γὰρ πλάνη καθ᾽ ἑαυτὴν μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται κατάφωρος, πιθανῷ δὲ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας[a] ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχει φαίνεσθαι διὰ τῆς ἔξωθεν φαντασίας τοῖς ἀπειροτέροις, 31.9.5. καθὼς ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἡμῶν εἴρηται ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὅτι λίθον τὸν τίμιον σμάραγδον ὄντα καὶ πολυτίμητόν τισιν ὕαλος ἐνυβρίζει διὰ τέχνης παρομοιουμένη, ὁπόταν μὴ παρῇ ὁ σθένων δοκιμάσαι καὶ τέχνην διελέγξαι τὴν πανούργως γενομένην· ὅταν δὲ ἐπιμιγῇ χαλκὸς εἰς τὸν ἄργυρον, τίς εὐκόλως δυνήσεται τοῦτον ἀκέραιος [ὢν] δοκιμάσαι; 31.9.6. – ἵνα οὖν μὴ [καὶ] παρὰ τὴν ἡμετέραν αἰτίαν συναρπάζωνταί τινες ὡς πρόβατα ὑπὸ λύκων, ἀγνοοῦντες αὐτοὺς διὰ τὴν ἔξωθεν τῆς προβατίου δορᾶς ἐπιβολήν, οὓς φυλάσσειν παρήγγελκεν ἡμῖν ὁ κύριος, ὅμοια μὲν [ἡμῖν] λαλοῦντας, ἀνόμοια δὲ φρονοῦντας, ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἐντυχὼν τοῖς ὑπομνήμασι τῶν ὡς αὐτοὶ λέγουσιν Οὐαλεντίνου μαθητῶν, ἐνίοις δ᾽ αὐτῶν καὶ συμβαλὼν καὶ καταλαβόμενος τὴν γνώμην αὐτῶν, 31.9.7. μηνῦσαί σοι, ἀγαπητέ, τὰ τερατώδη καὶ βαθέα μυστή – [400] ρια, ἅ «οὐ πάντες χωροῦσιν», ἐπεὶ μὴ πάντες τὸν ἐγκέφαλον ἐξεπτύκασιν, ὅπως καὶ σὺ μαθὼν αὐτὰ πᾶσι τοῖς μετὰ σοῦ φανερὰ ποιήσῃς καὶ παραινέσῃς αὐτοῖς φυλάξασθαι τὸν βυθὸν

[a] Holl add. *.

w niewolę poprzez fałszowanie słów Pana. 31.9.2. Stają się złymi egzegetami dobrych wypowiedzi. Niszczą wielu i pod pozorem wiedzy wyprowadzają ich z dala od Tego, który stworzył wszystko i tym zarządza, jak gdyby potrafili pokazać coś wyższego i większego od Boga, który stworzył niebo, ziemię i wszystko, co się w nich znajduje[1]. 31.9.3. W sposób przekonujący za pomocą sztuki retorycznej pozyskują sobie ludzi prostodusznych na drogę poszukiwania. Niszczą ich w sposób niewiarygodny poprzez kształtowanie w nich bluźnierczych i bezbożnych opinii odnośnie do Stwórcy. I już nie są w stanie odróżnić fałszu od prawdy. 31.9.4. [*Praef*. 2] Ponieważ błąd nie jest ukazywany sam w sobie, aby obnażony nie stał się widoczny, ale jest sprytnie ozdobiony wiarygodną osłoną i dostarcza ludziom niedoświadczonym złudzenia, że jest bardziej prawdziwy od samej prawdy * dzięki zewnętrznym pozorom. 31.9.5. Jak to zostało powiedziane o tych ludziach przez kogoś większego od nas, że szkło dzięki odpowiedniej technice staje się podobne do szmaragdu, który jest cennym i bardzo kosztownym kamieniem, i naigrawa się z ludzi, ilekroć nie ma nikogo, kto byłby w stanie to zbadać i wykazać, że jest to zręcznie wykonana podróbka. Gdy domiesza się miedzi do srebra, to czyż człowiek prosty potrafi to łatwo rozpoznać? 31.9.6. Aby więc nawet bez naszej winy jacyś ludzie nie zostali porwani jak owce przez wilki, skoro nie rozpoznają, że ci dla podstępu noszą okrywającą ich z zewnątrz skórę owieczki, Pan nakazał nam mieć się na baczności przed tymi, którzy mówią podobnie [do nas], ale myślą zupełnie inaczej[2], dlatego uznaliśmy za konieczne – po natknięciu się na traktaty uczniów Walentyna, jak oni sami siebie określają, z niektórymi z nich zaś rozmawiałem i zrozumiałem ich sposób myślenia – odsłonić ci, mój drogi[3], 31.9.7. ich cudowne i głębokie misteria[4] – [400] które „nie wszyscy są w stanie przyjąć”[5], ponieważ nie wszyscy pozbyli się mózgu[6] – abyś zarówno ty je poznał i ujawnił je wszystkim, którzy są z tobą, jak i zachęcił ich, żeby się strzegli przed otchłanią[7]

[1] Por. Wj 20, 11; Dz 14, 15.
[2] Por. Mt 7, 15.
[3] Marcjan, ten sam adresat co *Wykładu nauki apostolskiej*, według W. Myszora fikcyjny (por. ŹMT 7, 21).
[4] Możliwy jest przekład proponowany przez F. Williamsa: „the montrous, abstruse mysteries”.
[5] Por. Mt 19, 11.
[6] Czasownik ἐκπτύω oznacza dosłownie „wypluwać, wydalać z siebie [w sensie poronienia]”.
[7] Pełna ironii aluzja Ireneusza do Otchłani (Βυθός) będącej pierwszym eonem walentynian – Por. *Panarion* 31, 2, 5.

τῆς ἀνοίας καὶ τῆς εἰς τὸν θεὸν βλασφημίας. 31.9.8. καὶ καθὼς δύναμις ἡμῖν, τήν τε γνώμην αὐτῶν τῶν νῦν παραδιδασκόντων (λέγω δὴ τῶν περὶ Πτολεμαῖον), ἀπάνθισμα οὖσαν τῆς Οὐαλεντίνου σχολῆς, συντόμως καὶ σαφῶς ἀπαγγελοῦμεν καὶ ἀφορμὰς [ἄλλοις] δώσομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν μετριότητα πρὸς τὸ ἀνατρέπειν αὐτήν, ἀλλόκοτα καὶ ἀσύστατα καὶ ἀνάρμοστα τῇ ἀληθείᾳ ἐπιδεικνύντες τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν λεγόμενα, 31.9.9. μήτε συγγράφειν εἰθισμένοι μήτε λόγων τέχνην ἠσκηκότες, ἀγάπης δὲ ἡμᾶς προτρεπομένης σοί τε καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ σοῦ μηνῦσαι τὰ μέχρι μὲν νῦν κεκρυμμένα, ἤδη δὲ κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ εἰς φανερὸν ἐληλυθότα διδάγματα. «οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται».

31.10.1. Οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ᾽ ἡμῶν, τῶν ἐν Κελτοῖς διατριβόντων καὶ περὶ βάρβαρον διάλεκτον τὸ πλεῖστον ἀσχολουμένων, λόγων τέχνην ἣν οὐκ ἐμάθομεν οὔτε δύναμιν συγγραφέως ἣν οὐκ ἠσκήσαμεν οὔτε καλλωπισμὸν λέξεων οὔτε πιθανότητα ἣν οὐκ οἴδαμεν, 31.10.2. ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ ἀληθῶς καὶ ἰδιωτικῶς τὰ μετὰ ἀγάπης σοὶ γραφέντα μετὰ ἀγάπης σὺ προσδέξῃ καὶ αὐτὸς αὐξήσεις αὐτὰ παρὰ σεαυτῷ (ἅτε ἱκανώτερος ἡμῶν τυγχάνων), οἱονεὶ σπέρματα καὶ ἀρχὰς λαβὼν παρ᾽ ἡμῶν, 31.10.3. καὶ ἐν τῷ πλάτει σοῦ τοῦ νοῦ ἐπὶ πολὺ καρποφορήσεις τὰ δι᾽ ὀλίγων ὑφ᾽ ἡμῶν εἰρημένα καὶ δυνατῶς παραστήσεις τοῖς μετὰ σοῦ τὰ ἀσθενῶς ὑφ᾽ ἡμῶν ἀπηγγελμένα. 31.10.4. καὶ ὡς ἡμεῖς ἐφιλοτιμήθημεν, πάλαι ζητοῦντός σου μαθεῖν τὴν γνώμην αὐτῶν, μὴ μόνον σοὶ ποιῆσαι φανεράν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια δοῦναι πρὸς τὸ ἐπιδεικνύειν αὐτὴν ψευδῆ, οὕτως δὲ καὶ σὺ φιλοτίμως τοῖς λοιποῖς διακονήσεις, κατὰ τὴν χάριν τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου σοὶ διδομένην, εἰς τὸ μηκέτι παρασύρεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τῆς ἐκείνων πιθανολογίας, οὔσης τοιαύτης.

[401] 31.10.5. Λέγουσιν γάρ τινα εἶναι ἐν ἀοράτοις καὶ ἀκατονομάστοις ὑψώμασι τέλειον Αἰῶνα προόντα· τοῦτον δὲ καὶ Προαρχὴν καὶ Προπάτορα καὶ Βυθὸν καλοῦσιν. ὑπάρχοντα δ᾽ αὐτὸν ἀχώρητον καὶ ἀόρατον, ἀίδιόν τε καὶ ἀγέννητον, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἠρεμίᾳ πολλῇ γεγονέναι ἐν ἀπείροις αἰῶσι χρόνων· συνυπάρχειν δ᾽ αὐτῷ καὶ Ἔννοιαν, ἣν δὴ καὶ Χάριν καὶ Σιγὴν ὀνομάζουσι 31.10.6. καὶ ποτὲ ἐννοηθῆναι ἀφ᾽ ἑαυτοῦ προβαλέσθαι τὸν Βυθὸν τοῦτον ἀρχὴν τῶν πάντων,

głupoty i bluźnierstwa przeciwko Bogu. 31.9.8. W miarę naszych możliwości doktrynę tych, którzy współcześnie błędnie nauczają (mam na myśli uczniów Ptolemeusza), a są wykwitem szkoły Walentyna, zwięźle i jasno zaprezentujemy i [innym] damy środki – na naszą miarę – do jej obalenia, ukazując, że to, co mówią, jest absurdalne i chaotyczne, nie do pogodzenia z prawdą. 31.9.9. Nie jesteśmy przyzwyczajeni do pisania dzieł ani wyćwiczeni w sztuce retorycznej, chociaż miłość zachęca nas, abyśmy wyjawili tobie i wszystkim, którzy są wraz z tobą, doktryny, które dotąd były ukryte, a dzięki łasce Bożej wyszły już na jaw. „Ponieważ nie ma nic ukrytego, co nie zostanie objawione, ani nic zatajonego, co nie zostanie poznane”[1].

31.10.1. [*Praef*. 3] Nie szukaj zaś u nas – którzy żyjemy wśród Celtów i zajmujemy się przeważnie językiem barbarzyńskim[2] – sztuki retorycznej, której nie opanowaliśmy, ani zdolności literackiej, w której nie ćwiczyliśmy się, ani piękna stylu czy umiejętności perswazji, których nie poznaliśmy[3]. 31.10.2. Zamiast tego coś napisanego w sposób prosty, szczery i amatorski, z miłością do siebie, ty zaś przyjmij to z miłością i sam sobie to rozwiń (ponieważ jesteś zdolniejszy od nas), tak jakbyś otrzymał od nas nasiona i zasady, 31.10.3. a dzięki twoim szerokim horyzontom intelektualnym sprawisz, że to, co zostało przez nas wyrażone za pomocą niewielu słów, przyniesie obfity owoc, i trafnie przedstawisz tym, którzy są z tobą, to, co przez nas nieumiejętnie zostało zaprezentowane. 31.10.4. I jak my mieliśmy ambicję – skoro ty od dawna usiłowałeś poznać ich myśl – sprawić, żeby to nie tylko stało się jasne dla ciebie, ale i dostarczyć dowody ich kłamstw, a w ten sposób i ty usłużysz pozostałym, dzięki danej ci przez Pana łasce, aby już dłużej ludzie nie dali się pociągać ich przekonywującym argumentom, i to jakim!

[401] 31.10.5. [I, 1, 1] Twierdzą, że w niewidzialnych i niemożliwych do nazwania wysokościach istnieje jakiś preegzystujący doskonały eon. Nazywają go Prazasadą, Praojcem[4] i Otchłanią. On jest niemożliwy do objęcia i niewidzialny, wieczny i niezrodzony, istnieje w całkowitym spoczynku i spokoju w niezliczonych eonach czasu. Wraz z nim jest Ennoia, którą nazywają zarówno Łaską, jak i Milczeniem. 31.10.6. W pewnym momencie Otchłań pomyślała, żeby z siebie samej wyemanować

---

1 Mt 10, 26.
2 Czyli niegreckim.
3 *Panarion* 31, 9, 9 i 31, 10, 4 – por. *Panarion* 31, 35, 1.
4 Praojciec – por. *Panarion* 31, 11, 2.

καὶ καθάπερ σπέρμα τὴν προβολὴν ταύτην, ἣν προβαλέσθαι ἐνενοήθη, [καὶ] καταθέσθαι ὡς ἐν μήτρᾳ [ἐν] τῇ συνυπαρχούσῃ ἑαυτῷ Σιγῇ. 31.10.7. ταύτην δὲ ὑποδεξαμένην τὸ σπέρμα τοῦτο καὶ ἐγκύμονα γενομένην ἀποκυῆσαι Νοῦν, ὅμοιόν τε καὶ ἴσον τῷ προβαλόντι· καὶ μόνον χωροῦντα τὸ μέγεθος τοῦ πατρός· τὸν δὲ Νοῦν τοῦτον καὶ Μονογενῆ καλοῦσι καὶ Πατέρα καὶ ἀρχὴν τῶν πάντων. 31.10.8. συμπροβεβλῆσθαι δὲ αὐτῷ Ἀλήθειαν καὶ εἶναι ταύτην πρώτην καὶ ἀρχέγονον Πυθαγορικὴν τετρακτύν, ἣν καὶ ῥίζαν τῶν πάντων καλοῦσιν. ἔστιν γὰρ Βυθὸς καὶ Σιγή, ἔπειτα Νοῦς καὶ Ἀλήθεια. 31.10.9. αἰσθόμενον δὲ τὸν Μονογενῆ τοῦτον ἐφ᾽ οἷς προεβλήθη, προβαλεῖν καὶ αὐτὸν Λόγον καὶ Ζωήν, πατέρα πάντων τῶν μετ᾽ αὐτὸν ἐσομένων καὶ ἀρχὴν καὶ μόρφωσιν παντὸς τοῦ Πληρώματος· ἐκ δὲ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς προβεβλῆσθαι κατὰ συζυγίαν Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν. 31.10.10. καὶ εἶναι ταύτην ἀρχέγονον Ὀγδοάδα, ῥίζαν καὶ ὑπόστασιν τῶν πάντων, τέτρασιν ὀνόμασι παρ᾽ αὐτοῖς καλουμένην, Βυθῷ καὶ Νῷ καὶ Λόγῳ καὶ Ἀνθρώπῳ. εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον ἀρρενόθηλυν, οὕτως· πρῶτον τὸν Προπάτορα ἡνῶσθαι κατὰ συζυγίαν τῇ ἑαυτοῦ Ἐννοίᾳ, τὸν δὲ Μονογενῆ τουτέστιν τὸν Νοῦν τῇ Ἀληθείᾳ, τὸν δὲ Λόγον τῇ Ζωῇ καὶ τὸν Ἄνθρωπον τῇ Ἐκκλησίᾳ.

[402] 31.10.11. Τούτους δὲ τοὺς Αἰῶνας εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς προβεβλημένους, βουληθέντας καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἰδίου δοξάσαι τὸν Πατέρα, προβαλεῖν προβολὰς ἐν συζυγίᾳ· τὸν μὲν Λόγον καὶ τὴν Ζωὴν μετὰ τὸ προβαλέσθαι τὸν Ἄνθρωπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλους δέκα Αἰῶνας, ὧν τὰ ὀνόματα λέγουσι ταῦτα· Βύθιος καὶ Μῖξις, Ἀγήρατος καὶ Ἕνωσις, Αὐτοφυὴς καὶ Ἡδονή, Ἀκίνητος καὶ Σύγκρασις, Μονογενὴς καὶ Μακαρία. οὗτοι [οἱ] δέκα Αἰῶνες, οὓς φάσκουσιν ἐκ Λόγου καὶ Ζωῆς προβεβλῆσθαι. 31.10.12. τὸν δὲ Ἄνθρωπον καὶ αὐτὸν προβαλεῖν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Αἰῶνας δώδεκα, οἷς ταῦτα τὰ ὀνόματα χαρίζονται· Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ Ἐλπίς, Μητρικὸς καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις, Ἐκκλησιαστικὸς καὶ Μακαριότης, Θελητὸς καὶ Σοφία.

31.10.13. Οὗτοί εἰσιν οἱ τριάκοντα Αἰῶνες τῆς πλάνης αὐτῶν, οἱ σεσιγημένοι καὶ μὴ γινωσκόμενοι. τοῦτο τὸ ἀόρατον καὶ πνευματικὸν

pierwszą zasadę wszystkiego, i zaplanowała tę emanację, którą wyemanowała jako nasienie, i umieściła ją w istniejącym wraz z nią Milczeniu[1], jak [w] łonie. 31.10.7. Milczenie przyjęło to nasienie, stało się brzemienne i urodziło Rozum podobny i równy temu, który go wyemanował, i jedyny zdolny do zrozumienia wielkości ojca. Ten Rozum nazywają także Jednorodzonym, a także Ojcem i zasadą wszystkiego. 31.10.8. Wraz z nim została wyemanowana Prawda i ona jest pierwszą i pierwotną pitagorejską Tetradą[2], którą nazywają również korzeniem wszystkich rzeczy. Istnieje Otchłań i Milczenie, a później Rozum i Prawda. 31.10.9. Skoro ów Jednorodzony zrozumiał, dlaczego został wyemanowany, także i on sam wyemanował Logos i Życie, ojca tych wszystkich rzeczy, które miały być po nim, oraz zasadę i kształt całej Pleromy. Z Logosu i Życia zostały wyemanowane w sydzygii Człowiek i Kościół. 31.10.10. I to jest pierwotna Ogdoada, korzeń i fundament wszystkich rzeczy, określana u nich czterema nazwami, Otchłanią, Rozumem, Logosem i Człowiekiem, ponieważ każdy z nich jest męsko-żeński, a mianowicie: najpierw Praojciec połączył się w sydzygię z własną Ennoią, Jednorodzony, czyli Rozum, z Prawdą, Logos z Życiem, a Człowiek z Kościołem.

[402] 31.10.11. [I, 1, 2] Te zaś wyemanowane na chwałę Ojca eony, ponieważ chciały także same z siebie sławić Ojca, wyemanowały emanacje w sydzygii: Logos oraz Życie wyemanowały najpierw Człowieka i Kościół, a następnie dziesięć innych Eonów, które według nich mają następujące nazwy: Głęboki i Zmieszanie, Niestarzejący się i Zjednoczenie, Istniejący sam przez się i Przyjemność, Nieporuszalny i Mieszanina, Jednorodzony i Szczęście. Te dziesięć eonów, jak twierdzą, zostały wyemanowane z Logosu i Życia. 31.10.12. Także Człowiek wraz z Kościołem wyemanował dwanaście Eonów, którym nadają następujące nazwy: Paraklet i Wiara, Ojcowski i Nadzieja, Matczyny i Miłość, Zawsze Rozumny i Rozumienie, Eklezjastyk i Błogosławieństwo[3], Upragniony i Mądrość.

31.10.13. [I, 1, 3] To jest trzydzieści Eonów ich błędu, które oni trzymają w tajemnicy, i one nie są znane. To jest według nich niewidzialna

---

1 Milczenie (Σιγή) jest w grece rodzaju żeńskiego, podczas gdy Otchłań (Βυθός) – męskiego.

2 Jest to pitagorejska nazwa dla liczby 10, która jest sumą pierwszych czterech liczb: 1+2+3+4. U Plutarcha będzie to liczba 36 jako suma pierwszych 8 liczb. Por. Abramowiczówna, t. IV, s. 312. Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* II, 14, 6.

3 Ten eon różni się w grece od eonu z poprzedniej grupy. Tu pojawia się termin μακαριότης, podczas gdy we wcześniej grupie eonów: μακαρία.

κατ᾽ αὐτοὺς Πλήρωμα, τριχῆ διεσταμένον εἰς ὀγδοάδα καὶ δεκάδα καὶ δωδεκάδα. 31.10.14. καὶ διὰ τοῦτο τὸν σωτῆρα λέγουσιν (οὐδὲ γὰρ κύριον ὀνομάζειν αὐτὸν θέλουσι) τριάκοντα ἔτεσι κατὰ τὸ φανερὸν μηδὲν πεποιηκέναι, ἐπιδεικνύντα τὸ μυστήριον τούτων τῶν Αἰώνων. 31.10.15. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα πεμπομένων ἐργατῶν φασι φανερώτατα τοὺς τριάκοντα τούτους Αἰῶνας μεμηνῦσθαι. πέμπονται γὰρ οἱ μὲν περὶ πρώτην ὥραν, οἱ δὲ περὶ τρίτην, οἱ δὲ περὶ ἕκτην, οἱ δὲ περὶ ἐνάτην, ἄλλοι δὲ περὶ ἑνδεκάτην· συντιθέμεναι οὖν αἱ προειρημέναι ὧραι εἰς αὐτὰς τὸν τῶν τριάκοντα ἀριθμὸν ἀναπληροῦσι. μία γὰρ καὶ τρεῖς καὶ ἓξ καὶ ἐννέα καὶ ἕνδεκα τριάκοντα γίνονται. διὰ δὲ τῶν ὡρῶν τοὺς Αἰῶνας μεμηνῦσθαι θέλουσι. 31.10.16. καὶ ταῦτ᾽ εἶναι τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ καὶ ἀπόρρητα μυστήρια, ἃ καρποφοροῦσιν αὐτοί, καὶ εἴ πού τι τῶν ἐν πλήθει εἰρημένων ἐν ταῖς γραφαῖς δυνηθείη προσαρμόσαι καὶ εἰκάσαι τῷ πλάσματι αὐτῶν.

31.11.1. Τὸν μὲν οὖν Προπάτορα αὐτῶν γινώσκεσθαι μόνῳ λέγουσι τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγονότι Μονογενεῖ τουτέστιν τῷ Νῷ, τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον ὑπάρχειν. μόνος δὲ ὁ Νοῦς κατ᾽ αὐτοὺς ἐτέρπετο θεωρῶν τὸν Πατέρα καὶ τὸ μέγεθος τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ κατανοῶν [403] ἠγάλλετο. 31.11.2. καὶ διενοεῖτο καὶ τοῖς λοιποῖς Αἰῶσιν ἀνακοινώσασθαι τὸ μέγεθος τοῦ Πατρός, ἡλίκος τε καὶ ὅσος ὑπῆρχεν, καὶ ὡς ἦν ἄναρχός τε καὶ ἀχώρητος καὶ οὐ καταληπτὸς ἰδεῖν· κατέσχεν δὲ αὐτὸν ἡ Σιγὴ βουλήσει τοῦ Πατρὸς διὰ τὸ θέλειν πάντας αὐτοὺς εἰς ἔννοιαν καὶ πόθον ζητήσεως τοῦ προειρημένου Προπάτορος αὐτῶν ἀναγαγεῖν. 31.11.3. καὶ οἱ μὲν λοιποὶ ὁμοίως Αἰῶνες ἡσυχῇ πως ἐπεπόθουν τὸν προβολέα τοῦ σπέρματος αὐτῶν ἰδεῖν καὶ τὴν ἄναρχον ῥίζαν ἱστορῆσαι. 31.11.4. προήλατο δὲ ὁ πολὺ τελευταῖος καὶ νεώτατος τῆς δωδεκάδος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας προβεβλημένης Αἰὼν τουτέστιν ἡ Σοφία καὶ ἔπαθε πάθος ἄνευ τῆς ἐπιπλοκῆς τοῦ [συ]ζύγου τοῦ Θελητοῦ, ὃ ἐνήρξατο μὲν ἐν τοῖς περὶ τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλήθειαν ἀπέσκηψε δὲ εἰς τοῦτον τὸν παρατραπέντα, προφάσει

i duchowa Pleroma podzielona na trzy części: Ogdoadę, Dekadę i Dodekadę. 31.10.14. Dlatego twierdzą, że Zbawiciel (nie chcą go nazywać Panem) nic nie czynił jawnie przez trzydzieści lat[1], aby ukazać tajemnicę tych Eonów. 31.10.15. Ponadto w przypowieści o robotnikach posłanych do winnicy[2] najjaśniej – według nich – zostało ukazane te trzydzieści Eonów. Jedni są posłani około godziny pierwszej, inni około trzeciej, następni około szóstej, jeszcze inni około dziewiątej, a ostatni około jedenastej. Wspomniane godziny po ich zsumowaniu dają liczbę trzydzieści (1 + 3 + 6 + 9 + 11 = 30). Za pośrednictwem godzin chcą, żeby się ukazały eony. 31.10.16. To są wielkie, godne podziwu i niewyrażalne misteria – które przynoszą jako plon – jeśli z mnóstwa biblijnych wypowiedzi można gdzieś coś dopasować i porównać z ich fikcją.

31.11.1. [I, 2, 1] Twierdzą, że ich Praojciec jest znany jedynie pochodzącemu od niego Jednorodzonemu, to znaczy Rozumowi. Dla wszystkich pozostałych natomiast jest niewidzialny i niepojęty. Według nich tylko Rozum radował się, kontemplując Ojca, i cieszył się rozumieniem jego niezmierzonej wielkości. [403] 31.11.2. Zamierzał także pozostałym eonom przedstawić wielkość Ojca[3], jak wielki i jaki jest, i jak to możliwe, że był bez początku i że był niemożliwy do objęcia ani do zobaczenia[4]. Z woli Ojca Milczenie trzymało go mocno, ponieważ pragnęło doprowadzić je wszystkie do myślenia o wspomnianym ich Praojcu i do pragnienia poszukiwania go. 31.11.3. Także pozostałe eony podobnie pragnęły w sposób spokojny zobaczyć tego, który wyemanował ich nasienie, i poznać korzeń, który nie ma początku. 31.11.4. [I, 2, 2] Najdalej położony i najmłodszy eon Dodekady, wyemanowanej przez Człowieka i Kościół, to znaczy Mądrość, jako pierwsza wyskoczyła na zewnątrz i doznała namiętności bez obcowania z jej towarzyszem, Upragnionym, która to namiętność zaczęła się w Rozumie i Prawdzie, a następnie nagle spadła do tego błądzącego Eonu pod pozorem miłości, w rzeczywistości przez zuchwałość, ponieważ nie była we wspólnocie z doskonałym

---

1 Por. *Panarion* 31, 14, 3.
2 Por. Mt 20, 1–16.
3 F. Williams tłumaczy ἀνακοινόω przez „communicate", podczas gdy G. Pini przez „far partecipare".
4 G. Pini przekłada frazę οὐ καταληπτὸς ἰδεῖν przez „né compreso dal pensiero"; F. Williams przez „incomprehensible".

μὲν ἀγάπης[a] τόλμης δέ, διὰ τὸ μὴ κεκοινωνῆσθαι τῷ Πατρὶ τῷ τελείῳ, καθὼς καὶ ὁ Νοῦς. 31.11.5. τὸ δὲ πάθος εἶναι ζήτησιν τοῦ Πατρός· ἤθελε γάρ, ὡς λέγουσι, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καταλαβεῖν. ἔπειτα μὴ δυνηθέντα διὰ τὸ ἀδυνάτῳ ἐπιβαλεῖν πράγματι καὶ ἐν πολλῷ πάνυ ἀγῶνι γενόμενον διά τε τὸ μέγεθος τοῦ βάθους καὶ τὸ ἀνεξιχνίαστον τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν στοργήν, ἐκτεινόμενον ἀεὶ ἐπὶ τὸ πρόσθεν ὑπὸ τῆς γλυκύτητος αὐτοῦ τελευταῖον ἂν καταπεπόσθαι καὶ ἀναλελύσθαι εἰς τὴν ὅλην οὐσίαν, εἰ μὴ τῇ στηριζούσῃ καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀρρήτου μεγέθους φυλασσούσῃ τὰ ὅλα συνέτυχε δυνάμει. 31.11.6. ταύτην δὲ τὴν δύναμιν καὶ Ὅρον καλοῦσιν, ὑφ᾽ ἧς ἐπεσχῆσθαι καὶ ἐστηρίχθαι καὶ μόγις ἐπιστρέψαντα εἰς ἑαυτὸν καὶ πεισθέντα, ὅτι ἀκατάληπτός ἐστιν ὁ Πατήρ, ἀποθέσθαι τὴν προτέραν ἐνθύμησιν σὺν τῷ ἐπιγενομένῳ πάθει ἐκ τοῦ ἐκπλήκτου ἐκείνου θαύματος.

31.12.1. Ἔνιοι δὲ αὐτῶν οὕτως τὸ πάθος τῆς Σοφίας καὶ τὴν ἐπιστροφὴν μυθολογοῦσιν· ἀδυνάτῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ πράγματι αὐτὴν ἐπι- [404] χειρήσασαν τεκεῖν οὐσίαν ἄμορφον, οἵαν φύσιν εἶχεν θήλεια τεκεῖν· 31.12.2. ἣν καὶ κατανοήσασαν πρῶτον μὲν λυπηθῆναι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς γενέσεως, ἔπειτα φοβηθῆναι μήτι καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τέλος ἔχῃ· εἶτα ἐκστῆναι καὶ ἀπορῆσαι, ζητοῦσαν τὴν αἰτίαν καὶ ὅντινα τρόπον ἀποκρύψῃ τὸ γεγονός. 31.12.3. ἐγκαταγενομένην δὲ τοῖς πάθεσι λαβεῖν ἐπιστροφὴν καὶ ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀναδραμεῖν πειραθῆναι καὶ μέχρι τινὸς τολμήσασαν ἐξασθενῆσαι καὶ ἱκέτιν τοῦ Πατρὸς γενέσθαι. 31.12.4. συνδεηθῆναι δὲ αὐτῇ καὶ τοὺς λοιποὺς Αἰῶνας, μάλιστα δὲ τὸν Νοῦν. ἐντεῦθεν λέγουσι πρώτην ἀρχὴν ἐσχηκέναι τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης, ἐκ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως.

31.12.5. Ὁ δὲ Πατὴρ τὸν προειρημένον Ὅρον ἐπὶ τούτοις διὰ τοῦ Μονογενοῦς προβάλλεται ἐν εἰκόνι ἰδίᾳ, ἀσύζυγον ἀθήλυντον· τὸν γὰρ Πατέρα ποτὲ μὲν μετὰ συζυγίας τῆς Σιγῆς, ποτὲ δὲ καὶ ὑπὲρ ἄρρεν καὶ ὑπὲρ θῆλυ εἶναι θέλουσι. 31.12.6. τὸν δὲ Ὅρον τοῦτον καὶ Σταυρὸν καὶ Λυτρωτὴν καὶ Καρπιστὴν καὶ Ὁροθέτην καὶ Μεταγωγέα καλοῦσι. διὰ δὲ τοῦ Ὅρου τούτου φασὶ κεκαθάρθαι καὶ ἐστηρίχθαι τὴν Σοφίαν καὶ ἀποκατασταθῆναι

[a] Holl add. †.

Ojcem, tak jak był Rozum. Namiętność jest szukaniem Ojca. Chciała bowiem, jak twierdzą, zrozumieć jego wielkość. 31.11.5. Skoro nie mogła tego osiągnąć, ponieważ nałożyła sobie niemożliwe do wykonania zadanie i ponieważ wpadła w jeszcze większą trwogę z powodu wielkiej głębi i niemożliwości zbadania Ojca oraz [jej] miłości do niego, rozciągała się ciągle do przodu i ostatecznie zostałaby pochłonięta i rozłożona w całości na składniki przez jego słodycz, gdyby się nie spotkała z mocą, wspierającą i chroniącą wszystko, co jest na zewnątrz niewyrażalnej wielkości. 31.11.6. Tę moc oni nazywają Granicą. Przez nią została zatrzymana i umocniona i z trudem skierowała się do siebie samej i dała się przekonać, że Ojciec jest niepojęty. Porzuciła wcześniejszy zamysł wraz z namiętnością zainspirowaną przez ten przerażający cud.

31.12.1. [I, 2, 3] Niektórzy z nich w ten sposób opowiadają mity o namiętności Mądrości i jej nawróceniu. Swoim bezmocnym i akataleptycznym[1] czynem postarała się [404] urodzić bezkształtną istotę[2], taką naturę, jaką płeć żeńska może urodzić. 31.12.2. Skoro ją spostrzegła, najpierw wpadła w gniew z powodu nieukończonego charakteru narodzenia, następnie obawiała się, czy czasem i ta istota będzie miała kres. Potem była oszołomiona i zakłopotana, szukając przyczyny i sposobu ukrycia tego, co się stało. 31.12.3. Zanurzona w namiętnościach, doświadczyła nawrócenia i usiłowała wrócić do Ojca. Aż do pewnego czasu podejmowała próby, potem wyczerpana stała się błagalnikiem Ojca. 31.12.4. Przyłączyły się do niej i pozostałe Eony, a zwłaszcza Rozum. Na tej podstawie twierdzą, że istota materii ma pierwszy początek: z niewiedzy, smutku, strachu i konsternacji [Mądrości][3]. 31.12.5. [I, 2, 4] Z tych powodów Ojciec za pośrednictwem Jednorodzonego wyemanował Granicę w jego własnym obrazie, bez sydzygii i bez elementu żeńskiego. Raz twierdzą, że Ojciec jest w sydzygii razem z Milczeniem, a kiedy indziej, że jest zarówno ponad tym, co męskie, jak i [ponad tym, co] żeńskie[4]. 31.12.6. Nazywają tę Granicę Krzyżem, Odkupicielem, Wyzwolicielem, Wytyczającym granice oraz Przewodnikiem[5]. Według nich za pośrednictwem tej Granicy Mądrość została oczyszczona i umocniona oraz wróciła do

[1] Akataleptyczny, czyli nie do pojęcia.
[2] ἄμορφον – por. *Panarion* 31, 12, 7; 31, 16, 1.
[3] ἐκπλήξεως – por. *Panarion* 31, 16, 7.
[4] Por. *Panarion* 31, 5, 3; 32, 7, 4; 34, 4, 3; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 11, 5.
[5] Por. *Panarion* 31, 4, 3.

τῇ συζυγίᾳ. 31.12.7. χωρισθείσης γὰρ τῆς Ἐνθυμήσεως ἀπ᾽ αὐτῆς σὺν τῷ ἐπιγενομένῳ πάθει, αὐτὴν μὲν ἐντὸς Πληρώματος μεῖναι, τὴν δὲ ἐνθύμησιν αὐτῆς σὺν τῷ πάθει ὑπὸ τοῦ Ὅρου ἀφορισθῆναι καὶ ἀποσταυρωθῆναι καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ γενομένην εἶναι μὲν πνευματικὴν οὐσίαν, [ὡς] φυσικήν τινα Αἰῶνος ὁρμὴν τυγχάνουσαν, ἄμορφον δὲ καὶ ἀνείδεον διὰ τὸ μηδὲν καταλαβεῖν. καὶ διὰ τοῦτο καρπὸν ἀσθενῆ καὶ θῆλυν αὐτὴν λέγουσι.

31.13.1. Μετὰ δὲ τὸ ἀφορισθῆναι ταύτην ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος τῶν Αἰώνων τήν τε Μητέρα αὐτῆς ἀποκατασταθῆναι τῇ ἰδίᾳ συζυγίᾳ, τὸν [405] Μονογενῆ πάλιν ἑτέραν προβαλέσθαι συζυγίαν κατὰ προμήθειαν τοῦ Πατρός, ἵνα μὴ ὁμοίως ταύτῃ πάθῃ τις τῶν Αἰώνων, Χριστὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, εἰς πῆξιν καὶ στηριγμὸν τοῦ Πληρώματος, ὑφ᾽ ὧν καταρτισθῆναί [φασιν] τοὺς Αἰῶνας. 31.13.2. τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν διδάξαι αὐτοὺς συζυγίας φύσιν, [μὴ][a] ἀγεννήτου κατάληψιν γινώσκοντας ἱκανοὺς εἶναι ἀναγορεῦσαί τε ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπίγνωσιν, ὅτι τε ἀχώρητός ἐστι καὶ ἀκατάληπτος καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε ἰδεῖν οὔτε ἀκοῦσαι αὐτὸν ἢ διὰ μόνου τοῦ Μονογενοῦς γινώσκεται· 31.13.3. καὶ τὸ μὲν αἴτιον τῆς αἰωνίου διαμονῆς τοῖς λοιποῖς τὸ ἀκατάληπτον ὑπάρχειν τοῦ Πατρός, τῆς δὲ γενέσεως αὐτῶν καὶ μορφώσεως τὸ καταληπτὸν αὐτοῦ, ὃ δὴ υἱός ἐστιν. καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἄρτι προβληθεὶς Χριστὸς ἐν αὐτοῖς ἐδημιούργησε.

31.13.4. Τὸ δὲ [ἓν] Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξισωθέντας αὐτοὺς πάντας εὐχαριστεῖν ἐδίδαξεν καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀνάπαυσιν [εἰσ]ηγήσατο. οὕτως τε μορφῇ καὶ γνώμῃ ἴσους κατασταθῆναι τοὺς Αἰῶνας λέγουσι, πάντας γενομένους Νόας καὶ πάντας Λόγους καὶ πάντας Ἀνθρώπους καὶ πάντας Χριστούς, καὶ τὰς θηλείας ὁμοίως πάσας Ἀληθείας καὶ πάσας Ζωὰς καὶ Πνεύματα καὶ Ἐκκλησίας. 31.13.5. στηριχθέντα δὲ ἐπὶ τούτῳ τὰ ὅλα καὶ ἀναπαυσάμενα τελέως μετὰ μεγάλης χαρᾶς φησὶν ὑμνῆσαι τὸν Προπάτορα, πολλῆς εὐφρασίας

[a] Pini <μὴ>; Holl †.

sydzygii. 31.12.7. Skoro oddzielił się od niej Zamysł, wraz z towarzyszącą mu namiętnością, pozostała wewnątrz Pleromy. Jej zamysł natomiast wraz z namiętnością został oddzielony i otoczony [palisadą] przez Granicę i poza nią[1] stał się duchową istotą, [jakby] jakiś naturalny zarodek Eonu, bez kształtu i bez formy[2], ponieważ on nic nie pojął[3]. Z tego powodu nazywają go nędznym i żeńskim owocem.

31.13.1. [I, 2, 5] Po odejściu zarodka na zewnątrz Pleromy eonów i po powrocie jego matki do własnej sydzygii, [405] aby któryś z Eonów nie cierpiał w podobny do niego sposób, dzięki przezorności Ojca Jednorodzony emanuje znowu inną sydzygię – dla uczynienia Pleromy spoistą i wzmocnienia jej – Chrystusa i Ducha Świętego, przez których [według nich] eony zostały doprowadzone do porządku. 31.13.2. Chrystus nauczył ich, jaka jest natura sydzygii, tych, którzy zrozumieli niezrodzoność, którzy są zdolni do głoszenia wśród nich znajomości Ojca, że jest niemożliwy do objęcia i niemożliwy do zrozumienia i nie można go ani zobaczyć, ani usłyszeć, jedynie poznaje się go za pośrednictwem Jednorodzonego[4]. 31.13.3. Akataleptyczność[5] Ojca jest przyczyną, która trwa dla nich wiecznie, przyczyną ich narodzenia i ukształtowania jest jego zdolność rozumienia, którą jest Syn. I ten niedawno wyemanowany Chrystus stworzył to w nich.

31.13.4. [I, 2, 6] Duch Święty nauczył ich wszystkich, którzy byli sobie równi, dziękować i wyjaśnił, czym jest prawdziwy odpoczynek[6]. W ten sposób, twierdzą, eony zostały utworzone jako równe pod względem kształtu i intelektu. Wszystkie stały się Rozumami, wszystkie Logosami, wszystkie Ludźmi, wszystkie Chrystusami, a żeńskie analogicznie stały się wszystkie Prawdami, wszystkie Życiami, Duchami i Kościołami. 31.13.5. Gdy wszystkie zostały dzięki temu wzmocnione i doskonale wypoczęte z wielką radością – mówią – śpiewały hymny Praojcu, ponieważ uczestniczyły[7]

1 Granica (ὅρος) jest w grece rodzaju męskiego, podczas gdy zamysł (ἐνθύμησις) rodzaju żeńskiego.
2 U Arystotelesa εἶδος jest przeciwieństwem ὕλη. Termin ἀνείδεον można wyjaśniać po arystotelesowsku – brakiem formy lub po platońsku – brakiem idei. Por. *Panarion* 31, 12, 1 wraz z notą.
3 Por. *Panarion* 31, 16, 1; 31, 17, 2.
4 Por. *Panarion* 31, 10, 7.
5 Akataleptyczny – zob. powyżej *Panarion* 31, 11, 2 oraz 31, 12, 1 wraz z notą.
6 Por. *Panarion* 31, 6, 5.
7 Pini (s. 525, nota 110) odnosi słowo μετασχόντα do Praojca w oparciu o Tertulian, *Adv. Valentinianos* 12, 2.

μετασχόντα. 31.13.6. καὶ ὑπὲρ τῆς εὐποιίας ταύτης βουλῇ μιᾷ καὶ γνώμῃ τὸ πᾶν Πλήρωμα τῶν Αἰώνων, συνευδοκοῦντος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦ δὲ Πατρὸς αὐτῶν συνεπισφραγιζομένου, ἕνα ἕκαστον τῶν [406] Αἰώνων ὅπερ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ κάλλιστον καὶ ἀνθηρότατον συνενεγκαμένους καὶ συνερανισαμένους καὶ ταῦτα ἁρμοδίως πλέξαντας καὶ ἐμμελῶς ἑνώσαντας, προβαλέσθαι πρόβλημα εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Βυθοῦ, 31.13.7. τελειότατον κάλλος τι καὶ ἄστρον τοῦ Πληρώματος, τέλειον Καρπὸν τὸν Ἰησοῦν, ὃν καὶ Σωτῆρα προσαγορευθῆναι καὶ Χριστὸν καὶ Λόγον πατρωνυμικῶς καὶ τὰ Πάντα, διὰ τὸ ἀπὸ πάντων εἶναι· δορυφόρους τε αὐτῷ εἰς τιμὴν τὴν αὐτοῦ[a] ὁμογενεῖς ἀγγέλους συμπροβεβλῆσθαι.

31.14.1. Αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἐντὸς Πληρώματος ὑπ᾽ αὐτῶν λεγομένη πραγματεία, καὶ ἡ τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος καὶ μετὰ μικρὸν ἀπολωλότος, ὡς † ἐν πολλῇ ὕλῃ † διὰ ζήτησιν τοῦ Πατρὸς[b], συμφορὰ καὶ ἡ τοῦ Ὅρου καὶ Σταυροῦ καὶ Λυτρωτοῦ καὶ Καρπιστοῦ καὶ Ὁροθέτου καὶ Μεταγωγέως ἐξ ἀγῶνος σύμπηξις καὶ ἡ τοῦ πρώτου Χριστοῦ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐκ μετανοίας ὑπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν μεταγενεστέρα τῶν Αἰώνων γένεσις καὶ ἡ τοῦ δευτέρου Χριστοῦ, ὃν καὶ Σωτῆρα λέγουσιν, ἐξ ἐράνου σύνθετος κατασκευή. 31.14.2. ταῦτα δὲ φανερῶς μὲν μὴ εἰρῆσθαι διὰ τὸ μὴ πάντας χωρεῖν τὴν γνῶσιν αὐτῶν, μυστηριωδῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ παραβολῶν μεμηνῦσθαι τοῖς συνιεῖν δυναμένοις οὕτως· 31.14.3. τοὺς μὲν γὰρ τριάκοντα Αἰῶνας μεμηνῦσθαι διὰ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, ὡς προέφαμεν, ἐν οἷς οὐδὲν ἐν φανερῷ φάσκουσι πεποιηκέναι τὸν σωτῆρα, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος. 31.14.4. καὶ τὸν Παῦλον φανερώτατα λέγουσι τούσδε Αἰῶνας ὀνομάζειν πολλάκις, ἔτι δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τετηρηκέναι οὕτως εἰπόντα «εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων τοῦ αἰῶνος». 31.14.5. ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας λέγοντας «εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» ἐκείνους τοὺς

[a] Pini τὴν αὐτοῦ; Holl † τὴν αὐτῶν.

[b] Pini † ἐν πολλῇ ὕλῃ † διὰ ζήτησιν τοῦ Πατρὸς; Holl ἐν πολλῇ † ὕλῃ διὰ ζήτησιν τοῦ Πατρὸς *.

w wielkiej radości. 31.13.6. Za tę dobroczynność, jedną wolą i intelektem cała Pleroma eonów, za zgodą Chrystusa i Ducha, przy aprobacie ich Ojca, każdy jeden [406] z eonów, cokolwiek miał w sobie najpiękniejszego i najwspanialszego, zgromadzili dla siebie nawzajem i użyczyli sobie nawzajem. Te rzeczy odpowiednio poukładali i harmonijnie połączyli, wytworzyli emanację ku czci i chwale Otchłani, 31.13.7. jakieś najdoskonalsze piękno i gwiazdę Pleromy, doskonały Owoc – Jezusa, którego nazywają także Zbawicielem, Chrystusem, pochodzącą od Ojca nazwą Logos oraz Wszystkim, ponieważ jest ze wszystkich rzeczy. Wraz z nim ku jego czci zostali wyemanowani aniołowie o tej samej naturze, aby byli jego strażą przyboczną.

31.14.1. [I, 3, 1] To jest zatem prezentowany przez nich wykład o tym, co dzieje się wewnątrz Pleromy[1]. I los eona, który cierpiał i omal nie zginął, jak gdyby [rozpływając] się w ogromnej ilości materii, z powodu badania Ojca * oraz połączenie sił Granicy, Krzyża, Odkupiciela, Wyzwoliciela, Wytyczającego granice i Przewodnika, a także początek pierwszego Chrystusa wraz z Duchem Świętym spowodowany [jej] zmianą sposobu myślenia, dokonany przez ich Ojca później niż eony, oraz przygotowanie dzięki wspólnemu zaangażowaniu drugiego Chrystusa, którego nazywają również Zbawicielem. 31.14.2. O tych rzeczach nie mówią jawnie, ponieważ nie wszyscy mogą zrozumieć ich gnozę, w sposób tajemniczy[2] za pośrednictwem Zbawiciela wyjawioną tym, którzy są w stanie ją zrozumieć[3]. 31.14.3. Trzydzieści eonów zostało ukazane, jak wspomnieliśmy[4], za pośrednictwem trzydziestu lat – w czasie których, jak twierdzą, Zbawiciel nie uczynił nic jawnie – i za pośrednictwem przypowieści o robotnikach w winnicy[5]. 31.14.4. Mówią, że Paweł często nazywa Eony w sposób bardzo wyraźny. A nawet przestrzegał ich porządku, mówiąc następująco: „na wszystkie pokolenia eonów eonu”[6]. 31.14.5. Lecz także my w czasie Eucharystii wskazujemy na owe eony, gdy mówimy: „na eony eonów”. I gdziekolwiek jest wspomniany

[1] Na zewnątrz – por. *Panarion* 31, 16, 1nn.

[2] Termin μυστηριωδῶς może wskazywać także na sposób osiągania tej wiedzy, a mianowicie za pośrednictwem rytów misteryjnych. F. Willliams oddaje to pojęcie przez: „mystically”.

[3] Por. Mt 19, 11; 1 Kor 8, 7.

[4] Por. *Panarion* 31, 10, 14.

[5] Por. Mt 20, 1nn.

[6] Por. Ef 3, 21. W polskich przekładach Nowego Testamentu słowo „eon” przekłada się zwykle przez „wiek”.

Αἰῶνας σημαίνειν· καὶ ὅπου ἂν αἰὼν ἢ αἰῶνες ὀνομάζωνται, τὴν ἀναφορὰν [407] εἰς ἐκείνους εἶναι θέλουσιν. 31.14.6. τὴν δὲ τῆς δωδεκάδος τῶν Αἰώνων προβολὴν μηνύεσθαι διὰ τοῦ δωδεκαετῆ ὄντα τὸν κύριον διαλεχθῆναι τοῖς νομοδιδασκάλοις καὶ διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς· δώδεκα γὰρ ἀπόστολοι. 31.14.7. καὶ τοὺς λοιποὺς δεκαοκτὼ Αἰῶνας φανεροῦσθαι διὰ τοῦ μετὰ τὴν [ἐκ] νεκρῶν ἀνάστασιν δεκαοκτὼ μησὶν λέγειν διατετριφέναι αὐτὸν σὺν τοῖς μαθηταῖς· ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν προηγουμένων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ δύο γραμμάτων, τοῦ τε ἰῶτα καὶ τοῦ ἦτα, τοὺς δεκαοκτὼ Αἰῶνας εὐσήμως μηνύεσθαι. 31.14.8. καὶ τοὺς δέκα Αἰῶνας ὡσαύτως διὰ τοῦ ἰῶτα γράμματος, ὃ προηγεῖται τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, σημαίνεσθαι λέγουσιν. καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα «ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ, ἕως ἂν πάντα γένηται».

31.14.9. Τὸ δὲ περὶ τὸν δωδέκατον Αἰῶνα γεγονὸς πάθος ὑποσημαίνεσθαι λέγουσι διὰ τῆς ἀποστασίας Ἰούδα, ὃς δωδέκατος ἦν τῶν ἀποστόλων, καὶ ὅτι τῷ δωδεκάτῳ μηνὶ ἔπαθεν· ἐνιαυτῷ γὰρ ἑνὶ βούλονται αὐτὸν μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ κεκηρυχέναι. 31.14.10. ἔτι τε ἐπὶ τῆς αἱμορροούσης σαφέστατα τοῦτο δηλοῦσθαι· δώδεκα γὰρ ἔτη παθοῦσαν αὐτὴν ὑπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος παρουσίας τεθεραπεῦσθαι, ἁψαμένην τοῦ κρασπέδου αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα «τίς μου ἥψατο;» διδάσκοντα τοὺς μαθητὰς τὸ γεγονὸς ἐν τοῖς Αἰῶσι μυστήριον καὶ τὴν ἴασιν τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος. 31.14.11. ἡ γὰρ παθοῦσα δώδεκα ἔτη ἐκείνη ἡ δύναμις, ἐκτεινομένης αὐτῆς καὶ εἰς ἄπειρον ῥεούσης τῆς οὐσίας, ὡς λέγουσιν, [καὶ][a] εἰ μὴ ἔψαυσε τοῦ φορήματος τοῦ υἱοῦ τουτέστιν τῆς Ἀληθείας τῆς πρώτης τετράδος ἥτις διὰ τοῦ κρασπέδου μεμήνυται, ἀνελύθη ἂν εἰς τὴν [ὅλην] οὐσίαν αὐτῆς. ἀλλὰ ἔστη καὶ ἐπαύσατο τοῦ πάθους· ἡ γὰρ ἐξελθοῦσα δύναμις τοῦ υἱοῦ (εἶναι δὲ [408] ταύτην τὸν Ὅρον θέλουσιν) ἐθεράπευσεν αὐτὴν καὶ τὸ πάθος ἐχώρισεν ἀπ᾽ αὐτῆς.

[a] Pini add. <καὶ>.

„eon" lub „eony", twierdzą, że jest to odniesienie [407] do nich. 31.14.6. [I, 3, 2] Emanacja Dodekady Eonów jest odsłonięta za pośrednictwem debaty Pana z nauczycielami Prawa, ponieważ miał dwanaście lat[1], oraz poprzez Jego wybór apostołów, ponieważ było ich dwunastu[2]. 31.14.7. Pozostałych osiemnaście eonów zostało ukazane poprzez fakt, że po powstaniu z martwych – twierdzą – Pan przebywał z uczniami osiemnaście miesięcy[3]. Ponadto osiemnaście eonów jest wyraźnie ukazane za pośrednictwem dwóch początkowych liter Jego imienia: „joty" i „ety"[4]. 31.14.8. I analogicznie – twierdzą – dziesięć eonów jest objawionych za pośrednictwem „joty", która rozpoczyna Jego imię. I z tego powodu Zbawiciel powiedział: „ani jedna jota i ani jeden znak graficzny nie przeminie, aż się to wszystko stanie"[5].

31.14.9. [I, 3, 3] Namiętność doświadczana przez dwunasty eon jest według nich wzmiankowana przez odstępstwo Judasza, który był dwunastym z apostołów[6], oraz przez fakt, że [Pan] cierpiał w dwunastym miesiącu. Utrzymują, że On nauczał publicznie przez jeden rok po swoim chrzcie[7]. 31.14.10. Ponadto jest to ukazane bardzo wyraźnie w wydarzeniu z kobietą cierpiącą na upływ krwi[8]. Cierpiała ona przez dwanaście lat, a dzięki przyjściu Zbawiciela została uzdrowiona poprzez dotknięcie rąbka Jego szaty. Dlatego Zbawiciel powiedział: „Kto się Mnie dotknął?", pouczając uczniów o istniejącej w eonach tajemnicy i o uleczeniu cierpiącego eona. 31.14.11. Albowiem kobieta cierpiąca dwanaście lat jest ową mocą, ze względu na przedłużanie się jej choroby oraz wylewanie się bez końca jej istoty, jak mówią, gdyby nie dotknęła ubioru Syna, to znaczy Prawdy pierwszej Tetrady, która jest odsłonięta za pośrednictwem rąbka, doszłoby do całkowitego zniszczenia jej istoty. Ale zatrzymała się i pozbyła się choroby. Ponieważ moc, która wyszła od Syna (twierdzą, że to jest [408] Granica), uzdrowiła ją i oddaliła od niej cierpienie.

1 Por. Łk 2, 42.
2 Por. Mt 10, 2 i par.
3 18 miesięcy – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 30, 14. Dz 1, 3 mówią o ukazywaniu się Jezusa przez 40 dni.
4 Jota odpowiada liczbie 10, podczas gdy eta liczbie 8. Por. *Panarion* 50, 3, 4.
5 Por. Mt 5, 18.
6 Mt 10, 2–4 wymienia Judasza na ostatnim, dwunastym miejscu; por. *Panarion* 31, 35, 3.
7 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* II, 22, 12; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce*, I, 21, 145, 3; Orygenes, *O zasadach* IV, 1, 5.
8 Por. Mk 5, 25–30; Łk 8, 43nn.

31.14.12. Τὸ δὲ [τὸν] Σωτῆρα, τὸν ἐκ πάντων ὄντα, τὸ Πᾶν εἶναι διὰ τοῦ λόγου τοῦ «πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν» δηλοῦσθαι λέγουσιν· ὃς τὸ Πᾶν ὢν διήνοιξε τὴν μήτραν τῆς Ἐνθυμήσεως τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος[a] καὶ ἐξορισθείσης ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος, ἣν δὴ καὶ δευτέραν Ὀγδοάδα καλοῦσι, περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. 31.14.13. καὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου δὲ φανερῶς διὰ τοῦτο εἰρῆσθαι λέγουσι «καὶ αὐτός ἐστι τὰ πάντα», καὶ πάλιν «πάντα εἰς αὐτὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα», καὶ πάλιν «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος»· καὶ τό «ἀνακεφαλαιώσασθαι δὲ τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ θεοῦ», [οὕτως] ἑρμηνεύουσιν εἰρῆσθαι καὶ εἴ τινα ἄλλα τοιαῦτα.

31.15.1. Ἔπειτα περὶ τοῦ Ὅρου αὐτῶν, ὃν δὴ καὶ πλείοσιν ὀνόμασιν καλοῦσι, δύο ἐνεργείας ἔχειν αὐτὸν ἀποφαίνονται, τήν τε ἑδραστικὴν καὶ τὴν μεριστικήν· καὶ καθὰ μὲν ἑδράζει καὶ στηρίζει, Σταυρὸν εἶναι, καθὸ δὲ μερίζει καὶ διορίζει, Ὅρον. 31.15.2. τὸν δὲ σωτῆρα οὕτως λέγουσι μεμηνυκέναι τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἑδραστικὴν ἐν τῷ εἰπεῖν «ὃς οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ μοι, μαθητὴς ἐμὸς οὐ δύναται εἶναι» καὶ [πάλιν] «ἄρας τὸν σταυρὸν ἀκολούθει μοι»· 31.15.3. τὴν δὲ διοριστικὴν αὐτοῦ ἐν τῷ εἰπεῖν «οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν». καὶ τὸν Ἰωάννην δὲ λέγουσιν αὐτὸ τοῦτο μεμηνυκέναι, εἰπόντα «τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ». 31.15.4. καὶ διὰ τούτου τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ὅρου μεμηνυκέναι· πτύον γὰρ ἐκεῖνο τὸν σταυρὸν ἑρμηνεύουσιν εἶναι, ὃν δὴ καὶ ἀναλίσκειν τὰ ὑλικὰ πάντα ὡς ἄχυρα πῦρ, καθαίρειν [409] δὲ τοὺς σῳζομένους ὡς τὸ πτύον τὸν σῖτον. 31.15.5. Παῦλον δὲ τὸν ἀπόστολον καὶ αὐτὸν ἐπιμιμνῄσκεσθαι τούτου τοῦ σταυροῦ λέγουσιν οὕτως «ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σῳζομένοις δύναμις θεοῦ», καὶ πάλιν «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἐν μηδενὶ καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι᾽ οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ κόσμῳ».

[a] Holl add. †.

31.14.12. [I, 3, 4] A że Zbawiciel, wywodzący się z wszystkich rzeczy, jest Wszystkim, jest ukazane – jak mówią – poprzez słowa „wszystko płci męskiej otwierające łono”[1]. On, ponieważ jest Wszystkim, otworzył łono cierpiącego eonu – Zamysłu, [który] został wygnany poza Pleromę, nazywaną przez nich również drugą Ogdoadą, o której powiemy nieco później. 31.14.13. Mówią, że właśnie dlatego zostało wyraźnie powiedziane przez Pawła: „on jest wszystkim”[2] i znowu: „wszystko dla niego i wszystko z niego”[3]. I jeszcze: „w Nim mieszka cała pełnia Bóstwa”[4]. Oni interpretują słowa „wszystko zaś w Chrystusie poprzez Boga zostanie zrekapitulowane”[5] oraz inne wypowiedzi w tym znaczeniu.

31.15.1. [I, 3, 5] Następnie wypowiadają się na temat ich Granicy, którą określają wieloma nazwami, ponieważ ma ona dwa działania: stabilizujące oraz tworzące podziały. O ile stabilizuje i wzmacnia, jest Krzyżem, o ile zaś dzieli i oddziela, jest Granicą. 31.15.2. Twierdzą, że w ten sposób Zbawiciel ukazał swoje działania. Najpierw stabilizujące w słowach: „Kto nie niesie swego krzyża, a towarzyszy mi, nie może być moim uczniem”[6] i [znowu]: „Weź krzyż i towarzysz mi”[7]; 31.15.3. jego zaś działanie rozgraniczające w stwierdzeniu: „Nie przyszedłem przynieść pokoju, ale miecz”[8]. Także Jan [Chrzciciel], według nich, to samo ujawnił, gdy powiedział: „Wiejadło w jego ręce. Oczyści klepisko i zbierze zboże do swojego spichlerza, plewy natomiast spali w ogniu nieugaszonym”[9]. 31.15.4. Przez to jest ujawnione działanie Granicy. W ich interpretacji tym wiejadłem jest krzyż, który trawi wszystko, co materialne, jak ogień plewy, oczyszcza [409] natomiast uratowanych jak wiejadło zboże. 31.15.5. Mówią, że i Paweł Apostoł wspomina o tym krzyżu w słowach: „Słowo bowiem krzyża jest głupotą dla tych, co idą na zatracenie, mocą Bożą zaś dla tych, którzy mają być uratowani”[10]. I znowu: „Niech mi się nie stanie, żebym się chlubił w czym innym, jak tylko w krzyżu Chrystusa, przez którego świat został ukrzyżowany dla mnie, a ja dla świata”[11].

1 Łk 2, 23.
2 Por. Kol 3, 11.
3 Por. Rz 11, 36.
4 Kol 2, 9.
5 Por. Ef 1, 10.
6 Por. Łk 14, 27.
7 Por. Mk 8, 34.
8 Mt 10, 34.
9 Mt 3, 12.
10 Por. 1 Kor 1, 18.
11 Por. Ga 6, 14.

31.15.6. Τοιαῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ Πληρώματος αὐτῶν καὶ τοῦ πλάσματος πάντων λέγουσιν, ἐφαρμόζειν βιαζόμενοι τὰ καλῶς εἰρημένα τοῖς κακῶς ἐπινενοημένοις ὑπ᾽ αὐτῶν. καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν πειρῶνται τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι, παρατρέποντες τὰς ἑρμηνείας καὶ ῥᾳδιουργοῦντες τὰς ἐξηγήσεις, ἀλλὰ καὶ ἐκ νόμου καὶ προφητῶν, 31.15.7. ἅτε πολλῶν παραβολῶν καὶ ἀλληγοριῶν εἰρημένων καὶ εἰς πολλὰ ἔλκεσθαι δυναμένων[a] τὸ ἀμφίβολον διὰ τῆς ἐξηγήσεως,[b] δεινοτέρως τῷ πλάσματι αὐτῶν καὶ δολίως ἐφαρμόζοντες αἰχμαλωτίζουσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοὺς μὴ ἑδραίαν τὴν πίστιν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ διαφυλάσσοντας.

31.16.1. Τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος λεγόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν ἐστιν τοιαῦτα· τὴν Ἐνθύμησιν τῆς ἄνω Σοφίας, ἣν καὶ Ἀχαμὼθ καλοῦσιν, ἀφορισθεῖσαν τοῦ [ἄνω] Πληρώματος σὺν τῷ πάθει λέγουσιν ἐν σκιᾶς καὶ κενώματος τόποις ἐκβεβράσθαι κατὰ ἀνάγκην· ἔξω γὰρ φωτὸς ἐγένετο καὶ Πληρώματος, ἄμορφος καὶ ἀνείδεος ὥσπερ ἔκτρωμα, διὰ τὸ μηδὲν κατειληφέναι. 31.16.2. οἰκτείραντα δὲ αὐτὴν τὸν [ἄνω] Χριστὸν καὶ διὰ τοῦ Σταυροῦ ἐπεκταθέντα τῇ ἰδίᾳ δυνάμει μορφῶσαι μόρφωσιν, τὴν κατ᾽ οὐσίαν μόνον ἀλλ᾽ οὐ τὴν κατὰ γνῶσιν· καὶ πράξαντα τοῦτο ἀναδραμεῖν, συστείλαντα αὐτοῦ τὴν δύναμιν, καὶ καταλιπεῖν [αὐτήν], ὅπως αἰσθομένη τοῦ περὶ αὐτὴν πάθους διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Πληρώματος ὀρεχθῇ τῶν διαφερόν- [410] των, ἔχουσά τινα ὀδμὴν ἀφθαρσίας ἐγκαταλειφθεῖσαν αὐτῇ [ὑπὸ] τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. 31.16.3. διὸ καὶ αὐτὴν τοῖς ἀμφοτέροις ὀνόμασι καλεῖσθαι, Σοφίαν τε πατρωνυμικῶς (ὁ γὰρ πατὴρ αὐτῆς Σοφία κλῄζεται) καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀπὸ τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν πνεύματος. 31.16.4. μορφωθεῖσάν τε[c] αὐτὴν καὶ ἔμφρονα γενηθεῖσαν, παραυτίκα δὲ κενωθεῖσαν τοῦ ἀοράτως αὐτῇ συνόντος Λόγου τουτέστιν τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ ζήτησιν ὁρμῆσαι τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς καὶ μὴ δυνηθῆναι καταλαβεῖν αὐτὸ διὰ τὸ κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Ὅρου. καὶ ἐνταῦθα τὸν Ὅρον κωλύοντα αὐτὴν τῆς εἰς τοὔμπροσθεν ὁρμῆς εἰπεῖν «Ἰαώ»· ὅθεν τὸ Ἰαὼ ὄνομα γεγενῆσθαι φάσκουσι. 31.16.5. μὴ δυνηθεῖσαν δὲ διοδεῦσαι τὸν Ὅρον διὰ τὸ συμπεπλέχθαι τῷ πάθει καὶ μόνην ἀπολειφθεῖσαν ἔξω, παντὶ μέρει τοῦ πάθους

[a] Holl add. †.
[b] Holl add. *.
[c] Pini τε; Holl δὲ.

31.15.6. [I, 3, 6] Takie rzeczy mówią o ich Pleromie i ich fikcji odnośnie do wszystkiego, na siłę dopasowując dobre wypowiedzi do ich złych wymysłów. Usiłują tworzyć swoje dowody nie tylko w oparciu o Ewangelie i pisma apostolskie, zmieniając ich sens oraz fałszując interpretacje, lecz także w oparciu o Prawo i Proroków – ponieważ wiele przypowieści i alegorii można rozciągać na wiele [znaczeń] ku niejednoznaczności w interpretacji, bardzo zręcznie i podstępnie dopasowując do swojego fałszu – biorą do niewoli tych spośród [znających] prawdę, którzy nie strzegą czujnie mocnej wiary w jednego Boga, Ojca Wszechmogącego, i w jednego Pana Jezusa Chrystusa, Syna Bożego.

31.16.1. [I, 4, 1] Na temat tego, co na zewnątrz Pleromy, mówią oni następujące rzeczy. Twierdzą, że Zamysł będącej u góry Mądrości, który nazywają także Achamoth, skoro został oddzielony od znajdującej się u góry Pleromy, wraz z namiętnością, z konieczności został wyrzucony na tereny cieniste i puste, ponieważ znalazł się poza światłem i Pleromą bez kształtu i formy jak przedwczesny płód, ponieważ nic nie rozumiał. 31.16.2. Gdy znajdujący się u góry Chrystus zlitował się nad nim i za pośrednictwem Krzyża rozciągnął się własną mocą[1], aby ukształtować postać, lecz tylko co do istoty, a nie co do poznania. Skoro tego dokonał, wrócił, zmniejszył swą moc i pozostawił [ją], aby ona, poznawszy swoją namiętność wywołaną przez oddalenie się od Pleromy, sięgnęła po różne rzeczy [410], mając jakiś zapach nieśmiertelności, zostawiony jej przez Chrystusa i Ducha Świętego. 31.16.3. Toteż i ona nazwana jest oboma nazwami: Mądrością – od imienia ojca (ponieważ jej ojciec jest nazywany „Mądrością") oraz Duchem Świętym od ducha, który jest z Chrystusem. 31.16.4. Chociaż została ukształtowana i uczyniona rozumną, natychmiast jednak została ogołocona z będącego z nią w sposób niewidzialny Logosu, to znaczy Chrystusa. Zabrała się do poszukiwania pozostawionego dla niej światła i nie mogła go objąć, ponieważ przeszkadzała jej w tym Granica. I tutaj Granica, aby jej uniemożliwić poruszanie się do przodu, powiedziała: „Iao". Stąd, jak twierdzą, pochodzi nazwa „Iao"[2]. 31.16.5. Nie mogła przejść Granicy, ponieważ była powiązana z namiętnością i sama pozostawała na zewnątrz, padła ofiarą wszelkich aspektów namiętności, w jej różnych i licznych formach.

[1] Por. *Panarion* 31, 25, 3.
[2] Por. *Panarion* 26, 10, 1.

ὑποπεσεῖν, πολυμεροῦς καὶ πολυποικίλου ὑπάρχοντος, καὶ παθεῖν λύπην μέν, ὅτι οὐ κατέλαβεν, φόβον δέ, μὴ καθάπερ αὐτὴν τὸ φῶς οὕτω καὶ τὸ ζῆν ἐπιλίπῃ, ἀπορίαν τε ἐπὶ τούτοις. ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τὰ πάντα· 31.16.6. καὶ οὐ καθάπερ ἡ μήτηρ αὐτῆς, ἡ πρώτη Σοφία Αἰών, ἑτεροίωσιν ἐν τοῖς πάθεσιν εἶχεν, ἀλλὰ ἐναντιότητα. ἐπισυμβεβηκέναι δ᾽ αὐτῇ καὶ ἑτέραν διάθεσιν, τὴν τῆς ἐπιστροφῆς ἐπὶ τὸν ζωοποιήσαντα.

31.16.7. Ταύτην σύνταξιν καὶ οὐσίαν τῆς ὕλης γεγενῆσθαι λέγουσιν, ἐξ ἧς ὅδε ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἐπιστροφῆς τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Δημιουργοῦ πᾶσαν ψυχὴν τὴν γένεσιν εἰληφέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου καὶ τῆς λύπης τὰ λοιπὰ τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι. 31.16.8. ἀπὸ γὰρ τῶν δακρύων αὐτῆς γεγονέναι πᾶσαν ἔνυγρον οὐσίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ γέλωτος τὴν φωτεινήν, ἀπὸ δὲ τῆς λύπης καὶ ἐκπλήξεως τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα. ποτὲ μὲν γὰρ ἔκλαιε καὶ ἐλυπεῖτο, ὡς λέγουσι, διὰ τὸ καταλελεῖφθαι μόνην ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ κενώματι, ποτὲ δὲ εἰς ἔννοιαν ἥκουσα τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς διεχεῖτο καὶ ἐγέλα, ποτὲ δ᾽ αὖ πάλιν ἐφοβεῖτο, ἄλλοτε δὲ διηπόρει καὶ ἐξίστατο.

31.17.1. Καὶ τί γάρ; τραγῳδία πολλὴ λοιπὸν ἦν ἐνθάδε καὶ φαντασία, [411] ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν ἄλλως καὶ ἄλλως σοβαρῶς ἐκδιηγουμένου, ἐκ ποταποῦ πάθους ἐκ ποίου στοιχείου ἡ οὐσία τὴν γένεσιν εἴληφεν· 31.17.2. ἃ καὶ εἰκότως δοκοῦσί μοι μὴ ἅπαντας θέλειν ἐν φανερῷ διδάσκειν, ἀλλ᾽ ἢ μόνους ἐκείνους τοὺς καὶ μεγάλους μισθοὺς ὑπὲρ τηλικούτων μυστηρίων τελεῖν δυναμένους. 31.17.3. οὐκέτι γὰρ ταῦτα ὅμοια ἐκείνοις περὶ ὧν ὁ κύριος ἡμῶν εἴρηκε «δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε», ἀλλὰ ἀνακεχωρηκότα καὶ τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια μετὰ πολλοῦ καμάτου περιγινόμενα τοῖς φιλοψευδέσι. 31.17.4. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκδαπανήσειε πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἵνα μάθῃ ὅτι ἀπὸ τῶν δακρύων τῆς Ἐνθυμήσεως τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος θάλασσαι καὶ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ καὶ πᾶσα ἔνυδρος οὐσία τὴν γένεσιν εἴληφεν, ἐκ δὲ τοῦ γέλωτος αὐτῆς τὸ φῶς καὶ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ἀμηχανίας τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα;

31.17.5. Βούλομαι δὲ καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν τι τῇ καρποφορίᾳ αὐτῶν. ἐπειδὴ γὰρ ὁρῶ τὰ μὲν γλυκέα ὕδατα ὄντα, οἷον πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ὄμβρους καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐν ταῖς θαλάσσαις ἁλμυρά, ἐπινοῶ μὴ πάντα ἀπὸ τῶν δακρύων αὐτῆς προβεβλῆσθαι, διότι τὸ δάκρυον ἁλμυρὸν τῇ ποιότητι ὑπάρχει. 31.17.6. φανερὸν οὖν ὅτι τὰ ἁλμυρὰ

I doznawała smutku, ponieważ nie mogła objąć [światła], strachu, żeby tak jak światło nie zostawiło jej również i życie, a przy tym konsternacji; pozostawała w całkowitej niewiedzy. 31.16.6. Nie tak jak jej matka, pierwsza Mądrość, eon, ona miała nie zmienność w namiętnościach, lecz przeciwieństwo [w nich]. Zrodziła się u niej i inna postawa, postawa nawrócenia ku temu, który dał [jej] życie.

31.16.7. [I, 4, 2] Twierdzą, że stała się kompozycją i istotą materii, z której składa się ten świat, ponieważ z nawrócenia wzięła początek cała dusza świata i Demiurga, podczas gdy z lęku i smutku powstały pozostałe byty. Z jej łez powstała wszelka substancja wilgotna[1], z jej śmiechu wszelka substancja świecąca, a z jej smutku i lęku materialne elementy świata[2]. 31.16.8. Według nich jednym razem płakała i smuciła się, ponieważ pozostawała sama w ciemności i pustce, innym razem, myśląc o świetle, które ją opuściło, odprężała się i śmiała się, jeszcze innym razem znowu się bała, kiedy indziej zaś trwała w niepewności i była oszołomiona.

31.17.1. [I, 4, 3] Cóż na to powiedzieć? Mamy tu do czynienia z wielkim dramatyzmem, a ponadto z bujną wyobraźnią, [411] ponieważ każdy jeden z nich w inny sposób z dumą szczegółowo opowiada, z jakiej namiętności, z jakiego elementu istota wzięła początek. 31.17.2. To wydaje mi się słuszne, że nie wszystkich chcą jawnie nauczać, lecz tylko tych, którzy mogą zapłacić wielkie sumy za tak wielkie misteria. 31.17.3. Nie jest to już podobne do tych rzeczy, o których nasz Pan powiedział: „Darmo otrzymaliście, darmo dajcie”[3], ponieważ to są przestarzałe, cudowne i głębokie misteria z wielkim wysiłkiem utrzymywane przy życiu dla tych, którzy lubią kłamstwa. 31.17.4. Któż nie wydałby całego swego majątku, by nauczyć się, że z łez Zamysłu – cierpiącego eonu – wzięły początek morza, źródła, rzeki i wszelka wilgotna substancja; z jego śmiechu natomiast światło, a z lęku i bezradności materialne elementy świata?

31.17.5. [I, 4, 4] Sam chciałbym mieć swój wkład w ich plon. Skoro widzę wody, które są słodkie, jak na przykład źródła, rzeki, deszcze i tym podobne, podczas gdy wody w morzach są słone, przypuszczam, że nie wszystkie z jej łez zostały wyemanowane, ponieważ łza pod względem jakościowym jest słona. 31.17.6. Jest więc jasne, że słone

---

1 Termin ἔνυγρος może oznaczać: „żyjący w wodzie, wodny, wilgotny, mokry.

2 ἐκπλήξεως – por. *Panarion* 31, 12, 4.

3 Mt 10, 8.

ὕδατα ταῦτά ἐστι τὰ ἀπὸ τῶν δακρύων. εἰκὸς δὲ αὐτὴν ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ καὶ ἀμηχανίᾳ γεγονυῖαν καὶ ἱδρωκέναι. ἐντεῦθεν δὴ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν ὑπολαμβάνειν δεῖ, πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ εἴ τινα ἄλλα ὕδατα γλυκέα ὑπάρχει τὴν γένεσιν [μὴ] ἐσχηκέναι ἀπὸ τῶν [ἱδρώτων] αὐτῆς. 31.17.7. ἀπίθανον γάρ, μιᾶς ποιότητος οὔσης τῶν δακρύων, τὰ μὲν ἁλμυρά, τὰ δὲ γλυκέα ὕδατα ἐξ αὐτῶν προελθεῖν. τοῦτο δὲ πιθανώτερον, τὰ μὲν εἶναι ἀπὸ τῶν δακρύων, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ἱδρώτων. 31.17.8. ἐπειδὴ [δὲ] καὶ θερμὰ καὶ δριμέα τινὰ ὕδατά ἐστιν ἐν τῷ κόσμῳ, νοεῖν ὀφείλεις τί ποιήσασα καὶ ἐκ ποίου μορίου προήκατο ταῦτα. ἁρμόζουσι γὰρ τοιοῦτοι καρποὶ τῇ ὑποθέσει αὐτῶν.

31.17.9. Διοδεύσασαν οὖν πᾶν πάθος τὴν Μητέρα αὐτῶν καὶ μόγις ὑπερκύψασαν ἐπὶ ἱκεσίαν τραπῆναι τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς τουτέστιν τοῦ Χριστοῦ [412] λέγουσιν· ὃς ἀνελθὼν εἰς τὸ Πλήρωμα αὐτὸς μὲν εἰκὸς ὅτι ὤκνησεν ἐκ δευτέρου κατελθεῖν, τὸν Παράκλητον δὲ ἐξέπεμψεν [πρὸς] αὐτὴν τουτέστι τὸν Σωτῆρα, 31.17.10. ἐνδόντος αὐτῷ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ Πατρὸς καὶ πᾶν ὑπ᾽ ἐξουσίαν παραδόντος καὶ τῶν Αἰώνων δὲ ὁμοίως, ὅπως «ἐν αὐτῷ τὰ πάντα κτισθῇ, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι θεότητες κυριότητες». 31.17.11. ἐκπέμπεται δὲ πρὸς αὐτὴν μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν αὐτοῦ τῶν ἀγγέλων. τὴν δὲ Ἀχαμὼθ ἐντραπεῖσαν αὐτὸν λέγουσιν πρῶτον μὲν κάλυμμα ἐπιθέσθαι δι᾽ αἰδῶ, μετέπειτα δὲ ἰδοῦσαν αὐτὸν σὺν ὅλῃ τῇ καρποφορίᾳ αὐτοῦ προσδραμεῖν αὐτῷ, δύναμιν λαβοῦσαν ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. 31.17.12. κἀκεῖνον μορφῶσαι αὐτὴν μόρφωσιν τὴν κατὰ γνῶσιν καὶ ἴασιν τῶν παθῶν ποιήσασθαι αὐτῆς, χωρίσαντα αὐτὰ αὐτῆς, μὴ ἀμελήσαντα δὲ αὐτῶν (οὐ γὰρ ἦν δυνατὰ ἀφανισθῆναι[a] ὡς τὰ τῆς προτέρας, διὰ τὸ ἑκτικὰ ἤδη καὶ δυνατὰ εἶναι), ἀλλ᾽ ἀποκρίναντα χωρίσει συγχέαι καὶ πῆξαι καὶ ἐξ ἀσωμάτου πάθους εἰς ἀσώματον [τὴν] ὕλην μεταβαλεῖν αὐτά· 31.17.13. εἶθ᾽ οὕτως ἐπιτηδειότητα καὶ φύσιν ἐμπεποιηκέναι αὐτοῖς, ὥστε εἰς συγκρίματα καὶ σώματα ἐλθεῖν, πρὸς τὸ γενέσθαι δύο οὐσίας, τὴν φαύλην [ἐκ] τῶν παθῶν, τήν τε τῆς ἐπιστροφῆς ἐμπαθῆ· καὶ διὰ τοῦτο δυνάμει τὸν Σωτῆρα δεδημιουργηκέναι φάσκουσι. 31.17.14. τὴν δὲ Ἀχαμὼθ ἐκτὸς τοῦ πάθους γενομένην, [καὶ] συλλαβοῦσαν τῇ χαρᾷ τῶν σὺν αὐτῷ φώτων τὴν θεωρίαν (τουτέστιν τῶν ἀγγέλων τῶν μετ᾽ αὐτοῦ) καὶ ἐγκισσήσασαν

[a] Pini ἦν δυνατὰ ἀφανισθῆναι; Holl ἦν δυνατὸν ἀφανισθῆναι <αὐτὰ>.

wody pochodzą z łez. Jest jednak czymś prawdopodobnym, że ona, nieustannie walcząc i pozostając bezradną, pociła się. Z tej racji zgodnie z ich hipotezą trzeba przypuszczać, że źródła, rzeki i inne słodkie wody mają swój początek w jej [pocie]. 31.17.7. Jest jednak czymś nieprawdopodobnym, ponieważ łzy mają jedną jakość, żeby zarówno słone, jak i słodkie wody z nich pochodziły. Jest czymś bardziej prawdopodobnym, że jedne wody są z łez, a inne z potu. 31.17.8. Skoro istnieją na świecie pewne wody zarówno ciepłe, jak i kwaśne, powinieneś zrozumieć, co ona wytworzyła i z jakiej części wydzieliła. Takie owoce pasują do ich założeń.

31.17.9. [I, 4, 5] Gdy Matka przeszła każdą namiętność i z trudem się ukryła, mówią, że ona zwróciła się z błaganiem do światła, które ją opuściło, czyli do Chrystusa. [412] Gdy on wrócił do Pleromy, prawdopodobnie nie miał ochoty zstępować na dół po raz drugi. Lecz wysłał do niej Parakleta, to znaczy Zbawiciela[1], 31.17.10. skoro Ojciec dał mu całą moc i przekazał wszystko pod jego władzę[2] i podobnie eony, aby „w nim wszystko było ustanowione, rzeczy widzialne i niewidzialne, Trony, Bóstwa i Panowania”[3]. 31.17.11. Zostaje do niej wysłany [Chrystus] wraz z towarzyszącymi mu aniołami. Oni mówią, że Achamoth pełna szacunku dla niego, najpierw nałożyła na siebie zasłonę przez wstyd, a następnie, skoro go zobaczyła z całym niesionym przez niego bogactwem, podbiegła do niego, otrzymawszy moc z jego ukazania się. 31.17.12. I on ukształtował jej postać na miarę gnozy[4] i sprawił, że została uleczona z jej namiętności, ponieważ oddzielił je od niej. On nie zignorował ich (bo namiętności nie mogły być zniszczone, jak u wcześniejszej [Mądrości], ponieważ były już utrwalone i silne), lecz skoro je oddzielił, zmieszał je i spoił ze sobą, a następnie z bezcielesnej namiętności zamienił je w bezcielesną materię. 31.17.13. Następnie wytworzył u nich w naturze taką skłonność, że weszły w masy i ciała dla powstania dwóch istot, złej [powstałej z] namiętności oraz innej zdolnej do nawrócenia. Dlatego twierdzą, że Zbawiciel dokonywał dzieła stworzenia mocą. 31.17.14. Gdy Achamoth był daleko od namiętności, uchwyciła[5] z radością wizję świateł towarzyszących mu (to znaczy aniołów, którzy są z nim), i nauczają,

[1] Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 23, 1 (ŹMT 22, 42).
[2] Por. Mt 28, 18; J 13, 3.
[3] Por. Kol 1, 16.
[4] Por. *Panarion* 31, 16, 2.
[5] Czasownik συλλαμβάνω oznacza także „zrozumieć, pojąć”.

αὐτοὺς κεκυηκέναι καρποὺς κατὰ τὴν εἰκόνα [αὐτῶν] διδάσκουσι, κύημα πνευματικὸν καθ᾽ ὁμοίωσιν γεγονὸς τῶν δορυφόρων τοῦ Σωτῆρος.

31.18.1. Τριῶν οὖν ἤδη τούτων ὑποκειμένων κατ᾽ αὐτούς, τοῦ μὲν ἐκ τοῦ πάθους, ὃ ἦν ὕλη· τοῦ δὲ ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς, ὃ ἦν τὸ ψυχικόν· τοῦ δὲ ὃ [413] ἀπεκύησεν, τουτέστιν τὸ πνευματικόν, οὕτως ἐτράπη ἐπὶ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν. 31.18.2. ἀλλὰ τὸ μὲν πνευματικὸν μὴ δεδυνῆσθαι αὐτὴν μορφῶσαι, ἐπειδὴ ὁμοούσιον ὑπῆρχεν αὐτῇ. τετράφθαι δὲ ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τῆς γενομένης ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς ψυχικῆς οὐσίας προβαλεῖν τε τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος μαθήματα. 31.18.3. καὶ πρῶτον [μὲν] μεμορφωκέναι αὐτὴν ἐκ τῆς ψυχικῆς οὐσίας λέγουσι τὸν [θεὸν καὶ][a] Πατέρα καὶ βασιλέα πάντων, τῶν τε ὁμοουσίων αὐτῷ τουτέστιν τῶν ψυχικῶν, ἃ δὴ δεξιὰ καλοῦσι, καὶ τῶν ἐκ τοῦ πάθους καὶ τῆς ὕλης, ἃ δὴ ἀριστερὰ λέγουσι. 31.18.4. πάντα γὰρ τὰ μετ᾽ αὐτὸν φάσκουσι [αὐτὸν] μεμορφωκέναι, λεληθότως κινούμενον ὑπὸ τῆς Μητρός· ὅθεν καὶ Μητροπάτορα καὶ Ἀπάτορα καὶ Δημιουργὸν αὐτὸν καὶ Πατέρα καλοῦσι, τῶν μὲν δεξιῶν πατέρα λέγοντες αὐτὸν τουτέστιν τῶν ψυχικῶν, τῶν δὲ ἀριστερῶν τουτέστιν τῶν ὑλικῶν δημιουργόν, συμπάντων δὲ βασιλέα. 31.18.5. τὴν γὰρ Ἐνθύμησιν ταύτην βουληθεῖσαν εἰς τιμὴν τῶν Αἰώνων τὰ πάντα ποιῆσαι, εἰκόνας λέγουσι πεποιηκέναι αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τὸν Σωτῆρα δι᾽ αὐτῆς. καὶ αὐτὴν μὲν τὴν εἰκόνα[b] τοῦ ἀοράτου Πατρὸς τετηρηκέναι, μὴ γινωσκομένην ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τοῦτον δὲ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, τῶν δὲ λοιπῶν Αἰώνων τοὺς ὑπὸ τούτου γεγονότας ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους.

31.18.6. Πατέρα οὖν καὶ θεὸν λέγουσιν αὐτὸν γεγονέναι τῶν ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος, ποιητὴν ὄντα πάντων ψυχικῶν τε καὶ ὑλικῶν. διακρίναντα γὰρ τὰς δύο οὐσίας συγκεχυμένας καὶ ἐξ ἀσωμάτων σωματοποιήσαντα, δεδημιουργηκέναι τά τε οὐράνια καὶ τὰ γήϊνα, καὶ γεγονέναι ὑλικῶν καὶ ψυχικῶν, δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν δημιουργόν, κούφων καὶ βαρέων, ἀνωφερῶν καὶ κατωφερῶν. 31.18.7. ἑπτὰ γὰρ οὐρανοὺς κατεσκευακέναι, ὧν ἐπάνω τὸν Δημιουργὸν εἶναι λέγουσιν. καὶ διὰ τοῦτο Ἑβδομάδα καλοῦσιν αὐτόν, τὴν δὲ Μητέρα τὴν Ἀχαμὼθ Ὀγδοάδα, ἀποσῴζουσαν τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀρχεγόνου καὶ πρώτης τοῦ Πληρώματος Ὀγδοάδος. 31.18.8. τοὺς δὲ ἑπτὰ οὐρανοὺς [οὐκ] εἶναι νοητούς φασιν, ἀγγέλους δὲ αὐτοὺς ὑποτίθενται, καὶ τὸν

[a] Pini add. <θεὸν καὶ>.
[b] Holl † ἐν εἰκόνι; Pini <τὴν εἰκόνα>.

że została przez nich zapłodniona i poczęła owoce na [ich] obraz, duchowy płód na podobieństwo straży przybocznej Zbawiciela.

31.18.1. [I, 5, 1] Skoro według nich istniały już trzy rzeczywistości: pierwsza powstała z namiętności, którą była materia (*hyle*); druga z nawrócenia, którą była substancja psychiczna (*psychikos*); oraz trzecia, którą [413] ona urodziła, czyli substancja duchowa (*pneumatikos*) – zabrała się zatem do nadawania im kształtu. 31.18.2. Lecz nie mogła ukształtować substancji duchowej, ponieważ sama była jej wpsółistotna. Skierowała się więc do kształtowania powstałej z jej nawrócenia istoty psychicznej (*psychikos*) i wyemanowała rzeczy, których nauczyła się od Zbawiciela. 31.18.3. Twierdzą, że najpierw ukształtowała z substancji psychicznej Boga Ojca i Króla wszystkich rzeczy – rzeczy współistotnych jemu, to znaczy psychicznych (*psychikoi*), które nazywają „prawymi", oraz rzeczy z namiętności i materii, które nazywają „lewymi"[1]. 31.18.4. Mówią, że [on] ukształtował wszystko to, co powstało po nim, niewidocznie kierowany przez Matkę. Stąd nazywają go Matką-Ojcem, Nieposiadającym Ojca, Demiurgiem oraz Ojcem, mówiąc, że on jest ojcem „prawych", czyli psychicznych (*psychikoi*), demiurgiem „lewych", czyli materialnych, królem natomiast wszystkich. 31.18.5. Ponieważ ów Zamysł chciał uczynić wszystko ku czci Eonów, twierdzą, że uczynił ich obrazy, a raczej uczynił je Zbawiciel przez niego. On zachował w obrazie niewidzialnego Ojca, ponieważ nie został rozpoznany przez Demiurga. Ów zaś [obraz] Jednorodzonego Syna, a uczynieni przez niego archaniołowie i aniołowie [obrazy] pozostałych Eonów.

31.18.6. [I, 5, 2] Ponieważ jest stwórcą wszystkich rzeczy psychicznych i materialnych, mówią, że on stał się Ojcem i Bogiem rzeczy znajdujących się poza Pleromą. Skoro rozdzielił zmieszane dwie istoty i z bezcielesnych uczynił cielesne, on stworzył rzeczy niebiańskie i ziemskie oraz stał się Demiurgiem rzeczy materialnych i psychicznych, prawych i lewych, lekkich i ciężkich, dążących do góry i ciążących ku dołowi. 31.18.7. On utworzył siedem niebios, powyżej których – jak twierdzą – znajduje się Demiurg. Dlatego nazywają go Hebdomadą[2], Matkę zaś – Achamoth – nazywają Ogdoadą. On zachowuje liczbę początkowej i pierwszej Ogdoady Pleromy. 31.18.8. Tych siedem niebios, według nich, jest możliwe do rozumowego pojęcia i przypuszczalnie to są aniołowie.

[1] „Lewe", „prawe' – zob. powyżej *Panarion* 21, 4, 5 wraz z notą.
[2] Pojęcie ἑμδομάς oznacza „siódemkę, liczbę siedem, tydzień".

Δημιουργὸν δὲ καὶ αὐτὸν ἄγγελον, θεῷ δὲ ἐοικότα, ὡς καὶ τὸν παράδεισον, [414] ὑπὲρ τρίτον οὐρανὸν ὄντα, τέταρτον ἀρχάγγελον λέγουσι δυνάμει ὑπάρχειν καὶ ἀπὸ τούτου τι εἰληφέναι τὸν Ἀδὰμ διατετριφότα ἐν αὐτῷ.

31.18.9. Ταῦτα δὲ τὸν Δημιουργὸν φάσκουσιν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ μὲν ᾠῆσθαι [κατὰ πάντα] κατασκευάζειν, πεποιηκέναι δ᾽ αὐτὰ τῆς Ἀχαμὼθ προβαλλούσης. οὐρανὸν [γὰρ] πεποιηκέναι μὴ εἰδότα οὐρανόν· καὶ ἄνθρωπον πεπλακέναι, ἀγνοοῦντα τὸν[a] ἄνθρωπον· γῆν τε δεδειχέναι, μὴ ἐπιστάμενον τὴν[b] γῆν· 31.18.10. καὶ ἐπὶ πάντων οὕτως λέγουσιν ἠγνοηκέναι αὐτὸν τὰς ἰδέας ὧν ἐποίει καὶ αὐτὴν τὴν Μητέρα, αὐτὸν δὲ μόνον ᾠῆσθαι πάντα εἶναι. 31.18.11. αἰτίαν δ᾽ αὐτῷ γεγονέναι τὴν Μητέρα τῆς ποιήσεως ταύτης φάσκουσι, τὴν οὕτω βουληθεῖσαν προαγαγεῖν αὐτόν, κεφαλὴν μὲν καὶ ἀρχὴν τῆς ἰδίας οὐσίας, κύριον δὲ τῆς ὅλης πραγματείας. 31.18.12. ταύτην δὲ τὴν Μητέρα καὶ Ὀγδοάδα καλοῦσι καὶ Σοφίαν καὶ Γῆν καὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἅγιον Πνεῦμα καὶ Κύριον ἀρσενικῶς· ἔχειν δὲ τὸν τῆς Μεσότητος τόπον αὐτὴν καὶ εἶναι ὑπεράνω μὲν τοῦ Δημιουργοῦ, ὑποκάτω δὲ ἢ ἔξω τοῦ Πληρώματος μέχρι συντελείας.

31.19.1. Ἐπεὶ οὖν τὴν ὑλικὴν οὐσίαν ἐκ τριῶν παθῶν συστῆναι λέγουσι, φόβου τε καὶ λύπης καὶ ἀπορίας, ἐκ μὲν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τὰ ψυχικὰ τὴν σύστασιν εἰληφέναι· 31.19.2. ἐκ μὲν τῆς ἐπιστροφῆς τὸν Δημιουργὸν βούλονται τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου τὴν λοιπὴν πᾶσαν ψυχικὴν ὑπόστασιν ὡς ψυχὰς ἀλόγων ζῴων καὶ θηρίων καὶ ἀνθρώπων. 31.19.3. [καὶ] διὰ τοῦτο ἀτονώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα πρὸς τὸ γινώσκειν τὰ πνευματικὰ αὐτὸν νενομικέναι μόνον εἶναι θεὸν καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰρηκέναι «ἐγὼ θεός, πλὴν ἐμοῦ οὐδείς». 31.19.4. ἐκ δὲ τῆς λύπης τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διδάσκουσι γεγονέναι· ὅθεν [καὶ] τὸν Διάβολον τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ὃν καὶ Κοσμοκράτορα καλοῦσι, καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τοὺς ἀγ- [415] γέλους καὶ πᾶσαν τὴν πνευματικὴν τῆς πονηρίας ὑπόστασιν. 31.19.5. ἀλλὰ τὸν μὲν Δημιουργὸν υἱὸν ψυχικὸν τῆς Μητρὸς αὐτῶν λέγουσι, τὸν δὲ Κοσμοκράτορα κτίσμα τοῦ Δημιουργοῦ. καὶ τὸν μὲν Κοσμοκράτορα γινώσκειν τὰ ὑπὲρ αὐτόν, ὅτι πνεῦμά ἐστι τῆς πονηρίας, τὸν δὲ Δημιουργὸν ἀγνοεῖν, ἅτε ψυχικὸν ὑπάρχοντα. 31.19.6. οἰκεῖν δὲ τὴν Μητέρα αὐτῶν

[a] Holl [τὸν].
[b] Holl [τὴν].

Także sam Demiurg jest aniołem, podobnym jednak do Boga. Również o raju, [414] który znajduje się powyżej trzeciego nieba, mówią, że ze względu na swoją moc jest czwartym[1] archaniołem i że Adam otrzymał coś od niego, gdy przebywał w niebie.

31.18.9. [I, 5, 3] Twierdzą, że Demiurg sądził, że on z siebie samego [w całości] to zrobił, lecz uczynił te rzeczy, ponieważ Achamoth je wyemanowała. On uczynił niebo, chociaż nie znał nieba, ukształtował człowieka, chociaż nie znał człowieka. Uczynił ziemię, chociaż nie miał świadomości, czym jest ziemia. 31.18.10. I we wszystkich przypadkach tak samo mówią, że nie znał pierwowzorów rzeczy, które czynił, ani samej Matki, lecz sądził, że tylko on sam był wszystkim. 31.18.11. Twierdzą, że Matka była przyczyną tego jego działania, ponieważ w ten sposób chciała wybrać jego – głowę i zasadę własnej istoty – na Pana wszystkich dzieł. 31.18.12. Nazywają tę Matkę Ogdoadą, Mądrością, Ziemią, Jerozolimą, Duchem Świętym i, w rodzaju męskim, Panem[2]. Ona zajmuje miejsce Stanu Pośredniego i jest ponad Demiurgiem, lecz poniżej albo na zewnątrz Pleromy aż do skończenia[3].

31.19.1. [I, 5, 4] Twierdzą, że istota materialna składa się z trzech namiętności: z lęku, smutku i konsternacji. Z lęku i nawrócenia wzięły początek byty psychiczne (*psichika*). 31.19.2. Z nawrócenia – według ich pragnienia – miał początek Demiurg, z lęku natomiast cała pozostała psychiczna substancja, jak dusze nierozumnych zwierząt, dzikich bestii i ludzi. 31.19.3. I ponieważ on jest zbyt słaby, aby poznać rzeczy psychiczne (*psychika*), uznał, że on sam jest Bogiem i powiedział przez proroków: „Ja jestem Bogiem, nie ma innego oprócz mnie”[4]. 31.19.4. Nauczają, że ze smutku pochodzą „duchy niegodziwości”[5], z niego ma początek zarówno Diabeł, którego nazywają także Władcą Świata, jak i demony, aniołowie [415] i cała zła duchowa substancja. 31.19.5. Lecz oni twierdzą, że Demiurg jest psychicznym (*psychikos*) synem ich Matki, Władca Świata natomiast jest stworzeniem Demiurga. Władca Świata zna to, co jest ponad nim, ponieważ jest złym duchem, lecz Demiurg nie zna, ponieważ jest bytem psychicznym. 31.19.6. Ich Matka zamieszkuje miejsce

[1] Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 51, 1 (ŹMT 22, 60).
[2] Por. Rdz 1, 2; Ga 4, 26; Ap 21, 1–2.
[3] Pojęcie συντέλεια oznacza zakończenie w sensie spełnienia, zrealizowania, dojścia do pełni (por. Mt 28, 20); μεσότης por. *Panarion* 31, 6, 5.
[4] Por. Iz 45, 5; 46, 9.
[5] Ef 6, 12.

εἰς τὸν ὑπερουράνιον τόπον τουτέστιν ἐν τῇ Μεσότητι, τὸν Δημιουργὸν δὲ εἰς τὸν ἐπουράνιον τόπον τουτέστιν ἐν τῇ Ἑβδομάδι, τὸν [δὲ] Κοσμοκράτορα ἐν τῷ καθ᾽ ἡμᾶς κόσμῳ. 31.19.7. ἐκ δὲ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ἀμηχανίας ὡς ἐκ τοῦ [ἐκ]στασιμωτέρου τὰ σωματικὰ καθὼς προείπαμεν τοῦ κόσμου στοιχεῖα γεγονέναι· γῆν μὲν κατὰ τὴν ἐκπλήξεως στάσιν, ὕδωρ δὲ κατὰ τὴν φόβου κίνησιν, ἀέρα δὲ κατὰ τὴν λύπης πῆξιν· τὸ δὲ πῦρ ἅπασιν αὐτοῖς ἐμπεφυκέναι θάνατον καὶ φθοράν, ὡς καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῖς τρισὶ πάθεσιν ἐγκεκρύφθαι διδάσκουσι.

31.19.8. Δημιουργήσαντα δὴ τὸν κόσμον πεποιηκέναι καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν χοϊκόν, οὐκ ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ξηρᾶς γῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀοράτου οὐσίας, ἀπὸ τοῦ κεχυμένου καὶ ῥευστοῦ τῆς ὕλης λαβόντα· καὶ εἰς τοῦτον ἐμφυσῆσαι τὸν ψυχικὸν διορίζονται. 31.19.9. καὶ τοῦτον εἶναι τὸν κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γεγονότα, καὶ κατ᾽ εἰκόνα μὲν τὸν ὑλικὸν ὑπάρχειν, παραπλήσιον μέν, ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοούσιον ὄντα τῷ θεῷ· καθ᾽ ὁμοίωσιν δὲ τὸν ψυχικόν, ὅθεν καὶ πνεῦμα ζωῆς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰρῆσθαι, ἐκ πνευματικῆς ἀπορροίας οὖσαν. 31.19.10. ὕστερον δὲ περιτεθεῖσθαι λέγουσιν αὐτῷ τὸν δερμάτινον χιτῶνα· τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητὸν σαρκίον εἶναι θέλουσι.

31.19.11. Τὸ δὲ κύημα τῆς Μητρὸς αὐτῶν τῆς Ἀχαμὼθ ὃ κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ τὸν Σωτῆρα ἀγγέλων ἀπεκύησεν, ὁμοούσιον ὑπάρχον τῇ Μητρὶ [416] πνευματικόν, καὶ αὐτὸ ἠγνοηκέναι τὸν Δημιουργὸν λέγουσι καὶ λεληθότως κατατεθεῖσθαι εἰς αὐτὸν μὴ εἰδότος αὐτοῦ, ἵνα δι᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ ψυχὴν σπαρὲν καὶ εἰς τὸ ὑλικὸν τοῦτο σῶμα, κυοφορηθέν [τε] ἐν τούτοις καὶ αὐξηθὲν ἕτοιμον γένηται πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ τελείου [Λόγου]. 31.19.12. ἔλαθεν οὖν, ὥς φασι, τὸν Δημιουργὸν ὁ συγκατασπαρεὶς τῷ ἐμφυσήματι αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Σοφίας πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀρρήτῳ [δυνάμει καὶ] προνοίᾳ. ὡς γὰρ τὴν Μητέρα ἠγνοηκέναι, οὕτω καὶ τὸ σπέρμα αὐτῆς· ὃ δὴ καὶ αὐτὸ Ἐκκλησίαν εἶναι λέγουσιν, ἀντίτυπον τῆς ἄνω Ἐκκλησίας. 31.19.13. καὶ τοῦτο εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἄνθρωπον ἀξιοῦσιν· ὥστε ἔχειν αὐτοὺς τὴν μὲν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τὸ δὲ σῶμα ἀπὸ τοῦ χοὸς καὶ τὸ σαρκικὸν ἀπὸ τῆς ὕλης, τὸν δὲ πνευματικὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς Μητρὸς τῆς Ἀχαμώθ.

znajdujące się powyżej niebios, czyli Stan Pośredni, Demiurg miejsce w niebie, czyli w Hebdomadzie, [podczas gdy] Władca Świata w naszym świecie. 31.19.7. Z konsternacji i zmieszania natomiast jak z czegoś o większym ciężarze, jak wspomnieliśmy, powstały cielesne elementy świata: ziemia ze względu na nieruchomość zmieszania, woda ze względu na ruch lęku, powietrze ze względu na trwałość smutku. Nauczają natomiast, że ogień jest im wszystkim wrodzony jak śmierć i zniszczenie, podobnie jak niewiedza została ukryta w tych trzech namiętnościach.

31.19.8. [I, 5, 5] Po stworzeniu świata uczynił również człowieka powstałego z ziemi, nie wziął go z tej suchej ziemi, lecz z niewidzialnej substancji, z rozlanej i płynnej materii. Wyjaśniają, że do jego wnętrza tchnął element psychiczny. 31.19.9. I on jest tym, który się stał „na obraz i podobieństwo”[1], i materialny człowiek jest na obraz, jest bardzo podobny do Boga, lecz nie współistotny. Psychiczny zaś na podobieństwo, dlatego mówią, że jego istota jest „duchem życia”[2], ponieważ pochodzi z duchowego strumienia. 31.19.10. Następnie zaś, twierdzą, włożono na niego skórzane okrycie[3]. To, według nich, jest kawałek ciała[4] dostępny zmysłom.

31.19.11. [I, 5, 6] Płód ich Matki Achamoth, który zrodziła podczas wizji aniołów wokół Zbawiciela, jest współistotny Matce, czyli duchowy. [416] Mówią, że on nie poznał Demiurga i potajemnie został w nim umieszczony, nie wiedząc o tym, aby za jego pośrednictwem został zasiany w duszy, która od niego pochodzi i w tym materialnym ciele, aby będąc w nich jak płód i rozwijając się, stał się gotowy na przyjęcie doskonałego [Logosu]. 31.19.12. Pozostał więc ukryty, jak twierdzą, przed Demiurgiem człowiek duchowy[5] zasiany jego tchnieniem przez Mądrość dzięki niewyrażalnej [mocy] i opatrzności. Jak bowiem nie znał Matki, tak samo i jej nasienia, o którym mówią, że jest Kościołem – odbiciem Kościoła znajdującego się u góry. 31.19.13. Uważają, że to jest człowiek wewnętrzny[6]. Tak więc oni mają duszę od Demiurga, ciało z ziemi, a mięso (*to sarkikon*) z materii, człowieka duchowego[7] natomiast z Matki Achamoth.

---

1 Por. Rdz 1, 26.
2 Ap 11, 11.
3 Por. Rdz 3, 21; *Panarion* 64, 21, 16; 64, 21, 19; 64, 25, 3; 64, 30, 8; 64, 31, 1; 64, 31, 7; 64, 32, 6; 64, 65, 5; *Ancoratus* 68, 8; Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 55, 1 (ŹMT 22, 62).
4 Termin σαρκίον jest zdrobnieniem od σάρξ.
5 Por. 1 Kor 2, 15.
6 Dosłownie: „człowiek w nich”, czyli wewnętrzny – por. Rz 7, 22; 1 Kor 2, 14.
7 Por. 1 Kor 2, 15.

31.20.1. Τριῶν οὖν ὄντων τὸ μὲν ὑλικόν, ὃ καὶ ἀριστερὸν καλοῦσι, κατὰ ἀνάγκην ἀπόλλυσθαι λέγουσιν, ἅτε μηδεμίαν ἐπιδέξασθαι πνοὴν ἀφθαρσίας δυνάμενον· τὸ δὲ ψυχικόν, ὃ καὶ δεξιὸν προσαγορεύουσιν, ἅτε μέσον ὂν τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ, ἐκεῖσε χωρεῖν, ὅπου ἂν καὶ τὴν πρόσκλισιν ποιήσηται· 31.20.2. τὸ δὲ πνευματικὸν ἐκπεπέμφθαι, ὅπως ἐνθάδε τῷ ψυχικῷ συζυγὲν μορφωθῇ, συμπαιδευθὲν αὐτῷ ἐν τῇ ἀναστροφῇ. καὶ τοῦτ᾽ εἶναι λέγουσι τὸ ἅλας καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ἔδει γὰρ τῷ ψυχικῷ καὶ αἰσθητῶν παιδευμάτων· διὸ καὶ κόσμον κατεσκευάσθαι λέγουσι. 31.20.3. καὶ τὸν σωτῆρα δὲ ἐπὶ τοῦτο παραγεγονέναι τὸ ψυχικόν, ἐπεὶ καὶ[a] αὐτεξούσιόν ἐστιν, ὅπως αὐτὸ σώσῃ. 31.20.4. ὧν γὰρ ἤμελλε σῴζειν, τὰς ἀπαρχὰς αὐτὸν εἰληφέναι φάσκουσιν, ἀπὸ μὲν τῆς Ἀχαμὼθ τὸ πνευματικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ Δημιουργοῦ ἐνδεδύσθαι τὸν ψυχικὸν Χριστόν, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκονομίας περιτεθεῖσθαι σῶμα, ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν, κατεσκευασμένον δὲ ἀρρήτῳ τέχνῃ πρὸς τὸ καὶ ὁρατὸν καὶ ψηλαφητὸν καὶ παθητὸν γενέσθαι. καὶ ὑλικὸν [417] δὲ οὐδ᾽ ὁτιοῦν εἰληφέναι λέγουσιν αὐτόν· μὴ γὰρ εἶναι τὴν ὕλην δεκτικὴν σωτηρίας. 31.20.5. τὴν δὲ συντέλειαν ἔσεσθαι, ὅταν μορφωθῇ καὶ τελειωθῇ γνώσει πᾶν τὸ πνευματικόν, τουτέστιν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι οἱ τὴν τελείαν γνῶσιν ἔχοντες περὶ θεοῦ καὶ [τὰ] τῆς Ἀχαμὼθ μεμυημένοι μυστήρια· εἶναι δὲ τούτους [ἑαυτοὺς] ὑποτίθενται. 31.20.6. ἐπαιδεύθησαν δὲ τὰ ψυχικὰ οἱ ψυχικοὶ ἄνθρωποι, οἱ δι᾽ ἔργων καὶ πίστεως ψιλῆς βεβαιούμενοι καὶ μὴ τὴν τελείαν γνῶσιν ἔχοντες· εἶναι δὲ τούτους ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡμᾶς λέγουσι. 31.20.7. διὸ καὶ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀγαθὴν πρᾶξιν ἀποφαίνονται (ἄλλως γὰρ ἀδύνατον σωθῆναι), αὐτοὺς δὲ μὴ διὰ πράξεως ἀλλὰ διὰ τὸ φύσει πνευματικοὺς εἶναι πάντῃ τε καὶ πάντως σωθήσεσθαι

[a] Pini [καὶ].

31.20.1. [I, 6, 1] Istnieją zatem trzy byty: materialny (*hylikos*), który nazywają również lewym, z konieczności – jak twierdzą – ginie, ponieważ nie potrafi przyjąć żadnego tchnienia nieśmiertelności; psychiczny (*psychikos*), który nazywają także prawym[1], znajdując się jakby w środku pomiędzy duchowym i materialnym, tam się udaje, gdziekolwiek sobie upodoba[2]; 31.20.2. duchowy (*pneumatikos*) z kolei został posłany, aby tam w połączeniu z psychicznym został ukształtowany i wychowany z nim w [odpowiednim] sposobie życia. To jest według nich sól oraz światło świata[3]. Psychiczny potrzebował bowiem nawet nauk możliwych do odbioru przez zmysły. Dlatego też, mówią, został stworzony świat. 31.20.3. Również Zbawiciel przyszedł z tego powodu do psychicznego, ponieważ jest wolny, aby go uratować. 31.20.4. Twierdzą, że on przyjął pierwociny[4] tych, których zamierzał ocalić: od Achamoth element duchowy (*pneumatikon*), od Demiurga przyodział się psychicznym (*psychikon*) Chrystusem, z ekonomii okrył się ciałem, które miało substancję psychiczną i które zostało przygotowane za pomocą niemożliwej do opisania sztuki, aby stało się możliwe do zobaczenia, do dotknięcia i podatne na doznania. [417] Lecz twierdzą, że nie otrzymał on niczego materialnego[5], ponieważ materia nie jest zdolna do przyjęcia zbawienia. 31.20.5. Ostateczny koniec nastąpi wtedy, gdy dzięki wiedzy zostanie ukształtowane i doprowadzone do pełni wszystko, co duchowe, to znaczy ludzie duchowi (*pneumatikoi*), którzy mają doskonałą wiedzę o Bogu i zostali wtajemniczeni w misteria Achamoth. Wyjaśniają, że [oni sami] są tymi ludźmi. 31.20.6. [I, 6, 2] O tym, co psychiczne (*ta psychika*), zostali pouczeni ludzie psychiczni (*psychikoi*), którzy choć zostali umocnieni za pośrednictwem czynów oraz czystej wiary, to jednak nie mają doskonałej wiedzy. Mówią, że my, którzy należymy do Kościoła, jesteśmy tymi ludźmi. 31.20.7. Toteż oświadczają, że jest dla nas czymś koniecznym spełnianie dobrych czynów (ponieważ w inny sposób nie możemy być zbawieni), oni sami zaś, jak głoszą, w każdym razie będą zbawieni, nie przez czyny, ale dlatego, że z natury są całkowicie

1 Por. *Panarion* 21, 4, 5; 25, 5, 2; 31, 1, 5; 31, 18, 3; 34, 12, 14.

2 Czyli posiada wolną wolę – por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 56, 3 (ŹMT 22, 63); Orygenes, JKom XX, 8, 54; XXVIII, 24, 179. 183; M. Simonetti, *„Psychè" e „psychikòs" nella gnosi valentiniana*, RSLR 2 (1966), s. 21–42.

3 Por. Mt 5, 13–14.

4 Por. Rz 8, 23; 11, 16 itd.

5 Poglądy doketystyczne – por. *Panarion* 21, 1, 3; Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 47, 3; 59, 4 (ŹMT 22, 58. 64).

δογματίζουσιν. 31.20.8. ὡς γὰρ τὸ χοϊκὸν ἀδύνατον σωτηρίας μετασχεῖν (οὐ γὰρ εἶναι δεκτικὸν αὐτῆς λέγουσιν αὐτό), οὕτως πάλιν τὸ πνευματικόν, ὃ αὐτοὶ εἶναι θέλουσιν, ἀδύνατον φθορὰν καταδέξασθαι, κἂν ὁποίαις συγκαταγένωνται πράξεσιν. 31.20.9. ὃν γὰρ τρόπον χρυσὸς ἐν βορβόρῳ κατατεθεὶς οὐκ ἀποβάλλει τὴν καλλονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν φύσιν διαφυλάττει, τοῦ βορβόρου μηδὲν ἀδικῆσαι δυναμένου τὸν χρυσόν, οὕτω δὲ καὶ αὐτοὺς λέγουσι, κἂν ἐν ὁποίαις ὑλικαῖς πράξεσι καταγένωνται, μηδὲν αὐτοὺς παραβλάπτεσθαι μηδὲ ἀποβάλλειν τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν.

31.21.1. Διὸ δὴ καὶ τὰ ἀπειρημένα πάντα ἀδεῶς οἱ τελειότατοι πράττουσιν αὐτῶν, περὶ ὧν αἱ γραφαὶ διαβεβαιοῦνται τοὺς ποιοῦντας αὐτὰ βασιλείαν θεοῦ μὴ κληρονομήσειν. 31.21.2. καὶ γὰρ εἰδωλόθυτα ἀδιαφόρως ἐσθίουσι, μηδὲν μολύνεσθαι ὑπ᾽ αὐτῶν ἡγούμενοι, καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἑορτάσιμον [418] τῶν ἐθνῶν τέρψιν εἰς τιμὴν τῶν εἰδώλων γινομένην πρῶτοι συνίασιν, ὡς μηδὲ τῆς παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεμισημένης [τῆς] τῶν θηριομάχων καὶ μονομαχίας ἀνδροφόνου θέας ἀπέχεσθαι ἐνίους αὐτῶν· 31.21.3. οἱ δὲ καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς κατακόρως δουλεύοντες, τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρκικοῖς τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικοῖς ἀποδίδοσθαι λέγουσιν. 31.21.4. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν λάθρα τὰς διδασκομένας ὑπ᾽ αὐτῶν τὴν διδαχὴν ταύτην γυναῖκας διαφθείρουσιν, ὡς πολλάκις ὑπ᾽ ἐνίων αὐτῶν ἐξαπατηθεῖσαι, ἔπειτα ἐπιστρέψασαι γυναῖκες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ σὺν τῇ λοιπῇ πλάνῃ καὶ τοῦτο ἐξωμολογήσαντο· 31.21.5. οἱ δὲ καὶ κατὰ τὸ φανερὸν ἀπερυθριάσαντες, ὧν ἂν ἐρασθῶσι γυναικῶν, ταύτας ἀπ᾽ ἀνδρῶν ἀποσπάσαντες ἰδίας γαμετὰς ἠγήσαντο. 31.21.6. ἄλλοι δ᾽ αὖ πάλιν σεμνῶς κατ᾽ ἀρχάς, ὡς μετὰ ἀδελφῶν προσποιούμενοι συνοικεῖν, προϊόντος τοῦ χρόνου ἠλέγχθησαν, ἐγκύμονος τῆς ἀδελφῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ γενηθείσης.

31.21.7. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ μυσαρὰ καὶ ἄθεα πράσσοντες ἡμῶν μέν, διὰ τὸν φόβον τοῦ θεοῦ φυλασσομένων καὶ μέχρις ἐννοίας καὶ λόγου ἁμαρτεῖν, κατατρέχουσιν ὡς ἰδιωτῶν καὶ μηδὲν ἐπισταμένων, ἑαυτοὺς δὲ ὑπερυψοῦσι, τελείους ἀποκαλοῦντες καὶ σπέρματα ἐκλογῆς. 31.21.8. ἡμᾶς μὲν γὰρ ἐν χρήσει τὴν χάριν λαμβάνειν λέγουσι, διὸ καὶ ἀφαιρεθήσεσθαι αὐτῆς·

duchowi (*pneumatikoi*)[1]. 31.20.8. Nie jest bowiem możliwe, aby to, co ziemskie, miało udział w zbawieniu (twierdzą, że ono nie jest zdolne do przyjęcia zbawienia), analogicznie z kolei to, co duchowe – do czego w ich mniemaniu się zaliczają – nie może przyjąć zniszczenia, niezależnie od czynów, w których brałoby udział. 31.20.9. Jak bowiem złoto leżące w błocie nie traci swojej wartości[2], ale zachowuje własną naturę, ponieważ błoto nie jest w stanie wyrządzić złotu żadnej szkody, tak samo oni w jakichkolwiek materialnych zdarzeniach braliby udział – mówią – ani nie doznają szkody, ani nie tracą duchowej substancji.

31.21.1. [I, 6, 3] Toteż najdoskonalsi spośród nich spełniają bez lęku wszystkie zakazane czyny, o których Pisma stanowczo twierdzą, że „ci, którzy je czynią, królestwa Bożego nie odziedziczą”[3]. 31.21.2. Jedzą także bez różnicy mięso ofiarowane bożkom, uważając, że nie są przez nie splamieni[4]. I na każdą rozrywkę związaną ze świętem [418] pogańskim, celebrowaną ku czci bożków, przychodzą jako pierwsi. Niektórzy z nich nie powstrzymują się nawet od oglądania – znienawidzonego przez Boga i ludzi – zabijania ludzi w czasie walk gladiatorów z dzikimi zwierzętami oraz gladiatorów pomiędzy sobą. 31.21.3. Jedni, będąc przesadnie oddani przyjemnościom cielesnym, mówią, że rzeczy cielesne są oddawane cielesnym, a duchowe duchowym. 31.21.4. Inni z nich potajemnie demoralizują kobiety, nauczane przez nich tej doktryny, tak że często oszukane przez niektórych z nich, skoro nawróciły się do Kościoła Bożego, oprócz innych błędów wyznawały także i ten. 31.21.5. Inni zaś zupełnie utracili wstyd i otwarcie odciągają kobiety, w których się zakochali, od mężów i żenią się z nimi. 31.21.6. Jeszcze inni z kolei początkowo [zachowują się] powściągliwie, udając, że mieszkają jak z siostrami, z biegiem czasu zostaje im udowodniona wina, skoro „siostra” staje się brzemienna dzięki „bratu”.

31.21.7. [I, 6, 4] Spełniając jeszcze wiele innych ohydnych i bezbożnych czynów, traktują nas – którzy ze względu na bojaźń Bożą pilnujemy się, aby nie zgrzeszyć nawet myślą czy słowem – jak nieuków i ludzi, którzy nic nie rozumieją, sami natomiast wywyższają się, nazywając się „doskonałymi” oraz „nasieniem wybrania”. 31.21.8. Twierdzą, że my otrzymujemy łaskę w użytkowanie, toteż zostanie ona nam zabrana. Oni

---

1 Por. *Panarion* 32, 5, 3; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce*, II, 3, 10, 2; III, 1, 3, 3.
2 Termin καλλονή oznacza piękno oraz dobrą jakość.
3 Por. Ga 5, 21.
4 Wbrew zakazowi apostołów – por. Dz 15, 29.

αὐτοὺς δὲ ἰδιόκτητον ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀνονομάστου συζυγίας κατεληλυθυῖαν ἔχειν τὴν χάριν, καὶ διὰ τοῦτο προστεθήσεσθαι αὐτοῖς· διὸ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου δεῖν αὐτοὺς ἀεὶ τὸ τῆς συζυγίας μελετᾶν μυστήριον. 31.21.9. καὶ τοῦτο πείθουσι τοὺς ἀνοήτους, αὐταῖς λέξεσι λέγοντες οὕτως· ὃς ἂν ἐν κόσμῳ γενόμενος γυναῖκα οὐκ ἐφίλησεν, ὥστε αὐτὴν κρατηθῆναι, οὐκ ἔστιν ἐξ ἀληθείας καὶ οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν· ὁ δὲ ἀπὸ κόσμου ὢν [μὴ] κρατηθεὶς γυναικὶ οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν διὰ τὸ ἐν ἐπιθυμίᾳ κρατη- [419] θῆναι γυναικός. 31.21.10. διὰ τοῦτο οὖν ἡμῖν, οὓς ψυχικοὺς ὀνομάζουσι καὶ ἐκ κόσμου εἶναι λέγουσι, [καὶ] ἀναγκαίαν εἶναι τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀγαθὴν πρᾶξιν, ἵνα δι᾽ αὐτῆς ἔλθωμεν εἰς τὸν τῆς Μεσότητος τόπον, αὐτοῖς δέ, πνευματικοῖς τε καὶ τελείοις καλουμένοις, μηδαμῶς. οὐ γὰρ πρᾶξις εἰς Πλήρωμα εἰσάγει, ἀλλὰ τὸ σπέρμα τὸ ἐκεῖθεν νήπιον μὲν ἐκπεμπόμενον, ἐνθάδε [δὲ] τελειούμενον.

31.21.11. Ὅταν δὲ πᾶν τὸ σπέρμα τελειωθῇ, τὴν μὲν Ἀχαμὼθ τὴν Μητέρα αὐτῶν μεταστῆναι τοῦ τῆς Μεσότητος τόπου λέγουσι καὶ ἐντὸς Πληρώματος εἰσελθεῖν καὶ ἀπολαβεῖν τὸν νυμφίον αὐτῆς τὸν Σωτῆρα, τὸν ἐκ πάντων γεγονότα, ἵνα συζυγία γένηται τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Σοφίας τῆς Ἀχαμώθ. καὶ τοῦτο εἶναι νυμφίον καὶ νύμφην, νυμφῶνα δὲ τὸ πᾶν Πλήρωμα. 31.21.12. τοὺς δὲ πνευματικοὺς ἀποδυσαμένους τὰς ψυχὰς καὶ πνεύματα νοερὰ γενομένους, ἀκρατήτως καὶ ἀοράτως ἐντὸς Πληρώματος εἰσελθόντας, νύμφας ἀποδοθήσεσθαι τοῖς περὶ τὸν Σωτῆρα ἀγγέλοις. 31.21.13. τὸν δὲ Δημιουργὸν μεταβῆναι καὶ αὐτὸν εἰς τὸν τῆς Μητρὸς Σοφίας τόπον, τουτέστιν ἐν τῇ Μεσότητι. τάς τε τῶν δικαίων ψυχὰς ἀναπαύσεσθαι καὶ αὐτὰς ἐν τῷ τῆς Μεσότητος τόπῳ· μηδὲν γὰρ ψυχικὸν ἐντὸς Πληρώματος χωρεῖν. 31.21.14. τούτων δὲ γενομένων οὕτως τὸ ἐμφωλεῦον τῷ κόσμῳ πῦρ ἐκλάμψαν καὶ ἐξαφθὲν καὶ κατεργασάμενον πᾶσαν ὕλην συναναλωθήσεσθαι αὐτῇ καὶ εἰς τὸ μηκέτ᾽ εἶναι χωρήσειν διδάσκουσι. τὸν δὲ Δημιουργὸν μηδὲν τούτων ἐγνωκέναι ἀποφαίνονται πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας.

31.22.1. Εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες προβαλέσθαι αὐτὸν καὶ Χριστόν, υἱὸν ἴδιον, ἀλλὰ καὶ * ψυχικόν, [καὶ] περὶ τούτου διὰ τῶν προφητῶν λελαληκέναι. εἶναι δὲ τοῦτον τὸν διὰ Μαρίας διοδεύσαντα, καθάπερ ὕδωρ διὰ σωλῆνος ὁδεύει, καὶ εἰς τοῦτον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος κατελθεῖν

natomiast mają łaskę na własność, która zstąpiła z góry od niemożliwej do wypowiedzenia i nazwania sydzygii, i z tego względu będzie im dodana[1]. Dlatego jest konieczne, żeby na wszelki sposób i nieustannie medytowali misterium sydzygii. 31.21.9. I nakłaniają do tego głupich, mówiąc tymi słowami: „ktokolwiek jest na świecie, a nie kochał kobiety, tak żeby ona była mu uległa, nie jest z prawdy i nie pójdzie do prawdy. Ten natomiast, kto jest ze świata, a uległ kobiecie, nie pójdzie do prawdy, ponieważ posiadł ją z pożądliwości". [419] 31.21.10. Dlatego dla nas, których nazywają psychikami (*psychikoi*) i mówią, że jesteśmy ze świata, jest czymś koniecznym wstrzemięźliwość i czynienie dobra, abyśmy przez to weszli do miejsca znajdującego się w środku; dla nich natomiast, nazywanych duchowymi (*pneumatikoi*) i doskonałymi, w ogóle nie ma takiej potrzeby. Do Pleromy wprowadza bowiem nie działanie, lecz nasienie, które jest wysyłane stamtąd jak niemowlę, które tutaj dojrzewa.

31.21.11. [I, 7, 1] Gdy całe to nasienie dojdzie do dojrzałości, mówią, że ich Matka Achamoth opuszcza miejsce znajdujące się w Środku, wchodzi do wnętrza Pleromy i otrzymuje jako swojego oblubieńca Zbawiciela, który powstał ze wszystkich, aby doszło do powstania sydzygii Zbawiciela i Mądrości Achamoth. I to jest oblubieniec oraz oblubienica, komnatą małżeńską[2] jest natomiast cała Pleroma. 31.21.12. Ci zaś duchowi (*pneumatycy*) pozbawieni dusz, stali się rozumnymi duchami, weszli niezauważeni ani niezatrzymywani do wnętrza Pleromy, aby zostać oddanymi jako oblubienice aniołom wokół Zbawiciela. 31.21.13. Ponadto sam Demiurg przeniósł się do miejsca Matki Mądrości, to znaczy do Stanu Pośredniego. Także same dusze sprawiedliwych odpoczną w miejscu znajdującym się w środku, ponieważ nic psychicznego (*psychikon*) nie może wejść do wnętrza Pleromy. 31.21.14. Nauczają, że po tych wydarzeniach ukryty w świecie ogień rozpalił się i przetworzył całą materię, aby uległa zniszczeniu wraz z nim, i aby już nie doszła do żadnego bytu. Zapewniają, że Demiurg nic o tym nie wiedział przed przyjściem Zbawiciela.

31.22.1. [I, 7, 2] Oni są tymi, którzy twierdzą, że on wyemanował także Chrystusa, swojego własnego syna, tego psychicznego (*psychikon*), i o nim mówił przez proroków. On jest tym, który przeszedł przez Maryję, jak woda przechodzi przez rurę[3]. Na niego w czasie chrztu w postaci

---

1 Por. Mt 6, 33; Łk 19, 26.
2 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 21, 3.
3 Por. *Panarion* 31, 4, 3.

ἐκεῖνον τὸν ἀπὸ τοῦ Πληρώματος ἐκ πάντων Σωτῆρα ἐν εἴδει περιστερᾶς· γεγονέναι δὲ ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ἀπὸ τῆς Ἀχαμὼθ σπέρμα πνευματικόν. 31.22.2. τὸν οὖν κύριον ἡμῶν ἐκ τεσσάρων τούτων σύνθετον γεγονέναι φάσκουσιν, ἀπο- [420] σῴζοντα τὸν τύπον τῆς ἀρχεγόνου καὶ πρώτης τετρακτύος, ἔκ τε τοῦ πνευματικοῦ ὃ ἦν ἀπὸ τῆς Ἀχαμὼς καὶ ἐκ τοῦ ψυχικοῦ ὃ ἦν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἐκ τῆς οἰκονομίας ὃ ἦν κατεσκευασμένον ἀρρήτῳ τέχνῃ καὶ ἐκ τοῦ Σωτῆρος ὃ ἦν [ἡ] κατελθοῦσα εἰς αὐτὸν περιστερά. 31.22.3. καὶ τοῦτον μὲν ἀπαθῆ διαμεμενηκέναι (οὐ γὰρ ἐνεδέχετο παθεῖν αὐτόν, ἀκράτητον καὶ ἀόρατον ὑπάρχοντα) καὶ διὰ τοῦτο ἦρθαι, προσαγομένου αὐτοῦ τῷ Πιλάτῳ, τὸ εἰς αὐτὸν κατατεθὲν πνεῦμα Χριστοῦ. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ ἀπὸ τῆς Μητρὸς σπέρμα πεπονθέναι λέγουσιν· ἀπαθὲς γὰρ καὶ αὐτό, ἅτε[a] πνευματικὸν καὶ ἀόρατον καὶ αὐτῷ τῷ Δημιουργῷ. 31.22.4. ἔπαθεν δὲ λοιπὸν ὁ κατ᾽ αὐτοὺς ψυχικὸς Χριστὸς καὶ ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμένος μυστηριωδῶς, ἵν᾽ ἐπιδείξῃ [δι᾽] αὐτοῦ ἡ Μήτηρ τὸν τύπον τοῦ ἄνω Χριστοῦ, ἐκείνου τοῦ ἐπεκταθέντος τῷ σταυρῷ καὶ μορφώσαντος τὴν Ἀχαμὼθ μόρφωσιν τὴν κατ᾽ οὐσίαν· πάντα γὰρ ταῦτα τύπους ἐκείνων εἶναι λέγουσι.

31.22.5. Τὰς δὲ ἐσχηκυίας τὸ σπέρμα τῆς Ἀχαμὼθ ψυχὰς ἀμείνους λέγουσι γεγονέναι τῶν λοιπῶν· διὸ καὶ πλέον τῶν ἄλλων ἠγαπῆσθαι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, μὴ εἰδότος τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ παρ᾽ αὐτοῦ λογιζομένου εἶναι τοιαύτας. 31.22.6. διὸ καὶ εἰς προφήτας, φασίν, ἔτασσεν αὐτὰς καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς. καὶ πολλὰ ὑπὸ τοῦ σπέρματος τούτου εἰρῆσθαι διὰ τῶν προφητῶν ἐξηγοῦνται, ἅτε ὑψηλοτέρας φύσεως ὑπάρχοντος. πολλὰ δὲ καὶ τὴν Μητέρα περὶ τῶν ἀνωτέρω εἰρηκέναι λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τούτου καὶ τῶν ὑπὸ τούτου γενομένων ψυχῶν[b]. 31.22.7. καὶ λοιπὸν τέμνουσι τὰς προφητείας, τὸ μέν τι ἀπὸ τῆς Μητρὸς εἰρῆσθαι θέλοντες, τὸ δέ τι ἀπὸ τοῦ σπέρματος, τὸ δέ τι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ. 31.22.8. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν ὡσαύτως τὸ μέν τι ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρηκέναι, τὸ δέ τι ἀπὸ τῆς Μητρός, τὸ δέ τι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, καθὼς ἐπιδείξομεν προϊόντος ἡμῖν τοῦ λόγου.

[a] Holl † τὸ; Pini ἅτε.
[b] Holl add. *.

gołębicy[1] zstąpił ów, który powstał ze wszystkich, Zbawiciel z Pleromy. Powstało zaś w nim także duchowe nasienie pochodzące od Achamoth. 31.22.2. Twierdzą, że nasz Pan jest złożony z czterech elementów, zachowując [420] odbicie pierwotnej i pierwszej Tetrady: z duchowego, który pochodził od Achamoth, z psychicznego, który pochodził od Demiurga, z ekonomii, która została przygotowana za pomocą niemożliwej do opisania sztuki, oraz ze Zbawiciela będącego gołębicą, która zstąpiła na Niego[2]. 31.22.3. Pozostawał On bez doznawania cierpienia (nie było bowiem możliwe, żeby cierpiał, skoro był nieuchwytny i niewidzialny) i dlatego gdy został wprowadzony przed Piłata[3], został zabrany i umieszczony w Nim duch Chrystusa. Lecz mówią, że nie cierpiało nawet nasienie z Matki, gdyż także ono nie podlega cierpieniu, ponieważ jest duchowe i niewidzialne nawet dla samego Demiurga. 31.22.4. A więc ostatecznie cierpiał Chrystus uważany przez nich za psychicznego i ten, który tajemniczo został przygotowany z „ekonomii", aby Matka ukazała odbicie Chrystusa będącego u góry [za pośrednictwem] tego, który został rozciągnięty na krzyżu i ukształtował postać Achamoth pod względem istoty[4]. Mówią, że te wszystkie rzeczy są odbiciem tamtych.

31. 22.5. [I, 7, 3] Twierdzą, że dusze, które mają nasienie Achamoth, są lepsze od innych. Toteż więcej niż inne są kochane przez Demiurga, który chociaż nie zna przyczyny [ich wyższości], jednak uważa, że są one takie dzięki niemu. 31.22.6. Dlatego, mówią, przydzielił je prorokom, kapłanom i królom. Wiele kwestii wypowiedzianych za pośrednictwem proroków interpretują jako powiedziane przez to nasienie, ponieważ ono ma wyższą naturę. Twierdzą, że także Matka wiele mówiła o tym, co u góry, ale za pośrednictwem jego [Demiurga], jak i stworzonych przez niego dusz. 31.22.7. Ponadto, dokonują podziału proroctw, utrzymując, że jedne zostały wypowiedziane przez Matkę, inne przez nasienie, a jeszcze inne przez Demiurga[5]. 31.22.8. W ten sam sposób także Jezus wypowiadał pewne rzeczy z inspiracji Zbawiciela, inne z inspiracji Matki, a jeszcze inne z inspiracji Demiurga, jak pokażemy w dalszym toku naszego wykładu[6].

1 Por. Mt 3, 16 i par.
2 Por. *Panarion* 31, 29, 4; Mt 3, 16 i par.
3 Por. Mt 27, 2nn; Mk 15, 1nn; Łk 23, 1nn.
4 Por. *Panarion* 31, 16, 2.
5 Por. *Panarion* 33, 5, 1–3 (List Ptolemeusza do Flory).
6 Por. *Panarion* 31, 20, 4.

31.22.9. Τὸν δὲ Δημιουργόν, ἅτε ἀγνοοῦντα τὰ ὑπὲρ αὐτόν, κινεῖσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, καταπεφρονηκέναι δὲ αὐτῶν, ἄλλοτε ἄλλην αἰτίαν νομί- [421] σαντα, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ προφητεῦον, ἔχον καὶ αὐτὸ ἰδίαν τινὰ κίνησιν, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν προσπλοκὴν τῶν χειρόνων. 31.22.10. καὶ οὕτως ἀγνοοῦντα διατετελεκέναι ἄχρι τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος· ἐλθόντος δὲ τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν αὐτὸν παρ᾽ αὐτοῦ πάντα λέγουσιν καὶ ἄσμενον αὐτῷ προσχωρῆσαι μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, 31.22.11. καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἑκατόνταρχον, λέγοντα τῷ σωτῆρι «καὶ γὰρ ἐγὼ ὑπὸ τὴν ἐμαυτοῦ ἐξουσίαν ἔχω στρατιώτας καὶ δούλους, καὶ ὃ ἐὰν προστάξω, ποιοῦσι».

31.22.12. τελέσειν δὲ αὐτὸν τὴν κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίαν μέχρι τοῦ δέοντος καιροῦ, μάλιστα δὲ διὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐπιμέλειαν καὶ διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἑτοιμασθέντος αὐτῷ ἐπάθλου, ὅτι εἰς τὸν τῆς Μητρὸς τόπον χωρήσει.

31.23.1. Ἀνθρώπων δὲ τρία γένη ὑφίστανται, πνευματικὸν χοϊκὸν ψυχικόν, καθὼς ἐγένοντο Κάϊν Ἄβελ Σήθ, [ἵνα δείξωσι] καὶ ἐκ τούτων τὰς τρεῖς φύσεις, οὐκέτι καθ᾽ ἕνα ἀλλὰ κατὰ γένος. 31.23.2. καὶ τὸ μὲν χοϊκὸν εἰς φθορὰν χωρεῖν καὶ τὸ ψυχικόν, ἐὰν τὰ βελτίονα ἕληται ἐν τῷ τῆς Μεσότητος τόπῳ ἀναπαύσεσθαι· ἐὰν δὲ τὰ χείρω, χωρήσειν καὶ αὐτὸ πρὸς τὰ ὅμοια. 31.23.3. τὰ δὲ πνευματικά, ἃ ἐγκατασπείρει ἡ Ἀχαμώθ, ἕκτοτε ἕως τοῦ νῦν δικαίαις ψυχαῖς παιδευθέντα ἐνθάδε καὶ ἐκτραφέντα, διὰ τὸ νήπια ἐκπέμπεσθαι, ὕστερον τελειότητος ἀξιωθέντα νύμφας ἀποδοθήσεσθαι τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἀγγέλοις δογματίζουσι, τῶν ψυχῶν αὐτῶν κατ᾽ ἀνάγκην ἐν Μεσότητι μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἀναπαυσαμένων εἰς τὸ παντελές. 31.23.4. καὶ αὐτὰς μὲν τὰς ψυχὰς πάλιν ὑπομερίζοντες λέγουσιν ἃς μὲν φύσει ἀγαθάς, ἃς δὲ φύσει πονηράς. καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς ταύτας εἶναι τὰς δεκτικὰς τοῦ σπέρματος γινομένας, τὰς δὲ φύσει πονηρὰς μηδέποτε ἂν ἐπιδέξασθαι ἐκεῖνο τὸ σπέρμα.

31.22.9. [I, 7, 4] Demiurg natomiast, ponieważ nie miał wiedzy o tym, co ponad nim, był poirytowany tymi wypowiedziami [prorockimi], pogardzał nimi i uważał, że miały raz jedną, raz inną przyczynę [421] albo ducha prorockiego, który także sam ma jakieś własne poruszenie, albo człowieka, albo mieszaninę gorszych elementów[1]. 31.22.10. I tak trwał w niewiedzy aż do przyjścia Zbawiciela. Skoro przyszedł Zbawiciel, nauczył się, jak twierdzą, wszystkiego od Niego i uradowany zbliżył się do Niego z całą swoją mocą. 31.22.11. I to on był setnikiem w Ewangelii, który powiedział do Zbawiciela: „I ja mam pod swoją władzą żołnierzy i niewolników i cokolwiek bym rozkazał, wykonują”[2].

31.22.12. On zaś będzie kierował ekonomią świata tak długo, jak będzie to konieczne, przede wszystkim ze względu na troskę o Kościół i ze względu na świadomość przygotowanej dla niego nagrody, ponieważ uda się do miejsca [przebywania] Matki.

31.23.1. [I, 7, 5] Twierdzą, że są trzy rodzaje ludzi: duchowy, ziemski, psychiczny[3], tak jak byli Kain, Abel i Set, [aby wykazać] także na ich przykładzie, że są trzy natury, nie w sensie jednostkowym, lecz gatunkowym. 31.23.2. Element ziemski zmierza ku zniszczeniu, psychiczny, jeśli będzie wybierał to, co lepsze, będzie odpoczywał w miejscu znajdującym się w środku, jeśli zaś będzie wybierał to, co gorsze, uda się i on sam do tego, co podobne. 31.23.3. O elementach duchowych, które rozsiewa Achamoth od pewnego momentu aż do dziś, nauczają, że po ich ukształtowaniu i wychowaniu w sprawiedliwych duszach tutaj [na ziemi], ponieważ są wysyłane jako dzieci, skoro później zostaną uznane za godne doskonałości, zostają oddane jako oblubienice aniołom Zbawiciela[4], podczas gdy ich dusze, z konieczności, będą na zawsze odpoczywać w Stanie Pośrednim razem z Demiurgiem[5]. 31.23.4. Następnie dokonują podziału samych dusz, mówiąc, że jedne są z natury dobre, inne natomiast są z natury złe. Dobre są te, które stały się zdolne do przyjęcia nasienia, podczas gdy złe z natury są te, które nigdy nie będą mogły przyjąć tego nasienia.

---

1 Por. *Panarion* 33, 4–5 (List Ptolemeusza do Flory).
2 Por. Mt 8, 9.
3 Por. *Panarion* 31, 7, 8–9; 31, 25, 7–11 (argumentacja biblijna); Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 54–57 (ŹMT 22, 61–63).
4 Por. *Panarion* 31, 7, 11.
5 Por. *Panarion* 31, 6, 5

[422] 31.24.1. Τοιαύτης δὲ τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν οὔσης, ἣν οὔτε προφῆται ἐκήρυξαν, οὔτε ὁ κύριος ἐδίδαξεν οὔτε ἀπόστολοι παρέδωκαν, ἣν περισσοτέρως αὐχοῦσιν πλεῖον τῶν ἄλλων ἐγνωκέναι, ἐξ ἀγράφων ἀναγινώσκοντες καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἐξ ἄμμου σχοινία πλέκειν ἐπιτηδεύοντες, 31.24.2. ἀξιοπίστως προσαρμόζειν πειρῶνται τοῖς εἰρημένοις ἤτοι παραβολὰς κυριακὰς ἢ ῥήσεις προφητικὰς ἢ λόγους ἀποστολικούς, ἵνα τὸ πλάσμα αὐτῶν μὴ ἀμάρτυρον εἶναι δοκῇ, τὴν μὲν τάξιν καὶ τὸν εἱρμὸν τῶν γραφῶν ὑπερβαίνοντες καὶ ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς λύοντες τὰ μέλη τῆς ἀληθείας. 31.24.3. μεταφέρουσι δὲ καὶ μεταπλάττουσι καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου ποιοῦντες ἐξαπατῶσι πολλοὺς τῇ τῶν ἐφαρμοζομένων κυριακῶν λογίων κακοσυνθέτῳ φαντασίᾳ. 31.24.4. ὅνπερ τρόπον εἴ τις βασιλέως εἰκόνος καλῆς κατεσκευασμένης ἐπιμελῶς ἐκ ψηφίδων ἐπισήμων ὑπὸ σοφοῦ τεχνίτου, λύσας τὴν ὑποκειμένην τοῦ ἀνθρώπου ἰδέαν μετενέγκοι τὰς ψηφῖδας ἐκείνας καὶ μεθαρμόσοι καὶ ποιήσοι μορφὴν κυνὸς ἢ ἀλώπεκος καὶ ταύτην φαύλως κατεσκευασμένην, 31.24.5. ἔπειτα διορίζοιτο καὶ λέγοι ταύτην εἶναι τὴν τοῦ βασιλέως ἐκείνην εἰκόνα τὴν καλήν, ἣν ὁ σοφὸς τεχνίτης κατεσκεύασεν, δεικνὺς τὰς ψηφῖδας τὰς καλῶς ὑπὸ τοῦ τεχνίτου τοῦ πρώτου εἰς τὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα συντεθείσας, κακῶς δὲ ὑπὸ τοῦ ὑστέρου εἰς κυνὸς μορφὴν μετενεχθείσας, καὶ διὰ τῆς τῶν ψηφίδων φαντασίας μεθοδεύοι τοὺς ἀπειροτέρους τοὺς κατάληψιν βασιλικῆς μορφῆς οὐκ ἔχοντας καὶ πείθοι ὅτι αὕτη ἡ σαπρὰ τῆς ἀλώπεκος ἰδέα ἐκείνη ἐστὶν ἡ καλὴ τοῦ βασιλέως εἰκών· 31.24.6. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οὗτοι γραῶν μύθους συγκαττύσαντες, ἔπειτα ῥήματα καὶ λέξεις καὶ παραβολὰς ὅθεν καὶ ποθὲν ἀποσπῶντες, ἐφαρμόζειν βούλονται τοῖς μύθοις αὐτῶν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ.

31.25.1. καὶ ὅσα μὲν τοῖς ἐντὸς τοῦ Πληρώματος ἐφαρμόζουσιν, εἰρήκαμεν. ὅσα δὲ καὶ τοῖς ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος αὐτῶν προσοικειοῦν πειρῶνται ἐκ τῶν γραφῶν, ἔστιν τοιαῦτα· 31.25.2. τὸν κύριον ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ κόσμου [423] χρόνοις διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πάθος λέγουσιν, ἵν᾽ ἐπιδείξῃ τὸ περὶ τὸν ἔσχατον τῶν Αἰώνων γεγονὸς πάθος καὶ διὰ τούτου τοῦ τέλους ἐμφήνῃ τὸ τέλος τῆς περὶ τοὺς Αἰῶνας πραγματείας. 31.25.3. τὴν δὲ δωδεκαετῆ παρθένον ἐκείνην,

[422] 31.24.1. [I, 8, 1] Chociaż taka jest ich teoria, której ani nie głosili prorocy, ani nie nauczał Pan, ani nie przekazali apostołowie, jednak szczególnie się nią chwalą, że oni doszli do większego poznania niż inni. Czytając apokryfy[1] i starając się zgodnie z przysłowiem „pleść liny z piasku”[2], 31.24.2. próbują w sposób wiarygodny dopasować do swoich wypowiedzi przypowieści Pana, wyrocznie proroków czy słowa apostołów, aby nie wydawało się, że ich wymysł jest pozbawiony świadectwa. Naruszają porządek i kolejność Pism i, na ile to od nich zależy, pozbawiają członki prawdy. 31.24.3. Przenoszą i przerabiają [wszystko], i czyniąc z każdej rzeczy coś innego, oszukują wielu pozorem dzięki zastosowaniu niewłaściwego połączenia odpowiednio dopasowanych wypowiedzi Pana. 31.24.4. [Czynią] w podobny sposób, jak gdyby po starannym wykonaniu przez zręcznego artystę pięknego portretu króla z kamieni szlachetnych ktoś, zniszczywszy istniejący kształt człowieka, przeniósłby te kamienie szlachetne, inaczej ułożył i uczynił [z nich] kształt psa albo lisa, i to kształt źle wykonany, 31.24.5. a następnie – ukazując kamienie szlachetne pięknie skomponowane przez pierwszego artystę, tak aby tworzyły portret króla, niewłaściwie zaś przez następnego przestawione, aby tworzyły kształt psa – twierdziłby kategorycznie, że to jest ten piękny portret króla, który wykonał ów zręczny artysta. I przez pozór kamieni szlachetnych oszukiwałby pozbawionych jakiegokolwiek doświadczenia, którzy nie mają pojęcia o wyglądzie królewskim, i przekonywałby, że ta straszna postać lisa jest tamtym pięknym portretem króla. 31.24.6. Dokładnie w ten sam sposób także oni sklecili bajki opowiadane przez staruszki[3], następnie po wyselekcjonowaniu z różnych tekstów słów, wypowiedzi oraz przypowieści chcą dopasować wypowiedzi Pana do swoich bajek.

31.25.1. [I, 8, 2] O [tekstach], które dopasowują do tego, co [dzieje się] wewnątrz Pleromy, już wspominaliśmy[4]. Odnośnie zaś do tekstów biblijnych, które usiłują powiązać z tym, co dzieje się na zewnątrz Pleromy, sprawa przedstawia się następująco. 31.25.2. Twierdzą, że Pan w tym celu przyszedł na mękę w ostatnich czasach [423] świata, aby pokazać mękę ostatniego z eonów i przez to wydarzenie ukazać cel, dla którego powstały eony. 31.25.3. Ową dwunastoletnią dziewczynkę, córkę

---

1 Termin ἄγραφον oznacza zarówno słowa niespisane, jak i teksty, które nie weszły do kanonu.
2 Aeskopus (620–560 przed Chr.), *Paroemiae* 10, 1; *Proverbia* 94*, 1.
3 Por. 1 Tm 4, 7: γραώδεις μύθους.
4 Por. *Panarion* 31, 14–15.

τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα, ἣν ἐπιστὰς ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν ἤγειρεν, τύπον εἶναι διηγοῦνται τῆς Ἀχαμώθ, ἣν ἐπεκταθεὶς ὁ Χριστὸς αὐτῶν ἐμόρφωσεν καὶ εἰς αἴσθησιν ἤγαγε τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτός. 31.25.4. ὅτι δὲ αὐτῇ ἐπέφανεν [ἑαυτὸν] ὁ σωτήρ, ἐκτὸς οὔσῃ τοῦ Πληρώματος ἐν ἐκτρώματος μοίρᾳ, τὸν Παῦλον λέγουσιν εἰρηκέναι ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους «ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί». 31.25.5. τήν τε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν πρὸς τὴν Ἀχαμὼθ ὁμοίως πεφανερωκέναι αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ εἰπόντα «δεῖ τὴν γυναῖκα κάλυμμα ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους»· καὶ ὅτι ἥκοντος τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτὴν δι᾽ αἰδῶ κάλυμμα ἐπέθετο ἡ Ἀχαμὼθ [ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς], Μωσέα πεποιηκέναι φανερόν, κάλυμμα θέμενον ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. 31.25.6. καὶ τὰ πάθη δὲ αὐτῆς ἃ ἔπαθεν[a], ἐπισεσημειῶσθαι τὸν κύριον φάσκουσιν, καὶ ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν ἐν τῷ σταυρῷ «ὁ θεός μου, εἰς τί ἐγκατέλιπές με» μεμηνυκέναι αὐτὸν ὅτι ἀπελείφθη ἀπὸ τοῦ φωτὸς ἡ Σοφία καὶ ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Ὅρου τῆς εἰς τοὔμπροσθεν ὁρμῆς, τὴν δὲ λύπην αὐτῆς ἐν τῷ εἰπεῖν «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου», τὸν δὲ φόβον ἐν τῷ εἰπεῖν «πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ποτήριον» καὶ τὴν ἀπορίαν δὲ ὡσαύτως ἐν τῷ εἰρηκέναι «καὶ τί εἴπω οὐκ οἶδα».

31.25.7. Τρία δὲ γένη ἀνθρώπων οὕτως δεδειχέναι διδάσκουσιν αὐτόν· τὸ μὲν ὑλικὸν ἐν τῷ ἀποκριθῆναι τῷ λέγοντι· ἀκολουθήσω σοι «οὐκ ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ»· τὸ δὲ ψυχικὸν ἐν τῷ εἰρη- [424] κέναι τῷ εἰπόντι· ἀκολουθήσω σοι, ἐπίτρεψον δέ μοι πρῶτον ἀποτάξασθαι τοῖς οἰκείοις «οὐδεὶς ἐπ᾽ ἄροτρον τὴν χεῖρα ἐπιβαλὼν καὶ εἰς τὰ ὀπίσω βλέπων εὔθετός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν» 31.25.8. (τοῦτον γὰρ λέγουσι τῶν μέσων εἶναι· κἀκεῖνον

[a] Holl add. *.

przełożonego synagogi, do której Pan przyszedł i wskrzesił ją z martwych[1], uważają za typ Achamoth, którą ich Chrystus ukształtował, gdy był rozciągnięty [na krzyżu][2], i doprowadził do świadomości światła, które ją opuściło. 31.25.4. Twierdzą, że Zbawiciel ukazał jej [siebie samego] wtedy, gdy była poza Pleromą na wzór poronionego płodu, ponieważ Paweł powiedział w Pierwszym [Liście] do Koryntian: „jako ostatniemu ze wszystkich dał się zobaczyć i mnie, jakby poronionemu płodowi”[3]. 31.25.5. W tym samym liście ukazał w podobny sposób przyjście Zbawiciela wraz z towarzyszami do Achamoth, mówiąc: „ze względu na aniołów trzeba, żeby kobieta nosiła nakrycie na głowie”[4]. A to, że Achamoth ze wstydu nakłada sobie zasłonę [na twarz], gdy Zbawiciel przychodzi do niej, ukazał Mojżesz, gdy nałożył sobie na twarz zasłonę[5]. 31.25.6. Twierdzą także, że Pan wskazał męki, które ona wycierpiała[6], a przez słowa wypowiedziane na krzyżu: „Boże mój, dlaczego Mnie pozostawiłeś”[7], pokazał, że Mądrość została opuszczona przez światło i powstrzymana przez Granicę w jej ruchu do przodu; w słowach: „zasmucona jest moja dusza”[8] ukazał z kolei jej smutek, a słowami: „Ojcze, jeśli możliwe, niech kielich przejdzie obok mnie”[9] jej strach; i podobnie w słowach: „nie wiem, co powiedzieć”[10] jej zakłopotanie.

31.25.7. [I, 8, 3] Nauczają, że On w następujący sposób ukazał, że są trzy rodzaje ludzi: materialny (*hylikon*), w odpowiedzi: „Syn Człowieczy nie ma gdzie skłonić głowy” danej temu, który mówił: „Będę ci towarzyszył”[11]; psychiczny (*psychikon*), w słowach: [424] „Nikt, kto przykłada rękę do pługa, a patrzy na to, co z tyłu, nie jest zdatny do Królestwa niebieskiego” skierowanych do tego, który mówił: „Będę ci towarzyszył, lecz pozwól mi najpierw pożegnać się z domownikami”[12]; 31.25.8. (Twierdzą, że ten rodzaj należy do stanu pośredniego; i ów, który wyznał, że

1 Por. Mk 5, 22–24 i 35–43; Łk 8, 41–42, 49–56.
2 Por. *Panarion* 31, 16, 2.
3 1 Kor 15, 8.
4 Por. 1 Kor 11, 10.
5 Por. Wj 34, 33; 2 Kor 3, 13.
6 F. Williams uzupełnia tekst o słowa: „when she was abandoned by the light”.
7 Por. Mt 27, 46.
8 Mt 26, 38.
9 Por. Mt 26, 39.
10 Por. J 12, 27.
11 Por. Mt 8, 19–20; Łk 9, 57–58.
12 Por. Łk 9, 61–62.

δὲ ὡσαύτως τὸν τὰ πλεῖστα μέρη τῆς δικαιοσύνης ὁμολογήσαντα πεποιηκέναι, ἔπειτα μὴ θελήσαντα ἀκολουθῆσαι, ἀλλὰ ὑπὸ πλούτου ἡττηθέντα πρὸς τὸ μὴ τέλειον γενέσθαι, καὶ τοῦτον τοῦ ψυχικοῦ γένους γεγονέναι θέλουσι)· 31.25.9. τὸ δὲ πνευματικὸν ἐν τῷ εἰπεῖν «ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· σὺ δὲ πορευθεὶς διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ», καὶ ἐπὶ Ζακχαίου τοῦ τελώνου εἰπών «σπεύσας κατάβηθι, ὅτι σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι»· τούτους γὰρ πνευματικοῦ γένους καταγγέλλουσι γεγονέναι. 31.25.10. καὶ τὴν τῆς ζύμης παραβολήν, ἣν ἡ γυνὴ ἐγκεκρυφέναι λέγεται εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, τὰ τρία γένη δηλοῦν λέγουσι. γυναῖκα μὲν γὰρ τὴν Σοφίαν λέγεσθαι διδάσκουσιν, ἀλεύρου δὲ σάτα τρία τὰ τρία γένη τῶν ἀνθρώπων, πνευματικὸν ψυχικὸν χοϊκόν· ζύμην δὲ αὐτὸν τὸν σωτῆρα εἰρῆσθαι διδάσκουσι. 31.25.11. καὶ τὸν Παῦλον [δὲ] διαρρήδην εἰρηκέναι χοϊκοὺς ψυχικοὺς πνευματικούς· ὅπου μέν «οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί», ὅπου δέ «ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος», ὅπου δέ «πνευματικὸς ἀνακρίνει τὰ πάντα». τὸ δέ «ψυχικὸς δὲ οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος» ἐπὶ τοῦ Δημιουργοῦ φασὶν εἰρῆσθαι, ὃν ψυχικὸν ὄντα μὴ ἐγνωκέναι μήτε τὴν Μητέρα πνευματικὴν οὖσαν μήτε τὸ σπέρμα αὐτῆς μήτε τοὺς ἐν τῷ Πληρώματι Αἰῶνας. 31.25.12. ὅτι δὲ ὧν ἤμελλε σῴζειν ὁ Σωτήρ, τούτων τὰς ἀπαρχὰς ἀνέλαβεν τὸν Παῦλον εἰρηκέναι «καὶ εἰ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα», ἀπαρχὴν μὲν τὸ πνευματικὸν εἰρῆσθαι διδάσκοντες, φύραμα δὲ ἡμᾶς τουτέστιν τὴν ψυχικὴν ἐκκλησίαν, ἧς τὸ φύραμα ἀνειληφέναι λέγουσιν αὐτὸν καὶ ἐν αὑτῷ συνανεστακέναι, ἐπειδὴ ἦν αὐτὸς ζύμη.

[425] 31.26.1. Καὶ ὅτι ἐπλανήθη ἡ Ἀχαμὼθ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος καὶ ἐμορφώθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνεζητήθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, μηνύειν

dokonał bardzo wielu sprawiedliwych dzieł[1], a następnie nie chciał Mu towarzyszyć, lecz został pokonany przez bogactwo, które przeszkodziło mu w staniu się doskonałym[2], według nich należy również do stanu psychicznego); 31.25.9. duchowy (*pneumatikon*) natomiast [został wskazany] w słowach: „Pozwól, żeby umarli pogrzebali swoich własnych umarłych, ty zaś wyruszywszy, głoś królestwo Boże”[3], a także w wypowiedzi skierowanej do celnika Zacheusza: „Zejdź prędko, ponieważ dzisiaj muszę się zatrzymać w twoim domu”[4]; ci dwaj należą według nich do rodzaju duchowego. 31.25.10. Twierdzą, że także przypowieść o zaczynie, który kobieta ukryła – jak wspomniano – w trzech miarach mąki[5], ukazuje trzy rodzaje. Nauczają, że Mądrość jest nazywana kobietą, trzy miary mąki to trzy rodzaje ludzi: duchowy, psychiczny i ziemski; a zaczynem według ich nauki jest określony sam Zbawiciel. 31.25.11. Również Paweł wyraźnie powiedział o ludziach ziemskich, psychicznych i duchowych, w jednym miejscu mówiąc: „jaki ziemski, tacy i ziemscy”[6], w innym: „człowiek zmysłowy (*psychikon*) nie przyjmuje rzeczy Ducha”[7], a w jeszcze innym: „duchowy zaś bada wszystko”[8]. Stwierdzenie, że „zmysłowy nie przyjmuje rzeczy Ducha”, odnosi się według nich do Demiurga, który z racji bycia zmysłowym nie poznał ani Matki, która jest duchową, ani jej nasienia, ani eonów znajdujących się w Pleromie. 31.25.12. A ponieważ Zbawiciel przyjął jako pierwociny tych, których miał ocalić[9], Paweł powiedział: „a jeśli zaczyn[10] jest święty, to i ciasto [jest święte]”[11]. Oni nauczają, że to, co duchowe, jest nazywane pierwociną, my natomiast ciastem, to znaczy psychicznym Kościołem, którego ciasto, jak twierdzą, On wziął i podniósł w sobie samym, ponieważ On był zaczynem.

[425] 31.26.1. [I, 8, 4] To, że Achamoth zabłąkała się na zewnątrz Pleromy i została ukształtowana przez Chrystusa i była poszukiwana przez Zbawiciela, On sam wyjawił – jak mówią – gdy powiedział, że

---

1 Dosłownie: „bardzo wiele części sprawiedliwości”.
2 Por. Mt 19, 16–22.
3 Por. Łk 9, 60.
4 Łk 19, 5.
5 Por. Mt 13, 33 i par.
6 1 Kor 15, 48.
7 1 Kor 2, 14.
8 1 Kor 2, 15.
9 Por. *Panarion* 31, 20, 4.
10 Dosłownie: „pierwociny” (τὰς ἀπαρχάς).
11 Por. Rz 11, 16.

αὐτὸν λέγουσιν ἐν τῷ εἰπεῖν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πεπλανημένον [πρόβατον]. 31.26.2. πρόβατον μὲν γὰρ πεπλανημένον τὴν Μητέρα αὐτῶν ἐξηγοῦνται λέγεσθαι, ἐξ ἧς τὴν ὧδε θέλουσιν ἐσπάρθαι ἐκκλησίαν· πλάνην δὲ τὴν ἐκτὸς Πληρώματος ἐν [πᾶσι] τοῖς πάθεσι διατριβήν, ἐξ ὧν γεγονέναι τὴν ὕλην ὑποτίθενται. 31.26.3. τὴν δὲ γυναῖκα τὴν σαροῦσαν τὴν οἰκίαν καὶ εὑρίσκουσαν τὴν δραχμὴν τὴν ἄνω Σοφίαν διηγοῦνται λέγεσθαι, ἥτις ἀπολέσασα τὴν Ἐνθύμησιν αὐτῆς, ὕστερον καθαρισθέντων πάντων διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας εὑρίσκει αὐτήν. διὸ καὶ ταύτην ἀποκαθίστασθαι κατ᾽ αὐτοὺς ἐντὸς Πληρώματος. 31.26.4. Συμεῶνα [δὲ] τὸν εἰς τὰς ἀγκάλας λαβόντα τὸν Χριστὸν καὶ εὐχαριστήσαντα τῷ θεῷ καὶ εἰπόντα «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ» τύπον εἶναι τοῦ Δημιουργοῦ λέγουσιν, ὃς ἐλθόντος τοῦ Σωτῆρος ἔμαθε τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ καὶ ηὐχαρίστησε τῷ Βυθῷ. 31.26.5. καὶ διὰ τῆς Ἄννας τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κηρυσσομένης προφήτιδος, ἑπτὰ ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἐζηκυίας, τὸν δὲ λοιπὸν ἅπαντα χρόνον χήρας μεμενηκυίας, ἄχρις οὗ τὸν σωτῆρα ἰδοῦσα ἐπέγνω αὐτὸν καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι, φανερώτατα τὴν Ἀχαμὼθ μηνύεσθαι διορίζονται, ἥτις πρὸς ὀλίγον ἰδοῦσα [τότε] τὸν Σωτῆρα μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν αὐτοῦ, τῷ λοιπῷ χρόνῳ παντὶ μένουσα ἐν τῇ Μεσότητι προσεδέχετο αὐτόν, πότε πάλιν ἐλεύσεται καὶ ἀποκαταστήσει αὐτὴν τῇ αὐτῆς συζυγίᾳ. 31.26.6. καὶ τὸ ὄνομα δὲ αὐτῆς μεμηνῦσθαι ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ εἰρηκέναι «καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς», καὶ ὑπὸ Παύλου δὲ οὕτως «σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις». 31.26.7. καὶ τὰς συζυγίας δὲ τὰς ἐντὸς Πληρώματος τὸν Παῦλον εἰρηκέναι φάσκουσιν ἐπὶ ἑνὸς δείξαντα· περὶ γὰρ τῆς περὶ τὸν βίον συζυγίας γράφων ἔφη «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν».

[426] 31.27.1. Ἔτι δὲ Ἰωάννην τὸν μαθητὴν τοῦ κυρίου διδάσκουσι τὴν πρώτην Ὀγδοάδα μεμηνυκέναι, αὐταῖς λέξεσι λέγοντες οὕτως· 31.27.2. Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τοῦ κυρίου, βουλόμενος εἰπεῖν τὴν τῶν ὅλων γένεσιν, καθ᾽ ἣν τὰ πάντα προέβαλεν ὁ Πατήρ, ἀρχήν τινα

przyszedł do owcy, która się zagubiła[1]. 31.26.2. Wyjaśniają, że zagubiona owca oznacza ich Matkę, przez którą według nich tutaj [na ziemi] został zasiany Kościół. Błądzenie oznacza przebywanie poza Pleromą na łup [wszystkich] doznań[2], z których, jak wyjaśniają, powstała materia. 31.26.3. Kobieta zamiatająca dom i poszukująca drachmy[3] oznacza, według ich wyjaśnień, Mądrość z góry, która zgubiła swój Zamysł, lecz później go znalazła, skoro wszystkie [eony] zostały oczyszczone przez przyjście Zbawiciela. Toteż i ona według nich powróciła do wnętrza Pleromy. 31.26.4. Twierdzą, że Symeon, który wziął w ramiona Chrystusa i składał dzięki Bogu, mówiąc: „Teraz, o Władco, uwalniasz twego sługę w pokoju, według słowa twojego”[4], jest typem Demiurga, który, gdy przyszedł Zbawiciel, nauczył się zmieniania siebie i składał dzięki Otchłani. 31.26.5. A za pośrednictwem Anny – określanej w ewangelii prorokinią, która żyła siedem lat z mężem, a przez wszystkie następne lata pozostawała wdową aż do momentu, gdy zobaczywszy Zbawiciela, rozpoznała Go i mówiła o Nim wszystkim[5], jak deklarują, w sposób najbardziej oczywisty jest ukazana Achamoth, która [wtedy] przez krótki czas zobaczyła Zbawiciela wraz z Jego towarzyszami, a przez cały następny czas pozostaje w Stanie Pośrednim w oczekiwaniu na Niego, kiedy ponownie przyjdzie i przywróci ją do jej sydzygii. 31.26.6. Jej imię zostało objawione zarówno przez Zbawiciela stwierdzającego, że „mądrość została usprawiedliwiona przez swoje dzieci”[6], jak i przez Pawła w następujących słowach: „mówimy zaś o mądrości wśród doskonałych”[7]. 31.26.7. Twierdzą, że Paweł wspominał także o sydzygiach wewnątrz Pleromy, gdy w odniesieniu do jednej wykazywał, pisząc o sydzygii odnoszącej się do życia, i stwierdził: „To jest wielka tajemnica, ja zaś mówię w odniesieniu do Chrystusa i Kościoła”[8].

[426] 31.27.1. [I, 8, 5] Ponadto nauczają, że Jan, uczeń Pana, objawił pierwszą Ogdoadę. 31.27.2. Wyraził to w ten sposób i za pomocą następujących słów: „Jan, uczeń Pana, pragnąc powiedzieć o początku wszystkich rzeczy, to znaczy o sposobie, w jaki Ojciec wyemanował

---

1 Por. Mt 18, 12–13; Łk 19, 10.
2 Por. *Panarion* 31, 16, 5.
3 Por. Łk 15, 8–9.
4 Łk 2, 29.
5 Por. Łk 2, 36–38.
6 Por. Łk 7, 35.
7 1 Kor 2, 6.
8 Por. Ef 5, 32.

ὑποτίθεται τὸ πρῶτον γεννηθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὃ δὴ καὶ υἱὸν καὶ μονογενῆ θεὸν κέκληκεν, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ Πατὴρ προέβαλε σπερματικῶς. 31.27.3. ὑπὸ δὲ τούτου φησὶ τὸν Λόγον προβεβλῆσθαι καὶ ἐν αὐτῷ τὴν ὅλην τῶν Αἰώνων οὐσίαν, ἣν αὐτὸς ὕστερον ἐμόρφωσεν ὁ Λόγος. ἐπεὶ οὖν περὶ πρώτης γενέσεως λέγει, καλῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τουτέστιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Λόγου τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται. 31.27.4. λέγει δὲ οὕτως «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν»· 31.27.5. πρότερον διαστείλας τὰ τρία, θεὸν καὶ Ἀρχὴν καὶ Λόγον, πάλιν αὐτὰ ἑνοῖ, ἵνα καὶ τὴν προβολὴν ἑκατέρων αὐτῶν δείξῃ, τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Λόγου, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἅμα καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἕνωσιν. 31.27.6. ἐν γὰρ τῷ Πατρὶ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἡ Ἀρχή, ἐν δὲ τῇ Ἀρχῇ καὶ ἐκ τῆς Ἀρχῆς ὁ Λόγος. καλῶς οὖν εἶπεν «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»· ἦν γὰρ ἐν τῷ Υἱῷ. «καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν»· καὶ γὰρ ἡ Ἀρχὴ *. καὶ «θεὸς ἦν ὁ Λόγος», ἀκολούθως· τὸ γὰρ ἐκ θεοῦ γεννηθὲν θεός ἐστιν. «οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν» ἔδειξε τὴν τῆς προβολῆς τάξιν. 31.27.7. «πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν»· πᾶσι γὰρ τοῖς μετ᾽ αὐτὸν Αἰῶσι μορφῆς καὶ γενέσεως αἴτιος ὁ Λόγος ἐγένετο. ἀλλ᾽ «ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, φησί, ζωή ἐστιν». ἐνθάδε καὶ συζυγίαν ἐμήνυσεν· τὰ μὲν γὰρ ὅλα ἔφη δι᾽ αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τὴν δὲ ζωὴν ἐν αὐτῷ. 31.27.8. αὕτη οὖν ἡ ἐν αὐτῷ γενομένη οἰκειοτέρα ἐστὶν [ἐν] αὐτῷ τῶν δι᾽ αὐτοῦ γενομένων· σύνεστι γὰρ αὐτῷ καὶ δι᾽ αὐτοῦ καρποφορεῖ. 31.27.9. ἐπειδὴ γὰρ ἐπιφέρει «καὶ ἡ ζωὴ [427] ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων», Ἄνθρωπον εἰπὼν ἄρτι καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὁμωνύμως τῷ Ἀνθρώπῳ ἐμήνυσεν, ὅπως διὰ τοῦ ἑνὸς ὀνόματος δηλώσῃ τὴν τῆς συζυγίας κοινωνίαν· ἐκ γὰρ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς Ἄνθρωπος γίνεται καὶ Ἐκκλησία. 31.27.10. φῶς δὲ εἶπεν τῶν ἀνθρώπων τὴν Ζωὴν διὰ τὸ πεφωτίσθαι αὐτοὺς ὑπ᾽ αὐτῆς, ὃ δή ἐστι μεμορφῶσθαι καὶ πεφανερῶσθαι. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Παῦλος λέγει «πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστίν». ἐπεὶ τοίνυν ἡ Ζωὴ ἐφανέρωσε καὶ ἐγέννησε τόν τε Ἄνθρωπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, φῶς εἴρηται αὐτῶν. 31.27.11. σαφῶς οὖν δεδήλωκεν

wszystko, kładzie jako zasadę to, co pierwsze zostało zrodzone przez Boga, co nazwał zarówno Synem, jak i Jednorodzonym Bogiem, w którym Ojciec wszystko wyemanował w formie nasienia. 31.27.3. I mówi, że przez niego Logos został wyemanowany, a w Nim cała istota eonów, którą sam Logos później ukształtował. Skoro więc mówi o tym pierwszym początku, słusznie rozpoczyna swoje nauczanie od zasady, to znaczy od Syna i Logosu. 31.27.4. Mówi w ten sposób: „W Początku był Logos i Logos był u Boga, i Bogiem był Logos. On był w Początku u Boga”[1]. 31.27.5. Po dokonaniu najpierw podziału na trzy [zasady] – Boga, Początek i Logos – on je łączy, aby pokazać wyemanowanie każdej z tych dwóch, Syna i Logosu, a także ich jedność zarówno wzajemną, jak i z Ojcem. 31.27.6. Początek jest w Ojcu i z Ojca, Logos zaś w Początku i z Początku. Słusznie więc powiedział: „W Początku był Logos”, ponieważ był w Synu. „I Logos był u Boga”, ponieważ także Początek *. I w konsekwencji „Bogiem był Logos”. Albowiem to, co zostało zrodzone z Boga, jest Bogiem. Stwierdzeniem „On był w Początku u Boga” pokazał porządek emanacji. 31.27.7. „Wszystko przez Niego się stało, a bez Niego nie stała się ani jedna rzecz”[2], ponieważ dla wszystkich eonów po Logosie to On stał się przyczyną kształtu i powstawania. Lecz dodaje: „co stało się w Nim, jest Życiem”[3]. W tym miejscu objawił również sydzygię. Wszystkie bowiem rzeczy – powiedział – zostały uczynione za Jego pośrednictwem, życie natomiast [jest] w Nim. 31.27.8. Ono więc, które w Nim się staje, jest w Nim czymś bardziej osobistym niż rzeczy, które stały się za Jego pośrednictwem: towarzyszy Mu i przez Niego przynosi owoc. 31.27.9. Gdy więc dodaje: „Życie [427] było światłem ludzi”[4], posługując się nazwą „Człowiek”, tym samym objawił także Kościół posiadający wspólną nazwę z człowiekiem, aby za pośrednictwem jednej nazwy ukazać wspólnotę sydzygii, ponieważ z Logosu i Życia powstaje Człowiek i Kościół. 31.27.10. I on określił Życie „światłem ludzi”, ponieważ przez nie ludzie są oświecani, to znaczy są kształtowani i stają się widoczni. O tym zaś mówi i Paweł: „wszystko, co jest ujawnione, jest światłem”[5]. Skoro Życie objawiło i zrodziło Człowieka oraz Kościół, jest określane ich światłem. 31.27.11. Jasno więc Jan za pośrednictwem

---

1 J 1, 1–2.
2 J 1, 3.
3 Por. J 1, 3–4.
4 J 1, 4.
5 Por. Ef 5, 13.

ὁ Ἰωάννης διὰ τῶν λόγων τούτων τά τε ἄλλα καὶ τὴν τετράδα τὴν δευτέραν· Λόγον καὶ Ζωήν, Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν. 31.27.12. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετράδα. διηγούμενος γὰρ περὶ τοῦ σωτῆρος καὶ λέγων πάντα τὰ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος δι᾽ αὐτοῦ μεμορφῶσθαι, καρπὸν εἶναί φησιν αὐτὸν παντὸς τοῦ Πληρώματος. 31.27.13. καὶ γὰρ φῶς εἴρηκεν αὐτὸν τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαινόμενον καὶ μὴ καταληφθὲν ὑπ᾽ αὐτῆς, ἐπειδὴ πάντα τὰ γενόμενα ἐκ τοῦ πάθους ἁρμόσας ἠγνοήθη ὑπ᾽ αὐτῶν. 31.27.14. καὶ υἱὸν δὲ καὶ ἀλήθειαν καὶ ζωὴν λέγει αὐτὸν καί «λόγον σάρκα γενόμενον· οὗ τὴν δόξαν ἐθεασάμεθα, φησί, καὶ ἦν ἡ δόξα αὐτοῦ οἵα ἦν ἡ τοῦ μονογενοῦς, ἡ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δοθεῖσα αὐτῷ, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας». 31.27.15. λέγει δὲ οὕτως «καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας»· ἀκριβῶς οὖν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετράδα, Πατέρα εἰπὼν καὶ Χάριν καὶ [τὸν] Μονογενῆ καὶ Ἀλήθειαν. 31.27.16. οὕτως ὁ Ἰωάννης περὶ τῆς πρώτης καὶ μητρὸς τῶν ὅλων Αἰώνων Ὀγδοάδος εἴρηκε. Πατέρα γὰρ εἴρηκε καὶ Χάριν καὶ Μονογενῆ καὶ Ἀλήθειαν καὶ Λόγον καὶ Ζωὴν καὶ Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν. [καὶ ὁ μὲν Πτολεμαῖος οὕτως][a].

31.28.1. Ὁρᾷς, ἀγαπητέ, τὴν μέθοδον, ᾗ χρώμενοι φρεναπατῶσιν ἑαυτούς, ἐπηρεάζοντες ταῖς γραφαῖς, τὸ πλάσμα αὐτῶν ἐξ αὐτῶν συνιστάνειν πειρώ- [428] μενοι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὰς παρεθέμην αὐτῶν τὰς λέξεις, ἵνα ἐξ αὐτῶν κατανοήσῃς τὴν πανουργίαν τῆς μεθοδείας καὶ τὴν πονηρίαν τῆς πλάνης. 31.28.2. πρῶτον μὲν γὰρ εἰ προέκειτο Ἰωάννῃ τὴν ἄνω Ὀγδοάδα μηνῦσαι, τὴν τάξιν ἂν τετηρήκει τῆς προβολῆς καὶ τὴν πρώτην τετράδα σεβασμιωτάτην οὖσαν, καθὼς λέγουσιν, ἐν πρώτοις ἂν τεθείκει τοῖς ὀνόμασι καὶ οὕτως ἐπεζεύχει τὴν δευτέραν, ἵνα διὰ τῆς τάξεως τῶν ὀνομάτων ἡ τάξις δειχθῇ τῆς Ὀγδοάδος, καὶ οὐκ ἂν μετὰ τοσοῦτον διάστημα ὡς ἐκλελησμένος, ἔπειτα ἀναμνησθεὶς ἐπ᾽ ἐσχάτῳ τῆς πρώτης ἐμέμνητο τετράδος. 31.28.3. ἔπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας σημᾶναι θέλων καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἂν παρέλιπεν ὄνομα, ἀλλ᾽ ἢ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν συζυγιῶν ἠρκέσθη τῇ τῶν ἀρρένων

[a] [καὶ ὁ μὲν Πτολεμαῖος οὕτως] add. Pini.

tych słów ukazał zarówno inne rzeczy, jak i drugą Tetradę: Logos i Życie, Człowieka i Kościół. 31.27.12. Objawił także pierwszą Tetradę[1]. Opowiadając o Zbawicielu i mówiąc, że wszystko, co znajduje się na zewnątrz Pleromy, przez Niego zostało ukształtowane, stwierdza, że On jest owocem całej Pleromy[2]. 31.27.13. I rzeczywiście nazwał Go „światłem, które świeci w ciemności, a ona go nie opanowała”[3], ponieważ chociaż uporządkował wszystkie rzeczy, które wzięły początek z doznania, nie został przez nie poznany. 31.27.14. Nazywa Go zarówno „Synem”, „Prawdą”, jak i „Życiem”, a ponadto stwierdza: „Logos stał się ciałem, którego chwałę ujrzeliśmy – mówi – a chwała Jego była jak chwała Jednorodzonego, dana Mu przez Ojca, pełen łaski i prawdy”[4]. 31.27.15. Mówi zaś w ten sposób: „I Logos stał się ciałem i zamieszkał wśród nas, i ujrzeliśmy Jego chwałę, chwałę jako Jednorodzonego od Ojca, pełen łaski i prawdy”[5]. Dokładnie więc wskazał pierwszą Tetradę, wymieniając Ojca, Łaskę, Jednorodzonego i Prawdę. 31.27.16. W ten sposób Jan mówił o pierwszej Ogdoadzie[6] i matce wszystkich eonów, ponieważ wymienił Ojca, Łaskę, Jednorodzonego, Prawdę, Logos, Życie, Człowieka i Kościół. [Tak wyraża się Ptolemeusz].

31.28.1. [I, 9, 1] Widzisz, mój drogi, metodę, którą się posługują, oszukując samych siebie, oczerniając Pisma i usiłując udowodnić w oparciu o nie swoje wymysły. [428] Z tego powodu przytoczyłem ich własne słowa, abyś na ich podstawie poznał przebiegłe łajdactwo i nikczemne oszustwo[7]. 31.28.2. Przede wszystkim, gdyby zamiarem Jana było objawienie górnej Ogdoady, przestrzegałby porządku emanacji i umieściłby pierwszą Tetradę, o której mówią, że jest najbardziej czcigodna, wśród pierwszych nazw i w taki sposób połączyłby z drugą, aby dzięki [odpowiedniemu] ułożeniu nazw został zaprezentowany porządek Ogdoady, a nie wspominałby pierwszej Tetrady po tak długiej przerwie, jak gdyby sobie zapomniał, a potem przypomniał w ostatnim momencie. 31.28.3. Następnie, gdyby chciał wskazać również sydzygie, nie pominąłby nazwy Kościoła, lecz albo zadowoliłby się nazwaniem tego, co męskie, w odniesieniu do pozostałych sydzygii, co również mogłoby być pojmowane

1 Por. *Panarion* 31, 10, 8–10.
2 Por. *Panarion* 31, 13, 6–7.
3 Por. J 1, 5.
4 Por. J 1, 14.
5 J 1, 14.
6 Por. *Panarion* 31, 17, 9–12.
7 Por. Ef 4, 14.

προσηγορίᾳ, ὁμοίως δυναμένων κἀκείνων συνυπακούεσθαι, ἵνα τὴν ἑνότητα διὰ πάντων ᾖ πεφυλακώς, [ἢ] εἰ τῶν λοιπῶν τὰς συζύγους κατέλεγε, καὶ τὴν τοῦ Ἀνθρώπου ἂν μεμηνύκει σύζυγον καὶ οὐκ ἂν ἀφῆκεν ἐκ μαντείας ἡμᾶς λαμβάνειν τοὔνομα αὐτῆς.

31.28.4. Φανερὰ οὖν ἡ τῆς ἐξηγήσεως [αὐτῶν] παραποίησις. τοῦ γὰρ Ἰωάννου ἕνα θεὸν παντοκράτορα καὶ ἕνα μονογενῆ Χριστὸν Ἰησοῦν κηρύσσοντος δι᾽ οὗ τὰ πάντα γεγονέναι λέγει, τοῦτον υἱὸν θεοῦ[a], τοῦτον μονογενῆ, τοῦτον πάντων ποιητήν, τοῦτον φῶς ἀληθινὸν φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, τοῦτον κόσμου ποιητήν, τοῦτον εἰς τὰ ἴδια ἐληλυθότα, τοῦτον αὐτὸν σάρκα γεγονότα καὶ ἐσκηνωκότα ἐν ἡμῖν, 31.28.5. – οὗτοι παρατρέποντες κατὰ τὸ πιθανὸν τὴν ἐξήγησιν ἄλλον μὲν τὸν Μονογενῆ θέλουσιν εἶναι κατὰ τὴν προβολὴν ὃν δὴ καὶ Ἀρχὴν καλοῦσιν, ἄλλον δὲ τὸν Σωτῆρα γεγονέναι θέλουσι καὶ ἄλλον τὸν Λόγον υἱὸν τοῦ Μονογενοῦς καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ Πληρώματος προβεβλημένον. 31.28.6. καὶ ἓν ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἅπαντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας [καὶ] καταχρησάμενοι τοῖς ὀνόμασιν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν μετήνεγκαν, ὥστε κατ᾽ αὐτοὺς ἐν τοῖς τοσούτοις τὸν Ἰωάννην τοῦ κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ μνείαν μὴ ποιεῖσθαι. 31.28.7. εἰ γὰρ Πατέρα [429] εἴρηκε καὶ Χάριν καὶ Μονογενῆ καὶ Ἀλήθειαν καὶ Λόγον καὶ Ζωὴν καὶ Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν, κατὰ τὴν ἐκείνων ὑπόθεσιν περὶ τῆς πρώτης Ὀγδοάδος εἴρηκεν, ἐν ᾗ οὐδέπω Ἰησοῦς οὐδέπω Χριστός, ὁ τοῦ Ἰωάννου διδάσκαλος. 31.28.8. ὅτι δὲ οὐ περὶ τῶν συζυγιῶν αὐτῶν ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν καὶ Λόγον οἶδεν τοῦ θεοῦ, αὐτὸς πεποίηκε φανερόν. 31.28.9. ἀνακεφαλαιούμενος γὰρ περὶ τοῦ εἰρημένου αὐτῷ ἄνω ἐν ἀρχῇ Λόγου ἐπεξηγεῖται «καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». κατὰ δὲ τὴν ἐκείνων ὑπόθεσιν οὐχ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅς γε οὐδὲ ἦλθέν ποτε ἐκτὸς Πληρώματος, ἀλλὰ ὁ ἐκ πάντων γεγονὼς καὶ μεταγενέστερος τοῦ Λόγου Σωτήρ.

31.29.1. Μάθετε οὖν, ἀνόητοι, ὅτι Ἰησοῦς ὁ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ κατασκηνώσας ἐν ἡμῖν, οὗτος αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ. εἰ μὲν

[a] Holl add. *.

w połączeniu [z tym, co żeńskie], aby została zachowana jedność we wszystkim, [albo] gdyby wyliczył tych, którzy są w sydzygii z pozostałymi, ukazałby także tego, który pozostaje w sydzygii z Człowiekiem, a nie pozwoliłby, żebyśmy poznali jej imię w oparciu o wróżby.

31.28.4. [I, 9, 2] Jest więc czymś oczywistym fałsz ich egzegezy, skoro Jan głosi jednego Wszechmogącego Boga i jednego Jednorodzonego Jezusa Chrystusa, przez którego, jak mówi, wszystko się stało[1]: On jest Synem Bożym, On Jednorodzonym[2], On Stwórcą wszystkich rzeczy, On prawdziwym światłem oświecającym każdego człowieka[3], On Stwórcą świata[4], On przyszedł do swoich [rzeczy][5], On stał się ciałem i zamieszkał wśród nas[6]. 31.28.5. Oni, fałszując egzegezę i nadając jej pozory prawdopodobieństwa, twierdzą, że kim innym jest Jednorodzony, [powstały] w wyniku emanacji, którego oni nazywają także Początkiem, kim innym był Zbawiciel, a kim innym Logos, Syn Jednorodzonego, a jeszcze kim innym Chrystus wyemanowany dla odnowienia[7] Pleromy. 31.28.6. Odsunęli każde jedno ze wspomnianych stwierdzeń daleko od prawdy [i] dowolnie nadużywając wyrażeń, zaadaptowali do własnej doktryny, tak że według nich wśród tak wielu [wypowiedzi] Jan nie czyni wzmianki o Panu Jezusie Chrystusie. 31.28.7. Jeśli bowiem mówił o Ojcu [429], Łasce, Jednorodzonym, Prawdzie, Logosie, Życiu, Człowieku i Kościele, to według ich doktryny mówił o pierwszej Ogdoadzie, w której jeszcze nie ma ani Jezusa, ani Chrystusa, nauczyciela Jana. 31.28.8. A że Apostoł mówił nie o ich sydzygiach, lecz o naszym Panu Jezusie Chrystusie, którego znał także jako Logos Boży, sam to wyjawił. 31.28.9. Albowiem w swoim podsumowaniu na temat Logosu, o którym wcześniej wspomniał, że był na początku, dodaje wyjaśnienie: „I Logos stał się ciałem, i zamieszkał wśród nas”[8]. Według ich doktryny to nie Logos, który nigdy nie wyszedł poza Pleromę, stał się ciałem, lecz Zbawiciel, który powstał z wszystkich [eonów] i jest późniejszy od Logosu.

31.29.1. [I, 9, 3] Nauczcie się więc, głupcy, że Jezus, który cierpiał za nas, który zamieszkał wśród nas, On sam jest Logosem Boga. Gdyby

1 Por. J 1, 3.
2 Por. J 1, 18.
3 Por. J 1, 9.
4 Por. J 1, 10.
5 Por. J 1, 11.
6 Por. J 1, 14.
7 Termin ἐπανόρθωσις oznacza także „ulepszenie, poprawienie”.
8 J 1, 14.

γὰρ ἄλλος τις τῶν Αἰώνων ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας σὰρξ ἐγένετο, εἰκὸς ἦν περὶ ἄλλου εἰρηκέναι τὸν ἀπόστολον· εἰ δὲ ὁ Λόγος [ὁ] τοῦ Πατρὸς ὁ καταβὰς αὐτός ἐστιν[a] καὶ ὁ ἀναβάς, ὁ τοῦ μόνου θεοῦ μονογενὴς υἱός, κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς εὐδοκίαν σαρκωθεὶς ὑπὲρ ἀνθρώπων, οὐ περὶ ἄλλου τινὸς οὐδὲ περὶ Ὀγδοάδος [ὁ Ἰωάννης] τὸν λόγον πεποίηται, ἀλλ᾽ ἢ περὶ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. 31.29.2. οὐδὲ γὰρ ὁ Λόγος κατ᾽ αὐτοὺς προηγουμένως σὰρξ γέγονεν. λέγουσι γὰρ τὸν Σωτῆρα ἐνδύσασθαι σῶμα ψυχικὸν ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμένον ἀρρήτῳ προνοίᾳ πρὸς τὸ ὁρατὸν γενέσθαι καὶ ψηλαφητόν. 31.29.3. σὰρξ δέ ἐστιν ἡ ἀρχαία ἐκ τοῦ χοῦ κατὰ τὸν Ἀδὰμ [ἡ] γεγονυῖα πλάσις ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἣν ἀληθῶς γεγονέναι τὸν Λόγον τοῦ θεοῦ ἐμήνυσεν ὁ Ἰωάννης. 31.29.4. καὶ λέλυται αὐτῶν ἡ πρώτη καὶ ἀρχέγονος Ὀγδοάς. ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ δεικνυμένου Λόγου καὶ Μονογενοῦς καὶ Ζωῆς καὶ Φωτὸς καὶ Σωτῆρος καὶ Χριστοῦ καὶ υἱοῦ θεοῦ, καὶ τούτου αὐτοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, λέλυται ἡ τῆς Ὀγδοάδος [αὐτῶν] σκηνοπηγία. [430] ταύτης δὲ λελυμένης διαπέπτωκεν αὐτῶν πᾶσα ἡ ὑπόθεσις, ἣν ψευδῶς ὀνειρώττοντες κατατρέχουσι τῶν γραφῶν, ἰδίαν ὑπόθεσιν ἀναπλασάμενοι.

31.29.5. Ἔπειτα λέξεις καὶ ὀνόματα σποράδην κείμενα συλλέγοντες μεταφέρουσι καθὼς προειρήκαμεν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν, ὅμοια ποιοῦντες τοῖς ὑποθέσεις τὰς τυχούσας αὐτοῖς προβαλλομένοις, ἔπειτα πειρωμένοις ἐκ τῶν Ὁμήρου ποιημάτων μελετᾶν αὐτάς, 31.29.6. ὥστε τοὺς ἀπειροτέρους δοκεῖν ἐπ᾽ ἐκείνης τῆς ἐξ ὑπογύου μεμελετημένης ὑποθέσεως Ὅμηρον τὰ ἔπη πεποιηκέναι καὶ πολλοὺς συναρπάζεσθαι διὰ τῆς τῶν ἐπῶν συνθέτου ἀκολουθίας, μὴ ἄρα ταῦθ᾽ οὕτως Ὅμηρος εἴη πεποιηκώς· 31.29.7. ὡς ὁ τὸν Ἡρακλέα ὑπὸ Εὐρυσθέως ἐπὶ τὸν ἐν τῷ Ἅιδῃ κύνα πεμπόμενον διὰ τῶν Ὁμηρικῶν στίχων γράφων οὕτως (οὐδὲν γὰρ κωλύει παραδείγματος χάριν ἐπιμνησθῆναι καὶ τούτων, ὁμοίας καὶ τῆς αὐτῆς οὔσης [τῆς] ἐπιχειρήσεως τοῖς ἀμφοτέροις)·

[a] Holl add. †.

jakiś inny z eonów stał się ciałem dla naszego zbawienia, wedle wszelkiego prawdopodobieństwa apostoł wspomniałby o innym. Jeśli zaś Logos Ojca, „Ten, który zstąpił, jest Tym samym, który także wstąpił”[1], Jednorodzony Syn jednego Boga, Wcielony dla ludzi zgodnie z upodobaniem Ojca[2], to nie o kimś innym ani nie o Ogdoadzie napisał [Jan], lecz tylko o Panu Jezusie Chrystusie. 31.9.2. Według nich Logos nie stał się wprost ciałem. Twierdzą, że Zbawiciel przyoblekł się ciałem psychicznym (*psychikon*), które zostało przygotowane w ramach ekonomii [zbawienia] dzięki niemożliwej do wypowiedzenia opatrzności, aby stało się widzialne i możliwe do dotknięcia. 31.29.3. Ciało natomiast jest starym ciałem z prochu na wzór Adama, uczynionym przez Boga, którym, jak objawił Jan, Logos Boga stał się naprawdę. 31.29.4. Rozpada się ich pierwsza i pierwotna Ogdoada. Jeśli bowiem są jednym i tym samym objawiony Logos, Jednorodzony, Życie, Światło, Zbawiciel, Chrystus i Syn Boży, i On sam się wcielił dla nas, rozlatuje się konstrukcja[3] [ich] Ogdoady. [430] Gdy zaś ona się rozpadła, rozleciał się w kawałki cały ich system, którym po wymyśleniu własnej doktryny, w oparciu o fałszywe sny, niszczą Pisma.

31.29.5. [I, 9, 4] Następnie zbierają słowa i nazwy rozproszone w różnych miejscach i przenoszą, jak wspomnieliśmy, z [kontekstu] zgodnego z ich naturą do [kontekstu] wbrew ich naturze. Czynią podobnie jak ci, którzy prezentują swoje własne przemówienia, 31.29.6. a następnie usiłują wygłaszać je [jako pochodzące] z poematów Homera, tak że mniej doświadczonym wydaje się, że to Homer napisał słowa na temat zawarty w obecnej deklamacji. Wielu daje się pochwycić za pośrednictwem uporządkowanego układu słów, że może je w ten sposób Homer zredagował. 31.29.7. Jak ten, który pisze przy użyciu wersów homeryckich o Heraklesie posłanym przez Eurysteusa po psa w Hadesie[4], w ten sposób (nic mnie nie powstrzymuje, żeby dla przykładu wspomnieć i o nich, ponieważ w obu przypadkach przedsięwzięcie jest podobne, a nawet identyczne):

1 Ef 4, 10; por. J 3, 13.
2 Por. Ef 1, 5.9.
3 Termin σκηνοπεγία oznacza dosłownie rozbijanie namiotu.
4 Idzie o ostatnią z dwunastu prac Heraklesa, która polegała na sprowadzeniu psa Cerbera z Hadesu.

31.29.8. ὡς εἰπὼν ἀπέπεμπε δόμων βαρέα στενάχοντα
φῶθ᾽ Ἡρακλῆα, μεγάλων ἐπιίστορα ἔργων,
Εὐρυσθεύς, Σθενέλοιο πάις Περσηιάδαο
ἐξ Ἐρέβευς ἄξοντα κύνα στυγεροῦ Ἄϊδαο.
βῆ ῥ᾽ ἴμεν, ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος ἀλκὶ πεποιθώς,
καρπαλίμως ἀνὰ ἄστυ, φίλοι δ᾽ ἅμα πάντες ἕποντο,
νύμφαι τ᾽ ἠίθεοί τε πολύτλητοί τε γέροντες,
οἴκτρ᾽ ὀλοφυρόμενοι, ὡς εἰ θανατόνδε κιόντα.
Ἑρμείας δ᾽ ἀπέπεμπεν ἰδὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη·
ᾔδεε γὰρ κατὰ θυμὸν ἀδελφεὸν ὡς ἐπονεῖτο.

31.29.9. τίς οὐκ ἂν τῶν ἀπανούργων συναρπαγείη ὑπὸ τῶν ἐπῶν τούτων καὶ νομίσειεν οὕτως αὐτὰ Ὅμηρον ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως πεποιηκέναι; ὁ δ᾽ ἔμπειρος τῆς Ὁμηρικῆς ὑποθέσεως [ἐπιγνώσεται μὲν τὰ ἔπη, τὴν δὲ [431] ὑπόθεσιν οὐκ] ἐπιγνώσεται, 31.29.10. εἰδὼς ὅτι τὸ μέν τι αὐτῶν ἐστι περὶ Ὀδυσσέως εἰρημένον, τὸ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλέος, τὸ δὲ περὶ τοῦ Πριάμου, τὸ δὲ περὶ Μενελάου καὶ Ἀγαμέμνονος· ἄρας δὲ αὐτὰ καὶ ἓν ἕκαστον ἀποδοὺς τῇ ἰδίᾳ [βίβλῳ] ἐκποδὼν ποιήσει τὴν [παροῦσαν] ὑπόθεσιν. 31.29.11. οὕτω δὲ καὶ ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κατέχων, ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἴληφεν, τὰ μὲν ἐκ τῶν γραφῶν ὀνόματα καὶ τὰς λέξεις καὶ τὰς παραβολὰς ἐπιγνώσεται, τὴν δὲ βλάσφημον ὑπόθεσιν ταύτην οὐκ ἐπιγνώσεται. 31.29.12. καὶ γὰρ εἰ τὰς ψηφῖδας γνωρίσει, ἀλλὰ τὴν ἀλώπεκα ἀντὶ τῆς βασιλικῆς εἰκόνος οὐ παραδέξεται· ἓν ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων ἀποδοὺς τῇ ἰδίᾳ τάξει καὶ προσαρμόσας τῷ τῆς ἀληθείας σωματίῳ γυμνώσει καὶ ἀνυπόστατον ἐπιδείξει τὸ πλάσμα αὐτῶν.

31.29.8. Gdy tak powiedział, odesłał z domu ciężko wzdychającego[1]
Herosa Heraklesa, biegłego w wielkich dziełach[2],
Eurysteus, syn Sthenelosa, Persjady[3],
aby wyprowadził z Erebu[4] psa znienawidzonego Hadesa[5].
Udał się w drogę, jak wyrosły w górach lew ufny w swą siłę[6],
szybko przez miasto, przyjaciele zaś wszyscy razem szli za nim[7],
zarówno panny młode, nieżonaci młodzieńcy, jak i starcy,
którzy wiele wycierpieli[8],
żałośnie płakali, jak gdyby szedł na śmierć[9].
Hermes zaś go wysłał i Atena o oczach błyszczących[10]
wiedziała bowiem w duszy, jak brat się trudził[11].

31.29.9. Któż z prostodusznych nie dałby się pochwycić przez te słowa i nie uważałby, że właśnie Homer je skomponował na ten temat? Obznajomiony z tematyką homerycką [rozpozna słowa; [431] tematu zaś nie] rozpozna, 31.29.10. wiedząc, że coś z nich jest powiedziane o Odyseuszu, coś innego rzeczywiście o Heraklesie, coś o Priamie, a jeszcze coś o Menelaosie i Agamemnonie. Skoro weźmie te wersety i zwróci każdy jeden jego własnej [księdze], sprawi, że zniknie poruszany temat. 31.29.11. W ten sam sposób również ten, który trzyma w sobie nienaruszoną normę prawdy, którą otrzymał poprzez chrzest, rozpozna nazwy, sformułowania i przypowieści pochodzące z Pism, ale nie rozpozna tej bluźnierczej tematyki. 31.29.12. I chociaż rozpozna kamienie szlachetne, to jednak nie zaakceptuje lisa zamiast królewskiego obrazu[12]. Po przywróceniu każdego jednego ze sformułowań na jego własne miejsce i po przyłożeniu go do cząsteczki prawdy obnaży ich fałszerstwo i wykaże jego bezpodstawność.

---

1 *Odyseja* 10, 76.
2 *Odyseja* 21, 26.
3 *Iliada* 19, 123.
4 Erebos to miejsce ciemności między ziemią a Hadesem.
5 *Iliada* 8, 368.
6 *Odyseja* 6, 130.
7 Por. *Iliada* 24, 327.
8 *Odyseja* 11, 38.
9 *Iliada* 24, 328.
10 *Odyseja* 11, 626.
11 *Iliada* 2, 409. Ten centon analizuje R. L. Wilken, *The Homeric Cento in Irenaeus „Adversus haereses" I, 9, 4*, VC 21 (1967), s. 25–33.
12 Por. *Panarion* 31, 24, 4–5.

31.30.1. Ἐπειδὴ [δὲ] τῇ σκηνῇ ταύτῃ λείπει ἡ ἀπολύτρωσις, ἵνα τις τὸν μῖμον αὐτῶν περαιώσας τὸν ἀνασκευάζοντα λόγον ἐπενέγκῃ, καλῶς ἔχειν ὑπελάβομεν ἐπιδεῖξαι πρότερον ἐν οἷς οἱ πατέρες αὐτοὶ τοῦδε τοῦ μύθου διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, ὡς ἐκ διαφόρων πνευμάτων τῆς πλάνης ὄντες. 31.30.2. καὶ ἐκ τούτου γὰρ ἀκριβέστατα συνιδεῖν ἔσται (καὶ πρὸ τῆς ἀποδείξεως) βεβαίαν τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας κηρυσσομένην ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑπὸ τούτων παραπεποιημένην ψευδηγορίαν.

31.30.3. Ἡ μὲν γὰρ ἐκκλησία, καίπερ καθ᾽ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παραλαβοῦσα τὴν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰς θαλάσσας καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πίστιν 31.30.4. καὶ εἰς ἕνα Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας 31.30.5. καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυχὸς τὰς οἰκονομίας καὶ τὴν ἔλευσιν καὶ τὴν ἐκ τῆς παρθένου γέννησιν καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν καὶ τὴν ἔνσαρκον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ ἠγαπημένου [a] Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τὴν ἐκ [432] τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα καὶ ἀναστῆσαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος, 31.30.6. ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ θεῷ καὶ σωτῆρι καὶ βασιλεῖ κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ ἀοράτου πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται αὐτῷ καὶ κρίσιν δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσηται, 31.30.7. τὰ μὲν πνευματικὰ τῆς πονηρίας καὶ ἀγγέλους τοὺς παραβεβηκότας καὶ ἐν ἀποστασίᾳ γεγονότας καὶ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀδίκους καὶ ἀνόμους καὶ βλασφήμους τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψῃ, 31.30.8. τοῖς δὲ δικαίοις καὶ ὁσίοις καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τετηρηκόσι καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ διαμεμενηκόσι (τοῖς [μὲν] ἀπ᾽ ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας) ζωὴν χαρισάμενος ἀφθαρσίαν δωρήσηται καὶ δόξαν αἰωνίαν περιποιήσῃ.

31.31.1. τοῦτο τὸ κήρυγμα παρειληφυῖα καὶ ταύτην τὴν πίστιν ὡς προέφαμεν ἡ ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη,

[a] Holl add. *.

31.30.1. [I, 9, 5] Skoro na tej scenie brakuje odkupienia, aby ktoś, kto przeprawił się przez ich farsę, mógł przytoczyć wypowiedź zbijającą ich doktrynę, uznaliśmy, że jest czymś korzystnym pokazać najpierw, w czym twórcy tego mitu różnią się nawzajem od siebie, jakby byli inspirowani przez różne duchy błędu. 31.30.2. Na tej podstawie będzie można bardzo dokładnie zobaczyć (nawet wcześniej, zanim zostanie to ukazane), że prawda głoszona przez Kościół jest pewna[1], a to, co oni głoszą, jest fałszywą podróbką.

31.30.3. [I, 10, 1] Kościół, chociaż jest rozsiany po całym świecie aż po krańce ziemi, otrzymał od apostołów i ich uczniów wiarę w jednego Boga Ojca Wszechmogącego, „który stworzył niebo, ziemię, morza i wszystko, co w nich istnieje”[2]; 31.30.4. i w jednego Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, który wcielił się dla naszego zbawienia; 31.30.5. i w Ducha Świętego, który przez proroków głosił drogi ekonomii zbawienia oraz przybycie, narodzenie z Dziewicy, mękę, powstanie z martwych, cielesne wzięcie[3] do niebios umiłowanego[4] Chrystusa Jezusa naszego Pana, a także [432] Jego przybycie z niebios w chwale Ojca, aby „zrekapitulować wszystkie rzeczy”[5] i wskrzesić wszelkie ciało całej ludzkości, 31.30.6. aby wobec Jezusa Chrystusa, naszego Pana, Boga, Zbawcy, Króla, zgodnie z upodobaniem[6] niewidzialnego Ojca, „zgięło się każde kolano istot niebieskich, ziemskich i podziemnych i aby każdy język Go wyznał”[7]; i aby dokonał wobec wszystkich sprawiedliwego sądu, 31.30.7. i aby posłał na wieczny ogień „duchy niegodziwości”[8], aniołów, którzy popełnili grzech i stali się odstępcami, oraz ludzi bezbożnych, niesprawiedliwych, niegodziwych i bluźnierców, 31.30.8. lecz aby obdarzył życiem, darował nieśmiertelność i zachował wieczną chwałę dla sprawiedliwych, świętych, którzy przestrzegali Jego przykazań i w Jego miłości wytrwali (niektórzy od początku, niektórzy od nawrócenia).

31.31.1. [I, 10, 2] Skoro Kościół, jak wspomnieliśmy, otrzymał to nauczanie i tę wiarę, chociaż jest rozproszony po całym świecie[9], jednak

[1] Termin βέβαιος ma znaczenia: „stały, mocny, trwały, pewny, niechybny, bezpieczny”.
[2] Por. Wj 20, 11.
[3] Termin ἀνάληψις oznacza także „przyjęcie z powrotem”.
[4] Por. Ef 1, 6.
[5] Ef 1, 10.
[6] Por. Ef 1, 5. 9.
[7] Por. Flp 2, 10–11; Iz 45, 23.
[8] Ef 6, 12.
[9] Por. *Panarion* 31, 30, 1.

ἐπιμελῶς φυλάσσει ὡς ἕνα οἶκον οἰκοῦσα καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ διδάσκει καὶ παραδίδωσιν ὡς ἓν στόμα κεκτημένη. 31.31.2. κἂν γὰρ αἱ κατὰ τὸν κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιαι, ἀλλ᾽ ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτή, καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἱδρυμέναι ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύκασιν ἢ ἄλλως παραδιδόασιν οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις οὔτε ἐν Κελτοῖς οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολὰς οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ οὔτε ἐν Λιβύῃ οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἱδρυμέναι· 31.31.3. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ ἥλιος, τὸ κτίσμα τοῦ θεοῦ, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἷς καὶ ὁ αὐτός, οὕτω καὶ τὸ [a] φῶς, τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, πανταχῇ φαίνει καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, 31.31.4. καὶ οὔτε ὁ πάνυ δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προεστώτων ἕτερα τούτων ἐρεῖ (οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον) οὔτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν· μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως οὔσης, οὔτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς δυνάμενος εἰπεῖν ἐπλεόνασεν οὔτε ὁ τὸ ὀλίγον ἠλαττόνησεν.

[433] 31.31.5. Τὸ δὲ πλεῖον ἢ ἔλαττον κατὰ σύνεσιν εἰδέναι τινὰς οὐκ ἐν τῷ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἀλλάσσειν γίνεται καὶ ἄλλον θεὸν παρεπινοεῖν παρὰ τὸν δημιουργὸν καὶ ποιητὴν καὶ τροφέα τοῦδε τοῦ παντός, ὡς μὴ ἀρκουμένους τούτῳ, ἢ ἄλλον Χριστὸν ἢ ἄλλον Μονογενῆ, 31.31.6. ἀλλὰ ἐν τῷ τὰ ὅσα ἐν παραβολαῖς εἴρηται προσεπεξεργάζεσθαι καὶ συνοικειοῦν τῇ τῆς πίστεως ὑποθέσει καὶ ἐν τῷ τήν τε πραγματείαν καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ τὴν ἐπὶ τῇ ἀνθρωπότητι γενομένην ἐκδιηγεῖσθαι καὶ ὅτι ἐμακροθύμησεν ὁ θεὸς ἐπί τε τῇ τῶν παραβεβηκότων ἀγγέλων ἀποστασίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῶν ἀνθρώπων σαφηνίζειν· 31.31.7. καὶ διὰ τί τὰ μὲν πρόσκαιρα τὰ δὲ αἰώνια καὶ τὰ μὲν οὐράνια τὰ δὲ ἐπίγεια εἷς καὶ ὁ αὐτὸς θεὸς πεποίηκεν ἀπαγγέλλειν· καὶ διὰ τί ἀόρατος ὢν ἐφάνη τοῖς προφήταις ὁ θεὸς οὐκ ἐν μιᾷ ἰδέᾳ, ἀλλὰ ἄλλως ἄλλοις συνιεῖν· καὶ διὰ τί διαθῆκαι πλείους γεγόνασι τῇ ἀνθρωπότητι μηνύειν, καὶ τίς ἑκάστης τῶν διαθηκῶν ὁ χαρακτὴρ διδάσκειν· 31.31.8. καὶ διὰ τί συνέκλεισε

[a] Holl add. *.

troskliwie ich strzeże, jak gdyby mieszkał w jednym domu. I wierzy w nie podobnie, jak gdyby miał jedną duszę i to samo serce[1], a także głosi, naucza i przekazuje je zgodnie[2], jak gdyby miał jedne usta. 31.31.2. Chociaż języki świata różnią się, jednak siła tradycji jest jedna i ta sama. I nie mają innej wiary ani nie przekazują jej w inny sposób Kościoły założone w Germanii, ani te założone w Hiszpanii, ani te wśród Celtów, ani te na Wschodzie, ani w Egipcie, ani w Libii, ani te założone w środku świata[3]. 31.31.3. Lecz jak słońce, stworzenie Boże, jest na całym świecie jedno i to samo, tak samo i światło, głoszenie prawdy, wszędzie świeci i oświeca wszystkich ludzi[4], którzy chcą „dojść do poznania prawdy”[5]. 31.31.4. I ani ten, który w gronie stojących na czele Kościołów wyróżnia się mocą słowa, nie powie nic innego od tych rzeczy („ponieważ nikt nie jest ponad nauczyciela”[6]), ani ten, który jest słaby w mowie, nie pomniejszy tradycji. Ponieważ wiara jest jedna i ta sama, ani ten jej nie powiększył, który wiele może o niej powiedzieć, ani nie pomniejszył ten, który mało.

[433] 31.31.5. [I, 10, 3] To, że niektórzy stosownie do swojej inteligencji poznają więcej czy mniej, nie jest związane ze zmiennością samej doktryny i wymyśleniem innego Boga oprócz Demiurga, Stwórcy i Żywiciela tego wszystkiego, jak gdyby nie byli z Niego zadowoleni, albo innego Chrystusa czy innego Jednorodzonego. 31.31.6. Jest natomiast związane z pogłębieniem jeszcze bardziej tego, co zostało powiedziane w przypowieściach, zharmonizowaniem tego z przedmiotem wiary oraz szczegółowym przedstawieniem Boskiego działania i Jego ekonomii zbawienia wobec ludzkości oraz z wyjaśnieniem tego, że Bóg okazał cierpliwość wobec odstępstwa aniołów, którzy popełnili grzech, i wobec nieposłuszeństwa ludzi. 31.31.7. I z wyjaśnieniem, dlaczego jeden i ten sam Bóg uczynił rzeczy przemijające i niebiańskie, ziemskie i wieczne; i ze zrozumieniem, dlaczego Bóg, chociaż jest niewidzialny, ukazał się prorokom nie w jednym kształcie, ale różnym na różne sposoby. I z ukazaniem, dlaczego doszło do tak wielu przymierzy z ludzkością, oraz nauczeniem, jaka jest specyfika każdego z nich; 31.31.8. I z poszukiwaniem, dlaczego Bóg

1 Por. Dz 4, 32.
2 Przysłówek συμφώνως wskazuje na zgodność, harmonię oraz wspólne brzmienie wielu głosów.
3 Czyli w Rzymie; por. Pini, s. 575 nota 271.
4 Por. J 1, 9.
5 Por. 1 Tm 2, 4.
6 Por. Mt 10, 24.

πάντα εἰς ἀπείθειαν ὁ θεός, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ, ἐξερευνᾶν· καὶ διὰ τί ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἔπαθεν, εὐχαριστεῖν· καὶ διὰ τί ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν καιρῶν ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ τέλει ἐφάνη ἡ ἀρχή, ἀπαγγέλλειν· 31.31.9. καὶ περὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μελλόντων ὅσα τε κεῖται ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀναπτύσσειν· καὶ τί ὅτι τὰ ἀπεγνωσμένα ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῶν ἁγίων πεποίηκεν ὁ θεός, μὴ σιωπᾶν· 31.31.10. καὶ πῶς τὸ θνητὸν τοῦτο σαρκίον ἐνδύσεται ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν, διαγγέλλειν· πῶς τε ἐρεῖ «ὁ οὐ λαὸς λαὸς καὶ ἡ οὐκ ἠγαπημένη ἠγαπημένη», καὶ πῶς «πλείονα τῆς ἐρήμου τὰ τέκνα, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα» 31.31.11. κηρύσσειν – ἐπὶ τούτων γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἐπεβόησεν ὁ ἀπόστολος «ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ», ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ ὑπὲρ τὸν κτιστὴν καὶ δημιουργὸν Μητέρα τούτου καὶ αὐτῶν Ἐνθύμησιν Αἰῶνος πεπλανημένου παρεπινοεῖν καὶ εἰς τοσοῦτον ἥκειν [434] βλασφημίας· 31.31.12. οὐδὲ [ἐν τῷ] τὸ ὑπὲρ ταύτην πάλιν Πλήρωμα τότε μὲν τριάκοντα, νῦν δὲ[a] ἀνήριθμον φῦλον Αἰώνων ἐπιψεύδεσθαι, καθὼς λέγουσιν οὗτοι οἱ ἀληθῶς ἔρημοι θείας συνέσεως διδάσκαλοι, τῆς οὔσης ἐκκλησίας πάσης μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἐχούσης εἰς πάντα τὸν κόσμον, καθὼς προέφαμεν.

31.32.1. Ἴδωμεν νῦν καὶ τὴν τούτων ἄστατον γνώμην, δύο που καὶ τριῶν ὄντων πῶς περὶ τῶν αὐτῶν οὐ τὰ αὐτὰ λέγουσιν, ἀλλὰ τοῖς πράγμασιν καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἐναντία ἀποφαίνονται. 31.32.2. ὁ μὲν γὰρ πρῶτος ἀπὸ τῆς λεγομένης Γνωστικῆς αἱρέσεως τὰς ἀρχὰς εἰς ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείου μεθαρμόσας Οὐαλεντῖνος οὕτως ἐξεφόρησεν, ὁρισάμενος εἶναι δυάδα [τινὰ] ἀνονόμαστον, ἧς τὸ μέν τι καλεῖσθαι Ἄρρητον, τὸ δὲ Σιγήν· 31.32.3. ἔπειτα ἐκ ταύτης τῆς δυάδος δευτέραν δυάδα προβεβλῆσθαι, ἧς τὸ μέν τι Πατέρα ὀνομάζει, τὸ δὲ Ἀλήθειαν· ἐκ δὲ τῆς τετράδος ταύτης καρποφορεῖσθαι Λόγον καὶ Ζωήν, Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν·

[a] Holl add. †.

doprowadził każdego do nieposłuszeństwa, aby zlitować się nad wszystkimi[1]; i z dziękczynieniem za to, dlaczego Logos Boga stał się ciałem[2] i cierpiał; i z oznajmieniem, dlaczego w ostatnich czasach ukazała się paruzja Syna Bożego, to znaczy [dlaczego] w spełnieniu (*telos*) ukazał się początek. 31.31.9. I z wyjaśnieniem tego, co znajduje się w Pismach na temat spełnienia i przyszłych wydarzeń; i z niepominięciem milczeniem tego, że Bóg uczynił odrzuconych pogan współdziedzicami złączonymi w jednym ciele i współuczestnikami świętych[3]. 31.31.10. I z oznajmieniem, w jaki sposób śmiertelne ciało[4] wdzieje na siebie nieśmiertelność, a zniszczalne niezniszczalność[5]; w jaki sposób powie: „Nie lud [jest] ludem i niekochany [jest] ukochany”[6], oraz w jaki sposób głosi „więcej dzieci u samotnej niż u posiadającej męża”[7]. 31.31.11. Odnośnie do tych i tym podobnych rzeczy wołał apostoł: „O, głębio bogactwa, mądrości i poznania Boga; jak niemożliwe do zbadania Jego sądy i niemożliwe do wytropienia Jego drogi”[8]; lecz nie [polega to na] wynalezieniu ponad Stwórcą i Demiurgiem Matki jego i ich Zamysłu zabłąkanego eona ani na dojściu do takiego stopnia [434] bluźnierstwa. 31.31.12. Ani na kolejnych kłamstwach o Pleromie znajdującej się z kolei ponad nią – czy to o trzydziestu eonach, czy teraz o niezliczonym rodzie eonów, jak twierdzą ci nauczyciele naprawdę pozbawieni Boskiej wiedzy, podczas gdy cały prawdziwy Kościół, jak powiedzieliśmy, ma na całym świecie jedną i tę samą wiarę.

31.32.1. [I, 11, 1] Spójrzmy teraz także na niestałość ich opinii – skoro gdzieś jest dwóch albo trzech z nich, jak nie twierdzą tego samego o tych samych rzeczach, ale wyrażają sprzeczne opinie odnośnie do rzeczy i nazw. 31.32.2. Ponieważ Walentyn, pierwszy z tak zwanej sekty gnostyckiej, dostosowawszy początki do specyfiki własnego nauczania, w ten sposób głosił i deklarował, że istnieje jakaś nienazywalna Diada, której jedna część jest nazywana Niewyrażalna, a druga – Milczenie. 31.32.3. Z tej Diady następnie została wyemanowana druga Diada, z której jedna część jest nazywana Ojcem, a druga Prawdą. Z tej tetrady z kolei jako owoc powstały: Logos i Życie, Człowiek i Kościół. To jest pierwsza

1 Por. Rz 11, 32.
2 Por. J 1, 14.
3 Por. Ef 3, 6.
4 Dosłownie: „ciałko”; zob. powyżej *Panarion* 31, 19, 10 wraz z notą.
5 Por. 1 Kor 15, 54.
6 Por. Rz 9, 25; Oz 2, 23.25.
7 Por. Iz 54, 1; Ga 4, 27.
8 Rz 11, 33.

εἶναί τε ταύτην Ὀγδοάδα πρώτην. 31.32.4. καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς δέκα δυνάμεις λέγει προβεβλῆσθαι, καθὼς προειρήκαμεν· ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας δώδεκα, ὧν μίαν ἀποστᾶσαν καὶ ὑστερήσασαν τὴν λοιπὴν πραγματείαν πεποιῆσθαι. 31.32.5. Ὅρους τε δύο ὑπέθετο, ἕνα μὲν μεταξὺ τοῦ Βυθοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ Πληρώματος, διορίζοντα τοὺς γεν[ν]ητοὺς Αἰῶνας ἀπὸ τοῦ ἀγε[ν]νήτου Πατρός, ἕτερον δὲ τὸν ἀφορίζοντα αὐτῶν τὴν Μητέρα ἀπὸ τοῦ Πληρώματος. 31.32.6. καὶ τὸν Χριστὸν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Πληρώματι Αἰώνων προβεβλῆσθαι ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Μητρὸς ἔξω γενομένης κατὰ τὴν μνήμην τῶν κρειττόνων ἀποκεκυῆσθαι μετὰ σκιᾶς τινος. 31.32.7. καὶ τοῦτον μέν, ἅτε ἄρρενα ὑπάρχοντα, ἀποκόψαντα ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν σκιὰν ἀναδραμεῖν εἰς τὸ Πλήρωμα, τὴν δὲ Μητέρα ὑπολειφθεῖσαν μετὰ τῆς σκιᾶς κεκενωμένην τε τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως ἕτερον υἱὸν προενέγκασθαι, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Δημιουργόν, ὃν καὶ παντοκράτορα λέγει τῶν ὑποκειμένων. συμπροβεβλῆσθαι δὲ αὐτῷ [435] καὶ ἀριστερὸν ἄρχοντα ἐδογμάτισεν ὁμοίως τοῖς ῥηθησομένοις ὑφ᾽ ἡμῶν ψευδωνύμοις Γνωστικοῖς. 31.32.8. καὶ τὸν Ἰησοῦν [δὲ] ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ συσταλέντος ἀπὸ τῆς Μητρὸς αὐτῶν συναναχυθέντος [τε] τοῖς ὅλοις προβεβλῆσθαί φησι, τουτέστιν[a] τοῦ Θελητοῦ, ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀναδραμόντος εἰς τὸ Πλήρωμα, τουτέστιν τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. 31.32.9. καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὑπὸ τῆς Ἀληθείας φησὶ προβεβλῆσθαι εἰς ἀνάκρισιν καὶ καρποφορίαν τῶν Αἰώνων, ἀοράτως εἰς αὐτοὺς εἰσιόν· δι᾽ οὗ τοὺς Αἰῶνας καρποφορεῖν τὰ φυτὰ τῆς ἀληθείας.

Πεπλήρωται τὰ Εἰρηναίου κατὰ τῶν Οὐαλεντίνων.

31.33.1. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα[b] ὁ προειρημένος ἀνὴρ πρεσβύτης Εἰρηναῖος, ὁ κατὰ πάντα ἐκ πνεύματος ἁγίου κεκοσμημένος, ὡς γενναῖος ἀθλητὴς ὑπὸ τοῦ[c] κυρίου προβεβλημένος καὶ ἐπαλειφθεὶς τοῖς ἐπουρανίοις χαρίσμασι τοῖς κατὰ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ γνῶσιν, καταπαλαίσας τε καὶ καταγωνισάμενος τὴν πᾶσαν αὐτῶν ληρώδη ὑπόθεσιν, διεξῆλθεν κατὰ λεπτὸν τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν κενοφωνούμενα. 31.33.2. ἀκρότατα δὲ αὐτοὺς ἐν τῷ ἑξῆς δευτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ καὶ τοῖς ἄλλοις διήλεγξεν περιττοτέρως, βουλόμενός πως τὸν χαμαὶ ῥιφέντα καὶ εἰς ἧττον τραπέντα σῦραι καὶ ἐνώπιον πάντων θριαμβεῦσαί τε καὶ φωρᾶσαι

[a] Holl add. <ἀπὸ>.
[b] Holl add. *.
[c] Holl <τοῦ>.

Ogdoada. 31.32.4. Twierdzi on, że z Logosu i Życia zostało wyemanowych dziesięć mocy, jak wspomnieliśmy[1], podczas gdy z Człowieka i Kościoła dwanaście, z których jedna oddaliła się, upadła i spowodowała pozostałe kłopoty. 31.32.5. On założył, że istnieją dwie Granice, jedna pomiędzy Otchłanią i pozostałą Pleromą, oddzielająca zrodzone eony od niezrodzonego Ojca; i druga oddzielająca ich Matkę od Pleromy. 31.32.6. Chrystus nie został wyemanowany z eonów Pleromy, ale został urodzony przez znajdującą się na zewnątrz Matkę – zgodnie z tym, co pamiętała na temat doskonalszych [eonów] – razem z jakimś cieniem. 31.32.7. On, jako że był mężczyzną, odciął od siebie cień i powrócił do Pleromy, podczas gdy Matka, pozostawiona z cieniem, ogołocona z duchowej substancji, urodziła innego syna. On jest Demiurgiem, którego określą także mianem Wszechmogącego wobec wszystkich będących poniżej jego. Walentyn nauczał, że wraz z Demiurgiem został wyprodukowany [435] także lewy[2] archont, podobnie jak to jest u noszących fałszywe miano „gnostyków", o których wspomnimy. 31.32.8. Czasami twierdzi, że Jezus został wyemanowany przez tego, który został odcięty od ich Matki i został wylany ze wszystkimi rzeczami, to znaczy z Upragnionego; czasami zaś, że z tego, który wrócił do Pleromy, czyli Chrystusa, a czasami, że z Człowieka i Kościoła. 31.32.9. I twierdzi, że Duch Święty został wyemanowany przez Prawdę w celu zbadania eonów i uczynienia ich przynoszącymi owoc, dzięki wejściu w nie w sposób niewidzialny. Dzięki niemu eony przynoszą owoce w postaci latorośli prawdy.

Tu kończy się tekst Ireneusza przeciwko walentynianom.

31.33.1. Te i tym podobne rzeczy [opisuje] wspomniany mąż, stary Ireneusz, przyozdobiony wszelkimi darami Ducha Świętego, posłany przez Pana jako mocny atleta, namaszczony niebiańskimi charyzmatami, związanymi z prawdziwą wiarą i prawdziwym poznaniem. On obalił i pokonał całą ich niedorzeczną teorię, szczegółowo przedstawiwszy ich pozbawione sensu wypowiedzi. 31.33.2. Najdobitniej i bardzo starannie obalił ich tezy w następnej, drugiej księdze swojego dzieła [*Adversus haereses*] oraz w innych, jak gdyby chciał powalonego na ziemię i doprowadzonego do klęski wlec i zarówno odbyć tryumf wobec wszystkich,

[1] Por. *Panarion* 31, 10, 11–12; 14, 8–11.
[2] Termin ἀριστερός oznacza także: „złowróżbny, złowieszczy, zbłąkany, mylny".

τὴν ἐν αὐτῷ τῷ ῥιφέντι ἀναίσχυντόν τε καὶ ἀσθενῆ πρόκλησιν ματαιοφροσύνης. 31.33.3. ἡμεῖς δὲ ἀρκεσθέντες τοῖς τε παρ᾽ ἡμῶν λεχθεῖσιν ὀλίγοις καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας συγγραφέων τούτων λεχθεῖσίν τε καὶ συνταχθεῖσιν, καὶ ὁρῶντες ὅτι ἄλλοι πεπονήκασι, φημὶ δὲ Κλήμης καὶ Εἰρηναῖος καὶ Ἱππόλυτος καὶ ἄλλοι πλείους, οἳ καὶ θαυμαστῶς τὴν κατ᾽ αὐτῶν πεποίηνται ἀνατροπήν, οὐ πάνυ τι τῷ καμάτῳ προσθεῖναι ὡς προεῖπον ἠθελήσαμεν, ἱκανωθέντες τοῖς προειρημένοις ἀνδράσιν καὶ αὐτὸ τοῦτο διανοηθέντες, ὅτι παντὶ [436] συνετῷ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτῶν λόγων ἡ ἀνατροπὴ αὐτῶν † κατ᾽ αὐτῶν φανήσεται.

31.34.1. Πρῶτον μὲν ὅτι διάφορα παρ᾽ αὐτοῖς τὰ φρονήματα καὶ ἕτερος τὰ τοῦ ἑτέρου καταλύειν ἐπαγγέλλεται· δεύτερον δὲ ὅτι ἀσύστατα τὰ παρ᾽ αὐτοῖς μυθοποιήματα, οὔτε που γραφῆς εἰπούσης οὔτε τοῦ Μωυσέως νόμου οὔτε τινὸς προφήτου τῶν μετὰ Μωυσέα, ἀλλ᾽ οὔτε τοῦ σωτῆρος οὔτε τῶν αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν, ἀλλ᾽ οὔτε μὴν τῶν ἀποστόλων. 31.34.2. εἰ γὰρ ταῦτα ἀληθινὰ ὑπῆρχεν, ὁ ἐλθὼν φωτίσαι τὴν οἰκουμένην κύριος καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ προφῆται, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι οἱ ἐλέγξαντες τὴν εἰδωλολατρείαν πᾶσάν τε παράνομον πρᾶξιν καὶ μὴ δειλιάσαντες γράφειν κατὰ πάσης παρανόμου διδασκαλίας καὶ ἐναντιότητος σαφῶς ἂν τὰ τοιαῦτα ἡμῖν κατήγγελλον, 31.34.3. καὶ μάλιστα αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος λέγοντος ὅτι «τοῖς μὲν ἔξω ἐν παραβολαῖς, ὑμῖν δὲ[a] τὰς παραβολὰς εἰς ἐπίλυσιν βασιλείας οὐρανῶν ῥητέον». 31.34.4. ὅσας γοῦν ἐν εὐαγγελίοις παραβολὰς εἴρηκεν εὐθὺς ἐπιλύσας φαίνεται· ἀμέλει φησὶν καὶ τίς ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως καὶ τίς ἡ ζύμη καὶ τίς ἡ γυνὴ ἡ βαλοῦσα τὴν ζύμην εἰς τὰ τρία σάτα, τίς ὁ ἀμπελών, τίς ἡ συκῆ,

[a] Holl add. †.

jak i odkryć u tego powalonego bezwstyd oraz bezsilność wyzwania rzuconego przez głupotę. 31.33.3. My natomiast jesteśmy zadowoleni z tego, co sami powiedzieliśmy w niewielu słowach, jak i z tego, co powiedzieli i napisali ci autorzy prawdy. Skoro zobaczyliśmy, że inni się natrudzili, a mam na myśli Klemensa[1], Ireneusza[2], Hipolita[3] i wielu innych, którzy w sposób godny podziwu dokonali zbicia ich argumentów, w żadnym przypadku nie chcieliśmy, jak wspomniałem, niczego dodawać do tego owocu ich wysiłku, ponieważ jesteśmy zadowoleni ze wspomnianych mężów i myślimy dokładnie to samo, co oni, tak że każdemu mądremu [436] ukaże się jasno, w oparciu o ich własne słowa zawarte w ich naukach, ich własna argumentacja † przeciwko nim samym.

31.34.1. Po pierwsze, istnieją wśród nich różne sposoby myślenia i nawzajem deklarują, że jeden drugiego obali; po drugie, ich zmyślone opowieści nie mają żadnego oparcia, ani Pismo nigdzie nie powiedziało o tych rzeczach, ani Mojżeszowe Prawo, ani żaden z proroków po Mojżeszu, ani nawet Zbawiciel, ani żaden z Jego ewangelistów, ani z pewnością żaden z apostołów. 31.34.2. Gdyby te rzeczy były prawdziwe, Pan, który przyszedł oświecić cały świat, oraz prorocy przed Nim, a następnie apostołowie, którzy obalili bałwochwalstwo i wszelkie niegodziwe działanie i nie obawiali się pisać przeciwko wszelkiego rodzaju niegodziwemu nauczaniu i przeciw wszelkiej niespójności, jasno by nam to oznajmili, 31.34.3. a zwłaszcza wtedy, gdy Zbawiciel mówi: „Tym, którzy są poza, trzeba mówić w przypowieściach, wam zaś trzeba mówić przypowieści dla objaśnienia królestwa niebieskiego”[4]. 31.34.4. Jest oczywiste, że ile razy w ewangeliach opowiadał przypowieści, natychmiast je wyjaśniał. Na przykład wyjaśnia, co oznacza ziarnko gorczycy[5], co zaczyn, co kobieta, która wrzuciła zaczyn w trzy miary [mąki][6], co winnica[7], co

1 Klemens Aleksandryjski poświęcił wiele uwagi walentynianom w Kobiercach, szczególnie w II, III, IV, VI i VII (por. hasło *Walentyn* w indeksie onomastycznym w: Klemens Aleksandryjski, *Kobierce*, tłum. J. Niemirska-Pliszczyńska, Warszawa 1994, t. 2, s. 375.

2 Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer*. waletynianom oprócz cytowanego w *Panarion* 31, 9–32 fragmentu I, 1–11 poświęca część księgi pierwszej (I, 23–31), całą księgę drugą (II, 1–35) oraz fragmenty w księdze III i IV.

3 Epifaniusz znał dzieło *Odparcie wszystkich herezji* (*Kata pason haireseon elenchos*), wyd. P. Wenland, GCS 26 (1916), s. 1–293, częściowo opierające się na *Adv. haer*. Ireneusza z Lyonu.

4 Por. Mk 4, 11.

5 Por. Mt 13, 31–32.

6 Por. np. Mt 13, 33.

7 Por. Łk 20, 9nn.

τίς ὁ σπορεύς, τίς ἡ καλλίστη γῆ· 31.34.5. καὶ μάτην οὗτοι ἐνθουσιῶνται ὑπὸ δαιμόνων ἐλαυνόμενοι, περὶ ὧν φησιν ὁ ἁγιώτατος Παῦλος ὁ ἀπόστολος «ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς διδασκαλίας, προσέχοντες μύθοις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων». 31.34.6. καὶ πάλιν ὁ ἅγιος Ἰάκωβος λέγων περὶ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὅτι «οὐκ ἔστιν ἄνωθεν αὕτη ἡ σοφία κατερχομένη, ἀλλὰ ἐπίγειος ψυχικὴ δαιμονιώδης· ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἁγνή ἐστιν, ἔπειτα εἰρηνικὴ εὐπειθὴς ἀδιάκριτος, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν» καὶ τὰ ἑξῆς, ἧς οὐδὲ εἷς καρπὸς ἐν τοῖς προειρημένοις εὑρίσκεται. 31.34.7. παρ᾽ αὐτοῖς γάρ «ἀκαταστασία καὶ πᾶν παράνομον πρᾶγμα», δαιμόνων τε κυήματα καὶ [437] συρίγματα δρακόντων, ἄλλοτε ἄλλως καὶ ἄλλο ἑκάστου αὐτῶν λαλοῦντος· παρ᾽ οἷς οὐκ ἔλεος οὐκ οἶκτος εὑρίσκεται, ἀλλὰ διακρίσεις καὶ διαφοραί, καὶ οὐδαμοῦ ἁγνεία οὐδαμοῦ εἰρήνη οὐδαμοῦ ἐπιείκεια.

31.35.1. Βούλομαι δὲ πάλιν ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, εἰ καὶ παύσασθαι ὑπεσχόμην, ὀλίγων τῶν παρ᾽ αὐτοῖς εἰρημένων μνημονεύσας ἀνατρέψαι. οὐ γὰρ τοῦ κατὰ τέχνην μοι λόγου μέλει, ἀλλὰ τῆς τῶν ἐντυγχανόντων ὠφελείας. 31.35.2. λέγουσι τοίνυν ὅτι ὁ δωδέκατος αἰὼν ὁ ἐν ὑστερήματι γενόμενος παντελῶς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα ἐξέπεσεν καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀριθμὸς ὁ δωδέκατος. 31.35.3. τοῦτο δέ φασι γεγενῆσθαι τῷ τὸν Ἰούδαν, ὄντα δωδέκατον, ἐκπεπτωκέναι καὶ οὕτω τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν ἠφανίσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς αἱμορροούσης καὶ τῆς τὴν μίαν δραχμὴν ἀπὸ τῶν δέκα δραχμῶν ἀπολεσάσης. 31.35.4. δείκνυται δὲ ὅτι οὔτε ὁ δωδέκατος αἰὼν πρόσωπον τοῦ Ἰούδα ἔχειν δυνήσεται, ὡς τῷ ἁγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ προείρηται, – Ἰούδας μὲν γὰρ παντελῶς ἀπόλωλεν, ὁ δωδέκατος δὲ λεγόμενος αἰὼν κατὰ τὸ αὐτῶν πλάσμα οὐκ ἐκενώθη· ἔστη γὰρ ἐνώπιον αὐτοῦ ὁ Μεταγωγεὺς ἢ ὁ Ὁροθέτης, φήσας πρὸς αὐτὸν Ἰαώ, ὡς αὐτοί φασι, καὶ οὕτως ἐστερεώθη, 31.35.5. – οὔτε ἡ δώδεκα ἔτεσιν αἱμορροοῦσα τῷ αὐτῶν δράματι ὁμοιωθήσεται· ἐσώθη γὰρ μετὰ δώδεκα ἔτη, ἐν οἷς τῷ αἵματι τῆς ῥύσεως ἐφέρετο. οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἕνδεκα ἔτεσιν ἀπαθὴς διετέλει

drzewo figowe[1], co siewca, co bardzo żyzna gleba[2]. 31.34.5. I na próżno, znajdując się pod wpływem demonów, wpadają w uniesienie ci, o których najświętszy Paweł Apostoł mówi: „W późniejszych czasach odstąpią niektórzy od nauczania, lgnąc do mitów i nauk demonów”[3]. 31.34.6. Z kolei św. Jakub mówi o tego rodzaju nauczaniu: „Ta mądrość nie pochodzi z góry, lecz jest ziemska, zmysłowa, demoniczna. Mądrość zaś z góry, przede wszystkim jest czysta, następnie pokojowa, uległa, nieczyniąca różnicy, pełna współczucia i dobrych owoców”[4] i tak dalej. Ani jeden jej owoc nie znajduje się u wspomnianych [hereteyków]. 31.34.7. U nich jest „nieład i wszelki niegodziwy czyn”[5], płody demonów i [437] syczenia wężów, skoro każdy z nich mówi raz tak, raz inaczej. Nie znajdzie się u nich ani litości ani współczucia, lecz spory i nieporozumienia, i nigdzie nie ma u nich czystości, nigdzie pokoju, nigdzie łagodności.

31.35.1. Jeśli nawet obiecałem zakończyć, to jednak nakłoniony przez słowo, chcę przywołać i obalić niektóre z ich wypowiedzi. Nie dbam o retorykę, lecz o pożytek czytelników. 31.35.2. A zatem oni twierdzą, że dwunasty eon, ten, który był w stanie niedostatku, zupełnie wypadł z liczby dwunastu i liczba dwanaście przepadła. 31.35.3. To zaś stało się, jak twierdzą, w przypadku Judasza, który będąc dwunastym, wypadł i w ten sposób liczba dwanaście zaginęła. Analogicznie jak w przypadku tej, która miała upływ krwi[6], i tej, która zgubiła jedną z dziesięciu drachm[7]. 31.35.4. Jest jasne, że ani dwunasty eon nie będzie mógł mieć oblicza Judasza, jak powiedział św. Ireneusz[8], ponieważ Judasz bez wątpienia zginął, podczas gdy tak zwany dwunasty eon według ich wymysłu nie został pozbawiony egzystencji[9]. Albowiem naprzeciw niego stanął Przewodnik lub Wytyczający granice i powiedział do niego: „Iao”, jak twierdzą, i w ten sposób został utrwalony. 31.35.5. Ani mająca upływ krwi przez dwanaście lat nie będzie podobna do ich dramatu, ponieważ została uleczona po dwunastu latach, w czasie których była dotknięta upływem krwi. Nie jest tak, że żyła jedenaście lat bez cierpienia,

---

1 Por. np. Mt 21, 19–20.
2 Por. np. Mt 13, 18–23.
3 Por. 1 Tm 4, 1.
4 Por. Jk 3, 15.17.
5 Por. Jk 3, 16.
6 Por. Mk 5, 25n; Łk 8, 43–44.
7 Por. Łk 15, 8–9.
8 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 4, 1 = *Panarion* 31, 16, 4.
9 Dosłownie: „nie zaniknął”.

καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔρρευσεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς ἕνδεκα ἔρρει, τῷ δωδεκάτῳ δὲ σέσωσται, 31.35.6. – οὔτε ἡ τὰς δέκα δραχμὰς κεκτημένη ἀπώλεσε τὴν μίαν εἰς τέλος, ἵνα ὁ αἰὼν τῆς ὕλης ἀπολωλὼς μυθεύηται παρ᾽ αὐτοῖς· ἦψεν γὰρ τὸν λύχνον καὶ ηὗρεν τὴν δραχμήν.

31.36.1. Ἐκ τοίνυν τῶν δύο λόγων τούτων ἢ τριῶν τὰ πάντα αὐτῶν εὐθὺς ἐλεγχθέντα καταληφθήσεται δραματουργήματα καὶ ἀδρανῆ καὶ ἕωλα τοῖς τῆς φρονήσεως υἱοῖς καὶ τέκνοις [τοῖς] τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας. 31.36.2. ἵνα γὰρ μὴ κατὰ τῶν αὐτῶν [438] φερόμενος εἰς μῆκος ἄπειρον ἐλάσω τὴν πραγματείαν, ἕως τῆς ἐνταῦθα ὑφηγήσεως ποιησάμενος τὴν ὑπόμνησιν 31.36.3. καὶ ἐπιθεὶς πέρας τῇ τοσαύτῃ αὐτῶν μοχθηρίᾳ ἐπὶ τὰς ἑξῆς βαδιοῦμαι, θεὸν ἐπικαλούμενος ὁδηγόν τε καὶ ἐπίκουρον τῆς ἡμῶν ἀσθενείας εἰς τὸ σωθῆναι ἀπὸ ταύτης καὶ τῶν προειρημένων αἱρέσεων καὶ τῶν μελλουσῶν ἀναδείκνυσθαι τοῖς τε φιλολόγοις καὶ βουλομένοις τὰ ἀκριβῆ εἰδέναι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κενοφωνιῶν τε καὶ ἀσυστάτων δεσμῶν. 31.36.4. εἰς πολλοὺς γὰρ οὗτος τὴν ἑαυτοῦ ὀνειροπολίαν ἐπισπείρας, Γνωστικὸν ἑαυτὸν καλέσας, πολλοὺς ὡς εἰπεῖν σκορπίους εἰς μίαν ἅλυσιν συνέδησεν, ὡς ἡ παλαιὰ καὶ ἐναργὴς παραβολὴ ὑπάρχει, ὅτι ἅλυσίν τινα οἱ σκορπίοι ἀπὸ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον δεσμοῦντες ἕως δέκα ἢ καὶ πλείους ἀπὸ στέγης ἢ δώματος ἑαυτοὺς χαλῶσι καὶ οὕτως μετὰ δόλου τὴν λύμην τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζονται. 31.36.5. οὕτως καὶ οὗτος καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ καλούμενοι Γνωστικοὶ τῆς πλάνης ἀρχηγέται γεγόνασι καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὰς προφάσεις εἰληφότες ἕκαστος ὑφ᾽ ἑτέρου μαθητευθεὶς μετὰ τὸν διδάσκαλον προσθήκην τῆς πλάνης εἰργάσατο καὶ ἑτέραν αἵρεσιν εἰσηγήσατο, ἐχομένην τῆς προτέρας. 31.36.6. καὶ οὕτω κατὰ διαδοχὴν εἰς διαφόρους αἱρέσεις αὐτοὶ οἱ κληθέντες Γνωστικοὶ ἐμερίσθησαν· παρὰ Οὐαλεντίνου μέντοι ὡς ἔφην καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τὰς προφάσεις εἰληφότες. 31.36.7. ὅμως αἱ προειρημέναι σὺν τῇ τούτου τοῦ Οὐαλεντίνου τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ καταπατηθεῖσαι ὑφ᾽ ἡμῶν παρείσθωσαν, ἡμεῖς δὲ τὰς ἑξῆς ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει διασκοπήσωμεν.

a w dwunastym zachorowała na upływ krwi, lecz raczej przez jedenaście lat chorowała, a w dwunastym została uleczona[1]. 31.35.6. Ani ta, która posiadała dziesięć drachm, nie straciła jednej na zawsze, żeby opowiadano u nich bajki o utraconym eonie materii. Przecież ona zapaliła lampę i znalazła drachmę[2].

31.36.1. Na podstawie tych dwóch lub trzech przykładów roztropni synowie i dzieci świętego Kościoła katolickiego natychmiast odkryją wszelkie ich dramatyczne przedstawienia jako obalone, bezsilne i przestarzałe. 31.36.2. Abym pochłonięty [walką] przeciwko nim [438] nie rozciągał traktatu w nieskończoność, w tym miejscu kończę moje referowanie i kładę kres przedstawianiu tego tak wielkiego ich zepsucia. 31.36.3. Przejdę do kolejnych herezji, wezwawszy Boga jako przewodnika i pomocnika w naszej słabości, żebym został ocalony zarówno od tej, od wspomnianych wcześniej herezji, jak i od tych, które wzmiankowane w przyszłości, mają ukazać uczonym oraz tym, którzy pragną precyzyjnej wiedzy, zarówno o światowym bajdurzeniu, jak i o nietrwałych okowach. 31.36.4. Skoro on zasiał w wielu swoje własne sny, nazywając samego siebie „gnostykiem”[3], wiele skorpionów, że tak powiem, powiązał ze sobą w jeden łańcuch, jak mówi stare i znane przysłowie. Skorpiony jeden po drugim formują rodzaj łańcucha aż do długości dziesięciu albo nawet więcej, samych siebie spuszczając z dachu albo stropu i w ten sposób podstępnie wyrządzają ludziom szkodę[4]. 31.36.5. W ten sam sposób także on i jego zwolennicy zwani „gnostykami” stali się sprawcami błędu. Od niego zaczerpnęli motywy, każdy został pouczony przez innego, a do tego, co zaczerpnął od nauczyciela, dodał element błędu i wprowadził inną herezję, ściśle związaną z poprzednią. 31.36.6. W ten sposób ci tak zwani „gnostycy” stosownie do następstwa podzielili się na wiele herezji, zaczerpnąwszy jednak motywy od Walentyna, o czym wspomniałem, oraz od tych, którzy byli przed nim. 31.36.7. Jednak pozostawmy wspomniane powyżej herezje i Walentyna, zdeptane dzięki nauczaniu prawdy, my natomiast z pomocą Bożą zbadajmy kolejne.

---

1 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 3, 3 = *Panarion* 31, 14, 10.
2 Por. Łk 15, 8–9.
3 Por. *Panarion* 31, 1, 1.
4 Por. *Panarion* 31, 1, 3.

Κατὰ Σεκουνδιανῶν οἷς συνήφθη Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος ιβ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας λβ΄.

32.1.1. Παρελθόντες δὲ τὴν τοῦ Οὐαλεντίνου αἵρεσιν καὶ πολλὰ μοχθήσαντες ἐν τῇ ἀκανθώδει αὐτοῦ σπορᾷ, διὰ πολλοῦ ὡς εἰπεῖν[a] καμάτου καὶ γεωργικῆς κακοπαθείας, ἐπὶ τὰ λείψανα τῆς ἀκανθώδους αὐτοῦ σπορᾶς καὶ ἑρπετώδους αὐτοῦ θηριομορφίας ἐλευσόμεθα, τὸ [439] 32.1.2. ἅγιον πνεῦμα αἰτησάμενοι παρὰ κυρίου εἰς τὸ δι᾽ αὐτοῦ σκεπάσαι τὰς ψυχὰς τῇ ἐν θεῷ διδασκαλίᾳ καὶ σεμνῷ λόγῳ καὶ τοὺς ἰοὺς ἀνασπάσαι δυνηθῆναι ἀπὸ τῶν οὕτως προειλημμένων. 32.1.3. ἄρξομαι δὲ περὶ τούτων λέγειν κατὰ διαδοχήν, τίς τίνος διάδοχος γεγένηται τῶν ἐξ αὐτοῦ ὁρμωμένων καὶ ἑτέραν παρὰ τὴν ἐκείνου σποράν διδασκόντων.

32.1.4. Σεκοῦνδος τοίνυν, τὶς ἐξ αὐτῶν ὢν καὶ περισσότερόν τι βουλόμενος φρονῆσαι, τὰ μὲν πάντα κατὰ τὸν Οὐαλεντῖνον ἐξηγεῖται, περισσότερον δὲ ἦχον εἰς ἀκοὰς τῶν ἐμβεβροντημένων ἐξήχησεν. 32.1.5. οὗτος γὰρ κατὰ Οὐαλεντῖνον ὢν ὡς προεῖπον, ὑπὲρ δὲ Οὐαλεντῖνον φρονῶν, λέγει εἶναι τὴν πρώτην Ὀγδοάδα τετράδα δεξιὰν καὶ τετράδα ἀριστεράν, οὕτως παραδιδοὺς καλεῖσθαι τὴν μὲν μίαν φῶς, τὴν δὲ ἄλλην σκότος· 32.1.6. τὴν δὲ ἀποστᾶσάν τε καὶ ὑστερήσασαν δύναμιν μὴ εἶναι ἀπὸ τῶν τριάκοντα αἰώνων, ἀλλὰ μετὰ τοὺς τριάκοντα αἰῶνας, ὡς εἶναι ἀπὸ τῶν [καρπῶν αὐτῶν τῶν] μετὰ τὴν Ὀγδοάδα τὴν ἄλλην κατωτέρω γενομένων. 32.1.7. τὰ δὲ πάντα περὶ Χριστοῦ

[a] Holl add. *.

32. Przeciwko sekundianom[1], do których przyłączyli się Epifanes i Izydor, dwunasta, w kolejności trzydziesta druga

32.1.1. Po przejściu herezji walentynian i natrudziwszy się wiele nad jego pełnym cierni zasiewem, z wielkim, że tak powiem, wysiłkiem, związanym ze złym stanem pola, przejdziemy do reszty jego pełnego cierni siewu oraz do pozostałości po przypominającej węża jego bestialskiej postaci. [439] 32.1.2. Poprosiliśmy Pana o Ducha Świętego dla siebie, abyśmy mogli za Jego pośrednictwem ochronić dusze nauczaniem w Bogu i Jego czcigodnym słowem oraz wyssać trucizny z tych, którzy już ulegli infekcji. 32.1.3. Zacznę mówić o nich według następstwa, kto spośród wywodzących się od Walentyna stał się czyim następcą oraz kto spośród nauczających inny niż jego wziął zasiew [nauki].

32.1.4. Sekundus był jednym z nich i chciał wymyślić coś nadzwyczajnego, wyjaśnia wszystko na wzór Walentyna, lecz w uszach oszołomionych wywołał większy szum. 32.1.5. Będąc podobny do Walentyna, jak wspomniałem, był bardziej zarozumiały niż on, mówiąc, że pierwsza Ogdoada składa się z prawej Tetrady i lewej Tetrady[2], i następnie naucza, że jedna jest nazywana „światłem", a druga „ciemnością"[3]. 32.1.6. I moc, która została odsunięta oraz była słabsza, nie jest z grona trzydziestu eonów, lecz jest po trzydziestu eonach, i jest jednym z ich owoców, które są niżej po innej Ogdoadzie[4]. 32.1.7. Wszystko, co odnosi się do Chrystusa

[1] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 11, 3; Tertulian, *Adv. Valentinianos* 37–38; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 2, 5, 1n.
[2] Por. *Panarion* 21, 4, 5.
[3] *Panarion* 32, 1, 13 – 32, 2, 4 „lewe", „prawe" – zob. powyżej *Panarion* 21, 4, 5 wraz z notą.
[4] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 11, 2.

καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων ὡσαύτως τῷ ἰδίῳ χορηγῷ τοῦ ἰοῦ καὶ δοτῆρι τοῦ δηλητηρίου Οὐαλεντίνῳ δογματίζει. 32.1.8. μὴ πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ὑπὸ τούτου διαφόρως ξενολεκτουμένων ἀρκεσθῆναι μὲν ἡγησάμην δεῖν τοῖς προειρημένοις, ἔχουσι καὶ ἀφ᾽ ἑαυτῶν τὴν ἀνατροπήν· ὅμως δ᾽ οὖν καὶ περὶ αὐτοῦ ὀλίγα λέξω, ἵνα μὴ δι᾽ ἀπορίαν παρεληλυθέναι τὰ κατ᾽ αὐτὸν δόξω. 32.1.9. εἰ γὰρ τετράδες δεξιαὶ καὶ εὐώνυμοι παρ᾽ αὐτοῖς τάσσονται, εὑρεθήσεταί τι ζητούμενον μέσον τοῦ τε δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ. 32.1.10. πᾶν γὰρ ὁτιοῦν δεξιὰς ἔχον καὶ εὐωνύμους τάξεις μέσον ἕστηκε τῶν εὐωνύμων αὐτοῦ καὶ δεξιῶν καὶ οὐδαμοῦ δυνήσεται εἶναι δεξιὰ ἢ ἀριστερά, εἰ μή τι ἂν ἐκ μεσολαβοῦντος σώματος ἑκατέρου μέρους ἡ διάκρισις γένοιτο. 32.1.11. ἆρα οὖν, ὦ ἀνόητε Σεκοῦνδε καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ ἠπατημένοι, τὸ μεσαίτατον, ἀφ᾽ οὗπερ καὶ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ὑποπίπτουσιν, 32.1.12. ἔσται ἕν τι καὶ οὐ δυνήσεται ἀλλότριον εἶναι τοῦ ἑνός τινος [440] τὸ ἐξ αὐτοῦ ὑποπῖπτον δεξιόν τε καὶ εὐώνυμον, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀναχθήσεται τὸ πᾶν εἰς τὸ ἓν ὄν, οὗ ἀνώτατον οὐδὲ ἕν ἐστιν οὔτε ὑποβεβηκὸς οὔτε κατώτατον, εἰ μὴ τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκτισμένα. 32.1.13. καὶ ἔσται τοῦτο φανερὸν τοῖς τὴν ἀλήθειαν καταμανθάνουσιν, ὅτι εἷς θεός ἐστιν, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ εἷς θεός ἐστιν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, οὔτε τι ἀριστερόν ἐστιν ἐν αὐτῷ οὔτε ἐλάττωμα ἕτερον οὔτε τι ὑποβεβηκός, πλὴν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκτισμένων. τὰ δὲ μετὰ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα πάντα καλῶς ἐκτισμένα καὶ εἰς σύστασιν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀφθόνως εὖ[a] προεληλυθότα.

32.2.1. Εἰ δὲ καὶ πάλιν ἐρεῖ ὁ τοιοῦτος ἡμῖν προελθὼν ἕτερος ὄφις, ὅτι τὰ μὲν δεξιὰ καὶ εὐώνυμα ἐκτὸς τοῦ ἑνὸς ὑπάρχει, αὐτὸς δὲ μεσαίτατός ἐστιν καὶ ἑαυτῷ μὲν προσάγεται τὰ δεξιὰ καὶ χαίρει τούτοις, δεξιὰ δὲ ταῦτα καλεῖ καὶ φῶς, τὰ δὲ εὐώνυμα ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἀριστερᾷ κείμενα ἀπωθεῖται, λεγέτω μοι πόθεν λαμβάνει ταύτην τὴν γεωμετρίαν, ἵνα καλῶς ῥυθμίσῃ ἀμετάστατον δεξιάν τε καὶ εὐώνυμον. 32.2.2. παρ᾽ ἡμῖν γὰρ δεξιὰ εἰκότως ὀνομάζεται ἤτοι ἀριστερὰ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ σώματι πεπηγμένων μελῶν, ἐν οἷς οὐδέποτε ἐναλλαγὴ γίνεται. 32.2.3. τὰ δὲ ἐκτὸς ἡμῶν δύναται

[a] Holl [εὖ].

i innych doktryn, głosi podobnie jak Walentyn, który mu dostarczył jadu i dał truciznę. 32.1.8. Ponieważ on nie wprowadził wiele nowości, które odróżniałyby jego system, sądzę, że muszę się zadowolić wspomnianymi wcześniej informacjami, które są obalane nawet przez nich samych. W takim razie powiem także nieco o nim, aby się nie wydawało, że z powodu bezradności pominąłem to, co odnosi się do niego. 32.1.9. Jeśli bowiem u nich Tetrady są umieszczone po prawej i po lewej stronie, koniecznie znajdzie się coś pomiędzy tym, co po prawej, i tym, co po lewej. 32.1.10. Wszystko bowiem, cokolwiek by miało miejsce po prawej i lewej stronie, stoi pomiędzy tym, co po jego prawej, i tym, co po jego lewej stronie, i nigdzie nie będzie mogła istnieć prawa albo lewa strona, chyba że dokona się rozstrzygnięcia na obie części w oparciu o ciało będące w środku. 32.1.11. A zatem, bezmyślny Sekundusie i ci, którzy zostali przez ciebie oszukani, najbardziej centralnym punktem, od którego są określane zarówno prawa, jak i lewa strona, 32.1.12. będzie jakaś jedna rzecz i nie będzie mogło być nic obcego wobec tej jednej rzeczy [440], co określałoby jego prawą i lewą stronę. I z konieczności wszystko zostanie sprowadzone do tego, co jest jedno, od którego nic nie jest wyższe ani niższe, ani najniższe, z wyjątkiem rzeczy przez niego stworzonych. 32.1.13. Dla tych, którzy rozumieją prawdę, będzie czymś oczywistym, że istnieje jeden Bóg, Ojciec, Syn i Duch Święty. Jeśli zaś istnieje jeden Bóg, od którego wszystko pochodzi[1], nie ma w Nim niczego po „lewej stronie”[2] ani jakiegoś innego defektu, ani czegoś niższego, oprócz rzeczy stworzonych przez Niego. Wszystko zaś po Ojcu i Synu, i Duchu Świętym zostało stworzone dobrze i przez Niego bardzo hojnie doprowadzone do istnienia.

32.2.1. Jeśli jakiś inny tego typu wąż, posunąwszy się dalej, powie nam, że to, co po prawej, i to, co po lewej, jest na zewnątrz Jednego, On sam natomiast jest najbardziej centralnym punktem i rzeczy po prawej stronie są przyciągane do Niego samego i cieszy się nimi, i nazywa je „prawymi” oraz „światłem”, lewe zaś jako obce jemu i położone po lewej stronie odrzuca, niech mi powie, skąd bierze tę geometrię, aby właściwie w sposób niezmienny uporządkować to, co po prawej, i to, co po lewej. 32.2.2. U nas bowiem prawa albo lewa strona jest odpowiednio nazywana w oparciu o umocowane w ciele członki, w których nigdy nie dokonuje się zamiana. 32.2.3. Te rzeczy, które są na zewnątrz nas, mogą być raz po prawej, raz

[1] Por. 1 Kor 8, 6.

[2] Termin ἀριστερός oznacza: „lewy, po lewej stronie, złowróżbny, złowieszczy, zbłąkany, mylny”. Może być zatem synonimem czegoś negatywnego.

εἶναι ποτὲ μὲν δεξιά, ποτὲ δὲ εὐώνυμα. παντὶ μὲν γὰρ τῷ ὁρῶντι κατὰ ἀνατολὴν νότος εἴτ᾽ οὖν μεσημβρία δεξιὰ κληθήσεται, τὸ κλίμα δὲ τὸ βόρειον ἤτοι ἀρκτῷον ἀριστερόν. 32.2.4. τὸ δὲ ἀνάπαλιν ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη ἀναστραφέντος ἀνθρώπου τινὸς εὑρεθήσεται ἑτερωνύμως τὰ κλίματα· ὅπερ πρὸ ὥρας δεξιὸν ὑπῆρχεν νότιόν τε καὶ μεσημβρινόν, εἰς ἀριστερὰ αὖθις μεταβαλλόμενον, καὶ τὸ εἰς ἀριστερὰν τοῦ τινος κεκλιμένον ἀνθρώπου εἴτ᾽ οὖν ἀρκτῷον εἴτ᾽ οὖν βόρειον κλίμα, εἰς δεξιὰν αὐτοῦ μεταβαλλόμενον. 32.2.5. ποῦ τοίνυν ὁ ἀπατεὼν ἐφηῦρεν ἑαυτῷ τὴν κατὰ θεὸν γεωμετρίαν; καὶ ὦ τῆς τοιαύτης πολλῆς ληρολογίας τῆς τὰ πάντα συγχεούσης. 32.2.6. φάσκει δὲ τὸ Ὑστέρημα μετὰ τοὺς τριάκοντα [441] αἰῶνας γεγενῆσθαι. πόθεν ἄρα τὴν τοῦ Ὑστερήματος φύσιν κατείληφας, ὦ οὗτος, ἢ τὴν ἀποστᾶσαν δύναμιν, λέγε; 32.2.7. εἰ μὲν γὰρ εὗρες ταύτην ἀπὸ βλαστήματος τῶν ἄνω[a], οὐ κτιστὴν ἀλλὰ γεννητήν, (ἐπειδὴ σοί τε καὶ τῷ σου ἐπιστάτῃ οὐκ ἐκτισμένα τὰ κτιστὰ ὁρίζεται, ἀλλὰ γεννητὰ καὶ ἀπὸ μετουσίας, ἑκάστης φύσεως παρ᾽ ἑκάστης λαβούσης, τὰ αὖθις γεννώμενα[b] ἀναφῦναι), ἄρα γε κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον κατὰ σαυτοῦ ὁπλίζῃ. 32.2.8. εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν ἄνω καὶ ἡ ὑστέρα δύναμις καὶ ἡ ἀποστασία γεγένηται, ἔφυ δὲ ὡς εἰπεῖν καὶ ἐβλάστησεν, μετέχει ἄρα τῶν ἄνω χαρισμάτων, ἐπειδὴ ἐπικοινωνεῖ τῷ Πληρώματι ἡ ὑστέρα καὶ τὸ Πλήρωμα τῇ ὑστέρᾳ, καὶ οὐδὲν διενεχθήσεται τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο οὔτε ἐκεῖνο πρὸς τοῦτο, ἑκατέρων κατὰ τὰ τέρματα ἀλλήλοις ἐπικοινωνούντων. 32.2.9. καὶ ἐκ παντὸς λόγου διελεγχθήσῃ ἐξ ἐπισπορᾶς δαίμονος ἔχων τὴν τῆς πλάνης σου βόσκησιν, πάντων ἐλεεινῶν ἐλεεινότατε.

32.3.1. Ἵνα δὲ μὴ παραλείψωμέν τι τῶν παρά τισιν γινομένων τε καὶ λεγομένων, κἂν τε ἐν ἑκάστῃ πολλοὶ εἶεν οἱ ἔξαρχοι καὶ αὐχοῦντες ἕτερα ἀνθ᾽ ἑτέρων ὑπὲρ τοὺς αὐτῶν διδασκάλους μυθοποιεῖσθαι, ἔτι ἐπιμενῶ ὑφηγούμενος τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ αἱρέσει ὄντας, ἕτερα δὲ παρὰ τούτους λέγοντας, 32.3.2. φημὶ δὲ περὶ Ἐπιφάνους τοῦ Ἰσιδώρου, ἐκ προφάσεως παραινετικῶν ῥημάτων ἑαυτὸν ἔτι εἰς περισσότερον βυθὸν ταλαιπωρίας καταγαγόντος, τἀληθῆ μὲν εἰπεῖν ἀπὸ Καρποκράτους τοῦ ἰδίου πατρὸς κατὰ σάρκα εἰληφότος τὰς προφάσεις, [442] συνημμένου δὲ τῇ αἱρέσει τοῦ προειρημένου Σεκούνδου καὶ αὐτοῦ τῶν Σεκουνδιανῶν ὑπάρχοντος. 32.3.3. πολλὴ γὰρ ἑκάστου τῶν πεπλανημένων πρὸς

[a] Holl add. *.
[b] Holl add. *.

po lewej stronie. Dla każdego, który patrzy na wschód, południowa strona świata bądź południe będzie nazywane „prawym", strona świata północna albo północ „lewym". 32.2.4. Przeciwnie zaś w przypadku, gdy jakiś człowiek zwrócił się w stronę zachodnią, zostanie przez niego odkryte, że strefy zmieniły nazwy. To, co południowe i na południe, przed momentem było po prawej stronie, przeszło z kolei na lewą stronę. To z lewej, co było północne bądź leżące na północ, przeszło następnie na jego prawą stronę. 32.2.5. Gdzie więc oszust znalazł dla siebie boską geometrię? I co za wielka liczba tego typu nonsensów, które wszystkie się pomieszały! 32.2.6. On twierdzi, że Brak (ὑστέρημα) powstał po trzydziestu [441] eonach. Ty właśnie mi powiedz, skąd więc dowiedziałeś się o naturze Braku albo o mocy, która została odsunięta![1] 32.2.7. Jeśli znalazłeś ją [wyrosłą] z kiełka rzeczy, które są u góry, niestworzoną, lecz zrodzoną (skoro przez ciebie i przez twojego mistrza rzeczy stworzone są definiowane jako niestworzone, lecz zrodzone i [będące efektem] współuczestnictwa każdej natury, która wzięła z każdej to, co z kolei zrodzone, aby się odrodziło), a zatem zgodnie z jego własnym słowem, przeciwko tobie samemu się zbroisz. 32.2.8. Jeśli bowiem pochodzi od tych, którzy są u góry, i zarówno późniejszą mocą, jak i odstępstwem się staje, zaczęła istnieć – że tak powiem – i zakiełkowała, uczestniczy zatem w dobrodziejstwach, tych u góry, skoro późniejsza [moc] pozostaje w związku z Pleromą, a Pleroma z nią. I nie będzie żadnej niezgody tej z tamtą ani tamtej z tą, skoro obie pozostają ze sobą we wzajemnym związku pod względem granic. 32.2.9. Z każdego słowa okaże się, że z nowego zasiewu demona ty, najbardziej godny politowania z wszystkich godnych politowania, masz paszę twojego oszustwa.

32.3.1. Abyśmy nie pominęli niczego z tego, co się u tych i innych czyni i mówi – nawet jeśli w każdej herezji istniałoby wielu założycieli i tych, którzy się przechwalają, że przewyższają swoich nauczycieli, tworząc jedne mity zamiast innych – zatrzymam się jeszcze na opisie osób, które są w tej sekcie, a które twierdzą coś innego. 32.3.2. Mam na myśli Epifanesa, [ucznia] Izydora, który pod pretekstem słów zachęty sprowadził siebie samego w jeszcze większą otchłań nędzy. Mówiąc prawdę, wziął wskazówki od własnego naturalnego ojca Karpokratesa, [442] ale przyłączył się do sekty wspomnianego Sekundusa i stał się jednym z sekundian. 32.3.3. Istnieje wiele różnic między jednym a drugim spośród

[1] Pini proponuje przekład: „la ribellione de la potenza".

τὸν ἕτερον διαφορὰ καὶ συρφετώδης ὡς εἰπεῖν πολυμιξία κενοφωνίας. 32.3.4. οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης, ὡς ἔφην, υἱὸς ὢν Καρποκράτους, μητρὸς δὲ Ἀλεξανδρείας οὕτω καλουμένης, τούτοις ὡς προεῖπον συνάπτεται· ἀπὸ Κεφαλληνίας μὲν τὸ πρὸς πατρὸς γένος ὤν, ἑπτακαιδεκαετῆ δὲ[a] βιώσας χρόνον θᾶττον τὸν βίον κατέστρεψεν, τοῦ κυρίου ὥσπερ ἀκάνθας τοὺς φαύλους ἀπαλλάσσοντος, κρεῖττόν τι περὶ τῆς οἰκουμένης προνοοῦντος. 32.3.5. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν οἱ πρὸς αὐτοῦ πεπλανημένοι τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ πληγῆς οὐκ ἀπέσχοντο. 32.3.6. ἐν Σάμῳ γὰρ ὡς θεὸς ἔτι καὶ εἰς δεῦρο τιμᾶται· τέμενος γὰρ αὐτῷ ἱδρύσαντες οἱ ἐπιχώριοι θυσίας καὶ τελετὰς ἐπιτελοῦσι κατὰ νεομηνίαν, βωμοὺς δὲ αὐτῷ ἔστησαν καὶ μουσεῖον εἰς ὄνομα αὐτοῦ περίπυστον ἀνεστήσαντο, τὸ δὴ Ἐπιφάνους μουσεῖον καλούμενον. 32.3.7. θύουσι γὰρ αὐτῷ οἱ Κεφαλλῆνες εἰς τοσαύτην πλάνην ἐληλακότες καὶ σπένδουσι καὶ ἐν τῷ ἱδρυμένῳ αὐτοῦ τεμένει εὐωχοῦνται ὕμνους τε αὐτῷ ᾄδουσι. 32.3.8. δι᾽ ὑπερβολὴν δὲ τῆς ἐκείνου παιδείας, ἐγκυκλίου τε καὶ Πλατωνικῆς, ἡ πᾶσα τοῖς προειρημένοις κατά τε τὴν αἵρεσιν καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν πλάνην, λέγω [δὲ] τὴν εἰς εἰδωλομανίαν τοὺς ἐπιχωρίους τρέψασαν, γέγονεν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀπάτη. 32.3.9. συνήπτετο γοῦν οὗτος ὁ Ἐπιφάνης Σεκούνδῳ καὶ τοῖς ἀμφ᾽ αὐτόν. τὴν γὰρ αὐτοῦ ἰοβολίαν ἀπεμάξατο, λέγω [δὲ] τὴν τῆς ἀδικούσης ἑρπετώδους [443] φθορᾶς περιττολογίαν.

32.4.1. Ἰσίδωρον δὲ φάσκουσιν ἐν παραινέσεσι τῆς αὐτοῦ μοχθηρίας αἴτιον γεγενῆσθαι. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς τὰ ἴσα φρονῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενος ἐτύγχανεν ἢ ἐκ φιλοσόφων μαθὼν παραινετικός τις καὶ αὐτὸς ὑπῆρχεν, οὐ πάνυ σαφῶς περὶ τοῦ Ἰσιδώρου γνῶναι ἠδυνήθημεν. πλὴν οὗτοι πάντες καττύουσι τὴν ἴσην πραγματείαν.

32.4.2. Πρῶτον μὲν οὖν ἐνομοθέτει αὐτὸς ὁ Ἐπιφάνης σὺν τῷ αὐτοῦ πατρί τε καὶ προστάτῃ τῆς αἱρέσεως Καρποκράτει καὶ τοῖς ἀμφ᾽ αὐτὸν κοινὰς εἶναι τὰς τῶν ἀνθρώπων γυναῖκας, ἔκ τε τῶν Πλάτωνος Πολιτειῶν τὴν πρόφασιν λαβὼν καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν ἐκτελῶν. 32.4.3. ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ποιεῖται λέγων, ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐμφέρεται τοῦ σωτῆρος φάσκοντος τρεῖς μὲν εὐνούχους εἶναι,

[a] Holl <δὲ>.

wszystkich wprowadzonych w błąd i, że tak powiem, jest to wulgarna mieszanina pustosłowia. 32.3.4. Ów Epifanes, jak wspomniałem, był synem Karpokratesa i kobiety o imieniu Aleksandra, i do nich – jak mówiłem – się przyłączył. Ze względu na ród jego ojca wywodzi się z Kefallenii. Bardzo wcześnie zakończył życie, przeżywszy siedemnaście lat, ponieważ Pan usuwa nikczemników jak ciernie, przewidując coś lepszego dla świata. 32.3.5. Po jego śmierci ci, którzy zostali przez niego wprowadzeni w błąd, nie trzymali się z dala od jego rażenia. 32.3.6. W Samos[1] jeszcze dzisiaj jest czczony jako bóg. Tubylcy wznieśli mu sanktuarium, składają ofiary i celebrują misteria na rozpoczęcie każdego miesiąca. Postawili mu ołtarze i wznieśli w jego imię sławny Museion[2], zwany Museionem Epifanesa. 32.3.7. Kefalleńczycy składają mu ofiary – doszli do takiej skali błędu! – oraz wylewają libacje[3] i we wzniesionym dla niego sanktuarium wydają uczty i śpiewają mu hymny. 32.3.8. Ze względu na doskonałe wykształcenie zarówno ogólne, jak i w doktrynie platońskiej, całe pochodzące od niego oszustwo odnośnie do herezji oraz innego błędu – mam na myśli ten błąd, który skierował tubylców ku szaleństwu bałwochwalstwa – przeszło do tych, o których wspomniałem. 32.3.9. W każdym razie ów Epifanes przyłączył się do Sekundusa i jego zwolenników. Naśladował jego wydzielanie jadu, mam na myśli zgubną [443] gadatliwość niszczącą jak [ukąszenie] węża.

32.4.1. Oni twierdzą, że Izydor[4] w swoich *Zachętach* był przyczyną zepsucia. Czy myślał on tak samo [jak oni] i od nich wziął początek, czy nauczył się od filozofów i sam stał się kimś dającym zachęty, nie mogliśmy tego jasno poznać. Jednakże oni wszyscy wymyślili ten sam system.

32.4.2. Przede wszystkim Epifanes wraz z Karpokratesem – jego ojcem i przywódcą sekty – i razem z jego zwolennikami ustanowili prawo, że kobiety są wspólne. Wziął pretekst z *Państwa*[5] Platona, aby zaspokoić własne namiętności. 32.4.3. Stąd zaczyna od obecnego w Ewangelii stwierdzenia, gdy Pan mówi, że są trzy rodzaje eunuchów: eunuch

[1] Według Klemensa Aleksandryjskiego, *Kobierce* III, 2, 5, 2 jest to Same na Kefalenii, o której Epifaniusz wspomiał powyżej w *Panarion* 32, 3, 4 oraz wspomni w następnym punkcie 32, 3, 7.

[2] Μουσεῖον może oznaczać świątynię, siedzibę Muz, szkołę sztuk i literatury, szkołę filozoficzną oraz bibliotekę.

[3] Mowa o ofiarach płynnych.

[4] Por. Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 1, 2, 2–3.

[5] Por. Platon, *Państwo* V, 449c; 457cd; Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 2, 5, 1.

τόν τε ἐξ ἀνθρώπων εὐνουχιζόμενον καὶ τὸν ἐκ γεννητῆς καὶ τὸν διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτὸν ἑκουσίως εὐνουχίσαντα, καί φησιν· 32.4.4. «οἱ τοίνυν κατὰ ἀνάγκην, οὐ κατὰ λόγον εὐνοῦχοι γίνονται. οἱ δὲ ἕνεκα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἑαυτοὺς εὐνουχίσαντες, διὰ τὰ ἐκ τοῦ γάμου συμβαίνοντα, φασί, τὸν ἐπιλογισμὸν [τοῦτον λαμβάνουσιν, τὴν περὶ τὸν πορισμὸν] τῶν ἐπιτηδείων ἀσχολίαν δεδιότες. 32.4.5. [καὶ τῷ] «βέλτιον γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι», «μὴ εἰς πῦρ ἐμβάλῃς τὴν ψυχήν σου», φησὶ λέγειν τὸν ἀπόστολον· ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀντέχων καὶ φοβούμενος, μὴ τῆς ἐγκρατείας ἀποπέσῃς. πρὸς γὰρ τὸ ἀντέχειν γινομένη ψυχὴ μερίζεται τῆς ἐλπίδος». 32.4.6. «ἀντέχου τοίνυν» ὡς ἤδη προεῖπον, τῆς παραινέσεως εἰς [444] μέσον φέρων τὸν λόγον φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Ἰσίδωρος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς «μαχίμης γυναικός, ἵνα μὴ ἀποσπασθῇς τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τό τε πῦρ ἀποσπερματίσας εὐσυνειδήτως προσεύχου. ὅταν δέ, φησίν, ἡ εὐχαριστία σου εἰς αἴτησιν ὑποπέσῃ καὶ στῇς[a] τὸ λοιπόν, οὐ κατορθώσας, [ἀλλὰ] μὴ[b] σφαλῆναι, γάμησον». 32.4.7. εἶτα πάλιν φησίν «ἀλλὰ νέος τις ἢ πένης ἐστὶν ἢ κατωφερὴς (τουτέστιν ἀσθενὴς) καὶ οὐ θέλει γῆμαι κατὰ τὸν λόγον, οὗτος τοῦ ἀδελφοῦ μὴ χωριζέσθω». αἰσχρὰς δέ τινας ὑπονοίας ἑαυτῷ προσποριζόμενος δραματουργεῖ ὁ τάλας «λεγέτω» [γάρ] 32.4.8. φησιν «ὅτι εἰσελήλυθα ἐγὼ εἰς τὰ ἅγια, οὐδὲν δύναμαι παθεῖν». ἐὰν δὲ ὑπόνοιαν ἔχῃ, εἰπάτω· «ἀδελφέ, ἐπίθες μοι χεῖρα, ἵνα μὴ ἁμαρτήσω, καὶ λήψεται βοήθειαν καὶ νοητὴν καὶ αἰσθητήν. θελησάτω μόνον ἀπαρτίσαι τὸ καλὸν καὶ ἐπιτεύξεται». 32.4.9. εἶτα πάλιν φησίν «ἐνίοτε τῷ μὲν στόματι λέγομεν· οὐ θέλομεν ἁμαρτῆσαι, ἡ δὲ διάνοια ἔγκειται εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. ὁ τοιοῦτος διὰ φόβον οὐ ποιεῖ ὃ θέλει, ἵνα μὴ ἡ κόλασις αὐτῷ ἐλλογισθῇ. ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἔχει ἀναγκαῖά τινα καὶ φυσικά, [τινὰ δὲ φυσικὰ] μόνα·

[a] Holl add. <εἰς>.
[b] Holl [μὴ]; Pini <ἀλλὰ> μὴ.

uczyniony przez ludzi, eunuch od urodzenia oraz ten, który dobrowolnie sam siebie uczynił eunuchem ze względu na królestwo niebieskie. 32.4.4.[1] „Jedni więc z konieczności, a nie z jakiegoś powodu stają się eunuchami. Inni zaś ze względu na Królestwo niebieskie samych siebie uczynili eunuchami[2] z powodu konsekwencji wynikających z małżeństwa – twierdzą – biorą to pod rozwagę, bojąc się straty czasu związanej ze zdobywaniem rzeczy koniecznych do życia. 32.4.5. Przez sformułowanie: „lepiej ożenić się, niż płonąć”[3], „nie wrzucaj do ognia swojej duszy, on mówi, że apostoł stwierdza [tak], dniem i nocą trwając i bojąc się, aby nie odpaść od wstrzemięźliwości, ponieważ dusza przez wytrwałość ma część nadziei”[4]. 32.4.6. „Trzymaj się”, jak już wspomniałem, [444] przytaczając słowo zachęty, mówi dosłownie Izydor w *Traktatach etycznych*[5], „krzepkiej kobiety[6], abyś nie utracił łaski Bożej, i skoro spłodziłeś ogień, módl się z czystym sumieniem. Gdy zaś – kontynuuje [Izydor] – twoje dziękczynienie zmieni się w prośbę i nadal stoisz niewyprostowany, abyś nie został przywiedziony do upadku, ożeń się!” 32.4.7. Później z kolei mówi: „Lecz jeśli ktoś jest młody albo biedny, albo stary[7] (to znaczy słaby[8]) i nie chce się żenić zgodnie z nakazem [Apostoła], niech nie będzie oddzielony od brata”. Ten nieszczęśnik sam na siebie dostarcza jakichś hańbiących podejrzeń i dramatyzuje, 32.4.8. „niech mówi: – twierdzi – ja wszedłem do sanktuarium i nie mogę mieć doznań”. Gdyby zaś rodziły się w nim złe myśli, niech powie: „Bracie, połóż na mnie rękę, abym nie zgrzeszył. I otrzyma pomoc zarówno intelektualną, jak i odczuwalną zmysłami. Niech zechce jedynie spełnić dobro i to osiągnie”. 32.4.9. Później z kolei stwierdza: „Niekiedy mówi ustami: nie chcemy zgrzeszyć”, jednak umysł jest skłonny do grzechu. Taki człowiek z powodu lęku nie czyni tego, co chce, aby kara nie spadła na niego. Lecz natura ludzka ma pewne rzeczy konieczne i naturalne, [niektóre zaś naturalne] tylko. Zawiera ubieranie się jako coś koniecznego

1 W *Panarion* 32, 4, 4 – 32, 5, 3 Epifaniusz korzysta z Klemensa Aleksandryjskiego, *Kobierce* III, 1, 4, 1 do III, 1, 3, 4 lub jakiegoś innego wspólnego źródła.
2 Por. Mt 19, 12.
3 Por. 1 Kor 7, 9.
4 Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* III, 1, 2, 1.
5 Dosłownie: „w Etykach”.
6 Por. Prz 21, 19.
7 Pojęcie κατωφερής wskazuje na tendencję w dół, która może dotyczyć zarówno aspektów fizycznych, jak i moralnych. Może zatem chodzić o człowieka zdeprawowanego albo się starzejącego.
8 Pini proponuje przekład ἀσθενής przez „impotente”.

ἔχει τὸ περιβάλλεσθαι [τὸ] ἀναγκαῖον καὶ φυσικόν, φυσικὸν δὲ [καὶ][a] τὸ τῶν ἀφροδισίων, [οὐκ] ἀναγκαῖον δέ»·

32.5.1. «Ταύτας παρεθέμην τὰς φωνάς», [φησὶν] ὁ κατὰ τούτων γράψας, «εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς», καὶ Βασιλειδιανῶν καὶ Καρποκρατιανῶν καὶ τῶν ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ τῶν Ἐπιφάνους καλουμένων, ᾧ δὴ συνήφθη Σεκοῦνδος ὁ προτεταγμένος. 32.5.2. ἐξ ἀλλήλων γὰρ ἕκαστος, ἤτοι οὗτος ἐκείνῳ μεταδοὺς ἢ ἐκεῖνος τούτῳ, τὰ δεινὰ ἀπεμπολή- [445] σαντες καὶ εἴς τι πρὸς ἀλλήλους διαφερόμενοι, ὅμως ἐν μιᾷ αἱρέσει ἑαυτοὺς κατέθεντο, 32.5.3. «ὥστε καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐδογμάτισαν καὶ τοῦ ἁμαρτάνειν διὰ τὴν τελειότητα, ἦ πάντως γε σωθησομένων φύσει, κἂν τε νυνὶ ἁμάρτωσι, διὰ τὴν ἔμφυτον ἐκλογήν, ἐπεὶ μηδὲ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς πράττειν συγχωροῦσιν οἱ προπάτορες τῶν δογμάτων τούτων». 32.5.4. «Φασὶ δὲ καὶ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον καὶ γνωστικώτερον ἐπεκτεινόμενοι τὴν πρώτην τετράδα οὕτως· ἔστι τις πρὸ πάντων προαρχὴ προανεννόητος, ἄρρητός τε καὶ ἀνονόμαστος, ἣν ἐγὼ Μονότητα καλῶ. ταύτῃ τῇ Μονότητι συνυπάρχει δύναμις, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω Ἑνότητα. 32.5.5. αὕτη ἡ Ἑνότης ἥ τε Μονότης, τὸ Ἓν οὖσαι, προήκαντο, μὴ προέμεναι, ἀρχὴν ἐπὶ πάντων νοητήν, ἀγέννητόν τε καὶ ἀόρατον, ἣν ἀρχὴν ὁ λόγος Μονάδα καλεῖ. 32.5.6. ταύτῃ τῇ Μονάδι συνυπάρχει δύναμις ὁμοούσιος αὐτῇ, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω τὸ Ἕν. αὗται αἱ δυνάμεις, ἥ τε Μονότης καὶ Ἑνότης, Μονάς τε καὶ τὸ Ἕν, προήκαντο τὰς λοιπὰς προβολὰς τῶν αἰώνων».

32.6.1. Εἶτα οἱ καλῶς συγγραψάμενοι τὴν ἀλήθειαν [περὶ] τούτων ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν συγγράμμασιν ἤλεγξαν [αὐτούς], Κλήμης τε, (ὅν φασί τινες Ἀλεξανδρέα, ἕτεροι δὲ Ἀθηναῖον), 32.6.2. ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς Εἰρηναῖος καταγελῶν αὐτῶν τὸ τραγικὸν ἐκεῖνο [ὃ] ἐπὶ τοῖς προειρημένοις

[a] Holl καὶ; Pini [καὶ].

i naturalnego, to, co dotyczy sfery miłości, jako coś naturalnego, lecz [nie]koniecznego[1].

32.5.1. „Przytoczyłem te wyrażenia" – [mówi] ten, który napisał przeciwko nim, „ku obaleniu tych, którzy nie żyją sprawiedliwie" zarówno bazylidian, karpokracjan, jak i tych, którzy biorą nazwę od Walentyna i Epifanesa, do którego przyłączył się Sekundus, ten umieszczony wcześniej. 32.5.2. Każdy z nich sam innemu przekazał te straszne rzeczy albo inny jemu, sprzedali je sobie nawzajem [445] i chociaż różnili się nawzajem między sobą pod pewnymi względami, jednak pozostali w jednej sekcie. 32.5.3. „Tak więc głosili, że ze względu na swoją doskonałość mają nawet prawo do grzeszenia, w każdym razie z pewnością – z powodu ich wrodzonego wyboru[2] – oni z natury będą zbawieni, nawet gdyby teraz błądzili, ponieważ pierwsi twórcy tych nauk nawet nie takie rzeczy pozwalają im czynić"[3]. 32.5.4.[4] „I oni sami, jakby wyrywając się ku temu, co wyższe, i na wyższym stopniu poznania, mówią w ten sposób o pierwszej Tetradzie: «Przed wszystkim istnieje jakaś pierwsza zasada, przewyższająca każde pojęcie[5], niemożliwa do wypowiedzenia i niemożliwa do nazwania, którą ja nazywam Jedynością[6]. Wraz z tą Jedynością współistnieje moc, którą ja nazywam również Jednością[7]. 32.5.5. Ta Jedyność i Jedność, będące czymś Jednym, chociaż same nie były wydane, wydały będącą ponad wszystkim zasadę intelektualną, niezrodzoną i niewidzialną, którą to zasadę Logos nazywa Monadą. 32.5.6. Wraz z tą Monadą współistnieje moc współistotna do niej, także i ją samą nazywam Jednym. Te moce, Jedyność i Jedność, Monada i Jedno, wydały pozostałe emanacje Eonów".

32.6.1. Następnie ci, którzy napisali prawdę o nich, w swoich własnych dziełach całkowicie obalili [ich] tezy, zarówno Klemens (którego jedni nazywają Aleksandryjskim, a inni Ateńskim), 32.6.2. jak i święty Ireneusz, wyśmiewając się z nich, przytaczając za wspomnianymi ów

1 Por. Epikur, Fragm. 456.
2 J. Niemirska-Pliszczyńska tłumaczy sformułowanie διὰ τὴν ἔμφυτον ἐκλογήν w następujący sposób: „należą do wybranego rodzaju ludzi".
3 Tu Epifaniusz kończy korzystanie z *Kobierców* Klemensa Aleksandryjskiego (III, 1, 4, 1 do III, 1, 3, 4).
4 W *Panarion* 32, 5, 4 aż do 32, 7, 5 Epifaniusz korzysta z Ireneusza z Lyonu, *Adv. haer*. I, 11, 3–5.
5 F. Williams przekłada termin προανεννόητος za pomocą sformułowania: „of which there can be not preconception", podczas gdy G. Pini oddaje to przez: „pre-inintellegibile".
6 G. Pini przekłada Μονότης jako „Solitudine", a F. Williams „Unity".
7 G. Pini proponuje przekład Ἑνότης przez „Unità", podczas gdy F. Williams przez „Oneness".

εἰς μέσον φέρων ἦκεν [τό]· 32.6.3. «ἰοὺ ἰοὺ καὶ φεῦ φεῦ. τὸ [446] τραγικὸν ὡς ἀληθῶς ἐπειπεῖν ἔστιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συμφορᾷ τῶν τὰ γελοιώδη ταῦτα γεγραφότων τῆς τοιαύτης ὀνοματοποιίας καὶ τῇ τοσαύτῃ τόλμῃ, ὡς ἀπερυθριάσας τῷ ψεύσματι αὐτοῦ ὀνόματα τέθεικεν. 32.6.4. ἐν γὰρ τῷ λέγειν «ἔστιν τις προαρχὴ πρὸ πάντων προανεννόητος, ἣν ἐγὼ Μονότητα καλῶ», καὶ πάλιν «ταύτῃ τῇ Μονότητι συνυπάρχει δύναμις, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω Ἑνότητα», σαφέστατα ὅτι τε πλάσμα αὐτοῦ ἐστι τὰ εἰρημένα ὡμολόγηκε καὶ ὅτι αὐτὸς ὀνόματα τέθεικε τῷ πλάσματι, ὑπὸ μηδενὸς πρότερον ἄλλου τεθειμένα. 32.6.5. καὶ σαφές ἐστιν ὅτι αὐτὸς ταῦτα τετόλμηκεν ὀνοματοποιῆσαι, καὶ εἰ μὴ παρῆν τῷ βίῳ αὐτός, οὐκ ἂν ἡ ἀλήθεια εἶχεν ὄνομα. 32.6.6. οὐδὲν οὖν κωλύει καὶ ἄλλον τινὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως οὕτως ὁρίσασθαι ὀνόματα· 32.6.7. εἶτα λοιπὸν εἰς ταῦτα ὁ αὐτὸς μακάριος Εἰρηναῖος, ὥς γε προείπαμεν, γελοιώδη ῥήματα καὶ αὐτὸς † προεῖπεν, ἑτερωνυμίαν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ὡς ἀντάξια τῆς αὐτῶν ληρῳδίας χαριεντιζόμενος, πεπόνων γένη καὶ σικύων καὶ κολοκυνθῶν ὡς ἐπὶ ὑποκειμένων τινῶν ἐπιπλασάμενος, [a] ὡς τοῖς φιλολόγοις σαφὲς ἂν εἴη ἀφ᾽ ὧν προανέγνωσαν.

32.7.1. Ἄλλοι δὲ πάλιν αὐτῶν τὴν πρώτην καὶ ἀρχέγονον Ὀγδοάδα τούτοις τοῖς ὀνόμασι κεκλήκασι· πρῶτον Προαρχήν, ἔπειτα Ἀνεννόητον, τὴν δὲ τρίτην Ἄρρητον καὶ τὴν τετάρτην Ἀόρατον. 32.7.2. καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης Προαρχῆς προβεβλῆσθαι πρώτῳ καὶ πέμπτῳ [τόπῳ] Ἀρχήν, ἐκ δὲ τῆς [ἀρχῆς τῆς] Ἀνεννοήτου δευτέρῳ καὶ ἕκτῳ τόπῳ Ἀκατάληπτον, ἐκ δὲ τῆς Ἀρρήτου τρίτῳ καὶ ἑβδόμῳ τόπῳ Ἀνονόμαστον, ἐκ δὲ τῆς Ἀοράτου Ἀγέννητον, Πλήρωμα τῆς πρώτης Ὀγδοάδος. 32.7.3. ταύτας βούλονται τὰς δυνάμεις [447] προϋπάρχειν τοῦ Βυθοῦ καὶ τῆς Σιγῆς, ἵνα τελείων τελειότεροι φανῶσιν ὄντες καὶ Γνωστικῶν γνωστικώτεροι· πρὸς οὓς δικαίως ἄν τις ἐπιφωνήσειεν· ὦ ληρολόγοι σοφισταί. 32.7.4. καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦ Βυθοῦ διάφοροι γνῶμαι παρ᾽ αὐτοῖς. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἄζυγον λέγουσι, μήτε ἄρρενα μήτε θῆλυν μήτε

[a] Holl add. †.

[okrzyk] tragedii, wydawał następujące dźwięki: 32.6.3. „Biada[1], biada oraz niestety[2], niestety!". [446] Ten tragiczny [krzyk] może naprawdę być wyrażony z powodu takiego nieszczęścia u tych, którzy napisali te śmieszne rzeczy o tworzeniu tego typu nazw, i z powodu tak wielkiej bezczelności, ponieważ [autor] utraciwszy wstyd, nadał nazwy swojemu kłamstwu. 32.6.4. W stwierdzeniu: „Przed wszystkim istnieje jakaś pierwsza zasada, przewyższająca każde pojęcie, którą ja nazywam Jedynością" i znowu „Wraz z tą Jedynością współistnieje moc, którą ja nazywam również Jednością" bardzo jasno przyznał, że wypowiedzi są jego wymysłem i że on sam nadał nazwy swojej fikcji, nienadane wcześniej przez nikogo innego. 32.6.5. Jest czymś oczywistym, że on sam ośmielił się ukuć te nazwy, i gdyby on nie pojawił się na świecie, prawda nie posiadałaby nazwy. 32.6.6. Nic więc nie stoi na przeszkodzie, żeby ktoś inny na tej samej zasadzie w ten sposób ustalał nazwy. 32.6.7. Ponadto odnośnie do tych spraw święty Ireneusz, jak wspomnieliśmy, także on sam śmieszne słowa † powiedział, dowcipkując, że różnica nazw u niego samego jest równowartościowa wobec ich bredni. Gatunki melonów, ogórków oraz dyni jak gdyby przyłożył do jakichś istniejących rzeczy, co musi być jasne dla badaczy z tego, co wpierw przeczytali.

32.7.1. Inni znowu spośród nich pierwszą i pierwotną Ogdoadę nazwali tymi określeniami: po pierwsze, Pierwszą Zasadą, następnie Niepojęciowalnością, trzecią Niewysłowionością, czwartą Niewidzialnością. 32.7.2. Z Pierwszej Zasady Początek został wydany, Początek w pierwszym i piątym [miejscu], z tej zaś zasady Niepojęciowalności w drugim i szóstym miejscu Niepojętość, z Niewysłowioności w trzecim i siódmym miejscu Nienazywalność, z Niewidzialności Niezrodzoność. [To jest] Pleroma pierwszej Ogdoady. 32.7.3. Oni utrzymują, że te moce [447] istniały przed Otchłanią i Milczeniem, aby się wydawało, że są bardziej doskonali od doskonałych i bardziej gnostyccy od gnostyków. Ktoś mógłby słusznie zwrócić się do nich: „O, plotący brednie sofiści!" 32.7.4. Również odnośnie do samej Otchłani[3] różne istnieją wśród nich opinie. Jedni mówią, że ona jest bez pary, ponieważ nie jest ani płci męskiej, ani

[1] Greckie ἰού może być okrzykiem smutku w znaczeniu „biada" albo radości („hej, hejże"), albo zdumienia czy podziwu („ejże").

[2] Greckie φεῦ może być okrzykiem smutku lub oburzenia w znaczeniu „biada", „niestety" oraz okrzykiem zdumienia i podziwu („ach! och!"). Polscy tłumacze (np. J. Łanowski) niejednokrotnie pozostawiają w tekście polskim grecki termin *feu*. Por. Eurypides, *Medea*, w. 146, 292, przeł. J. Łanowski, Warszawa 2005.

[3] Otchłań (Βυθός) jest w języku greckim rodzaju męskiego.

ὅλως ὄντα τι, ἄλλοι δὲ ἀρρενόθηλυν αὐτὸν λέγουσιν εἶναι, ἑρμαφροδίτου φύσιν αὐτῷ περιάπτοντες. 32.7.5. Σιγὴν δὲ πάλιν ἄλλοι συνευνέτιν αὐτῷ προσάπτουσιν, ἵνα γένηται πρώτη συζυγία καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ ταύτης τὰ κατάλοιπα οὕτω δραματουργήσωσι. 32.7.6. καὶ πολλή τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς ἡ εἰς ὕπνον βαθὺν τὸν νοῦν αὐτῶν καταφέρουσα ληρολόγος ὀνειροπολία.

32.7.7. Καὶ τί μοι ἐπὶ τὸ πολὺ κατατρίβεσθαι, φωρατῆς οὔσης τῆς κατ᾽ αὐτοὺς ὑποθέσεως καὶ τοῦ κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς ἀπὸ τῶν προειρημένων παντὶ τῷ βουλομένῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔχεσθαι καὶ μὴ ἀπατᾶσθαι κενοῖς μύθοις; 32.7.8. ἀλλὰ ταῦτά μοι περὶ τούτων εἰρήσθω. παρελθὼν δὲ ταύτην ἐπὶ τὰς ἑξῆς, διασκοπήσω, [a] ὁδὸν ἐμαυτῷ ἀσφαλῆ καὶ τρίβον λείαν, ὅπως τὰς τούτων μοχθηρίας διεξιών τε καὶ ἐλέγχων ἐμαυτόν τε καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει διασώσω διὰ τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν διδασκαλίας καὶ ἀληθινῆς θεωρίας. 32.7.9. ὡς μύαγρον [οὖν] ταύτην τὴν ἔχιδναν, τὴν πολλαῖς ἑτέραις ἐχίδναις ἐοικυῖαν, τῷ ὑποδήματι τοῦ εὐαγγελίου καταπατήσαντες τὰς ἑξῆς διασκοπήσωμεν.

[a] Holl τὰς ἑξῆς <βαδιοῦμαι>, διασκοπήσω<ν>; Pini τὰς ἑξῆς, διασκοπήσω.

żeńskiej, ani w ogóle nie jest żadnym bytem. Inni natomiast twierdzą, że ona jest płci męskiej i żeńskiej, przypisując jej naturę hermafrodyty. 32.7.5. Inni z kolei przypisują jej Milczenie jako towarzyszkę łoża, aby uformowała się pierwsza para[1] i z Otchłani oraz Milczenia tworzą w sposób dramatyczny pozostałe [byty]. 32.7.6. I wiele jest wśród nich plecenia bredni we śnie, które wpycha ich umysł w głęboki sen.

32.7.7. Dlaczego marnuję tak wiele czasu, skoro z przytoczonych [treści] każdy – kto chce zachować swoje życie i nie dać się oszukać za pomocą pustych słów – może odkryć argumenty przeciwko nim oraz dokonać ich zbicia i obalenia? 32.7.8. Tyle moich słów niech wystarczy na ich temat. Po przejściu tej sekty [udam się] do następnych, rozglądając się dla siebie za bezpieczną drogą i równą ścieżką, abym – dokładnie opowiadając i zbijając ich występki – ocalił samego siebie oraz słuchaczy dzięki Bożej mocy, za pośrednictwem nauczania i prawdziwej doktryny[2] naszego Pana. 32.7.9. Po zdeptaniu sandałem Ewangelii tej żmii – jakby węża-myszołapa[3] – podobnej do wielu innych żmij, badajmy następne.

[1] Tłumacze angielski i włoski pozostawiają pojęcie greckie, ponieważ stało się ono terminem technicznym dla opisu poglądów gnostyków. Συζυγία może oznaczać: „zjednoczenie, połączenie, zaprzęg, para, stosunek płciowy, połączenie, układ".

[2] θεωρία oznacza zarówno doktrynę, jak i kontemplację.

[3] Termin μύαγρος oznacza gatunek węża określanego jako myszołap; por. Nikander, Θηριακά 490.

Κατὰ Πτολεμαϊτῶν ιγ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας λγ΄.

33.1.1. Τοὺς περὶ Σεκοῦνδον καὶ τὸν ὀνομασθέντα Ἐπιφάνην, ἐξ Ἰσιδώρου τὴν πρόφασιν εἰς ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν ἀπεμπολήσαντα, Πτολεμαῖος διαδέχεται, τῆς μὲν αὐτῆς τῶν καλουμένων Γνωστικῶν ὑπάρχων αἱρέσεως καὶ τῶν κατὰ Οὐαλεντῖνον[a] σὺν ἑτέροις τισίν, ἕτερα δὲ παρὰ τοὺς αὐτοῦ διδασκάλους ὑποτιθέμενος, οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐχοῦσιν οἱ αὐτῷ πειθόμενοι, Πτολεμαῖοι καλούμενοι.

33.1.2. Οὗτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔτι ἐμπειρότερος ἡμῖν τῶν ἑαυτοῦ διδασκάλων προελήλυθε, τῇ ἐκείνων ὑφηγήσει προσθήκης τινὸς ὑπερβολὰς ἐξευρών. 33.1.3. δύο γὰρ οὗτος συζύγους τῷ θεῷ τῷ παρ᾽ αὐτοῖς Βυθῷ καλουμένῳ ἐπενόησέν τε καὶ ἐχαρίσατο· ταύτας δὲ καὶ διαθέσεις ἐκάλεσεν, Ἔννοιάν τε καὶ Θέλημα. 33.1.4. καὶ τὴν μὲν Ἔννοιαν ἀεὶ συνυπάρξασαν αὐτῷ, ἐννοουμένην ἀεὶ τό τι προβαλέσθαι, τὸ δὲ Θέλημα ἐν αὐτῷ ἐπιγινόμενον. πρῶτον γὰρ ἐνενοήθη [τι] προβαλεῖν, εἶτα, φησίν, ἠθέλησεν. 33.1.5. διὸ καὶ τῶν δύο διαθέσεων τούτων ἢ καὶ δυνάμεων (δυνάμεις γὰρ αὐτὰς πάλιν καλεῖ), τῆς Ἐννοίας καὶ τῆς Θελήσεως ὥσπερ συγκραθεισῶν εἰς ἀλλήλας ἡ προβολὴ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς Ἀληθείας κατὰ συζυγίαν ἐγένετο. 33.1.6. οὕστινας τύπους καὶ εἰκόνας τῶν δύο διαθέσεων τοῦ Πατρὸς προελθεῖν τῶν ἀοράτων ὁρατάς, τοῦ μὲν Θελή- [449] ματος τὸν Νοῦν, τῆς δὲ Ἐννοίας τὴν Ἀλήθειαν· καὶ διὰ τοῦτο τοῦ [ἐπιγενητοῦ] Θελήματος ὁ μὲν ἄρρην εἰκὼν γέγονεν, τῆς [δὲ] ἀγεννήτου Ἐννοίας ὁ [δὲ] θῆλυς [τοῦ Θελήματος]. 33.1.7. τὸ Θέλημα τοίνυν δύναμις ἐγένετο τῆς Ἐννοίας. ἐνενόει

[a] Holl add. <εἷς ὢν>.

[448]

33. Przeciwko ptolemaitom[1], trzynasta, w kolejności trzydziesta trzecia

33.1.1. Po Sekundusie, zwanym również Epifanesem, który od Izydora wziął impuls[2] do własnych domysłów, następuje Ptolemeusz. Przynależy on do tej samej herezji tak zwanych „gnostyków", wraz z walentynianami oraz jakimiś innymi [sektami]. Proponuje jednak inne poglądy niż jego nauczyciele. Jego imieniem chlubią się jego zwolennicy zwani ptolemaitami.

33.1.2. Ów zatem Ptolemeusz wraz ze swoimi zwolennikami ukazał się nam jako ktoś będący jeszcze większym ekspertem niż jego nauczyciele. Skoro wynalazł pewne elementy przesady, dołożył je do ich wykładu. 33.1.3[3]. „Wymyślił on i podarował ich bogu zwanemu Otchłanią dwóch towarzyszy, których nazwał Dyspozycjami (*Diatheseis*): Myśl[4] i Wolę. 33.1.4. Myśl zawsze współistniała z Otchłanią i zawsze myślała o jakiejś emanacji, Wola natomiast rodzi się w niej później. Najpierw bowiem myślała [by coś] wyemanować, następnie – jak mówi – chciała. 33.1.5. Z tych dwóch Dyspozycji albo i mocy (bo nazywa je także mocami), Myśli i Woli, jakby zmieszanych nawzajem ze sobą, powstała w sydzygii emanacja Jednorodzonego i Prawdy. 33.1.6. One jako figury i obrazy pochodzą z dwóch Dyspozycji Ojca, [jako] widzialne z niewidzialnych, z Woli [449] Rozum, z Myśli Prawda. I dlatego ze zrodzonej Woli powstaje męski obraz, natomiast z niezrodzonej Myśli żeński. 33.1.7. Wola więc stała się mocą Myśli, ponieważ Myśl zawsze

[1] Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 12, 1–3.
[2] U Holla jest πρόφασις, a u Piniego – παραίνεσις.
[3] *Panarion* 33, 1, 3–7 – por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 12, 1.
[4] Termin Ἐννοιά ma szereg znaczeń: „myślenie, pojęcie, wyobrażenie, zastanawianie się, zamiar, sens, rozsądek, myśl, motyw, temat".

μὲν γὰρ ἀεὶ ἡ Ἔννοια τὴν προβολήν, οὐ μέντοι προβαλεῖν αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν ἠδύνατο ἃ ἐνενόει· ὅτε δὲ ἡ τοῦ Θελήματος δύναμις ἐπεγένετο, τότε ὃ ἐνενόει προέβαλεν.

33.2.1. Καὶ φεῦ τῆς τοιαύτης τοῦ ματαιόφρονος ληρῳδίας· τοῦτο γὰρ οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπὶ ἀνθρώπου λαμβάνοιτο παρά τινι τῶν ἐχόντων ἐρρωμένην τὴν διάνοιαν, μήτι γε ἐπὶ θεοῦ. 33.2.2. δοκεῖ δέ μοι φρονιμώτερος αὐτοῦ ὑπάρχειν Ὅμηρος ἐν τῷ τὸν Δία φροντίδα παρ᾽ αὐτῷ ποιούμενον ἀναγράφεσθαι, μεριμνῶντά τε καὶ χαλεπαίνοντα καὶ ἄϋπνον παννύχως διατετελεκότα, τὸ πῶς τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιβουλεύσῃ, τῆς Θέτιδος αὐτὸν ἀξιωσάσης εἰς τὸ δίκην τῖσαι τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐξάρχους τε καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ὕβριν. 33.2.3. οὐδὲν γὰρ οὗτος ὁ Πτολεμαῖος εἰς δόξαν τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων τοῦ[a] καὶ Βυθοῦ καλουμένου εὐλογώτερον τῶν παρὰ Ὁμήρου εἰς τὸν Δία εἰρημένων ἐπενόησεν, ἀλλ᾽ αὐτὸν κατείληφε μᾶλλον τὸν Δία, ὡς παρὰ Ὁμήρου λαβὼν τὴν ἔννοιαν· 33.2.4. μᾶλλον γὰρ τὴν Ὁμηρικὴν κατάληψιν περὶ Διὸς καὶ Ἀχαιῶν εἰκότως ἂν φήσειέν [τις αὐτὸν ἐσχηκέναι], [450] τὴν τοσαύτην αὐτοῦ τόλμαν ἐξεμέσαντα, ἢ [τὴν] περὶ τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου, ὃς ἅμα τῷ ἐννοηθῆναι καὶ ἐπιτετέλεκε τοῦθ᾽ ὅπερ ἠθέλησεν, καὶ ἅμα τῷ θελῆσαι καὶ ἐννοεῖται τοῦθ᾽ ὅπερ καὶ ἠθέλησεν, τότε ἐννοούμενος ὅτε θέλει καὶ τότε θέλων ὅτε ἐννοεῖται, 33.2.5. ὅλος ἔννοια ὤν, ὅλος θέλημα ὤν, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθαλμός, ὅλος ἀκοή, ὅλος πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ οὐδενὸς εἴσω πάθους περιεχόμενος· θεὸς γάρ, καὶ οὐ φροντίζων καὶ ἀπορῶν ὡς ὁ Βυθὸς ἤτοι ὁ Ζεύς, περὶ οὗ λέγοντα Ὅμηρον Πτολεμαῖος περὶ Βυθοῦ λέγων ἐμιμήσατο.

33.2.6. εἰς δὲ περισσότερον ἔλεγχον τοῦ ἀπατεῶνος καθεξῆς ὑποτάξας παραθήσομαι τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ φύσει Πτολεμαίου Φλώρᾳ τινὶ γυναικὶ γραφέντα ἐπαγωγά τε καὶ δηλητήρια ῥήματα, (ἵνα μή τις νομίσειεν ἡμᾶς ἐξ ἀκοῆς μόνον τὸν ἀπατεῶνα ἐλέγχειν, μὴ πρότερον ἐντυχόντας τῇ παρ᾽ αὐτοῦ παραπεποιημένῃ[b] διδασκαλίᾳ· πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ τὸν διὰ Μωυσέως βλασφημῶν οὐκ αἰσχύνεται), ἃ καὶ ἔστι ταῦτα·

[a] Holl [τοῦ].
[b] Holl <παρα>πεποιημένῃ; Pini παραπεποιημένῃ.

myślała o emanacji, jednak sama z siebie nie mogła wyemanować tego, o czym myślała. Gdy zaś narodziła się moc Woli, wtedy wyemanowała to, o czym myślała".

33.2.1. Ach, co za głupie brednie! Nikt spośród posiadających zdrowy umysł nie może tego przyjąć nawet w odniesieniu do człowieka, a cóż dopiero w odniesieniu do Boga. 33.2.2. Wydaje mi się, że Homer jest roztropniejszy od niego, gdy opisuje Zeusa jako zatroskanego, zaniepokojonego oraz zagniewanego, spędzającego całą noc bez snu, [myśląc nad tym] jak ukuć plan przeciwko Achajom, ponieważ Tetyda zażądała od niego, aby odpłacił zarówno przywódcom Greków, jak i samym Grekom za znieważenie Achillesa[1]. 33.2.3. Nawet Ptolemeusz nie wymyślił nic bardziej odpowiedniego – ku chwale tego, który u niego jest Ojcem wszystkiego i nazywany jest Otchłanią – niż to, co Homer powiedział o Zeusie. 33.2.4. Lecz raczej on rozumiał go jako Zeusa, jak gdyby zaczerpnął myśl od Homera. Ktoś może powiedzieć, że skoro on zwymiotował tak wielką swoją bezczelność, [miał] raczej homeryckie pojęcie Zeusa i Achajów [450] niż [pojęcie] o Władcy wszystkiego, który równocześnie z pojawieniem się myśli także zrealizował to, co chciał, a wraz z chęcią myśli także o tym, czego chciał, wtedy myśląc, gdy chce, i wtedy chcąc, gdy myśli. 33.2.5. On cały jest myślą, cały jest wolą, cały rozumem, cały światłem, cały okiem, cały słuchem, cały źródłem wszystkich dóbr i nie jest ogarnięty wewnętrznie przez żadne doznanie. Bóg bowiem ani się nie niepokoi, ani nie trwa w niepewności jak Otchłań albo Zeus. Mówiąc o Otchłani, Ptolemeusz naśladował Homera mówiącego o Zeusie.

33.2.6. Aby więc dokładniej zbić [tezy] oszusta, zamieszczę następnie i zacytuję uwodzicielskie i szkodliwe słowa napisane rzeczywiście przez Ptolemeusza do pewnej kobiety o imieniu Flora (aby nikt nie uważał, że my zbijamy [tezy] tego oszusta jedynie w oparciu o pogłoski, nie przeczytawszy wpierw jego fałszywego nauczania. Oprócz wspomnianych przeze mnie rzeczy nie wstydzi się on bluźnić na Prawo Boże dane przez Mojżesza). To są jego słowa:

[1] Por. *Iliada* 1, 523–527.

Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν.

33.3.1. «Τὸν διὰ Μωσέως τεθέντα νόμον, ἀδελφή μου καλὴ Φλώρα, ὅτι μὴ πολλοὶ προκατελάβοντο, μήτε τὸν θέμενον αὐτὸν ἐγνωκότες μήτε τὰς προστάξεις αὐτοῦ ἀκριβῶς, ἡγοῦμαι καὶ σοὶ εὐσύνοπτον ἔσεσθαι μαθούσῃ [451] τὰς διαφωνούσας γνώμας περὶ αὐτοῦ. 33.3.2. οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς νενομοθετῆσθαι τοῦτον λέγουσιν, ἕτεροι δὲ τούτοις τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τραπέντες ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου φθοροποιοῦ διαβόλου τεθεῖσθαι τοῦτον ἰσχυρίζονται, ὡς καὶ τὴν τοῦ κόσμου προσάπτουσιν αὐτῷ δημιουργίαν, πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦτον λέγοντες εἶναι τοῦδε τοῦ παντός. 33.3.3. [πάντως δὲ] διέπταισαν οὗτοι, διάδοντες ἀλλήλοις καὶ ἑκάτεροι αὐτῶν διαμαρτόντες παρὰ σφίσιν αὐτοῖς τῆς τοῦ προκειμένου ἀληθείας. 33.3.4. οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ τελείου θεοῦ καὶ πατρὸς φαίνεται τοῦτον τεθεῖσθαι (ἑπόμενον γάρ ἐστιν), ἀτελῆ τε ὄντα καὶ τοῦ ὑφ᾽ ἑτέρου πληρωθῆναι ἐνδεῆ, ἔχοντά τε προστάξεις ἀνοικείας τῇ τοῦ τοιούτου θεοῦ φύσει τε καὶ γνώμῃ· 33.3.5. οὔτ᾽ αὖ πάλιν τῇ τοῦ ἀντικειμένου ἀδικίᾳ νόμον προσάπτειν * [τὸ] ἀδικεῖν [ἀν]αιροῦντα· * τῶν τε ἑξῆς τι μὴ συνορώντων,[a] τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα· «οἰκία γὰρ ἢ πόλις μερισθεῖσα ἐφ᾽ ἑαυτὴν ὅτι μὴ δύναται στῆναι» ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφήνατο. 33.3.6. ἔτι τε τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν [αὐτοῦ] ἰδίαν λέγει εἶναι τά τε πάντα δι᾽ αὐτοῦ γεγονέναι καὶ χωρὶς αὐτοῦ γεγονέναι οὐδὲν ὁ ἀπόστολος, προαποστερήσας τὴν τῶν ψευδηγορούντων ἀνυπόστατον σοφίαν, καὶ οὐ φθοροποιοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δικαίου καὶ μισοπονήρου· ἀπρονοήτων δέ ἐστιν ἀνθρώπων [τοῦτο], τῆς προνοίας τοῦ δημιουργοῦ μὴ αἰτίαν λαμβανομένων καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ σώματος πεπηρωμένων.

[452] 33.3.7. οὗτοι μὲν οὖν ὡς διημαρτήκασι τῆς ἀληθείας δῆλόν σοί ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων. πεπόνθασι δὲ τοῦτο ἰδίως ἑκάτεροι αὐτῶν, οἱ μὲν διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῆς δικαιοσύνης θεόν, οἱ δὲ διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῶν

[a] Holl add. <κατὰ>.

[List] Ptolemeusza do Flory

33.3.1. To, że nie wielu zrozumiało Prawo dane przez Mojżesza, moja droga siostro Floro, ponieważ ani nie poznali jego jako dawcy [Prawa], ani nie poznali dokładnie jego nakazów, sądzę, że i dla ciebie będzie łatwe do zobaczenia, skoro poznałaś [451] sprzeczne opinie na jego temat. 33.3.2. Jedni twierdzą, że zostało ono ustanowione przez Boga i Ojca, inni zaś skierowali się w przeciwną stronę i upierają się, że zostało dane przez przeciwnika – niosącego zniszczenie diabła, tak że nawet przypisują mu stworzenie świata, nazywając go „ojcem i stwórcą tego wszystkiego”[1]. 33.3.3. Te [grupy] zaczęły się w każdym razie jąkać, śpiewając przeciwne sobie pieśni, obie z nich idąc swoimi własnymi [ścieżkami], zeszły z drogi prawdy. 33.3.4. Jest jasne, że Prawo nie zostało ustanowione przez doskonałego Boga i Ojca (jest to zrozumiałe)[2], ponieważ jest niedoskonałe[3] i potrzebuje być dopełnione przez Innego[4], gdyż zawiera nakazy niezgodne ani z naturą, ani wolą takiego Boga. 33.3.5. Ani [nie jest właściwe] przypisywać Prawo niegodziwości przeciwnika, * ponieważ odrzuca ono czynienie niegodziwości * [pogląd prezentowany przez] tych, którzy nie mogą zobaczyć konsekwencji w tym, co powiedział Zbawiciel, że „dom czy miasto podzielone wewnętrznie nie może się ostać”[5]. Nasz Zbawiciel wyraził się jasno. 33.3.6. Oprócz tego apostoł mówi, że stworzenie świata jest Jego [Zbawiciela] własnym dziełem, że „wszystko przez Niego się stało, a bez Niego nic się nie stało”[6], i nie jest dziełem Boga niosącego zgubę, lecz sprawiedliwego i nienawidzącego zła, pozbawiając tych kłamców mądrości niemającej fundamentu. To jest teza ludzi bezmyślnych, niebiorących pod uwagę kwestii opatrzności Bożej, którzy są ślepi nie tylko na oko duszy, ale także i ciała.

[452] 33.3.7. Na podstawie wypowiedzianych słów jest dla ciebie czymś jasnym, że zeszli oni z drogi prawdy. Obie z tych grup doznały tego samego: jedni dlatego, że nie poznali Boga sprawiedliwości, a drudzy, że nie poznali Ojca wszystkich rzeczy, którego objawił Ten, który

1 Por. Platon, *Timajos* 28c3.
2 F. Williams proponuje przekład: „since logical”, podczas gdy Pini: „infatti gli è inferiore”.
3 Termin ἀτελής oznacza także, że Prawo nie spełnia swojego celu, że jest nieskuteczne, nie prowadzi do pełni.
4 Czyli Jezusa – por. Pini, s. 607, nota 7.
5 Por. Mt 12, 25.
6 Por. J 1, 3.

ὅλων πατέρα, ὃν μόνος ἐλθὼν ὁ μόνος εἰδὼς ἐφανέρωσε. 33.3.8. περιλείπεται δὲ ἡμῖν ἀξιωθεῖσί γε τῆς ἀμφοτέρων τούτων [γνώσεως] ἐκφῆναί σοι καὶ ἀκριβῶσαι αὐτόν τε τὸν νόμον, ποταπός τις εἴη, καὶ τὸν ὑφ᾽ οὗ τέθειται, τὸν νομοθέτην, [τῶν] ῥηθησομένων ἡμῖν τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγων παριστῶντες, δι᾽ ὧν μόνον ἔστιν ἀπταίστως ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῶν ὄντων ὁδηγεῖσθαι.

33.4.1. Πρῶτον οὖν μαθητέον ὅτι ὁ σύμπας ἐκεῖνος νόμος ὁ ἐμπεριεχόμενος τῇ Μωσέως πεντατεύχῳ οὐ πρὸς ἑνός τινος νενομοθέτηται, λέγω δὴ οὐχ ὑπὸ μόνου θεοῦ, ἀλλ᾽ εἰσί τινες αὐτοῦ προστάξεις καὶ ὑπ᾽ ἀνθρώπων τεθεῖσαι. καὶ τριχῇ τοῦτον διαιρεῖσθαι οἱ τοῦ σωτῆρος λόγοι διδάσκουσιν ἡμᾶς. 33.4.2. εἵς τε γὰρ αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ τὴν τούτου νομοθεσίαν διαιρεῖται, [διαιρεῖται] δὲ καὶ εἰς τὸν Μωσέα (οὐ καθ᾽ αὐτὸς δι᾽ αὐτοῦ[a] νομοθετεῖ ὁ θεός, ἀλλὰ καθὰ ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐννοίας ὁρμώμενος καὶ ὁ Μωσῆς ἐνομοθέτησέ τινα) καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ διαιρεῖται, [οἳ] καὶ αὐτοὶ εὑρίσκονται ἐντολάς τινας ἐνθέντες ἰδίας. 33.4.3. πῶς οὖν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐκ τῶν τοῦ σωτῆρος δείκνυται λόγων, μάθοις δἂν ἤδη. 33.4.4. διαλεγόμενός που ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς περὶ τοῦ ἀποστασίου συζητοῦντας αὐτῷ, ὃ δὴ ἀποστάσιον ἐξεῖναι νενομοθέτητο, ἔφη αὐτοῖς ὅτι «Μωυσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν τὸ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. ἀπ᾽ ἀρχῆς γὰρ οὐ γέγονεν οὕτως. θεὸς γάρ, φησί, συνέζευξε ταύτην τὴν συζυγίαν, καὶ ὃ συνέζευξεν ὁ κύριος, ἄνθρωπος, ἔφη, μὴ χωριζέτω». 33.4.5. ἐνταῦθα ἕτερον μὲν [τὸν] τοῦ θεοῦ δείκνυσι νόμον, τὸν κωλύοντα χωρίζεσθαι γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἕτερον δὲ τὸν τοῦ Μωσέως, τὸν διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ἐπιτρέποντα χωρίζεσθαι τοῦτο τὸ ζεῦγος. 33.4.6. καὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἐναντία τῷ θεῷ νομοθετεῖ ὁ Μωσῆς· ἐναντίον γάρ ἐστι τῷ μὴ[b] διαζευγνύναι. ἐὰν [453] μέντοι καὶ τὴν τοῦ Μωσέως γνώμην, καθ᾽ ἣν τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἐξετάσωμεν, εὑρεθήσεται τοῦτο οὐ κατὰ προαίρεσιν ποιήσας τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην διὰ τὴν τῶν νενομοθετημένων ἀσθένειαν. 33.4.7. ἐπεὶ γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ γνώμην φυλάττειν οὐκ ἠδύναντο οὗτοι, ἐν τῷ μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἐκβάλλειν τὰς γυναῖκας αὐτῶν, αἷς τινὲς αὐτῶν ἀηδῶς συνῴκουν καὶ ἐκινδύνευον ἐκ τούτου ἐκτρέπεσθαι πλέον εἰς

[a] Holl οὐ καθὰ δι᾽ αὐτοῦ; Pini οὐ καθ᾽ αὐτὸς δι᾽ αὐτοῦ.
[b] Pini * τῷ μὴ; Holl τῷ μὴ *.

sam przyszedł i który sam jedynie Go zna[1]. 33.3.8. A nam, którzy zostaliśmy uznani za godnych [gnozy] tych obu, pozostaje wyjawić tobie i dokładnie opisać to Prawo: jakie ono jest, przez kogo zostało dane, kto jest prawodawcą. W kwestiach, które będziemy poruszać, przedstawimy dowody zaczerpnięte ze słów naszego Zbawiciela, ponieważ tylko za ich pośrednictwem można bez potknięcia być doprowadzonym do zrozumienia prawdy.

33.4.1. Najpierw trzeba zrozumieć, że całe Prawo, zawarte w Pięcioksięgu Mojżesza, nie zostało ustanowione przez jakiegoś jednego prawodawcę. Mam na myśli to, że nie zostało dane przez samego tylko Boga, lecz jakieś jego nakazy zostały ustanowione również przez ludzi. Słowa Zbawiciela uczą nas, że Prawo jest podzielone na trzy części. 33.4.2. Dzieli się [na słowa] samego Boga i Jego prawodawstwo oraz [na słowa] Mojżesza (nie tak jakby przez niego Bóg ustanawiał Prawo, lecz tak jakby Mojżesz czerpał i ustanowił niektóre normy w oparciu o własny pomysł), jak również [na słowa] starszych ludu, którzy sami wstawili jakieś własne przykazania. 33.4.3. Możesz się teraz nauczyć, jak ze słów Zbawiciela można wykazać, że sprawa tak właśnie się ma. 33.4.4. Pewnego razu, gdy Zbawiciel rozmawiał z debatującymi wraz z nim nad kwestią rozwodu (dozwolonego przez Prawo), powiedział im, że „Mojżesz ze względu na zatwardziałość waszych serc pozwolił rozwieść się z własną żoną. Na początku jednak tak nie było. Bóg bowiem – mówi – złączył tę parę jednym jarzmem, a co Pan złączył, człowiek niech nie rozdziela”[2]. 33.4.5. Tutaj widać inne prawo niż prawo Boże, które zakazuje oddzielać kobietę od jej męża. Jest ono różne od Prawa Mojżeszowego, które ze względu na zatwardziałość serca pozwala rozdzielać małżeńską parę. 33.4.6. A zatem w tym przypadku Mojżesz ustanawia prawo przeciwne Bogu. Oddzielanie jest bowiem czymś przeciwnym do nie [oddzielania]. Gdybyśmy [453] jednak zbadali, w jakim celu Mojżesz ustanowił to Prawo, odkrylibyśmy, że dokonał tego nie z własnego wyboru, ale z konieczności podyktowanej słabością tych, którzy podlegali prawu. 33.4.7. Skoro nie potrafili oni przestrzegać zamysłu Bożego, zgodnie z którym nie wolno im było oddalać własnych żon, z którymi niektórzy z nich żyli wbrew woli i z tego powodu narażali się na niebezpieczeństwo popadnięcia w jeszcze większe zło, a następnie w całkowitą

[1] Por. Mt 11, 27.
[2] Por. Mt 19, 6.8.

ἀδικίαν 33.4.8. καὶ ἐκ ταύτης εἰς ἀπώλειαν, τὸ ἀηδὲς τοῦτο βουλόμενος ἐκκόψαι αὐτῶν ὁ Μωσῆς, δι᾽ οὗ καὶ ἀπόλλεσθαι ἐκινδύνευον, δεύτερόν τινα, ὡς κατὰ περίστασιν ἧττον κακὸν ἀντὶ μείζονος ἀντικαταλλασσόμενος, τὸν τοῦ ἀποστασίου νόμον ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐνομοθέτησεν αὐτοῖς, ἵνα, ἐὰν ἐκεῖνον μὴ δύνωνται φυλάσσειν, 33.4.9. κἂν τοῦτόν γε φυλάξωσι καὶ μὴ εἰς ἀδικίας καὶ κακίας ἐκτραπῶσι, δι᾽ ὧν ἀπώλεια αὐτοῖς ἔμελλεν τελειοτάτη ἐπακολουθήσειν. 33.4.10. αὕτη μὲν ἡ τούτου γνώμη, καθ᾽ ἣν ἀντινομοθετῶν εὑρίσκεται τῷ θεῷ· πλὴν ὅτι γε Μωσέως αὐτοῦ δείκνυται ἐνταῦθα ἕτερος ὢν παρὰ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, ἀναμφισβήτητόν ἐστι, κἂν δι᾽ ἑνὸς τανῦν ὦμεν δεδειχότες.

33.4.11. ὅτι δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰσίν τινες συμπεπλεγμέναι παραδόσεις ἐν τῷ νόμῳ, δηλοῖ καὶ τοῦτο ὁ σωτήρ. «ὁ γὰρ θεός» φησίν «εἶπεν, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται. 33.4.12. ὑμεῖς δέ, φησίν, εἰρήκατε, τοῖς πρεσβυτέροις λέγων· δῶρον τῷ θεῷ ὃ ἐὰν ὠφεληθῇς ἐξ ἐμοῦ, καὶ ἠκυρώσατε τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν τῶν πρεσβυτέρων. 33.4.13. τοῦτο δὲ Ἠσαΐας ἐξεφώνησεν εἰπών· ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ. μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων». 33.4.14. σαφῶς οὖν ἐκ τούτων εἰς τρία διαιρούμενος ὁ σύμπας ἐκεῖνος δείκνυται νόμος· Μωσέως τε γὰρ αὐτοῦ καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ εὕρομεν νομοθεσίαν ἐν αὐτῷ. αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις τοῦ σύμπαντος ἐκείνου νόμου ὧδε ἡμῖν διαιρεθεῖσα τὸ ἐν αὐτῷ ἀληθὲς ἀναπέφαγκεν.

33.5.1. Πάλιν δὲ δὴ τὸ ἓν μέρος, ὁ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ νόμος, διαιρεῖται εἰς τρία τινά· εἵς τε τὴν καθαρὰν νομοθεσίαν τὴν ἀσύμπλοκον τῷ κακῷ, ὃς καὶ κυρίως νόμος λέγεται, ὃν οὐκ ἦλθε καταλῦσαι ὁ σωτὴρ ἀλλὰ πληρῶσαι [454] (οὐ γὰρ ἦν ἀλλότριος αὐτοῦ ὃν ἐπλήρωσεν, [ἔδει δὲ πληρώσεως]· οὐ γὰρ εἶχεν τὸ τέλειον) καὶ εἰς τὸν συμπεπλεγμένον τῷ χείρονι καὶ τῇ ἀδικίᾳ, ὃν ἀνεῖλεν ὁ σωτὴρ ἀνοίκειον ὄντα τῇ ἑαυτοῦ φύσει· 33.5.2. διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ τυπικὸν καὶ συμβολικὸν τὸ κατ᾽ εἰκόνα τῶν πνευματικῶν καὶ[a] διαφερόντων νομοθετηθέν· ὃ μετέθηκεν ὁ σωτὴρ ἀπὸ αἰσθητοῦ καὶ φαινομένου ἐπὶ τὸ πνευματικὸν καὶ ἀόρατον.

[a] Pini <πνευματικῶν καὶ>.

zagładę, 33.4.8. Mojżesz, chcąc usunąć tę ich niechęć, przez którą wpadali w niebezpieczeństwo zagłady, aby w tej sytuacji zamienić większe zło na mniejsze, dał im drugie prawo – prawo rozwodu. 33.4.9. [Zrobił to w tym celu], że gdyby nie potrafili przestrzegać wcześniejszego, aby przestrzegali tego i nie wpadali w zło i występki, przez które jako konsekwencja nadejdzie na nich ostateczna zagłada. 33.4.10. To jest jego zamysł, zgodnie z którym ustanowił prawo przeciwne prawu Bożemu. Ponadto nie ma wątpliwości, że prawo Mojżesza jest tutaj ukazane jako różne od prawa Bożego, nawet jeżeli w tym momencie wykazaliśmy to za pośrednictwem tylko jednego przykładu.

33.4.11. Podobnie Zbawiciel ukazuje jasno, że także pewne tradycje starszych zostały wplecione w Prawo. „Bóg bowiem – stwierdza – powiedział: czcij ojca swego i matkę swoją, aby ci się dobrze działo. Wy zaś 33.4.12 – mówi, zwracając się do starszych – mówicie: darem dla Boga jest to, co należałoby się tobie ode mnie, i unieważniliście prawo Boże, ze względu na tradycję waszych starszych[1]. 33.4.13. To również wykrzyczał Izajasz, gdy powiedział: «Ten lud czci Mnie wargami, ich serce natomiast bardzo daleko jest ode Mnie. Czczą Mnie jednak na próżno, nauczając doktryn, które są przykazaniami ludzkimi»"[2]. 33.4.14. W oparciu o te teksty jasno zostało wykazane, że całe Prawo podzielone jest na trzy części. Znaleźliśmy w nim własne prawodawstwo Mojżesza, prawodawstwo starszych, jak i prawodawstwo samego Boga. Taki podział całego Prawa, który tutaj przedłożyliśmy, jest rzeczywiście w nim obecny.

33.5.1. Jedna część znowu – prawo samego Boga – dzieli się na trzy inne: na czyste prawodawstwo bez jakiejkolwiek domieszki zła, które jest prawem w sensie ścisłym, którego Zbawiciel nie przyszedł znieść, ale wypełnić[3] [454] (nie było bowiem niczym obcym od tego, które wypełnił, [potrzebowało dopełnienia,] ponieważ nie było doskonałe); na prawodawstwo splecione z czymś gorszym i z występkiem, które Zbawiciel uchylił, ponieważ było obce wobec swojej własnej natury; 33.5.2. dzieli się także na prawodawstwo alegoryczne i symboliczne, które jest na obraz rzeczy duchowych i transcendentnych[4]. Zbawiciel zmienił to prawodawstwo od zmysłowego i widzialnego na duchowe i niewidzialne.

[1] Por. Mt 15, 4–6 (Wj 20, 12).
[2] Por. Mt 15, 8–9 (Iz 29, 13 LXX).
[3] Por. Mt 5, 17.
[4] Czasownik διαφέρω wyraża element wyróżniania się oraz inności. F. Williams przekłada imiesłów od tego czasownika terminem „excellent", podczas gdy Pini słowem „trascen-

33.5.3. καὶ ἔστι μὲν ὁ τοῦ θεοῦ νόμος, ὁ καθαρὸς καὶ ἀσύμπλοκος τῷ χείρονι, αὐτὴ ἡ δεκάλογος, οἱ δέκα λόγοι ἐκεῖνοι οἱ ἐν ταῖς δυσὶ πλαξὶ δεδιχασμένοι, εἵς τε ἀναίρεσιν τῶν ἀφεκτέων καὶ εἰς πρόσταξιν τῶν ποιητέων, οἳ καίπερ καθαρὰν ἔχοντες τὴν νομοθεσίαν, μὴ ἔχοντες δὲ τὸ τέλειον, ἐδέοντο τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος πληρώσεως.

33.5.4. ὁ δέ ἐστι[a] συμπεπλεγμένος τῇ ἀδικίᾳ, οὗτος ὁ κατὰ τὴν ἄμυναν καὶ ἀνταπόδοσιν τῶν προαδικησάντων κείμενος, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκκόπτεσθαι κελεύων καὶ φόνον ἀντὶ φόνου ἀμύνασθαι· οὐδὲν γὰρ ἧττον καὶ ὁ δεύτερος ἀδικῶν ἀδικεῖ, τῇ τάξει μόνον διαλλάσσων τὸ αὐτὸ ἐργαζόμενος ἔργον. 33.5.5. τοῦτο δὲ τὸ πρόσταγμα δίκαιον μὲν ἄλλως καὶ ἦν καὶ ἔστι, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν νομοθετηθέντων ἐν παρεκβάσει τοῦ καθαροῦ νόμου τεθέν, ἀνοίκειον δὲ τῇ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων φύσει τε καὶ ἀγαθότητι. 33.5.6. ἴσως δὲ τοῦτο κατάλληλον, ἐπάναγκες δὲ μᾶλλον· ὁ γὰρ καὶ τὸν ἕνα φόνον οὐ βουλόμενος ἔσεσθαι ἐν τῷ λέγειν «οὐ φονεύσεις», προστάξας τὸν φονέα ἀντιφονεύεσθαι, δεύτερον νόμον νομοθετῶν καὶ δυσὶ φόνοις βραβεύων ὁ τὸν ἕνα ἀπαγορεύσας ἔλαθεν ἑαυτὸν ὑπ᾽ ἀνάγκης κλαπείς. 33.5.7. διὸ δὴ ὁ ἀπ᾽ ἐκείνου παραγενόμενος υἱὸς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ νόμου ἀνῄρηκεν, ὁμολογήσας καὶ αὐτὸ εἶναι τοῦ θεοῦ, [ὥσπερ] ἔν τε τοῖς ἄλλοις [συγ]αταριθμεῖται[b] τῇ παλαιᾷ αἱρέσει καὶ ἐν οἷς ἔφη «ὁ θεὸς εἰπών· ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω».

[455] 33.5.8. τὸ δέ ἐστι μέρος αὐτοῦ τυπικόν, τὸ κατ᾽ εἰκόνα τῶν πνευματικῶν καὶ διαφερόντων κείμενον, τὰ ἐν προσφοραῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ σαββάτῳ καὶ νηστείᾳ καὶ πάσχα καὶ ἀζύμοις καὶ τοῖς τοιούτοις νομοθετηθέντα. 33.5.9. πάντα γὰρ ταῦτα, εἰκόνες καὶ σύμβολα ὄντα, τῆς ἀληθείας φανερωθείσης μετετέθη· κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον καὶ [τὸ] σωματικῶς ἐκτελεῖσθαι ἀνῃρέθη, κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν ἀνελήφθη, τῶν μὲν ὀνομάτων τῶν αὐτῶν μενόντων, ἐνηλλαγμένων δὲ τῶν πραγμάτων. 33.5.10. καὶ γὰρ προσφορὰς προσφέρειν

[a] Holl [ἔστι].
[b] Holl ἄλλοις † καταριθμεῖται; Pini ἄλλοις <συγ>αταριθμεῖται.

33.5.3. Tym Prawem Bożym, czystym i niezmieszanym z niczym gorszym, jest sam Dekalog, owe dziesięć słów podzielone na dwie tablice, mające na celu zabraniać tego, od czego należy się powstrzymać, i nakazywać to, co powinno się spełniać[1]. Chociaż zawierają one czyste prawodawstwo, potrzebowały dopełnienia od Zbawiciela, ponieważ nie były doskonałe.

33.5.4. To prawodawstwo, które jest zmieszane z występkiem, wymaga zemsty i wyrównania tym, którzy pierwsi wyrządzili krzywdę, i nakazuje wybić oko za oko, ząb za ząb oraz odpłacić morderstwem za morderstwo[2]. W rzeczywistości ten drugi, dopuszczający się niesprawiedliwości, dopuszcza się nie mniejszej niesprawiedliwości, ponieważ spełnia ten sam czyn, zmieniając jedynie kolejność[3]. 33.5.5. A zresztą ten nakaz był i jest sprawiedliwy, a został dany z powodu przekroczenia czystego prawa, ze względu na słabość poddanych prawu. Jest jednak niezgodny z naturą i dobrocią Ojca wszystkiego. 33.5.6. Być może było to czymś właściwym, raczej jednak czymś koniecznym. Skoro Ten, który nie chce, żeby doszło nawet do jednego morderstwa, mówi: „Nie będziesz zabijał”[4] i nakazuje następnie odpłacić zabójstwem za zabójstwo, ustanawiając w ten sposób drugie prawo, decydując o dwóch zabójstwach, to Ten, który zakazał jednego, sam został potajemnie oszukany przez konieczność. 33.5.7. Toteż Syn, który przychodzi od Niego, uchyla tę część Prawa, chociaż przyznał, że i ona pochodzi od Boga, [jak gdyby] w innych [słowach] zalicza się do starej szkoły i między innymi mówi: „Rzekł Bóg: kto złorzeczy ojcu lub matce, niech poniesie śmierć”[5].

[455] 33.5.8. Natomiast alegoryczna część Prawa, ustanowiona na obraz rzeczy duchowych i transcendentnych, mam na myśli przepisy odnoszące się do ofiar, obrzezania, Szabatu, postu, Paschy, Święta Przaśników i tym podobne, 33.5.9. one wszystkie, będące obrazami i symbolami, zostały zmienione po objawieniu prawdy. Zostały uchylone w swej formie widzialnej i zastosowaniu cielesnym, zostały natomiast przyjęte w wymiarze duchowym, chociaż nazwy zachowano te same, rzeczy uległy zmianie. 33.5.10. Gdyż Zbawiciel nakazał nam składać ofiary, ale nie

denti”.
1 Por. Klemens Aleksandryjski, *Kobierce* I, 25, 166, 5; III, 12, 84, 1.
2 Por. Mt 5, 38 (Wj 21, 24; Kpł 24, 19–20).
3 Por. Platon, *Kriton (czyli o powinności)* 49a-d.
4 Wj 20, 15 (LXX); Pwt 5, 18 (LXX).
5 Mt 15, 4 (por. Wj 21, 16 LXX); por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* IV, 9, 3.

προσέταξεν ἡμῖν ὁ σωτήρ, ἀλλ᾽ οὐχὶ τὰς δι᾽ ἀλόγων ζῴων ἢ τούτων τῶν θυμιαμάτων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν αἴνων καὶ δοξῶν καὶ εὐχαριστίας καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς πλησίον κοινωνίας καὶ εὐποιίας. 33.5.11. καὶ περιτομὴν περιτετμῆσθαι ἡμᾶς βούλεται, ἀλλ᾽ οὐχὶ τῆς ἀκροβυστίας τῆς σωματικῆς, ἀλλὰ καρδίας τῆς πνευματικῆς. 33.5.12. καὶ τὸ σάββατον [δὲ] φυλάσσειν· ἀργεῖν γὰρ θέλει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν. 33.5.13. καὶ νηστεύειν δέ· ἀλλὰ οὐχὶ τὴν σωματικὴν βούλεται νηστείαν ἡμᾶς νηστεύειν, ἀλλὰ τὴν πνευματικήν, ἐν ᾗ ἐστιν ἀποχὴ πάντων τῶν φαύλων. φυλάσσεται μέντοι γε καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον νηστεία, ἐπεὶ καὶ ψυχῇ τι συμβάλλεσθαι δύναται αὕτη μετὰ λόγου γινομένη, ὁπότε μηδὲ διὰ τὴν πρός τινας μίμησιν γίνεται μήτε διὰ τὸ ἔθος μήτε διὰ τὴν ἡμέραν, ὡς ὡρισμένης [εἰς] τοῦτο ἡμέρας. 33.5.14. ἅμα δὲ καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀληθινῆς νηστείας, ἵνα οἱ μηδέπω ἐκείνην δυνάμενοι νηστεύειν ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον νηστείας ἔχωσι τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς. 33.5.15. καὶ τὸ πάσχα δὲ ὁμοίως καὶ τὰ ἄζυμα, ὅτι εἰκόνες ἦσαν, δηλοῖ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος «τὸ δὲ πάσχα ἡμῶν, λέγων, ἐτύθη Χριστός», καί «ἵνα ἦτε, φησίν, ἄζυμοι, μὴ μετέχοντες ζύμης (ζύμην δὲ νῦν τὴν κακίαν λέγει), ἀλλ᾽ ἦτε νέον φύραμα».

33.6.1. Οὕτως γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ εἶναι νόμος ὁμολογούμενος εἰς τρία διαιρεῖται, εἵς τε τὸ πληρούμενον ἀπὸ τοῦ σωτῆρος (τὸ γάρ «οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐκ ἐπιορκήσεις» ἐν τῷ μηδ᾽ ὀργισθῆναι μηδὲ ἐπιθυμῆσαι μηδὲ ὀμόσαι περιείληπται)· 33.6.2. διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ ἀναιρούμενον τελείως. τὸ γάρ «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος» συμπεπλεγμένον τῇ ἀδικίᾳ καὶ αὐτὸ ἔργον τῆς ἀδικίας ἔχον, ἀνῃρέθη ὑπὸ τοῦ σωτῆρος διὰ τῶν ἐναντίων. τὰ δὲ ἐναντία ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά· 33.6.3. «ἐγὼ γὰρ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι ὅλως τῷ πονηρῷ, ἀλλὰ ἐάν τίς σε [456] ῥαπίσῃ, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα». 33.6.4. διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ μετατεθὲν καὶ ἐναλλαγὲν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ἐπὶ τὸ πνευματικόν, τὸ συμβολικὸν τοῦτο [τὸ] κατ᾽ εἰκόνα τῶν διαφερόντων νενομοθετημένον. 33.6.5. αἱ γὰρ εἰκόνες καὶ τὰ σύμβολα παραστατικὰ ὄντα

z nierozumnych zwierząt ani z ich wonności, lecz z duchowych hymnów, uwielbień oraz dziękczynień, a także dobroczynności i jałmużny względem bliźnich. 33.5.11. On także chce, abyśmy poddawali się obrzezaniu, ale nie obrzezaniu cielesnemu, lecz duchowemu obrzezaniu serca[1], 33.5.12. a także byśmy przestrzegali Szabatu, ponieważ pragnie, abyśmy powstrzymywali się od złych czynów; 33.5.13. i żebyśmy pościli, ale nie chce, żebyśmy pościli postem cielesnym, lecz duchowym, który polega na powstrzymywaniu się od wszelkiego zła. Naturalnie i u nas przestrzega się postu w wymiarze zewnętrznym, ponieważ może on być pomocny dla duszy, jeśli jest praktykowany rozsądnie, gdy nie wynika z chęci naśladowania innych, nie ze zwyczaju, nie ze względu na dzień, jak gdyby był wyznaczony jakiś dzień na to. 33.5.14. Ma on także na celu przypomnienie o prawdziwym poście, aby ci, którzy jeszcze nie potrafią go zachowywać, pamiętali o nim dzięki postowi zewnętrznemu[2]. 33.5.15. A że Pascha i Święto Przaśników tak samo były obrazami, ukazuje jasno Paweł Apostoł, mówiąc: „Jako nasza Pascha został ofiarowany Chrystus" i dodaje „abyście byli przaśni, nie uczestnicząc w zaczynie (przez zaczyn rozumie tutaj zło), lecz byście byli nowym ciastem"[3].

33.6.1. Tak więc samo Prawo, które jest uważane za pochodzące od Boga, dzieli się na trzy części, na wypełnione przez Zbawiciela (ponieważ: „nie będziesz zabijał", „nie będziesz cudzołożył", „nie będziesz przysięgał fałszywie" są zawarte w zakazie unoszenia się gniewem, pożądania oraz przysięgania[4]). 33.6.2. Dzieli się zaś także na część – która jest całkowicie uchylona, ponieważ [zasada] „oko za oko i ząb za ząb"[5] zmieszana z niesprawiedliwością sama zawiera niesprawiedliwe działanie – została uchylona przez Zbawiciela za pośrednictwem praw przeciwnych. Przeciwieństwa bowiem wykluczają się wzajemnie. 33.6.3. „Ja wam mówię, żebyście w ogóle nie stawiali oporu złu, lecz jeśli cię ktoś [456] spoliczkuje, obróć ku niemu i drugi policzek"[6]. 33.6.4. Dzieli się również na część zmienioną i zamienioną z [wymiaru] cielesnego na duchowy. Ta symboliczna część została ustanowiona na obraz rzeczy transcendentnych. 33.6.5. Obrazy i symbole były przedstawieniami innych

---

1 Por. Rz 2, 29; *Panarion* 30, 27, 8; Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* IV, 16, 1.
2 Por. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Teodota* 84 (ŹMT 22, 73).
3 Por. 1 Kor 5, 7.
4 Por. Mt 5, 21–22.27–28.33–34.
5 Mt 5, 38.
6 Por. Mt 5, 39. Termin σιαγών dosłownie oznacza szczękę, żuchwę.

ἑτέρων πραγμάτων καλῶς ἐγίνοντο μέχρι μὴ παρῆν ἡ ἀλήθεια· παρούσης δὲ τῆς ἀληθείας τὰ τῆς ἀληθείας δεῖ ποιεῖν, οὐ τὰ τῆς εἰκόνος. 33.6.6. ταῦτα δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔδειξε, τὸ μὲν τῶν εἰκόνων, ὡς ἤδη εἴπομεν, διὰ τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων δείξας δι᾽ ἡμᾶς, τὸ δὲ τοῦ συμπεπλεγμένου νόμου τῇ ἀδικίᾳ, εἰπών «τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατηργῆσθαι», τὸ δὲ τοῦ ἀσυμπλόκου τῷ χείρονι, «ὁ μὲν νόμος» εἰπών «ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή».

33.7.1. Ὡς μὲν οὖν συντόμως ἔστιν εἰπεῖν, αὐτάρκως οἶμαί σοι δεδεῖχθαι καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων παρεισδύσασαν νομοθεσίαν καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ θεοῦ νόμον τριχῆ διαιρούμενον. 33.7.2. περιλείπεται δὲ ἡμῖν τίς ποτέ ἐστιν οὗτος ὁ θεὸς ὁ τὸν νόμον θέμενος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡγοῦμαί σοι δεδεῖχθαι ἐπὶ τῶν προειρημένων, εἰ ἐπιμελῶς ἀκήκοας. 33.7.3. εἰ γὰρ μήτε ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ τελείου θεοῦ τέθειται οὗτος, ὡς ἐδιδάξαμεν, μήτε μὴν ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὃ μηδὲ θεμιτόν ἐστιν εἰπεῖν, ἕτερός τίς ἐστι παρὰ τούτους οὗτος ὁ θέμενος τὸν νόμον. 33.7.4. οὗτος δὲ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς τοῦδε τοῦ παντός ἐστι κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ· ἕτερος ὢν παρὰ τὰς τούτων οὐσίας μέσος [τε] τούτων καθεστώς, ἐνδίκως καὶ τὸ τῆς μεσότητος ὄνομα ἀποφέροιτο ἄν. 33.7.5. καὶ εἰ ὁ τέλειος θεὸς ἀγαθός ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὥσπερ καὶ ἔστιν (ἕνα γὰρ μόνον εἶναι ἀγαθὸν θεὸν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφήνατο, ὃν αὐτὸς ἐφανέρωσεν), ἔστι δὲ καὶ ὁ τῆς τοῦ ἀντικειμένου φύσεως κακός τε καὶ πονηρὸς ἐν ἀδικίᾳ χαρακτηριζόμενος, τούτων δὲ οὖν μέσος καθεστὼς καὶ μήτε ἀγαθὸς ὢν μήτε μὴν κακὸς μήτε ἄδικος, ἰδίως γε λεχθείη ἂν δίκαιος, τῆς κατ᾽ αὐτὸν δικαιοσύνης ὢν βραβευτής. 33.7.6. καὶ ἔσται μὲν καταδεέστερος τοῦ τελείου θεοῦ καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης ἐλάττων οὗτος ὁ θεός, ἅτε δὴ καὶ γεννητὸς ὢν καὶ οὐκ ἀγέννητος (εἷς [457] γάρ ἐστιν ἀγέννητος ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἰδίως τῶν πάντων ἠρτημένων ἀπ᾽ αὐτοῦ), μείζων δὲ καὶ κυριώτερος τοῦ ἀντικειμένου γενήσεται καὶ ἑτέρας οὐσίας τε καὶ φύσεως πεφυκὼς παρὰ τὴν ἑκατέρων τούτων οὐσίαν.

rzeczywistości, były odpowiednie, dopóki Prawda nie była obecna. Skoro zaś pojawiła się Prawda, trzeba pełnić czyny prawdy, a nie obrazu. 33.6.6. Zarówno uczniowie Jezusa, jak i apostoł Paweł ukazali to wszystko, część odnoszącą się do obrazów, jak już wspomnieliśmy na przykładzie Paschy i Święta Przaśników pokazał ze względu na nas; część Prawa zmieszaną z niesprawiedliwością pokazał, mówiąc: „Prawo przykazań zawarte w dekretach zostało unieważnione”[1]. Natomiast część niezmieszaną z czymś gorszym ukazał, mówiąc: „Prawo jest święte, a przykazanie święte, sprawiedliwe i dobre”[2].

33.7.1. Przypuszczam, że na ile mogłem to wyrazić zwięźle, wystarczająco ci ukazałem, zarówno wtargnięcie do Prawa norm ustanowionych przez ludzi, jak i podział samego Prawa na trzy części. 33.7.2. Pozostaje nam jeszcze powiedzieć, kim jest Bóg, który ustanowił Prawo. Sądzę, że także to przedstawiłem ci we wcześniejszych wywodach, jeśli uważnie słuchałaś. 33.7.3. Jeśli bowiem Prawo nie zostało ustanowione ani przez samego tylko i doskonałego Boga, jak wyjaśniliśmy, ani z pewnością przez diabła – czego nie godzi się nawet mówić – a zatem tym prawodawcą jest ktoś różny od nich. 33.7.4. Jest nim demiurg i stwórca tego całego świata i wszystkiego na świecie. Skoro różni się od nich [dwu] pod względem istoty (*ousia*), znajduje się pomiędzy nimi, słusznie może nosić nazwę „Pośrednik”[3]. 33.7.5. Jeśli doskonały Bóg jest dobry ze swej natury, jak jest w rzeczywistości (nasz Zbawiciel powiedział, że istnieje jeden dobry Bóg, Jego Ojciec, którego On objawił[4]), istnieje zaś także i posiadający naturę przeciwną Zły, określany także jako Niegodziwy ze względu na swoją niesprawiedliwość, a zatem ten, który znajduje się pośrodku nich, ani nie jest dobry, ani z pewnością zły, ani niesprawiedliwy. Właściwie może być nazwany sprawiedliwym, ponieważ jest sędzią właściwej dla niego sprawiedliwości. 33.7.6. I ten bóg będzie słabszy od doskonałego Boga oraz mniejszy od Niego pod względem sprawiedliwości, ponieważ nie jest niezrodzony, lecz zrodzony (jeden [457] bowiem jest niezrodzony – Ojciec, „od którego wszystko pochodzi”[5], właściwie wszystko zależy od Niego), lecz będzie większy i bardziej potężny niż przeciwnik, on ma inną istotę i naturę od istoty tych obu.

---

1 Por. Ef 2, 15.
2 Rz 7, 12.
3 Por. Ireneusz z Lyonu, *Adv. haer.* I, 5, 4 = *Panarion* 30, 19, 6.
4 Por. Mt 19, 17.
5 1 Kor 8, 6.

33.7.7. τοῦ μὲν γὰρ ἀντικειμένου ἐστὶν ἡ οὐσία φθορά τε καὶ σκότος (ὑλικὸς γὰρ οὗτος καὶ πολυσχιδής), τοῦ δὲ πατρὸς τῶν ὅλων τοῦ ἀγεννήτου ἡ οὐσία ἐστὶν ἀφθαρσία τε καὶ φῶς αὐτοόν, ἁπλοῦν τε καὶ μονοειδές· ἡ δὲ τούτου οὐσία διττὴν μέν τινα δύναμιν προήγαγεν, αὐτὸς δὲ τοῦ κρείττονός ἐστιν εἰκών. 33.7.8. μηδέ σε τανῦν τοῦτο θορυβείτω, θέλουσαν μαθεῖν πῶς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς τῶν ὅλων, [ἁπλῆς] οὔσης τε καὶ ὁμολογουμένης ἡμῖν καὶ πεπιστευμένης, τῆς ἀγεννήτου καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀγαθῆς, συνέστησαν καὶ αὗται αἱ φύσεις, ἥ τε τῆς φθορᾶς καὶ [ἡ] τῆς μεσότητος, ἀνομοούσιοι αὗται καθεστῶσαι, τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ἔχοντος τὰ ὅμοια ἑαυτῷ καὶ ὁμοούσια γεννᾶν τε καὶ προφέρειν. 33.7.9. μαθήσῃ γάρ, θεοῦ διδόντος, ἑξῆς καὶ τὴν τούτων ἀρχήν τε καὶ γέννησιν, ἀξιουμένη τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἣν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡμεῖς παρειλήφαμεν μετὰ καὶ τοῦ κανονίσαι πάντας τοὺς λόγους τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίᾳ.

33.7.10. ταῦτά σοι, ὦ ἀδελφή μου Φλώρα, δι᾽ ὀλίγων εἰρημένα οὐκ ἠτόνησα καὶ τὸ τῆς συντομίας προέγραψα ἅμα τε τὸ προκείμενον ἀποχρώντως ἐξέφηνα, ἃ καὶ εἰς τὰ ἑξῆς τὰ μέγιστά σοι συμβαλεῖται, ἐάν γε ὡς καλὴ γῆ καὶ ἀγαθὴ γονίμων σπερμάτων τυχοῦσα τὸν δι᾽ αὐτῶν καρπὸν ἀναδείξῃς.»

Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν ἐπληρώθη.

33.8.1. Τίς δὲ τούτων τῶν ῥημάτων καὶ τῆς τοῦ γόητος τούτου καὶ [τῆς] τῶν σὺν αὐτῷ ἀνέξεται φρενοβλαβείας, Πτολεμαίου δέ φημι καὶ [458] τῶν ἀμφ᾽ αὐτόν, εἰς τοσοῦτον κυκώντων καὶ καττυόντων πλάσματα; 33.8.2. οὔτε γὰρ τῶν παλαιῶν τραγῳδοποιῶν τις οὔτε οἱ καθεξῆς μιμηλοὶ τὸν τρόπον, οἱ περὶ Φιλιστίωνα λέγω καὶ Διογένη τὸν τὰ ἄπιστα γράψαντα ἢ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ τοὺς μύθους ἀναγεγραφότες καὶ ῥαψῳδήσαντες, τοσοῦτον ψεῦδος ἠδυνήθησαν ἐκτυπῶσαι, 33.8.3. ὡς οὗτοι τολμηρῶς φερόμενοι κατὰ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς δεινὰ ἑαυτοῖς κατεσκεύασαν καὶ τὸν νοῦν τῶν πειθομένων αὐτοῖς ἀνθρώπων εἰς μωρὰς

33.7.7. Ponieważ istotą (*ousia*) przeciwnika jest zniszczenie i ciemność (skoro jest on materialny i podzielony w sobie samym), natomiast istotą niezrodzonego Ojca wszystkiego jest niezniszczalność i samoistne światło, prostota i jednolitość. Tego zaś istota wyprodukowała jakąś podwójną moc, on sam natomiast jest obrazem kogoś silniejszego. 33.7.8. Niech cię to w tym momencie nie wprowadza w zamęt, skoro chcesz nauczyć się, w jaki sposób z pierwszej przyczyny wszystkiego – która, jak wierzymy i uznajemy, jest istotą prostą, a także jest niezrodzona, niezniszczalna oraz dobra – powstały także inne natury, jedna zniszczenia, a druga pośrednika, niepodobne pod względem istoty, podczas gdy dobro ze swej natury zarówno rodzi, jak i produkuje byty podobne do niego oraz o tej samej istocie. 33.7.9. Jeśli Bóg pozwoli, nauczysz się następnie zarówno o ich początku, jak i zrodzeniu, skoro zostałaś uznana za godną apostolskiej tradycji, którą my z kolei otrzymaliśmy [od innych] wraz z umiejętnością prawidłowej oceny wszystkich doktryn w oparciu o nauczanie naszego Zbawiciela.

33.7.10. Tyle, moja siostro Floro, byłem ci w stanie[1] przekazać za pomocą niewielu słów, napisałem zwięźle, a zarazem w sposób wystarczający przedstawiłem zagadnienie. Będzie to dla ciebie olbrzymią pomocą na przyszłość, jeżeli jak żyzna i dobra ziemia, która otrzymała płodne ziarna, wydasz owoc[2].

Tutaj kończy się list Ptolemeusza do Flory.

33.8.1. Któż może znieść te słowa i obłąkanie zarówno naszego szarlatana, jak i jego towarzyszy? Mam na myśli Ptolemeusza i [458] jego zwolenników, aż do tego stopnia mących i knujących wymysły. 33.8.2. Żaden spośród starożytnych poetów tragicznych ani z późniejszych naśladowców ich stylu – mam na myśli Filistiona[3] oraz Diogenesa[4], który napisał rzeczy niewiarygodne – albo z tych wszystkich, którzy spisywali i recytowali mity, nie potrafił wyrazić tak wielkiego kłamstwa, jak ci. 33.8.3. Zuchwale gnani przeciwko własnemu życiu, przygotowali sobie rzeczy budzące lęk i umysły ufających im ludzi poprowadzili ku głupim

---

1 Różnica koniektur. F. Williams zamiast ἠτόνησα przyjmuje ἐφθόνησα.
2 Por. Mt 13, 8.
3 Mimograf Filistion – por. *Panarion* 21, 3, 4; 26, 1, 7.
4 Diogenes – prawdopodobnie mowa o słynnym cyniku z IV wieku przed Chr., Diogenesie z Synopy – por. Pini, s. 619, nota 42.

ζητήσεις περιέβαλον καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, 33.8.4. αὐτοὶ τὰ ἐν χερσὶ μὴ ἐπιστάμενοι καὶ τὰ ἐπουράνια ἐπαγγελλόμενοι μέτροις τισὶν ὁροθετεῖν καί τινων μαιωτικῶν μητρῶν ὡς ἐπουρανίων, τῶν οὐκ οὐσῶν ὡς ὑπαρχουσῶν ἐπιστήμας ἀναδεχόμενοι. 33.8.5. ἀκούσας δέ τις παρὰ τούτων, εἰ μὲν τῶν ἀφρονεστάτων εἴη, τῷ ψεύδει νομίζων τι παρ᾽ αὐτοῖς μετάρσιον ἐγνωκέναι ῥᾳδίως ὑπαχθήσεται («ὅτι πᾶν ὄρνεον κατὰ γένος συνάγεται, καὶ τῷ ὁμοίῳ κολληθήσεται ἀνήρ», φησὶν ἡ γραφή)· 33.8.6. εἰ δέ τις περιτύχοι αὐτοῖς τῶν συνετῶν καὶ τὸν εὔλογον λογισμὸν κεκτημένων, καταγελάσει μὲν τῆς τοσαύτης ληρῳδίας, ἀπ᾽ αὐτῆς δὲ τῆς ὑποθέσεως τῶν παρ᾽ αὐτοῖς λεγομένων τὴν ἀνατροπὴν εἴσεται. ἐλέγχονται γὰρ οὗτοι παντάπασι, καθ᾽ ἑαυτῶν ὁπλιζόμενοι τὰ ψεύδη τῆς αὐτῶν ματαιοπονίας.

33.8.7. πόθεν γὰρ ὑμῖν, ὦ οὗτοι Πτολεμαῖοί τε καὶ Πτολεμαῖαι, τοῦ Βυθοῦ τὰ μέτρα καὶ αἱ μαιώσεις τῶν τοκετῶν καὶ γεννητικῶν ὑποθέσεων ἡ γνῶσις; 33.8.8. ὡς γὰρ παρόντες καὶ τῶν ἐπουρανίων τὰς φύσεις θεασάμενοι καὶ ὡς αὐτοῦ προόντες τοῦ παρ᾽ ὑμῖν Βυθοῦ καλουμένου, ἐπαγγέλλεσθε τὴν εἴδησιν ἡμῖν ὑποδεικνύναι, 33.8.9. οὐδενὸς πώποτε τῶν προφητῶν τοῦτο εἰρηκότος, οὐκ αὐτοῦ Μωυσέως οὐ τῶν πρὸ αὐτοῦ οὐ τῶν μετ᾽ αὐτὸν οὐ τῶν εὐαγγελιστῶν οὐ τῶν ἀποστόλων, εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐθνόμυθα ποιήματα εἴποις τῶν περὶ Ὀρφέα τε καὶ Ἡσίοδον καὶ Ἰκέσιον καὶ Στησίχορον, παρ᾽ οἷς αἱ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ μετεποιήθησαν εἰς θεῶν ἐπωνυμίας καὶ τὰ ἐν ἀνθρώποις τετελεσμένα ποιητικῶς ἐδραματουργήθη. 33.8.10. κἀκεῖνοι γὰρ [459] οὕτως ἐνόμισαν, ἐκθειάσαντές[a] τοὺς περὶ Δία καὶ Ῥέαν καὶ Ἥραν καὶ Ἀθηνᾶν καὶ Ἀπόλλωνα καὶ Ἀφροδίτην καὶ τὰς τούτων κακίας γονὰς τιμήσαντες, εἰς φαντασίαν πολυθεΐας καὶ εἰδωλολατρείας τὸν κόσμον ἐνέβαλον. 33.8.11. ἀλλὰ οὐκέτι μοι πολλή τις χρεία γενήσεται εἰς τὴν σοῦ, ὦ Πτολεμαῖε, ἀνατροπήν τε καὶ ἔλεγχον καὶ τῶν κατὰ σέ, ἤδη τῶν σῶν προπατόρων τὸν ἔλεγχον ἱκανῶς εἰληφότων. διὰ δὲ τῶν προειρημένων τὴν κατὰ σοῦ αἰσχύνην συστησάμενος διέξειμι τὴν τῶν ἑτέρων πλάνην, θεὸν ἐπικαλούμενος ἐπίκουρον τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὅπως τὴν παρ᾽ ἑκάστῳ

[a] Holl add. <τε>.

dociekaniom i genealogiom bez końca[1]. 33.8.4. Nie znają tego, co jest na wyciągnięcie ręki, a obiecują wytyczenie granic niebios za pomocą jakichś miar i przyjmują nauki o jakichś rodzących[2] łonach jakoby niebiańskich, tak jakby istniały, choć w rzeczywistości nie istnieją. 33.8.5. Gdy ktoś usłyszy to od nich, gdyby należał do grona największych głupców, z powodu kłamstwa uznając, że nauczył się od nich czegoś wzniosłego, łatwo zostanie zdobyty (ponieważ „wszelki ptak zgodnie z gatunkiem się jednoczy i człowiek łączy się z kimś sobie podobnym”[3] – mówi Pismo) 33.8.6. Jeśli zaś przypadkiem natknie się na nich ktoś z mądrych i obdarzonych zdolnością poprawnego rozumowania, będzie kpił z tak wielkiej głupoty. Spośród prezentowanych przez nich argumentów od tego właśnie rozpocznę zbijanie. Przecież oni sami zupełnie obalają swoje tezy i daremnie się trudząc, przeciwko sobie samym zaopatrują się w broń kłamstwa.

33.8.7. Skąd u was, o uczniowie i uczennice Ptolemeusza, znajomość wymiarów Otchłani? Skąd wiedza o akuszerkach porodów i zasadach rodzenia? 33.8.8. Ogłaszacie, że prezentujecie nam wiedzę, tak jak gdybyście byli obecni i widzieli początki niebios i jak gdybyście istnieli wcześniej od tego, który jest u was nazywany Otchłanią, 33.8.9. chociaż żaden z proroków nigdy o tym nie wspomniał, ani Mojżesz, ani nikt przed nim czy po nim, ani ewangeliści, ani apostołowie – chyba że masz na myśli dzieła mitologii pogańskiej, dzieła Orfeusza, Hezjoda, Hikezjusza i Stezychora[4], w których pokolenia ludzi zostały przekształcone w nazwy bogów i to, co dokonało się wśród ludzi, zostało przedstawione poetycko w formie dramatu. 33.8.10. Oni bowiem [459] mieli tego typu wierzenia, skoro ubóstwili Zeusa, Reję, Herę, Atenę, Apollona, Afrodytę i czcili dzieci swojego występku. Oni wepchnęli świat w wyobrażenia politeizmu i bałwochwalstwa. 33.8.11. Lecz nie ma potrzeby, żebym ja jeszcze dłużej zbijał i obalał tezy twoje i twoich zwolenników, Ptolemeuszu, skoro już twoi przodkowie otrzymali wystarczające obalenie [ich poglądów]. Skoro poprzez wypowiedziane przeze mnie słowa ściągnąłem hańbę na ciebie, przejdę teraz do błędu innych [herezji], wzywając Boga, aby wspomógł nasze ograniczenia, abym mógł wykryć w każdym

[1] Por. 1 Tm 1, 4; Tt 3, 9.
[2] Dosłownie: „asystujących przy porodach jako akuszerki”.
[3] Por. Syr 13, 16.
[4] Hezjod – por. *Panarion* 31, 2, 4–5; Hikezjusz – lekarz z III wieku – por. Pini, s. 621, nota 45; Stezychor – grecki poeta liryczny żyjący w latach ok. 632–556 przed Chr.

ἔθνει κακῶς ἐπινενοημένην ὑπόθεσιν φωράσω τε καὶ θριαμβεύσω, ἐπὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς σπουδῆς παρὰ θεοῦ αἰτούμενος τὴν χάριν.

33.9.1. Ἵνα δὲ μὴ ἀβασάνιστα ᾖ τὰ τρία σου λεξείδια, ἃ δὴ πρὸς Φλώραν τὸ γύναιον ἐπιστέλλων ἐκομπάσω, ὦ[a] Πτολεμαῖε (ἀεὶ γὰρ αἱ ὀφιώδεις διδασκαλίαι γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις ἀπατῶσι, κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον), καὶ[b] αὐτὰς δὴ τὰς λέξεις καιρίως ἐνταῦθα παραθέμενος, καὶ τὴν αὐτῶν ἀνατροπήν, ἀναγκαίαν οὖσαν εἰς τὸ μὴ καταλειφθῆναι ῥίζαν τῆς ζιζανιώδους σου σπορᾶς, ἐξῆς ἀκολούθως ποιήσομαι.

33.9.2. Φάσκεις γάρ, ὦ οὗτος, τὸν νόμον τριχῆ διῃρῆσθαι καὶ τὸ μὲν ἔχειν τι ἐκ τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ ἐκ Μωυσέως, τὸ δὲ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων. 33.9.3. καὶ ὅτι μὲν [ὅπερ] ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἴει γεγραμμένον οὐκ ἔχεις που ἀποδεῖξαι, τοῦτό ἐστι δῆλον. οὐδαμοῦ γὰρ ἐν νόμῳ ἐμφέρονται αἱ τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις. ἀλλὰ ἀγνοῶν καὶ τὰς βίβλους καὶ τὴν ἀλήθειαν φαντάζῃ συκοφαντῶν καὶ τὰς ἀκολουθίας † ἀγνοῶν ἑκάστης ἀκριβοῦς εἰδήσεως. 33.9.4. αἱ γὰρ παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων δευτερώσεις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λέγονται. εἰσὶ δὲ αὗται τέσσαρες· μία μὲν ἡ εἰς ὄνομα Μωυσέως φερομένη, δευτέρα δὲ ἡ τοῦ καλουμένου Ῥαββὶ Ἀκίβα, τρίτη Ἀδδᾶ ἤτοι Ἰούδα, τετάρτη τῶν υἱῶν [460] Ἀσαμωναίου. 33.9.5. ἐπεὶ ποῦ ἔχεις, φιλόνεικε καὶ ἀκατάστατε τὴν γνώμην, δεῖξαι ἐν ταῖς πέντε βίβλοις τῆς πεντατεύχου καὶ θεοῦ νομοθεσίας ὅτι ἐρρήθη ὁ λόγος ὁ παρὰ τῷ σωτῆρι εἰρημένος «[ὃς] ἐρεῖ τῷ πατρὶ αὐτοῦ κορβὰν ὅ ἐστι δῶρον, οὐκ ὠφεληθήσεταί τι ἐξ αὐτοῦ»; 33.9.6. ἀλλὰ οὐκ ἔχεις δεῖξαι. ἄρα γοῦν ἐξέπεσέ σου ὁ λόγος, τοῦ ῥήματος οὐδαμοῦ ἐν τῇ πεντατεύχῳ ἐμφερομένου. καὶ μάτην τὴν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένην Φλώραν ἐφάντασας 33.9.7. τὰ δὲ ὑπὸ Μωυσέως * οὐκ ἐκτὸς τοῦ θεοῦ καὶ αὐτὰ ἐνομοθετήθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ θεοῦ διὰ Μωυσέως, ὃ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπικρίσεως δείκνυται. αὐτὰς γὰρ ἃς παρήγαγες μαρτυρίας κατὰ

[a] Holl <ὦ>.
[b] Holl [καὶ].

narodzie wymyśloną złą doktrynę i zatriumfować nad nią. Proszę Boga o łaskę, o gorliwość w moim przedsięwzięciu.

33.9.1. Aby nie pozostały bez badania twoje trzy słóweczka, o Ptolemeuszu, z których uczyniłeś powód do chluby, wysyłając je do kobietki[1] o imieniu Flora (ponieważ doktryny węża[2] – zgodnie z nauką apostoła – zawsze oszukują „kobietki[3] napełnione grzechami”[4], po przedstawieniu tutaj w odpowiednim momencie twoich własnych słów, ze względu na konieczność, aby nie pozostał korzeń twojego zasiewu kąkolu, dokonam następnie odpowiedniego ich obalenia.

33.9.2. Twierdzisz bowiem, hej ty, że Prawo jest podzielone na trzy części i jedna pochodzi[5] od Boga, druga od Mojżesza, a trzecia od starszych. 33.9.3. Jasne, że jakoś nie potrafisz pokazać tego, co – jak sądzisz – zostało napisane przez starszych. Nigdzie bowiem w Prawie nie są zawarte tradycje starszych. Lecz ponieważ nie znasz ani ksiąg, ani prawdy, masz urojenia i używasz wykrętów, nie znając konsekwencji † żadnej rzetelnej wiedzy. 33.9.4. Tradycje starszych są bowiem u Żydów nazywane „powtórzeniami”[6] i są cztery: jedna jest w obiegu pod imieniem Mojżesza, druga pochodzi od rabbiego nazywanego Akiba, trzecia od Addaja lub Judy, i czwarta od synów [460] Asmoneusza. 33.9.5. Gdzie więc, ty kłótliwy i niezrównoważony umysłowo [człowieku], możesz pokazać w pięciu księgach Pięcioksięgu i w Bożym prawodawstwie, że zostało przez Zbawiciela wypowiedziane sformułowanie „[ten, kto] powie swojemu ojcu: korban, to znaczy jest darem, nie otrzyma od niego żadnej pomocy”?[7]. 33.9.6. Lecz ty nie potrafisz pokazać. A zatem twoja teza upadła, ponieważ nigdzie w Pięcioksięgu nie pojawia się to sformułowanie. Na próżno zwodziłeś oszukaną przez ciebie Florę. 33.9.7. I to [prawodawstwo dane] przez Mojżesza * także ono nie bez woli Bożej zostało ustanowione, lecz pochodzi od Boga za pośrednictwem Mojżesza, jak to również ukazuje sam Zbawiciel w swoim rozstrzygnięciu. Albowiem te same świadectwa, które przytoczyłeś, przeciwko sobie

1 Epifaniusz używa zdrobnienia γύναιον, które może być pieszczotliwym określeniem kobiety albo oznaczać kobietę lekkich obyczajów.
2 Dosłownie: „podobny do węża”.
3 Zdrobnienie od γυνή.
4 2 Tm 3, 6.
5 Dosłownie: „ma coś”.
6 G. Pini proponuje przekład δευτερώσεις przez „spiegazioni”, podczas gdy F. Williams przez: „repetitions”.
7 Por. Mk 7, 11.

σαυτοῦ ἐπισυνήγαγες. 33.9.8. φάσκει γὰρ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι «Μωυσῆς ἔγραψεν κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν»· ὃ δὲ ἔγραψε Μωυσῆς οὐκ ἐκτὸς βουλήσεως θεοῦ ἔγραψεν, ἀλλ᾽ ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐνομοθέτησε. 33.9.9. λέγει γὰρ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· «ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω». καὶ πῶς συνέζευξεν, διεξῆλθεν[a] τὸ ῥῆμα ἵνα μάθωμεν λέγων «ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». 33.9.10. εἶτα ἐπιφέρει λέγων «ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω»· καίτοι γε οὐδαμοῦ τοῦ κυρίου τοῦτο εἰρηκότος, ὁπηνίκα τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν ἔπλασεν ἢ μόνον «ποιήσωμεν αὐτῷ κατ᾽ αὐτὸν βοηθόν». 33.9.11. ἀλλὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται, ὅτε ἀνέστη ἐκ τοῦ ὕπνου καὶ εἶπεν «τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνὴ ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη»· εἶτά φησιν «ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». 33.9.12. οὐ τοῦ θεοῦ τοίνυν τοῦτο εἰπόντος, τοῦ δὲ Ἀδὰμ εἰρηκότος, τοῦ κυρίου δὲ ἐπιμαρτυροῦντος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ θεοῦ εἶναι τὸ ῥῆμα τὸ διὰ τοῦ Ἀδὰμ εἰρημένον, ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἔδειξεν, ὅτι ἐκεῖ μὲν Ἀδὰμ εἴρηκεν θεοῦ δὲ βουλήσει ἐφθέγγετο καὶ ὧδε ὁ Μωυσῆς ἐνομοθέτησεν θεοῦ αὐτῷ καταγγείλαντος τὴν νομοθεσίαν. καὶ αὗται μὲν ἤδη αἱ δύο σου λέξεις διέπεσον, καὶ [461] οὐ πόρρωθεν, ἀλλὰ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς χρήσεως. 33.9.13. καὶ ὅτι μὲν νομοθεσία θεοῦ ἔστιν, τοῦτο δῆλον. πανταχοῦ δὲ θεὸς νομοθετεῖ τὰ μὲν εἰς χρόνους, τὰ δὲ εἰς τύπους, τὰ δὲ εἰς ἀποκάλυψιν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἀγαθῶν, ὧν ἐλθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδειξε τὴν πλήρωσιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

33.10.1. Τὰ δὲ τῆς παρὰ σοὶ ἑτέρας θεῶν διαιρέσεως τριχῆ πάλιν διαιρεθείσης ἐπαναλαβὼν καὶ αὐτὰ δείξω παρὰ σοὶ σεσυκοφαντημένα καὶ οὐκ ἄλλο τι ὂν ἀλλὰ γόητος τὸ ἔργον. 33.10.2. ποῖος γὰρ ἡμῖν τρίτος θεὸς πάρεστιν, ἐκ δύο συσταθεὶς ὁμοιωμάτων καὶ οὔθ᾽ ἕτερον ὢν τῶν δύο, οὔτε τὴν κακίαν ἔχων καὶ ἀδικίαν ὡς ἔφης, οὔτε τὴν ἀγαθότητα

[a] Holl add. *.

samemu je zebrałeś. 33.9.8. Przecież Pan w Ewangelii mówi: „Mojżesz napisał z powodu zatwardziałości waszych serc”[1]. To zaś, co Mojżesz napisał, nie bez woli Bożej napisał, lecz ustanowił Prawo z inspiracji Ducha Świętego. 33.9.9. Pan bowiem mówi w Ewangelii: „Co Bóg złączył pod jednym jarzmem, człowiek niech nie rozdziela”[2]. I abyśmy wiedzieli, w jaki sposób Bóg złączył pod jednym jarzmem, szczegółowo nam wyjaśnił tę kwestię, mówiąc: „z tego powodu opuści mężczyzna swojego ojca i swoją matkę i złączy się ze swoją żoną i będą dwoje w jednym ciele”[3]. 33.9.10. Następnie dodaje, mówiąc „Co więc Bóg złączył pod jednym jarzmem, człowiek niech nie rozdziela”. Jednakże Pan nic takiego nie powiedział, gdy ukształtował Adama i Ewę, lecz tylko: „Uczyńmy mu podobnego do niego pomocnika”[4]. 33.9.11. A Adam, gdy powstał ze snu, wypowiedział następujące słowa: „teraz to jest kość z moich kości i ciało z mojego ciała. Ona będzie się nazywała kobietą, ponieważ została wzięta z jej męża”[5]. Następnie mówi: „z tego powodu opuści mężczyzna swego ojca i swoją matkę i złączy się ze swoją żoną, i będą dwoje w jednym ciele”[6]. 33.9.12. A zatem, ponieważ nie powiedział tego Bóg, ale Adam, Pan w Ewangelii zaświadcza, że słowa wypowiedziane przez Adama są słowami Boga, swoją własną wypowiedzią dowiódł, że tam mówił Adam, ale przemawiał z woli Bożej, a tu Mojżesz ustanowił Prawo, ponieważ Bóg mu oznajmił prawodawstwo. Już dwa twoje argumenty legły w gruzach. I [461] nie w oparciu o długi wywód, ale z zacytowania [tekstu]. 33.9.13. A że prawodawstwo pochodzi od Boga, jest rzeczą oczywistą. Wszędzie Bóg ustanawia prawa, jedne tymczasowe, inne, które mają charakter figur, jeszcze inne mające na celu objawienie dóbr, które mają nadejść. I nasz Pan Jezus Chrystus, gdy przyszedł, pokazał ich wypełnienie.

33.10.1. Zajmę się teraz kwestią innego twojego trójpodziału – podziału bogów, i pokażę, że i ona jest sfałszowana, i nie jest niczym innym, jak tylko dziełem szarlatana. 33.10.2. Jakiż u nas istnieje trzeci Bóg, utworzony z dwóch podobieństw i nieróżniący się od tych dwu oraz, jak mówiłeś, nieposiadający występku ani niesprawiedliwości, ani dobroci,

[1] Por. Mt 19, 8.
[2] Por. Mt 19, 6.
[3] Por. Rdz 2, 24.
[4] Por Rdz 2, 18.
[5] Por. Rdz 2, 23.
[6] Por. Rdz 2, 24.

καὶ φωτεινὴν οὐσίαν, μεσαίτατος δὲ ὢν δίκαιος; 33.10.3. καὶ γὰρ ἀληθῶς ἀλλότριος ὢν πάσης δικαιοσύνης εἰκότως ἀγνοεῖς τί ποτέ ἐστι δικαιοσύνη, ἑτέραν αὐτὴν παρὰ τὴν ἀγαθότητα νομίζων. πολὺ δὲ ἐλεγχθήσῃ, ὦ ῥᾳδιουργὲ καὶ ἀλλότριε τῆς ἀληθείας· οὐδαμόθεν γὰρ γίνεται τὸ δίκαιον ἀλλ᾽ ἐξ ἀγαθότητος καὶ οὐδὲ ἄλλως τις γενήσεται ἀγαθός, εἰ μὴ ᾖ δίκαιος. 33.10.4. ὅθεν καὶ ὁ κύριος, ἐπαινῶν τὴν νομοθεσίαν καὶ τοὺς αὐτῆς δικαίους, ἔλεγεν «κοσμεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν καὶ οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς». πόθεν δὲ γεγόνασι προφῆται καὶ δίκαιοι ἀλλ᾽ ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς ἀγαθότητος; 33.10.5. καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ἐν τῷ μέρει τῆς ἀγαθότητος ὁ δίκαιος ἕστηκεν, ἔλεγεν «ὅμοιοι γένεσθε τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι ἀνατέλλει αὐτοῦ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους», ἵνα δείξῃ τὸ δίκαιον ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν δίκαιον καὶ τὸ πονηρὸν ἄδικον καὶ τὸ ἄδικον πονηρόν.

33.10.6. Τὴν δὲ ἐπιπλοκὴν ἣν ἔφης τοῦ νόμου οὐ δύνασαι ἀποδεῖξαι. ἑάλως γὰρ συκοφαντῶν τὸν νόμον, ἐπιπλοκήν τινα αὐτῷ προσάπτων, διὰ τὸ εἰρηκέναι τὸν νόμον «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος» καὶ ἐπειδὴ φονεύει ὁ νόμος τὸν φονευτήν. 33.10.7. ἀλλὰ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πραγματείας δειχθήσεται ὅτι οὐκ ἐπιπλοκή τις ἦν, ἀλλ᾽ ἡ αὐτὴ ἦν νομοθεσία καὶ τὸ αὐτὸ [462] ἐνεργεῖ τῇ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένῃ ἐντολῇ ὅτι «ἐάν τίς σε τυπτήσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην». 33.10.8. καὶ[a] ὁ νόμος πάλαι τοῦτο κατεσκεύαζε λέγων «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», τουτέστιν «στρέψον αὐτῷ τὴν σιαγόνα». ἵνα γὰρ διαφύγοι ἃ πάθοι ἂν εἰ πλήξει, παρεῖχε τὴν σιαγόνα τῷ τύπτοντι, εἰδὼς ὅτι εἰ ἀφέλοι ὀφθαλμόν, τὰ αὐτὰ πείσεται διὰ τὸν νόμον.

33.11.1. Ὡς γὰρ ὁ πατὴρ βούλεται παιδεύειν τὰ τέκνα καὶ ἑκάστῃ ἡλικίᾳ ἁρμοζόμενος προβαίνει τῇ παιδείᾳ, καὶ οὐκ ἴσως τὸ μικρὸν βρέφος

[a] Holl add. <γὰρ καὶ>.

ani istoty świecącej, lecz będący sprawiedliwym, ponieważ jest w najbardziej centralnym punkcie? 33.10.3. Ty rzeczywiście jesteś wrogiem wszelkiej sprawiedliwości i właściwie nie wiesz, czym jest sprawiedliwość, skoro uważasz ją za coś różnego od dobroci. Otrzymasz mocną ripostę, o, łajdaku i wrogu wszelkiej prawdy! Sprawiedliwość nie pochodzi skądinąd, jak tylko z dobroci i nikt nie może stać się dobrym w inny sposób, jak tylko przez bycie sprawiedliwym[1]. 33.10.4. Dlatego Pan, chwaląc prawodawstwo i sprawiedliwych według niego, mówił: „Ozdabiacie groby proroków i budujecie grobowce, a wasi ojcowie ich zabili”[2]. Lecz skąd pochodzili prorocy i ludzie sprawiedliwi, jeśli nie od dobrego Ojca?[3] 33.10.5. I aby udowodnić, że sprawiedliwy znajduje się w przestrzeni dobroci, mówił: „Bądźcie podobni do waszego Ojca, który jest w niebiosach, ponieważ On sprawia, że Jego słońce wschodzi nad dobrymi i złymi, a także zsyła deszcz na sprawiedliwych i niesprawiedliwych”[4], aby pokazać, że sprawiedliwość jest dobra, a dobroć sprawiedliwa, oraz że zło jest niesprawiedliwe, a niesprawiedliwość zła.

33.10.6. Natomiast wtrąceń[5] do Prawa, o których mówiłeś, nie potrafisz wykazać. Zostałeś przyłapany na rzucaniu fałszywych oskarżeń pod adresem Prawa, polegających na przypisywaniu mu wtrętów, ponieważ Prawo mówiło: „oko za oko i ząb za ząb”[6] i ponieważ Prawo zabija mordercę. 33.10.7. Lecz z podejścia do tej kwestii naszego Pana Jezusa Chrystusa można zobaczyć, że nie było żadnych wtrętów, lecz prawodawstwo było to samo i [462] miało ten sam skutek co przykazanie wypowiedziane przez Zbawiciela: „Jeśli cię ktoś uderzy w prawy policzek, obróć ku niemu także drugi policzek”[7]. 33.10.8. Albowiem także Prawo dawniej nauczało o tym, co znaczy „obróć ku niemu policzek”[8], mówiąc: „Oko za oko”. Aby uniknąć konsekwencji tego, co zdarzyłoby się, gdyby on uderzył, mógł pokazać policzek temu, który uderzył, mając świadomość, że gdyby wybił mu oko, poniesie tę samą karę ze strony Prawa.

33.11.1. Ojciec, który chce wychować dzieci, stosuje w wychowaniu metody odpowiednie do każdego wieku. I nie w ten sam sposób

1 Por. *Panarion* 42, 6, 4–5; 64, 23, 3.
2 Por. Mt 23, 29; Łk 11, 47.
3 Dosłownie: „z dobroci Ojca.
4 Por. Mt 5, 45.
5 Pini proponuje tutaj termin „contaminazioni”.
6 Mt 5, 38; Wj 21, 24; Kpł 24, 20; Pwt 19, 21.
7 Por. Mt 5, 39.
8 Wj 21, 24; Kpł 24, 20; Pwt 19, 21; Mt 5, 38.

παιδεύει τῷ μειρακίῳ οὐδὲ τὸ μειράκιον ὡσαύτως τῷ νεανίσκῳ οὐδὲ τὸν νεανίαν τῷ τελείῳ ἀνδρί, 33.11.2. ἀλλὰ τῷ μὲν ὑποτιτθίῳ διὰ δακτύλου παιδεία γίνεται, παιδίῳ δὲ μείζονι διὰ χειρὸς ῥαπίσματος, μειρακίῳ δὲ διὰ ἱμάντος, νεανίσκῳ διὰ ῥάβδου, ἀνδρὶ δὲ ἐκδίκησις τῶν μειζόνων παραπτωμάτων μαχαίρᾳ διὰ νόμου, οὕτως καὶ ὁ κύριος ἑξῆς ἐνομοθέτει ἑκάστῃ γενεᾷ τὰ ἁρμόζοντα. 33.11.3. ἐκείνους μὲν γὰρ φόβῳ ἐσωφρόνιζεν, ὡς παιδίοις μικροῖς διαλεγόμενος καὶ ἀγνοοῦσι τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοὺς δὲ τελείους τελείων ἠξίου μυστηρίων. 33.11.4. καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γὰρ οὕτω πως λέγει τοῖς μαθηταῖς ἐν πολλοῖς τόποις «οὐκ οἴδατε τί ποιῶ, ὕστερον δὲ γνώσεσθε», τουτέστιν ὅταν τέλειοι γένησθε· καὶ πάλιν «οὐκ ᾔδεισαν, ἕως ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν». 33.11.5. ὁ δὲ Παῦλος «οὔπω γὰρ ἠδύνασθε, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἔτι δύνασθε», δεικνὺς ὅτι καιρῶν προϊόντων τελειότεραι ἐντολαί, οὖσαι μὲν αἱ αὐταί, μεταβαλλόμεναι δὲ εἰς ἑτέραν σχέσιν, ἀλλὰ τοῖς νέοις μὲν ἄλλως σχηματιζόμεναι, ἑτέρως δὲ τοῖς ἐντελεστέροις. 33.11.6. νομοθετήσας γὰρ ὁ νόμος «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ» οὐκ εἶπεν αὐτοῖς, ἐκβάλετε ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ἀλλ᾽ ἐὰν ἐκβάλῃ τις ὀφθαλμόν, ἐκβληθήσεται ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἐκβαλόντος· ἕκαστος δὲ φειδόμενος τοῦ ἰδίου σώματος παρεδίδου τὴν σιαγόνα τύπτεσθαι καὶ οὐκ ἔτυπτε. 33.11.7. καὶ ἀπὸ τότε ἐφυλάττετο τὰ νῦν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τηλαυγῶς εἰρη- [463] μένα, τότε μὲν ἀνάγκῃ ὡς νέων σωφρονιζομένων, νῦν δὲ προαιρέσει ἅτε δὴ τελείων πειθομένων. 33.11.8. εἰ δὲ φάσκεις περιπλοκὴν εἶναι ταύτην, τὸ λέγειν «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ» καὶ τὸ τὸν φονέα φονεύεσθαι, ἰδοὺ καὶ περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως βλέπομεν τὸν σωτῆρα λέγοντα «ὅτι ἐλεύσεται ὁ αὐτοῦ δεσπότης» (τοῦτο δὲ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, αὐτὸς πάντων ὢν δεσπότης) καί φησιν «καὶ διχοτομήσει αὐτὸν τὸν δοῦλον καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει». 33.11.9. οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐξοπλίζῃ συκοφαντῶν πάλιν ῥήματα καὶ εἴποις ἂν τοῦτον μὴ εἶναι ἀγαθόν (καίτοι γε ἐκ πατρὸς ἀγαθοῦ γεγεννημένον καὶ ἀγαθὸν ὄντα), ἀλλὰ δίκαιον καὶ [οὐθ᾽] ἕτερον παρὰ τὸν πατέρα. 33.11.10. δύνασαι ἄρα καὶ αὐτὸν ἀπαλλοτριοῦν

wychowuje małe dziecko co chłopca ani chłopca nie tak samo jak młodzieniaszka, ani młodzieńca nie tak samo jak dorosłego mężczyznę. 33.11.2. Lecz niemowlę wychowuje za pomocą palca, większe dziecko uderzeniem ręki, chłopca batem, młodzieniaszka kijem. Za poważniejsze zaś przewinienia Prawo karze mężczyznę mieczem. Tak samo Pan konsekwentnie ustanawiał prawa dostosowane do każdego pokolenia. 33.11.3. Tych[1] uczył rozumu strachem, rozmawiając z nimi jak z małymi dziećmi i jak z tymi, którzy nie znają mocy Ducha Świętego, podczas gdy ludzi dorosłych uznał za godnych wszelkich tajemnic. 33.11.4. W Ewangelii w wielu miejscach w ten sposób zwraca się do uczniów: „Nie rozumiecie, co czynię, później zaś zrozumiecie”[2], to znaczy, gdy będziecie dorośli. I znowu: „Nie zrozumieli, dopóki nie powstał z martwych”[3]. 33.11.5. Paweł zaś mówi: „Nie byliście w stanie, ale i jeszcze nie jesteście w stanie”[4], pokazując, że wraz z upływem czasu przykazania stają się doskonalsze, chociaż pozostają te same, zmieniają jednak swoją formę. Inaczej są sformułowane dla młodych, a inaczej dla bardziej dojrzałych. 33.11.6. Chociaż Prawo ustanowiło zasadę: „oko za oko”, nie powiedziało do nich: wybijcie oko za oko, lecz „jeśli ktoś wybije oko, zostanie wybite jego oko”. Każdy, aby oszczędzać swoje własne ciało, nadstawiał policzek do uderzenia i nie uderzał. 33.11.7. Od owego czasu było przestrzegane to, co teraz w Ewangelii zostało wyraźnie powiedziane. [463] Wtedy przez przymus, analogicznie jak w przypadku, gdy uczy się rozumu młodych, teraz przez wybór, ponieważ dorośli są przekonani. 33.11.8. Jeśli zaś twierdzisz, że zasada „oko za oko” i nakaz pozbawienia życia mordercy są interpolacjami, przypatrz się, widzimy także Zbawiciela mówiącego o dniu sądu, „że Pan jego przyjdzie” (to mówił o sobie samym, ponieważ On sam jest Panem wszystkiego) i mówi: „i przetnie na pół tego sługę i wyznaczy mu los wraz z niewierzącymi”[5]. 33.11.9. Bez wątpienia także przeciw Zbawicielowi się zbroisz, znowu manipulując słowami, i może powiesz, że On nie jest dobry (chociaż jest zrodzony z dobrego Ojca i sam jest dobry), lecz sprawiedliwy i różny od Ojca. 33.11.10. Jesteś w stanie nawet Jego samego oddzielić[6]

---

1 Idzie o Żydów starotestamentowych.
2 Por. J 13, 7.
3 Por. J 2, 22.
4 Por. 1 Kor 3, 2.
5 Por. Mt 24, 50–51.
6 Czasownik ἀπαλλοτριόω oznacza „uczynić obcym”.

τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὦ οὗτος, ὁ προελθὼν ἡμῖν πάλιν διαιρέτης καὶ γεωμέτρης τῶν νόμων, τριχῶς τὰ πάντα διαιρῶν. 33.11.11. καὶ τῷ μὲν εἰπεῖν ὅτι εἰς τύπους συμβολικῶς τινα ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὀλίγα παρήψω τῆς ἀληθείας, ἵνα διὰ τῶν ὀλίγων δυνηθῇς καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀπατῆσαι. 33.11.12. καὶ γὰρ τῷ ὄντι «ἐκείνοις τυπικῶς συνέβαινεν, ἐγράφη δὲ ἡμῖν εἰς νουθεσίαν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν», [ὥς] φησιν ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος, περί τε περιτομῆς λέγων καὶ σαββάτου καὶ τῶν ἄλλων. 33.11.13. εἴθε δὲ τὰ πάντα ἠλήθευες καὶ οὐκέτι τρίτον μέσον θεὸν τὸν μὴ ὄντα ἔφερες ἡμῖν, μᾶλλον δὲ σαυτῷ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ ἠπατημένοις.

33.12.1. Νομίζω δὲ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἱκανῶς πρὸς τάς σου λέξεις, ὦ ἀγύρτα, εἰρῆσθαι, ὧν ποιήσας τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τὰς ἑξῆς αἱρέσεις βαδιοῦμαι, τὸν αὐτὸν θεὸν συνήθως ἐπικαλούμενος ἐπικουρῆσαι τῇ ἡμῶν μετριότητι εἰς τὸ φωρᾶσαι ἑκάστης αἱρέσεως παραπεποιημένης τὸν ἔλεγχον. 33.12.2. ὅτι μὲν γὰρ συρίγμασιν ἑαυτοῦ, ὡς ἀπὸ θαλάσσης ἀνελθὼν καρχαρίας καὶ ἔχιδναν προκαλούμενος, τὴν Φλώραν διὰ τῶν γραμμάτων αὐτήν τε καὶ ἄλλους σὺν αὐτῇ ἠπάτησεν, δέδεικται ἐν τοῖς εἰρημένοις· 33.12.3. ἐν δὲ τῇ τῆς ἀληθείας σαγήνῃ ἧς τὸ αἴνιγμα ὁ [464] κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ βασιλείαν οὐρανῶν ἀπεφήνατο ἐνειλήσαντες καὶ τῶν πονηρῶν ἰχθύων ἕνα ὄντα αὐτὸν ἐλέγξαντες τῷ τὰ μοχθηρὰ ῥήματα αὐτοῦ φωρατὰ ποιῆσαι, τῇ τῆς ἀληθοῦς πίστεως διδασκαλίᾳ ἡττήσαμεν. 33.12.4. ἐν τῇ τοῦ θεοῦ τοίνυν δυνάμει συντρίψαντες τοῦτον αὐτοὶ μὲν θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ἐπὶ δὲ τὰς ἑξῆς ὁμοίως ὡς προεῖπον προέρχεσθαι ἐπιβαλώμεθα.

od natury Ojca. Hej ty, który znowu wystąpiłeś przed nami jako miernicy i geodeta praw, dzieląc wszystko na trzy części. 33.11.11. Przez stwierdzenie, że pewne rzeczy w Prawie zostały napisane w sposób symboliczny jako typy, w nielicznych sprawach lekko dotknąłeś prawdy, abyś za pomocą tych niewielu spraw mógł oszukiwać także w innych kwestiach. 33.11.12. W rzeczywistości „te rzeczy zdarzyły się im jako obrazy i zostały napisane dla napomnienia nas, którym przyszło żyć na końcu czasów”[1] – jak stwierdza najświętszy apostoł, mówiąc o obrzezaniu, Szabacie i tym podobnych. 33.11.13. Obyś mówił prawdę o tym wszystkim i obyś nie wprowadzał nam – a raczej sobie samemu i tym, którzy zostali przez ciebie oszukani – trzeciego pośredniego Boga, który nie istnieje!

33.12.1. Sądzę, że i tutaj, ty oszuście, wystarczająco zostało powiedziane odnośnie do twoich poglądów. Po ich zbiciu przejdę następnie do kolejnych sekt, wzywając jak zwykle Boga, aby przyszedł z pomocą naszym ograniczeniom w celu odkrycia argumentów pozwalających na zbicie każdej fałszywej herezji. 33.12.2. Z tego, co zostało powiedziane, jest jasne, że jak rekin żarłacz po wypłynięciu z głębiny na powierzchnię morza wydaje z siebie świst i jak sprowokowana do walki żmija syczy, tak [Ptolemeusz] swoimi własnymi dźwiękami[2] oszukał za pośrednictwem listu zarówno Florę, jak i innych wraz z nią. 33.12.3. Po zaplątaniu się w sieć prawdy – której znaczenie [464] Pan wyjaśnił w Ewangelii, mówiąc, że idzie o królestwo Boże – wykazaliśmy poprzez przytoczenie jego niegodziwych słów, że jest on jedną ze złych ryb[3] i pokonaliśmy go nauczaniem prawdziwej wiary. 33.12.4. Skoro mocą Bożą starliśmy go na proch, podziękujmy Bogu, i w ten sam sposób, jak wspomniałem, kontynuujmy postępowanie przeciw kolejnym herezjom.

---

1 Por. 1 Kor 10, 11.
2 Termin σύριγμα oznacza zarówno ton fujarki, jak i gwizdnięcie, syk węża albo świst.
3 Por. Mt 13, 47–48.

Spis treści

Epifaniusz z Salaminy i jego *Panarion* 5
1. Biografia 5
2. Dzieła 7
3. *Panarion* 8
Tytuł i cel 12
Datacja *Panarionu* 13
Układ i struktura 13
Język 17
Źródła 18
Metoda polemiki 19

Od wydawców 21

Wykaz ważniejszych skrótów 24

Bibliografia 26

EPIFANIUSZ Z SALAMINY
PANARION
KSIĘGA PIERWSZA · TOM I · HEREZJE 1–20

[Anacephalaeosis tomi primi] 32
[Streszczenie tomu pierwszego] 33

Ἐπιφανίου ἐπισκόπου κατὰ αἱρέσεων τὸ ἐπικληθὲν
πανάριον εἴτουν κιβώτιον. 44
Biskupa Epifaniusza dzieło przeciwko herezjom
pt. *Panarion* lub *Apteczka* 45

[Prooemium] 46
Wstęp 47

[Α΄. Βαρβαρισμός.] 54
[1. Barbaryzm] 55

[Β΄. Σκυθισμός.] 58
[2. Scytyzm] 59

[Γ΄. Ἑλληνισμός.] 62
[3. Hellenizm] 63

[Δ΄. Ἰουδαϊσμός.] 66
[4. Judaizm] 67

Κατὰ Στωϊκῶν, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ [αἱρέσεως] γ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ε΄ 74
5. Przeciwko stoikom, z hellenizmu herezja trzecia,
w kolejności piąta 75

Πλατωνικοί, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις δ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ς΄ 78
6. Przeciwko platonikom, z hellenizmu herezja czwarta,
w kolejności szósta 79

Πυθαγόρειοι, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις ε΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ζ΄ 80
7. Pitagorejczycy, z hellenizmu herezja piąta,
w kolejności siódma 81

Ἐπικούρειοι, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις ς΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας η΄ 82
8. Epikurejczycy, z hellenizmu herezja szósta,
w kolejności ósma 83
[4. Judaizm, kontynuacja] 85

Κατὰ Σαμαρειτῶν, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἱρέσεως ζ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας θ΄ 100
9. Przeciw Samarytanom, z hellenizmu herezja siódma,
w kolejności dziewiąta 101

Κατὰ Ἐσσηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως α΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ι΄ 112
10. Przeciwko esseńczykom, herezja pierwsza od Samarytan,
w kolejności dziesiąta 113

Κατὰ Σεβουαίων, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως β΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ια΄ 114
11. Przeciwko sebuajom, herezja druga od Samarytan,
w kolejności jedenasta 115

Κατὰ Γοροθηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως γ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ιβ΄ 116
12. Przeciwko gorotenom, herezja trzecia od Samarytan,
w kolejności dwunasta 117

Κατὰ Δοσιθέων, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως δ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ιγ΄ 118
13. Przeciwko dozytenom, herezja czwarta od Samarytan,
w kolejności trzynasta 119

Κατὰ Σαδδουκαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως α΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ιδ΄ 122
14. Przeciwko saduceuszom, herezja pierwsza z judaizmu,
w kolejności czternasta 123

Κατὰ Γραμματέων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ [αἱρέσεως] β΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ιε΄ 126
15. Przeciwko uczonym w Piśmie, [herezja] druga
z judaizmu, w kolejności piętnasta 127

Κατὰ Φαρισαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ [αἱρέσεως] γ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ις΄ 130
16. Przeciwko faryzeuszom, [herezja] trzecia z judaizmu,
w kolejności szesnasta 131

Κατὰ Ἡμεροβαπτιστῶν, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως δ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ιζ΄ 138
17. Przeciwko hemerobaptystom, z judaizmu herezja
czwarta, w kolejności siedemnasta 139

Κατὰ Ναζαραίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ε΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ιη΄ 142
18. Przeciwko nazarejczykom, z judaizmu herezja piąta,
w kolejności osiemnasta 143

Κατὰ Ὀσσαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ς΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας ιθ΄ 148
19. Przeciwko ossejom, z judaizmu herezja szósta,
w kolejności dziewiętnasta 149

Κατὰ Ἡρῳδιανῶν, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ζ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας κ΄ 160
20. Przeciwko herodianom, z judaizmu herezja siódma,
w kolejności dwudziesta 161

[20A.] Ἐνδημία Χριστοῦ καὶ ἐνσάρκου παρουσίας καὶ
ἀληθείας πρόσωπον 166
[20A.] Pobyt Chrystusa [wśród nas]
i charakter Jego prawdy 167

EPIFANIUSZ Z SALAMINY
PANARION
KSIĘGA PIERWSZA · TOM II · HEREZJE 21–33

[Anacephalaeosis tomi secundi.] 178
[Streszczenie tomu drugiego] 179

Κατὰ Σιμωνιανῶν πρώτη μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν
μόνην οὖσαν, τῆς δὲ ἀκολουθίας κα΄. 186
21. Przeciwko symonianom, pierwsza po pojawieniu się
jedynej wiary w Jezusa Chrystusa, ... 187

Κατὰ Μενάνδρου, β΄ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας,
τῆς δὲ ἀκολουθίας κβ΄. 200
22. Przeciwko Menandrowi, druga od przyjścia Chrystusa,
w kolejności dwudziesta druga 201

Σατορνίλου, γ΄ ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας,
τῆς δὲ ἀκολουθίας κγ΄. 204
23. Przeciw Satornilowi, trzecia od przyjścia Pana,
w kolejności dwudziesta trzecia 205

Κατὰ Βασιλείδου δ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κδ΄. 218
24. Przeciwko Bazylidesowi, czwarta,
w kolejności dwudziesta czwarta 219

Κατὰ Νικολαϊτῶν ε΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κε΄. 236
25. Przeciwko nikolaitom, piąta,
w kolejności dwudziesta piąta 237

Κατὰ Γνωστικῶν τῶν καὶ Βορβοριτῶν ς΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας κς΄. 250
26. Przeciwko gnostykom zwanym borborytami, szósta,
w kolejności dwudziesta szósta 251

Κατὰ Καρποκρασίων ζ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κζ΄. 292
27. Przeciwko karpokracjanom, siódma,
w kolejności dwudziesta siódma 293

Κατὰ Κηρινθιανῶν ἤτοι Μηρινθιανῶν η΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κη΄. 308
28. Przeciw ceryntianom albo meryntianom,
ósma, w kolejności dwudziesta ósma 309

Κατὰ Ναζωραίων θ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κθ΄. 324
29. Przeciw nazorejczykom, dziewiąta,
w kolejności dwudziesta dziewiąta 325

Κατὰ Ἐβιωναίων ι΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας λ΄. 342
30. Przeciwko ebionitom, dziesiąta, w kolejności trzydziesta 343

Κατὰ Οὐαλεντίνων τῶν καὶ Γνωστικῶν ια΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας λα΄. 422
31. Przeciwko walentynianom zwanym gnostykami,
jedenasta, w kolejności trzydziesta pierwsza 423
[ΕΚ] ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ 442
Z dzieł świętego Ireneusza 443

Κατὰ Σεκουνδιανῶν οἷς συνήφθη Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος ιβ΄,
τῆς δὲ ἀκολουθίας λβ΄. 516
32. Przeciwko sekundianom, do których przyłączyli się
Epifanes i Izydor, dwunasta, w kolejności trzydziesta druga 517

Κατὰ Πτολεμαϊτῶν ιγ΄, τῆς δὲ ἀκολουθίας λγ΄. 532
33. Przeciwko ptolemaitom, trzynasta,
w kolejności trzydziesta trzecia 533
Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν. 536
[List] Ptolemeusza do Flory. 537